ΣΕΡΓΙΟΥ Α. ΓΥΑΛΙΣΤΡΑ
'Αντιστρατήγου ἐν ἀπ.
Πρώην 'Υφυπουργοῦ 'Αεροπορίας

ΕΘΝΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

1909 - 1959

ΜΕΛΕΤΗ
ΙΣΤΟΡΙΚΗ — ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
ΑΘΗΝΑΙ 1963

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΤΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΓΑΛΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ ΚΑΤΑ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΗΝ ΣΕΙΡΑΝ ΣΥΝΑΦΘΕΝΤΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΕΙΤΟΝΩΝ ΤΗΣ

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟΝ

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΜΕΡΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Ο ΣΥΜΜΟΡΙΤΟΠΟΛΕΜΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΟΓΔΟΟΝ

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΕΝΝΑΤΟΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

'Αφ' ἧς ἐν ἔτει 1924, τὸ πρῶτον, ἠσχολήθημεν μὲ τὰ «Αἴτια τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς», ἔκτοτε, διὰ νεωτέρων μελετῶν μας, προσεπαθήσαμεν νὰ συμβάλωμεν, κατὰ τὸ δυνατόν, εἰς τὴν διαφώτισιν τῆς Κοινῆς Γνώμης ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων ἀγώνων τοῦ Εθνους μας, ἐρευνῶντες τούτους ἀπὸ καθαρᾶς στρατηγικο-πολιτικῆς σκοπιᾶς.

Ηδη, ἡ παροῦσα μελέτη, ἀποτελεῖ τὴν συνισταμένην καὶ τὸ ἐπιστέγασμα τῶν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς μελετῶν μας. Εἰς τὴν σύνταξιν ταύτης ὁρμήθημεν ἐκ τῶν ἀκολούθων σκέψεων.

'Αποτελεῖ γεγονὸς ὅτι, ἡ αἴγλη μιᾶς προαιωνίου ἐνδόξου κληρονομίας 'Αγώνων διεξαχθέντωνἐπὶ πνευματικῶν καὶ πολεμικῶν πεδίων, 'Αγώνων ἀποτελούντων τὸ ἀντικείμενον θαυμασμοῦ ὁλοκλήρου τῆς 'Ανθρωπότητος, μοιραίως ἐπισκιάζει τὰ μᾶλλον σύγχρονα γεγονότα. Τὰ τελευταῖα ταῦτα ὅμως γεγονότα ἐνδιαφέρουν κυρίως, ἂν μὴ ἀποκλειστικῶς, τὸ Ἔθνος μας. 'Εκ τῶν συγχρόνων 'Αγώνων θὰ πορισθῶμεν ἐπωφελῆ διδάγματα διὰ τὴν μελλοντικὴν ἐπιβίωσίν μας, πολλῷ μᾶλλον ἢ ἐκ τῶν 'Αγώνων τοῦ ἀπωτέρου παρελθόντος. 'Αδιαφορία διὰ τὸ πρόσφατον παρελθόν, ἢ ἄγνοια τούτου, θὰ ἀπετέλει κακὸν οἰωνὸν διὰ τὸ Μέλλον. 'Ιδιαιτέρως δὲ ἡ Νεολαία μας, πρὸς ἣν ἄλλωστε καὶ ἀφιεροῦται ἡ παροῦσα, ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ τοὺς καταβληθέντας μόχθους καὶ θυσίας ὑπὸ τῶν προγενεστέρων Γενεῶν διὰ τὴν διεύρυνσιν τῶν συνόρων τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος.

Οἱ κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετίαν διεξαχθέντες ἑκάστοτε 'Αγῶνες μας, διὰ τῶν ὁποίων τὰ σύνορα τῆς Χώρας μας μετετοπίσθησαν ἀπὸ τῆς Μελούνας καὶ τοῦ Τυρνάβου, προσωρινῶς μὲν πέραν τοῦ Σαγγαρίου, ὁριστικῶς δὲ μέχρις Ἕβρου καὶ Πρέσπας πρὸς βορρᾶν, καὶ μέχρι Κρήτης καὶ Δωδεκανήσων πρὸς νότον, ἀποτελοῦν μὲν γεγονότα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ αὐτοτελῆ, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ ὅμως διέπονται καὶ ὑπό τινος ἀλληλεξαρτήσεως. Διά τινα ἐκ τῶν γεγονότων τούτων τῆς τελευταίας πεντηκονταετίας, δὲν ἀπεκρυσταλλώθησαν εἰσέτι τελικὰ καὶ ὁριστικὰ συμπεράσματα. 'Επιβάλλεται ἀναψηλάφησις ἐπικρατησασῶν τινῶν ἀντιλήψεων.

Ἡ παροῦσα, ἀποβλέπουσα εἰς μίαν τοιαύτην συμπλήρωσιν καὶ ἀναψηλάφησιν, δὲν ἀποτελεῖ πλήρη καὶ συνεχῆ ἱστορικὴν μελέτην. 'Αναλύει τὰ οὐσιαστικώτερα σημεῖα, ἐξετάζει τὰς «καμπάς», ἐρευνᾷ τὰ ὅσα χρήζουν συμπληρώσεως, ἐξάρσεως ἢ ἀναθεωρήσεως. Ἄλλως, μία συνεχὴς καὶ συστη-

ματικὴ ἐξιστόρησις ἐθνικῶν Ἀγώνων μιᾶς πεντηκονταετίας θὰ ἀπετέλει σύγγραμμα μᾶλλον ὀγκῶδες.

Ἡ σημασία τῆς παρούσης ἔγκειται πρωτίστως εἰς τὰ προσκομιζόμενα στοιχεῖα ἐγκύρων καὶ αὐθεντικῶν ἀλλοεθνῶν πηγῶν, τινὰ τῶν ὁποίων ἴσως διὰ πρώτην φορὰν νὰ περιέρχωνται εἰς τὸ φῶς τῆς Ἑλληνικῆς Δημοσιότητος καὶ ἐπὶ πλέον, εἰς τά, βάσει τούτων, συναγόμενα συμπεράσματα.

Εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν συμπερασμάτων μας οὐδεμία ἀπολύτως προκατάληψις μᾶς παρώθησε. Σκοπὸν τῆς παρούσης ἄλλως τε δὲν ἀποτελεῖ ἡ ἀναμόχλευσις τῶν παθῶν τοῦ παρελθόντος. Σκοπὸν τῆς παρούσης ἀποτελεῖ, ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον, ἡ ἐν ψυχρῷ ἐξαγωγὴ ἐπωφελῶν διδαγμάτων, ἐκ τοῦ Παρελθόντος διὰ τὸ Μέλλον. Κατὰ τὸ μέτρον τῆς κρίσεώς μας καὶ τῆς συνειδήσεώς μας ἀπεβλέψαμεν νὰ εἴμεθα ἀντικειμενικοί. Ἐὰν ἐνιαχοῦ ἠθέλομεν κριθῆ πλανώμενοι, ἀνθρώπινον τὸ σφάλλεσθαι.

Τὸν παρόντα Πρόλογον ἐπακολουθεῖ μία Εἰσαγωγὴ ἐν τῇ ὁποίᾳ θὰ προσπαθήσωμεν, πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ Ἀναγνώστου, νὰ ἐκθέσωμεν τὰς κατευθυντηρίας σκέψεις αἵτινες μᾶς ὡδήγησαν ἐν τῇ συντάξει ἑνὸς ἑκάστου Κεφαλαίου. Διὰ τῆς τοιαύτης Εἰσαγωγῆς ἠθελήσαμεν νὰ παράσχωμεν ἐκ τῶν προτέρων μίαν συντομωτάτην εἰκόνα τοῦ περιεχομένου τῆς ὅλης μελέτης, τὸ περίγραμμα ταύτης.

Ἀθῆναι, Δεκέμβριος 1962

Σ. Α. Γ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τυγχάνει ἀναμφισβήτητον ὅτι, τὰ αἴτια ἅτινα ἐδημιούργησαν τὰς συνθήκας βάσει τῶν ὁποίων τὰ σύνορα τῆς Πατρίδος μας μετετοπίσθησαν ἀπὸ τῆς Μελούνας καὶ τοῦ Τυρνάβου μέχρις Ἕβρου καὶ Πρέσπας, καὶ μέχρι Κρήτης καὶ Δωδεκανήσων, ἔχουν ὡς ἀφετηρίαν των τὸ στρατιωτικὸν κίνημα τοῦ Γουδὶ τοῦ 1909. Προκειμένου ὅμως νὰ συναγάγωμεν τὰς ἐκ τούτου προκυψάσας συνεπείας, ἐπιβάλλεται, προηγουμένως, νὰ μελετήσωμεν ποία ἦτο ἡ ἐπικρατοῦσα προγενεστέρως κατάστασις, ἀνὰ τὸν Ὑπόδουλον καὶ Ἐλεύθερον Ἑλληνισμόν.

Ὅθεν εἰς τὸ Πρῶτον Μέρος τῆς παρούσης, εἰς τρία Κεφάλαια, ἐξετάζονται ἐν μεγίστῃ συντομίᾳ, ἡ ὑφισταμένη κατάστασις, ἀρχομένου τοῦ 20ου αἰῶνος, ἐν τῇ τότε Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ, ἡ κατάστασις τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ καὶ τέλος ἡ κατάστασις τοῦ Ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ἐν τῷ δευτέρῳ Κεφαλαίῳ ἐκ τῶν τριῶν τούτων, ἐρευνᾶται διεξονυχιστικῶς, ἡ ἐθνολογικὴ κατάστασις ἐν Μακεδονίᾳ κατὰ τὴν ὑπ' ὄψιν ἐποχήν. Ἄνευ σαφοῦς ἐπιγνώσεως τῆς Ἐθνολογικῆς ταύτης καταστάσεως, ὁ ἀναγνώστης δὲν θὰ δυνηθῇ, περαιτέρω, νὰ ἀντιληφθῇ πλήρως τὴν οὐσίαν τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ Αὐγούστου 1913.

Εἰς τὸ Δεύτερον καὶ Τρίτον Μέρος ἀναλύονται οἱ δύο Βαλκανικοὶ πόλεμοι, δι' ὧν ἐδημιουργήθη ἡ Μείζων Ἑλλάς. Ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τῶν συγκριτικῶν στοιχείων τῶν ἀναφερομένων εἰς τοὺς πληθυσμοὺς Ἑλλάδος, Βουλγαρίας καὶ Σερβίας, προγενεστέρως καὶ μεταγενεστέρως τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου. Ἐπὶ τῶν στοιχείων τούτων θὰ βασισθῇ περαιτέρω ἡ ἑρμηνεία τῶν αἰτίων ἅτινα ἐδημιούργησαν, κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν τὸν θόρυβον πέριξ τοῦ ζητήματος Μακεδονικῆς ἐθνότητος, ὡς καὶ τὸν θόρυβον πέριξ τοῦ ζητήματος τοῦ Μακεδονικοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος.

Εἰς τὸ Τέταρτον Μέρος, εἰς τὰ πέντε πρῶτα Κεφάλαια, διαπραγματευόμεθα ἐκ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, τὰ γεγονότα τοῦ 1914. Ταῦτα δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἥσσονος σημασίας, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ γεγονότα τῶν ἑπομένων ἐτῶν.

Εἰς τὸ Ἕκτον Κεφάλαιον προβαίνομεν εἰς μίαν συντομωτάτην ἱστορικὴν ἀνασκόπησιν τῶν Ρωσικῶν βλέψεων ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰς τὸ Ἕβδομον Κεφάλαιον ἐκτίθενται τὰ τῆς γενομένης Βρεττανικῆς προτάσεως, ἐξ ὀνόματος τῶν τριῶν Συμμάχων, πρὸς τὴν Χώραν μας, κατὰ τὴν 11/24 Ἰανουαρίου 1915, περὶ συμπαραστάσεώς μας πρὸς τὴν ἐμπόλεμον ἤδη Σερβίαν, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἐκχωρήσεως Ἑλληνικῶν Μακεδονικῶν ἐδαφῶν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν ἐπὶ ἀνταλλάγματι Τουρκικῶν Μικρασιατικῶν ἐδαφῶν.

Εἰς πέντε Κεφάλαια, ἀπὸ τοῦ 8ου μέχρι τοῦ 12ου συμπεριλαμβανομένου, ἀναλύεται, ἀπὸ πάσης πλευρᾶς, τὸ ζήτημα τῶν Δαρδανελλίων, ὡς τοῦτο ἐδημιουργήθη διὰ τὴν Χώραν μας, φθίνοντος τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1915. Ἐκ τῶν προσκομιζομένων στοιχείων, φρονοῦμεν ὅτι, προκύπτει ἡ ἀνάγκη τῆς πλήρους ἀναθεωρήσεως τῶν μέχρι σήμερον ἐπικρατουσῶν γενικῶς ἀντιλήψεων περὶ τῆς Ὑποθέσεως τῆς ματαιώσεως τῆς συμμετοχῆς μας εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην, ἥτις ἀπετέλεσε καὶ τὴν ἀφετηρίαν τοῦ Ἐθνικοῦ μας Διχασμοῦ.

Εἰς τὸ 13ον Κεφάλαιον ἐκτίθενται αἱ Ἑλληνικαὶ προτάσεις τοῦ θέρους 1915, πρὸς ἔξοδον βάσει στοιχείων κυρίως Γαλλικῶν πηγῶν καὶ τῶν Τσαρικῶν Ἀρχείων.

Εἰς τὸ 14ον Κεφάλαιον διαπραγματευόμεθα τὸ ζήτημα τῶν συμμαχικῶν ὑποχρεώσεών μας πρὸς τὴν Σερβίαν.

Εἰς τὸ 15ον Κεφάλαιον, ὑποστηρίζομεν τὴν ἄποψιν καθ' ἥν, λόγω τῶν ἀδικαιολογήτων σφαλμάτων τῶν Συμμάχων, δὲν εἶχεν εἰσέτι ὡριμάσει, κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1915, ὁ χρόνος τῆς ἐξόδου μας.

Εἰς τὰ Κεφάλαια 16ον καὶ 17ον ἐρευνᾶται τὸ γεγονὸς τῆς ἀπαραδέκτου παραδόσεως, ἀμαχητὶ εἰς τοὺς Βουλγάρους, τῆς ὀχυρᾶς τοποθεσίας Ροῦπελ, κατὰ τὴν 13/26 Μαΐου 1916, καὶ τὰ ἐκ τούτου ποικίλα ὀλέθρια ἐπακόλουθα. Ἐπισημαίνομεν τὰς ἀναποφεύκτους ἀσχημίας αἵτινες προέκυψαν.

Εἰς τὸ Κεφάλαιον 18ον, ἀφοῦ ἐξετάσωμεν δι' ὀλίγων τὴν γενικὴν καὶ τὴν εἰς τὰ Βαλκάνια ἐπικρατοῦσαν πολιτικοστρατηγικὴν κατάστασιν, διαρκοῦντος τοῦ ἔτους 1917, εἶτα ἐξετάζομεν τοὺς ἀσφαλεῖς κινδύνους οἵτινες θὰ προέκυπτον διὰ τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Χώρας μας ἐκ μιᾶς τυχὸν ἐνδεχομένης συνεχίσεως τῆς πολιτικῆς τῆς οὐδετερότητος.

Εἰς τὸ Κεφάλαιον 19ον, ἐπὶ πλέον τῆς γενικῆς καὶ τῆς ἀνὰ τὰ Βαλκάνια ἐπικρατούσης πολιτικο-στρατηγικῆς καταστάσεως, διαρκοῦντος τοῦ ἔτους 1918, ἐξετάζονται οἱ ἀγῶνες, οὓς διεξήγαγεν ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ἵνα ἐξουδετερώση ἀντιδράσεις αἵτινες εἶχον δημιουργηθῆ ἐναντίον τῆς Χώρας μας καὶ μεταξὺ τῶν φιλικῶς πρὸς ταύτην προσκειμένων, ὡς καὶ τὰ Ἐθνικὰ ὀφέλη ἅτινα προέκυψαν ἐκ τῆς ἐντάξεως τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐμπολέμου μεταξὺ τῶν φυσικῶν Συμμάχων της.

Κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν δύο τούτων τελευταίων Κεφαλαίων, τοῦ 18ου

καὶ τοῦ 19ου, ὡς καὶ τῶν ἑπομένων τῶν ἀφορώντων τὰ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν καὶ Νεϊγύ, τὰ τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας, καὶ τὰ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης, εἴμεθα σχετικῶς λίαν σύντομοι, καθόσον ἐλαχίστας πρωτοτύπους ἀπόψεις ἔχομεν νὰ παραθέσωμεν.

Τοῦτ' αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰ ὑπολειπόμενα Μέρη τῆς παρούσης μελέτης, εἰς τὰ ὁποῖα ἐξετάζονται αἱ συναφθεῖσαι Συμφωνίαι κατὰ τὸ μεταξὺ τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων χρονικὸν διάστημα, ἡ ἐποποιΐα τοῦ 1940—41, ἡ ἐποποιΐα τοῦ Βίτσι—Γράμμου, τὸ Κυπριακὸν καὶ τέλος τὸ Μακεδονικόν.

'Επακολουθεῖ παράθεσις 'Επιλόγου ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκτίθενται συνοπτικῶς γενικώτατα τινὰ συμπεράσματα.

Τέλος, ἐπισυνάπτεται Παράρτημα εἰς ὃ κατεχωρήθησαν διάφορα ἔγγραφα, εἰς τὰ ὁποῖα παραπέμπεται ὁ 'Αναγνώστης.

ΕΘΝΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

ΣΕΡΓΙΟΥ Α. ΓΥΑΛΙΣΤΡΑ
'Αντιστρατήγου ἐν ἀπ.
Πρώην 'Υφυπουργοῦ 'Αεροπορίας

ΕΘΝΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

1909 - 1959

ΜΕΛΕΤΗ
ΙΣΤΟΡΙΚΗ — ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
ΑΘΗΝΑΙ 1963

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΝΕΟΛΑΙΑΝ

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ—ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ

Σελὶς 111. Στῖχοι 23 καὶ 24.

Νὰ ἀπαλειφθῇ ὁλοσχερῶς ἡ φράσις : 'Επάγεται δὲ ἡ ἔκθεσις ὅτι, ἐὰν αἱ τρεῖς αὗται προσωπικότητες διετύπουν τὰς γνώμας των, πιθανὸν νὰ ἦτο διαφορετικὴ ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις.

Σελὶς 133. Στῖχοι 34 ἕως 37.

Νὰ ἀπαλειφθῇ ὁλοσχερῶς ἡ φράσις : 'Εὰν ὁ Πρῶτος Ναυτικὸς Λόρδος τοῦ Ναυαρχείου Ναύαρχος Fisher, ὁ Sir Arthur Wilson καὶ ὁ Sir James Murray διετύπουν τὰς γνώμας των, πιθανὸν νὰ ἦτο διαφορετικὴ ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις λέγει τὸ πόρισμα τῆς Βρεττανικῆς Κοινοβουλευτικῆς 'Επιτροπῆς ἐν σελίδι 21 (Πρῶτον Μέρος).

Σελὶς 122

Νὰ προστεθοῦν εἰς τὸ τέλος τῆς σελίδος αἱ φράσεις :

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τοῦ 'Ανωτάτου Βρεττανικοῦ Πολεμικοῦ Συμβουλίου τῆς 13ης 'Ιανουαρίου 1915, καθ' ἣν ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις διὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων, ὁ παριστάμενος Πρῶτος Ναυτικός Λόρδος τοῦ Ναυαρχείου Ναύαρχος Fisher, ὡς καὶ οἱ Sir Arthur Wilson καὶ Sir James Murray ἀπέφυγον ἀπολύτως νὰ ἐκφράσουν γνώμην. (Σελὶς 21. Πρῶτον Μέρος 'Εκθέσεως Κοινοβουλευτικῆς 'Επιτροπῆς). Διὰ τὴν τοιαύτην ἀπόλυτον σιγήν, καίτοι εἶχον ἀντιρρήσεις ἐνδομύχους, ἐδικαιολογήθησαν ὅτι, ἦσαν Τεχνικοὶ Σύμβουλοι τοῦ 'Ανωτάτου τούτου Πολεμικοῦ Συμβουλίου, οὗτινος Μέλη ἦσαν ὁ Πρωθυπουργὸς καὶ 'Υπουργοί, καὶ συνεπῶς ἐθεώρουν ὅτι μόνον ἐφόσον θὰ ἠρωτῶντο ἐδικαιοῦντο νὰ ἀπαντήσουν (§ 28 καὶ § 29 σελίδων 9 καὶ 10 καὶ § 91 σελίδος 28).

Διαπιστοῦται ἐπίσης ὅτι, οὗτοι, μετὰ τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως δὲν εἶχον ἀντιληφθῇ ἐὰν τὸ Συμβούλιον εἶχε καταλήξει εἰς ἀπόφασιν πρὸς ἀνάληψιν ἐπιθέσεως ἢ ὄχι.

Λίαν ἐνδιαφέρουσα ἐπίσης εἶναι ἡ ἔκθεσις τοῦ μειοψηφίσαντος Μέλους τῆς 'Ανακριτικῆς 'Επιτροπῆς Walter Roch (σελίδες 47—60 πρώτου Μέρους).

Σελὶς 128.

Νὰ προστεθῇ εἰς τὸ τέλος τῆς σελίδος 128 ἡ φράσις :

'Ο Βενιζέλος δὲν ἐπλανήθη ὁραματισθεὶς κατὰ μῆνα Φερβουάριον τοῦ 1915 μόνον τὸ ἀνοχύρωτον τῶν Δαρδανελλίων. 'Επλανήθη ἐπὶ πλέον ὁραματισθεὶς ὅτι, μὲ ἓν μόνον Σῶμα Στρατοῦ, ἢ καὶ μίαν μόνον Μεραρχίαν, θὰ ἐξεπορθοῦντο καὶ θὰ κατελαμβάνοντο τὰ Στενά. 'Εν τούτοις, ὁ 'Αρχιστράτηγος τοῦ Βρεττανικοῦ Στρατοῦ καὶ 'Υπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Λόρδος Kitchener εἰσηγεῖτο εἰς τὸ Πολεμικὸν Συμβούλιον, κατὰ μῆνα 'Ιανουάριον τοῦ 1915, ὅτι θ' ἀπητοῦντο 150.000 μαχητῶν, ἐπιφυλασσόμενος νὰ μελετήσῃ λεπτομερέστερον τὸ ζήτημα. (Βλέπε § 6, σελὶς 6 τοῦ δευτέρου μέρους τῆς 'Ανακριτικῆς 'Εκθέσεως). Τὸ δὲ Ρωσικὸν Στρατηγεῖον ἐξετίμα, κατὰ τὴν 15/28 Δεκεμβρίου 1914, ὡς ἀναγκαιοῦντα ὀκτὼ ἕως δέκα Σώματα Στρατοῦ «διὰ τὴν κατάληψιν τῶν Στενῶν». (Βλέπε Παράρτημα ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 6).

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

1) Ὁ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης Σύνδεσμος Πεζικοῦ καὶ Πυροβολικοῦ 1922.

2) Τὰ Αἴτια τῆς Καταστροφῆς τοῦ 22. (σελίδες 39). 1924.

3) Ἡ Ἑλλὰς καὶ ὁ Μέγας Πόλεμος. (σελίδες 109) 1924.

4) Μακεδονία (σελίδες 110). 1928.

5) Ἐξοπλισμοὶ... Φιλειρηνισμὸς (σελίδες 40) 1931.

6) Ἀεροπορία. Ἀντιαεροπορικὴ Ἄμυνα. Ὀργάνωσις Ἐθνικῶν Δυνάμεων (σελίδες 33) 1935.

7) Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ οἱ Βαλκανικοὶ Γείτονές μας (σελίδες 212) 1945. Εὔφημος Μνεία Ἀκαδημίας.

8) Hellenism and Its Balkan Neighbours (Μετάφρασις Edwin Clark), (σελίδες 1918) 1945. Εὔφημος Μνεία Ἀκαδημίας

9) Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον (σελίδες 66) 1946.

10) The Greek Nation once more stems a Barbarian Onslaught. Μετάφρασις Γ. Τρυπάνη, (σελίδες 90) 1950.

11) Hellas and Cyprus. (σελίδες 108) 1955. Μετάφρασις Γ. Τρυπάνη. Βραβεῖον Ἀκαδημίας.

12) Ἑλλάς. (σελίδες 142) 1956. Βραβεῖον Ἀκαδημίας.

13) Ἡ Ὑδρογονοβόμβα. Ὁ Κομμουνισμὸς καὶ τὸ Κυπριακὸν (σελίδες 126) 1959.

14) Défense de la Grèce. (Revue Militaire Générale. Paris. Τεῦχος Φεβρουαρίου 1962).

15) Οἱ Σλαῦοι. Ὁ Κομμουνισμὸς καί ἡ Μακεδονία τοῦ Αἰγαίου. Περιοδικὸν Φ. Σ. Παρνασσός. Τεῦχος Ἰανουαρίου - Μαρτίου 1961.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΤΑ ΠΡΟΗΓΗΘΕΝΤΑ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΑΡΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ 20οῦ ΑΙΩΝΟΣ

Συγγραφεῖς πάσης ἐθνικότητος, περιηγηταί, διπλωμάται, ἱστορικοί, φιλόλογοι, ὄργανα διαφόρων προπαγανδῶν, ἱεραπόστολοι κ.τ.λ. κ.τ.λ., λήγοντος τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ ἀρχομένου τοῦ 20οῦ, ἐδημοσίευσαν κατὰ καιροὺς μελέτας, δι' ὧν περιγράφουν τὴν ἐπικρατοῦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κατάστασιν ἀνὰ τὴν τότε ἀχανῆ 'Οθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν.

Προκειμένου ἐν τῇ παρούσῃ νὰ ἐμφανίσωμεν μίαν τοιαύτην σύντομον εἰκόνα, κρίνομεν σκόπιμον νὰ προτάξωμεν μίαν σελίδα ἐξ ἑνὸς ἐκ τῶν πολλῶν ὡς ἀνωτέρω ἀναφερθέντων συγγραμμάτων, σελίδα περιεκτικὴν εἰς οὐσίαν καὶ ἰδιαζόντως χαρακτηριστικήν. 'Ο Γάλλος λοιπὸν συγγραφεὺς André Barre, εἰς σύγγραμμά του, ἐκδοθὲν ἐν ἔτει 1909, ὑπὸ τὸν τίτλον «L'Esclavage Blanc» «Arménie et Macédoine», ἀφιερωμένον εἰς τοὺς Νεοτούρκους, εἰς μὲν τὸ ἐξώφυλλον παραθέτει τὸν ἀκόλουθον ἐπιγραμματικὸν ἀφορισμὸν τοῦ Γλάδστωνος : «Βλέπω νοερῶς τὸν ἄθλιον Σουλτάνον, τὸν ὁποῖον » ὁ Θεὸς μᾶς τὸν προσέφερεν ὡς κατάραν κατὰ τῆς 'Ανθρωπότητος, νὰ ἐπισείῃ θριαμβευτικῶς τὴν σημαίαν του, ἐνῶ, ἐν ταὐτῷ, οἱ ἀντίπαλοί του, ἡ Ρωσία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ 'Αγγλία, εὑρίσκονται γονυκλινεῖς πρὸ τῶν ποδῶν του». » Εἰς δὲ τὴν Εἰσαγωγήν, ὁ ἐν λόγῳ συγγραφεύς, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἐκθέτει καὶ » τὰ ἀκόλουθα : «'Η ἐπανάστασις ἐξηπλοῦτο καθ' ὅλην τὴν Αὐτοκρατορίαν. » Τὸ στράτευμα, κακοπληρωνόμενον, δὲν ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην. Εἰς τὴν 'Αραβίαν, ἡ 'Αγγλία ὑπεδαύλιζε τὰς ταραχάς, καὶ ὑπεστήριζε τοὺς ἐπαναστάτας. 'Η περιοχὴ αὐτη, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ἠπείλει νὰ καταστῇ μία νέα » Αἴγυπτος. 'Εν Μακεδονίᾳ, ἡ Ρωσία ηὔξανε τὸν ἀριθμὸν τῶν πρακτόρων της. » Οἱ Βούλγαροι, ζωηρῶς ἐνθαρρυνόμενοι, ἐξέτρεφον τὴν ἀναρχίαν. 'Ακόμη » περισσότερον. 'Η Πετρούπολις εἶχεν ἀφυπνίσει καὶ τὴν 'Αλβανικὴν ὑπεροψίαν. Καὶ αὐτοὶ εἰσέτι οἱ 'Αρμένιοι συνειργάζοντο μετὰ τῶν Νεοτούρκων. » Τὸ πᾶν ἔτριζεν. 'Η 'Αγγλία καὶ ἡ Ρωσία ἐπεζήτουν τὴν εὐθανασίαν τῶν » Τούρκων. 'Η Γερμανία ὅμως ἠγρύπνει. Ἧττα τοῦ Σουλτάνου θὰ ἀπετέ-

» λει ἰδικήν της ἧτταν. Ὁπωσδήποτε ἔπρεπε νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀποτυχία τῶν
» Ἀγγλικῶν καὶ Ρωσικῶν σχεδίων. Ὁ Γουλιέλμος Β΄. εἶναι ὁ ἄνθρωπος
» τῶν ἄκρων. Παρ' ὅτι ἀπεχθάνεται τὰς δημοκρατικὰς τάσεις, ὡς νουνεχὴς
» κυρίαρχος, γνωρίζει τὰ ὀφέλη ἅτινα δύναται νὰ ἀποκομίσῃ ἀπὸ τὸ δημο-
» κρατικὸν μόλυσμα. Ἡ Τουρκικὴ ἐπανάστασις, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, ἀπο-
» τελεῖ προϊὸν Γερμανικόν... Λυπούμεθα ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπευθύνω-
» μεν ἐπαίνους. Ἄς μᾶς συγχωρήσουν οἱ Νεότουρκοι διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς
» ἔλλειψιν ἐμπιστοσύνης. Δύο τύραννοι, εἷς θηριοδαμαστὴς ἐν Βερολίνῳ,
» ὅστις τέρπεται μὲ τὸ νὰ τρομοκρατῇ τὴν Εὐρώπην, καὶ εἷς ἐκδορεὺς ἐν
» Κωνσταντινουπόλει, ὅστις σπογγίζει τὰς αἱματοβαφεῖς χεῖράς του, συν-
» ταυτίζουν τὰς βλέψεις των, ἐπικαλούμενοι τὰς δημοκρατικὰς ἀρχάς... Ἐ-
» κεῖνο, ὅπερ τυγχάνει ἐξ ἴσου ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἡσυχίαν τῶν σκλάβων,
» εἶναι τὸ δόγμα τῶν Νεοτούρκων, τὸ ὁποῖον οὗτοι ἐξήγγειλαν εἰς τὸ μανι-
» φέστον των «Ἡ Τουρκία εἰς τοὺς Τούρκους». Ὁ τοιοῦτος ἐκτουρκισμὸς
» ἐμβάλλει εἰς ὑποψίας. Τὸ ἀξίωμα εἶναι διφορούμενον. Ἀποβλέπει εἰς τὸ
» νὰ ὑποτάξῃ ὑπὸ μίαν μειονότητα ἠθικῶς κατωτέραν, τὴν Τουρκικήν, μίαν
» πλειονότητα, ἀπαρτιζομένην ἐκ διαφόρων Λαῶν, ἑκάστου τούτων ἀνωτέρας
» ἀξίας. Ὁ Τοῦρκος δὲν ἔχει καλὴν φήμην καὶ μεταξὺ τῶν ὁμοθρήσκων του.
» Μία ἀραβικὴ παροιμία ἀποφαίνεται ὡς ἀκολούθως: «Ὁ Θεὸς ἔπλασε τρία
» κακὰ διὰ τὸν ἄνθρωπον, τὴν ψεῖραν, τὴν ἀκρίδα καὶ τὸν Τοῦρκον.» Ἡ ἀλ-
» λαγὴ τοῦ καθεστῶτος θὰ διευρύνῃ τὰς θύρας τῶν φυλακῶν. Εἰς τὸ στερέ-
» ωμα αἰωροῦνται δάκρυα καὶ αἷμα. Οἱ σκλάβοι τοῦ Ἰσλὰμ θὰ ὑποστοῦν ἀκό-
» μη δεινὸν βάπτισμα μέχρις οὗ ἀπολαύσουν, ἄνευ ὁρίων, τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐλευ-
» θερίας».

* * *

Καὶ ἤδη μία ξηρὰ παράθεσις γεγονότων τινῶν.

Κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1908, ἐκρήγνυται ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἡ Ἐπανάστασις τοῦ Νεοτουρκικοῦ Κομιτάτου «Ἕνωσις Πρόοδος», τῆς ὁποίας ἔμβλημα διὰ τοὺς ἀφελεῖς ἀπετέλει ἡ ἐπάνοδος τῆς Χώρας εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Μιδὰτ Πασσᾶ, ἐν ἔτει 1876, ἐγκαινιασθὲν Σύνταγμα, ὅπερ ὅμως, εἶχε καταργηθῇ εὐθὺς μεταγενεστέρως. Ἐν τῇ πραγματικότητι, ἡ Νεοτουρκικὴ ἐπανάστασις ἀπέβλεπεν εἰς τὸν ἐκθρονισμὸν τοῦ Ἀβλοὺλ Χαμὴτ καὶ εἰς τὸν ἐκτουρκισμὸν ἁπάντων τῶν Λαῶν τῆς Αὐτοκρατορίας, Ἑλλήνων, Σλαύων, Ἀράβων, Ἀρμενίων, Κούρδων κ.τ.λ. κ.τ.λ.

Ὁ Ἀβδοὺλ Χαμήτ, προσποιεῖται ὅτι, ἐνστερνίζεται τοὺς σκοποὺς τῶν Νεοτούρκων, πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὰς φιλελευθέρας συνταγματικὰς ἀρχάς. Ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως, ὑπούλως τορπιλλίζει τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ συντάγματος. Τὴν 13ην Ἀπριλίου 1909 (ν. ἡμ.) ἐκρήγνυται ἀντεπανάστασις, τὴν δὲ 24ην Ἀπριλίου, τὰ στρατεύματα τῆς Φρουρᾶς Θεσσαλονίκης, μὲ ἐπικεφα-

λῆς τὸν Σεφκὲτ Πασσᾶν, εἰσήρχοντο εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τὴν 28ην ἰδίου μηνὸς (ν.ἡμ.), ἐξεθρονίζετο ὁ 'Αβδοὺλ Χαμήτ, βασιλεύσας ἐπὶ τριάκοντα δύο συναπτὰ ἔτη καὶ ὀκτὼ μῆνας. 'Εγκαθειρχθεὶς εἰς τὴν ἔπαυλιν 'Αλλατίνι ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐξηκολούθησε παραμένων ἐν αὐτῇ μέχρι τῆς προτεραίας τῆς εἰσόδου τῶν 'Ελληνικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν Μακεδονικὴν Πρωτεύουσαν, κατὰ τὴν 26ην 'Οκτωβρίου 1912, ὁπόθεν μετεφέρθη διὰ τῆς θαλαμηγοῦ τοῦ Κάϊζερ «Λορελάϋ». καὶ πάλιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐγκάθειρκτος. Εἰς τὸν θρόνον ἀντεκατεστάθη ὑπὸ τοῦ νομίμου δικαιούχου, τοῦ μέχρι τότε ἐγκαθείρκτου ἀδελφοῦ του, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Σουλτάνου Μεχμὲτ - Ρεσὰτ τοῦ Ε'.

'Η ἐπιτυχὴς ἔκβασις τῆς Νεοτουρκικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 'Ιουλίου τοῦ 1908, καὶ ἡ ἐγκατάστασις τοῦ νέου καθεστῶτος, κατὰ μῆνα 'Απρίλιον τοῦ 1909, ἀποτελοῦν σταθμὸν ἐν τῇ ἐξελίξει, τόσον τοῦ βίου τῆς 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, ὅσον καὶ εἰς τὰς σχέσεις τῶν διαφόρων Χριστιανικῶν Λαῶν μεταξύ των, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Δυνάστην.

Μέχρι τοῦ ἔτους 1909, τὸ αἷμα τῶν Χριστιανῶν ἐχύνετο ἀφθόνως ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας τῆς ἀχανοῦς Αὐτοκρατορίας. Αἱ ἐπανειλημμέναι σφαγαὶ ἐναντίον τῶν 'Αρμενίων καὶ ὅλων τῶν Χριστιανῶν ἤγαγον μεταγενεστέρως τὸν 'Αμερικανὸν συγγραφέα Horton(1), ὅστις εἶχε διατελέσει ἐπὶ σειρὰν δεκαετηρίδων Γενικὸς Πρόξενος τῆς 'Αμερικῆς ἐν Τουρκίᾳ, νὰ διατυπώσῃ ὅτι, καθ' ὃν τρόπον, μεταξὺ τῶν Χριστιανικῶν Λαῶν, τὰ γεγονότα καθορίζονται μὲ χρονολογικὴν ἀφετηρίαν τόσα ἔτη ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, ἀναλόγως, ὡς χρονολογικὴ ἀφετηρία τῶν ἱστορικῶν γεγονότων μεταξὺ τοῦ Τουρκικοῦ Λαοῦ καθιεροῦντο : « τόσα ἔτη ἀπὸ τῆς τάδε ἢ δεῖνα σφαγῆς κατὰ 'Αρμενίων, 'Ελλήνων, Κούρδων, κ.τ.λ. κ.τ.λ.».

'Αλλ' οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἐσφάζοντο μόνον ὑπὸ τῶν Τούρκων. 'Εσφάζοντο καὶ μεταξύ των. 'Απὸ τῆς ἥττης μας τοῦ 1897 ἤρξατο ἐντατικωτέρα ἡ δρᾶσις τῶν Βουλγάρων Κομιτατζήδων.

Μὲ τὴν ἐγκατάστασιν ὅμως τοῦ Νεοτουρκικοῦ καθεστῶτος, κατ' 'Απρίλιον τοῦ 1909, ὡς διὰ μαγείας, καταπαύει καὶ ἡ ἐν Μακεδονίᾳ ἀλληλοσφαγή. Βούλγαροι, Ἕλληνες, Σέρβοι, Τοῦρκοι τείνουν ἀμοιβαίως τὴν χεῖρα τῆς συμφιλιώσεως, δελεασθέντες ἀπὸ τὸ κήρυγμα τῶν Συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν.

---

1. « The Blight of Asia » by George Horton. Indianopolis. The Bobbs - Merril Companv Publishers. 1926, Σελ'ς 20.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ο ΥΠΟΔΟΥΛΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΑΡΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ 20οῦ ΑΙΩΝΟΣ

Κατὰ τὸ ἔτος 1870, ἐδημιουργεῖτο ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ ὑποκινήσει τῆς Πανσλαυϊστικῆς προπαγάνδας, ἡ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχεία. Μετὰ πάροδον δὲ δεκαετίας, ἤτοι κατὰ τὸ 1880, ἐκδηλοῦται τὸ πρῶτον δρᾶσις τοῦ Βουλγαρικοῦ Κομιτάτου ὑπὸ τὸν Καραβέλωφ. Μεταγενεστέρως ἡ ἧττα τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ εἰς τὰ Θεσσαλικὰ πεδία κατὰ τὸ 1897, ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν τῆς ἐντάσεως τῆς κομιτατζηδικῆς δράσεως.

Ὁ Ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς ὑφίσταται πλήγματα ἐκ πάσης κατευθύνσεως. Αἱ Κυβερνήσεις καὶ τῶν ἓξ Μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἑκάστη δι' ἰδίους λόγους, συστηματικῶς ἐπιζητοῦν νὰ προσεταιρισθοῦν τὴν εὔνοιαν τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Τουρκίας, εἰς βάρος τοῦ Ἐλευθέρου καὶ τοῦ Ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ. Αἱ θηριωδίαι τῶν Βουλγάρων Κομιτατζήδων καὶ τῶν Τούρκων βασιβουζούκων, αἱ διαπραττόμεναι εἰς βάρος τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων, δὲν συγκινοῦν τὰς Κυβερνήσεις τῆς Πεπολιτισμένης Εὐρώπης.

Παρ' ὅλας τὰς τοιαύτας ἀντιξοότητας, ὁ Ἑλληνισμὸς, αἱμορραγῶν, ὑπὸ παντοῖα πλήγματα, καὶ ἐκ πάσης κατευθύνσεως, δὲν ὑποκύπτει, ἀνθίσταται· Ἐγκλείει ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀκατάβλητον ἐκείνην ἰσχύν, ἣν ἀπὸ χιλιετηρίδων ἐπιδεικνύει, καὶ τὴν ὁποίαν οὐδεμία ὑλικὴ ἐξωτερικὴ δύναμις κατέστη ἱκανὴ ἵνα καταπνίξῃ. Ξενητευμένοι Ἕλληνες ἐκ Μακεδονίας, ἢ ἐξ ἄλλων περιοχῶν τῆς ὑποδούλου Χώρας, πλουτίζοντες ὡς ἔμποροι εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, καθίστανται οἱ Μαικῆναι τῆς γενετείρας. Ἐπὶ μακρόν, τὸ ἐμπόριον, φερ' εἰπεῖν, τῆς Αὐστρο-Οὐγγρικῆς πρωτευούσης, εὑρίσκετο ἐν πολλοῖς, εἰς χεῖρας Ἑλλήνων. Ἐξ ἄλλου, διὰ τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου, ἄφθονον εἰσήρχετο τὸ χρῆμα καὶ εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὴν λοιπὴν ἐνδοχώραν.

Φθίνοντος τοῦ 19ου αἰῶνος, καὶ ἀρχομένου τοῦ 20οῦ, χάρις εἰς τὸν ὑλικὸν πλοῦτον μερίδος πατριωτῶν Ἑλλήνων, εἴτε διαβιούντων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, εἴτε γηγενῶν, ἡ παιδεία ἀκμάζει εἰς βαθμὸν ἄξιον θαυμασμοῦ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν σχολείων, διδασκάλων καὶ μαθητῶν ἐν Μακεδονίᾳ ὑπερβαίνει τὸ σύνολον τῶν σχολείων τῶν λειτουργούντων κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν εἰς τὸ Ἐλεύθερον Ἑλληνικὸν Βασίλειον, ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Στερεᾷ Ἑλλάδι.

Ἐξ ἄλλου, ἡ σύγκρισις τῶν λειτουργούντων Ἑλληνικῶν σχολείων ἐν Μακεδονίᾳ, τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ καὶ τῶν φοιτώντων μαθητῶν, πρὸς τὰ σχολεῖα καὶ τὴν φοιτῶσαν νεολαίαν τῶν λοιπῶν Χριστιανικῶν Λαῶν, ἀποτελεῖ τὸ πλέον ἀδιάψευστον τεκμήριον περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς δυναμικότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἣν ἐξετάζομεν, ἐξεδίδετο ἐν Ἀθήναις, γαλλιστί, περιοδικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Bul-

letin d'Orient», ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Καθηγητοῦ - Ἀκαδημαϊκοῦ Ἀνδρεάδη (1). Εἰς τὸ φύλλον λοιπὸν ὑπ' ἀριθ. 46 τῆς 12ης Νοεμβρίου 1904 (ν.ἡμ.), τὸ περιοδικὸν τοῦτο περιλαμβάνει λεπτομερῆ καὶ ἐκτεταμένην μελέτην περὶ τῆς σχολικῆς κινήσεως ἐν Μακεδονίᾳ, ἐξ ἧς ἀποσπῶμεν τὰ ἀκόλουθα στοιχεῖα :

Κατὰ τὸ ἔτος 1877 ὑπῆρχον, ἐν Μακεδονίᾳ, Ἑλληνικὰ σχολεῖα 256 καὶ μαθηταὶ 10.968.

Κατὰ τὸ ἔτος 1896 ὑπῆρχον, ἐν Μακεδονίᾳ, Ἑλληνικὰ σχολεῖα 907 καὶ μαθηταὶ 53.663.

Τέλος, κατὰ τὸ ἔτος 1904 ἐμφανίζεται, ἐν Μακεδονίᾳ, ἡ ἀκόλουθος κίνησις :

	Ἑλληνικὰ	Βουλγαρικὰ	Ρουμανικὰ	Σερβικὰ
Σχολεῖα	998	561	49	53
Διδάσκοντες	1.463	873	145	112
Μαθηταὶ	59.640	18.311	2.002	1.674

Δὲν ἦσαν ὅμως μόνοι ὁ δάσκαλος καὶ ὁ παππᾶς, οἵτινες διέσωσαν τὸν Μακεδόνα, καὶ γενικώτερον τὸν ὑπόδουλον Ἕλληνα ἀπὸ τὸν Τοῦρκον βασιβουζοῦκον καὶ τὸν Βούλγαρον κομιτατζῆν. Ἐχρειάσθη νὰ χυθῇ καὶ αἷμα.

Ὁ ἀμυντικὸς ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων Μακεδόνων ἐναντίον τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων ἐγκαινιάζεται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1898 ἀπὸ τὸν γηγενῆ Καπετὰν Κώτταν, βλαχόφωνον, ἀκραιφνῆ Ἕλληνα τὴν συνείδησιν, ἐκ τοῦ χωρίου Ρούλια τῆς Καστοριᾶς. Τὰ ἐξ αὐτοχθόνων Μακεδόνων ἀμυντικὰ ἀνταρτικὰ σώματα, σὺν τῷ χρόνῳ, πλαισιοῦνται ἀπὸ πλειάδα ἀξιωματικῶν τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ. Ὁ θάνατος τοῦ Παύλου Μελᾶ, ὅστις ἔπεσεν ἐν Σιατίστῃ τὴν 13ην Ὀκτωβρίου 1904, καθαγιάζει τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα. Ὁ Ἀγὼν οὗτος ἀποτελεῖ μίαν τῶν λαμπροτέρων σελίδων τῆς ἱστορίας τοῦ Ἔθνους μας, ἔν τινι ἴσως μέτρῳ, λησμονημένην.

* * *

Ἀνωτέρω παρεθέσαμεν συγκριτικὰ στατιστικὰ στοιχεῖα περὶ τῆς σχολικῆς κινήσεως Ἑλλήνων καὶ λοιπῶν Χριστιανικῶν Λαῶν τῆς Μακεδονίας ἀρχομένου τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Ἐξητάσαμεν τὴν πνευματικήν, τὴν ποιοτικὴν οὕτως εἰπεῖν πλευράν.

Ἤδη, κατωτέρω, θὰ παραθέσωμεν συγκριτικὰ τινὰ στατιστικὰ στοιχεῖα, ἀφορῶντα τοὺς πληθυσμοὺς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας κατὰ τὴν ἰδίαν ἐπο-

1. Τὸ περιοδικὸν τοῦτο εὕρηται ἐν Ἀθήναις, εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Μπενακείου Παραρτήματος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς. Παραπλήσιαι πηγαὶ ἀφθονοῦν περὶ τῆς σχολικῆς κινήσεως τοῦ Ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

χήν. Θὰ ἐξετάσωμεν τὸ ζήτημα τῶν πληθυσμῶν ἀπὸ ποσοτικῆς δηλαδὴ πλευρᾶς.

Ὁ Ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας εὑρίσκετο ἐγκατεστημένος τόσον εἰς τὰς Ἀσιατικὰς ὅσον καὶ εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας. Δὲν ἠγέρθησαν ὅμως ζητήματα ἀμφισβητήσεων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὡς ἠγέρθησαν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ. Αἱ διάφοροι προπαγάνδαι προέβησαν εἰς ἀφαντάστους διαστροφὰς τῆς Ἀληθείας ἀναφορικῶς πρὸς τοὺς Χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας μόνον, καὶ ἰδιαιτέρως τῆς Μακεδονίας. Θὰ ἀντιπαρέλθωμεν ὅθεν στατιστικὰς ἀμερολήπτους, λόγου χάριν τοῦ Bianconi, Synvet, Stanford κ.τ.λ. κ.τ.λ. δημοσιευθείσας κατὰ καιρούς, λήγοντος τοῦ 19ου αἰῶνος, καὶ ἀσχολουμένας μὲ τοὺς πληθυσμοὺς ὁλοκλήρου τῆς τότε Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Θὰ περιορισθῶμεν κατωτέρω μὲ τοὺς Χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς μόνον τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας(1). Τοῦτο δὲ διότι, ὡς ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω, αἱ διάφοροι προπαγάνδαι ἠσχολήθησαν μὲ τὴν διαστροφὴν τῆς Ἀληθείας, κυρίως, μόνον ἀναφορικῶς πρὸς τοὺς Χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Παραθέτομεν λοιπὸν κατωτέρω στοιχεῖα διαλαμβανόμενα εἰς ὀγκῶδες σύγγραμμα, ἐξ 998 σελίδων, δημοσιευθὲν ἐν ἔτει 1908 ὑπὸ τῆς ἡμιεπισήμου «Ἰταλικῆς Βιβλιοθήκης διὰ τὰς Ἐξωτερικὰς Ὑποθέσεις», ὑπὸ τὸν τίτλον La Questione Roumeliota e la Politica Italiana. Συγγραφεὺς τοῦ ἡμιεπισήμου τούτου συγγράμματος ὑπῆρξεν ὁ Ἰταλὸς Amadore Virgilj.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐμφανίζει, ἀπὸ Ἑλληνικῆς πλευρᾶς, ἰδιαζόντως ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον, καθόσον ἐξ αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ ἀντλήσωμεν πολυτίμους καὶ ἐγκύρους πληροφορίας περὶ τῆς δημογραφικῆς καταστάσεως τῶν πληθυσμῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ὅλως ἰδιαιτέρως τῆς Μακεδονίας, βάσει ἐπισήμου Τουρκικῆς ἀπογραφῆς.

Τὸ ἔγκυρον τοῦ συγγράμματος τούτου ἀπορρέει ἐκ τῶν ἀκολούθων σκέψεων. Ἀποτελεῖ κοινὸν μυστικὸν ὅτι, τὸ σύγχρονον Ἰταλικὸν Κράτος, συνεχίζον τὰς παραδόσεις τῆς ἀρχαίας Ρώμης, δὲν ἤρξατο ἐκτρέφον βλέψεις εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἐδάφη μόνον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μουσολίνι. Πρὸ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, πρὸ τῆς διαλύσεως τῆς δυαδικῆς μοναρχίας τῶν Ἀμβούργων, Ἰταλία καὶ Αὐστρο-Οὐγγαρία ἡμιλλῶντο εἰς βλέψεις ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν τῆς Ἀλβανίας καὶ Ἠπείρου, πρὸς ἐπικράτησιν ἐν τῇ Ἀδριατικῇ. Τυγχάνει ἀπαράδεκτον νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι, ἡ ἡμιεπίσημος «Ἰταλικὴ Βιβλιοθήκη διὰ τὰς Ἐξωτερικὰς Ὑποθέσεις» θὰ ἐξέδιδε τὴν ἐποχὴν ἐκείνην σύγ-

1. Τὸ ζήτημα τῶν πληθυσμῶν κατ' ἐθνότητας τῆς πάλαι ποτὲ Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ γενικώτερον τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἔχομεν ἀναπτύξει λεπτομερῶς εἰς σύγγραμμα δημοσιευθὲν παρ' ἡμῶν, Ἑλληνιστὶ καὶ Ἀγγλιστί, ἐν ἔτει 1949, ὑπὸ τὸν τίτλον « ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ οἱ Βαλκανικοὶ Γείτονες ». Ἐπίσης τὸ τεῦχος Νοεμβρίου 1960 τοῦ Περιοδικοῦ τῆς Στρατιωτικῆς Ἐπιθεωρήσεως διαλαμβάνει σχετικὴν μελέτην ἡμῶν. Τέλος τὸ τεῦχος τῶν μηνῶν Ἰανουαρίου - Μαρτίου 1961 τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου « ὁ Παρνασσὸς » περιλαμβάνει σχετικὴν μελέτην ἡμῶν.

γραμμα μεροληπτοῦν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, θανασίμου ἐχθροῦ ἁπάντων τῶν Εὐρωπαίων τῶν ἀγωνιζομένων διὰ τὴν ἐπικράτησιν, πνευματικὴν καὶ ἐμπορικήν, εἰς τὴν Ἀνατολήν. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι, καὶ πρὸ ἔτους περίπου εἰσέτι, τὸ Ἰταλικὸν Ἐπιτελεῖον, χώρας ἤδη συμμάχου, εἶχεν ὑποβάλει εἰς τὸ Στρατηγεῖον τοῦ ΝΑΤΟ, ὑπόμνημα διαστρέφον κυνικῶς τὴν Ἀλήθειαν, ὄχι μόνον εἰς ὅ,τι ἀφεώρα τὴν Ἀλβανίαν καὶ Βόρειον Ἤπειρον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν εἰσέτι τὴν Ἑλληνικὴν Ἤπειρον.

Εἰδικώτερον, ὅσον ἀφορᾷ τοὺς πληθυσμοὺς τῆς αἱματοβαφοῦς Μακεδονίας, τῶν δύο βιλαετίων δηλαδὴ Θεσσαλονίκης καὶ Μοναστηρίου, τὰ ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ διαλαμβανόμενα δημογραφικὰ στοιχεῖα βασίζονται ἐπὶ τῆς ἐπισήμου Τουρκικῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἔτους 1904 ἐπὶ Χιλμῆ Πασσᾶ, ἥτις εἶχε διενεργηθῆ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν Βρεττανῶν, Γάλλων, Ἰταλῶν καὶ Ρώσων ἀξιωματικῶν, ἁπάντων ἁμιλλωμένων πρὸς προσεταιρισμὸν τῶν Βουλγάρων.

Ὁ Ἰταλὸς λοιπὸν οὗτος συγγραφεύς, εἰς τὸν προσηρτημένον ἐν τῷ συγγράμματί του ἔγχρωμον ἐθνογραφικὸν χάρτην μετὰ ἐπεξηγηματικοῦ στατιστικοῦ Πίνακος, ἐμφανίζει κατὰ τοιοῦτον παραστατικὸν τρόπον τὰς περιοχὰς τὰς κατοικουμένας κατὰ πλειοψηφίαν ὑπὸ τῶν διαφόρων ἐθνοτήτων, ὥστε, νὰ εὐχεραίνῃ τὸν σχηματισμὸν τῆς εἰκόνος μιᾶς νοητῆς γραμμῆς διαχωρίσεως τῶν νοτιωτέρων περιοχῶν, τῶν κατοικουμένων, κατὰ πλειοψηφίαν, ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ Μουσουλμάνων, καὶ τῶν βορειοτέρων, τῶν κατοικουμένων, κατὰ πλειοψηφίαν, ὑπὸ Σλαύων καὶ Μουσουλμάνων.

Καὶ ἤδη τὸ ἀκανθωδέστερον ζήτημα, τὸ κριτήριον τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν Μακεδόνων. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο τῆς ἡμιεπισήμου «Ἰταλικῆς Βιβλιοθήκης διὰ τὰς Ἐξωτερικὰς Ὑποθέσεις», παραδέχεται, ὡς κριτήριον τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, τὴν θρησκευτικὴν ὑπαγωγὴν καὶ ἐξάρτησιν ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον ἢ τὴν Ἐξαρχείαν, καὶ οὐχὶ τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα. Τὴν ἀντιδιαστολὴν τῆς ἐθνικότητος τὴν βασίζει εἰς τὴν θρησκευτικὴν ταύτην ἐξάρτησιν. Παραδέχεται δηλαδὴ τὴν Ἑλληνικὴν ἄποψιν καὶ οὐχὶ τὴν Σλαυϊκήν (1). Θεωροῦμεν ὅθεν ἐπιβεβλημένον, κάπως διεξοδικώτερον, ἀνατρέχοντες καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, νὰ ἀναλύσωμεν τὸ θέμα τοῦτο, κατὰ τρόπον ἀντικειμενικόν, κατὰ τρόπον σταθμητόν, φοβούμενοι ὅτι, καὶ παρ' ἡμῖν ἡ Κοινὴ Γνώμη, μέχρι σήμερον, δὲν ἔχει εἰσέτι ἀποκρυσταλλομένας σχετικὰς πεποιθήσεις.

Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὡς γνωστόν, οἱ Ἕλληνες δὲν εἴχομεν ἀποκτήσει πολιτικὴν ἑνότητα σταθερὰν μέχρι τῆς, σχετικῶς προσκαίρου, Ἑλληνιστι-

1. Τὸ Γαλλικὸν Περιοδικὸν « Revue Militaire Générale», εἰς τὸ τεῦχος τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου 1962, δημοσιεύει μελέτην ἡμῶν ὑπὸ τὸν τίτλον « Défense de la Grèce ». Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ ἐκθέτομεν καὶ τὴν ἄποψιν ταύτην περὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν Μακεδόνων.

κῆς ἐποχῆς. Διεπνεόμεθα ὅμως ἀπὸ πνευματικὴν ἑνότητα, ἐξ ἧς ἀπέρρεε καὶ ἑνιαία ἐθνικὴ συνείδησις, τὸ «Πανελλήνιον» τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὰ Ἀκροκεραύνια ἐθεωροῦντο ὡς τὸ βορειοδυτικὸν ὅριον τῆς Ἑλλάδος. «Ὠρικίην ὑπὲρ αἶαν ἐρείδεται Ἑλλάδος ἀρχή». Ὁ Αἰσχύλος, καὶ ἄλλοι σύγχρονοι πρὸς αὐτόν, καὶ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς καὶ ποιηταί, χαρακτηρίζουν τοὺς Μακεδόνας ὡς Ἕλληνας. «Ἐστὶ δὲ Ἑλλὰς καὶ ἡ Μακεδονία».

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχήν, ἔχομεν νὰ ὑπομνήσωμεν τοῦτο. Ὁ ἀσπονδώτερος ἐχθρὸς τῶν Βουλγάρων, ὁ Αὐτοκράτωρ Βασίλειος Β'., ὁ ἐπικληθεὶς Βουλγαροκτόνος, ἀνῆκεν εἰς τὴν Δυναστείαν τῶν Μακεδόνων Αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Τοῦτο καὶ μόνον, καθ' ἡμᾶς, ἀρκεῖ.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἀρχομένου τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, τὰ σχολεῖα τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, καθ' ἃ ἤδη ἐξετέθη, πολυπληθέστερα, κατ' ἀναλογίαν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ Κράτους, ἀλλὰ καὶ ἀνώτερα ἀπὸ ἀπόψεως καλλιεργείας ἐθνικῶν ἰδεωδῶν, συνέβαλον εἰς τὴν δημιουργίαν μιᾶς μορφωμένης Ἡγέτιδος Τάξεως. Ἡ δὲ Ἐκκλησία, διὰ τοῦ ἐνίοτε ἀγραμμάτου παππᾶ, συνέβαλεν εἰς τὴν συγκράτησιν τοῦ ἐθνισμοῦ τῶν ἀμορφώτων μαζῶν, τῶν μὴ δυναμένων νὰ φοιτήσουν εἰς φανερὸν ἢ εἰς «κρυφὸ σκολειό». Ὁ ἔγκριτος Νοτιοσλαῦος ὑπερσωβινιστὴς Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βελιγραδίου καὶ τῶν Παρισίων Jovan Cvijic, εἰς κλασσικὸν ὀγκῶδες ἐπιστημονικὸν σύγγραμμά του, ἐκδοθὲν ἐν ἔτει 1919, καὶ ὅπερ ἀπέβλεπεν εἰς προπαγάνδαν, πρὸς δημιουργίαν τῆς Μεγάλης Νοτιοσλαυΐας τῶν 17 ἑκατομμυρίων κατοίκων, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ προεφυλάσσετο καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίσης ἔντεχνον Βουλγαρικὴν προπαγάνδαν, κακοποιῶν ἀριστοτεχνικῶς τὴν Ἀλήθειαν, περιορίζει πρὸς βορρᾶν τὰ ὅρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέχρι τοῦ Ὀλύμπου καὶ χαρακτηρίζει τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν ὡς κατοικουμένην ἀπὸ «Νοτιοσλαύους Μακεδόνας». Ὁ διὰ τὴν πατρίδα του λοιπὸν ἔγκριτος οὗτος συγγραφεύς, περιγράφων τὴν δύναμιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους, ἐπισημαίνει τὸ δυσαπορρόφητον τοῦ ἀμορφώτου Ἕλληνος, λόγῳ τῆς ὑποσυνειδήτου ἐπιγνώσεως τῶν ἐθνικῶν του παραδόσεων, καὶ μιᾶς ὡς ἐκ τούτου ἐμφύτου ἐθνικῆς ὑπερηφανείας. Περαιτέρω δέ, ἀποφαίνεται κατηγορηματικῶς ὅτι, οἱ Πατριαρχικοί, οἱ μὴ ὁμιλοῦντες τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐν τούτοις ἦσαν Ἕλληνες τὴν συνείδησιν(1).

Ἐξ ἄλλου, ὁ ἀτυχήσας Βούλγαρος Ἀρχιστράτηγος Ἰβάνωφ τοῦ Ἑλληνο-Βουλγαρικοῦ μετώπου κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1913, εἰς σύγγραμμά του, προβαίνει ἐπίσης εἰς μίαν πολύτιμον δι' ἡμᾶς ὁμολογίαν. Ἀπολογούμενος ἔναντι τῶν συμπατριωτῶν του, διὰ τὴν ἧτταν του ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Στρα-

---

1. Jovan Cvijic. La Péninsule Balkanique. Géographie Humaine. Paris· Armand Colin. 1918. Σελίδες 401 ἕως 404.

τιᾶς, κατὰ μῆνας 'Ιούνιον-'Ιούλιον τοῦ 1913, ὁμολογεῖ ὅτι, οἱ Σλαυόφωνοι Πατριαρχικοὶ ἦσαν «ἐπικινδυνωδέστεροι καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων».

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἑδρεύουσα Ἑταιρία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, διὰ τῶν παρ' αὐτῆς δημοσιευομένων μελετῶν καὶ ἀπομνημονευμάτων, προσφέρει μίαν πολύτιμον ἐθνικὴν ὑπηρεσίαν. Διὰ τούτων ἀποδεικνύεται ὅτι, πλῆθος ὁπλαρχηγῶν καὶ ἀγωνιστῶν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος ὑπῆρξαν Σλαυόφωνοι ἢ Βλαχόφωνοι. Ὁ πρωτοπόρος τῶν Μακεδόνων ὁπλαρχηγῶν, ὁ καπετὰν Κώττας, ἐκ Ρούλια τῆς περιοχῆς Φλωρίνης, πατὴρ τοῦ συγχρόνου Στρατηγοῦ Σωτήρη Κώττα, δὲν ὡμίλει τὴν Ἑλληνικήν. 'Απηγχονίσθη ὅμως, συλληφθεὶς μετὰ πολυετεῖς ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἰδέας.

Ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης κ. 'Ανδριώτης συνεχίζων στοιχειώδη παλαιὰν μελέτην τοῦ Ν. Μπουκουβάλα, καταδεικνύει, κατὰ τρόπον ἐπιστημονικόν, ὅτι τὸ Μακεδονικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα κέκτηται, σὺν τοῖς ἄλλοις, στενὴν συγγένειαν καὶ πρὸς τὴν σύνταξιν καὶ λεξιλόγιον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ὡς συμπέρασμα ἁπάντων τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι, διὰ τὸ Ἔθνος μας, ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, διὰ μέσου τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, κριτήριον τῆς ἐθνκῆς συνειδήσεως ἀπετέλεσαν πάντοτε παράγοντες πνευματικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ καὶ οὐχὶ γλωσσικοί. Εἰς τοὺς 'Ολυμπιακοὺς 'Αγῶνας, εἰς τὰ Ἴσθμια, εἰς τὰ Πύθεια, εἰς τὴν Δωδώνην, ἐκαλλιεργεῖτο συγχρόνως τὸ πνεῦμα καὶ ἡ λατρεία πρὸς τοὺς Θεούς. Σημειωτέον ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο, τὸ φαινόμενον δηλαδὴ τῆς μὴ συσχετίσεως τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος πρὸς τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα, δὲν παρατηρεῖται μόνον εἰς τὴν Μακεδονίαν. 'Εξόφθαλμον παράδειγμα οἱ Τουρκοκρῆτες, οἵτινες ὡμίλουν τὴν Ἑλληνικήν, καὶ οἱ Καραμανλῆδες τῆς Μ. 'Ασίας, οἵτινες ὡμίλουν τὴν Τουρκικήν. 'Αλλὰ καὶ εἰς πλείστας χώρας τῆς Εὐρώπης, ἡ ἐθνικὴ συνείδησις δὲν ταυτίζεται πρὸς τὸ ὁμιλούμενον γλωσσικὸν ἰδίωμα.

Ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὰς Σλαυϊκὰς ἀπόψεις. Ἓν ἔτος μετὰ τὴν Γερμανικὴν νίκην τῆς Σάδοβας τοῦ 1866, δηλαδὴ κατὰ τὸ ἔτος 1867, συνήρχετο ἐν Μόσχᾳ τὸ πρῶτον Πανσλαυϊστικὸν Συνέδριον(1). Μεταξὺ ἄλλων θεμάτων, τὸ συνέδριον ἐκεῖνο, λησμονῆσαν ὅτι τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα δὲν δημιουργοῦνται κατ' ἐπιταγήν, συνεζήτησε καὶ ἀπεφάσισε τὴν δημιουργίαν μιᾶς κοινῆς διαλέκτου τῶν Σλαύων διανοουμένων συγγραφέων, μέσῳ τῆς ὁποίας θὰ ἐπήρχετο ἡ πολιτικὴ ἕνωσις τῶν ἁπανταχοῦ Σλαύων. Κατὰ σατανικὴν σύμπτωσιν, καθ' ὃν τρόπον σήμερον ὁ Σερβο-Κροάτης Δικτάτωρ Τίτο ἀποτελεῖ τὴν κεφαλὴν τοῦ «Ρεβιζιονισμοῦ» ἐνίων δογμάτων τοῦ ἀκραιφνοῦς κομμουνισμοῦ, οὕτω πως, καὶ κατὰ τὸ συνέδριον τοῦ 1867, ὁ ἐκπροσωπῶν τὴν Σερβικὴν

1. Βλέπε « Revue des Deux Mondes». Τεῦχος 1ης Σεπτεμβρίου 1867. 'Εθνικὴ Δημοσία Βιβλιοθήκη.

νεότητα, ὁ φοιτητὴς Γεώργεβιτς, μόνος ἀντετάχθη, ἀποδοκιμασθεὶς ἐντόνως, εἰς τὴν δημιουργίαν μιᾶς κοινῆς διαλέκτου τῶν διανοουμένων Σλαύων συγγραφέων. Ὑπεστήριξε, δικαίως, ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει « οἱ διανοούμενοι Σλαῦοι συγγραφεῖς θὰ ἐξελίσσοντο εἰς μίαν χωριστὴν τάξιν (κάσταν) βραχμάνων ἀκαταλήπτων εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας». Τὸ γεγονὸς τοῦτο, τῆς σημασίας δηλαδὴ ἥτις ἀπεδόθη, κατὰ τὸ συνέδριον τοῦτο τοῦ 1867, εἰς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα, ὡς κριτήριον τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, ἐνεστερίνίσθη ἡ μετὰ τριετίαν περίπου δημιουργηθεῖσα Ἐξαρχεία ἥτις, μὲ ἔμβλημα τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα, διεξήγαγε τὸν αἱματηρὸν κομιτατζηδικὸν ἀγῶνα, κυρίως ἐν Μακεδονίᾳ, καὶ δευτερευόντως ἐν Θράκῃ.

Ἐπεξετάθημεν ἀρκούντως εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο τοῦ κριτηρίου τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν Μακεδόνων, καθόσον, ἀπεβλέψαμεν νὰ προσδώσωμεν ὅλον τὸ ἀπαιτούμενον κῦρος εἰς τοὺς παρεχομένους ὑπὸ τοῦ Amadore Vircilj ἀριθμούς. Συμμεριζόμεθα τὰς ἀπόψεις τοῦ Ἰταλικοῦ συγγράμματος, ὅπερ διακρίνει Ἕλληνας Πατριαρχικοὺς καὶ Βουλγάρους ἐξαρχικούς, οὐχὶ διότι τοῦτο συμφέρει εἰς τὸ Ἔθνος μας. Τὴν συνεμερίσθημεν, διότι ὄντως ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ πράγματα. Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Ἰσοκράτους, παραδέχονται τὸ πνεῦμα καὶ τὴν θρησκείαν ὡς ἀποτελοῦντα τὸ κριτήριον τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως. Οἱ Σλαῦοι ἀπὸ τοῦ 1867 καθιέρωσαν τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα ὡς κριτήριον τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως. Ἐν τούτοις, ὁ Βούλγαρος Ἀρχιστράτηγος Ἰβάνωφ, ἄλλως ἀποφαίνεται κατόπιν τῶν γεγονότων τοῦ 1913.

Καθ' ὃν τρόπον ὁ ἡρωϊκὸς Δεκέμβρης τοῦ 1944 ἐχώρισε τὰ ἐρίφια ἀπὸ τὰ πρόβατα, καὶ προπαρεσκεύασε τὸ Βίτσι καὶ τὸν Γράμμον τοῦ 1949, οὕτω πως καὶ ἡ δημιουργία τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχείας συνεκράτησε τοὺς Ἑλληνο-Μακεδόνας εἰς τὸν ἐθνισμόν των.

* * *

Ὑπάρχει καὶ μία ἄλλη, ἐξίσου αὐθεντικὴ πηγή, ἂν μὴ αὐθεντικωτέρα τῆς ἀνωτέρω, ἥτις ἐμμέσως καθορίζει τὰ τῆς ἀναλογίας τῶν Χριστιανῶν ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ, καὶ γενικώτερον ἐν ὅλῃ τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ. Τὴν πηγὴν ταύτην ἀποτελεῖ ἡ ἀναλογία τῶν βουλευτῶν, οἵτινες ἀντεπροσώπευσαν τὰς διαφόρους ἐθνότητας, παρακαθήσαντες ἐν τῷ Νεοτουρκικῷ Κοινοβουλίῳ. Ἐκ πολυτίμου πηγῆς, δηλαδὴ ἐκ πρωτοτύπου ἐπετηρίδος τῆς Τουρκικῆς Βουλῆς τῆς περιόδου τοῦ ἔτους 1911, τὴν ὁποίαν κατέχει ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ του ὁ σεβαστὸς καὶ ἔγκριτος τουρκομαθὴς συγγραφεὺς πλείστων συγγραμμάτων ἐθνικοῦ περιεχομένου, κ. Νικηφόρος Μοσχόπουλος, ζήσας ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν Νεοτουρκικὴν Βουλήν, ἠρύσθημεν τὰ ἀκόλουθα στοιχεῖα σχετικὰ πρὸς τὴν κατανομὴν κατὰ ἐκλογικὰς περιφερείας ἁπάντων ἀνεξαιρέτως τῶν βουλευτῶν τῆς Αὐτοκρατορίας.

Βάσει λοιπὸν τῆς ἐπετηρίδος ταύτης, πηγῆς ἀκαταμαχήτου αὐθεντικότητος, καθ' ὅλην μὲν τὴν 'Οθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν, ἡ ἀναλογία τῶν μὴ Μουσουλμάνων βουλευτῶν ὑπῆρξεν συνολικῶς ἡ ἀκόλουθος : Ἕλληνες : 24. Βούλγαροι : 4. Σέρβοι : 3. 'Αρμένιοι : 9. 'Εβραῖοι : 4. Κουτσόβλαχοι : 1(1).

Εἰδικώτερον δέ, εἰς τὰς ἐκλογικὰς περιοχὰς αἵτινες διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου ἐνεσωματώθησαν κατὰ προσέγγισιν εἰς τὴν Χώραν μας : Σαντζάκιον Σερβίων : Ἕλληνες δύο (2). Βούλγαροι καὶ Σέρβοι οὐδεὶς (0). Βιλαέτιον Θεσσαλονίκης : Ἕλληνες τρεῖς (3). Βούλγαροι δύο (2). 'Εβραῖοι εἷς (1). Σέρβοι οὐδεὶς (0). Ἤτοι ἐν συνόλῳ ἐν τῇ περιοχῇ τῇ ὑπαχθείσῃ εἰς τὴν Χώραν μας : Ἕλληνες πέντε (5). Βούλγαροι δύο (2). 'Εβραῖοι εἷς (1). Σέρβοι οὐδείς (0).

Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι τῶν πέντε (5) 'Ελλήνων βουλευτῶν, τῶν δύο Βουλγάρων βουλευτῶν καὶ τοῦ οὐδενὸς Σέρβου, τοῦ βιλαετίου Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ Σαντζακίου Σερβίων, διατελοῦν ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ πρὸς τοὺς προαναφερθέντας ἀριθμοὺς τῶν ἰδίων περιοχῶν, τῶν 473 χιλιάδων δηλαδὴ 362.000+111.000 'Ελλήνων καὶ 199.500 Βουλγάρων δηλαδὴ 198.000+1.500, καὶ 1.400 Σέρβων.

'Η ἀναλογία αὐτὴ βουλευτῶν 'Ελλήνων, Βουλγάρων προσλαμβάνει ἔτι μείζονα σημασίαν ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐγένετο κοινῇ συμφωνίᾳ Πατριαρχείου καὶ 'Εξαρχείας.

* * *

'Ανωτέρω ἐξετέθησαν στοιχεῖα περὶ τοῦ 'Υποδούλου 'Ελληνισμοῦ, ἀρχομένου τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἀφορῶντα τὴν συγκριτικὴν σχολικὴν δραστηριότητα τῶν διαφόρων Χριστιανικῶν 'Εθνοτήτων, τὴν δημογραφικὴν κατάστασιν, καὶ τέλος τὸν ἀριθμὸν τῶν βουλευτῶν τῶν διαφόρων Χριστιανικῶν ἐθνοτήτων, κατὰ ἐκλογικὰς περιφερείας, τῆς τότε 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, βάσει ἐπισήμου ἐπετηρίδος τῆς Τουρκικῆς Βουλῆς τοῦ ἔτους 1911.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν στοιχείων δι' ὧν δύναται νὰ ἀπεικονισθῇ ἡ 'Ηθικὴ Δύναμις, ἣν ἐξεπροσώπει ὁ 'Υπόδουλος 'Ελληνισμὸς καὶ τὸ Πατριαρχεῖον, τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, θὰ ἐπεβάλλετο ἡ μελέτη καὶ ἡ ἐξαγωγὴ συμπερασμάτων, ἐκ τοῦ ἑβδομαδιαίου ὀργάνου τοῦ τελευταίου τούτου, ὑπὸ τὸν τίτλον «'Εκκλησιαστικὴ 'Αλήθεια».

Τὸ περιοδικὸν τοῦτο, τῶν ἐτῶν 1908—1914, ἀπεικονίζει ὅλους τοὺς ἀγῶνας, οὓς διεξήγαγε τὸ Ἔθνος μας, καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, πρὸς

1. 'Η « 'Εκκλησιαστικὴ 'Αλήθεια », τὸ ἐπίσημον Ὄργανον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, εἰς τὸ φύλλον 48 τῆς 5 Δεκεμβρίου 1908, κατονομάζει δι' ἑκάστην ἐκλογικὴν περιφέρειαν τῆς ὅλης 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας μὲ τὸ ὀνοματεπώνυμόν των 23 Ἕλληνας βουλευτάς. 'Η « 'Εκκλησιαστικὴ 'Αλήθεια » εὕρηται ἐν τῃ 'Εθνικῇ Δημοσίᾳ Βιβλιοθήκῃ 'Αθηνῶν.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΟ

('Εκ τοῦ συγγράμματος «LA QUESTIONE

τοῦ 'Ιταλοῦ AMADORE VIR

ΕΘΝΟΤΗΤΕΣ	ΒΙΛΑΕΤΙΟΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ					ΒΙΛΑΕΤΙΟΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ (2)			
	ΣΑΝΤΖΑΚΙΑ					ΣΑΝΤΖΑΚΙΑ			
	'Ιωαννίνων	Πρεβέζης	'Αργυροκάστου	Βερατίου	Σύνολον Βιλαετίου	Μοναστηρίου	Κορυτσᾶς	Σερβίων	Σύνολον Βιλαετίου
Ἕλληνες 'Ορθόδοξοι	139.500	37.800	79.500	38.000	294.800	79.000	90.000	111.000	280.000
Βούλγαροι Σχισματικοί.						126.000	16.000	1.500	143.500
Βλάχοι Ρουμανίζοντες.	100		150		250	2.990	2.400	760	6.150
Σλαῦοι ὀπαδοὶ τῆς Σερβικῆς προπαγάνδας.						15.150			15.150
Μουσουλμᾶνοι (1)	24.000	17.000	68.000	102.000	211.000	80.000	84.000	59.000	223.000
'Αθίγγανοι									......
'Αρμένιοι									......
Ἑβραῖοι	2.250	300	35	50	2.635	4.200	750		4.950
Σύνολον κατὰ Σαντζάκια	165.850	55.100	147.685	140.050		307.340	193.150	172.260	......
Σύνολον κατὰ Βιλαέτια					508.685				672.750

(1) Συμπεριλαμβάνονται α) οἱ 'Αλβανοὶ ὧν ὁ ἀριθμὸς συμποσοῦται εἰς 350.000 (Βιλάετιον 'Ιωαννίνων καὶ
σαλονίκης καὶ 'Αδριανουπόλεως γ) Οἱ 'Αγριᾶνες 90.000 (Βιλαέτιον 'Αδριανουπόλεως).

(2) Τὰ Σαντζάκια τῆς Δίβρης καὶ τοῦ 'Ελβασὰν τοῦ Βιλαετίου τοῦ Μονάστηρίου, ἀποτελοῦντα τμήματα
τῶν σαντζακίων, ἅτινα κατοικοῦνται κυρίως ὑπὸ 'Αλβανῶν Μωαμεθανῶν, δὲν συμπεριλαμβάνονται εἰς τοὺς

ΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

ROUMELIOTA E LA POLITICA ITALIANA»

GILJ ἔτους δημοσιεύσεως 1908)

ΒΙΛΑΕΤΙΟΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ				ΒΙΛΑΕΤΙΟΝ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΩΣ									
ΣΑΝΤΖΑΚΙΑ				ΣΑΝΤΖΚΙΑ							Σαντζάκιον ἀνεξάρτητον Τσατάλτζας	Εὐρωπαϊκὸν Τμῆμα Βιλαετίου Κων/πόλεως	Σύνολον
Θεσ/νίκης	Σερρῶν	Δράμας	Σύνολον Βι-λαετίου	Ἀδριανου-πόλεως	Σαράντα Ἐκκλησιῶν	Κομοτινῆς	Δεδεαγάτς	Καλλιπόλεως	Ραιδεστοῦ	Σύνολον Βι-λαετίου			
224000	92.000	46.000	362.000	113500	77.000	22.000	29.000	70.500	56.000	368.000	48.500	260.000	1.613.300
75.000	121000	2.000	198.000	31.500	28.500	25.500	17.000	2.000	3.000	107.500		6.000	455.000
6.000	1.350		7.350										13.750
1.400			1.400										16.550
200500	118000	105000	423.500	125000	53.000	180000	45.000	31.500	63.500	498.000	18.000	450.000	1.823.500
900	7.500	250	8.650								240		8.890
......				3.700	50	900	400	1.300	18.000	24.350	1.000	70.000	95.350
61.800	1.400		63.200	11.000	1.100	1.300	250	1.900	3.800	19.350	1.100	60.000	151.235
569600	341250	153250		284700	159650	229700	91.650	107200	144300				....
......			1.064.100							1.017.200	68.840	846.000	4.177.575

Σαντζάκια Μοναστηρίου καὶ Κορυτσᾶς). β) Οἱ Πομάκοι καὶ οἱ Μοχαζίραι (μετανάσται) 185.000 (Βιλαέτια Θεσ-

-ῆς κυρίως Ἀλβανίας, δὲν διαλαμβάνονται εἰς τὸν παρόντα πίνακα. Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν οἱ πληθυσμοὶ τῶν δύο τού-

πληθυσμοὺς τοῦ Βιλαετίου Μοναστηρίου.

ΠΙΤΡΟΠΗ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ - ΑΘΗΝΑΙ

ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Εμφαίνων τὴν ἀναλογίαν μεταξὺ τῶν διαφόρων Ἐθνοτήτων κατὰ τὰ ἔτη 1912 (πρὸ τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων «καὶ 1926 (μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν προσφύγων), βάσει τῶν ἀπογραφῶν τοῦ 1913 καὶ 1920, τῶν Στατιστικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου Κοινωνικῆς Προνοίας, τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς Ἀνταλλαγῆς Ἑλληνοτουρκικῶν πληθυσμῶν, τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν ἑκουσίαν μετανάστευσιν Ἑλλήνων — Βουλγάρων καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐγκαταστάσεως Προσφύγων.

α)α	Περιοχὴ	Ἐθνικότητες	1912 %	1926 %
1	ΦΛΩΡΙΝΗΣ	Ἕλληνες	32%	61%
		Μουσουλμᾶνοι	32%	—
		Βουλγαρίζοντες	35%	37%
		Διάφοροι	1%	2%
2	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	Ἕλληνες	56%	78%
		Μουσουλμᾶνοι	24%	—
		Βουλγαρίζοντες	19%	22%
		Διάφοροι	1%	—
3	ΑΝΑΣΕΛΙΤΣΗΣ	Ἕλληνες	75%	100%
		Μουσουλμᾶνοι	25%	—
		Βουλγαρίζοντες	—	—
		Διάφοροι	—	—
4	ΓΡΕΒΕΝΩΝ	Ἕλληνες	78%	96%
		Μουσουλμᾶνοι	18%	—
		Βουλγαρίζοντες	—	—
		Διάφοροι	4%	4%
5	ΕΝΩΤΙΑΣ	Ἕλληνες	—	69%
		Μουσουλμᾶνοι	54%	—
		Βουλγαρίζοντες	46%	26%
		Διάφοροι	—	5%
6	ΕΔΕΣΣΗΣ	Ἕλληνες	40%	86%
		Μουσουλμᾶνοι	48%	—
		Βουλγαρίζοντες	12%	14%
		Διάφοροι	—	—
7	ΚΑ Ι ΛΑΡΙΩΝ	Ἕλληνες	20%	93%
		Μουσουλμᾶνοι	76%	—
		Βουλγαρίζοντες	4%	4%
		Διάφοροι	—	3%
8	ΚΟΖΑΝΗΣ (συμπεριλαμβανομένων Σερβίων)	Ἕλληνες	60%	100%
		Μουσουλμᾶνοι	40%	—
		Βουλγαρίζοντες	—	—
		Διάφοροι	—	—
9	ΓΟΥΜΕΝΤΖΑΣ	Ἕλληνες	36%	79%
		Μουσουλμᾶνοι	42%	—
		Βουλγαρίζοντες	17%	19%
		Διάφοροι	5%	2%
10	ΓΙΑΝΝΙΤΣΩΝ	Ἕλληνες	56%	96%
		Μουσουλμᾶνοι	39%	—
		Βουλγαρίζοντες	5%	4%
		Διάφοροι	—	—
11	ΒΕΡΟΙΑΣ	Ἕλληνες	70%	93%
		Μουσουλμᾶνοι	20%	—
		Βουλγαριζοντες	—	—
		Διάφοροι	10%	7%
12	ΚΑΤΕΡΙΝΗΣ	Ἕλληνες	80%	100%
		Μουσουλμᾶνοι	18%	—
		Βουλγαρίζοντες	—	—
		Διάφοροι	2%	—
13	ΕΛΑΣΣΩΝΟΣ	Ἕλληνες	88%	100%
		Μουσουλμᾶνοι	12%	—
		Βουλγαρίζοντες	—	—
		Διάφοροι	—	—

α)α	Περιοχὴ	Ἐθνικότητες	1912 %	1936 %
14	ΚΙΛΚΙΣ	Ἕλληνες	2%	97%
		Μουσουλμᾶνοι	66%	—
		Βουλγαρίζοντες	29%	—
		Διάφοροι	3%	3%
15	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	Ἕλληνες	29%	80%
		Μουσουλμᾶνοι	23%	—
		Βουλγαρίζοντες	3%	—
		Διάφοροι	45%	20%
16	ΣΙΔΗΡ)ΣΤΡΟΥ	Ἕλληνες	19%	84%
		Μουσουλμᾶνοι	40%	—
		Βουλγαρίζοντες	37%	15%
		Διάφοροι	4%	1%
17	ΛΑΓΚΑΔΑ	Ἕλληνες	36%	100%
		Μουσουλμᾶνοι	60%	—
		Βουλγαρίζοντες	4%	—
		Διάφοροι	—	—
18	ΣΕΡΡΩΝ	Ἕλληνες	47%	94%
		Μουσουλμᾶνοι	40%	—
		Βουλγαρίζοντες	9%	6%
		Διάφοροι	4%	—
19	ΔΡΑΜΑΣ	Ἕλληνες	15%	97%
		Μουσουλμᾶνοι	79%	—
		Βουλγαρίζοντες	5%	—
		Διάφοροι	1%	3%
20	ΖΙΧΝΗΣ	Ἕλληνες	74%	95%
		Μουσουλμᾶνοι	17%	—
		Βουλγαρίζοντες	7%	5%
		Διάφοροι	2%	—
21	ΠΡΑΒΙΟΥ	Ἕλληνες	40%	100%
		Μουσουλμᾶνοι	60%	—
		Βουλγαρίζοντες	—	—
		Διάφοροι	—	—
22	ΚΑΒΑΛΑΣ	Ἕλληνες	29%	100%
		Μουσουλμᾶνοι	69%	—
		Βουλγαρίζοντες	—	—
		Διάφοροι	2%	—
23	ΝΕΣΤΟΥ	Ἕλληνες	2%	100%
		Μουσουλμᾶνοι	98%	—
		Βουλγαρίζοντες	—	—
		Διάφοροι	—	—
24	ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	Ἕλληνες	86%	97%
		Μουσουλμᾶνοι	7%	—
		Βουλγαρίζοντες	—	—
		Διάφοροι	7%	3%
25	ΘΑΣΟΥ	Ἕλληνες	100%	100%
		Μουσουλμᾶνοι	—	—
		Βουλγαρίζοντες	—	—
		Διάφοροι	—	—

ἄμυναν ἐναντίον τοῦ προσηλυτισμοῦ ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων καὶ ἐναντίον τοῦ προσηλυτισμοῦ ὑπὸ τῆς Δύσεως. Περιέχει λεπτομερεῖς πληροφορίας περὶ τῶν θυμάτων τοῦ Βουλγαρικοῦ κομιτάτου, τούτων κατονομαζομένων ὀνομαστὶ καὶ κατὰ περιφερείας. Παρέχει πλήρη εἰκόνα τῶν σκληρῶν ἀγώνων οὓς διεξήγαγε τὸ Πατριαρχεῖον πρὸς ρύθμισιν τῆς κατατάξεως τῶν στρατολογουμένων Χριστιανῶν μετὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς γενικῆς στρατολογίας. Παρέχει ἐνδιαφερούσας πληροφοίρας περὶ τῶν Ἑλλήνων βουλευτῶν, καθοριζομένων τούτων ὀνομαστί, οἵτινες παρεκάθησαν εἰς τὴν Τουρκικὴν Βουλὴν κατὰ τὴν σύνοδον τοῦ 1911.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ, τὸ Πατριαρχεῖον διεξήγαγε σκληροὺς ἀγῶνας πρὸς διατήρησιν τῆς ἐθνικῆς μας συνειδήσεως. Ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ Ἔθνους μας. Ἀναμφισβητήτως ὅμως, μία τῶν τραγικωτέρων περιόδων τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, ὑπῆρξεν ἡ χρονικὴ περίοδος ἀφ' ἧς ἤρξατο ὁ κομιτατζηδικὸς ἀγών. Ἄνευ τοῦ ἀντικομητατζηδικοῦ ἀγῶνος, ὁ Ἑλληνισμὸς θὰ ὑφίστατο κλονισμὸν δυσεπανόρθωτον ἐκ τῶν Βουλγαρικῶν θηριωδιῶν. Ἄνευ πνευματικῆς καθοδηγήσεως ἐκ μέρους τοῦ Πατριαρχείου, ὁ ἀντικομιτατζηδικὸς οὗτος ἀγὼν θὰ ἀπέβαινεν ἄκαρπος. Ἄνευ ἐπίσης τῆς συμβιβαστικῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Πατριαρχείου, δὲν θὰ καθίστατο δυνατὴ ἡ ἐπίτευξις συμφωνίας, μεταξὺ τῶν διαφόρων Χριστιανικῶν ἐθνοτήτων, περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν ἐν τῷ Νεοτουρκικῷ Κοινοβουλίῳ.

Κατὰ ταῦτα ἡ μελέτη τῆς « Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας » δὲν κέκτηται ἐνδιαφέρον μόνον περιωρισμένον διὰ τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῆς Ὀρθοδοξίας. Κέκτηται ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἔθνους. Ἀτυχῶς, τὸ περιωρισμένον τοῦ χώρου μᾶς ἀναγκάζει νὰ παραιτηθῶμεν μιᾶς λεπτομερεστέρας σχετικῆς ἀναλύσεως.

* * *

Περαίνοντες τὸ παρὸν Κεφάλαιον περὶ « Ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ », εἰς ὃ κυρίως ἀνελύσαμεν τὴν ἐθνολογικὴν σύνθεσιν τῆς Μακεδονίας, βάσει ἐγκύρων στατιστικῶν στοιχείων, ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν παρατήρησιν χαρακτηριστικήν, τὴν ἀκόλουθον :

Τόσον τὰ παρατεθέντα ἐν τῷ παρόντι κεφαλαίῳ στατιστικὰ στοιχεῖα τοῦ Ἰταλοῦ συγγραφέως Amadore Virgilj, ὅσον καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ Βουλγάρου Kantcheff, τοῦ Σέρβου Goptchevitch, τοῦ Ἄγγλου Stanford, καὶ τῶν Γάλλων Synvet καὶ Bianconi (1), δὲν ἀναφέρουν τὴν ὕπαρξιν « Μακε-

1. Βλέπε ἡμετέραν μελέτην : « Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ οἱ Βαλκανικοὶ Γείτονες ».

δονικῆς 'Εθνότητος ». 'Επίσης, οἱ παρακαθήσαντες ἐν τῇ Νεοτουρκικῇ Βουλῇ μὴ Μωαμεθανοὶ Βουλευταί, ἀντιπροσώπευαν τὴν ἐθνότητα τῶν 'Αθιγγάνων, τὴν 'Αρμενικὴν ἐθνότητα, τὴν Βουλγαρικήν, τὴν 'Εβραϊκήν, τὴν 'Ελληνικὴν τὴν Κουτσοβλαχικήν, καὶ τέλος τὴν Σερβικήν. Οὐδαμοῦ ἀνεφέρετο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὕπαρξις «Μακεδονικῆς ἐθνότητος ». Αὔτη ἀποτελεῖ ἐφεύρεσιν τῶν τελευταίων χρόνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΑΡΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ 20οῦ ΑΙΩΝΟΣ

'Η ἧττα τοῦ 1897 εἶχε προξενήσει, προδήλως, μίαν κατάπτωσιν τοῦ ἠθικοῦ τοῦ Ἔθνους. Εἶχεν ὅμως δημιουργήσει, ἐν ταυτῷ, καὶ τὴν φυσικὴν καὶ ἀναπότρεπτον ἀντίδρασιν. 'Ο Ἕλλην, εὐεπήφορος εἰς ἀκρότητας, εἰς ἡφαιστειώδεις ἐνθουσιασμοὺς καὶ ὑστερικὰς καταπτώσεις, ἐν τούτοις κατὰ βάθος, κατὰ μέσον ὅρον, διατηρεῖ εἰς τὸ ἀκέραιον ἀνέπαφον τὴν εἰς αὐτὸν ἔμφυτον ἰδιάζουσαν ψυχικὴν εὐτολμίαν.

Κατὰ τοὺς ἀγώνας ἐπιβιώσεως, οὓς οὗτος ἀπὸ χιλιετηρίδων διεξήγαγε, κυρίως ὡς θαλασσοπόρος, εἴτε πρὸς βιοπορισμόν, εἴτε ἐξ ἔρωτος πρὸς τὰς περιπετείας, ἔχει σφυρηλατηθῆ μὲ τὰς ἀντιξοότητας καὶ μὲ τὸ ἐπικινδύνως ζῆν. 'Ο μῦθος τοῦ ἀνανεουμένου ἐκ τῆς τέφρας του φοίνικος εἰκονίζει τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας του πρὸς ἐπιβίωσιν.

'Η ἐπονείδιστος λοιπὸν ἧττα τοῦ 1897, ἐδημιούργησε μὲν εἰς τὰς μάζας ἀναπότρεπτον καὶ μοιραῖον πλέγμα κατωτερότητος, ἐκέντησεν ὅμως ἐν ταυτῷ καὶ ἠρέθισεν τὴν ἐθνικὴν ψυχήν. Πεφωτισμέναι τινὲς φυσιογνωμίαι ἀντέδρασαν κατὰ τῆς ταπεινωτικῆς ἥττης. 'Εκ τῆς τέφρας θὰ ἀνακύψῃ ἡ ζωή.

Προκειμένου δι' ἐλαχίστων γραμμῶν νὰ ἀπεικονίσωμεν ἀνάγλυφον τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν, ἠθικὴν καὶ ὑλικήν, ἥτις ἐπεκράτει εἰς τὴν Χώραν μας κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς ἐπακολουθήσαντας τὴν ἧτταν τοῦ 1897, καὶ τοὺς προηγηθέντας τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, θὰ ἀνατρέξωμεν καὶ πάλιν, ὡς καὶ εἰς τὸ προηγούμενον Κεφάλαιον, εἰς γραπτὰς πηγὰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Θὰ ἀρυσθῶμεν, σὺν τοῖς ἄλλος, στοιχεῖα καὶ ἐκ τοῦ περιοδικοῦ τῆς 'Εταιρείας « ὁ 'Ελληνισμὸς », ὅπερ ἐξεδίδετο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Εἰς τὸ τεῦχος λοιπὸν τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου 1902 (σελὶς 699) τοῦ « 'Ελληνισμοῦ » διαλαμβάνονται αὐτολεξεὶ τὰ ἀκόλουθα ;

« 'Επιβλαβὲς δημοσίευμα. Τὸ 'Υπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν προέβη » κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος (1901) εἰς τὴν μετάφρασιν καὶ ἔκδοσιν στρατιωτικοῦ » βιβλίου, ὑπὸ τὸν τίτλον « 'Ελλάς, Μακεδονία καὶ Νότιος 'Αλβανία, ἤτοι

» ἡ Μεσημβρινὴ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος, περιγραφομένη ὑπὸ στρατιωτικήν, » γεωγραφικήν, στατιστικήν, καὶ πολεμοϊστορικὴν ἔποψιν, ὑπὸ Ἀντωνίου » Φὸν Βαλδκάμπφ, ἐφέδρου Ἀντιστρατήγου τοῦ Αὐστριακοῦ Στρατοῦ » καὶ » δι' ἐγκυκλίου συνέστησε τοῦτο πρὸς τὸ Σῶμα τῶν Ἀξιωματικῶν τοῦ Ἑλ- » ληνικοῦ Στρατοῦ.

» Ἡ ἡμετέρα Ἑταιρεία, εἰς γνῶσιν τῆς ὁποίας περιῆλθεν ἐσχάτως τὸ » ἐν λόγῳ βιβλίον, θεωρήσασα αὐτὸ ὡς ἐπιβλαβές, λόγῳ τῶν ἐν αὐτῷ περιεχο- » μένων πληροφοριῶν κατὰ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Μακεδο- » νίᾳ καὶ Ἠπείρῳ, ἀπηύθυνε πρὸς τὸ ἐκδόσαν αὐτὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρα- » τιωτικῶν, τὸ ἑπόμενον ἔγγραφον, δι' οὗ, ἐκθέτουσα ἐν συνόψει τὸ ἐπιλήψιμον » τοῦ βιβλίου τούτου, παρακαλεῖ τὸ εἰρημένον Ὑπουργεῖον ὅπως προβῇ » εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ ».

Τὸ ὡς ἄνω ἐκτεθὲν δημοσίευμα ἐπακολουθεῖ τὸ ἐκ τριῶν σελίδων ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. Πρωτ. 258/18/12/02 τῆς Ἑταιρείας, ὅπερ χάριν συντομίας παραλείπομεν νὰ παραθέσωμεν πλῆρες. Τὸ ἔγγραφον λοιπὸν ἐκεῖνο τῆς Ἑταιρείας « ὁ Ἑλληνισμὸς », κατέληγε μὲ τὴν ἀκόλουθον, ἐπὶ λέξει, πρὸς τόν τότε Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν πρότασιν :

« Φρονοῦμεν, Κύριε Ὑπουργέ, ὅτι τοιοῦτον βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐν μὲν » τῇ Μακεδονίᾳ ἀκολουθεῖ τὰ ὅρια τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἐν » Ἠπείρῳ δὲ τὸ πρόγραμμα τῆς Ἰταλικῆς προπαγάνδας, εἶναι ἐπιβλαβέστατον » εἰς τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν Ἀξιωματικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, εἰς ὑμᾶς » δὲ ἐναπόκειται νὰ ἐξεύρητε τὸν κατάλληλον πρὸς ἐξαφάνισιν αὐτοῦ τρόπον.

Ἐν τέλει δὲ μετὰ τὴν ὅλην κατάληξιν τῆς τρισελίδου ἐπιστολῆς τοῦ «Ἑλληνισμοῦ » πρὸς τὸν Ὑπουργόν, παρέχεται πρὸς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ περιοδικοῦ ἡ ἀκόλουθος ἐπὶ λέξει πληροφορία :

« Ὁ κ. Ὑπουργὸς ἀναγνωρίσας τὸ ὀρθὸν τῶν διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης » καταγγελομένων διέταξε τὰ δέοντα ».

Καὶ ἤδη ἂς ἐξαγάγωμεν τὰ συμπεράσματά μας ἐκ τοῦ τοιούτου δημοσιεύματος :

Ἀρχομένου τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἀναμφισβητήτωςκαλλιεργεῖται παρ' ἡμῖν, καὶ τυγχάνει διάχυτος, ὄχι μόνον μεταξὺ τῆς πνευματικῆς ἀνεπτυγμένης μειονότητος, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῆς ἀμορφώτου μάζης, ἡ «Μεγάλη Ἰδέα». Αὕτη ὅμως ναὶ μὲν τυγχάνει διάχυτος, εἰς ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα, πλὴν ὅμως ἐκτρέφεται κατὰ τρόπον ἀπολύτως συγκεχυμένον. Ὁ σχολαστικισμὸς τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ κακοδαιμονία, ὑφ' ἧς κατατρύχεται ἡ Χώρα, δὲν συμβάλλουν εἰς τὴν πεφωτισμένην διαφώτισιν τοῦ Κοινοῦ ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν ζητημάτων καὶ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἠθικοῦ τῆς Χώρας.

Ἐξ ἄλλου, τὸ ἀσθενὲς καὶ μικροσκοπικὸν Ἑλληνικὸν Κράτος, διαθέτει λίαν πενιχρὰ μέσα διὰ νὰ ἀνταπεξέλθῃ ἐναντίον τῶν ξένων προπαγανδῶν.

Ἰδίᾳ, ἡ Πανσλαυιστικὴ προπαγάνδα, ἀφ' ἧς ἐδημιούργησε ἀπὸ τοῦ 1870 τὴν Ἐξαρχείαν, καθ' ἃ ἤδη ἐξετέθη, ὀργιάζει εἰς βάρος τοῦ Ἑλλησισμοῦ. Ναὶ μὲν ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τοῦ 1878 ἠκυρώθη ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου ἰδίου ἔτους, πλὴν ὅμως, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέχρι σήμερον, ὁ Βουλγαρικὸς λαὸς, ἀποκτήσας τὴν ἐλευθερίαν του, χωρὶς νὰ δαπανήσῃ οὐδὲ σταγόνα ἰδίου αἵματος, ἐκτρέφεται μὲ τὴν συγκεκριμένην Ἰδέαν τῆς « Μεγάλης Βουλγαρίας » τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, μὲ τὰ συγκεκριμένα γεωγραφικὰ ὅρια. Ἐξ ἀντιθέτου παρ' ἡμῖν ἡ « Μεγάλη Ἰδέα » ἐκαλλιεργεῖτο κατὰ τρόπον νεφελώδη καὶ συγκεχυμένον, ἄνευ συγκεκριμένων ὁρίων.

Τούτων λοιπόν, ἐν ὀλίγοις, οὕτως ἐχόντων, δὲν εἶναι ἀπορίας ἄξιον, δὲν εἶναι δυσεξήγητον τὸ γεγονὸς ὅτι, ἕν σύγγραμμα ἑνὸς κάποιου ἐφέδρου Αὐστριακοῦ Ἀντιστρατήγου, τὸ ὁποῖον, παρ' ὅτι ἐχαρακτήριζε ὡς κατοικουμένας κατὰ πλειονότητα ὑπὸ Σλαύων τὰς περιοχὰς Δράμας, Σερρῶν, Καστοριᾶς, Κοζάνης, Γρεβενῶν, καὶ ὑπὸ Κουτσοβλάχων καὶ Ἀλβανῶν τὴν Ἤπειρον, ἥν ἄλλως τε ἐπωνόμαζε νότιον Ἀλβανίαν, ἐν τούτοις, διότι μᾶς ἐπεδίκαζε τὴν Ἐλασσῶνα καὶ τὴν Φιλιππιάδα, εἶχε κριθῆ ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Στρατιωτικῶν, τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὡς ἄξιον μεταφράσεως καὶ κυκλοφορίας μεταξὺ τοῦ Σώματος τῶν Ἑλλήνων Ἀξιωματικῶν.

Τούτου λοιπὸν τοῦ ἐπισήμως τεθέντος εἰς κυκλοφορίαν ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, κατ' οὐσίαν ἀνθελληνικοῦ, ἐκ μεταφράσεως συγγράμματος, ἡ ἀκάματος διάνοια τοῦ Καζάζη ἐζήτησε, καὶ ἐπότυχε, τὴν ἀπόσυρσιν ἐκ τῆς κυκλοφορίας.

Τὸ ὡς ἄνω περιοδικὸν τῆς Ἑταιρείας « ὁ Ἑλληνισμὸς », συγκρινόμενον πρὸς τὸ ἐν προγενεστέρῳ Κεφαλαίῳ μνημονευθὲν πολιτικοθρησκευτικὸν δημοσιογραφικὸν ὄργανον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια », δὲν κέκτηται ἴσως ἰσάξιον κῦρος. Ἐάν τις ὅμως τὸ διατρέξῃ θὰ διαπιστώσῃ τὴν συμβολὴν τὴν ὁποίαν συνεισέφερε διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν, ἐκ παραλλήλου μὲ τὸ « Bulletin d' Orient » τοῦ Καθηγητοῦ Ἀνδρεάδη.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐκθέσεως τῶν ἀντιδράσεων, ἃς συνεπέφερεν ἡ ἧττα τοῦ 1897, μεταξὺ τοῦ Ἐλευθέρου Ἑλληνισμοῦ, δέον νὰ σημειώσωμεν ὅτι, ἐνῷ ἡ ἔντασις τοῦ Βουλγαρικοῦ κομιτατζηδικοῦ ἀγῶνος ἐμφανίζεται ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἔτους 1897, ἐνῷ τὸν ἐπιθετικὸν τοῦτον ἀγῶνα τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων ἐπακολουθεῖ καὶ ἐγκαινιάζει ἀπὸ τοῦ 1898 ὁ ἐκ γηγενῶν Μακεδόνων, Ἑλληνοφώνων, Σλαυοφώνων, καὶ Βλαχοφώνων, ἀμυντικὸς ἀγών, ἐν τούτοις, παρῆλθε μία ἑξαετία, ἵνα ὁ Παῦλος Μελᾶς, διὰ τοῦ αἵματός του, καθαγιάσῃ τὴν συμβολὴν πλειάδος Ἑλλήνων Ἀξιωματικῶν εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν προσηλυτισμῶν τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχείας. Οἱ Ἕλληνες οὗτοι Ἀξιωματικοὶ ἔγραψαν μίαν ἐκ τῶν λαμπροτέρων σελίδων τῆς πολυσελίδου Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

Θὰ παραθέσωμεν καί τινα ἄλλα χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ περιοδικοῦ τῆς 'Εταιρίας « ὁ 'Ελληνισμὸς », ἀπολύτως ἀπαραίτητα διὰ νὰ ἐμφανίσουν τὴν ἀτμόσφαιραν τῶν χρόνων ἐκείνων, οἵτινες προηγήθησαν τοῦ στρατιωτικοῦ κινήματος τοῦ Γουδὶ τοῦ 1909.

Εἰς τὸ τεῦχος Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1902 τὸ Περιοδικὸν τοῦτο διαλαμβάνει:

« Δυστυχῶς ἐξέλιπε παρ' ἡμῖν, κατὰ τὸν τελευταῖον τοῦτον καιρόν, ἡ » ἐθνικὴ πίστις, ἄρα καὶ τὸ παρεπόμενον μῖσος καὶ πλέομεν ἅπαντες ἐν πελάγει » κοσμοπολιτισμοῦ, ἢ διὰ νὰ ὁμιλήσω κυριολεκτικώτερον, ἀπετελματώθημεν » ἐντὸς τοῦ τενάγους τῆς ἐθνικῆς ἀδιαφορίας καὶ ἀπιστίας. 'Επαγγελλόμεθα » τὸν Ἄγγλον, τὸν Γάλλον, τὸν Γερμανόν, τὸν Σλαῦον, καὶ ἐλάχιστα τὸν » Ἕλληνα. 'Ο κοσμοπολιτισμὸς εἶναι ἡ μεγαλυτέρα συμφορὰ τῶν συγχρόνων » 'Ελλήνων».

» Ξενοκρατούμεθα, περιφρονοῦμεν τὴν θρησκείαν μας, τὴν γλῶσσαν μας, » τὰς ἐθνικάς μας παραδόσεις ».

Εἰς τὸ τεῦχος 'Ιανουαρίου 1904 διαλαμβάνει :

« 'Επταετία παρῆλθεν ἀπὸ τῆς συμφορᾶς, ἣν προεκάλεσεν ἡ ἄνοια ἡμῶν, » ἡ πώρωσις, τὸ ἀπαρασκεύαστον. Τὰ ἐθνικὰ ἡμῶν συμφέροντα ὑπετάξαμεν » εἰς τὰ κομματικά, τὴν ἰδέαν τῆς Μεγάλης 'Ελλάδος κατεστήσαμεν ἕρμαιον » τῆς κομματικῆς 'Ελλάδος. 'Ηττήθημεν, ἐταπεινώθημεν, ἐχλευάσθημεν ὑπὸ » τῶν ἐχθρῶν, ἔσχομεν τὸν οἶκτον τῶν φίλων. 'Αλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἀγνοοῦμεν » ὅτι, καὶ ἐν τῷ φυσικῷ καὶ ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ, ἡ ἀδράνεια εἶναι ἡ πρόαγγελος » τῆς σήψεως, τῆς ἀποσυνθέσεως, τῆς καταστροφῆς. 'Ο στρατός δὲν εἶναι » μόνον ἡ φυσική, ἀλλὰ καὶ ἡ ἠθικὴ δύναμις ἑνὸς Λαοῦ. ΑΛΛΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ » ΣΗΜΕΡΟΝ ΣΤΡΑΤΟΣ ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ. Παίζομεν ἢ σπουδάζομεν ; » 'Η Ρουμανία καὶ ἡ Βουλγαρία ἐντὸς μιᾶς γενneᾶς κατέστησαν ἰσχυρὰ Κράτη· » Η ΕΛΛΑΣ ΤΟΥΝΑΝΤΙΟΝ ΟΣΗΜΕΡΑΙ ΔΙΑΛΥΕΙ ΤΟΝ ΣΤΡΑΤΟΝ » ΤΗΣ. Περιορίζεται μόνον εἰς τὴν σύνταξιν στρατιωτικῶν νομοσχεδίων, » ἅτινα παραμένουν πάντοτε νομοσχέδια. 'Αλλὰ πρὸς ὕπαρξιν στρατοῦ ἀπαι- » τεῖται χρῆμα, καὶ τὸ χρῆμα διατίθεται πρὸς θεραπείαν σκοπῶν, εἰς πᾶν ἄλλο ἀποβλεπόντων ἢ εἰς τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν καὶ ἰσχύν ».

Εἰς τὸ τεῦχος μηνὸς Φεβρουατίου 1905, περιλαμβάνονται στοιχεῖα, λίαν συνοπτικά, εἰλημμένα ἐκ τῆς ἐφημερίδος τῆς Βιέννης « Πολιτικὴ 'Ανταπόκρισις » ἀφορῶντα τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1904 γενομένην ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ Μακεδονίας Χιλμῆ Πασσᾶ ἀπογραφὴν τῶν πληθυσμῶν. Τυγχάνει περίεργον, ὅτι ἡ ἀπογραφὴ αὕτη, ἡ μόνη ἐπίσημος, ἥτις δὲν εἶναι δυσμενὴς διὰ τὸν 'Ελληνισμόν, καὶ ἥτις ἐχρησιμοποιήθη, καθὰ προελέχθη, ὑπὸ τοῦ 'Ιταλοῦ συγγραφέως Amadore Virgilj, δὲν ἀναφέρεται οὐδαμῶς ὑπὸ τῆς « 'Εκκλησιαστικῆς 'Αληθείας » τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, οὔτε ὑπὸ τοῦ « Bulletin d' Orient ».

Εἰς τὸ τεῦχος μηνὸς Σεπτεμβρίου 1909, τοῦ Περιοδικοῦ « ὁ 'Ελληνισμος »,

καταχωρεῖται ἄρθρον τοῦ Λ. Καλλέργη, διατελέσαντος εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν Προξένου ἐν Μοναστηρίῳ τῆς Μακεδονίας, περιέχον κρίσεις καὶ συμπεράσματα περὶ τῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως τῶν Νεοτούρκων τοῦ 1908. Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ μακροσκελοῦς τούτου ἄρθρου ἔχει ὡς ἀκολούθως :

« Ὅσοι κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἀνακηρύξεως τοῦ Συντάγματος εὑρί-
» σκοντο ἐν Τουρκίᾳ, καὶ μάλιστα ἔν τινι τῶν μεγαλυτέρων πόλεων, θὰ ἐνθυ-
» μοῦνται ἀκόμη τὴν φρενίτιδα, ἥτις κατεῖχεν τὰ πλήθη, τὸν ἀδιάπτωτον
» ἐνθουσιασμὸν, τὰς ἀλλεπαλλήλους καὶ ἀπειροπληθεῖς διαδηλώσεις, τὰς φωτα-
» γωγήσεις, τὰς ὑπαιθρίους ἀτελευτήτους ρητορικὰς προσφωνήσεις. Καὶ ὅλης
» αὐτῆς τῆς ταραχώδους καὶ ὠκεανείου συναυλίας μία ἦτο ἡ νότα. ΣΥΝΑ-
» ΔΕΛΦΩΣΙΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ. Τὰ ἀπὸ αἰώνων τείχη, τὰ χωρίζοντα τοὺς συνοί-
» κους Λαούς, κατέπιπτον ἐν ἀλαλαγμοῖς καὶ τυμπάνοις. Δὲν ὑπάρχουν Ἕλληνες,
» δὲν ὑπάρχουν Ἀρμένιοι, Σλαῦοι, Ἑβραῖοι, ὑποδουλωμένοι καὶ ταπεινοί,
» ἄπιστοι Γκιαούρ. Νέος αἰών... Ἀξιωματικοὶ Τοῦρκοι ἐθεάθησαν πάλλοντες
» διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὴν τουρκικὴν σημαίαν καὶ διὰ τῆς ἑτέρας τὴν ἑλληνικήν,
» εἰς ἔνδειξιν συναδελφώσεως καὶ ἐξαλείψεως τῶν προαιωνίων παθῶν.... Τίς
» ἡ ἀνάγκη πλέον ἐξοπλισμῶν ; Τίς ἡ ἀνάγκη πλέον ἡ Ἑλλάς, ἡ Βουλγαρία,
» ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον νὰ δαπανῶσι χρήματα διὰ στρατοὺς καὶ στό-
» λους ; Συναδέλφωσις μετὰ τῶν Τούρκων καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτός. Ταῦτα ἔλεγον
» οἱ ἐνθουσιώδεις κοσμοπολῖται τῶν ὑπαιθρίων καφενείων ἐν Τουρκίᾳ, ἴσως
» καὶ ἀλλοῦ. Τόσον λησμονοῦν οἱ ἄνθρωποι εἰς στιγμὰς εὐκόλου ἐνθουσιασμοῦ
» τοὺς σκληροὺς καὶ ἀμειλίκτους νόμους τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας ».

« Δὲν εἶχεν ὅμως ἀκόμη σβύσει ἡ τελευταία ἠχὼ τῶν ζητοκραυγῶν τού-
» των καὶ ρητορημάτων, καὶ δὲν εἶχον ἀκόμη ξηρανθῆ τὰ δάκρυα τῶνσυγκινη-
» τικῶν ἐναγκαλισμῶν, ὅτε νέα βοή, βοὴ ἀπειλῶν καὶ ἀντεγκλήσεων, οἰμωγῆς
» καὶ ὀδύνης, βοὴ ἀπελπισμοῦ, ἠκούσθη πανταχόθεν τῆς Τουρκίας.....».

***

Καὶ ἤδη ἐλάχιστα τινὰ περὶ τῆς γενικωτέρας πολιτικοστρατιωτικῆς καταστάσεως τῆς Χώρας ἀπό τε ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς πλευρᾶς.

Μετὰ τὴν διάψευσιν παιδαριωδῶν ἐλπίδων ἀνευθύνων κύκλων τῆς « Ἐθνικῆς Ἑταιρίεας », οἵτινες εἶχον ἐλπίσει καὶ εἶχον βασισθῆ εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Ἑλλήνων, Σέρβων καὶ Βουλγάρων, καθ' ἣν ἐποχὴν οὗτοι ἐρυμούλκουν τὴν ὑπεύθυνον ἑλληνικὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν ἄφρονα πόλεμον τοῦ 1897, μετὰ τὴν συνάντησιν, κατὰ μῆνα Ἰανουάριον τοῦ 1901, τῇ ὑποκινήσει τῆς Ρωσίας, τοῦ Ἡγεμόνος τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδου καὶ τοῦ Βασιλέως Ἀλεξάνδρου τῆς Σερβίας ἐν Νύσσῃ τῆς Μακεδονίας, ὡς ἀντίρροπον τῆς τελευταίας ταύτης συναντήσεως, λαμβάνει χώραν, κατὰ μῆνα Μάϊον ἰδίου ἔτους, τῇ ὑποκινήσει τῆς Γερμανίας, συνάντησις ἐν Ἀμπατζίᾳ τῶν Βασιλέων τῆς

Ἑλλάδος Γεωργίου τοῦ Α' καὶ τῆς Ρουμανίας, τοῦ Χοεντσόλερλν Καρόλου τοῦ Α'. Ἡ συνάντησις αὕτη δὲν ἀπολήγει εἰς θετικὰ συγκεκριμένα συμπεράσματα.

Παρὰ τὴν ἧτταν μας τοῦ 1897, εἰς Κρήτην ἐγκαθίσταται, ὡς Ἁρμοστής, ὁ Βασιλόπαις Γεώργιος, μεθ' οὗ, ὁ Ὑπουργὸς τῆς Κυβερνήσεώς του Ἐλευθέριος Βενιζέλος περιέρχεται εἰς ὀξυτάτας διαμάχας.

Ὡς ἀνεπτύχθη ἤδη, ὁ κομιτατζιδικός ἀγὼν βαίνει συνεχῶς ἐντεινόμενος. Τὰ θύματα τῶν κομιτάτων τῆς Σόφιας, συγκαταλεγόμενα κυρίως μεταξὺ τῶν Βουλγαροφώνων Πατριαρχικῶν, ἀνέρχονται κατὰ τὸ ἔτος 1902 εἰς 187, τὸ ἔτος 1903 εἰς 283 καὶ τὸ ἔτος 1904 εἰς 365 καὶ βαίνουν συνεχῶς αὐξανόμενα.

Καθὰ ἀναφέρει ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Σ. Μελᾶς, εἰς τὸ σύγγραμμά του περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ κινήματος τοῦ Γουδί, (σελὶς 51), ἀποτελεῖ τίτλον τιμῆς διὰ τὸν Βασιλέα Γεώργιον τὸν Α' ὅτι, παρὰ τὰς συνεχεῖς ἀντιξοότητας ἐν Κρήτῃ, συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως συμβουλεύει καὶ κατευθύνει τὴν ὑπεύθυνον Κυβέρνησιν ὅπως ἔχῃ ἐστραμμένην τὴν προσοχήν πρὸς Βορρᾶν, ἐναντίον τοῦ Σλαυικοῦ κυνδύνου, πρὸς τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἐνισχύει ἐν Ἑλλάδι τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἀμυντικοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν Βουλγάρων, διὰ τῆς ἀποστολῆς Ἑλλήνων Ἀξιωματικῶν εἰς Μακεδονίαν.

Ἐσωτερικῶς, ἡ Χώρα ταλαιπωρεῖται ὑπὸ τῆς κομματικῆς κακοδαιμονίας, τὴν ὁποίαν ἀπεικονίζει χαρακτηριστικῶς τὸ παρατεθὲν ἀνωτέρω ἐπιγραμματικὸν ἄρθρον τοῦ περιοδικοῦ « ὁ Ἑλληνισμὸς ». Αἱ ταραχαὶ ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ κατάστασις τοῦ Κοινοβουλίου καὶ ἡ ματαίωσις πάσης δημουργίας σοβαρᾶς νομοθετικῆς ἐργασίας ἐκ μέρους τούτου διὰ τῆς ἀριστοτεχνητῆς «κωλυσιεργίας» τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἡ ἐπαγγελματικὴ ἀνεπάρκεια τῶν Ἀξιωματικῶν, ἀπασχολουμένων κυρίως εἰς ἀστυνομικὰ καθήκοντα, ἡ ἀνάμιξις τῶν ἐν ἐνεργείᾳ Ἀξιωματικῶν εἰς τὴν πολιτικήν, ἡ ἔλλειψις πάσης ἀπολύτως μερίμνης πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ στρατεύματος διὰ γενικωτέρων ἀσκήσεων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀποτελοῦν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς Χώρας, ἥτις κατὰ Μάϊον τοῦ 1905 ἐπιστεγάζεται διὰ τῆς δολοφονίας τοῦ Πρωθυπουργοῦ ἐπιζητήσαντος νὰ κλείσῃ τὰ ἐλευθέρως λειτουργοῦντα ἀνὰ ἅπασαν τὴν χώραν χαρτοπαίγνια.

Αἱ Κυβερνήσεις συναντοῦν τὴν πλέον ἀπηνῆ κωλυσιεργίαν προκειμένης τῆς ἐπιψηφίσεως στρατιωτικῶν πιστώσεων.

Παρ' ὅλην τὴν σῆψιν ἥτις ἐπικρατεῖ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς Χώρας ὁ πατριωτισμὸς δὲν ἀπολείπει τοὺς Πολιτικοὺς Ἄνδρας. Ἡ Κυβέρνησις Ράλλη παραγγέλλει τὰ 60.000 πρῶτα Μάνλιχερ καὶ ἡ Κυβέρνησις Θεοτόκη, λαβοῦσα ἰσχυρὰν πλειοψηφίαν κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1907, ἱδρύει τὸ «Ταμεῖον τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης», δημιουργεῖ τὴν Γενικὴν Διοίκησιν τοῦ Στρατοῦ καὶ λαμβάνει μέτρα τινα ὑπὲρ τῆς στρατιωτικῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς Χώρας (Μελᾶ σελὶς 168). Κατὰ τὰ ἔτη 1907 καὶ 1908 λαμβάνουν χώραν τὰ πρῶτα στρατιωτικὰ γυμνάσια. Ὁ δημιουργηθεὶς θεσμὸς τῆς Γενικῆς

Διοικήσεως καὶ ἡ ἀνάθεσις τῆς 'Ηγεσίας εἰς τὸν Διάδοχον τοῦ Θρόνου Κωνσταντῖνον γεννοῦν τὰς πρώτας δυσαρεσκείας κατ' αὐτοῦ. 'Η ἐπιγραμματικὴ φρᾶσις τοῦ 'Αρχηγοῦ τοῦ Στρατοῦ «ὀκνηρία σκέψεως» ἐδημιούργει ἀντιπαθείας. 'Η στασιμότης τῶν ἀνικάνων ἐδημιούργει ἐχθρότητας.

Οὕτως εἶχον τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Χώρας μας ὁπότε, κατ' 'Ιούλιον τοῦ 1908, ἐκρήγνυται ἐν Θεσ)νίκῃ τὸ Νεοτουρκικὸν κίνημα, περὶ οὗ διελάβομεν ἀνωτέρω εἰς εἰδικὸν Κεφάλαιον.

'Εν Κρήτῃ, κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1908, καταργεῖται ὁ θεσμὸς τῆς 'Αρμοστείας καὶ κηρύσσεται ἡ ἕνωσις μετὰ τῆς Μητρὸς 'Ελλάδος, συγχρονιζομένη μὲ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Βουλγαρίας, τὴν ὑπὸ ταύτης προσάρτησιν τῆς 'Ανατολικῆς Ρωμυλίας, ὡς καὶ τὴν ὑπὸ τῆς Αὐστρο-Οὐγγρικῆς Μοναρχίας προσάρτησιν τῆς Βοσνίας-'Ερζεγοβίνης. 'Η Κυβέρνησις Θεοτόκη δὲν ἀποδέχεται τὴν ἕνωσιν τῆς μεγαλονήσου Κρήτης ἀλλὰ καὶ δὲν ἀποκηρύσσει ταύτην, ὡς ἠξίουν οἱ Νεότουρκοι.

'Υπὸ τοιαύτας συνθήκας, τὴν νύκτα τῆς 15ης Αὐγούστου 1909, ἐκρήγνυται εἰς Γουδὶ στρατιωτικὴ ἐπανάστασις. Αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπότοκος μὲν ἐγγυτέρου αἰτίου, τῆς Νεοτουρκικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 'Ιουλίου 1908, ὡς ἀπότοκος δὲ ἀπωτέρου αἰτίου, τῆς ἥττης μας τοῦ 1897.

'Η ἐπανάστασις αὕτη, ἀσχέτως ἀναποφεύκτων εἰς τοιαύτας περιστάσεις μικροτήτων, ἐν μὲν τῷ στενοτέρῳ πλαισίῳ τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν προπαρασκευῶν ἀπέδωκε λίαν σοβαρὸν ἔργον διὰ τὴν ἐθνικὴν ἄμυναν τῆς Χώρας, ἐν δὲ τῷ εὐρυτέρῳ πολιτικῷ πλαισίῳ προεκάλεσε τὴν ἐμφάνισιν ἐπὶ τῆς 'Ελληνικῆς πολιτικῆς κονίστρας τοῦ ἐκ Κρήτης πολιτικοῦ, τοῦ 'Ελευθερίου Βενιζέλου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1912

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΤΑ ΠΡΟΗΓΗΘΕΝΤΑ

Δὲν θὰ ἀπετέλει ὑπερβολὴν ὁ ἰσχυρισμὸς καθ' ὅν, ὁ πόλεμος τοῦ 1912, κηρυχθεὶς ἐπισήμως ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους τὴν 4ην Ὀκτωβρίου 1912 ἐναντίον τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, εἶχεν ἤδη ἐμπραγμάτως κηρυχθῆ ὑπὸ τῆς τελευταίας ταύτης, κατὰ τοῦ Ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, πρὸ τετραετίας ἀκριβῶς, ἀφ' ἧς δηλαδή, κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1908, οἱ Νεότουρκοι, ἀποτινάξαντες τὸ προσωπεῖον, ἀπεκάλυπτον, ἀπροσχηματίστως πλέον, τὰς πραγματικὰς προθέσεις των περὶ βιαίου ἐκτουρκισμοῦ ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Σουλτάνου, Χριστιανῶν καὶ μή.

Ἡ ἡμερομηνία τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου 1908, καθ' ἥν, μετὰ τοὺς πρώτους ἐνθουσιασμοὺς καὶ πανηγυρισμούς, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἔφερεν εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, καταγγέλλον δημοσίᾳ, τὰ σατανικὰ σχέδια τῶν Νεοτούρκων περὶ ἐκτουρκισμοῦ ἁπάντων τῶν ὑποδούλων Λαῶν, ὡς καὶ ἡ ἡμερομηνία τῆς 10ης Σεπτεμβρίου 1911, καθ' ἣν ἡ Κεφαλὴ τῆς Ὀρθοδοξίας ἐξήγγελλε, καὶ πάλιν δημοσίᾳ, τὴν συνεργασίαν Ἑλλήνων, Βουλγάρων καὶ Σέρβων ἐναντίον τῶν Νεοτούρκων, ἀμφότεραι ἀποτελοῦν δύο ἱστορικὰς διὰ τὸ Ἔθνος μας ἡμερομηνίας.

Ἡ ἐγκαινιασθεῖσα ὑπὸ τῶν Νεοτούρκων προσπάθεια ἐκτουρκισμοῦ τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, ὡς καὶ τὸ Κρητικὸν ζήτημα, ἀπετέλουν τὰ βαθύτερα βιολογικὰ αἴτια, ἅτινα ἤγαγον τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος εἰς τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου κατὰ τὴν 4ην Ὀκτωβρίου 1912, παρὰ τὰς προσπαθείας τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὅπως ἔλθῃ εἰς συμβιβασμὸν μετὰ τῆς Τουρκικῆς. Σημειωτέον ὅτι, τοῦ Β.Δ. περὶ Ἑλληνικῆς Γενικῆς Ἐπιστρατεύσεως, δημοσιευθέντος τὴν 17ην Σεπτεβμρίου 1912, εἶχε προηγηθῆ ἐπίσημος εἴδησις περὶ γενικῆς κινητοποιήσεως τῶν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ στρατιωτικῶν δυνάμεων.

* * *

Καὶ ἤδη χρονολογικῶς γεγονότα τινά, ἀποτελοῦντα τὸ στενώτερον πλαίσιον.

Ἀπὸ ἐσωτερικῆς πλευρᾶς. Ἐπὶ πλέον ἄλλων ζωτικῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ζητημάτων, σφοδρὸς ἀγὼν διεξήγετο ἐναντίον τῆς Κυβερνήσεως δι᾿ ἐπιδεικνυομένην ἀτολμίαν εἰς τὴν ἐπίλυσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος. Ὁ ἐκ Κρήτης πολιτευτὴς Ἐμμανουὴλ Τσουδερὸς δημοσιεύει κατὰ μῆνα Ἰανουάριον τοῦ 1912, εἰς τὴν ἐφημερίδα «Σκρίπ», σειρὰν ἄρθρων, δι᾿ ὧν, ἀνασκοπῶν τὰ γεγονότα τοῦ Θερίσσου, ἐπέρριπτε βαρυτάτας εὐθύνας εἰς τὸν Ἕλληνα Πρωθυπουργὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον διὰ τὴν ἀτολμίαν του ἐπὶ τοῦ Κρητικοῦ. Ἡ ἐφημερὶς «Χρόνος», μεταξὺ ἄλλων πολλῶν ἄρθρων της, εἰς ἄρθρον τῆς 13ης Ἰανουαρίου, χαρακτηρίζει τὸν Βενιζέλον ὡς μὴ Ἕλληνα.

Ἐπὶ πλέον τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, διεξάγεται ἐπίσης σφοδρὰ ἐπίθεσις ἐναντίον τοῦ Βενιζέλου λόγῳ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου εἰς Σόφιαν, ὅπως παραστῇ εἰς τὰς ἑορτὰς τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ Βόριδος. Ἡ ἀποστολὴ αὔτη χαρακτηρίζεται ὡς ταπεινωτικὴ διὰ τὸ Ἔθνος.

Τὴν 11ην Μαρτίου 1912 διενεργοῦνται ἐκ νέου βουλευτικαὶ ἐκλογαί, καθ᾿ ἃς ἐξελέγησαν 148 κυβερνητικοὶ βουλευταί, 10 Θεοτοκικοί, 9 Μαυρομιχαλικοί, 7 Ραλλικοὶ καὶ 5 Ἀνεξάρτητοι.

Κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς ἐπετείου τῆς Ἐθνικῆς Ἑορτῆς τῆς 25ης Μαρτίου 1912, ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος ἀναλαμβάνει διὰ πρώτην φορὰν τὸ γενικὸν πρόσταγμα, τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ 1ου Συντάγματος πεζικοῦ, παρελάσας πρὸ τοῦ Βασιλέως Γεωργίου. Ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου εἶχεν ἀνακαλέσει εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν τοὺς Πρίγκηπας καὶ εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν Διάδοχον τοῦ Θρόνου τὰ καθήκοντα τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τοῦ Στρατοῦ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Γουδί. Ἡ ἀνάκλησις αὔτη τοῦ Διαδόχου εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν, κατὰ τὴν 27ην Ἰουνίου 1911, καὶ ἡ μεταγενεστέρα ἀνάθεσις τῆς Ἀρχιστρατηγίας εἰς τοῦτον κατὰ τοὺς πολέμους 1912 καὶ 1913, ὑπῆρξε μία τῶν ὀξυδερκεστέρων πολιτικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Βενιζέλου καὶ ἀποτελεῖ διὰ τοῦτον ἕνα ἐκ τῶν τίτλων τιμῆς. Ἡ στιβαρότης τῆς διοικήσεως τοῦ Κωνσταντίνου ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν, ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω, ἀπετέλεσεν ἕνα ἐκ τῶν συντελεστῶν τῶν νικῶν μας.

Ἀξιωματικοὶ ἀρθρογραφοῦν ἐναντίον τῆς Γαλλικῆς Στρατιωτικῆς Ἀποστολῆς, ἥτις καὶ ἀπὸ πλευρᾶς ἐκπαιδευτικῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πλευρᾶς ὀργανωτικῆς, εἶχεν ἤδη ἀναμφισβητήτως συμβάλει εἰς τὴν πρόοδον τοῦ στρατεύματος.

Κατόπιν τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Κάϊζερ εἰς Κέρκυραν δημιουργεῖται θόρυβος περὶ τὴν Πριγκήπισσαν Σοφίαν.

Ἡ ρῆξις μεταξὺ Κρητῶν καὶ Βενιζέλου, ἀρνουμένου νὰ δεχθῇ εἰς τὴν Βουλὴν τοὺς βουλευτὰς τῆς Μεγαλονήσου, προσλαμβάνει ἐπικίνδυνον ὀξύτητα περὶ μῆνα Μάϊον.

Ἡ ἀντιπολιτευτικὴ ἐμπάθεια καὶ ἡ κακὴ πίστις ἐγγίζει τὰ ὅρια τῆς ἐθνικῆς πωρώσεως. Εἰς κύριον ἄρθρον τῆς 31 Ἰουλίου τοῦ «Σκρίπ», ἀποδί-

δεται εἰς τὸν Βενιζέλον ἡ προεκλογικὴ συνεργασία μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων κατὰ τὰς γενομένας κατὰ μῆνα Μάϊον 1912 ἐπαναληπτικὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς ἐν Τουρκίᾳ. Προκειμένου δὲ νὰ ἐπιρριφθοῦν εὐθῦναι κατὰ τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ, ἀλλοιοῦται ἡ πραγματικότης, καὶ προβάλλεται τὸ ψεῦδος ὅτι, οἱ Βούλγαροι ἐπέτυχον περισσοτέρους βουλευτὰς ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἰσχυρισμὸς δηλαδὴ ψευδὴς καὶ αὐτόχρημα ἀντεθνικός.

* * *

Ἀπὸ ἐξωτερικῆς ἤδη πλευρᾶς. Ἡ ἐπελθοῦσα διάλυσις τῆς Νεοτουρκικῆς Βουλῆς, ἀρχομένου τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου 1912, δημιουργεῖ, καθ' ἃ ἐπὶ λέξει τηλεγραφεῖται ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, «ΚΥΚΕΩΝΑ» ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ.

Ἡ Ἀλβανικὴ Ἐπανάστασις, ὑποθαλπομένη ὑπό τε τῆς Αὐστρο-Οὐγγαρίας καὶ τῆς Ἰταλίας, ὁσημέραι ἐπεκτείνεται. Ὁ Ἰταλο-Τουρκικὸς πόλεμος, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου παρελθόντος ἔτους, ἐπεκτείνει συνεχῶς τὰς προσκτήσεις ἐδαφῶν. Ἐν Σάμῳ δολοφονεῖται ὁ Ἡγεμὼν Κοπάσης. Ἐν Χίῳ διενεργοῦνται σφαγαὶ Ἑλλήνων ἐκ μέρους τῶν Τούρκων. Εἰς τὰ Ἄδανα διενεργοῦνται σφαγαὶ Ἀρμενίων εἰς ἔκτασιν ἀληθοῦς γενοκτονίας.

Τυφλουμένη ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀρνεῖται οἱανδήποτε συνεννόησιν περὶ Κρήτης. Ἐμπορικὰ ἑλληνικὰ πλοῖα κατάσχονται.

Καθ' ὅλον τοῦτο τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργός, ἐπὶ ἀπειλῇ παραιτήσεως, ἐπέτυχε τὴν μετάβασιν τοῦ Διαδόχου εἰς τὴν «αἱμοσταγῆ» Σόφιαν, καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα, καθ' ὃ ἀπέκρουε τὴν συμπαράστασιν τῶν Κρητῶν βουλευτῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν καὶ ἔτεινε χεῖρα φιλικὴν πρὸς τὴν Τουρκίαν, ταυτοχρόνως, ἐκ παραλλήλου, ἐπεξειργάζετο, καὶ ἐξεμαίευε, τὴν Ἑλληνο-Βουλγαρικὴν σύμπραξιν.

Καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Γκέσωφ(1), διατελέσας Πρωθυπουργὸς τῆς Βουλγαρίας ἀπὸ 11/24 Μαρτίου 1911, μέχρι τῆς προτεραίας τοῦ δευτέρου Βαλκανικοῦ πολέμου, τοῦ Ἑλληνο-Σερβο-Βουλγαρικοῦ, μέχρι δηλαδὴ τῆς 16ης Ἰουνίου 1913, ἤδη ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1911, ὁ Ἄγγλος δημοσιογράφος Μπάουτσερ, εἶχε γνωστοποιήσει εἰς αὐτὸν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως καὶ τῆς Κυβερνήσεώς του, περὶ Ἑλληνο-Βουλγαρικῆς συμπράξεως.

Προηγηθείσης τῆς συνάψεως Σερβο-Βουλγαρικῆς συνθήκης, ἡ Ἑλληνο-Βουλγαρικὴ τοιαύτη ὑπεγράφη τὴν 16/29 Μαΐου 1912, ἐξουσιοδοτηθέντος πρὸς τοῦτο τοῦ ἐν Σόφιᾳ Ἕλληνος Πρεσβευτοῦ Πανᾶ. Ἡ στρατιωτικὴ Ἑλ-

1. L' Alliance Balkanique. J. Guechoff. Paris. Librairie Hachette. Ἐθνικὴ Δημοσία Βιβλιοθήκη Ἀθηνῶν.

ληνο-Βουλγαρική σύμβασις ὑπεγράφη μόλις κατὰ Σεπτέμβριον ἰδίου ἔτους.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Σερβο-Βουλγαρικὴν συνθήκην, ἥτις καθώριζε κατὰ τρόπον σαφῆ καὶ συγκεκριμένον τὴν διανομὴν τῶν Μακεδονικῶν, Ἀλβανικῶν καὶ Θρακικῶν ἐδαφῶν, ἐξαιρέσει μιᾶς ἀμφισβητουμένης ζώνης, ἧς ἡ διανομὴ προεβλέπετο νὰ ἀποφασισθῇ ἐν καιρῷ διὰ διαιτησίας τοῦ Τσάρου, ἡ Ἑλληνο-Βουλγαρικὴ συνθήκη οὐδὲν ἀπολύτως διελάμβανε περὶ διανομῆς ἐδαφῶν.

Πράγματι, διὰ τῆς Σερβο-Βουλγαρικῆς συνθήκης, συναφθείσης ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Τσάρου, διενέμοντο, ἐξαιρέσει τῆς ἀμφισβητουμένης ζώνης, ὅλα τὰ ἐδάφη τῆς Μακεδονίας, Θράκης καὶ Ἀλβανίας, συμπεριλαμβανομένης εἰς ταύτην καὶ τῆς Βορείου Ἠπείρου, ἣν οἱ ἐχθροὶ μας μέχρι σήμερον ἀρέσκονται νὰ ἀποκαλοῦν νότιον Ἀλβανίαν. Ὑπελείποντο πρὸς διανομὴν ἡ Ἤπειρος καὶ αἱ Νῆσοι. Ἐὰν ὁ Βενιζέλος ἀπεπειρᾶτο νὰ δημιουργήσῃ ζήτημα διανομῆς ἐδαφῶν ἐκ τῶν προτέρων, δυοῖν θάττερον. Ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν ἀκύρωσιν τῆς προϋφισταμένης Σερβο-Βουλγαρικῆς, καὶ εἶτα νὰ ἐπιζητήσῃ νέαν ἀνακατανομὴν ἐδαφῶν μεταξὺ τῶν τριῶν Συμμάχων, ὁπότε, παρεμβαίνοντος ἐκ νέου τοῦ Τσάρου, ἡ λύσις ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἦτο εὐμενὴς δι' ἡμᾶς. Ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ συνομολογήσωμεν, ἐκ τῶν προτέρων παραδεχόμενοι, τὰ ἤδη συμφωνηθέντα διὰ τῆς προηγηθείσης Σερβο-Βουλγαρικῆς Συνθήκης, ὅτε μοιραίως ἠθέλομεν ἐξαρκεσθῇ εἰς μίαν ἁπλῆν βελτίωσιν τῆς μεθορίου τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ εἰς τὴν πρόσκτησιν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Κρήτης, λύσις ἐπίσης ἀπαράδεκτος.

Σημειωτέον ἐπὶ πλέον ὅτι, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ προαναφερθέντος συγγράμματος τοῦ Βουλγάρου Πρωθυπουργοῦ Γκέσωφ, σελὶς 2, ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Βουλγαρίας ἀπέβλεπεν ἀνέκαθεν εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὀνείρου τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας, τῆς Συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὀνείρου τούτου, ὅπερ περιελάμβανε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Θράκης, τὴν Ἀνατολικήν, Κεντρικὴν καὶ Δυτικὴν Μακεδονίαν, καὶ τὸ πλεῖστον τῆς Ἀλβανίας, μὲ ἔξοδον εἰς τὴν Ἀδριατικήν, ἡ Βουλγαρικὴ Διπλωματία, ἔκτοτε, ἀπὸ τοῦ 1878, μέχρις σήμερον, μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ἐπιζητεῖ νὰ ἐπιτύχῃ κατὰ τρόπον φαινομενικῶς μετριοπαθῆ, ἐν τῇ πραγματικότητι κατὰ τρόπον σατανικόν. Ἡ Βουλγαρικὴ Διπλωματία καὶ ἡ Πανσλαυϊστικὴ Προπαγάνδα, ὁ σύγχρονος Κομμουνισμὸς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Συνοδοιπορία, διὰ τῆς δημιουργίας «Μακεδονικοῦ ζητήματος», ἐπιδιώκουν, δῆθεν μὲ μετριοπάθειαν, νὰ ἐπιτύχουν, ἐν πρώτῃ φάσει, τὴν αὐτονομίαν «τῆς Μακεδονίας τοῦ Αἰγαίου», κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας τοῦ 1878. Καὶ εἶτα, ἐν δευτέρᾳ φάσει, ἀποβλέπουν, καὶ πάλιν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας τοῦ 1885 καὶ τοῦ 1908, εἰς τὴν καταβρόχθισιν, εἰς τὴν πλήρη ἐνσωμάτωσιν τῆς ἀρχικῶς αὐτονομιθησομένης «Μακεδονίας τοῦ Αἰγαίου». Αἱ διαπραγματεύσεις λοιπὸν Γκέ-

σωφ-Πανᾶ ἐπὶ πολὺ προσέκοπτον εἰς τὴν ἐπίμονον ἀξίωσιν τῆς Βουλγαρίας ὅπως δεχθῶμεν τὴν αὐτονομίαν τοῦ συνόλου τῶν ἐδαφῶν, ἅτινα οἱ Χριστιανοὶ Σύμμαχοι ἤθελον ἀπελευθερώσει διὰ τοῦ αἵματός των, καὶ οὐχὶ τὴν μεταξύ των διανομήν, λόγῳ δῆθεν τοῦ φόβου τῶν Αὐστριακῶν ἀπαιτήσεων ἐπὶ τῆς Θεσσαλονίκης (Σελίδες 66—69). Ὀρθῶς λοιπόν, ὀρθώτατα, ἡ τότε Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀπέφυγε τὴν παγίδα ἐδαφικῶν συζητήσεων, ὡς καὶ τὴν παγίδα τῆς αὐτονομίας.

Ὑφίστατο ὅμως καὶ ἄλλος λόγος, ὅστις ἐπέβαλλε, διαρκουσῶν τῶν Ἑλληνο-Βουλγαρικῶν διαπραγματεύσεων, νὰ μὴ θέσωμεν ζητήματα διανομῆς ἐδαφῶν. Οἱ Βούλγαροι αὐτοδιεφημίζοντο τότε ὡς οἱ Πρῶσσοι τῆς Ἀνατολῆς. Ὑπερέβαλον τὰς δυνάμεις των. Ἐνεφάνιζον ἑαυτούς, ὡς δυναμένους νὰ παρατάξουν στράτευμα πολλῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων, πολὺ περισσότερον τῆς πραγματικότητος. Ἡμεῖς ἐξ ἀντιθέτου, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Γουδί, διεκηρύσσομεν ὅτι ἡ προσπάθεια ὀργανώσεως στρατεύματος ὑπερβαίνοντος τὰς 60.000 ἀνδρῶν θὰ ἀπετέλει «ὄνειρον θερινῆς νυκτός».

Ἐν τῇ πραγματικότητι, κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πρώτου Βαλκανικοῦ πολέμου, ἡ μὲν Χώρα μας παρέταξε 90.000 πεζικοῦ καὶ 180 πυροβόλα. Τὸ Μαυροβούνιον 35.000 πεζικοῦ καὶ 130 πυροβόλα. Ἡ Σερβία 220.000 πεζικοῦ καὶ 500 πυροβόλα. Ἡ Βουλγαρία 300.000 πεζικοῦ καὶ 720 πυροβόλα. Ἡ δὲ Τουρκία τέλος 340.000 πεζικοῦ καὶ 850 πυροβόλα πεδίου μάχης καὶ 750 φρουριακά.

Εἰς τὰς τοιαύτας κατὰ ξηρὰν δυνάμεις δέον νὰ συνυπολογισθοῦν καὶ αἱ κατὰ θάλασσαν. Πολεμικὸν στόλον μόνη ἡ Χώρα μας διέθετε, ἐξ ὅλων τῶν Συμμάχων. Καθὰ δὲ θὰ ἐκθέσωμεν ἐμπεριστατωμένως περαιτέρω, ἡ συμβολὴ τοῦ Στόλου μας ὑπῆρξε πολύτιμος, ὄχι μόνον διὰ τὴν Χώραν μας, ἀλλὰ καὶ δι' ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς Συμμάχους. Ὡς ἀξάγεται ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 13 τηλεγραφήματος, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 12 Σεπτεμβρίου 1912, τοῦ ἀποσταλέντος ἐκ μέρους τοῦ ἐν Σόφιᾳ Ἕλληνος Πρεσβευτοῦ Πανᾶ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν (Πολεμικὴ Ἔκθεσις. Παράρτημα. Τόμος Α'.), τὸ Βουλγαρικὸν Γενικὸν Ἐπιτελεῖον, διαρκουσῶν τῶν διαπραγματεύσεων πρὸς σύναψιν τῆς Ἑλληνο-Βουλγαρικῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως, μετὰ τοῦ Ἕλληνος ἐκπροσώπου Λοχαγοῦ Ἰωάννου Μεταξᾶ, ἀπέδιδε «μεγίστην σημασίαν» εἰς τὴν μελλοντικὴν δρᾶσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου.

Ἐὰν λοιπὸν ἑκατέρωθεν ἐθέτομεν εἰς τὴν πλάστιγγα, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰς στρατιωτικάς μας κατὰ ξηρὰν δυνατότητας, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰς δικαίας ἐθνικάς μας διεκδικήσεις, θὰ ἐδυσκολευόμεθα νὰ ἰσοζυγίσωμεν ταύτας. Ἁπάντων τούτων τῶν ἀνωτέρω οὕτως ἐχόντων, καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἀπετέλεσε εὐτύχημα ἀναμφισβήτητον διὰ τὸ Ἔθνος μας ὅτι ἐπεμείναμεν, καὶ ἐπετύχομεν, τὴν σύναψιν τῆς Ἑλληνο-Βουλγαρικῆς συνθήκης ἄνευ προδιαγραφῶν ἐδαφικῆς κατανομῆς.

Ἡ ἐφαρμοσθεῖσα ἐκ μέρους τοῦ Βενιζέλου πολιτικὴ τῆς συνεργασίας μας μετὰ τῶν λοιπῶν Χριστιανικῶν Λαῶν τῶν Βαλκανίων, ἥτις ἤγαγε εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 1912, δὲν ἐπεκρίθη μόνον ὑπὸ μερίδος τοῦ ἀντιπολιτευομένου τύπου, καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω, ἥτις ἐξέφραζε τὴν ἔν τινι μέτρῳ, φυσιολογικὴν δυσφορίαν τοῦ παλαιοῦ πολιτικοῦ κόσμου, ὅστις, κατόπιν τῆς στρατιωτικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Γουδὶ τοῦ 1909, εἶδεν ἑαυτὸν ἐκτοπιζόμενον ἀπὸ τὸ πολιτικὸν προσκήνιον. Δὲν ἐπεκρίθη δηλαδὴ μόνον διὰ λόγους κομματικῆς μικρότητος. Ἐπεκρίθη καὶ ἀπὸ εὐγενεῖς ἀμεροληπτους ἰδεολόγους. Τὸ ἀναμφισβητήτως ἐθνικόφρον περιοδικὸν «Νουμᾶς», εἰς τὸ φύλλον μηνὸς Δεκεμβρίου 1912, ἐδημοσίευε πύρινον ἄρθρον ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Βροῦτος», ἑνὸς ἐξόχου πατριώτου, γόνου ἀρχοντικῆς οἰκογενείας ἐν Μακεδονίᾳ, μεταγενεστέρως Ἕλληνος Πρεσβευτοῦ, τοῦ ἀειμνήστου Ἴωνος Δραγούμη[1]. Ἡ τοιαύτη ἀρθρογραφία ἐσυνεχίσθη.

Τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ἴωνος Δραγούμη καὶ τῶν ὁμοφρόνων του, θὰ ἠδύνατό τις, ἔν τινι ἀναλογίᾳ, νὰ τὰ παραλληλίσῃ πρὸς τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ καὶ τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια περὶ τοῦ προώρου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

Δυοῖν θάττερον. Κατὰ τὴν πρώτην ἐκδοχήν, ἄνευ τῆς συμμετοχῆς μας εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 1912, πιθανώτατα ἡ Τουρκία θὰ ἐνίκα, καθ' ὅσον, μὴ ἐπιτυγχανομένου θαλασσίου ἀποκλεισμοῦ διὰ τῶν ναυμαχιῶν τῆς Ἕλλης καὶ τῆς Λήμνου, αὕτη θὰ μετέφερεν ἐπαρκῆ στρατεύματα, ἐγκαίρως, ἐκ Τριπολίτιδος εἰς Τσατάλτζαν. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, θὰ ἀπετέλει σκέψιν ἀνεδαφικὴν νὰ φαντασθῶμεν ὅτι, οἱ Νεότουρκοι, μετὰ τὰς νίκας των κατὰ τῶν Σλαύων Χριστιανῶν, θὰ ἐφείδοντο κατ' ἐξαίρεσιν τῶν Ἑλλήνων, λόγῳ τῆς οὐδετερότητος ἣν οὗτοι θὰ εἶχον τηρήσει. Ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» παρέχει τὴν εἰκόνα τῶν προσπαθειῶν των περὶ ἐκτουρκισμοῦ ὅλων τῶν Χριστιανῶν ἀνεξαιρέτως. Ὁ Γκέσωφ ἐκφέρει τὴν γνώμην, ὀρθὴν καθ' ἡμᾶς, (σελὶς 11), ὅτι ἄνευ τοῦ πρώτου Βαλκανικοῦ πολέμου, μετὰ παρέλευσιν τριάντα ἕως σαράντα ἐτῶν, οὐδεὶς Χριστιανὸς θὰ ὑφίστατο πλέον εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἅπαντες οἱ Χριστιανοὶ θὰ εἶχον ἐξισλαμισθῆ. Κατὰ δὲ τὴν ἀντίθετον δευτέραν ἐκδοχήν, ἐὰν δηλαδὴ ἐνικᾶτο ἡ Τουρκία, ἄνευ τῆς συμμετοχῆς μας, ὑπὸ μόνων τῶν Σλαύων, δὲν χρήζει ἀναπτύξεως ἡ ἀνεπανόρθωτος ζημία, ἥτις θὰ προέκυπτε διὰ τὸ Ἔθνος μας. Ὁ ροῦς τοῦ Πηνειοῦ θὰ ἀπετέλει σήμερον τὴν βόρειον Ἑλληνικὴν μεθόριον.

---

1. Τὸ ὅτι, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Βροῦτος», ἀνώνυμος ἀρθρογράφος τοῦ τεύχους Δεκεμβρίου 1912 τοῦ « Νουμᾶ » ἦτο ὁ ἀείμνηστος Ἴων Δραγούμης ἀπεκαλύφθη μεταγενεστέρως. Βλέπε : « Βασικὴ Βιβλιοθήκη Ἀετοῦ. Σειρὰ Πρώτη, τόμος 1-48. Ἔκδοσις 1957. « Ἴων Δραγούμης καὶ ἡ Πολιτικὴ Πεζογραφία ». Εἰσαγωγή. Σελὶς ια! Ἀρχεῖα Ἑλληνικῆς Δημοσίας Βιβλιοθήκης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΚΗΡΥΞΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Φρονοῦντες ὅτι, δὲν στερεῖται ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος ἡ παράθεσις τοῦ κειμένου τῆς γενομένης ἀναγγελίας, ἐκ μέρους τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ πρὸς τὴν Βουλήν, τῆς κηρύξεως πολέμου ἐναντίον τῆς Τουρκίας, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 5ης Ὀκτωβρίου, παραθέτομεν τοῦτο, ὡς ἐδημοσιεύθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

«Τῆς Ὑψηλῆς Πύλης μὴ δούσης ἀπάντησιν εἰς τὴν ταυτόσημον διακοίνωσιν, ἣν αἱ Κυβερνήσεις Βουλγαρίας, Ἑλλάδος καὶ Σερβίας ἔσχον τὴν » τιμὴν ν' ἀπευθύνωσι αὐτῇ τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου καὶ τῆς καταστάσεως, » ἥτις ἦτο λίαν σοβαρά, ἕνεκα τῆς παρὰ τὸ Διεθνὲς Δίκαιον κατασχέσεως » τῶν Σερβικῶν πολεμοφοδίων καὶ τῆς κατασχέσεως τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων, » ἀποβάσης ἔτι μᾶλλον ἀπειλητικῆς, ἐκ τῶν ἐν τοῖς συνόροις ἐπιθέσεων τῶν » Τουρκικῶν στρατευμάτων κατὰ τῶν Σερβικῶν καὶ Βουλγαρικῶν προφυλακῶν, ὡς καὶ ἐκ τῆς διακοπῆς τῶν διπλωματικῶν σχέσεων, εἰς ἣν παρὰ » τὰ Διεθνῆ Νόμιμα προέβη ἡ Τουρκία, ἡ Κυβέρνησις τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων ἀναγκάζεται, πρὸς μεγίστην αὐτῆς λύπην, νὰ προστρέξῃ εἰς τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων, ἐπιρρίπτουσα τὴν ἐπὶ τούτῳ εὐθύνην εἰς » τὴν Ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΑΙ ΠΟΛΕΜΙΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Ἀφ' ἧς αἱ σχέσεις τῶν δύο ὁμόρων Κρατῶν, Ἑλλάδος-Τουρκίας, ἐξετραχύνοντο, ἡ Τουρκικὴ Στρατιωτικὴ Ἡγεσία, προκειμένου νὰ ἀποφράξῃ τὴν ἀπὸ νότου προέλασιν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἐκ Θεσσαλίας πρὸς Μακεδονίαν, εἶχεν ὀργανώσει ἀμυντικῶς, ἤδη ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 1912, τὴν κατὰ τὴν νοτίαν ἔξοδον τῆς στενωποῦ τοῦ Σαρανταπόρου τοποθεσίαν μὲ προκεχωρημένας θέσεις εἰς Ἐλασσῶνα.

Ἐξ ἄλλου, ἡ Ἑλληνικὴ Στρατιά, ἐπιστρατευθεῖσα κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον, καὶ ἀπαρτισθεῖσα ἐξ 8 Μεραρχιῶν, 2 ἀνεξαρτήτων ἀποσπασμάτων, 1 ταξιαρχίας ἱππικοῦ καὶ ἐκ τριῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων, τῶν Κρητῶν, τῶν Γαριβαλδινῶν καὶ τῶν Προσκόπων, ἔδρασεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατὰ ξηρὰν ἐπὶ δύο ἀνεξαρτήτων θεάτρων ἐπιχειρήσεων, τοῦ Μακεδονικοῦ καὶ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ.

Ἐν τῷ Μακεδονικῷ θεάτρῳ ἐπιχειρήσεων, ἡ Ἑλληνικὴ Στρατιά, διὰ τοῦ ὄγκου τῶν δυνάμεών της, ἠκολούθησεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν κυρίαν ἀρ-

τηρίαν 'Ελασσόνος-Σερβίων-Κοζάνης. Κατόπιν ἀψιμαχιῶν εἰς 'Ελασσόνα καὶ Λαζαράδες, καὶ τῆς αἱματηρᾶς μάχης τοῦ Σαρανταπόρου, καταλαμβάνονται τὴν 10ην 'Οκτωβρίου τὰ Σέρβια, τὴν 12ην ἡ Κοζάνη καὶ τὰ Γρεβενά. 'Εν τῇ περιοχῇ ταύτῃ εὑρισκομένης τῆς Στρατιᾶς, ἐγεννήθη τὸ δίλημμα ἐὰν αὕτη ὤφειλε, διὰ τῶν κυρίων δυνάμεών της, νὰ στραφῇ πρὸς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν, ἢ νὰ στραφῇ πρὸς Θεσσαλονίκην. Περὶ τοῦ γεννηθέντος τούτου διλήμματος, ὡς καὶ περὶ τῆς ληφθείσης ἀποφάσεως στροφῆς πρὸς Θεσσαλονίκην, θὰ διαλάβωμεν ἐν εἰδικῇ κατωτέρῳ παραγράφῳ. Τὴν 17ην καταλαμβάνεται ἡ Βέροια. Τὴν 20ὴν 'Οκτωβρίου, κατόπιν ἐπίσης σφοδρᾶς μάχης-καταλαμβάνονται τὰ Γιαννιτσὰ καὶ τὴν 26ην 'Οκτωβρίου συντελεῖται ἡ ἄνευ ὅρων παράδοσις τῆς Θεσσαλονίκης. Κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 22—24 'Οκτωβρίου εἶχε λάβει χώραν τὸ ἀτύχημα τῆς V Μεραρχίας ἐν τῇ περιοχῇ Σόροβιτς.

Τὴν 1ην Νοεμβρίου ἀναλαμβάνονται μὲ ὁρμητήριον τὴν Θεσσαλονίκην αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ 'Οστρόβου. Τὴν 7ην Νοεμβρίου καταλαμβάνεται ἡ Φλώρινα, τὴν 12ην ἡ Καστοριὰ καὶ τὴν 7ην Δεκεμβρίου ἡ Κορυτσά.

'Εν τῷ 'Ηπειρωτικῷ θεάτρῳ ἐπιχειρήσεων. Τὴν 10ην 'Οκτωβρίου καταλαμβάνεται τὸ Γρίμποβον, τὴν 13ην ἡ Φιλιππιάς, τὴν 21ην ἡ Πρέβεζα καὶ τέλος τὴν 25ην λαμβάνει χώραν ἡ μάχη τῶν Πέντε Πηγαδιῶν, κατόπιν τῆς ὁποίας οἱ Τοῦρκοι ὑποχωροῦν πρὸς τὸ Μπιζάνι. 'Η κατάστασις λαμβάνει χρονίζουσαν μορφήν. 'Αποσταλεισῶν ἰσχυρῶν ἐνισχύσεων, καὶ ἀναλαβόντος, ἀπὸ τῆς 17ης 'Ιανουαρίου 1913, τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου, τὴν 21ην Φεβρουαρίου καταλαμβάνονται τὰ 'Ιωάννινα. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν 'Ιωαννίνων τὰ 'Ελληνικὰ στρατεύματα ἐξηκολούθησαν τὴν περαιτέρω πρὸς βορρᾶν προέλασιν. Μετὰ δὲ τὴν κατάληψιν τοῦ 'Αργυροκάστρου, καὶ ἐπικειμένης τῆς πτώσεως τῆς Αὐλῶνος, ἀνεστάλη ἡ περαιτέρω προέλασις τοῦ 'Ελληνικοῦ Στρατοῦ, τῇ ἀξιώσει τῆς 'Ιταλίας.

'Εν τῷ θεάτρῳ ἐπιχειρήσεων τοῦ Αἰγαίου. Τινὲς μὲν ἐκ τῶν νήσων τοῦ πελάγους τούτου καταλαμβάνονται ἀναιμάκτως. Τινὲς δέ, ὡς αἱ νῆσοι Χίος καὶ Λέσβος, καταλαμβάνονται κατόπιν συνδεδυασμένης ἀποβατικῆς ἐνεργείας Στρατοῦ καὶ Στόλου, ἀναληφθείσης κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Νοεμβρίου καὶ μὲ διάρκειαν ἐπιχειρήσεων ἐπὶ ξηρᾶς ὑπὲρ τὸν μῆνα, κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις.

Τὴν 3ην Δεκεμβρίου 1912 καὶ τὴν 5ην 'Ιανουαρίου 1913 λαμβάνουν χώραν αἱ δύο ναυμαχίαι τῆς Ἕλλης καὶ τῆς Λήμνου, περὶ ὧν θὰ ἀφιερώσωμεν περιεκτικὰς τινὰς κρίσεις περαιτέρω.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν εἰς ἐμβρυώδη κατάστασιν τελοῦσαν πολεμικὴν 'Αεροπορίαν μας, αὕτη ἐξετέλεσε μερικὰς θεαματικὰς πτήσεις ὕπερθεν τοῦ Μπιζανίου καὶ τῶν Δαρδανελλίων, στερουμένας ὅμως στρατιωτικῆς σημασίας.

Αἱ ἐν ἐξελίξει διατελοῦσαι ἐπιχειρήσεις τῶν συμμάχων μας, Βουλγά-

ρων, Μαυροβουνίων καὶ Σέρβων, ἐν Θράκῃ, Μακεδονίᾳ καὶ 'Αλβανίᾳ ἀνεστάλησαν διὰ τῆς συναφθείσης μεταξὺ τούτων καὶ τῶν Τούρκων ἀνακωχῆς τῆς 20ῆς Νοεμβρίου 1912. 'Η Χώρα μας ὅμως, δὲν συμμετέσχεν εἰς τὴν τοιαύτην ὑπὸ τῶν λοιπῶν συμμάχων μας συναφθεῖσαν ἀνακωχήν, διὰ δύο λόγους. 'Αφ' ἑνὸς μέν, διότι ὠφείλομεν νὰ ὁλοκληρώσωμεν τὰς ἐν 'Ηπείρῳ διεκδικήσεις μας, διὰ τὰς ὁποίας εἶχεν ἀπαιτηθῆ ἡ μεταφορὰ στρατευμάτων ἐκ Μακεδονίας εἰς Ἤπειρον. 'Αφ' ἑτέρου δέ, διότι ὠφείλομεν νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὸν ἀπαραίτητον διὰ πάντας τοὺς συμμάχους μας θαλάσσιον ἀποκλεισμόν.

Τοιαύτης οὔσης τῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως εἰς ὅλα τὰ πολεμικὰ μέτωπα τῶν Βαλκανίων, τὴν 10ην 'Ιανουαρίου 1913 ἐκρήγνυται στρατιωτικὴ ἐπανάστασις ἐν Κωνσταντινουπόλει. 'Εκ μέρους τῆς νέας Νεοτουρκικῆς Κυβερνήσεως καταγγέλλεται ἡ συναφθεῖσα μετὰ τῶν λοιπῶν συμμάχων μας ἀνακωχὴ τῆς 20ῆς Νοεμβρίου καὶ ἐπαναλαμβάνονται αἱ ἐπιχειρήσεις ἐν Θράκῃ. Τὴν 31ην Μαρτίου συνάπτεται μονομερὴς βουλγαροτουρκικὴ ἀνακωχή, ἀφοῦ ἤδη ἐν τῷ μεταξύ, τὴν 13ην Μαρτίου εἶχεν ἐπιτευχθῆ ἡ ἅλωσις τῆς 'Αδριανουπόλεως ἐκ μέρους τῶν Σέρβων καὶ Βουλγάρων. Τὴν δὲ 17/30 Μαΐου 1913 συνάπτεται, ἐν Λονδίνῳ, ἡ γενικὴ συνθήκη εἰρήνης. Διὰ ταύτης ἐξεχωροῦντο εἰς τοὺς Χριστιανοὺς συμμάχους, ἐξ ἀδιαιρέτου, τὰ ἐδάφη τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, τὰ εὑρισκόμενα δυτικῶς τῆς γραμμῆς Αἴνου - Μηδείας, ἐξαιρέσει τῆς 'Αλβανίας καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ Κρήτης, ὧν ὁ διακανονισμὸς τῆς τύχης ἀνετίθετο εἰς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις. 'Υπελείπετο ὅμως πρὸς διακανονισμὸν τὸ ἀκανθωδέστερον τῶν ζητημάτων, ἡ διανομὴ τῶν τέως Τουρκικῶν ἐδαφῶν μεταξὺ τῶν νικητῶν Χριστιανῶν συμμάχων. Τὸ ἀκανθῶδες τοῦτο ζήτημα ἐλύθη διὰ τῶν ὅπλων, διὰ τοῦ δευτέρου Βαλκανικοῦ πολέμου, καὶ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τῆς 28ης 'Ιουλίου/10ης Αὐγούστου 1913.

Τέλος, τὴν 1/14 Νοεμβρίου 1913, ὑπεγράφετο τελικῶς, ἐν 'Αθήναις, ἡ συνθήκη μεταξὺ 'Ελλάδος καὶ Τουρκίας εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ ἄρθρου 7 τῆς προαναφερθείσης συνθήκης τοῦ Λονδίνου τῆς 17/30 Μαΐου ἰδίου ἔτους. Τὸ ζήτημα ὅμως τῶν νήσων παραμένει ἐκκρεμές. Θὰ ἐξακολουθῆ νὰ διατηρῆ ἐν ἀναβρασμῷ τὰς 'Ελληνο-Τουρκικὰς σχέσεις καὶ νὰ ἀποτελῆ ἐν ταὐτῷ καὶ ἀντικείμενον ἐσωτερικῆς διαμάχης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΙΑΣ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

Ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ Θεμιστοκλῆς, ὡς Πολιτικὸς Ἡγέτης, ἔπειθε τοὺς Ἀθηναίους νὰ προβοῦν εἰς τὴν κατασκευὴν Στόλου, καὶ ὡς Στρατιωτικὸς Ἡγήτωρ ἡγεῖτο τοῦ Στόλου τούτου εἰς Ἀρτεμίσιον καὶ Σαλαμῖνα, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, κατὰ διαφόρους ἐποχάς, εἰς πλείστας περιστάσεις ἡ Πολιτικὴ καὶ ἡ Στρατιωτικὴ Ἡγεσία, ἐν πολεμικῇ περιόδῳ, συνεκεντροῦντο εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἄτομον.

Ἀφ' ἧς ὅμως ἐποχῆς, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀνεπτύχθη πληρέστερον καὶ εὐρύτερον ὁ θεσμὸς τῆς Κοινοβουλευτικῆς Δημοκρατίας, βασιλευομένης ἢ μή, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰ διαρκῶς ἐξελισσόμενα πολεμικὰ μέσα κατέστησαν τὴν ἐνάσκησιν τῆς τέχνης τοῦ πολέμου ἰδίαν ἐπιστήμην, ἴδιον λειτούργημα, ἔκτοτε κατέστη φύσει ἀδύνατος ἡ ἐνάσκησις τῆς Πολιτικῆς καὶ Στρατιωτικῆς Ἡγεσίας, ἐν πολεμικῇ περιόδῳ, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ μόνου ἀτόμου. Παρὰ τὴν τοιαύτην διχοτόμησιν, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἠμφισβητήθη ὅτι, ἡ στρατιωτικὴ ἡγεσία εἶναι ὑποτεταγμένη ὑπὸ τὴν πολιτικήν.

Τὰ ὅρια ὅμως διαχωρίσεως τῶν δύο τούτων ἁρμοδιοτήτων δὲν δύνανται νὰ εἶναι πάντοτε σαφῶς καθωρισμένα. Ἐνίοτε, ἀναποτρέπτως, συγχέονται. Δεδομένου δὲ ὅτι, εἷς πόλεμος δὲν διεξάγεται ὡς «τέχνη διὰ τὴν τέχνην», ἀλλὰ διεξάγεται πρὸς ἐπίτευξιν συγκεκριμένων πολιτικῶν σκοπῶν, προφανῶς ἡ Κυβέρνησις εἶναι ἡ μόνη ἁρμοδία, καὶ ὑπεύθυνος ἀπέναντι τοῦ Ἔθνους νὰ καθορίζῃ τοὺς ἐπιτευκτέους ἀντικειμενικοὺς σκοπούς. Αὕτη δὲν δύναται, καὶ δὲν ὀφείλει, νὰ ἐπιτρέπῃ, κατ' ἀρχήν, εἰς τὸν Ἀρχιστράτηγον νὰ ἐπεμβαίνῃ εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ἐπιτευκτέων πολιτικῶν σκοπῶν. Τὸ κατ' ἀρχὴν ὅμως τοῦτο ὀρθὸν διέπεται καὶ ἀπὸ ὡρισμένους περιορισμούς. Ὁ καθοριζόμενος πολιτικὸς σκοπὸς εἶναι συνάρτησις τῶν στρατιωτικῶν δυνατοτήτων. Ἄρα μοιραίως, ἔν τινι μέτρῳ, καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος ἐπεμβαίνει εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν πολιτικῶν σκοπῶν, προκειμένου οὗτοι νὰ μὴ ὑπερβαίνουν τὰς πραγματικὰς στρατιωτικὰς δυνατότητας. Ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, οὗτος δικαιοῦται καὶ ὑποχρεοῦται, νὰ παραιτῆται ἐν περιπτώσει σοβαρᾶς διαφωνίας.

Ἐξ ἄλλου, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ τέχνη τοῦ πολέμου ἐξειλίχθη, σὺν τῷ χρόνῳ, εἰς μίαν πολύπλοκον καὶ πολυσχιδῆ ἐπιστήμην, καὶ ὁ Πολιτικὸς Ἡγέτης αὐτοχειροτονούμενος ὡς Στρατηγός, δὲν δικαιοῦται νὰ ἐπεμβαίνῃ εἰς τὸ ἔργον τοῦ Στρατιωτικοῦ Ἡγήτορος. Ἐὰν ὁ Κυβερνήτης χάσῃ τὴν πρὸς τὸν Ἀρχιστράτηγον ἐμπιστοσύνην ὀφείλει αὐθωρεὶ νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ.

Ἐπὶ πλέον τῶν ἀνωτέρω, δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι, ἡ ἐνάσκησις

παντὸς λειτουργήματος ἐπηρεάζει καὶ τὴν ἔμφυτον ψυχοσύνθεσιν τοῦ ἀτόμου. Ἄλλην ἰδιοσυγκρασίαν δημιουργεῖ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἐνάσκησις τοῦ στρατιωτικοῦ ἀξιώματος, ἐντελῶς ἄλλην ἡ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτευτοῦ.

Ὡς ἀπόρροια ἁπάντων τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι αἱ προστριβαὶ μεταξὺ Κυβερνήσεων καὶ Ἀρχιστρατήγων δὲν εἶναι σπάνιαι εἰς πολεμικὰς περιόδους. Ὁ Βίσμαρκ παρηκολούθει ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ διετέλει εἰς σφοδρὰς καὶ ἐπανειλημμένας ἀντιθέσεις μετὰ τοῦ Μεγάλου Μόλτκε, τοῦ Νικητοῦ τοῦ 1870. Ὁ Γάλλος Πρωθυπουργὸς Κλεμανσὼ μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, ἐδημοσίευσεν ἐνδιαφέρουσαν μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον «Grandeurs et Misères d'une Victoire» ἐκθέτων τὰς διαμάχας του μετὰ τοῦ Στρατάρχου Foch. Ἐξ ἄλλου, ὁ Τσῶρτσιλ, κατ' ἀμφοτέρους τοὺς μεγάλους πολέμους, εὑρίσκετο σχεδὸν εἰς συνεχῆ διαφωνίαν μὲ τὸ Αὐτοκρατορικὸν Ἐπιτελεῖον.

Διαφωνίαι λοιπὸν τινὲς ἀνεφύησαν καὶ μεταξὺ τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ καὶ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν Ἐλευθερίου Βενιζέλου ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ Ἕλληνος Ἀρχιστρατήγου Διαδόχου Κωνσταντίνου κατὰ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ 1912.

Αἱ ἀναφυεῖσαι αὗται διαφωνίαι ἀπέρρεον κυρίως ἐκ τῶν ἀκολούθων ἀφορμῶν.

Πρώτην ἀφορμὴν ἀπετέλεσε τὸ ὑπ' ἀριθ. 416 τηλεγράφημα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Κορομηλᾶ πρὸς τὸν Ἀρχιστράτηγον Διάδοχον (1). Τὸ περιεχόμενον τοῦ τηλεγραφήματος τούτου ἐξελήφθη ἐκ μέρους τοῦ Κωνσταντίνου, δικαίως, ὡς ἐκφράζον αἴσθημα ἀδικαιολογήτου ὑποτιμήσεως ἐκ μέρους τοῦ ἀποστολέως, διὰ τὸ ἐπιτελεσθὲν ἔργον ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἐπιτελεσθὲν ἔργον ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων Βουλγάρων, Μαυροβουνίων καὶ Σέρβων.

Εἰς τὸ τηλεγράφημα τοῦτο ἀπεστάλη τὸ ὑπ' ἀριθ. 443 τηλεγράφημα ἐκ μέρους τοῦ Ἀρχιστρατήγου πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Κορομηλᾶν, ἐκθέτον μετὰ λελογισμένης αὐτοπεποιθήσεως καὶ ὑπερηφανείας τὸ μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐκτελεσθὲν ἔργον τῆς Στρατιᾶς. Ἴσως, ἡ τελευταία φράσις, δι' ἧς ὁ Ἀρχιστράτηγος παρεκάλει τὴν μὴ ἐπανάληψιν ἐπεμβάσεων εἰς τὸ ἔργον του, νὰ παρεῖλκεν (2).

Δευτέραν ἀφορμὴν ἀπετέλεσε τὸ ὑπ' ἀριθ. 415 τηλεγράφημα τοῦ Πρωθυπουργοῦ διὰ τοῦ ὁποίου οὗτος ἐγνωστοποίει εἰς τὸν Ἀρχιστράτηγον, ὅτι «σπουδαῖοι πολιτικοὶ λόγοι» ἐπέβαλλον τὴν ταχυτέραν κατάληψιν ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς τῆς Θεσσαλονίκης (3).

Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργός, ἀμφιβάλλων ἐὰν διὰ τοῦ τηλε-

---

1. Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν. Ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ 1912-1913. Ἔκδοσις 1932. Τόμος Α'. Παράρτημα. Σελὶς 169.

2. Idem. Σελὶς 178.

3. Idem. Σελὶς 169.

γραφήματος τούτου εἶχε μεταδώσει ἐπαρκῶς εἰς τὸν Ἕλληνα Ἀρχιστράτηγον τοὺς λόγους οἵτινες, ἀπὸ πολιτικῆς πλευρᾶς, καθίστων ἐπιτακτικὴν τὴν ἀνάγκην τῆς στροφῆς τῆς Στρατιᾶς πρὸς Θεσσαλονίκην, ἀντὶ πρὸς Μοναστήριον, ἔκρινε σκόπιμον νὰ ἀφυπνίσῃ νύκτωρ τὸν ἐν Γιδᾷ εὑρισκόμενον Βασιλέα Γεώργιον τὸν Α΄., ἐπικαλεσθεὶς ἐντόνως τὴν ἐπέμβασιν τούτου πλησίον τοῦ Υἱοῦ Του.

Ταῦτα ἀποτελοῦν τὰς κυριωτέρας ἀφορμὰς προστριβῶν κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1912 μεταξὺ Πρωθυπουργοῦ καὶ Ἀρχιστρατήγου. Καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν ἤδη, τοιαῦται προστριβαί, μεταξὺ Πολιτικῆς καὶ Στρατιωτικῆς Ἡγεσίας, ἀνεφάνησαν σχεδὸν πάντοτε, εἰς ὅλους τοὺς πολέμους, διὰ μέσου τῶν αἰώνων.

Νεωτέρα ἔκδοσις ἐν ἔτει 1939, τῆς ἐπισήμου ἐκθέσεως τοῦ Ἐπιτελείου περὶ τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων, ἐπὶ Κυβερνήσεως Μεταξᾶ, ἐπιφέρει μεταβαλὰς τινὰς κυρίως εἰς ἡμερομηνίας καὶ ὥρας ἀποστολῆς τηλεγραφημάτων.

Τὸ γεγονὸς τῆς τοιαύτης προσωπικῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Βενιζέλου πρὸς στροφὴν τῆς Στρατιᾶς πρὸς Θεσσαλονίκην δὲν πιστοποιεῖται μόνον διὰ τῆς ἀγορεύσεως τοῦ Βενιζέλου ἐν τῇ Βουλῇ κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 12ης Αὐγούστου 1917 (1). Ἐπαληθεύεται καὶ ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελάρχου τῶν Βαλκανικῶν πολέμων Στρατηγοῦ Βίκτωρος Δούσμανη. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, τὸ σύγγραμμα τοῦτο, συνταχθὲν εἰς ἐποχὴν λίαν προβεβηκυΐας ἡλικίας τοῦ συγγραφέως, περιλαμβάνει κρίσεις καὶ συμπεράσματα τελείως ἀπαράδεκτα ἀπὸ ἀπόψεως στρατιωτικῆς ἐπιστήμης. Τὰ τοιαῦτα ἄστοχα συμπεράσματα προέρχονται, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἀπὸ τὸ βαθὺ μῖσος διὰ τοῦ ὁποίου οὗτος ἐνεφορεῖτο ἐναντίον τοῦ Κρητὸς Δημιουργοῦ τῆς Μείζονος Ἑλλάδος. Εἶναι ἐξ ἴσου ὅμως ἀληθὲς ὅτι, ἀκριβῶς τὸ μῖσος τοῦτο δὲν θὰ τὸν ὡδήγει νὰ πιστοποιήσῃ γεγονότα εὐνοϊκὰ διὰ τὸν Βενιζέλον, ἀποκυήματα φαντασίας. Ἀσχέτως λοιπὸν ἀπαραδέκτων δοξασιῶν, ὁ Στρατηγὸς Δούσμανης ὁμολογεῖ ὅτι, «ὅταν ἡ Στρατιὰ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου καὶ διέβη τὸν Ἀλιάκμονα, ὁ Ἀρχηγὸς εὑρέθη ἐν ἀδυναμίᾳ διὰ τὴν περαιτέρω συνέχισιν τῆς ἐκστρατείας, καθόσον ἕνεκα τῆς ἀριθμητικῆς ἀδυναμίας τοῦ Ἱππικοῦ... Ἐνῶ εὑρισκόμεθα ἐν τῇ ἀμφιβολίᾳ αὐτῇ, ἦλθεν ἡ τηλεγραφικὴ ἐντολὴ τῆς Κυβερνήσεως ὅπως ἡ Στρατιὰ προφθάσῃ νὰ μεταβῇ εἰς Θεσσαλονίκην διότι ἀφίκετο εἰς αὐτὴν ἡ πληροφορία ὅτι ἠπειλεῖτο ἡ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατάληψις αὐτῆς» (2).

Ἀποτελεῖ λοιπὸν γεγονὸς ἀναμφισβήτητον ὅτι, ἡ ἐπέμβασις τοῦ Βενιζέλου ἐξησφάλισε τὴν ἔγκαιρον εἴσοδον τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ εἰς Θεσ-

---

1. Idem. Σελὶς 179.
2. Βίκτωρος Δούσμανη. Ἀπομνημονεύματα «Ἱστορικὲς σελίδες τὰς ὁποίας ἔζησα» Ἔκδοσις Δημητράκου. Σελίδες 46-51.

σαλονίκην. Ἀπώλεια ὡρῶν θὰ συνεπήγετο, ἀναμφισβητήτως, μοιραίας συνεπείας διὰ τὸ Ἔθνος μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ὁ Βενιζέλος, ἀναλαβὼν τὴν ἐξουσίαν ἐν Ἑλλάδι κατόπιν προσκλήσεως τῆς στρατιωτικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Γουδί, ἐπεδείξατο, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἀρετὰς Κυβερνήτου. Κατὰ μὲν τὸ ἔτος 1911 ἀντετάχθη πεισμόνως εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ σάλου τῆς συντακτικῆς συνελεύσεως. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1912, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀντετάχθη εἰς τὴν δημαγωγίαν περὶ Κρήτης, καὶ ἐκαλλιέργησεν, ὑπὸ τὰς ἐκτεθείσας συνθήκας, τὴν μετὰ τῶν λοιπῶν Βαλκανικῶν Λαῶν σύμπραξιν, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπανέφερεν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Στρατοῦ τὸν Διάδοχον τοῦ Θρόνου.

Ἡ αἴγλη τὴν ὁποίαν ἠκτινοβόλει ὁ Ἕλλην Ἀρχιστράτηγος, ὁ Διάδοχος ὄχι μόνον τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλικοῦ Θρόνου τῆς ἐποχῆς τοῦ 1912, ἀλλὰ κατὰ τὴν Κοινὴν Ἀντίληψιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ Διάδοχος τοῦ Μαρμαρωμένου Βασιληᾶ, ὁ Διάδοχος τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου τοῦ ΙΒ', δὲν ἀπέρρε μόνον ἀπὸ τὴν μυστικοπάθειαν καὶ τὸν φωτοστέφανον τῶν Ἐθνικῶν παραδόσεων, ἀπὸ τὴν «Μεγάλην Ἰδέαν». Αἴγλη ἀπορρέουσα ἀπὸ τοιαύτας ἐθνικὰς παραδόσεις μὲ βαθείας ρίζας θὰ ἦτο ἐπαρκής, ὑπερεπαρκής, διὰ νὰ προσδώσῃ ὅλον τὸ ἀπαιτούμενον κῦρος εἰς Ἀρχιστράτηγον ἑνὸς Ἔθνους, ὅπερ ἐδίψα νὰ ἀποπλύνῃ τὸ αἶσχος τοῦ 1897. Ὁ Ἀρχιστράτηγος τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ τοῦ πολέμου τοῦ 1912 εἶχε καὶ ἐκ φύσεως προικισθῆ μὲ τὰς ἰδιότητας καὶ τὰς ἀρετὰς στρατιωτικοῦ ἡγήτορος. «Ὁ Κωνσταντῖνος εἶ»χεν ἀναμφισβήτητα προσόντα ἀρχηγοῦ στρατοῦ. Ἦτο θεληματικὸς καὶ ἐπε»βάλλετο, παρουσίαζε δὲ καταφανῆ ὑπεροχὴν ἀπὸ ὅλους τοὺς τότε στρατηγούς. »Ἐὰν σήμερον παρουσιάζοντο αἱ ἴδιαι περιστάσεις, τοῦ 1911, τὸν Κωρσταν»τῖνον θὰ ἔθετα ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Στρατοῦ.» Ταῦτα ἔλεγεν ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, τὴν 15ην Ἰουνίου 1928, πρὸς τὸν ἀφωσιωμένον ἔμπιστόν του ἱστορικὸν συγγραφέα, τὸν Γεώργιον Βεντήρην (Τόμος 1ος σελὶς 84).

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἐκ μέρους τοῦ Ἀρχιστρατήγου - Διαδόχου ὑπερβολικήν, καὶ ἐν πολλοῖς ἀδικαιολόγητον, εὐθυξίαν ἔναντι τῶν λαμβανομένων διαταγῶν - ὁδηγιῶν ἐκ μέρους τοῦ προϊσταμένου του Κυβερνήτου, καὶ ἐν ταὐτῷ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ταύτης τὰ αἴτια θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897. Οἱ πολιτικοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὄχι μόνον διὰ κομματικοὺς λόγους ἐπενέβαινον σκανδαλωδῶς εἰς τὰς ἁρμοδιότητας τοῦ τότε νεαροῦ Ἀρχιστρατήγου Διαδόχου, ἀλλὰ καὶ κατόπιν

τῆς ἀτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ πολέμου ἐκείνου, ἐπέρριψαν εἰς αὐτὸν εὐθύνας αἵτινες ἀνῆκον εἰς αὐτοὺς ἀποκλειστικῶς.

Ἄς παρακολουθήσωμεν ἤδη ἐγγύτερον καὶ ἄς ἐμβαθύνωμεν εἰς τὸν διὰ τοῦ τηλεγραφικοῦ σύρματος διεξαχθέντα διάλογον μεταξὺ Κωνσταντίνου - Βενιζέλου κατὰ τὴν 12ην Ὀκτωβρίου 1912, ὡς οὗτος ἐξετέθη ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ ἐν τῇ Βουλῇ κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 12ης Αὐγούστου 1917. Ὁ Ἀρχιστράτηγος ἀνέφερε πρὸς τὸν Πρωθυπουργόν: «Ἐγὼ ἔχω καθῆκον νὰ στραφῶ πρὸς τὸ Μοναστήριον». Πράγματι μὲ τὰ γλίσχρα μέσα Στρατηγικῆς ἐρεύνης, τὰ ὁποῖα διέθετε τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ Ἑλληνικὴ Στρατιά, εἶχεν ἐξακριβώσει, ἐπιτυχῶς, τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ ὄγκος τῶν δυνάμεών του, μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Σαρανταπόρου, ἀπεσύρετο πρὸς Μοναστήριον. Συμφώνως πρὸς τὰς ὑγιεῖς καὶ ἀναλλοιώτους ἀρχὰς τῆς Στρατηγικῆς, ὤφειλε νὰ καταδιώξῃ τὸν φεύγοντα ἐχθρὸν προτοῦ οὗτος προφθάσῃ νὰ ἀνασυνταχθῇ. Ἦτο φυσικὸν τὸ συνεχῶς κινούμενον Στρατηγεῖον νὰ ἀγνοῇ τὰς ἀπορρήτους πληροφορίας, περὶ καθόδου τῆς Μεραρχίας Θεοδωρώφ πρὸς Θεσσαλονίκην διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος, ἃς ὁ ἔφεδρος ἰατρὸς τοῦ Βουλγαρικοῦ Στρατοῦ Νίκογλου εἶχε γνωστοποιήσει, μέσῳ τοῦ Ἕλληνος συνδέσμου, παρὰ τῷ Βουλγαρικῷ Στρατηγείῳ, πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Ἕλλην Ἀρχιστράτηγος, ἀποφασίσας νὰ στραφῇ πρὸς Μοναστήριον, ὄχι μόνον συνεμμορφοῦτο πρὸς τὰς ὑγιεῖς ἀρχὰς τῆς Στρατηγικῆς, ἀλλ' ἐπεδείκνυε καὶ ἐντιμότητα καὶ συμμαχικὴν ἀλληλεγγύην. Ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος ὅμως, εἰς τὸ τηλεγράφημά του, προσέθετε καὶ κάτι ἄλλο. Προσέθετε τὴν φράσιν: «ἐκτὸς ἐὰν τὸ ἀπαγορεύσητε». Συνεπῶς ὁ Ἕλλην Ἀρχιστράτηγος, χωρὶς νὰ καταχρασθῇ τῆς ἰδιότητός του ὡς Διαδόχου τοῦ Θρόνου, ἐπιδεικνύει ἔναντι τοῦ ὑπευθύνου Κυβερνήτου ὅλην τὴν προσήκουσαν πειθαρχικότητα, οἵαν ἄλλωστε, ἐκ στοιχειώδους καθήκοντος, ὤφειλε νὰ ἐπιδείξῃ.

Ἐξ ἄλλου, ὁ ὑπεύθυνος Κυβερνήτης, ὁ ἀναβαπτισθεὶς διὰ τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν τοῦ Μαρτίου 1912 μὲ καταπληκτικὴν πλειοψηφίαν, διαπνεόμενος ἀπὸ βαθεῖαν συναίσθησιν περὶ τῆς ἐπιδράσεως, ἣν θὰ εἶχον εἰς τὰ Πεπρωμένα τῆς Φυλῆς μας, τὰ συντελούμενα τὰς ἡμέρας ἐκείνας στρατιωτικὰ γεγονότα, διϊδὼν μετὰ θαυμαστῆς διορατικότητος τὰς συνεπείας τῆς καθόδου τῆς Μεραρχίας Θεοδωρώφ, ἀπασχολεῖ τὸ τηλεγραφικὸν σύρμα μὲ μόνον δύο λέξεις: «Τὸ ἀπαγορεύω». Τὸ τηλεγράφημα τοῦ Ἀρχιστρατήγου Διαδόχου τοῦ Θρόνου διέκρινε σπαρτιατικὴ λιτότης. Τὸ τηλεγράφημα τοῦ Κυβερνήτου διέκρινε λακωνικότης.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἕτερον ζήτημα, τὸ ὁποῖον προεκλήθη ἐκ μέρους τῆς Ἀντιπολιτεύσεως, κατὰ τὴν προμνησθεῖσαν συνεδρίασιν τῆς Βουλῆς, τὸ ζήτημα δηλαδὴ τῆς παρασχεθείσης ἐκ μέρους τοῦ Ἀρχιστρατήγου ἀδείας εἰσόδου Ταγμάτων τινῶν τῆς Μεραρχίας Θεοδωρώφ, ὡς φιλοξενουμένων, εἰς τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦτο νομίζομεν ὅτι ἔχει ὡς ἀκολούθως: Ἡ Ἑλλη-

νικὴ Στρατιά, στραφεῖσα πρὸς ἀνατολάς, μετὰ τὴν μάχην τῶν Γιαννιτσῶν, μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ 'Αξιοῦ, σπεύδουσα πρὸς Θεσσαλονίκην, μόλις κατώρθωσε νὰ φθάσῃ πρὸ τῆς πόλεως ταύτης καὶ νὰ φέρῃ εἰς αἴσιον πέρας τὰς μετὰ τοῦ Τούρκου 'Αρχιστρατήγου Ταξὶμ Πασσᾶ καὶ τῶν Προξένων διαπραγματεύσεις περὶ παραδόσεως, ἄνευ ὅρων, τῶν στρατευμάτων καὶ τῆς πόλεως. Δὲν ὑπῆρξαν περιθώρια χρόνου. Μετ' ὀλίγον ἐνεφανίζετο καὶ ἡ Βουλγαρικὴ μεραρχία Θεοδωρώφ. Τὸ γεγονὸς ὅτι εἶχε προηγηθῆ ἡ ὑπογραφὴ πρωτοκόλλου περὶ ἀνακωχῆς καὶ περὶ παραδόσεως ἄνευ ὅρων τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων ἐκ μέρους τοῦ Ταξὶμ Πασᾶ, καὶ τῆς πόλεως ἐκ μέρους τῆς Πολιτικῆς Διοικήσεως καὶ τῶν Προξένων, πρὸς τὸν Ἕλληνα 'Αρχιστράτηγον ἀπετέλεσεν ἔκπληξιν καὶ πλῆγμα διὰ τὸν Βούλγαρον Στρατηγόν. Οὗτος προσεπάθησε νὰ ὑποδυθῇ ἄγνοιαν τῶν γεγονότων, ὡς ἐπίσης προσεπάθησε, σκιαμαχῶν, νὰ σκηνοθετήσῃ σύναψιν μάχης μετὰ ἀντιπάλου, ὅστις ἤδη εἶχε καταθέσει τὰ ὅπλα πρὸ τοῦ Ἕλληνος 'Αρχιστρατήγου. Τὸ Βουλγαρικὸν πυροβολικὸν εἶχεν ἀρχίσῃ βομβαρδισμόν. Ὅσοι λοιπὸν ἐζήσαμεν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ ὅσοι ἐτύχομεν, ὑπηρετοῦντες παρὰ τῇ δευτέρᾳ Μεραρχίᾳ, νὰ παρακολουθήσωμεν ἐκ σχετικῆς ἐγγύτητος τὰ γεγονότα τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης, δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἐλαχίστη καθυστέρησις ἐὰν εἶχεν ἐπέλθῃ τὴν 12ην 'Οκτωβρίου 1912 κατὰ τὴν στροφὴν τῆς Στρατιᾶς πρὸς Θεσσαλονίκην, αὐτομάτως θὰ ἐπήρχετο, ὡς ἄμεσος συνέπεια, καὶ καθυστέρησις ἀφίξεως τῆς 'Ελληνικῆς Στρατιᾶς πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ συνεπῶς θὰ προηγεῖτο ἡ ἄφιξις τῆς Μεραρχίας Θεοδωρώφ. 'Επὶ πλέον μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς Μεραρχίας Θεοδωρώφ, καὶ τὴν ἀποτυχοῦσαν προσπάθειαν τούτου ὅπως δημιουργήσῃ φανταστικὴν μάχην, ἦτο ἀδύνατος οἱαδήποτε χρονοτριβὴ πρὸς συνεννόησιν μετὰ τῆς ἐν 'Αθήναις Κυβερνήσεως, ὅπως αὕτη ἐγκρίνῃ τὴν εἴσοδον τῶν Βουλγάρων εἰς Θεσσαλονίκην. 'Εὰν ἀντετάσσετο ἀπόλυτος ἄρνησις εἰς τὴν αἴτησιν τοῦ Βουλγάρου Μεράρχου ἴσως νὰ ἐπήρχετο σύγκρουσις διὰ τῶν ὅπλων μεταξὺ Βουλγαρικῶν καὶ 'Ελληνικῶν Στρατευμάτων, μὲ ἄγνωστα ἀποτελέσματα.

Περαίνοντες, δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ ἀκόλουθον γενικὸν συμπέρασμα περὶ τοῦ στρατηγικοῦ τούτου ἑλιγμοῦ. 'Εὰν ἡ ἐπισφράγισις τῆς δημιουργίας τῆς Μείζονος 'Ελλάδος, τῆς 'Ελλάδος τοῦ Νέστου, συνετελέσθη ἐν Βουκουρεστίῳ τὴν 28ην 'Ιουλίου 1913, διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς φερωνύμου συνθήκης, ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος ἐτέθη τὴν 12ην 'Οκτωβρίου 1912, ὅτε διετάσσετο ἡ πρὸς Θεσσαλονίκην στροφὴ τῆς 'Ελληνικῆς Στρατιᾶς.

'Υφίσταται καὶ μία ἄλλη πλευρὰ τῶν δύο τούτων ζητημάτων, τῆς στροφῆς δηλαδὴ τῆς Στρατιᾶς πρὸς Θεσσαλονίκην καὶ τῆς εἰσόδου Βουλγαρικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν πόλιν ταύτην.

Ἕλληνες τινὲς ἱστοριογράφοι, ἐπιζητοῦντες μεταγενεστέρως νὰ διερευνήσουν τὰ αἴτια τῆς διαφωνίας Κωνσταντίνου - Βενιζέλου κατὰ Φεβρουάριον

τοῦ 1915, ἀνάγουν ταῦτα εἰς τὰ γεγονότα τοῦ 'Οκτωβρίου 1912. Νομίζομεν ὅτι ὑπερβάλλουν. Τὰ ἀνωτέρω παρατεθέντα ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἀνταλλαγέντων τηλεγραφημάτων μεταξὺ 'Αρχιστρατήγου - Διαδόχου καὶ Πρωθυπουργοῦ κατὰ μῆνα 'Οκτώβριον τοῦ 1912, ἀποτελοῦν συμπώματα παροδικῶν προστριβῶν, ἀπορρεουσῶν ἐκ διαφορετικῶν ἀντιλήψεων μεταξὺ Πολιτικῆς 'Ηγεσίας τοῦ Ἔθνους καὶ Στρατιωτικῆς 'Ηγεσίας, προστριβῶν συνήθων, ὡς ἤδη ἐξετέθη, καὶ ἀναποφεύκτων κατὰ τοὺς πολέμους. Τὸ ὅτι αἱ προστριβαὶ αὗται τοῦ 'Οκτωβρίου 1912 δὲν κατέλιπον, εὐτυχῶς διὰ τὸ Ἔθνος μας, ἀνεξίτηλα ἴχνη μεταξὺ Κωνσταντίνου καὶ Βενιζέλου, κατὰ τὴν περίοδον τοῦ 'Ελληνο-Βουλγαρικοῦ πολέμου θὰ διαπιστωθῇ, κατὰ τὴν γνώμην μας ἀντικειμενικῶς, ἐκ τῶν ἐν τῷ ἑπομένῳ Κεφαλαίῳ, περὶ τοῦ πολέμου τούτου,παρατεθησομένων τηλεγραφημάτων.

Ὅλως ἀντιθέτως φρονοῦμεν ὅτι εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ Διαδόχου τοῦ Θρόνου τοῦ 1912, τοῦ Κωνσταντίνου, τὸ ἀκόλουθον γεγονός. Παρ' ὅτι ὁ παλαιὸς Πολιτικὸς Κόσμος, κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίασιν τῆς Βουλῆς, καὶ κατὰ τοὺς ἐκφωνηθέντας λόγους πρὸς ἀπότισιν τοῦ ὀφειλομένου φόρου τιμῆς πρὸς τὰ νικηφόρα 'Ελληνικὰ στρατεύματα καὶ τὸν 'Αρχηγὸν των Διάδοχον Κωνσταντῖνον, δὲν ἐμνημόνευσε κἂν τὸ ὄνομα τοῦ Πολιτικοῦ, ὅστις εἶχε προπαρασκευάση ποικιλοτρόπως τὴν νίκην ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς του ἐκ Κρήτης κατὰ τὸ 1910. Παρ' ὅτι μερὶς τοῦ Τύπου ἐξηκολούθει χλευάζουσα τὸν Ἕλληνα Πρωθυπουργὸν καὶ ἐπέκρινε τὴν 'Ελληνο-Βουλγαρικὴν σύμπραξιν καὶ μετὰ τὰς πραγματοποιηθείσας νίκας. Παρ' ὅτι, ἐν τέλει, εἰς τὸ ἄμεσον στρατιωτικὸν περιβάλλον τοῦ Βασιλέως, ὅπερ ἀλληλεϋπεβλέπετο, ὡς προκύπτει σαφῶς ἐκ τῶν 'Απομνημονευμάτων τοῦ Βίκτωρος Δούσμανη καὶ τοῦ 'Ιωάννου Μεταξᾶ, ἐκαλλιεργεῖτο ἐν ταὐτῷ καὶ ἡ ἐμπάθεια ἐναντίον τοῦ Βενιζέλου. Παρ' ὅλα ταῦτα, ἐν τούτοις, ὁ τότε Διάδοχος καὶ μέλλων Βασιλεὺς παρέμεινεν ὑπεράνω τῶν τοιούτων μικροτήτων. Περισσότερον παντὸς ἄλλου ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμᾷ τὸν Ἄνδρα, ὅστις ἐμεγάλωσε τὴν Πατρίδα Του καὶ ἐλάμπρυνε τὴν Αἴγλην τοῦ Θρόνου Του.

* * *

'Απὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως κρινόμεναι αἱ κατὰ ξηρὰν ἐπιχειρήσεις τῆς 'Ελληνικῆς Στρατιᾶς τοῦ πολέμου τοῦ 1912 ἐμφανίζουν, τόσον εἰς τὰς μάχας Σαρανταπόρου καὶ Γιαννιτσῶν, ὅσον καὶ ἐν τῷ 'Ηπειρωτικῷ θεάτρῳ ἐπιχειρήσεων, ἐπιτυχεῖς τακτικοὺς ἑλιγμοὺς καὶ ὑπερκεράσεις, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων ᾐχμαλωτίζοντο σοβαρὸς ἀριθμὸς πυροβόλων καὶ στρατοῦ, μέχρις οὗ ἐν τέλει παραδοθοῦν, ἄνευ ὅρων, καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν στρατευμάτων τῆς Μακεδονίας ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ μεταγενεστέρως τὰ στρατεύματα 'Ηπείρου. Λάθη βεβαίως διεπράχθησαν, ὡς διαπράττονται εἰς πάντα πόλεμον. Ταῦτα συγκαλύπτει πάντοτε ἡ τελικὴ Νίκη.

Πάντως, ἡ ἀναφερομένη σαφὴς καὶ λακωνικὴ διατύπωσις ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 443 προμνησθέντι τηλεγραφήματι, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 13 'Οκτωβρίου, τοῦ 'Αρχιστρατήγου Διαδόχου τοῦ Θρόνου πρὸς τὸν Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν 'Εξωτερικῶν, ἥτις, εἰς μεστὰς οὐσίας περιεκτικὰς φράσεις, συγκρίνει τὸ ἔργον τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς, τὸ ἐπιτελεσθὲν μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, πρὸς τὸ ἔργον τῶν ἄλλων συμμάχων στρατῶν, παρ' οὐδενὸς ἀμερολήπτου ἱστορικοῦ θὰ δυνηθῇ μελλοντικῶς νὰ ἀμφισβητηθῇ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς κατὰ θάλασσαν ἐπιχειρήσεις. Ἡ συμβολὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου εἰς τὰς κατὰ ξηρὰν ἐπιτυχίας ἁπάντων τῶν Συμμάχων δὲν ἔχει ἀρκούντως ἐξαρθῇ. Οὐδέποτε ὑπήρξαμεν ἀριστοτέχναι ἐν τῇ διαφημίσει τῶν πολεμικῶν μας κατορθωμάτων, συγκρινόμενοι πρὸς τοὺς γείτονάς μας. Ὁ Ἑλληνικὸς Στόλος, ὑστερῶν ἀπὸ ἀπόψεως ὑλικῆς μαχητικότητος τοῦ Τουρκικοῦ, κατώρθωσεν ἐπιτυχῶς ἐπὶ μῆνας νὰ διατηρῇ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Αἰγαίου, ἀποκλείων τὰς θαλασσίας μεταφορὰς εἰς τὸν ἀντίπαλον. Πράγματι, ἐφ' ὅσον ἡ Τουρκία, ἐπικειμένης τῆς κηρύξεως πολέμου ἐκ μέρους τῶν Βαλκανικῶν Συμμάχων, εἶχε συνάψει συνθήκην μετὰ τῆς 'Ιταλίας, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν δὲν θὰ εἶχεν ἐπιτευχθῇ ἡ τοιαύτη κυριαρχία τοῦ Αἰγαίου, θὰ ἠδύνατο νὰ μεταφέρῃ ἐκ Τριπολίτιδος καὶ Μικρᾶς 'Ασίας, ἀνέτως, μεγάλον ἀριθμὸν στρατευμάτων εἰς Τσατάλτζαν. Δύναται νὰ διατυπωθῇ πᾶσα ἀμφιβολία περὶ τοῦ ἐὰν θὰ ἐπετυγχάνετο ἡ νίκη τῶν Βουλγάρων καὶ Σέρβων κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς 'Αδριανουπόλεως, καὶ τὰς μάχας ἐκ παρατάξεως ἐν τῇ λοιπῇ Θράκῃ, ἄνευ τῆς κυριαρχίας τοῦ Αἰγαίου ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰδικώτερον καὶ μᾶλλον συγκεκριμμένως τὰς δύο ναυμαχίας τῆς Ἕλλης καὶ τῆς Λήμνου.

Μετὰ τὴν συνομολογηθεῖσαν ἀνακωχὴν τῆς 20ῆς Νοεμβρίου 1912 μεταξὺ τῶν λοιπῶν Συμμάχων μας καὶ τῶν Τούρκων, οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἔκριναν εὔθετον νὰ ἀναμετρηθοῦν κατὰ θάλασσαν μεθ' ἡμῶν. Τὴν 7.30' ὥραν τῆς 3ης Δεκεμβρίου 1912, ὁ Τουρκικὸς Στόλος ἐξήρχετο τῶν Δαρδανελλίων πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ παραπλέοντος ταῦτα ἡμετέρου. Ὁ 'Αρχηγὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου πλοίαρχος Παῦλος Κουντουριώτης, ἐνσαρκώνων τὰς διὰ μέσου τῶν αἰώνων ναυτικὰς ἀρετὰς τῆς Φυλῆς, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Σαλαμινομάχων μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Κωνσταντῆ Κανάρη, ἀφ' οὗ ἐξέπεμψε τὸ θρυλικὸν σῆμα : «Μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, τὰς εὐχὰς τοῦ Βασιλέως μας καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ δικαίου, πλέω μεθ' ὁρμῆς ἀκαθέκτου καὶ μὲ τὴν πεποίθησιν τῆς νίκης, ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ τοῦ Γένους » ὥρμησε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, προσεγγίσας διὰ τοῦ «'Αβέρωφ» τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα καὶ φρούρια τῆς ξηρᾶς μέχρι ἀποστάσεως 3.000 μ. Ἡ ναυμαχία διήρκεσεν ἐπὶ τετράωρον, μεθ' ὃ ὁ Τουρκικὸς Στόλος εἰσήρχετο εἰς Ναγαρᾶν, κατατροπωθεὶς καὶ ὑποστὰς βλάβας ἐπὶ τῶν πλοίων καὶ ὑπερεκατὸν νεκροὺς καὶ τραυματίας. Ὁ Ἑλληνικὸς Στόλος ἔσχεν ἕνα μόνον νεκρὸν καὶ ὀκτὼ τραυματίας καὶ βλάβας ἀσημάντους.

Ἡ ναυμαχία αὕτη παρέχει κλασσικὸν παράδειγμα χαρακτηριστικὸν τῆς ἐπενεργείας ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἡρωϊκῆς τόλμης, παρ' ὅτι αὕτη βεβαίως ἐξέθετε τὴν ἑλληνικὴν ναυτικὴν δύναμιν εἰς ἀνυπολογίστους κινδύνους.

Ἐὰν τὴν πρωΐαν τῆς 3ης Δεκεμβρίου 1912, ὁ πλοίαρχος Παῦλος Κουντουριώτης δὲν ἐκέρδιζε τὴν νίκην, δὲν θὰ ἐπηρεάζοντο δυσμενῶς μόνον αἱ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἀρξάμεναι θαλάσσιαι μεταφοραὶ Ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς Ἤπειρον. Θὰ ἀνεπτεροῦτο ἐπὶ τοσοῦτον τὸ ἠθικὸν τῶν Τούρκων, ὥστε οὗτοι θὰ ἠδύναντο, καταγγέλλοντες τὴν μετὰ τῶν Βουλγάρων, Σέρβων καὶ Μαυροβουνίων ἀνακωχὴν τῆς 20ῆς Νοεμβρίου, νὰ μεταφέρουν ἀκωλύτως στρατεύματα ἐκ Τριπολίτιδος καὶ Μικρᾶς Ἀσίας εἰς Θράκην καὶ νὰ ἀπέβαινεν ἀλλοία ἡ ἔκβασις τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ τούτῳ. Ὑπομνηστέον ὅτι, καθ' ἃ προεξετάθη, ἡ ἅλωσις τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐπετεύχθη μόλις τὴν 13ην Μαρτίου 1913 τῇ συνδρομῇ καὶ τῶν Σέρβων. Τοιαύτης ἐκτάσεως σημασίαν ἐνεῖχεν λοιπόν, δι' ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς Συμμάχους, ἡ ναυμαχία τῆς Ἕλλης.

Καὶ ἤδη τινὰ περὶ τῆς ναυμαχίας τῆς Λήμνου. Ἡ ἐπιτυχὴς διαφυγὴ τοῦ εὐδρόμου «Χαμηδιὲ» πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, ἐγέννησε τὴν ἐντύπωσιν εἰς τὴν Τουρκικὴν Ναυτικὴν Ἡγεσίαν ὅτι, θὰ ἠδύνατο, διὰ μίαν εἰσέτι φοράν, νὰ ἀναμετρηθῇ μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου. Πράγματι, τὴν πρωΐαν τῆς 5ης Ἰανουαρίου 1913, ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Τουρκικοῦ Στόλου, ἀνυψώσας ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος του «Χαϊρεδδὶν Βαρβαρόσα» τὸ ἱστορικὸν σῆμα τῆς ναυμαχίας τοῦ 1513 ἐναντίον τοῦ Ἀνδρέα Δόρια, ἡγήθη τοῦ ἔκπλου πρὸς συνάντησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου. Εἰδοποιηθεὶς, ἐγκαίρως, ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου πλοίαρχος Κουντουριώτης, ἀφοῦ ηὐχήθη «καλὴν ἡμέραν» εἰς τοὺς ὑπ' αὐτόν, ἔσπευσε πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἀναμετρηθεὶς μετ' αὐτοῦ, καὶ τὴν φορὰν ταύτην, ἐπέφερε βαρυτάτας βλάβας καὶ ἀπωλείας εἰς τὸν ἐχθρόν. Ὁ στόλος μας ἔσχε μόνον ἕνα ἐλαφρῶς τραυματισμένον καὶ ἀσημάντους βλάβας ἐπὶ τοῦ «Ἀβέρωφ».

Ἀπὸ στρατηγικῆς ἀπόψεως, ἡ σημασία τῆς νίκης ταύτης τυγχάνει ἰσότιμος πρὸς τὴν τῆς Ἕλλης. Ἔκτοτε ἀπέβη ἀδιαφιλονίκητος ἡ κυριαρχία τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου.

* * *

Ὅσον ἀφορᾷ ἤδη, ἀπὸ Τουρκικῆς πλευρᾶς, τοὺς παράγοντας τῆς ἥττης τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἀπὸ πολιτικῆς σκοπιᾶς, καθ' ἃ ἤδη ἐξεθέσαμεν ἀπὸ τῶν πρώτων γραμμῶν τῆς παρούσης μελέτης, ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, ἀρχομένου τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἦτο ἤδη ἐκ βάθρων ἐξηρθρωμένη. Τὸ Νεοτουρκικὸν κίνημα τοῦ 1908 ἔτι μᾶλλον ἐξήρθρωσε ταύτην. Διὰ τῆς ἀνατροπῆς ἀπὸ τοῦ Θρόνου τοῦ Σουλ-

τάνου - Προφήτου 'Αβδούλ Χαμήτ Χὰν καὶ τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν Θρόνον ἑνὸς δῆθεν Σουλτάνου - Δημοκράτου, τοῦ Σουλτάνου Μεχμὲτ - Ρεσὰτ τοῦ Ε', ὁ 'Ισλαμισμὸς ἐξουθενοῦται χωρὶς νὰ ἀνακύπτῃ μία νέα Τουρκία μὲ πνοήν. Οἱ Τοῦρκοι 'Ηγέται, οἱ ἀναλαβόντες τὰ ἡνία τοῦ Κράτους μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ στρατιωτικοῦ κινήματος τοῦ 1908, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ χαλιναγωγήσουν τὰ πάθη τῶν ἐξάλλων ,ὡς κατώρθωσε νὰ χαλιναγωγήσῃ ταῦτα, κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἐν 'Ελλάδι, ὁ 'Ελευθέριος Βενιζέλος. Οἱ Νεότουρκοι ἐγκαινιάζουν τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας διὰ τριημέρου σφαγῆς 20 χιλιάδων 'Αρμενίων καὶ δι' ἀπαγχονισμῶν καὶ δι' ἀπηνῶν διώξεων κατὰ τῶν Παλαιοτούρκων. Μετὰ τρεῖς δὲ μόλις μῆνας ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Νεοτουρκικοῦ κινήματος τοῦ 'Ιουλίου 1908, ἤτοι κατὰ μῆνα 'Οκτώβριον ἰδίου ἔτους, στρέφονται καὶ κατὰ τοῦ ὑποδούλου 'Ελληνισμοῦ, καθ' ἃ μᾶς ἀποκαλύπτουν τὰ προαναφερθέντα ἄρθρα τῆς «'Εκκλησιαστικῆς 'Αληθείας». Μεταγενεστέρως δέ, ἐν πλήρει πολεμικῇ περιόδῳ, ἐκρήγνυται ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀρχομένου τοῦ 1913, νέον ἀνατρεπτικὸν κίνημα ὅπερ, τὴν 10)23 'Ιανουαρίου 1913, προβαίνει εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ Τούρκου 'Υπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν Ναζὶμ Πασσᾶ ἐντὸς τῆς αἰθούσης τοῦ 'Υπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ καθ' ἣν ὥραν τοῦτο συνεδρίαζε. 'Η νέα Νεοτουρκικὴ Κυβέρνησις σχηματίζεται ὑπὸ τὸν Μαχμοὺτ Σεφκὲτ Πασσᾶν.

'Επὶ πλέον τῶν ὡς ἄνω συντελεστῶν τῆς Τουρκικῆς ἥττης, καὶ ἡ ἐνσκήψασα χολέρα δὲν ἐπέτρεψεν τὴν πρόσκλησιν νεοσυλλέκτων κατὰ τὰ ἔτη 1908, 1909, καὶ 1910. Καθ' ἃ ἀναφέρει εἰς τὰ 'Απομνημονεύματά του ὁ Τοῦρκος Στρατηγὸς Cherif - Pacha (1) καὶ ἡ στρατολογία τῶν Χριστιανῶν ἀπετέλεσε στοιχεῖον ἀποσυνθετικὸν τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ. 'Ο ἀναγνώστης δύναται νὰ ἀνεύρῃ πολυτίμους πληροφορίας εἰς τὸ Περιοδικὸν τῆς 'Εκκλησιαστικῆς 'Αληθείας» περὶ τοῦ ἀγῶνος ὃν διεξήγαγον τὰ Πατριαρχεῖα διὰ τὴν δημιουργίαν ἰδιαιτέρων μονάδων Χριστιανῶν. Καθ' ἃ μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἐν λόγῳ Τοῦρκος Στρατηγὸς Πασσᾶς, ὁ Αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος εἶχεν ὑποδείξει τὴν ματαίωσιν τῆς στρατολογίας τῶν Χριστιανῶν, καθ' ὅσον αὐτὴ θὰ ἀπετέλει πηγὴν ἐξασθενήσεως τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ. Οἱ Νεότουρκοι ἐθέσπισαν τὴν στρατολογίαν τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίσαντες εἰς τὴν εἴσπραξιν σοβαρῶν χρηματικῶν ἀντισηκωμάτων, ἐλπὶς διαψευθεῖσα.

'Απὸ Στρατηγικῆς σκοπιᾶς. 'Ως ἐκ τῆς ἀδυναμίας θαλασσίων μεταφορῶν, συνεπείᾳ τῆς κυριαρχίας τοῦ 'Ελληνικοῦ Στόλου, αἱ συνολικαὶ δυνάμεις τῶν Χριστιανῶν Συμμάχων, εἰς πεζικὸν καὶ πυροβόλα, ὑπῆρξαν κατὰ πολὺ ὑπέρτεραι τῶν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ ἀντιπάλων.

'Η Τουρκία ὅμως ἐκέκτητο τὸ σοβαρὸν πλεονέκτημα νὰ δρᾷ κατ' ἐσω-

---

1. Le Général Cherif - Pacha. « Quelques Réflexions sur la Guerre Turco - Balkanique » 1913. Paris. Γεννάδειος Βιβλιοθήκη.

τερικὰς στρατηγικὰς γραμμάς, καὶ συνεπῶς θὰ ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ τὸ σχεδὸν σύνολον τῶν διατιθεμένων ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ δυνάμεων ἀρχικῶς κατὰ τοῦ κυριωτέρου ἐχθροῦ, τῆς Βουλγαρίας. Καὶ ἐφ' ὅσον θὰ συνέτριβε τοῦτον, ἀλληλοδιαδόχως νὰ ἐστρέφετο κατὰ τῶν ἄλλων. 'Αντ' αὐτοῦ διέσπειρε τὰς δυνάμεις της ἀπὸ Εὐξείνου μέχρις Αἰγαίου καὶ 'Αδριατικῆς.

Οἱ Σύμμαχοι, ἐξ ἀντιθέτου, ὑπέκειντο εἰς τὸ σοβαρὸν μειονέκτημα, ἀφιστάμενοι ἀλλήλων γεωγραφικῶς, νὰ δροῦν κατ' ἐξωτερικὰς στρατηγικὰς γραμμάς. Δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀμφίβολον, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ σύνολον τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων εἶχε συγκεντρωθῇ εἰς Θράκην, κατὰ πόσον οἱ τρεῖς ὑπόλοιποι Σύμμαχοι, Ἕλληνες, Σέρβοι καὶ Μαυροβούνιοι, παρασυρόμενοι ἀπὸ πολιτικὰ ἐλατήρια, ἀπὸ τὴν ἕλξιν τῶν γεωγραφικῶν ἀντικειμενικῶν σκοπῶν, θὰ ἠδύναντο ἐγκαίρως νὰ φθάσουν εἰς τοὺς χώρους τοῦ στρατηγικοῦ θεάτρου τῆς Θράκης ἵνα, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Βουλγάρων, ἀντιμετωπίσουν τοὺς Τούρκους.

Ὑπῆρξεν ὅθεν μοιραῖον καὶ ἀναπόφευκτον ὅπως ἡ Ἡμισέληνος ὑποκύψῃ πρὸ τοῦ Σταυροῦ. Ὡς ἀκριβῶς ἡ 'Επανάστασις τοῦ 1821 ἐξερράγη τὴν κατάλληλον στιγμήν, καθ' ἃ λίαν ἐμπεριστατωμένως μᾶς ἐκθέτει ὁ ἔγκριτος συγγραφεὺς καὶ σεβαστὸς τουρκομαθὴς πρεσβύτης κ. Νικηφόρος Μοσχόπουλος(1), ἀνατρέπων, βάσει Τουρκικῶν πηγῶν, τὰς δοξασίας τοῦ 'Αδχμαντίου Κοραῆ καὶ τοῦ 'Ιωάννου Καποδίστρια, ἀναλόγως δύναταί τις ν' ἀποφανθῇ ὅτι, καὶ ὁ πόλεμος τοῦ 1912 ἐξερράγη ἐπίσης τὴν κατάλληλον στιγμήν. Πᾶσα καθυστέρησις θὰ ἦτο αἰτία καταστροφῆς τῶν συμφερόντων τῶν Χριστιανῶν τῶν Βαλκανίων. Ὁ 'Ασιάτης εἰσβολεὺς δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀνακτήσῃ ὁλοκληρωτικῶς τὰ ἀπολεσθέντα ἐδάφη ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ, ἐξαιρέσει τῆς 'Ανατολικῆς Θράκης μετὰ τῆς 'Αδριανουπόλεως, κατόπιν τοῦ πολέμου τοῦ 1913.

---

1. Νικηφόρου Μοσχοπούλου. Ἡ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς 'Επαναστάσεως κατὰ τοὺς Τούρκους ἱστοριογράφους. 'Αθῆναι. 1960.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1913

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΤΑ ΠΡΟΗΓΗΘΕΝΤΑ

Ἤδη, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἑλληνο-Βουλγαρικῶν διαπραγματεύσεων, τῶν διεξαχθεισῶν ἐν Σόφιᾳ, κατὰ μῆνας Ἀπρίλιον - Μάϊον τοῦ 1912, διὰ τοῦ αὐτόθι Ἕλληνος Πρεσβευτοῦ Πανᾶ, καθ' ἃ λεπτομερῶς ἀνωτέρω ἐξετέθη, ἡ ἐπιμονὴ τῶν Βουλγάρων πρὸς δημιουργίαν «αὐτονόμου Μακεδονίας», ἀντιταχθέντων πεισμόνως πρὸς συμφωνίαν περὶ διανομῆς τῆς ἐπαρχίας ταύτης καὶ ἐνσωματώσεώς της μεταξὺ τῶν Νικητῶν Χριστιανῶν Συμμάχων, εἶχε καταδείξει τὸ ἀδύνατον τῆς εἰλικρινοῦς ἐπιτεύξεως μιᾶς συμβιβαστικῆς λύσεως, ἀνεκτῆς ἐκ μέρους ὅλων. Τὸ πατροπαράδοτον τέχνασμα τῶν Βουλγάρων ὑπὲρ τῆς «αὐτονομήσεως τῶν Μακεδόνων», ἀποτελούντων δῆθεν ἰδίαν ἐθνότητα, ἀποτελεῖ τὸ προσωπεῖον ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἀνέκαθεν ὑπεκρύπτετο, μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ἡ προσπάθεια ἐπαναλήψεως τοῦ ἐπιτυχόντος πειράματος τοῦ 1885, τῆς προσαρτήσεως καὶ ἐνσωματώσεως εἰς τὸ Βουλγαρικὸν Κράτος τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας. Χάρις εἰς τὴν ἐπιδειχθεῖσαν σταθερότητα ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, καὶ τὸν ἐπιτυχῆ χειρισμὸν ἐκ μέρους τοῦ Ἕλληνος ἐν Σόφιᾳ Πρεσβευτοῦ, ἡ πείσμων Βουλγαρικὴ ἀντίδρασις ἐκάμφθη([1]) καὶ οὕτω πως ὑπεγράφετο, τὴν 16)29 Μαΐου 1912, ἐν τῇ Βουλγαρικῇ Πρωτευούσῃ, ἡ Ἑλληνο-Βουλγαρικὴ συμμαχία, τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως ὑπογραφείσης ἀρκούντως μεταγενεστέρως, τὴν 22 Σεπτεμβρίου ἰδίου ἔτους.

Καθ' ἃ ἐξετέθη ἤδη, διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου τῆς 17)30 Μαΐου 1913, ἐξεχωροῦντο εἰς τοὺς Χριστιανοὺς Συμμάχους, ἐξ ἀδιαιρέτου, τὰ ἐδάφη, τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τὰ δυτικῶς τῆς γραμμῆς Αἴνου - Μηδείας, ἐξαιρέσει τῶν Ἀλβανικῶν ἐδαφῶν καὶ τῶν νήσων Αἰγαίου καὶ Κρήτης, ὧν ὁ διακανονισμὸς τῆς τύχης ἐπεφυλάσσετο ὡς δικαίωμα τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Δηλαδὴ ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου δὲν ἐπέλυε τὸ πρόβλημα. Παρέμεινεν ἐκκρεμὴς ἡ οὐσία, ἡ διανομὴ μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν Συμμάχων.

Δὲν ὑπῆρξε μόνον ἡ Βουλγαρικὴ βουλιμία ἥτις καθίστα ἀδύνατον τὴν

---

1. Il Guechoff. L' Alliance Balkanique. Σελίδες 66-68.

τοιαύτην συνεννόησιν. Ἐνῷ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἶχεν ἐπιδείξει, μέχρις ὑπερβολῆς, συγκαταβατικότητα, καὶ εἶχε σχεδὸν ἐπέλθει σύμπτωσις απόψεων τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως μετὰ τῆς Βουλγαρικῆς ὑπὸ τὸν Γκέσωφ, ἐν τούτοις, ἡ τελευταία αὕτη, ἐξηναγκάσθη εἰς παραίτησιν τὴν 16)19 Μαΐου 1913, ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως Φερδινάνδου καὶ τῶν παραγόντων τοῦ Στρατηγείου, ἀκριβῶς λόγῳ τῆς ἐπελθούσης τοιαύτης συμφωνίας, ἥτις συμφωνία ἀπήρεσκεν εἰς τὸν Τσαρίσκον τῆς Σόφιας. Ταῦτα πάντα ἀποτελοῦν πολυτίμους ἱστορικὰς διαπιστώσεις τεκμαιρομένας ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Βουλγάρου Πρωθυπουργοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Γκέσωφ (1). Ὑπῆρξεν ὅμως καὶ εἷς ἕτερος σοβαρὸς παράγων, ἐπὶ πλέον τῆς Βουλγαρικῆς βουλιμίας, ὅστις ἐδημιούργει πνιγηρὰν ἀτμόσφαιραν. Ὁ ἕτερος οὗτος σοβαρὸς παράγων συνίστατο εἰς τὰς διαπραχθείσας, κατὰ δεκάδας χιλιάδων, σφαγὰς ἐκ μέρους τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐναντίον τῶν ἀμάχων πληθυσμῶν, Ἑλλήνων, Σέρβων καὶ Τούρκων.

Αἱ σφαγαὶ αὗται ἐπιστοποιήθησαν δεόντως ὑπὸ πλείστων ἐγκύρων ἀλλοεθνῶν προσωπικοτήτων. Ἀφθονεῖ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Ἐπιστοποιήθησαν ὅμως καὶ βάσει Ἑλληνικῶν πηγῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος, ὡς μία καρδία, ἐπάλλετο ὑπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ παλμοῦ, καὶ δὲν παρετηρεῖτο ἀπάθεια καὶ ἀδιαφορία ἐκ μέρους τῆς Κοινῆς Γνώμης διὰ τὰ Ἐθνικὰ ζητήματα, ἐλειτούργει λίαν ἐπιτυχῶς ἡ σχετικὴ Ὑπηρεσία Ἐθνικῆς Διαφωτίσεως. Ἀφθονεῖ ἐπίσης ἡ σχετικὴ Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία. Τὴν σοβαρωτέραν θλιβερὰν ἐξαίρεσιν, εἰς τὸν κύκλον τῆς Διεθνοῦς βιβλιογραφίας, ἀπετέλεσεν ὀγκῶδες πολυτελὲς σύγγραμμα, ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ἰνστιτούτου Carnegie, κακοποιοῦν κατὰ τρόπον κυνικὸν τὴν Ἀλήθειαν. Βασιζόμενος, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Βρεττανοῦ Seton Watson (2) ὅστις ἀπεκάλυπτε τὸν πρωτοφανῆ τρόπον καθ' ὃν συνετάγη τὸ δημοσίευμα τοῦτο τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ἰνστιτούτου, ὁ ὑποφαινόμενος εἶχεν ἀνασκευάσει εἰς μελέτην δημοσιευθεῖσαν ἐν ἔτει 1945 ἓν πρὸς ἓν τὰ σαθρὰ ἐπιχειρήματα τοῦ κακοήθους τούτου δημοσιεύματος (3).

Ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἀντιμετώπιζε καθ' ὅλην τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον, μίαν πολιτικὴν κατάστασιν ἰδιαζόντως ρευστήν, μεταβαλλονένην ριζικῶς ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Φερ' εἰπεῖν, ἀρχομένου τοῦ Δεκεμβρίου 1912 οἱ Σέρβοι ἠξίουν τὴν ἐγκατάστασιν μιᾶς Μεραρχίας ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ τὴν συγκυριαρχίαν τῆς Μακεδονικῆς Πρωτευούσης μεθ' ἡμῶν καὶ τῶν Βουλγάρων. Κατὰ τὴν φρασεολογίαν τοῦ Ἕλληνος Ὑπουργοῦ τῶν

---

1. Ibid. Σελίδες 156-ε58.

2. Seton Watson. The Rise of Nationality in the Balkans. London 1917. Σελὶς 276.

3. Σ. Γυαλίστρα.«Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ οἱ Βαλκανικοὶ Γείτονες του». Σελίδες 112-126.

Ἐξωτερικῶν Κορομηλᾶ εἶχον «ἀρχίσει νὰ μᾶς φέρωνται ὡς οἱ Βούλγαροι» (1). Ὅλως ἀντιθέτως, ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ ἔτους 1913, ὁ Σέρβος Διάδοχος ζητεῖ τὴν συνεννόησιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος (2). Ὀρθῶς λοιπὸν διϊδὼν τὴν κατάστασιν, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργός, ἐκαλλιέργησεν ἐπιτυχῶς τὴν συννενόησιν μετὰ τῶν Σέρβων, μεθ' ὧν προγενεστέρως, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ κομιτατζηδικοῦ ἀγῶνος, εἴχομεν συγχρόνως ἀντιμετωπίσει τὸν κοινὸν ἐχθρόν, τὸν Βουλγαρικὸν κίνδυνον. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν δ απραγματεύσεων ὁ Ἕλλην στρατιωτικὸς ἐκπρόσωπος Λοχαγὸς Ἰωάννης Μεταξᾶς, ἐνεργῶν φυσικὰ βάσει τῶν Κυβερνητικῶν ὁδηγιῶν, ἐπεζήτει τὴν σύναψιν Ἑλληνο-Σερβικῆς συμμαχίας ἀφορώσης μόνον Βαλκανικὰς περιπλοκάς. Οἱ Σέρβοι ἀντετίθεντο καὶ ἠξίουν τὴν σύναψιν συμμαχίας καθ' οἱουδήποτε ἐχθροῦ, ἔστω καὶ ἐξωβαλκανικοῦ. Διὰ μίαν εἰσέτι φοράν, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς συνεννοήσεως εἰς βάρος μας τῶν δύο συγγενῶν Λαῶν τῶν Σλαύων Σέρβων καὶ τῶν Σλαυο-Τατάρων Βουλγάρων, τέκνων τῆς τότε Ἁγίας Ρωσίας, ὑπεχώρησεν. Οὕτω πως, πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, τοῦ ἐκ τῆς Βουλγαρίας κινδύνου, ὑπεγράφετο τὴν 19ην Μαΐου 1913 συγχρόνως μετὰ τῆς Ἑλληνο-Σερβικῆς Συνθήκης καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἀπορρέουσα Στρατιωτικὴ Σύμβασις. Τὸ Ἑλληνικὸν Γενικὸν Ἐπιτελεῖον Στρατοῦ εἶχεν ἐκπροσωπηθῇ ὑπὸ τοῦ Λοχαγοῦ Ξενοφῶντος Στρατηγοῦ.

Ἀσχέτως ὅμως τῆς τοιαύτης ἐνδοτικότητος τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐνδοτικότητος ἐπιβεβλημένης ἐκ τῶν πραγμάτων, καθ' ἃ ἐλέχθη, ὀφείλει νὰ τονισθῇ ὅτι, ἡ σύνταξις τοῦ κειμένου τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως, ἀπὸ ἀπόψεως ἐπιτελικῆς, κατηρτίσθη κατὰ τρόπον πράγματι ἀριστοτεχνικόν. Τὸ κείμενον τῆς Στρατιωτικῆς ταύτης Συμβάσεως διεξονυχιστικῶς θὰ ἐρευνηθῇ περαιτέρω, κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν γεγονότων τοῦ Φθινοπώρου τοῦ ἔτους 1915.

Παρ' ὅτι αἱ Ἑλληνο-Σερβικαὶ διαπραγματεύσεις πρὸς σύναψιν τῆς σχετικῆς συνθήκης διεξήχθησαν ὑπὸ ἄκραν μυστικότητα, ἐν τούτοις, δὲν εἶχον διαφύγει τὴν ἐνημερότητα τῆς Ρωσικῆς Διπλωματίας (3).

---

1. Ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους. Τόμος Γ. Παράρτημα. Σελὶς 522 ἀρ. ἐγγραφ. 528
2. Ibid. Σελὶς 556 (ἀρ. ἐγγράφου 562).
3. Guechoff. Σελίδες 129-130.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΑΙ ΕΥΘΥΝΑΙ ΤΟΥ ΑΚΗΡΥΚΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἡ Βουλγαρικὴ Προπαγάνδα, ἀριστοτεχνικὴ καθ' ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς ἐκδηλώσεις της, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπολειφθῇ καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῆς προσπαθείας τῆς συγκαλύψεως τῶν Βουλγαρικῶν εὐθυνῶν διὰ τὴν ἀπρόκλητον προδοτικὴν ἐπίθεσίν τῆς 16ης Ἰουνίου 1913, ἐναντίον τῶν μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης Χριστιανῶν Συμμάχων, Ἑλλήνων καὶ Σέρβων.

Ἡ Βουλγαρικὴ Προπαγάνδα, δὲν θὰ ἠδύνατο, καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, νὰ λησμονήσῃ τὸ ἀξίωμα καθ' ὃ, ὁ συκοφαντῶν, ὅσον περισσότερον κυνισμὸν ἐπιδεικνύει, καὶ ὅσον περισσότερον θορυβεῖ, ὁσάκις μάλιστα ἀπευθύνεται πρὸς Κοινὴν Γνώμην εὐμενῶς προκατειλημμένην ὑπὲρ τοῦ συκοφαντοῦντος, ἐπὶ τοσούτῳ μᾶλλον εὐχερέστερον ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ του. Οἱ μὲν κυνικώτεροι τῶν συγγραφέων, κατὰ τρόπον αὐθαίρετον, ἐπιρρίπτουν τὰς εὐθύνας ἀπὸ κοινοῦ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Σέρβους. Οἱ δὲ μᾶλλον δεξιοτέχναι καὶ κάπως εὐπρεπέστεροι — ἐὰν συμβιβάζηται ἡ εὐπρέπεια μὲ τὸ ψεῦδος — ἀναφέρουν ὅτι, εἶναι γνωστοὶ οἱ ὑπεύθυνοι, ἀποσιωπῶντες οἱανδήποτε μνείαν περὶ εὐθυνῶν, καὶ ἀφήνοντες, ἀνομολογήτως, νὰ ὑπονοηθῇ ὅτι, ὑπεύθυνοι εἶναι οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Σέρβοι. Εἶτα δὲ εἰσέρχονται εὐθέως εἰς τὴν οὐσίαν, ὅτι δηλαδὴ διὰ τοῦ δευτέρου πολέμου τοὺς ἀπεστερήσαμεν τῶν καρπῶν τῶν νικῶν τοῦ 1912, οὓς εἴχομεν ἀναγνωρίσει διαρκουσῶν τῶν διαπραγματεύσεων τῶν διεξαχθεισῶν πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ δευτέρου τούτου πολέμου. Μὲ περισσὴν δεξιοτεχνίαν καὶ πειστικότητα ἀπευθύνονται πρὸς τὸ ἀφελὲς ἀλλοεθνὲς ἀναγνωστικὸν Κοινόν.

Ἡ πραγματικότης λοιπὸν καὶ ἡ Ἀλήθεια τεκμαίρονται, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐκ τῶν ἀκολούθων αὐθεντικῶν πηγῶν.

Ὁ Βούλγαρος Πρωθυπουργὸς Γκέσωφ, εἰς τὸ προμνησθὲν σύγγραμμά του, ἀναφέρει ὅτι, ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις εἶχεν ὁμοθύμως ἀποφασίσει τὴν 9)22 Ἰουνίου ὅπως, ὁ Βούλγαρος Πρωθυπουργὸς μεταβῇ εἰς Πετρούπολιν ἵνα, ἐπικαλεσθῇ τὴν διαιτησίαν τοῦ Τσάρου. Τὴν διαιτησίαν ταύτην προέβλεπε μὲν ἡ Σερβο - Βουλγαρικὴ συνθήκη, δὲν προέβλεπεν ὅμως ἡ Ἑλληνο - Βουλγαρική. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἐξαντλοῦσα πᾶν ὅριον ὑποχωρητικότητος, δικαίως, εἶχεν ἀποδεχθῇ ταύτην. « Ἐν τούτοις, ἀναφέρει αὐτολεξεὶ ὁ Γκέσωφ, παρὰ τὴν τοιαύτην ὁμόθυμον ἀπόφασιν τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ ταύτης, κατόπιν διαταγῆς τῆς Ἀνωτάτης Στρατιωτικῆς Διοικήσεως, ἡ 2α καὶ 4η Βουλγαρικαὶ Στρατιαὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Συμμάχων μας »(1). Ἐπὶ πλέον τῶν ἐνδιαφερουσῶν τούτων ἀποκαλύψεων,

---

1. Guechoff. Σελίδες 157-158.

ψεων, ὁ Γκέσωφ προβαίνει καὶ εἰς ἄλλας, μᾶλλον ἐνδιαφερούσας, εἰς ἕτερον σύγγραμμά του, ἐκδοθὲν ἐν Σόφιᾳ τὸ 1914, ὑπὸ τὸν τίτλον «La folie criminelle et l' enquête parlementaire» (1).

Ὁ Βούλγαρος Ἀντιστράτηγος Ν. Ἰβάνωφ, Ἀρχιστράτηγος τῆς Βουλγαρικῆς Στρατιᾶς ἥτις ἀντιμετώπισε τὴν Ἑλληνικὴν Στρατιάν, κατὰ τὸν δεύτερον Βαλκανικὸν πόλεμον, ὄχι μόνον ὁμολογεῖ ἀπεριφράστως τὴν Βουλγαρικὴν ἐνοχὴν διὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῶν Συμμάχων Ἑλλήνων καὶ Σέρβων, ἀλλὰ προβαίνει καὶ εἰς μίαν τολμηροτέραν διαπίστωσιν. Ὅτι δηλαδή, ἐὰν ἡ Βουλγαρία, διὰ τῆς τοιαύτης ἄφρονος ἐπιθέσεως, δὲν εἶχε διαλύσει τὴν Συμμαχίαν τῶν Βαλκανικῶν Λαῶν, ταύτης ὑφισταμένης, ἡ Αὐστρο - Οὑγγρικὴ Μοναρχία δὲν θὰ ἀπετόλμα, κατ' Αὔγουστον τοῦ 1914, τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Σερβίας. Δὲν θὰ εἶχε δηλαδὴ ἐκραγῆ ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος. Σκέψις βεβαίως τολμηρὰ ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀπολύτως ἀπορριπτέα (2).

Τέλος, ὁ Ρῶσος Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Σαζόνωφ ὁμολογεῖ, ἀπεριφράστως, τὴν Βουλγαρικὴν εὐθύνην διὰ τὴν ἐπίθεσιν τῆς 16 Ἰουνίου 1913 (3).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΑΙ ΕΧΘΡΟΠΡΑΞΙΑΙ (4)

Αἱ ἀντίπαλοι δυνάμεις ἀναλυόμεναι εἰς ἀριθμὸν ταγμάτων, ἐμφανίζουν τὴν ἀκόλουθον σύνθεσιν, κατὰ τὸν συγγραφέα Ἀκαδημαϊκὸν Ἀντιστράτηγον Μα-

1. Ibid. Σελὶς 154.
2. Ἀντιστρατήγου Ν. Ἰβάνωφ. «Ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος τοῦ 1912-1913». Μετάφρασις ἐκ τοῦ Βουλγαρικοῦ, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Περιοδικοῦ τῆς «Στρατιωτικῆς Ἐπιθεωρήσεως» Τεῦχος Ὀκτωβρίου 1929.
3. Les Années Fatales. Souvenirs de M. Sazonoff. Payot 1927.
4. Ὡς τὰ μᾶλλον ἐμδιαφέροντα συγγράμματα, τ' ἀφορῶντα τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βουλγάρων τοῦ 1913, θεωροῦμεν τ' ἀκόλουθα τρία: Πρῶτον, τὸ αὐθεντικώτερον ἐξ ὅλων, τὴν Ἐπίσημον Ἔκθεσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου, δημοσιευθεῖσαν ἐν ἔτει 1932 ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἐπιχειρήσεις κατὰ τῶν Βουλγάρων» καὶ τὰ συναφῆ Παραρτήματα Γ' καὶ Γ' 2 τὰ περιέχοντα ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς ἐκδοθείσας διαταγάς, ὑποβληθείσας ἀναφοράς, κείμενα Συνθηκῶν κ.τ.λ. κ.τ.λ. Δεύτερον, τὴν Μελέτην τοῦ Ἀντιστρατήγου - Ἀκαδημαϊκοῦ Ἀλεξάνδρου Μαζαράκη, δημοσιευθεῖσαν ἐν ἔτει 1930 ὑπὸ τῆς Γενικῆς Στρατιωτικῆς Ἐπιθεωρήσεως, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Ἑλιγμὸς τοῦ Κιλκίς». Τρίτον, τέλος, τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ, κατὰ τὸν Πόλεμον τοῦ 1913. Ἀντιστρατήγου Βίκτωρος Δούσμανη, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Συμμαχικὸς Πόλεμος κατὰ τῶν Βουλγάρων», δημοσιευθὲν κατὰ τὸ ἔτος 1927. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο τυγχάνει λίαν ἀξιόλογον. Περιέχε μὲν καὶ πολιτικὰς τινας αἰχμάς, ὡς καὶ αἰχμὰς κατὰ τῆς Γαλλικῆς Ὀργανωτικῆς Ἀποστολῆς τῆς ὑπ' ὄψει ἐποχῆς, δὲν διαλαμβάνει ὅμως ἀπαραδέκτους δοξασίας, ὡς διαλαμβάνουν τὰ «Ἀπομνημονεύματα», καθ' ἃ ἐξέθεσαμεν ἐν τῷ προηγουμένῳ Κεφαλαίῳ. Τὰ τελευταῖα ταῦτα «Ἀπομνημονεύματα» ἐδημοσίευσεν εἰς λίαν προκεχωρημένην ἡλικίαν.

ζαράκην(1) : 316 Βουλγαρικὰ τάγματα — 72 Ἑλληνικὰ τάγματα — 199 Σερβικὰ τάγματα. Ἤτοι σύνολον Ἑλληνο-Σερβικῶν ταγμάτων 271. Ὑπεροχὴ 45 Βουλγαρικῶν ταγμάτων. Αὐθεντικώτερα καὶ λεπτομερέστερα στοιχεῖα, περὶ τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων, παρέχει ἡ προμνημονευθεῖσα Ἔκθεσις τοῦ Γενικοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ, κατὰ διαφόρους ἡμερομηνίας(2). Κατὰ τὴν ἔκθεσιν λοιπὸν ταύτην, κατὰ μῆνα Ἰούνιον τοῦ 1913, ἡ δύναμις τοῦ Στρατοῦ Μακεδονίας ἀνήρχετο εἰς Ἀξιωματικοὺς 3.205. Εἰς Ὁπλίτας 144.725. Εἰς πυροβόλα πεδινὰ 132, ὀρειβατικὰ 44 καὶ βαρέα 54. Εἰς πολυβόλα 132 καὶ κτήνη 28.461. Ἐν συνόλῳ δὲ ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς ἀνήρχετο εἰς ἑκατὸν ἐνενήκοντα πέντε χιλιάδες ἀνδρῶν (195.000). Οἱ Βούλγαροι ὑπερτέρουν ἐπίσης εἰς ἀριθμὸν πυροβόλων καὶ εἰς σπάθας ἱππικοῦ.

Ἀπὸ στρατηγικῆς πλευρᾶς, οἱ Βούλγαροι ἐπλεονέκτουν, διότι θὰ ἠδύναντο νὰ ἐνεργήσουν κατ' ἐσωτερικὰς γραμμάς. Ἐπλεονέκτουν ἐπίσης, ἀπὸ ἀπόψεως πολιτικο-στρατηγικῆς, καθὸ ἀναλαβόντες τὴν ἐπιθετικὴν πρωτοβουλίαν. Οἱ σύμμαχοι, Ἕλληνες καὶ Σέρβοι, μὴ ὑπαγόμενοι ὑπὸ ἑνιαίαν ἡγεσίαν, ἠδυνάτουν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὰ συναφῆ πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς γραμμὰς πλεονεκτήματα.

Ἡ Σερβικὴ Στρατιά, ὑποστᾶσα τὴν προδοτικὴν ἀπρόκλητον ἐπίθεσιν, ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων, τὴν αὐτὴν ἡμέραν καθ' ἣν ὑπέστη τὴν ἐπίθεσιν καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Στρατιά, τὴν 16ην)29ην Ἰουνίου, ἀναλαβοῦσα εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἑπομένης τὴν στρατηγικὴν ἀντεπίθεσιν, καὶ ἀγωνισθεῖσα ἐρρωμένως μετὰ σοβαρῶν ἀπωλειῶν, ἐπήνεγκε μίαν πρώτην βαρεῖαν ἧτταν εἰς τοὺς Βουλγάρους κατὰ τὴν μάχην τῆς Μπεργκάλνιτσας (17 - 24 Ἰουλίου). Παρὰ τὴν πρώτην τοιαύτην νίκην των, τὸ Σερβικὸν Στρατηγεῖον, ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς οὐχὶ τόσον σοβαρᾶς Βουλγαρικῆς ἐνεργείας, ἐκδηλωθείσης τὴν 24ην Ἰουνίου, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν Ἐγρί-Παλάνκα, διατάσσει στροφὴν πρὸς βορρᾶν, πρὸς Κότσανα, τῆς Σερβικῆς Στρατιᾶς τῆς τελούσης μέχρι τότε ἐν στενῇ ἐπαφῇ μετὰ τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τῆς Ἑλληνικῆς παρατάξεως. Οὕτω πως ἔπαυσεν ὑφισταμένη ἡ συνοχὴ καὶ ἐπῆλθεν ἡ λύσις συνεχείας μεταξὺ τῶν δύο συμμαχικῶν παρατάξεων. Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ μηνιαίου τούτου πολέμου, οἱ Σέρβοι, εἴτε δεινῶς δοκιμαζόμενοι ὑπὸ τῆς χολέρας, εἴτε ἐπιτυχόντες τοὺς γεωγραφικοὺς σκοποὺς τοὺς ἐπιδιωκομένους ὑπὸ τῆς πολιτικῆς των, εἴτε πιεζόμενοι ἐκ μέρους τῆς Μητρὸς Ρωσίας, μὴ ἐπιθυμούσης τὴν πλήρη κατατρόπωσιν τοῦ ἀπειθοῦς Βουλγαρικοῦ Τέκνου, εἴτε, τέλος, λόγῳ συνδυασμοῦ καὶ τῶν τριῶν τούτων αἰτίων, ἐπεδείξαντο προφανῆ ἀδράνειαν,

---

1. Μαζαράκη. ' Ὁ ἑλιγμὸς τοῦ Κιλκίς ». Σελὶς 8.

2. Πολεμικὴ Ἔκθεσις Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ. Τόμος Γ'. « Αἱ Ἐπιχειρήσεις κατὰ τῶν Βουλγάρων ». Σελὶς 90 καὶ σελίδες 111-117. Ἔκδοσις 1932. Βλέπε ἐπίσης Τόμος Ι 2 Παράρτημα. Ἔκδοσις 1935. Σελίδες 648-9. Ἔγγραφα 612 καὶ 613.

ἀφήσαντες ἀκάλυπτον τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τῆς ραγδαίως προχωρούσης πρὸς βορρᾶν Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς(1).

Ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Στρατιάν.

Κατὰ μῆνα Μάϊον, καὶ κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ μηνὸς Ἰουνίου, ἡ Ἑλληνικὴ Στρατιὰ ἐτήρει κατὰ σύστημα καθαρῶς ἀμυντικὴν στάσιν κατὰ τὰς διαφόρους τοπικὰς Βουλγαρικὰς ἐπιθέσεις εἰς τὸ Παγγαῖον. Καθ' ἃ προεξετέθη ἀλλαχοῦ, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐπεζήτει, παντὶ σθένει, ὀρθῶς, ν' ἀποφύγῃ τὸν δεύτερον πόλεμον. Ἀφ' ἧς ὅμως τὰ Βουλγαρικὰ στρατεύματα ἀνέλαβον, κατὰ τὴν 16)29 Ἰουνίου, τὴν «ἐγκληματικὴν παραφροσύνην», « La folie criminelle», ὡς ἐπὶ λέξει ἀποκαλεῖ ταύτην ἐν τῷ προμνησθέντι συγγράμματι ὁ Βούλγαρος Πρωθυπουργὸς Γκέσωφ, ἀφ' ἧς δηλαδὴ τὰ Βουλγαρικὰ στρατεύματα ἀνέλαβον τὴν ἄνευ κηρύξεως πολέμου γενικὴν στρατηγικὴν ἐπίθεσιν ἀπὸ κοινοῦ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ Σέρβων, ἡ Ἑλληνικὴ Στρατιά, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, ὅστις τὴν νύκτα τῆς 17ης πρὸς τὴν 18ην Ἰουνίου εὑρίσκετο εἰσέτι εἰς Ἀθήνας, — γεγονὸς ὅπερ καταδεικνύει τὴν ἔλλειψιν, ἀπὸ Ἑλληνικῆς πλευρᾶς, παντὸς σχεδίου δόλου καὶ προμελέτης — ἀναλαμβάνει τὴν ἄμεσον στρατηγικὴν ἀντεπίθεσιν.

Ἀπὸ Ἑλληνικῆς λοιπὸν πλευρᾶς, ὡς καὶ ἀπὸ Σερβικῆς, ὡς προελέχθη, αἱ ἐχθροπραξίαι ἤρξαντο δι' ἐνεργείας ἐφ' ὅλου τοῦ μετώπου, ὡς καὶ συγχρόνως δι' ἐπιτυχοῦς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ στρατωνιζομένων Βουλγαρικῶν στρατευμάτων. Διὰ σκληρῶν ἀγώνων, διεξαχθέντων ἐντὸς τῆς Μακεδονικῆς Πρωτευούσης, διὰ πυροβόλων καὶ χειροβομβίδων, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς πεζοδρομίου κατὰ τοῦ ἔναντι, ἐπετεύχθη πλήρως, αὐθημερόν, ἡ ἐκκαθάρισις τῆς καταστάσεως καὶ ἡ αἰχμαλωσία ἁπάντων τῶν ἐν αὐτῇ στρατωνιζομένων Βουλγάρων. Οὕτω πως, ἅπασα ἡ II μεραρχία, καταστᾶσα διαθέσιμος ἐξ ὁλοκλήρου, ἐκινεῖτο τὴν πρωΐαν τῆς 18ης, συγχρόνως μετὰ τῶν λοιπῶν μεραρχιῶν, κατὰ τὸ προκαθωρισμένον σχέδιον. Εὐθὺς δὲ κατόπιν, ἄρχεται ἡ ραγδαία προέλασις κατὰ τῆς Βουλγαρικῆς τοποθεσίας Κιλκὶς - Λαχανᾶ, ὀχυρωμένης δι' ἔργων ἐκστρατείας. Αἱ ἀντίπαλοι παρατάξεις ἐπεζήτουν νὰ ὑπερκεράσουν ἀλλήλας διὰ τῶν ἀκραίων μεραρχιῶν. Ἐκ τῆς ἐνεργείας δὲ ταύτης ἐπῆλθεν, ἡ ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς ἀπολήξασα, μάχη τοῦ Κιλκὶς - Λαχανᾶ (19 - 23 Ἰουνίου). Ἐπακολουθεῖ σύντονος καταδίωξις, πρὸς ἀμφοτέρας τὰς κατευθύνσεις, τῆς Βουλγαρικῆς ὑποχωρήσεως. Οὕτω πως, ἐπακολουθοῦν αἱ μάχαι Στρωμνίτσης καὶ Δεμὶρ-Ἰσσὰρ (26-27 Ἰουνίου) καὶ καταλαμβάνονται αἱ Σέρραι (28 Ἰουνίου) καὶ ἡ Δράμα (1 Ἰουλίου). Ἐφεξῆς, ἡ Ἑλληνικὴ Στρα-

1. Προμνησθὲν σύγγραμμα Ἀντιστρατήγου Βίκτωρος Δούσμανη. Σελίδες 219-233 Ἐπίσης προμνησθὲν Παράρτημα Τόμος Γ2 Πολεμικῆς Ἐκθέσεως Ἐπιτελείου. Εἰδικώτερον ἔγγραφα 1586 Β' (σελίδες 1018-1019), 1686 α' (σελὶς 1056), 1754 (σελὶς 1082), 1810 α' (σελὶς 1103), 1872 β' (σελὶς 1127), 1918 δ', ε', ζ', καὶ η', (σελίδες 1151-1152).

τιὰ ἐπιζητεῖ, καὶ ἐπιτυγχάνει, τὴν ἀπηνῆ καταδίωξιν, ἐκ Ν. πρὸς Β. διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Στρυμῶνος. Τὴν 10ην Ἰουλίου καταλαμβάνεται ἡ στενωπὸς τῆς Κρέσνας, τὴν δὲ ἑπομένην ἄρχεται ἡ ἐκ ταύτης ἔξοδος. Ἤδη ἄρχονται ἀπειλούμενα τὰ ἐδάφη αὐτῆς ταύτης τῆς παλαιᾶς Βουλγαρίας. Ἀπὸ 12 - 18 Ἰουλίου διεξάγονται αἱ μάχαι Συμιτλῆ - Τζουμαγιᾶς.

Ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου, καταλαμβάνεται τὴν 27ην Ἰουνίου ἡ Καβάλλα, καὶ τὴν 12ην Ἰουλίου τὸ Δεδεαγάτς (Ἀλεξανδρούπολις). Ὑπὸ δὲ τῆς 8ης μεραρχίας, ἀποβιβασθείσης εἰς Καβάλλαν, καταλαμβάνεται ἡ Ξάνθη τὴν 13ην Ἰουλίου καὶ ἡ Γκιουλμουλτζίνα (Κομοτινή) τὴν 16ην Ἰουλίου.

Τὴν 18ην Ἰουλίου συνάπτεται ἡ ἀνακωχή, ἥτις εὑρίσκει τὴν μὲν Ἑλληνικὴν Σρατιὰν κατέχουσαν τὴν γραμμὴν Παντσάρεβο (4 χιλ. Ν. Τζουμαγιᾶς), Ἀρισβάνιτσα, Μαχομία. Τὴν δὲ Βουλγαρικήν, ἐπὶ τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Ρίζα, μὲ τμήματα ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Στρυμῶνος.

Οὕτω πως ἔληξεν, ἐν διαστήματι ἑνὸς ἐπακριβῶς μηνός, ὁ δεύτερος οὗτος Βαλκανικὸς πόλεμος, δι οὗ, ὡς θὰ ἐκθέσωμεν κατωτέρω, ἐδημιουργεῖτο ἡ Μείζων Ἑλλάς, ἡ Ἑλλὰς τοῦ Νέστου. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον, ἡ Ἑλληνικὴ Στρατιά, λόγῳ τῆς ἐπιδειχθείσης ἐκ μέρους τῶν Σέρβων ἀδρανείας, κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ πολέμου, ἀδρανείας ὀφειλομένης εἰς τοὺς ἐκτεθέντας ἀνωτέρω λόγους, ἀντιμετώπισεν, ἀλληλοδιαδόχως, τὸ μεῖζον μέρος τῶν Βουλγαρικῶν δυνάμεων, ἐνσφηνωθεῖσα ἐν τέλει μὲ ἐκτεθειμένα τὰ πλευρά της.

Διαρκουσῶν τῶν ἐχθροπραξιῶν τοῦ μηνιαίου τούτου πολέμου, ἡ Ἀνωτάτη Ἑλληνικὴ Στρατιωτικὴ Διοίκησις, ὑπὸ τὴν οὐσιαστικὴν προσωπικὴν ἡγεσίαν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, ἐπεδείξατο, κατὰ τὴν φρασεολογίαν τοῦ κριτικοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ - Ἀντιστρατήγου Ἀλεξάνδρου Μαζαράκη Αἰνιᾶνος, «στερρὰν θέλησιν καὶ ἀπόφασιν ν' ἀναλάβῃ, δι' ὅλων τῶν δυνάμεών της, τὴν ἐπίθεσιν, τὴν ἐπιβολὴν τῆς θελήσεώς της». Ἡ Ἀνωτάτη Ἑλληνικὴ Στρατιωτικὴ Διοίκησις, συμμορφουμένη πλήρως καὶ εἰλικρινῶς πρὸς τὰς ἀπορρεούσας ἐκ τῆς Στρατιωτικῆς Ἑλληνο-Σερβικῆς Συμβάσεως τῆς 19ης Μαΐου 1913 συμβατικὰς ὑποχρεώσεις, ἐξεπλήρωσε ταύτας μετὰ θρησκευτικῆς πίστεως καὶ ἐντίμου εὐσυνειδησίας, ῥιψοκινδυνεύσασα ἀσυγκρατήτως καὶ ῥίψασα εἰς τὴν πλάστιγγα ὅλας τὰς δυνατότητας τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ἀνωτάτην Στρατιωτικὴν Σερβικὴν Διοίκησιν, ἥτις ἐπεδείξατο τὴν προαναφερθεῖσαν ἐφεκτικότητα ἔναντι τοῦ ὁμαίμου ἐχθροῦ.

Ἡ Ἀνωτάτη Στρατιωτικὴ Διοίκησις τῶν «Πρώσων τῆς Ἀνατολῆς» ἐπεδείξατο μίαν πρωτοφανῆ ἀσυναρτησίαν, ἥτις συνέβαλε εἰς τὴν ἧτταν τῆς σοβαρῶς ἀριθμητικῶς ὑπερεχούσης εἰς ἔμψυχον καὶ ἄψυχον ὑλικὸν Βουλγαρικῆς Στρατιᾶς. Αἱ παρὰ τοῦ Ἀντιστρατήγου Ἰβάνωφ, ἐν τῷ προμνησθέντι ἔργῳ του, ἐπιρριπτόμεναι εὐθύναι εἰς τὸ Βουλγαρικὸν Γενικὸν Στρατηγεῖον, ἀποτελοῦν ἐνδοβουλγαρικὴν οἰκογενειακὴν ὑπόθεσιν. Ὁ ἐν λόγῳ ἀτυχήσας Ἀρχιστράτηγος ἀνεπιτυχῶς προσπαθεῖ νὰ ἐμφανίσῃ ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν

τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς, ἔναντι τῆς Βουλγαρικῆς, εἴς τε τὴν μάχην Κιλκὶς - Λαχανᾶ ἢ καὶ εἰς τὰς μάχας Κρέσνας - Συμιτλῆ - Τζουμαγιᾶς.

Ὁ Ἕλλην ὁπλίτης, ἐδοκιμάσθη σκληρότερον κατὰ τὰς μάχας τοῦ δευτέρου τούτου ἐναντίον τῶν Βουλγάρων πολέμου, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς μάχας τοῦ πρώτου πολέμου ἐναντίον τῶν Τούρκων. Αὗται ὑπῆρξαν αἱματηρότεραι ἐκείνων. Καθ' ὃν τρόπον ἡ Ἀνωτάτη Ἡγεσία ἐφάνη ἀνταξία τῆς ἱκανότητος τοῦ Μιλτιάδου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, οὕτω πως, καὶ τὸ ὑπὸ τὰ ὅπλα Ἔθνος ἐφάνη ἀντάξιον τῶν παραδόσεων τῶν Μαραθωνομάχων καὶ Σαλαμινομάχων. Αἱ ἐχθροπραξίαι, αἱ κατὰ τὸν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων πόλεμον, ἐδημιούργησαν τὴν αὐτοπεποίθησιν εἰς τὸν σύγχρονον Ἕλληνα ἐπὶ τῶν πολεμικῶν ἀρετῶν του.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Βούλγαρος ὁπλίτης ἐπεδείξατο σκληρότητα, ἡρωϊσμὸν καὶ γενναιότητα, ἰδιότητας τὰς ὁποίας ἡ Ἡγεσία του ὑπῆρξεν ἀνίκανος ὅπως ἀξιοποιήσῃ.

Προκειμένου τοῦ καθορισμοῦ τῆς σειρᾶς προτεραιότητος τῶν συντελεστῶν, ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν, οἵτινες ἀπετέλεσαν τοὺς παράγοντας τῶν ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν νικῶν τῶν πολέμων 1912 καὶ 1913, φρονοῦμεν ὅτι, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ δευτέρα γνώμη. Τὸ κῦρος καὶ τὸ ἄτεγκτον ἐν τῇ ἐνασκήσει τῆς ἡγεσίας τοῦ Ἀρχιστρατήγου ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ γενναιότης τοῦ Ἐστρατευμένου Ἔθνους, ἡ Ἑλληνικὴ Λόγχη, ὑπῆρξαν ἐφάμιλλοι. Ὁ κότινος ἀνήκει ἐξίσου εἰς ἀμφοτέρους.

Ἐξ ἄλλου, ἡ ἐπιστημονικὴ συμβολὴ τοῦ Ἐπιτελείου ὑπῆρξε πολύτιμος, καίτοι ἀπὸ στρατηγικῆς πλευρᾶς διεπράχθησαν σφάλματα. Πάντως, διὰ τοῦ χυθέντος αἵματος ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν, καὶ τῆς προσκτηθείσης, εἰς ὅλα τὰ κλιμάκια τῆς ἱεραρχίας, πολεμικῆς πείρας, εἶχε σφυρηλατηθῇ ἓν μονολιθικὸν πολεμικὸν ὄργανον, Ἀρχιστράτηγος — Βασιλεύς, Γενικὸν Ἐπιτελεῖον, Σῶμα Ἀξιωματικῶν, Ἐστρατευμένον Ἔθνος, μοναδικῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς ἀξίας, ὄχι μόνον ἀνὰ τὰ Βαλκάνια, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην. Τὸ ὄργανον τοῦτο, ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς ἑπόμενα Κεφάλαια, θὰ ἠδύνατο μεταγενεστέρως, κατὰ τὴν περίοδον τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, νὰ χρησιμοποιηθῇ ἐπωφελέστερον, ὄχι μόνον ἐπ' ἀγαθῷ τῶν Ἑλληνικῶν Ἰδεωδῶν, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἀνθρωπότητος, πρὸς βράχυνσιν τῆς αἱματοχυσίας τοῦ πολέμου ἐκείνου.

Εἰς τὰς φωτεινὰς σελίδας τῆς περιλάμπρου ἐκείνης ἐποχῆς ὑπῆρξε μία σκιά. Διαπραχθεῖσαι μικρότητες, κατὰ τὴν ἀπονομὴν τῶν ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν ἀμοιβῶν εἰς τοὺς διαπρέψαντας ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν, ἀπετέλεσαν τὸν σπόρον σοβαρῶν δυσαρεσκειῶν, Ἐλησμονήθη ἴσως, ἔν τινι μέτρῳ, ὅτι, ἡ ἐπιτυχὴς διεξαγωγὴ ἑνὸς πολέμου δὲν ἀποτελεῖ μόνον συνέπειαν ἐπιτελικῶν σχεδίων, ἐπιτυχῶς συλληφθέντων, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ ἀποτελεῖ καὶ ἔργον τῆς αὐτοθυσίας τῶν ἡγητόρων-ἐκτελεστῶν ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ ΤΗΣ 10ης ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1913

Τὸ ἀνεξάρτητον Ἑλληνικὸν Κράτος ἐδημιουργεῖτο, ἐν ἔτει 1828, μὲ πληθυσμὸν 753.400 κατοίκων καὶ μὲ ἐδάφη ἐμβαδοῦ 47.516 τετρ. χιλ. Σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνῳ τοῦ χρόνου, διὰ τῆς φυσιολογικῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυθυσμοῦ ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς προσκτήσεως τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῆς Θεσσαλίας, κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1905, ὁ μὲν πληθυσμὸς τῆς Χώρας συνεποσοῦτο εἰς 2.766.369 κατοίκους, τὰ δὲ ἐδάφη εἰς 63.211 τετρ. χιλ.

Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τῆς 10ης Αὐγούστου 1913, ἡ Χώρα μας ηὔρηνεν οὐσιωδῶς τὰ ὅριά της. Ὑπὸ τὰς πτέρυγάς της συμπεριελάμβανεν ἕν σοβαρὸν ποσοστὸν τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ. Σχεδὸν ἐδιπλασιάζετο. Ἐδημιουργεῖτο ἡ Μείζων Ἑλλάς. Προσεκτᾶτο πληθυσμοὺς ὑπερβαίνοντας τὰ 2 1)2 ἑκατομμύρια κατοίκων, ἐδαφικῶς δὲ ἐμεγεθύνετο κατὰ 55 χιλ. τετρ. χιλ. περίπου. Τὰ σύνορα ἀπὸ τῆς Μελούνας καὶ τοῦ Τυρνάβου, μετετοπίζοντο πρὸς ἀνατολὰς μὲν ες τὴν περιοχὴν τοῦ Νέστου, μέχρις Ὀξιλάρ, πρὸς δυσμὰς δὲ πρὸς τὸ βόρειον Ἰόνιον πέλαγος. Τὸ ἀνάπτυγμα τῆς μεθορίου ἀπὸ Ἀδριατικῆς μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νέστου ἐξίχθη εἰς 791 χιλιόμετρα. Συμπαγεῖς ὅμως Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ παρέμειναν ὑπὸ ξενικοὺς ζυγούς.

Προκειμένου νὰ προσμετρήσωμεν τὴν διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἐπιτευχθεῖσαν ἀξιοποίησιν τοῦ χυθέντος αἵματος, κατ' ἀμφοτέρους τοὺς πολέμους, ὡς ἐπίσης καὶ προκειμένου νὰ ἀποδείξωμεν, κατὰ τρόπον ἀντικειμενικῶς σταθμητόν, ὡς ἀβασίμους τοὺς Βουλγαρικοὺς ἰσχυρισμούς, τοὺς προβαλλομένους ἐξακολουθητικῶς μέχρις σήμερον, καθ' οὓς, οἱ ἐπιβληθέντες διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ὅροι ὑπῆρξαν ἐπαχθεῖς καὶ ἄδικοι διὰ τοὺς ἡττημένους, ἐπιβάλλεται νὰ ἀναλύσωμεν, κατὰ τὸ δυνατὸν διεξονυχιστικῶς, εὐθὺς ἀμέσως κατωτέρω, τὰ ἀκόλουθα δύο ζητήματα:

Πρῶτον, ἐπιβάλλεται νὰ ἐκθέσωμεν τὸ ζήτημα τῆς ἐπιδειχθείσης ὑποχωρητικότητος, τῆς ἐπιδειχθείσης συγκαταβατικότητος ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, συγκαταβατικότητος ὁμολογουμένης καὶ ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου Πρωθυπουργοῦ Γκέσωφ. Νὰ ἀναλύσωμεν τὰς προταθείσας ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος ἐκχωρήσεις πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀποτροπῆς τοῦ δευτέρου Βαλκανικοῦ πολέμου. Αἱ ἐκχωρήσεις αὗται, καθ' ἃ προεξετέθη, ἐθεωρήθησαν ὡς μὴ ἱκανοποιητικαὶ ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας, καὶ ὡς ἐκ

τούτου, αὕτη ἐπετίθετο, αἰφνιδιαστικῶς, τὴν 16ην)29ην Ἰουνίου κατὰ τῶν χθεσινῶν συμμάχων, Ἑλλήνων καὶ Σέρβων.

Θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ, ἐκ πρώτης ὄψεως, ὡς ἄσκοπον νὰ ἀπασχοληθῶμεν μὲ προτάσεις μὴ πραγματοποιηθείσας, μὲ προτάσεις αἵτινες, ἀπορριφθεῖσαι, καὶ πιθανώτατα μὴ διατυπωθεῖσαι κἂν ἐγγράφως, ἤγαγον εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῆς 16ης Ἰουνίου. Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν ἔχει οὕτω. Οἱ Βούλγαροι, καὶ οἱ πάσης ἐθνικότητος προστάται των, προβάλλουν τὸ ἐπιχείρημα ὅτι, διὰ τοῦ δευτέρου Βαλκανικοῦ πολέμου, καὶ διὰ τῆς ἐπακολουθησάσης συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, ἡμεῖς καὶ οἱ Σέρβοι ἐστερήσαμεν ἀδίκως τοὺς Βουλγάρους τῶν νομίμων καρπῶν τῶν νικῶν των κατὰ τοὺς κοινοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνας τῶν Χριστιανῶν συμμάχων ἐναντίον τῶν Τούρκων, καρπῶν τῶν ὁποίων τὴν νομιμότητα εἴχομεν ἀναγνωρίσει.

Ἴδωμεν λοιπὸν κατὰ πόσον εὐσταθεῖ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο τῆς ἀναγνωρισθείσης νομιμότητος. Συμφώνως πρὸς τὰς συμβιβαστικὰς προτάσεις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀποφυγῆς τοῦ πολέμου τοῦ 1913, ἡ Βουλγαρία θὰ προσήρτα τὰ ἐδάφη καὶ τοὺς πληθυσμοὺς τοὺς περιλαμβανομένους ἐν τῇ περιοχῇ τῇ καθοριζομένῃ, μὲ ἀνατολικὸν ὅριον τὴν γραμμὴν Αἴνου - Μηδείας, καὶ μὲ δυτικὸν ὅριον, ἀρκούντως δυτικῶς τῆς κοίτης τοῦ Στρυμῶνος. Πεπεισμένη ὅμως ἡ Βουλγαρία διὰ τὴν κεραυνοβόλον νίκην της, καθ' ἃ ὁμολογεῖ ὁ Πρωθυπουργὸς Γκέσωφ, καὶ ἀποδυθεῖσα εἰς τὴν τύχην τῶν ὅπλων, ἀφ' ἑνὸς μὲν προεκάλεσεν τὴν Ρουμανικὴν εἰσβολήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρέσχε τὴν δυνατότητα εἰς τὴν Τουρκίαν, ὅπως, διὰ στρατιωτικοῦ περιπάτου, ἀρξαμένου τὴν 28ην Ἰουνίου, ἤτοι 12 ἡμέρας μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τῶν Βουλγάρων ἐναντίον ἡμῶν καὶ τῶν Σέρβων, ἀνακαταλάβῃ ὁλόκληρον τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην, τῆς ἀνακαταλήψεως τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐπιτευχθείσης τὴν 9ην Ἰουλίου.

Διὰ τῆς τοιαύτης λοιπὸν προδοτικῆς ἐπιθέσεώς της, καὶ τῆς ἐπακολουθησάσης ταύτην ἥττης, ἡ Βουλγαρία ἐστερεῖτο κατὰ προσέγγισιν τῶν ἐδαφῶν καὶ τῶν πληθυσμῶν τῶν Σαντζακίων Σερρῶν, Δράμας, Ἀδριανουπόλεως καὶ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Τὰ τέσσαρα ταῦτα σαντζάκια, κατὰ τὸ ἔτος 1904, ἐπὶ συνολικοῦ πληθυσμοῦ 938.850 κατοίκων, περιελάμβανον 328.500 Ἕλληνας καὶ 183.000 Βουλγάρους. Οἱ πληθυσμοὶ τῶν σαντζακίων Σερρῶν καὶ Δράμας ἐνεσωματοῦντο εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος. Οἱ πληθυσμοὶ τῶν σαντζακίων Ἀδριανουπόλεως καὶ Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἐπανήρχοντο ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν.

Διὰ τῆς ἄφρονος λοιπὸν ἐπιθέσεώς της ἡ Βουλγαρία, ἡττηθεῖσα, ἐστερεῖτο περιοχῶν αἵτινες τῇ παρεχωροῦντο, οὐχὶ διότι εἰς αὐτὰς τό Βουλγαρικὸν στοιχεῖον ἐπλειοψήφει ἔναντι τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, ἀπεναντίας τοῦτο ἐμειονέκτει σοβαρῶς ἐν αὐταῖς, ἀλλὰ παρεχωροῦντο συγκαταβατικῶς, ἀκριβῶς πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ δευτέρου πολέμου. Τυγχάνει ὅθεν, τελείως ἀβάσι-

μος καὶ παράλογος ἡ ἀξίωσις ὅπως, ἡ Βουλγαρία, ἥτις, διὰ τοῦ δευτέρου πολέμου, ἐγένετο ὑπαίτιος 17.000 νεκρῶν καὶ τραυματιῶν Ἑλλήνων ὁπλιτῶν ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν, 20.000 Ἑλλήνων σφαγιασθέντων ἐκ τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ, 40.000 Ἑλλήνων βιαίως ἀπαχθέντων κατὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Βουλγαρικοῦ Στρατοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ τῆς πλήρους καταστροφῆς καὶ δῃώσεως τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν, τῆς κωμοπόλεως τοῦ Δοξάτου, καὶ πλείστων ἄλλων χωρίων τῆς ὑπαίθρου, τύχῃ ἴσης μεταχειρίσεως πρὸς ἐκείνην ἧς θὰ ἐτύγχανε ἐάν, διὰ τῆς κατανοήσεως, εἶχε συμβάλλει εἰς τὴν ἀποτροπὴν τοῦ δευτέρου πολέμου. Ἐν δυσὶ λέξεσι, διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, ἡ Βουλγαρία δὲν ἐστερήθη περιοχῶν εἰς ἃς ἐπλειοψήφει τὸ Βουλγαρικὸν στοιχεῖον. Καὶ εἰς αὐτὴν εἰσέτι τὴν Δυτικὴν Θράκην, τὴν ἐκχωρηθεῖσαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν δυνάμει τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, εἰς τὰ δύο δηλαδὴ ὡς ἔγγιστα σαντζάκια Κομοτίνης καὶ Δεδεαγάτς, συμφώνως τῇ ἀπογραφῇ τοῦ 1904, οἱ μὲν Ἕλληνες ἀνήρχοντο εἰς 51.000 κατοίκους, οἱ δὲ Βούλγαροι εἰς 42.500.

Ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὸ ἕτερον ζήτημα, εἰς τὴν ἔρευναν οὐχὶ τοῦ τί θὰ ἐλάμβανεν ἡ Βουλγαρία, ἐὰν δὲν ἐπετίθετο, ἀλλ' εἰς τὸ τί πράγματι διὰ τῆς συνθήκης ἔλαβεν. Θὰ προβῶμεν πρὸς τοῦτο εἰς τὴν σύγκρισιν τῶν προσαρτηθέντων ἐδαφῶν καὶ πληθυσμῶν ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος, Σερβίας καὶ Βουλγαρίας, δυνάμει τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ἐὰν αἱ γενόμεναι αὗται προσαρτήσεις ἀντεπεκρίνοντο εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἐν ὀνόματι τῶν ὁποίων συνεπήχθη, κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1912, ἡ Συμμαχία τῶν Χριστιανικῶν Λαῶν τῶν Βαλκανίων ἐναντίον τῆς Ἡμισελήνου.

Πρὸς τοῦτο ὅμως, παρίσταται ἀνάγκη ὅπως, προηγουμένως, τρόπον τινὰ προεισαγωγικῶς, ὑπομνήσωμεν μερικὰ κριτήρια γεγονότα.

Ο πόλεμος εἰς ὃν ἀπεδύθησαν, κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1912, οἱ τέσσαρες Χριστιανοὶ Σύμμαχοι, Βούλγαροι, Ἕλληνες, Μαυροβούνιοι καὶ Σέρβοι, ἐναντίον τῶν Μουσουλμάνων Τούρκων, ἀπετέλει πόλεμον ἀπελευθερωτικόν. Ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης, δι' ὀλίγων γραμμῶν, ἐσκιαγραφήθη ἡ ἐπικρατοῦσα ἀφόρητος διὰ τοὺς ὑποδούλους Χριστιανοὺς κατάστασις ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ, ἀρχομένου τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Ἐξ ἄλλου, ἀπὸ δημογραφικῆς πλευρᾶς, συμφώνως πρὸς τὴν ἐπίσημον Τουρκικὴν ἀπογραφήν, οἱ Τοῦρκοι ἀριθμητικῶς ἦσαν ὀλιγώτεροι τοῦ συνόλου τῶν ὑπολοίπων ἐθνοτήτων. Ὑπερεῖχον ὅμως μιᾶς ἑκάστης ἐκ τούτων χωριστά. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν κατὰ πολὺ πολυαριθμότεροι τῶν ἀμέσως κατόπιν ἐρχομένων Βουλγάρων. Κατὰ τὸ ἔτος 1904 ἐπὶ συνόλου πληθυσμοῦ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας 4.177.575 κατοίκων, οἱ Χριστιανοὶ Σύμμαχοι συνεποσοῦντο εἰς 1.613.300 Ἕλληνας, 455.000 Βουλγάρους καὶ 16.550 Σέρβους. Καὶ ναὶ μὲν οἱ Χριστιανικοὶ Λαοὶ ἦσαν ἀναμεμιγμένοι μεταξύ των, καὶ μετὰ τῶν Τούρκων, καὶ δὲν ἦσαν κατανεμημένοι κατὰ νησίδας ἀμιγεῖς συμπαγεῖς, πάντως ὅμως, τὸ πρώτιστον, καὶ τὸ οὐσιω-

δέστερον κριτήριον τῆς κατακυρώσεως ἐδαφῶν καὶ παντοειδῶν πληθυσμῶν θὰ ὤφειλε νὰ ἔχῃ ὡς βάσιν τὴν ἀναλογίαν τῶν ὑπὸ ἀπελευθέρωσιν ἐν ὅλῃ τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ Χριστιανῶν, 1.613.300 Ἑλλήνων, 455.000 Βουλγάρων καὶ 16.550 Σέρβων.

Ὑπομνηστέον ὅτι, εἰς τοὺς ἀνωτέρω ἀριθμοὺς δὲν συμπεριλαμβάνονται οἱ μεταγενεστέρως τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου ἀπελευθερωθέντες Ἕλληνες τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ Κρήτης, εἰς τὰς ὁποίας νήσους δὲν ὑπῆρχεν οὐδὲ εἷς Σλαῦος, ἔστω καὶ ὡς δεῖγμα, καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ὁποίων δὲν ἀπετέλεσεν ἄμεσον συνέπειαν τῶν ἐχθροπραξιῶν τοῦ κοινοῦ συμμαχικοῦ ἀγῶνος τοῦ 1912, τοῦ διεξαχθέντος εἰς τὰ ἐδάφη τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Εἶναι βεβαίως ἐξ ἴσου ἀληθὲς ὅτι, εἰς ἕνα ἀπὸ κοινοῦ ἀγῶνα, διεξαχθέντα διὰ τοῦ αἵματος τῶν τεσσάρων Συμμάχων Λαῶν, κριτήριον τῆς διανομῆς τῆς λείας θὰ ὤφειλε νὰ ἀποτελῇ, ἐπὶ πλέον, καὶ τὸ χυθὲν αἷμα ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν. Τὴν προσμέτρησιν τούτου δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν παραταχθεισῶν παρ' ἑκάστου Συμμάχου Κράτους δυνάμεων. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, καθ' ἃ ἤδη ἐξετέθη, ἡ Βουλγαρία ὑπερεῖχεν αἰσθητῶς. Τὸ χυθὲν ὅμως ἀδίκως, κατὰ μῆνας Ἰούνιον καὶ Ἰούλιον τοῦ 1913, Χριστιανικὸν αἷμα, ἐκ τῆς προδοτικῆς ἐπιθέσεως τῶν Βουλγάρων — 77.000 Ἕλληνες καὶ ἐπὶ πλέον τούτων Σέρβοι — ὡς καὶ τὸ χυθὲν Μουσουλμανικὸν αἷμα ἀμάχων πληθυσμῶν — διότι καὶ τὸ αἷμα τῶν Μουσουλμάνων εἶναι ἐξίσου ἀνθρώπινον αἷμα — ἀποτελεῖ παράγοντα ἐξουδετεροῦντα τὰ δικαιώματα τῶν Βουλγάρων, τὰ ἀπορρέοντα ἐκ τῆς παρατάξεως πολυαριθμοτέρων Βουλγαρικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων κατὰ τὰς μάχας τοῦ πολέμου τοῦ 1912.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, ἐν εἴδει προοιμίου ἐκτεθέντων, θὰ προβῶμεν κατωτέρω εἰς τὴν παράθεσιν στοιχείων περὶ τῶν πληθυσμῶν κατ' ἐθνικότητας[1] τῆς Βουλγαρίας, Ἑλλάδος καὶ Σερβίας, ὡς οὗτοι συνίσταντο πρὸ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου καὶ ἀπετελέσθησαν μετὰ ταύτην, καὶ μετὰ ταῦτα θὰ προβῶμεν εἰς τὴν διατύπωσιν κρίσεων καὶ συμπερασμάτων ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν παρατεθησομένων τούτων στοιχείων.

Ἐκ τοῦ συγκριτικοῦ λοιπὸν Πίνακος ΧΥ τῶν ὡς εἴρηται Στατιστικῶν Πινάκων προκύπτουν τὰ ἀκόλουθα στοιχεῖα:

---

1. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐλάβομεν ἐξ ἐμπιστευτικοῦ ἐγγράφου τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας Στρατοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, Ἰούλιος, 1917, φέροντος τὸν τίτλον «Στατιστικοὶ Πίνακες τῶν Πληθυσμῶν κατ' ἐθνικότητας τῆς Ἑλλάδος, τῆς Βουλγαρίας, τῆς Σερβίας, τῆς Ἀλβανίας καὶ τῶν Δωδεκανήσων» συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ τότε Ἐπιλ. Ν. Σπυροπούλου.

ΕΛΛΑΣ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1905 εἶχεν ἐν συνόλῳ πληθυσμὸν		2.766.369
Μετὰ τοὺς πολέμους 1912 καὶ 1913:		
Ἔλαβεν ἐκ τῆς Μακεδονίας	1.279.586	
» ἐκ τῆς Βορείου καὶ Νοτίου Ἠπείρου ...	463.296	
» ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους ...	324.389	
» ἐκ τῆς νήσου Κρήτης	336.151	
» ἐκ φυσικῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ ...	276.636	
» ἐκ προσφύγων	30.000	2.710.058
		5.476.427
Ἀπώλεσε		125.000
Ὑπολείπεται σύνολον πληθυσμοῦ τῆς νῦν Ἑλλάδος (δηλαδὴ ἔτους 1915)		5.351.427
Ἐκ τούτων ἀμιγὴς Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἐν Ἑλλάδι		4.589.819

ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1910 εἶχεν ἐν συνόλῳ πληθυσμὸν		4.329.108
Ἐξ ὧν 602.000 Τοῦρκοι		
Μετὰ τοὺς πολέμους τοῦ 1912 καὶ 1913 :		
Ἔλαβεν ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης	707.333	
» ἐκ τῆς φυσικῆς αὐξήσεως καὶ ἀπὸ πρόσφυγας	379.746	1.087.079
		5.416.187
Ἀπώλεσεν ἐκ μεταναστεύσεων καὶ τῆς Δοβρουτσᾶς		470.000
Ὑπολείπεται σύνολον πληθυσμοῦ τῆς νῦν Βουλγαρίας (δηλαδὴ ἔτους 1915)		4.946.187
Ἐκ τούτων ἀμιγὴς Βουλγαρικὸς πληθυσμὸς ἐν Βουλγαρίᾳ ...		4.099.591

ΣΕΡΒΙΑ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1903 εἶχεν ἐν συνόλῳ πληθυσμὸν		2.617.078
Μετὰ τοὺς πολέμους τοῦ 1912 καὶ 1913 :		
Ἔλαβεν ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἀλβανίας ...	1.396.015	
» ἐκ τῆς φυσικῆς αὐξήσεως πληθυσμοῦ μέχρι τοῦ 1915	261.707	1.657.722
		4.274.800
Ἀπώλεσεν ἐκ μεταναστεύσεων		80.000

Ὑπολείπεται σύνολον πληθυσμοῦ τῆς νῦν Σερβίας (δηλαδὴ τοῦ ἔτους 1915) 4.194.800
Ἐκ τούτων ἀμιγὴς Σερβικὸς πληθυσμὸς ἐν Σερβίᾳ 2.971.620

Τὰ προκύπτοντα συμπεράσματα ἐκ τῶν ὡς ἀνωτέρω παρατεθέντων στοιχείων, δύνανται, νὰ συνοψισθοῦν καθ' ἡμᾶς ὡς ἀκολούθως :

Ἐὰν ἠθέλομεν προσαυξήσῃ κατὰ 10 % τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπισήμου Τουρκικῆς ἀπογραφῆς ἐπὶ Χιλμῆ Πασσᾶ τοῦ ἔτους 1904, τὰ διαληφθέντα ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, μετὰ πάροδον μιᾶς ὀκταετίας ἀπὸ τῆς παρόδου τοῦ ἔτους ἐκτελέσεως τῆς ἀπογραφῆς ἐκείνης, ἤτοι κατὰ τὸ ἔτος 1912, θὰ ἠδύναντο νὰ θεωρηθῇ ὅτι, ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας θὰ ἀνήρχετο ὡς ἔγγιστα εἰς 4.595.332 (4.177.575+ 417.757) κατοίκους, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ Χριστιανοί κατενέμοντο ὡς ἀκολούθως : 1.774. 630 (1.613.300 + 161.330) Ἕλληνες, 500.500 (455.000 + 45.500) Βούλγαροι, 15.125 (13.750 + 1.375) Βλάχοι Ρουμανίζοντες, 18.205 (16. 550 + 1.655) Σέρβοι καὶ 104.885 (95.350 + 9.535). Ἀρμένιοι. Συνεπῶς ἡ ἀναλογία τῶν ἐθνοτήτων ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ, εἴτε θεωρουμένη κατὰ τὸ ἔτος 1904, εἴτε θεωρουμένη κατὰ τὸ ἔτος 1912, ἐκφραζομένη εἰς ἑκατοστιαῖα ποσοστά, ἐμφανίζεται ὡς ἀκολούθως : 73 1)2%, Ἕλληνες, 20 1)2%, Βούλγαροι, ὀλιγώτερον τοῦ 1% Βλάχοι, ὀλιγώτερον τοῦ 1% Σέρβοι καὶ 4% Ἀρμένιοι.

Τὸ ὅτι τοιαύτη ὑπῆρξεν ἀληθῶς ἡ ἀναλογία τῶν Χριστιανῶν Λαῶν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ, ὡς ἡ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσα, προσεπιμαρτυροῦν δύο ἕτερα ἐπίσης ἀδιασείστου κύρους τεκμήρια. Πρῶτον μὲν, ἡ προαναφερθεῖσα ἤδη λεπτομερῶς ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ, βάσει ἐπισήμου ἐπετηρίδος, ἀναλογία Χριστιανῶν βουλευτῶν, οἵτινες εἶχον παρακαθήσει εἰς τὴν Νεοτουρκικὴν Βουλήν. Δεύτερον δέ, ἡ ὁμολογία τοῦ ἐγκρίτου Βουλγάρου Καθηγητοῦ — Ἀκαδημαϊκοῦ Ischirkoff, ὅστις εἰς περισπούδαστον προπαγανδιστικὸν ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα, ἐκδοθὲν διαρκοῦντος τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ συγγράμματος, προβαίνει εἰς τὴν ὁμολογίαν ὅτι «μεταξὺ τῶν Λαῶν τῶν Βαλκανίων, οἱ Βούλγαροι, μετὰ τοὺς Ἀλβανούς, εἶναι οἱ ὀλιγαριθμώτεροι»(1).

Τούτων λοιπὸν οὕτως ἐχόντων, ἡ δημιουργία τῆς Χώρας μας, κατόπιν τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, μὲ ὑπεροχὴν πληθυσμοῦ 405.240 ἀτόμων ἔναντι τῆς Βουλγαρίας καὶ μὲ ὑπεροχὴν πληθυσμοῦ 1.156.627 ἀτόμων ἔναντι τῆς Σερβίας, δικαιολογεῖται πλήρως βάσει τῆς ἐθνολογικῆς πραγματικότητος τῶν πληθυσμῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Δέον ἐπίσης νὰ ὑπο-

1. A. Ischirkoff. Les Confins occidentaux des Terres Bulgares. Lausanne 1915. Σελίδες 25 καὶ 29.

μνησθῇ καὶ πάλιν ὅτι, οἱ πληθυσμοὶ τῶν νήσων Αἰγαίου καὶ Κρήτης, μεταξὺ τῶν ὁποίων οὐδὲ εἷς Σλαῦος περιελαμβάνετο, ἔστω καὶ ὡς δεῖγμα, καὶ τῶν ὁποίων περιοχῶν ἡ ἀπελευθέρωσις δὲν ἀπετέλεσεν ἐπακολούθημα τῶν διεξαχθέντων κατὰ τὸ 1912 κοινῶν ἀγώνων εἰς τὰ θέατρα ἐπιχειρήσεων τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἀνέρχονται εἰς 660.540 κατοίκους, ἐξ ὧν 610.372 Ἕλληνες. Ἐξ ἄλλου ἡ Σερβία, διὰ τῆς προβλεφθείσης διανομῆς ἐδαφῶν δυνάμει τῆς Σερβο-Βουλγαρικῆς συνθήκης τοῦ 1912 ἐμμέσως παρεδέχετο τὴν ἀνυπαρξίαν ὁμοεθνῶν της πρὸς νότον. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀποτελεῖ ἓν ἐπὶ πλέον ἐπιχείρημα ἐναντίον τῶν συγχρόνων φλυαριῶν τοῦ Νοτιοσλαύου Πρωθυπουργοῦ τῆς Δημοκρατίας τῶν Σκοπίων κ. Κολισέφσκυ, καὶ τῶν ἄλλων Νοτιοσλαύων μεγαλομανῶν. Ἡ Σερβία τοῦ 1913, πυρὴν τῆς Νοτιοσλαϋίας τοῦ 1919, εἶχεν ἔκτοτε ὁμοεθνεῖς μόνον πρὸς βορρᾶν ὧν τὴν ἀπολύτρωσιν ἐπέτυχε μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου.

* * *

Πάντα τ' ἀνωτέρω προσεπιβεβαιοῖ καὶ μιὰ ἄλλη, ἀπὸ τῆς αὐτῆς μὲν πλευρᾶς, πλὴν ὅμως διεξονυχιστικωτέρα σχετικὴ ἔρευνα. Ἡ λεπτομερεστέρα δηλαδὴ συγκριτικὴ ἐθνολογικὴ ἀνάλυσις τῶν πληθυσμῶν τῶν δύο νικητριῶν Χωρῶν, Ἑλλάδος καὶ Σερβίας, πρὸς τὴν ἐθνολογικὴν ἀνάλυσιν τῶν πληθυσμῶν τῆς ἡττηθείσης Βουλγαρίας.

Θὰ παραθέσωμεν κατωτέρω στοιχεῖα ληφθέντα καὶ πάλιν ἐκ τῶν προαναφερθέντων Στατιστικῶν Πινάκων τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας Στρατοῦ τοῦ ἔτους 1917, Κατὰ ταῦτα:

Ἐν Ἑλλάδι, μετὰ τοὺς πολέμους 1912 καὶ 1913, ἐπὶ συνόλου κατοίκων 5.351.427 ἦσαν:

Ἕλληνες	4.589.819	ἤτοι	858	ἐπὶ	1000	κατ.
Τοῦρκοι..........................	412.411	»	77	»	»	»
Ἀλβανοὶ	131.791	»	24	»	»	»
Ἑβραῖοι	72.998	»	14	»	»	»
Βουλγαρόφωνοι, Σχισματικοὶ πρὸ τοῦ 1912	132.482	»	25	»	»	»
Διαφόρων ἐθνικοτήτων	11.926	»	2	»	»	
Ἐν συνόλῳ "	5.351.427	»	1000	»	»	»

Ἐν Βουλγαρίᾳ, μετὰ τοὺς πολέμους 1912 καὶ 1913, ἐπὶ συνόλου κατοίκων 4.946.187 ἦσαν:

Βούλγαροι	4.099.591	ἤτοι	828	ἐπὶ	1000	κατ.
Ἕλληνες	34.756	»	7	»	»	»
Τοῦρκοι....................	802.929	»	162	»	»	»
Διαφόρων ἐθνικοτήτων	8.911	»	2	»	»	»
Ἐν συνόλῳ	4.946.187	»	999	»	»	»

Ἐν Σ ε ρ β ί ᾳ, μετὰ τοὺς πολέμους 1912 καὶ 1913, ἐπὶ συνόλου κατοίκων 4.194.800 ἦσαν:

Σέρβοι........................	2.971.620	ἤτοι	709	ἐπὶ	1000	κατ.
Τοῦρκοι......................	192.040	»	46	»	»	»
Ἕλληνες	100.390	»	23	»	»	»
Βούλγαροι	356.799	»	85	»	»	»
Ἀλβανοὶ	532.776	»	127	»	»	»
Ἑβραῖοι	10.973	»	3	»	»	»
Διαφόρων ἐθνικοτήτων	30.202	»	7	»	»	»
Ἐν συνόλῳ	4.194.800	»	1000	»	»	»

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι, ἡ Χώρα μας, κατόπιν τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ 1913, εἶχεν ἔκτοτε ἀποκτήσει, ὄχι μόνον συγκριτικῶς πρὸς τὰς ἄλλας Βαλκανικὰς Χώρας, ἐπαρκεστέραν ὁμοιογένειαν πληθυσμῶν, ἀλλά, καὶ ἀπολύτως κρινομένη, εἶχεν ἀποκτήσει ἐπαρκῆ ὁμοιογένειαν, ὄχι βεβαίως ἴσην πρὸς ἐκείνην ἣν ἀπέκτησε μεταγενεστέρως, μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν, δυνάμει τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης τοῦ 1923.

Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου ἐπήρχετο μία σχετικὴ ἰσορροπία δυνάμεων εἰς τὰ Βαλκάνια. Ἡ Βουλγαρία ὅμως, οἰστρηλατουμένη καὶ μεθυσθεῖσα ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ πραξικοπήματος τοῦ 1885, τῆς προσαρτήσεως δηλαδὴ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, οὐδέποτε εἰλικρινῶς ἐνεστερνίσθη τὸ ἐδαφικὸν καθεστὼς ὅπερ προέκυψεν ἐκ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ 1913, καὶ ἀποβλέπουσα, ἐξακολουθητικῶς πάντοτε, εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας τῆς Συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τοῦ 1878, ἐπεζήτησεν, μεταγενεστέρως, δίς, ἀνεπιτυχῶς, κατὰ τοὺς δύο παγκοσμίους πολέμους, τὴν διὰ τῆς ἀνατροπῆς τῆς τοιαύτης συνθήκης πραγματοποίησιν τοῦ τοιούτου ὀνείρου.

Συνεπείᾳ λοιπὸν τοῦ ἀτυχοῦς προσανατολισμοῦ τῆς Βουλγαρικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, τόσον κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1913, ὅσον καὶ κατ' ἀμφοτέρους τοὺς παγκοσμίους πολέμους, ἡ Χώρα αὐτὴ εὑρέθη τρὶς κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετίαν εἰς τὸ διπλωματικὸν στρατόπεδον τῶν ἡττημένων. Δὲν ἀπέκαμεν ὅμως φωνασκοῦσα, ἐφ' ὅσον ἄλλως τε διὰ τῆς ἀριστοτεχνικῆς της προπαγάνδας κατωρθώνει πάντοτε νὰ ἀνευρίσκῃ ὑποστηρικτάς. Ἡ Βουλγαρία, εἰς τὰ ἐπιχειρήματά της, σχεδὸν οὐδέποτε ἐπικαλεῖται τὸν ἐθνολογικὸν

παράγοντα. Ἡ Χώρα μας, ὅλως ἀντιθέτως, ἔχει κἄθε συμφέρον νὰ προτάσση τὸν παράγοντα τοῦτον.

Βούλγαροι τινὲς προπαγανδισταί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Πρωθυπουργὸς Γκέσωφ, ὅστις τόσον εἰλικρινῶς ὁμολογεῖ τὴν ἐνοχὴν τῆς πατρίδος του διὰ τὴν ἐπίθεσιν τῆς 16ης Ἰουνίου 1913, ἀπαλλάσσουν τὸν Βουλγαρικὸν Λαὸν διὰ τὴν τοιαύτην ἐπίθεσιν ἐπιρρίπτοντες τὰς εὐθύνας ταύτας εἰς τὸν Βασιλέα Φερδινάνδον καὶ τὸ Βουλγαρικὸν Στρατηγεῖον. Ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος οὐδόλως εὐσταθεῖ. Ὁ Βουλγαρικὸς Λαὸς οὐδὲν σημεῖον μετανοίας ἐξωτερίκευσε. Μετὰ τὴν ἧτταν του τοῦ 1913 ἐξηκολούθησε νὰ βασιλεύῃ ὁ ἔνοχος Βασιλεύς. Δὲν δύναται νὰ γίνῃ σύγκρισις πρὸς τὴν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἃς ἔλαβον οἱ Λαοί, τῆς Δυτικῆς Γερμανίας, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἰαπωνίας ἐκ μέρους τῶν Νικητῶν μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον. Εἰς τὰς Χώρας ταύτας ἔλαβον χώραν καθεστωτικαὶ ἀνατροπαί. Δὲν συνέβη παρόμοιον τὶ ἐν Βουλγαρίᾳ κατὰ τὸ θέρος — φθινόπωρον τοῦ 1913. Ὁ Φερδινάνδος ἐξηκολούθησε παραμένων μέχρι τοῦ 1918 εἰς τὸν θρόνον του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΟΙ ΔΥΟ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΙ ΤΗΣ ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Προκειμένης τῆς ἐξιστορήσεως τῆς ἐθνικῆς ἀναδημιουργίας καὶ ἀναπτύξεως παντὸς Λαοῦ, εἴθισται νὰ προτάσσηται ἡ συμβολὴ τοῦ Πολιτικοῦ Ἡγέτου. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἡ συμβολὴ τοῦ Ἀρχιστρατήγου, Ἐστεμμένου ἢ μή, τίθεται ἐν ἥσσονι μοίρᾳ.

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, προσκληθεὶς ἐκ Κρήτης ἐκ μέρους τῶν ἀρχηγῶν τῆς στρατιωτικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Γουδὶ τῆς 15ης Αὐγούστου 1909, τυχὼν τῆς ἀμερίστου ὑποστηρίξεως τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α', ὡς καὶ τῆς μεγίστης πλειοψηφίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ὅστις ἐν τῷ προσώπῳ του ἠτένιζε πρὸς τὸν ἰσχυρὸν Κυβερνήτην, ἐπέτυχε τὴν χαλιναγώγησιν τῶν ὑπερβολῶν τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἀνόρθωσιν τῆς Χώρας. Συμπληρώσας τὸ στοιχειωδῶς ἀρξάμενον, ἐπὶ Κυβερνήσεων Ράλλη καὶ Θεοτόκη, ἔργον τῆς στρατιωτικῆς ἀνασυγκροτήσεως, μετεκάλεσε τὴν Γαλλικὴν στρατιωτικὴν ἐκπαιδευτικὴν ἀποστολὴν καὶ συνεπλήρωσε τοὺς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐξοπλισμούς. Ἐνεφύσησε πίστιν εἰς τὸ Ἔθνος, ὅπερ ναὶ μὲν ἐκαλλιέργει ὡς ὄνειρον τὴν Μεγάλην Ἰδέαν, πλὴν ὅμως λόγῳ τοῦ ἀτυχοῦς πολέμου τοῦ 1897 οὐδεμίαν ἐνδόμυχον αὐτοπεποίθησιν ἔτρεφε. Τὸ δὲ σπουδαιότερον, ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως, παρὰ τὰς ἰσχυρὰς καὶ ἐντόνους ἀντιδράσεις, διὰ τῆς ἐπανόδου τοῦ Διαδόχου εἰς τὴν Γενικὴν Διοίκησιν καὶ τῶν Πριγκήπων, [ἐδημιούργησε τὴν στιβαρὰν καὶ ἐμπνευσμένην Στρατιωτικὴν Ἡγεσίαν τῶν δύο πολέμων.

'Από απόψεως χειρισμού των εθνικών ζητημάτων, ή ευστροφία του Έλληνος Πρωθυπουργού ύπήρξεν άριστοτεχνική. Μέ διαυγή διορατικότητα, ένέταξε τήν Χώραν μας είς τήν συμμαχίαν τών λοιπών Χριστιανικών Λαών. 'Επέτυχε τήν συγκατάθεσιν του Βασιλέως Γεωργίου του Α' διά τήν κήρυξιν του πολέμου του 1912. 'Ορθώς έπενέβη, ώς ήδη έξετέθη, είς τήν στροφήν του όγκου τής Ελληνικής Στρατιάς πρός Θεσσαλονίκην διαρκουσών τών έπιχειρήσεων. 'Ορθώς έπεζήτησε νά άποφύγη τόν δεύτερον Βαλκανικόν πόλεμον. Τέλος, διά τής γοητείας ήν έξήσκει, έπέτυχε τήν έξουδετέρωσιν τών άντιδράσεων τής Αύστρο-Ουγγαρίας καί τής Μεγάλης Βρεταννίας πρός παραχώρησιν είς τήν Χώραν μας τής περιοχής Δράμας - Καβάλλας. Ύπήρξεν ό Πολιτικός Δημιουργός τής Μείζονος Ελλάδος.

Καί πάντα μέν ταύτα τ' άνωτέρω άποτελούν τήν προσωπικήν δημιουργικήν συμβολήν του 'Ελευθερίου Βενιζέλου είς τό έργον τής 'Εθνικής 'Αποκαταστάσεως, τήν συμβολήν δηλαδή τήν άπορρέουσαν έκ τών έμφύτων πνευματικών καί ψυχικών δυνατοτήτων του. Συνέβαλον όμως καί δύο έτεροι παράγοντες είς τήν δημιουργίαν τής Μείζονος Ελλάδος κατά 'Ιούλιον - Αύγουστον του 1913, άνεξάρτητοι τής θελήσεως του Έλληνος Πρωθυπουργού, παράγοντες οίτινες δέν πρέπει νά λησμονώνται. 'Αφ' ένός μέν ή καλλιέργεια μεταξύ τών Μακεδονικών πληθυσμών, του πνεύματος τής ήθικής άντιστάσεως διαρκούντος του κατά τών Βουλγάρων κομιτατζήδων άμυντικού άγώνος. 'Αποτελεί, πράγματι, πολύτιμον καί δυσεκτίμητον τεκμήριον ή όμολογία του Βουλγάρου 'Αρχιστρατήγου 'Ιβάνωφ, ήν ήδη έπεκαλέσθημεν, καθ' ήν, οί Σλαυόφωνοι Πατριαρχικοί ύπήρξαν έπικινδυνωδέστεροι, διά τούς Βουλγάρους, καί αύτών τών Ελληνοφώνων Πατριαρχικών. 'Εάν λοιπόν, οί Σλαυόφωνοι Πατριαρχικοί ύπήρξαν διά τόν Βούλγαρον 'Αρχιστράτηγον έπικινδυνωδέστεροι καί αύτών τών Ελλήνων, τό τοιούτον έν πολλοίς όφείλεται καί είς τόν άμυντικόν άγώνα κατά τών Βουλγάρων κομιτατζήδων. 'Αφ' έτέρου δέ ή Βουλγαρική άπληστία· Άνευ τής προδοσίας τής 16ης 'Ιουνίου 1913 τά σύνορα τής Ελλάδος θά είχον καθορισθή, κατά τό 1913, μάλλον περιορισμένα.

* * *

Καί ήδη, ή συμβολή του Έλληνος 'Αρχιστρατήγου είς τήν δημιουργίαν τής Μείζονος Ελλάδος κατά τόν δεύτερον Βαλκανικόν πόλεμον.

'Εν πολέμω έξέρχεται νικητής ό διαπράξας συγκριτικώς τά όλιγώτερα σφάλματα. Δέν θά προβώμεν έν τή παρούση, είς μίαν, έστω καί στοιχειώδη κριτικήν τών άναμφισβητήτως διαπραχθέντων σφαλμάτων. Τό τοιούτον θά ύπερέβαινε τούς σκοπούς τής παρούσης. Τό μόνον, όπερ έμπίπτει είς τό πλαίσιον τής παρούσης, συνίσταται είς τό νά ύπομνήσωμεν ότι, καθ' ό,τι μέν άφορά άμφοτέρους τούς συμμάχους, Έλληνας καί Σέρβους, ένικήσαμεν, κατά 'Ιούνιον - 'Ιούλιον του 1913, έχθρόν ύπερτερούντα άριθμητικώς συνο-

λικῶς ἀμφοτέρων τῶν ἀντιπάλων του καὶ κινούμενον πλεονεκτικῶς κατ' ἐσωτερικὰς στρατηγικὰς γραμμάς. Καθ' ὅ,τι δὲ ἀφορᾷ εἰδικῶς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι, λόγῳ τῆς ἐπιδειχθείσης, ἀπό τινος ἡμερομηνίας καὶ ἐντεῦθεν, ἐκ μέρους τῶν Σέρβων μειωμένης δραστηριότητος, ἀντιμετωπίσαμεν, διαδοχικῶς, τὸ μέγιστον μέρος τῶν Βουλγαρικῶν δυνάμεων. Ἐὰν πρὸς στιγμήν, ἡ Ἑλληνικὴ Στρατιά, περὶ τὸ τέλος τῶν ἐπιχειρήσεων, ἐγγὺς τῶν παλαιῶν Βουλγαρο-Τουρκικῶν συνόρων, εὑρέθη ἐκτεθειμένη, ὑπερβολικῶς ἐνσφηνωθεῖσα, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἄκραν ἐντιμότητα καὶ εὐσυνειδησίαν μεθ' ἧς ὁ Ἕλλην Ἀρχιστράτηγος ἠννόει νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ἀναληφθείσας ἔναντι τῶν Σέρβων συμμαχικὰς ὑποχρεώσεις. Ἐὰν οἱ Σέρβοι, εἴτε λόγῳ τῆς ἐνσκηψάσης χολέρας, εἴτε λόγῳ τῆς Ρωσικῆς ἐπεμβάσεως, εἴτε λόγῳ συνδυασμοῦ ἀμφοτέρων τούτων τῶν αἰτίων, δὲν ἀντεπεκρίθησαν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν τοιαύτην εὐσυνειδησίαν, τὸ τοιοῦτον δὲν θὰ ὤφειλε νὰ καταλογισθῇ ὡς σφάλμα τοῦ Ἕλληνος Ἀρχιστρατήγου. Πάντως, ἐκ τῶν διαλαμβανομένων τηλεγραφημάτων, ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ Πολεμικῇ Ἐκθέσει τοῦ Ἑλληνικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ διὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ 1912 καὶ 1913, προκύπτει σαφῶς ὅτι, κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τὰς προηγηθείσας τῆς ἀνακωχῆς, εἶχεν ἐκλείψει πᾶσα ἀπειλὴ ἐναντίον τοῦ πλευροῦ τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς, λόγῳ τῆς ὡς ἄνω βαθυτέρας διεισδύσεώς της.

Περιοριζόμενοι εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐλάχιστα περὶ τῆς συμβολῆς τῆς Ἀνωτάτης Ἑλληνικῆς Στρατιωτικῆς Ἡγεσίας εἰς τὰς νίκας τοῦ 1913, νίκας ὀφειλομένας ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει εἰς τὸ σύνολον τοῦ Ἔθνους, κρίνομεν σκόπιμον καὶ ἐπιβεβλημένον νὰ τονίσωμεν τινὰ περὶ τῶν ἠθικῶν παραγόντων. Προκειμένου νὰ σχηματίσῃ τις εἰκόνα περὶ τοῦ τρόπου ἐνασκήσεως τῆς διοικήσεως ἐκ μέρους τοῦ Ἕλληνος Ἀρχιστρατήγου, διαρκουσῶν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ πολέμου τούτου, θὰ ἀπετέλει ἀσυγχώρητον σφάλμα ἡ παράλειψις μελέτης τῶν ἀνταλλαγεισῶν, τηλεγραφικῶς, ἀναφορῶν, καὶ διαταγῶν μεταξὺ τοῦ Ἀρχιστρατήγου καὶ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου μεταξὺ τοῦ Ἀρχιστρατήγου καὶ τῶν ὑφισταμένων Ἀνωτάτων Στρατιωτικῶν Διοικήσεων, τῶν διαλαμβανομένων εἰς τὴν προαναφερθεῖσαν Πολεμικὴν Ἔκθεσιν. Ἡ αὐστηρότης τῶν διατυπουμένων ἐκφράσεων, ἐξικνουμένη ἐνίοτε μέχρις ὠμότητος, πρὸς Προσωπικότητας, οἷαι ὑπῆρξαν οἱ Στρατηγοὶ Μανουσογιαννάκης, Δαμιανός, Καλλάρης καὶ ἄλλοι, καὶ ἡ ἐναλλαγὴ πρὸς ἐπικλήσεις, ἑκάστοτε, τοῦ πατριωτισμοῦ τούτων, ἐπαναφέρει διὰ τῆς φαντασίας τὴν ὑφισταμένην ἠθικὴν ἀτμόσφαιραν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καθ' ἣν, σύσσωμον τὸ Ἔθνος, ἀπὸ τοῦ Βασιλέως - Ἀρχιστρατήγου καὶ τοῦ Πρωθυπουργοῦ μέχρι τοῦ ἀσημοτέρου ὁπλίτου καὶ πολίτου, ἐπάλλετο ὡς μία καρδία, ὡς μία ψυχή, ἑνὸς ἑκάστου ἔχοντος πλῆρες τὸ συναίσθημα τῆς εὐθύνης ἥτις ἀνῆκεν εἰς ἕνα ἕκαστον, ἀναλόγως τῆς ἁρμοδιότητός του. Μόνον, καὶ ἀποκλειστικῶς μόνον, κατόπιν μιᾶς τοιαύτης ἀπαραιτήτου μελέτης τῶν ἐκδοθεισῶν τηλεγραφικῶν ἀναφορῶν

καὶ διαταγῶν ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν, δύναταί τις νὰ ἐξηγήσῃ, καὶ νὰ ὁλοκληρώσῃ, τὴν βαθυτέραν ἔννοιαν τῆς φράσεως τῆς λεχθείσης ὑπὸ τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, ἐν ἔτει 1928, πρὸς τὸν ἔμπιστόν του ἱστορικὸν συγγραφέα Γεώργιον Βεντήρην, φράσεως μνημονευθείσης ἤδη ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ, καὶ τὴν ὁποίαν κρίνομεν σκόπιμον νὰ ἐπαναλάβωμεν καὶ ἐνταῦθα : « Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχεν ἀναμφισβήτητα προσόντα ἀρχηγοῦ στρατοῦ. Ἦτο θεληματικὸς καὶ ἐπεβάλλετο, παρουσίαζε δὲ καταφανῆ ὑπεροχὴν ἀπὸ ὅλους τοὺς τότε στρατηγούς. Ἐὰν σήμερον παρουσιάζοντο αἱ ἴδιαι περιπτώσεις, τοῦ 1911, τὸν Κωνσταντῖνον θὰ ἔθετα ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Στρατοῦ ».

* * *

Κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν τούτων ἐπιχειρήσεων, ἐγεννήθησαν καὶ πάλιν προστριβαί τινες μεταξὺ Βασιλέως καὶ Πρωθυπουργοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος συνιστᾶ εἰς τὸν Βενιζέλον ἐπίδειξιν ἐμμονῆς εἰς τὸ καθορισθὲν ἐλάχιστον ὅριον ἐθνικῶν διεκδικήσεων. Οὗτος ὑποδεικνύει μετριοπάθειαν. Θεωρῶν δὲ ἑαυτὸν θιγέντα, μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν καὶ ἄλλων σχετικῶν τηλεγραφημάτων, ὑποβάλλει ἐκ Βουκουρεστίου, ἔνθα διεξήγοντο αἱ διαπραγματεύσεις, παραίτησιν ἀπὸ τῶν καθηκόντων τοῦ Προέδρου τῆς Ἀντιπροσωπείας. Ὁ Βασιλεὺς απορρίπτει τὴν ὑποβληθεῖσαν ταύτην παραίτησιν, ἐπικαλούμενος τὴν ἀντίληψιν τοῦ Πρωθυπουργοῦ του ὅτι δὲν εἶναι καιρὸς διὰ παρεξηγήσεις.

Ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς συντομεύσεως τῆς παρούσης, παραλείπομεν νὰ παραθέσωμεν τὸ κείμενον ἑνὸς ἑκάστου ἐκ τῶν σχετικῶν ἀνταλλαγέντων τηλεγρατηλεγραφημάτων, ἐκ τῆς μελέτης τῶν ὁποίων προκύπτει ἡ πλήρης ἀνάλυσις (1). Κατ' ἐξαίρεσιν μόνον, παραθέτομεν τὸ τελευταῖον τηλεγράφημα τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν Βενιζέλον. Τοῦτο ἔχει ὡς ἀκουλούθως : « Εὐχαριστῶ ὑμᾶς ἐπὶ τῇ ἀναγγελίᾳ τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης. Ὁ Θεὸς πλου- » σιοπαρόχως ηὐλόγησε τὰς προσπαθείας ἡμῶν. Ἐν ὀνόματι τοῦ Ἔθνους

1. Βλέπε. Ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους. Ἔκδοσις 1935. Τόμος Γ' 2 Παράρτημα. α) Σχετικὰ πρὸς διαπραγματεύσεις ἀριθμὸς ἐγγράφου 576 (σελίδες 607 - 608), 1146 (Σελὶς 857), 1489 (σελὶς 979), 1490 (σελὶς 979), 1564 (σελὶς 1007), 1912 (σελὶς 1148), 1915 (σελὶς 1149), 1916 (σελὶς 1150), 1917 (σελὶς 1150), 1922 (σελὶς 1154).

β) Σχετικὰ πρὸς ἐπέμβασιν Γερμανίας συνηγορούσης πρὸς ἐκχώρησιν Καβάλλας εἰς τὴν Χώραν μας: ἀρ· ἐγγράφου 1420 (σελὶς 953), 1910 (σελὶς 1146), 1920 (σελὶς 1153), 1924 (σελὶς 1155), 1929 (σελὶς 1167).

γ) Σχετικὰ πρὸς Ρωσικὴν ἐπέμβασιν ὑπὲρ Βουλγαρίας : 1524)1525 (σελὶς 992).

δ) Σχετικὰ πρὸς ἐπέμβασιν Ἀγγλίας καὶ Αὐστρο-Οὐγγαρίας ὑπὲρ παραχωρήσεως Καβάλλας εἰς Βουλγαρίαν: 1420 γ, (σελ 953), 1526 (σελὶς 993), 1527 (σελὶς 993), 1563 (σελὶς 1007), 1909 (σελὶς 1146), 1924 (σελὶς 1155).

» καὶ ἐμοῦ σᾶς ἐκφράζω τὰς Βασιλικάς μου εὐχαριστίας. Νέα καὶ ἔνδοξος » ἐποχὴ διανοίγεται ἐνώπιον ἡμῶν, εἰς ἔνδειξιν δὲ τῆς εὐγνωμοσύνης μου καὶ » τῆς ἐκτιμήσεως μου ἀπονέμω Ὑμῖν τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Βασιλικοῦ Τάγματος τοῦ Σωτῆρος. Ἡ πατρὶς σᾶς εἶναι εὐγνώμων.

Λιβούνοβον 26.7.13. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Συνοψίζοντες τὰς κρίσεις μας περὶ τῶν δύο Δημιουργῶν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, βάσει τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων, καταλήγομεν εἰς τὸ ὅτι, ὁ Ἐλευθέ-Βενιζέλος, διὰ τῆς γοητείας ἣν ἠκτινοβόλει πρὸς πάντας, καὶ τοῦ βλέμματός του, διὰ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς του, διὰ τῆς εὐστροφίας καὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ πνευματικοῦ περιεχομένου τῶν ἐπιχειρημάτων του, ᾐχμαλώτιζε φίλους καὶ ἐχθρούς. Διὰ τῶν πνευματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνατοτήτων του, ἀπέσπασεν ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῆς Αὐστρο-Οὐγγρικῆς, τῆς Βρεττανικῆς, ἐν ἀρχῇ ἴσως καὶ τῆς Γαλλικῆς, καὶ τέλος τῆς Ρωσικῆς Διπλωματίας, τὴν περιοχὴν Δράμας - Καβάλλας. Τὴν διπλωματικὴν εὐστορφίαν τοῦ Βενιζέλου πρὸς ματαίωσιν τῶν Βρεττανικῶν, Γαλλικῶν καὶ Ρωσικῶν ἀντιδράσεων πρὸς παραχώρησιν τῆς περιοχῆς Δράμας - Καβάλλας εἰς τὴν Χώραν μας, ὑπεβοήθησεν ἡ ἔντονος Γερμανικὴ ἐπέμβασις ὑπὲρ τῆς Ἑληνικῆς δικαίας ταύτης ἀξιώσεως. Κατὰ τὴν ἐξεταζομένην ταύτην ἐποχὴν μόνον τὰ χαρίσματα, τὰ προσόντα, αἱ ἱκανότητες τοῦ θνητοῦ τούτου ἀνθρώπου ἦλθον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Διὰ τῶν ἰδίων χαρισμάτων εἶχε γοητεύσει καὶ τὸν Κωνσταντῖνον ἐπαυξήσας τὰ ὅρια τῆς Πατρίδος Του, τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος, ἐπαυξήσας τὴν Αἴγλην τοῦ Θρόνου Του.

Ὁ ἕτερος Δημιουργός, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ὡς στρατιώτης μὲν ὑπῆρξεν οἷος αὐτὸς οὗτος ὁ Βενιζέλος ἐσκιαγράφησε, καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν ἤδη, εἰς ἔμπιστον ὀπαδόν του, ἐν ἔτει 1928, ἤτοι ἓξ ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος, ὡς γνωστόν, κατὰ μῆνα Δεκέμβριον τοῦ 1922. Ὡς Ἀνώτατος δὲ Ἄρχων, κατὰ τὴν ἐξεταζομένην ταύτην περίοδον, ὑπῆρξεν ὁ Ἰδανικὸς Βασιλεύς. Τὰ τηλεγραφήματά του πρὸς τὸν ἐν Βουκουρεστίῳ Πρωθυπουργόν του, τὸν θεμελιοῦντα ἐν τῇ Ρουμανικῇ πρωτευούσῃ τὴν Μείζονα Ἑλλάδα, εἰκονίζουν τὴν μᾶλλον ἀψευδῆ εἰκόνα τούτου. Ὁ μὲν Βενιζέλος ἐπέσυρε τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος τὴν ἀγάπην τούτου.

* * *

Τὸ εὐτυχὲς γεγονὸς τῆς συνομολογηθείσης συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου ἐπακολουθεῖ, ἐν συνεχείᾳ, μία περίοδος ψυχικοῦ ἄγχους διὰ τὴν Ἐθνικὴν Ἡγεσίαν τῆς Χώρας μας. Ἡ Τουρκία, μεθυσθεῖσα ἀπὸ τὴν εὐχερῆ ἀνακατάληψιν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ στόλου της,

πρὸς ἀπόκτησιν ναυτικῆς ὑπεροπλίας καὶ μὲ τὸν σκοπὸν ἀνακαταλήψεως τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου.

Ὁ Ἕλλην Κυβερνήτης συναντᾷ δυσυπερβλήτους δυσχερείας διὰ τὴν πρὸς ἐπίτευξιν ναυτικῆς ἰσοπλίας, διατήρησιν τῶν κεκτημένων. Ἐπεκρέματο τὸ φάσμα μονομεροῦς πολέμου ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας ἐναντίον τῆς Χώρας μας πρὸς ἐπανάκτησιν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις, ὑπείκουσα εἰς Γερμανικὰς εἰσηγήσεις, πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ ἀλλοεθνεῖς πληθυσμοὺς τῶν στρατωτικῶν περιφερειῶν τοῦ 2ου καὶ 3ου Σώματος Στρατοῦ Θράκης καὶ Ἰωνίας, ἤρξατο ἀμείλικτον διωγμὸν ἐναντίον τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐγκαινιάζει πλήρη γενοκτονίαν.

Τὸ Βορειοηπειρωτικὸν ζήτημα προσλαμβάνει τὴν ὀξυτέραν αὐτοῦ μορφήν. Δημιουργεῖται τὸ ζήτημα τῆς νήσου Σάσωνος, Κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς ἐκκενώνει τὴν Βόρειον Ἤπειρον. Οἱ Ἀλβανοὶ προβαίνουν εἰς σφαγὰς ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Κορυτσᾶς. Τὰ ἐν Λαμίᾳ καὶ Κιλκὶς ἑδρεύοντα συντάγματα Εὐζώνων στασιάζουν. Ἡ ἀνταρσία καταστέλλεται. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος φέρεται ὡς ἀγανακτήσας εἰς τοσοῦτον βαθμὸν ἐναντίον τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, λόγῳ τῆς πολιτικῆς των ἔναντι τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ, ὥστε ἐδήλωσεν εἰς τὸν Πρωθυπουργόν του Βενιζέλον τὴν σκέψιν, εὐγενῆ μὲν πλὴν ἀνεδαφικήν, νὰ παραιτηθῇ τοῦ θρόνου ὑπὲρ τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ του καὶ νὰ ἡγηθῇ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος.

Ἡ Ρουμανικὴ Κυβέρνησις, διεκδικοῦσα δικαιώματα ἐπὶ τῶν Κουτσοβλάχων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, προβαίνει εἰς ἀπειλητικὰ διαβήματα πρὸς τὴν Κυβέρνησιν Βενιζέλου. Εἰς Βουκουρέστι λαμβάνουν χώραν ἀνθελληνικὰ συλλαλητήρια.

Ἐξ ἄλλου, ἀπὸ ἐσωτερικῆς πλευρᾶς, ἡ Κυβέρνησις τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου ὑφίσταται σφοδρὰν ἀντίδρασιν. Οἱ Παλαιοκομματικοὶ δὲν συγχωροῦν εἰς τὸν Βενιζέλον τὰς ἐπιτυχίας του. Θεωροῦν ταύτας ἀνεπαρκεῖς. Ὅσοι δουλεύουν εἰς τὸ κόμμα καλλιεργοῦν τὸν διχασμόν. Προσπαθοῦν νὰ θεμελιώσουν τὸν θρῦλον ὅτι ἡ Νέα Ἑλλὰς ἀπηλευθερώθη ἀποκλειστικῶς χάρις εἰς τὸ «ξῖφος τοῦ Βασιλέως». Ἐγκαινιάζων ὁ Βενιζέλος, κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1914, τὸ ἐπικρατῆσαν μεταγενεστέρως μέχρι τῶν ἡμερῶν μας σύστημα τῶν διπλωματικῶν ἐπισκέψεων Ἀρχηγῶν Κρατῶν, χλευάζεται ἀποκαλούμενος ὑπὸ τῆς Ἀντιπολιτεύσεως ὡς «περιοδεύων θιασάρχης». Καὶ εἰς αὐτὸ εἰσέτι τὸ στενὸν στρατιωτικὸν βασιλικὸν περιβάλλον, καλλιεργεῖται πνεῦμα ἐμπαθείας κατὰ τοῦ Βενιζέλου, δι' ἐπιχειρημάτων τελείως ἀντεπιστημονικῶν, καθ' ἃ ἀνεπτύξαμεν ἤδη εἰς τὸ σχετικὸν Κεφάλαιον περὶ τοῦ πολέμου τοῦ 1912, σχολιάζοντες τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελάρχου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Ἀντιστρατήγου Βίκτωρος Δούσμανη. Τὸ Ἔθνος ὅμως εἶναι ἡνωμένον ὄπισθεν τοῦ «Βουλγαροκτόνου» Βασιλέως του, ἀλλὰ καὶ ὄπισθεν τοῦ ἰσχυροῦ Κυβερνήτου, ὡς θὰ καταδείξουν μεταγενεστέρως αἱ δύο βουλευτικαὶ ἐκλο-

γαὶ κατὰ τὸ ἔτος 1915. Ὅσον ἀφορᾷ τέλος, τὴν προκύψασαν δεδικαιολογημένην δυσφορίαν, καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ἐκ τῶν πράγματι λίαν ἀτυχῶν δηλώσεων τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, τῶν γενομένων μετὰ τὸ πέρας τῶν μεγάλων ἀσκήσεων τοῦ Γερμανικοῦ Στρατοῦ, καὶ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπιδόσεως τῆς Στρατραρχικῆς Ράβδου ἐκ μέρους τοῦ Κάϊζερ πρὸς τὸν Ἕλληνα Βασιλέα, κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1913, καὶ αὕτη ἐν τέλει διηυθετήθη χάρις εἰς τὴν πολιτικότητα τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ.

Ἡ χρονικὴ αὕτη περίοδος, ἀπὸ τῆς συνάψεως δηλαδὴ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου μέχρι τῆς ἐκρήξεως τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, τυγχάνει μεστὴ ἐνδιαφέροντος διὰ μίαν πλήρη καὶ συνεχῆ ἐξιστόρησιν. Διὰ λόγους ὅμως συντομίας ἡ μελέτη μας θὰ ἀντιπαρέλθῃ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον καὶ θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν γεγονότων τῶν ἐνδιαφερόντων τὴν Χώραν μας ἐκ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ἐν μέσῳ τῆς ἀνωτέρω περιγραφείσης, ὡς ἐπικρατούσης ἐν τῇ Χώρᾳ μας ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἀτμοσφαίρας, λαμβάνει χώραν, τὴν 28ην Ἰουνίου 1914, ἐν τῇ περιοχῇ τῆς βορειοδυτικῆς ἐσχατιᾶς τῶν Βαλκανίων, γεγονὸς ὅπερ ἐπρόκειτο νὰ ἔχῃ δραματικὰς συνεπείας διὰ τὰς τύχας ὁλοκλήρου τῆς Ἀνθρωπότητος. Εἰς Σεράγεβον τῆς Βοσνίας, δολοφονεῖται, κατὰ τὴν ὡς ἄνω ἡμερομηνίαν, ὁ Ἀρχιδοὺξ Φερδινάνδος, Διάδοχος τοῦ Θρόνου τῆς Δυαδικῆς Μοναρχίας τῶν Ἀψβούργων. Μετ' ἀκάρπους διαπραγματεύσεις, διαρκείας ἑνὸς ἐπακριβῶς μηνός, κηρύσσεται τὴν 28ην Ἰουλίου ἡ Αὐστριακὴ ἐπιστράτευσις, μὲ δεδηλωμένον σκοπὸν τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Σερβίας. Τὴν γενικὴν ταύτην ἐπιστράτευσιν ἐπακολουθοῦν ἀλλεπάλληλοι αἱ ἐπιστρατεύσεις καὶ αἱ κινητοποιήσεις τῶν στρατευμάτων καὶ τῶν ὑπολοίπων Μεγάλων Δυνάμεων. Οὕτω πως, ὁ πόλεμος γενικεύεται. Ἡ Χώρα μας, μοιραίως μὲ τὴν σειράν της, θὰ συρθῇ καὶ αὕτη εἰς τὴν δίνην τῆς παγκοσμίου καταιγίδος.

Δι' οὓς λόγους ἐξεθέσαμεν εἰς τὸν Πρόλογον-Εἰσαγωγήν, δὲν θὰ διαπραγματευθῶμεν τὰ ἀφορῶντα τὴν Χώραν μας γεγονότα τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου κατὰ τρόπον συνεχῆ, καὶ μετ' ἰσομεροῦς διεξονυχιστικότητος, δι' ὅλην τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1914—1922. Θὰ ἐνδιατρίψωμεν λεπτομερέστερον εἰς τὰ γεγονότα ἐκεῖνα, περὶ τῶν ὁποίων φρονοῦμεν ὅτι, αἱ ἐπικρατήσασαι μέχρι σήμερον ἀπόψεις, χρήζουν συμπληρώσεως καὶ ἀναψηλαφήσεως. Καὶ ταῦτα κυρίως εἶναι τὰ γεγονότα τοῦ φθινοπώρου 1914 καὶ ὁλοκλήρου τοῦ ἔτους 1915. Τὰ γεγονότα δηλαδὴ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἥτις ὡδήγησεν εἰς τὸν ἐθνικὸν διχασμόν, οὗτινος τὰς ὀδυνηρὰς συνεπείας μέχρι σήμερον ἀκόμη ἀποτίομεν. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑπόλοιπον πολεμικὴν περίοδον, μέχρι τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης τῆς 24 Ἰουλίου 1923, θὰ περιορισθῶμεν, ἐν συντομίᾳ, εἰς τὰ οὐσιαστικώτερα σημεῖα.

* * *

Κατὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν κατωτέρω παράθεσιν τῶν ἡμετέρων ἐπιχειρημάτων καὶ συμπερασμάτων ἐπὶ τῶν ὑπὸ ἀναψηλάφησιν θεμάτων, θέλομεν

κυρίως βασισθῇ εἰς πηγὰς ἀλλοεθνεῖς ἐγκύρων προσωπικοτήτων, Πολιτικῶν καὶ Στρατιωτικῶν. Τοῦτο δὲ διὰ δύο λόγους. Πρῶτον μὲν διότι, οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν παρατάξεων, οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὰ γεγονότα τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου συνήθως ἔρρεπον εἰς ἀκρότητας. Ὑπῆρξαν, κατὰ τὸ πλεῖστον, θύματα τοῦ φανατισμοῦ των. Δεύτερον δὲ διότι, δὲν εἶναι νοητὴ ἡ ἔρευνα τῶν Ἑλληνικῶν προβλημάτων τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, εἰ μὴ μόνον, ἐν τῷ γενικωτέρῳ πλαισίῳ τῶν συμφερόντων καὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τῆς Ἀντὰντ καὶ τῶν Κεντρικῶν. Οὐχ ἧττον ὅμως, θέλομεν συμπαραθέσει ἐν ταὐτῷ, ὁσάκις τοῦτο κρίνομεν σκόπιμον, ἐπὶ πλέον τῶν ἀλλοεθνῶν πηγῶν καὶ ἀπόψεις ἐκτεθείσας κατὰ τὸ παρελθὸν εἰς συγγράμματα ἢ ἀπομνημονεύματα Ἑλλήνων, ὡς καὶ εἰδήσεις ἐκ τοῦ ἡμερησίου Ἑλληνικοῦ τύπου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ τοιαύτη συμπαράθεσις δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἀπόρροια ἑνὸς πνεύματος τάσεως πρὸς ἀντιδικίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΤΑ ΑΝΤΑΛΛΑΓΕΝΤΑ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΜΕΤΑΞΥ ΚΑ·Ι·ΖΕΡ ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Α′

ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ἓν ἐκ τῶν γεγονότων ἅτινα ἀπετέλεσαν ἀφορμὴν διαστροφῆς, μέχρι μιᾶς ὡρισμένης ἐποχῆς, τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας τῆς ἐνασκηθείσης πολιτικῆς ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, ὑπῆρξε, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἡ ἀποσταλεῖσα ἀπάντησις ἐκ μέρους τούτου, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 7 Αὐγούστου 1914, πρὸς τὸ ληφθὲν ἐν Ἀθήναις τηλεγράφημα τοῦ Γερμανοῦ Αὐτοκράτορος, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 2 Αὐγούστου 1914.

Προκειμένου ὅθεν, νὰ ἐκθέσωμεν τὰ γεγονότα τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, τὰ ἀφορῶντα τὴν Χώραν μας, καὶ εἰδικώτερον, νὰ ἀναλύσωμεν τὰ αἴτια καὶ τὰς εὐθύνας τοῦ Ἐθνικοῦ Διχασμοῦ, ἐπιβάλλεται ὅπως, κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν παραθέσωμεν κατὰ πρῶτον στοιχεῖα ἐπὶ τοῦ ἐν ἐπικεφαλίδι θέματος.

Β′

Η ΔΟΘΕΙΣΑ ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

Ὁ Γερμανὸς Αὐτοκράτωρ ἀποστέλλει ἓν πρῶτον τηλεγράφημα, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 2 Αὐγούστου 1914, δι' οὗ προσκαλεῖ προσωπικῶς τὸν Ἕλληνα Βασιλέα, ἵνα ἡ Ἑλλὰς ταχθῇ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἐχθρῶν τῆς Σερβίας.

Μετὰ πάροδον δύο ἡμερῶν, ἀποστέλλει δεύτερον τηλεγράφημα, πιεστικώτερον τοῦ πρώτου, δι' οὗ σὺν τοῖς ἄλλοις, παρέχει τὴν πληροφορίαν ὅτι, ἅπασαι αἱ Βαλκανικαὶ χῶραι, ἐτάχθησαν ἤδη παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Γερμανίας.

Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀπαντᾶ ὡς ἀκολούθως ἐν συνόψει : Ἐν πρώτοις ἐκφράζει τὰ αἰσθήματα εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Γερμανὸν Αὐτοκράτορα διὰ τὴν παρασχεθεῖσάν διπλωματικὴν συνδρομὴν εἰς τὸ ζήτημα τῆς Καβάλλας κατ' Αὔγουστον 1913, καὶ τὴν ὡς ἐκ τούτου προσωπικὴν συμπάθειαν καὶ πολιτικὴν εὐμένειαν πρὸς αὐτόν. Εἶτα, παραθέτει τοὺς λόγους δι' οὓς θὰ καθίστατο δυσχερὴς ἡ ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος ἀντιμετώπισις τοῦ Βρεττανικοῦ Στόλου ἐν τῇ Μεσογείῳ. Δηλοῖ ὅτι, θὰ τηρήσῃ οὐδετερότητα. Ὑπόσχεται ὅτι, δὲν θὰ προσβάλῃ τοὺς φίλους τῆς Γερμανίας, γείτονας τῆς Ἑλλάδος, ἐφ' ὅσον οὗτοι δὲν θὰ ἔθιγαν «τὰ τοπικὰ Βαλκανικὰ συμφέροντα μας». Τέλος, δηλοῖ ὅτι, δὲν θὰ συνδράμῃ στρατιωτικῶς τὴν Σερβίαν. Τὸ ζήτημα τοῦτο, τῶν πρὸς τὴν Σερβίαν ὑποχρεώσεών μας, λόγῳ τῆς Συνθήκης τοῦ 1913, θὰ διαπραγματευθῶμεν εἰς εἰδικὸν Κεφάλαιον περαιτέρω.

Τὸ κείμενον τῆς δοθείσης τοιαύτης προσωπικῆς ἀπαντήσεως πρὸς τὸν Γερμανὸν Αὐτοκράτορα, ὅπερ παραθέτομεν αὐτούσιον εἰς τὸ Παράρτημα τῆς παρούσης, (ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 1) ἠρύσθημεν ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ συγγράμματος τῶν δύο Γάλλων ἱστορικῶν Edouard Driault καὶ Michel Lhéritier(1).

Ὁ Γάλλος λοιπὸν συγγραφεύς, ἀφοῦ παραθέσῃ τὸ κείμενον τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως πρὸς τὸν Γερμανὸν Αὐτοκράτορα, παρέχει τὴν τὴν ἀκόλουθον πληροφορίαν : Ὁ ἐν Ἀθήναις Γερμανὸς Πρέσβυς, μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν ὡς ἄνω τηλεγραφημάτων μεταξὺ τῶν δύο Ἐστεμμένων, ἐγένετο δεκτὸς εἰς ἀκρόασιν, κατόπιν αἰτήσεώς του, ἐκ μέρους τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως, ὃν ἐπίεσεν ἐπιμόνως, ἵνα δηλώσῃ ἀπεριφράστως, ἐὰν πρόκειται νὰ ταχθῇ παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Γερμανίας ἢ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀντιπάλων της. Ἡ ἔπαρσις τοῦ Γερμανοῦ Πρέσβεως ὑπῆρξεν τοσοῦτον πιεστική, ὥστε ὁ Βασιλεὺς διέκοψε τὴν ἀκρόασιν.

Γ'

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω παρατεθέντων στοιχείων προκύπτει ὅτι, κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ μηνὸς Αὐγούστου 1914, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀπέκρουσε τὴν πρόσκλησιν τοῦ γυναικαδέλφου του Γερμανοῦ Αὐτοκράτορος ὅπως ἐξέλθῃ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Κεντρικῶν. Ἐν ταυτῷ ἐδήλου ὅτι, λόγῳ τῆς κυριαρ-

1. Histoire Diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours. Paris. Les Presses Universitaires de France. 1926. Τόμος V. Σελὶς 164.

χίας ἐπὶ τῆς Μεσογείου τοῦ 'Αγγλο-Γαλλικοῦ Στόλου, ἡ 'Ελλὰς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντιταχθῇ πρὸς τὰς θαλασσοκράτειρας ταύτας Μεγάλας Δυνάμεις.

Διὰ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης, ἐπεδεικνύετο μία συνετὴ ἐπιφυλακτικότης. Διὰ τὴν ἀκριβῆ προσμέτρησιν τῆς τοιαύτης ἐπιφυλακτικότητος δέον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι, ἤδη κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας, τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα, εἰς τὰς μάχας τῶν συνόρων καὶ πρὸ τῆς Λιέγης, εἶχον ἄρει περιφανεῖς νίκας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΔΥΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΘΩΡΗΚΤΩΝ ΕΙΣ ΔΑΡΔΑΝΕΛΛΙΑ

Α'.

Η ΑΝΘΡΑΚΕΥΣ ΚΑΙ ΕΚ ΤΑΥΤΗΣ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ μηνὸς Αὐγούστου 1914, δύο Γερμανικὰ θωρηκτά, τὰ «Goëben καὶ Breslau», κατόπιν βομβαρδισμῶν οὓς ἐξετέλεσαν ἀνὰ τὰ παράλια τῆς 'Αλγερίας, καὶ κατόπιν ἀψιμαχίας μετ' ἀντιπάλων μονάδων, διαφυγόντα ἐν τέλει τὴν δίωξιν τοῦ Βρεττανικοῦ Στόλου τῆς Μεσογείου, κατευθύνονται πρὸς Δαρδανέλλια, καὶ ἐκεῖθεν πρὸς Ναγαρᾶν.

'Η ἄφιξις ὅμως εἰς τὸν τόπον προορισμοῦ των καθίσταται προβληματικὴ λόγῳ ἐλλείψεως καυσίμων. Πρὸς συμπλήρωσιν τούτων, ὁ ἐν 'Αθήναις Γερμανὸς Πρεσβευτὴς ἀπευθύνεται νύκτωρ πρὸς τὸν Ἕλληνα Πρωθυπουργὸν 'Ελευθέριον Βενιζέλον. Οὗτος συγκατατίθεται εἰς τὴν ἀνθράκευσιν τῶν δύο τούτων Γερμανικῶν θωρηκτῶν.

Λεπτομερεῖς πληροφορίαι, σχετικαὶ πρὸς τὸν τοιοῦτον ἀνεφοδιασμὸν διὰ καυσίμων τῶν δύο τούτων θωρηκτῶν, παρέχονται ὑπὸ τοῦ 'Αρχηγοῦ τῆς ἐν 'Ελλάδι Βρεττανικῆς Μυστικῆς 'Υπηρεσίας. Οὗτος, εἰς σύγγραμμά του, δημοσιευθὲν 'Αγγλιστί καὶ Γαλλιστί (1), ἀφορῶν εἰδικῶς καὶ μόνον τὰ ἐν 'Ελλάδι πολεμικὰ γεγονότα, ἐν τῷ πρώτῳ Κεφαλαίῳ τούτου, ἐκθέτων λεπτομερείας ἐπὶ τῆς συντελεσθείσης ἀνθρακεύσεως, ἀναφέρει ὅτι, ὁ Βενιζέλος ἀντιληφθεὶς τὸ σφάλμα του, ἐν ἀρχῇ προσεπάθησε νὰ ἐπιρρίψῃ τὴν σχετικὴν εὐθύνην εἰς τὸν 'Υπουργὸν τῶν 'Εξωτερικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Στρέϊτ. Ὅταν ὅμως, ἀπεκαλύφθη ἡ ἀλήθεια, ἐδικαιολογήθη, ὅτι, λόγοι ἰσότητος, ἔναντι τῶν ἐμπολέμων, ἠνάγκασαν τοῦτον νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν ἀνθράκευσιν τῶν δύο τούτων Γερμανικῶν θωρηκτῶν, ἐφ' ὅσον ἤδη εἶχε συγκατατεθῇ εἰς τὴν ἀνθράκευσιν πολεμικῶν τῆς 'Αντάντ.

---

1. Sir Basil Thomson. «The Allied Secret Service in Greece». «Le Service Secret Allié en Grèce». Σελίδες 9 - 18.

῾Ο Βρεττανὸς συγγραφεύς, εἰς τὴν ἔκδοσιν ᾽Αγγλιστὶ τοῦ συγγράμματός του, παραθέτει καὶ φωτοτυπίαν τοῦ προσωπικοῦ ἐπισκεπτηρίου τοῦ ᾽Ελευθερίου Βενιζέλου διὰ τοῦ ὁποίου οὗτος, ἰδιοχείρως ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Λιμενάρχην Πειραιῶς, ἐνετείλατο τὴν ἀνθράκευσιν.

῾Η τοιαύτη ἀνθράκευσις εἶχε σοβαρὰν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς σχετικῆς ὑπεροπλίας μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων Στόλων εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἄμυναν τῶν Δαρδανελλίων. Διὰ λόγους ἴσως γενικωτέρας σκοπιμότητος, Βρεττανὸς ῾Υπουργός, μεταγενεστέρως, ἐδικαιολόγησε τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν τῆς ῾Ελληνικῆς Κυβερνήσεως.

Β΄.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

᾽Εκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν παρατιθεμένων στοιχείων εἰς τὰ ἀμέσως ἀνωτέρω δύο Κεφάλαια, προκύπτει ὅτι, κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ μηνὸς Αὐγούστου 1914, οὐδεμία οὐσιαστικὴ διαφωνία ἐξεδηλώθη μεταξὺ Βασιλέως καὶ Πρωθυπουργοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΑΙ ΚΑΤ᾽ ΑΥΓΟΥΣΤΟΝ ΚΑΙ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΝ ΤΟΥ 1914 ΓΕΝΟΜΕΝΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΕΠΙΘΕΣΕΩΣ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΩΝ ΔΑΡΔΑΝΕΛΛΙΩΝ

Α΄.

ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ Αὐγούστου 1913, δὲν εἶχον ὁλοκληρωθῆ τὰ ᾽Εθνικὰ ῎Ονειρα. ῾Εκατοντάδες χιλιάδων ἀλυτρώτων ἐστέναζον, κυρίως ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν. Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1914, συστηματικὴ γενοκτονία τῶν ῾Ελληνικῶν πληθυσμῶν τῶν Μικρασιατικῶν παραλίων διενηργήθη, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ ᾽Οργανωτοῦ τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ Γερμανοῦ Στρατηγοῦ Λίμαν Φὸν Σάνδερς.

῾Η κατὰ τὸ πρῶτον 15θήμερον τοῦ μηνὸς Αὐγούστου 1914, τηρηθεῖσα πολιτικὴ ἀναμονῆς καὶ καραδοκίας δὲν παρετάθη ἐπὶ μακρόν. Μία ὁριστικὴ ἐμμονὴ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος θὰ ἰσοδυνάμει πρὸς ὁριστικὴν ἀπεμπόλησιν τῶν ὑπολειπομένων ἀνεκπληρώτων ᾽Εθνικῶν ᾽Ονείρων.

Ἡ κατὰ τὸ δεύτερον 15θήμερον τοῦ μηνὸς Αὐγούστου 1914, ἐγκαινιασθεῖσα πολιτική, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Βενιζέλου, καὶ τῇ συγκαταθέσει τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου([1]), περὶ ἐξόδου παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς 'Αντάντ, ἀντεπεκρίνετο πρὸς τὴν ὁλοκλήρωσιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἔργου, ὅπερ ὑπελείπετο πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἐπιτευχθέντος διὰ τῶν πολέμων τοῦ 1912 καὶ 1913.

Σκοπὸν λοιπὸν τοῦ παρόντος Κεφαλαίου ἀποτελεῖ ἡ ἔρευνα τῶν γενομένων δὶς προτάσεων, κατὰ μῆνα Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον 1914, περὶ ἐξόδου μας εἰς πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Δυνάμεων τῆς 'Αντάντ.

Β΄.

Η ΓΕΝΕΣΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ ΚΑΙ Η ΑΠΟΡΡΙΨΙΣ ΤΟΥΤΩΝ

Ἅμα τῇ ἐμπλοκῇ τῶν δύο ἀντιπάλων παρατάξεων, τῆς 'Αντὰντ καὶ τῶν Κεντρικῶν, εἰς τὸν γενικευθέντα πόλεμον, δύο Συμμαχικὰ σχέδια τίθενται εὐθὺς ἀμέσως ἐπὶ τάπητος, ἀναφορικῶς πρὸς τὰ Βαλκάνια. Κατὰ περίεργον δὲ σύμπτωσιν, ἀμφότερα τὰ σχέδια ταῦτα, ἄκρως ἀντίθετα εἰς τὸ οὐσιαστικὸν περιεχόμενόν των, περιέρχονται τὴν αὐτὴν ἡμέραν, τὴν 11ην Αὐγούστου 1914, (ν.ἡμ.) εἰς τὸ Γαλλικὸν Ὑπουργεῖον 'Εξωτερικῶν([2]).

Τὸ μὲν ἓν σχέδιον προέρχεται ἐκ Λονδίνου, μέσῳ τῆς ἐν Παρισίοις Βρεττανικῆς Πρεσβείας. Τοῦτο υἱοθετεῖ σχέδιον τοῦ Βενιζέλου περὶ προσπαθείας ἐπανιδρύσεως τῆς Βαλκανικῆς Συμμαχίας τοῦ 1912. Ὁ Γάλλος συγγραφεὺς Πρέσβυς Pingaud χαρακτηρίζει τὸ σχέδιον τοῦτο ὡς χιμαιρικόν. Πράγματι, ἐὰν ἐπαναφέρωμεν εἰς τὴν μνήμην μας τὰ αἴτια καὶ τὰς συνθήκας, ὑφ' ἃς ἐξερράγη ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος τοῦ 1913, ἀπετέλει προφανῆ οὐτοπίαν ἡ σκέψις, ὅτι ἠδύνατο, κατ' Αὔγουστον τοῦ 1914, νὰ ἐπανασυσταθῇ ἡ συμμαχία τῶν Βαλκανικῶν Λαῶν τοῦ 1912, ἄνευ σοβαρῶν ἐκχωρήσεων πρὸς τὴν Βουλγαρίαν.

Τὸ δὲ ἕτερον σχέδιον προέρχεται ἐκ Πετρουπόλεως, μέσῳ τῆς ἐν Παρισίοις Ρωσικῆς Πρεσβείας. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ρώσου Ὑπουργοῦ τῶν 'Εξωτερικῶν Σαζόνωφ, ἡ Βουλγαρία ἀπετέλει τὴν κλεῖδα τῶν Βαλκανίων, καὶ ἐπεβάλλετο, πρωτίστως, ὁ προσεταιρισμὸς ταύτης. Πρὸς τοῦτο,

---

1. 'Απομνημονεύματα Τσῶρτσιλ. «La Crise Mondiale» Γαλλικὴ ἔκδοσις τετράτομος ἔτους 1925. Τόμος πρῶτος. Σελ. 425. «The Worlb Crisis, 1911-1918». Δίτομος Ἔκδοσις 1938 Volume I. Σελὶς 440. 'Επίσης Lloyd George. «The Truth about Peace Treaties».

2. Pingaud· «Histoire Diplomatique de la France pendant le grande guerre». Editions Alsatia. Tome I. Σελὶς 159.

προέτεινε τὴν ἐκχώρησιν ἐδαφῶν πρὸς τὴν Χώραν ταύτην ἐκ μέρους τῶν ὑπολοίπων Βαλκανικῶν Χωρῶν, τούτων ἐξαναγκαζομένων ἐν ἀνάγκῃ καὶ διὰ τῆς βίας. Ὁ προαναφερθεὶς συγγραφεύς, χαρακτηρίζει τὴν πρότασιν ταύτην ὡς παράλογον καὶ ἄδικον, καθ' ὅσον αὕτη ἀπέβλεπεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ συμπαρασύρῃ ἅπαντας ἀνεξαιρέτως τοὺς Βαλκανικοὺς Λαούς, πρᾶγμα ἀδύνατον, ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἐν ταὐτῷ, ἐζήτει θυσίας ἐκ μέρους Κρατῶν ἀναμφισβητήτως συμπαθῶς διακειμένων πρὸς τὴν Ἀντάντ, ὡς ἡ Ἑλλάς, ἡ Ρουμανία, ἡ Σερβία(1), καὶ πρὸς ὄφελος Κράτους ἀμφισβητησίμων προθέσεων.

Μὴ εὐοδοθέντος οὐδενὸς ἐκ τῶν ὡς ἄνω δύο σχεδίων, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὑποβάλλει τὴν 19ην Αὐγούστου (ν/ήμ.) 1914, ἀπ' εὐθείας εἰδικῶς πρὸς τὴν Βρεττανικὴν Κυβέρνησιν, ἐκ συμφώνου μετὰ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, ὡς ὁμολογεῖ ὁ Winston Churchill εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του(2), μίαν πρώτην πρότασιν, δι' ἧς ἔθετε εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ἁπάσας τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ πρώτη αὕτη πρότασις ἐπανελήφθη μετὰ τὴν ἔξοδον τῆς Τουρκίας εἰς πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Κεντρικῶν.

Ἀμφότεραι αἱ προτάσεις αὗται τελικῶς ἀπερρίφθησαν ἐκ μέρους τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως, καθ' ἃ ἀναφέρει κατηγορηματικῶς καὶ ἀπεριφράστως ὁ Οὐΐνστον Τσώρτσιλ, Βρεττανὸς Ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῇ ἐπιμόνῳ πρὸς τοῦτο εἰσηγήσει τοῦ Βρεττανοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Λόρδου Γκρέϋ(3).

Ὁ Τσῶρτσιλ ὅμως, τῇ ἐγκρίσει τοῦ Βρεττανικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, εἶχεν ἤδη ἀποστείλει, ἔγγραφον πρὸς τὸν ἐν Ἑλλάδι ὑπηρετοῦντα Βρεττανὸν Ναύαρχον Κάρρ, Ἀρχηγὸν τῆς Ναυτικῆς Ὀργανωτικῆς Ἀποστολῆς, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 4 Σεπτεμβρίου, διὰ τοῦ ὁποίου τῷ ἀνέθετε νὰ συνεργασθῇ μετὰ τοῦ Ἑληνικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου, περὶ τῶν δυνατοτήτων συμπράξεως τῶν Ἑλληνικῶν πολεμικῶν δυνάμεων μετὰ τῶν Βρεττανικῶν, εἰς ἐπιχείρησιν κατὰ τῶν Δαρδανελλίων, καὶ εἶτα νὰ ὑποβάλῃ τὰ ἐκ ταύτης πορίσματα.

Εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του ὁ Τσῶρτσιλ, παραθέτει τὸ κείμενον τοῦ ἀποσταλέντος τηλεγραφήματος πρὸς τὸν Βρεττανὸν Ναύαρχον, ὡς καὶ τὸ

---

1. Idem. Σελὶς 161.

2. Winston Churchill, «The World Crisis». Δίτομος Ἀγγλικὴ ἔκδοσις 1938. Vol I. Κεφάλαιον XXI Σελὶς 440. Winston Churchill. «La Grise Mondiale». Τετράτομος Γαλλικὴ ἔκδοσις 1925. Μετάφρασις Delage. Τόμος 1. Κεφάλαιον XX. Σελὶς 425. Ἐπίσης Lloyd George. «The Truth abont Peace Treaties».

3. Ibid Ἀγγλικὴ ἔκδοσις Σελ. 441. Γαλλικὴ Σελὶς 426. Viscount Grey. «Twenty Five years». Ἔκδοσις τρίτομος Ἀγγλιστὶ 1928. Vol. III. Σελ. 131-134.

κείμενον τῆς ληφθείσης ἀπαντήσεως ἐκ μέρους τοῦ Ναυάρχου Κὰρρ μετὰ τὴν συνεργασίαν του μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου.

Ἀμφότερα τὰ ἔγγραφα ταῦτα, ἐν μεταφράσει, παρατίθενται αὐτούσια εἰς τὸ συνημμένον Παράρτημα. (Ἔγγραφα ὑπ' ἀρ. 2 καί 3).

Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Τσῶρτσιλ, προβαίνει εἰς τὰς ἀκολούθους διαπιστώσεις: Πρῶτον, ὅτι, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Τσῶρτσιλ, διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου εἶχεν ἀδικηθῆ ἡ Βουλγαρία. Δεύτερον, χαρακτηρίζων τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον ὡς γερμανόφιλον, ἐκφράζει τὴν ἔκπληξίν του διὰ τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ δύο προτάσεις τοῦ Βενιζέλου, κατὰ μῆνας Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον τοῦ 1914, εἶχον ὑποβληθῆ ἐκ συμφώνου μετὰ τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως. Τρίτον, τέλος, διαπιστώνει ἀπεριφράστως ὅτι, αἱ δύο αὗται προτάσεις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, πρὸς ἔξοδον παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ, ἀπερρίφθησαν κατόπιν ἀρνήσεως ἐκ μέρους τοῦ Βρεττανοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Λόρδου Γκρέϋ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι, προετάθη δὶς ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, κατὰ μῆνας Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον 1914, συναινοῦντος πρὸς τοῦτο καὶ τοῦ Βασιλέως, ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος, διὰ τῶν χερσαίων καὶ θαλασσίων δυνάμεών της, εἰς ἀπὸ κοινοῦ ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων. Ἀμφότεραι αὗται αἱ προτάσεις ἀπερρίφθησαν ἐκ μέρους τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως, τῇ εἰσηγήσει τοῦ Βρεττανοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Λόρδου Γκρέϋ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ ΚΑΡΡ ΚΑΙ Η ΜΑΤΑΙΩΘΕΙΣΑ ΠΑΡΑΙΤΗΣΙΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Α'.

ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ

Τὸ ἐν τῷ παρόντι Κεφαλαίῳ ἐκτεθησόμενον ἐπεισόδιον Κάρρ, αὐτὸ καθ' ἑαυτό, καθ' ἡμᾶς, στερεῖται παντελῶς οἱασδήποτε σημασίας. Οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἐξήσκησεν ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν πολεμικῶν γεγονότων. Δὲν θὰ ἤξιζε κἂν τὸν κόπον ν' ἀπασχολήσωμεν δι' αὐτοῦ τὸν ἀναγνώστην. Παρὰ ταῦτα, τρεῖς λόγοι μᾶς ἄγουν εἰς τὴν κατωτέρω ἀνάλυσιν τούτου. Πρῶτον μέν, τὸ γεγονὸς ὅτι, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος, μετὰ τὴν

ἐγκατάστασιν εἰς Ἀθήνας τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης, ἀγορεύων ἐν τῇ Βουλῇ κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 13ης Αὐγούστου 1917, ἔκρινε σκόπιμον νὰ συμπεριλάβῃ καὶ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, ἐν τῇ ἐπιχειρηματολογίᾳ του, ἐναντίον τοῦ τότε ἐκπτώτου Βασιλέως Κωνσταντίνου. Δεύτερον, τὸ γεγονὸς ὅτι, ὁ τρόπος ἐμφανίσεως τοῦ ἐπεισοδίου τούτου ἐκ μέρους τοῦ ἱστορικοῦ Γ. Βεντήρη, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ ἐξ ἀπορρήτων τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, καὶ ὁ κυριώτερος ποδηγέτης τῆς φιλελευθέρας Ἑλληνικῆς Κοινῆς Γνώμης, ἀποτελεῖ, καθ' ἡμᾶς, τὸ πρῶτον τεκμήριον, μεταξὺ ἄλλων πολλῶν, ἐλλείψεως ἀντικειμενικότητος ἐκ μέρους τοῦ συγγραφέως τούτου. Τὸ δίτομον σύγγραμμα Βεντήρη, ἀναφορικῶς πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζελου, ἀποτελεῖ τὴν μᾶλλον ἔγκυρον σχετικὴν πηγήν. Τρίτον τέλος, εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἀσημάντου τούτου ἐπεισοδίου μᾶς ἤγαγον αἱ ἀκόλουθοι σκέψεις : Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τὰ δημιουργοῦμεν, ἔν τινι μέτρῳ, ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, ἐνίοτε, ὄχι βεβαίως πάντοτε, περισσότερον μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν μας καὶ τὸν χαρακτῆρα μας, καὶ ὀλιγώτερον μὲ τὴν διανόησίν μας. Ἐκ τοῦ ἐξεζητημένου λοιπὸν τούτου ἐπεισοδίου, καθ' ἡμᾶς, ἐμφανίζεται ἡ ὑπερβολικὴ εὐθυξία, τὸ εὐερέθιστον καὶ ὁ βαθμὸς ἐκρηκτικότητος τῆς ἡφαιστειώδους ἰδιοσυγκρασίας τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου.

Τούτων τεθέντων, θὰ προβῶμεν κατωτέρω εἰς μίαν συντομωτάτην ἀνάλυσιν τοῦ ἐπεισοδίου, βάσει καὶ τῶν ἐκτεθέντων ἐν τῇ Βουλῇ ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, καὶ ὡς ἐξιστορεῖται καὶ ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Βεντήρη.

Β'.

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΤΟΥ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΥ

Ὁ Βρεττανὸς Ναύαρχος Κάρρ ἔχει ἀναλάβει ἀπὸ τοῦ ἔτους 1913 τὰ καθήκοντα τοῦ ἐκπαιδευτοῦ καὶ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν κατὰ θάλασσαν Ἑλληνικῶν δυνάμεων. Ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ τίτλου, ὃν οὗτος ἐχρησιμοποίει κατὰ τὴν δημοσίευσιν διαφόρων ἱστορικοεπιστημονικῶν μελετῶν του, ἦτο διαπεπιστευμένος, κατὰ τύπους, πλησίον τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, ὡς συμβαίνει δηλαδὴ καὶ μὲ τοὺς Πρέσβεις εἰς τὰ Κράτη πάσης Βασιλευομένης Δημοκρατίας. Χαρακτηρίζεται δὲ παρὰ τοῦ ἱστορικοῦ Βεντήρη ὡς προσωπικὸς φίλος τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Καθὼς ἐξεθέσαμεν εἰς τὸ προηγούμενον Κεφάλαιον, ὁ Βρεττανὸς Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν Οὐίνστον Τσῶρτσιλ ἀπέστειλεν, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 4ης Σεπτεμβρίου 1914, τηλεγράφημα πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις ὑπηρετοῦντα Βρεττανὸν τοῦτον Ναύαρχον δι' οὗ τὸν διέτασσε νὰ προβῇ εἰς συνεννοήσεις μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου ἐπὶ σχετικῶν ζητημάτων, διὰ τὴν περί-

πτωσιν Ἑλληνο-Βρεττανικῆς συνεργασίας, εἰς ἐπιχείρησιν ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων, ρητῶς διασαφηνίζων ὅτι, αἱ πολιτικαὶ ἀπόψεις θὰ καθωρίζοντο ὑπὸ τῶν οἰκείων Κυβερνήσεων. (Παράρτημα, ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 2).

Ὁ Ναύαρχος Κάρρ, λαβὼν τὸ τηλεγράφημα τοῦ Τσῶρτσιλ, παρ' ὅτι κατὰ τύπους ἦτο διαπεπιστευμένος παρὰ τῷ Βασιλεῖ, ὀρθῶς πράττων, ἀνακοινοῖ τὸ περιεχόμενον τούτου πρῶτον πρὸς τὸν ὑπεύθυνον Ἕλληνα Πρωθυπουργὸν Βενιζέλον. Τοῦτο σαφῶς συνάγεται ἐκ τῆς ἐν τῷ Παραρτήμ. ἐπισυναπτομένης ἀπαντητικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸν Βενιζέλον. (Παρ. ἔγγρ. ὑπ' ἀρ. 5). Πιθανῶς δὲν ἐπέδειξε πρὸς τὸν Ἕλληνα Πρωθυπουργὸν αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔγγραφον κείμενον. Ἀλλ' οὔτε καὶ οὗτος τὸ ἐζήτησε, ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν προφορικὴν ἀνακοίνωσιν. Μετὰ ταῦτα ὁ Βρεττανὸς Ναύαρχος γίνεται δεκτὸς εἰς ἀκρόασιν παρὰ τοῦ Βασιλέως. Κατὰ τὴν διεξαχθεῖσαν συνομιλίαν, διαρκούσης τῆς ἀκροάσεως, λαβούσης χώραν σημειωτέον ἀρκούντως προγενεστέρως τῆς ἐξόδου τῆς Τουρκίας εἰς πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Κεντρικῶν, ὁ Ἕλλην Βασιλεὺς διετύπωσε, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ τὴν ἄποψιν καθ' ἥν, ἐν περιπτώσει Ἑλληνο-Τουρκικῆς ἐμπλοκῆς, θὰ προετίμα, ἵνα ἡ Τουρκία ἐκήρυσσε πρώτη τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, καὶ οὐχὶ ἀντιστρόφως, ὡς ἐπίσης καὶ ὅτι, θὰ ἐπεθύμει, εἰ δυνατόν, νὰ ἀπέφευγε τὴν ρῆξιν πρὸς τὴν Γερμανίαν. Ἀμφοτέρας ὅμως τὰς ἀπόψεις ταύτας δὲν τὰς ἔθεσεν ὡς ὅρον ἀπαράβατον. Ὅσον ἀφορᾷ εἰδικῶς τὴν περὶ Γερμανίας ἐπιφύλαξιν μὴ λησμονῶμεν ὅτι, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὡς ἤδη ἐξετέθη ἐν τῇ παρούσῃ, καὶ ὁ Βενιζέλος, προκειμένου νὰ τηρήσῃ τὰ προσχήματα ἴσης μεταχειρίσεως, εἶχεν ἐπιτρέψει τὴν ἀνθράκευσιν τῶν δύο Γερμανικῶν θωρηκτῶν «Γκαῖμπεν» κα' «Μπρεσλάου».

Μετὰ τὴν λῆξιν λοιπὸν τῆς τοιαύτης ὑπηρεσιακῆς ἀκροάσεως, γενομένης ὅμως ἐν ταὐτῷ καὶ ἐν πνεύματι φιλικῆς ἀνταλλαγῆς προσωπικῶν γνωμῶν, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος διετύπωσε πρὸς τὸν Βρεττανὸν Ναύαρχον τὴν ἀκόλουθον ὁδηγίαν ἐπὶ λέξει : «Σᾶς ἐξουσιοδοτῶ νὰ τὰ ἀνακοινώσητε » εἰς ἀπάντησιν πρὸς τὴν Κυβέρνησίν σας, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχητε ὑπ' ὄψει » σας ὅτι, πρέπει νὰ περάσητε νὰ ἰδῆτε τὸν Πρωθυπουργόν, διὰ νὰ ἐγκρίνῃ » τὸ τηλεγράφημά σας, διότι δὲν μπορεῖ νὰ σταλῇ ἄνευ τῆς ἐγκρίσεώς του » ἡ ἀπάντησις αὐτη.». Ἐχαρακτηρίσαμεν ὡς «ἐπὶ λέξει» τὴν ἀνωτέρω δοθεῖσαν ὁδηγίαν ἐν κατακλεῖδι τῆς ἀκροάσεως ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸν Ναύαρχον, καθ' ὅσον ταύτην ἠρύσθημεν, ἐπίσης ἐπὶ λέξει, ἐκ τῆς ἀγορεύσεως τοῦ Βενιζέλου, ὡς αὐτη ἐκτίθεται εἰς τὰ ἐπίσημα πρακτικὰ τῆς Βουλῆς κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 13ης Αὐγούστου 1917. Συνεπῶς ἡ ἀκρίβεια τῆς οὐσίας δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ (1).

---

1. Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς. Περίοδος Κ. Σύνοδος Β. Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων. Ἔτος 1929. Σελὶς 271.

Ὁ Ναύαρχος Κάρρ, μετὰ τὴν ἀκρόασίν του παρὰ τῷ Βασιλεῖ, συνειργάσθη μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου. Ὡς προκύπτει ἐκ τῆς παρατιθεμένης ἐν τῷ Παραρτήματι ἀπαντήσεως πρὸς τὸν Τσῶρτσιλ, ἐκ μέρους τοῦ Ναυάρχου Κάρρ, ἡ συνεργασία τοῦ τελευταίου τούτου μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου ὑπῆρξεν ἀπολύτως ἁρμονική. Κατόπιν τῆς τοιαύτης συνεργασίας, ὁ Ναύαρχος Κὰρρ συντάσσει ἐν προσχεδίῳ τὴν ἀπάντησίν του. Λησμονεῖ ὅμως τὰς ὁδηγίας τοῦ Τσῶρτσιλ, καθ' ἃς αἱ πολιτικαὶ ἀπόψεις ἀπετέλουν ἔργον τῶν Κυβερνήσεων. Περιλαμβάνει ὅθεν εἰς τὸ σχέδιον τῆς ἀπαντήσεώς του καὶ τὰς προσωπικὰς σκέψεις τοῦ Βασιλέως περὶ Τουρκίας καὶ Γερμανίας, τὰς ὁποίας οὗτος, φιλικῶς, καὶ ὑπὸ μορφὴν προσωπικῶν ἐπιφυλάξεων, εἶχε διατυπώσει. Συμμορφούμενος ὅμως ἀπαρεγκλίτως πρὸς τὴν ἐντολὴν τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως, θέτει ὑπ' ὄψει τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ τὸ προσχέδιον τοῦτο ἀπαντήσεως, πρὸ τῆς ἀποστολῆς του πρὸς τὸν Τσῶρτσιλ. Ὁ Βενιζέλος ἀναγνώσας τοῦτο, ἐκλαμβάνει ὅτι, ὁ Κωνσταντῖνος ὑπανεχώρησεν εἰς τὰ μέχρι τότε συμπεφωνημένα μεταξὺ Βασιλέως καὶ Πρωθυπουργοῦ, περὶ ἀνεπιφυλάκτου ἐξουσιοδοτήσεως συνεννοήσεων μετὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἀντὶ δὲ νὰ ζητήσῃ, ὡς ὤφειλε, καθ' ἡμᾶς, ἀκρόασιν ἵνα διαλευκάνῃ τὴν ὄντως φαινομενικῶς προκύψασαν οὐσιώδη διαφορὰν ἀντιλήψεων, ἀποστέλλει ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Βασιλέα, δι' ἧς ὑποβάλλει τὴν παραίτησίν του, λησμονῶν ὅτι, ἤδη, ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος, εἶχε κρούσει τὰς θύρας τῆς Χώρας. Τὴν ἔγγραφον ταύτην παραίτησιν τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ, καὶ τὴν δοθεῖσαν ἀπάντησιν πρὸς αὐτὸν ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως, δι' ἧς δὲν ἐγένετο δεκτὴ ἡ παραίτησις, ἐπισυνάπτομεν εἰς τὸ Παράρτημα (ἔγγραφα ὑπ' ἀρ. 4 καὶ 5).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1ον) Τὸ γεγονὸς ὅτι, ὁ Βρεττανὸς Ναύαρχος, ἐκτελῶν ῥητὴν ἐντολὴν τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως , τοῦ τοιούτου ὁμολογουμένου ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Βενιζέλου, ἔθεσεν ὑπ' ὄψει πρὸς ἔγκρισιν ἐκ μέρους τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ τὸ παρ' αὐτοῦ συνταχθὲν προσχέδιον ἀπαντήσεως, πρὸ τῆς ἀποστολῆς τούτου πρὸς τὸν παραλήπτην Τσῶρτσιλ, ἀποκλείει, προφανῶς, διὰ πάντα ἀμερόληπτον κριτήν, πᾶσαν ὑπόνοιαν δόλου. Συνεπῶς, ἡ σπουδὴ τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ ὅπως, ἀντὶ αἰτήσεως ἀκροάσεως, ὑποβάλῃ ἔγγραφον παραίτησιν πρὸς τὸν Βασιλέα, ἐν μέσῳ διεθνῶν πολεμικῶν γεγονότων, τυγχάνει τοὐλάχιστον ἀκατανόητος, ἂν μὴ ἐξεζητημένη.

Ὁ συγγραφεὺς Γ. Βεντήρης, ἐπικρίνων τὴν συμπεριφορὰν τοῦ Κάρρ, ἀποφαίνεται ὅτι «οὗτος προσηνέχθη ὡς αὐλικὸς καὶ οὐχὶ ὡς Ἄγγλος ναύ-

της»(1). Ἡ ἐξήγησις τοῦ τοιούτου βαρέως χαρακτηρισμοῦ ἐκ μέρους τοῦ ἱστορικοῦ Βεντήρη εἶναι, καθ'ἡμᾶς, ἡ ἀκόλουθος : Ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς ἑπόμενον Κεφάλαιον, ὁ Βρεττανὸς οὗτος Ναύαρχος, εἰς δημοσιευθεῖσαν μελέτην του ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐπικρίνει αὐστηρῶς, βάσει ἐπιχειρημάτων, ἅτινα ἐκ τῆς θέσεως του κατεῖχε, τὴν πολιτικὴν τοῦ Βενιζέλου τόσον διὰ τὴν περίπτωσιν τῶν Δαρδανελλίων, ὅσον καὶ διὰ τὴν ἀπόφασίν του περὶ ἀποβάσεως εἰς Μικρὰν Ἀσίαν. Δὲν κατακρίνει δὲ ὁ Ἄγγλος Ναύαρχος τὴν πολιτικὴν τῆς προώρου ἐξόδου μας, λόγῳ αἰσθημάτων φιλίας πρὸς τὴν Χώραν μας, ἢ λόγῳ αἰσθημάτων φιλίας πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον. Ἀποφαίνεται, ὡς καὶ ἅπαντες σχεδὸν οἱ Σύμμαχοι Στρατιωτικοί, ὅτι, πρόωρος ἔξοδος τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ Ἀντὰντ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐνισχύσῃ ἐπαρκῶς τὴν Ἑλλάδα, θὰ ἐπέσυρε τὴν πρόωρον ἐπέμβασιν τῶν Γερμανῶν πρὸς Μακεδονίαν.

2ον) Καταλογίζεται εἰς βάρος τοῦ Βασιλέως τὸ γεγονὸς ὅτι, ἐνῷ εἶχεν ἐξουσιοδοτήσει τὸν Πρωθυπουργὸν του νὰ διαπραγματευθῇ, ἐν λευκῷ, τὴν σύμπραξίν μας μετὰ τῆς Ἀγγλίας, ἐν τούτοις, εἰς συζήτησιν λαβοῦσαν χώραν τὴν 5ην ἢ 6ην Σεπτεμβρίου 1914, μετὰ τοῦ φίλου του Βρεττανοῦ Ναυάρχου, ἐξεμυστηρεύθη τὴν ἐνδόμυχον εὐχὴν του ὅπως, ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ πολέμου, ἡ Ἑλλὰς μὴ ἐκήρυσσεν πρώτη ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας, τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ νὰ ὑφίστατο τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ἐκ μέρους τῶν δύο τούτων Χωρῶν.

Φρονοῦμεν ὅτι, ἦτο ἄδικος ἡ τοιαύτη μομφή. Διαρκοῦντος τοῦ πρώτου τούτου μεγάλου πολέμου, ὑπῆρξαν πλεῖστα παραδείγματα Κρατῶν, καὶ Μεγάλων Δυνάμεων εἰσέτι, ἅτινα ἐμπλακέντα δὲν ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον συλλήβδην πρὸς ἅπαντας τοὺς ἀντιπάλους. Συνεπῶς, ἡ σκέψις τοῦ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν ῥῆξιν πρὸς τὴν Γερμανίαν, παρ' ὅτι θὰ εἴχομεν ἐμπλακῆ μετὰ τῆς Τουρκίας, οὐδὲν τὸ ἀνώμαλον ἐμφανίζει ὡς σκέψις. Ἄλλως τε, αὐτὸς οὗτος ὁ Βενιζέλος, προσφάτως, εἶχε προβῆ εἰς ἔμπρακτον ἐνέργειαν, εἰς φιλικὴν χειρονομίαν πρὸς τὴν Γερμανίαν, τὴν ἀνθράκευσιν τῶν δύο Γερμανικῶν θωρηκτῶν. Διὰ τῆς τοιαύτης ἀνθρακεύσεως ἐπεζήτει, προφανῶς, νὰ φανῇ εὐάρεστος πρὸς τὴν Γερμανίαν ἐξερχόμενος πιθανῶς καὶ τῶν ὁρίων τῆς αὐστηρᾶς οὐδετερότητος(2). Τοῦτο εἶναι ἄσχετον πρὸς τὸ γεγονὸς ὅτι, πολὺ μεταγενεστέρως, διὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος, Βρεττανὸς Ὑπουργὸς εἶχε προσπαθήσῃ νὰ δικαιολογήσῃ δημοσίᾳ τὴν τοιαύτην παράβασιν.

3ον) Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλης πλευρᾶς, ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Βενιζέλου τῆς 7ης

---

1. Τόμος πρῶτος. Σελὶς 252.

2. Τὸ γεγονὸς τῆς ἀνθρακεύσεως τῶν δύο Γερμανικῶν θωρηκτῶν, κατόπιν ἰδιοχείρου διαταγῆς τοῦ Βενιζέλου, ἀναφέρει λεπτομερῶς, ὡς ἤδη ἐξεθέσαμεν, καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ Sir Basil Thomson, Ἀρχηγοῦ τῆς ἐν Ἑλλάδι Βρεττανικῆς Μυστικῆς Ὑπηρεσίας.

Σεπτεμβρίου 1914, δι' ἧς ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, ἐμφανίζει ἀνακολουθίαν σκέψεων καὶ ἐνεργειῶν.

Καθ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Τουρκίαν, ἡ πεμπτουσία τῶν σκέψεων ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Βενιζέλου συνίστατο εἰς τὸ ὅτι, ὁ Βασιλεύς, ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου 1914, ἐσφάλλετο, ἐφ' ὅσον δὲν διέβλεπεν ἔκτοτε ὅτι, ἡσωτηρία τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀπετέλει συνάρτησιν ἑνὸς ἀναποφεύκτου καὶ μᾶλλον ἀμέσου πολέμου μετὰ τῆς Τουρκίας.

Ἐφόσον ὅμως, οὕτως ἐσκέπτετο, γράφων πρὸς τὸν Βασιλέα ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου 1914, προφανῶς ἀπετέλεσεν ἀνακολουθίαν ὁ παρ' αὐτοῦ, πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, κατὰ μῆνα Αὔγουστον 1914, γενόμενος ἐμπλουτισμὸς τοῦ Τουρκικοῦ πολεμικοῦ Στόλου διὰ τῶν δύο ἰσχυρῶν Γερμανικῶν θωρηκτῶν, ἅτινα διεδραμάτισαν σπουδαίαν ἀποστολὴν διὰ τῶν συνεχῶν βομβαρδισμῶν τῶν Ρωσικῶν λιμένων τῆς Μαύρης Θαλάσσης καὶ τῆς ναυτικῆς κυριαρχίας ἐν αὐτῇ.

4ον) Χαρακτηριστικὸν εἶναι καὶ τὸ γεγονός, ὅπερ ἐπεσημάναμεν κα ἐν προηγουμένῳ Κεφαλαίῳ. Τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Τσώρτσιλ, μεταφρασθέντα εἰς τὴν Γαλλικὴν ἐδημοσιεύοντο ἐν ἔτει 1925. Τὸ σύγγραμμα Βεντήρη ἐδημοσιεύθη ἐν ἔτει 1931. Ἠδυνήθη ὅθεν ὁ συγγραφεὺς νὰ ἀρυσθῇ ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων Τσῶρτσιλ τὴν τηλεγραφικὴν ἐντολὴν τοῦ τελευταίου τούτου πρὸς τὸν Βρεττανὸν Ναύαρχον Κάρρ. Παραλείπει ὅμως ν' ἀρυσθῇ, καὶ νὰ παραθέσῃ, καὶ τὴν ἀπάντησιν Κάρρ πρὸς Τσώρτσιλ, καθόσον, ἡ παράθεσις ταύτης, θὰ ἀπέβαινεν ἐνοχλητικὴ διὰ τοὺς ἰσχυρισμούς του. Ἡ σύντομος ἀπάντησις Κάρρ ἀποδεικνύει τὴν ἁρμονικὴν συνεργασίαν τούτου, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, μετὰ τοῦἙλληνικοῦ Ἐπιτελείου.

5ον) Χαρακτηριστικόν, ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς εἰλικρινοῦς ἐπιθυμίας τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον, πρὸς συνεργασίαν μετὰ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, μὲ σκοπὸν τὴν ἐκπόρθησιν τῶν Δαρδανελλίων, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς προσωπικῆς φιλίας μεθ' ἧς συνεδέετο ὁἝλλην Βασιλεὺς καὶ ὁ Ἄγγλος Ναύαρχος, ἀποτελεῖ τὸ ἀκόλουθον γεγονός, πιστοποιούμενον ὑπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς ἐν Ἑλλάδι Βρεττανικῆς Μυστικῆς Ὑπηρεσίας Sir Basil Thomson, εἰς τὸ δεύτερον Κεφάλαιον τοῦ προμνησθέντος συντόμου συγγράμματός του : ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος παρέδωσεν ἰδιοχείρως εἰς τὸν Ναύαρχον Κάρρ, τὸ σχέδιον, ὅπερ εἶχεν ἐκπονήσει τὸ Ἑλληνικὸν Ἐπιτελεῖον, μιᾶς πλήρως μελετηθείσης ἐκστρατείας πρὸς κατάληψιν τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως δι' ἐπαρκῶν Ἑλληνο-Συμμαχικῶν δυνάμεων. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἦτο ἄσχετον πρὸς τὸ σχέδιον αἰφνιδιαστικῆς ἀποβάσεως εἰς τὴν Χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως, τὸ μελετηθὲν κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1914, ὅτε ἡ Τουρκία μᾶς ἠπείλει διὰ τῆς καταλήψεως τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους.

Σημειωτέον ὅτι, ὡς θὰ ἀναφέρωμεν περαιτέρω, ἡ Ἔκθεσις τῆς Βρετ-

τανικῆς Κοινοβουλευτικῆς 'Ανακριτικῆς 'Επιτροπῆς, τῆς συσταθείσης ἐν ἔτει 1917, διὰ τὴν ἔρευναν τῆς 'Υποθέσεως τῶν Δαρδανελλίων, ἀναφέρει ὅτι, ὁ Βρεττανὸς 'Αρχιστράτηγος Sir Ian Hamilton, μεταβαίνων εἰς Δαρδανέλια κατὰ Μάρτιον τοῦ 1915, ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὰ ἔγγραφά του, καὶ τὸ σχέδιον τοῦτο τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Επιτελείου,

'Ο κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην Βρεττανὸς Στρατιωτικὸς 'Ακόλουθος ἐν 'Αθήναις ἀναφέρει ὅτι, ὁ Βενιζέλος ὑπῆρξεν ἀναμφισβητήτως ἀφοσιωμένος φίλος τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, ἐπεθύμει ὅμως νὰ ἔχῃ τὸ μονοπώλιον τῆς 'Αγγλοφίλου πολιτικῆς.

6ον) Καθ' ἡμᾶς τὴν ἔγγραφον ἀπάντησιν τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸν Πρωθυπουργόν του, ἐπισυναπτομένην εἰς τὸ Παράρτημα, (ἀρ. 5), χαρακτηρίζει ἡ ἀξιοπρέπεια, ἡ σεμνότης καὶ ἡ ἐκτίμησις πρὸς τὸν συνεργάτην πολιτικὸν δημιουργὸν Πρωθυπουργὸν τῆς Μείζονος 'Ελλάδος, τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ 1913.

'Ιδιαζόντως λογικὴ τυγχάνει ἡ κατακλεὶς τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸν Πρωθυπουργόν, ἥτις, δι' ἐλαχίστων φράσεων, καταδεικνύει τὸ ἄσκοπον καὶ τὸ ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου δημιουργηθὲν ζήτημα παραιτήσεως : «. . . 'Επροσπάθησα πάντοτε νὰ εἶμαι τίμιος καὶ εἰλικρινὴς εἰς τὰς σχέσεις μου μετὰ τῶν 'Υπουργῶν μου, ἰδιαίτατα δὲ εἰς τὰς σχέσεις μου πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν καὶ τὸν κύριον Βενιζέλον ὡς ἄνθρωπον. Δὲν νομίζετε ὅτι ἐὰν ἠρωτᾶτε πρῶτον, ἐὰν τὰ περιεχόμενα εἰς τὸ τηλεγράφημα τοῦ Κὰρρ εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς γνώμης μου, θὰ ἦτο ἀρκετόν. 'Εν καταφατικῇ δὲ ἀπαντήσει, θὰ ἦσθε πάντοτε εἰς καιρὸν νὰ ὑποβάλητε τὴν παραίτησίν σας. 'Ως ἔχουν τὰ πράγματα, δὲν βλέπω λόγον παραιτήσεως καὶ δὲν τὴν δέχομαι. Ὅλως ὑμέτερος. Κωνσταντῖνος Β'».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΑΙ ΡΩΣΙΚΑΙ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΤΕΝΩΝ

Α'

ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Προκειμένου, εἰς τὰ ἑπόμενα Κεφάλαια, νὰ πραγματευθῶμεν τὰ αἴτια τῆς ματαιώσεως τῆς ἐξόδου τῆς Χώρας μας εἰς πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς 'Αντάντ, κατὰ μῆνας 'Ιανουάριον καὶ Φεβρουάριον τοῦ 1915, καθίσταται ἐπιβεβλημένη ἡ ἀνάγκη νὰ προτάξωμεν κεφάλαιον ἀναφερόμενον, ἐν μεγίστῃ

συντομίᾳ, εἰς τὰς Ρωσικὰς διεκδικήσεις ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Στενῶν.

Τοῦτο δὲ διότι, ἡ πολιτικὴ τῆς 'Αντὰντ ἔναντι τῆς 'Ελλάδος, κατὰ τὸ ἔτος 1915, διέπεται καὶ κυριαρχεῖται, πρωτίστως, ἐκ τῶν τοιούτων διεκδικήσεων.

Β'

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΕΩΣ ΤΩΝ ΡΩΣΙΚΩΝ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΩΝ

Δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι, μεταγενεστέρως τῆς δημιουργίας τοῦ συγχρόνου ἐλευθέρου 'Ελληνικοῦ Βασιλείου, ὁ πρῶτος συστηματικὸς προγραμματισμὸς τῶν προϋφισταμένων Ρωσικῶν διεκδικήσεων, ἐπὶ ἐδαφῶν, ἐφ' ὧν τὸ ῎Εθνος μας ἐκέκτητο ἀπαράγραπτα δικαιώματα, καὶ ἐπὶ πληθυσμῶν, οἵτινες ἐστέναζον εἰσέτι ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς τότε 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐξεδηλώθη, τὸ πρῶτον, ἐν ἔτει 1867, ὅτε συνεκροτήθη ἐν Μόσχᾳ τὸ πρῶτον πανσλαυϊστικὸν συνέδριον.

Τὸ συνέδριον ἐκεῖνο, ὑπῆρξεν ἡ συνέπεια τῆς νίκης τῶν Πρώσσων εἰς Σάδοβαν, ἐναντίον τῶν Αὐστριακῶν, κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος 1866. 'Η νίκη αὕτη ἀπετέλεσε τὴν πρώτην κροῦσιν τοῦ κώδωνος κινδύνου, διὰ τὸν Πανσλαυϊσμὸν ἐκ μέρους τοῦ Παγγερμανισμοῦ. 'Εξ ἄλλου, ἡ ἧττα τῆς Αὐστρίας, τῆς θανασίμου ἐχθρᾶς τῶν Τσάρων, διήγειρε τὰς Ρωσικὰς ὀρέξεις. Κατὰ τὸ συνέδριον λοιπὸν ἐκεῖνο (1), ἀφ' ἑνὸς μὲν διεδηλώθησαν αἱ ἐδαφικαὶ διεκδικήσεις τῆς Ρωσίας ἐπὶ ἐδαφῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀσιατικῶν τῆς τότε 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐπὶ τῶν ὁποίων διεβίου ἀπὸ αἰώνων συμπαγὴς 'Ελληνικὸς πληθυσμός, ἀφ' ἑτέρου δὲ προεβλήθη ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι, τὸ τεκμήριον τῆς 'Εθνότητος ἀποτελεῖ τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα. 'Ο ἰσχυρισμὸς οὗτος ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον προβαλλόμενος εἰς Σόφιαν, εἰς Σκόπια καὶ ἐσχάτως καὶ εἰς Βελιγράδι.

Ταῦτα ἐν ὀλίγοις, περὶ τῆς ἀφετηρίας τῆς συγκροτήσεως τοῦ Πανσλαυϊσμοῦ.

῎Ας ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1914.

Τὴν 21ην Φεβρουαρίου 1914, συνέρχεται ἐν τῇ Ρωσικῇ πρωτευούσῃ Μέγα Συμβούλιον ἐκ Πολιτικῶν, Διπλωματῶν καὶ Στρατιωτικῶν, τοῦ ὁποίου σκοπὸν ἀπετέλεσεν ἡ μελέτη καὶ ὁ προγραμματισμὸς τῶν Ρωσικῶν ἐπιδιώξεων ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Στενῶν. Καθ' ἃ προκύπτει ἐκ τῶν ἀπορρήτων ἀρχείων τοῦ 'Υπουργείου τῶν 'Εξωτερικῶν τοῦ Τσαρικοῦ Καθεστῶτος, ἡ ἀνάγκη τῆς συγκλήσεως τοῦ συνεδρίου τούτου εἶχε προκύψει

---

1. Λίαν ἐνδιαφέρουσαν λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ συνεδρίου ἐκείνου περιλαμβάνει τὸ τεῦχος τῆς 1ης Σεπτεμβρίου 1867 τῆς « Revue des Deux Mondes». 'Η μελέτη τῶν συζητήσεων ἐπὶ τῶν θεμάτων τοῦ συνεδρίου ἐκείνου παρέχει ἔκδηλον εἰκόνα τῶν ἀναλογιῶν τοῦ Πανσλαυϊσμοῦ πρὸς τὸν Κομμουνισμόν. Τὸ τεῦχος τοῦτο εὕρηται, ἐν τῇ Δημοσίᾳ 'Εθνικῇ Βιβλιοθήκῃ 'Αθηνῶν.

πρὸς ἀντιμετώπισιν καὶ ἀποφυγὴν ἐπαναλήψεως κατὰ τὸ μέλλον ἀντιξοοτήτων, ἐμφανισθεισῶν κατὰ τὸ παρελθόν. Τοιαῦται ἀντιξοότητες ὑπῆρξαν αἱ ἀκόλουθοι(1).

Λόγῳ τῶν ἰσχυουσῶν Διεθνῶν Συμβάσεων περὶ Δαρδανελλίων, ὁ Ρωσικὸς στόλος τοῦ Εὐξείνου εἶχεν ἀναγκασθῇ νὰ παραμείνῃ ἀμέτοχος τῆς ναυμαχίας τῆς Τσουσίμα κατὰ τὸν Ρωσο-Ἰαπωνικὸν πόλεμον τοῦ 1905. Ἐπίσης τὸ Ρωσικὸν ἐμπόριον ἐξαγωγῶν σιτηρῶν, ὡς καὶ ὁ Ρωσικὸς ἐμπορικὸς Στόλος, εἶχον πληγῇ καιρίως, διαρκοῦντος τοῦ Ἰταλο-Τουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1911, συνεπείᾳ τοῦ κλεισίματος τῶν Δαρδανελλίων.

Τὸ συνέδριον λοιπὸν ἐκεῖνο, τῆς 21ης Φεβουαρίου 1914, κατέληξεν εἰς τὴν ἀπόφασιν ὅπως, εἰς πρώτην παρουσιασθησομένην εὐκαιρίαν διεθνοῦς ἐμπλοκῆς, ἐπιζητηθῇ ἡ διὰ τῆς βίας ἐπίλυσις τοῦ προβλήματος τούτου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Στενῶν, ἐφόσον αἱ δύο Σύμμαχοι τῆς Ρωσίας, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία, ἐκώφευον εἰς τὰς ἐπανειλημμένας καὶ ἐπιμόνους Ρωσικὰς ἐπικλήσεις, πρὸς ἄρσιν τοῦ ἐνδεχομένου τῆς ἐπαναλήψεως μελλοντικῶς τῶν τοιούτων ἀντιξοοτήτων.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὁπότε, κατὰ μῆνα Ἰούλιον ἰδίου ἔτους, ἐκρήγνυται ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος.

Ἡ Ἀντάντ, μέχρι τῆς ἀποσαφηνίσεως τῆς διπλωματικῆς θέσεως τῆς Τουρκίας, ἐπιζητοῦσα νὰ ματατώσῃ τὴν ἀνάμιξιν τῆς Χώρας ταύτης εἰς τὸν πόλεμον, παρεῖχε πρὸς ταύτην κατηγορηματικὰς διαβεβαιώσεις περὶ τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος της. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις, συνδεδεμμένη ἤδη διὰ συμμαχίας μετὰ τῆς Γερμανίας, ἐκώφευεν εἰς τὰς ἐπανειλημμένας ταύτας διαβεβαιώσεις.

Τὴν 29ην Ὀκτωβρίου 1914, ἡ Τουρκία τάσσεται παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Κεντρικῶν. Ἐπέρχεται οὕτως ἡ Ρωσο-Τουρκικὴ ῥῆξις, ἐξαλειφθείσης πάσης ἐλπίδος προσεταιρισμοῦ τῆς Τουρκίας ἐκ μέρους τῆς Ἀντάντ. Ἡ Τσαρικὴ Κυβέρνησις ἀναλαμβάνει πλήρη ἐλευθερίαν διὰ τὰς διεκδικήσεις της ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Στενῶν.

Τὴν 31ην Ὀκτωβρίου 1914, ὁ Ρῶσος Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Σαζόνωφ, δηλοῖ πρὸς τὸν ἐν Πετρουπόλει Βρεττανὸν Πρεσβευτὴν ὅτι, κατόπιν τῆς ῥήξεως πρὸς τὴν Τουρκίαν, τὸ ζήτημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως «ἐπανέρχεται εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν».

1. Τὰ ἀπόρρητα ἀρχεῖα τοῦ Τσαρικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν παρεδόθησαν ἐκ μέρους τοῦ Σοβιετικοῦ Καθεστῶτος, πρὸς τὴν ἐν Παρισίοις ἑδρεύουσαν ὀργάνωσιν τῆς Βιβλιοθήκης τῆς « Documentation Internationale » καὶ ἀπαρτιζομένην ἐξ ἐγκρίτων Ρωσσομαθῶν Γάλλων Καθηγητῶν ἱστορικῶν. Ἡ Ὀργάνωσις αὐτή, ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 1930, τὸν πρῶτον τόμον τοῦ συγγράμματος ὑπὸ τὸν τίτλον « Constantinople et les Détroits». Ἐν ἔτει δὲ 1932 τὸν δεύτερον τόμον. Ἀμφότεροι οἱ τόμοι τοῦ περισπουδάστου τούτου συγγράμματος εὕρηνται ἐν τῇ Γενναδίῳ Βιβλιοθήκῃ ὑπὸ στοιχεῖα H. 259. L. 31. Εὕρηνται ἐπίσης ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς.

Τὴν 2αν Νοεμβρίου 1914, ὁ Τσάρος εἰς διάγγελμά του πρὸς τὸν Ρωσικὸν Λαόν, ὑπαινίσσεται «τὴν λύσιν τοῦ προαιωνίου προβλήματος τὸ ὁποῖον οἱ πρόγονοί του ἐκληροδότησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μαύρης Θαλάσσης».

Τὴν 13ην Νοεμβρίου 1914, ὁ Ἄγγλος Βασιλεὺς καθίσταται κατηγορηματικώτερος, λέγων ἀπεριφράστως πρὸς τὸν ἐν Λονδίνῳ Ρῶσον Πρεσβευτὴν ὅτι, « Constantinople must be yours», (ἡ Κωνσταντινούπολις πρέπει νὰ γίνῃ δική σας[1]). Ἡ βασιμότης τῆς τοιαύτης ἐπιγραμματικῆς φράσεως ἐπαληθεύεται ὑπὸ πλείστων πηγῶν. Ὡς λ.χ. τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Poincaré, τοῦ Maurice Paléologue καὶ πλείστων ἄλλων.

Ὁ Βρεττανὸς Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Λόρδος Γκρέϋ, ἀναφερόμενος εἰς τὴν χρονικὴν περίοδον τοῦ τέλους 1914 (τόμος 3 σελὶς 144), ἀναφέρει τὰ ἀκόλουθα αὐτολεξεί: «Συνεφωνήθη ὅτι, ἐπιβάλλεται νὰ γίνῃ ἡ ὑπόσχεσις πρὸς τὴν Ρωσίαν περὶ Κωνσταντινουπόλεως. Οὔτε ἡμεῖς, οὔτε οἱ Γάλλοι, ἠρέσκοντο εἰς τοῦτο. Προσωπικῶς ἐφρόνουν ὅτι, κατόπιν τῆς συμβολῆς τῆς Ρωσίας εἰς τὴν Ὑπόθεσιν, κατόπιν τῶν κινδύνων καὶ τῶν ἀπωλειῶν εἰς ἃς αὕτη εἶχεν ὑποβληθῆ, ἐξωθήσασα τὴν προέλασίν της εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον, προκειμένου νὰ ἀνακουφίσῃ τὸ ἰσχυρῶς πιεζόμενον Δυτικόν, μᾶς ἐπεβάλλετο, ἐν πνεύματι δικαιοσύνης, νὰ συγκατατεθῶμεν εἰς τὴν πρὸς ταύτην ἐκχώρησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Δεδομένου ὅτι, κατὰ τὸ παρελθόν, ὑπήρξαμεν οἱ πρωταγωνισταί, οἱ ἀντιτιθέμενοι εἰς μίαν τοιαύτην ἐκχώρησιν, ὠφείλομεν ἤδη, νὰ πρωτοστατήσωμεν εἰς ταύτην».

Αἱ Ρωσικαὶ νίκαι ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἀρχομένου τοῦ Ἰανουαρίου 1915, παρέχουν τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Σαζόνωφ, προκαλούμενον ἐν τῇ Δούμᾳ, νὰ καταστῇ ἀπαιτητικώτερος καὶ μᾶλλον συγκεκριμένος εἰς τὰς ἀξιώσεις του· Ὁ Τσάρος, καὶ ἡ Κυβέρνησις, ἤδη πλέον ἀξιοῦν ἀνενδότως, ὅτι, μόνον ἡ πλήρης ἐνσωμάτωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Στενῶν, δύναται νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Ρωσικῆς Κοινῆς Γνώμης.

Προκληθεισῶν φημῶν ἐν Ρώμῃ περὶ Ἑλληνικῶν ἀπαιτήσεων, ὁ Βρεττανὸς Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τηλεγραφεῖ πρὸς τὸν αὐτόσε Πρέσβυν, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 2 Φεβρουαρίου 1915, (σελὶς 152), τὰ ἀκόλουθα : «Θὰ ἦτο » γελοῖον νὰ φαντασθῇ τις ὅτι, ἡ Ρωσία θὰ παρεδέχετο νὰ ἐκχωρηθῇ ἡ πόλις » αὕτη εἰς οἱανδήποτε ἄλλην χώραν ἐκτὸς αὐτῆς ».

Ἡ ἀπόφασις τῶν Ἄγγλων καὶ Γάλλων κατὰ μῆνα Φεβρουάριον τοῦ 1915, περὶ κοινῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων καὶ τῆς Κωνσταντι-

1. Ἄλλο ἓν τεκμήριον τῆς ἐλλείψεως στοιχειώδους ἀντικειμενικότητος ἐκ μέρους τοῦ ἱστορικοῦ Βεντήρη, ἀποτελεῖ ἡ ἐν σελίδι 287 τοῦ πρώτου τόμου ἀλλοίωσις, ἐν τῇ μεταφράσει τῆς φράσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου Βασιλέως διατυπωθείσης « Constantinople must be yours» ὡς ἀκολούθως : « Ἡ Κωνσταντινούπολις πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς ὅλους μας».

νουπόλεως, προκαλεῖ καχυποψίας μεταξὺ τῶν Ρώσων, καὶ ἀναγκάζει τὴν Ρωσικὴν Κυβέρνησιν νὰ θέσῃ μετ' ὠμότητος, καὶ ἀπεριφράστως, τὰς ἀξιώσεις της·

'Εκ τηλεγραφήματος τοῦ Βρεττανοῦ 'Υπουργοῦ τῶν 'Εξωτερικῶν πρὸς τὸν ἐν Πετρουπόλει Βρεττανὸν Πρέσβυν, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 2 Μαρτίου 1915, (σελὶς 160), ἐξάγεται ὅτι, ἡ Ρωσικὴ Διπλωματία δυσανασχετεῖ ἐναντίον τῆς Βρεττανικῆς, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι, ἡ τελευταία αὕτη, δὲν πιέζει ἐπαρκῶς τὴν Γαλλικήν, ὥστε καὶ αὕτη νὰ συγκατατεθῇ, ἀπεριφράστως, διὰ τὴν πλήρη ἐκχώρησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Στενῶν πρὸς τὴν Ρωσίαν.

Κατόπιν τῶν προηγηθέντων ἐπανειλημμένων προφορικῶν καὶ τηλεγραφικῶν διακοινώσεων καὶ διαβημάτων, ἐν τέλει ἐπακολουθεῖ ἔγγραφον 'Υπόμνημα ἐκ μέρους τοῦ Ρώσου 'Υπουργοῦ τῶν 'Εξωτερικῶν Σαζόνωφ, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 19 Φεβρουαρίου /4 Μαρτίου 1915, πρὸς τοὺς ἐν Πετρουπόλει Πρεσβευτὰς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας κ. Maurice Paléologue καὶ Sir George Buchanan. 'Εν τῷ 'Υπομνήματι τούτῳ, ὅπερ αὐτούσιον παραθέτομεν ἐν μεταφράσει ἐν τῷ Παραρτήματι, ἀποκρυσταλλοῦνται καὶ καθορίζονται λεπτομερῶς καὶ συγκεκριμμένως τὰ πρὸς ἐνσωμάτωσιν Εὐρωπαϊκὰ καὶ 'Ασιατικὰ ἐδάφη. (Βλέπε Παράρτημα, ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 10).

'Ο Γάλλος ἐν Πετρουπόλει Πρεσβευτής, ἐν τῷ 'Ημερολογίῳ του, καταχωρεῖ, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 23 Φεβρουαρίου / 8ης Μαρτίου 1915, τηλεγράφημα τοῦ Γάλλου 'Υπουργοῦ τῶν 'Εξωτερικῶν, γνωστοποιοῦντος ὅτι, ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις συναινεῖ εἰς τὴν ἐκχώρησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Στενῶν πρὸς τὴν Ρωσίαν. Τὰ ἐδάφη τῆς 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τῶν ὁποίων ἐζητεῖτο ἡ πλήρης ἐνσωμάτωσις εἰς τὰ ἐδάφη τῆς Ρωσικῆς, ἦσαν τὰ ἀκόλουθα: 'Η Κωνσταντινούπολις μὲ περιοχὴν τῆς Θράκης μέχρι τῆς γραμμῆς Αἴνου - Μηδείας. 'Η 'Ασιατικὴ περιοχὴ μέχρι τοῦ ποταμοῦ Σαγγαρίου. Αἱ νῆσοι τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ, ὡς καὶ αἱ νῆσοι Ἴμβρος καὶ Τένεδος.

Ἅπαντα τὰ ὡς ἀνωτέρω ἐν μεγίστῃ συντομίᾳ ἐκτεθέντα, ἀποτελοῦν τὸν σκελετὸν τῆς βαθμιαίας ἐξελίξεως τῶν Ρωσικῶν ἀπαιτήσεων, κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Στενῶν. Εἰδικώτερον, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐκ τῶν Ρωσικῶν 'Αρχείων προκυπτούσας πληροφορίας, παραπέμπομεν εἰς τὸ συνημμένον Παράρτημα, καὶ εἰδικώτερον κυρίως εἰς τὰ ὑπ' ἀρις. 10, 13 καὶ 17 ἔγγραφα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

'Εκ πάντων τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται ὅτι, ἡ μὲν Βρεττανικὴ Διπλωματία φθίνοντος τοῦ ἔτους 1914, εἶχεν ἤδη συγκατατεθῇ διὰ τὴν ὁλοσχερῆ ἐνσωμάτωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Στενῶν εἰς τὰ ἐδάφη τῆς Ρωσικῆς Αὐτοκρατορίας.

'Εξ ἀντιθέτου, ἡ Γαλλικὴ Διπλωματία, κατόπιν πολλῶν ἐνδοιασμῶν καὶ

ἀμφιταλαντεύσεων, χωρὶς νὰ ἀρνῆται καὶ κατηγορηματικῶς, μόλις τὴν 23ην Φεβρουαρίου / 8ην Μαρτίου 1915 συγκατετέθη, τελεσιδίκως, εἰς τὴν τοιαύτην ἐνσωμάτωσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΚΧΩΡΗΣΕΩΣ ΕΔΑΦΩΝ ΚΑΙ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΜΕ ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΣΜΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΙΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ

Α΄.

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

Ὡς ἤδη ἐξετέθη, κατὰ τὸ δεύτερον ἑξάμηνον τοῦ ἔτους 1914, δὶς ἐπεζητήθη, συμφωνούντων τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου, ἡ πολεμικὴ συνεργασία μετὰ τῶν Συμμάχων τῆς Ἀντάντ. Ἀμφότεραι αἱ προσφοραὶ αὗται ἀπερρίφθησαν ἐκ μέρους τῆς Βρεττανικῆς Διπλωματίας.

Ὅλως ἀντιθέτως, ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ ἔτους 1915, ἀπὸ συμφώνου καὶ αἱ τρεῖς Δυνάμεις τῆς Ἀντάντ, ἐπιζητοῦν νὰ προσεταιρισθοῦν τὴν Χώραν μας.

«Τὴν 11—24 Ἰανουαρίου 1915, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐλάμβανε » πρόσκλησιν ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων, ἐπισήμου μορφῆς, πρὸς πολεμικὴν » σύμπραξιν μετ' αὐτῶν. Ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις, ἐξ ὀνόματος καὶ τῶν » ἄλλων Συμμάχων, διὰ διακοινώσεώς της ἐγνώριζεν ὅτι :

«Ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ταχθῇ παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Σερβίας, ὡς σύμμαχος αὐ- » τῆς, μετέχουσα τοῦ πολέμου, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσία εὐχαρίστως θὰ ανα- » γνωρίσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα λίαν σημαντικὰς ἐδαφικὰς παραχωρήσεις ἐπὶ » τῆς παραλίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας».

«Προσέθετεν ὅμως περαιτέρω :»

«Διὰ νὰ δυνηθῇ ἡ συμμετοχὴ αὐτὴ νὰ εἶναι ἀποτελεσματική, εἶναι λίαν » ἐπιθυμητὸν νὰ δοθῇ ἡ διαβεβαίωσις εἰς τὴν Βουλγαρίαν ὅτι, ἐὰν αἱ ἀλ- » λαχοῦ διεκδικήσεις τῆς Σερβίας καὶ τῆς Ἑλλάδος πραγματοποιηθοῦν, θὰ » ἐπιτύχῃ ἐν Μακεδονίᾳ ἱκανοποιητικὰς ἐδαφικὰς παραχωρήσεις, ὑπὸ τὸν » ὅρον τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸν ἐναντίον τῆς Τουρκίας πόλεμον ἢ τοὐλάχι- » στον τῆς παρ' αὐτῆς διατηρήσεως οὐδετερότητος, οὐχὶ δυσμενοῦς, ἐν περι-

» πτώσει καθ' «ἣν δὲν θὰ ἔστεργε νὰ ἀγωνισθῇ ἐνεργῶς παρὰ τὸ πλευρὸν » τῆς Σερβίας» (1).

Μετὰ τὴν λῆψιν τῆς τοιαύτης προσκλήσεως, ἐπηκολούθησε παρ' ἡμῖν σειρὰ σχετικῶν συνομιλιῶν - συνεργασιῶν μεταξὺ τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ 'Αναπληρωτοῦ 'Αρχηγοῦ Γενικοῦ 'Επιτελείου 'Αντισυνταγματάρχου Ι. Μεταξᾶ, ὡς καὶ ἡ ὑποβολὴ πλειοτέρων σχετικῶν ὑπομνημάτων ἐκ μέρους τούτου πρὸς τὸν πρῶτον (2). 'Επίσης ἐπηκολούθησεν ἡ ὑποβολὴ τριῶν ἀλλεπαλλήλων ὑπομνημάτων ἐκ μέρους τοῦ Πρωθυπουργοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα, ὑπὸ ἡμερομηνίας 11ης καὶ 17ης 'Ιανουαρίου, ὡς καὶ 17ης Φεβρουαρίου 1915 (3).

Β'.

ΠΟΙΚΙΛΑΙ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

1ον) 'Η ἐξ ὀνόματος τῶν τριῶν Συμμάχων ἐπιδοθεῖσα ὡς ἄνω Βρεττανικὴ πρόσκλησις, ἀποτελοῦσα προφανῶς μίαν πρώτην κατ' ἀρχὴν βολιδοσκόπησιν, ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ καθορίζῃ συγκεκριμένως οὔτε τὴν ἐκχωρητέαν ἐκ μέρους ἡμῶν Μακεδονικὴν ἐδαφικὴν περιοχήν, οὔτε τὴν μέλλουσαν νὰ ἐνσωματωθῇ Μικρασιατικὴν τοιαύτην. 'Επρόκειτο περὶ προσπαθείας ἐνάρξεως διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων. 'Η πρόσκλησις αὕτη ἦτο φυσικὴ ἐφ' ὅσον ἤδη, δὶς ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου, τῇ συγκαταθέσει τοῦ Βασιλέως, εἶχεν αὐτοβούλως προτείνει πρὸς τὴν Βρεττανικὴν Κυβέρνησιν πολεμικὴν σύμπραξιν.

'Ο Ἕλλην Πρωθυπουργός, προφανῶς, δὲν ἠδύνατο νὰ προμαντεύσῃ τὰς μὴ ἀποκρυσταλλωθείσας εἰσέτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην σκέψεις τῶν Συμμάχων Κυβερνήσεων, τὰς ἀφορώσας τόσον τὴν ἐκχωρητέαν ἐκ μέρους ἡμῶν πρὸς τοὺς Βουλγάρους Μακεδονικὴν ἐδαφικὴν περιοχήν, ὅσον καὶ τὴν ἐνσωματοθησομένην μικρασιατικὴν τοιαύτην. Συνεπῶς, οἱ διαλαμβανόμενοι ἀριθμοὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ὑπομνήματι τοῦ Πρωθυπουργοῦ Βενιζέλου περὶ τῶν πληθυσμῶν καὶ τῶν ἐμβαδῶν εἰς τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, τῶν ἐκχωρηθησομένων Μακεδονικῶν περιοχῶν, καὶ τῶν προσαρτηθησομένων Μικρασιατικῶν, ἐκφράζουν ἁπλῶς καὶ μόνον ἐνδομύχους σκέψεις τοῦ συντάξαντος τὸ ὑπόμνημα.

'Εξ ὅσων σχετικῶν ἔχουν ἔλθει μέχρι σήμερον εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, καὶ ἐξ ὅσων ἡμεῖς γνωρίζομεν, προκύπτουν τὰ ἀκόλουθα :

---

1. Αὐτολεξεὶ πιστὴ ἀντιγραφὴ ἐκ τῆς σελίδος 41 τοῦ πρώτου τόμου τῆς ἐπισήμου 'Εκθέσεως τοῦ Γ.Ε.Σ. «'Η 'Ελλὰς καὶ ὁ πόλεμος εἰς τὰ Βαλκάνια». Ἔκδοσις 1958.
2. 'Ιωάννου Μεταξᾶ. «Τὸ προσωπικὸν ἡμερολόγιον». Τόμος δεύτερος (σελ. 237-414).
3. Βλέπε Παράρτημα παρούσης. 'Εγγραφα ὑπ' ἀρ. 41, 42 καὶ 43.

Ἡ μὲν ἐπίσημος ἔκθεσις τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Βρεττανικοῦ Ἐπιτελείου ἀναφέρει ὅτι, κατὰ τὰς συνεχισθείσας τοιαύτας διαπραγματεύσεις μεταξὺ Ἀντὰντ καὶ Βουλγαρίας, ἡ τελευταία αὕτη ἠξίου τὴν εἰς αὐτὴν ἐκχώρησιν ἐκ μέρους ἡμῶν, ὁμοῦ μετὰ τῆς περιοχῆς Δράμας - Καβάλας, ἐπὶ πλέον, καὶ τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν(1). Τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Προέδρου τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας Poincaré ἀποκαλύπτουν δύο τινά: Πρῶτον μὲν ὅτι, αἱ τοιαῦται παροχαὶ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν ἐξηκολούθησαν προσφερόμεναι ἐκ μέρους τῆς Ἀντὰντ καθ' ὅλον τὸ θέρος τοῦ 1915. Ἐξ ἄλλων πηγῶν προκύπτει ὅτι, αὗται ἐσυνεχίσθησαν μέχρι τῆς κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1915 Βουλγαρικῆς κινητοποιήσεως. Δεύτερον δὲ ὅτι, ἡ Βοιυλγαρία ἠξίου νὰ ἔχῃ γνώμην περὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἐδαφικῆς περιοχῆς, ἥτις ἤθελεν ἐκχωρηθῇ εἰς ἀντιστάθμισμα τῆς ἐκ μέρους ἡμῶν ἐκχωρήσεως πρὸς αὐτὴν τῆς Μακεδονικῆς περιοχῆς(2).

2ον) Ἀπαραίτητος προϋπόθεσις, συνυφασμένη πρὸς τὴν ὡς ἀνωτέρω γενομένην πρότασιν, περὶ ἐκχωρήσεως Μικρασιασικῶν ἐδαφῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν, ἔπρεπε νὰ εἶναι, τοὐλάχιστον, ἡ εἰλικρινὴς πρόθεσις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, τῆς διαλύσεως τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἐκ τῶν περιελθόντων ὅμως εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἐγκύρων στοιχείων ἐκ τῶν Τσαρικῶν Ἀρχείων προκύπτει ὅτι, ὄχι μόνον δὲν ὑφίστατο μία τοιαύτη ὁμόφωνος Συμμαχικὴ πρόθεσις, ἀλλὰ προκύπτει καὶ κάτι σοβαρώτερον. Οἱ Σύμμαχοι ἐνθουσιασθέντες ἐκ τῶν κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἐπιτυχιῶν τοῦ Ἀγγλο-Γαλλικοῦ Στόλου, ἐξ ὧν εἶχεν ἐλπισθῇ ὁ ἄμεσος ἐκβιασμὸς τῶν Δαρδανελλίων, εἶχον ἀρχίσει τὰς μεταξύ των συνεννοήσεις περὶ ἀνακωχῆς μετὰ τῆς Τουρκίας, εὐθὺς ὡς θὰ ἐξεβιάζοντο τὰ στενά, οὕτως ὥστε, τὰ Συμμαχικὰ στρατεύματα, τὰ δρῶντα πρὸς Καύκασον καὶ λοιπὴν Μέσην Ἀνατολήν, νὰ ἀπεσύροντο ἵνα χρησιμοποιηθοῦν ἐν Εὐρώπῃ. (Βλέπε Παράρτημα ἔγγραφα ὑπ' ἀριθ. 19, 20, 21, 22). Τυγχάνει προφανὲς ὅτι, αἱ μεταξὺ τῶν Συμμάχων ἀνταλλαγεῖσαι σκέψεις περὶ ἀνακωχῆς μετὰ τῆς Τουρκίας ἦσαν ἀσυμβίβαστοι μὲ τὰς πρὸς ἡμᾶς ὑποσχέσεις περὶ ἐκχωρήσεως Τουρκικῶν ἐδαφῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Τὸ χαρακτηριστικώτερον, ἐκ τῶν ὑφισταμένων πολυπληθῶν στοιχείων, ἐξ ὧν καταδεικνύεται ἡ Γαλλικὴ ἀντίδρασις περὶ διαλύσεως τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀποτελεῖ ἡ ἀποστολὴ προσωπικῆς

1. History of the Great War. Based on Official Documents by Direction of the Historical Section of the Commitee of Imperial Defense. (Military Operations. Macedonia.) London. His Majesty's Stationery Office. (Βιβλιοθήκη British Council Ἀθηνῶν). Σελὶς 27.

2. Raymond Poincaré Τόμος VI (Les Tranchèes). Σελὶς 266, καταχώρησις 17ης Ἰουνίου 1915.

ἐπιστολῆς, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 9ης Μαρτίου 1915, ἐκ μέρους τοῦ Προέδρου τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας Poincaré, τῇ ὑποδείξει τοῦ Γάλλου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Delcassé, πρὸς τὸν ἐν Πετρουπόλει Γάλλον Πρέσβυν Maurice Paléologue[1]. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ, ὁ Γάλλος Πρόεδρος διευκρινίζει τὰς βάσεις τῆς Γαλλικῆς πολιτικῆς τὰς ἀποβλεπούσας εἰς τὴν διατήρησιν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Συμφώνως πρὸς τὰς ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ διατυπουμένας γνώμας, ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ὤφειλε νὰ διατηρηθῇ διὰ δύο κυρίως λόγους. Ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῶν μεγάλων Γαλλικῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων ἐν τῇ Χώρᾳ ταύτῃ. Ἀφ' ἑτέρου δέ, λόγῳ τοῦ ὅτι, διάλυσις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, θὰ ἐσήμαινεν ἔξοδον τῆς Ρωσίας εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ συνεπῶς διαταραχὴν τῆς ὑφισταμένης ἰσορροπίας ἐν αὐτῇ.

Ἐξ ἄλλου, λίαν διαφωτιστικὸν στοιχεῖον ἀποτελοῦν τὰ ἐπισυναπτόμενα ἐν τῷ παραρτήματι τέσσαρα ἔγγραφα ὑπ' ἀριθ. 19, 20, 21, 22 ἐξ ὧν καταδεικνύεται ὅτι, ἤδη ἀπὸ τῆς 16ης Φεβρουαρίου/1 Μαρτίου 1915, εἶχον ἀρχίση αἱ συννενοήσεις μεταξὺ Ρωσικοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν καὶ Ρωσικοῦ Σρατηγείου πρὸς καταρτισμὸν τῶν ὅρων ἀνακωχῆς μετὰ τῆς Τουρκίας.

3ον) Προεξάρχον χαρακτηριστικὸν τοῦ πρώτου ὑπομνήματος Βενιζέλου ἀποτελεῖ ἡ ἔντονος προσήλωσις τούτου πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ἀπὸ Βουλγαρίας ἀπειλῆς. Ἐπὶ τούτου ἐκφράζεται ἐπὶ λέξει ὡς ἀκολούθως :

«Ἐὰν δέ, δὲν ἐπιτευχθῇ ἡ σύμπραξις τῆς Βουλγαρίας, τότε ἀπαραίτη-
» τητον εἶναι νὰ ἀσφαλισθῇ, τοὐλάχιστον, ἡ σύμπραξις τῆς Ρουμανίας, διότι,
» ἄνευ τῆς συμπράξεως ταύτης, ἡ κάθοδος ἡμῶν εἰς τὸν ἀγῶνα θὰ ἦτο παρα
» κεκινδυνευμένη».

Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως, ἀμβλύνεται ἡ τοιαύτη ἔντονος προσήλωσις τοῦ Βιενιζέλου πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ἀπὸ Βουλγαρίας ἀπειλῆς. Τὸ τοιοῦτον θὰ διαπιστωθῇ, ὅταν περαιτέρω, θὰ ἐρευνηθῇ τὸ τρίτον ὑπόμνημα Βενιζέλου.

4ον) Ἦτο ἔκτοτε πρόδηλον ὅτι, ἡ Βουλγαρία δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιηθῇ, εἰς μίαν περίοδον Εὐρωπαϊκῆς κοσμογονίας, μὲ τὰ προσφερόμενα ψυχία τῆς περιοχῆς Δράμας - Καβάλλας, ἐφόσον, ὑπὸ ἀσυγκρίτως δυσμενεστέρας συνθήκας, εἶχεν ἀποδυθῇ τὴν 16ην Ἰουνίου 1913 εἰς τὴν ριψοκίνδυνον καὶ προδοτικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν τέως συμμάχων της. Ἦτο ἔκτοτε πρόδηλον ὅτι, ἡ κοινότης ἀσπόνδου μίσους ἐκ μέρους τῆς Αὐστρο-Οὐγγαρίας καὶ Βουλγαρίας ἔναντι τῆς Σερβίας, θὰ ἐξώθει, διὰ μίαν εἰσέτι φοράν, τὴν Βουλγαρίαν πρὸς πραγματοποίησιν τῆς Συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάλου 1878.

1. Ibid Σελὶς 92-95.

5ον) Ἐκ τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Βρεττανοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Λόρδου Γκρέϋ προκύπτει μία σοβαρὰ ὁμολογία. Ὅτι τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθοῦν εἰς πολεμικὸν θέατρον τοιοῦτον, ὥστε ταῦτα, νὰ μὴ ἠρέθίζον καὶ νὰ μὴ προεκάλουν τὴν Ρωσικὴν εὐθυξίαν ὡς ἐκ τῶν Ρωσικῶν βλέψεων πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ κατονομάζει ὡς τοιαῦτα θέατρα, εἴτε τὴν Αἴγυπτον, εἴτε τὴν συνδρομὴν πρὸς τὴν Σερβίαν. Ἡ συνδρομὴ αὐτή, λόγῳ τῆς στρατηγικῆς καταστάσεως τῆς ἐποχῆς, προφανῶς θὰ συνίστατο εἰς μεταφορὰν Ἑλληνικῶν τινων μονάδων εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Δουνάβεως(1).

Σύμφωνος ἄλλως τε πρὸς τὴν μετὰ τοιαύτης ὠμότητος ὁμολογουμένην σκέψιν περὶ τῆς συμμαχικῆς ἐπιθυμίας πρὸς ἀπομάκρυνσιν τοῦ ὅλου ἢ μέρους τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἐκ Μακεδονίας, ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην διατυπωθεῖσα ἔκπληξις ἐκ μέρους τοῦ Ρώσου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Σαζόνωφ πρὸς τὸν ἐν Πετρουπόλει Ἕλληνα Πρέσβυν Ἴωνα Δραγούμην, διὰ τὴν ἀπληστίαν μας παρὰ τὰς προταθείσας ἐκ μέρους τῆς Ἀντάντ πρὸς τὴν Χώραν μας ἐκχωρήσεις ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ(2).

6ον) Ἡ υἱοθέτησις ἐκ μέρους τοῦ Βενιζέλου τῆς γενομένης προσκλήσεως κατὰ τὴν 11—24 Ἰανουαρίου 1915, ὑπὸ τῆς Ἀντάντ, πρὸς ἀνάληψιν ἐπιχειρήσεων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐπεκρίθη, ἐκ τῶν ὑστέρων, καὶ ὑφ' ἑνὸς ἐκ τῶν φανατικωτέρων ὀπαδῶν τοῦ Βενιζέλου, ὑπὸ τοῦ Ἀρχιστρατήγου τῆς Στρατιᾶς τοῦ Ἕβρου Στρατηγοῦ Θ. Παγκάλου. «Αὐτὸ ἦτο τὸ μεγάλο ἀλλ' ἀτυχές, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὄνειρον ποὺ συνέλαβεν ὁ Βενιζέλος τὴν ἐποχὴν ἐκείνην» (3). Κατὰ τὴν ἐποχὴν ὅμως ἐκείνην, οὐδεὶς ἐκ τῶν τότε Στρατιωτικῶν Συμβούλων τοῦ Βενιζέλου φαίνεται νὰ ἐτόλμησε νὰ προβάλλῃ ἀντιρρήσεις, ἐπιφυλάξεις, διὰ τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, μόνος ὁ Γενικὸς Διευθυντὴς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ Νικόλαος Πολίτης, ἐξέφρασε πρὸς τὸν Βενιζέλον ἐπιφυλάξεις διὰ τὴν ἔγγραφον διατύπωσιν ἐν ὑπομνήματι τῆς ἐκχωρήσεως. Ἑλληνικῶν ἐδαφῶν, τῆς Καβάλλας καὶ Δράμας, πρὸς τὴν Βουλγαρίαν(4)-

7ον) Ὁ Sir Basil Thomson, ἐπικρίνει τὴν γενομένην κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1915 ἐκ μέρους τοῦ Βενιζέλου δημοσίευσιν διὰ τοῦ ἡμερησίου φιλελευθέρου τύπου, τῶν δύο ἐκ τῶν τριῶν Ὑπομνημάτων του πρὸς τὸν Βασιλέα. Διὰ τῆς τοιαύτης δημοσιεύσεως, ἰσχυρίζεται ὁ Ἀρχηγὸς τῆς ἐν Ἑλλάδι Βρεττανικῆς Μυστικῆς Ὑπηρεσίας, παρεσχέθη σοβαρὸν ἐπιχείρημα εἰς τὸν Γάλ-

1. Ἀπομνημονεύματα Λόρδου Γκρέϋ. Τόμος 3ος, σελὶς 146.
2. Βεντήρη. Τόμος πρῶτος, σελὶς 273.
3. Ἀπομνημονεύματα Στρατηγοῦ Παγκάλου. Τόμος Β', σελὶς 29.
4. Βεντήρη. Τόμος πρῶτος, σελὶς 266.

λον Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Delcassé, ἵνα οὗτος ἐξακολουθῇ ἐμμένων εἰς τὴν φιλοβούλγαρον πολιτικήν του, ὀχυρούμενος ὄπισθεν τῆς περιελθούσης εἰς τὴν δημοσιότητα συγκαταθέσεως αὐτοῦ τούτου τοῦ Βενιζέλου, πρὸς ἐκχώρησιν Ἑλληνικῶν ἐδαφῶν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν(1).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ὁ ἐξ ἀπορρήτων τοῦ Βενιζέλου ἱστορικὸς Βεντήρης, ἐπιγραμματικῶς ἀναφέρει : «Ἐξ ἀπόψεως στρατιωτικῆς ἀσφαλείας ὁ Βενιζέλος ἐθεώρει ὅτι, «τὰ μικρασιατικὰ σύνορα εὑρίσκοντο πλησιέστερον εἰς Ἀθήνας ἢ τὰ Μακεδονικά» (2).

Κατὰ τὴν γνώμην μας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ ἀνθρώπινον κάλαμον, φράσις μᾶλλον ἐπιγραμματική, περιέχουσα, τὴν οὐσίαν καὶ ἐκφράζουσα τὴν ἀνεδαφικότητα τῆς μικρασιατικῆς πολιτικῆς.

Ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν περιλήψεων τῶν συνομιλιῶν Βενιζέλου - Μεταξᾶ καὶ ἐκ τῶν ὑποβληθέντων ἐπανειλημμένων ὑπομνημάτων ἐκ μέρους τούτου πρὸς ἐκεῖνον, ἡ διαφωνία ἤρξατο ὑποβόσκουσα, ἀφ' ἧς ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς ἐνεστερνίσθη τὴν Συμμαχικὴν πρόσκλησιν τῆς 11ης—24ης Ἰανουαρίου 1915.

Τὸ Ἑλληνικὸν Ἐπιτελεῖον, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὀρρωδοῦν πρὸ τῶν κινδύνων οὓς περιέκλειε μία οἱαδήποτε μείωσις τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ διαβλέπον, ὀρθῶς, ὡς ἡ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων κατέδειξε, τὴν Βουλγαρικὴν ἀπειλήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ θεωροῦν τὴν ἐγκατάστασίν μας εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ὡς ὑπερβαίνουσαν τὰς παντοίας δυνάμεις μας, ἀντέδρα εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῆς Μακεδονίας Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἄνευ πολιτικῆς ἐγγυήσεως ἐκ μέρους τῆς Ἀντάντ τῆς ἐδαφικῆς μας ἀκεραιότητος. Τὴν παροχὴν τῆς τοιαύτης ἐγγυήσεως ἡ Ἀντάντ ἠρνεῖτο ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΩΣ νὰ τὴν παράσχῃ, ἐφ' ὅσον, μέχρι τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1915, ἐξηκολούθησε τὰς μετὰ τῆς Βουλγαρίας διαπραγματεύσεις περὶ ἐκχωρήσεως πρὸς αὐτὴν τῆς περιοχῆς Δράμας - Καβάλλας.

Ἡ τοιαύτη διαφωνία μεταξὺ Πρωθυπουργοῦ καὶ Ἐπιτελείου θὰ ὁλοκληρωθῇ, ἐκδηλουμένη ἀπροκαλύπτως μεταγενεστέρως, ὅταν θὰ τεθῇ ἐνώπιον τοῦ Ἐπιτελείου ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως συγκεκριμένον στρατηγικὸν πρόβλημα, ἡ συμμετοχή μας εἰς τὴν Ἀγγλο-Γαλλικὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων.

* * *

Κρίνομεν σκόπιμον νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰ συμπεράσμά μας τοῦ παρόν-

1. Le Service Secret Allié en Grèce. Σελὶς 26-27.
2. Βεντήρη. Τόμος πρῶτος, σελὶς 266.

τος Κεφαλαίου, μίαν παρατήρησιν, λίαν ἐνδιαφέρουσαν καθ' ἡμᾶς, τὴν ἀκόλουθον :

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, εἰς τὸ δεύτερον ὑπόμνημά του, τῆς 17ης Ἰανουαρίου 1915, ὑπολόγιζε τὴν μὲν ἐκχωρητέαν περιοχὴν Δράμας - Καβάλλας εἰς 2.000 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα τὴν δὲ προσκτηθησομένην ἐν Μικρᾷ εἰς 125.000 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα.

Οἱ Σύμμαχοι, κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1915, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν Τσαρικῶν Ἀρχείων, ἐξεχώρουν εἰς τὴν Ρωσίαν Εὐρωπαϊκὰ μὲν Τουρκικὰ ἐδάφη τὰ ἀνατολικῶς τῆς γραμμῆς Αἴνου - Μηδείας, Μικρασιατικὰ δέ, ἀπὸ τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Προποντίδος, μέχρι τοῦ ποταμοῦ Σαγγαρίου.

Ἐξ ἄλλου, διὰ τοῦ Συμφώνου τοῦ Λονδίνου τοῦ Ἀπριλίου 1915, ὡς καὶ ἰδίως διὰ τοῦ Πρακτικοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μωριέννης τοῦ 1917, ἐξεχωροῦντο πρὸς τὴν Ἰταλίαν εὐρύτατα ἐδαφικὰ δικαιώματα ἐπὶ Μικρασιατικῶν ἐδαφῶν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἀπολύτου κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Σμύρνης, τὴν ὁποίαν αὕτη ὑπεχρεοῦτο νὰ καταστήσῃ ἐλεύθερον λιμένα[1].

Εἰς ἀμφοτέρας ταύτας τὰς συμφωνίας οὐδεμία ἐπιφύλαξις προεβλέπετο διὰ δικαιώματα τῆς Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

ΔΑΡΔΑΝΕΛΛΙΑ

Η ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΝ ΤΟΥ 1915 ΕΠΑΝΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΡΟΤΑΣΕΩΣ ΠΕΡΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΜΑΣ

Παρ' ὅτι ἡ ἀνάλυσις τῆς Ὑποθέσεως τῶν Δαρδανελλίων ἀποτελεῖ τὶ τὸ ἑνιαῖον, ἐν τούτοις, ἐκρίναμεν σκόπιμον τὴν ὑποδιαίρεσιν ταύτης εἰς τέσσαρα διακεκριμένα Κεφάλαια.

Τὰ ἐπὶ τῆς Ὑποθέσεως ὅμως ταύτης Συμπεράσματα, θὰ διατυπωθοῦν συνολικῶς μετὰ τὴν ἱστορικὴν ἐξάντλησιν τοῦ θέματος διὰ τῆς παραθέσεως τῶν σχετικῶν τεσσάρων Κεφαλαίων.

* * *

Τὰ ἀφορῶντα τὴν νεωτέραν πρότασιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως περὶ

1. Τὸ ζήτημα τῆς πλήρους ἐκχωρήσεως τῆς Σμύρνης εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου τοῦ 1915, καὶ τῶν Πρακτικῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μωριέννης τοῦ 1917, ἐπαληθεύεται σαφέστερον καὶ ἐκ τῶν γενομένων συζητήσεων ἐν τῇ Διασκέψει τῶν τεσσάρων Μεγάλων ἐν Παρισίοις κατὰ τὸ ἔτος 1919, αἵτινες παρατίθενται περαιτέρω εἰς τὸ εἰκοστὸν Κεφάλαιον τοῦ παρόντος.

συμμετοχῆς μας εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων, ἐκθέτουν, ἐπὶ πλέον πλείστων ἄλλων πηγῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ προμνησθεῖσα ἔκθεσις τοῦ Γενικοῦ 'Επιτελείου Στρατοῦ([1]) καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰ 'Απομνημονεύματα τοῦ Βρεττανοῦ 'Υπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Οὐΐνστων Τσῶρτσιλ.

Αἱ δύο αὗται πηγαὶ συμπίπτουν εἰς τὰς οὐσιώδεις γραμμάς των. Προκειμένης τῆς ἐκθέσεως ἐν τῷ παρόντι Κεφαλαίῳ τῶν σχετικῶν γεγονότων θὰ παραθέσωμεν αὐτολεξεὶ περικοπὰς ἐκ τῶν ὡς ἄνω δύο πηγῶν.

* * *

'Ο Τσῶρτσιλ ἀφηγεῖται τὰ τῆς 'Ελληνικῆς ταύτης προτάσεως αὐτολεξεί, ὡς ἀκολούθως :([2])

«Τὴν 1ην Μαρτίου 1915 (ν.ἡμ., παλαιὰ 16η Φεβρουαρίου), ὁ Βρεττανὸς » ἐν 'Αθήναις Πρέσβυς ἐτηλεγράφει ὅτι ὁ κ. Βενιζέλος εἶχε προτείνει » νὰ ἀποστείλῃ εἰς Καλλίπολιν ἕν 'Ελληνικὸν Σῶμα Στρατοῦ ἐκ τριῶν με- » ραρχιῶν. 'Ο Sir Edward Grey παρευθὺς ἀπήντησεν ὅτι, ἡ Κυβέρνησις τῆς » Αὐτοῦ Βρεττανικῆς Μεγαλειότητος θὰ ἀπεδέχετο ἀσμένως τὴν τοιαύτην » προσφοράν, προσθέτων ὅτι τὸ Ναυαρχεῖον ζωηρῶς ἐπεθύμει μίαν σύμπρα- » ξιν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. 'Ο Βρεττανὸς Πρέσβυς ἀπήντησεν » τὴν 2αν Μαρτίου (ν.ἡμ.): «'Ο κ. Βενιζέλος ἐλπίζει νὰ εἶναι εἰς θέσιν αὔ- » ριον νὰ ὑποβάλῃ πρότασιν συγκεκριμένην καὶ ὅτι ἤδη εἶχε βολιδοσκοπήσει » τὸν Βασιλέα». Προσέθετεν ὁ Πρέσβυς : «Πληροφοροῦμαι καὶ ἐξ ἄλλης » πηγῆς, ὅτι ὁ Βασιλεὺς πρόσκειται πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸν » πόλεμον».

«Τὴν 3ην Μαρτίου (ν.ἡμ.), ὁ ἐν 'Αθήναις Βρεττανὸς Στρατιωτικὸς 'Α- » κόλουθος ἐτηλεγράφει ὅτι : «τὸ 'Ελληνικὸν 'Επιτελεῖον ὁμοθύμως εἶχε τὴν » γνώμην καθ' ἥν, ἡ ἀπὸ θαλάσσης ἐπίθεσις ἔπρεπε νὰ συνδυασθῇ μὲ ἐπιχει- » ρήσεις ἀπὸ ξηρᾶς. 'Εμελέτα τὴν ἀπόβασιν τεσσάρων ἢ πέντε 'Ελληνικῶν » μεραρχιῶν εἰς τὴν νοτίαν ἐσχατιὰν καὶ τὴν προέλασιν πρὸς τὰ ἀνατολικῶς » τῆς Μαδύτου ὑψώματα. Θὰ παραστῇ ἀνάγκη προσβολῆς τριῶν ἀλλεπαλ- » λήλων ἀμυντικῶν τοποθεσιῶν. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως δὲν θὰ δυνηθοῦν νὰ ἀνα- » πτύξουν πολλὰς δυνάμεις λόγῳ ἐλλείψεως ἐπαρκοῦς χώρου, πρὸς ἀνάπτυ- » ξιν. 'Εὰν συγχρόνως, ἐπαρκεῖς δυνάμεις, κεχωρισμένως, ἤθελον προσβάλῃ » τὰς γραμμὰς τοῦ Μπουλαΐρ, εἴτε δι' ἀποβάσεως βορείως τῶν γραμμῶν » τούτων, εἴτε δι' ἀποβάσεως εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τοῦ Ξηροῦ ἐν τοι- » αύτῃ περιπτώσει, οἱ Τοῦρκοι θὰ ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν » περιοχὴν τῆς Μαδύτου ἢ νὰ διατρέξουν τὸν κίνδυνον νὰ ἀποκοποῦν. ».

1. Τόμος πρῶτος, σελὶς 50-52.
2. Τόμος δεύτερος. «La Crise Mondiale» Ἔκδοσις Γαλλιστὶ Payot 1928. Σελὶς 139-144. Volume I. «The World Crisis 1911 - 1918) Ἔκδοσις 1938. Σελ. 618-622.

«Τοιουτοτρόπως, τὴν στιγμὴν ταύτην, διεθέτομεν, ἢ εὑρίσκοντο καθ'
» ὁδόν, ὄχι μόνον τὸ σῶμα τοῦ στρατοῦ τῶν Αὐστραλῶν καὶ τὰ ὑπόλοιπα στρα-
» τεύματα τῆς Αἰγύπτου, τὴν Θαλασσίαν Βασιλικὴν μεραρχίαν καὶ μίαν Γαλ-
» λικὴν μεραρχίαν, ἀλλ' ἐπὶ πλέον καὶ ἓν Ἑλληνικὸν Σῶμα Στρατοῦ ἐκ τριῶν
» Μεραρχιῶν. Ἐπὶ πλέον, ἐν τῷ μεταξύ, ἓν Ρωσικὸν Σῶμα Στρατοῦ συνεκεν-
» τροῦτο εἰς Βατούμ. Θὰ ἦτο ἐπὶ πλέον δυνατὴ ἡ διάθεσις τῆς 29ης Μεραρ-
» χίας, ὡς καὶ μιᾶς ἢ δύο Μεραρχιῶν Ἄγγλων ἐθνοφρουρῶν. Δικαιοῦταί τις
» νὰ ἔχῃ τὴν γνώμην ὅτι, ὅλαι αἱ δυνάμεις αὗται, ἐκπληροῦσαι τὰς ἀποστολάς
» των, συμφώνως πρὸς προδιαγεγραμμένον σχέδιον, θὰ ἠδύναντο κατὰ τὴν
» στιγμὴν ταύτην νὰ ἐκβιάσουν τὰ Δαρδανέλλια καὶ νὰ καταλάβουν τὴν Κων-
» σταντινούπολιν πρὸ τοῦ τέλους Ἀπριλίου. Εἰς τὰ παρασκήνια εὑρίσκοντο
» ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Ρουμανία, ἀποφασισμέναι νὰ μὴ παραμείνουν ἀδιάφο-
» ροι μὲ τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν κατάρρευσιν τῆς Τουρ-
» κικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἓν βῆμα εἰσέτι, μία εἰσέτι προσπάθεια καὶ ἡ Κων-
» σταντινούπολις θὰ περιήρχετο εἰς χεῖρας μας, αἱ δὲ Βαλκανικαὶ Χῶραι
» μοιραίως καὶ ἀμετακλήτως θὰ ἐτάσσοντο παρὰ τὸ πλευρόν μας : Ἐπιβάλ-
» λεται πρὸς στιγμὴν νὰ σταματήσωμεν, καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν τρομερῶν
» ἡμερῶν αἵτινες ἐπηκολούθησαν, καὶ νὰ ἐπιμείνωμεν ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἐκ-
» πληκτικῆς καταστάσεως ἥτις εἶχε δημιουργηθῆ ταχέως, εὐχερῶς καὶ ἀσφα-
» λῶς, σχετικῶς πρὸς μίαν θαλασσίαν ἐπιχείρησιν ἀσθενοῦς ἀκτῖνος ἐνεργείας
» κατευθυνομένης ἐναντίον ἑνὸς νευραλγικοῦ κέντρου τῆς ὑφηλίου».

Διακόπτομεν ἐνταῦθα τὴν ἐκ μέρους τοῦ Τσῶρτσιλ ἀφήγησιν, τῆς ὁποίας τὴν ἄμεσον συνέχειαν θὰ ἐπαναλάβωμεν εἰς τὸ ἑπόμενον Κεφάλαιον.

* * *

Εὐθὺς κατωτέρω παραθέτομεν ἐπὶ λέξει περικοπὴν ἐκ τῆς παραγράφου «Ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ ἐκστρατεία τῶν Δαρδανελλίων», τῆς σχετικῆς ἐκθέσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου[1]. Αὕτη ἔχει ὡς ἀκολούθως :

«Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Συμμαχικῆς κατὰ τῶν Δαρδα-
» νελλίων ἐπιθέσεως, ἡ ἀναγγελία τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης συνεκλόνισε τὴν
» γνώμην ἐν Ἑλλάδι. Δὲν ἐπρόκειτο πλέον περὶ πολέμου χωρὶς ἄμεσον ἐνδια-
» φέρον διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ περὶ ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐχούσης
» ὡς ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑλ-
» ληνικῆς Κυβερνήσεως Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ἐθεώρησεν ὅτι, ἤδη ἐπαρου-
» σιάζετο εἰς τὴν Ἑλλάδα πολιτικὴ εὐκαιρία ἐπεμβάσεως. Τὴν φορὰν αὐτὴν
» ἡ ἀπόφασίς του ἐλήφθη ἀμετάτρεπτος. Θὰ ἔτασσεν εἰς τὴν διάθεσίν τῶν
» Συμμάχων ἓν ἐκ τῶν πέντε Ἑλληνικῶν Σωμάτων Στρατοῦ καὶ ὁλόκληρον
» τὸν Στόλον, ἵνα συμμετάσχωσι τῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Δαρδανελίων.

1. Τόμος πρῶτος, σελὶς 50-52.

» Ἀνεκοίνωσεν ὅθεν τὰ ἀνωτέρω τὴν ἑσπέραν τῆς 15/28 Φεβρουαρίου 1915 » εἰς τὸν Βασιλέα, ὅστις παρετήρησεν, ὅτι ἡ ἐπιχείρησις εἶναι δυσχερής, » συνέστησε δὲ εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν νὰ βολιδοσκοπήσῃ τοὺς Συμμάχους.

«Τὴν ἐπομένην 16 Φεβρουαρίου/1 Μαρτίου, ὁ Βενιζέλος καλέσας τὸν » Πρέσβυν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, διεβίβασε δι' αὐτοῦ πρὸς τὴν Βρεττα- » νικὴν Κυβέρνησιν τὴν ἀνωτέρω προτασίν του. Συγχρόνως διέταξε τὸν Ἀρ- » χηγὸν τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας, Συνταγματάρχην Μεταξᾶν, χωρὶς νὰ » τοῦ ζητήσῃ πλέον τὴν γνώμην του, ὅπως προπαρασκευάσῃ τὸ σχέδιον ἐκ- » τελέσεως τῆς παρ' αὐτοῦ ἀποφασισθείσης ἐπιχειρήσεως. Ἐπὶ πλέον, συνέ- » ταξεν Ὑπόμνημα πρὸς τὸν Βασιλέα, ὅπερ ὑπέβαλε τὴν 17 Φεβρουαρίου/2 » Μαρτίου, ἐν τῷ ὁποίῳ προέτεινε, τὴν συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν » ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων Συμμαχικὴν ἐπιχείρησιν δι' ἑνὸς Σώματος » Στρατοῦ. Τὰ εναπομείναντα τέσσαρα Σώματα Στρατοῦ θὰ συνεκεντροῦντο » εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἵνα καλύψωσι τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος ἐκ πάσης τυχόν, » παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, Βουλγαρικῆς ἐπιθέσεως. Τὴν ἰδίαν ἑσπέραν ἐλή- » φθη ἡ ἀπάντησις τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως ἀποδεχομένης εὐχαρίστως » τὴν Ἑλληνικὴν βοήθειαν, δι' ἀποστολῆς ἑνὸς Σώματος Στρατοῦ εἰς Καλ- » λίπολιν καὶ δηλούσης ὅτι, τὸ Ἀγγλικὸν Ναυαρχεῖον ἐπιθυμεῖ ζωηρῶς τὴν » συμβολὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου εἰς τὴν κατὰ τῶν Δαρδανελλίων ἐπιχεί- » ρησιν».

«Τὴν ἐπαύριον 17 Φεβρουαρίου/2 Μαρτίου, ὁ Πρωθυπουργὸς μετέβη » εἰς τὰ Ἀνάκτορα ὅπου ἀνέγνωσεν αὐτοπροσώπως τὸ Ὑπόμνημά του εἰς » τὸν Βασιλέα. Ἐξερχόμενος ὅμως ἐκ τοῦ γραφείου τοῦ Βασιλέως, ὁ Βενι- » ζέλος συνήντησεν εἰς τὸν προθάλαμον τὸν Συνταγματάρχην Μεταξᾶν, ὅστις » ἀνέμενε νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς ἀκρόασιν. Οὗτος ἐνεχείρισεν εἰς τὸν Πρωθυ- » πουργὸν ἐπιστολὴν δι' ἧς ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, ὡς διαφωνῶν ριζι- » κῶς ἐπὶ τῆς μελετωμένης ἐκστρατείας. (Παρ. ἔγγρ. ἀρ. 46). Ἡ ἐπιστολὴ » αὕτη συνωδεύετο ὑπὸ ἐκθέσεως ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος » ἐκρίνετο οὐ μόνον ἀσύμφορος, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνος». (Παρ. ἔγγρ. ἀρ. 47).

«Οἱ κύριοι λόγοι δι' οὓς ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας ἔκρι- » νεν ὡς ἀσύμφορον καὶ ἐπικίνδυνον τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην, ἦσαν ἡ ἀμφί- » βολος στάσις τῆς Βουλγαρίας δυναμένης νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ἑλλάδος » καὶ ἡ ἀβεβαιότης τῆς ἐκβάσεως τῆς ἐκστρατείας τῶν Δαρδανελλίων, λόγῳ » τῆς ἀνεπαρκείας τῶν Συμμαχικῶν δυνάμεων, τῆς ἀπωλείας πάσης εὐκαι- » ρίας αἰφνιδιασμοῦ καὶ τῆς ἰσχύος τῆς τοποθεσίας, ὀχυρωθείσης ἤδη ὑπὸ » τῶν Τούρκων. Ἀπαριθμῶν οὗτος τὰς ἑκατέρωθεν δυνάμεις, αἵτινες διὰ » τῆς προσθήκης τῶν τριῶν Ἑλληνικῶν Μεραρχιῶν δὲν θὰ ηὔξανον ἐπαρκῶς » τὴν Συμμαχικὴν ἰσχύν, κατέληγεν :»

«Πλὴν τούτου, καὶ μετὰ τὴν ἐκβίασιν τῶν Δαρδανελλίων δὲν τε- » λειώνει ἡ ἐκστρατεία. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ στόλου πρὸ τῆς Κωνσταντι-

» νουπόλεως δὲν θὰ ἄρῃ τὴν ἀντίστασιν τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ. Αἱ ἐν » Θράκῃ δυνάμεις αὐτοῦ, περὶ τὰς δώδεκα τοὐλάχιστον μεραρχίαι, στη-» ριζόμεναι ἐπὶ τῆς Βουλγαρίας, θὰ δυνηθῶσι νὰ παρατείνωσι τὴν ἀντί-» στασιν ἐπὶ μακρὸν καὶ πιθανώτατα θὰ κατανικήσωσι τὰς ἀνεπαρκεῖς » ἡμῶν δυνάμεις.

» Καθίσταται ὅθεν ἀπαραίτητον ὅπως, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐκστρα-τείας, διατεθῶσιν αἱ ἀπαιτούμεναι δυνάμεις ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων, » αἵτινες θὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῆς. Συγχρόνως νὰ μελε-» τηθῇ, ἀπὸ κοινοῦ καὶ λεπτομερῶς, ἡ ὅλη ἐπιχείρησις, ἥτις νὰ ἐκτε-» λεσθῇ τότε μόνον, ὅταν ἡ ἐπιτυχία θεωρηθῇ ἐξησφαλισμένη.

» Προσθέτω ὅτι, ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε μέτρων τῶν Συμμάχων κατὰ » τῶν Δαρδανελλίων, φαίνεται ὅτι οὐδόλως ἐμελετήθη ἡ ἐπιχείρησις » αὕτη καὶ ὅτι πολὺ ὑπετιμήθη ὁ ἐχθρός.

»'Εὰν παρὰ τὰς γνώμας μου ταύτας, θεωρηθῇ ἐπιβεβλημένον ὅπως » συμμετάσχωμεν, νομίζω ὅτι, δύο μέτρα θὰ ἠλάττουν κατά τι τοὺς κιν-» δύνους, οὓς μέλλει νὰ διατρέξῃ ἡ Ἑλλάς.

» 1) Ἡ συμμετοχὴ τῆς Ρωσίας, ἐὰν ἡ Βουλγαρία καὶ μόνον ἐπι-» στρατευθῇ, δι' ἀποστολῆς Ρωσικοῦ στρατοῦ εἰς Βάρναν καὶ Πύργον

» 2) Ἡ ἐκ μέρους τῶν Ἄγγλων καὶ Γάλλων διάθεσις τῶν ἀπαι-» τουμένων δυνάμεων, κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ » ἡ ἀπὸ κοινοῦ μελέτη τῆς ὅλης ἐπιχειρήσεως, πρὸ πάσης ἀναλήψεως » αὐτῆς».

«Ὁ Πρωθυπουργός, θορυβηθεὶς ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ἐπανῆλθε παρὰ τῷ » Βασιλεῖ καὶ ἀνακοινώσας τὰ διατρέξαντα εἰς Αὐτόν, εἰσηγήθη τὴν συγκρό-» τησιν Συμβουλίου τοῦ Στέμματος, ἵνα τοῦτο ἀποφασίσῃ τελικῶς, ἐπὶ τῆς » ἐπεμβάσεως τῆς χώρας».

«Τὴν 18 Φεβρουαρίου/3 Μαρτίου, συνῆλθεν ἐν τοῖς Ἀνακτόροις τὸ » Συμβούλιον τοῦ Στέμματος, ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Βασιλέως, εἰς ὃ μετεῖ-» χον ἅπαντες οἱ διατελέσαντες Πρωθυπουργοί, Στεφ. Δραγούμης, Γεώργιος » Θεοτόκης, Κ. Μαυρομιχάλης, Δ. Ράλλης καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως » Βενιζέλος. Ἐν τῷ Συμβουλίῳ, ὑπ' ὄψει τοῦ ὁποίου ἐτέθησαν ἅπαντα τὰ » δεδομένα, αἱ γνῶμαι ὑπῆρξαν διῃρημέναι, ἄλλων μὲν ὑποστηριζόντων τὴν » ἐμμονὴν εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος καὶ ἄλλων τὴν συμμετοχὴν » εἰς τὸν πόλεμον. Τελικῶς ἀπεφασίσθη ὅπως τοῦτο συνέλθῃ καὶ πάλιν μετὰ » δύο ἡμέρας, πρὸς λῆψιν τελικῶν ἀποφάσεων».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΝΑΤΟΝ

ΔΑΡΔΑΝΕΛΛΙΑ
ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΜΑΤΑΙΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΜΑΣ.
Η ΡΩΣΙΚΗ ΑΡΝΗΣΙΣ

Α'.
ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

Θὰ συνεχίσωμεν κατωτέρω τὴν παράθεσιν τῶν στοιχείων τῶν ἀφορώντων τὴν ματαίωσιν τῆς συμμετοχῆς μας εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων, ὡς ταῦτα ἐκθέτει ὁ ἀπὸ Βρεττανικῆς πλευρᾶς πατὴρ τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης, ὁ ἐνστερνισθεὶς ἐνθέρμως τὴν πρώτην πρὸς τοῦτο γενομένην πρότασιν κατ' Αὔγουστον τοῦ 1914 ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου, τῇ συγκαταθέσει τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Ὁ Οὐΐνστον Τσῶρτσιλ περιγράφει τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὰ προεκτεθέντα ἐν τῷ προηγουμένῳ Κεφαλαίῳ, ὡς ἀκολούθως(1):

«Ἀλλ' ἰδοὺ ὅτι, τρομερὰ εἱμαρμένη ἐπενέβαινε. Ἡ Ρωσία—ὑποχωροῦσα, » παραπαίουσα ὑπὸ τὰ Γερμανικὰ σφυροκοπήματα, μὲ ἀνεπάρκειαν πυρομα- » χικῶν, ἀπομεμονωμένη ἀπὸ τοὺς συμμάχους της — ἡ Ρωσία ὑπῆρξεν ἡ δύ- » ναμις ἥτις ἀνέτρεψεν ἀνεπανορθώτως αὐτὸν τὸν θαυμάσιον καὶ ἀποφασι- » στικὸν συνδυασμόν. Τὴν 3ην Μαρτίου, ὁ Ρῶσος Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐξω- » τερικῶν ἐπληροφόρει τὸν Πρέσβυν μας ὅτι : «ἡ Ρωσικὴ Κυβέρνησις δὲν » ἠδύνατο νὰ συγκατατεθῇ ὅπως ἡ Ἑλλὰς συμμετάσχῃ εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις » ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων, ἐκ φόβου μεταγενεστέρων περιπλοκῶν».

«Ὁ Τσάρος, προσέθετεν ὁ κ. Σαζόνωφ, «εἰς ἀκρόασιν τῆς προτεραίας, » τοῦ εἶχε δηλώσει ὅτι, ἐν οὐδεμιᾷ προφάσει, θὰ ἠδύνατο νὰ συγκατατεθῇ » εἰς τὴν Ἑλληνικὴν συμμετοχὴν εἰς Δαρδανέλλια». Τρομερὰ ἐπιβεβαίωσις. » Ἄρα γε δὲν ὑφίστατο ἀνθρώπινος δάκτυλος ἵνα ἀναγράψῃ ἐπὶ τοῦ τοίχου » ὡς ἄλλος Balthazar, ἆρα γε δὲν ὑπῆρχε κάποιο πνεῦμα ἐκ τῶν προγόνων » τοῦ δυσμοίρου αὐτοῦ Τσάρου διὰ νὰ ἐπικαλεσθῇ ἐνώπιόν του τὴν ἐξαφά- » νισιν τῆς οἰκογενείας του, τὸν ὄλεθρον τοῦ Λαοῦ του, τὸ αἱματηρὸν ὑπόγειον » τῆς Αἰκατερινεμπουργκ ;»

«Ὁ ἐν Ἀθήναις Ρῶσος Πρέσβυς, κατ' ἐντολὴν τῆς Κυβερνήσεώς του, » κατέβαλε προσπαθείας ὅπως ματαιώσῃ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπέμβασιν. Κατ' » ἰδίαν κατέστη γνωστὸν εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος, ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ » προφάσει θὰ ἐπετρέπετο εἰς τοῦτον, καὶ τὰ στρατεύματά του, νὰ εἰσήρχετο » εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὑπεδείχθησαν ἄλλαι λύσεις, πρὸ παντὸς ἡ ἐπέμ-

---

1. Churchill. «La Grise mondiale» 1928. ἔκδοσις τετράτομος Τόμος δεύτερος. Σελίδες 141-144 .Churchill. «World Crisis ». ἔκδοσις δίτομος 1938. Vol, I. Σελὶς 620-622.

» βασις μιᾶς μόνης Ἑλληνικῆς μεραρχίας. Ἡ λύσις αὕτη ἐνεφάνιζε, τὸ πλεο-
» νέκτημα «ὅτι ὁ Ἕλλην Βασιλεὺς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ συμμετάσχῃ αὐτοπροσώ-
» πως εἰς τὴν ἐκστρατείαν». Δὲν δύναταί τις ὅθεν νὰ ἐκπλαγῇ, λαμβανομένου
» ὑπ' ὄψει τοῦ γεγονότος τῆς Γερμανίδος συζύγου καὶ τῶν φιλογερμανικῶν
» τάσεών του, αἵτινες τὸν προσήλωσαν πρὸς τοὺς ἐχθρούς μας, ὅτι, ἐνώπιον
» μιᾶς τοιαύτης βαναύσου ἀρνήσεως, ὅτι ἐπανῆλθεν εἰς τὰς προγενεστέρας
» τάσεις καὶ εἰς τὴν ἐχθρικὴν ἐπιφυλακτικότητα».

«Ἐξ ἄλλου ὁ Γάλλος Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, μᾶς ἐκοινοποίει
» τὴν 4ην Μαρτίου, τὰ ἀκόλουθα :

«Ἡ Ρωσία ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει θὰ συγκατετίθετο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν
» συμμετοχὴν ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων».

«Ὁ Γάλλος Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν φρονεῖ ὅτι, ἡ πρόοδος τῶν
» ἐπιχειρήσεων τοῦ Ἀγγλο-Γαλλικοῦ στόλου εἶναι τοιαύτη ὥστε νὰ ἐπιτρέ-
» ψῃ τὸν διάπλουν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως χωρὶς νὰ παραστῇ ἀνάγκη
» ἀποβάσεως χερσαίων δυνάμεων, ἐκτὸς μιᾶς μικρῆς δυνάμεως ἐπιφορτισθη-
» σομένης μὲ τὴν φρούρησιν τῶν γραμμῶν τοῦ Μπουλαΐρ. Πιθανώτατα λοι-
» πὸν ἡ συνδρομὴ τῆς Ἑλλάδος ἀποβαίνει ἄχρηστος. Ἐὰν ἡ Ἑλληνικὴ Κυ-
» βέρνησις προσφέρεται νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὰ Δαρδανέλλια, ἐπιβάλλεται
» νὰ τῆς δηλώσωμεν ὅτι ἡ συμμετοχή της ἐπιβάλλεται νὰ ἦναι ὁλοκληρωτικὴ
» καὶ ὅτι θὰ πρέπει νὰ συνδράμῃ ἐνεργῶς τὴν Σερβίαν».

Συνεχίζων τὴν ἀφήγησίν του ὁ Βρεττανὸς Ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν ἀναφέρει ὅτι, ὁ ἐν Ἀθήναι Βρεττανὸς Πρέσβυς Ἔλλιοτ, διὰ τηλεγραφήματός του τῆς 21 Φεβρουαρίου/6 Μαρτίου, ἐγνωστοποιει ὅτι, καὶ ὁ Βενιζέλος εἶχε συμμερισθῆ τὰς ἀπόψεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου, καθ' ἃς ἡ παροχὴ στρατιωτικῆς συνδρομῆς πρὸς τὴν Σερβίαν, μαχομένην ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Δουνάβεως, ἦτο στρατηγικῶς ἐπικίνδυνος διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Περαιτέρω, ὁ Τσῶρτσιλ, παραθέτει αὐτούσιον τὸ κείμενον τηλεγραφήματος ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἡμερομηνίαν, 21 Φεβρουαρίου/6 Μαρτίου 1915, τοῦ ἐν Ἀθήναις Βρεττανοῦ Στρατιωτικοῦ Ἀκολούθου, περιέχοντος συνομιλίαν του μετὰ τοῦ Ρώσου ἐν Ἀθήναις συναδέλφου του, ἐξ ἧς καταφαίνονται αἱ Ρωσικαὶ ἀντιρρήσεις.

Τὴν τοιαύτην κατηγορηματικὴν ἄρνησιν τῆς Ρωσίας ἡ προαναφερθεῖσα Ἔκθεσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου, ἀναφέρει ἐν σελίδι 52, ἐπὶ λέξει ὡς ἀκολούθως :

«Πρὸ τῆς νέας ὅμως ταύτης συνεδριάσεως τοῦ Συμβουλίου, δηλαδὴ τὴν
» 20ὴν Φεβρουαρίου/5 Μαρτίου, συνέβη γεγονὸς ὑψίστης σημασίας. Τὴν
» 19 Φεβρουααρίου /4 Μαρτίου, ἡ Ρωσικὴ Κυβέρνησις, πληροφορηθεῖσα
» τὴν πρότασιν τῆς Ἑλλάδος περὶ συμμετοχῆς αὐτῆς εἰς τὴν ἐκστρατείαν
» τῶν Δαρδανελλίων, προέβαλεν ἐναντίον της ἀπόλυτον ἄρνησιν».

Τὰς ὡς ἄνω διαπιστώσεις τοῦ Βρεττανοῦ Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὡς καὶ τῆς Ἐκθέσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου ἐπιβεβαιοῖ καὶ ὁ Βρεττανὸς Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν (1).

Οὗτος ἀνασκοπῶν τὴν Βρεττανικὴν πολιτικὴν ἔναντι τῆς Ρωσίας, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου 1854 μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ παγκοσμίου, ἐξηγεῖ διὰ μακρῶν τοὺς λόγους οἵτινες τὸν ἠνάγκασαν τελικῶς νὰ εἰσηγηθῇ πρὸς τὴν Βρεττανικὴν Κυβέρνησιν τὴν ἀπόρριψιν τῶν Ἑλληνικῶν προτάσεων καὶ ὅτι οὐδαμῶς ἐκ τῶν ὑστέρων μετανοεῖ διὰ τὴν τοιαύτην ἀπόρριψιν.

Ἐπίσης, τὰς ὡς ἄνω διαπιστώσεις τῶν Βρεττανῶν Ὑπουργῶν ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν καὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπιβεβαιοῦν ὁ Βρεττανὸς Πρωθυπουργὸς Ἄσκουϊθ (2), ὁ Βρεττανὸς Πρωθυπουργὸς Λόϋδ Τζώρτζ (3), ὁ Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας Poincaré (4), ἐμμέσως ὁ Ρῶσος Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Σαζόνωφ (5), ὁ Ἀρχηγὸς τῆς ἐν Ἑλλάδι Βρεττανικῆς Μυστικῆς Ὑπηρεσίας (6) κ.ἄ.

Τέλος, τὰς ὡς ἄνω διαπιστώσεις ἐπιβεβαιοῖ τὸ μᾶλλον πρόσφατον σύγγραμμα περὶ Δαρδανελλίων, ἐξ ὅσων ἡμεῖς βεβαίως γνωρίζομεν, δημοσιευθὲν ἐν ἔτει 1958, Ἀγγλιστί μὲν ὑπὸ τὸν τίτλον «Gallipoli», Γαλλιστὶ δὲ ὑπὸ τὸν τίτλον «Dardanelles» (7). Ὁ συγγραφεὺς τούτου, ὁ Ἄγγλος Alan Morhead, ὡς δημοσιογράφος — ἀνταποκριτής, συμμετέσχεν αὐτοπροσώπως τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐπιβαίνων Βρεττανικοῦ πολεμικοῦ. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ἐρευνῶν ὅλως παρεμπιπτόντως καὶ τὴν ματαίωσιν τῆς Ἑλληνικῆς συμμετοχῆς, ἀναφέρει, σὺν τοῖς ἄλλοις τὰ ἀκόλουθα : «... Ἤρξαντο διαπραγματεύσεις. Αἱ διαπραγματεύσεις αὗται διείποντο ἀπὸ μίαν ἀνοησίαν (imbécili- » té) ἐκπλήσσουσαν παρὰ τὴν πάροδον τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων. Ὅλοι οἱ Σύμμαχοι—καὶ ἡ Ρωσσία περισσότερον παντὸς ἄλλου— εἶχον συμφέρον » νὰ ἴδουν τοὺς Ἕλληνας συμμετέχοντας πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Συμμαχικοῦ » Στόλου κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμήν. Ἐν τούτοις, τὸ πᾶν διεπράχθη διὰ νὰ

---

1. «Twenty Five Years 1892-1916» by Viscount Grey of Fallodon. Ἔκδοσις τρίτομος 1928. Vol. III. Κεφάλαιον XXV, XXVI καὶ XXVII.

2. Memories and Reflexions 1852 - 1927 by the Earl of Oxford and Asquith. Cassel and Co. London 1928. Volume II. Chapter VI. Σελίδες 64-65.

3. Lloyd George. Γαλλικὴ μετάφρασις ὑπὸ Bonnefon. Ἔκδοσις 1934. Τόμος I. Σελὶς 104 καὶ 376.

4. Ἀπομνημονεύματα Poincaré. Τόμος VI. «Les Tranchées» Κεφάλαια II καὶ III.

5. Sazonov, «Les Années Fatales» Payot. Paris 1927.

6. Sir Basil Thomson «The Allied Secret service in Greece» Hutchinson second impresson 1931. Σελὶς 51. Sir Basil Thomson «Le Service Secret. Allié en Grêce» Traduit de l' Anglais par Henri Thies. Edition de la nouvelle revue Critique 1933. Σελὶς 25.

7. Alan Moorhead. «Dardanelles». Presses de la Cité. 1958.

» ματαιωθῇ ἡ σύμπραξίς των καὶ μάλιστα νὰ ἀναγκασθοῦν νὰ στραφοῦν πρὸς » τὴν ἀντίθετον παράταξιν. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία θὰ ἐδέχοντο προθύ- » μως, ἀλλ' ἡ Ρωσία ἐξεδήλωσε ζωηρὰν ἀνησυχίαν. Ὅλοι οἱ φόβοι της οἱ » ἀναφερόμενοι εἰς τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν Δαρδανελλίων, ἡ » μοναδική διέξοδός της πρὸς νότον, ἀφυπνίσθησαν. Ἡ Ρωσία, καὶ οὐχὶ ἡ » Ἑλλάς, ὤφειλε νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τυφλώττων πρὸ τῆς » ὑφισταμένης κρισιμότητος τῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως, ἀνίκανος νὰ » διαισθανθῇ τὴν ἐπικειμένην ἐπανάστασιν καὶ τὴν δολοφονίαν του ὁ Τσάρος » ἐδήλωνεν εἰς τὸν Βρεττανὸν Πρεσβευτὴν τὴν 3ην Μαρτίου, (ν. ἡμ.), ὅτι » ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ ἠνείχετο νὰ ἔβλεπεν Ἕλληνας στρατιώτας εἰς Κων- » σταντινούπολιν. Ἰδιαιτέρως ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δὲν θὰ ὤφειλε νὰ » ἐμφανισθῇ. Ἅμα τῇ ἀφίξει τῆς τοιαύτης εἰδήσεως εἰς Ἀθήνας, ἡ Κυβέρνησις » Βενιζέλου ἀπεμακρύνθη καὶ ἀντεκατεστάθη ὑπὸ Κυβερνήσεως τάσεων » Γερμανοφίλων...».

* * *

Ἐν τῷ Παραρτήματι ἐπισυνάπτονται καὶ διὰ τὸ Κεφάλαιον τοῦτο σχετικαὶ τινὲς περικοπαὶ συγγραμμάτων.

Ἐφιστῶμεν ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τῶν γνωμῶν τοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Ἀρχηγοῦ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ὀργανωτικῆς Βρεττανικῆς Ναυτικῆς Ἀποστολῆς Ναυάρχου Κάρρ, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν γνωμῶν τοῦ Βρεττανοῦ Στρατιωτικοῦ Ἀκολούθου Sir Thomas Montgomery Cunninghame. (Παράρτημα ἔγγραφα ὑπ' ἀρ. 34 καὶ 35). Οὗτοι φρονοῦν ὅτι, πρόωρος ἔξοδος τῆς Ἑλλάδος, ἄνευ δυνατότητος παροχῆς συγχρόνου ἐπαρκοῦς συμμαχικῆς βοηθείας, θὰ προεκάλει τὴν πρόωρον προσέλκυσιν τῶν Γερμανο-Βουλγάρων πρὸς κάθοδον πρὸς τὸ Αἰγαῖον, καὶ συνεπῶς μία τοιαύτη πολιτικὴ ἀπέβαινεν ἐπιζημία καὶ διὰ τοὺς Συμμάχους. Αἱ λίαν εὐμενεῖς κρίσεις τοῦ Ναυάρχου Κάρρ περὶ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1915 πολιτικῆς τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἐξηγοῦν τοὺς λόγους δι' οὓς ὁ ἱστορικὸς Βεντήρης περιφρονητικῶς ἐκφράζεται περὶ τοῦ Βρεττανοῦ τούτου Ναυάρχου χαρακτηρίζων τοῦτον «ὡς περισσότερον αὐλικὸν καὶ ὀλιγώτερον Ἄγγλον».

Ἐκ τῶν ὑπολοίπων συνημμένων ἐν τῷ Παραρτήματι στοιχείων, τῶν σχετικῶν πρὸς τὸ παρὸν Κεφάλαιον, ἰδιάζουσαν σημασίαν κέκτηται τηλεγράφημα ὑπὸ ἡμερομηνίαν 21 Φεβρουαρίου/5 Μαρτίου 1915, συνταχθὲν ἀπὸ κοινοῦ ἐκ μέρους τοῦ ἐν Πετρουπόλει Βρεττανοῦ Πρέσβεως καὶ τοῦ Ρώσου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν πρὸς τὸν Βρεττανὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν. (Παράρτημα ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 11).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

ΤΑ ΔΑΡΔΑΝΕΛΛΙΑ
Η ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΩΣ
ΕΚ ΜΕΡΟΥΣ ΤΩΝ ΑΓΓΛΟ - ΓΑΛΛΩΝ.

Α'.

ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ

Τυγχάνει ἀπολύτως ἀδύνατος ἡ ἔρευνα ἀπὸ Ἑλληνικῆς πλευρᾶς τῆς ὅλης Ὑποθέσεως τῶν Δαρδανελλίων ἄνευ μιᾶς προηγουμένης διεξονυχιστικῆς ἀναλύσεως, τῆς ἐκ μέρους τῶν Ἀγγλο - Γάλλων διεξαχθείσης ἐπιθέσεως.

Β'.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ (1)

Ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1915, τὴν 2αν Ἰανουαρίου, ἐλήφθη εἰς Λονδῖνον μήνυμα τοῦ Ρώσου Ἀρχιστρατήγου Μεγάλου Δουκὸς Νικολάου, τοῦ ὁποίου τὰ στρατεύματα ἐπιέζοντο σφοδρῶς ἐν Καυκάσῳ ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐπικαλουμένου τὴν συμμαχικὴν ἀλληλεγγύην, καὶ τὴν ἐκδήλωσιν ἀντιπερισπασμοῦ τινος ἐν Μέσῃ Ἀνατολῇ, ἐκ μέρους τῶν συμμάχων Ἀγγλο - Γάλλων, πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ Ρωσσο-Τουρκικοῦ μετώπου.

Κατόπιν τῆς τοιαύτης ἐκκλήσεως τοῦ Ρώσου Ἀρχιστρατήγου, παρὰ τὴν γενομένην ἀπόρριψιν τῶν Ἑλληνικῶν προτάσεων τοῦ Αὐγούστου-Σεπτεμβρίου 1914, τὸ Βρεττανικὸν Ναυαρχεῖον, τὴν 3ην Ἰανουαρίου 1915 (ν.

---

1. Τὴν ἐπιχείρησιν ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων εἴχομεν πραγματευθῆ τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος 1924 εἰς μελέτην ἡμῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ἑλλὰς καὶ ὁ Μέγας Πόλεμος».

Αἱ οὐσιαστικώτεραι πηγαὶ ἐφ' ὧν βασίζομεν τὰ νεώτερα στοιχεῖα ἐν τῇ παρούσῃ, εἶναι κυρίως αἱ ἀκόλουθοι :

α) Ἡ Ἔκθεσις τῆς Βρεττανικῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἀνακριτικῆς Ἐπιτροπῆς ἥτις συνεστήθη κατὰ τὸ 1917 πρὸς καταμερισμὸν τῶν εὐθυνῶν.«Dardanelles Commision. First Report 1917». «The Final Report of the Dardanelles Commission. Stationery Office». Ἀρχεῖα Γενναδίου Βιβλιοθήκης.

β) Περισπούδαστον σύγγραμμα τοῦ Βρεττανοῦ Major General Sir C.E. Callwell K.C.B. ὑπὸ τὸν τίτλον «The Dardanelles» Constable and Co. London. Ὁ Βρεττανὸς οὗτος Στρατηγὸς διετέλεσε Διευθυντὴς τοῦ Γραφείου Ἐπιχειρήσεων τοῦ Βρεττανικοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ἐπιτελείου ὡς καί, ἐπί τι διάστημα, Ἀρχηγὸς τῆς Βρεττανικῆς Μυστικῆς Ὑπηρεσίας.

γ) Ἡ Ἔκθεσις τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ «Ἡ Ἑλλὰς καὶ ὁ πόλεμος εἰς τὰ Βαλκάνια», ἔκδοσις 1958. Σελίδες 44-52. Ἐπὶ πλέον φυσικὰ τῶν ὡς ἄνω τριῶν τούτων, ὑφίσταται ἀπειρία πηγῶν, τῶν ὁποίων τινὰς ἤδη ἐμνημονεύσαμεν.

ἡμ.) διέτασσε τὸν Ναύαρχον, Ἀρχηγὸν τοῦ Βρεττανικοῦ Στόλου τῆς Μεσογείου Carden, νὰ ἀναφέρῃ, ἐὰν ἐθεώρει δυνατὴν τὴν ἐκπόρθησιν τῶν Δαρδανελλίων ἀπὸ θαλάσσης μόνον. Μετὰ διήμερον, ὁ Ναύαρχος ἀπήντα ὅτι, ἡ ἐκπόρθησις δὲν ἦτο μὲν δυνατὴ δι' αἰφνιδιαστικῆς ὁρμητικῆς ἐφορμήσεως' ἀλλὰ θὰ καθίστατο δυνατή, διὰ συστηματικοῦ βομβαρδισμοῦ, ὑπὸ ἰσχυροῦ στόλου. Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἐγένετο ἀσμένως δεκτὴ καθόσον, σὺν τοῖς ἄλλοις' περιέκλειεν ἐν ἑαυτῇ καὶ τὴν δυνατότητα τῆς διακοπῆς τῆς ἐπιχειρήσεως' ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον αὕτη, εἰς τὰ πρῶτα στάδια, κατεφαίνετο ἀσύμφορος. Τὸ Βρεττανικὸν Ἐπιτελεῖον τῶν χερσαίων δυνάμεων εἶχε μελετήσει τὴν ἐπιχείρησιν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1906, δὲν ἐκλήθη ὅμως κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, ὁπότε ἐπρόκειτο νὰ τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴν ἡ ἐπιχείρησις, νὰ ἐκφέρῃ τὴν γνώμην του (Callwell σελὶς 11).

Τὴν 13ην Ἰανουαρίου 1915, τὸ Πολεμικὸν Συμβούλιον ἐλάμβανε τὴν ἀπόφασιν καθ' ἣν «τὸ Ναυαρχεῖον θὰ προπαρεσκεύαζε μίαν ναυτικὴν ἐπιχεί-» ρησιν διὰ τὸν μῆνα Φεβρουάριον, ἀποβλέπουσαν εἰς τὸν βομβαρδισμὸν καὶ » τὴν κατάληψιν τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως καὶ μὲ ἀντικειμενικὸν » σκοπὸν τὴν Κωνσταντινούπολιν.». Ἡ τοιαύτη ἀπόφασις ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ Πολεμικοῦ Συμβουλίου τὴν 28ην ἰδίου μηνός.

Καθ' ἃ ἀναφέρει ἡ Βρεττανικὴ Κοινοβουλευτικὴ Ἔκθεσις, σελίς 21, κατὰ τὴν συνεδρίασιν ταύτην, ὁ Πρῶτος Ναυτικὸς Λόρδος, ὁ Ἐπιτελάρχης τοῦ Ναυαρχείου Ναύαρχος Λόρδος Fisher, ὁ Sir Arthur Wilson, καὶ ὁ Sir James Murray, ἀπέφυγαν νὰ διατυπώσουν τὰς γνώμας των, τηρήσαντες σιωπήν. Ἐπάγεται δὲ ἡ ἔκθεσις ὅτι, ἐὰν αἱ τρεῖς αὗται προσωπικότητες διετύπουν τὰς γνώμας των, πιθανὸν νὰ ἦτο διαφορετικὴ ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις. Ἀλλαχοῦ δέ, ἐν σελίδι 54, ἡ ἔκθεσις ἀναφέρει βιαίαν σκηνὴν μεταξὺ Kitchener καὶ Fisher.

Τὴν 16ην Φεβρουαρίου 1915 τὸ Πολεμικὸν Συμβούλιον ἐν Λονδίνῳ ἀπεφάσιζε τὴν προετοιμασίαν χερσαίας τινὸς δυνάμεως. Τὸ τοιοῦτον καθίστατο δυνατὸν καθόσον ἤδη εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Σουὲζ καὶ τὴν ἔρημον τοῦ Σινᾶ εἶχεν ἀνατραπῇ μία Τουρκικὴ ἐπιθετικὴ προσπάθεια. Διετάχθη ἐν ταὐτῷ καὶ ἡ προετοιμασία πρὸς ἀποστολὴν εἰς Μέσην Ἀνατολὴν Βρεττανικῆς μητροπολιτικῆς τινὸς χερσαίας δυνάμεως, τῆς 29ης Βρεττανικῆς Μεραρχίας. Ἡ ἀποστολὴ τῆς Μεραρχίας ταύτης ἀνεστάλη, ὡς ἀναφέρει ἡ Βρεττανικὴ ἔκθεσις, καὶ λόγῳ τῆς ματαιώσεως τῆς Ἑλληνικῆς συμμετοχῆς καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ Γάλλος Στρατάρχης Joffre ἐφοβεῖτο ἐπικειμένην, ἐν τῷ Δυτικῷ Μετώπῳ, Γερμανικὴν ἐπίθεσιν.

Ἡ ἀπόφασις τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων ἐλήφθη, ὡς ἤδη ἐξετέθη κατόπιν τηλεγραφήματος τοῦ Ρώσου Ἀρχιστρατήγου Μεγάλου Δουκὸς πρὸς τὸν Βρεττανὸν Ἀρχιστράτηγον Λόρδον Kitchener. Παρὰ ταῦτα, ὁ Ρῶσος Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Σαζόνωφ, καθ' ἃ ἐκθέτει εἰς τὰ Ἀ-

πομνημονεύματά του, σελὶς 274 συνεκρατήθη ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν δυσαρέσκειάν του πρὸς τὸν Βρεττανὸν καὶ Γάλλον Πρέσβυν, ὅταν οὗτοι τῷ ἀνήγγειλαν τὴν ἀπόφασιν περὶ ἐπιθέσεως ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων.

Τὴν 19ην Φεβρουαρίου 1915, ἐν συνεχείᾳ προηγηθέντων ἀραιῶν τινῶν βομβαρδισμῶν τοῦ Νοεμβρίου 1914, διακοπέντων ἐπὶ τετράμηνον, ἐπαναρχίζει, κατὰ διαλείμματα, βομβαρδισμὸς τῶν φρουρίων ἐκ μέρους τοῦ στόλου. Οὗτος ἐπαναλαμβάνεται ὁσάκις ἡ θαλασσοταραχὴ δὲν καθίστα τὴν εὐθυβολίαν ἀνεπαρκῆ. Ἀπὸ τῆς 25ης Φεβρουαρίου (ν. ἡμ.) μέχρι τῆς 18ης Μαρτίου 1915 (ν. ἡμ.) διενεργεῖται ἡ ἀνέλκυσις τῶν πρώτων σειρῶν ναρκῶν τῶν εὑρισκομένων παρὰ τὸ στόμιον, ὑπὸ τὴν προστασίαν πάντοτε τῶν πυρῶν τοῦ στόλου, καὶ ἐφόσον ἡ καιρικὴ κατάστασις τὸ ἐπέτρεπε.

Τὴν 16ην Μαρτίου 1915 παραιτεῖται ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Βρεττανικοῦ Στόλου τῆς Μεσογείου Ναύαρχος Carden.

Τὴν 18ην Μαρτίου 1915 ἐκτελεῖται ὁ πρῶτος γενικὸς βομβαρδισμὸς ἐκ μέρους τοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Βρεττανὸν Ναύαρχον De Robeck, διαδεχθέντα τὸν Carden, καὶ διαταχθέντα νὰ ἐκβιάσῃ τὰ στενὰ πάσῃ θυσίᾳ. Σκοπὸς τοῦ βομβαρδισμοῦ τούτου ὑπῆρξεν ἡ παροχὴ προστασίας πρὸς τὰ ἁλιευτικὰ πλοιάρια, προκειμένου ταῦτα νὰ ἀνελκύσουν ἑτέρας τέσσαρας ἐνδοτέρας σειρὰς ναρκῶν, ἐκ τῶν εὑρισκομένων πρὸ τοῦ στομίου. Ὁ ἀπολογισμὸς τῆς ἡμέρας εἰς ἀπωλείας πολεμικῶν πλοίων ὑπῆρξε τραγικός. Τὸ Γαλλικὸν θωρηκτὸν «Bouvet» βυθίζεται σχεδὸν αὔτανδρον ἐντὸς ἐλαχίστων λεπτῶν. Τὰ Ἀγγλικὰ θωρηκτὰ «Ocean» καὶ «Irresistible», προσκρούσαντα ἐπὶ ναρκῶν, ἐπίσης καταποντίζονται, διασωθέντος μέρους τῶν πληρωμάτων των. Ἀντιτορπιλλικὰ τινά, προσκρούσαντα ἐπὶ ναρκῶν, ἐπίσης καταποντίζονται. Ἀφ' ἑτέρου τέσσαρα θωρηκτὰ καί τινα ἀντιτορπιλλικὰ ἐτέθησαν προσκαίρως ἐκτὸς μάχης ὑποστάντα σοβαρὰς ζημίας παρὰ τῶν ἐπακτίων πυροβόλων. Οὕτω, μᾶλλον ἀσήμαντος μόνον ἀριθμὸς ναρκῶν ἡλιεύετο κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἀντὶ ἁδροτάτης τιμῆς.

Οἱ βομβαρδισμοὶ καὶ αἱ ναρκαλιεύσεις τῆς 18ης Μαρτίου 1915 ἀπετέλεσαν τὸ τέρμα τῆς μονομεροῦς ἀπὸ θαλάσσης προσπαθείας. Ἐὰν τυχὸν τὴν ἑπομένην τὴν 19ην Μαρτίου, ἐσυνεχίζετο ἡ μονομερὴς ἀπὸ θαλάσσης προσπάθεια, μόνον ἐννέα ἐκ τῶν κυρίως θωρηκτῶν θὰ συμμετεῖχον εἰς τὸν ἀγῶνα ἀντὶ τῶν δέκα ἓξ τῆς προηγουμένης, ἤτοι τὸ 56%.

Τὴν ἡμέραν τοῦ γενικοῦ βομβαρδισμοῦ, τὴν 18ην Μαρτίου, κατέπλεον εἰς Τένεδον αἱ πρῶται στρατιωτικαὶ ἀποβατικαὶ δυνάμεις τῶν Συμμάχων μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τούτων τὸν Ἄγγλον Στρατηγὸν Sir I. Hamilton.

Καθ' ἃ μᾶς πληροφορεῖ ἡ Βρεττανικὴ ἔκθεσις, Μέρος 2ον σελὶς 10, ὁ Ἀρχιστράτηγος Sir I. Hamilton, ἐρχόμενος εἰς Δαρδανέλλια ἦτο ἐφωδιασμένος μὲ ἐγχειριδίους χάρτας τῆς περιοχῆς, ἀποδειχθέντας λανθασμένους, καὶ μὲ τὸ σχέδιον ἐνεργείας ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων, τὸ ὁποῖον εἶχε προ-

ηγουμένως μελετήσει τὸ Ἑλληνικὸν Ἐπιτελεῖον. Καθ' ἃ μᾶς πληροφορεῖ ὁ Sir Basil Thomson, τὸ σχέδιον τοῦτο εἶχε παραδώσει αὐτοπροσώπως ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εἰς τὸν Ναύαρχον Κάρρ, τὸν ὀργανωτὴν τῶν Ἑλληνικῶν Θαλασσίων Δυνάμεων.

Κατόπιν τῆς ἀποτυχούσης ταύτης ἀπὸ θαλάσσης ἐπιθέσεως, συγκροτοῦνται πολεμικὰ συμβούλια. Συμφώνως πρὸς τὰς ληφθείσας ἀποφάσεις, τὰ ἀποβατικὰ ταῦτα στρατεύματα, μὴ συμμετασχόντα τῶν ἐπιχειρήσεων, ἐπαναφέρονται ἐκ Τενέδου εἰς Αἴγυπτον πρὸς ἀνασυγκρότησιν.

Τὴν 25ην Ἀπριλίου 1915, τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα, ἐπαναχθέντα ἐξ Αἰγύπτου καὶ πάλιν εἰς Τένεδον, ἀποβιβάζονται ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἀγγλο-Γαλλικοῦ Στόλου, εἰς πέντε σημεῖα τῆς Χερσονήσου. Τὰ τρία ἐκ τῶν πέντε τούτων σημείων ἀποβάσεως κείμενα πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἕλλης καὶ τοῦ Σεντὺλ-Μπάχρ, ἀπετέλουν τὴν κυρίως ἀποβατικὴν Βρεττανικὴν ἐνέργειαν. Τὰ ἕτερα δύο, τὸ ἓν ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Μόρτου, καὶ τὸ ἕτερον εἰς τὸ ὕψος τῆς Κριθιᾶς, ἀπετέλουν δευτερεύουσαν Βρεττανικὴν τοιαύτην. Διὰ τῶν δύο τούτων δευτερευουσῶν ἀποβάσεων ἀπεσκοπεῖτο ἡ ἐκ τῶν νώτων προσβολὴ τῶν ἀκροτάτων ὀχυρώσεων τῆς Χερσονήσου περὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἕλλης. Ἐπίσης, κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, συνετελεῖτο Γαλλικὴ ἀπόβασις, εἰς Κοὺμ-Καλέ, ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ὄχθης.

Δὲν θὰ παρακολουθήσωμεν τὰς κατὰ ξηρὰν ἐπιχειρήσεις τῶν ἀρξαμένων νὰ ἀποβιβάζωνται κατὰ τὴν 25ην Ἀπριλίου 1915 συμμαχικῶν δυνάμεων, μέχρι τῆς ἀποσύρσεως τοῦ τελευταίου συμμάχου μαχητοῦ, κατὰ τὴν 8ην Ἰανουαρίου 1916.

Ὁ γενικὸς ἀπολογισμὸς τῆς ὅλης ταύτης χερσαίας ἐπιχειρήσεως, ἥτις διήρκεσε περίπου ἐπὶ 8 1)2 μῆνας, ὑπῆρξε τραγικώτερος τοῦ ἀπολογισμοῦ τῆς κατὰ θάλασσαν ἐπιχειρήσεως τῆς 18ης Μαρτίου 1915. Μία ἰδέα ἑνὸς πράγματι μεγαλοφυοῦς πολιτικοστρατηγικοῦ ἑλιγμοῦ, συλληφθεῖσα τὸ πρῶτον ἐν τῷ νῷ τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ κατ' Αὔγουστον τοῦ 1914, εὕρισκε τὴν ἐφαρμογήν της, κατὰ τὸ 1915, ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων, κατὰ τρόπον καταπληκτικῶς ἀσύνετον.

Συμφώνως πρὸς τὴν Ἔκθεσιν τῆς Βρεττανικῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς(1), καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν ἐπιχειρήσεων, ἐπὶ συνόλου Βρεττανικῶν δυνάμεων ἐκ 400.000 μαχητῶν, ἐξαιρέσει τῶν Ἰνδικῶν Στρατευμάτων, αἱ ἀπώλειαι ἀνῆλθον εἰς 31.389 φονευθέντας, 78.749 τραυματίας καὶ 9.708 ἀγνοουμένους. Ἤτοι σύνολον Βρεττανικῶν ἀπωλειῶν 119.846 ψυχῶν. Αἱ συνολικαὶ αὗται ἀπώλειαι τῶν νεκρῶν, τραυματιῶν καὶ διακομισθέντων, ἀντιπροσωπεύουν ποσοστὸν ὑπέρτερον τοῦ 25%, ἐνῶ τὸ ποσοστὸν τῶν ἀπωλεσθέντων μεγάλων θωρηκτῶν κατὰ τὴν 18ην Μαρτίου 1915 προσήγγισε

1. Μέρος Δεύτερον. (The Final Report). Σελὶς 86.

τὸ 50% Ἡ ἐπιχείρησις δηλαδὴ αὕτη, ἥτις ἐν ἀρχῇ συνελήφθη ὡς ἐνέργεια ἀποκλειστικῶς θαλασσία, κατέληξε νὰ καταστῇ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν πραγματικὸς πίθος Δαναΐδων ἀνθρωπίνου αἵματος.

Ἡ αὐτὴ Ἔκθεσις, ἀναβιβάζει τὰς Τουρκικὰς δυνάμεις τὰς διατεθείσας διὰ τὴν ἐπιχείρησιν τῶν Δαρδανελλίων, καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα, ὡς μὴ ὑπερβάσας τὰς 300.000 μαχητῶν.

Αἱ σοβαραὶ αὗται ἀπώλειαι εἶχον ὡς κέρδος τὴν διείσδυσιν εἰς βάθος ἓξ περίπου χιλιομέτρων ἀπὸ τῶν σημείων ἀποβάσεως εἰς Σέντ-ὑλ-Μπάχρ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

ΤΑ ΔΥΟ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΩΝ ΔΑΡΔΑΝΕΛΛΙΩΝ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΤΟΥΤΩΝ

Καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν ἤδη, κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον ἀπὸ τῆς συνάψεως τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, κατὰ μῆνα Αὔγουστον 1913, μέχρι τῆς κηρύξεως τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, τὸ Ἔθνος μας διήνυσε μίαν τραγικῶς κρίσιμον περίοδον. Ἡ Τουρκία, παρὰ τὰς ὑπογραφείσας συνθήκας, ἐκινεῖτο ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς, ἵνα, διὰ τῆς προσκτήσεως τοῦ θωρηκτοῦ «Ρίον-'Ιανέριον», ἀποκτήσῃ τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροπλίαν καὶ εἶτα ἀποσπάσῃ πραξικοπηματικῶς τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους. Οὐδεμία ἐκ τῶν τριῶν «προστατίδων» Δυνάμεων ἐπεδείκνυε ἐνδιαφέρον, ἵνα ἔλθῃ ἀρωγὸς εἰς τὰ δίκαιά μας. Προσέκλινον μᾶλλον πρὸς τὴν Τουρκίαν.

Ἐξ ἄλλου, ὁ παλαιοκομματισμός, στερηθεὶς τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐξουσίας, προσεπάθει νὰ ἐξεγείρῃ τὴν Κοινὴν Γνώμην διὰ τὴν μὴ ὁλοκληρωτικὴν ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, διὰ τὴν ἐκκρεμότητα τοῦ Βορειο-Ἠπειρωτικοῦ, διὰ τὰς συνεχεῖς ἀπειλὰς ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας, περὶ βιαίας ἀνακαταλήψεως τῶν νήσων Χίου, Μυτιλήνης καὶ ἄλλων τινῶν τοῦ Ἀρχιπελάγους.

Ἐν μέσῳ λοιπὸν μιᾶς τοιαύτης πνιγηρᾶς ἀτμοσφαίρας, καὶ διὰ τὸ Ἔθνος καὶ διὰ τὴν Κυβέρνησιν, ἤρξατο μελετωμένη ἡ ἐκ νέου ἐνδεχομένη προσφυγὴ εἰς τὴν τύχην τῶν ὅπλων. Ἐὰν δηλαδὴ ἀνέκυπτον στοιχεῖα, ἐξ ὧν νὰ ἐγεννῶντο ὑπόνοιαι, καθ' ἃς ἐπέκειτο Τουρκικὴ ἀπόπειρα βιαίας καταλήψεως τῶν νήσων Χίου καὶ Μυτιλήνης, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, προλαμβάνουσα ἡ Χώρα μας, νὰ ἐνήργει αἰφνιδιαστικὴν ἀπόβασιν εἰς Δαρδανέλλια.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη, πρὸς αἰφνιδιαστικὴν ἀπόβασιν, ὑπῆρξε μία ἀπόφα-

σις ἀνάγκης εἰς τὴν ἀποκρυστάλλωσιν τῆς ὁποίας φαίνεται νὰ συνέτεινε καὶ ὁ ὁρμητικὸς ναυμάχος τῶν ναυμαχιῶν τῆς Ἕλλης καὶ τῆς Λήμνου Ναύαρχος Κουντουριώτης.

Τὸ μελετηθὲν τοῦτο ἐγχείρημα ἀπεκλήθη «ἐγχείρημα ἀπογνώσεως». Ἀπετέλει ἀντεπερισπασμόν, πρὸς ἐξισορρόπησιν ἐνδεχομένης βιαίας ἀθετήσεως ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας τῶν παρ' αὐτῆς ὑπογραφεισῶν συνθηκῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Λονδίνου. Ἡ μελέτη τοῦ ἐγχειρήματος τούτου προωθήθη μέχρις ἐνάρξεως κατασκευῆς τῶν μέσων ἀποβάσεως. Διεκόπησαν δὲ αἱ τοιαῦται προετοιμασίαι ὡς ἐκ τῶν γενικωτέρων διπλωματικῶν ἐξελίξεων.

Ἡ σειρὰ τῶν ὑποβληθέντων ὑπομνημάτων τῶν σχετικῶν πρὸς τὸ ἐγχείρημα τοῦτο «ἀπογνώσεως», ἐκ μέρους τοῦ Μεταξᾶ πρὸς τὸν Βενιζέλον, ἐμφαίνονται εἰς τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Ἰωάννου Μεταξᾶ (Τόμος δεύτερος. Σελίδες 226—309). Δὲν θὰ ἀσχοληθῶμεν περαιτέρω μὲ τὸ σχέδιον τοῦτο.

Τελείως ἄσχετον, τελείως διάφορον πρὸς τὸ ὡς ἄνω, ὑπῆρξε τὸ καταρτισθὲν περὶ μῆνα Σεπτέμβριον 1914, ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου, σχέδιον ἐκστρατείας ἐναντίον τῆς ἐν ἐπιστρατεύσει τελούσης Τουρκίας, μὲ σκοπὸν τὴν κατάληψιν τῆς Τουρκικῆς Θράκης, τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως καὶ τῆς Κων)πόλεως. Τοῦτο εἶναι τὸ παραδοθὲν ἰδιοχείρως ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν τῆς ἐν Ἑλλάδι Βρεττανικῆς Ναυτικῆς Ἀποστολῆς Ναύαρχον Κάρρ. Τὸ ἐν λόγῳ σχέδιον δὲν ἀπετέλει στοιχειώδη προμελέτην μιᾶς ἁπλῆς ἀποβάσεως, ἑνὸς πολιτικοῦ ἀντιπερισπασμοῦ, εἰς τὰ Στενά, τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ μὴ διατελοῦντος ἐν ἐπιστρατεύσει, ὡς ἦτο τὸ προηγούμενον πρὸς ἐξαναγκασμὸν τῆς Εὐρώπης ἵνα ἐπέμβῃ πρὸς ρύθμισιν τοῦ ζητήματος τῶν νήσων(1). Τὸ σχέδιον τοῦτο ἦτο ἓν πλῆρες σχέδιον ἐκστρατείας πρὸς κατάληψιν τῶν Στενῶν ἀμφοτέρωθεν, ἀπό τε τῶν Εὐρωπαϊκῶν καὶ Ἀσιατικῶν παραλίων, καὶ εἶτα συνέχισιν τῆς ἐκστρατείας πρὸς κατάληψιν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, τῆς Κων†πόλεως καὶ τοῦ Βοσπόρου. Τὸ σχέδιον τοῦτο προέβλεπε τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ διὰ δυνάμεως 200.000 Συμμαχικοῦ Στρατοῦ, ἐπὶ πλέον τοῦ Στόλου τῆς Μεσογείου. Τέλος, τοῦτο προέβλεπεν, ὡς μεταβλητήν, καὶ τὴν ἐνδεχομένην μετὰ τῆς Βουλγαρίας σύμπραξιν, ὁπότε τὰ Ἑλληνο-Βουλγαρο-Συμμαχικὰ στρατεύματα θὰ ἐκινοῦντο διὰ ξηρᾶς μέσῳ τῆς τότε Βουλγαρικῆς Θράκης. Ἄλλως, θὰ συνετελεῖτο βιαία ἀπόβασις εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου τοῦ

1. Περὶ τὰ δύο ταῦτα σχέδια ἔχει προκύψει ποιά τις σύγχυσις. Καὶ αὐτὸς εἰσέτι ὁ καλῶς πληροφορημένος Ἀρχηγὸς τῆς Βρεττανικῆς Μυστικῆς Ὑπηρεσίας ἐν Ἑλλάδι Sir Basil Thomson, ἀναφέρει ὅτι, τὸ παραδοθὲν ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Ναύαρχον Κάρρ, σχέδιον εἶχε καταρτισθῇ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου τὸ 1912. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ὅμως, οὐδεμία σκέψις εἶχε γίνει περὶ ἀποβάσεως εἰς Δαρδανέλλια, καὶ συνεπῶς οὐδὲν συναφὲς σχέδιον εἶχε καταρτισθῆ.

Ξηροῦ, ἢ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Δεδέαγάτς, καὶ διὰ τῶν ἀποβάσεων τούτων θὰ ἐπετυγχάνετο ἡ ἀποκοπὴ ἐκ τῶν νώτων τῶν ἐν τῇ Χερσονήσῳ τῆς Καλλιπόλεως Τουρκικῶν στρατευμάτων. Προεβλέποντο καὶ ἀποβάσεις εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἀκτὰς τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως μὲ σκοπὸν τὴν κατὰ μέτωπον ἀγκίστρωσιν τῶν ἐχθρικῶν φρουρῶν. Τέλος, προεβλέπετο ἀπόβασις καὶ εἰς τὰ Μικρασιατικὰ παράλια, τὰ ἐγγὺς τῶν Στενῶν τῶν Δαρδανελλίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
ΕΠΙ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ
ΑΦΟΡΩΝΤΩΝ ΤΗΝ ΥΠΟΘΕΣΙΝ ΤΩΝ ΔΑΡΔΑΝΕΛΛΙΩΝ

Α'.

ΑΠΟ ΣΥΜΜΑΧΙΚΗΣ ΠΛΕΥΡΑΣ
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ

Ἐὰν κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου ἐλαμβάνοντο κάπως ὑπ' ὄψει, καὶ αἱ διεκδικήσεις τῶν Μικρῶν Λαῶν πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας των, βάσει ἐθνολογικῶν δικαιωμάτων, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἡ Ρωσία δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε προβάλῃ ἀξιώσεις πλήρους ἐνσωματώσεως ἐδαφῶν καὶ πληθυσμῶν Εὐρωπαϊκῶν καὶ Μικρασιατικῶν, μέχρι καὶ τοῦ Σαγγαρίου ποταμοῦ, ἀνηκόντων εἰς τὴν τότε Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν, καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων οὐδὲν ἀπολύτως ἐθνολογικὸν ἢ ἱστορικὸν δικαίωμα ἐκέκτητο. Ἡ Ρωσία ἐδικαιοῦτο νὰ ἀξιώσῃ λύσεις, ἐξασφαλιζούσας τὸν ἐλεύθερον διάπλουν τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν Δαρδανελλίων, εἴς τε τὸν ἐμπορικὸν καὶ πολεμικὸν στόλον της, ἐν εἰρηνικῇ καὶ ἐν πολεμικῇ περιόδῳ. Οὐδὲν πλέον τούτου.

Ἐκ τῶν τοιούτων ἀδικαιολογήτων Ρωσικῶν ἀξιώσεων, προέκυψαν, ἀνὰ τὰ Βαλκάνια, αἱ ἑξῆς δυσμενεῖς συνέπειαι :

Πρῶτον : Λόγῳ τῶν ἀπαραδέκτων ὅρων καὶ περιορισμῶν, οὓς ἡ Ρωσικὴ Διπλωματία εἶχε θέσει πρὸς σύμπραξιν τῆς Ἑλλάδος, οἵτινες ἦσαν ἀπότοκοι τῶν ὑπερφιάλων ἀξιώσεών της, ἡ Ἀντὰντ ἐστερήθη τῶν ὑπηρεσιῶν ἑνὸς μοναδικοῦ ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, πολεμικοῦ ὀργάνου, οἷον ἦτο τὸ Ἑλληνικὸν Στράτευμα, καὶ τοῦ ὁποίου, ἐν τούτοις, εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην. Συνέπεια τῶν τοιούτων παραλόγων Ρωσικῶν ἀξιώσεων, καὶ τῶν συναφῶν πρὸς ταύτας τεθέντων ὅρων καὶ περιορισμῶν, ὑπῆρξεν ἡ ἀπόρριψις, ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων, ἁπασῶν τῶν Ἑλληνικῶν προτάσεων, τῶν γενομένων ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, τῇ συγκαταθέσει τοῦ Βασιλέως, περὶ συνεργασίας Ἑλλάδος - Ἀντὰντ ἐν τῇ ἐπιχειρήσει τῶν Δαρδα-

νελλίων. Τὸ ἀποκορύφωμα τῶν τοιούτων παραλόγων ἀξιώσεων, ὑπῆρξεν, ἐπὶ πλέον, ἡ ἀπαίτησις τῆς 'Αντάντ, περὶ ἐκχωρήσεως τῆς περιοχῆς Δράμας-Καβάλλας, πιθανώτατα καὶ τῶν Σερρῶν, εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἀπαίτησις διατηρηθεῖσα μέχρις 'Οκτωβρίου 1915. Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἔναντι τοῦ Βουλγαρικοῦ, ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ, ἦτο συντριπτική. Μόνον ὅτε, μετὰ τὴν λῆξιν τῆς Βουλγαρικῆς κινητοποιήσεως, ἡ στρατηγικὴ συγκέντρωσις τῶν Βουλγαρικῶν στρατευμάτων κατέδειξεν ἐμφανῶς τοὺς πολιτικοὺς σκοποὺς τῆς Σόφιας, τότε, καὶ μόνον τότε, ἡ Διπλωματία τῶν Συμμάχων ἀπετίναξε τὸν λήθαργον εἰς ὃν εἶχε ὑποπέσει ὡς πρὸς τὰς Βουλγαρικὰς προθέσεις, παρῃτήθη τῆς ἀξιώσεως περὶ ἐκχωρήσεως τῆς περιοχῆς Δράμας - Καβάλλας καὶ ἤρξατο προσφέρουσα πρὸς τὴν Χώραν μας τὴν ἐγγύησιν τῆς ἐδαφικῆς της ἀκεραιότητος.

Δεύτερον : 'Απὸ ἀπόψεως Βουλγαρίας. Αἱ πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν στρεφόμεναι Ρωσικαὶ ἁρπακτικαὶ διαθέσεις κατέστησαν ἀνέφικτον τὸν προσεταιρισμὸν καὶ τῆς Χώρας ταύτης. Ἡ Ρωσία, ἀξιοῦσα δι' ἑαυτὴν ἐνσωμάτωσιν ἐδαφῶν τῆς τότε Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, περιλαμβανομένων μεταξὺ τοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς γραμμῆς Αἴνου - Μηδείας, περιώριζεν αἰσθητῶς, ἐν περιπτώσει συμπράξεως Βουλγαρίας - 'Αντάντ, τὰς πρὸς νοτιοανατολὰς βλέψεις τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους. 'Εξ ἄλλου, ἀναφορικῶς πρὸς τὰς πρὸς νοτιοδυσμὰς Βουλγαρικὰς ἀξιώσεις, ἡ Βουλγαρία, ἐν περιπτώσει ἐπίσης συμπράξεως μετὰ τῶν Συμμάχων, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ πολλά, ἀντιμετωπίζουσα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην τὰ Σερβικὰ δικαιώματα.

'Εξ ἀντιθέτου, ἡ Βουλγαρία, συμπράττουσα μετὰ τῶν Κεντρικῶν εἰς μίαν τοιαύτην περίοδον Εὐρωπαϊκῆς Κοσμογονίας, ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ τὴν κατὰ προσέγγισιν πραγματοποίησιν τοῦ ὀνείρου τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τοῦ 1878, ἡ ὁποία εἶχεν ἀποτελέσει προσπάθειαν, ἀποτυχοῦσαν, τῆς Ρωσικῆς Διπλωματίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Πράγματι, πρὸς νοτιοανατολὰς μὲν ἡ Βουλγαρία δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναμένῃ ὀφέλη ἐν τῇ 'Ανατολικῇ Θράκῃ, ἐφ' ὅσον αὕτη ἀνῆκεν εἰς τὴν Τουρκίαν, ἥτις, σύμμαχος καταστᾶσα τῶν Κεντρικῶν ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1914, θὰ καθίστατο ἐν ταὐτῷ, αὐτομάτως, σύμμαχος καὶ τῆς Βουλγαρίας. Πρὸς νοτιοδυσμὰς ὅμως, ἡ Βουλγαρία, συμπράττουσα μετὰ τῶν Κεντρικῶν, κατόπιν τῆς νίκης τούτων, κονιορτοπο.ουμένης τῆς Σερβίας, τῇ ἀξιώσει τῆς προαιωνίου ἐχθρᾶς, τῆς Αὐστρο-Οὐγγαρίας, θὰ ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιηθῇ πλουσιοπαρόχως ἐν τῇ Κεντρικῇ Μακεδονίᾳ καὶ πρὸς τὰ 'Αλβανικὰ σύνορα. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐπετύγχανε καὶ ἔξοδον πρὸς τὴν 'Αδριατικήν, ἐφ' ὅτον διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τοῦ 1878 ἐπεδικάζοντο εἰς αὐτὴν 'Αλβανικὰ ἐδάφη μέχρι τοῦ ποταμοῦ Δρίνου.

Τρίτον : Ἡ ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας ἐπιδειχθεῖσα ἀδιαλλαξία ἔναντι τῆς Ρουμανίας, προερχομένη, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐκ τοῦ ζητήματος τῆς Βεσ-

σαραβίας, τὴν ὁποίαν ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τοῦ 1878 εἶχεν ἐπιδικάσει εἰς τὸν Τσάρον, ἐπεβράδυνε τὴν προσχώρησιν τῆς Χώρας ταύτης πρὸς τὴν Ἀντάντ. Ὡς γνωστόν, ἡ Ρουμανία, κατόπιν μακρῶν διαπραγματεύσεων, ὑπέγραψε συμφωνίαν μετὰ τῆς Ἀντάντ πρὸς ἔξοδον εἰς πόλεμον μόνον περὶ μῆνα Αὔγουστον τοῦ 1916. Ἐξ ἄλλου, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν Ὑπομνημάτων τοῦ Βενιζέλου πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, ἡ ἔξοδος τῆς Ἑλλάδος εἰς πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ ἦτο μέχρι τινὸς στενῶς συνυφασμένη μὲ τὴν ἔξοδον τῆς Ρουμανίας.

Ἡ Διπλωματία τῆς Ἀντάντ, τυφλώττουσα καὶ ναρκισσευομένη, ἐδημιούργει δι' ἑαυτὴν συστηματικὰς παραισθήσεις περὶ πάντα ταῦτα, τὰ ἔκτοτε ὀφθαλμοφανῆ. Αὕτη ἀνεζήτησεν ἐπιμόνως, ὡς λυδίαν λίθον τοῦ Βαλκανικοῦ προβλήματος, τὴν ἐκχώρησιν τῆς Καβάλλας - Δράμας, καὶ μὲ ἥσσονα ἐπιμονήν, τὴν ἐκχώρησιν τοῦ Μοναστηρίου, πρὸς τὴν Βουλγαρίαν. Ἡ Διπλωματία τῆς Ἀντάντ ὑπέπεσεν εἰς συλλογικὴν ψυχολογικὴν πλάνην περὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς Βουλγαρικῆς μεγαλομανίας. Ἠπατήθη πιστεύσασα ὅτι, ὁ Τσάρος Φερδινάνδος, θὰ ἱκανοποιεῖτο μὲ τὰ ψυχία τῆς Δράμας - Καβάλλας καὶ τοῦ Μοναστηρίου, καὶ δὲν ἀντελήφθη ὅτι, οὗτος ἐφιλοδόξει τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὀνείρου τῆς Βουλγαρικῆς Μεγάλης Ἰδέας, τῆς Συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τοῦ 1878. Εἶχον λησμονηθῆ τὰ γεγονότα τῆς 16ης Ἰουνίου 1913.

Ἐν τούτοις, ὁ Ἕλλην Βασιλεύς, εἶχεν ἀπὸ τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου τοῦ 1915 ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν τῆς Ἀντάντ περὶ τῶν Βουλγαρικῶν σχεδίων (1).

Β'.

ΑΠΟ ΣΥΜΜΑΧΙΚΗΣ ΠΛΕΥΡΑΣ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ

Ἡ ἐπίθεσις ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων, ὡς αὕτη διεξήχθη ἐκ μέρους τῶν Ἀγγλο-Γάλλων ἐπὶ 8 1)2 μῆνας, ἀπετέλεσε μίαν πολεμικὴν ἐπιχείρησιν περὶ τῆς ὁποίας, πᾶς οἱοσδήποτε κάτοχος στοιχειωδῶν γνώσεων τῆς τέχνης τοῦ πολέμου, θὰ ἠδύνατο ἐκ τῶν προτέρων, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, νὰ προβλέψῃ τὸ ἄδοξον καὶ αἱματηρὸν τέλος.

Τὰ κυριώτερα ἐπιχειρήματα, βάσει τῶν προεκτεθέντων στοιχείων, ἅτινα ἄγουν πάντα μελετητὴν τῆς ἐκστρατείας ταύτης, εἰς τὸ ὡς ἄνω συμπέρασμα, εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

1ον) Ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιθέσεως ὑπῆρξεν ὅλως ἀντίθετος πρὸς τὰς προβλέψεις τοῦ Βρεττανικοῦ Ἐπιτελείου τοῦ κατὰ Γῆν Στρατοῦ, ὅπερ εἶχε μελετήσει τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην ἀπὸ τοῦ Δεκεμ-

1. Denys Cochin. «Entre Alliés». Σελὶς 57.

βρίου τοῦ ἔτους 1906. Καθ' ἃ δὲ μᾶς πληροφορεῖ ἡ Ἔκθεσις τῆς Βρεττανικῆς Ἀνακριτικῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς, (Μέρος Δεύτερον σελὶς 7) ὁ Πρωθυπουργὸς Ἄσκουϊθ, κατὰ τὸ Πολεμικὸν Συμβούλιον τῆς 6)19 Φεβρουαρίου 1915, εἶχεν ἀναγνώση, ἐνώπιον τούτου, τὰ κυριώτερα ἀποσπάσματα τῆς ἐν λόγῳ μελέτης τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ κατὰ Γῆν Στρατοῦ.

2ον) Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐλήφθη, τοῦ πρώτου Ναυτικοῦ Λόρδου τοῦ Ναυαρχείου, Ναυάρχου Fisher, καὶ δύο ἑτέρων Ναυτικῶν Λόρδων, συγκατατεθέντων νὰ ἀποσιωπήσουν ἐν τῷ Πολεμικῷ Συμβουλίῳ τὰς ριζικὰς ἀντιρρήσεις ὑφ' ὧν ἐνεφωροῦντο περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐπειθαναγκάσθησαν πρὸς τοῦτο πρὸ τῆς ἰσχυρᾶς προσωπικότητος τοῦ Βρεττανοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν Winston Churchill. Ὑπομνηστέον ὅτι, συμφώνως πρὸς συμπέρασμα τῆς Βρεττανικῆς Ἀνακριτικῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐὰν οἱ τρεῖς οὗτοι Ναυτικοὶ Λόρδοι ἐξέθετον ἐν τῷ Πολεμικῷ Συμβουλίῳ τὰς ἐνδομύχους σκέψεις των, καὶ δὲν ἀπεσιώπων ταύτας, πιθανὸν «ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις νὰ ἦτο διαφορετική».

3ον) Ἡ ἐπιχείρησις αὕτη ἀρχικῶς ἐσχεδιάσθη ὡς καθαρῶς ναυτικὴ ἐπιχείρησις. Μετ' ὀλίγον ὑπελογίσθη ὅτι θὰ ἀπῃτεῖτο τὸ πολὺ μία δύναμις δέκα ἕως δέκα πέντε χιλιάδων, διὰ τὴν φρούρησιν τῶν καταληφθησομένων ὀχυρῶν. Ἐγένετο παραδεκτὸν ὅτι, ἁπλῆ ἐμφάνισις τοῦ Συμμαχικοῦ Στόλου πρὸ τοῦ Κερατείου κόλπου, θὰ ἠνάγκαζε τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν εἰς συνθηκολόγησιν. Γενικῶς ὑπετιμήθη ὁ Τουρκικὸς παράγων.

Κατὰ σατανικὴν σύμπτωσιν ἡ ἄφιξις εἰς Τένεδον τοῦ Ὄγκου τῶν χερσαίων συμμαχικῶν δυνάμεων, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Βρεττανὸν Στρατηγὸν Sir Ian Hamilton, συνετελεῖτο τὴν 18ην Μαρτίου, ἤτοι τὴν μοιραίαν ἐκείνην ἡμέραν καθ' ἣν ὁ Ἀγγλο-Γαλλικὸς Στόλος ὑφίστατο τὰς τραγικὰς ἀπωλείας ἐκ τῶν ναρκῶν. Περίπου τὸ 50% τῆς θαλασσίας δυνάμεως ἐτίθετο ἐκτὸς μάχης κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Αἱ νηοπομπαὶ τῶν χερσαίων συμμαχικῶν στρατευμάτων, κατόπιν τῆς κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ληφθείσης ἀποφάσεως περὶ διακοπῆς τῆς μονομεροῦς ἀπὸ θαλάσσης ἐπιχειρήσεως, μεθωρμίζοντο ἐκ Τενέδου πρὸς ἀνασυγκρότησιν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἵνα ἐπανέλθουν εἰς τὰ Δαρδανέλλια κατὰ τὴν 25ην Ἀπριλίου.

Ὁ Ἀρχιστράτηγος τῶν Δαρδανελλίων Γερμανὸς Στρατάρχης Liman Von Sanders[1] ἐκθέτων τὰς ἀπόψεις του καὶ τὴν Κεντρικὴν Ἰδέαν ἥτις, κατ' αὐτόν, ὤφειλε νὰ διέπῃ τὴν διεξαχθεῖσαν ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τῶν Ἀγγλο-Γάλλων, ὄχι μόνον ἐπικρίνει τὸ ὅτι ἡ ἐπιχείρησις αὕτη ἀρχῆθεν διεξήχθη μονομερῶς ἀπὸ θαλάσσης ἀλλὰ προβαίνει ἔτι περαιτέρω. Ὑποστηρίζει ὅτι, θὰ

---

1. Liman Von Sanders «Cinq Ans de Turquie» Ἔκδοσις. Γαλλιστὶ Payot 1923. Σελὶς 60.

ἔπρεπε νὰ εἶχον προηγηθῆ ἐνέργειαί τινες ἀποβατικαί, νὰ εἶχον καταληφθῆ ἀπὸ ξηρᾶς ὀχυρά τινα, καὶ εἶτα νὰ ἐπηκολούθει ἡ συνδεδυασμένη ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἐπίθεσις.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑποστηριζομένην ἄποψιν ὑπὸ πολλῶν συγγραφέων, καὶ εἰδικώτερον μᾶλλον ἐπιμόνως ὑπὸ τοῦ προμνησθέντος συγγραφέως Alan Moorehead τοῦ προσφάτου συγγράμματος «Dardanelles», καθ' ἣν, ἦτο δυνατὸς ὁ ἐκβιασμὸς τῶν Δαρδανελλίων, ἀπὸ θαλάσσης μόνον, ἐὰν ὁ Βρεττανὸς Ναύαρχος de Robeck, δὲν ἐπτοεῖτο κατὰ τὴν 19ην Μαρτίου 1915 καὶ ἐσυνέχιζε τὴν μονομερῆ ἀπὸ θαλάσσης προσπάθειαν πρὸς ἐκβιασμὸν τῶν Στενῶν, αὕτη δὲν φαίνεται εὐσταθοῦσα. Πάντως, ἡ τοιαύτη ἄποψις δὲν ἐνδιαφέρει παντελῶς τὴν Ἑλληνικὴν πλευρὰν τοῦ ζητήματος.

4ον) Χαρακτηριστικὸν τῆς ἐπιπολαιότητος μεθ' ἧς ἀπεφασίσθη, καὶ προπαρεσκευάσθη, ἡ ἐπιχείρησις αὕτη, ἀποτελεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι, ὁ κατὰ τὴν 18ην Μαρτίου ἀφιχθεὶς εἰς Τένεδον Βρεττανὸς Ἀρχιστράτηγος Sir Ian Hamilton, μόλις πρὸ 6μέρου ἐλάμβανε τὸ πρῶτον γνῶσιν ἐν Ἀγγλίᾳ τῆς σχετικῆς ὀνομασίας του.

Ὡς ὁμολογεῖ τὸ πόρισμα τῆς Βρεττανικῆς Ἀνακριτικῆς Ἐπιτροπῆς ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ χάρτας ἀνακριβεῖς καὶ τὸ σχέδιον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου. Ἀτυχῶς τὸ τελευταῖον τοῦτο ἠγνοήθη πλήρως.

5ον) Τὸ πόρισμα τῆς Βρεττανικῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἀνακριτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὡς καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Γραφείου Ἐπιχειρήσεων τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ἐπιτελείου Στρατηγοῦ Callwell, ἐπικρίνουν αὐστηρῶς τὸ γεγονός, ὅτι, ἠγνοήθη παντελῶς ἐκ μέρους τοῦ Τσώρτσιλ, καὶ τοῦ Πολεμικοῦ Συμβουλίου, ἡ γνώμη τῶν ἁρμοδίων τεχνικῶν Συμβούλων.

Εἰδικῶς ὁ Πρῶτος Ναυτικὸς Λόρδος τοῦ Ναυαρχείου, ὁ Ναύαρχος Fisher, ἀπολογούμενος ἔθεσεν ὡς ἀκολούθως τὸ ζήτημα κατ' ἀρχήν. Εἷς στρατιωτικὸς Σύμβουλος — δηλαδὴ Γενικὸς Ἐπιτελάρχης — ὀφείλει νὰ ὑποτάσσηται πρὸς τὰς τελικὰς ἀποφάσεις τῆς Πολιτικῆς Ἡγεσίας, μόνης ἁρμοδίας ἵνα ρυθμίζῃ τὰς τύχας τοῦ Ἔθνους. Ἐὰν ὅμως, εἰς τὰς τοιαύτας ἀποφάσεις διαβλέπῃ καταστροφήν, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ὀφείλει νὰ παραιτῆται, μὴ ἀποδεχόμενος εὐθύνας ἐκτελέσεως ἐγχειρήματος πρὸς τὸ ὁποῖον δὲν τρέφει ἐνδομύχως πίστιν ἀλλὰ διαβλέπει κινδύνους καταστροφῆς. Βάσει τῶν τοιούτων ἀπόψεων, ὁ Ναύαρχος Λόρδος Fisher, ἐν τέλει πράγματι παρῃτήθη.

6ον) Καὶ ἤδη, τὸ οὐχὶ ὀλιγώτερον ἐνδιαφέρον στοιχεῖον, δηλαδὴ ἡ ἐκλογὴ καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς περιοχῆς τῆς κυρίας ἀποβάσεως. Τὸ ζήτημα τοῦτο, πρωταρχικῆς σημασίας, χρήζει ἐμπεριστατωμένης διευκρινίσεως.

Ὁ καθορισμὸς τῶν περιοχῶν ἀποβάσεως αὐτομάτως προδιέγραφε καὶ τὸν

ἐκτελεστέον γενικώτερον ἑλιγμὸν ἐπὶ τοῦ θεάτρου τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης. Ὁ καθορισμὸς οὗτος, ἐν ταῖς γενικωτάταις του γραμμαῖς, συνετελέσθη ἐν Λονδίνῳ, τυχὼν τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Βρεττανοῦ Στρατάρχου Kitchener. Ὡς περιοχὴ λοιπὸν κυρίας ἀποβάσεως καθωρίσθη ἡ νοτιοανατολικωτέρα ἄκρα τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, ἡ περιοχὴ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἕλλης καὶ τοῦ Τουρκικοῦ Ὀχυροῦ τοῦ Σεντὴλ-Μπάχρ(1). Ὁ καθορισμὸς τῆς περιοχῆς ταύτης, ὡς περιοχῆς κυρίας ἀποβάσεως, προδιέγραφεν, αὐτομάτως, ὡς μοναδικὸν «ἑλιγμὸν» τὴν συνεχῆ κατὰ μέτωπον ἐπίθεσιν. Δηλαδὴ ἀπέκλειεν πᾶσαν ἰδέαν ἑλιγμοῦ, δ.δομένου ὄντος ὅτι, μονομερὴς μετωπικὴ ἐπίθεσις, ἐπὶ στενοῦ μετώπου, δὲν δύναται ἐν ταὐτῷ νὰ ἐνέχῃ ἰδέαν ἑλιγμοῦ.

Ἡ ἰδιομορφία τῆς περιοχῆς ταύτης συνίστατο εἰς τὸ ὅτι, εὐθὺς μετὰ τὰς ἀκτὰς ἀποβάσεως, περιωρισμένου βάθους, τὸ ἔδαφος ὀρθοῦτο ἀποτόμως, προσλαμβάνον μορφὴν τείχους ἀποκρήμνου ἀπὸ ἀπορρῶγας βράχους. Τὰ ἀπόκρημνα ταῦτα φυσικὰ τείχη, εἰς περιοχάς τινάς, ἐπέτρεπον τὴν ἀντεπισκοπευμένην πρώτην ἀπόβασιν, δηλαδὴ τὴν ἀπόβασιν εἰς περιοχὴν σχεδὸν ἀπυρόβλητον, ἀλλὰ καθίστων τὴν περαιτέρω προέλασιν, ἐκεῖθεν τῆς κορυφογραμμῆς, ἰδιαζόντως αἱματηράν. Ἡ στενότης τοῦ μετώπου ἐν τῇ περιοχῇ « Ἕλλη - Κριθιά », δὲν ἐπέτρεπεν οὐδένα ἀπολύτως ἑλιγμόν. Ἡ ἀδυναμία αὕτη βεβαίως ὑφίστατο τόσον διὰ τὸν ἐπιτιθέμενον, τοὺς συμμάχους, ὅσον καὶ τὸν ἀμυνόμενον, τοὺς Τούρκους. Ἐν τελευταίᾳ ὅμως ἀναλύσει, ἀπέβαινεν ὑπὲρ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἠδύναντο νὰ ἀποκομίζουν εἰς τὸ ἀκέραιον ὅλα τὰ πλεονεκτήματα τὰ ὁποῖα παρέχει τὸ νεώτερον πολυβόλον, χρησιμοποιούμενον εἰς τὴν διεξαγωγὴν ἀγῶνος στατικῆς ἀμύνης.

Ὑπομνηστέον ὅτι, ἐκ τῆς ἐντυπώσεως ἣν παρέχει ἡ μελέτη τῶν σχετικῶν ἐπιθέσεων, οἱ μὲν Ἄγγλοι μετέβαινον εἰς Δαρδανέλλια ἔν τινι μέτρῳ, ὡς εἰς ἀθλητικὸν tournoi, ἐπιδειξάμενοι πράγματι ἀφάνταστον καὶ μοναδικὸν ἡρωϊσμὸν καὶ ἐγκαρτέρησιν, οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἤδη ἐκ τῆς διεξαγωγῆς τῶν πολέμων τοῦ 1912 καὶ 1913, εἶχον ἐπαρκῶς διδαχθῆ τὴν πλήρη ἐκμετάλλευσιν τοῦ πολυβόλου διὰ τὸν ἀμυντικὸν ἀγῶνα, εἰς ὃν ἐκ φύσεως διαπρέπουν.

7ον) Κατὰ τὴν σύλληψιν, ὡς καὶ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης, ἠγνοήθη παντελῶς ἓν ἐκ τῶν οὐσιωδεστέρων ἀξιωμάτων τῆς τέχνης τοῦ πολέμου. Ἀποτελεῖ ἀξίωμα, εἴτε ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς στρατηγικῆς, εἴτε ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς τακτικῆς, ὅτι, ὁ ἐπιτιθέμενος δὲν ἐξορμᾷ προτοῦ απο-

1. Εἰς ἅπαντα τὰ σχετικὰ συγγράμματα αἱ ἀκταὶ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἕλλης, ἐφ' ὧν διενηργήθησαν αἱ ἀρχικαὶ τρεῖς κύριαι ἀποβάσεις ἀποκαλοῦνται V, W καὶ X. Ἑκατέρωθεν τούτων διενηργήθη ἀνὰ μία δευτερεύουσα ἀπόβασις S καὶ Υ. Περὶ μῆνα δὲ Αὔγουστον διενηργήθη ἡ ἀπόβασις εἰς Σούβλαν. Ἐπίσης διενηργήθη εἰκονικὴ ἀπόβασις πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Ξηροῦ. Γαλλικὴ ἀπόβασις διενηργήθη ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς εἰς Κοὺμ-Καλέ.

περατώση τὴν συγκέντρωσιν τῶν διατεθησομένων διὰ τὴν ἐπιχείρησιν δυνάμεων. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἠγνοήθη παντελῶς κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην. Θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἐφηρμόσθη στρατηγικὴ σταγονομέτρου.

Ὁ πρῶτος προειδοποιητικὸς βομβαρδισμὸς ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων διενηργήθη κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1914. Εἶτα ἐπανελαμβάνοντο βομβαρδισμοί, διακοπτόμενοι λόγῳ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Φεβρουαρίου 1915 μέχρι τῆς 18ης Μαρτίου 1915, ὅτε διακόπτονται αἱ ἐπιχειρήσεις. Τὴν 25ην Ἀπριλίου ἐγκαινιάζονται αἱ ἀποβατικαὶ ἐνέργειαι, κυρίως εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἕλλης, καὶ δευτερεύουσαί τινες ἀλλαχοῦ. Τὴν 6ην Αὐγούστου 1915 λαμβάνει χώραν ἡ σοβαρωτέρα ἀπόβασις, εἰς τὸν κόλπον τῆς Σούβλας. Τὴν 7ην Ἰανουαρίου 1916 ὁ τελευταῖος σύμμαχος στρατιώτης εἶχεν ἀποσυρθῆ ἐκ τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως.

Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ταύτας ἐχρησιμοποιήθησαν καθηλωθέντες ὑπὲρ τὰς 400.000 Ἀγγλο-Γάλλων καὶ μέγα μέρος τοῦ Ἀγγλο-Γαλλικοῦ Στόλου τῆς Μεσογείου. Αἱ συμμαχικαὶ αὗται δυνάμεις καθηλώθησαν εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν, αἱ προσπάθειαι τῆς Ἀντὰντ πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐμπολέμων δυνάμεών της δὲν εἶχον εἰσέτι πλήρως καρποφορήσει.

Ὅλως ἀντιθέτως, τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὸ Ρωσικὸν σχέδιον ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Θράκης, περὶ ὧν θὰ ὁμιλήσωμεν περαιτέρω, προέβλεπεν τὴν ἔναρξιν τῶν ἐπιχειρήσεων, μετὰ τὴν λῆξιν τῆς συγκεντρώσεως τῶν δυνάμεων, αἵτινες προεβλέπετο νὰ διατεθοῦν.

8ον) Αἱ ἐλάχισται ὡς ἄνω ἀπόψεις παρέχουν μίαν στοιχειώδη εἰκόνα τῆς πρωτοφανοῦς ἐπιπολαιότητος μεθ' ἧς ἀνελήφθη ἡ Ἀγγλο - Γαλλικὴ αὕτη ἐπιχείρησις. Διὰ τὴν προέλασιν τῶν συμμάχων εἰς βάθος περίπου ἓξ χιλιομέτρων καὶ εἰς χρονικὸν διάστημα 8 1)2 περίπου μηνῶν, αἱ εἰς αἷμα θυσίαι ἀνῆλθον ἐκ μέρους τῶν Βρεττανῶν μόνον εἰς σύνολον 119.846 μαχητῶν ἐκτὸς μάχης.

Ἐκ τῆς μελέτης τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης προκύπτουν πολύτιμα διδάγματα, σχετικὰ πρὸς τὴν δικαιοδοσίαν καὶ τὰς ἁρμοδιότητας πάσης Πολιτικῆς Ἡγεσίας. Ἐὰν δηλονότι, παρ' ὅτι αὕτη δικαιοῦται νὰ ἀξιοῖ τὴν πλήρη ὑποταγὴν τῆς Στρατιωτικῆς Ἡγεσίας, ἐκ παραλλήλου δὲν πρέπει νὰ ὑποπίπτῃ εἰς τὴν πλάνην ὅτι, ἡ λαϊκὴ ἐξουσιοδότησις, εἰς τὰς δημοκρατικὰς Χώρας, παρέχει τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς Πολιτικοὺς Ἄνδρας νὰ ἀγνοοῦν, ἐν πολεμικῇ περιόδῳ, τὰς εἰσηγήσεις τῆς Στρατιωτικῆς Ἡγεσίας.

Γ'.

ΑΠΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΛΕΥΡΑΣ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ

Ἐν πρώτοις, θὰ διατυπώσωμεν συμπεράσματα ἐπὶ τῶν ὑποβληθέντων τριῶν ὑπομνημάτων τοῦ Πρωθυπουργοῦ Βενιζέλου πρὸς τὸν Βασιλέα, ὡς καὶ ἐκ τοῦ ὑπομνήματος Μεταξᾶ πρὸς τὸν Βενιζέλον, ἅτινα παρατίθενται αὐτούσια ἐν τῷ Παραρτήματι. Τὰ συμπεράσματα ταῦτα παραθέτομεν ἀσχέτως τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ ματαίωσις τῆς συμμετοχῆς μας εἰς τὰ Δαρδανέλλια, ὡς πανθομολογεῖται, προῆλθεν ἐκ τῆς Ρωσικῆς ἀρνήσεως.

1ον) Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν συντηρητικότητα τοῦ πρώτου ὑπομνήματος τοῦ Βενιζέλου πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς 11ης Ἰανουαρίου 1915, τὸ δεύτερον ὑπόμνημα τῆς 17ης Ἰανουαρίου, καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ τρίτον, τῆς 17ης Φεβρουαρίου 1915, διαπνέεται ὑπὸ πνεύματος μιᾶς απαραδέκτου αἰσιοδόξου ἀνεδαφικότητος. Προκειμένου ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι, ἡ διάθεσις ἑνὸς Ἑλληνικοῦ Σώματος Στρατοῦ, ἢ μιᾶς Μεραρχίας, εἰς τὰ Δαρδανέλλια, δὲν θὰ ἐξησθένιζεν αἰσθητῶς τὴν ἀσφάλειαν τῆς Μακεδονίας, ἀπὸ τῆς ἀπὸ Βουλγαρίας ἀπειλῆς, ἀποφαίνεται ὅτι : «Ἐὰν δὲ ὑποτεθῇ ὅτι, ἡ ἐκβίασις τῶν Δαρδανελλίων ἀπετύγ- » χανε, τότε τάχιστα θὰ ἠδύνατο , ἐν ἀνάγκῃ, νὰ μεταφερθῇ καὶ τὸ Σῶμα » τοῦτο τοῦ Στρατοῦ ἡμῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ τὸ ὅλον ἢ μέρος τοὐλάχιστον » τοῦ Συμμαχικοῦ Στρατοῦ, ὅστις πρόκειται νὰ διατεθῇ εἰς τὴν κατὰ τῶν » Δαρδανελλίων καὶ Κωνσταντινουπόλεως ἐπίθεσιν».

Ἐν πρώτοις, διὰ τῆς ἀμέσως ἀνωτέρω παραγράφου, τίθεται ὡς βάσις μία προϋπόθεσις τεχνικῶς ἀπαράδεκτος. Πράγματι, ἀπὸ καθαρῶς στρατιωτικῆς πλευρᾶς, εἶναι τελείως ἀπαράδεκτον νὰ φαντασθῇ τις μίαν οἱανδήποτε μεγάλην Μονάδα, ἀποβιβασθεῖσαν ἐν ὄψει τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐμπλακεῖσαν εἰς ἀγῶνα ἐκ τοῦ συστάδην, εἰς ὀρεινὸν ἔδαφος, ὅτι, αὕτη, θὰ ἠδύνατο «ἀποτυγχανούσης τῆς ἐκβιάσεως τῶν Δαρδανελλίων», καὶ συνεπῶς συνεχιζομένης τῆς ἐμπλοκῆς ἐκ τοῦ σοστάδην μετὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὑπὸ μορφὴν χρονίζοντος ἀγῶνος, ὡς καὶ ἐν τῇ πραγματικότητι συνέβη, νὰ ἀπαγκιστρωθῇ «τάχιστα ἐν ἀνάγκῃ» ἀπὸ τοῦτον. Ἀκολούθως δέ, νὰ ἐπανεπιβιβασθῇ ὑπὸ τὰ ἐχθρικὰ πυρὰ ἐπὶ τῶν ἀτμοπλοίων, ἅτινα πιθανώτατα, ἐν τῷ μεταξύ, θὰ εἶχον ἀποπλεύσει ἐκ τῆς περιοχῆς τῶν Στενῶν, κατευθυνόμενα πρὸς ἄλλον προορισμόν, νὰ ἐπαναπλεύσῃ εἰς Ἑλληνικὸν Μακεδονικὸν λιμένα, νὰ ἐπαναποβιβασθῇ, ἵνα εἶτα «ἐγκαίρως» συμμετάσχῃ, μετὰ τῆς ὑπολοίπου Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς, εἰς τὴν ἄμυναν τῆς Μακεδονίας.

Ἐπὶ πλέον τῆς ὡς ἄνω τεχνικῆς ἀνεδαφικότητος, ἐν τῷ ὑπομνήματι περιλαμβάνεται ἐπίσης καὶ μία πολιτικὴ ἀνεδαφικότης. Δηλαδή, ὑποτεθείσθω πρὸς στιγμὴν ὅτι θὰ ἦτο ἐφικτὴ τεχνικῶς ἡ ἀπαγκίστρωσις τοῦ Ἑλλη-

νικοῦ Σώματος Στρατοῦ ἢ τῆς μιᾶς Μεραρχίας, ἐξ ἑνὸς ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνος, εἰς ὃν θὰ εἶχεν ἐμπλακῆ. Εἶναι ὅμως τελείως ἀπαράδεκτον ὅτι, ἡ Συμμαχικὴ Στρατιωτικὴ Ἡγεσία, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ὁποίας θὰ εἶχε ταχθῆ ἡ οἱαδήποτε Ἑλληνικὴ Μεγάλη Μονάς, θὰ ἀνεγνώριζε τόσον ταχέως τὴν ἀποτυχίαν της, ὥστε παραιτουμένη τῆς περαιτέρω ἐξακολουθήσεως τοῦ ἀγῶνος, νὰ κατέθετεν, οὕτως εἰπεῖν, τὰ ὅπλα πρὸ τοῦ ἀντιπάλου, τῶν Τούρκων, καὶ συνεπῶς νὰ συγκατετίθετο εἰς τὸ νὰ ἀπεσύρετο ἡ Ἑλληνικὴ αὕτη Μεγάλη Μονὰς ἐκ τῶν Δαρδανελλίων, καὶ νὰ ἐπανεφέρετο εἰς Μακεδονίαν. Ἀλλ' ἐκεῖνο ὅπερ τυγχάνει ἔτι μᾶλλον ἀπαράδεκτον εἶναι τὸ ὅτι, οἱ Σύμμαχοι, ἤθελον διακόψει αὐτοβούλως τὸν ἐν τῷ μεταξὺ ἀρξάμενον ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Στενῶν, καὶ ὅτι θὰ συγκατετίθεντο νὰ διαθέσουν διὰ τὴν Μακεδονίαν, εἴτε λόγῳ προκυψάσης ἐν τῷ μεταξὺ Βουλγαρικῆς ἀπειλῆς ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, εἴτε λόγῳ ἀπογοητεύσεως τῶν Συμμάχων ἐκ τῆς ἀποτυχίας των, ἐπὶ πλέον τῆς Ἑλληνικῆς Μεγάλης Μονάδος, διὰ τὴν ὁποίαν θὰ συγκατετίθεντο νὰ ἀποσυρθῇ, καὶ τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις, ἀποσύροντες καὶ ταύτας ἐκ τῶν Δαρδανελλίων. Ἀπητήθησαν 8,5 μῆνες διὰ νὰ ὡριμάσῃ μία τοιαύτη ἄποψις.

Εἰς τὰς τοιαύτας ἀνεδαφικότητας ἐπιβάλλεται νὰ δοθῇ μία εὔλογος ἐξήγησις. Αὕτη εἶναι ἡ ἀκόλουθος : Ὁ Οὐΐνστων Τσώρτσιλ παρασυρθεὶς ἀπὸ τὴν ὑπέρμετρον αἰσιοδοξίαν του ἐπέβαλεν ἀπόλυτον σιγὴν εἰς τοὺς τρεῖς Ναυτικοὺς Λόρδους τοῦ Ναυαρχείου. Ἐκ παραλλήλου, δὲν κατέστησε κοινωνοὺς τῆς ἐπιβληθείσης ταύτης σιγῆς τὸν Γάλλον Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Delcassé, τὸν Γάλλον Ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν Augagneur καὶ τὸν Ρῶσον Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Σαζόνωφ. Οὗτοι κατέστησαν θύματα μιᾶς παραλόγου ὑπεραισιοδοξίας. Ὁραματίσθησαν ὅτι ἐντὸς ἐλαχίστων ἡμερῶν, καὶ μόνον διὰ τοῦ Στόλου, θὰ ἐξεβιάζοντο τὰ Δαρδανέλλια, καὶ ὅτι ἐπὶ τῇ ἁπλῇ ἐμφανίσει τοῦ Ἀγγλογαλλικοῦ Στόλου πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Σουλτάνος θὰ ἔσπευδε νὰ συνθηκολογήσῃ. (Βλέπε Παράρτημα ἔγγραφα ὑπ' ἀριθ. 9, 19, 21, 22, 24).

Οὕτως ἐξηγεῖται τὸ ὅτι, ἡ Γαλλικὴ καὶ Ρωσικὴ Διπλωματία, ἐλπίζουσαι τὴν ταχίστην ἐκβίασιν τῶν Στενῶν, ἐπρωτοστάτησαν εἰς τὴν ἀπόρριψιν τῆς Ἑλληνικῆς συνδρομῆς. Ἐξ ἀντιθέτου, ἡ Βρεττανικὴ Διπλωματία, πιθανῶς πληροφορηθεῖσα τὰ παρασκήνια τοῦ Ναυαρχείου, ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν Ἑλληνικῶν προτάσεων.

Ὅθεν, εἶναι λογικὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι, καὶ ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Βενιζέλος παρεσύρθη εἰς τὴν δίνην μιᾶς αἰσιοδοξίας παρεμφεροῦς πρὸς τὴν αἰσιοδοξίαν τῆς Γαλλικῆς καὶ Ρωσικῆς Πολιτικῆς Ἡγεσίας. Συνεπείᾳ τούτου ὡραματίσθη ὡς πραγματοποιήσιμον τὴν ταχίστην ἀπαγκίστρωσιν ἐκ τῶν Δαρδανελλίων τῆς Ἑλληνικῆς Μεγάλης Μονάδος, ἐὰν παρουσιάζετο ἀνάγκη.

Ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω, ἐπὶ πλέον τοῦ Ναυαρχείου, τοῦ Βρεττανικοῦ Ἐπιτελείου Ξηρᾶς, τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου, καὶ τὸ Ρωσικὸν Ἀρχιστρατηγεῖον οὐδαμῶς συνεμερίζετο τὴν τοιαύτην αἰσιοδοξίαν (Βλέπε Παράρτημα ἔγγραφα ὑπ' ἀρ. 7, 8).

2ον) Ἐν τῷ τρίτῳ ὑπομνήματι τῆς 17ης Φεβρουαρίου 1915 διελαμβάνετο ἡ διαβεβαίωσις τοῦ Πρωθυπουργοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα ὅτι : « Διὰ τῆς » πολιτικῆς ταύτης κατωρθώσαμεν καὶ τὰς Βουλγαρικὰς ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς » Ἑλληνικῆς Μακεδονίας νὰ θάψωμεν, ἐν τῷ πνεύματι τοὐλάχιστον τῆς » Τριπλῆς Συνεννοήσεως...» Ἡ διαβεβαίωσις αὕτη δὲν ἀφεώρα παρονυχίδα. Ἀφεώρα τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Χώρας. Ἡ διαβεβαίωσις αὕτη, μετὰ πάροδον ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος ἀπεδεικνύετο ἀπολύτως ἀνακριβής.

Πράγματι, ἡ Ἀντάντ, ἐπανειλημμένως, μεταγενεστέρως τῆς ὑποβολῆς τοῦ ὡς ἄνω ὑπομνήματος, ἀπηυθύνθη πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἀξιοῦσα τὴν ἐκχώρησιν τῆς περιοχῆς Καβάλλας - Δράμας εἰς τὴν Βουλγαρίαν, κοινοποιοῦσα ἐν ταυτῷ πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην τὴν διατυπωθεῖσαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀξίωσίν της.

Ἡ τοιαύτη ἐκ τῶν πραγμάτων διάψευσις τῆς διαβεβαιώσεως τοῦ Βενιζέλου ὅτι, οὗτος «εἶχε θάψει τὰς Βουλγαρικὰς ἀξιώσεις », εἶναι προφανὲς ὅτι ἐκλόνιζε τὸ κῦρος τούτου. Ἐμείου ἐφεξῆς τὴν σοβαρότητα τῶν διαβεβαιώσεών του.

3ον) Ἐν τῷ αὐτῷ Ὑπομνήματι, ὁ Βενιζέλος ἐξέφραζε τὴν πεποίθησιν ὅτι, « θὰ συνεπράττομεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ ζητήματος τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Στενῶν ».

Ἐξ ὅσων ὅμως ἐξεθέσαμεν μέχρι τοῦδε, ὡς καὶ τῶν ἐκ παρατιθεμένωνἐν τῷ Παραρτήματι στοιχείων, προκύπτει ὅτι, ὄχι μόνον ἡ Ρωσία, ἀλλὰ καὶ αἱ δύο ἕτεραι Μεγάλαι Δυνάμεις, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν διενοήθησαν νὰ μᾶς παράσχουν δικαίωμα διατυπώσεως γνώμης σχετικῆς μὲ τὴν ρύθμισιν τοῦ καθεστῶτος τῶν Στενῶν καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ δύο αὗται Δυνάμεις, ἐν τῇ προσπαθείᾳ των νὰ μεταπείσουν τὴν Ρωσίαν ὅπως συγκατατεθῇ διὰ τὴν Ἑλληνικὴν σύμπραξιν εἰς Δαρδανέλλια, διεβεβαίουν ταύτην ὅτι, προκειμένης τῆς Ἑλληνικῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν ἐπιχείρισιν κατὰ τῶν Στενῶν, αἱ τρεῖς Μεγάλαι Δυνάμεις δὲν θὰ ἀνελάμβανον ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος «ὑποχρεώσεις διὰ τὸ μέλλον». (Βλέπε Παράρτημα ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 14).

4ον) Ὡς προκύπτει ἐκ τηλεγραφήματος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ρώσου Πρέσβεως Ντεμίντωφ, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 20 Φεβρουαρίου/5 Μαρτίου 1915, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Βενιζέλος, μετὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ Συμβουλίου τοῦ Στέμματος, καὶ προτοῦ ἐκπνεύσῃ ἡ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Βασιλέως ὁρισθεῖσα προθεσμία πρὸς ἀνακοίνωσιν τῆς Βασιλικῆς ἀποφάσεως,συνεκάλεσεν αὐθημερὸν τοὺς τρεῖς Πρεσβευτὰς τῆς Ἀντάντ. Τοὺς ἐγνωστοποίησε λεπτο-

μερῶς τὰ διαμειφθέντα ἐν τῷ Συμβουλίῳ τοῦ Στέμματος καὶ τοὺς ἐδήλωσεν ὅτι, ἐὰν τυχὸν ἡ ἀπάντησις τοῦ Βασιλέως, εἰς τὰς παρ' αὐτοῦ γενομέναςεἰσηγήσεις, ἥτις ἐπρόκειτο νὰ δοθῇ τὴν ἑπομένην, ἦτο ἀρνητική, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἡ Κυβέρνησίς του θὰ ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν της. (Βλέπε Παράρτημα ὑπ' ἀριθ. ἐγγράφου 29).

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τηλεγραφήματος προκύπτει ὅτι, κατὰ τὴν τοιαύτην συνομιλίαν τῶν τριῶν Πρεσβευτῶν μετὰ τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ, ὁ Ντεμίντωφ, ἀπέφυγε νὰ γνωστοποιὅσῃ τὸ ὑπ' ἀριθ. 878 τηλεγράφημα τοῦ Σαζόνωφ πρὸς αὐτὸν δι' οὗ ἐγνωστοποιεῖτο ἡ Ρωσικὴ ἄρνησις περὶ συμμετοχῆς μας.

5ον) Ἡ πληροφορία περὶ τῆς ἀρνήσεως τῆς Ρωσίας πρὸς συμμετοχήν μας, εἶχε διαρρεύσει ἐκ Παρισίων εἰς Ἀθήνας. Ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐκδιδομένη ἐφημερίς «Νέα Ἡμέρα», εἰς τά φύλλα τῆς 24ης καὶ 26ης Φεβρουαρίου (παλαιὰ ἡμερομηνία), εἶχε δημοσιεύσει τὴν σχετικὴν εἴδησιν.

Τὴν δημοσίευσιν τῆς τοιαύτης εἰδήσεως τῆς «Νέας Ἡμέρας» εἶχον ἐπακολουθήσει ἐπανειλημμέναι κατηγορηματικαὶ διαψεύσεις, διὰ προσωπικῶν συνεντεύξεων ἐν τῷ φιλελευθέρῳ τύπῳ, τοῦ ἰδίου τοῦ παραιτηθέντος ἐν τῷ μεταξὺ Πρωθυπουργοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου.

Ἐπὶ πλέον, κατὰ τὴν ἀγόρευσιν του τῆς 13ης Αὐγούστου 1917, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργός, ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς, ἠρνεῖτο τὴν Ρωσικὴν ἄρνησιν τῆς 3ης Μαρτίου (ν. ἡμ.) 1915.

6ον) Ἡ Ἀντάντ, διὰ τῆς διακοινώσεώς της τῆς 11/24 Ἰανουαρίου 1915, μᾶς προσεκάλει νὰ ἐξέλθωμεν εἰς πόλεμον παρὰ τὸ πλευρόν της ἐναντίον τῆς Τουρκίας, μὲ ἀντάλλαγμα ἀκαθορίστους ἐδαφικὰς παραχωρήσεις ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ἐξ ἄλλου ὅμως, ὡς ἐξάγεται ἐκ πλείστων ἐγγράφων τοῦ Ρωσικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, αἱ τρεῖς Σύμμαχοι Δυνάμεις διεξῆγον συγχρόνως συνεννοήσεις μεταξύ των, περὶ τῆς διατυπώσεως τῶν ἐπιβλητέων ὅρων συνθήκης μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν Στενῶν, τὴν ὁποίαν ἤλπιζον ὡς βεβαίαν καὶ λίαν προσεχῆ. (Βλέπε Παράρτημα ἐγγραφ. ὑπ' ἀριθ. 9, 19, 20, 21, 22, 24). Διεξήχθησαν δὲ σχετικαὶ διαπραγματεύσεις καὶ μετὰ σημαινόντων Παλαιοτούρκων.

Φρονοῦμεν λοιπὸν ὅτι, ἡ πρότασις περὶ ἐκχωρήσεως πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐκ μέρους τῆς Ἀντάντ, Τουρκικῶν Μικρασιατικῶν ἐδαφῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων οἱ Σύμμαχοι οὐδεμίαν κυριότητα ἐκέκτηντο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἡ ἐπιτακτικὴ ἀξίωσις ἐκχωρήσεως ἐκ μέρους ἡμῶν τῆς περιοχῆς Δράμας - Καβάλας εἰς τὴν Βουλγαρίαν, καὶ αἱ διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν Συμμάχων περὶ καθορισμοῦ ὅρων ἀνακωχῆς μετὰ τῆς Τουρκίας, τοιούτων, ὥστε νὰ καθίστατο δυνατὸν εἰς τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα νὰ ἀποσυρθοῦν ἐκ τῶν Τουρκικῶν πολεμικῶν μετώπων, ἅπαντα ταῦτα ἀπετέλουν ἀναμφισβητήτως προφανεῖς ἀντινομίας.

7ον) Ὁ διατελέσας ἐν Ἑλλάδι Ἀρχηγὸς τῆς Βρεττανικῆς Μυστικῆς

Ὑπηρεσίας Sir Basil Thomson, εἰς τὸ μνημονευθὲν σύγγραμμά του, ἐπικρίνει τὴν ἐκ μέρους τοῦ Βενιζέλου δημοσίευσιν διὰ τοῦ φιλελευθέρου τύπου τῶν δύο ἐκ τῶν τριῶν ὑποβληθέντων ἀπορρήτων ὑπομνημάτων του πρὸς τὸν Βασιλέα. Οὗτος φρονεῖ ὅτι, ἡ τοιαύτη δημοσίευσις παρεῖχεν ἐπιχειρήματα εἰς τὸν Ντελκασσὲ νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν ἐκχώρησιν τῆς Καβάλλας - Δράμας εἰς τοὺς Βουλγάρους. Ὁ Γάλλος Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἰσχυρίζετο, λέγει ὁ Sir Basil Thomson, ὅτι, ἐφόσον ὁ Βενιζέλος ἔκρινε σκόπιμον νὰ φέρῃ εἰς τὴν δημοσιότητα τὸ ζήτημα τῆς τοιαύτης ἐκχωρήσεως, τὸ τοιοῦτον ἐνίσχυε τὴν γνώμην τοῦ Delcassé περὶ τοῦ δικαίου ταύτης (1).

8ον) Ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς ἀγορεύων ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 13ης Αὐγούστου 1917, μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς Κυβερνήσεώς του ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Ἀθήνας, ἐξέθεσε σὺν τοῖς ἄλλοις, λεπτομερῶς τὰ γεγονότα τοῦ Φεβρουαρίου 1915, τὴν πολιτικὴν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, τὰς εὐθύνας διὰ τὴν ματαίωσιν τῆς καταλήψεως τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως ἐντὸς δεκαημέρου, τὴν ἀπώλειαν διὰ τὴν Ἑλλάδα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλα παρόμοια. Διὰ τὴν ἀκρίβειαν δὲ τῶν ἀναφερομένων, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργός, παρέπεμψε τὸ ἐν τῇ Βουλῇ ἀκροατήριόν του εἰς τὸ δημοσιευθὲν τότε προσφάτως πόρισμα τῆς Ἀνακριτικῆς Βρεττανικῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς συσταθείσης διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ αἱματηροῦ τούτου πολεμικοῦ ἐγχειρήματος τῶν Δαρδανελλίων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀντίτυπον τοῦ τοιούτου πορίσματος δὲν ἠδύνατο νὰ κυκλοφορήσῃ ἐν Ἑλλάδι. Καθ' ἃ μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἁρμοδιώτερος πάντων, ὁ Ἀρχηγὸς τῆς ἐν Ἑλλάδι Βρεττανικῆς Μυστικῆς Ὑπηρεσίας, διενηργεῖτο σχετικὴ λογοκρισία. Αὕτη, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπηγόρευε εἰς τὴν χώραν μας τὴν εἴσοδον ἀντιτύπων μὴ συναδόντων πρὸς τὴν ἀσκουμένην ἐν Ἑλλάδι ἐξωτερικὴν πολιτικήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ προσεπάθει νὰ ἀποκρύψῃ ἀπὸ τὴν Κοινὴν Γνώμην τῶν Χωρῶν τῆς Ἀντὰντ τὰς προσφορὰς περὶ συνεργασίας μετὰ ταύτης τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου (2).

Σήμερον ὅμως ἀμφότερα τὰ τεύχη τοῦ πορίσματος τούτου εὑρηνται εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Γεννάδειον Βιβλιοθήκην προσιτὰ εἰς πάντας. Οὐδὲν ἀπολύτως λοιπὸν ἐξ ὅσων ἐπιχειρημάτων ἐπεκαλέσθη ὁ τότε Ἕλλην Πρωθυπουργός, βασιζόμενος, ὡς ἰσχυρίζετο, εἰς τὸ πόρισμα τῆς Βρεττανικῆς Ἀνακριτικῆς Ἐπιτροπῆς, εὑρηται καταχωρημένον εἰς τὰ δύο ταῦτα τεύχη (3).

Καταλήγοντες συνοψίζομεν ὅτι, τὸ ὅλον οἰκοδόμημα τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ

1. Le Service Secret Allié en Grèce Σελὶς 27.

2. Idem. Σελίδες 27 καὶ 30.

3. Idem. Σελὶς 25. Ἐν τῇ σελίδι ταύτῃ, ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Βρεττανικῆς Μυστικῆς Ὑπηρεσίας ἐν Ἑλλάδι πιστοποιεῖ καὶ οὗτος ὅτι, ἡ Βρεττανικὴ Κοινοβουλευτικὴ Ἀνακριτικὴ Ἐπιτροπή, διὰ τοῦ πορίσματός της, οὐδεμίαν ἀπολύτως μομφὴν ἐπιρρίπτει ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος.

Βενιζέλου, ἀναφορικῶς πρὸς τὴν Ὑπόθεσιν τῶν Δαρδανελλίων, ἐβασίζετο εἰς δύο ὑπόβαθρα. Πρῶτον μέν, εἰς τὸ ὅτι θὰ ἐγινόμεθα δεκτοὶ ὑπὸ τῶν Συμμάχων πρὸς συμμετοχήν. Δὲν ἦτο νοητὸν ὅτι, Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἠδύναντο νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην, ἄνευ τῆς πλήρους συγκαταθέσεως τῶν Συμμάχων. Κατεδείξαμεν δέ, μὲ στοιχεῖα ἀναμφισβητήτου αὐθεντικότητος καὶ κύρους ὅτι, παρ' ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶχε κληθεῖ ὑπὸ τοῦ Βρεττανικοῦ Ναυαρχείου, ἐν τούτοις, τέσσαρας ἡμέρας πρὸ τῆς παραιτήσεως τοῦ Βενιζέλου, εἶχε γίνει ὁριστικῶς ἀποδεκτὴ ἡ Ρωσικὴ ἄρνησις περὶ συμμετοχῆς μας, μεθ' ἱκανοποιήσεως μὲν ἐκ μέρους τῆς Γαλλικῆς Διπλωματίας, μετὰ δυσφορίας δὲ ἐκ μέρους τῆς Βρεττανικῆς. Ἡ ὑποβολὴ παραιτήσεως ἐκ μέρους τοῦ Μεταξᾶ ὑπῆρξε μεταγενεστέρα τῆς Ρωσικῆς ἀρνήσεως. Ὑπῆρξε συμπτωματική.

Ὅσον ἀφορᾶ τὸ ἕτερον ὑπόβαθρον τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ Βενιζέλου. Ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ ἐβασίζετο ἐπίσης εἰς τὴν ἑτέραν προϋπόθεσιν καθ' ἥν, φθίνοντος τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου 1915, ἡ Χερσόνησος ἐφρουρεῖτο δι' ἐλαχίστων Τουρκικῶν δυνάμεων, ὅτι ἦτο ἀνοχύρωτος, καὶ συνεπῶς μία Ἑλληνικὴ Μεραρχία ἤρκει διὰ νὰ ἐκβιάσῃ καὶ καταλάβῃ αἰφνιδιαστικῶς τὰ Στενά. Ἡ ἐκ πατριωτικοῦ ὁραματισμοῦ ἀπορρέουσα τοιαύτη ὑπεραισιοδοξία τοῦ Βενιζέλου, εὑρισκομένου ἐν Ἀθήναις, καὶ συνεπῶς μὴ διαθέτοντος ἰδίας πληροφορίας, καὶ θέλοντος νὰ ἀγνοῇ τὰς ὅλως ἀντιθέτους πληροφορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου, ὄχι μόνον οὐδαμοῦ βασίζεται, ἐξ οὐδεμιᾶς ἀπολύτως πηγῆς ἀπορρέει, ἀλλ' ἐλέγχεται ὅλως ἀβάσιμος ὑπ' αὐτῆς ταύτης τῆς Βρεττανικῆς Ἐκθέσεως. Τὴν Ἔκθεσιν ταύτην ἐν τούτοις, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς ἐπεκαλέσθη εἰς ἀγόρευσίν του ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 13ης Αὐγούστου 1917.

Πράγματι, εἰς τὰς σελίδας 7 καὶ 8 τοῦ δευτέρου Μέρους τῆς ἐν λόγῳ ἐκθέσεως, καταχωροῦνται ὑπὸ ἡμερομηνίαν 10/23 Φεβρουαρίου, ἤτοι ἀρκούντως ἐνωρίτερον τοῦ ἐγερθέντος ζητήματος ἐκ μέρους τοῦ Βενιζέλου, διαπιστώσεις τοῦ Βρεττανοῦ Στρατηγοῦ Birdwood, ἐξ ἐπιτοπίου ἀναγνωρίσεως, τοῦ Βρεττανοῦ Στρατηγοῦ Sir Maxvell καὶ τοῦ Γάλλου Συνταγματάρχου Maucorps, καθ' ἅς, ἤδη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἡ ὀχύρωσις τῶν Δαρδανελλίων ἦτο τρομερά.

Ὁ Βρεττανὸς Στρατηγὸς Birdwood, Ἀρχηγὸς τῶν πρώτων ἀφιχθεισῶν κατὰ ξηρὰν Βρεττανικῶν δυνάμεων, ἐτηλεγράφει τὴν 10/23 Φεβρουαρίου 1915, πρὸς τὸν ἐν Λονδίνῳ Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν Λόρδον Kitchener ὅτι, κατόπιν ἐπιτοπίας ἐξ ὄψεως ἀναγνωρίσεως, ἐξετίμα πλήρως «the formidable character» τῶν ὀχυρώσεων τῶν Δαρδανελλίων. Ἡ ἐκτίμησις τοῦ Βενιζέλου, περὶ τοῦ ἀνοχυρώτου τῶν Στενῶν, συνετελέσθη διὰ τῆς πατριωτικῆς φαντασίας του ἐκ τοῦ Πρωθυπουργικοῦ του γραφείου τῶν Ἀθηνῶν.

Πρὸς τὰς διαπιστώσεις ταύτας τῆς Βρεττανικῆς Ἐκθέσεως συμπίπτουν ἀπολύτως, ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω, καὶ αἱ διαπιστώσεις τοῦ Γερμανοῦ Στρατάρχου Liman Von Sanders.

Συνεπῶς, καὶ τὸ ἕτερον ὑπόβαθρον τῶν ἰσχυρισμῶν Βενιζέλου καταρρίπτεται ἐκ θεμελίων.

Δ΄.

ΑΠΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΛΕΥΡΑΣ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ

1ον) Καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν εἰς τὸ ἀμέσως προηγηθὲν ἑνδέκατον Κεφάλαιον, τὸ καταρτισθὲν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου τοῦ 1914 σχέδιον ἐκστρατείας πρὸς κατάληψιν τῆς Θράκης καὶ ἐκβιασμὸν τῶν Δαρδανελλίων, τὸ παροδοθὲν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Ναύαρχον Κάρρ, ἀπέβλεπεν, ὡς εἰς ἀπώτερον ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διείπετο δὲ ἀπὸ τὰς ἀκολούθους γενικὰς γραμμάς : Προϋπέθετεν ἐνέργειαν ὁλοκλήρου τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς, ἐνισχυομένης διὰ διακοσίων χιλιάδων Συμμαχικοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Στόλου τῆς Μεσογείου. Δηλαδὴ προϋπέθετεν ἐνέργειαν Στρατοῦ συνολικῆς δυνάμεως 450—500 χιλιάδων μαχητῶν. Ἠλπίζετο ὅτι, ἡ παρουσία τῶν διακοσίων τούτων χιλιάδων Συμμαχικοῦ Στρατοῦ εἰς τὰ Βαλκανικὰ ἐδάφη, θὰ ἐπειθανάγκαζε τὴν Βουλγαρίαν εἰς εἰλικρινῆ οὐδετερότητα, ἂν μὴ εἰς ἄμεσον σύμπραξιν μετὰ τῆς Ἀντάντ.

Ἡ κυρίως ἀποβατικὴ ἐνέργεια εἰς τὰ Τουρκικὰ ἐδάφη θὰ ἐλάμβανε χώραν εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου τοῦ Ξηροῦ, ἔνθα τὰ γύρωθεν ἐδάφη, καθ' ὃ μᾶλλον πεδινά, δὲν παρεῖχον μὲν τὸ πλεονέκτημα τῆς ἀντεπισκοπεύσεως, τοῦ ἀπυροβλήτου, διὰ τὰ πρῶτα κύματα τῶν ἀποβιβαζομένων, τὸ ὁποῖον πλεονέκτημα παρεῖχον τὰ πέριξ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἕλλης ἐδάφη, ἀλλ' ἐπέτρεπον τὴν ἀπόβασιν καὶ συγκέντρωσιν, μεταγενεστέρως, σοβαρῶν δυνάμεων. Αὗται θὰ ἠδύναντο νὰ ἀντιμετωπίσουν ἐπιτυχῶς τὰς ἐν τῇ Τουρκικῇ Ἀνατολικῇ Θράκῃ συγκεντρωμένας σοβαρὰς Τουρκικὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις.

Δευτερεύουσαι ἀποβατικαὶ ἐνέργειαι προεβλέποντο αἱ ἀκόλουθοι : Εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μπουλαΐρ, πρὸς ἐγκλωβισμὸν τῶν ἐν τῇ Χερσονήσῳ τῆς Καλλιπόλεως εὑρισκομένων δυνάμεων. Εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἕλλης, πρὸς μετωπικὴν καθήλωσιν τοῦ ἐχθροῦ. Τέλος, ἀποβατικὴ ἐνέργεια ἐν τῇ Ἀσιατικῇ ἀκτῇ, ἐγγὺς τοῦ Κουμ-Καλέ, πρὸς ἐπίθεσιν ἐκ τῶν νώτων ἐναντίον τῶν ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ὄχθης τῶν Δαρδανελλίων εὑρισκομένων ὀχυρῶν.

'Αναλόγως δὲ τῆς στάσεως ἣν ἤθελε τηρήσει ἡ Βουλγαρία, προεβλέπετο, εἴτε δίοδος στρατευμάτων μέσῳ τῶν ἐδαφῶν τῆς τότε Βουλγαρικῆς 'Ανατολικῆς Θράκης εἴτε βιαία ἀπόβασις εἰς τὸν λιμένα τοῦ Δεδέαγατς, τῆς σημερινῆς 'Αλεξανδρουπόλεως.

'Η πτῶσις τῆς ὀχυρᾶς τοποθεσίας τῆς Τσατάλτζας, ἥτις κατὰ τὸ 1912 - 1913 ὑπῆρξεν ἀπόρθητος, προεβλέπετο ταχεῖα, καθόσον, ὁ Συμμαχικὸς Στόλος θὰ ἠδύνατο νὰ πλευροκοπήσῃ τὴν τοποθεσίαν ταύτην ἀπὸ τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ, ἐὰν καὶ ἐφόσον ἐν τῷ μεταξύ, τὰ Στενὰ εἶχον ἐκπορθηθῆ ἀπὸ θαλάσσης.

Τοῦτο ἐν ὀλίγοις τὸ 'Ελληνικὸν σχέδιον ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καθ' ἃ δὲ ἤδη ἐξεθέσαμεν, ὁ Βρεττανὸς Ναύαρχος Κάρρ, παρακολουθήσας ἐκ τοῦ ἐγγύς, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, τὴν ὅλην ὑπόθεσιν ἀπεφάνθη ὅτι, τοῦτο ἐφαρμοζόμενον, ἐνεφάνιζεν ἐλπίδα ἐπιτυχοῦς ἐκβάσεως καὶ συντομεύσεως τῆς διαρκείας τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου (Παράρτημα. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 34).

Ἴδωμεν ἤδη, ἐὰν ἐπὶ πλέον τῆς τοιαύτης γνώμης τοῦ Βρεττανοῦ Ναυάρχου, ὑφίσταντο καὶ ἄλλα συγκεκριμένα στοιχεῖα, καὶ ποῖα, ἐξ ὧν νὰ ἠδύνατο νὰ τεκμαρθῇ ἡ ὀρθότης τοῦ σχεδίου τούτου.

α) Τὸ Ρωσικὸν 'Επιτελεῖον, μελετῆσαν δι' ἴδιον λογαριασμόν, ἀσχέτως τῆς διεξαχθείσης 'Αγγλο-Γαλλικῆς ἐπιχειρήσεως, σχέδιον ἐκστρατείας πρὸς κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπελόγιζεν ὡς ἀπαιτούμενον ἐλάχιστον ἀριθμόν, δέκα σώματα στρατοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Δηλαδὴ περίπου δύναμιν 400.000 ἕως 450.000 στρατοῦ. 'Επὶ πλέον τούτου, ὁ Βουλγαρικὸς Στρατὸς θὰ ἐχρησίμευε διὰ τὴν προκάλυψιν τοῦ Ρωσικοῦ Στρατοῦ ὅστις, καθ' ἃ προεβλέπετο, θὰ ἀπεβιβάζετο εἰς Βουλγαρικὸν λιμένα τοῦ Εὐξείνου, καὶ εἶτα θὰ συνεκεντροῦτο ἐντὸς τοῦ Βουλγαρικοῦ ἐδάφους (Βλέπε Παράρτημα ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 6).

Τὸ Ρωσικὸν 'Επιτελεῖον, συνετώτερον τῶν 'Αγγλο - Γάλλων, ἀφ' ἧς ἀνεμέτρησε τὰς ὑφισταμένας ποικίλας ἐμπραγμάτους πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς δυνατότητας, παρητήθη τῶν τοιούτων σχεδίων. 'Ως προκύπτει ἐκ τῶν σχετικῶν ἀρχείων, ὁ Ρῶσος 'Αρχιστράτηγος Μέγας Δοὺξ Νικόλαος Νικολαΐβιτς, ὑπέβαλε τηλεγράφημα εἰς τὸν Τσάρον, δι' οὗ ἀνέφερε τὴν ἀνάγκην τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν φιλοδόξων τούτων ὀνείρων. (Βλέπε Παράρτημα ἔγγραφον ὑπ' ἀρι. 23). Συνεπῶς τὸ Ρωσικὸν 'Επιτελεῖον, ὡς καὶ τὸ 'Ελληνικόν, ἀπέβλεψαν εἰς σοβαρὰν πολεμικὴν ἐνέργειαν μὲ ἀναλόγους ἰσχυρὰς δυνάμεις.

β) 'Ο 'Οργανωτὴς 'Επιθεωρητὴς τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ Γερμανὸς Στρατάρχης Λίμαν Φὸν Σάνδερς, διαβαθμίζων τὴν σημασίαν τῶν διαφόρων περιοχῶν, ἐφ' ὧν θὰ ἠδύνατο νὰ λάβῃ χώραν ἀπόβασις, ἀποφαίνεται ὅτι, ἡ περιοχὴ Μπουλαΐρ, μυχὸς τοῦ κόλπου τοῦ Ξηροῦ, ἦτο ἡ μόνη ἥτις παρεῖχε

«δυνατότητας στρατηγικῆς ἐπιλύσεως τῆς ἐπιχειρήσεως τῆς ἀποβάσεως εἰς τὰ Δαρδανέλλια»(1). Καὶ εἶτα, ἐπεξηγεῖ δι' ὀλίγων τὴν σημασίαν ἣν θὰ ἐνεῖχεν ἡ κατάληψις ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων τοῦ στενοῦ λαιμοῦ τοῦ Μπουλαΐρ.

Δηλαδή, ὁ Λίμαν Φὸν Σάνδερς, χωρὶς βεβαίως νὰ κάνῃ μνείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ σχεδίου, ἀποφαίνεται ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς, ὡς κυρίας ἀκτῆς ἀποβάσεως, τῆς περιοχῆς τοῦ μυχοῦ τοῦ κόλπου τοῦ Ξηροῦ (Σάρου), ἣν περιοχὴν προέκρινε καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Ἐπιτελεῖον.

γ) Τὸ Ἑλληνικὸν σχέδιον προέβλεπε σοβαρὰν ἀπόβασιν εἰς τὰ Ἀσιατικὰ παράλια πρὸς ἐκτέλεσιν εὐρέος ἑλιγμοῦ ἐκ τῶν νώτων ἐναντίον τῶν Ἀσιατικῶν ὀχυρῶν. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ἐν τῇ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 7ης Σεπτεμβρίου 1914 ἀπαντήσει του πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν Βενιζέλον, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἐπεισοδίου Κάρρ, προέλεγεν, ὡς ἐνδεχομένην ἀνάγκην,ἀπόβασιν εἰς τὰ Μικρασιατικὰ παράλια (Παράρτημα, ἔγγραφον 5). Μετὰ παρέλευσιν μηνῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ κατόπιν βαρυτάτων θυσιῶν εἰς αἷμα ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων, τὸ Γαλλικὸν Ἐπιτελεῖον, περὶ μῆνα Ἰούλιον 1915, ἀντελήφθη τὴν ἀνάγκην ἐκτελέσεως σοβαρᾶς ἀποβάσεως εἰς τὰ Μικρασιατικὰ παράλια. Ὡς θὰ ἐκθέσωμεν περαιτέρω, ἡ ἡγεσία τῆς τοιαύτης ἀποβάσεως ἐπρόκειτο νὰ ἀνατεθῇ εἰς τὸν Γάλλον Στρατηγὸν Sarrail.

2ον) Ὁ Liman Von Sanders, ὅστις ἀνέλαβεν αὐτοπροσώπως τὴν Ἡγεσίαν τῆς ἀμύνης τῶν Δαρδανελλίων τὴν 26ην Μαρτίου 1915, καθ' ἃ οὗτος ἐκθέτει, ἤδη ἀπὸ τῆς 7ης Δεκεμβρίου 1914, ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του τοῦ Ὀργανωτοῦ - Ἐπιθεωρητοῦ τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ, εἶχε τηλεγραφήσει εἰς τὸ Γερμανικὸν Στρατηγεῖον ὅτι, εἶχον ληφθῇ ἅπαντα τὰ ἐνδεδειγμένα μέτρα διὰ τὴν ἄμυναν τῶν Δαρδανελλίων καὶ ὅτι ἦσαν ἀβάσιμοι οἱ φόβοι, οἵτινες ἐξεφράζοντο σχετικῶς ὑπό τινων στρατιωτικῶν Τουρκικῶν κύκλων ἐν Κωνσταντινουπόλει(2).

Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρει ὅτι, ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις κατὰ μῆνα Φεβρουάριον 1915, ἅμα τῇ ἐνάρξει τῶν πρώτων βομβαρδισμῶν ἐκ μέρους τοῦ Στόλου τῶν Συμμάχων εἶχε θεωρήσει τὸν ἐκβιασμὸν τῶν Στενῶν ὡς ἐπικείμενον.Τρομοκρατηθεῖσα ἐσκέφθη νὰ λάβῃ τὴν λῆψιν μέτρων τὰ ὁποῖα θὰ ἐνέσπειρον τὸν πανικόν-
Ἂν τὰ μέτρα ταῦτα ἐξετελοῦντο, ὁ ροῦς τοῦ πολέμου πιθανῶς νὰ εἶχε μεταβληθῇ. Ἡ Γερμανία καὶ ἡ Αὐστρο - Οὐγγαρία θὰ εἶχον μείνει μόναι, ἄνευ τῆς Τουρκίας.

Πάντως, ἀπὸ τῆς 16ης Φεβρουαρίου/1η Μαρτίου 1915, ἡ κατάστασις εἰς τὴν διάταξιν τῶν Στρατευμάτων εἰς τὰ Στενὰ εἶχε ρυθμισθῇ, συμφώνως πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Γερμανοῦ Στρατάρχου. Τὰ ἀποφασισθέντα μέτρα ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως εἶχον ματαιωθῇ.

---

1. Liman Von Sanders «Cinq Ans de Turquie». Σελὶς 75.
2. Idem. Σελίδες 59 - 61,

Οὗτος ἐπίσης, ἀναφέρει ὅτι, εἶχον ληφθῆ ἐγκαίρως τὰ κατάλληλα μέτρα διὰ τὴν ἀπόκρουσιν ἐνδεχομένης Ρωσικῆς ἀποβάσεως εἰς Βόσπορον[1].

3ον) Τέλος, ἐκ μέρους τοῦ Liman Von Sanders παρέχεται ἡ πληροφορία καθ' ἥν, Τουρκικά τινα ὀχυρά, λόγῳ τῶν βομβαρδισμῶν τοῦ Συμμαχικοῦ Στόλου, εἶχον παραμείνει, ἐπί τι χρονικὸν διάστημα ἄνευ πυρομαχικῶν. Τὸ τοιοῦτον ὅμως δὲν πρέπει νὰ συνδέηται μὲ τὰς κατὰ ξηρὰν δυσχερείας τῆς προελάσεως τοῦ πεζικοῦ τῶν Συμμάχων. Ὡς γνωστόν, τὸν ἀσπονδώτερον ἐχθρὸν τοῦ προελαύνοντος πεζοῦ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, καὶ μάλιστα ὀρεινοῦ, δὲν ἀποτελεῖ τὸ βαρὺ πυροβόλον τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ τὸ πολυβόλον. Ὡς ἐπίσης, καὶ διὰ τὸν Συμμαχικὸν Στόλον, τὸν ἀσπονδώτερον ἐχθρὸν εἶχον ἀποτελέσει αἱ νάρκαι.

Κατὰ πληροφορίαν ἐπίσης τοῦ Γερμανοῦ Στρατάρχου, δὲν παρέστη ἀνάγκη ὅπως, τὰ δύο θωρηκτὰ Göeben καὶ Breslau, συμμετάσχουν ἐνεργῶς διαρκούσης τῆς ἐπὶ 8 1)2 ἀμύνης τῶν Στενῶν.

4ον) Ἡ καθορισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου τοποθεσία κυρίας ἀποβάσεως, ὁ μυχὸς τοῦ κόλπου τοῦ Ξηροῦ (Σάρου) μέχρι τοῦ λαιμοῦ τοῦ Μπουλαΐρ, ἐνηρμονίζετο μόνον πρὸς μίαν σοβαρὰν πολεμικὴν ἐνέργειαν. Δηλαδή, μόνον ἐπαρκεῖς δυνάμεις, ἀποβιβαζόμεναι αὐτόσε, θὰ ἠδύναντο νὰ ἐγκαταστήσουν, ἐν ἀρχῇ, ἀμυντικὸν προγεφύρωμα μέχρις ἀποπερατώσεως τῆς ἀποβάσεως καὶ τῆς συγκεντρώσεώς των. Εἶτα, αὗται θὰ ἀνελάμβανον εὐρεῖαν ἐπιθετικὴν πρωτοβουλίαν, στρατηγικὴν ἐπίθεσιν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐναντίον τῶν ἐν τῇ Τουρκικῇ Ἀνατολικῇ Θράκῃ εὑρισκομένων ἰσχυρῶν Τουρκικῶν δυνάμεων, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐναντίον τῶν νώτων τῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ τῆς Καλλιπόλεως ἐγκατεστημένων φρουρῶν. Τέλος, θὰ ἀνελάμβανον ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς τοποθεσίας τῆς Τσατάλτζας, τοῦ Στόλου πλευροκοποῦντος ἐκ τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ, ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον ἐν τῷ μεταξὺ θὰ εἶχον ἐκβιασθῆ τὰ στενά, διὰ τῆς συνδεδυασμένης ἐνεργείας ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.

Ὅλως ἀντιθέτως, ἐὰν ἤθελον ἀποβιβασθῆ δυνάμεις μόνον 10—15 χιλιάδων μαχητῶν, ὡς ἀρχικῶς προέβλεπεν ὁ Τσώρτσιλ καὶ ὁ Βενιζέλος, ὁ μυχὸς τοῦ κόλπου τοῦ Ξηροῦ ἀντεδείκνυτο ὡς περιοχὴ ἀποβάσεως. Τοῦτο δὲ διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον ὅτι, αἱ ἐν τῇ Τουρκικῇ Ἀνατολικῇ Θράκῃ σταθμεύουσαι ἰσχυραὶ Τουρκικαὶ δυνάμεις εὐχερῶς θὰ ἔρριπτον εἰς τὴν θάλασσαν τοὺς ἀποβιβασθέντας.

Συνεπῶς δύναταί τις νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ ὅτι, καὶ ἐὰν ἐπεχειρεῖτο ἡ ἀπόβασις τῆς μιᾶς Ἑλληνικῆς μεραρχίας—ἀσχέτως τοῦ γεγονότος τῆς Ρωσικῆς ἀρνήσεως τῆς 3ης Μαρτίου (ν.ἡμ.)—ἡ Βρεττανικὴ Στρατιωτικὴ Ἡ-

1. Idem. Σελίδες 66-70.

γεσία, ὑφ' ἣν αὕτη θὰ εἶχεν ὑπαχθῇ, δὲν θὰ μετέβαλλε τὰ παρ' αὐτῆς ἐφαρμοσθέντα σχέδια.

5ον) Ἀπὸ τῆς παραιτήσεώς του τὴν 22αν Φεβρουαρίου/7 Μαρτίου 1915 καὶ ἔκτοτε, ὁ Βενιζέλος ἐχαρακτήρισε τὴν ὑποβληθεῖσαν παραίτησιν τοῦ Μεταξᾶ, ἐξ ἀφορμῆς τῆς διαφωνίας του, ὡς ἐνέργειαν στασιαστικήν. Ὁ τοιοῦτος χαρακτηρισμὸς τυγχάνει ἀπολύτως αὐθαίρετος, καθόσον ἡ Χώρα μας διήνυεν εἰρηνικὴν περίοδον. (Παράρτημα, ἔγγρ. 46).

Ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος ἐξ ἄλλου, ἀντίκειται ἀπολύτως εἰς τὰς δικαιολογητικὰς σκέψεις τὰς διαλαμβανομένας τόσον ἐν τῷ πορίσματι τῆς Βρεττανικῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἀνακριτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὅσον καὶ ἐν τῷ συγγράμματι Calwell. Βεβαίως οἱ Στρατιωτικοὶ Ἡγήτορες, ὁσονδήποτε ὑψηλὰ καὶ ἂν ἵστανται, τόσον ἐν πολεμικῇ περιόδῳ ὅσον καὶ ἐν εἰρηνικῇ, εἶναι ὑποταγμένα ὄργανα τῆς Πολιτείας. Διαφέρει ὅμως τὸ πρᾶγμα προκειμένου περὶ ἑνὸς Ἀρχιστρατήγου ἢ ἑνὸς Γενικοῦ Ἐπιτελάρχου. Οὗτος, καὶ ἐν πολεμικῇ περιόδῳ, ὄχι μόνον δικαιοῦται, ἀλλ' ὑποχρεοῦται, νὰ ὑποβάλῃ παραίτησιν ὅταν διαβλέπῃ καταστροφήν. Οὐδεὶς δύναται νὰ τοῦ ζητήσῃ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἡγεσίαν μιᾶς πολεμικῆς ἐπιχειρήσεως πρὸς ἣν δὲν ἐμφορεῖται μὲ πίστιν.

Ὁ Ἀναπληρωτὴς τοῦ Ἀρχηγοῦ Ἐπιτελείου Ἀντισυνταγματάρχης Ι. Μεταξᾶς ὀρθῶς διέβλεψεν, ὡς αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα ἀπέδειξαν, τὴν ἀπὸ Βουλγαρίας ἀπειλήν. Ὀρθῶς προέβλεψεν ὅτι, δὲν ἐπετρέπετο ἡ ἐλάττωσις τῆς δυνάμεως τῶν φρουρῶν Μακεδονίας. Ὤφειλεν ὅθεν νὰ παραιτηθῇ.

Δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν τὰς ὀρθὰς προβλέψεις τοῦ Μεταξᾶ κατὰ τὸ ἔτος 1915 πρὸς τὰς ἐπιβλαβεῖς διὰ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἐνεργείας τούτου κατὰ τὰ ἔτη 1916 καὶ 1917.

6ον) Περαίνοντες ἤδη τὰς διαπιστώσεις καὶ τὰ συμπεράσματά μας ἐφ' ὅλης τῆς ὑποθέσεως τῶν Δαρδανελλίων, κρίνομεν σκόπιμον νὰ προβῶμεν εἰς μίαν γενικωτέραν συντομωτάτην ἀνασκόπησιν τῶν σχέσεων Πολιτικῆς καὶ Στρατιωτικῆς Ἡγεσίας.

Τὸ Αὐτοκρατορικὸν Βρεττανικὸν Ἐπιτελεῖον Ξηρᾶς ἠγνοήθη παντελῶς, προκειμένης τῆς λήψεως ἀποφάσεως διὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων, καίτοι ἦτο γνωστὸν ὅτι, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1906, εἶχε μελετήσει λεπτομερῶς τὸ ζήτημα. Τὸ Ναυαρχεῖον ἐξ ἄλλου προσεβλήθη ὑπὸ ὁλοκληρωτικῆς ἀφασίας. «Ἐὰν ὁ Πρῶτος Ναυτικὸς Λόρδος τοῦ Ναυαρχείου Ναύαρχος Fisher, ὁ Sir Athur Wilson καὶ ὁ Sir James Murray διετύπουν τὰς γνώμας των, πιθανὸν νὰ ἦτο διαφοτερικὴ ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις», λέγει τὸ πόρισμα τῆς Βρεττανικῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐν σελίδι 21 (Πρῶτον μέρος). Ἀλλαχοῦ δὲ περιγράφει βιαίαν σκηνὴν μεταξὺ τῶν δύο Λόρδων, Κίτσενερ καὶ Φίσερ. Ὁ Γάλλος Στρατάρχης Joffre, ἐν ἀρχῇ, ἀπέφυγε νὰ ἀναμιχθῇ ἐνεργῶς, καθ' ὅσον δὲν τοῦ ἐζητοῦντο σοβαραὶ χερσαῖαι δυνάμεις. Κατὰ μῆ-

να 'Ιούλιον τοῦ 1915, ἐμελέτα ἀνάληψιν ἐπιθέσεως εἰς τὰς Μικρασιατικὰς ἀκτὰς τὰς ἐγγὺς τῶν Δαρδανελλίων δι' ἕξ Μεραρχιῶν. Τὸ Ρωσικὸν 'Επιτελεῖον εἶχεν ὑπολογίσει ὡς ἐλάχιστον δέκα Σώματα στρατοῦ πλέον μέρος τοῦ Βουλγαρικοῦ Στρατοῦ. (Βλέπε Παράρτημα, ἔγγραφα ὑπ' ἀρ. 6, 7, 8, 9, 19, 20, 21, 22). 'Αφ' ἧς ἔκρινεν ὅτι δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ τὰς τοιαύτας δυνάμεις παρητήθη παντελῶς τοῦ τοιούτου σχεδίου. (Βλέπε Παράρτημα ἔγγραφον ὑπ' ἀρι. 23). Τὸ 'Ελληνικὸν 'Επιτελεῖον ὑπελόγισεν ὡς ἀναγκαιοῦσαν ὁλόκληρον τὴν 'Ελληνικὴν Στρατιάν, πλέον διακοσίας χιλιάδας Συμμαχικοῦ Στρατοῦ, τὸν στόλον τῆς Μεσογείου καί, εἰ δυνατόν, τὴν ἐξασφάλισιν τῆς Βουλγαρικῆς οὐδετερότητος, ἂν μὴ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς συνεργασίας. Δηλαδή, αἱ Στρατιωτικαὶ 'Ηγεσίαι τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων τῆς 'Αντὰντ καὶ τῆς 'Ελλάδος, ἑκάστη κατ' ἰδίαν, ὀρθῶς διεῖδον τὴν κατάστασιν. 'Απέβλεψαν εἰς τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων ὡς πρὸς μίαν σοβαρὰν πολεμικὴν ἐνέργειαν.

"Ας συνοψίσωμεν ἤδη τὰς βασικὰς ἀπόψεις τῆς Πολιτικῆς 'Ηγεσίας τῶν Συμμάχων. 'Ο Οὐίνστων Τσώρτσιλ διὰ τῆς ἰσχυρᾶς προσωπικότητός του, καθ' ἃ ἤδη ἐξεθέσαμεν, ἠνάγκασε τοὺς Ναυτικοὺς Συμβούλους του νὰ μὴ διατυπώσουν τὰς ἀντιρρήσεις των. Οὕτω πως, ἀρχικῶς ἀπεφασίζετο μία ἀπολύτως μονομερὴς ἀπὸ θαλάσσης ἐπιχείρησις πρὸς ἐκπόρθησιν τῶν Στενῶν. Μετ' ὀλίγον κατεφάνη ἡ ἀνάγκη συμμετοχῆς χερσαίας τινὸς δυνάμεως. 'Ο Γάλλος 'Υπουργὸς τῶν Ναυτικῶν Augagneur(1), ὁ Γάλλος 'Υπουργὸς τῶν 'Εξωτερικῶν Delcassé (2), ὁ Ρῶσος 'Υπουργὸς τῶν 'Εξωτερικῶν Σαζόνωφ(3), ἅπαντες οὗτοι ἀγνοοῦντες προφανῶς τὰ ἐν τοῖς παρασκηνίοις τοῦ Ναυαρχείου λαβόντα χώραν, προσεχώρησαν ἀσμένως εἰς μίαν τοιαύτην ἐπιχείρησιν ἥτις, ὑπέσχετο πολλὰ ἀντὶ καταβολῆς, ὡς ὑπετίθετο, ἐλαχίστου τιμήματος. Εἰς μίαν τοιαύτην αἰσιοδοξίαν ὑπέπεσε καὶ ὁ "Ελλην Πρωθυπουργός, ὅστις, καὶ οὗτος, ἦτο φυσικὸν νὰ ἀγνοῇ τὰ ἐν κόλποις τοῦ Ναυαρχείου διατρέξαντα. Δηλαδή, καὶ οἱ τέσσαρες οὗτοι Πολιτικοὶ 'Ηγέται ὑπέπεσαν εἰς μίαν ὑπέρμετρον ὑπεραισιοδοξίαν.

'Εν προκειμένῳ, μίαν κάπως περίεργον ἀντινομίαν ἐμφανίζει ὁ Ρῶσος 'Υπουργὸς τῶν 'Εξωτερικῶν Σαζόνωφ. 'Ως εἴδομεν, ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ εἰς τὰ 'Απομνημονεύματά του ὅτι, μετὰ δυσχερείας ἀπέκρυψε τὴν δυσαρέσκειάν του ἐπὶ τῇ ἀναγγελίᾳ ἐκ μέρους τῶν δύο Πρεσβευτῶν, 'Αγγλίας καὶ Γαλλίας, τῆς λήψεως ἀποφάσεως ἐκ μέρους τῶν Κυβερνήσεών των, περὶ ἀναλήψεως τῆς ἐπιχειρήσεως ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων. 'Εκ παραλλήλου ὅμως, καθίσταται καὶ οὗτος ἐξαιρετικὰ αἰσιόδοξος, ὑπερθεματίζων εἰς τὸν ὁραματισμὸν

1. 'Απομνημονεύματα Joffre. Τόμος II. Κεφάλαιον IV. Σελὶς 100.
2. Winston Churchil. «La Crise Mondiale». Τόμος II. Σελὶς 141.
3. Παράρτημα. "Εγγραφον ὑπ' ἀριθ. 9.

τοῦ ταχίστου ἐκβιασμοῦ τῶν Δαρδανελλίων. Ἄλλως τε, καθ' ἃ προκύπτει βάσει στοιχείων παρατεθέντων, οὐσιώδης αἰτία τῆς ἀπορρίψεως τῆς Ἑλληνικῆς προσφορᾶς ὑπῆρξεν, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἡ πεποίθησις τοῦ Ντελκασσὲ καὶ τοῦ Σαζόνωφ, ὅτι τὰ Στενὰ θὰ ἐξεβιάζοντο τάχιστα μονομερῶς διὰ τοῦ Συμμαχικοῦ Στόλου καὶ συνεπῶς ὅτι παρεῖλκε παντελῶς ἡ ἀνάγκη τῆς Ἑλληνικῆς συνδρομῆς. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ αἰσιοδοξία των ὥστε, σχεδὸν συγχρόνως μετὰ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀπὸ θαλάσσης ἐπιχειρήσεων, ἤρξαντο συζητοῦντες καὶ περὶ τῶν ἐπιβλητέων ὅρων ἀνακωχῆς ἢ συνθήκης μετὰ τῆς Τουρκίας. (Βλέπε Παράρτημα, ἔγγραφα ὑπ' ἀρ. 19, 20, 21, 22, 24).

7ον) Προκειμένου νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ὀρθότητα τοῦ σχεδίου ἐκστρατείας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἄστοχον Βρεττανικὸν σχέδιον, τὸ καταρτισθὲν ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ τοῦ Λόρδου Κίτσενερ, δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει τὰ ἀκόλουθα :

Τὸ Ἑλληνικὸν Ἐπιτελεῖον, ἐν τῷ καταρτισμῷ τοῦ σχεδίου ἐκστρατείας κατὰ τῆς Τουρκικῆς Θράκης καὶ τῶν Στενῶν, ἐπλεονέκτει, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς Συμμάχους, κατὰ τὰς ἀκολούθους δύο ἀπόψεις :

Ἀφ' ἑνὸς μέν, κατεῖχε πολύτιμον πολεμικὴν πεῖραν ἐκ τῶν πολέμων τοῦ 1912 καὶ 1913, πεῖραν τὴν ὁποίαν, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, μόνον οἱ Στρατοὶ τῶν Βαλκανίων κατεῖχον ἐν συγκρίσει πρὸς πᾶν Εὐρωπαϊκὸν Στράτευμα. Ἀφ' ἑτέρου δέ, διέθετε πληροφορίας, ἐξηκριβωμένας καὶ λεπτομερεστάτας, περὶ τῆς τοπογραφικῆς διαμορφώσεως καὶ τῆς κινήσεως τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων τῶν Στενῶν, τὰς ὁποίας τὸ ἄριστα λειτουργοῦν 2ον Ἐπιτελικὸν Γραφεῖον ἠδύνατο νὰ ἀντλῇ εὐχερῶς ἐκ τῶν Ἑλλην.κῶν πληθυσμῶν τῶν μικρασιατικῶν καὶ εὐρωπαϊκῶν Τουρκικῶν παραλίων. Δὲν εἶχεν εἰσέτι λάβῃ ἔντονον ρυθμόν, τῇ εἰσηγήσει τῆς Γερμανικῆς Στρατιωτικῆς Ἡγεσίας, ὁ ὁμαδικὸς ἐκτοπισμὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐκ τῶν παραλίων εἰς τὰ ἐνδότερα·

Τὸ Βρεττανικὸν Ἐπιτελεῖον, οὔτε πληροφορίας ἴσης ἀξίας ἠδύνατο νὰ διαθέτῃ, οὔτε ἐκέκτητο πολεμικὴν πεῖραν ἐπὶ τοῦ πολέμου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οὔτε χάρτας ἀκριβείας διέθετεν, ὡς μᾶς πληροφορεῖ τὸ πόρισμα τῆς Βρεττανικῆς Ἀνακριτικῆς Ἐπιτροπῆς. Ὁ ἀναμφισβητήτως ἀπαράμιλλος Ἀναμορφωτὴς καὶ Ὀργανωτὴς τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς Βρεττανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὁ Λόρδος Στρατάρχης Kitchener, παρασυρθεὶς ἀπὸ τὴν ἀφασίαν εἰς ἣν εἶχε περιπέσει ὁ πρῶτος Ναυτικὸς Λόρδος Ναύαρχος Fisher, καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαμφοτερίζουσαν ἔκθεσιν τοῦ παραιτηθέντος Ἀρχηγοῦ τοῦ Στόλου τῆς Μεσογείου Ναυάρχου Carden, ἦτο μοιραῖον, ἐν Λονδίνῳ εὑρισκόμενος, νὰ καθορίσῃ κατὰ τρόπον ἀνεπιτυχῆ τὰ σημεῖα ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἕλλης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΟΙΞΙΝ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΡΟΣ ΤΟΥ 1915 ΓΕΝΟΜΕΝΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΤΑΝΤ ΠΕΡΙ ΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΣΥΜΠΡΑΞΕΩΣ

Α'.

ΑΙ ΟΥΣΙΩΔΕΙΣ ΓΡΑΜΜΑΙ ΤΩΝ ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

Μετὰ τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου κατὰ τὴν 22αν Φεβρουαρίου/7 Μαρτίου 1915, αἱ διαδεχθεῖσαι ταύτην Κυβερνήσεις ἐξηκολούθησαν καταβάλλουσαι εἰλικρινεῖς καὶ ἐπιμόνους προσπαθείας πρὸς πολεμικὴν σύμπραξιν μετὰ τῆς 'Αντάντ. Οὐχ ἧττον ὅμως, «ἡ 'Αγγλικὴ καὶ Βρετ-» τανικὴ λογοκρισία, ἔλαβον ὅλα τὰ ἐνδεδειγμένα μέτρα, ὥστε, ἡ Κοινὴ Γνώ-» μη εἰς τὰς Χώρας ταύτας, νὰ τηρηθῇ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ὑποβληθεισῶν 'Ελληνι-» κῶν προτάσεων, ἐκ μέρους τῶν μεταβενιζελικῶν Κυβερνήσεων», καθ' ἃ μᾶς πληροφορεῖ ἐπὶ λέξει ὁ ἐγκυρότερος πρὸς τοῦτο μάρτυς, ὁ ἐν 'Ελλάδι, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, 'Αρχηγὸς τῆς Μυστικῆς Βρεττανικῆς 'Υπηρεσίας (1).

Αἱ μᾶλλον οὐσιώδεις γραμμαὶ τῶν γενομένων προτάσεων, δι' ὑπομνημάτων τοῦ Ἕλληνος 'Υπουργοῦ τῶν 'Εξωτερικῶν Γεωργίου Χρηστάκη-Ζωγράφου τῆς Κυβερνήσεως Γούναρη, δύνανται νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἀκολούθως :

'Η 'Ελληνικὴ Κυβέρνησις, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ της νὰ προβάλῃ ὅρους πραγματοποιησίμους καὶ ἐξαρτωμένους ἐκ τῆς ἀποκλειστικῆς θελήσεως καὶ τῶν δυνατοτήτων τῶν τριῶν Συμμάχων Κυβερνήσεων, παρῃτήθη δύο ἀρχικῶς τεθέντων οὐσιωδεστάτων ὅρων. 'Αφ' ἑνὸς μὲν παρῃτήθη τοῦ ἀρχικῶς τεθέντος ὡς ἀπαραιτήτου οὐσιωδεστάτου ὅρου τῆς συγχρόνου ἐξόδου τῆς Βουλγαρίας παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς 'Αντάντ. 'Αφ' ἑτέρου δὲ παρῃτήθη πάσης ἀξιώσεως συμμετοχῆς εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν ἀφορώντων τὰς τύχας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς καὶ τῆς εἰσόδου τμήματος 'Ελληνικοῦ Στρατοῦ εἰς τὴν 'Οθωμανικὴν Πρωτεύουσαν, ἐν περιπτώσει ἁλώσεως ταύτης. (Βλέπε Παράρτημα ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 50, 51).

Πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ἀπὸ Βουλγαρίας κινδύνων, ἔθετεν ὡς ὅρον ὅτι, ἐφόσον ἡ Χώρα αὕτη δὲν θὰ ἀπεσαφήνιζε τὴν θέσιν της μεταξὺ τῶν δύο ἐμπολέμων παρατάξεων, «ἡ σφαίρα ἐνεργείας τοῦ 'Ελληνικοῦ Στρατοῦ δὲν θὰ «ἠδύνατο νὰ ἐκταθῇ πέραν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας». Διὰ τοῦ τοιούτου ὅρου δὲν ἀπεκλείετο ἡ συμμετοχή μας εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἐναντίον τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως εὑρισκομένης ἐπὶ Εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους.

Εἰς ἀντάλλαγμα τῆς τοιαύτης ἀμέσου προσφερομένης πολεμικῆς συνερ-

---

1. Sir Basil Thomson. «Le Service Secret Allié en Grèce». Σελὶς 27.

γασίας ἐζητοῦντο τὰ ἀκόλουθα : Πρῶτον ἡ παροχὴ Συμβατικῆς ἐγγυήσεως, ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων, τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος τῆς ἠπειρωτικῆς καὶ νησιωτικῆς Ἑλλάδος. Δεύτερον, ὁ καθορισμὸς τῶν ἐκχωρηθησομένων ἐδαφῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Τρίτον, ἡ περιφρούρησις τῶν δικαίων καὶ τῶν συμφερόντων τοῦ ὑπολειφθησομένου ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ. Τέλος, ὁ καθορισμὸς τῆς παρασχεθησομένης οἰκονομικῆς βοηθείας πρὸς τὴν Χώραν μας καὶ τοῦ χορηγηθησομένου ἐφοδιασμοῦ εἰς πολεμικὸν ὑλικόν. (Παράρτημα, ἔγγραφα ὑπ' ἀρ. 30, 51).

Β'.

ΑΙ ΠΗΓΑΙ

Ἡ ἀκρίβεια καὶ τὸ βάσιμον τῶν ὡς ἄνω τεθέντων ὅρων ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως Γούναρη ἐλέγχονται καὶ πιστοποιοῦνται ὑπὸ πλείστων αὐθεντικῶν ἐγκύρων πηγῶν. Ἐν πρώτοις πιστοποιοῦνται ὑπὸ τῶν Τσαρικῶν Ἀρχείων, ἔνθα καταχωρεῖται αὐτουσία ἡ διακοίνωσις τοῦ ἐν Πετρουπόλει Ἕλληνος Πρέσβεως Ἴωνος Δραγούμη ὑπὸ ἡμερομηνίαν 4/17 Ἀπριλίου 1915, ἀνακοινοῦντος ὁλόκληρον τὸ κείμενον τοῦ ἐγγράφου τοῦ Ἕλληνος Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Ζωγράφου. (Βλέπετε Παράρτημα ἀρ. ἐγγράφου 30). Δεύτερον, τὸ κείμενον τοῦτο τῶν Τσαρικῶν Ἀρχείων, μὴ ἐπιδεκτικὸν ἀμφισβητήσεως αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἐπαληθεύεται καὶ διασταυροῦται μὲ ταὐτόσημον κείμενον διακοινώσεως ἐπιδοθείσης ὑπὸ τοῦ ἐν Παρισίοις Ἕλληνος Πρεσβευτοῦ εὑρεθὲν εἰς τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Γάλλου Πρωθυπουργοῦ Ἀριστείδου Briand. Τὸ κείμενον τοῦτο ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Suarez(1). Τρίτον ἡ τοιαύτη γενομένη Ἑλληνικὴ προσφορὰ πιστοποιεῖται συνοπτικῶς, ἄνευ, παραθέσεως τοῦ πλήρους κειμένου, ὡς γενομένη τὸ πρῶτον κατὰ τὴν 25ην Μαρτίου 1915, ὑπὸ τῆς «Histoire Diplomatique de la Grèce» τῶν δύο Γάλλων Καθηγητῶν Driault καὶ Lhéritier(2).

Τὰ ὡς ἀνωτέρω παρατεθέντα στοιχεῖα ἐπιβεβαιοῦνται καὶ ὑπὸ πλείστων ἄλλων ἐγκύρων καὶ αὐθεντικῶν ἀλλοεθνῶν πηγῶν.

Ἡ Κυβέρνησις Γούναρη δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς προφορικὰ διαβήματα καὶ εἰς τὴν ὑποβολὴν ἐγγράφων διακοινώσεων μέσῳ τῶν ἐν Ἀθήναις Συμμά-

---

1. «Briand »ὑπὸ Georges Suarez. Plon. Ἔκδοσις 1939. Τόμος III. Κεφάλαιον ΙΓ Σελὶς 121.

2. Ἐπαναλαμβάνομεν καὶ ἐνταῦθα τὸ γεγονὸς ὅτι, εἰς τοὺς δύο τούτους Γάλλους Καθηγητάς, κατόπιν κοινῆς συμφωνίας τῆς Γαλλικῆς καὶ Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου, ἐτέθησαν εἰς τὴν διάθεσίν των τὰ ἀπόρρητα ἀρχεῖα τῶν δύο Ὑπουργείων τῶν Ἐξωτερικῶν πρὸς σύνταξιν τῆς ἱστορίας ταύτης.

χων Πρέσβεων ὡς καὶ μέσῳ τῶν Ἑλλήνων Πρέσβεων εἰς τὰς Συμμαχικὰς Πρωτευούσας. Προέβη ἔτι περαιτέρω. Ἀπεστάλη δὶς ὡς προσωπικὸς ἐντολοδόχος τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, ὁ ἀδελφός του Πρίγκηψ Γεώργιος, ἔχων σύζυγον διανοουμένην Γαλλίδα, τὴν ἀείμνηστον Πριγκήπισσαν Μαρίαν Βοναπάρτου, ἵνα αὐτοπροσώπως μεσιτεύσῃ πλησίον τοῦ Προέδρου τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας Poincaré ὡς καὶ τοῦ Γάλλου Πρωθυπουργοῦ, διὰ τὴν ἀποδοχὴν ἐκ μέρους τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως τῶν Ἑλληνικῶν προτάσεων περὶ ἀμέσου πολεμικῆς συνεργασίας. (Παράρτημα, ἔγγραφα ὑπ' ἀρ. 26, 50, 51).

Ἀρκούντως λεπτομερεῖς πληροφορίαι, ἀφορῶσαι ἀφ' ἑνὸς τὰς ἀκάρπους ταύτας προσπαθείας τοῦ Ἕλληνος Πρίγκηπος, ὡς Προσωπικοῦ ἐντολοδόχου τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰς γενικωτέρας προσπαθείας τῶν μεταβενιζελικῶν Ἑλληνικῶν Κυβερνήσεων, παρέχονται ὑπὸ πλείστων ἀλλοεθνῶν αὐθεντικῶν πηγῶν. Αὗται λόγου χάριν, σὺν τοῖς ἄλλοις εἶναι αἱ ἀκόλουθοι :

Τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Προέδρου Poincaré(1). Ἡ βιογραφία τοῦ Briand ἐκ μέρους τοῦ συγγραφέως Suarez(2). Μονογραφία τοῦ Γάλλου Ὑπουργοῦ φιλέλληνος Denys Cochin, ἀφωσιωμένου προσωπικοῦ φίλου τοῦ Ἐλευθερίου, Βενιζέλου. Οὗτος, ὡς ἐπίσημος ἀπεσταλμένος τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, εἶχεν ἐπισκεφθῇ κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1915 τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, συνεργασθεὶς μετὰ τοῦ Στρατηγοῦ Sarrail καὶ γενόμενος δὶς δεκτὸς εἰς ἀκρόασιν ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου(3). Ἡ προαναφερθεῖσα «Histoire Diplomatique de la Grèce» τῶν Driault καὶ Lhéritier(4). Ἕτερον σύγγραμμα τοῦ ἑτέρου ἐκ τῶν δύο συγγραφέων, τοῦ Driault(5) Τὸ σύγγραμμα τοῦ Γάλλου Πρέσβεως R. Pingaud «Histoire Diplomatique de la France»(6). Τὸ ἡμερολόγιον τοῦ ἐν Παρισίοις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Βρεττανοῦ Πρέσβεως Λόρδου Bertie of Thame(7). Με-

1. Poincaré. Τόμος VI. «Les Tranchées» Ἔκδοσις 1930. Σελὶς 170 καταχώρησις τῆς 20ῆς Ἀπριλίου 1915. Σελὶς 201-202. Καταχώρησις τῆς 11ης Μαΐου 1915. Σελὶς 215 καταχώρησις τῆς 20ῆς Μαΐου 1915. Σελὶς 226, καταχώρησις τῆς 17ης Ἰουνίου 1915.

2. «Briand» Suarez» τόμος III. Ἔκδοσις 1939. Σελίδες 121-130.

3. «Denys Cochin. 1914-1922» Entre Alliés» Paris Plon. Ἔκδοσις 1924. Σελίδες 57 ἕως 81.

4. Driault et Lhéritier «Histoire Diplomatique de la Grèce» Τόμος Υ. Ἔκδοσις 1926. Σελίδες 185 ἕως 197.

5. Edouard Driault «Constantin XII. Le Héros et Martyr Basileus» Paris Librairie du Recueil Sirey Ἔκδοσις 1936. Σελίδες 191 ἕως 195.

6. A. Pingaud «Histoire Diplomatique de la France» Paris Alsatia. Τόμος II. Σελίδες 33 ἕως 51 καὶ 76 ἕως 84.

7. The Diary of Lord Bertie of Thame 1914-1918. Hooder and Stoughton. Vol I Σελὶς 129 καταχώρησις τῆς 15ης Μαρτίου 1915 καὶ Σελ. 221, καταχώρησις τῆς 15 Αὐγούστου 1915.

λέτη τοῦ 'Αρχηγοῦ τῆς Βρεττανικῆς Μυστικῆς 'Υπηρεσίας ἐν 'Ελλάδι Sir Basil Thomson[1]. Καὶ τέλος τὰ Τσαρικὰ 'Αρχεῖα (Βλέπε Παράρτημα, ἔγγραφα ὑπ' ἀριθ. 50 καὶ 51).

Γ'.

Η ΔΟΘΕΙΣΑ ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΕΚ ΜΕΡΟΥΣ ΤΗΣ ΑΝΤΑΝΤ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ

'Η ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων δοθεῖσα ἀπάντησις εἰς τὰς τοιαύτας ἐπιμόνους προσπαθείας τῆς Κυβερνήσεως Γούναρη καὶ τὰς ἐπισκέψεις τοῦ ἐντολοδόχου τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, τοῦ ἀδελφοῦ του Πρίγκηπος Γεωργίου, ὑπῆρξεν ἡ ἀκόλουθος: 'Επὶ πλέον τῶν δι' ἀπορρήτων διακοινώσεων γενομένων ἐπανειλημμένων ὑποδείξεων ἐκ μέρους τῶν Κυβερνήσεων τῆς 'Αντάντ πρὸς τὰς ἑκάστοτε 'Ελληνικὰς Κυβερνήσεις περὶ ἐκχωρήσεως τῆς περιοχῆς Δράμας - Καβάλλας πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, ἀπηυθύνετο τὴν 3ην Αὐγούστου 1915 (νέα ἡμερομην.) πρὸς τὴν 'Ελληνικὴν Κυβέρνησιν νεωτέρα καὶ μᾶλλον ἔντονος διακοίνωσις, περιελθοῦσα εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. 'Η διακοίνωσις αὕτη τῆς 3ης Αὐγούστου ἦτο ἔτι μᾶλλον ταπεινωτική, ἦτο αὐτόχρημα ὑβριστικὴ διὰ τὸν 'Ελληνικὸν Λαόν. Διὰ ταύτης ἐκοινοποιεῖτο πρὸς τὴν Χώραν μας διακοίνωσις, γενομένη ἤδη ἀπὸ τῆς 31ης 'Ιουλίου (ν.ἡμ.) πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, πρὸς ἣν ἐγνωστοποιεῖο ὅτι, ἡ 'Αντάντ ἦτο διατεθειμένη νὰ ἐξαναγκάσῃ τὴν 'Ελλάδα εἰς παραχώρησιν τῆς περιοχῆς Δράμας - Καβάλλας, ὡς καὶ τὴν Σερβίαν εἰς παραχώρησιν τῆς περιοχῆς τοῦ Μοναστηρίου, ἐὰν ἡ Κυβέρνησις τοῦ Τσάρου Φερδινάνδου ἀπεφάσιζε νὰ ταχθῇ παρὰ τὸ πλευρόν της.

'Η δημοσίευσις παρὰ τοῦ 'Αθηναϊκοῦ τύπου κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 'Ιουλίου τοῦ 1915 (παλαιὰ ἡμερομηνία) τῆς διακοινώσεως ταύτης τῆς 'Αντὰντ ἀξιούσης, δημοσίᾳ πλέον, τὴν ἐκχώρησιν τῶν 'Ελληνικῶν ἐδαφῶν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, παρώξυνε τὴν ἐσωτερικὴν κρίσιν. 'Επληροφορεῖτο ὁ 'Ελληνικὸς Λαός, ἤδη δημοσίᾳ, ὅτι αἱ διαβεβαιώσεις τοῦ Βενιζέλου πρὸς τὸν Βασιλέα, αἱ περιλαμβανόμεναι εἰς τὸ τρίτον ἀπόρρητον ὑπόμνημά του, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 17ης Φεβρουαρίου 1915, καθ' ἃς «εἶχε θάψει τὰς Βουλ-» γαρικὰς ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς 'Ελληνικῆς Μακεδονίας, τοὐλάχιστον ἐν τῷ πνεύ-» ματι τῶν Δυνάμεων τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως», ἦσαν ἀνακριβεῖς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, τὸ ἀπόρρητον τοῦτο τρίτον πρὸς τὸ Βασιλέα ὑπόμνημα ὁ Βενι-

---

1. Sir Basil Thomson «Le Service Secret Allié en Grèce. Κεφάλαιον δεύτερον.

ζέλος δὲν εἶχε φέρει εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Μόνον τὰ δύο πρῶτα ὑπομνήματά του εἶχε φέρει εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Διεψεύδοντο ὅμως δημοσίᾳ καὶ αἱ κατὰ μῆνα Μάρτιον γενόμεναι διαβεβαιώσεις ἐκ μέρους τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν, διὰ συνεντεύξεώς του, δημοσιευθείσης ὑπὸ τῆς ἐφημερίδος «Πατρίς», καθ' ἃς οὗτος εἶχε δημοσίᾳ ἰσχυρισθῆ ὅτι, «ἡ Κυβέρνησίς του, πρὸ τῆς παραιτήσεώς του » εἶχε θάψει τοὐλάχιστον ἐν τῷ πνεύματι τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως τὰς » Βουλγαρικὰς ἀξιώσεις». Αἱ δημοσίᾳ γενόμεναι τοιαῦται διαψεύσεις, κατηγορηματικῶν διαβεβαιώσεων τοῦ Βενιζέλου ἀφορωσῶν τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τοῦ Ἔθνους, προφανῶς ἐμείουν τὸ κῦρος τούτου. Ηὔρυνον τὸν διὰ τῆς παραιτήσεως τῆς 22ας Φεβρουαρίου/7 Μαρτίου ἀρξάμενον νὰ δημιουργῆται ἐθνικὸν διχασμόν. Ὁ ἀντιβενιζελικὸς τύπος, ἀνταποδίδων τὴν ἐμπρηστικότητα τοῦ φιλελευθέρου τύπου, τὴν ὁποίαν οὗτος εἶχεν ἐγκαινιάσει ἐναντίον τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς παραιτήσεως τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου, κατὰ μῆνα Φεβρουάριον, κατηγόρει τὸν Βενιζέλον ὅτι, οὗτος ὑπῆρξεν ὁ ἐμπνευστὴς τῆς ἰδέας τῆς ἐκχωρήσεως τῆς Δράμας - Καβάλλας εἰς τοὺς Βουλγάρους. Ὁ φιλελεύθερος τύπος ἐμυκτήριζε χαιρεκάκως τὰς ἀποτυγχανούσας προσπαθείας τῆς Κυβερνήσεως Γούναρη περὶ συμπράξεως μετὰ τῆς Ἀντάντ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἡ καταβληθεῖσα συνεχὴς καὶ εἰλικρινὴς προσπάθεια ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνοίξεως καὶ τοῦ θέρους μέχρι τοῦ φθινοπώρου 1915, ὅπως ἐπιτύχῃ πολεμικὴν σύμπραξιν μετὰ τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως δὲν ἔχει δεόντως ἐξαρθεῖ. Ἡ μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1915 πολιτικὴ τῶν μεταβενιζελικῶν Κυβερνήσεων καὶ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἔχει παρερμηνευθῆ ὄχι μόνον ἐκ μέρους τῶν ἀντιφρονούντων πρὸς ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἐκ μέρους ἐνίων ὀπαδῶν(1).

---

1. Ὁ διακεκριμμένος Διπλωμάτης κ. Π. Πιπινέλης, διατελέσας καὶ μόνιμος Ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, εἰς τὸ μᾶλλον πρόσφατον ἐκ τῶν πολλῶν συγγραμμάτων του, τὸ δημοσιευθὲν ἐν ἔτει 1961, ὑπὸ τὸν τίτλον «Περισσότερον Φῶς», εἰς τὰς σελίδας 8 ἕως 14, ἀναλύει, ἐν σχετικῇ λεπτομερείᾳ καὶ συγκρίνει, τὴν πολιτικὴν τοῦ Βενιζέλου πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Ἀναφέρει λοιπόν, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἐπὶ λέξει: «Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου παγκοσμίου »πολέμου δύο πολιτικαὶ εὑρέθησαν ἀντιμέτωποι ἀλλήλων» (σελὶς 8) «Εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ »Ἐλευθερίου Βενιζέλου ἀντετάχθη ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς μία ἄλλη, ἡ τοῦ Βασιλέως Κων»σταντίνου» (σελὶς 10).

Αἱ ὡς ἄνω διαπιστώσεις τοῦ κ. Πιπινέλη ἀντιτίθενται πρὸς τὰ ἐν τῷ παρόντι Κεφαλαίῳ, ἐν σχετικῇ λεπτομερείᾳ, ἐκτεθέντα γεγονότα.

Μέχρι τῆς 18ης Αὐγούστου 1914, οὐδεμία ἔμπρακτος πρόθεσις περὶ πολεμικῆς ἐπεμ-

Ἡ τοιαύτη παρερμηνεία, ἐσκεμμένη ἢ μή, ὁλικὴ ἢ μερική, πολλαπλῶς δυσχεραίνει τὴν ἀνεύρεσιν τῆς Ἱστορικῆς Ἀληθείας.

Ἡ ἐκ πλάνης, ἢ πρὸς κορεσμὸν ἐμπαθείας, ἀποσιώπησις τῆς σοβαρᾶς συμβολῆς τοῦ Συμμαχικοῦ Παράγοντος εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Διχασμοῦ, κατὰ τὸ ἔτος 1915, ἀντεδείκνυται ἀπολύτως πρὸς τὸ καλῶς ἐννοούμενον Ἐθνικόν μας Συμφέρον.

Πρὸς διαχωρισμὸν τῶν Ἑλληνικῶν εὐθυνῶν ἀπὸ τὴν συμβολὴν τοῦ Συμμαχικοῦ Παράγοντος θὰ ὑπομνήσωμεν κατωτέρω, ἐν ἄκρᾳ συντομίᾳ, γεγονότα ἐκτεθέντα ἤδη λεπτομερῶς. Ὁ σκοπὸς τῆς τοιαύτης ὑπομνήσεως συνίσταται εἰς τὴν σύγκρισιν τῆς ἐπιδειχθείσης Ἑλληνικῆς εἰλικρινείας, μέχρι τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1915, πρὸς σύμπραξιν μετὰ τῆς Ἀντάντ, πρὸς τὴν ἀλλοπρόσαλλον πολιτικήν, κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχήν, τῶν «φίλων Προστατίδων» Δυνάμεων ἔναντι τῆς Χώρας μας.

Ἐν πρώτοις, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐκδηλώσεις προσπαθείας ἀπὸ Ἑλληνικῆς πλευρᾶς πρὸς σύμπραξιν μετὰ τῆς Ἀντάντ :

Ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου, τῇ συγκαταθέσει τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου προτείνει τὴν σύμπραξιν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Ἀντάντ κατὰ τὴν 19ην Αὐγούστου 1914 καὶ εἶτα εὐθὺς μετὰ τὴν ἔξοδον τῆς Τουρκίαςπαρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Κεντρικῶν. Ἀμφότεραι αἱ προτάσεις αὗται ἀπορρίπτονται. Ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου ἐπαναλαμβάνει τὴν τοιαύτην προσπάθειαν κατὰ μῆνα Φεβρουάριον τοῦ 1915, ματαιωθεῖσαν κατόπιν τῆς Ρωσικῆς ἀρνήσεως. Ἡ Κυβέρνησις Γούναρη, διὰ τοῦ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 4/17 Ἀπριλίου 1915 ὑπομνήματος τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Ζωγράφου, ὑποβάλλει πρὸς τὰς τρεῖς Κυβερνήσεις τῶν Συμμάχων Δυνάμεων συγ-

---

βάσεως ἐξεδηλώθη ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος, καὶ συνεπῶς καὶ οὐδεμία διαφωνία μεταξὺ Βενιζέλου καὶ Πρωθυπουργοῦ ἠδύνατο νὰ προκύψῃ.

Ἀπὸ τῆς 19ης Αὐγούστου 1914, μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου 1915, ἀμφότεροι ἐπεζήτησαν ἐπιμόνως τὴν σύμπραξιν μετὰ τῆς Ἀντάντ. Ἀπὸ τῆς 22ας Φεβρουαρίου 1915 διεφώνησαν ὅσον ἀφορᾷ τὰ μέσα ἐφαρμογῆς τῆς πολιτικῆς τῆς συμπράξεως μετὰ τῆς Ἀντάντ. Ἀπὸ δὲ τοῦ Σεπτεμβρίου 1915 ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἠκολούθησε τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος. Ἐὰν ἐγίνετο παραδεκτὸν ὅτι, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ἐνστερνισθεὶς «ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου» τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος, «ἀντιτάξας τὴν πολιτικήν του πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου», θὰ προέκυπτον δύο συμπεράσματα, ὄχι ἐποικοδομητικὰ διὰ τὸν Βασιλέα. Ἐν πρώτοις θὰ προέκυπτε τὸ συμπέρασμα ὅτι, ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ «τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου» «ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς», ἀντέταξεν, ὡς Ἀνεύθυνος Ἄρχων, ἰδίαν πολιτικήν, ἀντίθετον πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ Ὑπευθύνου Κυβερνήτου. Ἐπίσης θὰ προέκυπτε τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἐστερεῖτο τῆς φιλοδοξίας, εἰς μίαν πολεμικὴν περίοδον Εὐρωπαϊκῆς Κοσμογονίας, νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ὑπολειπομένου ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Τουρκίας, συμμάχου καταστάσης τῶν Κεντρικῶν. Διὰ τῆς τηρήσεως τῆς οὐδετερότητος δὲν ἠδυνάμεθα νὰ φιλοδοξῶμεν Ἐθνικὰ κέρδη.

κεκριμένας προτάσεις τῶν ὁποίων οὐσιαστικὸν ὅρον ἀποτελεῖ ἡ ἀξίωσις περὶ ἐγγυήσεως τῆς ἐδαφικῆς μας ἀκεραιότητος. (Βλέπε Παράρτημα ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 30). Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1915, ἐφιστᾶ τὴν προσοχὴν τῶν Συμμάχων ἐπὶ τῆς πλάνης των περὶ τῶν διαθέσεων τῆς Βουλγαρίας. Μεταδίδει πρὸς αὐτοὺς τὰς πληροφορίας ἃς ἔχει, καθ' ἃς, ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὁ Τσάρος Φερδινάνδος ἔχει λάβει τὴν ἀπόφασιν νὰ συνταυτίσῃ τὰς τύχας του μετὰ τῶν Κεντρικῶν(1). Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀναθέτει δὶς εἰς τὸν ἀδελφόν του Πρίγκηπα Γεώργιον κατὰ μῆνας Ἀπρίλιον καὶ Μάϊον τοῦ 1915, νὰ μεταβῇ παρὰ τῷ Προέδρῳ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας καὶ παρὰ τῷ Προέδρῳ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, ὡς ἐντολοδόχος του, ἵνα ἐξομαλύνῃ τὰς ὑφισταμένας δυσχερείας καὶ γίνῃ δεκτὴ ἡ προσφορὰ τῆς Ἑλλάδος συμφώνως πρὸς τοὺς προεκτεθέντας ὅρους τῆς διακοινώσεως Ζωγράφου. Ταῦτα πιστοποιοῦνται, σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ὑπὸ τοῦ τηλεγραφήματος τοῦ ἐν Παρισίοις Ρώσου Πρεσβευτοῦ Ἰζβόλσκυ πρὸς τὸν ἐν Πετρουπόλει προϊστάμενόν του Ὑπουργὸν Σαζόνωφ (Παράρτημα ἔγγραφα ὑπ' ἀριθ. 50, 51). Χαρακτηριστικὸν τῆς εἰλικρινείας τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως, ὡς ἀναφέρει ὁ Driault, ἀποτελεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ τελευταία αὕτη πρότασις τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως ἐγένετο μετὰ τὴν Ρωσικὴν πανωλεθρίαν εἰς τὰ Καρπάθια καὶ παρὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα τὴν καταστροφὴν ταύτην ἀπειλητικὰ τηλεγραφήματα τοῦ Κάϊζερ πρὸς τὴν ἀδελφήν του Ἑλληνίδα Βασίλισσαν Σοφίαν.

Ἂς ὑπομνήσωμεν ἤδη, ἐν συντομίᾳ, τὰς ἀντιδράσεις τῶν Συμμάχων εἰς τὰς τοιαύτας ἐπανειλημμένας Ἑλληνικὰς προτάσεις.

Ἅπασαι αἱ γενόμεναι προτάσεις, τόσον αἱ ἐπὶ Κυβερνήσεως Βενιζέλου ὅσον καὶ ἐπὶ Κυβερνήσεως Γούναρη, παρέμειναν ἄνευ οὐσιαστικῆς ἀπαντήσεως. Τοῦτο διαπιστοῦται σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ ὑπὸ τοῦ Denys Cochin. Εἰδικῶς διὰ τὴν συμμετοχὴν μας εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τῶν Δαρδανελλίων κατὰ μῆνα Φεβρουάριον τοῦ 1915, ἀντέταξε κατηγορηματικὴν ἄρνησιν ἡ Ρωσία ἣν ἀσμένως συνεμερίσθη ἡ Γαλλία.

Ἡ ἐνέργεια τοῦ Βενιζέλου, καλέσαντος κατὰ τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου / 5 Μαρτίου 1915 τοὺς τρεῖς Πρεσβευτὰς τῆς Ἀντάντ, πρὸ τῆς παραιτήσεώς του ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ, ἵνα ἀνακοινώσῃ πρὸς αὐτούς, τὰ διαμειφθέντα ἀπόρρητα ἐν τῷ Συμβουλίῳ τοῦ Στέμματος μεταξὺ τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως, τῶν τέως Ἑλλήνων Πρωθυπουργῶν καὶ αὐτοῦ, ἀσχέτως τοῦ ὅτι ἀπετέλει ἴσως ἐνέργειαν ἐξερχομένην τῶν αὐστηρῶν ὁρίων τῆς Συνταγματικῆς Δεοντολογίας, πάντως ἀπετέλει τεκμήριον ἰδιαιτέρας προσωπικῆς τυφλῆς ἐμπιστοσύνης καὶ ἀφοσιώσεως τοῦ Βενιζέλου πρὸς τὰς

---

1. Denys Cochin. Op. cit σελὶς 57.

τρεῖς Συμμάχους τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, ἐν τῷ μέσῳ μιᾶς γενικωτέρας ἀτμοσφαίρας αἰσθημάτων συμπαθείας τῆς μεγίστης πλειονότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ πρὸς τὴν Ἀντάντ. Ἴδωμεν κατά τινα τρόπον ἀντεπεδόθη πρὸς τὸν Βενιζέλον προσωπικῶς ἡ τοιαύτη ἀφοσίωσις. Καθ' ἃ ὁμολογεῖ αὐτὸς οὗτος ὁ ἐν Ἀθήναις Ρῶσος Πρέσβυς Ντεμίντωφ, μετὰ τὰς τελευταίας ἀνακοινώσεις τοῦ Βενιζέλου, οὗτος τοῦ ἀπέκρυψε τὸ ὑπ' ἀριθ. 878 τηλεγράφημα τοῦ Σαζόνωφ πρὸς αὐτόν. (Βλέπε παράρτημα ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 29). Δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ εἰκάσωμεν τὰς συνεπείας τῆς τοιαύτης ἀποκρύψεως. Δικαιούμεθα ὅμως νὰ παραδεχθῶμεν ὡς πιθανὸν ὅτι, ἐὰν ὁ Βενιζέλος ἐπληροφορεῖτο τὴν ἡμέραν ταύτην, ἐκ στόματος τοῦ Ρώσου Πρεσβευτοῦ, τὴν Ρωσικὴν ἄρνησιν πρὸς συμμετοχήν μας εἰς τὰ Δαρδανέλλια, ἴσως νὰ μὴ παρῃτεῖτο. Ἀλλ' ἡ Ρωσικὴ Διπλωματία δὲν ἠρκεῖτο εἰς τὴν ματαίωσιν τῆς συμμετοχῆς μας. Ἐπεθύμει τὴν δημιουργίαν γενικωτέρας πολιτικῆς κρίσεως ἐν Ἑλλάδι ἐξυπηρετούσης τὰ Σλαυϊκὰ συμφέροντα. Ἱκανοποίησιν εἰς τὴν τοιαύτην ἐξυπηρέτησιν παρέσχεν ἡ προσχεδιασμένη παραίτησις, ἡ ὑποβληθεῖσα τὴν ἑπομένην τῆς προσκλήσεως τῶν τριῶν Πρεσβευτῶν. Δεδομένου, ὅτι, ὁ Ἕλλην Βασιλεὺς ἐμπράκτως ἀπέδειξεν καὶ μεταγενεστέρως, μέχρι τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1915, ὅτι ἐπεθύμει εἰλικρινῶς τὴν συνεργασίαν μετὰ τῆς Ἀντάντ, οὐδεὶς δικαιοῦται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι, ἐὰν ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς δὲν ἔσπευδε νὰ ὑποβάλῃ τὴν παραίτησίν του, πιθανῶς ἡ ἐξέλιξις τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, καὶ συνεπῶς καὶ τῶν Βαλκανικῶν, νὰ ἦτο ἀλλοία.

Τὰ ὀλίγα ἀνωτέρω καταδεικνύουν ἀλλοπρόσαλλον ἀνταπόδοσιν προσωπικὴν πρὸς τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον, ὅστις ἐν τῷ δευτέρῳ ἀπορρήτῳ ὑπομνήματί του πρὸς τὸν Βασιλέα, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 17ης Ἰανουαρίου 1916, κατέληγεν ὅτι, «καὶ ἐν περιπτώσει ματαιώσεως τῆς μετοχῆς ἡμῶν εἰς τὴν »ἐπιχείρησιν τῶν Δαρδανελλίων, ἐξ ὑπαιτιότητος τῶν Βουλγάρων, θὰ διετη» ροῦμεν ἀκεραίαν τὴν φιλίαν καὶ τὴν συμπάθειαν τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως».

Τὴν συναισθηματικὴν ταύτην ἄποψιν τοῦ Βενιζέλου περὶ διατηρήσεως «ἀκεραίας τῆς φιλίας καὶ τῆς συμπαθείας τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως», ἄποψιν καθαρῶς μεσογειακήν, δὲν παρέλειψε νὰ ἀνταποδώσῃ μόνον ὁ Ἰζβόλσκυ διὰ τῆς παροιμιώδους Σλαυϊκῆς κρυψινοίας, ἀποσιωπήσας πρὸς τὸν Βενιζέλον τὸ ὑπ' ἀρ. 878 τηλεγράφημα τοῦ Σαζόνωφ. Ὁ Poincaré μᾶς ἀποκαλύπτει ὅτι, εἶχεν ἐπέλθη συμφωνία μεταξὺ τῶν τριῶν Μεγάλων ὅπως αἱ μικρότεραι Χῶραι, ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ρουμανία, τηροῦνται ἐν ἀγνοίᾳ τῶν Ρωσικῶν βλέψεων[1]. Τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος οὐδὲ κἂν τὸ ἀναφέρει ὡς κεκτημένης νόμιμα δικαιώματα ἐπὶ ἐδαφῶν τῆς τότε Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

---

1. Poincaré. Τόμος VI. Σελὶς 93.

Ἐν κατακλείδι, τὰ αἴτια τῆς ἀπορρίψεως τῶν Ἑλληνικῶν προτάσεων τῆς ἀνοίξεως - θέρους τοῦ 1915 πρὸς πολεμικὴν σύμπραξιν μετὰ τῆς Ἀντάντ, ἀπὸ Συμμαχικῆς πλευρᾶς, δύνανται νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἀκολούθως: Ἡ πεπλανημένη ἔμμονος ἰδέα, ἡ ἐπικρατήσασα μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου 1915, μεταξὺ τῶν τριῶν Συμμάχων Κυβερνήσεων, περὶ πιθανότητος προσεταιρισμοῦ τῆς Βουλγαρίας διὰ τῆς ἐκχωρήσεως τῆς περιοχῆς Δράμας - Καβάλλας, ἴσως καὶ τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν. Ἡ πεπλανημμένη ἐπίσης ἔμμονος ἰδέα, ἡ ἐπικρατήσασα μέχρι τινὸς μονομερῶς παρὰ τῇ Ρωσικῇ Κυβερνήσει, καθ' ἣν αἱ τρεῖς Μεγάλαι Δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως ἠδύναντο μόναι νὰ καταβάλλουν, ἄνευ ἄλλης συνδρομῆς, τὰς Κεντρικὰς Αὐτοκρατορίας, ἀπετέλεσαν τὴν κυριωτέραν ἀντίδρασιν τῆς ἀπορρίψεως τῶν Ἑλληνικῶν προτάσεων καὶ τῆς ἐπιβραδύνσεως τῆς πολεμικῆς συμπράξεως μετὰ τῆς Ἰταλίας μεθ' ἧς αἱ διαπραγματεύσεις εἶχον ἀρχίσει ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ πολέμου. Ἡ ἧττα τῆς Ταννεμπέργκ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1914, ἡ χειμερινὴ καταστροφὴ τῶν Ματζουριανῶν ἑλῶν, καὶ ἡ τραγικὴ πανωλεθρία τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1915 τῶν Καρπαθίων, δὲν εἶχον συνετίσει τὴν Ρωσικὴν ὑπεροψίαν. Συνεπείᾳ ταύτης μόλις τὴν 26ην Ἀπριλίου 1915 ὑπεγράφετο τὸ Σύμφωνον τοῦ Λονδίνου Συμμάχων - Ἰταλίας. Ὁ ἱστορικὸς Driault, λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τοῦ συμφώνου τούτου, ὅπερ σημειωτέον, προέβλεπε διανομὴν Τουρκικῶν ἐδαφῶν μεταξὺ τῶν τριῶν Δυνάμεων τῆς Ἀντὰντ καὶ τῆς Ἰταλίας, χωρὶς νὰ μνημονεύσῃ δικαιώματα τῆς Ἑλλάδος, ἥτις ἐκαλεῖτο μέχρι τοῦ Σεπτιμβρίου τοῦ 1915, νὰ ἐκχωρήσῃ Μακεδονικὰ ἐδάφη ἔναντι Ἀσιατικῶν, ἐπάγεται ἐπιγραμματικῶς: «ἡ Ἑλλὰς διὰ τοὺς Συμμάχους ἦτο ἀνύπαρκτος. Ὑπαρκτὴ ἦτο μόνον ὁσάκις οὗτοι εἶχον ἀνάγκην ταύτης» (1).

Ἐπὶ πλέον τῶν οὐσιαστικῶν τούτων ὡς ἀνωτέρω συγκεκριμένων αἰτίων, ἀπορρεόντων ἐκ κακῆς ἐκτιμήσεως ψυχολογικῶν παραγόντων ἐκ μέρους τῶν Ἰθυνόντων τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῶν Συμμάχων Δυνάμεων, ἐπέδρασαν καὶ αἱ ἀνθρώπιναι μικρότητες.

Ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Βρεττανὸς Στρατιωτικὸς Ἀκόλουθος παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει Sir Thomas Montgomery Cunninghame, Bard. D.S.O. εἰς τὴν προμνησθεῖσαν μελέτην του «Greece on the Rack» (2), ἀναφερόμενος εἰς τὰς πνευματικὰς ἱκανότητας τῶν ἐν Ἀθήναις Πρεσβευτῶν τῆς Ἀντάντ, δὲν χρωματίζει τούτους μὲ κολακευτικὰ χρώματα. Ἐξ ἄλλου, ὁ ἐν Παρισίοις Βρεττανὸς Πρέσβυς Λόρδος Bertie of Thame, ἐν τῷ προαναφερθέντι ἡμερολογίῳ του, ἀναφέρει ὅτι, ὁ Denys Cochin, ὁ γνωστὸς φιλέλλην καὶ φανατικὸς ὀπαδὸς τοῦ Βενιζέλου, κατόπιν τῆς ἐπιστροφῆς του εἰς Παρισίους ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ Ἀθηνῶν κατὰ γενομένην ἐπίσκεψιν πρὸς τὸν Σύμμαχον τοῦτον Πρέσβυν εἶχεν ἐκμυστηρευθῇ πρὸς αὐτὸν

1. «Histoire Diplomatique de la Grèce» Τόμος V. Ὑποσημείωσις σελίδος 191.
2. Παράρτημα. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 35.

ἐπὶ λέξει τὰ ἀκόλουθα: « Οἱ ἐν Ἀθήναις Πρέσβεις τῆς Ἀντάντ, ἐνῷ διεκήρυττον ὅτι ἐπεζήτουν τὴν «συμφιλίωσιν τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Βενιζέλου, ἐν »τῇ πραγματικότητι, ὑπέθαλπον παρὰ τούτῳ τὴν ἔλλειψιν ἐμπιστοσύνης πρὸς »ἐκεῖνον, ἐνῷ ἐκ παραλλήλου ὑπεκίνουν τὸν πρῶτον πρὸς ἀντίδρασιν ἐναντίον » τοῦ δευτέρου. Πράγματι, αἱ ἐνέργειαι τῶν ἐν Ἀθήναις Πρεσβευτῶν τῆς Ἀντὰντ »ἐστρέφοντο ἐναντίον τῆς Δυναστείας, καὶ ἐδυσχέραινον τὴν συνεργασίαν Βα» σιλέως καὶ Βενιζέλου, ἀντὶ νὰ ἐξομαλύνουν τὰς μεταξὺ τῶν δύο τούτων » σχέσεις» (1).

Σημειωτέον ὅτι, ὁ περιώνυμος Γάλλος Ναυτικὸς Ἀκόλουθος Πλοίαρχος Roquefeuil, ὅστις θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ περαιτέρω, δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀναφανῆ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς τῶν Ἀθηνῶν.

Τέλος, ὁ Poincaré, καταχωρεῖ εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 16ης Μαρτίου 1915, ὅτι ὁ Ἕλλην Πρέσβυς Ρωμᾶνος, ἐπιστρέψας ἐξ Ἀθηνῶν ἐξέθεσε πρὸς αὐτὸν τὰ τῆς συνδιαλέξεώς του ἐν Ἀθήναις μετὰ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου. Τὸν διεβεβαίωσεν ὅτι, ἡ κρίσις διὰ τὰ Δαρδανέλλια προέκυψεν ἀπὸ μίαν διαφορὰν ἀντιλήψεων, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐφαρμογὴν καὶ ὅτι, ἡ νέα Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, πιθανώτατα, θὰ συνεχίσῃ φιλανταντικὴν πολιτικήν.

Ἐπὶ πλέον ὁ Ρωμᾶνος προσέθεσεν τὴν ὑποκειμενικὴν ὑποψίαν ὅτι « ὁ » Βασιλεὺς διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ γυναικαδέλφου του, καὶ δὲν ἐφάνη » πειθόμενος εἰς τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ Ρωμάνου περὶ τοῦ ἀκμαίου ἠθικοῦ » καὶ τῆς πεποιθήσεως εἰς τὴν τελικὴν Νίκην τοῦ Γαλλικοῦ Λαοῦ (2).

Φρονοῦμεν ὅτι, ἡ τελευταία αὕτη ἀνακοίνωσις τῆς ὑποκειμενικῆς ταύτης ἐντυπώσεως ἀπετέλει μίαν μὴ ἐπιτρεπομένην ἐκμυστήρευσιν. Μίαν ἐκμυστήρευσιν πρόωρον καὶ ἀβάσιμον διὰ τὴν ἐν λόγῳ ἐποχήν. Νομίζομεν ὅτι, ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Βασιλικῆς Κυβερνήσεως, ὁ διαπεπιστευμένος παρὰ τῷ Προέδρῳ καὶ τῇ Κυβερνήσει τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τῆς Διπλωματικῆς Δεοντολογίας ἐκθέτων ὑποκειμενικὰς ἐντυπώσεις ἐκ τῆς Βασιλικῆς ἐκμυστηρεύσεως, αἵτινες πιθανώτατα ἐλέγοντο εἰς τὸν Ἕλληνα Πρέσβυν, ὄχι ὅμως διὰ νὰ μεταδοθοῦν περαιτέρω. Ἄλλωστε, αὗται ἐνεφάνιζον κάποιαν ἀνακολουθίαν πρὸς τὰς ὑπολοίπους διαβεβαιώσεις. Ἐνέτεινον τὴν προκατάληψιν ἐναντίον τοῦ Κωνσταντίνου. Τὰ ἀλλοεθνῆ σφάλματα εἰς βάρος τῆς Χώρας μας εἶναι ἀρρήκτως συνυφασμένα μὲ τὰ Ἑλληνικά.

Ἐπέπρωτο δέ, ὡς ἐξεθέσαμεν, μετὰ πάροδον ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος, ἀπὸ τῆς ἀβασίμου διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην προγνώσεως τοῦ Ρωμάνου, ἀναφορικῶς πρὸς τὰ αἰσθήματα τοῦ Κωνσταντίνου, ὁ Ἕλλην Πρέσβυς νὰ δια-

1. The Diary of Lord Bertie of Thame 1914-1918 II Σελ. 60.
2. Ἡμερολόγιον Poincaré Τόμος VI. Τόμος Σελὶς 113.

ψεύση ἑαυτόν, ἐπιδίδων τὰ τηλεγραφήματα τοῦ Κωνσταντίνου πρὸς τὸν πρίγκηπα Γεώργιον καὶ πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΕΛΛΗΝΟ-ΣΕΡΒΙΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΤΗΣ 19ης ΜΑΙΟΥ / 1 ΙΟΥΝΙΟΥ 1913

Α΄

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΤΗΣ ΣΥΝΑΨΕΩΣ

Καθ' ἃ ἐξετέθη εἰς τὸ σχετικὸν Κεφάλαιον, ἅμα τῇ ἐνάρξει κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1912, τῶν μετὰ τῆς Βουλγαρίας διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων πρὸς σύνταξιν τῆς Ἑλληνο-Βουλγαρικῆς συμμαχίας, ὡς καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἰδίου ἔτους, κατεφάνησαν αἱ προθέσεις τῆς γείτονος ταύτης Χώρας. Ὀγκουμένης, σὺν τῷ χρόνῳ, τῆς Βουλγαρικῆς ἀπειλῆς, ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου, κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1913, ἀπέβλεψεν εἰς τὴν σύναψιν συμμαχίας μετὰ τῆς Σερβίας. Αὕτη, παραιτηθεῖσα ἀρχικῶς διατυπωθεισῶν διεκδικήσεων περὶ συγκυριαρχίας εἰς Θεσσαλονίκην, εἶχε καταστῆ, λόγῳ τῶν Βουλγαρικῶν ἀξιώσεων, μετριοπαθεστέρα ἔναντι τῆς Ἑλλάδος.

Κατόπιν τούτων, ὑπεγράφετο ἐν πρώτοις Προκαταρκτικὸν Πρωτόκολον ἐν Ἀθήναις ὑπὸ ἡμερομηνίαν 22ας Ἀπριλίου 1913 ἐκ μέρους τοῦ Ἕλληνος Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Λ. Κορομηλᾶ, ὡς καὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις Σέρβου Πρέσβεως Μπόσκοβιτς(1). Τὴν ὑπογραφὴν ταύτην ἐπηκολούθησεν ἡ ὑπογραφὴ ἐν Θεσσαλονίκῃ Στρατιωτικῆς Συμβάσεως, ἐκ 10 ἄρθρων, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 1ης Μαΐου 1913, ἐκ μέρους τοῦ Ἕλληνος Λοχαγοῦ Ι. Μεταξᾶ καὶ τῶν Σέρβων Συνταγματαρχῶν Πέσιτς καὶ Τούφετζιτς. Διὰ τοῦ ἄρθρου 1 τῆς ἐν λόγῳ Συμβάσεως προεβλέπετο ὅτι αὕτη, ἀφεώρα ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον, τὴν περίπτωσιν πολέμου μεταξὺ Ἑλλάδος ἢ Σερβίας ἀφ' ἑνὸς καὶ Βουλγαρίας ἀφ' ἑτέρου(2). Δὲν ἐμνημόνευεν ἐμπλοκὴν τρίτης ἄλλης Δυνάμεως. Ἡ Σύμβασις αὕτη, ὑπογραφεῖσα ad referendum, τελικῶς δὲν ἐπεκυρώθη ἁρμοδίως ἐκ μέρους τῶν συμβληθεισῶν δύο Κυβερνήσεων. Τέλος, τὴν 19ην Μαΐου / 1ην Ἰουνίου 1913, ὑπεγράφοντο, ἐν Θεσσαλονίκῃ, δύο ὁριστικαὶ Συμβάσεις. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπεγράφετο ἡ Συνθήκη Συμμαχίας μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Σερβίας ἐκ μέρους τῶν Πρεσβευτῶν Ἀλεξανδροπούλου καὶ Μπόσκο-

1. Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν. Διπλωματικὰ Ἔγγραφα 1913-1917. Ἑλληνο-Σερβικὴ Συνθήκη Συμμαχίας. Εἰσβολὴ Γερμανο-Βουλγάρων εἰς Μακεδονίαν. Ἔκδοσις Δευτέρα. Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον 1920. Σελὶς 35.

2. Idem. Σελὶς 40.

βιτς. (Βλέπε: Παράρτημα: ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 48). Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπεγράφετο Στρατιωτικὴ σύμβασις, ἐκ 13 ἄρθρων, ἐκ μέρους τοῦ Ἕλληνος Λοχαγοῦ Ξ. Στρατηγοῦ καὶ τῶν Σέρβων Συνταγματαρχῶν Πέσιτς καὶ Τούφετζιτς. (Βλέπε: Παράρτημα ἀρ. ἐγγράφου 49). Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν προγενεστέραν Στρατιωτικὴν Σύμβασιν τῆς 1 / 14 Μαΐου 1913, τὴν μὴ ἐπικυρωθεῖσαν, διὰ τοῦ ἄρθρου 1 τῆς παρούσης προεβλέπετο ὅτι αὕτη ἀφεώρα γενικῶς τὴν περίπτωσιν πολέμου μεταξὺ ἑνὸς ἐκ τῶν δύο συμβαλλομένων Κρατῶν καὶ οἱσδήποτε τρίτης Δυνάμεως. Ἀμφότεραι αἱ Στρατιωτικαὶ Συμβάσεις, ἡ μὴ ἐπικυρωθεῖσα ὡς καὶ ἡ ἐπικυρωθεῖσα, περιεῖχον τὸν ὅρον ὑποχρεωτικῆς συγκεντρώσεως προβλεπομένων στρατιωτικῶν δυνάμεων εἰς προκαθοριζομένους χώρους ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀμοιβαίας ὑποστηρίξεως.

Βάσει τῆς Συνθήκης ταύτης καὶ τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως, διεξήχθη ὁ δεύτερος Βαλκανικὸς πόλεμος καὶ συνήφθη καὶ ἡ Συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου ἥτις, ἐρύθμισε, μέχρι τοῦ 1919, τὸ Καθεστὼς τῶν Βαλκανίων.

Μεταγενεστέρως, κατὰ μῆνα Μάϊον τοῦ 1914, καθ' ἃ ἤδη ἐξετέθη, ἡ Ἑλλὰς εὑρέθη εἰς μίαν δυσχερῆ θέσιν. Τοῦτο δέ, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τοῦ διεξαγομένου συστηματικοῦ ἐξοντωτικοῦ διωγμοῦ τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν τῶν Μικρασιατικῶν παραλίων, διὰ λόγους κυρίως στρατιωτικούς, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Ὀργανωτοῦ τοῦ Ὀθωμανικοῦ Στρατοῦ Γερμανοῦ Στρατηγοῦ Λίμαν φὸν Σάνδερς, ἀφ' ἑτέρου δέ, λόγῳ τῆς τουρκικῆς προκλητικότητος πρὸς ἀνάκτησιν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Συνεπείᾳ τῶν τοιούτων δυσυπερβλήτων δυσχερειῶν, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ ἀποτανθῇ πρὸς τὴν Σύμμαχον Σερβίαν ἐξαιτουμένη τὴν συνδρομήν της(1). Ἡ ἀπάντησις δὲν ὑπῆρξεν ἱκανοποιητική, ἀπὸ ἀπόψεως παροχῆς τῆς αἰτουμένης συνδρομῆς, οὐχ' ἧττον ὅμως ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις προέβη εἰς ἔντονα διαβήματα παρὰ τῇ Ὀθωμανικῇ Κυβερνήσει (2). Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐξέφρασε τὴν 9ην Ἰουνίου 1914, τὰς εὐχαριστίας της πρὸς τὴν Σερβικὴν διὰ τὰ τοιαῦτα διαβήματα(3).

Προβλεπομένης τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἐκ μέρους τῆς Αὐστρο - Οὐγγαρίας, ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις, ἀπευθύνει ἐρώτημα πρὸς τὴν Ἑλληνικήν, μέσῳ τοῦ ἐν Βελιγραδίῳ Ἕλληνος Πρέσβεως, ἐὰν δύναται νὰ ὑπολογίζῃ ἐπὶ ἐνόπλου βοηθείας ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος(4). Εἰς τὸ τεθὲν τοῦτο ἐρώτημα ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου ἀπαντᾷ κατηγορηματικῶς καταφατικῶς(5).

Αἱ διαδεχθεῖσαι τὴν Κυβέρνησιν Βενιζέλου Ἑλληνικαὶ Κυβερνήσεις ἐξακολουθοῦν παρέχουσαι καθησυχαστικὰς διαβεβαιώσεις πρὸς τὴν Σερβίαν (6).

---

1. Idem Σελὶς 59. Αὔξ. ἀριθμὸς ἐγγράφου 11.
2. Id. Σελίδες 60-64. Ἔγραφα ὑπ' αὔξ. ἀρ. 12.13,14.
3. Id. Σελὶς 64. Ἔγγραφον ἀρ. 15.
4. Id. Σελὶς 66. Ἔγγραφον ἀρι. 17.
5. Id. Σελίδες 68-70. Ἔγγραφα ἀρ. 19,20,22.
6. Id. Σελίδες 83 καὶ 89. Ἔγγραφα ἀρ. 34, 35 καὶ 39.

Μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς Βουλγαρικῆς ἐπιστρατεύσεως κατὰ τὴν 22αν Σεπτεμβρίου (ν.ἡμ.), τὴν ἔναρξιν τῆς Αὐστρο-Γερμανικῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Σερβίας κατὰ τὴν 6ην Ὀκτωβρίου (ν.ἡμ.), καὶ τῆς Βουλγαρικῆς κατὰ τὴν 11ην, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀρνεῖται τὴν ἐπέμβασιν παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Συμμάχου της Σερβίας ([1]), ἐκθέτουσα τὰ ἐπιχειρήματά της.

Ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις, διὰ διακοινώσεώς της ἐκ Μητροβίτσης, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 2 Νοεμβρίου 1915, ἀνασκευάζει τὰ ἐπιχειρήματα τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ([2]).

Β′

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Πρῶτον. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐνάρξεως τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, προεβλήθη ὑπό τινων παρ' ἡμῖν ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι, ἡ Ἑλληνο-Σερβικὴ Συμμαχία τῆς 19ης Μαΐου /1 Ἰουνίου 1913, ἀπέβλεπεν ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς σύρραξιν μεταξὺ Βαλκανικῶν Κρατῶ ν, καὶ συνεπῶς δὲν ἐδημιούργει ὑποχρεώσεις διὰ τὴν Χώραν μας, διαρκούσης τῆς ἐμπλοκῆς τῆς Σερβίας μετὰ δυνάμεως ἐξωβαλκανικῆς, τῆς Αὐστρο-Οὐγγαρίας. Οὐ μόνον τοῦτο. Ὑπεστηρίχθη ἐπὶ πλέον ὅτι, ἡ τοιαύτη ἐμπλοκὴ τῆς Σερβίας μετὰ τῆς Δυαδικῆς - Μοναρχίας κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1914, ἀπήλλασσε τὴν Χώραν μας πάσης περαιτέρω οἱασδήποτε ὑποχρεώσεως ἔναντι τῆς Σερβίας, καὶ μετὰ τὴν προσβολὴν ταύτης ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας, κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1915. Τὸ τοιοῦτον ἀποτελεῖ πλάνην. Ἡ πλάνη αὕτη ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη μέχρι τῶν ἡμερῶν μας([3]).

Τὸ ἀβάσιμον τῶν τοιούτων ἰσχυρισμῶν καταδεικνύουν τὰ τέσσαρα ἀκόλουθα γεγονότα.

1ον) ἡ ἐκτεθεῖσα ματαίωσις τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ πρώτου κειμένου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 1 /14 Μαΐου 1913 τοῦ ὑπογραφέντος, ὡς ἐκπροσώπου τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ τοῦ Λοχαγοῦ Ι. Μεταξᾶ. Πράγματι τὸ ὑπογραφέν, ἀλλὰ μὴ ἐπικυρωθὲν δεόντως, ἐκεῖνο κείμενον προέβλεπε τὴν ἀμοιβαίαν ὑποστήριξιν Ἑλλάδος, καὶ Σερβίας, ρητῶς καὶ κατηγορηματικῶς, ἐκ μέρους μόνον τῆς ἀπὸ Βουλγαρίας ἀπειλῆς. Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ κειμένου ἐκείνου ἐκ μέρους μόνον τῶν Στρατιωτικῶν ἐμπειρογνωμόνων, ἐπηκολούθησεν ἡ ἄρνησις τῆς Σερβικῆς

---

1. Id. Σελίδες 97 καὶ 98. Ἔγγραφα ἀρ. 45 καὶ 46.
2. Id. Σελὶς 101. Ἔγγραφον ἀρ. 50.
3. Ὁ διακεκριμμένος Διπλωμάτης - Συγγραφεὺς κ. Π. Πιπινέλης εἰς τὸ προμνησθὲν σύγγραμμά του τοῦ ἔτους 1961, Σελὶς 61, ἐπικαλεῖται τὸ Προοίμιον τῆς Συμμαχίας ἵνα χαρακτηρίσῃ ταύτην ὡς ἰσχύουσαν μόνον διὰ τὴν περίπτωσιν συρράξεως, ἐντετοπισμένης μεταξὺ Βαλκανικῶν Κρατῶν. Φρονοῦμεν ὅτι βασικῶς πλανᾶται. Τὸ Προοίμιον ἀναφέρεται εἰς τὴν διατήρησιν τῆς «εἰρήνης ἐν τῇ Βαλκανικῇ Χερσονήσῳ». Ἀλλ' ἦτο ἔκτοτε προφανὲς ὅτι, ἡ διατήρησις τῆς «εἰρήνης ἐν τῇ Βαλκανικῇ Χερσονήσῳ»η, ἐξρτᾶτο καὶ ἐκ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν ἀλλὰ ἐξηρτᾶτο ἐν ταυτῷ καὶ ἐκ τῶν ὁμόρων μὴ Βαλκανικῶν.

Κυβερνήσεως ὅπως ἐπικυρώσῃ τοῦτο. Ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις ἐξήσκει πίεσιν ὅπως ἡ Συμμαχία περιβληθῇ γενικώτερον χαρακτῆρα. Ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου ἠναγκάσθη, συνεπείᾳ τῶν γεγονότων τοῦ Παγγαίου, νὰ ὑποκύψῃ. Ἀντικατέστησε τὸν ἐκπρόσωπον τοῦ Ἐπιτελείου Λοχαγὸν Ι. Μεταξᾶν διὰ τοῦ Λοχαγοῦ Ξ. Στρατηγοῦ, ὅστις ὑπέγραψε νέον κείμενον Στρατιωτικῆς Συμβάσεως, ἐπικυρωθὲν παρ' ἀμφοτέρων τῶν Κυβερνήσεων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο καὶ μόνον καταρρίπτει τὸν προαναφερθέντα ἰσχυρισμόν.

2ον) Ἁπλῆ ἀνάγνωσις τοῦ κειμένου τῆς Συμμαχίας (Παράρτημα ἔγγραφον 48), ἀλλὰ κυρίως ἁπλῆ ἀνάγνωσις τοῦ 1ου ἄρθρου τῆςΣτρατιωτικῆς Συμβάσεως (Παράρτημα ἔγγραφον 49), σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως καθορίζει ὅτι πρόκειται περὶ οἱασδήποτε « τρίτης Δυνάμεως ».

3ον) Δὲν εἶναι μόνον τὸ ἄρθρον 1ον τὸ ὁποῖον ἀπεριφράστως διασαφηνίζει ὅτι ἡ ὑπογραφεῖσα τὴν 19ην Μαΐου / 1ην Ἰουνίου 1915 Στρατιωτικὴ Σύμβασις ἀφεώρα ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἢ τῆς Σερβίας ἐκ μέρους οἱασδήποτε « Τρίτης Δυνάμεως ». Ἔτι σαφεστέρα, ἡ δευτέρα παράγραφος τοῦ 4ου ἄρθρου τῆς ὡς εἴρηται Στρατιωτικῆς Συμβάσεως, διασαφηνίζει ταῦτα, καθ' ἃ προκύπτει ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἐν τῷ Παραρτήματι παρατιθεμένου Κειμένου.

4ον) Τὸ γεγονὸς ὅτι, ὄχι μόνον ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου, ἀλλὰ καὶ αἱ Κυβερνήσεις Γούναρη, Ζαΐμη καὶ Σκουλούδη, κατὰ τὸ ἔτος 1915, ἀνεγνώρισαν κατ' ἀρχὴν τὰς ὑποχρεώσεις μας, καταρρίπτει τὸν ἀντίθετον ἰσχυρισμόν.

Δεύτερον. Κατὰ καιροὺς διετυπώθησαν ἰσχυρισμοὶ καθ' οὓς, εἰς τὰ ἐπικλήσεις τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Σερβίαν, λόγῳ τῶν ἀνθελληνικῶν διωγμῶν ἐν Τουρκίᾳ, καὶ τῶν ἀπειλῶν πρὸς ἀνακατάληψιν τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους, ἡ Σύμμαχός μας ἐκώφευσε. Συνεπῶς, κατὰ τοὺς τοιούτους ἰσχυρισμούς, ἀπηλλάγημεν τῶν ὑποχρεώσεών μας. Ἐφόσον δὲν προέβημεν εἰς συγκεκριμένην καταγγελίαν τῆς ὑφισταμένης Συνθήκης καὶ Στρατιωτικῆς Συμβάσεως, οἱ ἰσχυρισμοὶ οὗτοι τυγχάνουν τελείως ἀβάσιμοι.

Τρίτον. Ἐκ τῆς Ἐκθέσεως τοῦ Ἕλληνος Συνταγματάρχου τοῦ Πυροβολικοῦ Ἀριστοτέλους Βλαχοπούλου, ἣν ἐπικαλεῖται καὶ ὁ συγγραφεὺς κ. Πιπινέλης [1], προκύπτει ὅτι, τὸ Σερβικὸν Ἐπιτελεῖον, ἐπανειλημμένως προσκληθὲν πρὸς συνεννόησιν ἐκ μέρους τοῦ ἡμετέρου, συμφώνως τῷ ἄρθρῳ 4 τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως, μὲ σκοπὸν τὴν προσαρμογὴν τῶν ἀμοιβαίων ὑποχρεώσεων κατόπιν τῆς ἐκ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου προκυψάσης νέας στρατιωτικῆς - πολιτικῆς καταστάσεως ἐν τοῖς Βαλκανίοις, ἀπέφυγε τοῦτο, ἄνευ ὅμως διατυπώσεως ἐγγράφου ἀρνήσεως [2]. Φρονοῦμεν

1. Π. Πιπινέλλη. «Περισσότερον Φῶς» Ἔκδοσις 1961. Σελὶς 61.
2. Γ. Βεντήρη. Παράρτημα δεύτερον. Σελίδες 399-404.

ὅτι, ἐφ' ὅσον ἡ Ἑλληνικὴ Βυβέρνησις δὲν προέβη εἰς ἐπίσημον καταγγελίαν τῆς Συμμαχίας, καὶ δικαίως δὲν προέβη, δὲν δικαιούμεθα νὰ ἐπικαλούμεθα τὴν μὴ ἐκπλήρωσιν μιᾶς ῥήτρας, ἄλλως τε δυνητικῆς.

***

Πάντα τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν τὴν μίαν ὄψιν τοῦ νομίσματος. Ὑφίσταται, ὅμως καὶ ἡ ἑτέρα, ἡ ἀκόλουθος :

Τυγχάνει ἀναμφισβήτητον ὅτι, ἡ Συνθήκη Συμμαχίας καὶ ἡ Στρατιωτικὴ Σύμβασις, αἱ ὑπογραφεῖσαι τὴν 19ην Μαΐου / 1 Ἰουνίου 1913 ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὑπεγράφησαν ὑπὸ τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς Βουλγαρικῆς ἀπειλῆς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ Σερβία, ἐκμεταλλευομένη τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Παγγαίου, ἥτις ἀπετέλει ἀσυγκρίτως νευραλγικωτέραν ἀπειλὴν καθ' ἡμῶν, μᾶς ἐξεβίασεν εἰς ὑπογραφὴν συμφωνιῶν ἀποβλεπουσῶν εἰς γενικωτέραν ἀπειλήν, ἐξωβαλκανικήν.

Τὸ Σερβικὸν ὅμως Ἐπιτελεῖον ὑπελείφθη εἰς διορατικότητα ἀφορῶσαν τὰ καθ' ἑαυτό. Δηλαδή. Προκειμένης μὲν μιᾶς Βουλγαρικῆς ἐπιθέσεως κατ' ἀμφοτέρων τῶν συμβληθέντων, Ἑλλήνων καὶ Σέρβων, οἷα ὑπῆρξεν ἡ ἐπίθεσις τῆς 16ης Ἰουνίου 1913, (π. ἡμ.) ἦτο προφανὲς ὅτι, οἱ Βουλγαρικοὶ στρατιωτικοὶ γεωγραφικοὶ ἀντικειμενικοὶ σκοποὶ ἦσαν τοιοῦτοι ὥστε, νὰ ἐπιβάλλουν συγκέντρωσιν, ἐκ μέρους τῶν δύο Συμμάχων, ὡς προέβλεπεν τὸ ἄρθρον 2 τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως, 150.000 Σερβικοῦ Στρατοῦ ἐν τῇ περιοχῇ Γευγελῆς, Βελεσῶν, Κουμανόβου, Πιρὸτ καὶ 90.000 Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἐν τῇ περιοχῇ Παγγαίου, Θεσσαλονίκης, Γουμενίτσης.

Προκειμένης ὅμως μιᾶς ἐπιθέσεως ἐκ βορρᾶ, ἐκ μέρους τῆς Αὐστρο-Οὐγγαρίας, ἦτο προφανές ὅτι, ἡ μικρὰ Σερβία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ τὰς ἀπαιτουμένας δυνάμεις πρὸς ἄμυναν εἰς τὸν Δούναβιν, ἔνθα ἦτο καὶ ἡ πρωτεύουσά της, καὶ νὰ πλεονάσουν ἐπὶ πλέον αἱ 150.000 Σερβικοῦ Στρατοῦ ἵνα διατεθοῦν, ὡς ὥριζε τὸ ἄρθρον 2, ἐν τῇ προμνησθείσῃ περιοχῇ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐγένοντο καὶ αἱ προβλέψεις περὶ ἐνδεχομένης ἀναμορφώσεως τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως, αἱ διαλαμβανόμεναι ἐν τῷ ἄρθρῳ 4 τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως. Ἐφ' ὅσον ὅμως τὸ Σερβικὸν Ἐπιτελεῖον, ὄχι μόνον δὲν ἀνέλαβεν πρωτοβουλίαν προσαρμογῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκώφευσεν εἰς τὰς ἐπικλήσεις μας, παρέμεινε εἰς τὸ ἀκέραιον ἡ ὑποχρέωσις τῆς Σερβίας ὅπως διαθέσῃ 150.000 Σερβικοῦ Στρατοῦ ἐν τῇ προμνησθείσῃ περιοχῇ ([1]). Τὸ

---

1. Ὁ ἱστορικὸς Βεντήρης προκειμένου νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐκδοχὴν ὅτι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος καὶ οἱ ὀπαδοί του ἠθέτησαν ὑποχρεώσεις πρὸς τὴν Σερβίαν, ἀναγκάζεται εἰς τὰς σελ. 391 -393 τοῦ Β' τόμου νὰ προσφύγῃ εἰς τὰ ἀκόλουθα τεχνάσματα: α) Δὲν παραθέτει αὐτούσια τὰ κείμενα τῆς Συνθήκης Συμμαχίας καὶ τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως τῆς 19ης Μαΐου / 1ης Ἰουνίου 1913, ὥστε ὁ ἀναγνώστης νὰ δύναται νὰ κρίνῃ. Ἐκ μὲν τῶν 11 ἄρθρων τῶν ἀ-

γεγονὸς ὅτι αἱ Κυβερνήσεις Βενιζέλου, Γούναρη, Ζαΐμη, Σκουλούδη, Καλογεροπούλου, ἀνεγνώρισαν ἑκάστοτε τὰς κατ' ἀρχὴν συμμαχικὰς ὑποχρεώσεις μας ἔναντι τῆς Σερβίας οὐδαμῶς ἐξυπακούει ὅτι ἠκυροῦντο αἱ ἐκ τοῦ ἄρθρου 2 προκύπτουσαι συγκεκριμμέναι ὑποχρεώσεις περὶ διαθέσεως τῶν 150.000 Σερβικοῦ Στρατοῦ ἐν τῇ προκαθορισθείσῃ περιοχῇ.

Ὑπὸ τὸ πρίσμα λοιπὸν τοῦτο θὰ ἐξετασθοῦν ἐν τῷ ἑπομένῳ Κεφαλαίῳ αἱ συμβατικαὶ ὑποχρεώσεις μας ἔναντι τῆς Σερβίας, ἐπικειμένης τῆς κατ' αὐτῆς Βουλγαρικῆς ἐπιθέσεως λήγοντος τοῦ Σεπτεμβρίου 1915.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΕΙΣ ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟΝ ΤΟΥ 1915 (1)

ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Κατὰ τὰ ἐκτεθέντα εἰς τὰ προηγγούμενα Κεφάλαια, ἡ προκύψασα διαφωνία μεταξὺ Βασιλέως καὶ Πρωθυπουργοῦ, ἡ ἐκδηλωθεῖσα διὰ τῆς παραιτή-

---

παρτιζόντων τὸ κείμενον τῆς Συνθήκης παραθέτει μόνον τὸ πρῶτον ἐκ δὲ τῶν 13 ἄρθρων τῶν ἀπαρτιζόντων τὸ κείμενον τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως παραθέτει μόνον τὸ πρῶτον καὶ τέταρτον ἄρθρα. β) Παραλείπει ὁλοσχερῶς ὁλόκληρον τὸ 2ον ἄρθρον. Τὸ παραλειπόμενον ὁλοσχερῶς τοῦτο ἄρθρον, τὸ οὐσιωδέστερον ἐξ ὅλων τῶν ἄρθρων τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως, ἀναφέρει τὴν ῥητὴν ὑποχρέωσιν τῆς Σερβίας ὅπως συγκεντρώσῃ 150.000 Σερβικοῦ Στρατοῦ ἐν τῇ περιοχῇ Γευγελῆς, Βελεσσῶν, Κουμανόβου, Πιρότ. γ) Ἐπίσης παραλείπει τὴν πρώτην φράσιν ἐκ τῆς πρώτης παραγράφου τοῦ 4ου ἄρθρου. Καὶ αὕτη σκοπίμως παραλείπεται, διότι ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς φράσεως ταύτης δύναται νὰ προκύψῃ εὔλογον καὶ βάσιμον ἐπιχείρημα, ὅτι ἡ ἀποσχόλησις Σερβικῶν στρατευμάτων εἰς τὸ μέτωπον τοῦ Δουνάβεως, ἄνευ τῆς πρὸς τοῦτο ἐγγράφου προσυνεννοήσεως μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου, καθίστα τὴν Σύμβασιν ἀφ' ἑαυτῆς μὴ ἐφαρμόσιμον.

Ἐξ ἀντιθέτου, ἐνῷ δὲν ἐμφανίζει αὐτούσια τὰ κείμενα τῆς Ἑλληνο-Σερβικῆς Συνθήκης Συμμαχίας, ὡς καὶ τῆς Ἑλληνο-Σερβικῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως τῆς 19ης Μαΐου / 1ης Ἰουνίου 1913, παραδόξως, παραθέτει τὸ κείμενον τῆς Σερβο-Βουλγαρικῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως τῆς ὑπογραφείσης τὴν 29ην Ἀπριλίου 1912, ἵνα ἐκ ταύτης ὁ ἀναγνώστης συναγάγῃ συμπεράσματα διὰ τὰς ὑποχρεώσεις τῆς Ἑλλάδος ἔναντι τῆς Σερβίας.

Τὰ τεχνάσματα ταῦτα, καθ' ἡμᾶς, εἶναι ἀντάξια τῆς ἀναφερθείσης ἤδη διαστροφῆς τῆς γενομένης ἐκ μέρους τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ, φράσεως τοῦ Ἄγγλου Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Ε' πρὸς τὸν ἐν Λονδίνῳ Ρῶσον Πρέσβυν «Constantinople must be yours», μεταφρασθείσης «ὅσον ἀφορᾷ τὴν Κωνσταντινούπολιν εἶναι σαφὲς ὅτι αὐτὴ πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς ὅλους μας». Βεντήρη (Σελὶς 287 πρῶτος Τόμος). Τὰ ὀλίγα ταῦτα ἀποτελοῦν τεκμήρια τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ Συγγράμματος τοῦ Γ. Βεντήρη.

1. Σχετικαὶ πηγαὶ ἀφορῶσαι τὸ παρὸν Κεφάλαιον:

1ον) Mémoires du Maréchal Joffre (1910-1917) Tome Second. Κεφάλαιον IV τοῦ τρίτου μέρους (σελ. 95-140) Κεφάλαια I καὶ IV τοῦ τετάρτου μέρους (Σελίδες

σεως τούτου κατὰ τὴν 22αν Φεβρουαρίου / 7 Μαρτίου 1915, σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέβαινεν ἐντονωτέρα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι, μέχρι τινός, ἀμφότεροι ἀπέβλεπον εἰς σύμπραξιν μετὰ τῆς 'Αντάντ, ὑπὸ διαφορετικὰς ὅμως προϋποθέσεις καὶ ὅρους ἑκάτερος.

'Από τῆς ἐνάρξεως ὅμως τοῦ φθινοπώρου, ἡ κατάστασις μεταβάλλεται. Ο Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος χαράσσει νέαν πολιτικήν, χαράσσει πολιτικὴν οὐδετερότητος. Πολιτικο-Στρατιωτικά τινα γεγονότα προσλαμβάνουν προεξάρχουσαν σημασίαν διὰ τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς Χώρας μας, καὶ ἀποτελοῦν τὸ προοίμιον τοῦ μέλλοντος νὰ ἐπακολουθήσῃ κατὰ τὸ ἔτος 1916 διχασμοῦ τοῦ Κράτους, καὶ κατὰ τὸ 1917 τῆς ἐκθρονίσεως τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Πρὸς ἀποκρυστάλλωσιν καὶ διατύπωσιν τῶν ἐν τῷ τέλει τοῦ παρόντος Κεφαλαίου παρατεθησομένων συμπερασμάτων μας ἐπὶ τῆς χαραχθείσης ταύτης νέας πολιτικῆς, τῆς πολιτικῆς τῆς οὐδετερότητος, ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου 1915, ἐπιβάλλεται ἡ ἔρευνα προηγουμένως ἐνίων τινῶν ζητημάτων, τῶν ἀκολούθων :

Β'

Η ΠΟΛΙΤΙΚΟ-ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΑΝΤΑΝΤ ΚΑΤΑ ΤΟ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟΝ ΤΟΥ 1915

'Εν τῷ 'Ανατολικῷ Μετώπῳ, περὶ τὸ τέλος τοῦ μηνὸς 'Απριλίου 1915, οἱ Σύμμαχοι ὑφίστανται δεινὸν πλῆγμα. 'Αποτυχοῦσαν σφοδρὰν στρατηγικὴν Ρωσικὴν ἐπίθεσιν ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Καρπαθίων μὲ κατεύθυνσιν πρὸς Κρακοβίαν, καθ' ἣν συλλαμβάνονται 700.000 Ρῶσοι αἰχμάλωτοι, ἐπακολουθεῖ ἄμεσος γενικὴ στρατηγικὴ ἀντεπίθεσις τῶν Κεντρικῶν, ἀρχομένου τοῦ μηνὸς Μαΐου 1915, διήκουσα ἐφ' ὅλου τοῦ 'Ανατολικοῦ Μετώπου, ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς Θαλάσσης μέχρι τῆς πόλεως Τσέρνοβιτς ἐπὶ τῶν Καρπαθίων. Διὰ τῆς ἀντεπιθέσεως ταύτης, ἐκπεμφθείσης ἀπὸ τῆς περιοχῆς δυτικῶς τῆς πόλεως Βαρσο-

179 -191 καὶ 274-341).

2ον) Général Sarrail «Mon Conmmandement en Orieut 1916-1918» σελίδες 1-47.

3ον) Denys Cochin. «Entre Alliés».

4ον) Erich von Felkenhayn. «Le commandement Suprême de l' Armée Allemande». Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ τοῦ Στρατηγοῦ Niessel Κεφ. VII.

5ον) 'Ημερολόγιον Poincaré. Τόμος VII (Guerre de Siège) Κεφάλαια III, IV καὶ V.

6ον) Twenty five years Grey of Fallodon. Volume III. Κεφάλαιον XXVII καὶ XXVIII.

7ον) Histoire Diplomatique de la Grèce. Driault et Lhéritier. Τόμος V Κεφάλαιον V § IV καὶ Κεφάλαιον VI.

8ον) 'Απομνημονεύματα Λούδενδροφ.

9ον) «Le Service Secret Allié en Grèce. Κεφάλαιον III.

βίας, ἐπετεύχθη, ἐν τῇ κατευθύνσει ταύτῃ, προέλασις τῶν Κεντρικῶν ἐπὶ βάθους 500 μιλλίων, ἤτοι 900 χιλιομέτρων. Ἡ προέλασις αὕτη ἀνεστάλη μεσοῦντος τοῦ Σεπτεμβρίου 1915 (1). Συνεπείᾳ τοῦ μεγέθους τῆς τοιαύτης πανωλεθρίας ὁ Ρωσικὸς Στρατὸς ἐστερήθη τῆς Ἡγεσίας τῆς ἰσχυρᾶς προσωπικότητος τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Νικολάου, ἀναληφθείσης τῆς ἀρχιστρατηγίας αὐτοπροσώπως ἐκ μέρους τοῦ Τσάρου, ἀνδρὸς ἐστερημένου ἀποφασιστικότητος.

Ἐν τῷ Δυτικῷ Μετώπῳ, αἱ ἐπιχειρήσεις προσλαμβάνουν μορφὴν καθαρῶς ἀγώνων χαρακωμάτων. Τοπικαὶ μάχαι, μὲ ἐναλλασσόμενα ἑκατέρωθεν κέρδη, ἄνευ γενικωτέρας σημασίας. Μεταξὺ τῶν Συμμάχων τῆς Ἀντὰντ δὲν ὑφίστατο ἁρμονία καὶ εἰλικρίνεια πολιτικῶν ἐπιδιώξεων. Δὲν ὑφίστατο ἐπίσης ἁρμονία σχέσεων μεταξὺ Γαλλικῆς καὶ Βρεττανικῆς Στρατιωτικῆς Ἡγεσίας. Μέχρι τῆς 2ας Δεκεμβρίου 1915 δὲν ὑφίστατο οὐδὲ κἂν ἑνιαία διοίκησις τῶν ἐν τῷ Δυτικῷ μετώπῳ Γαλλικῶν Στρατευμάτων. Τὸ ἔργον τοῦ Γάλλου Στρατάρχου Joffre ὑπενομεύετο ὑπὸ τῶν Γάλλων πολιτικῶν. Ὁ Γάλλος οὗτος Στρατάρχης, ὁ ἀναχαιτίσας διὰ τῆς ψυχραιμίας του τοὺς Γερμανοὺς κατὰ τὴν πρώτην μάχην τῆς Μάρνης, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1914, ἀποφαίνεται ἐπιγραμματικῶς εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του ὅτι, «ἡ διεξαγωγὴ τοῦ πολέμου ἐκ μέρους τῆς Ἀντὰντ δὲν διευθύνεται» (2).

Εἰς τὰ Δαρδανέλλια ἀπὸ καιροῦ οἱ Σύμμαχοι ἔχουν καθηλωθῇ.

Ἀπὸ Βρεττανικῆς πλευρᾶς, ὁ Τσῶρτσιλ, κατὰ μῆνα Ἰούνιον, προσεταιρισθεὶς τὸν ἀμφιρρέποντα Κίτσενερ, ἐπιτυγχάνει τὴν διάθεσιν καὶ τὴν ἀποστολὴν σοβαρῶν ἐνισχύσεων εἰς τὴν Χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως. Διενεργεῖται, κατὰ τὴν πρωΐαν τῆς 6ης Αὐγούστου 1915, ἡ σοβαρωτέρα ἀποβατικὴ ἐνέργεια εἰς τὸν κόλπον τῆς Σούβλας, ἥτις ἀπετέλεσεν ἐν ταυτῷ καὶ τὴν σοβαρωτέραν αἱματηρὰν ἀποβατικὴν ἀποτυχίαν.

Ἀπὸ Γαλλικῆς πλευρᾶς, πρὸ τοῦ ἀδιεξόδου εἰς ὃ ἔχει περιαχθῇ ἡ κατάστασις εἰς Δαρδανέλλια, εἰς σειρὰν ἀτελευτήτων πολεμικῶν συμβουλίων, ἐγκαινιασθέντων ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἰουνίου μέχρι τῆς 20ῆς Σεπτεμβρίου (ν.ἡ.), συζητεῖται ἡ ἀνάγκη ἐκτελέσεως ἀποβατικῆς ἐνεργείας εἰς τὰς Μικρασιατικὰς ἀκτὰς πρὸς ὑπερκέρασιν ἀπὸ ξηρᾶς τῶν Μικρασιατικῶν ὀχυρῶν τῶν Στενῶν τῶν Δαρδανελλίων. Ἐν τέλει ὅμως, οὐδεμία συγκεκριμένη ἀπόφασις λαμβάνεται. Ἡ ἐκτέλεσις τῆς τοιαύτης ἀποβατικῆς ἐνεργείας προσκόπτει, ἀφ' ἑνὸς μέν, εἰς τὴν ἀδυναμίαν ἐξευρέσεως τῶν ὑπολογιζομένων ὡς ἀπαιτουμένων τεσσάρων Μεραρχιῶν, διὰ τὰς ὁποίας ὁ Joffre δηλοῖ τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου ὅτι, λόγῳ καταστάσεως ἐν τῷ Δυτικῷ, ἀδυνατεῖ νὰ καθορίσῃ τὸν χρόνον δυνατότητος διαθέσεως τούτων, καὶ ἀφ' ἑτέρου, προσκόπτει, εἰς τὴν ἀδυναμίαν ἐνάρξεως θαλασσίων

---

1. Ἀπομνημονεύματα Λούδενδορφ. Τόμος πρῶτος. Κεφάλαιον ἡ θερινὴ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ρωσίας τοῦ ἔτους 1915.

2. Ἀπομνημονεύματα Joffre. Ἔκδοσις 1932. Τόμος II. Σελὶς 125.

μεταφορῶν πρὸ τῆς 10ης 'Οκτωβρίου. Κατὰ τὰ ἀλλεπάλληλα ἀτελεύτητα ταῦτα πολεμικὰ συμβούλια, τὸ μόνον πρόβλημα οὗτινος ἐπετεύχθη ἡ λύσις, ὑπῆρξεν ὁ καθορισμὸς τοῦ προσώπου τοῦ 'Αρχηγοῦ τῆς σχεδιαζομένης ἀποβατικῆς ταύτης ἐνεργείας. Οὗτος ὑπῆρξεν ὁ Γάλλος Στρατηγὸς Sarrail, οὗτινος εἶχεν ἀφαιρεθῆ ἡ διοίκησις ἐν τῷ Δυτικῷ μετώπῳ, λόγῳ πολιτικολογίας, μορφῆς ἀντιστρατιωτικῆς, καὶ διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Joffre, εἰς τὰ 'Απομνημονεύματά του, ἀφιεροῖ πολλὰς σελίδας, οὐχὶ βεβαίως ἐπαινετικάς, ὑπὸ τὸν τίτλον « L'Affaire Sarrail ».

'Εν μέσῳ μιᾶς τοιαύτης πλήρους πολιτικοστρατηγικῆς ἀσυναρτησίας, ὑφισταμένης εἰς τοὺς κόλπους τῶν Συμμάχων, τὴν 8ην /21ην Σεπτεμβρίου κηρύσσεται ἡ Βουλγαρικὴ ἐπιστράτευσις. 'Εξ ἀφορμῆς ταύτης ὁ Γάλλος Στρατάρχης Joffre ἀποφαίνεται ἐπιγραμματικῶς: «Διὰ μίαν εἰσέτι φοράν, ἡ 'Αντάντ προκαταλαμβάνεται ἐκ μέρους τῶν ἀντιπάλων της».

Κατόπιν τῆς τοιαύτης ἀναγγελίας, ἐγκαταλείπεται ὁριστικῶς ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων ἡ κατ' ἀρχὴν ἀποφασισθεῖσα ἀποβατικὴ ἐνέργεια εἰς τὰ 'Ασιατικὰ παράλια. 'Υπομνηστέον ὅτι, διὰ τὴν λῆψιν ἀποφάσεως πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἐν τέλει ματαιωθείσης ταύτης ἀποβατικῆς ἐνεργείας ἀπητήθη ἡ πάροδος πολυμήνου σοβαρᾶς συμμαχικῆς αἱμορραγίας εἰς Δαρδανέλλια. 'Εξ ἀντιθέτου, τὸ Σχέδιον ἐνεργείας τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Επιτελείου, τὸ παραδοθὲν εἰς τὸν Ναύαρχον Κὰρρ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1914, προέβλεπεν, ὡς ἐνδεχομένην, μίαν τοιαύτην ἀποβατικὴν ἐνέργειαν εἰς τὰ Μικρασιατικὰ παράλια.

Ματαιωθείσης λοιπόν, συνεπείᾳ τῆς ἀναγγελίας τῆς Βουλγαρικῆς ἐπιστρατεύσεως, τῆς ἀποβατικῆς ἐνεργείας εἰς τὰ Μικρασιατικὰ παράλια, καὶ χωρὶς νὰ ληφθῇ εἰσέτι οὐδεμία ἀπόφασις διὰ τὴν συζητουμένην ὁριστικὴν ἐγκατάλειψιν τῶν Δαρδανελλίων, ἀποφασίζεται ἡ δημιουργία τοῦ μετώπου Θεσσαλονίκης. 'Η δημιουργία αὕτη ἀντεπεκρίνετο εἰς τὰ ἀπὸ μακροῦ σχέδια Βρεττανῶν καὶ Γάλλων ἁρμοδίων καὶ κυρίως τοῦ μετέπειτα Γάλλου Πρωθυπουργοῦ Briand.

Διὰ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ δημιουργηθησομένου τούτου μετώπου, παραμένει διαθέσιμος ὁ ἐν Γαλλίᾳ διατρίβων ἐκτὸς ὑπηρεσίας Στρατηγὸς Sarrail ὅστις, κατὰ τὸν Joffre, οὐδὲν ἀπολύτως ἐνδιαφέρον εἶχεν ἐπιδείξει διὰ τὴν μελέτην καὶ τὸν καταρτισμὸν σχεδίου ἐνεργείας διὰ τὴν ἀποβατικὴν ἐπιχείρησιν εἰς τὰ Μικρασιατικὰ παράλια, ἥτις τῷ εἶχεν ἀνατεθῆ ἐκ μέρους τῆς Συμμαχικῆς 'Ηγεσίας, ἀπὸ τοῦ μηνὸς 'Ιουλίου τοῦ 1915.

'Ο Γάλλος οὗτος Στρατηγός, ὡς 'Αρχηγὸς τῶν Συμμαχικῶν δυνάμεων τοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου, ἀποβιβάζεται εἰς Θεσσαλονίκην τὴν 29ην Σεπτεμβρίου / 12ην 'Οκτωβρίου, ἤτοι ἓξ ἡμέρας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τῶν Αὐστρο-Γερμανῶν ἐναντίον τῶν Σέρβων καὶ τὴν ἑπομένην τῆς

ἐνάρξεως τῆς ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων. Τὰ πρῶτα Γαλλικὰ στρατεύματα τὰ μεταφερθέντα ἐκ Δαρδανελλίων πρὸς δημιουργίαν τοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου ἀποβιβάζονται εἰς Θεσσαλονίκην τὴν 23ην Σεπτεμβρίου/5ην Ὀκτωβρίου, ἤτοι τὴν προτεραίαν τῆς ἐνάρξεως τῆς Γερμανικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Σερβίας. Ἐπὶ πάντων τούτων ὁ Γάλλος Στρατάρχης Joffre ἐπάγεται αὐτολεξεί: «Οὕτω πως ἀνελαμβάνετο διὰ δευτέραν φορὰν[1] ἄνευ προπα»ρασκευῆς, ἄνευ σχεδίου συντονισμοῦ μετὰ τῶν Συμμάχων μας, μία μεμακρυ»σμένη ἐκστρατεία, ἐπιβεβλημένη μέν, τῆς ὁποίας ὅμως αἱ συνέπειαι δὲν ἠδύ»ναντο νὰ προσμετρηθοῦν ἐπακριβῶς».

Πρὸς ἀνάλυσιν τῆς προσωπικότητος τοῦ Γάλλου Στρατηγοῦ Sarrail, ὡς καὶ πρὸς διαπίστωσιν τῆς χορηγηθείσης συνδρομῆς διὰ τῆς Στρατιᾶς του πρὸς τοὺς Σέρβους, διαρκοῦντος τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1915 καὶ τοῦ χειμῶνος 1915-1916, ἐπιβάλλεται ἡ ἀνάγνωσις κυρίως τῶν 47 πρώτων σελίδων τῶν Ἀπομνημονευμάτων του[2]. Ἰσχυρίζεται ὅτι, ἀπεστάλη εἰς Θεσσαλονίκην ἵνα ἐκτοπισθῇ ἐκ Γαλλίας. Ἰσχυρίζεται ὅτι, οὐδεμίαν ὁδηγίαν ἔλαβε διὰ τὴν ἀποστολήν του. Ἐπαίρεται διότι ἐπισήμως εἶχεν ἀποκαλέσει τοὺς Ἄγγλους, ὡς τὸν περίγελον τῶν Ἑλλήνων, (la risée de Grecs). Ἀποδεικνύεται φίλερις ἀπὸ τὰ ἐπεισόδια καὶ τὰς ποινὰς ἃς ἀναφέρει ὅτι ἐπέβαλεν εἰς Γάλλους Στρατηγούς· Διαρκῶς ἔβλεπε φάσματα Ἑλληνικῆς προδοσίας. Ἰσχυρίζεται ὅτι, οἱ Ἄγγλοι ἠρνοῦντο νὰ τὸν βοηθήσουν. Ἰσχυρίζεται ὅτι, ὁ Ἄγγλος Στρατηγὸς Mahon διὰ τὴν παραμικροτέραν τακτικὴν ἐνέργειάν του ὑπεχρεοῦτο νὰ ἀναμένῃ ὁδηγίας ἐκ Λονδίνου ἢ ἐκ Τενέδου. Ὁμολογεῖ ὅτι, ἐζήτησε τὸν βομβαρδισμὸν τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τοῦ Συμμαχικοῦ Στόλου. Προέβλεπε τὴν ἀνάγκην γενικῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος.

Γ'

ΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΚΕΝΤΡΙΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟΝ ΤΟΥ 1915

Η ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΠΡΟΕΛΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

Ἐν ἄκρᾳ ἀντιθέσει πρὸς τὴν πλήρη πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀρρυθμίαν ἥτις ἐπεκράτει κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἀντάντ, ἡ Ἀνωτάτη Ἡγεσία τῶν Κεντρικῶν ἐνήργει μετὰ θαυμαστῆς προβλεπτικότητος καὶ μεθοδικότητος. Ἐφαρμόζουσα τὰς ὑγιεῖς ἀρχὰς τῆς στρατηγικῆς, ἐνήργει «διὰ συγκεντρώσεως τῶν μέσων καὶ τῶν προσπαθειῶν κατὰ τόπον καὶ

1. Ὡς πρώτην φορὰν ἐννοεῖ τὴν ἐπιχείρησιν τῶν Δαρδανελλίων.
2. Général Sarrail «Mon Commandement en Orient».

«χρόνον». 'Απεδύετο εἰς ἀγῶνας ἀποβλέποντας εἰς ἐπίτευξιν πολιτικῶν ἀντικειμενικῶν σκοπῶν ἐναρμονιζομένων πρὸς τὰ διατιθέμενα ἑκάστοτε ὑλικὰ μέσα. 'Αφοῦ κατήνεγκε, κατὰ μῆνας Μάϊον καὶ 'Ιούνιον τὸ προαναφερθὲν τραγικὸν πλῆγμα κατὰ τοῦ Ρωσικοῦ μετώπου, μετὰ ταῦτα δι' ὅλων τῶν δυνάμεών της, καὶ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς Βουλγαρίας, ἀπεδύθη εἰς εὐρεῖαν στρατηγικὴν ἐπίθεσιν εἰς τὰ Βαλκάνια.

'Η ἐπίθεσις αὕτη ἀπέβλεπεν εἰς τοὺς ἀκολούθους ἀντικειμενικοὺς σκοπούς. Πρωτίστως εἰς ἐξαναγκασμὸν τῶν Συμμάχων ὅπως ἀποσυρθοῦν ἐκ τῶν Δαρδανελλίων. 'Η αὐτόσε παρουσία τούτων ἔθετεν εἰς κίνδυνον τὰς συγκοινωνίας τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης μετὰ τῆς Μέσης 'Ανατολῆς. Εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ πάσης ἀπειλῆς ἐναντίον τοῦ πλευροῦ τῆς Αὐστρο-Οὐγγρικῆς παρατάξεως ἐκ τῆς κατευθύνσεως τῶν Βαλκανίων. Εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς Συμμάχου Αὐστρο-Οὐγγαρίας διὰ τῆς συντριβῆς τῆς Σερβίας. Τέλος, ἠλπίζετο ἡ ἐξασφάλισις τῆς ποταμοπλοΐας διὰ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Εὐξείνου.

'Απὸ ἀπόψεως ὀργανώσεως τῆς ἐπιθέσεως, μελετῶν καὶ ἀναγνωρίσεων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καθ' ἃ μᾶς πληροφορεῖ ὁ Γερμανὸς Γενικὸς 'Επιτελάρχης Falkenhayn, ἢ μᾶλλον, ἐπὶ τὸ κυριολεκτικώτερον, ὁ 'Αρχιστράτηγος τῶν Κεντρικῶν, αὗται ἐξετελέσθησαν ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1915 ἐκ μέρους Γερμανῶν ἀξιωματικῶν ἐξιχθεῖσαι μέχρι καθορισμοῦ θέσεων ταγμάτων, πυροβολαρχιῶν, μελέτης ἐγκαταστάσεως προχείρων γεφυρῶν, σταθμεύσεων κλπ κλπ., οὕτως ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἄφιξις τῶν στρατευμάτων καὶ ἡ τοποθέτησις τούτων εἰς τὰς θέσεις των, τὴν δυνατὴν ὑστάτην στιγμὴν (1).

'Ημερομηνία ἐκτοξεύσεως τῆς ἐπιθέσεως διὰ τοὺς Αὐστρο-Γερμανοὺς ὡρίσθη ἡ 6η 'Οκτωβρίου (ν.ἡμ.), διὰ δὲ τοὺς Βουλγάρους ἡ 11η 'Οκτωβρίου (ν.ἡμ.) Συμφώνως πρὸς τὴν Στρατιωτικὴν Σύμβασιν ἡ μὲν Αὐστρο-Οὐγγαρία καὶ ἡ Γερμανία ὤφειλον νὰ συμμετάσχουν ἑκατέρα διὰ 6 μεραρχιῶν, ἤτοι ἐν συνόλῳ διὰ δώδεκα μεραρχιῶν, ἡ δὲ Βουλγαρία διὰ 4 μεραρχιῶν (2). 'Εν τῇ πραγματικότητι συμμετέσχον εἰς τὴν ἐπίθεσιν ἐκ βορρᾶ πρὸς νότον ἡ 3η Αὐστρο-Οὐγγρικὴ Στρατιὰ ἐκ τεσσάρων μεραρχιῶν καὶ ἡ 11η Γερμανικὴ Στρατιὰ ἐξ ἑπτὰ μεραρχιῶν. Οἱ ἐκ βορρᾶ πρὸς νότον ἐπιτεθέντες Αὐστρο-Γερμανοὶ διέθετον συντριπτικὴν ὑπεροχὴν εἰς βαρὺ πυροβολικόν. Τὴν πλευρικὴν ἐπίθεσιν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς διενήργησεν ἡ 1η Βουλγαρικὴ Στρατιὰ ἀπαρτιζομένη ἐκ τεσσάρων Μεραρχιῶν, ἐπὶ τοῦ μετώπου Νεγκοτὶν-Πιρότ. Αἱ ὑπόλοιποι Βουλγαρικαὶ Μεραρχίαι, νοτίως Πιρότ, συμμετέσχον εἰς τὴν καταδίωξιν τῶν συμπτυσσομένων Σέρβων, οἵτινες διεξῆγον ἀγῶνας ὀπισθοφυλακῶν,

Εἰς τὰς δυνάμεις ταύτας, ὑπερβαινούσας τὰς 330 χιλιάδας, ἀντετά-

---

1. Falkenhayn. Σελὶς 127.
2. Id. Σελὶς 123.

χθησαν 190-200 χιλιάδες Σέρβων[1]. Ὁ Γερμανὸς Ἐπιτελάρχης χαρακτηρίζει τὰς ἀντιταχθείσας ταύτας δυνάμεις ὡς ἠλαττωμένης μαχητικότητος, λόγῳ ἐλλειπῶν ὑλικῶν μέσων, παντελοῦς ἐλλείψεως βαρέος πυροβολικοῦ, καὶ λόγῳ φθορᾶς ὡς ἐκ τῶν ἀγώνων των ἐναντίον τῶν Αὐστριακῶν κατὰ μῆνα Αὔγουστον - Σεπτέμβριον 1914. Ἀναγνωρίζει τὴν ἀνδρείαν τῶν Σέρβων ὡς μαχητῶν.

Ἡ κεραυνοβόλος αὕτη ἐκστρατεία τῶν Κεντρικῶν ἔληγε κατὰ τὸ τρίτον δεκαήμερον τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου. Ἐν διαστήματι δηλαδὴ περίπου ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μηνὸς ἡ Σερβία ἐξηλείφετο ὡς Κράτος ὑπαρκτόν.

Ὅσον ἀφορᾶ τὸ ζήτημα τῆς μὴ περαιτέρω προελάσεως τῶν Γερμανο-Βουλγάρων, ἐντεῦθεν τῆς Ἑλληνικῆς μεθορίου, πρὸς συνέχισιν τῆς καταδιώξεως ἐντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους τῶν ὑποχωρούντων πρὸς Θεσσαλονίκην στρατευμάτων τοῦ Sarrail, ὁ Γερμανὸς Ἐπιτελάρχης παρέχει σαφεῖς ἐξηγήσεις. Αὗται δύνανται νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἀκολούθως:

Ἡ Ἀνωτάτη Γερμανικὴ Στρατιωτικὴ Ἡγεσία ἐθεώρει πάντοτε, ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Στρατηγικῆς, ὅτι ἡ λύσις τοῦ πολέμου θὰ ἐπετυγχάνετο ἐν τῷ Δυτικῷ μετώπῳ καὶ οὐχὶ εἰς δευτερεύοντα τοιαῦτα. Συνεπῶς, μετὰ τὴν συντριβὴν τῆς Σερβίας, ἥτις ἀπετέλει ἱκανοποίησιν τῆς Αὐστρο-Οὐγγαρίας καὶ ἐξουδετέρωνε πᾶσαν ἀπειλὴν κατὰ τοῦ πλευροῦ τῆς Αὐστρο-Οὐγγρικῆς παρατάξεως, ἦτο ἀδικαιολόγητος, ἀπὸ ἀπόψεως γενικωτέρου συμφέροντος, οἱαδήποτε χρονοτριβὴ Γερμανικῶν στρατευμάτων ἐν Μακεδονίᾳ. Ὅθεν ἐπεβάλλετο, κατὰ τὴν γνώμην τῆς Γερμανικῆς Ἡγεσίας, μετὰ τὴν μερικὴν συντριβὴν τοῦ Ρωσικοῦ μετώπου, κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1915, καὶ μετὰ τὴν συντριβὴν τοῦ Βαλκανικοῦ μετώπου, κατὰ τὸ φθινόπωρον ἰδίου ἔτους, ἡ ταχίστη ἐπάνοδος τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων εἰς τὸ Δυτικὸν μέτωπον, μὲ ἐλπίδας πλήρους συντριβῆς καὶ πλήρους ἐκκαθαρίσεως τούτου. βλέπε καί Δυτ. [illegible]

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς τακτικῆς ὑφίσταντο λόγοι δυσχεραίνοντες τὴν περαιτέρω προέλασιν τῶν Γερμανο-Βουλγάρων ἐντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Τὰ τμήματα τοῦ Στρατηγοῦ Sarrail, συμπτυσσόμενα πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν μεθόριον καὶ ἐντεῦθεν ταύτης, εἶχον καταστρέψῃ τὰς γεφύρας τοῦ Ἀξιοῦ. Ἡ ἐπισκευὴ τούτων, οὖσα ἀπαραίτητος διὰ τὸν ἀνεφοδιασμόν, ἀπῄτει χρονικὸν διάστημα μὴ συμβιβαζόμενον πρὸς τὴν ἀνάγκην τῆς ταχείας μεταφορᾶς τῶν Γερμανῶν εἰς τὸ Δυτικὸν Μέτωπον.

Ἐπὶ πλέον τῶν ὡς ἄνω καθαρῶς στρατιωτικῶν λόγων, ὑπῆρξαν καὶ πολιτικοὶ τοιοῦτοι. Ἡ Γερμανία, οὐδένα λόγον εἶχε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς Αὐστριακὰς βλέψεις εἰς Θεσσαλονίκην ,ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ ἐνισχύσῃ ὑπερβαλλόντως τὸν Σλαυϊσμόν, μέσῳ τῶν Σλαυο-Φινο-Τατάρων Βουλγάρων. Ὑπομνηστέον ὅτι, διὰ τοὺς ἰδίους λόγους, ἡ Γερμανία εἶχε πρωτοστατήσει κατὰ τὰς διαπραγ-

1. Ἰδ. 125.

ματεύσεις τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ 1913 εἰς τὴν ἐκχώρησιν τῆς Καβάλλας - Δράμας εἰς τὴν Χώραν μας. Ἡ Βουλγαρία ἐξ ἄλλου, ἐφαίνετο ἱκανοποιημένη ἐν Μακεδονίᾳ, πρὸς τὸ παρόν, διὰ τῆς συντριβῆς τῆς Σερβίας. Εἰς τὰς τοιαύτας γνώμας τοῦ Falkenhayn, ἡμεῖς προσθέτομεν ὅτι, ἦτο φυσικὸν ἡ Βουλγαρία νὰ προετίμα τὴν παραμονὴν τῆς Θεσσαλονίκης εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ἀφ' ὧν ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ νὰ τὴν ἀποσπάσῃ ἡμέραν τινά, παρὰ αὕτη νὰ περιήρχετο εἰς χεῖρας τῶν Αὐστριακῶν.

Ἐπὶ πλέον τούτων, ὁ Γερμανὸς Ἐπιτελάρχης ἐπάγεται ὅτι, οὐδεὶς λόγος συνέτρεχε διὰ τὴν Γερμανίαν νὰ καταστήσῃ ἐχθρὸν τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, ὅστις εἶχεν ἐπιδείξει πίστιν πρὸς τὴν Γερμανίαν, παραβλέψας ἐνίοτε τὸ ἀτομικόν του συμφέρον.

Πρὸς ἐπίτευξιν ἁπάντων τῶν ἀνωτέρω, ἡ Βουλγαρία εἶχεν ἀναλάβει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ προβῇ εἰς οἱανδήποτε ἐνέργειαν στρεφομένην, εἴτε ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, εἴτε ἐναντίον τῆς Ρουμανίας, ἐφόσον ἀμφότεραι αὗται αἱ Χῶραι θὰ ἐτήρουν οὐδετερότητα.

Δ'

Η ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΑΝΑΠΛΗΡΩΣΕΩΣ ΕΚ ΜΕΡΟΥΣ ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ ΤΩΝ 150.000 ΣΕΡΒΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν ἐν τῷ προηγουμένῳ Κεφαλαίῳ ,τὸ ζήτημα τῆς ἐκπληρώσεως τῶν Συμβατικῶν ὑποχρεώσεών μας πρὸς τὴν Σύμμαχόν μας Σερβίαν, ἅμα τῇ Βουλγαρικῇ ἐπιθέσει, ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς δυνατότητος ἐγκαίρου ἀναπληρώσεως ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων τῶν 150.000 Σερβικοῦ στρατοῦ, ὡς προέβλεπε τὸ 2ον ἄρθρον τῆς Στρατιωτικῆς Ἑλληνο-Σερβικῆς Συμβάσεως τῆς 19ης Μαΐου/1 Ἰουνίου 1913.

Ἀγορεύων ἐν τῇ Βουλῇ ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργός Ἐλευθέριος Βενιζέλος, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 21ης Σεπτεμβρίου 1915, ὡς καὶ κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 13ης Αὐγούστου 1917 (π.ἡμ.), σὺν τοῖς ἄλλοις, ἐδήλωνε τὰ ἑξῆς:(1) «Ἠρώτησα τοὺς Πρεσβευτάς, ἐὰν αἱ Δυνάμεις θὰ ἦσαν διατεθειμέναι νὰ ἀναπληρώσουν αὐταὶ τὰς 150.000 λόγχας, τὰς ὁποίας ἐκ τῆς Συνθήκης μὲ τὴν »Σερβίαν ὑπεχρεοῦτο ἡ Σερβία νὰ διαθέσῃ πρὸς πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας...Μετὰ 48 ὥρας, ἡ ἀπάντησις τῶν Δυνάμεων ἦλθεν ὅτι, αἱ Δυνάμεις εἶναι »διατεθειμέναι νὰ δώσουν τὰς αἰτηθείσας λόγχας Μητροπολιτικοῦ στρατοῦ, »ὥριζεν δὲ καὶ τὰς προθεσμίας ἐντὸς τῶν ὁποίων θὰ ἤρχετο ὁ Στρατὸς οὗτος...».

* * *

Ἃς ἐρευνήσωμεν ἤδη, ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἡ διαβεβαίωσις αὕτη, ἡ παρασχεθεῖσα ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων πρὸς τὸν Ἕλληνα Πρωθυπουργὸν Βε-

1. Ἐφημερὶς Συζητήσεων τῆς Βουλῆς. 21η συνεδρίασις τῆς 13ης Αὐγούστου 1917. Σελὶς 282.

νιζέλον, καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἡ διαβεβαίωσις ἡ ἀνακοινωθεῖσα ἐκ μέρους τούτου πρὸς τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων, ἀντεπεκρίνοντο πρὸς τὴν τότε πραγματικότητα.

Ἡ διαβεβαίωσις λοιπὸν ἐκείνη τῶν Συμμάχων πρὸς τὸν Βενιζέλον, ὡς καὶ ἡ διαβεβαίωσις τοῦ Βενιζέλου πρὸς τὴν Βουλήν, δὲν ἀντεπεκρίνοντο πρὸς τὴν τότε πραγματικότητα.

Τὸ τοιοῦτον πιστοποιεῖται ἐν πρώτοις ὑπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Βρεττανικῆς Μυστικῆς Ὑπηρεσίας ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Οὗτος παραθέτει ἀπόσπασμα πρακτικῶν μυστικῆς συνεδριάσεως τῆς Γαλλικῆς Βουλῆς, τῆς 16ης Ἰουνίου 1916, κατακεχωρημένων εἰς τὸ φύλλον τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1919, τῆς ἐπισήμου ἐφημερίδος τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως (Σελίδες 77 - 88). (1)

Ἐκ τοῦ παρατιθεμένου τούτου ἀποσπάσματος πρακτικῶν προκύπτει ὅτι, διεξήχθη συζήτησις μεταξὺ τῶν Γάλλων βουλευτῶν Delcassé, παραιτηθέντος ἤδη ἀπὸ τῆς 1/13 Ὀκτωβρίου 1915, ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἅμα τῇ ἐπιθέσει τῆς Βουλγαρίας ἐναντίον τῆς Σερβίας, καὶ τῶν βουλευτῶν Groussier, Lauche καὶ Renaudel. Διὰ τῆς συζητήσεως ταύτης, ὁ Delcassé ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ, κατὰ τὴν μυστικὴν συνεδρίασιν τῆς Γαλλικῆς Βουλῆς τῆς 16ης Ἰουνίου 1916 ὅτι, τὸ τηλεγράφημα τῆς 10ης/23ης Σεπτεμβρίου 1915, τὸ ἀποσταλὲν πρὸς τὸν Βενιζέλον, εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐρωτήματός του, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου παρείχετο ἡ διαβεβαίωσις περὶ δυνατότητος ἀποστολῆς τῶν ζητηθεισῶν δυνάμεων, ἦτο ἐν ἐπιγνώσει ἀνακριβές. Ἐπὶ πλέον, ὡμολόγησεν ὅτι, ὁλόκληρος ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις εἶχεν ἐγκρίνει τὸ περιεχόμενον τοῦ τηλεγραφήματος τούτου, ὅπερ εἶχε τεθῆ ὑπ' ὄψει καὶ τοῦ Βρεττανοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Grey. Ὁ βουλευτὴς Lauche διαμαρτύρεται λέγων: «ὥστε ἐσκεμμένως ἐστήσατε μίαν παγίδα εἰς τὴν Ἑλλάδα;» Ὁ βουλευτὴς Groussier λέγει: «Ὥστε ἐν ἐπιγνώσει ὅτι δὲν διεθέτατε στρατεύματα ἐτηλεγραφεῖτε τὸ ἀντίθετον; Τοῦτο ἀποτελεῖ σκάνδαλον εἰς βάρος τῆς Γαλλίας». Ὁ δὲ βουλευτὴς Renaudel ἐπάγεται: «εὐτυχῶς ὅτι ἡ συνεδρίασις αὕτη εἶναι μυστική. Διεπράττετε ταῦτα ἐν ὀνόματι τῆς Γαλλίας; αὐτὴν τὴν διπλωματίαν ἐφηρμόζαμεν;»

Τὴν ὡς ἀνωτέρω παράθεσιν στοιχείων ἐκ τῆς μυστικῆς ἐκείνης συνεδριάσεως τῆς Γαλλικῆς Βουλῆς, πιστοποιεῖ ἐπίσης, ἐν μεγίστῃ συντομίᾳ ὅμως, καὶ ὁ Γάλλος ἱστορικὸς Driault, παραπέμπων καὶ οὗτος εἰς τὸ φύλλον τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1919, τῆς ἐπισήμου ἐφημερίδος τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ καταχωροῦνται τὰ πρακτικὰ τῆς μυστικῆς συνεδριάσεως τῆς 16ης Ἰουνίου 1916.

1. «Le Service Secret Allié en Grèce». Ἔκδοσις 1933. Κεφάλαιον III. Σελίδες 42-43. «The Allied Secret Service in Greece». Σελὶς 68.

Αἱ δύο αὗται διασταυρούμεναι διαπιστώσεις, ἡ μία Βρεττανικὴ ἡ ἄλλη Γαλλική, εἶναι ἢ πλέον ἐπαρκεῖς καὶ ἔγκυροι. (1)

Παρὰ ταῦτα, ἂς ἐξαντλήσωμεν τὸ θέμα διὰ τῆς καταστρώσεως σκέψεων καὶ διὰ τῆς ἀναλύσεως ἀλληλουχίας λογικῶν συμπερασμάτων.

Κατόπιν ἑνὸς ἐκ τῶν ἀτελευτήτων διασυμμαχικῶν πολεμικῶν συμβουλίων εἰς Calais τῆς 11ης Σεπτεμβρίου 1915 (ν. ἡμ.), ὁ ὁ Γάλλος 'Αρχιστράτηγος ἀπηύθυνε τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου 1915 (ν. ἡμ.) ἔγγραφον πρὸς τὸν Γάλλον Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν, δι' οὗ καθίστα γνωστόν, ὅτι, λόγῳ τῆς ἐν τῷ Δυτικῷ Μετώπῳ ὑφισταμένης καταστάσεως, δὲν ἠδύνατο νὰ καθορίσῃ ἡμερομηνίαν συγκεντρώσεως εἰς Μασσαλίαν τῶν τεσσάρων μεραρχιῶν, αἵτινες ἐπρόκειτο ὑπὸ τὸν Στρατηγὸν Sarrail νὰ ἀναλάβουν ἐπιθετικὴν ἀπόβασιν εἰς τὰ Μικρασιατικὰ παράλια. 'Επὶ πλέον, ὡς ἀναφέρει ὁ ἴδιος, τὸ διασυμμαχικὸν Ναυαρχεῖον δὲν θὰ ἠδύνατο πρὸ τῆς 10ης 'Οκτωβρίου (ν.ἡμ.), νὰ ἀναλάβῃ οἱανδήποτε θαλασσίαν μεταφοράν.

Γεννᾶται ὅθεν μία εὔλογος ἀπορία, ἡ ἀκόλουθος : 'Ενῷ ὁ Γάλλος 'Αρχιστράτηγος Joffre, ὡς ἤδη ἐξεθέσαμεν, δηλοῖ τὴν 7/20 Σεπτεμβρίου 1915 ἀδυναμίαν νὰ συμμορφωθῇ πρὸς ληφθεῖσαν ἤδη διασυμμαχικὴν ἀπόφασιν ἐν Πολεμικῷ Συμβουλίῳ εἰς Calais, καὶ νὰ καθορίσῃ ἡμερομηνίαν συγκεντρώσεως τεσσάρων Μεραρχιῶν εἰς Μασσαλίαν, πρὸς ἀποβατικὴν ἐνέργειαν εἰς Μικρὰν 'Ασίαν, παραδόξως, μετὰ πάροδον μόλις τριῶν ἡμερῶν, ἤτοι τὴν 10/23 Σεπτεβρίου 1915, ὁ Γάλλος Ὑπουργὸς τῶν 'Εξωτερικῶν Delcassé ὑπέσχετο εἰς τὸν Βενιζέλον τὴν διάθεσιν 150 χιλιάδων συμμαχικοῦ στρατοῦ.

Τὴν ἀπορίαν ταύτην ἐπιλύει ἡ προαναφερθεῖσα μυστικὴ συνεδρίασις τῆς Γαλλικῆς Βουλῆς καὶ ἡ ἐν ὑποσημειώσει ἀναφερομένη φωτοτυπία.

Ἡ διὰ τῶν ἀνωτέρω, κατὰ τρόπον ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως, διαπιστουμένη ἀδυναμία τῶν Συμμάχων πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν 150.000 Σερβικοῦ Στρατοῦ, καθ' ἃ προέβλεπεν ἡ Ἑλληνο-Σερβικὴ Στρατιωτικὴ Σύμβασις τοῦ 1913, καὶ τὰς ὁποίας ἡ Σερβία ἠδυνάτει νὰ διαθέσῃ κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1915, λόγῳ τῆς ἐμπλοκῆς της μετὰ τῆς Αὐστρίας ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1914, διαπιστοῦται καὶ ὑπὸ πλείστων ἄλλων ἐγκύρων πηγῶν.

---

1. Μεταγενεστέρως τῆς συντάξεως, ἐκ μέρους τοῦ ὑποφαινομένου, τοῦ παρόντος Κεφαλαίου, ἐγενόμεθα κάτοχοι φωτοτυπίας, ἐγκύρως κεκυρωμένης, τοῦ σχετικοῦ φύλλου τῆς 'Εφημερίδος τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως περιεχούσης τὴν ὅλην συζήτησιν, ἐξ ἧς πιστοποιεῖται ἀπολύτως ἡ ὡς ἄνω στιχομυθία.'Εκφράζοντες τὰς εὐχαριστίας μας πρὸς τὸν εὐγενῆ Γάλλον Διπλωμάτην, ὅστις, ἐν ἐπιγνώσει τῆς ὑποθέσεως, εὐηρεστήθη νὰ ὑποστῇ κόπον καὶ δαπάνας διὰ νὰ μᾶς ἐφοδιάσῃ μὲ τὴν τοιαύτην φωτοτυπίαν, ἐπισημαίνομεν τὸ γεγονὸς τοῦτο ὡς ἐνέργειαν ἀληθοῦς φιλελευθέρου Δημοκράτου μὲ ἀνωτέρας ἀντιλήψεις. Ἡ ἀληθὴς Γαλλία δὲν εἶναι ἡ Γαλλία τοῦ Sarrail καὶ τοῦ Delcassé. Ἡ ἀληθὴς Δημοκρατικὴ Γαλλία εἶναι ἡ τοῦ Chateaubriand, τοῦ Victor Hngo, τοῦ ἡ Jean Baelen.

Ε'

Η ΑΝΑΚΛΗΣΙΣ ΕΚ ΜΕΡΟΥΣ ΤΗΣ ΑΝΤΑΝΤ ΤΗΣ ΓΕΝΟΜΕΝΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΔΑΦΩΝ

Καθ' ἃ ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ὡς ἄνω ἐπικεφαλίδος, ὁ σκοπὸς τῶν ἐκτεθησομένων κατωτέρω συνίσταται εἰς τὴν διαπίστωσιν τῆς ἐπακριβοῦς ἡμερομηνίας καθ' ἥν, αἱ Κυβερνήσεις τῆς 'Αντάντ, ἀνένηψαν ἐκ τῆς ἀκατανοήτου εὐφορίας μακαριότητος καὶ ἀφελείας εἰς ἣν εἶχον αὐθυποβληθῆ ἀναφορικῶς πρὸς τὴν στάσιν τῆς Βουλγαρίας. Τὸ τοιοῦτον εἶναι ἀπαραίτητον, προκειμένου νὰ προσμετρήσωμεν τὴν συμβολὴν τοῦ Συμμαχικοῦ Παράγοντος, καὶ κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον, εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Διχασμοῦ.

'Ανακεφαλαιοῦντες, ἐν μεγίστῃ συντομίᾳ, ὑπομιμνήσκομεν ὅτι, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εἶχε μεταδώσει, μέσῳ τοῦ Βρεττανοῦ Ναυάρχου Κὰρρ, πρὸς τὴν 'Αντάντ, τὰς ἐκ μέρους τοῦ Γερμανοῦ Αὐτοκράτορος παρασχεθείσας προσωπικῶς πρὸς αὐτὸν πληροφορίας, ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1914, περὶ συμπράξεως τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Τουρκίας μετὰ τῶν Κεντρικῶν, τὰς περιλαμβανομένας καὶ εἰς ἓν ἐκ τῶν ἀπειλητικῶν πρὸς αὐτὸν ἀποσταλέντων τηλεγραφημάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. 'Εξ ἄλλου, τὸ ἐπιτευχθέν, κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1915, πολεμικὸν δάνειον ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας, εἰς τὰς χρηματαγορὰς Βερολίνου καὶ Βιέννης, δὲν ἀφύπνισε τοὺς ὑπνώττοντας Πολιτικοὺς καὶ Διπλωμάτας τῆς 'Αντάντ. Τέλος, ἡ ἄφιξις εἰς Βουλγαρίαν, κατὰ μῆνα 'Ιούλιον τοῦ 1915, ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Falkenhayn, ἀρκετοῦ ἀριθμοῦ Γερμανῶν 'Επιτελῶν, διαχυθέντων, ὄχι μόνον εἰς τὰς παραμεθορίους περιοχάς, ἀλλὰ καθ' ὅλην τὴν Χώραν, διὰ μελέτας ἐπὶ τῶν ποικίλων δυνατοτήτων ταύτης, διέλαθε τὴν ἐπαγρύπνισιν τῶν συμμαχικῶν Διπλωματικῶν καὶ Προξενικῶν 'Αρχῶν.

'Υπὸ τοιαύτης εὐφορίας μακαριότητος καὶ ἀφελείας διαπνέονται ἐπίσης καὶ τινὲς, ἐκ τῶν εἰς τὰς Κυβερνήσεις τῶν τριῶν Συμμάχων διαπεπιστευμένων Ἕλληνες Πρεσβευταί, προφανῶς ἐπηρεαζόμενοι ἀπὸ τὰς οἰκείας συμμαχικὰς Κυβερνήσεις. Ὁ ἐν Πετρουπόλει Ἕλλην Πρέσβυς, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1915, ἐτηλεγράφει: « Bulgarie entre demain en lice » (1). Ὁ δὲ ἐν Παρισίοις Ἕλλην Πρέσβυς, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἐπιδόσεως εἰς τὸν 'Αρχηγὸν τοῦ Γαλλικοῦ Κράτους, τὸν Πρόεδρον Poincaré, τῆς προσωπικῆς διακοινώσεως τοῦ 'Αρχηγοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίου, δι' ἧς οὗτος προέτεινε τὴν ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς 'Αντάντ, ἐπὶ μόνῳ τῷ ὅρῳ τῆς ἐγγυήσεως ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος (Παράρτημα ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 51), ἐξεμυστηρεύετο πρὸς τὸν Γάλλον Πρόεδρον ὅτι, ὁ Ἕλλην Βασιλεύς, ὃν ὁ Πρέσβυς ἐξεπροσώπει, ἦτο δέσμιος τοῦ γυναι-

1. Βλέπε ἐφημερίδα συζητήσεων τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων. Περίοδος Κ. Σύνοδος Β. Συνεδρίασις 20η, τῆς 12ης Αὐγούστου 1917. Σελὶς 242.

καδέλφου του. Ὁ Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, παραδίδει εἰς τὴν δημοσιότητα τὴν τοιαύτην ἐκμυστήρευσιν ἄνευ οὐδενὸς σχολίου (1).

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἐν Ἀθήναις Συμμάχους Πρεσβευτάς, καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν εἰς τὰ συμπεράσματα τοῦ δεκάτου τρίτου Κεφαλαίου, ἡ ἐντύπωσις τοῦ ἐλθόντος εἰς Ἀθήνας, κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1915, Γάλλου Βουλευτοῦ - Ὑπουργοῦ Denys Cochin, προσωπικοῦ φίλου τοῦ Βενιζέλου, ὑπῆρξεν ὅτι, οὗτοι, ἀντιθέτως πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Χώρας των, ἐξώθουν τὸν Βασιλέα ἐναντίον τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τὸν Βενιζέλον ἐναντίον τοῦ Κωνσταντίνου.

Ἐν μέσῳ μιᾶς τοιαύτης πολιτικῆς ἀτμοσφαίρας διὰ τὴν Ἑλλάδα, περιήρχετο εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, ὡς ἐξετέθη ἤδη εἰς τὸ δέκατον τρίτον Κεφάλαιον, νεωτέρα διακοίνωσις τῆς Ἀντάντ, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 3 Αὐγούστου 1915 (ν.ἡμ.), δι' ἧς ἐκοινοποιεῖτο πρὸς πληροφορίαν εἰς τὴν Χώραν μας, διακοίνωσις ἤδη ἀπευθυνθεῖσα πρό τινων ἡμερῶν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, πρὸς ἣν ἐγνωστοποιεῖτο ὅτι, ἐὰν ἡ τελευταία αὕτη ἐξήρχετο παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων, οὗτοι θὰ ἐξηνάγκαζον τὴν Ἑλλάδα, εἰς ἐκχώρησιν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν τῆς περιοχῆς Δράμας - Καβάλλας. Δηληδὴ ἡ διακοίνωσις αὕτη δὲν ἦτο μόνον ἐν τῇ οὐσίᾳ της ὑβριστικὴ διὰ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ἀλλ' ἦτο καὶ διὰ τῆς πρωτοφανοῦς μορφῆς καὶ κοινοποιήσεως τῆς ἀξιώσεως.

***

Ἄς ἴδωμεν ἤδη πότε ἐπακριβῶς οἱ Σύμμαχοι ἀνένηψαν ἐκ τῆς τοιαύτης πλάνης των, πότε δηλαδὴ ἐπακριβῶς ἀνεκάλεσαν τὴν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν ἐπανειλημμένως γενομένην ποοσφοοὰν Ἑλληνικῶν ἐδαφῶν.

Τὴν 21ην Σεπτεμβοίου 1915 (ν. ἡμ.) ἡ Βουλγαοία ἤρξατο ἐπιστρατευομένη (2). Τὴν 2αν ἰΟκτωβρίου (ν.ἡμ.) ἀναγκάζεται νὰ παραιτηθῇ ὁ Γάλλος Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Delcassé, ὁ πρόμαχος τῆς φιλοβουλγαρικῆς πολιτικῆς. Τὴν 3ην Ὀκτωβρίου (ν.ἡμ.) ἄρχεται ἡ ἀπόβασις Συμμάχων εἰς Θεσσαλονίκην, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Βενιζέλου. Τὴν δὲ 6ην Ὀκτωβρίου (ν.ἡμ.) ἐκδηλοῦται ἡ Αὐστρο-Οὐγγρικο-Γερμανικὴ ἐπίθεσις κατὰ μῆκος τοῦ Δουνάβεως ἐναντίον τῆς Σερβίας (3).

Ὁ Driault λοιπὸν αὐτολεξεὶ ἀφηγεῖται : (4) « Τὴν 1ην Ὀκτωβρίου » /18 Σεπτεμβρίου (π.ἡμ.) ταραχή. Ὁ Sir Edward Grey, κατόπιν ἐπερωτή» σεως γενομένης εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων, ἀπήντα ὅτι, ἡ Βουλγαρία

---

1. Ἡμερολόγιον Poincaré. Τόμος VI. Καταχώρησις τῆς 16ης Μαρτίου 1915. Σελὶς 113.
2. Driault. V. Σελὶς 201. Falkenhayn. Σελὶς 123.
3. Falkenhayn. Σελὶς 127.
4. Driault. V. Σελὶς 202.

» δὲν εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς οὐδετερότητος στρεφομένη ἐναντίον » οἱουδήποτε ἐκ τῶν Γειτόνων της».

«Ὅτι οἱ Ἄγγλοι, ὄχι μόνον δὲν τρέφουν οἱονδήποτε αἴσθημα ἐχθρότητος » ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας, ἀλλ' ὅτι, ἐξ ἀντιθέτου, διαπνέονται ὑπὸ μιᾶς ἐκ πα- » ραδόσεως θερμῆς συμπαθείας πρὸς τὸν Βουλγαρικὸν Λαόν, καὶ ὅτι, ἐφόσον » ἡ Βουλγαρία δὲν ἤθελεν ἀναλάβῃ ἐπιθετικὴν στάσιν, οὐδεμία διαταραχὴ θὰ ἐπέλθῃ εἰς τὰς μέχρι τότε φιλικὰς σχέσεις ».

« Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἄμεσον. Εἰς τὰς Ἀθήνας πείθονται, εὐλόγως, » ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐνεπαίζετο, καὶ ὅτι τὰ ἀποβιβασθέντα ἤδη συμμαχικὰ στρα- τεύματα ἔφθανον εἰς Θεσσαλονίκην, ἵνα κατακτήσουν Μακεδονικὰ ἐδάφη, νὰ παραδώσουν ταῦτα εἰς τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες, εἰς ἀντιστάθμισμα, θὰ » ἐτήρουν οὐδετερότητα ἢ θὰ ἔσπευδον πρὸς βοήθειαν τῶν Σέρβων μὲ τὴν » βοήθειαν τῶν Συμμάχων. Ἡ ὑπερδιέγερσις ὑπῆρξε μεγίστη...»

Ἴδωμεν ἤδη τὰς σκέψεις ὑφ' ὧν διακατέχεται κατὰ τὴν αὐτὴν ἐπακριβῶς ἡμερομηνίαν, τὴν 18ην Σεπτεμβρίου / 1 Ὀκτωβρίου 1915, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Αὗται διατυποῦνται εἰς μακροσκελῆ διακοίνωσίν του, ἀπευθυνθεῖσαν αὐθημερὸν πρὸς τὰς Πρεσβείας Παρισίων, Λονδίνου, Ρώμης καὶ Πετρουπόλεως, καὶ τὴν ὁποίαν, λόγῳ τοῦ ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος ὅπερ αὕτη ἐμφανίζει, παραθέτομεν αὐτουσίαν εἰς τὸ συνημμένον Παράρτημα. (Ἔγγραφον ἀρ. 52). Ἔλεγε λοιπόν, ἐν τῇ διακοινώσει ταύτῃ, σὺν τοῖς ἄλλοις, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργός : « Παρ' ὅτι ἐν Ἀθήναις ἠλπίζομεν νὰ ἴδωμεν » τοὺς Συμμάχους, μετὰ τὴν γενικὴν Βουλγαρικὴν ἐπιστράτευσιν, νὰ προβοῦν » εἰς ἐνεργείας ἀποφασιστικάς, καὶ τοὐλάχιστον εἰς τὴν δήλωσιν ὅτι, αἱ κατὰ » μῆνα Αὔγουστον γενόμεναι ἐδαφικαὶ ὑποσχέσεις πρὸς τὴν Βουλγαρίαν θὰ κα- » θίσταντο ἄκυροι, ἐὰν καὶ ἐφόσον ἡ Βουλγαρία ἐντὸς βραχέος χρονικοῦ δια- στήματος δὲν ἀπεδέχετο νὰ συνεργασθῇ μετὰ τῆς Ἀντάντ, ἐν τούτοις ἐξεπλά- » γημεν διαπιστοῦντες ὅτι, εἰς τὴν πλέον καταφανῆ ἐκδήλωσιν τῆς Βουλγα- » ρικῆς δολιότητος καὶ ἀπιστίας, οἱ Σύμμαχοι ἀπήντων δι' ἐπαναλήψεως εὐ- » μενῶν παρακλήσεων. Ἡ ἀγόρευσις τοῦ Sir Edward Grey, ἣν ἐπηκολούθησεν » ἡ εἰς Θεσσαλονίκην ἐπίσκεψις, ἄνευ οὐδεμιᾶς προειδοποιήσεως, ἐκπροσώ- » πων τοῦ Ἀγγλικοῦ καὶ Γαλλικοῦ Ἐπιτελείου δημιουργοῦν τὴν ὑποψίαν ὅτι, » εἰς τὰς ἐνδομύχους σκέψεις τινῶν ἐκ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἐνυπάρχει » ἡ πρόθεσις νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ στρατεύματά των, ἅτινα θὰ ἀπεστέλλοντο » εἰς τὴν Σερβίαν, ὡς μέσον ἀσφαλοῦς πραγματοποιήσεως τῶν ἐδαφικῶν φιλο- » δοξιῶν τῆς Βουλγαρίας ἐν Μακεδονίᾳ...»

Ἔλθωμεν τέλος εἰς ἑτέραν πηγήν, εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Βρεττανοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Λόρδου Γκρέϋ.

Ἐκ τηλεγραφήματος τοῦ ἐν Ἀθήναις Βρεττανοῦ Πρέσβεως Sir F. Elliot ὑπὸ ἡμερομηνίαν 2 Ὀκτωβρίου 1915 (ν.ἡμ.), ληφθέντος τὴν 3ην Ὀκτω-

βρίου ἐν Λονδίνῳ, διαπιστοῦται ὅτι, μόνον κατὰ τὴν ἡμερομηνίαν ταύτην ὁ ἐν Ἀθήναις Γάλλος Πρέσβυς ἔλαβε τηλεγράφημα τῆς Κυβερνήσεώς του, δι' οὗ ἐνετέλλετο νὰ γνωρίσῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὅτι, ἡ προσφορὰ τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας πρὸς τὴν Βουλγαρίαν ἠκυροῦτο. Ἐκ τοῦ τηλεγραφήματος τούτου ἐπίσης προκύπτει ἡ ἐξαιρετικὴ ταραχὴ ἥτις εἶχε καταλάβει τὸν Ἕλληνα Πρωθυπουργὸν Βενιζέλον ἐκ τῆς ἀγορεύσεως τοῦ Λόρδου Grey (1).

Ἐξ ἄλλου τηλεγραφήματος τοῦ Grey, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 6 Ὀκτωβρίου 1915 (ν.ἡμ.), πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις Βρεττανὸν Πρέσβυν, προκύπτει ὅτι, κατόπιν τῆς παραιτήσεως τοῦ Βενιζέλου, ὅστις εἶχε ζητήσει τὴν ἀπόβασιν τῶν Συμμαχικῶν στρατευμάτων εἰς Θεσσαλονίκην, ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις ἀμφιρρέπει, σκέπτεται, ἐὰν θὰ ἀναστείλῃ τὰς προετοιμασίας πρὸς ἀποστολὴν στρατευμάτων εἰς Θεσσαλονίκην.

ΣΤ'

ΑΙ ΣΥΝΘΗΚΑΙ ΥΦ' ΑΣ ΕΚΛΗΘΗΣΑΝ ΟΙ ΣΥΜΜΑΧΟΙ ΠΡΟΣ ΑΠΟΒΑΣΙΝ ΕΙΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

Πρὸς σχηματισμὸν μιᾶς πλήρους ἀντικειμενικῆς γνώμης ἐπὶ τῶν ὑπὸ τοῦ παρόντος Κεφαλαίου ἐρευνομένων γεγονότων, ἐπιβάλλεται ἀπαραιτήτως ἡ παράθεσις στοιχείων καὶ ἐπὶ τοῦ ἐν ἐπικεφαλίδι ζητήματος.

Ὡς ἑξῆς λοιπὸν ἀφηγεῖται ταῦτα ἐν συνόψει, ὁ Ἀρχηγὸς τῆς ἐν Ἑλλάδι, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, Βρεττανικῆς Μυστικῆς Ὑπηρεσίας: (2)

Τὴν 8ην / 21ην Σεπτεμβρίου, ὁ Βενιζέλος ἐγένετο δεκτὸς εἰς ἀκρόασιν ἐκ μέρους τοῦ Κωνσταντίνου εἰς Τατόϊ. Κατὰ ταύτην, πρὸς ἄρσιν τῶν ἀντιρρήσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου, ὡς καὶ τῆς ἀδυναμίας τῶν Σέρβων νὰ ἐκπληρώσουν τὰς ὑποχρεώσεις των τὰς προβλεπομένας ὑπὸ τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως περὶ διαθέσεως 150.000 μαχητῶν, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς ἐζήτησεν ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως τὴν ἐξουσιοδότησιν ὅπως, ἐρωτήσῃ τοὺς Συμμάχους, ἐὰν οὗτοι ἠδύναντο, καὶ ἐὰν ἦσαν διατεθειμένοι, νὰ ἀναπληρώσουν τὰς ἐν λόγῳ δυνάμεις. Ἐκ παραλλήλου, εἰσηγήθη εἰς τὸν Βασιλέα ὅπως, Οὗτος βολιδοσκοπήσῃ τὴν Γερμανίαν περὶ τῶν ἐγγυήσεων τὰς ὁποίας αὕτη θὰ παρεῖχε πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τηροῦσαν οὐδετερότητα, ἐν περιπτώσει ἐπεκτάσεως τοῦ πολέμου εἰς τὰ Βαλκάνια.

Βασιλεὺς καὶ Πρωθυπουργὸς παρέμειναν σύμφωνοι. Ὁ τελευταῖος ὅμως οὗτος, μετὰ τὴν κάθοδόν του ἐκ Τατοΐου, μετέβαλε γνώμην. Ἐτηλεφώνησεν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Τατόϊ πρὸς τὸν Βασιλέα, παρακαλῶν ὅπως μὴ ἀπευθύνῃ πρὸς τὸν

1. Τόμος III. Κεφάλαιον XXVIII. Σελὶς 197.
2. Γαλλικὴ ἔκδοσις. Σελίδες 40-46.

ἐν Ἀθήναις Γερμανὸν Πρέσβυν τὸ συμφωνηθὲν ἐρώτημα πρὸς βολιδοσκόπησιν. Κατόπιν τούτου, ὁ Βασιλεύς, « κλινήρης καὶ πυρέσσων », ἐτηλεφώνησεν πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις εὑρισκόμενον Αὐλάρχην Μερκάτην, ὅπως οὗτος μεταβῇ πρὸς συνάντησιν τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ, ἐκ παραλλήλου, τὴν ματαίωσιν τῆς βολιδοσκοπήσεως τῶν Συμμάχων περὶ τῆς ἀναπληρώσεως τῶν 150.000 Σέρβων μαχητῶν. Ὅτε ὅμως ὁ Αὐλάρχης τοῦ Βασιλέως Μερκάτης συνήντησε τὸν Πρωθυπουργόν, τὸ συμφωνηθὲν ἐρώτημα εἶχεν ἤδη τεθῇ πρὸς τοὺς τρεῖς ἐν Ἀθήναις Πρέσβεις τῆς Ἀντὰντ καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνακληθῇ.

Τὴν ἑπομένην ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς καὶ ὁ Γάλλος Πρέσβυς Guillemin, διεβεβαίουν αὐτοπροσώπως τὸν Βασιλέα, ἀνησυχοῦντα δι' ἐνδεχομένην παραβίασιν τῆς Ἑλληνικῆς οὐδετερότητος ὅτι, ἐκ τοῦ τεθέντος ἐρωτήματος, ὅπερ ἦτο ἁπλῶς κατατοπιστικόν, οὐδεμία ἔμπρακτος ἐνέργεια ἐπρόκειτο νὰ προκύψῃ.

* * *

Συσχετίζοντες τὰ ἀνωτέρω πρὸς τὸ ἐν τῷ Παραρτήματι παρατιθέμενον αὐτούσιον κείμενον τῆς ἐγκυκλίου τοῦ Βενιζέλου πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς Πρεσβείας Παρισίων, Λονδίνου, Ρώμης, Πετρουπόλεως ὑπὸ ἡμερομηνίαν 18 Σεπτεμβρίου / 1 Ὀκτωβρίου 1915, (ἔγ. Παρ. ὑπ' ἀριθ.52), ὡς καὶ πρὸς πλεῖστα ἄλλα ἔγκυρα στοιχεῖα, συνάγομεν τὰ ἀκόλουθα :

Ὁ Βενιζέλος ἐμμένων εἰς τὴν ἀρχῆθεν κεχαραγμένην σταθερὰν πολιτικήν του, τῆς ἄνευ ὅρων καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν ταχυτέρας ἐξόδου παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ, ἐξεμαίευσε τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Βασιλέως πρὸς βολιδοσκόπησιν τῶν Συμμάχων.

Κατόπιν τῆς ἀπατηλῆς ἀπαντήσεως τοῦ Γάλλου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Delcassé, περὶ ἧς ἐξεθέσαμεν λεπτομερῶς ἐν τῇ παραγράφῳ « Δ' » τοῦ παρόντος Κεφαλαίου, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς ἀναλαμβάνει τὴν πρωτοβουλίαν τῆς κατ' ἀρχὴν προσκλήσεως τῶν Συμμάχων πρὸς ἀπόβασιν εἰς Θεσσαλονίκην, προφανῶς ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βουλῆς. Τὸ τελευταῖον τοῦτο, καθ' ἡμᾶς, καταφαίνεται σαφῶς ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῶν πρώτων γραμμῶν τοῦ κειμένου τῆς προαναφερθείσης ἐγκυκλίου τοῦ Βενιζέλου πρὸς τὰς τέσσαρας Ἑλληνικὰς Πρεσβείας (Παρ. ἔγ. ὑπ' ἀριθ.52) καὶ ἀφ' ἑτέρου καὶ ἐκ πλείστων ἄλλων πηγῶν, τοῦ Poincaré, τοῦ Λόρδου Grey καὶ ἄλλων.

Οἱ Σύμμαχοι δεχθέντες τὴν κατ' ἀρχὴν πρόσκλησιν τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ ἔρχονται ἀποβιβαζόμενοι εἰς Θεσσαλονίκην ἄνευ εἰδικῆς προειδοποιήσεως πρὸς τοῦτον, ἄνευ δηλαδὴ τῆς τελικῆς συγκαταθέσεώς του, ὡς οὗτος ἀνέμενεν. Ὁ Βενιζέλος δὲν ἀγανακτεῖ μόνον διὰ τὴν τοιαύτην περιφρονητικὴν

στάσιν προσωπικῶς πρὸς αὐτόν, διατηροῦντα εἰσέτι τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ. Ἀγανακτεῖ καὶ ἀμφιβάλλει διὰ τὴν εἰλικρίνειαν τῶν Συμμάχων, λόγῳ τῶν κολακειῶν τῶν διατυπωθεισῶν πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἐκ μέρους τοῦ Βρεττανοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Λόρδου Grey εἰς τὴν προαναφερθεῖσαν ἀγόρευσιν του τῆς 18ης Σεπτεμβρίου / 1 Δεκεμβρίου 1915, ἤτοι μετὰ πάροδον δέκα ὁλοκλήρων ἡμερῶν ἀπὸ τῆς κηρύξεως τῆς Βουλγαρικῆς, ἐπιστρατεύσεως. Ἀνησυχεῖ περὶ τῶν περαιτέρω σκοπῶν τῆς ἀποβάσεως τῶν Συμμάχων εἰς Θεσσαλονίκην. Ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τῶν Συμμάχων δι' ἐνδεχομένην μεταστροφὴν τῶν αἰσθημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, κατόπιν τοῦ ἐκφωνηθέντος λόγου ὑπὸ τοῦ Βρεττανοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Λόρδου Γκρέϋ ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Κοινοτήτων, περὶ τοῦ ὁποίου ἐξεθέσαμεν ἐν τῇ παραγράφῳ «Ε'» τοῦ παρόντος Κεφαλαίου.

Τὸ γεγονὸς ὅτι, καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Βενιζέλος ἐφοβεῖτο, κατὰ τὴν 18ην Σεπτεμβρίου / 1ην Ὀκτωβρίου 1915, ὅτι, οἱ Σύμμαχοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς Θεσσαλονίκην, μὲ σκοπὸν νὰ παραδώσουν Ἑλληνικὰ ἐδάφη τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας πρὸς τοὺς Βουλγάρους, θεωροῦμεν ἐξαιρετικὰ οὐσιῶδες διὰ τὴν προσμέτρησιν τῆς συμβολῆς τῶν Συμμάχων εἰς τὸν Πολιτικὸν Διχασμὸν τῆς Χώρας μας, λόγῳ τῆς ἀλογίστου φιλοβουλγαρικῆς πολιτικῆς των.

Μετὰ πάροδον τετραημέρου ἀπὸ τῆς ἀποστολῆς τῆς ὡς ἄνω προαναφερθείσης ἐγκυκλίου, ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου ἐξαναγκάζεται εἰς παραίτησιν τὴν 23ην Σεπτεμβρίου / 5ην Ὀκτωβρίου.

Ζ'

Η ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν ἐν τῷ παρόντι Κεφαλαίῳ, ἐν παραγράφῳ Δ'., κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ Γερμανοῦ Ἐπιτελάρχου, αἱ μὲν ἐπιτεθεῖσαι Γερμανο-Βουλγαρικαὶ δυνάμεις ὑπερέβαινον τὰς 330 χιλιάδας, ἐνῷ οἱ Σέρβοι ἀνήρχοντο εἰς 190—200 χιλιάδας. Βάσει λοιπὸν μιᾶς ἀφελοῦς σκέψεως, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξαχθῇ τὸ συμπέρασμα ὅτι, προστιθεμένων τῶν Συμμάχων καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, θὰ ἀπεκτᾶτο ἡ ἀριθμητικὴ ὑπεροχή.

Τὸ ζήτημα ὅμως δὲν εἶναι τόσον ἁπλοῦν. Ὑπενθυμίζει τὸ «δεξιότερα Κουροπάτκην» τοῦ ἀειμνήστου Κανελλίδη.

Ἐν πρώτοις, ὁ Falkenhayn δὲν ἀποσαφηνίζει, ἐὰν εἰς τὰς 330 χιλιάδας συμπεριλαμβάνει καὶ τὰς νοτίως Πιρὸτ Βουλγαρικὰς δυνάμεις, τὰς μὴ συμμετασχούσας εἰς τὴν ἐπίθεσιν.

Ἡ συντριβὴ τῶν Σέρβων συνετελέσθη κυρίως ἐκ μέρους τῶν ἕνδεκα Αὐστρο-Γερμανικῶν Μεραρχιῶν, διαθετουσῶν συντριπτικὴν ὑπεροχὴν βαρέως

πυροβολικοῦ καὶ ἀεροπορίας. Ἡ κεραυνοβόλος αὕτη στρατηγικὴ συντριβὴ ἔληγε τὴν 31ην Ὀκτωβρίου. Ἔκτοτε ἐπηκολούθει ἡ φάσις τῆς τακτικῆς καταδιώξεως. Ἐπραγματοποιήθη δὲ ἡ τοιαύτη κεραυνοβόλος συντριβὴ ἐντὸς τῆς ἐδαφικῆς περιοχῆς τῆς περιλαμβανομένης μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως ἀπὸ βορρᾶ, καὶ μιᾶς παραλλήλου διηκούσης διὰ τῆς πόλεως Κραγιούγεβατς πρὸς νότον. Δηλαδή, ἐν τῇ ἐδαφικῇ περιοχῇ, τῇ περιλαμβανομένῃ ἀπὸ βορρᾶ ὑπὸ τοῦ ροῦ τοῦ Δουνάβεως καὶ ἀπὸ νότου ὑπὸ τοῦ ροῦ τοῦ ποταμοῦ Σερβικοῦ Μοράβα. Εἰς τὴν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον κατὰ μέτωπον ταύτην ἐπίθεσιν τῶν Αὐστρο-Γερμανῶν συνήργησεν ἡ 1η Βουλγαρικὴ Στρατιά, ἐπιτεθεῖσα μετὰ πάροδον 8μέρου ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Γερμανικῆς ἐπιθέσεως, καὶ πλευροκοπήσασα ἐξ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμάς, ἐπὶ τοῦ μετώπου Νεγκοτὶν-Πιρότ. Καὶ ἡ πλευροκοπικὴ αὕτη ἐπικουρικὴ ἐπίθεσις ἔληγε ταὐτοχρόνως, τὴν 31ην Ὀκτωβρίου (1).

Ἡ ὑπόλοιπος Βουλγαρικὴ Στρατιά, νοτίως Πιρὸτ μέχρι τῆς Ἑλληνο-Βουλγαρικῆς μεθορίου, κατ' ἀρχὰς ἐτήρησε στάσιν ἀναμονῆς καὶ εἶτα συμμετέσχεν εἰς τὴν πρὸς Ἀλβανίαν καταδίωξιν.

Ἡ τοιαύτη συντριβὴ τοῦ Σερβικοῦ Στρατοῦ συνετελέσθη εἰς λίαν περιωρισμένον χρονικὸν διάστημα, περίπου 20μέρου, καὶ ἐντὸς λίαν περιωρισμένης ἐδαφικῆς ζώνης. Ἡ καταδίωξις μέχρι τῶν Ἀλβανικῶν συνόρων ἔληγε τὴν 25ην Νοεμβρίου 1915. Τὴν τοιαύτην καταστροφὴν τοῦ γενναίου καὶ ἡρωϊκοῦ Συμμάχου μας δὲν ἠδύνατο, ἀτυχῶς, νὰ προλάβῃ καὶ νὰ ματαιώσῃ ἡ ἐπέμβασις τοῦ ἐπιστρατευθέντος Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, πολλῷ μᾶλλον αἱ πρῶται ἀποβιβασθεῖσαι δυνάμεις τοῦ Στρατηγοῦ Sarrail. Ἠδύναντο βεβαίως νὰ μειώσουν τὰς συνεπείας τῆς πρὸς Ἀλβανίαν καταδιώξεως. Ἠδύναντο νὰ συμβάλλουν εἰς τὴν ὑποδοχὴν τῶν ὑποχωρούντων εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἐδάφη, προκαλοῦντες ὅμως ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὴν ἀπειλὴν τῆς εἰσβολῆς ἔκτοτε τῶν Γερμανο-Βουλγάρων εἰς Θεσσαλονίκην καὶ λοιπὴν Μακεδονίαν.

* * *

Ἐν πρώτοις ὅσον ἀφορᾷ τὸν Ἑλληνικὸν Στρατόν. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ οὗτος τὴν ματαίωσιν τῆς Σερβικῆς καταστροφῆς, θὰ ἔπρεπεν νὰ εἶχεν ἀχθῇ μέχρι τῶν μέσων τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου, τὸ βραδύτερον, ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Δουνάβεως, βορείως τοῦ ποταμοῦ Σερβικοῦ Μοράβα, βορειότερον τοῦ ὁποίου συνετελέσθη ἡ Σερβικὴ καταστροφή. Ἓν τοιοῦτον ἐπίτευγμα ἦτο τεχνικῶς ἀδύνατον, ἐντὸς τῶν προκαθορισθεισῶν, ὡς ἄνω ἡμερομηνιῶν, διὰ πλείστους ἄλλους λόγους, ἀλλὰ κυρίως καὶ διὰ λόγους μεταφορικῶν μέσων καὶ ἀνεφοδιασμοῦ.

---

1. Βλέπε Falkenhayn ἐπὶ πλέον Κεφάλαιον VII καὶ προσηρτημένον σχεδιάγραμμα ὑπ' ἀρ. 9. Opérations en Serbie. Automne 1915.

'Εκτὸς ὅμως τούτου, μία τοιαύτη μεταφορὰ πρὸς Δούναβιν ἐμπεριέκλειε κινδύνους ἀσφαλοῦς καταστροφῆς διὰ πλευροκοπήσεως ἐκ μέρους τοῦ Βουλγαρικοῦ Στρατοῦ, ἐλλοχεύοντος ἐπὶ τοῦ μετώπου ἀπὸ βορρᾶ, ἀπὸ τοῦ Πιρότ, πρὸς νότον μέχρι τῆς 'Ελληνο-Βουλγαρικῆς μεθορίου.

'Επὶ πλέον ὅμως τούτου, ἡ ἐδαφικὴ ἀκεραιότης ἠπειλεῖτο καὶ ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας. Ἤδη, κατὰ μῆνας, Σεπτέμβριον—'Οκτώβριον τοῦ 1915, ἡ κατάστασις εἰς τὰ Δαρδανέλλια εἶχεν ἀποβῆ κρίσιμος διὰ τοὺς Συμμάχους. Αἱ ἐπιχειρήσεις εἶχον ἀνασταλῆ. 'Οξεῖαι συζητήσεις διεξήγοντο ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν κατὰ μῆνα Δεκέμβριον τοῦ 1915πλήρη ἐγκατάλειψιν τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως. Τουρκικὰ στρατεύματα ἠδύναντο νὰ διατεθοῦν ἐκ Καλλιπόλεως πρὸς Θράκην καὶ 'Ανατολικὴν Μακεδονίαν.

Συνεπῶς ὁ 'Ελληνικὸς Στρατός, ὅστις προκειμένου νὰ συνδράμη μετ' ἐλπίδων ἐπιτυχίας τὸν Σερβικὸν Στρατὸν θὰ ἔπρεπε νὰ προελάση, ἐν χρονικῷ διαστήματι βραχυτάτῳ, μέχρι τοῦ Δουνάβεως, διανύων ἑκατοντάδας χιλιομέτρων, πολὺ περισσοτέρας τῶν διανυθεισῶν κατὰ μῆνας 'Ιούνιον—'Ιούλιον τοῦ 1913, θὰ εἶχε τὸ μὲν δεξιόν του πλευρὸν πλήρως ἀκάλυπτον καὶ ἐκτεθειμένον πρὸς τὸν Βουλγαρικὸν Στρατόν, τὰ δὲ μετόπισθεν εἰς τὸν Τουρκικόν. Μία ἁπλῆ μελέτη τοῦ προβλήματος τούτου, διὰ πολεμικοῦ παιγνίου ἐπὶ τοῦ χάρτου, θὰ ἀπεδείκνυε τὸ ἀπολύτως ἀδύνατον τῆς πραγματοποιήσεως ἑνὸς τοιούτου ἀσυνέτου πολεμικοῦ ἐγχειρήματος.

'Η διάσωσις τοῦ Σερβικοῦ Στρατοῦ ἦτο πιθανὴ μόνον ἐὰν οἱ Σύμμαχοι δὲν εἶχον ἀπαγορεύση εἰς τὴν Σερβίαν τὴν προληπτικὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας, ἅμα τῇ κηρύξει τῆς ἐπιστρατεύσεως κατὰ τὴν 21ην Σεπτεμβρίου 1915 (ν.ἡμ.) (1). Διὰ τὴν τοιαύτην ἀπαγόρευσιν ἐπεκρίθη δριμέως ὁ Delcassé κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς μυστικῆς συνεδριάσεως τῆς Γαλλικῆς Βουλῆς τῆς 16ης 'Ιουνίου 1916 (ν. ἡμ.).

* * *

'Η σύλληψις τῆς ἀποφάσεως καὶ ἡ ἀρχικὴ δημιουργία τοῦ Συμμαχικοῦ Μακεδονικοῦ Μετώπου, ἁμιλλᾶται μὲ τὰς βραδύτητας καὶ τὰς ἐπιπολαιότητας αἵτινες ἐπεδείχθησαν εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐπιχειρήσεως ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων.

Σχολιάζων τὴν ἀπόβασιν τῶν Συμμάχων εἰς Θεσσαλονίκην ὁ Joffre ἐπάγεται : «Οὕτω πως ἀνελαμβάνετο, διὰ δευτέραν φοράν, ἄνευ προπαρα-» σκευῆς, ἄνευ σχεδίου συντονισμένου μετὰ τῶν Συμμάχων μας, μία μεμα-» κρυσμένη ἐκστρατεία, ἐπιβεβλημένη μέν, τῆς ὁποίας ὅμως αἱ συνέπειαι » δὲν ἠδύναντο νὰ προσμετρηθοῦν ἐπακριβῶς».

1. Βλέπε Denys Cochin. Σελὶς 65.

Παρέλκει πλήρως τὸ νὰ ἀσχοληθῶμεν, ἔστω καὶ στοιχειωδῶς, μὲ τὴν ἔρευναν τῶν ἀναληφθεισῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἐκ μέρους τῆς Γαλλικῆς Στρατιᾶς, Ἡ ἐκ μέρους τοῦ Στρατηγοῦ Sarrail περιγραφὴ τῶν πολεμικῶν τούτων ἐπιχειρήσεων πρὸς τὴν περιοχὴν Κριβολὰκ, ὡς καὶ ἡ περιγραφὴ τῆς ἐν τάχει ἀποφασισθείσης ἀναδιπλώσεως πρὸς Θεσσαλονίκην, καὶ ἀρξαμένης τὴν 24ην Νοεμβρίου 1915 (ν.ἡμ.), ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν σκέπην, παρέχουν πιστὴν εἰκόνα τῆς ἐπικρατούσης πλήρους ἀσυναρτησίας μεταξὺ τῶν Συμμάχων !(1)

Ἀφ' ἑτέρου, ἐκ μέρους τοῦ Γερμανοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελάρχου διαπιστοῦται αὐτολεξεὶ ὅτι, «τὰ Ἀγγλικὰ καὶ Γαλλικὰ στρατεύματα, τὰ ἀποσταλέντα » ἐκ Θεσσαλονίκης πρὸς βοήθειαν τῶν Σέρβων, δὲν ἐπέφερον καμμίαν μεταβολὴν εἰς τὴν τελευταίαν πρᾶξιν τοῦ Σερβικοῦ δράματος»(2).

Ἐκ τοῦ ἐξαναγκασμοῦ πρὸς σύμπτυξιν τῶν Ἀγγλο-Γαλλικῶν στρατευμάτων καὶ ἐπάνοδον τούτων ἐντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ἐδημιουργήθη ἓν σοβαρώτατον πολιτικὸν ζήτημα.

Οἱ μὲν Γερμανοί, ἰσχυρίζοντο ὅτι, ἐφόσον ἡ Κυβέρνησις Σκουλούδη ἐξήγγελλεν τὴν τήρησιν οὐδετερότητος, ἐπεβάλλετο, συμφώνως πρὸς τὰ Διεθνῆ Νόμιμα, ὁ ἀφοπλισμός, ἂν μὴ ἡ κάθειρξις εἰς στρατόπεδον συγκεντρώσεως, τῶν Σερβικῶν καὶ Συμμαχικῶν Στρατευμάτων, ἅμα τῇ εἰσόδῳ των εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἐδάφη.

Ἐκ παραλλήλου, οἱ Σύμμαχοι ἰσχυρίζοντο ὅτι, ἐφόσον ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου εἶχε προσκαλέσει τὰ Συμμαχικὰ Στρατεύματα εἰς Θεσσαλονίκην, ἡ διαδεχθεῖσα ταύτην Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ ἀφοπλίσῃ ταῦτα, ἀποβιβασθέντα κατόπιν αἰτήσεως ἑτέρας Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο διεξήχθησαν μακραὶ καὶ ἐπίπονοι διαπραγματεύσεις. Ἤδη, ἀπὸ μακροῦ, ἀπὸ τῆς πρώτης παραιτήσεως τοῦ Βενιζέλου, φθίνοντος τοῦ Φεβρουαρίου 1915, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Ἐπιτελεῖον εἶχον χαρακτηρισθῆ ὡς Γερμανόφιλοι. Καθὰ μᾶς διαβεβαιοῖ ὁ Sir Basil Thomson, ὁ Ἀρχηγὸς τῆς ἐν Ἑλλάδι Intelligence Service, ἡ Εὐρωπαϊκὴ Κοινὴ Γνώμη, ἐτηρεῖτο, σκοπίμως, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν προσπαθειῶν, κατὰ τὴν ἄνοιξιν καὶ τὸ θέρος τοῦ 1915, τῶν μεταβενιζελικῶν Κυβερνήσεων πρὸς ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ. Ἐξ ἄλλου, ἡ Ἑλληνικὴ Μεσογειακὴ φαντασία, ὠργίαζεν. Ὁ ἡμερήσιος φιλελεύθερος τύπος ἐξηρέθιζε τὴν Ἑλληνικὴν Κοινὴν Γνώμην μὲ φανταστικὰς πληροφορίας. Ἰσχυρίζετο ὅτι, 500.000 Ἀγγλο-Γάλλων ἔπλεον πρὸς Θεσσαλονίκην καὶ ἐν τούτοις ἡ Ἑλλάς, προδιδομένη, παρέμενεν οὐδετέρα (3). Ἡ ἰταμή, ἀλλὰ καὶ ἀνόη-

---

1. Sarrail. Σελίδες 25-54.
2. Falkenhayn. Σελίδες 144-146.
3. Βλέπε λ.χ. ἐφημερίδα «Πατρίς» τῆς 10ης Ὀκτωβρίου 1915 (π.ἡμ.).

τος συγχρόνως, προεκτεθεῖσα διακοίνωσις τῆς 'Αντάντ τῆς 3ης Αὐγούστου πρὸς τὴν 'Ελληνικὴν Κυβέρνησιν, ἡ ἐλθοῦσα εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, εἶχε προκαλέσει τὴν ἀγανάκτησιν, δικαίως, μεγάλης μερίδος τοῦ ἄλλοτε ποτὲ σχεδὸν ὁμοφώνως 'Ανταντοφίλου 'Ελληνικοῦ Λαοῦ. 'Εν μέσῳ μιᾶς ἐπικρατούσης τοιαύτης πολιτικο-στρατιωτικῆς ἀναρχίας εἰς τὰ Βαλκάνια, ὁ Sarrail ἀποβλέπει καὶ εἰς βομβαρδισμὸν τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τῶν πυροβόλων τοῦ Συμμαχικοῦ Στόλου (1).

'Η κατὰ τὴν 8/21 Σεπτεμβρίου 1915 κήρυξις ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας γενικῆς ἐπιστρατεύσεως, εἶχε προκαλέσει τὴν ἄμεσον παραίτησιν τοῦ τετυφλωμένου ἐξ ἐμπιστοσύνης πρὸς τὴν Βουλγαρίαν Γάλλου 'Υπουργοῦ τῶν 'Εξωτερικῶν Delcassé. Τοῦτον διεδέχθη ὁ Briand, διαπνεόμενος ὑπὸ αἰσθημάτων φιλίας πρὸς τὴν Χώραν μας, καὶ ὑπέρμαχος τῆς δημιουργίας τοῦ Συμμαχικοῦ Μακεδονικοῦ Μετώπου.

Τὴν 11ην Νοεμβρίου (ν.ἡμερ.) κατὰ τὴν συνεδρίασιν τοῦ Γαλλικοῦ 'Υπουργικοῦ Συμβουλίου, λαμβάνεται μία ἐπιτυχὴς ἀπόφασις, ἡ ἀποστολὴ εἰς 'Ελλάδα τοῦ Γάλλου φιλέλληνος, θαυμαστοῦ τοῦ 'Ελευθερίου Βενιζέλου, τοῦ 'Υπουργοῦ Denys Cochin. Οὗτος τυχὼν ἐπανειλημμένων ἀκροάσεων ἐν 'Αθήναις ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Πρωθυπουργοῦ Σκουλούδη, καὶ πραγματοποιήσας ἐπανειλημμένας συνεργασίας ἐν Θεσσαλονίκῃ μετὰ τοῦ Γάλλου 'Αρχιστρατήγου Sarrail, καὶ μετὰ Σέρβων καὶ Συμμάχων ἀξιωματούχων, ἔφερεν εἰς αἴσιον καὶ ἐπιτυχὲς πέρας τὴν ἀποστολήν του.

'Ο Γάλλος λοιπὸν οὗτος 'Υπουργός, εἰς ὀλιγοσέλιδον σύγγραμμα, ὅπερ ἐμνημονεύσαμεν ἤδη, παρέχει λίαν ἐνδιαφερούσας πληροφορίας, ἀφορώσας τὴν Χώραν μας καὶ τοὺς Συμμάχους, κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην ἐποχήν. Αἱ πληροφορίαι αὗται δύνανται νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἀκολούθως : 'Ανεπάρκεια τῶν διατεθεισῶν δυνάμεων ἐκ μέρους τῶν Κυβερνήσεων 'Αγγλίας καὶ Γαλλίας εἰς τὸν Sarrail. 'Ιδίως ἐστερεῖτο βαρέος πυροβολικοῦ. Διέθετε μέχρι Δεκεμβρίου 1915 μόνον ἓξ βαρέα πυροβόλα. Διαπιστώνει τὸ ἄγχος καὶ τὴν ἀγωνίαν ἥτις κατεῖχε τοὺς Συμμάχους ἐκ τοῦ φόβου ὅτι ἡ Χώρα μας θὰ ἠχμαλώτιζε τὰ ὑποχωροῦντα Συμμαχικὰ στρατεύματα. 'Αναφέρει ὅτι ὁ Βρεττανὸς Ναύαρχος Nicholson ἐθεώρει τὰ Συμμαχικὰ στρατεύματα ὡς ὁμήρους εἰς χεῖρας τῶν 'Ελλήνων. Οἱ Σέρβοι ἐξεφράζοντο ἰδίως ἐναντίον τῶν ῎Αγγλων καὶ Ρώσων. Θεωρεῖ τὴν 'Ελλάδα ὡς ἀθετήσασαν τὰς πρὸς τὴν Σερβίαν συμβατικὰς ὑποχρεώσεις καὶ δὲν ἐπικροτεῖ τὴν πολιτικὴν τοῦ ῞Ελληνος Βασιλέως, ἀποφασίσαντος ἤδη νὰ τηρήσῃ οὐδετερότητα. Πλὴν ὅμως, ἀναγνωρίζει τὴν καλὴν θέλησιν τούτου ὅπως διευθετήσῃ τὰς μετὰ τῶν Συμμάχων πολιτικο-στρατιωτικὰς διαφοράς. Διὰ τὴν Βασίλισσαν Σοφίαν εἶχε σχηματίσει τὴν γνώμην, ὅτι αὕτη, κατὰ βάθος, δὲν ἦτο πεπεισμένη περὶ τῆς Γερμανικῆς τε-

---

2. Sarrail. Σελὶς 40.

λικῆς νίκης. Τέλος ἐπάγεται ὅτι ὁ Ἕλλην Βασιλεύς, καὶ ἡ Κυβέρνησίς του, ἐτήρησαν πιστῶς τὰ συμφωνηθέντα μετὰ τῶν Συμμάχων διὰ τοῦ Denyss Cochin.

Ἐξίσου ἐνδιαφερούσας πληροφορίας ἐπὶ τῶν γεγονότων εἰς τὰ Βαλκάνια τῆς ἐποχῆς ταύτης παρέχει ὁ Γάλλος Πρόεδρος Poincaré, ὁ Βρεττανὸς Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

Η'.

ΜΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΗ ΑΚΡΟΑΣΙΣ

Ἐκ τῆς μελέτης πλείστων ἄλλων ἐγκύρων πηγῶν, ἀλλ' ὅμως ὅλως ἰδιαιτέρως, ἐκ τῆς μελέτης τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Γάλλου Στρατηγοῦ Sarrail καὶ τοῦ Γάλλου Ὑπουργοῦ Denys Cochin, προκύπτει, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ τὸ ἀκόλουθον συμπέρασμα : Ὁ Γάλλος αὗτος Ἀρχιστράτηγος τοῦ Συμμαχικοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου, ὅστις, καθ' ἃ ἤδη ἐξεθέσαμεν, εἶχε καταγγελθῆ τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς 3ης Δεκεμβρίου 1914 ἐκ μέρους τοῦ Γάλλου Στρατηγοῦ Foch, τοῦ ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1918 Ἀρχιστρατήγου τῶν Συμμαχικῶν Δυνάμεων, δι' ἀντιστρατιωτικὰς ἐνεργείας καὶ πολιτικαντισμοὺς ἐν τῷ Δυτικῷ μετώπῳ (1), ἐν τῷ Μακεδονικῷ μετώπῳ διαπνέεται ὑπὸ μιᾶς ἀφθάστου ὑβριστικῆς καχυποψίας καὶ ἐχθρότητος ἐναντίον τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Ὡς εἴδομεν, ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, ὅτι ἀπέβλεψεν εἰς τὸν βομβαρδισμὸν τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τοῦ Συμμαχικοῦ Στόλου.

Ἐν τούτοις, ἡ διάσωσις τῆς Στρατιᾶς του ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν ἢ τὸν ἀφοπλισμόν, ἥτις ὠφείλετο, κατὰ κύριον λόγον, εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς Γερμανικῆς Ἡγεσίας ὅπως ἀποσύρῃ τὸ δυνατὸν ταχύτερον τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα ἐκ τῶν Βαλκανίων καὶ μεταφέρῃ ταῦτα εἰς τὸ Δυτικὸν μέτωπον, καὶ ἐπὶ πλέον καὶ εἰς τὰς διεξαχθείσας προσωπικὰς διαπραγματεύσεις μεταξὺ τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως καὶ τοῦ Γερμανοῦ Αὐτοκράτορος, ἠνάγκασε τὸν Γάλλον Ἀρχιστράτηγον τοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου εἰς μίαν χαρακτηριστικὴν μεταστροφήν.

Ὁ Γάλλος ἱστορικὸς Driault, περιγράφει μὲ συνοπτικὴν σαφήνειαν τὸ ταξείδιον τοῦ Sarrail εἰς «Canossa», εἰς Ἀθήνας (2). Ὁ ἐν Ἀθήναις κατὰ ἐποχὴν ἐκείνην Γάλλος Πρέσβυς Guillemin, κατόπιν συνεννοήσεως καὶ μετὰ

1. Joffre, II. Σελίδες 105 ὡς 121.

2. Γαλλικὴ ἔκφρασις, ὑποδηλοῦσα ταξείδιον ταπεινωτικὸν ἀτόμου ἐπιδείξαντος μέχρι τινὸς ἄφθαστον ἀγερωχίαν καὶ μεταμεληθέντος μεταγενεστέρως. Πρόκειται περὶ ἱστορικοῦ γεγονότος ἀναγομένου εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Γερμανοῦ Αὐτοκράτορος Ἐρρίκου ΙΓ' καὶ τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ VII.

τῆς Κυβερνήσεώς του, ὠργάνωσε τὸ ταξείδιον τοῦ Sarrail εἰς Ἀθήνας, προκειμένου οὗτος νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς ἀκρόασιν ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου(1). Ἡ ἀκρόασις αὕτη ἔλαβε χώραν τὴν 21ην Φεβρουαρίου 1916 (ν.ἡμ.) τὴν 11.15′ ὥραν. Διεξήχθη εἰς τόνον φιλικώτατον. Ἀποχαιρετῶν ὁ Sarrail τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα, ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ἀπεφάσιζε μεταγενεστέρως νὰ ἐξέλθῃ τῆς οὐδετερότητος, ὅτι θὰ ἐπανήρχετο εἰς Ἀθήνας ἵνα, ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του τοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν Συμμαχικῶν Δυνάμεων Μακεδονίας, «λάβῃ τὰς ὁδηγίας τοῦ ἐνδόξου Ἀρχιστρατήγου ὅστις εἶχεν ὁδηγήσῃ νικηφόρως τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐπὶ τῶν ἰδίων πεδίων τῶν μαχῶν».

Ἐπάγεται ὁ Driault: ὁ Βασιλεὺς ἐκολακεύθη πολὺ ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Sarrail. Ἡ ἀνδρικὴ ἐμφάνισις τοῦ Γάλλου Στρατηγοῦ παρέσχεν εὐμενῆ ἐντύπωσιν εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν Λαόν, ὅστις τὸν ἐπευφήμισε ζωηρῶς ζητωκραυγάζων ὑπὲρ τῆς Γαλλίας.

Θ′
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἦτο ἔκτοτε προφανὲς ὅτι, ἡ δοθεῖσα ἀπάντησις ἐκ μέρους τῆς Βρεττανικῆς καὶ Γαλλικῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὴν Κυβέρνησιν Βενιζέλου, κατὰ τὴν 23ην Σεπτεμβρίου 1915 (ν.ἡμ.) διὰ τῆς ὁποίας αὗται ἀνελάμβανον, ἀπὸ κοινοῦ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀναπληρώσουν ἐγκαίρως, διὰ μητροπολιτικῶν συμμαχικῶν δυνάμεων, τὰς 150 χιλιάδας Σέρβων μαχητῶν, τὰς προβλεπομένας ὑπὸ τῆς Ἑλληνο-Σερβικῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως τοῦ Μαΐου 1913, ἀπετέλει φενάκην. Ὀρθῶς, καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, τὸ Ἑλληνικὸν Ἐπιτελεῖον διεῖδε τὴν ἀδυναμίαν τῶν Συμμάχων, ἐμπεπλεγμένων εἰς σφοδρὸν ἀγῶνα εἰς Δαρδανέλλια, νὰ διαθέσουν ἐπὶ πλέον δυνάμεις ἀξιολόγους πρὸς ἔγκαιρον δημιουργίαν Μακεδονικοῦ μετώπου ὑπολογισίμου. Τὰ περιεμλθόντα εἰς τὸ φῶς τῆς μεταπολεμικῆς δημοσιότητος ἀπόρρητα πρακτικὰ τῆς Γαλλικῆς Βουλῆς τῆς μυστικῆς συνεδριάσεως τῆς 16ης Ἰουνίου 1916 (ν.ἡμ.), ἁπλῶς πιστοποιοῦν ἓν γεγονὸς ἔκτοτε ἀφ' ἑαυτοῦ προφανές(2). Συνεπῶς ἡ Χώρα μας, οὔτε ἠθέτησε Συμβατικὰς ὑποχρεώσεις πρὸς τὴν σύμμαχον Σερβίαν, οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ προλάβῃ τὴν συντριβὴν τῶν Σερβικῶν δυνάμεων, διαθέτουσα πρὸς τοῦτο ἐγκαίρως ἐπαρκεῖς δυνάμεις ἐν τῇ περιοχῇ βορείως τοῦ ποταμοῦ Σερβικοῦ Μοράβα, ἐν τῇ περιοχῇ δηλαδὴ ἐν τῇ ὁποίᾳ συνετελέσθη ἡ στρατηγικὴ συντριβὴ τῶν Σέρβων.

Ἐπίσης, αἱ ἀποβιβασθεῖσαι εἰς Θεσσαλονίκην Συμμαχικαὶ δυνάμεις, χρονικῶς καθυστερημέναι καὶ ποσοτικῶς ἐν ἀρχῇ λίαν ἀνεπαρκεῖς, μία Μεραρχία ἔναντι τῶν ὑποσχεθεισῶν 150 χιλιάδων ἀνδρῶν, δὲν ἠδύναντο καὶ αὗται, πολλῷ μᾶλλον ἢ αἱ Ἑλληνικαὶ δυνάμεις, νὰ συμβάλλουν εἰς τὴν ματαίωσιν τῆς Σερβικῆς συντριβῆς.

---

1. Histoire Diplomatique de la Grèce». Τόμος V. Σελὶς 231.
2. Τῶν ἀπορρήτων τούτων Πρακτικῶν κατέχομεν φωτοτυπίαν δεόντως κεκυρωμένην.

Ἡ ἀναστολὴ τῆς καταδιώξεως, ἐντεῦθεν τῆς Ἑλληνικῆς μεθορίου, τῶν ὑποχωρουσῶν Συμμαχικῶν δυνάμεων, καταδιωκομένων ἐκ μέρους τῶν Γερμανο-Βουλγάρων, ἀποδοτέα εἰς δύο αἴτια: Πρῶτον μέν, εἰς τὴν σπουδὴν ὑφ' ἧς κατείχετο ἡ Ἀνωτάτη Γερμανικὴ Στρατιωτικὴ Ἡγεσία, ὅπως ἀποσύρῃ τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα ἐκ τῶν Βαλκανίων καὶ μεταφέρῃ ταῦτα, τὸ δυνατὸν ταχύτερον, εἰς τὸ Δυτικὸν μέτωπον, καθόσον ἐφρόνει ὅτι ἦτο ἐπικειμένη ἡ κατάρρευσις τῆς Γαλλίας. Λίαν χαρακτηριστικὸν πρὸς τοῦτο στοιχεῖον, ἀποτελεῖ, ἐπὶ πλέον τῶν ἐν τῷ παρόντι Κεφαλαίῳ ἐκτεθέντων σχετικῶς, καὶ ἡ ὑποβληθεῖσα ἔκθεσις, κατὰ τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1915, ἐκ μέρους τοῦ Γερμανοῦ Ἐπιτελάρχου πρὸς τὸν Γερμανὸν Αὐτοκράτορα(1). Δεύτερον δέ, ἀποδοτέα εἰς τὰς διεξαχθείσας συνεννοήσεις μεταξὺ τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως καὶ τοῦ Γερμανοῦ Αὐτοκράτορος, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων ἐν τέλει ἀπεφεύχθη ἡ ἐγκάθειρξις εἰς στρατόπεδον συγκεντρώσεως, ἢ ὁ ἀφοπλισμός, τῶν ἐντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους ὑποχωρησασῶν Συμμαχικῶν δυνάμεων, συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχικὰς νομίμους ἀξιώσεις τῆς Γερμανίας. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου τὰ σχόλια τοῦ μεταφραστοῦ τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Γερμανοῦ Ἐπιτελάρχου, τοῦ Γάλλου Στρατηγοῦ A. Niessel, συμπίπτουν πρὸς τὰ ἡμέτερα συμπεράσματα(2). Σημειωτέον ὅτι, ἤδη ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εἶχε δηλώσει κατηγορηματικῶς πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις Γάλλον Πρεσβευτήν, ὅτι ἐφεξῆς θὰ ἠκολούθει πολιτικὴν οὐδετερότητος(3).

* * *

Ἡ τοιαύτη ἀπόφασις τῆς Γερμανικῆς Ἡγεσίας περὶ ἀναστολῆς τῆς περαιτέρω καταδιώξεως ἐντεῦθεν τῆς Ἑλληνικῆς μεθορίου, κρινομένη ἐκ τῶν ὑστέρων, ὑπῆρξεν ἀτυχὴς διὰ τὰ συμφέροντα τῶν Κεντρικῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Falkenhayn διαπιστώνει δυσχερείας μεταφορῶν πρὸς νότον, λόγω τῆς μοναδικῆς ἁπλῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς κανονικοῦ πλάτους ἀπὸ Βελιγραδίου πρὸς Θεσσαλονίκην. Κάθε ἄλλο ὅμως ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποφαίνηται ὅτι αἱ δυσχέρειαι αὗται ἀπετέλεσαν τὸ αἴτιον τῆς ματαιώσεως τῆς περαιτέρω προελάσεως. Κατὰ τὸν Γερμανὸν Ἐπιτελάρχην, ἡ ἀποχώρησις τῶν Συμμάχων ἐκ τῶν Δαρδανελλίων ὑπῆρξε τὸ τελικὸν στοιχεῖον ὅπερ ἤγαγε τὴν Ἀνωτάτην Γερμανικὴν Ἡγεσίαν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς ὁριστικῆς ἐγκαταλείψεως παντὸς σχεδίου συνεχίσεως ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τῶν Κεντρικῶν ἐναντίον τῶν Συμμάχων πρὸς κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐὰν οἱ Σύμμαχοι ἀπωθοῦντο πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀποκοπτομένης τῆς

---

1. Falkenhayn. Σελίδες 161 ἕως 169.
2. Idem. Πρόλογος Γάλλου μεταφραστοῦ Στρατηγοῦ A. Niessel. Σελίδες V καὶ VI.
3. Ἀπομνημονεύματα Poincaré. Τόμος VII. Σελὶς 212. Καταχώρησις τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου 1915.

γραμμῆς ὑποχωρήσεώς των πρὸς 'Ανατολικὴν Μακεδονίαν καὶ πρὸς Θεσσαλίαν, δὲν θὰ ἐδημιουργεῖτο τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον. 'Εὰν δὲ δὲν ἐδημιουργεῖτο τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον, καὶ δὲν διετηρεῖτο κατὰ τὰ ἔτη 1915-1918, δὲν θὰ ἐπηκολούθει καὶ ἡ ἐν τῷ μετώπῳ τούτῳ διενεργηθεῖσα 'Ελληνο-Συμμαχικὴ ἐπίθεσις τοῦ Σεπτεμβρίου 1918. 'Εκ παραλλήλου, ἡ κατάρρευσις τοῦ Μετώπου τοῦ Δουνάβεως, συνεπείᾳ τῆς 'Ελληνο-Συμμαχικῆς ταύτης ἐπιθέσεως τοῦ Σεπτεμβρίου 1918, ἀπετέλεσε, κατὰ τὸν Γερμανὸν 'Επιτελάρχην Λούδενδορφ, τὸ προοίμιον τῆς ἐπακολουθησάσης καταρρεύσεως τοῦ Δυτικοῦ μετώπου κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1918.

Τεκμήριον καταδεικνῦον τὴν ἀναγνώρισιν ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων τῆς ὀφελείας, ἥτις προέκυψε διὰ τούτους ἐκ τῆς τηρηθείσης πολιτικῆς τῆς οὐδετερότητος ἐκ μέρους τῆς Χώρας μας, μέχρι τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ ἔτους 1916, ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἐκ μέρους τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως ἐπιζητηθεῖσα ἀκρόασις τοῦ Sarrail παρὰ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου κατὰ τὴν 21ην Φεβρουαρίου 1916 (ν.ἡμ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΟΙ ΕΜΠΟΛΕΜΟΙ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1916
Η ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΡΟΥΠΕΛ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΒΟΥΛΓΑΡΟΥΣ

Α'

ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ φθινοπώρου 1915, ἡ παράδοσις τοῦ Ροῦπελ κατὰ τὴν 13/26 Μαΐου 1916, πρὸς τοὺς Βουλγάρους, ἄνευ ἀντιστάσεως, ἐκ μέρους τῆς 'Ελληνικῆς φρουρᾶς του, ἀποτελεῖ γεγονὸς χαρακτηριστικὸν καὶ σημαίνοντα σταθμὸν ἐν τῇ ὅλῃ ἐξελίξει τῆς ἐθνικῆς μας πορείας, διαρκοῦντος τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Τὸ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ σημαντικὸν τοῦτο γεγονός, προσλαμβάνει ἔτι μᾶλλον μείζονα σημασίαν, δεδομένου ὄντος ὅτι, ἡ παράδοσις αὕτη ἔλαβε χώραν εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν εἶχον ὡριμάσει πλέον αἱ συνθῆκαι τῆς ἐξόδου μας παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν φυσικῶν μας Συμμάχων, τῆς 'Αντάντ.

Πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος τούτου, ἐπιβάλλεται ὅπως, ὡς καὶ εἰς προηγούμενα τοιαῦτα, προηγηθῇ μία σύντομος ἀνάπτυξις τοῦ πλαισίου ἐντὸς τοῦ ὁποίου θὰ ἐνταχθῇ τοῦτο, ἡ ἀνάπτυξις δηλαδὴ τῆς γενικωτέρας πολιτικοστρατηγικῆς καταστάσεως τῶν ἐμπολέμων, ὡς καὶ εἰδικώτερον τῶν Βαλκανίων, κατὰ τὴν ὑπ' ὄψει ἐποχήν.

Β'

Η ΓΕΝΙΚΩΤΕΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟ-ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΕΜΠΟΛΕΜΩΝ

'Εν τῷ 'Ανατολικῷ Μετώπῳ, φθίνοντος τοῦ πρώτου ἑξαμήνου τοῦ 1916, διενεργεῖται ἐκ μέρους τῶν Ρώσων, ὑπὸ τὴν 'Αρχιστρατηγίαν τοῦ Broussilov, μία γενικὴ ἐπίθεσις διήκουσα ἀπὸ βορρᾶ, ἀπὸ Ρήγας, ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς, μέχρι Τσέρνοβιτς, πρὸς νότον, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Προύθου, ἤτοι ἐπὶ μετώπου, a vol d'oiseau, ὑπὲρ τὰ 900 χιλιόμετρα. 'Η ἐπίθεσις αὕτη ἐσημείωσεν ἀσημάντους τινὰς ἐπιτυχίας μόνον πρὸς νότον, πρὸς Μπουκοβίναν καὶ Καρπάθια. 'Επὶ τοῦ ὑπολοίπου μετώπου, ἡ Ρωσικὴ αὕτη ἐπίθεσις ἐκαθηλώθη ἀπὸ τῶν πρώτων βημάτων τῆς ἐξορμήσεώς της.

'Εν τῷ Δυτικῷ μετώπῳ, ἀπὸ τῆς 8ης / 21ης Φεβρουαρίου 1916, ἐγκαινιάζεται ἐκ μέρους τῶν Γερμανῶν, μεγάλης ὁλκῆς ἐπίθεσις ἑκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ Meuse, μὲ τελικὸν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν κατάληψιν τοῦ καταστάντος ἔκτοτε περιφήμου ὀχυροῦ Verdun. 'Η πενταμήνου διαρκείας ἐπίθεσις αὕτη ἐκπνέει φθίνοντος τοῦ μηνὸς 'Ιουνίου, ἄνευ καταλήψεως τοῦ ὀχυροῦ. 'Η τοιαύτη ἐν τέλει καθήλωσις τῆς Γερμανικῆς ταύτης ἐπιθέσεως, ὁλκῆς στρατηγικῆς, ἀπετέλει ἔνδειξιν ὅτι, ἐν Γερμανίᾳ εἶχεν ἐπέλθει ὁ κάματος. Δὲν ἐπρόκειτο νὰ νικήσῃ. Τὰ ἐπακόλουθα τῆς τοιαύτης καθηλώσεως τῶν Γερμανῶν, κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1916, ἦσαν καταφανέστερα, συγκρινόμενα πρὸς τὴν ἀναχαίτισιν τῶν Γερμανῶν ὑπὸ τοῦ Joffre, κατὰ τὴν κεραυνοβόλον ἐπίθεσίν των, διαρκούσης τῆς πρώτης μάχης τῆς Μάρνης, τῶν μηνῶν Αὐγούστου - Σεπτεμβρίου 1914.

'Απὸ τῆς 1ης 'Ιουλίου 1916, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχαίτισιν τῆς Γερμανικῆς ἐπιθέσεως, ἐπακολουθεῖ στρατηγικὴ ἀντεπίθεσις, ἐκ μέρους τῶν Γάλλων, ἑκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ Somme, τερματισθεῖσα τὴν 29ην Αὐγούστου, μὲ κέρδος σχετικῶς ἀσήμαντον, τὴν δημιουργίαν ἐκ μέρους τῶν Γάλλων θύλακος πρὸς Peronne, βάθους 10—20 περίπου χιλιομέτρων. 'Η τοιαύτη ἀναχαίτισις τῶν Γάλλων ἀπετέλει τεκμήριον μιᾶς ἐξισορροπήσεως τῶν δυνάμεων εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἐμπολέμους, εἰς ἀμφότερα τὰ δύο μεγάλα θέατρα πολέμου, τὸ 'Ανατολικὸν καὶ τὸ Δυτικόν. Δὲν εἶχε γίνει εἰσέτι ἀντιληπτὴ ἡ ποσότης τοῦ χάλυβος, ἥτις ἀπῃτεῖτο, διὰ νὰ μετατρέψῃ τὸν ἀγῶνα χαρακωμάτων εἰς πόλεμον κινήσεων, εἰς πόλεμον ἑλιγμῶν.

Εἰς τὸν ἀνὰ τοὺς 'Ωκεανοὺς ἀγῶνα, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Falkenhayn (1), διαπράττεται ἐκ μέρους τῶν Γερμανῶν ἓν σοβαρὸν σφάλμα. 'Ο Καγκελλάριος τῆς Αὐτοκρατορίας μεταπείθει τὸν 'Αρχηγὸν τοῦ Ναυτικοῦ 'Επιτελείου

1. Falkenhayn. Μετάφρασις Στρατηγοῦ Niessel. Σελίδες 169-171.

ὅπως οὗτος συγκατατεθῇ εἰς τὴν ἀναβολὴν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἄνευ περιορισμῶν ὑποβρυχίου ἀγῶνος. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Γερμανοῦ Ἐπιτελάρχου, ἡ τοιαύτη ἀναβολή, ναὶ μὲν ἐπεβράδυνε τὴν ἔξοδον τῆς Ἀμερικῆς παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ, πλὴν ὅμως διηυκόλυνε τὰς θαλασσίας μεταφορὰς τῶν Συμμάχων εἰς μίαν λίαν κρίσιμον περίοδον θαλασσίων μεταφορῶν δι' αὐτούς. Ἐξ ἄλλου, διὰ τῆς ναυμαχίας τῆς Ἰουτλάνδης, παρ' ὅτι οἱ Βρετανοὶ ὑπέστησαν τὴν 31ην Μαΐου (ν.ἡμ.) μείζονας ζημίας εἰς σκάφη καὶ εἰς ἀνθρώπινον ὑλικόν, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς Γερμανούς, ἐν τούτοις, ὁ Στόλος τῶν Κεντρικῶν δὲν ἀπετόλμησεν ἔκτοτε νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἐκ παρατάξεως τὸν Στόλον τῶν Συμμάχων.

Τὴν ἐπικρατοῦσαν τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπογοήτευσιν εἰς ἀμφοτέρας τὰς παρατάξεις τῶν ἐμπολέμων, ὡς ἐκ τῆς παρατάσεως τοῦ ἀγῶνος, συνεπείᾳ τῆς ἑκατέρωθεν ἐξισορροπήσεως τῶν διατιθεμένων μέσων, καταδεικνύουν, τὰ ἀκόλουθα δύο γεγονότα : Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἀντικατάστασις τοῦ Γερμανοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελάρχου Falkenhayn, τοῦ διαδεχθέντος τὸν γηραιὸν Μόλτκε, μετὰ τὴν ἀναχαίτισιν τῶν Γερμανῶν κατὰ τὴν πρώτην μάχην τῆς Μάρνης, κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1914, διὰ τῆς δυάδος Hindenburg - Ludendorff. Σημειωτέον ὅτι, ἡ ἀντικατάστασις αὕτη ἔλαβε χώραν τὴν 6/19ην Αὐγούστου 1916, ἤτοι δύο ἡμέρας μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ἐκ μέρους τῆς Ρουμανίας ἐναντίον τῶν Κεντρικῶν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀντικατάστασις τοῦ Γάλλου Ἀρχιστρατήγου Joffre, ἐξαναγκασθέντος εἰς ὑποβολὴν παραιτήσεως τὴν 13ην/26ην Δεκεμβρίου 1916, καὶ ἀντικατασταθέντος ὑπὸ τοῦ Nivelle παρὰ τὴν ἐνδόμυχον ἐπιθυμίαν τοῦ Γάλλου Πρωθυπουργοῦ Briand (1).

Παρὰ τὴν τοιαύτην ἐξισορρόπησιν δυνάμεων, ἡ ἧττα τῆς Ρουμανίας κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1916, ἐπιτυγχάνεται ἐν τούτοις ἐντὸς σχετικῶς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος. Ἡ ταχύτης τῆς τοιαύτης ἥττης τοῦ Ρουμανικοῦ Στρατοῦ, οὗτινος ἡ μαχητικότης δὲν εἶχε δοκιμασθῇ εἰς τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον τοῦ 1913, ἀποδοτέα, ὡς ἀναφέρει ὁ Falkenhayn, εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι, καθηλωθείσης ἤδη τῆς ἐπιθέσεως Broussilov, ἦσαν διαθέσιμα Γερμανικὰ στρατεύματα εἰς τὸ θέατρον τῶν Καρπαθίων.

Ἡ ἀνασκόπησις εἰς ἣν προβαίνει εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του, λήγοντος τοῦ ἔτους 1916, ὁ Ludendorft, Γενικὸς ἤδη Ἐπιτελάρχης τοῦ Ἀρχιστρατήγου τῶν Κεντρικῶν Hindenburg, ἐμφανίζει τὰς ὑφισταμένας ποικίλας δυσυπερβλήτους δυσχερείας διὰ τὴν Αὐτοκρατορίαν, παρ' ὅτι ὁ ἐχθρός, μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης, δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ κατακτήσῃ οὐδὲ σπιθαμὴν Γερμανικοῦ ἐδάφους.

---

1. Joffre. Vol. II. Σελίδες 433-4.

Γ'

Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 1916

Ἡ πλήρης ἐγκατάλειψις τῶν Δαρδανελλίων ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων, ἀρχομένου τοῦ 1916, παρ' ὅτι ἀπετέλει, ὡς ἤδη λεπτομερῶς ἐξεθέσαμεν, παράγοντα μεγίστης ἀνακουφίσεως διὰ τὴν Ἀνωτάτην Γερμανικὴν Ἡγεσίαν, ἐξαλειφομένης πάσης ἀπειλῆς ἐναντίον τῶν στρατηγικῶν συγκοινωνιῶν Βερολίνου—Βαγδάτης, ἐν τούτοις, ἀπὸ ἀπόψεως τακτικῆς, ἐνεφάνιζε πλεονεκτήματα διὰ τοὺς Συμμάχους, εἰδικῶς εἰς ὅ,τι ἀφεώρα τὸ θέατρον πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων Μακεδονίας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, αἱ θαλάσσιαι μεταφοραὶ ἦσαν, ἔν τινι μέτρῳ, ἐπισφαλεῖς λόγῳ τῶν ἐξ ὑποβρυχίων κινδύνων. Οὐχ ἧττον ὅμως, αἱ ἀπὸ Δαρδανελλίων θαλάσσιαι μεταφοραὶ τῶν Συμμαχικῶν στρατευμάτων, ἀποβιβαζομένων εἰς Θεσσαλονίκην, καὶ μεταφερομένων διὰ ξηρᾶς πρὸς τοὺς χώρους τοῦ πολεμικοῦ θεάτρου ἐπιχειρήσεων Μακεδονίας, ἦσαν πολὺ εὐχερέστεραι ἐν συγκρίσει πρὸς ἐνδεχομένας μεταφορὰς Τουρκικῶν στρατευμάτων ἐκ Δαρδανελλίων διὰ τῶν Τουρκικῶν καὶ Βουλγαρικῶν σιδηροδρόμων εἰς τοὺς ἀντιστοίχους χώρους τοῦ Μακεδονικοῦ θεάτρου ἐπιχειρήσεων τῶν ἀντιπάλων. Ἐπὶ πλέον τούτου, μέγα μέρος τῶν ἀπελευθερωθέντων Τουρκικῶν στρατευμάτων ἐκ τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν ἐπιχειρήσεων ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων, κατηυθύνθησαν πρὸς τὴν Μέσην Ἀνατολὴν ἔνθα διεξήγοντο σκληροὶ ἀγῶνες, μείζονος ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Μακεδονικοῦ θεάτρου ἐπιχειρήσεων.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐγκατάλειψιν ἐκ μέρους τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων τοῦ Βαλκανικοῦ χώρου, μετὰ τὴν συντριβὴν τοῦ Σερβικοῦ Στρατοῦ, περὶ ταύτης ἐξεθέσαμεν εἰς τὸ προηγούμενον Κεφάλαιον, παραθέσαντες λεπτομερῶς καὶ τοὺς λόγους τῆς τοιαύτης ἐγκαταλείψεως, ὡς ἐκθέτει τούτους ὁ Γερμανὸς Ἐπιτελάρχης Falkenhayn.

Ἐκ τῶν ὡς ἀνωτέρω ἐλαχίστων ἐκτεθέντων προκύπτει ὅτι, αἱ Συμμαχικαὶ δυνάμεις ὑπὸ τὸν Γάλλον Στρατηγὸν Sarrail ἐν τῷ Μακεδονικῷ μετώπῳ, σὺν τῷ χρόνῳ, ἔβαινον συνεχῶς ἐνισχυόμεναι. Εἶναι δυσχερὲς κατὰ ἡμερομηνίαν νὰ καθορίσωμεν τὴν ἐπερχομένην αὔξησιν εἰς τὰς συμμάχους δυνάμεις, ἥτις, σὺν τοῖς ἄλλοις, ὠφείλετο καὶ εἰς τὴν κατάλληλον λῆψιν ὑγειονομικῶν μέτρων ἐναντίον τῆς ἑλονοσίας, ἥτις, ἐν τῇ κυριολεξίᾳ ἐν ἀρχῇ, εἶχε θερίσει τὰ Συμμαχικὰ Στρατεύματα. Ἐξ ἀντιθέτου, ἐπάνοδος Γερμανικῶν στρατευμάτων πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Βουλγάρων ἦτο δυσχερεστέρα. Τὸ σιδηροδρομικὸν δίκτυον εἰς τὰ Βαλκάνια ἦτο ἀτελέστερον ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην.

Ἐπακόλουθον τῆς τοιαύτης αὐξήσεως τῶν Συμμαχικῶν δυνάμεων ὑπῆρ-

ξε τὸ γεγονὸς ὅτι, τὴν τριήμερον Βουλγαρικὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν Συμμάχων ἀπὸ 17ης μέχρι 20ης Αὐγούστου 1916, ἐπηκολούθησεν ἄμεσος ἀντεπίθεσις ἐκ μέρους τούτων ἀπὸ 20ης Αὐγούστου μέχρι 10ης Σεπτεμβρίου 1916 (ν.ἡμ.) (1).

Δ'

ΑΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΟΣ - ΑΝΤΑΝΤ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1916

Εἴδομεν εἰς τὸ προηγούμενον Κεφάλαιον ὅτι, μετὰ τὴν ἐξομάλυνσιν τῶν ζητημάτων τῶν προκυψάντων ἐκ τῆς ἀξιώσεως τῶν Γερμανῶν πρὸς ἀφοπλισμὸν καὶ ἐγκάθειρξιν τῶν συμπτυχθέντων Συμμάχων ἐκ Κριβολὰκ πρὸς Θεσσαλονίκην, φθίνοντος τοῦ ἔτους 1915, ὁ Στρατηγὸς Sarrail, ἐκτελῶν ἐντολὴν τῆς Κυβερνήσεώς του, ἐγένετο δεκτὸς εἰς ἀκρόασιν κατὰ τὴν 8ην/21ην Φεβρουαρίου 1916 ἐν Ἀθήναις, ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου. Ἡ τοιαύτη ἀκρόασις, καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν, προφανῶς δὲν εἶχε σκοπὸν μόνον τὴν ἔκφρασιν τῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ Γάλλου Ἀρχιστρατήγου, διότι σὺν τοῖς ἄλλοις, χάρις εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, τὰ Συμμαχικὰ στρατεύματα παρέκαμψαν ἐπιτυχῶς ἕν τρομερὸν ἀδιέξοδον. Ἐκφράσεις καὶ φιλοφροσῦναι ὑπὸ τὰς ὑφισταμένας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πολεμικὰς συνθήκας δὲν ἦσαν νοηταί. Ἐνεῖχε βαθύτερον σκοπόν. Ἡ τοιαύτη ἀκρόασις, δι' ἣν εἶχεν ἐκφρασθῆ εὐμενῶς σύμπας ὁ Ἀθηναϊκὸς Τύπος, φιλελεύθερος καὶ ἀντιβενιζελικός, εἶχε σκοπὸν τὴν προετοιμασίαν μιᾶς μελλούσης συνεργασίας τῆς Ἀντὰντ μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι, ἐκ τῶν ὑστέρων, εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του, ὁ Στρατηγὸς Sarrail ἀποφεύγει ἐπιμελῶς, παραλείπει παντελῶς, νὰ κάμῃ μνείαν τῆς τοιαύτης, ταπεινωτικῆς, κατὰ τὸν Driault, ἀκροάσεως.

Ἐξ ὅλων τῶν ἐν τῷ παρόντι Κεφαλαίῳ ἐκτεθέντων, καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἀρχομένου τοῦ 1916, ἡ πολιτικο - στρατηγικὴ κατάστασις, τόσον ἡ γενικωτέρα, ὅσον καὶ ἡ εἰς τὰ Βαλκάνια, εἶχεν ὡριμάσει διὰ τὴν συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ, πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὑπολειφθέντος ἀπελευθερωτικοῦ ἔργου διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ Αὐγούστου 1913.

Ε'

Η ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΡΟΥΠΕΛ

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, ὑπῆρξαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ ἐξακολουθοῦν ὑπάρχουσαι μέχρι σήμερον, δεδικαιολογημέναι ἐπιφυλάξεις περὶ τῆς νομιμότητος τῶν συνθηκῶν, ἀπὸ ἐσωτερικῆς πλευρᾶς, ὑφ' ἃς οἱ Σύμμαχοι ἐκλήθησαν ἐκ μέρους

1. Βλέπε Sarrail «Mon Commandement». Σελίδες 141-150.

τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου πρὸς ἀπόβασιν εἰς Θεσσαλονίκην. Ἀπὸ ἐξωτερικῆς ὅμως πλευρᾶς, ἀπὸ συμμαχικῆς δηλαδὴ πλευρᾶς, παραμένει τὸ γεγονὸς ὅτι, ἡ προσκαλέσασα τούτους Κυβέρνησις ἦτο ἡ νόμιμος Κυβέρνησις τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ἀνανεωθείσης τῆς ἐντολῆς της διὰ τῶν ἐκλογῶν τῆς 31ης Μαΐου 1915. Παραμένει ἐπίσης γεγονὸς πραγματικὸν ὅτι, οἱ Σύμμαχοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς Θεσσαλονίκην πρὸς πόλεμον καὶ οὐχὶ πρὸς ἀνάπαυσιν ἐκ τῶν κακουχιῶν τῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Δαρδανελλίων ἢ ἄλλων μετώπων. Ἐκ μιᾶς λοιπὸν τοιαύτης ρεαλιστικῆς ἐκτιμήσεως τοῦ γεγονότος τούτου ὤφειλε νὰ προκύψῃ, τὸ ἡλίου φαεινότερον συμπέρασμα ὅτι, ὁ τάδε ἢ ὁ δεῖνα χῶρος, ὅστις θὰ ἐξήρκει διὰ τὴν ἐγκατάστασιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν στρατευμάτων τοῦ Sarrail κατὰ τὴν δεῖνα ἢ τὴν τάδε ἡμερομηνίαν, δὲν θὰ ἐξήρκει διὰ μίαν μεταγενεστέραν ἡμερομηνίαν, καθ' ἣν τὰ στρατεύματά του θὰ εἶχον αὐξηθῆ. Ἀσχέτως τοῦ γεγονότος ἐὰν ὁ Στρατηγὸς Sarrail ἐπολιτικολόγει καὶ εἰς τὴν πατρίδα του, ἀσχέτως τοῦ γεγονότος ὅτι δὲν ἦσαν πλήρως βάσιμοι πλεῖσται ὅσαι ὑπερβολαί του καθ' ἡμῶν, ὡς ὑπεύθυνος Ἀρχιστράτηγος ὤφειλε νὰ λάβῃ τὰ μέτρα του διὰ τὴν ἐξασφάλισιν, στρατηγικὴν καὶ τακτικήν, τῶν στρατευμάτων του. Ἀπετέλει ἀπαράδεκτον οὐτοπίαν νὰ γίνῃ παραδεκτὸν ὅτι, ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ, ἠδύνατο νὰ κινῆται ὁ ἐν ἐπιστρατεύσει τελῶν Ἑλληνικὸς Στρατός, ὑπὸ καθεστὼς πολιτικῆς οὐδετερότητος, καὶ ταὐτοχρόνως οἱ Ἀγγλο-Γάλλοι, διεξάγοντες ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Κεντρικῶν.

Ὑπὸ τὸ πρῖσμα λοιπὸν τοῦτο πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν κατάληψιν τοῦ ὀχυροῦ Ντόβα-Τεπὲ ἐκ μέρους τοῦ Sarrail κατὰ τὴν 2/14ην Μαΐου 1916. Ὁσασδήποτε συμφωνίας καὶ ἂν εἶχεν ὑπογράψει ὁ Γάλλος Ἀρχιστράτηγος, ἦτο ὑποχρεωμένος, διὰ τὴν στοιχειώδη ἀσφάλειαν τῶν στρατευμάτων του, νὰ καταλάβῃ τὴν δεσπόζουσαν ταύτην τοποθεσίαν τοῦ Μπέλες. Ἄλλως, ἠδύνατο ἀπὸ τῆς μιᾶς στιγμῆς εἰς τὴν ἄλλην, νὰ ἐγκλωβισθῆ, ὡς εἰς παγίδα, ἐντὸς τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης. Ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦτο πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν κατάληψιν ἐκ μέρους τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ ὀχυροῦ τοῦ Μικροῦ Καρὰ - Μπουρνοῦ καὶ τὴν ἀνατίναξιν τῆς σιδηροδρομικῆς γεφύρας τοῦ Στρυμῶνος, ἥτις ἀπεμόνωσε τὰ ἀνατολικῶς τοῦ ποταμοῦ τούτου Ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ ο.κ.ε.

Μὲ τὴν σειράν της ὅμως, καὶ ἡ Ἀνωτάτη Βουλγαρο-Γερμανικὴ Στρατιωτικὴ Ἡγεσία, δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἀπαθὴς πρὸ τῶν τοιούτων ἐπεκτάσεων τῶν Συμμάχων. Ἦτο φυσικὸν καὶ μοιραῖον νὰ ἐπιζητήσουν καὶ οὗτοι, οἱ Γερμανο-Βούλγαροι, μὲ τὴν σειράν των νέας διεκδικήσεις.

Κατὰ ταῦτα, τὴν 9/22 Μαΐου 1916, ὁ ἐν Ἀθήναις Γερμανὸς Πρέσβυς προειδοποίει τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν περὶ τῆς προσεχοῦς εἰσβολῆς τῶν Γερμανικῶν καὶ Βουλγαρικῶν στρατευμάτων εἰς τὰ ἐδάφη μας. Κατὰ δὲ

τὴν 13/26 Μαΐου 1916, 25.000 Βουλγαρικοῦ στρατεύματος παρεβίαζον τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος καὶ ἔφθανον πρὸ τοῦ Ροῦπελ. Ὁ Διοικητὴς τούτου Ταγματάρχης Μαυρουδῆς, ἐκτελῶν διαταγὰς τῶν προϊσταμένων του, ἀφοῦ ἔρριψε μερικὰς βολὰς πυροβόλων, παρέδιδε τὸ φρούριον διὰ πρωτοκόλλου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 14/27 Μαΐου 1916.

Ἡ Χώρα μας, εἶχεν ἀποφασίσει τὴν τήρησιν πολιτικῆς οὐδετερότητος. Ἀμφότεροι οἱ ἐμπόλεμοι ἐχρησιμοποίουν τὰ ἐδάφη μας πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἰδίων πολεμικῶν σκοπῶν, ἐνῷ ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς ἐπὶ ποδὸς πολέμου, ἐν ἐπιστρατεύσει διατελῶν, παρέμεινεν ἁπλοῦς θεατὴς τῶν ἐκτυλισσομένων γεγονότων ἐντὸς τῶν ἐθνικῶν ἐδαφῶν.

ΣΤ′

ΟΙ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΑΙ ΤΗΣ ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΝ ΤΗΣ ΟΥΔΕΤΕΡΟΤΗΤΟΣ

Ἡ γενομένη τοιαύτη μεταστροφὴ ἐκ τῆς πολιτικῆς τῆς καταβληθείσης προσπαθείας, ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ τῶν ἀντιβενιζελικῶν Κυβερνήσεων, διὰ πολεμικὴν συνεργασίαν μετὰ τῆς Ἀντάντ, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἐγγυήσεως τῆς ἐδαφικῆς μας ἀκεραιότητος, πρὸς τὴν ἀμετάκλητον πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος ἐξήσκησεν ὀλεθρίαν ἐπίδρασιν, ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν ἐθνικῶν μας προβλημάτων. Παρὰ τὰς πλάνας καὶ τὰ διαπραχθέντα σφάλματα διαρκοῦντος τοῦ ἔτους 1915, τὸ Ἔθνος μας θὰ ἠδύνατο κατὰ τὸ ἔτος 1916 νὰ ἀνεύρῃ, μὲ τὸ ἀζημίωτον, τὴν ὀρθὴν ὁδὸν τῶν πεπρωμένων του. Θὰ ἠδύνατο ἡνωμένον νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν φυσικῶν Συμμάχων του. Ἐπιβάλλεται ὅθεν ἡ ἀνάλυσις, ἐν τῇ δυνατῇ μεγίστῃ συντομίᾳ, τῶν συντελεστῶν ἐκείνων οἵτινες, καθ' ἡμᾶς, ἤγαγον κυρίως εἰς τὴν τοιαύτην μεταστροφήν.

Ὡς τοιοῦτοι λοιπὸν συντελεσταὶ δύνανται νὰ συνοψισθοῦν τ' ἀκόλουθα γεγονότα :

α) Ἡ μακρὰ καὶ ἐπίπονος ἀσθένεια τοῦ Βασιλέως χρονολογουμένη ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 1915. Ὁ Κωνσταντῖνος τοῦ Μαΐου τοῦ 1916 δὲν ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος τοῦ 12 καὶ 13, οὔτε ὁ Κωνσταντῖνος τοῦ Μαΐου 1915.

β) Αἱ συνεχεῖς ἄστοχοι ἐνέργειαι τῆς Ἀντὰντ ἔναντι τῆς Χώρας μας, καὶ εἰδικώτερον, ἐν τέλει, ἡ ἀφθάστου κυνικότητος διακοίνωσις τῆς 3ης Αὐγούστου 1915. Διὰ τῆς διακοινώσεως ταύτης δὲν ἐζητεῖτο μόνον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἡ ἀπόσπασις ἐθνικῶν ἐδαφῶν. Ἐπεζητεῖτο ἐν ταὐτῷ καὶ ἡ ταπείνωσις καὶ ὁ ἐξευτελισμὸς τῆς Χώρας.

γ) Ἡ ἐπιδειχθεῖσα προσωπικὴ περιφρόνησις πρὸς τὸν Ἕλληνα Βασιλέα, ὅστις οὐδεμιᾶς ἀπαντήσεως κἂν ἔτυχε εἰς τὰς διαβιβασθείσας δὶς διὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Πρίγκηπος Γεωργίου προτάσεις περὶ ἐξόδου. Χαρακτηρι-

στικὴ ἐν προκειμένῳ τυγχάνει ἡ συνομιλία τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως μετὰ τοῦ Γάλλου Ὑπουργοῦ Denys Cochin.

δ) Αἱ διαψευσθεῖσαι προβλέψεις τοῦ Φεβρουαρίου 1915 τοῦ Βενιζέλου περὶ Δαρδανελλίων. Αἱ διαψευσθεῖσαι ἐπίσης διαβεβαιώσεις τοῦ Βενιζέλου, παρασχεθεῖσαι δημοσίᾳ, κατὰ Μάρτιον τοῦ 1915, καθ' ἃς, πρὸ τῆς παραιτήσεώς του, εἶχε «θάψει, τοὐλάχιστον ἐν τῷ πνεύματι τῆς 'Αντάντ», τὸ ζήτημα τῆς ἐκχωρήσεως Ἑλληνικῶν ἐδαφῶν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν. Ἡ ἀτυχὴς πρωτοβουλία τοῦ Βενιζέλου, τὸ νὰ φέρῃ ὁ ἴδιος εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὰ δύο ἐκ τῶν τριῶν ἀπορρήτων ὑπομνημάτων του πρὸς τὸν Βασιλέα δι' ὧν ὑπεδείκνυε, τὴν ὑπὸ ὅρους φυσικά, ἐκχώρησιν Ἑλληνικῶν ἐδαφῶν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν.

Πάντα ταῦτα, οὐχὶ παρονυχίδες, συνέτειναν εἰς δεδικαιολογημένην ὑπονόμευσιν τοῦ κύρους τοῦ Βενιζέλου.

ε) Ἡ ἀναφερθεῖσα ἐν τῷ παρόντι Κεφαλαίῳ ἐξισορρόπησις δυνάμεων τῶν δύο Μεγάλων 'Εμπολέμων Παρατάξεων, ἀνεζωπύρωσε τὰς καλῇ τῇ πίστει πεποιθήσεις ἐκείνων οἵτινες, ἀρχῆθεν, ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ πολέμου, προέβλεπον τὴν ἔκβασιν τούτου ἄνευ νικητῶν.

'Αποτελεῖ κοινὸν μυστικὸν ὅτι, ὑπὸ μιᾶς τοιαύτης πεποιθήσεως ἐνεφορεῖτο καὶ ὁ ἐμπνευστὴς «Α—Ω» τῶν ἄρθρων τῆς ἐφημερίδος «'Αθῆναι», διαρκούσης τῆς ἐξελίξεως καὶ τῶν διακυμάνσεων τῆς πρώτης μάχης τῆς Μάρνης, κατὰ μῆνα Αὔγουστον—Σεπτέμβριον τοῦ 1914.

Ὁ ἐν λόγῳ λοιπὸν ἐμπνευστὴς τῶν ἄρθρων τούτων, ὁ 'Αντι/χης Μεταξᾶς, ἀναπληρωτὴς τοῦ 'Αρχηγοῦ τοῦ Γενικοῦ 'Επιτελείου, γαλουχηθεὶς ὡς νεαρὸς ἀξιωματικὸς εἰς τὴν Πολεμικὴν 'Ακαδημίαν τοῦ Πότσδαμ, μὲ στρατοκρατικὴν νοοτροπίαν, προσοικειώθη ἕνα ἀπεριόριστον θαυμασμὸν καὶ πεποίθησιν πρὸς τὴν ἀξίαν καὶ τὸ ἀήττητον τοῦ Γερμανικοῦ Στρατοῦ. Δὲν ἠδυνήθη νὰ προβλέψῃ καὶ νὰ συλλάβῃ διὰ τῆς φαντασίας του τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν ἥτις ἐπρόκειτο νὰ καρποφορήσῃ ἐξ ἑνὸς φυτωρίου, ἐν τῷ ὁποίῳ θὰ ἐκαλλιεργεῖτο, ἡ διασταύρωσις τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν Γάλλων, οἵτινες ἀπέβλεπον ὡς εἰς ἐθνικὸν ἰδανικὸν τὴν revanche διὰ τὸ 1870, πρὸς τὸν πατριωτισμὸν τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ 'Αμερικῇ 'Αγγλο-Σαξώνων οἵτινες εὑρίσκοντο, ἀσυναισθήτως ἴσως, εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀναζητήσεως νέων ἰδανικῶν. Δὲν ἠδυνήθη νὰ διαισθανθῇ τὴν ἐπέμβασιν τῆς 'Αμερικῆς. Δὲν ἠδυνήθη νὰ φαντασθῇ τὴν μετατροπὴν καὶ τὴν ὀργάνωσιν ἑνὸς Λαοῦ ἀθλητῶν, ἀγροτῶν καὶ ἐμπόρων, εἰς γενναίους πολεμιστάς. Δὲν ἠδυνήθη νὰ δραματισθῇ τὴν μέλλουσαν διάβασιν διὰ τοῦ 'Ατλαντικοῦ πολυαρίθμων Στρατιῶν, παρὰ τὸν ἀπηνῆ ὑποβρύχιον πόλεμον. Δὲν ἠδυνήθη, τέλος, νὰ συλλάβῃ τὸ θαῦμα τῆς δημιουργίας 'Ανωτέρων καὶ 'Ανωτάτων Στελεχῶν ἐξ ἐρασιτεχνῶν στρατιωτικῶν.

Μέχρι λοιπὸν τοῦ φθινοπώρου τοῦ ἔτους 1915, ἡ ἐπιρροὴ τοῦ 'Ανα-

πληρωτοῦ τοῦ Ἀρχηγοῦ Ἐπιτελείου, τοῦ Ἀντισυνταγματάρχου Μεταξᾶ, ἐπὶ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, ἦτο περιωρισμένης ἐκτάσεως. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὡραματίζετο εἰσέτι τὴν δυνατότητα τοῦ νὰ βαδίσῃ πρὸς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῶν Συμμάχων, ἡγούμενος Ἑλληνικῶν στρατευμάτων.

Ἐξ ἀντιθέτου ὅμως, ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1915, διὰ τοὺς προεκτεθέντας λόγους, δύναταί τις νὰ συναγάγῃ ὅτι, ὁ Ἀντισυνταγματάρχης Μεταξᾶς ἐκυριάρχει τῆς θελήσεως τῶν πάντων. Ἐπέτυχεν ὅθεν εὐχερῶς νὰ ἐπιβάλῃ, κατὰ μῆνα Μάϊον τοῦ 1916, τὴν πολιτικήν του. Αὕτη ἐξηκολούθησεν ἐφαρμοζομένη μέχρι τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1917, εὐτυχῶς ἀνασταλεῖσα.

Ζ'

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οὐδεμία δύναται νὰ προβληθῇ ἀντίρρησις περὶ τοῦ ὅτι, τὸ προκῦψαν Κυβερνητικὸν Καθεστὼς ἐν Ἑλλάδι, κατόπιν τῶν ἐκλογῶν τοῦ Δεκεμβρίου 1915, διὰ τῆς ἀποχῆς ἐκ τούτων τοῦ κόμματος τῶν φιλελευθέτων, ἐκέκτητο ἀπόλυτον καὶ ἀναφαίρετον δικαίωμα νὰ τηρήσῃ πολιτικὴν οὐδετερότητος, βάσει τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων παντὸς ἐλευθέρου καὶ ἀνεξαρτήτου Κράτους. Τὸ τοιοῦτον ἀναμφισβήτητον δικαίωμα δὲν ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον ἐρεύνης ὑπὸ τῆς παρούσης. Θὰ ἐστερεῖτο δὲ παντὸς ἐνδιαφέροντος καὶ θὰ ἐξήρχετο τῶν ὁρίων τῆς ἁρμοδιότητος τοῦ γράφοντος μία αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἄσκοπος τοιαύτη ἐξέτασις.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον ἐρεύνης τοῦ παρόντος Κεφαλαίου, ὑπῆρξεν ἐὰν καὶ κατὰ πόσον, μία τοιαύτη ἐνασκηθεῖσα πολιτικὴ οὐδετερότητος, κατὰ Μάϊον τοῦ 1916, ἀντεπεκρίνετο ἢ ὄχι εἰς τὰ ἐθνικά μας συμφέροντα. Κατελήξαμεν δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν ἀντεπεκρίνετο διὰ δύο λόγους :

Πρῶτον μὲν διότι, διὰ τῆς πολιτικῆς τῆς οὐδετερότητος, δὲν ἠδυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, ὅπερ ὑπελείπετο πρὸς συμπλήρωσιν ἐκ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου. Ἦτο προφανὲς ὅτι, ἡ συμπλήρωσις τοῦ ἔργου τούτου, καθίστατο κατὰ πολὺ εὐχερεστέρα κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον, τῇ βοηθείᾳ τῶν Συμμάχων μας, ἰσχυροποιηθέντων ἤδη ἐπαρκῶς ἐν τῷ Μακεδονικῷ μετώπῳ. Ἐξ ἀντιθέτου, ἡ ἀναβολὴ τῆς ἐπιλύσεως τῶν ἐθνικῶν μας προβλημάτων καὶ τῆς ἐκδιώξεως τῶν εἰσβολέων Βουλγάρων ἐκ τῶν ἐδαφῶν μας, περιέκλειεν ἀσυγκρίτως μείζονας ἀβεβαιότητας καὶ κινδύνους.

Δεύτερον δὲ διότι, ἀπετέλει ἀνεδαφικότητα ἡ ἐκδοχὴ καθ' ἥν, ἐν ἀναμονῇ τῆς ὁριστικῆς λήξεως τοῦ πολέμου, θὰ ἠδύνατο νὰ συμβιβασθῇ ἡ παραμονὴ τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς ἐπὶ ποδὸς πολέμου εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος, ἡ συνύ-

παρξις τῶν Συμμάχων καὶ ἐν ταὐτῷ ἡ συνύπαρξις καὶ τῶν εἰσβαλόντων Βουλγάρων.

Τὴν 13ην/26ην Μαΐου 1916 ἐχάθη μία εὐκαιρία ἀνεπιστρεπτεί. Δὲν ἐχρειάζοντο διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Συμμάχων. Ὁ Ἑλληνικὸς Στρατός, τελῶν ἐν ἐπιστρατεύσει, ὤφειλε νὰ διαταχθῇ νὰ διεκδικήσῃ τὴν ἀκεραιότητα τῶν ἐθνικῶν ἐδαφῶν. Ἐσωτερικῶς δέ, θὰ ἐκλείετο τὸ χάσμα τὸ δημιουργηθὲν ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1915 καὶ ἔκτοτε.

Καθίστατο ἐπιβεβλημένη ἡ πρόταξις ἀντιστάσεως ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ ἡ ἀνάληψις ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς στρατηγικῆς ἀντεπιθέσεως, οὐχὶ διότι ἡ γενομένη ἤδη ἐνίσχυσις τῆς Στρατιᾶς Sarrail παρεῖχεν ἀπόλυτον βεβαιότητα τῆς νίκης. Ἐν πολέμῳ, ἡ τύχη τῶν ὅπλων οὐδέποτε εἶναι ἐξησφαλισμένη κατὰ 100$^{0}/_{0}$. Διὰ τοῦτο ἄλλως τε καὶ ἀποκαλεῖται «τύχη τῶν ὅπλων». Καθίστατο ἐπιβεβλημένη διότι μακραίωνες παραδόσεις καὶ ἡ Τιμὴ τοῦ Ἔθνους τὸ ἐπέβαλλεν. Ἀλλ' ἐν ταυτῷ καὶ ἡ Στρατιὰ τοῦ Sarrail ἦτο ἀρκούντως ἐνισχυμένη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΟΔΥΝΗΡΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΕΚ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΤΟΥ ΡΟΥΠΕΛ

Α'

ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΕΥΘΥΝΑΙ

Ἡ παράδοσις τοῦ ὀχυροῦ Ρούπελ πρὸς τοὺς Γερμανο-Βουλγάρους, ἀμαχητί, μοιραίως ἐγένετο πρόξενος ποικίλων καὶ ὀδυνηρῶν συνεπειῶν διὰ τὸ Ἔθνος :

α) Τὸ ἠθικὸν τοῦ Στρατεύματος ἤρξατο ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ ὑποσκάπτηται: Στράτευμα, τὸ ὁποῖον λαμβάνει διαταγὴν ὅπως, παραδώσῃ, ἀμαχητί, ἐθνικὰ ἐδάφη εἰς τὸν προαιώνιον ἐχθρὸν τοῦ Ἔθνους, διερωτᾶται ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀσυναισθήτως ,ποῖος εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς περαιτέρω ὑπάρξεώς του. Πολλῷ μᾶλλον ὅταν, τὸ Στράτευμα τοῦτο, δὲν ἀποτελεῖται μόνον ἀπὸ νεαροὺς κληρωτούς, ἀλλὰ περιλαμβάνει, ἐξ ἐπιστρατεύσεως, καὶ ἡλικιωμένους οἰκογενειάρχας. Τὸ Στράτευμα τοῦτο, μετὰ τὴν παράδοσιν ἐθνικῶν ἐδαφῶν εἰς τὸν προαιώνιον Ἐχθρὸν παρέμενεν ἀπαθὴς θεατής, μὲ τὸ ὅπλον ἀνὰ χεῖρας, τῶν ἐκ μέρους τῶν εἰσβολέων διαπραττομένων ἀτιμώσεων καὶ βιαιοπραγιῶν εἰς βάρος τῶν ὁμοεθνῶν γυναικοπαίδων, ἅτινα, ἀπροστάτευτα, ἀπετέλουν εὔκολον λεῖαν ὡς ἐκ τῆς διατηρήσεως ὑπὸ τὰ ὅπλα, μακρὰν τῶν ἑστιῶν του, τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ.

Τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατεύματος δὲν ὑπενομεύθη μόνον, οὕτως εἰπεῖν ἐκ τῶν ἔνδον, συνεπεία, τῶν ὡς ἀνωτέρω αἰτίων. Ὑπενομεύθη ἐκ παραλλήλου

καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν πολιτικολογούντων. Μερὶς πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, ὁρμωμένη ἐκ τῆς πεποιθήσεως τοῦ ἀηττήτου τῆς Γερμανίας, ὡς ἤδη ἐξεθέσαμεν εἰς τὸ προηγούμενον Κεφάλαιον, καὶ τυφλούμενοι ἀπὸ ἐμπάθειαν, ἐφαντάζοντο ὅτι, ἐνήργουν ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ Ἔθνους, καλλιεργοῦντες τὴν ἡττοπάθειαν. Ἔχανον τὸ δάσος πρὸ τῆς ὄψεως τῶν δένδρων.

β) Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς ἀσθενείας τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, διαρκοῦντος τοῦ ἔαρος τοῦ 1915, ὁ Ἑλληνικὸς Λαός, κατὰ βάσιν θρησκευόμενος, ἐπεδείξατο εὐγενῆ καὶ ἀγνὰ αἰσθήματα θεοσεβείας καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν Στρατηλάτην Νικητὴν τῶν πολέμων τοῦ 1912 καὶ 1913, πρὸς τὸν «Κουμπάρον» του. Ἡ διάχυτος πεποίθησις μεταξὺ τῶν Λαϊκῶν μαζῶν, καθ' ἥν, ἡ θεραπεία τοῦ βαρέως ἀσθενήσαντος Βασιλέως δὲν ἐπετεύχθη διὰ τῶν πλευρεκτομῶν, ἃς εἶχε διενεργήσει ὁ εἰδικῶς μετακληθεὶς ἐκ Γερμανίας Καθηγητὴς χειρουργός, ἀλλ' ὅτι αὕτη εἶχεν ἐπιτευχθῆ χάρις εἰς τὴν προσκομισθεῖσαν ἐκ Τήνου εἰκόνα τῆς «Μεγαλόχαρης», ἀπετέλει μίαν Ἐθνικὴν Δύναμιν ἀφαντάστου ἰσχύος. Ἠθικῆς ἰσχύος μεγατόνων, ὡς θὰ ἐλέγομεν κατὰ τὴν σύγχρονον ὁρολογίαν.

Ποικίλαι μικρότητες μετέτρεψαν τὴν εὐγενῆ καὶ ἄδολον ταύτην Λαϊκὴν πίστιν εἰς ἐσκεμμένην ἡττοπάθειαν. Ἡ Ἐκκλησία παρεσύρθη εἰς τὸ «Ἀνάθεμα», τὸ λαβὸν χώραν ἐν τῷ Πεδίῳ τοῦ Ἄρεως Ἀθηνῶν, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Βενιζέλου ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς Κρήτην καὶ Θεσσαλονίκην, ἔνθα καὶ ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν ἐναντίον τοῦ Κράτους τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀναμφισβητήτως αὕτη ὤφειλε νὰ εἶχε παραμείνῃ μακρὰν ἑνὸς τοιούτου Ἀγῶνος.

γ) Ἡ παράδοσις τοῦ ὀχυροῦ δὲν ὑπῆρξεν ὀλεθρία μόνον ἀπὸ στρατιωτικῆς σκοπιᾶς ἐξεταζομένη. Ὑπῆρξεν ὀλεθρία καὶ ἀπὸ πολιτικῆς. Ἐξηγούμεθα:

Οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Βενιζέλου δὲν ἐστάθμισαν δεόντως τὰ ἀκόλουθα γεγονότα: Ὅτι οἱ Σύμμαχοι, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν των εἰς Δαρδανέλλια καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου, εἶχον πολὺ μείζονα ἀνάγκην τῆς πλήρους πολεμικῆς συμπαραστάσεως τῆς Ἑλλάδος, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἔτη 1914 καὶ 1915. Ὅτι, ἐφόσον ἤδη, ἀμφότεροι οἱ ἐκ παραδόσεως ἐχθροί μας, Τοῦρκοι καὶ Βούλγαροι, εἶχον ταχθῆ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Κεντρικῶν, ἡ συνέχισις διαπραγματεύσεων ἐκ μέρους τῶν ἀντιβενιζελικῶν Κυβερνήσεων μετὰ τῆς Ἀντάντ, μὲ βάσιν τὸν προκαθορισμὸν τῶν ἐκ τῆς ἐξόδου μας ἀνταλλαγμάτων, ἐτίθετο πλέον ἐν ἥσσονι μοίρα, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον, ὁ Βενιζέλος, ἐξ ἀρχῆς τοῦ πολέμου, προσεφέρετο ἄνευ οὐδενὸς προκαθορισμοῦ. Τέλος, ὅτι οἱ Σύμμαχοι, ἅπαξ ἀποβιβασθέντες καὶ ἑδραιώσαντες τὴν θέσιν των ἐν Μακεδονίᾳ κατὰ μῆνας Νοέμβριον-Δεκέμβριον τοῦ 1915, χάρις καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν παρέμβασιν, ἐφεξῆς θὰ προετίμων νὰ παράσχουν ἀμέριστον τὴν ὑπο-

στήριξίν των πρὸς τὴν πολιτικὴν 'Ελληνικὴν Παράταξιν ἥτις εἶχεν ἐπιδείξει σταθερὰν πρὸς αὐτοὺς προσήλωσιν, τὸν Βενιζέλον, καὶ οὐχί, διὰ λόγους διεθνοῦς δικαίου, πρὸς τὴν Βασιλικὴν Παράταξιν.

Οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Βενιζέλου, ἐπὶ πλέον, δὲν ἐστάθμισαν δεόντως τὴν νοοτροπίαν καὶ τὴν ψυχοσύνθεσιν τούτου. Τὸ γεγονὸς τῆς δευτέρας διαλύσεως τῆς Βουλῆς καὶ τῆς διενεργείας νέων ἐκλογῶν κατὰ μῆνα Δεκέμβριον τοῦ 1915, ἀπομονούμενον τῶν ἄλλων ἐνεργειῶν τοῦ Βενιζέλου τοῦ ἔτους 1915, περὶ ὧν ἠσχολήθημεν διὰ μακρῶν, ἦτο φυσικὸν νὰ προκαλῇ τὴν ὀργὴν τούτου. Νὰ θεωρῆται παρὰ τούτου ὡς ἐνέργεια ἀντισυνταγματική. 'Ο Βενιζέλος, ἐνσαρκώνων, κατὰ τρόπον μᾶλλον ἔκδηλον, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του, τὰ αἰσθήματα ἐμπιστοσύνης πρὸς τοὺς Συμμάχους, ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ παραμείνῃ ἀπαθὴς ἐνώπιον τοῦ γεγονότος τῆς ἀμαχητὶ παραδόσεως τοῦ Ροῦπελ πρὸς τοὺς Βουλγάρους. Δὲν εἶχε ψυχοσύνθεσιν ἱεραποστόλου. Εἶχε ψυχοσύνθεσιν μαχητοῦ, ἐπαναστάτου, ὡς εἶχεν ἤδη ἀποδείξει ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Θερίσσου. Διὰ τῆς ψυχοσυνθέσεως ταύτης ἔρριψε τὸν κῦβον κατὰ μῆνα Μάϊον τοῦ 1912 καὶ συνῆψε τὴν 'Ελληνο-Βουλγαρικὴν συμμαχίαν ἄνευ προκαθορισμοῦ διανομῆς ἐδαφῶν. Διὰ τῆς ψυχοσυνθέσεως ταύτης ἐδημιούργει ἐν Βουκουρεστίῳ τὴν Μείζονα 'Ελλάδα, ἐκμεταλλευθείς, εἰς τὸ ἀκέραιον, τὰς νίκας τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τὸ χυθὲν αἷμα τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ.

'Εὰν λοιπόν, οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Βενιζέλου, ὡς ἀληθεῖς πολιτικοὶ Ἄνδρες, εἶχον σφυγμομετρήσει ὀρθῶς τὴν ψυχοσύνθεσιν τούτου, καὶ τὰς ἐκ ταύτης μελλούσας νὰ προκύψουν προφανεῖς ἀντιδράσεις, θὰ ἠδύναντο, κατὰ τὴν 13ην/26ην Μαΐου 1916, νὰ ἀνακόψουν τὴν διεύρυνσιν τοῦ ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1915 ἀρξαμένου νὰ δημιουργῆται ἐθνικοῦ Διχασμοῦ. Θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπανασυνδέσουν τὰ διεστῶτα. Νὰ γεφυρώσουν τὸ χάσμα. 'Αντὶ νὰ παραδώσουν τὸ Ροῦπελ, νὰ διατάξουν τὴν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ εἰσβολέως, δεδομένου ὅτι, τὸ 'Ελληνικὸν Στράτευμα διετέλει ἐν ἐπιστρατεύσει καὶ οἱ Σύμμαχοι εἶχον ἐνισχυθῆ ἀρκούντως. Νὰ ἀναλάβουν τὴν στρατηγικὴν ἀντεπίθεσιν. Τὸ Ἔθνος ἡνωμένον θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνεύρῃ τὴν μεγάλην λεωφόρον τῶν πεπρωμένων του. Θὰ ἀπεφεύγετο τὸ χωριστικὸν κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ 'Ανάθεμα. Θὰ ἀπεφεύγοντο, ἡ παράδοσις τοῦ Σώματος Στρατοῦ Καβάλλας, ὁ ταπεινωτικὸς ἐξαναγκασμὸς εἰς ἀφοπλισμόν, ἡ συγκέντρωσις τοῦ Στρατοῦ εἰς Πελοπόννησον, τὰ γεγονότα τῆς 1ης Δεκεμβρίου 1916, τὰ Λαμιακά, τὰ Θηβαϊκά, ἡ ἐκθρόνισις τοῦ Βασιλέως, ἡ ἄφιξις τοῦ Καλαμαρᾶ δι' ὑποβρυχίου, κ.ἄ. κ.ἄ.π.

'Η ἀποφυγὴ ἁπασῶν τῶν ὀδυνηρῶν τούτων συνεπειῶν δὲν ἐξηρτᾶτο οὔτε ἀπὸ τυχὸν δολοπλοκίας τῶν Συμμάχων, οὔτε ἀπὸ τυχὸν κομματικὰς 'Ελληνικὰς δολοπλοκίας. 'Απλῶς καὶ μόνον, ἐὰν εἶχε δοθῆ ἡ διαταγὴ εἰς τὸν Ταγματάρχην Μαυρουδῆν, ὅπως ἀντιστῆ κατὰ πάσης ἐνδεχομένης ἀποπείρας εἰ-

σβολῆς, ἡ Ἑλλάς, διατελοῦσα ἐπὶ ποδὸς πολέμου, αὐτομάτως ἐτάσσετο εὐπρόσδεκτος παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων.

* * *

Χαρακτηριστικὸν τῆς δεδικαιολογημένης ἐντυπώσεως, ἡ ὁποία ἐγεννήθη παρὰ τῇ Ἀνωτάτῃ Γερμανικῇ Ἡγεσίᾳ περὶ τοῦ ὅτι, ἡ παράδοσις τοῦ Ροῦπελ ἀμαχητί, ἀπετέλει ἀπαρχὴν στροφῆς τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς πρὸς σύμπραξιν μετὰ τῶν Κεντρικῶν, ἀποτελεῖ τὸ ἀκόλουθον ἐπεισόδιον. Τὴν πληροφορίαν περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου ἠρύσθημεν ἐκ μιᾶς πηγῆς Ἑλληνικῆς, ἀσφαλῶς ἀγνώστου εἰς τὸ πολὺ Κοινόν, ἀναμφισβητήτου κύρους καὶ ἀντικειμενικότητος. Ταύτην ἀποτελεῖ δημοσίευμα, κυκλοφορῆσαν ἐπισήμως, ἐξ 120 περίπου σελίδων, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀναμνήσεις» τοῦ Στρατηγοῦ Α. Χαραλάμπη. (1)

Μεταξὺ ἄλλων πολλῶν πληροφοριῶν, χαρακτηριστικῶν μέν, πλὴν δευτερευούσης σημασίας, ὁ συγγραφεὺς περιλαμβάνει, ἐν τῷ ὡς ἄνω δημοσιεύματί του, καὶ τὸ ἀκόλουθον ἐπεισόδιον λαβὸν χώραν ἐν Λαρίσσῃ

Τὸ ἀπόγευμα τῆς 28ης Δεκεμβρίου 1916, προσεγειοῦτο εἰς τὸ ἀεροδρόμιον Λαρίσσης, ὁ τέως ἐν Ἀθήναις Γερμανὸς Στρατιωτικὸς Ἀκόλουθος Φαλκενχάουζεν. Οὗτος ἐκόμιζεν προτάσεις τοῦ Γερμανοῦ Στρατάρχου Hindenburg «ἐπιθυμοῦντος νὰ μάθῃ, ἐὰν ἡ Ἑλλὰς θὰ ἦτο διατεθειμένη νὰ ἐπι»τεθῇ ἐναντίον τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Ἀγγλο-Γάλλων, ἐν συνδυασμῷ μὲ ἐπιθετι»κὴν ἐνέργειαν τῶν Γερμανῶν καὶ Βουλγάρων, διότι μόνον εἰς τοιαύτην περί»πτωσιν οὗτοι θὰ ἀνελάμβανον ἐπίθεσιν εἰς τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον»... «Τὴν »ἑπομένην, περὶ τὴν δεκάτην πρωϊνὴν ὥραν, ὁ Φαλκενχάουζεν κληθεὶς μετέβη »διὰ τρίτην φορὰν εἰς τὸ τηλεγραφεῖον πρὸς συνεννόησιν μετὰ τῶν Ἀνακτό»ρων, ἀλλὰ δὲν ἐφαίνετο ἀρκούμενος ἢ ἱκανοποιημένος ἐκ τῶν τοιούτων συνο»μιλιῶν, διότι ἦλθεν διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς οὐδετερό»τητος ἐναντίον τῶν Ἀγγλο-Γάλλων καὶ ἔβλεπε τὸ σχέδιον του ἀποτυγχάνον. »Τέλος περὶ τὴν μεσημβρίαν μὲ ἄκραν νηνεμίαν καὶ μὲ θαυμάσιον εὐήλιον και»ρὸν ἀνεχώρησεν»

Ἐπὶ πλέον τοῦ χαρακτηριστικοῦ τούτου ἐπεισοδίου, ἀποδεικνύοντος, καθ' ἡμᾶς, ὅτι, τὴν παράδοσιν ἀμαχητὶ τοῦ Ροῦπελ οἱ Γερμανοὶ εἶχον ἐκλάβει, δικαίως, ὡς στροφὴν ἐκ τῆς πολιτικῆς τῆς οὐδετερότητος πρὸς

1. Εἰς τοὺς παλαιοτέρους ἐξ ἡμῶν τυγχάνουν γνωστὰ τὸ ἦθος, ἡ ἀκεραιότης καὶ ἡ σοβαρότης τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἐν λόγῳ Ἀξιωματικοῦ τοῦ Πυροβολικοῦ. Οὗτος θερμὸς ὀπαδὸς τῆς πολιτικῆς ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ, τελείως ἄχρους κομματικῶς, διετέλεσεν, κατὰ τὰ ἔτη 1916-1917, Διοικητὴς τῆς Μεραρχίας Λαρίσης, Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ μετὰ ταῦτα τῶν Στρατιωτικῶν.

τὴν πολιτικὴν συμπράξεως τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν Κεντρικῶν, ὁ Στρατηγὸς Χαραλάμπης παρέχει καὶ ἄλλας τινὰς πληροφορίας, τὰς ἀκολούθους :

Κατὰ τὴν 5/18 Αὐγούστου 1916, ὁ Στρατηγὸς εἶχε μακρὰν συνομιλίαν μετὰ τῶν Ἀν)χου Ἰ. Μεταξᾶ καὶ τοῦ Γ. Στρέϊτ, τῶν ὁποίων τὰς σκέψεις δὲν συνεμερίζετο. Καθ' ἃ διαφαίνεται, οἱ δύο οὗτοι τελευταῖοι ἐθεώρουν ὡς ἐπιβαλλομένην τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος, πιστεύοντες εἰς τὸ ἀήττητον τῆς Γερμανίας. Καθ' ἃ προκύπτει, ἐπίσης καὶ πάλιν ἐκ τοῦ δημοσιεύματος Χαραλάμπη, ὁ Γερμανὸς Στρατάρχης Hindenburg, κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1917, εἶχεν εἰπεῖ πρὸς τὸν Συνταγματάρχην Βαλέτταν, διακεκριμμένον Ἕλληνα Ἀξιωματικόν, Ἐπιτελάρχην τοῦ ἐν Γκαῖρλιτς τῆς Γερμανίας ἐν αἰχμαλωσίᾳ τελοῦντος Ἑλληνικοῦ Σώματος Στρατοῦ, παρουσιασθέντα διὰ νὰ διατυπώσῃ ὡρισμένα παράπονα, ὅτι, κατὰ τὴν γνώμην του, «ἡ θέσις τῆς Ἑλ-» λάδος ἐνεδείκνυτο πλέον καθαρά, ὅτι ἦτο παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ».

Κατὰ μακρὰν συνομιλίαν ἣν εἶχεν ὁ Στρατηγὸς Χαραλάμπης, μετὰ τοῦ Βασιλέως, κατόπιν τῆς ὁρκομωσίας του ὡς Ὑπουργοῦ, ἐσχημάτισε τὴν γνώμην ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος τῆς ἐποχῆς ταύτης ἦτο «ἐστερημένος βουλήσεως». Δὲν ἦτο πλέον ὁ Κωνσταντῖνος τοῦ 12-13 ἢ τοῦ Μαΐου τοῦ 1915.

Β'

Ο ROQUEFEUIL

ΚΑΙ ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΤΟΥ

Φθίνοντος τοῦ 1915, ἢ ἀρχομένου τοῦ 1916, ἐν τῷ μέσῳ μιᾶς πνιγηρᾶς ἀτμοσφαίρας, λόγῳ τῶν διεξαγομένων διαπραγματεύσεων μεταξὺ Ἑλλήνων, Συμμάχων καὶ Γερμανῶν, περὶ τῆς τύχης τῶν συμπτυσσομένων ἐκ Κριβολὰκ πρὸς Θεσσαλονίκην Συμμαχικῶν στρατευμάτων τοῦ Sarrail, ἀφικνεῖται εἰς Ἑλλάδα ὁ Γάλλος ἀντιπλοίαρχος Roquefeuil ὡς Ἀξιωματικὸς πληροφοριῶν παρὰ τῷ Ναυτικῷ Ἀκολούθῳ τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας.

Ὁ Ἀξιωματικὸς οὗτος, ἀφιχθεὶς εἰς Ἑλλάδα εἰς ἐποχὴν ἰδιαζούσης ἐντάσεως εἰς τὰς σχέσεις Ἑλλάδος - Συμμάχων, ἐβαπτίσθη εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ ἀσπόνδου μίσους ἐναντίον τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Φύσις ῥαδιοῦργος καὶ στερούμενος παντελῶς ἠθικῶν ἐνδοιασμῶν, ἐφοδιασμένος ἐκ Παρισίων μὲ ἰδιαίτερον κρυπτογραφικὸν κώδικα πρὸς ἀπ' εὐθείας συνεννόησιν μετὰ τοῦ προϊσταμένου του Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν Ναυάρχου Lacaze, ἐνήσκει μετὰ τούτου ἰδίαν πολιτικὴν ἐν Ἑλλάδι, ἐν πολλοῖς ἀντιτιθεμένην εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς τότε Γαλλικῆς Κυβερνήσεως Briand. Ἡ Κυβέρνησις αὕτη πράγματι εἶχε καταβάλλει ἀτρύτους προσπαθείας πρὸς εἰλικρινῆ συνεργασίαν μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Θὰ ἦτο ἀσφαλῶς δυσχερὲς νὰ παρακολουθήσῃ τις, βῆμα πρὸς βῆμα, τὰς

ἐνεργείας τοῦ Γάλλου τούτου Ἀξιωματικοῦ, πρᾶγμα ἄλλως τε τὸ ὁποῖον θὰ διεξέφευγε τοῦ πλαισίου τῆς παρούσης. Θὰ ἐπισημάνωμεν μόνον μερικὰ γεγονότα χαρακτηρίζοντα τὸ ἄτομον τοῦτο, καὶ ἰδίως τὸ ἔργον του.

Ὁ Ἀρχηγὸς τῆς ἐν Ἑλλάδι Βρεττανικῆς Μυστικῆς Ὑπηρεσίας Sir Basil Thomson, εἰς τὸν Πρόλογον τοῦ συγγράμματός του, εἰς τὸ ὁποῖον πλειστάκις μέχρι τοῦδε ἀνεφέρθημεν, ἀναφέρει ὅτι, ὁ σκοπὸς τοῦ συγγράμματός του συνίσταται εἰς τὸ νὰ καταδείξῃ τὰς ὀλεθρίας συνεπείας τὰς ὁποίας δύναται νὰ ἐπισωρεύσῃ μία Ὑπηρεσία Πληροφοριῶν, τόσον εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Χώρας ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἐργάζεται, ὅσον καὶ εἰς τοὺς Συμμάχους, ὅταν ἡ Ὑπηρεσία αὕτη διευθύνεται παρ' ἑνὸς ἀτόμου οἷος ὁ Roquefeuil.

Μεταξὺ ἄλλων πολλῶν λοιπόν, ὁ Sir Basil Thomson, διαπιστώνει ὅτι, ἡ γενομένη ἐπίθεσις ἐναντίον τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας τὸ ἑσπέρας τῆς 27 Ἰουλίου / 8 Αὐγούστου 1916, ἦτο σκηνοθετημένη ὑπὸ τοῦ Roquefeuil τῇ συνεργασίᾳ φιλελευθέρων ἐγκαθέτων. Παραθέτει δὲ ὀνόματα Ἑλλήνων φιλελευθέρων πολιτικῶν, συμμετασχόντων εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ψευδεπιθέσεως. Τὰς ἡμέρας ἐκείνας διεξήγοντο διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως Καλογεροπούλου καὶ τῶν Συμμάχων πρὸς ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος. Τὸ συμβὰν τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας διέκοψε τὰς τοιαύτας διαπραγματεύσεις.

Ὁ αὐτὸς Βρεττανὸς συγγραφεὺς διαπιστώνει τὴν σκηνοθεσίαν ἐκ μέρους τοῦ Roquefeuil, τῇ συνεργασίᾳ φιλελευθέρων, τοῦ τορπιλλισμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀτμοπλοίου «Ἀγγέλικα». Ἐτέθη δηλαδὴ εἰς κυκλοφορίαν ἡ ψευδὴς εἴδησις καθ' ἥν, εἶχε λάβει χώραν τορπιλλισμὸς τοῦ ἀτμοπλοίου τούτου ὑπὸ Γερμανικοῦ ὑποβρυχίου πλησίον τοῦ λιμένος Πειραιῶς. Ἡ σκηνοθεσία αὕτη ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ ἐξάψῃ τὰ πνεύματα ἐναντίον τῶν Γερμανῶν. Ἐσκηνοθετήθη ἐν Πειραιεῖ κηδεία τῶν θυμάτων τοῦ τορπιλλισμοῦ. Τὰ φέρετρα τῶν κηδευομένων ἦσαν πλήρη χώματος καὶ πτωμάτων θανόντων ἐκ παθολογικῶν νοσημάτων τῶν νοσοκομείων τοῦ Πειραιῶς. Οἱ Σύμμαχοι Πρέσβεις, ἐξαιρέσει τοῦ Ἰταλοῦ, εἶχον ἀκολουθήσει τὴν κηδείαν τῶν ἀνυπάρκτων θυμάτων τῶν Γερμανικῶν ὑποβρυχίων. Ἡ σκηνοθεσία, λέγει ὁ Thomson, ἦτο τόσον ἄτεχνος ὥστε μετά τινας ἡμέρας ἀπεκαλύφθη καὶ οἱ ὀργανωταὶ κατέστησαν περιγέλαστοι.

Περιοριζόμεθα εἰς τὴν σύντομον ἔκθεσιν τῶν δύο χαρακτηριστικῶν ἐπεισοδίων, τῆς ψευδεπιθέσεως ἐναντίον τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας, καὶ τοῦ ψευδοτορπιλλισμοῦ τοῦ «Ἀγγέλικα», μὴ προτιθέμενοι νὰ παραθέσωμεν τὴν ὅλην ἐνδιαφέρουσαν ἀφήγησιν τοῦ Βρεττανοῦ τούτου συγγραφέως, ὅστις ἐπεκτείνει ταύτην μέχρι τοῦ ἔτους 1923.

* * *

Ὁ Ἀξιωματικὸς οὗτος ὁ ἐφαρμόσας ἐν Ἑλλάδι ἰδίαν πολιτικήν, ἀπὸ συμφώνου μετὰ τοῦ προϊσταμένου του Ὑπουργοῦ Ναυάρχου Lacaze, εἶχε διαπράξει ἐπὶ πλέον ἀσυστόλους κακοηθείας καὶ ἐναντίον συμπατριωτῶν του. Εἶχε διαστρέψει τὰ γεγονότα τῆς 1ης Δεκεμβρίου 1916, διὰ τὰ ὁποῖα ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος ὑπεύθυνος, λόγῳ ἐσφαλμένης παρ' αὐτοῦ ἐκτιμήσεως τῆς καταστάσεως, εἰσηγηθεὶς ἀσύνετα μέτρα, καὶ εἶχεν ἐνοχοποιήσει, ἀβασίμως, ἐπὶ πλέον ἄλλων πολλῶν, καὶ τὸν Γάλλον Ναύαρχον Dartige du Fournet, Ἀρχηγὸν τοῦ Γαλλικοῦ Στόλου τῆς Μεσογείου. Συνεπείᾳ τῶν τοιούτων δολοπλοκιῶν, ὁ Γάλλος οὗτος Ναύαρχος εἶχε τεθῆ, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, εἰς αὐτεπάγγελτον ἀποστρατείαν.

Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου, συνεκροτήθη ἐν Γαλλίᾳ Ἀνακριτικὸν Συμβούλιον, εἰς ὃ παρεπέμφθη ὁ Roquefeuil διὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι δρᾶσιν του διαρκοῦντος τοῦ πολέμου.

Τὸ Ἀνακριτικὸν τοῦτο Συμβούλιον ἐδικαίωσε τὸν Dartige du Fournet καὶ ἀπέταξε μὲ τὴν σειράν του τὸν Roquefeuil διὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι δρᾶσίν του, ὡς ἀξιωματικοῦ πληροφοριῶν.

Ἡ ἐπίσημος λοιπὸν ἔκθεσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ ἐθεώρησεν ἐπιβεβλημμένον, δικαίως, νὰ περιλάβῃ «Ἀποσπάσματα ἐκ τῆς συντα-
» χθείσης ἐκθέσεως ὑπὸ τοῦ Εἰσηγητοῦ τῆς Γαλλικῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐ-
» πιτροπῆς ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν κ. Μπουσεννώ, ἐνεργήσαντος ἐξέτασιν ἐπὶ τῶν
» ἐν Ἑλλάδι λαβόντων χώραν γεγονότων καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἐφαρμοσθείσης Γαλ-
» λικῆς πολιτικῆς, δυνάμει διαταγῆς τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν» (1). Ἀπὸ Ἑλληνικῆς πλευρᾶς τυγχάνουν λίαν ἐνδιαφέροντα τὰ ὡς ἄνω Ἀποσπάσματα τὰ περιλαμβανόμενα εἰς τὴν Ἐπίσημον Ἔκθεσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου. Καταδεικνύουν τὸ ποιόν, τὸ ἦθος καὶ τὰ ἔργα ἐκείνου ὅστις προΐστατο τῆς ἐν Ἀθήναις σχετικῆς Ὑπηρεσίας Προπαγάνδας. Δὲν ὀρρωδοῦσε πρὸ οὐδεμιᾶς κακοηθείας.

* * *

Κατὰ τρόπον ἐπίσης συγκεκριμένον, ὁ Γάλλος Καθηγητὴς ἱστορικὸς Driault ἐκθέτει, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ τὰ ἀπὸ τῆς παραδόσεως τῆς ὀχυρᾶς τοποθεσίας Ροῦπελ καὶ μετέπειτα γεγονότα.

Εἶναι δυσχερὲς νὰ ἐπιλέξῃ τις, καὶ νὰ συνοψίσῃ, τὰ ἐκτιθέμενα ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ τούτου διὰ τὴν ὑπ' ὄψει χρονικὴν περίοδον.

---

1. Γενικὸν Ἐπιτελεῖον Στρατοῦ. Ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς κατὰ τὴν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον. Τόμος πρῶτος. Ἡ Ἑλλὰς καὶ ὁ πόλεμος εἰς τὰ Βαλκάνια. Ἔκδοσις 1958. Σελίδες 345 ἕως 355.

Ὡς περίεργον ὑπόθεσιν, καθ' ἣν θῦμα τοῦ Roquefeuil ὑπῆρξεν ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ἐπελέξαμεν τὴν ἀκόλουθον[1]:

Ἑσπέραν τινὰ τοῦ Αὐγούστου 1916, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Ζαΐμης συνέτρωγεν εἰς τὸ Φάληρον μετὰ τῶν Πρεσβευτῶν Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας. Διαρκοῦντος τοῦ δείπνου, οἱ Πρεσβευταὶ λαμβάνουν σημείωμα ἰδιόχειρον ἐκ μέρους τοῦ Βενιζέλου, πληροφοροῦντος τούτους, «ἐκ πηγῆς ἀσφαλοῦς», περὶ γεγονότος «ἐξαιρετικῶς σοβαρωτάτου». Αἱ δοθεῖσαι, διὰ τοῦ σημειώματος, πληροφορίαι, κατὰ τὸν Driault, πρὸς τοὺς τρεῖς Πρέσβεις ἐκ μέρους τοῦ Βενιζέλου συνεψίζοντο ὡς ἀκολούθως :

« Τὸ Ἑλληνικὸν Ἐπιτελεῖον εἶχε συγκεντρώσει στρατεύματα καὶ ἄ-
» φθονον ὑλικὸν εἰς Κατερίνην, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου, εἰς τὰ κρά-
» σπεδα τοῦ περικεχαρακωμένου στρατοπέδου Θεσσαλονίκης. Οἱ Γερμανοὶ
» εἶχον συγκεντρώσει εἰς Φλώριναν, προοριζομένην διὰ Λάρισαν, μίαν Με-
» ραρχίαν. Οἱ Οὐλάνοι εὑρίσκονται ἤδη εἰς Λάρισαν. Προφανῶς ἐπρόκειτο πε-
» ρὶ προελάσεως πρὸς Ἀθήνας ἵνα δώσουν τὴν χεῖρα εἰς τὸν Βασιλέα Κων-
» σταντῖνον, ὅστις τοὺς ἀνέμενεν εἰς Τατόϊ. Ἐβεβαιώθη ἡ παρουσία 10.000
» Γερμανῶν εἰς Λάρισαν». Ὁ Ζαΐμης δὲν ἐταράχθη. Μετέβη εἰς Τατόϊ, ὁπόθεν ἐπέστρεψε περισσότερον ἥρεμος...

Αἱ συνέπειαι ὅμως ἐκ τοῦ ἀβασίμου τούτου σημειώματος ὑπῆρξαν κολοσσιαῖαι, καθ' ἃν μᾶς βεβαιώνει πάντοτε ὁ Driault. Τρομοκρατηθέντες οἱ Σύμμαχοι ἐκ τῆς πιθανῆς μελλούσης ἀφίξεως τῶν Οὐλάνων ἐκινητοποίησαν τὸν Στόλον των ἐκ τῆς νήσου Μήλου ἵνα ἀφιχθῇ εἰς Πειραιᾶ πρὸ τῆς καθόδου τῶν Οὐλάνων. Ὁ Ναύαρχος Dartige ἀφιχθεὶς εἰς Πειραιᾶ τὴν 18ην Αὐγούστου / 1ην Σεπτεμβρίου 1916, κατέλαβε τὰ τηλεγραφεῖα, τὰ ταχυδρομεῖα καὶ προέβη εἰς ἐκτοπισμοὺς παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τῶν ἐν Ἀθήναις Συμμάχων Πρέσβεων.

Ἐξ ἄλλου, λόγῳ τοῦ ἀβασίμου τούτου σημειώματος, ὁ Sarrail ἐματαίωσε τὴν ἐκδήλωσιν ἐπιθέσεως πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τῶν δεινῶς πιεζομένων Ρουμάνων καὶ Ρώσων, οἵτινες ἐναγωνίως ἀνέμενον.

Καὶ ἐπάγεται ὁ Driault, ὡς ἰδίαν γνώμην, μήπως τὸ σημείωμα τοῦτο συνέτεινεν εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς Ρουμανικῆς καταστροφῆς.

Ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις προέβη εἰς λεπτομερῆ ἔρευναν καὶ ἀπεδείχθη τὸ ἀβάσιμον ἀφίξεως ἴχνους Οὐλάνου εἰς Λάρισαν.

. . . .

Προχωρῶν περαιτέρω ὁ Driault ἐπιβεβαιοῖ τὴν ψευδεπίθεσιν ἐναντίον τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας, ὡς ὀργανωθεῖσαν ὑπὸ τῆς Συμμαχικῆς Ὑπηρεσίας Προπαγάνδας, μὲ Κρῆτας ἐγκαθέτους, οἵτινες μεταγενεστέρως ὡμολόγησαν τὴν ἐνοχήν των.

---

2. Τόμος V. Σελίδες 255.

. . . .

Τὴν 3ην Σεπτεμβρίου 1916, ἡ Κυβέρνησις Ζαΐμη ἐβολιδοσκόπησε τὰς Κυβερνήσεις Παρισίων καὶ Λονδίνου πρὸς ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ. Ὁ Γάλλος Πρέσβυς, πληροφορηθεὶς τοῦτο, προέτεινε τὴν ἀπόρριψιν τῆς προσφορᾶς ταύτης[1].

. . . .

Ὁ Γάλλος Ναύαρχος Dartige du Fournet, ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς στρατιτωικῆς του τιμῆς, κατασπιλωθείσης ὑπὸ τῶν σατανικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Roquefeuil, ἐδημοσίευσεν ἐν ἔτει 1920, ὑπὸ τὸν τίτλον «Souvenirs de Guerre d' un Amiral 1914-1916», μελέτην ἐξ ὑπερτριακοσίων σελίδων, ἐξιστορῶν τὴν δρᾶσ.ν του ὡς Ἀρχηγοῦ τοῦ Στόλου τῆς Μεσογείου.

Κατὰ τὸ πλεῖστον, ἡ μελέτη αὕτη ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ διελευκάνῃ τὴν δρᾶσίν του ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὰ γεγονότα τῆς 1ης καὶ 2ας Δεκεμβρίου 1916. Ἐξ ὅλης τῆς μελέτης θὰ ἀρυσθῶμεν στοιχεῖα ἐκ μιᾶς συνοπτικῆς ἀπαντήσεως, μεταξὺ ἄλλων πολλῶν, ἣν παρέχει εἰς ἄρθρον μακροσκελές, δημοσιευθέν, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν «Revue des Deux Mondes», τεῦχος 1ης Μαρτίου 1917, ὑπὸ τοῦ κ. Λ. Μακκᾶ, ἑτέρου θύματος τοῦ Roquefeuil μετὰ τὸν Ἐλ. Βενιζέλον, ἐπὶ τῶν γεγονότων τῆς 1ης καὶ 2ας Δεκεμβρίου 1916, ὑπὸ τὸν τίτλον «Les Evénements d' Athènes des 1er et 2 Décembre 1916».

Ἐν τῇ ἀπαντήσει ταύτῃ ὁ Γάλλος Ναύαρχος ἀντικρούει τὸν συγγραφέα τοῦ ἄρθρου τῆς Revue des Deux Mondes εἰς δέκα τρία σημεῖα. Θὰ ἐπιλέξωμεν ἓν ἐκ τῶν δέκα τριῶν τούτων σημείων[2]. Ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα.

Ὁ κ. Λέων Μακκᾶς ἔγραφεν ἐν σελίδι 98 τοῦ τεύχους «... Αἱ βενιζελικαὶ » ἐφημερίδες ἐνεφάνισαν ἐπίσης τὰ τεκμήρια καθ' ἅ, οἱ βασιλόφρονες Ἀξιω- » ματικοί, ἀνεφοδίαζον τὰ Γερμανικὰ ὑποβρύχια, ἐτροφοδότουν τὰ στρατεύ- » ματα τὰ ἐχθρικὰ πρὸς τὴν Ἀντάντ, κατεσκόπευον ἀνενοχλήτως πρὸς ὄ- » φελος τούτων καὶ μετέφερον δι' αὐτοκινήτων τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ Γερ- » μανοὺς καὶ Βουλγάρους Ἀξιωματικούς, οἱ ὁποῖοι πρὸς ἐκτέλεσιν κατα- » σκοπείας, εἶχον ἀνάγκην νὰ μεταβοῦν εἰς Θεσσαλίαν καὶ Ἤπειρον».

Εἰς ταῦτα ὁ Γάλλος Ναύαρχος, ὅστις σημειωτέον ἦτο θαυμαστὴς τοῦ Βενιζέλου καὶ ἐχθρικῶς διακείμενος πρὸς τὸν Ἕλληνα Βασιλέα, ἀπαντᾶ, ἐν σελίδι 304 τοῦ συγγράμματός του, ὡς ἀκολούθως :

« Αἱ ἀποκαλύψεις τοῦ βενιζελικοῦ τύπου αἱ σχετικαὶ πρὸς τὸν ἀνεφοδια- » σμὸν τῶν Γερμανικῶν ὑποβρυχίων ἀποτελοῦν σύνολον ἀνοησιῶν. Παρὰ τὰς » ἐπανειλημμένας προσπαθείας πρὸς ἐπαλήθευσιν, οὐδέποτε, οὐδὲ μία ἐκ τῶν » περιπτώσεων τούτων, ἀπεδείχθη πραγματική... Ἀριθμὸς φαύλων (co- » quins), ἀναρμοδίων, πλὴν ὅμως δολίων (malins), ἀπέζων ἐκ τοῦ ἐμπορίου

1. Ibid. Σελίδες 254-5.
2. Vice Amiral Dartige Du Fournet. Σελὶς303.

» τοιούτων ψευδῶν εἰδήσεων καὶ κατεχρῶντο τῆς ἀφελείας ἢ τῆς ἀβελτηρίας » τῆς Γαλλικῆς Ὑπηρεσίας πληροφοριῶν. Μεγαλύτερος ἀριθμὸς ἀτόμων οἵ- » τινες ἀπέβλεπον εἰς τὸ νὰ ἐμφανίσουν ἑαυτοὺς ὡς καλῶς πληροφορημένους » καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἄγνοια ἦτο ἀπόλυτος ὡς ἠχὼ ἐπανελάμβανοντὰς τοιαύ- » τας ἀνοησίας. Παρεθέσαμεν εἰς τὸ κείμενον μερικὰς συγκεκριμένας περι- » πτώσεις. Θὰ ἠδύναντο κατ' ἑκατοντάδας νὰ παρατεθοῦν. Φορτηγίδες, » ὑδροφόρα πλοιάρια, ρυμουλκά, ἐξελαμβάνοντο ὡς ὑποβρύχια. Ἐσημειοῦντο » ἀνεφοδιασμοὶ ἐχθρικῶν ὑποβρυχίων εἰς μέρη ἀπολύτως μὴ προσπελάσιμα».

* * *

Περαίνοντες τὸ παρὸν Κεφάλαιον κρίνομεν σκόπιμον νὰ παραπέμψωμεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 53 τοῦ Παραρτήματος.

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀποτελεῖ πατριωτικὴν ἔκκλησιν τοῦ ἐν Ρώμῃ Ἕλληνος Πρεσβευτοῦ Λ. Κορομηλᾶ, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 25 Νοεμβρίου 1916, ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον.

Ἀτύχημα διὰ τὴν ἑνότητα τοῦ Ἔθνους ὑπῆρξεν τὸ ὅτι, οἱ Κυβερνῶντες τὴν Ἑλλάδα, διαρκοῦντος τοῦ 1916, δὲν ἐνεφοροῦντο ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου πατριώτου, τοῦ πρέσβεως Λ. Κορομηλᾶ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

ΤΟ ΕΤΟΣ 1917

Α΄

ΤΑ ΤΡΙΑ ΚΥΡΙΑ ΜΕΤΩΠΑ
ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ, ΤΟ ΔΥΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ

Προκειμένου νὰ ἐκθέσωμεν τὰς συνθήκας ὑφ' ἃς ἡ Χώρα μας ἐγκατέλειψε τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος, διαρκοῦντος τοῦ ἔτους 1917, καὶ ἐτάχθη ὡς ἐμπόλεμος παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν φυσικῶν Συμμάχων της, τῆς Ἀντάντ, ἐπιβάλλεται ὅπως, προηγουμένως, ὑπομνησθῇ ἐν ὀλίγοις, ἡ ἐπικρατοῦσα γενικωτέρα πολιτικο-στρατηγικὴ κατάστασις εἰς ἀμφότερα τὰ κατὰ ξηρὰν θέατρα ἐπιχειρήσεων, τὸ Ἀνατολικὸν καὶ τὸ Δυτικόν, ὡς καὶ εἰς τὸ κατὰ Θάλασσαν.

Τὸ γενικώτερον λοιπὸν πλαίσιον, τῆς ὑφισταμένης κατὰ τὸ ἔτος 1917 καταστάσεως, χαρακτηρίζει μία γενικὴ ἠθικὴ κόπωσις τῶν ἐμπολέμων εἰς ἀμφοτέρας τὰς παρατάξεις. Ἐπανειλημμέναι προσπάθειαι ἐγένοντο, ἀποτυχοῦσαι, πρὸς σύναψιν μιᾶς «λευκῆς εἰρήνης», μιᾶς εἰρήνης ἄνευ «νικητῶν καὶ ἡττημένων». Παρὰ τὰς τοιαύτας ἐπιμόνους προσπαθείας, ἐκ παραλλήλου,

ἀλματωδῶς ἔβαινεν ἡ ἐπαύξησις τῶν πολεμικῶν ἐξοπλισμῶν εἰς ἀμφοτέρας τὰς παρατάξεις.

Ἀρχομένου τοῦ ἔτους τούτου, λαμβάνει χώραν γεγονός, ὅπερ ἐπρόκειτο νὰ κλίνη ὁριστικῶς τὴν πλάστιγγα τῆς τύχης τῶν ὅπλων ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ. Τὴν 2αν Ἀπριλίου (ν.ἡμ.) αἱ Η.Π.Α. ἐκήρυττον τὴν πόλεμον ἐναντίον τῶν Κεντρικῶν.

Ἐν τῷ Δυτικῷ Μετώπῳ, κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Γερμανοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελάρχου Λούδενδορφ, ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1917, οἱ μὲν Γερμανοὶ διέθετον 154 μεραρχίας, οἱ δὲ Σύμμαχοι 190.

Ἀπὸ τῆς 9ης Ἀπριλίου (ν.ἡμ.) μέχρις 7ης Ἰουνίου διενηργήθησαν, ἐκ μέρους τῶν Ἄγγλων καὶ Γάλλων, ἐπιθέσεις εἰς πυκνὰς γραμμάς. Τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν λίαν περιωρισμένα. Λόγῳ τῶν ἀποκαρδιωτικῶν ἀποτελεσμάτων διὰ τοὺς Συμμάχους, παρὰ τὸ χυθὲν ἀνθρώπινον αἷμα καὶ τὴν τεραστίαν κατανάλωσιν πυρομαχικῶν, ὁ Γάλλος Ἀρχιστράτηγος Nivelle ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ Pétain.

Ἀρχομένου τοῦ Ἰουλίου, οἱ Γερμανοὶ ἀναλαμβάνουν περιορισμένης ἐκτάσεως ἀντεπιθέσεις πρὸς βελτίωσιν τῶν θέσεών των. Αἱ ἀπώλειαί των ὑπῆρξαν ἐξ ἴσου βαρεῖαι, ὅσον καὶ αἱ κατά τὰς προηγουμένας ἐπιχειρήσεις ἀπώλειαι τῶν Γάλλων.

Μετὰ τὴν λῆξιν τῆς Γερμανικῆς ταύτης ἀντεπιθέσεως, Γάλλοι καὶ Ἄγγλοι ἀναλαμβάνουν ἐκ νέου ἐπιθετικὰς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Γερμανῶν, περίπου καθ' ὅλον τὸ φθινόπωρον, μὲ ἀποτελέσματα πάντοτε οὐχὶ ἱκανοποιητικά, καὶ οὐχὶ ἀνάλογα πρὸς τὸ χυθὲν ἀνθρώπινον αἷμα, καὶ τὰς χρησιμοποιηθείσας τεραστίας ποσότητας χάλυβος.

Τὴν 24ην Ὀκτωβρίου 1917, ἤρξατο ἡ ἐπίθεσις τῶν Γερμανῶν ἐναντίον τοῦ Ἰταλικοῦ μετώπου, καταλήξασα εἰς τὴν ἧτταν τοῦ Caporetto. Χάρις εἰς τὰς ἀποσταλείσας συμμαχικὰς ἐνισχύσεις, ὁ Ἰταλὸς Ἀρχιστράτηγος Diaz κατώρθωσε νὰ ἀναχαιτίση τὴν Γερμανικὴν ἐπίθεσιν, κατὰ τὴν 9ην Νοεμβρίου, εἰς τὸν ποταμὸν Piave.

* * *

Τὴν 30ὴν Δεκεμβρίου 1916, ἐδολοφονεῖτο ὑπὸ τοῦ Πρίγκηπος Γιουσούπωφ, ὁ Ρῶσος καλόγηρος Ρασποῦτιν, ὅστις ἐκράτει εἰς χεῖρας του καὶ διηύθυνεν, ἐν πολλοῖς, τὰς τύχας τῆς Αὐτοκρατορίας. Τὴν 7ην Μαρτίου 1917 (ν.ἡμ.), ὁ Νικόλαος Β' διέλυσεν αὐθαιρέτως τὴν Δοῦμαν. Τὴν 15ην Μαρτίου 1917 ἠναγκάζετο εἰς παραίτησιν. Μετὰ τὴν παραίτησιν ταύτην τοῦ Τσάρου τὴν ἐξουσίαν ἐν Ρωσίᾳ ἀνέλαβεν Κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Κερένσκυ.

Ἡ Κυβέρνησις αὕτη διέταξε γενικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Γερμανῶν, ἐκδηλωθεῖσαν τὴν 1ην Ἰουλίου 1917 (ν.ἡμ.). Κατόπιν ἐκδηλωθείσης σφοδρᾶς Γερμανικῆς ἀντεπιθέσεως, ἡ Ρωσικὴ αὕτη ἐπίθεσις μετετράπη εἰς πλήρη

πανωλεθρίαν καὶ ἀποσύνθεσιν τοῦ Ρωσικοῦ Στρατοῦ. Τὸ ἠθικὸν τούτου εἶχεν ἤδη πλήρως ὑπονομευθῆ ὑπὸ τοῦ Κομμουνισμοῦ.

Τὴν 7ην Νοεμβρίου, ὁ Λένιν καὶ ὁ Τρότσκυ ἥρπασαν τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐγκατέστησαν Κομμουνιστικὸν Καθεστώς. Εὐθὺς ἀμέσως προέβησαν εἰς τὴν σφαγὴν τοῦ Τσάρου Νικολάου Β', μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας του, εἰς τὰ ὑπόγεια μιᾶς οἰκίας τῆς πόλεως Αἰκατερίνενμπουργκ, ἔνθα ἦσαν ἐγκάθειρκτοι.

'Εν προκειμένω, ἐπιβάλλεται νὰ ἀναπολήσωμεν τὰς σκέψεις τὰς διατυπουμένας εἰς τὰ 'Απομνημονεύματα τοῦ Τσῶρτσιλ, ἀναφορικῶς πρὸς τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Τσάρου ἁπασῶν τῶν Ρωσιῶν, ὅταν οὗτος ἐκθέτει τὰ τῆς ματαιώσεως τῆς 'Ελληνικῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων, συνεπείᾳ τῆς κατηγορηματικῆς ἀρνήσεως πρὸς τοῦτο τοῦ Τσάρου καὶ τοῦ Σαζόνωφ.

Τὴν 7ην Δεκεμβρίου 1917, ὑπεγράφετο ἡ ἀνακωχὴ τοῦ Μπρὲστ-Λιτόβσκ. Μία ἐκ τῶν πρώτων ἐνεργειῶν τοῦ Κομμουνιστικοῦ Καθεστῶτος, προκειμένου νὰ ἐνσπείρῃ ζιζάνια μεταξὺ τῶν Δυτικῶν Συμμάχων, ὑπῆρξεν ἡ δημοσίευσις τῶν Συνθηκῶν, τὰς ὁποίας αἱ τρεῖς Μεγάλαι Δυνάμεις τῆς 'Αντάντ, εἶχον συνάψει μεταξύ των, πρὸς διακανονισμὸν τῶν τυχῶν τῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου.

'Η Γερμανία, κατὰ τὸ 1917, διέθετεν εἰς τὸ 'Ανατολικὸν μότωπον 80 Μεραρχίας. 'Απὸ τοῦ Νοεμβρίου 1917, εἶχεν ἀρχίσει ἡ μεταφορὰ τῶν Μεραρχιῶν τούτων ἀπὸ τοῦ 'Ανατολικοῦ εἰς τὸ Δυτικὸν Μέτωπον, παρὰ τὰς πρὸς τοῦτο διατάξεις τῆς ἀνακωχῆς τοῦ Μπρὲστ-Λιτόβσκ.

* * *

Καὶ ἤδη αἱ εἰς τὸ κατὰ Θάλασσαν μέτωπον ἐπιχειρήσεις, διαρκοῦντος τοῦ 1917.

Τὴν 31ην 'Ιανουαρίου 1917, ἡ Γερμανία κηρύσσει τὸν ἄνευ περιορισμῶν ὑποβρύχιον πόλεμον ἐναντίον καὶ αὐτῶν εἰσέτι τῶν οὐδετέρων Χωρῶν. Συνεπείᾳ τῆς κηρύξεως τοῦ ἄνευ περιορισμῶν ὑποβρυχίου πολέμου, καὶ εἰδικώτερον ἐξ ἀφορμῆς τοῦ τορπιλλισμοῦ τοῦ «Lusitania», τὴν 2αν 'Απριλίου 1917 (ν.ἡμ.), ὁ Πρόεδρος τῶν Η.Π.Α. κηρύσσει τὸν πόλεμον, ὡς προεξετέθη, ἐναντίον τῆς Γερμανίας, ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τοῦ 'Αμερικανικοῦ Κογκρέσσου.

Καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν εἰς προηγούμενον Κεφάλαιον, ὁ μέχρι τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1916 διατελέσας Γερμανὸς Γενικὸς 'Επιτελάρχης Falkenhayn ἐπιρρίπτει βαρείας εὐθύνας εἰς τὴν Γερμανικὴν Πολιτικὴν 'Ηγεσίαν, τῇ ἐπεμβάσει τῆς ὁποίας εἶχεν ἀνασταλῆ, ἡ ἐξαπόλυσις τῆς τοιαύτης ἐκτάσεως ὑποβρυχίου πολέμου. 'Ισχυρίζεται δηλαδὴ ὅτι, ἐὰν ἐγκαιρότερον εἶχε τεθῆ εἰς ἐφαρμογὴν ὁ ἄνευ περιορισμῶν ὑποβρύχιος πόλεμος ὅτι, τὰ ἀποτελέσματα θὰ ἐπέφερον σοβαρὸν κλονισμὸν εἰς τοὺς 'Αντιπάλους.

Ἐξ ἀντιθέτου, ὁ ἱστορικὸς Καθηγητὴς Driault, ἐπικρίνει τὴν ἀπόφασιν τῆς κηρύξεως ὑποβρυχίου πολέμου ἄνευ περιορισμῶν καὶ ἐναντίον εἰσέτι τῶν οὐδετέρων, ἐπαγόμενος ὅτι, «μωραίνει Κύριος ὃν βούλεται ἀπολέσαι». Τὴν γνώμην του ταύτην βασίζει εἰς τὸ ἐπιχείρημα ὅτι, ἡ κήρυξις τοῦ ἄνευ περιορισμῶν ὑποβρυχίου πολέμου ἀπετέλεσε τὸν τελικὸν ἀποφασιστικὸν παράγοντα τῆς ἐξόδου τῆς Ἀμερικῆς.

Φθίνοντος τοῦ 1917, ἡ γενικὴ πολιτικὴ κατάστασις ἐνεφανίζετο ἰδιαζόντως εὐνοϊκὴ διὰ τὴν Γερμανίαν πρὸς σύναψιν μιᾶς ἀνεκτῆς Συνθήκης, ἣν ἀσμένως θὰ ἐδέχοντο οἱ Ἀντίπαλοί της, οἵτινες ἐνεφοροῦντο, ὡς εἴπομεν, ὑπὸ πνεύματος γενικῆς ἀποθαρρύνσεως.

Ὁ Λούδενδορφ ὅμως, καὶ ὁ εἰς αὐτὸν ὑπείκων γηραιὸς Στρατάρχης Χίντεμπουργκ, ἔχει ὑποπέσει, κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, εἰς θανάσιμον σφάλμα. Ὡς ἤδη ἐξεθέσαμεν ἀλλαχοῦ, εἶχε πλήρως παραγνωρίση τὴν ἀξίαν τοῦ Ἀμερικανικοῦ παράγοντος. Φθίνοντος τοῦ 1917, ἀπόλυτος στρατοκρατία ἐπικρατεῖ εἰς Γερμανίαν, παραμεριζομένων, ὄχι μόνον τοῦ Καγκελαρίου καὶ παντὸς πολιτικοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ Κάϊζερ, καθ' ἃ μᾶς πληροφορεῖ ὁ Winston Churchill. (1)

Ταῦτα ἐν ὀλίγοις περὶ τῆς ἐπικρατούσης γενικωτέρας καταστάσεως κατὰ τὸ ἔτος 1917 μεταξὺ τῶν Συμμάχων. Ἤδη κατωτέρω, ἐντὸς τῆς ὑφισταμένης τοιαύτης καταστάσεως, θὰ ἐντάξωμεν τὴν Χώραν μας.

Β'

Η ΕΛΛΑΣ ΕΜΠΟΛΕΜΟΣ ΠΑΡΑ ΤΟ ΠΛΕΥΡΟΝ ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ

Ἐκ τῆς ἀμαχητὶ παραδόσεως τοῦ Ροῦπελ ἐπηκολούθησαν ὡς μοιραῖαι συνέπειαι, διαδοχικῶς, τὸ κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς Τριανδρίας Βενιζέλου - Κουντουριώτου - Δαγκλῆ ἐν αὐτῇ, ἡ ἐκθρόνισις τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, ἡ ἄφιξις τοῦ Βενιζέλου εἰς Ἀθήνας καὶ ἐν τέλει ἡ ἕνωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Βασιλέως Ἀλεξάνδρου. Ἦτο φυσικὸν νὰ ἀγνοηθῇ ἐκ μέρους τοῦ Βενιζέλου ἡ Βουλὴ ἡ προκύψασα ἐκ τῶν ἐκλογῶν τοῦ Δεκεμβρίου 1915, καθ' ἃς τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων εἶχεν ἀπόσχει. Ἀνεβίωσεν ἡ Βουλὴ ἡ προκύψασα ἐκ τῶν ἐκλογῶν τῆς 31ης Μαΐου 1915, καθ' ἅς, τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων εἶχεν ἐξέλθη πλειοψηφοῦν.

Ἐπὶ πλέον τῶν ἐσωτερικῶν δυσχερειῶν, πρὸ τῶν ὁποίων εὑρέθη ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου, καὶ τὰς ὁποίας ἀντιμετώπισε, μοιραίως, διὰ βιαίων, καὶ ἐν πολλοῖς ὠμῶν μέτρων, οὐχὶ πάντοτε ἀπολύτως ἀπαραιτήτων, καὶ ἅτινα προεκάλεσαν τὴν κατ' αὐτῆς μῆνιν μερίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, καὶ ἐν τέλει, ἐπέφεραν τὴν ἀνατροπήν της κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ Νοεμβρίου 1920, ἐπιβάλλεται νὰ ἐπισημάνωμεν τοὺς κινδύνους οὓς διέτρεχεν ἡ ἐδαφικὴ ἀκεραιότης τῆς Χώρας μας, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν θὰ ἐσυνεχίζετο ἡ πολιτικὴ τῆς οὐδε-

1. Winston Churchill. «Thoughts and Adventures». Odhams Press. London, 1948.

τερότητος, ἥτις εἶχεν ἀγάγει εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ Ροῦπελ ἀμαχητὶ εἰς τοὺς Βουλγάρους.

Ἐν πρώτοις ἀπετέλει οὐτοπίαν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐξεθέσαμεν, ἡ ἐκδοχὴ καθ' ἥν, ἡ Ἑλλάς, παραμένουσα οὐδετέρα, καὶ διατηροῦσα τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις της ἀνεπάφους, θὰ ἐπέβαλλεν, ἐν τέλει τοῦ πολέμου, τὴν θέλησίν της εἰς τοὺς Συμμάχους. Ὁσονδήποτε ἐξησθενημένοι κατὰ ξηρὰν καὶ ἐὰν ἐξήρχοντο οἱ Σύμμαχοι ἐκ τῆς ἐκβάσεως ἑνὸς πολέμου ἄνευ ἀποφασιστικῶν ἀποτελεσμάτων, ἄνευ δηλαδὴ οὐσιαστικῶν νικητῶν καὶ ἄνευ κατὰ κράτος ἡττημένων, ὑφίστατο πάντοτε ὁ Συμμαχικὸς Στόλος, ἵνα πειθαναγκάσῃ τὴν μικρὰν Χώραν μας καὶ εἰς τὴν πλέον ὠμὴν ὑποταγήν. Εἶναι περίεργον τὸ πῶς ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐλησμόνησεν, ἐν ἔτει 1917, μίαν ἄποψιν τὴν ὁποίαν, ἀρχομένου τοῦ πολέμου κατ' Αὔγουστον τοῦ 1914, εἶχεν ἀντιτάξει ὡς ἐπιχείρημα πρὸς τὸν Καΐζερ, ὅταν ὁ τελευταῖος οὗτος ἐκάλει τὸν Ἕλληνα Βασιλέα νὰ ταχθῇ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Κεντρικῶν.

Εἶναι προφανὲς ὅτι, ἡ Ἑλλάς, συνεχίζουσα τυχὸν τὴν πολιτικήν τῆς οὐδετερότητος μέχρι πέρατος τοῦ πολέμου, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ παρακαθήσῃ εἰς τὴν διπλωματικὴν τράπεζαν, προβάλλουσα ἀξιώσεις, πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐπιτευχθέντων διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ 1913. Συνέχισις εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος ἰσοδυνάμει πρὸς παραίτησιν πάσης περαιτέρω ἱκανοποιήσεως τῶν ἐθνικῶν διεκδικήσεων.

Οὐ μόνον τοῦτο. Συνέχισις τῆς πολιτικῆς τῆς οὐδετερότητος, ἀφ' ἧς τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον εἶχεν ἐνισχυθῇ ἀρκούντως ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων, περιέκλειεν ἀσφαλεῖς κινδύνους ἀκρωτηριασμοῦ τῶν ἐδαφῶν μας.

Ὁ ἱστορικὸς Driault, ἀναφέρει ἐν λεπτομερείᾳ, τοὺς κινδύνους οὓς διέτρεξεν ἡ Χώρα μας κατὰ τὴν ὑπ' ὄψει ἐποχήν [1].

Οἱ κίνδυνοι οὗτοι προήρχοντο ἐν πρώτοις ἀπὸ τὴν προαιώνιον ἐχθράν, τὴν Ρώμην. Αἱ Ἑλληνικαὶ διεκδικήσεις ἐν Ἠπείρῳ ὡς καὶ ἐν Μικρασίᾳ, εὑρίσκοντο κατὰ βάσιν ἀντιμέτωποι πρὸς τὰς Ἰταλικάς.

Ἐξ ἄλλου, οἱ φιλοβούλγαροι κύκλοι, τόσον ἐν Ἀγγλίᾳ μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς ἀδελφοὺς Buxton, ὅσον καὶ ἐν Γαλλίᾳ, κατέβαλλον ἀπεγνωσμένας προσπαθείας ἵνα ἐπιτευχθῇ μία χωριστὴ εἰρήνη μετὰ τῆς Βουλγαρίας, ἥτις φυσικά, θὰ ἀπέβαινεν εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν Στοκχόλμῃ συνῆλθεν συνέδριον σοσιαλιστῶν, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκεν ψήφισμα ὅπως, ἡ Θεσσαλονίκη περιέλθῃ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν καὶ τῶν τριῶν Βαλκανικῶν Χωρῶν, Ἑλλάδος, Σερβίας, Βουλγαρίας.

Ἐνδιαφερούσας πληροφορίας παρέχουν καὶ τὰ Τσαρικὰ Ἀρχεῖα. Συνεπείᾳ τῆς Ρωσικῆς ἐπαναστάσεως ἐματαιώθη κίνημα προπαρασκευασθὲν ἐκ μέρους τῆς Τσαρικῆς Κυβερνήσεως, ὅπερ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Τσάρου Φερδινάνδου καὶ τὸν βίαιον προσεταιρισμὸν τῆς Βουλγαρίας ἐκ μέρους τῆς

1. Τόμος V. Σελίδες 319-332.

'Αντάντ. Τὸ κυριώτερον ἔπαθλον τῶν Βουλγάρων διὰ τὴν τοιαύτην μεταστροφὴν των θὰ ἀπετέλει ἡ Θεσσαλονίκη.

Αἱ 'Ηνωμέναι Πολιτεῖαι μέχρι λήξεως τῆς ἀνακωχῆς δὲν εἶχον κηρύξει πόλεμον ἐναντίον τῶν Βουλγάρων.

'Επὶ πλέον ὅμως τῶν ἀνωτέρω κινδύνων ἐναντίον τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος τῆς Χώρας μας, ὁ μᾶλλον συγκεκριμένος προήρχετο ἐκ μέρους τοῦ 'Αρχηγοῦ τῶν Συμμαχικῶν δυνάμεων Μακεδονίας Γάλλου Στρατηγοῦ Sarrail.

Οὗτος, καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν, εἶχεν ὑποβληθῆ εἰς μίαν ταπείνωσιν, ἐξαναγκασθεὶς νὰ ἔλθη εἰς 'Αθήνας πρὸς ἀκρόασιν ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου κατὰ τὴν 21ην Φεβρουαρίου 1915 (ν. ἡμ.). 'Εφόσον, ἡ ἐκ τῆς ἀκροάσεως ταύτης ταπείνωσις δὲν ἐπέφερεν τὰ ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα, ἀλλ' ἐξ ἀντιθέτου, ἐπηκολούθησεν ἡ παράδοσις τοῦ Ροῦπελ, ἦτο μοιραῖον ὅπως, οὗτος, μελλοντικῶς, καταστῆ ἔτι ἀσπονδώτερος ἐχθρὸς τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Λαβὼν τὴν ἔγκρισιν τῆς Κυβερνήσεώς του, εἶχε προετοιμάσει τὴν ἐγκατάστασιν ἐν Θεσσαλονίκη τοῦ Σέρβου Βασιλέως καὶ τὴν μεταβίβασιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας εἰς Σερβικὰς πολιτικὰς 'Αρχάς. Τὸν λίαν σοβαρὸν τοῦτον κίνδυνον ἀπέτρεψε τὸ ἐκραγὲν ἐν τῷ μεταξύ κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἡ ἀνάληψις τῆς ἐξουσίας ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου. (1)

Οἱ κίνδυνοι οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ διαλάθουν τῆς προσοχῆς τοῦ ἐκτὸς ἐξουσίας εὑρισκομένου 'Ελευθερίου Βενιζέλου, ὅστις εὐθὺς ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ πολέμου, ὡς ὑπεύθυνος Κυβερνήτης, εἶχε συνταυτίση τὰς τύχας τῆς 'Ελλάδος μετὰ τῶν Συμμάχων.

'Εξ ἀντιθέτου, οἱ κίνδυνοι οὗτοι εἶχον διαλάθη τῆς ἀντιλήψεως τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων τούτου, οἵτινες ἄβουλοι καὶ ἀνερμάτιστοι, ἀποτελοῦντες ἄρνησιν, ἐρυμουλκοῦντο ὑπὸ τοῦ 'Επιτελείου ὅπερ εἶχεν ὑποτιμήσει, καθ' ἃ ἤδη ἐξεθέσαμεν, τὴν συμβολὴν τοῦ 'Αμερικανικοῦ παράγοντος. Φρονοῦμεν ὅτι, δὲν ἀπομακρυνόμεθα τῆς πραγματικότητος ἀποφαινόμενοι ὅτι, ἐν 'Ελλάδι, κατὰ τὰ ἔτη 1916 καὶ 1917, τὴν πολιτικὴν κατηύθυνε τὸ 'Επιτελεῖον καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον, καὶ διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, κατηύθυνε ταύτην ἐν Γερμανίᾳ ὁ Λούδενδορφ, ἀπομακρύνας, καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν, καὶ αὐτὸν τὸν Κάϊζερ ἐκ τῆς διαχειρίσεως τῶν τυχῶν τῆς Αὐτοκρατορίας.

'Υπὸ τοιαύτας συνθήκας συντελεῖται κατὰ τὴν 2αν Ιουνίου 1917 (ν.ἡμ.) ἡ ἐκθρόνισις τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, καὶ ἡ ἐγκατάστασις εἰς 'Αθήνας τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου κατὰ τὴν 21ην ἰδίου μηνός. 'Η ἀπομάκρυνσις αὕτη συνετελέσθη ἄνευ οὐδενὸς ἀπευκταίου, καθόσον ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, παρὰ τὰς εἰσηγήσεις τοῦ περιβάλλοντός Του, συνεμορφώθη πρὸς τὰς

1. 'Αλέξη Κύρου. «Οἱ Βαλκανικοὶ Γείτονές μας». 'Αθῆναι 1962. Σελὶς 160.

ὑποδείξεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, φρονῶν ὅτι οὕτω συμμορφοῦται πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητο. (1). Εἰς τὴν τοιαύτην ἀπομάκρυνσιν, ἐπρωτοστάτησεν ἡ Γαλλία. Ταύτην ἠκολούθησε, μᾶλλον δυσθύμως, ἡ Ἀγγλία. Ἡ Ἰταλία ἀντετάχθη πεισμώνως μὴ ἐπιθυμοῦσα τὴν ἐπάνοδον τοῦ Βενιζέλου εἰς την ἐξουσίαν, καθ' ὅσον ἡ συνέχισις τῆς πολιτικῆς τῆς οὐδετερότητος ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος ἦτο προφανῶς εὐνοϊκὴ διὰ τὰ Ἰταλικὰ συμφέροντα. Διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ ἡ κομμουνιστικὴ Ρωσία, μὴ ἐπιθυμοῦσα τὴν ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος εἰς πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ, ἀντετάχθη εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου (2).

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ Χώρα μας κατὰ μῆνα Ἰούνιον τοῦ 1917 ἐτάσσετο συνεμπόλεμος παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν φυσικῶν συμμάχων της.

Ἐφεξῆς ἄρχεται ἡ οἰκονομικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἀναδιάρθρωσις τῆς Χώρας. Τὴν στρατιωτικὴν συμβολὴν θὰ διαπραγματευθῶμεν δι' ὀλίγων εὐθὺς κατωτέρω.

Γ'

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΗΣ

Λόγῳ τῶν ὡς ἀνωτέρω ἐν συντομίᾳ ἐκτεθέντων συγκλονιστικῶν γεγονότων, ἅτινα ἔλαβον χώραν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ ἔτος 1917, καὶ δεδομένου ὄντος ὅτι, ἡ ἐγκατάστασις ἐν Ἀθήναις τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου, ἐλάμβανε χώραν μόλις τὴν 21ην Ἰουνίου, ἦτο φύσει ἀδύνατον νὰ συντελεσθῇ ἐντὸς τοῦ ἔτους 1917 ἡ πλήρης ἀναδιάρθρωσις τοῦ Στρατεύματος, διὰ γενικῆς ἐπιστρατεύσεως. Τὸ οἰκονομικὸν χάος ὑπὸ τὸ ὁποῖον διετέλει ἡ Χώρα, ἡ ἀνάγκη ἀνεφοδιασμοῦ τοῦ Στρατοῦ διὰ τῶν νεωτέρων πολεμικῶν μέσων ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων, ἡ ἀντιμετώπισις τῆς ἐσωτερικῆς ὑπονομεύσεως ἐκ μέρους τῆς Ἀντιπάλου πολιτικῆς Παρατάξεως ἥτις, ἐν τελει, κατὰ τὸ 1918, κατέληγεν εἰς τὰ Θηβαϊκὰ καὶ τὰ Λαμιακά, τέλος ἡ ἀντιμετώπισις τῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κινδύνων, πάντα ταῦτα ἀπετέλουν δυσχερείας διὰ τὸν Βενιζέλον, μεγαλυτέρας τῶν δυσχερειῶν ἃς οὗτος εἶχεν ἀντιμετωπίσει διὰ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Κράτους κατὰ τὰ ἔτη 1910 - 1912, ὁπότε εἶχε τὴν ἄμεσον συμπαράστασιν τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α' καὶ σχεδὸν τῆς ὁλότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

Παρὰ ταῦτα, ἡ πραγματοποιηθεῖσα συμβολὴ εἰς τὸν Κοινὸν Ἀγῶνα τῶν φυσικῶν Συμμάχων μας ὑπῆρξε πράγματι ὑπολογίσιμος, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν κατωτέρω στοιχείων, ἅτινα ἠρύσθημεν ἐκ τῆς Ἐπισήμου Ἐκθέσεως τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ, ἔτους ἐκδόσεως 1958.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνὸς Ἰουνίου 1917, ἤτοι εἰκοσαήμερον περίπου πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου εἰς Ἀθήνας, ὁ Στρατὸς τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης ἀπετελεῖτο ἤδη ἐκ τῶν Μεραρχιῶν Σερρῶν, Ἀρχιπελάγους καὶ Κρήτης, ἁπασῶν εἰς τὸ μέτωπον, καὶ τῶν ἄρτι συγκροτηθέντων

1. Driault. Τόμος V. Σελίδες 303-304.
2. Idem. Σελὶς 299.

13ου Συντάγματος Πεζικοῦ εἰς Ἀργοστόλιον καὶ Ζάκυνθον, 11ου Συντάγματος Πεζικοῦ εἰς Τῆνον, καὶ 10ου Συντάγματος Πεζικοῦ εἰς Σῦρον. Πρὸςἐξυπηρέτησιν τῶν εἰς τὸ Μέτωπον Μεραρχιῶν, συνεστήθησαν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀνὰ ἓν δι' ἕκαστον τούτων ἔμπεδον.

Ἡ δύναμις τοῦ Στρατοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης, κατὰ τὴν 1ην Ἰουνίου 1917, ἦτο ἡ κάτωθι :

Εἰς τὸ μέτωπον	Ἀξιωματικοὶ	612	Ὁπλῖται	24.091
Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν	Ἀξιωματικοὶ	885	Ὁπλῖται	29.180
Σύνολον	Ἀξιωματικοὶ	1.497	Ὁπλῖται	53.271

Ἐπὶ πλέον, ἡ συγκροτηθεῖσα κυρίως ἐκ Κρητῶν Χωροφυλακή, διέθετε 274 Ἀξιωματικούς, καὶ 5.361 Ὁπλίτας. Τὸ σύνολον τοῦ Στρατοῦ περιελάμβανε 1.771 Ἀξιωματικοὺς καὶ 58.632 Ὁπλίτας.

Ἡ γενομένη ἐπιστράτευσις ἐννέα κλάσεων εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους καὶ τὴν Κρήτην, εἶχεν ἀποδώσει 6,000 εἰς τὴν πρώτην περιοχὴν καὶ 7.600 εἰς τὴν δευτέραν. Γενικῶς, ἡ προσέλευσις ὑπῆρξε κανονική, αἱ δὲ παρουσιασθεῖσαι ἀνυποταξίαι ἦσαν ἐλάχισται. Εἰς τοὺς παρουσιασθέντας ἐν Κρήτῃ ἐφέδρους δέον νὰ προστεθοῦν 900 ἐθελονταί, οἵτινες εἶχον ἤδη ἀποσταλῆ εἰς τὴν Μεραρχίαν Σερρῶν, ἔνθα ἀπετέλεσαν ἓν Τάγμα τοῦ 3ου Συντάγματος Σερρῶν καὶ 5.600 ἄνδρες καταταγέντες εἰς τὴν Χωροφυλακήν. Ἤτοι, τὸ σύνολον τῶν καταταγέντων ἀνῆλθον εἰς 13.100 ἄνδρας, ἀριθμὸς ἀνταποκρινόμενος εἰς τὴν προβλεπομένην ἀπόδοσιν.

Ἡ δύναμις τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἀνήρχετο περὶ τὸ τέλος Δεκεμβρίου 1917 εἰς 116.000 ἄνδρας, ἐξ ὧν 37.000 εὑρίσκοντο εἰς τὸ Μακεδονικὸν Μέτωπον. (1)

Ἡ ἐπιτευχθεῖσα τοιαύτη ὀργάνωσις, ὑπὸ τὰς προεκτεθείσας συνθήκας τιμᾶ ὄχι μόνον τὸν Κυβερνήτην καὶ τοὺς Συνεργάτας του, ἀλλ' ἀντανακλᾶ ἐπὶ πλέον καὶ εἰς τοὺς πληθυσμοὺς τῶν περιοχῶν, αἵτινες εἶχον ὑπαχθῆ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῆς Θεσσαλονίκης.

Αἱ ὀργανωθεῖσαι ὡς ἄνω μονάδες τοῦ Σώματος Στρατοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης διεξήγαγον μετὰ γενναιότητος ἀπαραμίλλου, τοπικοὺς ἐπιτυχεῖς ἀγῶνας. Ὑπομνηστέον ὅτι, κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον, καὶ ἐν τῷ Δυτικῷ Μετώπῳ διεξήγοντο, τηρουμένων βεβαίως τῶν ἀναλογιῶν, ἀγῶνες ἐντετοπισμένου χαρακτῆρος.

Τὴν 22 Ἀπριλίου / 5 Μαΐου τμήματα τοῦ 1ου καὶ 2ου Συντάγματος Σερρῶν ἐπετίθεντο κατὰ προκεχωρημένων Βουλγαρικῶν φυλακίων καὶ προήλαυνον ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ποταμοῦ Λούμνιτσα ἐπὶ μετώπου 5 χιλιομέτρων εἰς βάθος περίπου 500 - 1200 μ. Ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας ταύτης ἡ Μεραρχία Σερρῶν ἐξηκολούθησε τὰς τοπικὰς ἐπιθέσεις.

1. Βλέπε προμνησθεῖσαν Ἔκθεσιν Γενικοῦ Ἐπιτελείου Σελίδες 241 καὶ 285.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν κατελαμβάνοντο αἱ θέσεις Μπομπαρντὲ καὶ Σεμὲν-ντὲ-Φέρ.

Τὴν 28ην 'Απριλίου / 11 Μαΐου κατελήφθη ὁ λόφος Ντρομανταίρ.

Τὴν 1 / 14 Μαΐου διενηργήθη ἐπίθεσις ἐναντίον τῆς ὀχυροτάτης τοποθεσίας Ραβινὲ καταληφθείσης κατόπιν αἱματηρῶν ἀγώνων.

Αἱ διενεργηθεῖσαι ἐκ μέρους Ἑλληνικῶν μονάδων τοῦ Σώματος Στρατοῦ 'Εθνικῆς 'Αμύνης τοιαῦται τοπικαὶ ἐνέργειαι τοῦ ἔαρος καὶ θέρους τοῦ 1917 συνεχίσθησαν καὶ διαρκοῦντος τοῦ φθινοπώρου ἰδίου, ἐν συνδυασμῷ πρὸς μονάδας τῶν Συμμάχων (1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΝΝΑΤΟΝ

ΤΟ ΕΤΟΣ 1918

Α'

ΤΟ ΔΥΤΙΚΟΝ ΜΕΤΩΠΟΝ

'Αρχομένου τοῦ ἔτους 1918, ὡς συνέπεια τῆς Ρωσικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ὁλοσχεροῦς ἀποσυνθέσεως τοῦ Ρωσικοῦ Στρατοῦ τοῦ 'Ανατολικοῦ Μετώπου, προέκυψεν, αὐτομάτως, μία συντριπτικὴ ὑπεροχὴ τῶν κατὰ ξηρὰν Γερμανικῶν δυνάμεων, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς Συμμαχικάς. Ὁ Γερμανὸς 'Επιτελάρχης Λούδενδορφ ἀποφαίνεται ὅτι, ὑπὸ τὰς εὐνοϊκοτέρας συνθήκας οὐδέποτε εἶχον γεννηθῆ ἐλπίδες μιᾶς τοιαύτης ὑπεροπλίας ἐν τῷ Δυτικῷ Μετώπῳ, 30 ἕως 40 Μεραρχιῶν. Συνεπείᾳ τῆς τοιαύτης ὑπεροπλίας, κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ ἔτους τούτου, εἶχον ἀναπτερωθῆ αἱ ἐλπίδες περὶ νικηφόρου ἐκβάσεως τοῦ πολέμου, ὡς εἶχεν ἐλπισθῆ καὶ κατὰ τὰ ἔτη 1914 καὶ 1915.

Ὁρμώμενοι λοιπὸν μὲ μίαν τοιαύτην ὑπεροπλίαν, οἱ Γερμανοὶ ἐξαπέλυσαν τρεῖς διαδοχικὰς ἰσχυρὰς ἐπιθέσεις τὴν πρώτην, κατὰ τὴν 21ην Μαρτίου ἐν Πικαρδίᾳ, τὴν δευτέραν, κατὰ τὴν 27ην Μαΐου ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Chemin des Dames καὶ τὴν τρίτην, κατὰ τὴν 27ην Μαΐου (ν. ἡμ.) ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Καμπανίας καὶ τῆς Μάρνης. Τὰ ἀποτελέσματα δὲν ὑπῆρξαν τὰ προσδοκώμενα. Τὸ καταβληθὲν τίμημα εἰς ἀνθρώπινον αἷμα καὶ χάλυβα δὲν συνεπέφερεν ἀνάλογα ὀφέλη. 'Εν τέλει, αἱ Γερμανικαὶ ἐπιθέσεις ἀνεχαιτίσθησαν ὁλοκληρωτικῶς.

Ὁ Λούδενδορφ ὁμολογεῖ ὅτι, ἡ 'Ανωτάτη Στρατιωτικὴ Γερμανικὴ Ἡγεσία ἠπατήθη βασικῶς, τόσον εἰς τὰς προβλέψεις της περὶ τῶν 'Αμερικανικῶν δυνατοτήτων πρὸς δημιουργίαν καὶ ὀργάνωσιν ἀξιομάχου Στρατοῦ ἐκ τοῦ μηδενός, ὅσον καὶ εἰς τὰς προβλέψεις της περὶ δυνατοτήτων μεταφορῶν τῶν

1. Ἔκθεσις 'Επιτελείου : Σελίδες 281 ἕως 287.

'Αμερικανικῶν μονάδων καὶ ἐφοδίων διὰ μέσου τοῦ 'Ατλαντικοῦ καὶ παρὰ τὴν ἄκρως ἔντονον διεξαγωγὴν τοῦ ὑποβρυχίου πολέμου.

Ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὸ Συμμαχικὸν στρατόπεδον.

Διὰ τῆς πρώτης ἐκ τῶν ὡς ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν τριῶν Γερμανικῶν ἐπιθέσεων, ἠπειλήθη σοβαρῶς ἡ κατάληψις τῆς Γαλλικῆς πρωτευούσης, ὡς εἶχεν ἀπειληθῇ καὶ κατὰ μῆνα Αὔγουστον τοῦ 1914, πρὸ τῆς διεξαγωγῆς τῆς πρώτης μάχης τῆς Μάρνης. Ἔτι σοβαρωτέρα ὑπῆρξεν ἡ ἀπειλὴ τῆς ἐνσφηνώσεως τῶν Γερμανῶν μεταξὺ τῶν Γαλλικῶν καὶ τῶν 'Αγγλικῶν στρατευμάτων καὶ ἡ διάσπασις τῆς συνοχῆς τῆς συμμαχικῆς παρατάξεως, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας θὰ ἦτο λίαν πιθανὴ ἡ κατάληψις τῆς Γαλλικῆς πρωτευούσης.

'Εν μέσῳ λοιπὸν μιᾶς τοιαύτης ἀτμοσφαίρας ἐπικειμένων θανασίμων κινδύνων διὰ τοὺς Συμμάχους, συνέρχεται τὴν μεσημβρίαν τῆς 26ης Μαρτίου 1918, (ν.ἡμ.) εἰς Doullens, Συμμαχικὴ Διάσκεψις. Προτάσει τοῦ Γάλλου Πρωθυπουργοῦ Clemenceau, καὶ ὑπερθεματιζόντων τῶν Ἄγγλων Στρατηγῶν Milner καὶ Haig, ἀνατίθεται εἰς τὸν Γάλλον Στρατηγὸν Foch, ἡ γενικὴ ἀρχηγία ἁπάντων τῶν Συμμαχικῶν Στρατευμάτων, ἐφ' ὅλου τοῦ Δυτικοῦ Μετώπου.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τῆς ἀναλήψεως τῆς γενικῆς ἀρχηγίας, κατὰ τὴν ἔκφρασιν αὐτοῦ τούτου τοῦ Γάλλου Στρατηγοῦ Foch, διεξήγετο μία «'Αγγλικὴ» μάχη, πρὸς κάλυψιν τῶν λιμένων τῆς Μάγχης, καὶ μιά ἄλλη «Γαλλικὴ» μάχη, πρὸς κάλυψιν τῶν Παρισίων. Ἅμα τῇ ἀναλήψει τῆς ἀρχηγίας παρὰ τούτου ἐλήφθησαν αἱ κατάλληλοι διατάξεις πρὸς διεξαγωγὴν μιᾶς «'Αγγλο-Γαλλικῆς» μάχης, πρὸς διατήρησιν τῆς Amiens, σοβαροῦ κόμβου στρατηγικῶν συγκοινωνιῶν, σημείου ἐπαφῆς τῶν 'Αγγλικῶν καὶ Γαλλικῶν στρατευμάτων.

Ἡ ἐμπνευσμένη διάνοια τοῦ Foch καὶ ἡ στιβαρὰ πυγμὴ του ὁδηγεῖ τοὺς Συμμάχους ἀπὸ νίκης εἰς νικην. Ἡ 8η Αὐγούστου, ὑπῆρξεν ἡ «μαύρη ἡμέρα τῆς Γερμανίας» κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Λούδενδορφ, λόγῳ τῆς 'Αγγλο-Γαλλικῆς κεραυνοβόλου ἐπιθέσεως μὲ πυκνὰς φάλαγγας ἁρμάτων καὶ προπετάσματος καπνοῦ.

Αἱ ἀλλεπάλληλοι αὗται νίκαι ἐξαναγκάζουν τοὺς Κεντρικοὺς εἰς τὴν σύναψιν τῆς ἀνακωχῆς τῆς 11ης Νοεμβρίου 1918 (ν.ἡμ.).

Β'

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΥΜΒΟΛΗ

Ἡ ἀρξαμένη κατὰ τὸ 1917 ἀνασυγκρότησις τῶν Ἑλληνικῶν πολεμικῶν δυνάμεων συνεχίζεται ἐντατικῶς. 'Αρχομένου τοῦ 1918 συντελεῖται ἡ ἐνίσχυσις τοῦ Στρατοῦ 'Εθνικῆς 'Αμύνης καὶ διὰ τμημάτων ἐκ Παλαιᾶς Ἑλλάδος.

Κατὰ τὴν 16ην καὶ 17ην Μαΐου (π.ἡμ.), λαμβάνει χώραν ἡ πρώτη σοβαρὰ ἐπιθετικὴ ἐνέργεια, πρὸς κατάληψιν τοῦ Σκρὰ-ντὶ-Λέγκεν, ἐκ μέρους τῶν Με-

ραρχιῶν Κρήτης καὶ Ἀρχιπεγάλους, ὑποστηριζομένων ὑπὸ ἰσχυροῦ, ἐλαφροῦ καὶ βαρέως, Ἑλληνικοῦ καὶ Γαλλικοῦ Πυροβολικοῦ. Κατὰ μὲν τὴν 16ην Μαΐου, διενεργεῖται δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἰσχυρὰ προπαρασκευὴ πυροβολικοῦ. Κατὰ δὲ τὴν 17ην Μαΐου, κατόπιν εἰκοσιπενταλέπτου προπαρασκευῆς πυροβολικοῦ ἐπακολουθεῖ τὴν 5ην πρωϊνὴν ἡ ἐξόρμησις τοῦ πεζικοῦ. Ἐντὸς διώρου χρονικοῦ διαστήματος εἶχον καταληφθῆ ἅπαντες οἱ καθορισθέντες ἀντικειμενικοὶ σκοποί.

Ἡ σημασία τῆς μάχης ταύτης τοῦ Σκρᾶ ἐνεῖχε μεγίστην σημασίαν. Ἡ ἐπιδειχθεῖσα ὁρμητικότης ἐκ μέρους τοῦ Ἕλληνος πεζοῦ καὶ ἡ ταχίστη ἀφομοίωσις ἐκ μέρους τῶν Στελεχῶν, ἐν ὅλῃ τῇ κλίμακι τῆς ἱεραρχίας, τῶν νέων μεθόδων τοῦ τρόπου τοῦ μάχεσθαι, ὡς καὶ τῶν ἀρχῶν τῶν διεπουσῶν τὴν συνεργασίαν πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ, ἑδραιώνει τὴν πίστιν τῆς Ἀνωτάτης Στρατιωτικῆς Συμμαχικῆς Ἡγεσίας πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Στρατόν. Ἡ Χώρα μας ἀρχίζει νὰ ὑπολογίζηται ὡς στρατιωτικὸς παράγων. Σὺν τῷ χρόνῳ, ἀρχίζει νὰ λησμονῆται ἡ ἐκ τῆς ἀμαχητὶ παραδόσεως τοῦ Ροῦπελ δυσμενὴς ἐντύπωσις.

Μετὰ τὴν κήρυξιν γενικῆς ἐπιστρατεύσεως, συνεχιζομένης καὶ τῆς ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων συμπληρώσεως τῶν μονάδων εἰς παντοῖα ὑλικὰ καὶ ἐφόδια, ἡ δύναμις τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς, ἐπερχομένου τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1918, ἀνέρχεται ὡς ἀκολούθως : (1)

	Μετόπισθεν	Ζώνη τῶν Πρόσω	Σύνολον
Ἀξιωματικοὶ	2.299	5.590	7.889
Ὁπλῖται	107.378	177.669	285.047

Ἀνακληθέντος εἰς Γαλλίαν τοῦ Στρατηγοῦ Guillaumat, ἀναλαμβάνει, ἀπὸ τῆς 18ης Ἰουνίου 1918 (ν.ἡμ.), τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν ὅλων τῶν Συμμαχικῶν δυνάμεων τοῦ Μακεδονικοῦ θεάτρου ἐπιχειρήσεων ὁ Γάλλος Στρατηγὸς Franchet d' Espérey.

Οὗτος, ἐπεξεργασθεὶς καὶ συμπληρώσας τὰ ὑπὸ τοῦ προκατόχου του, ἀπὸ τοῦ μηνὸς Μαρτίου, καταρτισθέντα σχέδια γενικῆς ἐπιθέσεως, διατάσσει γενικὴν ἐπίθεσιν ἐφ' ὅλου τοῦ μετώπου κατὰ τὴν 14ην Σεπτεμβρίου.

Εἰς τὴν γενικὴν ταύτην ἐπίθεσιν ἔλαβον μέρος ἐν συνόλῳ 29 μεραρχίαι (279 τάγματα). Αὗται κατενέμοντο ὡς ἀκολούθως : Βρεττανικαὶ 4 μεραρχίαι (36) τάγματα).—Γαλλικαὶ 8 (75 τάγματα).—Ἑλληνικαὶ 10 (90 τάγματα) Ἰταλικαὶ 1 (24 τάγματα).—Σερβικαὶ 6 (54 τάγματα).— (2).

Ὁ ἀντίπαλος ἐφ' ὅλου τοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου, ἐξαιρέσει τοῦ Ἀλβανικοῦ, παρέταξεν ἐν συνόλῳ 260 τάγματα.

---

1. Colonel Bujac. «La Grèce aux Côtés des Alliés 1916-1918» Paris. 1929 Σελὶς 25.

2. Idem. Σελὶς 44.

Ἐκ τῶν παρατεθέντων ὡς ἀνωτέρω ἀριθμῶν προκύπτουν δύο συμπεράσματα : Πρῶτον μὲν ὅτι, ἡ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν Συμμάχων, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀντιπάλους ὑπῆρξε λίαν ἐλαφρά. Δεύτερον δὲ ὅτι, ἡ Ἑλληνικὴ συμβολὴ ὑπῆρξεν σοβαροτάτη.

Διὰ τῶν διεξαχθεισῶν ἐπιθετικῶν ἐπιχειρήσεων ἐπετεύχθησαν τὰ ἀκόλουθα ἀποτελέσματα : Ἐν πρώτοις συνθηκολογεῖ ἡ XI Γερμανικὴ Στρατιὰ ἀποτελουμένη ἐκ 4 Μεραρχιῶν. Τὴν 30ην Σεπτεμβρίου οἱ Βούλγαροι ἀντιπρόσωποι ὑπογράφουν ἐν Θεσσαλονίκῃ Πρακτικὸν Ἀνακωχῆς ἀναστελλομένων τῶν κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐπιχειρήσεων. Τὴν 31ην Ὀκτωβρίου οἱ Σέρβοι ἀνακτοῦν τὸ Βελιγράδι. Τὴν 3ην Νοεμβρίου ἡ Αὐστρο-Οὐγγαρία ὑπογράφει ἐπίσης ἀνακωχήν.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ Α' Ἑλληνικὸν Σ.Σ. ἀπηλευθέρωσε τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν ἥτις κατέκειτο εἰς ἐρείπια. Ἡ δὲ τρίτη Μεραρχία (Τρικούπη) προήλασε πρὸς βορρᾶν μέχρις Πιρότ (1). Ἡ δὲ προέλασις πρὸς Ἀνατολὰς τῶν Ἀγγλικῶν στρατευμάτων ὑπὸ τὸν Στρατηγὸν Μίλν συνετέλεσεν εἰς τὴν κατάρρευσιν τῆς Τουρκίας, ἥτις τὴν 31ην Ὀκτωβρίου ὑπέγραφε καὶ αὐτὴ ἀνακωχὴν εἰς Μοῦδρον.

Ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ὁρμητικότητα ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ θὰ περιορισθῶμεν νὰ ἀναφέρωμεν τὴν ὑπὸ τοῦ Βρεττανοῦ Πρωθυπουργοῦ Lloyd George ἐξενεχθεῖσαν ἐπὶ τούτου γνώμην :

Οὗτος, περιγράφων τὴν συστηματικὴν ἀντίδρασιν, ἣν εἶχεν ἀντιμετωπίσει ὁ Βενιζέλος ἐκ μέρους τῶν Ἀνωτάτων Στρατιωτικῶν Συμμάχων Ἡγητόρων, πρὸς παροχὴν τῶν ἀπαιτουμένων ὑλικῶν μέσων διὰ τὴν συγκρότησιν ἐπαρκοῦς ἀξιομάχου Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἀποφαίνεται, περὶ τῆς μαχητικῆς ἀξίας τούτου, ὡς ἐκ τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου, ὡς ἀκολούθως : (2). « Τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐπολέμησαν μὲ » πολλὴν γενναιότητα καὶ ἐπροχώρησαν κατὰ τὰς ἐπιθέσεις ταχύτερον, ἐν » συγκρίσει πρὸς τὰς συναγωνιζομένας συμπαραστάτιδας Βρεττανικὰς καὶ » Γαλλικὰς μονάδας. Προσηρμόζοντο εὐχερέστερον πρὸς τὸ ἔδαφος καὶ τὰς » κλιματολογικὰς συνθήκας. Ὁ Ἕλλην στρατιώτης ἀντεῖχε περισσότερον » εἰς τὰς ἀντιξοότητας ἐκείνας εἰς ἅς, ὁ στρατιώτης τοῦ βορρᾶ, ὑπέφερε » σκληρῶς».

Ἐξ ἄλλου, ὅσον ἀφορᾶ γενικώτερον τὰς συνεπείας ἐκ τῆς ὅλης Συμμαχικῆς ἐπιθέσεως, τῆς ἀρξαμένης κατὰ τὴν 14ην Σεπτεμβρίου, ὁ ἁρμοδιότερος πάντων, ὁ ΓερμανὸςΓενικὸς Ἐπιτελάρχης Λούδενδορφ, διατυπώνει τὴν ἀκόλουθον γνώμην :

---

1. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἠγέρθη κενοτάφιον τῶν νεκρῶν τῆς 3ης Ἑλληνικῆς Μεραρχίας οὗτινος τὰ ἐγκαίνια ἐγένοντο τὴν 11ην Σεμβρίου 1933 ὑπὸ τοῦ τότε Ἕλληνος Ὑπουργοῦ.

2. Lloyd George. Γαλλικὴ ἔκδοσις. «Les Heures. Décisives». Σελὶς 166.

Εἰς τὰ 'Απομνημονεύματά του, εἰς τὸ Κεφάλαιον εἰς ὃ περιγράφει τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ πολέμου, ἀναφερόμενος εἰδικῶς εἰς τὰς ληφθείσας πληροφορίας ἐν τῷ Γερμανικῷ Στρατηγείῳ κατὰ τὴν 28ην Σεπτεμβρίου 1918 (ν.ἡμ.) ἐκ τοῦ Βαλκανικοῦ Μετώπου, ἀποφαίνεται ὅτι, ἡ ἐν τῷ Μακεδονικῷ Μετώπῳ δυσμενὴς κατάστασις τὸν ἐνέβαλλεν εἰς περισσοτέρας ἀνησυχίας, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἀνησυχίας εἰς ἃς τὸν ἐνέβαλλεν ἡ κατάστασις, κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν, ἐν τῷ Δυτικῷ Μετώπῳ. 'Αποφαίνεται ἐπίσης ὅτι, ἡ διάσπασις τοῦ Μακεδονικοῦ Μετώπου, ἐπέφερε τὴν κατάρρευσιν τοῦ μετώπου τοῦ Δουνάβεως, ἥτις ἐπετάχυνε τὴν κατάρρευσιν τοῦ Δυτικοῦ μετώπου. 'Επίσης, παραθέτει σημείωμα, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 3 'Οκτωβρίου 1918 (ν.ἡμ.), ὑπογραφόμενον ὑπὸ τοῦ Στρατάρχου Χίντεμπουργκ, ὑποδεικνύοντος τὴν σύναψιν ἀνακωχῆς, κατόπιν τῆς δημοσιεύσεως τῶν 14 ὅρων τοῦ Οὐΐλσωνος. 'Αναφέρεται δὲ ἐν τῷ σημειώματι τούτῳ ὅτι ὁ κλονισμὸς τοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου ὑπῆρξε τὸ κύριον ἐλατήριον τῆς τοιαύτης αἰτήσεως.

Τέλος ὁ ἱστορικὸς Driault, τερματίζων τὸ Κεφάλαιον περὶ τῆς συμμετοχῆς τῆς 'Ελλάδος εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων ἐν τῷ Μακεδονικῷ Μετώπῳ, καταλήγει περιγράφων τὴν ἀκόλουθον εἰκόνα : «Τὴν » 14ην 'Ιουλίου 1919, ἐπέτειον τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς τῶν Γάλλων, εἰς Παρισίους, » ἡγουμένων δύο Γάλλων Στρατάρχων τῶν Συμμαχικῶν στρατευμάτων, » ἀκολουθεῖ μία 'Ελληνικὴ Μεραρχία μετὰ τῶν Σέρβων καὶ Ρουμάνων, ἐν» δόξων, συμπολεμιστῶν, καὶ παρήλαυνε ὑπὸ τὴν ἀψίδα τοῦ Θριάμβου κατερ» χομένη πρὸς τὴν Πλατεῖαν τῆς 'Ομονοίας, ἐνῷ παριστάμενος 'Εκεῖνος, ὁ » ὁποῖος εἶχεν ὁδηγήσει τὴν Χώραν του εἰς τὴν δόξαν ταύτην, δὲν ἠδύνατο νὰ » συγκρατήσῃ τὰ δάκρυά του».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1919 — 1923

Α'

Η ΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ ΠΡΟΣ ΑΠΟΒΑΣΙΝ ΕΙΣ ΣΜΥΡΝΗΝ [1]

Τὴν 24ην Μαρτίου 1919 (ν. /ἡμ.), ἐν συνεχείᾳ προγενεστέρων προκαταρκτικῶν Διασκέψεων, συνέρχονται ἐν Παρισίοις οἱ Τέσσαρες Μεγάλοι, Wilson, Clemenceau, Lloyd George καὶ Orlando εἰς Μεγάλην Συνδιάσκε-

1. Αἱ κυριώτεραι πηγαὶ ἐξ ὧν ἠρύσθημεν ἐγκύρους πληροφορίας περὶ τῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς ἐλήφθη ἡ σχετικὴ ἀπόφασις εἶναι, μεταξὺ ἄλλων πολλῶν, αἱ ἀκόλουθοι τρεῖς 1) Τὸ ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος σύγγραμμα, ὑπὸ τὸν τίτλον «ἡ Σκιὰ τῆς Δύσεως», τοῦ Πρέσβεωςκ. Κ. Σακελαροπούλου, ὅπερ, τὸ πρῶτον ἴσως, διέλυσε πλάνας αἵτινες εἶχον ἐπι-

ψιν, πρὸς καθορισμὸν τῶν γενικῶν γραμμῶν τῶν κυριωτέρων προβλημάτων, βάσει τῶν ὁποίων αἱ Ὑποεπιτροπαὶ θὰ ἐπεξειργάζοντο λεπτομερέστερον τὰ προβλήματα.

Προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐπῆλθον διαφωνίαι τινὲς μεταξὺ τῶν Μελῶν τῆς Διασκέψεως, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων, ὁ Ἰταλὸς Ἐκπρόσωπος εἶχε παύσει, προσωρινῶς, συμμετέχων εἰς τὰς ἐργασίας.

Ὁ Ἀμερικανὸς Πρόεδρος Wilson, ὅστις, φαίνεται ὅτι, ἐν τῷ μεταξύ, εἶχε μεταβάλει γνώμην, ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἐγκυρότητος τῶν συναφθεισῶν συμφωνιῶν μεταξὺ τῶν τεσσάρων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ Ρωσίας, πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς Ἀμερικῆς εἰς τὸν πόλεμον κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1917, καὶ θεωρῶν ὡς ὑπερβολικὰς τὰς Ἰταλικὰς ἀξιώσεις, τόσον διὰ τὴν Σμύρνην ὅσον καὶ διὰ τὸ Fiume, ἔκρινε σκόπιμον, συμφωνούντων τοῦ Clemenceau καὶ τοῦ Lloyd George, ὅπως, ἐπωφελούμενος τῆς τοιαύτης προσωρινῆς ἀπουσίας τοῦ Orlando, ρυθμίσῃ, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἄλλων δύο Μεγάλων, μερικὰ ζητήματα ζωτικῆς σημασίας διὰ τὴν Ἰταλίαν.

Πρὸς ἐξουδετέρωσιν λοιπὸν τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἰταλίας ἐπὶ τῆς Σμύρνης, δικαιώματα ἐκχωρηθέντα πρὸς αὐτὴν δυνάμει τοῦ Συμφώνου τοῦ Λονδίνου, ,καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τοῦ Πρακτικοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μωριέννης, οἱ τρεῖς Μεγάλοι, Wilson, Clemenceau καὶ Lloyd George, ἀπεφάσισαν διαδοχικῶς τὴν λῆψιν τῶν ἀκολούθων μέτρων :

κρατήσει καὶ ἐπέχυσεν ἄπλετον φῶς ἐπὶ τῆς Μικρασιατικῆς Ἐκστρατείας.Βραβεῖον Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. 2) Σύγγραμμα δίτομον Γαλλιστὶ τεθὲν εἰς κυκλοφορίαν ἐν ἔτει 1955, ὑπὸ τὸν τίτλον «Les Délibérations du Conseil des Quatre» 24 Mars - 28 juin —1919», συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ Paul Mantoux — πρακτικογράφου—διερμηνέως - γραμματέως τοῦ Ἀνωτάτου Συμμαχικοῦ Συμβουλίου, καὶ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Centre National de la Recherche Scientifique τῶν Παρισίων. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἀποτελεῖ πηγὴν ἀδιασείστου κύρους καὶ αὐθεντικότητος, καθόσον περιλαμβάνει τὰς διατυπωθείσας ἀπόψεις καὶ ἀνταλλαγείσας γνώμας μεταξὺ τῶν Τεσσάρων Μεγάλων, διαρκούσης τῆς Διασκέψεως. 3) Τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Βρεττανοῦ Ἀρχιστρατήγου Στρατάρχου Sir Henry Wilson. 4ον) Τὰ Σύγγραμμα τοῦ Winston Churchill. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τούτων, συνιστῶμεν ἐκθύμως εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἐγκύψουν ἰδιαιτέρως εἰς τὸ ζήτημα τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, ἀπὸ γενικωτέρας πολιτικῆς ἀπόψεως, τὸ Κεφάλαιον «La Tragédie Grecque» ἐκ τοῦ Τόμου IV τοῦ «La Crise Mondiale», ὡς ἐπίσης τοῦ ἀναλόγου Κεφαλαίου ἐκ τοῦ «The Aftermath».

Σχετικῶς, ἐνδιαφέρον τυγχάνει καὶ τὸ ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 36 τοῦ Παραρτήματος, ὅπερ ἀποτελεῖ περικοπὴν ἐκ τοῦ Συγγράμματος Amery.

Τέλος, συνιστῶμεν ἐπίσης τὸ σύγγραμμα, καθὸ γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν, τοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν Μετόπισθεν Στρατιᾶς Μικρᾶς Ἀντιστρατήγου ἐν. ἀπ. Γ. Σπυρίδωνος, ὑπὸ τὸν τίτλον «Πόλεμος καὶ Ἐλευθερίαι», Βραβεῖον Ἀκαδημίας.

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 2ας Μαΐου — π. ἡμ. 19η 'Απριλίου — ἐγένετο ἁπλῆ σκέψις περὶ ἀποστολῆς πολεμικῶν πλοίων εἰς Σμύρνην.

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 5ης Μαΐου — π. ἡμ. 22α 'Απριλίου — ἔλαβε χώραν συζήτησις ἰδιαζόντως ἐνδιαφέρουσα ἡμᾶς. 'Ο Lloyd George προέβη εἰς τὰς ἀκολούθους διαπιστώσεις : (1)

"Οτι οἱ τρεῖς Σύμμαχοι, "Αγγλοι, 'Αμερικανοὶ καὶ Γάλλοι εἶχον ἤδη ἀποστρατευθῆ. 'Εξ ἀντιθέτου οἱ 'Ιταλοί, δὲν εἶχον ἀποστρατευθῆ, καὶ ὅτι διετήρουν ἐν Βουλγαρίᾳ 30.000 Στρατοῦ. 'Επίσης ὅτι οἱ Βούλγαροι δὲν εἶχον ἀποστρατευθῆ. "Οτι οἱ 'Ιταλοὶ, ἐξώθουν τοὺς Βουλγάρους ἐναντίον τῶν Σέρβων καὶ 'Ελλήνων, καὶ τοὺς Τούρκους ἐναντίον τῶν τελευταίων. 'Αποφαίνεται ὅτι, ἐν τέλει ἡ 'Ιταλία θὰ ἠδύνατο νὰ θέσῃ τοὺς Συμμάχους πρὸ τετελεσμένου γεγονότος, καθόσον κατεῖχεν ἤδη τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Μικρᾶς 'Ασίας, καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ λάβῃ στάσιν ἐπιθετικὴν εἰς τὰ Βαλκάνια. Τέλος, καταλήγει εἰς τὴν πρότασιν ὅπως, ἡ 'Αμερικὴ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ Γαλλία τὴν Συρίαν, καὶ ἐπιτραπῆ εἰς τὴν 'Ελλάδα ἡ κατάληψις τῆς Σμύρνης.

Κατὰ τὴν ἰδίαν συνεδρίασιν, ὁ Clemenceau προτείνει νὰ ληφθοῦν τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς ἀφοπλισμὸν τῆς Βουλγαρίας καὶ κατοχὴν τῆς Χώρας ταύτης. Παρέχει δὲ τὴν πληροφορίαν ὅτι, ἤδη ἑπτὰ 'Ιταλικὰ πολεμικὰ σκάφη εὑρίσκοντο εἰς τὸν λιμένα τῆς Σμύρνης.

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 6ης Μαΐου — π. ἡμ. 23ης 'Απριλίου — ὁ Lloyd George προτείνει ὅπως, οἱ Σύμμαχοι μὴ ἐπιτρέψουν εἰς τὴν 'Ιταλίαν δημιουργίαν τετελεσμένου γεγονότος, καὶ ὅτι, οὗτοι ἐξ ἀντιθέτου ὀφείλουν νὰ ἐπιτρέψουν 'Ελληνικὴν ἀπόβασιν εἰς Σμύρνην (2).

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 7ης Μαΐου — π. ἡμ. 24ης 'Απριλίου — καθ' ἣν παρίσταντο ὁ "Ελλην Πρωθυπουργὸς 'Ελευθέριος Βενιζέλος, ὁ Βρεττανὸς Στρατάρχης Sir Henry Wilson καὶ ὁ Ναύαρχος Hope, ὁ Clemenceau ἀνακοινοῖ εἰς τὸν "Ελληνα Πρωθυπουργὸν τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν Μεγάλων ὅπως, 'Ελληνικὰ στρατεύματα ἀποβιβασθοῦν εἰς Σμύρνην, ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς πρόληψιν σφαγῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρου, πρὸς πρόληψιν 'Ιταλικῆς ἀποβάσεως. 'Επακολουθεῖ διεξοδικὴ συζήτησις, τῆς ὁποίας ἀντικείμενον ἀπετέλεσεν ἡ προσπάθεια ἀποκρύψεως, ἀπὸ τοὺς 'Ιταλοὺς καὶ Τούρκους, κατὰ τὸ δυνατὸν μέχρι τῆς ὑστάτης στιγμῆς, τῆς ἐπικειμένης ἀποβάσεως. 'Ο Wilson ὑπέθετεν ὅτι, οἱ Τοῦρκοι δὲν θὰ ἀντέτασσον οὐδεμίαν ἀντίστασιν εἰς τὴν 'Ελληνικὴν ἀπόβασιν, ἐφ' ὅσον, ἡ ἀνακωχὴ τοῦ Μούδρου, προέβλεπε τὴν πιθανότητα καταλήψεως τῆς Σμύρνης ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων (3).

1. Les Délibérations du Conseil des Quatre. Τόμος I. Σελ. 484-490.
2. Idem. Σελ. 490
3. Idem. Σελίδες 510-512.

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 11ης Μαΐου — π. ἡμ. 28 Ἀπριλίου — εἰς ἣν καὶ πάλιν παρίστατο ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργός, ἡ ὅλη συζήτησις περιεστράφη ἀποκλειστικῶς περὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἀπόβασιν εἰς Σμύρνην. Ὁ Βρεττανὸς Balfour, ἀντικαθιστῶν τὸν ἀπόντα Lloyd George, ἐν ἀρχῇ γνωστοποιεῖ, ἐκφράζων τὴν θλίψιν του, ὅτι, Βρεττανὸς ἁρμόδιος διέπραξε τὴν ἀκριτομυθίαν, νὰ πληροφορήσῃ τοὺς Τούρκους περὶ τῆς ἐπικειμένης Ἑλληνικῆς ἀποβάσεως, παρὰ τὰ συμφωνηθέντα μεταξὺ τῶν Τριῶν Μεγάλων. Ἐκ τῆς γενικεύσεως τῆς συζητήσεως προέκυψαν τὰ ἀκόλουθα : Ὅτι κατ' ἀμφοτέρας τὰς Συμφωνίας μετὰ τῆς Ἰταλίας, τοῦ Συμφώνου τοῦ Λονδίνου καὶ τοῦ Πρακτικοῦ τοῦ Saint Jean de Maurienne, οἱ Σύμμαχοι εἶχον ὑποσχεθῆ τὴν Σμύρνην εἰς τοὺς Ἰταλούς. Ἀπὸ τοῦ 1915 δηλαδή, ὅτε οἱ Σύμμαχοι μᾶς ἐξώθουν νὰ ἐκχωρήσωμεν τὴν Καβάλλαν - Δράμαν εἰς τοὺς Βουλγάρους ἐπ' ἀνταλλάγματι Μικρασιατικῶν ἐδαφῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν συνεζήτουν μεταξύ των, ὡς εἴδομεν εἰς τὰ σχετικὰ Κεφάλαια, τοὺς ὅρους τῆς ἐλπιζομένης ὡς ἐπικειμένης συνθηκολογήσεως μετὰ τῆς Τουρκίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξεχώρουν εἰς τοὺς Ἰταλοὺς διὰ μὲν τοῦ Συμφώνου τοῦ Λονδίνου τοῦ Ἀπριλίου 1915 εὐρύτατα δικαιώματα ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, διὰ δὲ τοῦ Πρακτικοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μωριέννης τοῦ Ἀπριλίου 1917 τὴν πλήρη κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Σμύρνης μὲ ἐπαρκῆ ἐνδοχώραν.

Ὁ Πρόεδρος Wilson ἀποφαίνεται ὅτι, ἀσχέτως νομικῶν ἀπόψεων, δὲν θεωρεῖ δικαίαν τὴν ἐκχώρησιν τῆς Σμύρνης εἰς τοὺς Ἰταλούς, καὶ θέτει τὸ ἐρώτημα πρὸς τὸν Clemenceau, ἐὰν εἶχε τὴν γνώμην ὅτι, ἡ Σμύρνη θὰ ὤφειλεν νὰ ἐκχωρηθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ὁ Γάλλος Πρωθυπουργὸς ἀπαντᾶ καταφατικῶς. Τὸ αὐτὸ ἐρώτημα θέτει καὶ ὁ Balfour πρὸς τὸν Clemenceau εἰς ὅ, καὶ πάλιν, οὗτος ἀπαντᾶ καταφατικῶς.

Ὁ Βενιζέλος διευκρινίζει ὅτι, ὁ Lloyd George εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ ὑποσχεθῆ τὴν Σμύρνην εἰς τὸν βαρῶνον Sonino, καθόσον οἱ Σύμμαχοι ἐφοβοῦντο τὴν σύναψιν χωριστῆς εἰρήνης ἐκ μέρους τῆς Ἰταλίας. Ὁ Βενιζέλος ἐπίσης, εἰς παρατήρησιν τοῦ Clemenceau, χαρακτηρίζει τὴν ἐπικειμένην Ἑλληνικὴν ἀπόβασιν εἰς Σμύρνην ὡς ἐνέργειαν, οὐχὶ πολεμικὴν, ἀλλ' ὡς ἀστυνομικὴν τοιαύτην. Τέλος, εἰς ἐρώτησιν τοῦ Balfour, ἐὰν λόγῳ τῆς Ἑλληνικῆς ἀποβάσεως εἰς Σμύρνην, δὲν ὑπῆρχε κίνδυνος σφαγῶν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἀπέκλεισε τὸν τοιοῦτον φόβον μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι οἱ Τοῦρκοι κατ' ἀρχὴν σέβονται τὴν δύναμιν [1].

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 13ης Μαΐου — π. ἡμ. 1η Μαΐου — ὁ Πρόεδρος Wilson καὶ ὁ Lloyd George ἐκφράζουν τὰς σκέψεις των περὶ τῆς ἐπιβλητέας πλαισιώσεως τῆς περιοχῆς τῆς Σμύρνης, τῆς ὁποίας ἡ διακατοχὴ

1. Idem. Τόμος II. Σελίδες 39-44.

θὰ ἀνετίθετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ Συμμαχικῶν Προτεκτοράτων, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς ἱδρύσεως Ἀρμενικοῦ Κράτους. Ὁ Clemenceau ὑποβάλλει πρὸς τὸν Wilson τὴν προφητικὴν ἐρώτησιν, ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἡ Ἀμερικανικὴ Γερουσία ἤθελεν υἱοθετήσει τὰς τοιαύτας ἀπόψεις. Ὁ Wilson ἀπαντᾶ καταφατικῶς (1). Διὰ τῆς καταφατικῆς ταύτης ἀπαντήσεως καταδεικνύεται ὀρθὴ ἡ ἄποψις τοῦ Winston Churchill, ὅστις ἀποφαίνεται ὅτι, λόγῳ σφαλμάτων διαπραχθέντων ἐκ μέρους τοῦ Wilson, σφαλμάτων ἀφορώντων τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἡ Ἀμερικανικὴ Κοινὴ Γνώμη δὲν ἠκολούθει τὸν Ἀμερικανικὸν Πρόεδρον, οὔτε εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικήν του. Πράγματι, ἡ Ἀμερικανικὴ Γερουσία, μεταγενεστέρως, δὲν ἐπεκύρωσε, καθ' ὅ,τι ἀφεώρα τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, τὰς ἀποφάσεις τοῦ Wilson, τὰς ληφθείσας ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἄλλων Συμμάχων, κατὰ τὴν Διάσκεψιν τῶν Παρισίων.

* * *

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἐλαμβάνετο ἡ ἀπόφασις πρὸς ἀπόβασιν εἰς Σμύρνην ἥτις συνετελέσθη τὴν πρωΐαν τῆς 2ας Μαΐου — παλαιὰ ἡμερομηνία.

Πράγματι ἡ ἐφημερὶς «Ἀθῆναι» τῆς 2ας Μαΐου ἀνέγραφεν τὴν εἴδησιν τοῦ γεγονότος ὡς ἀκολούθως :

«Ἡ Σμύρνη κατελήφθη... Ἀπὸ τὸ σύνολον ἀφ' ἑτέρου τοῦ τηλεγραφή-» ματος τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ ἐξάγεται ὅτι, ἡ κατάληψις ὑπαγορεύεται ἀπὸ » καθαρῶς στρατιωτικοὺς λόγους. Παρὰ ταῦτα ὅμως, δύναται νὰ ἐξαχθῇ » ἀσφαλῶς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἡ χρησιμοποίησις Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ διὰ » τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν ἐνέχει καθαρῶς πολιτικὴν σημασίαν, σχετιζομένην » μὲ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν Ἑλληνικῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. »Ἡ κατάληψις τῆς Σμύρνης ὑπὸ Ἑλληνικῶν Στρατευμάτων δὲν σημαίνει » ἀναγκαστικῶς, πρὸς τὸ παρὸν τοὐλάχιστον, τὴν κατάλυσιν τῶν Τουρκικῶν » Ἀρχῶν. Ἡ κατάλυσις θὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τῶν ὁριστικῶν ἀποφάσεων, αἱ ὁποῖαι »θὰ ληφθοῦν κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς ἐν Παρισίοις».

* * *

Ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Διασκέψεως τῶν Παρισίων.

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 19ης Μαΐου—παλαιὰ ἡμερομηνία 6η Μαΐου—παρίσταντο ὁ Ἐκπρόσωπος τῆς Ἰταλίας βαρῶνος Sonino καὶ ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Οὗτος προσωρινῶς ἀποσύρεται καὶ ἐπαναπροσκαλεῖται. Κατὰ ταύτην ἐγένετο εὐρεῖα συζήτησις ἐπὶ προτάσεων τοῦ Βενιζέλου

---

1. Idem. Σελίδες 58-59.

περὶ τῶν ληπτέων μέτρων, πρὸς ἀποφυγὴν σφαγῶν, γενομένων δεκτῶν τῶν εἰσηγήσεων τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ. Ἀποσυρθέντος τελικῶς τοῦ Βενιζέλου ἐξηκολούθησεν ἡ συζήτησις μεταξὺ τῶν τεσσάρων Μεγάλων (1).

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 5ης Ἰουνίου — π. ἡμ. 23η Μαΐου — παρισταμένων ὅλων τῶν Συμμάχων συνεζητήθη τὸ ζήτημα τῆς μειώσεως τῶν ἐξοπλισμῶν. Τὸ ζήτημα τοῦτο, μετὰ πάροδον 43 ὁλοκλήρων ἐτῶν, ἐξακολουθεῖ μέχρις σήμερον τελοῦν ἐν ἐκκρεμότητι καὶ συζητούμενον (2).

Ὁ δεύτερος τόμος τοῦ συγγράμματος «Les Délibérations du Conseil des Quatre» λήγει μὲ τὴν συνεδρίασιν τῆς 28ης Ἰουνίου 1919 — παλαιὰ ἡμερομηνία τῆς 15ης Ἰουνίου 1919. Κατὰ τὴν ἑπομένην, ὁ Wilson ἐγκαταλείπει τοὺς Παρισίους ἐπιστρέφων εἰς Ἀμερικήν.

Β'

ΑΜΕΣΟΙ ΚΑΙ ΕΜΜΕΣΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΑΝΑ ΤΗΝ ΕΓΓΥΣ ΑΝΑΤΟΛΗΝ ΕΚ ΤΗΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΕΝ ΡΩΣΙᾼ ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΥ

Ἡ ὑφισταμένη προαιωνία ἐχθρότης μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας, τῆς ὁποίας ἀπότοκοι ὑπῆρξαν συνεχεῖς καὶ ἀδιάλειπτοι πόλεμοι μεταξὺ τῶν δύο τούτων Κρατῶν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, ἔπαυσεν ὡς διὰ μαγείας ὑφισταμένη μετὰ τὴν σταθεροποίησιν τοῦ Κομμουνισμοῦ ἐν Ρωσίᾳ.

Ἐκ παραλλήλου, ἡ ὑφισταμένη προαιωνία ἀντιζηλία μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας διὰ τὴν ἐλευθέραν ναυσιπλοΐαν μέσῳ τῶν στενῶν τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν Δαρδανελλίων καὶ τὴν ἐπικράτησιν ἀνὰ τὴν Μεσόγειον, ἥτις, ὡς εἴδομεν εἰς τὰ προγενέστερα σχετικὰ Κεφάλαια, εἶχεν, ἀρχομένου τοῦ 1915, ἀνασταλῆ, ἐπανέρχεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἀμείωτος. Ἡ πολιτικὴ τοῦ Lloyd George ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ὁλοκληρωτικὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς Τουρκίας ἐξ Εὐρώπης. Εἰς τὴν ἀποστέρησιν ταύτης τῶν πρὸς τὸ Αἰγαῖον Μικρασιατικῶν παραλίων της εἰς ἀρκετὸν βάθος, ὡς καὶ τοῦ μείζονος μέρους τῶν δυτικωτέρων παραλίων της πρὸς τὸν Εὔξεινον. Ἐν δυσὶ λέξεσι, προέβλεπε τὴν ἀφαίρεσιν ἀπὸ τῆς Τουρκίας, τοῦ ρόλου ὃν αὕτη διεδραμάτιζεν ἐν τῇ Ἐγγὺς Ἀνατολῇ, καὶ τὴν ἀνάθεσιν τούτου εἰς τὴν Ἑλλάδα (3).

Ἡ πολιτικὴ αὕτη τοῦ Lloyd George ἦτο φυσικὸν νὰ ἐμβάλῃ εἰς ἀνησυχίας τοὺς Ἡγέτας τῆς Κομμουνιστικῆς Ρωσίας. Τοῦτο δέ, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον, τὴν πολιτικὴν ταύτην συνεμερίζοντο, μέχρι τινός, ὁ Wilson καὶ ὁ Clemenceau. Ἡ Ἑλλάς, ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Λένιν καὶ τοῦ Τρότσκυ,

1. Idem. Σελίδες 115-124
2. Idem. Σελίδες 313-316.
3. Winston Churchill «La Crise Mondiale». Τετράτομος Γαλλικὴ ἔκδοσις 1931. Τόμος IV. Σελὶς 387. Winston Chuichill. «The Aftermath. A Sequel to the World Crise» Τρίτη ἔκδοσις 1944. Σελίδες 390-391.

ὡς ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τῆς Βρεττανικῆς διεισδύσεως πρὸς Ἀνατολήν. Παραιτεῖται ὅθεν ἡ Ρωσία ὑπὲρ τῆς Τουρκίας, παλαιῶν ἐδαφικῶν διεκδικήσεων, καὶ ἡ Ρωσο - Τουρκικὴ φιλία ἑδραιοῦται ἐφεξῆς σταθερά. Κατὰ μῆνας Ἰανουάριον καὶ Μάρτιον τοῦ 1920 συνάπτονται δύο Σύμφωνα μεταξὺ Ἀγκύρας καὶ Μόσχας (1).

Καὶ ἕτερος ἐπὶ πλέον παράγων συνέτεινεν εἰς τὴν ἑδραίωσιν τῆς φιλίας ταύτης, συνεπείᾳ μιᾶς γενικωτέρας ἀντιδράσεως τῶν Κομμουνιστῶν ἔναντι τῆς Δύσεως, ὁ ἀκόλουθος : Οἱ Σύμμαχοι, Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι, ἀπεφάσισαν νὰ σπεύσουν πρὸς βοήθειαν τῶν ὑπὸ τοὺς Κολτσὰκ καὶ Ντενίκιν λειψάνων τοῦ Τσαρικοῦ Στρατοῦ, τοῦ Τσαρικοῦ Καθεστῶτος. Ἤλπισαν ὅτι ἠδύναντο νὰ ἀναχαιτίσουν τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Κομμουνισμοῦ ἐν Ρωσίᾳ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, οἱ μὲν Γάλλοι διενήργησαν ἀπόβασιν εἰς Ὀδησσόν, οἱ δὲ Ἄγγλοι εἰς Βατούμ.

Ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργός, ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν δημιουργηθεῖσαν ἐντύπωσιν μεταξὺ τῶν Συμμάχων ἐκ τῆς παραδόσεως τοῦ Ροῦπελ κατὰ μῆνα Μάϊον τοῦ 1916, ἔχων ὑπ' ὄψει ὅτι, ἡ Χώρα μας εἶχε καθυστερήσει νὰ συνεισφέρῃ τὸν φόρον τοῦ αἵματος εἰς τὸν Κοινὸν Ἀγῶνα, ἕνεκα τῆς τηρηθείσης μέχρι τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1917 πολιτικῆς τῆς οὐδετερότητος ἐκ μέρους τῆς Ἀντιπάλου Παρατάξεως, ὀρθῶς ἔσπευσε νὰ δεχθῇ τὴν πρὸς αὐτὸν γενομένην πρότασιν ἐκ μέρους τοῦ Ἀνωτάτου Συμμαχικοῦ Συμβουλίου πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν κατὰ τῆς Οὐκρανίας ἐκστρατείαν.

Οὕτω πως, Ἑλληνικὸν Σῶμα Στρατοῦ, ἐκ δύο Μεραρχιῶν, ἀπεβιβάζετο, κατὰ μῆνα Ἰανουάριον τοῦ 1919, εἰς Ὀδησσόν.

Ἡ Ἀγγλο - Γαλλο - Ἑλληνικὴ ὅμως αὕτη ἀπόβασις εἰς Οὐκρανίαν, ἔφερε τὰ ἀντίθετα τῶν ἀναμενομένων ἀποτελέσματα. Ὄχι μόνον ἐξήγειρε τοὺς αὐτόχθονας πληθυσμοὺς ἐναντίον τῶν εἰσβολέων, ἀλλὰ τὸ μικρόβιον τοῦ Κομμουνισμοῦ μετεδόθη μεταξὺ τῶν Συμμάχων μαχητῶν, οἵτινες διηρωτῶντο περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ἐνῷ οἱ λοιποὶ συμπατριῶται των, ἐν τῇ Δύσει, εἶχον ἤδη ἀποστρατευθῆ, ἐπανερχόμενοι εἰς τὰς οἰκογενείας των.

Ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσαν, καθ' ἃ σημειοῖ ὁ Churchill, τὸ Ἑλληνικὸν Σῶμα Στρατοῦ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ πληρώματα, τιμήσαντα διὰ τῆς πειθαρχίας των τὰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις. Ἡ Ὀδησσὸς ἐγκατελείπετο ἐκ μέρους τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἑλλήνων τὴν 6ην Ἀπριλίου 1919 (2).

Συνεπείᾳ πάντων τούτων τῶν ἀνωτέρω, ἡ Κομμουνιστικὴ Κυβέρνησις ἀφθόνως παρέσχε τὰ μέσα πρὸς πληρέστερον ἐξοπλισμὸν τῆς Νέας Τουρ-

---

1. Κ. Σακελαροπούλου: «Ἡ Σκιὰ τῆς Δύσεως». Ἔκδοσις δευτέρα 1961. Σελὶς 100.
2. «La Crise Mondiale» Τόμος IV. Σελὶς 166-168.

κίας, ἐπὶ πλέον τοῦ ὁπλισμοῦ, ὅστις εἶχεν ἤδη περιέλθει εἰς χεῖρας τοῦ Κεμάλ, μετὰ τὴν σύναψιν τῆς ἀνακωχῆς κατὰ τὴν 30ὴν 'Οκτωβρίου 1918, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως πραγματικῆς ἐπιβλέψεως πρὸς περισυλλογὴν καὶ διαφύλαξιν τῶν παντοίων ἐφοδίων τοῦ Σουλτανικοῦ Στρατοῦ.

Ἡ ἐγκατάστασις ἐν Ρωσίᾳ τοῦ Κομμουνιστικοῦ Καθεστῶτος δὲν εἶχε μόνον ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ Κεμὰλ ὑπὸ τῶν Μπολσεβίκων. Ἔσχεν ἐπὶ πλέον καὶ ἄλλας ἐμμέσους εὐνοϊκὰς συνεπείας διὰ τὴν Κυβέρνησιν τῆς 'Αγκύρας.

Καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν εἰς τὴν προηγουμένην παράγραφον, ἡ ἀπόβασίς μας εἰς Σμύρνην ὑπῆρξεν ἀπόρροια τῆς ἀντιθέσεως τῶν συμφερόντων τῶν Χωρῶν τῶν τριῶν Μεγάλων πρὸς τὴν 'Ιταλίαν. Ὁ ἐνθουσιωδέστερος ὑποστηρικτὴς τῆς διαδοχῆς τοῦ ρόλου τῆς 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξεν ὁ Lloyd George. Οἱ ἕτεροι δύο ὑποστηρικταί, ὁ Wilson καὶ ὁ Clemenceau, προώρως ἐξέλιπον ἐκ τοῦ διεθνοῦς πολιτικοῦ προσκηνίου. 'Αλλὰ καὶ τὸν Βρεττανὸν Πρωθυπουργὸν Lloyd George, δὲν ἠκολούθουν οὐδὲ οἱ συνυπουργοί του εἰς τὴν τοιαύτην πολιτικήν του (1). Συνεπείᾳ τούτων, μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Clemenceau ἐκ τοῦ πολιτικοῦ στίβου, ὁ νέος Πρωθυπουργὸς τῆς Γαλλίας Millerand, ἐνεκαινίασεν ἀπὸ τοῦ 'Ιανουαρίου τοῦ 1920, ἀπὸ συμφώνου μετὰ τῆς 'Ιταλίας, πολιτικὴν ἐνεργοῦ συνεννοήσεως μετὰ τῆς Τουρκίας (2). Τὴν πολιτικὴν ταύτην, ἄκων, δυσθύμως, ἠναγκάσθη ἐν τέλει νὰ ἀκολουθήσῃ καὶ ὁ Lloyd George.

Φυσικὸν ἐπακόλουθον τούτων ὑπῆρξεν ἡ γνωστοποίησις πρὸς τὸν Βενιζέλον, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 5ης Αὐγούστου 1919, ἐκ μέρους τοῦ Clemenceau, ὁμιλοῦντος ἐξ ὀνόματος τῶν Τριῶν Μεγάλων, ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναμένῃ οὐδεμίαν στρατιωτικὴν βοήθειαν ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων ἐν Μικρᾷ 'Ασίᾳ.

Εἰς τὴν τοιαύτην γνωστοποίησιν ὁ Βενιζέλος ἀπήντησεν ὅτι, ἡ Ἑλλὰς ἦτο εἰς θέσιν στρατιωτικῶς, ἄνευ συμμαχικῆς βοηθείας, νὰ φέρῃ εἰς πέρας μόνη τὸν κατὰ τῶν Κεμαλικῶν δυνάμεων ἀγῶνα. (3)

'Αλλὰ δὲν ἦτο μόνον ἡ ἔλλειψις στρατιωτικῆς βοηθείας ἣν ἠρνοῦντο οἱ Σύμμαχοι πρὸς τὴν Ἑλλάδα διὰ στόματος τοῦ Clemenceau. Αἱ Συμμαχικαὶ Ὑπηρεσίαι, αἱ ἐγκατεστημέναι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ζώνῃ κατοχῆς ἐν Μικρᾷ 'Ασίᾳ, ὑπέσκαπτον ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς τὸ Ἑλληνικὸν Καθεστώς.

---

1. Κ. Σακελαροπούλου: «Ἡ Σκιὰ τῆς Δύσεως». Ἔκδοσις δευτέρα 1961. Σελὶς 129.
2. Idem. Σελὶς 128.
3. Idem. Σελίδες 114-115 καὶ 137-138. La Crise Mondiale Τόμος IV Σελὶς 379-380. «The Aftermath». Σελίδες 383-384. 'Επίσης βλέπε Κεφάλαιον XX Ἡμερολογίου Βρεττανοῦ Στρατάρχου Sir Henry Wilson. Τέλος Driault. Τόμος V. Σελὶς 380.

Συνεπεία τῶν τοιούτων Συμμαχικῶν ὑπονομεύσεων, ὁ Βενιζέλος εἶχεν ἀχθῆ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀποστείλῃ πρὸς τὴν Διάσκεψιν ἐπιστολὴν ἐντόνου διαμαρτυρίας ὑπὸ ἡμερομηνίαν 4 Νοεμβρίου 1910. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὁ συγγραφεὺς τῆς «Σκιᾶς τῆς Δύσεως» χαρακτηρίζει ὡς «ἓν ἀπὸ τὰ μᾶλλον ἀξιοσημείωτα πρὸς τὴν Διάσκεψιν διαβήματά του». Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς διαμαρτύρεται, ἀναφέρων συγκεκριμένας πράξεις τῶν Συμμάχων, στρεφομένας ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος (1).

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1920, πρὸ τῆς ὑπογραφῆς δηλαδὴ τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν κατὰ τὴν 10ην Αὐγούστου, ἡ γενικὴ κατάστασις ὑπόκειται εἰς γενικωτέραν ριζικὴν μεταβολὴν εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας δὲν ἐπεκυροῦντο ὑπὸ τοῦ Κογκρέσσου αἱ ἀποφάσεις τοῦ Wilson, αἱ ληφθεῖσαι ἐν τῇ Διασκέψει τῶν Παρισίων ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν τριῶν Συμμάχων. Ἐν Γαλλίᾳ, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Clemenceau διὰ τὸ Προεδρικὸν ἀξίωμα κατὰ τὴν 20ὴν Ἰανουαρίου 1920, ὁ νέος Γάλλος Πρωθυπουργὸς Millerand ἐφήρμοζεν, ἀπὸ συμφώνου μετὰ τῆς Ἰταλίας, πολιτικὴν προσεγγίσεως πρὸς τὴν Τουρκίαν, κατόπιν τῆς μονιμοποιήσεως τοῦ Κομμουνιστικοῦ Καθεστῶτος ἐν Ρωσίᾳ. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὁ Lloyd George δὲν παρηκολουθεῖτο εἰς τὴν φιλελληνικὴν πολιτικήν του, ὑπὸ τῶν συνυπουργῶν του. Οἱ Βρεττανικοὶ στρατιωτικοὶ κύκλοι συνεμερίζοντο ἀπολύτως τὴν στροφὴν πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ εἶχον ἀρχῆθεν ἀντιταχθῆ πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἀποβάσεώς μας εἰς Σμύρνην.

Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν τὰς συνιστώσας ἐκείνας αἵτινες, ἤδη ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 1920 εἶχον ἀποτελέσει τὴν ὑπονόμευσιν τῶν θεμελίων τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος τῶν προϋποθέσεων ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶχε βασισθῆ ἡ ἀπόφασις πρὸς ἀπόβασίν μας εἰς Σμύρνην. Πράγματι, κατὰ τὴν προαναφερθεῖσαν συνεδρίασιν τῶν Διασκέψεων τῶν τριῶν Μεγάλων ἐν Παρισίοις κατὰ τὴν 1/13 Μαΐου 1919 προεβλέπετο ἡ πλαισίωσις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν διακατοχὴν τῆς εἰς αὐτὴν ἀνατεθείσης ζώνης διὰ Συμμαχικῶν Προτεκτοράτων, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, καὶ διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἀρμενικοῦ Κράτους. Πάντα ταῦτα ὅμως κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1920 εἶχον ἐξανεμισθῆ. Αἱ προβλέψεις τῶν τριῶν Μεγάλων κατὰ τὴν 1/13 Μαΐου 1919 εἶχον ἀποδειχθῆ, μετὰ πάροδον ἔτους καί τι πλέον, ὡς ὄνειρα μὴ πραγματοποιήσιμα (2).

---

1. Κ. Σακελαροπούλου. Σελίδες 115-117.
2. Idem. Σελὶς 133.

Γ'

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΩΝ ΣΕΒΡΩΝ

Μετὰ παρέλευσιν 21 μηνῶν ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς μετὰ τῆς Τουρκίας ἀνακωχῆς ἐν Μούδρῳ, κατὰ τὴν 30ην Ὀκτωβρίου 1918, ὑπεγράφετο ἐν Σέβραις τῆς Γαλλίας, κατὰ τὴν 10ην Αὐγούστου 1920, ἡ ὁριστικὴ συνθήκη μεταξὺ τῶν Συμμάχων καὶ τῆς Τουρκίας.

Ἡ Συνθήκη αὕτη, ἀπαρτισθεῖσα ἐξ 443 κυρίων ἄρθρων, ἐπεδίκαζεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρον τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην, τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως μέχρι τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Ραιδεστοῦ, μὲ ἔξοδον ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς ἀπόστασιν 30 χιλιομέτρων ἀπὸ ταύτης.

Ἐπὶ πλέον, συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 68 καὶ ἐπέκεινα, ἡ Ἑλλὰς ἀπέκτα, προσωρινῶς, κυριαρχικὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς Σμύρνης καὶ τῆς ἐνδοχώρας τῆς καθορισθείσης ὑπὸ Διασυμμαχικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἐπεφορτίζετο, ἐπὶ μίαν πενταετίαν, μὲ τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διακυβέρνησιν τῆς ἀνατεθείσης εἰς αὐτὴν ζώνης καὶ τὴν δημιουργίαν τοπικοῦ Κοινοβουλίου. Μετὰ τὴν πάροδον τῆς πενταετίας προεβλέπετο ἡ πιθανότης ἐνσωματώσεως τῆς ὅλης περιοχῆς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος.

Διὰ τῆς Συνθήκης ταύτης ἐπίσης ἀνεγνωρίζοντο, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ Ἰταλικὴ κυριαρχία ἐπὶ τῆς Δωδεκανήσου, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ προσάρτησις τῆς Κύπρου ὑπὸ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας.

Αὗται, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, ὑπῆρξαν αἱ ἐδαφικαὶ διατάξεις τῆς ὑπ' ὄψει Συνθήκης.

* * *

Ἐκ τῶν ὑστέρων κρινομένη, ἡ Συνθήκη αὕτη ἐμφανίζει δύο ὄψεις :

Ἐν πρώτοις ἡ μία ὄψις. Ἡ Συνθήκη αὕτη ἐμφανίζει κατὰ τρόπον ἀνάγλυφον τὰς ἀπαραμίλλους ἱκανότητας τοῦ Ἕλληνος Κυβερνήτου, τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου. Κατορθώσας οὗτος νὰ ἀνασύρῃ τὴν Χώραν ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος ἥτις, καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν, ὄχι μόνον οὐδεμίαν ἐλπίδα παρεῖχε συμπληρώσεως τοῦ ἐπιτευχθέντος ἀπελευθερωτικοῦ ἔργου τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ Αὐγούστου 1913, ἀλλ' ἐξ ἀντιθέτου περιέκλειε κινδύνους σοβαροὺς διὰ τὴν ἐδαφικήν μας ἀκεραιότητα, ἐπέτυχε νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς ἐσωτερικὰς ἀντιδράσεις τῶν ἀντιπάλων του. Ἐδημιούργησε τὸν Στρατὸν τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης, ὅστις κατὰ τὸ ἔτος 1917, ἀπέσπασεν ἀξιοσημειώτους πολεμικὰς δάφνας. Ἀνεσυγκρότησε τὸν Στρατὸν τοῦ Ἡνωμένου Κράτους ὅστις συμμετέσχεν εἰς τὴν γενικὴν

ἐπίθεσιν τοῦ Σεπτεμβρίου 1918 δι' ἐννέα μεραρχιῶν, ἀγωνισθεὶς κατὰ τρόπον ἀπαράμιλλον, ὡς παγκοίνως ἀνεγνωρίσθη. Μετὰ ταῦτα, ὑπερπηδήσας δυσυπέρβλητα ἐμπόδια, ἀντιμετωπίσας ἔντονον ἀντίδρασιν ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων, πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, παραμείνας ἐν τέλει μὲ μόνον συμπαραστάτην εἰς τὸ ἔργον του τὸν Οὐαλλὸν Πρωθυπουργὸν Lloyd George, ἐπέτυχε τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ἐπίτευγμα ὅπερ ἀποτελεῖ ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν. Πράγματι, προκειμένου νὰ κρίνωμεν τὴν ἀξίαν τοῦ ἐπιτευχθέντος ἔργου ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου διὰ τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν, ἐπιβάλλεται νὰ ἀναπολήσωμεν τὴν ἐπικρατοῦσαν κατάστασιν εἰς τὴν Χώραν μας κατὰ τὸ 1910, ὡς αὕτη προκύπτει ἐκ παρατεθέντων ἐν τῇ παρούσῃ ἀποσπασμάτων δημοσιευθέντων ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Καζάζη, νὰ ἀναπολήσωμεν τὴν περίπτωσιν τοῦ συγγράμματος τοῦ ἀποστράτου Αὐστριακοῦ Ἀντιστρατήγου Φὸν Βαλδκάμπφ, τὸ ὁποῖον τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν εἶχε χαρακτηρίσει ὡς Ἐθνικὸν ἔργον προβὰν εἰς τὴν δημοσίευσιν τούτου, ἐπιβάλλεται δηλαδή, ἐν δυσὶ λέξεσι, νὰ ἀναπολήσωμεν ποία ἦτο ἡ Ἑλλὰς τοῦ 1910, ὅτε ὁ Βενιζέλος προσκληθεὶς ἐκ Κρήτης, παρέλαβε τὴν διακυβέρνησιν τῆς Χώρας, καὶ νὰ συγκρίνωμεν ταύτην πρὸς τὴν Ἑλλάδα τὴν δημιουργουμένην, μετὰ πάροδον ἐπακριβῶς μιᾶς μόνον δεκαετίας, διὰ τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν.

Καὶ ἤδη, ἡ ἑτέρα ὄψις. Καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω, ἡ ἀσφάλεια τῆς περιοχῆς τῆς ἐνδοχώρας ἐκείνης τῆς Σμύρνης, τῆς ὁποίας ἡ κυριαρχία, ὑπὸ ὡρισμένους ὅρους, μετεβιβάζετο, διὰ τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν εἰς τὴν Χώραν μας προϋπέθετε τὴν δημιουργίαν Συμμαχικῶν Προτεκτοράτων, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς τότε νεοϊδρυθείσης Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ὡς καὶ τὴν δημιουργίαν ἀνεξαρτήτου Ἀρμενικοῦ Κράτους. Αἱ προϋποθέσεις ὅμως αὗται, καθ' ἃ προεξεθέσαμεν, εἶχον ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐκ θεμελίων καταρρεύσει τὴν ἡμέραν καθ' ἣ ὑπεγράφετο ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἔδωκε λαβὴν εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας Poincaré νὰ διατυπώσῃ ἐπιγραμματικῶς ὅτι, ἡ συνθήκη αὕτη ἦτο ἐξ ἴσου εὔθραυστος ὅσον καὶ αἱ πορσελάναι τῆς φερωνύμου πόλεως.

Συνεπῶς, ἐφόσον ἤδη ἀπὸ τῆς 5ης Αὐγούστου 1919, μᾶς εἶχε δηλωθῆ, κατὰ τρόπον ἀπολύτως ἔγκυρον καὶ κατηγορηματικόν, ὅτι, ἔκτοτε, οὐδεμία στρατιωτικὴ βοήθεια θὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς παρασχεθῆ, καθόσον, οἱ Λαοὶ τῶν Συμμάχων ἠξίουν τὴν πλήρη ἀποστράτευσιν, προκύπτει ὅτι, διὰ τὴν πραγματοποίησιν καὶ σταθεροποίησιν τῆς διακατοχῆς τῶν ἐπιδικασθέντων ἡμῖν ἐδαφῶν θὰ ἀπητεῖτο, μελλοντικῶς, ἡ διεξαγωγὴ πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, ὑπὸ μόνης τῆς Χώρας μας, ἄνευ Συμμαχικῆς στρατιωτικῆς συμπαραστάσεως.

Δ'

ΑΙ ΠΟΛΕΜΙΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΕΝ ΜΙΚΡᾼ ΑΣΙᾼ

Η ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ

Ὁ Βενιζέλος ἀσμένως συγκατατεθεὶς εἰς τὴν ἀπόβασιν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς Σμύρνην, ἔτρεφε μέχρι τινὸς τὴν μύχιον ἐλπίδα ὅτι, τελικῶς, τὰ Μικρασιατικὰ ἐδάφη θὰ ἐπεδικάζοντο ὁριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὅτε, ἀρχομένου τοῦ 1920, ἐπραγματοποιεῖτο ἐν Λονδίνῳ ἡ συνάντησις τοῦ Ἄγγλου καὶ Γάλλου Πρωθυπουργοῦ πρὸς ἐπίτευξιν μιᾶς προσυμφωνίας Ἀγγλο - Γαλλικῆς διὰ τὸν διακανονισμὸν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, ὁ Clemenceau εἶχε διατυπώσει τὴν γνώμην ὅτι, εἶχεν ἀποτελέσει λάθος ἡ Ἑλληνικὴ ἀπόβασις εἰς Σμύρνην. Ἐξέφρασεν ἐπίσης τὴν μακιαβελικὴν γνώμην καθ' ἥν, οἱ Ἕλληνες μὴ ἐνισχυόμενοι οἰκονομικῶς ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων, ἤθελον ἀφ' ἑαυτῶν ἀναγκασθῇ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Συνέστησε δὲ νὰ μὴ προσκληθῇ ὁ Βενιζέλος ἵνα ἐρωτηθῇ περὶ τοῦ πρακτέου, καθόσον, θὰ ἦτο δύσκολον εἰς αὐτόν, ἐρωτώμενον, νὰ δηλώσῃ ὅτι ἀποσύρεται ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ παριστάμενος Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Γαλλικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν Berthelot ἀνέφερε συνομιλίαν του μὲ τὸν Ἕλληνα Πρωθυπουργόν, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ παρεπονέθη ὅτι ὁ Πρόεδρος Wilson τὸν εἶχε μεταχειρισθῇ σκαιῶς, προσέθεσεν ὅτι, ἐὰν ἐξ ἀρχῆς ἐγένετο εἰς αὐτὸν γνωστόν, ὅτι δὲν θὰ ἐλάμβανε τὴν Σμύρνην, θὰ εἶχε ἀρνηθῇ νὰ στείλῃ ἐκεῖ Ἑλληνικὸν Στρατόν. Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ἐπίσης, ὅτι κατὰ τὴν ἰδίαν συζήτησιν, ἡ ὁποία ἄλλωστε δὲν κατέληξεν εἰς συμπέρασμα, καὶ ὁ Lloyd George, μετὰ τὸν Clemenceau, ἐτόνισεν ὅτι οἱ Ἰταλοὶ δὲν ἐπεθύμουν πλέον νὰ μείνουν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν (1).

Ἐν μέσῳ μιᾶς τοιαύτης γενικωτέρας πολιτικῆς ἀτμοσφαίρας, ὁ Βενιζέλος, μέχρι τῆς 1ης Νοεμβρίου 1920, ἐνήργει ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ διὰ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ὡς ἐντολοδόχος τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Δὲν ἐπέτρεπεν οὐδεμίαν ἀπολύτως ἀνάληψιν πρωτοβουλίας, ἄνευ ἰδίας ἐγκρίσεως. Εἴς τινα περίπτωσιν, ἐπετίμησεν αὐστηρῶς τὸν Ἕλληνα Ἀρχιστράτηγον Παρασκευόπουλον διότι οὗτος, αὐτοβούλως, εἶχεν ἐπιτρέψει τὴν προέλασιν κατά τινα μόνον χιλιόμετρα.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα μέχρι τῆς 1ης Νοεμβρίου 1920, ἡμέρας τῆς διενεργείας βουλευτικῶν ἐκλογῶν ἐν Ἑλλάδι.

* * *

---

1. «Ἡ Σκιὰ τῆς Δύσεως». Δευτέρα ἔκδοσις. 1961. Σελὶς 127.

Προτοῦ περαιτέρω ἀφιερώσωμεν γραμμάς τινας διὰ τὸν τρόπον διεξαγωγῆς τῶν ἐπιχειρήσεων, ἀπὸ πολιτικῆς καὶ στρατηγικῆς πλευρᾶς, μετὰ τὴν 1ην Νοεμβρίου, ἐπιβάλλεται ὅπως προηγουμένως προτάξωμεν ἀπόψεις σχετικὰς πρὸς τὴν μοιραίαν ἀπόφασιν τῆς διενεργείας τῶν ἐκλογῶν. Ἡ πρόταξις αὕτη τυγχάνει ἀπολύτως ἐπιβεβλημένη καθόσον, αἱ ἐκ τῶν ἐκλογῶν τούτων συνέπειαι ἀνέτρεψαν ἐκ θεμελίων τὸν τρόπον διεξαγωγῆς τῶν ἐπιχειρήσεων, ἀπό τε στρατηγικῆς καὶ τακτικῆς πλευρᾶς.

Ἐκ τῶν ὑστέρων κρίνοντες τὰ γεγονότα, καταλήγομεν εἰς τὰ ἀκόλουθα ἐν προκειμένῳ συμπεράσματα :

Παρ' ὅτι φρονοῦμεν ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν Ἐπιτελεῖον ὀρθῶς εἶχεν ἐκτιμήσει ἀπὸ τοῦ ἔτους 1915 τὰς δυσχερείας μιᾶς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας (Παράρτημα ἔγγραφα ὑπ' ἀριθ. 44—45), ἐν τούτοις, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει τὴν ἔμμονον ἰδέαν τοῦ Βενιζέλου περὶ μεταβάσεώς μας εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, καὶ δεδομένου ὄντος ὅτι, κατὰ μῆνα Μάϊον τοῦ 1919 ἐμεσουράνει ὁ ἀστὴρ τοῦ Wilson, καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ ὅτι, αἱ ἀποφάσεις τῆς Διασκέψεως τῶν Τεσσάρων δὲν θὰ ἐπεκυροῦντο ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανικοῦ Κογκρέσου, καταλήγομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι, ἀπετέλεσε προκλητικὸν πειρασμὸν διὰ τὸν Βενιζέλον ἡ πρόσκλησις ἡ γενομένη πρὸς αὐτὸν ἐκ μέρους τοῦ Clemenceau, Lloyd George καὶ Wilson πρὸς ἀπόβασιν εἰς Σμύρνην.

Ἐξ ἀντιθέτου, φρονοῦμεν ὅτι, οὐδεμία δικαιολογία ὑφίσταται διὰ τὴν διενέργειαν τῶν ἐκλογῶν τῆς 1ης Νοεμβρίου 1920. Πίεσις ἐκ μέρους Μεγάλης τινὸς Δυνάμεως πολιτικὴ ἐπίσημος, ἐν εἴδει διαβήματος, οὐδαμόθεν ἐξεδηλώθη. Τοὐλάχιστον οὔτε ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῶν συσκέψεων τοῦ Ἀνωτάτου Συμμαχικοῦ Συμβουλίου προκύπτει τοιοῦτον τι, οὔτε ἐξ ἄλλης πηγῆς ἁρμοδίας ὑπεστηρίχθη μία τοιαύτη ἄποψις. Βεβαίως ἡ Ἰταλία, ἐπιθυμοῦσα τὴν ἐκλογικὴν ἧτταν τοῦ Βενιζέλου ἦτο φυσικὸν ἐνδομύχως νὰ ἐπιδοκιμάσῃ τὸ τοιοῦτον τόλμημα. Ἐκ μιᾶς ἐνδεχομένης ἐκλογικῆς ἐπιτυχίας τοῦ Βενιζέλου δὲν ἐπρόκειτο νὰ μειωθοῦν τὰ κέρδη της. Ἐξ ἀντιθέτου, ἐκ μιᾶς ἐνδεχομένης ἀποτυχίας πολλὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ ὀφέλη. Συνεπῶς, εἰς μίαν τυχὸν ἀνεπίσημον καὶ ἀνεύθυνον Ἰταλικὴν κροῦσιν, ἐὰν καὶ ἐφόσον ἐγένετο τοιαύτη, ὠφείλαμεν νὰ κωφεύσωμεν. Τὸ συμφέρον τοῦ Ἔθνους αὐτὸ ἐπέβαλλεν.

Ἐξ ἄλλου, νομίζομεν, ὅτι δὲν εὐσταθεῖ τὸ ἐπιχείρημα καθ' ὃ ὁ Βενιζέλος ὤφειλε νὰ διενεργήσῃ ἐκλογάς πρὸς ἐπαναφορὰν Κοινοβουλευτικῆς Συνταγματικῆς ὁμαλότητος, καθ' ὅσον, ἐλθὼν ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Ἀθήνας κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1917, εἶχεν ἀναγκασθῇ νὰ ἀγνοήσῃ τὴν Βουλὴν τὴν προκύψασαν ἐκ τῶν ἐκλογῶν τοῦ Δεκεμβρίου 1915, ἀνακαλέσας τὴν Βουλὴν τὴν προκύψασαν ἐκ τῶν ἐκλογῶν τοῦ Μαΐου 1915. Τὸ Σύνταγμα, ὁ Καταστατικὸς Χάρτης, ἔχει σκοπὸν νὰ ἐξυπηρετῇ τὸ Ἔθνος. Τὰ συμφέροντα τοῦ Ἔθνους, εἰς ἐποχὴν μάλιστα Κοσμογονίας, ἐπιβάλλεται νὰ θεωροῦνται ἐπικρατέστερα

πάσης ἄλλης ἀπόψεως. Ἄλλως τε, φρονοῦμεν ὅτι, αὐτὸς οὗτος ὁ Βενιζέλος, ἀποβλέπων εἰς τὴν ἐπιβολὴν τῆς πολιτικῆς του, καὶ προσκαλέσας τοὺς Συμμάχους κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τοῦ 1915, ἄνευ συγκαταθέσεως τοῦ Βασιλέως καὶ ἄνευ ἐξουσιοδοτήσεως τῆς Βουλῆς, παρεβίαζε τὸ Σύνταγμα.

Ὁ Βενιζέλος ἦτο ὁ μόνος ὅστις, καλύτερον παντὸς ἄλλου, ἠδύνατο νὰ γνωρίζῃ ὅτι οἱ Σύμμαχοι, κατόπιν τῶν προεκτεθέτων, ἐπεζήτουν πρόφασιν ἵνα στρέψουν τὰ νῶτα ἐξ ὁλοκλήρου πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἥτις ἐξηκολούθει ἀγωνιζομένη ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ὡς ἐντολοδόχος τούτων.

Τέλος ὤφειλε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει ὅτι, αἱ Λαϊκαὶ μᾶζαι δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀναλύουν διπλωματικὰς καταστάσεις. Συναισθηματολογοῦν (1). Ἅπαξ ὑπογραφείσης τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν πολλοὶ ἐνόμισαν ὅτι ὁ ἀγὼν εἶχε λήξει.

Ἐπηρεασθεὶς ὁ Βενιζέλος, ἀπὸ τὰς εἰσηγήσεις τοῦ περιβάλλοντός του, ὅπερ θεωρῆσαν, ἀπὸ κομματικῆς πλευρᾶς, ὡς τὴν εὐθετωτέραν εὐκαιρίαν διὰ τὴν διενέργειαν ἐκλογῶν τὴν ὑπογραφὴν τῆς Συνθήκης, παρεσύρθη εἰς τὸ νὰ ἐγκαταλείψῃ εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου ἔκθετον καὶ ἀπροστάτευτον τὸ μεγαλούργημά του. Εἶναι πράγματι λογικὸν νὰ ὑποθέσωμεν, κρίνοντες ἐκ τῶν ὑστέρων, τὴν ἐξέλιξιν τῶν γενικωτέρων γεγονότων, ὅτι, εἴτε μὴ διενεργουμένων ἐκλογῶν, εἴτε διενεργουμένων καὶ ἐπιτυγχάνοντος τοῦ Βενιζέλου, ὁπωσδήποτε ἠθέλομεν ἀχθῆ εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Καθ' ἃ εἴδομεν, συνετωτέρα ἡμῶν ἡ Ἰταλία, ἀρχομένου τοῦ 1920, εἶχε λάβει τὴν ἀπόφασιν νὰ παραιτηθῇ τῶν Μικρασιατικῶν βλέψεων. Πάντως ὅμως, ἐφόσον οὗτος θὰ διετηρεῖτο εἰς τὴν ἐξουσίαν, οἱ Σύμμαχοι, ἑκόντες ἄκοντες, ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ τηρήσουν τὰ προσχήματα. Θὰ ἐξησφαλίζομεν τοὐλάχιστον τὴν διακατοχὴν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Διὰ τῶν γενομένων ἐκλογῶν παρέσχομεν εἰς τοὺς Συμμάχους τὴν εὐσπρόσδεκτον δι' αὐτοὺς πρόφασιν ὅπως μᾶς στρέψουν τὰ νῶτα ἐξ ὁλοκλήρου.

Ἐὰν ὅμως μετὰ πάροδον 42 ἐτῶν, κρίνων τις ἐκ τῶν ὑστέρων τὰ γεγονότα δικαιοῦται νὰ ἐκπλήσσηται διὰ τὴν παράτολμον ἀπόφασιν τοῦ Βενιζέλου, νὰ ἀποδυθῇ εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 1ης Νοεμβρίου, ἄνευ ἐξωτερικῆς πιέσεως, ἐπίσης δικαιοῦται νὰ ἐκπλήσσηται καὶ μὲ τὴν Ἀντίπαλον Παράταξιν, ἥτις συνεχῶς προεκάλει διὰ τοῦ τύπου της τὴν διενέργειαν ἐκλογῶν, λησμονοῦσα ὅτι, ἂν μὴ ἐξ ὁλοκληρωτικῆς ὑπαιτιότητός της, πάντως ἐπὶ τῶν ἡμερῶν της, συμμαχικὸν αἷμα εἶχε ρεύσει εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Ζαππείου.

* * *

1. Ὁ Denys Cochin, παραθέτει τὸ ἀκόλουθον ἐπιγραμματικὸν γεγονός. Κατὰ τὴν ἄφιξίν του εἰς Ἑλλάδα τὸ φθινόπωρον τοῦ 1915, συνήντησε χωρικόν τινα εἰς ὃν ἔθεσε τὸ ἐρώτημα ποῖον ἀγαπᾷ περισσότερον, τὸν Κωνσταντῖνον ἢ τὸν Βενιζέλον. Ὁ χωρικὸς ἀπήντησε: «μὲ ἐρωτᾶτε ἐὰν ἀγαπῶ περισσότερον τὸν πατέρα μου ἢ τὴν μητέρα μου».

'Εξίσου βαρύ, ἂν μὴ βαρύτερον, πρὸς τὸ σφάλμα τῆς διενεργείας τῶν ἐκλογῶν τῆς 1ης Νοεμβρίου 1920, ὑπῆρξε τὸ σφάλμα τῆς ματαιώσεως τῆς συννενοήσεως Βενιζέλου - Κωνσταντίνου πρὸς ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1920, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλέως 'Αλεξάνδρου, τοῦ μετὰ τὴν δευτέραν ἐκθρόνισιν τοῦ Κωνσταντίνου κατὰ τὸ 1922, ἀνελθόντος εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον Βασιλέως Γεωργίου Β'.

Καθ' ὁμολογίαν αὐτοῦ τούτου τοῦ 'Ελευθερίου Βενιζέλου τὸ ζήτημα τοῦτο ἔχει ὡς ἀκολούθως[1]: Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ νεαροῦ Βασιλέως 'Αλεξάνδρου, ἐπικειμένων τῶν ἐκλογῶν, τῇ μεσολαβήσει τοῦ ῎Αθω Ρωμάνου ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Δημ. Μαξίμου καὶ τοῦ Γ. Στρέϊτ ἀφ' ἑτέρου, ὁ ἐν ἐξορίᾳ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, βολιδοσκοπηθείς, εἶχε συγκατατεθῆ, κατ' ἀρχήν, νὰ παραιτηθῆ τοῦ θρόνου ὑπὲρ τοῦ πρωτοτόκου Υἱοῦ Του, τοῦ ἀπὸ τοῦ 1922 Βασιλέως Γεωργίου Β'.

Τὴν λύσιν ταύτην, εἶχεν ἐπίσης κατ' ἀρχὴν ἀποδεχθῆ καὶ ὁ Πρωθυπουργὸς Βενιζέλος. Εἶχε ἀποπερατώση τὴν σύνταξιν ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Τάκε 'Ιωνέσκο, ἐξουσιοδοτῶν αὐτὸν διὰ τὰς περαιτέρω συννενοήσεις μέσῳ τῆς Βασιλικῆς Αὐλῆς τοῦ Βουκουρεστίου μετὰ τοῦ ἐν 'Ελβετίᾳ ἐξορίστου Βασιλέως Κωνσταντίνου. 'Επηρεασθεὶς ὅμως ἀπὸ τὸ περιβάλλον του, ὡς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν ἐξ ἀπορρήτων Γ. Βεντήρην, ἔσχισε τὸ σχέδιον τῆς πρὸς τὸν Τάκε 'Ιωνέσκο ἐπιστολῆς του.

'Εν τῷ Παραρτήματι, (ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 54), παραθέτομεν ἀντίγραφον τῆς ἐν λόγῳ ἐπιστολῆς τοῦ Βενιζέλου ὡς καὶ συμπληρωματικάς τινας σχετικὰς λίαν ἐνδιαφερούσας πληροφορίας τοῦ συγγραφέως κ. 'Α. Κύρου.

* * *

'Η ἀναδειχθεῖσα διὰ τῶν ἐκλογῶν τῆς 1ης Νοεμβρίου Κυβέρνησις, ἐνῷ ἦτο γνωστὸν ὅτι ἀντετίθετο βασικῶς εἰς τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν, ἀναλαβοῦσα τὴν ἐξουσίαν, οὐ μόνον προσχωρεῖ πρὸς τὴν Μικρασιατικὴν πολιτικὴν τοῦ Βενιζέλου, ἀλλὰ καὶ ὑπερθεματίζει. 'Ενῷ ὁ Βενιζέλος, ὡς εἴδομεν, ἐνήργει ὡς ἐντολοδόχος τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἐπιτρέπων εἰς τὴν Στρατιωτικὴν 'Ηγεσίαν περιωρισμένης μόνον ἐκτάσεως ἐπιχειρήσεις, ἤδη, ἡ νέα Κυβέρνησις δὲν διεξάγει τὰς ἐπιχειρήσεις ὡς ἐντολοδόχος τῶν Συμμάχων. 'Ο πόλεμος ἀπὸ Συμμαχο-Τουρκικὸς μετατρέπεται εἰς 'Ελληνο-Τουρκικόν. Οὐσιωδεστάτη μεταβολὴ ἀπὸ πολιτικῆς ἀπόψεως καὶ οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως.

Βασικὸν πολιτικὸν σφάλμα ὑπῆρξε τὸ ὅτι δὲν ἐπεζετήθη ἐπιμόνως μία συνεννόησις μετὰ τοῦ Κεμάλ. Οἱ ἀναλαβόντες τὴν πολιτικὴν ἡγεσίαν τῆς Χώρας ἐμεθύσθησαν ὑπὸ τῆς οὐτοπίας τοῦ νὰ διεισδύσουν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Μουσουλμανικοῦ Κόσμου, ἵνα ἀποσυνθέσουν πλήρως τὸ 'Εθνικιστικὸν κί-

---

1. Βλέπε 'Αλέξη Α. Κύρου. Πρεσβευτοῦ.«'Η 'Ελληνικὴ 'Εξωτερικὴ Πολιτική».'Αθῆναι 1955. Σελίδες 67-70.

νημα. 'Ελησμόνησαν ὅτι οἱ Λαοὶ δὲν ἐξαφανίζονται διὰ μιᾶς ἐκστρατείας.

"Οσον ἀφορᾷ τὸ Στράτευμα αὐτὸ καθ' ἑαυτό. Ἡ ποιοτικὴ ἀξία κατέρχεται αἰσθητῶς. Αἱ πλεῖσται τῶν 'Ανωτάτων Διοικήσεων καταλαμβάνονται ἀπὸ 'Αξιωματικούς, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς ἀποστρατευθέντες κατὰ τὸ 1916 μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ Ταγματάρχου ἢ 'Αντισυνταγματάρχου, ἐπανῆλθον ὡς Διοικηταὶ Μεραρχίας, ἐστερημένοι τῆς πείρας τῶν νεωτέρων πολεμικῶν μεθόδων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. 'Εκ τῶν ἐπανελθόντων ἓν ποσοστὸν δὲν ἐπεδείκνυε προθυμίαν μεταβάσεως εἰς τὸ Μικρασιατικὸν Μέτωπον, ἐξ οὗ καὶ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Κυβερνήσεως Γούναρη ἠναγκάσθη νὰ ἐκδώσῃ πρὸς αὐτοὺς αὐστηροτάτην διαταγήν (1).

* * *

Αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ Μαρτίου 1921 προσέκρουσαν, διὰ πρώτην φοράν, εἰς πλήρως ὠργανωμένον Στράτευμα. "Οσον ἀφορᾷ τὴν πρὸς Σαγγάριον ἐπιχείρησιν, ταύτην, μόνη ἡ λέξις ἀφροσύνη δύναται νὰ χαρακτηρίσῃ. Ἡ ἐπιχείρησις αὕτη, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ ΜεγάλουΝαπολέοντος πρὸς Μόσχαν.

Ἡ παρακολούθησις τῆς ὅλης ἐκστρατείας ἐκ μέρους τοῦ ἄλλοτε Δαφνοστεφοῦς 'Αρχιστρατήγου τῶν νικῶν τοῦ Σαρανταπόρου, τοῦ Μπιζανίου, τοῦ Κιλκὶς-Λαχανᾶ, τῆς Κρέζνας, ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, ἐπωμισθέντος ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως Γούναρη τυπικῶς τὰς εὐθύνας τοῦ 'Αρχιστρατήγου Παπούλα, ἢ μᾶλλον, κατ' οὐσίαν, τοῦ Συνταγματάρχου Πτο-

---

1. Σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐγράφομεν, εἰς μελέτην ἡμῶν δημοσιευθεῖσαν ἐν ἔτει 1924 ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ Αἴτια τῆς Καταστροφῆς τοῦ 22» τὰ ἀκόλουθα, ἀφορῶντα τὴν μετὰ τὴν 1ην Νοεμβρίου 1920 κατάστασιν ἐν τῷ Μετώπῳ: «'Επολιτευόμεθα ἐκ τῶν » 'Αξιωματικῶν ἐκεῖνοι οἵτινες, ἐν τῷ 'Εσωτερικῷ Μετώπῳ διαρκῶς παραμείναντες καὶ ἐπι- » λαθόμενοι τοῦ ὅτι τὸ ὕψιστον καὶ ἀποκλειστικὸν καθῆκον παντὸς 'Αξιωματικοῦ, ὅταν τὸ » "Εθνος εὑρίσκηται ἐν ἐμπολέμῳ καταστάσει, τυγχάνει τὸ νὰ προσδίδωμεν τὰς στρατιωτι- » κές μας ὑπηρεσίας ἐπὶ τῆς γραμμῆς τοῦ πυρός, ἠσχολούμεθα εἰς ἀλλότρια. 'Ελησμονή- » σαμεν ὅτι, τὰ θεμέλια καὶ οἱ στύλοι πάσης ἐμπολέμου Πολιτείας δὲν εὑρίσκονται ἐν τῇ » Πρωτευούσῃ, ἀλλ' ἐκεῖ ἔνθα τὰ μόνιμα ἢ πρόσκαιρα σύνορα τοῦ 'Επιστρατευμένου "Ε- » θνους εὑρίσκονται. 'Ελησμονήσαμεν πρόσφατα ἐκ τοῦ Μεγάλου Πολέμου διδάγματα καθ' » ἃ, Πολεμικὰ Μέτωπα κατέρρευσαν ἐκ τοῦ 'Εσωτερικοῦ Μετώπου, συμπαρασύραντα κατὰ » τὴν κατάρρευσιν των ταύτην καὶ τὸ 'Εσωτερικὸν Μέτωπον. 'Επολιτευόμεθα καὶ ἐν τῷ » Πολεμικῷ Μετώπῳ ἀτυχῶς οἱ 'Αξιωματικοί. Τινὲς μὲν διεδηλοῦμεν τὴν γνώμην ὅτι, ἡ » Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία ἀπετέλει «πληγὴν πυορροῦσαν ἢ γάγραιναν», τινὲς δὲ ὅτι, » ἡ κατάστασις ἤθελεν ἔχει ἤδη ἀπολήξει ὁριστικῶς ὑπὸ ὡρισμένας πολιτικὰς συνθήκας. . . » 'Αμφότεραι ὅμως αἱ ὡς ἄνω ἐκδοχαί, ἐκδηλούμεναι οὐχὶ σπανίως καὶ ἐνώπιον στρα- » τιωτῶν. . . . . . ἤτοι ἐδημοσιεύθησαν ἄρθρα στρατιωτικὰ ἐνυπόγραφα 'Ελληνικῆς ἐφη- » μερίδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἅτινα ἐκρίθησαν ὑπὸ τῆς Κεμαλικῆς προπαγάνδας, ὡς » συντελοῦντα εἰς τὴν κατάρριψιν τοῦ ἠθικοῦ τοῦ Μαχομένου "Ελληνος Στρατιώτου, καὶ ὡς » ἐκ τούτου ἐναπετέθησαν ταῦτα ἐπανειλημμένως εἰς τὰ συρματοπλέγματα ἡμῶν. . . »

λεμαίου Σαρηγιάννη, άπετέλει πρᾶξιν τὴν ὁποίαν ἀποφεύγομεν νὰ χαρακτηρίσωμεν. Λέγεται ὅτι, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ἐν 'Εσκὴ-Σεχὴρ εὑρισκόμενος, εἶχεν ὑποστῆ προσβολήν, ἴσως συνεπείᾳ τῆς βαρείας ἀσθενείας του τοῦ 1915 καὶ τῶν διαφόρων ψυχικῶν κλονισμῶν.

Παρὰ ταῦτα, ἐν τῷ συνόλῳ της κρινομένη ἡ Μικρασιατικὴ 'Εκστρατεία, ἀποτελεῖ μίαν 'Εποποιΐαν ἐκ μέρους τοῦ Ἕλληνος 'Οπλίτου. 'Αποτελεῖ μίαν ἐκ τῶν ἐνδοξοτέρων σελίδων της τρισχιλιετοῦς ἱστορίας μας. Κατὰ μῆνα Αὔγουστον τοῦ 1922 δὲν ὑπέστη ἧτταν στρατιωτικὴν τὸ Ἔθνος μας. 'Υπέστη ἧτταν πολιτικήν.

Οὕτω πως, ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν ἀντικαθίστατο ὑπὸ τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάννης, δι' ἧς, χάρις εἰς τὸ κῦρος τοῦ Βενιζέλου διεσώθη ἐκ τῶν Βουλγαρικῶν ὀνύχων ἡ Δυτικὴ Θράκη.

Διὰ τῆς Συνθήκης ταύτης ἑδραιοῦτο μία εἰλικρινὴς 'Ελληνο-Τουρκικὴ φιλία ὀφειλομένη εἰς τὰς Προσωπικότητας τοῦ Βενιζέλου καὶ τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ. 'Ο τελευταῖος οὗτος, διὰ τοῦ «'Εθνικοῦ του Συμβολαίου» πρὸς τὸν Τουρκικὸν Λαόν, διεδήλου τὴν ἔλλειψιν παντὸς ἐνδιαφέροντος διὰ τοὺς ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους παραμείναντας ὁμοεθνεῖς καὶ ὁμοθρήσκους. Τὸ τοιοῦτον ἐσήμαινε τὴν ἔλλειψιν παντὸς ἐνδιαφέροντος ἐκ μέρους τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ διὰ τὴν ἐν Κύπρῳ ὑφισταμένην Τουρκικὴν μειονότητα.

'Ατυχῶς ,μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ, ἀλλοῖαι ἐπεκράτησαν σκέψεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

'Αρξαμένου τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ἡ 'Ελλὰς ὑπῆρξεν τὸ μοναδικὸν παράδειγμα Χώρας προσφερθείσης δίς, κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1914, πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἔξοδον τῆς Τουρκίας εἰς πόλεμον, ἐν ὁμοφωνίᾳ Βασιλέως καὶ Πρωθυπουργοῦ, ἵνα ταχθῆ συνεμπόλεμος τῶν Συμμάχων, ἄνευ προβολῆς οὐδεμιᾶς ἀπολύτως προκαθωρισμένης ἀξιώσεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλας Χώρας, ὡς ἡ 'Ιταλία, ἡ Ρουμανία καὶ ἄλλαι, αἵτινες συνετάχθησαν, κατόπιν ἐξαντλητικῶν διαπραγματεύσεων. 'Αμφότεραι αἱ 'Ελληνικαὶ αὗται προτάσεις ἀπερρίφθησαν ἀσυζητητί.

'Ο Churchill, ἐξαίρει τὸ γεγονὸς ὅτι, ἡ πρώτη αὐτόβουλος 'Ελληνικὴ πρότασις ἐγένετο διαρκούσης τῆς τραγικωτέρας διὰ τοὺς Συμμάχους χρονικῆς περιόδου, ἐκ τῆς ὅλης ἐξελίξεως τῆς πρώτης μάχης τῆς Μάρνης.

Βασιλεὺς καὶ Πρωθυπουργός, προβαίνοντες ἀπὸ συμφώνου εἰς τὰς δύο ταύτας προσφοράς, παρηκολουθοῦντο ψυχικῶς, σχεδὸν ὑπὸ τοῦ Συνόλου τοῦ Ἔθνους.

Ὁ Βασιλεὺς κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχήν, παρέδιδεν εἰς τὸν φίλον του Βρεττανὸν Ναύαρχον Kerr, Ὀργανωτὴν καὶ Ἀρχηγὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου, σχέδιον ἐκστρατείας ἐναντίον τῆς Θράκης καὶ Κωνσταντινουπόλεως, καταρτισθὲν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου.

Ὑπὸ τοιούτους αἰσίους καὶ ἁρμονικοὺς οἰωνοὺς διὰ τὴν σύμπραξιν τῆς Χώρας μας, μετὰ τῶν φυσικῶν Συμμάχων της, ἤρχιζεν ὁ πρῶτος Παγκόσμιος πόλεμος. Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐγκαινιασθῇ ἡ τοιαύτη σύμπραξις ὑπὸ αἰσιωτέρους καὶ ἁρμονικωτέρους ὅρους.

* * *

Εὐθὺς ἅμα τῇ ἐνάρξει τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ἀπαντῶν εἰς ἐρώτημα τοῦ Σέρβου Πρωθυπουργοῦ Πάσιτς, διεβεβαίωσε τοῦτον ὅτι, ἐὰν ἡ Σερβία ἤθελεν ὑποστῇ ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας, ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐξεπλήρου τὰς ἐκ τῆς Ἑλληνο-Σερβικῆς συμμαχίας ὑποχρεώσεις της.

Ἡ τοιαύτη παρασχεθεῖσα διαβεβαίωσις ἐκ μέρους τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ, δὲν ἦτο νοητὸν ὅτι ἠδύνατο νὰ καταργήσῃ τὰς διατάξεις τῶν ἄρθρων 2, 4 καὶ 5 τῆς Ἑλληνο-Σερβικῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως τῆς 19 Μαΐου 1913 (π. ἡμ.), δι' ὧν ἑκάτερος τῶν Συμβαλλομένων ὑπεχρεοῦτο νὰ συγκεντρώσῃ, ἐν δεδομένῃ στιγμῇ, ὡρισμένον ἀριθμὸν στρατευμάτων, εἰς καθωρισμένην περιοχήν. Συγκεκριμένως, οἱ Σέρβοι ὑπεχρεοῦντο νὰ διαθέσουν 150.000 Στρατοῦ ἐν τῇ περιοχῇ Γευγελῆ, Βελεσσά, Κουμάνοβο, Πιρότ.

* * *

Ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1915, αἱ Σύμμαχοι Κυβερνήσεις, ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς μονομεροῦς ἀπὸ θαλάσσης ἐπιθέσεως ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων, κατελήφθησαν ὑπὸ τοιαύτης ἀφελοῦς ὑπεραισιοδοξίας περὶ ἐπικειμένης ταχείας ἐκπορθήσεως τῶν Δαρδανελλίων, ὥστε, ἤρξαντο μεταξύ των διαπραγματεύσεις, ἀφ' ἑνὸς μὲν περὶ τῶν ἐπιβλητέων ὅρων ἀνακωχῆς εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ περὶ τοῦ τρόπου τηρήσεως τῆς τάξεως ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἐξ ἄλλου, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ἐν Ἀθήναις εὑρισκόμενος, προφανῶς ἠγνόει τὰς μεταξὺ τῶν Συμμάχων Κυβερνήσεων διεξαγομένας τοιαύτας διαπραγματεύσεις ὡς καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρ' αὐταῖς αἰσιοδοξίαν. Ἐν τούτοις ὅμως, καὶ οὗτος, ἀφ' ἑαυτοῦ, ὑπερεθεμάτιζεν εἰς αἰσιοδοξίαν. Ἡ ἔμφυτος αὐτὴ αἰσιοδοξία, ἀπαραίτητος ἰδιότης πρὸς δημιουργικότητα, καθίστατο ἄμετρος καὶ ἐνίοτε ἀνεδαφική, λόγῳ ὑπερμέτρου αὐτο-

πεποιθήσεως πρὸς τὸν ἀστέρα του, τὸν ὁποῖον ἐπεκαλεῖτο ὁσάκις ἀντεμετώπιζεν, ἰδίως ἐκ μέρους Στρατιωτικῶν, ἀκαταμάχητα τεχνικὰ ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύνατο νὰ καταρρίψῃ δι' ἀντεπιχειρημάτων ὀρθῆς λογικῆς.

Τὰ σχέδια τῶν Συμμαχικῶν 'Επιτελείων, ἐβασίζοντο ἐπὶ τῆς ἀπόψεως ὅτι, μόνον διὰ μιᾶς σοβαρᾶς ἐκστρατείας, συνδεδυασμένης ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, καὶ μὲ ἐπαρκεῖς δυνάμεις, ἦτο δυνατὴ ἡ ἐκπόρθησις τῶν Στενῶν.

Τὸ σχέδιον τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Επιτελείου, ὅπερ συναπέφερε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὰ ἔγγραφά του ὁ Βρεττανὸς 'Αρχιστράτηγος τῶν Δαρδανελλίων Sir Ian Hamilton, εἰς τὰς γενικωτέρας κατευθυντηρίους γραμμάς του συνέπιπτεν ἀπολύτως πρὸς τὰ σχέδια τῶν Συμμαχικῶν 'Επιτελείων.

Τὴν 17ην Φεβρουαρίου — 2 Μαρτίου 1915, ὁ ἀναπληρωτὴς τοῦ 'Αρχηγοῦ 'Επιτελείου 'Αντισυνταγματάρχης Ι. Μεταξᾶς ὑπέβαλλε τὴν παραίτησιν του, διαφωνῶν πρὸς τὴν ἄνευ προκαθορισμένων ὅρων συμμετοχήν μας εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων.

Τὴν 18ην Φεβρουαρίου — 3 Μαρτίου, καὶ τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου — 5 Μαρτίου, συνήρχετο εἰς δύο συνεδριάσεις τὸ Συμβούλιον Στέμματος, ἵνα ἐξετάσῃ τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης παραιτήσεως δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν.

Τὴν 18 Φεβρουαρίου — 3 Μαρτίου, ἡ Ρωσία ἐκοινοποίει πρὸς τὰς Κυβερνήσεις 'Αγγλίας καὶ Γαλλίας διακοίνωσιν δι' ἧς ἀπέκρουε κατηγορηματικῶς τὴν συμμετοχὴν τῆς 'Ελλάδος εἰς ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων. Συγκατετίθετο εἰς συμμετοχὴν τῆς 'Ελλάδος εἴτε πρὸς ὑποστήριξιν τῶν Σέρβων πρὸς τὸν Δούναβιν, εἴτε εἰς ἀπόβασιν ἐν Μικρᾷ 'Ασίᾳ. 'Η Ρωσικὴ αὕτη ἄρνησις ἐγένετο ἀσμένως ἀποδεκτὴ ἐκ μέρους τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, ἥτις ἐθεώρει ὡς βεβαίαν καὶ ταχεῖαν τὴν ἐκπόρθησιν τῶν Στενῶν, καὶ συνεπῶς ὅτι παρεῖλκε πᾶσα ἀνάγκη συμμετοχῆς τῆς 'Ελλάδος, ἥτις ἐκ μιᾶς ἐνδεχομένης συμμετοχῆς της θὰ προέβαλλεν ἀξιώσεις. 'Η Ρωσικὴ αὕτη διακοίνωσις ἐγένετο ἐπίσης ἀποδεκτὴ ἐκ μέρους τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως, μετὰ δυσφορίας. Πάντως ὅμως ἐγένετο ἀποδεκτή.

'Ο ἐν 'Αθήναις Ρῶσος Πρέσβυς ἔλαβεν συγχρόνως ἐντολὴν ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεώς του νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς τὸν Ἕλληνα Βασιλέα τὴν τοιαύτην Ρωσικὴν ἄρνησιν. 'Εξ ἀντιθέτου, ὁ Ρῶσος Πρέσβυς ἀπέφυγε σκοπίμως νὰ ἀνακοινώσῃ πρὸς τὸν Βενιζέλον τὴν τοιαύτην Ρωσικὴν ἄρνησιν, ὅταν ὁ τελευταῖος οὗτος εἶχε συγκαλέσει τοὺς τρεῖς Πρεσβευτὰς τῆς 'Αντάντ νὰ τοὺς γνωστοποιήσῃ τὰ διαμειφθέντα εἰς τὰ δύο ΣυμβούλιαΣτέμματος, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν ἀπόφασιν περὶ παραιτήσεως τῆς ὑπ' αὐτὸν Κυβερνήσεως, ἐὰν καὶ ἐφόσον τὴν ἑπομένην ὁ Βασιλεὺς ἔδιδεν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν.

'Η Κυβέρνησις Βενιζέλου παρῃτεῖτο τὴν 22αν Φεβρουαρίου / 7η Μαρτίου 1915.

'Η ἀνεξάρτητος ἐφημερὶς «Νέα 'Ημέρα» εἰς τὰ φύλλα τῆς 24ης Φεβρ. / 9

Μαρτίου καὶ 26ης Φεβρ. / 11η Μαρτίου ἐδημοσίευσε τὴν εἴδησιν, κατὰ πληροφορίας ἐκ Παρισίων, περὶ τῆς ἀμετακλήτου Ρωσικῆς ἀρνήσεως.

Ὁ παραιτηθεὶς Πρωθυπουργὸς Βενιζέλος, καὶ σύμπας ὁ φιλελεύθερος τύπος, διέψευδον ὡς κακοήθη τὴν τοιαύτην εἴδησιν τῆς «Νέας Ἡμέρας».

Τὴν τοιαύτην Ρωσικὴν ἄρνησιν διέψευσεν ὁ Βενιζέλος, καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς, κατὰ μῆνα Αὔγουστον τοῦ 1917.

* * *

Ἐν πολέμῳ, αἱ ἐπιδιώξεις τῆς Πολιτικῆς Ἡγεσίας τυγχάνουν ἐπικρατέστεραι τῶν ἐνδεχομένως ἀντιτιθεμένων ἀπαιτήσεων τῆς Στρατιωτικῆς Ἡγεσίας. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι δύνανται καὶ νὰ ὑποτιμῶνται πλήρως αἱ εἰσηγήσεις τῶν Στρατιωτικῶν Ἐμπειρογνωμόνων. Μία τοιαύτη πλήρης ὑποτίμησις, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1915, ἐκ μέρους τοῦ Winston Churchill, ἐστοίχισεν ἀσκόπως εἰς τὸν Βρεττανικὸν Στόλον ἀνεπανορθώτους ζημίας· Εἰς τὰς κατὰ ξηρὰν δυνάμεις, ἄφθονον συμμαχικὸν αἷμα. Μία τοιαύτη ἐπίσης πλήρης ὑποτίμησις ἐκ μέρους τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου ἀπετέλεσε τὸ πρῶτον ἔναυσμα τοῦ Διχασμοῦ.

* * *

Ἐὰν μεταξὺ τῶν Συμμάχων τῆς Ἀντὰντ ὑφίστατο κἄπως μικροτέρα ἀμοιβαία καχυποψία καὶ συνεπῶς κάποια σχετικὴ εἰλικρινὴς συνταύτισις πολιτικῶν ἐπιδιώξεων, καὶ ἐὰν ἐπίσης ὑφίστατο ἀρχῆθεν στοιχειώδης συντονισμὸς κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν Γαλλικῶν καὶ Ἀγγλικῶν στρατευμάτων, ἡ νίκη τῶν Συμμάχων ἠδύνατο νὰ εἶχεν ἐπιτευχθῇ ἀρκούντως ἐνωρίτερον. Εἴτε οἱ Ἀγγλο-Γάλλοι θὰ κατώρθωναν τὴν ἔγκαιρον ἐκπόρθησιν τῶν Δαρδανελλίων, ἀνακουφιζομένης τὰ μέγιστα τῆς Ρωσίας διὰ τοῦ ἀνοίγματος ἐπικοινωνίας μεταξὺ Μαύρης Θαλάσσης καὶ Μεσογείου, εἴτε θὰ κατώρθωναν νὰ προηγηθοῦν εἰς τὴν ἔγκαιρον δημιουργίαν ἰσχυροῦ Μετώπου εἰς τὰ Βαλκάνια, προλαμβάνοντες τὴν Αὐστρο-Βουλγαρο-Γερμανικὴν ἐπίθεσιν τοῦ Ὀκτωβρίου 1915, μὲ συνέπειαν τὴν διάσωσιν τῆς Σερβίας καὶ τὴν ἀποφυγὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Διχασμοῦ.

Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1914 καὶ 1915, σημαίνουσαι καὶ ἔγκυροι Συμμαχικαὶ Στρατιωτικαὶ καί τινες Πολιτικαὶ Προσωπικότητες, συνεμερίσθησαν τὰς βασικὰς ἀπόψεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου.

Ἀμφότεραι αἱ ὡς ἄνω δυνατότητες ἐματαιώθησαν, πρωτίστως ἐκ τῆς πείσμονος προσηλώσεως τῶν Συμμάχων πρὸς τὴν ἔμμονον ἰδέαν τῆς πιθανότητος προσεταιρισμοῦ τῆς Βουλγαρίας εἰς βάρος τῆς Ἑλληνικῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος.

Αἱ προτάσεις τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου περὶ ἀμέσου ἐξόδου τῆς Ἑλλάδος παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ, αἱ γενόμεναι κατὰ τὸ ἔτος 1915 δὶς μέσῳ τοῦ ἀδελφοῦ του Πρίγκηπος Γεωργίου, εὐθὺς μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τῶν Ρώσων εἰς Καρπάθια, κατὰ μῆνα Μάϊον τοῦ 1915, μὲ μόνον ὅρον τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος τῆς Χώρας, δὲν ἀπερρίφθησαν οὔτε λόγῳ ἐλλείψεως ἐμπιστοσύνης ἐκ μέρους τῆς Ἀντάντ πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, ὡς διετείνοντό τινες τῶν φιλελευθέρων, οὔτε λόγῳ ἀντιδράσεως ἐκ μέρους τοῦ Βενιζέλου, ὡς ἰσχυρίσθησαν τινὲς τῶν Ἀντιπάλων τούτου, διότι οὗτος δῆθεν, ἐσκεμμένως ἐπεδίωκε τὸ μονοπώλιον τῆς φιλανταντικῆς πολιτικῆς. Ἀπερρίφθησαν, μόνον καὶ μόνον, διότι ἐγγύησις ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος τῆς Ἑλλάδος θὰ προεκάλει τὴν ὁριστικὴν ματαίωσιν πάσης ἐλπίδος περὶ προσεταιρισμοῦ τῆς Βουλγαρίας ἐκ μέρους τῆς Ἀντάντ. Τὸ τοιοῦτον δὲν ἀποτελεῖ ὑποκειμενικὴν γνώμην τοῦ γράφοντος. Ἀποτελεῖ ὁμολογίαν ἀλλοεθνῶν ὑπευθύνων Πολιτικῶν Προσωπικοτήτων. Ἡ ἀνεδαφικὴ πεποίθησις τοῦ Delcassé καὶ τοῦ Grey περὶ δυνατότητος προσεταιρισμοῦ τῆς Βουλγαρίας, διὰ τῆς πρὸς αὐτὴν ἐκχωρήσεως τῆς Δράμας-Καβάλλας, καὶ αἱ πρὸς τὴν Χώραν ταύτην ταπεινωτικαὶ κολακεῖαι τῶν δύο τούτων Ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπῆρξαν ἄνευ ὁρίου.

Ἄλλωστε, καθ' ὁμολογίαν πλήρη κυνισμοῦ αὐτοῦ τούτου τοῦ Grey, ἡ συμβουλή του πρὸς ἡμᾶς ὑπὲρ τῆς μεταβάσεώς μας ἀπὸ τοῦ 1915 εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἀπεσκόπει, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ εἰς τὴν μερικὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν στρατευμάτων μας ἐκ Μακεδονίας, καὶ συνεπείᾳ τῆς τοιαύτης ἀπομακρύνσεως, εἰς τὸν κατευνασμὸν καὶ τὴν καθησύχασιν τῆς Ρωσίας ἐκ τῶν ὑπονοιῶν τῶν βλέψεών μας διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

* * *

Ἡ μετὰ τὴν συντριβὴν τῆς Σερβίας, ματαίωσις τῆς περαιτέρω πρὸς Θεσσαλονίκην συνεχίσεως τῆς Αὐστρο-Βουλγαρο-Γερμανικῆς ἐπιθέσεως ὀφείλεται εἰς τὰ ἀκόλουθα αἴτια: Πρωτίστως εἰς τὸ ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἐπεθύμουν νὰ ἐγκαταλείψουν, κατὰ τὸ δυνατὸν ταχύτερον, τὰ Βαλκάνια, σπεύδοντες πρὸς τὸ Δυτικὸν Μέτωπον, ἔνθα ἤλπιζον ὅτι ἠδύναντο, φθίνοντος τοῦ 1915 — ἀρχομένου τοῦ 1916, νὰ ἐπιτύχουν ἐν αὐτῷ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου. Ἐπίσης διότι δὲν ἐπεθύμουν ἡ Θεσσαλονίκη νὰ περιήρχετο οὔτε εἰς τοὺς Αὐστριακούς, οὔτε εἰς τοὺς Σλαύους, εἰς τοὺς Σλαυο-Τατάρους Βουλγάρους. Τέλος, διότι οὐδένα λόγον εἶχον νὰ προκαλέσουν τὴν ἐχθρότητα τῆς Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Ἡ τήρησις ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος οὐδετερότητος, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὑπῆρξεν ἐπωφελὴς καὶ διὰ τὴν Στρατιὰν τοῦ Sarrail. Αἱ ἀνεπαρκεῖς καὶ ἀνίσχυροι δυνάμεις τῆς Στρατιᾶς ταύτης ἠδυνήθησαν νὰ συμπτυχθοῦν ἐκ Κριβολὰκ καταφυγοῦσαι καὶ καλυφθεῖσαι ἐντεῦθεν τῆς Ἑλληνο-Βουλγαρικῆς μεθορίου. Οὕτω πως, ἀποφευχθείσης τῆς καταστροφῆς τῶν ἀρχικῶς ἐλλι-

πῶν τούτων 'Αγγλο-Γαλλικῶν δυνάμεων, κατέστη δυνατὴ ἡ περαιτέρω ἐνίσχυσις τοῦ Συμμαχικοῦ Μακεδονικοῦ Μετώπου.

Ἡ κατ' αἴτησιν τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, λαβοῦσα χώραν ἀκρόασις τοῦ Sarrail ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, κατὰ μῆνα Φεβρουάριον τοῦ 1916, ἐν 'Αθήναις, ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν πρὸς τοῦτο γεγονός.

* * *

Ἡ δοθεῖσα ὑπόσχεσις ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων πρὸς τὸν Βενιζέλον, κατὰ τὴν 23ην Σεπτεμβρίου 1915 (ν. ἡμ.), περὶ ἀναπληρώσεως ἐκ μέρους τούτων τῶν προβλεπομένων ὑπὸ τῶν σχετικῶν ἄρθρων τῆς Ἑλληνο-Σερβικῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως τοῦ 1913, 150.000 Σέρβων μαχητῶν, τοὺς ὁποίους ἡ Σερβία, ἐμπεπλεγμένη πρὸς βορρᾶν μετὰ τῶν Αὐστρο-Γερμανῶν, ἠδυνάτει νὰ διαθέσῃ, ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδεικνύεται, ὑπῆρξεν ἐν ἐπιγνώσει ἀνακριβής, ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Μίαν τοιαύτην ὁμολογίαν ἠναγκάσθη μεταγενεστέρως νὰ ἀποδεχθῇ ἀπροφασίστως ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Γάλλος Ὑπουργὸς τῶν 'Εξωτερικῶν Delcassé, κατὰ τὴν μυστικὴν συνεδρίασιν τοῦ Γαλλικοῦ Κοινοβουλίου τῆς 16ης 'Ιουνίου 1916 (ν.ἡμ.).

* * *

'Εὰν ἡ ἡμερομηνία τῆς 22ας Φεβρουαρίου / 7 Μαρτίου 1915, καθ' ἣν ἐπῆλθεν ἡ διαφωνία Κωνσταντίνου - Βενιζέλου, ἐξ ἀφορμῆς τῶν Δαρδανελλίων, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ἡμέρα τῆς ἀφετηρίας τοῦ 'Εθνικοῦ Διχασμοῦ, ἐκ παραλλήλου ἡ ἡμερομηνία τῆς 13/26ης Μαΐου 1916, καθ- ἣν παρεδόθη τὸ Ροῦπελ ἀμαχητὶ πρὸς τοὺς Βουλγάρους, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ἡμέρα καθ' ἣν, ἐνῷ ἠδύνατο νὰ γεφυρωθῇ πλήρως τὸ ὑφιστάμενον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης χάσμα, ἐξ ἀντιθέτου τοῦτο κατέστη τελεσιδίκως ἀγεφύρωτον.

'Εὰν ἐξηκολούθει ἡ πολιτικὴ τῆς οὐδετερότητος, ἐκινδύνευεν ἡ ἐδαφικὴ ἀκεραιότης τῆς Χώρας μας. 'Εκινδύνευεν ἡ Θεσσαλονίκη. Φυσικὰ ζήτημα προσκτήσεως νέων ἐδαφῶν, νέων πληθυσμῶν, δὲν ἐτίθετο.

Εὐτυχῶς, κατόπιν τῆς ἀναλήψεως τῆς ἐξουσίας ἐκ μέρους τοῦ Βενιζέλου κατὰ τὸ ἔτος 1917, κατόπιν τῆς δημιουργίας τοῦ Στρατοῦ 'Εθνικῆς 'Αμύνης ἐν ἀρχῇ, τῆς ἀναδιοργανώσεως εἶτα τοῦ Στρατοῦ τοῦ Ἡνωμένου Κράτους, καὶ τῆς σοβαρᾶς στρατιωτικῆς συμβολῆς τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν γενικὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν Γερμανο-Βουλγάρων κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1918, ὡς καὶ τῆς συμμετοχῆς μας εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Οὐκρανίας, ἡ Χώρα μας εἶχε συνταυτίσει πλέον ὁριστικῶς τὰς τύχας της μετὰ τῶν φυσικῶν Συμμάχων της. 'Εκ τῆς τοιαύτης συνταυτίσεως προέκυπτεν ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν.

Ἡ διενέργεια ἐκλογῶν κατὰ τὴν 1ην Νοεμβρίου 1920, ἐφόσον οὐδεμία ἐξωτερικὴ πίεσις, ὑπὸ μορφὴν ἐπισήμου διαβήματος, εἶχεν ἐνασκηθῆ, ἀπετέλεσε βαρὺ σφάλμα. Ὑπῆρξε συνέπεια ἐσφαλμένης ἐκτιμήσεως τῆς ὁμαδικῆς ψυχολογίας τῶν λαϊκῶν μαζῶν. Ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων ἐξέλιξις τῶν γεγονότων ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ὁπωσδήποτε ἠθέλομεν ἐγκαταλείψει τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Οἱ ὅροι ὅμως τῆς ἐγκαταλείψεως θὰ ἦσαν τελείως διαφορετικοί, ἐὰν ὑποτεθῆ ὅτι ὁ Βενιζέλος ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ Πρωθυπουργὸς καὶ ἐχειρίζετο τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας.

Βαρύτερον σφάλμα ἀπετέλεσεν, ἡ ματαίωσις τῆς συνεννοήσεως Κωνσταντίνου - Βενιζέλου πρὸς ἐγκατάστασιν ἐπὶ τοῦ Βασιλικοῦ Θρόνου, ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1920, τοῦ μετέπειτα, ἀπὸ τοῦ 1922, Βασιλέως Γεωργίου Β΄. Ἡ ματαίωσις αὕτη ἐπῆλθε, καθ' ὁμολογίαν αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, λόγῳ ἀντιδράσεως τοῦ περιβάλλοντός του.

Ὅσον ἀφορᾷ γενικῶς τὴν ἐφαρμοσθεῖσαν στρατιωτικὴν πολιτικὴν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ὑπὸ τῆς μετανοεμβριανῆς Κυβερνήσεως, καὶ εἰδικώτερον ὅσον ἀφορᾶ τὴν πρὸς Ἄγκυραν ἐκστρατείαν, ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὰ διδάγματα τῆς Διεθνοῦς Στρατιωτικῆς Ἱστορίας. Ἐλησμονήθη ὅτι τὰ ἀνθρώπινα διέπονται ἀπὸ ἕν ὅριον πάντοτε. Ἐλησμονήθη ἡ ἀπόπειρα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὅπως προχωρήσῃ πέραν τοῦ Ὑδάσπου. Ἐλησμονήθη ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος πρὸς Μόσχαν.

* * *

Ἡ ὑπὸ τοὺς δυνατοὺς αἰσιωτέρους λοιπὸν οἰωνούς, ἐγκαινιασθεῖσα κατ' Αὔγουστον τοῦ 1914 ἁρμονικὴ συνεργασία Κωνσταντίνου-Βενιζέλου, τῶν δύο Συνεργατῶν - Δημιουργῶν τῆς Μείζονος Ἑλλάδος τοῦ 1913, ἀπέληγε κατὰ τὸν Πρῶτον Παγκόσμιον πόλεμον, εἰς ἄδοξον Ἐπίλογον.

Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐξεθρονίζετο δίς, κατὰ τὸ 1917, διὰ ξένων λογχῶν, καὶ κατὰ τὸ 1922. Ἔθνησκεν εἶτα ἐν ἐξορίᾳ.

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος ὑφίσταταο μυσαρὰν δολοφονικὴν ἀπόπειραν εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ μεγαλουργήματος τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν. Τὴν δολοφονικὴν ταύτην ἀπόπειραν ἐπηκολούθησεν, ὡς ἀντίποινα, ἡ δολοφονία μιᾶς εὐγενοῦς καὶ ἰδεολέγου Φυσιογνωμίας, τοῦ Ἴωνος Δραγούμη. Μετὰ τὴν κατάρρευσιν τοῦ 1922, ἐπηκολούθησεν ἡ καταδίκη τῶν Ἕξ, καταδίκη ὄχι μόνον αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀνθρωπιστικῶς ἀπαράδεκτος, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἀπέδιδεν ἐσκεμμένην πρόθεσιν εἰς τοὺς καταδικασθέντας. Ἡ δικαιολογία ὅτι ἡ καταδίκη αὕτη ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς Στρατιᾶς τοῦ Ἕβρου, τυγχάνει ἀπαράδεκτος. Ὁ Βενιζέλος ὑφίστατο δευτέραν δολοφονικὴν ἀπόπειραν ἐν ἔτει 1934. Κατόπιν τοῦ κινήματος τοῦ 1935 ἔθνησκεν καὶ οὗτος ἐξόριστος. Ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του, τὴν 9ην Μαρτίου

1936, ἀπέστελλεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Λουκᾶν Ροῦφον, περαίνων ταύτην μὲ τὸ ἐπιφώνημα: «Ζήτω ὁ Βασιλεύς» (1).

Ἀτυχῶς ἀποτελοῦν μακρὰν παράδοσιν αἱ πολιτικαί μας διενέξεις. Ὁ Νικητὴς τοῦ Μαραθῶνος, μετὰ πάροδον ἑνὸς ἔτους ἀπὸ τῆς νίκης του, ἐφυλακίζετο διότι δὲν ἐνίκησεν καὶ εἰς Πάρον. Ὁ Ὀργανωτὴς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Στόλου, ὁ Νικητὴς τῆς Σαλαμῖνος, ἔθνησκεν ἐν ἐξορίᾳ. Οἱ Ἀθηναῖοι Νικηταὶ Ναύαρχοι τῆς ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίας, ἀντί στεφάνου, ἐθανατώθησαν ὑπὸ τοῦ Δήμου διότι ἡ θαλασσοταραχὴ δὲν ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς τὴν περισυλλογὴν τῶν Νεκρῶν Ναυαγῶν.

---

1. Ἀλέξη Κύρου. «Ἑλληνικὴ Ἐξωτερικὴ Πολιτική». Σελὶς 78.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΤΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΓΑΛΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ ΚΑΤΑ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΗΝ ΣΕΙΡΑΝ ΣΥΝΑΦΘΕΝΤΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΕΙΤΟΝΩΝ ΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Διὰ τὴν ἔρευναν τῆς διεξαγωγῆς τῶν 'Αγώνων 'Επιβιώσεως παντὸς Ἔθνους δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ μελέτη τῶν ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν διεξαγομένων πολεμικῶν ἀγώνων. 'Επιβάλλεται, ἐξίσου ἐν ταυτῷ, καὶ ἡ μελέτη τῶν διεξαγομένων ἐν εἰρηνικῇ περιόδῳ, ἐπὶ τῶν διπλωματικῶν πεδίων.

Ἡ Χώρα μας ἀπὸ τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς μέχρι τῆς ἐμπλοκῆς της εἰς τὸν Δεύτερον Παγκόσμιον πόλεμον συνῆψε διάφορα Σύμφωνα, ἄγνωστα ἴσως ἐν πολλοῖς εἰς τὸ πολὺ Κοινόν. Τινὰ τούτων ὑπῆρξαν ἐθνοφελῆ. Ἄλλα τινὰ ἦσαν, καταφανῶς ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ὑπογραφῆς των, ἐπιζήμια ἐθνικῶς. Τέλος εἴς τινα ἐτίθετο ἡ ὑπογραφὴ ἐκ μέρους τῶν νομίμων ἐκπροσώπων τοῦ Ἔθνους, ἐλαφρᾷ τῇ καρδίᾳ, ἄνευ σαφοῦς ἐπιγνώσεως τοῦ οὐσιαστικοῦ περιεχομένου τῶν ὑπογραφομένων 'Εγγράφων.

Τὰ συναπτόμενα ἐν εἰρηνικῇ περιόδῳ Πολιτικὰ Σύμφωνα μελετῶνται, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς εἰρηνικῆς περιόδου ὑπὸ τῆς Στρατιωτικῆς Ἡγεσίας ἵνα, βάσει τῶν ἐκ τῆς μελέτης τούτων πορισμάτων, αὕτη συναγάγῃ τὰς κατευθυντηρίας γραμμὰς ἐφ' ὧν θὰ βασίσῃ τὰ σχέδια μελλοντικῶν ἐνδεχομένων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΤΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ ΚΑΛΦΩΦ - ΠΟΛΙΤΗ ΤΟΥ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1924

Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1924, ὁ Ἕλλην 'Εκπρόσωπος παρὰ τῇ Κοινωνίᾳ τῶν 'Εθνῶν Νικόλαος Πολίτης, ὁ Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν 'Εξωτερικῶν τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου κατὰ τὰ ἔτη 1916-1920, ὑπέγραψε τὸ περὶ Βουλγαρικῶν μειονοτήτων πρωτόκολλον, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα « Πρωτόκολλον Καλφὼφ - Πολίτη». Τὸ καταπληκτικὸν ἐκεῖνο πρωτόκολλον, ὄχι μόνον ἐμείωνε τὰ κυ-

ριαρχικὰ δικαιώματα τῆς Χώρας μας, θεσπισθείσης διὰ τούτου τῆς παρεμβάσεως ὀργάνων τῆς τότε Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ μας, πρὸς προστασίαν τῶν ἐν Ἑλλάδι « Βουλγαρικῶν μειονοτήτων », ἀλλ' ἐν ταυτῷ, ἀπετέλει κακὸν προηγούμενον, εἰς βάρος τῆς Νοτιοσλαυΐας, διὰ τὰς Σλαυοφώνους μειονότητας τὰς εὑρισκομένας εἰς τὰ Νοτιοσλαυϊκὰ ἐκεῖνα ἐδάφη τὰ ἀποτελέσαντα τὴν « ἀμφισβητουμένην ζώνην » τῆς Σερβο-Βουλγαρικῆς Συνθήκης τοῦ 1912. Τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Πρωτοκόλλου ἐκείνου ὁ Βουλγαρικὸς τύπος εἶχε χαρακτηρίσει, δικαίως, ὡς μεγάλην ἐπιτυχίαν. Εἶχεν ἐν τῇ κυριολεξίᾳ πανηγυρίσει διὰ ταύτην. Τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἐν λόγῳ Πρωτοκόλλου ἐπηκολούθησεν ὡς συνέπεια τὸ ἀκόλουθον γεγονός. Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν τῆς 14 Μαρτίου 1925, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος, εἶχεν ἐπιτύχει τὴν ἀκύρωσιν τοῦ Πρωτοκόλλου τούτου, στιγματίσας τὴν ἐνέργειαν τῶν δύο Ἑλλήνων ἐκπροσώπων Ν. Πολίτη καὶ Α. Ἀνδρεάδη, ὡς ἐνεργησάντων « ἀφελῶς καὶ μετὰ πλήρους περιφρονήσεως πρὸς τὰς πραγματικότητας τῆς πολιτικῆς ζωῆς. » (1).

Ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Πρωτοκόλλου Καλφὼφ - Πολίτη ἀπετέλεσε τὴν ἀφορμήν, ἔσχεν ὡς ἄμεσον ἐπακολούθημα, τὴν ἐκ μέρους τῆς Νοτιοσλαυΐας καταγγελίαν τῆς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἰσχυούσης Ἑλληνο-Σερβικῆς Συνθήκης τῆς 19ης Μαΐου τοῦ 1913.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΠΑΓΚΑΛΟΥ - ΝΟΤΙΟΣΛΑΥΙΑΣ ΤΗΣ 17ης ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1926

Κατὰ τὴν ὡς ἄνω ἡμερομηνίαν, ὑπεγράφετο ἡ ἔτι καταπληκτικωτέρα Συμφωνία τοῦ Στρατηγοῦ Θ. Παγκάλου μετὰ τῶν νομίμων Ἐκπροσώπων τῆς Νοτιοσλαυΐας.

Διὰ τῆς Συμφωνίας ταύτης, ὁ ἤδη ἀπὸ τῆς 4ης Ἰανουαρίου 1926 Δικτάτωρ τῆς Χώρας, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξεχώρει πρὸς τὴν Νοτιοσλαυΐαν ὅλα ἐκεῖνα τὰ δικαιώματα ἅτινα εἶχεν ἐκχωρήσει ὁ Νικόλαος Πολίτης πρὸς τοὺς Βουλγάρους, καὶ ἅτινα, ὡς προεξεθέσαμεν, ἔθιγον τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματά μας ἐντὸς τῶν ἐθνικῶν ἐδαφῶν μας. Ἀφ' ἑτέρου δέ, διὰ τῶν εἰδικῶν ὑγειονομικῶν, τελωνειακῶν, σιδηροδρομικῶν, ἀκτοπλοϊκῶν, καὶ λιμενικῶν Συμβάσεων, αἵτινες παρηκολούθουν τὴν Σύμβασιν περὶ δημιουργίας Ἐλευθέρας Σερβικῆς Ζώνης ἐν τῷ λιμένι τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ Νοτιοσλαυΐα καθίστατο κυρίαρχος

Σημ. 1· Π. Πιπινέλη. «Ἱστορία τῆς Ἐξωτερικῆς Πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος 1923-1941». Σελίδες 27-28.

Α. Κορόζη, Συνταγματάρχου ἐν ἀπ. «Οἱ πόλεμοι τοῦ 1940-1941». Ἐπιτυχίαι καὶ Εὐθῦναι. Τόμος Α' Σελὶς 218.

εἰς τὰ τοῦ Οἴκου μας. Οὐσιαστικῶς παρεδίδομεν εἰς τὴν φίλην σύμμαχον Χώραν τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν ἐπὶ τμήματος τοῦ Λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης.

Βιαία πολιτικὴ ἀνατροπὴ τῆς δικτατορικῆς Κυβερνήσεως Παγκάλου. πρὸ τῆς ἐπικυρώσεως τῆς ἐν λόγῳ Συμφωνίας ἀπήλλαξε τὴν Χώραν μας ἐπαχθεστάτων ὑποχρεώσεων (1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΟ-ΙΤΑΛΙΚΟΝ ΣΥΜΦΩΝΟΝ ΤΗΣ 23ης ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1928

Τὴν ὡς ἄνω ἡμερομηνίαν, ὑπεγράφετο ἐν Ρώμῃ Ἑλληνο-Ἰταλικὸν Σύμφωνον Φιλίας, Συνδιαλλαγῆς καὶ Δικαστικοῦ Διακανονισμοῦ.

Τὸ Σύμφωνον τοῦτο ἀναμφισβητήτως ἀποτελεῖ ἓν ἐκ τῶν πολλῶν τεκμηρίων τῆς εὐστροφίας τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου.

Ἀναμφισβητήτως, καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὑπογραφῆς του εἰσέτι, οὐδεὶς ἐχέφρων θὰ ἐφαντάζετο ὅτι, διὰ τούτου θὰ μετεστρέφετο ὁριστικῶς καὶ τελεσιδίκως ἡ προαιωνία Ρωμαϊκὴ ἐχθρότης ἐναντίον τῆς Χώρας μας. Ἀναπολοῦντες τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Μουσολίνι, τὴν 28ης Ὀκτωβρίου 1940, δὲν θὰ ἔπρεπε ἐκ ταύτης νὰ συναγάγωμεν τὴν γνώμην περὶ τοῦ ἀνωφελοῦς τοῦ Συμφώνου τούτου.

Ὡς προκύπτει ἐξ ἐγκύρων στοιχείων, ὁ Βενιζέλος εἶχε λάβει ὅλα τὰ δυνατὰ μέτρα του ὥστε τὸ Ἑλληνο-Ἰταλικὸν τοῦτο Σύμφωνον νὰ μὴ παρεξηγηθῇ ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας (2). Πάντως, τὸ Σύμφωνον τοῦτο ἀπετέλει μίαν στροφὴν ἐν σχέσει πρὸς τὴν πατροπαράδοτον τυφλὴν ὑπακοὴν πρὸς τὰ κελεύσματα τῆς Μεγάλης Βρεττανίας.

Τὸ Σύμφωνον τοῦτο ἔσχε μίαν ἐπωφελεστάτην ἄμεσον συνέπειαν διὰ τὴν διπλωματικὴν θέσιν τῆς Χώρας μας ἀνὰ τὰ Βαλκάνια. Ἐκ τοῦ Συμφώνου τούτου ἀπέρρευσεν ἡ μεταστροφὴ τῆς Νοτιοσλαυϊκῆς πολιτικῆς καὶ ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Ἑλληνο-Νοτιοσλαυϊκοῦ Συμφώνου τῆς 27ης Μαρτίου 1929.

Κατὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Ἑλληνο-Ἰταλικοῦ τούτου Συμφώνου δὲν ἔλειψαν καὶ αἱ συνήθεις, λόγῳ τῆς ἰδιοσυγκρασίας μας, ὑπερβολαί. Ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς κ. Κύρου ὅτι ὑπῆρξαν ἄστοχοι αἱ δηλώσεις τοῦ Ἐλευθερίου

---

1. Ἀλέξη Κύρου, «Ἑλληνικὴ Ἐξωτερικὴ Πολιτική», Ἀθῆναι 1955, σελὶς 74.
   Ἐπίσης τοῦ αὐτοῦ. «Οἱ Βαλκανικοὶ Γείτονές μας», Ἀθῆναι 1962, Σελίδες 165-171.

2. Ἀ. Κύρου, «Ἑλληνικὴ Ἐξωτερικὴ Πολιτική», Σελὶς 81.
   Ἀ. Κορόζη, Οἱ πόλεμοι 1940-41». Σελίδες 230-244.

Βενιζέλου, αἱ γενόμεναι ἐν Ρώμῃ, πρὸς ἀνταποκριτὰς Ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων, αἱ σχετικαὶ πρὸς τὸ Δωδεκανησιακὸν ζήτημα. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως καὶ ἡ ὑπερβολὴ αὕτη ἔναντι τῆς Ἰταλίας νὰ ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὴν Νοτιοσλαυϊκὴν στροφήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΟ-ΝΟΤΙΟΣΛΑΥΙΚΟΝ ΣΥΜΦΩΝΟΝ ΤΗΣ 27ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1929

Ἡ ἀναλαβοῦσα τὴν ἐξουσίαν Κυβέρνησις Κονδύλη, μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς Δικτατορίας Παγκάλου, εἶχεν ἰσχυρῶς πιεσθῆ ἐκ μέρους τῶν Κυβερνήσεων Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, ὅπως προβῇ εἰς ἐπικύρωσιν τῆς ἀπὸ 17 Αὐγούστου 1926 Συμφωνίας Παγκάλου. Εὐτυχῶς ἀπεφεύχθη ἡ τοιαύτη ἐπικύρωσις.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Ἑλληνο-Ἰταλικοῦ Συμφώνου τῆς 23ης Σεπτεμβρίου 1928, παρευθὺς μετεβλήθη ἡ Νοτιοσλαυϊκὴ πολιτικὴ ἔναντι τῆς Χώρας μας. Ὁ Νοτιοσλαῦος Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Μαρίγκοβιτς, ἐν ἔτει 1928, ἐχαρακτήριζε τὴν συναφθεῖσαν κατὰ τὸ 1926 Συνθήκην Παγκάλου καὶ Νοτιοσλαυΐας, «ὡς ἐκβιαστικὴν καὶ ἀτιμωτικὴν διὰ τὴν Νοτιοσλαυΐαν».

Ἐν μέσῳ μιᾶς τοιαύτης πολιτικῆς ἀτμοσφαίρας, ὑπεγράφετο ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου τὴν 27ην Μαρτίου 1929, Ἑλληνο-Νοτιοσλαυϊκὸν Σύμφωνον ἀνάλογον πρὸς τὸ Ἑλληνο-Ἰταλικόν.

Οὕτω πως, διὰ τῶν ὡς ἄνω δύο Συμφώνων, ἡ Ἑλλὰς καθίστατο καὶ πάλιν ὑπολογίσιμος παράγων καὶ ἀπηλλάσσετο ἀπὸ τὴν περιφρόνησιν εἰς ἣν εἶχε περιαγάγει ταύτην ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ καὶ αἱ δύο αὐτόχρημα ἀντεθνικαὶ ἐνέργειαι, τὸ Πρωτόκολλον Καλφῶφ - Πολίτη καὶ ἡ Συνθήκη Παγκάλου. Αἱ σχέσεις τῶν δύο Γειτόνων, ἙλλάδοςκαὶΝοτιοσλαυΐας, ἐπανήρχοντο εἰς τὴν ἐκ παραδόσεως φιλικὴν τροχιάν των. Δὲν ἐπανεκαθίσταντο ὅμως εἰς τὸ ἀκέραιον οἱ συμμαχικοὶ δεσμοί, ὡς προέβλεπεν τούτους ἡ Ἑλληνο-Σερβικὴ Συμμαχία καὶ ἡ σχετικὴ Στρατιωτικὴ Σύμβασις τοῦ 1913. Τὸ μετὰ τῆς Νοτιοσλαυΐας ὑπογραφὲν τοῦτο Σύμφωνον τῆς 27ης Μαρτίου 1929, ὡς καὶ τὸ προηγηθὲν μετὰ τῆς Ἰταλίας τῆς 23ης Σεπτεμβρίου 1928, ἐτέλουν ἐντὸς τοῦ πλαισίου καὶ τοῦ πνεύματος τῆς μακαρίᾳ τῇ λήξει Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Η ΕΛΛΗΝΟ-ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΦΙΛΙΑΣ ΤΗΣ 30ῆς ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1930

Κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῆς Λωζάννης, τοῦ μηνὸς Ἰουλίου 1923, εἶχον τεθῆ συγχρόνως ἀπὸ κοινοῦ, ἐκ μέρους τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, ὡς Ἐκπροσώπου τῆς Ἑλλάδος παρὰ τῇ Κ.Τ.Ε., καὶ τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ, αἱ πρῶται βάσεις τῆς Ἑλληνο-Τουρκικῆς φιλίας. Καθ' ὃν τρόπον ὁ Βενιζέλος εἶχεν ἐκμαιεύσει, ἐκ τοῦ Ἑλληνο-Ἰταλικοῦ Συμφώνου τῆς 23ης Σεπτεμβρίου 1928, τὸ Ἑλληνο-Νοτιοσλαυϊκὸν Σύμφωνον τῆς 27ης Μαρτίου 1929, κατ' ἀνάλογον τρόπον, ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου, ἐξεμαίευσε τὴν ὑπογραφεῖσαν ἐν Ἀγκύρᾳ τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου 1930 Ἑλληνο-Τουρκικὴν Συνθήκην Φιλίας, Οὐδετερότητος, Συνδιαλλαγῆς, καὶ Διαιτησίας. (1). Ἡ Συνθήκη αὕτη παρηκολουθεῖτο ὑπὸ μιᾶς Συμφωνίας ἐπὶ τῶν ναυτικῶν ἐξοπλισμῶν καὶ ὑπὸ μιᾶς ἐμπορικῆς Συμβάσεως. Ἅπασαι αἱ Συμφωνίαι αὗται ἦσαν ἀμφιβαρεῖς τὴν οὐσίαν καὶ σαφεῖς τὴν διατύπωσιν. Ἔθετον ἀμφοτέρους τοὺς Συμβαλλομένους ἐν ἰσοτιμίᾳ. Παρεῖχον εὐρὺ πεδίον περαιτέρω καλλιεργείας καὶ ἀναπτύξεως τῶν φιλικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο Γειτόνων Λαῶν.

Διὰ τῶν τριῶν ὡς ἀνωτέρω Συμφώνων ἡ Χώρα μας ἀπεκαθίστατο ὡς ἰσότιμος πολιτικῶς εἰς τὰ Βαλκάνια, καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον.

Ἡ δημιουργηθεῖσα ἀντίδρασις κατὰ τοῦ Ἑλληνο-Τουρκικοῦ Συμφώνου τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου 1930 προήρχετο εἴτε ἐκ λόγων δημαγωγίας εἴτε ἐκ λόγων ἀνεδαφικότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΟ-ΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΣΥΜΦΩΝΟΝ ΤΗΣ 14ης ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1933

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ὡς ἄνω Ἑλληνο-Τουρκικοῦ Συμφώνου τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου 1930, καὶ τῆς συναφοῦς Ἐμπορικῆς Συμβάσεως, ὡς καὶ τῆς περὶ Ναυτικῶν Ἐξοπλισμῶν, ὑπελείφθησαν πρὸς διακανονισμὸν ζωτικὰ ἐπίσης ζητήματα, ἐνδιαφέροντα περισσότερον τὴν Χώραν μας, ἐκκρεμοῦντα μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Ταῦτα ἦσαν ἐκκρεμότητες ἀφορῶσαι τὸν διακανονισμὸν τῆς ἁλιείας εἰς τὰς αἰγιαλεἱτιδας ζώνας, ὡς καὶ ζητήματα περιουσιακά, κοινοτικά, θρησκευτικά, ἀφορῶντα τὴν Ἑλληνικὴν μειονότητα Κωνσταντινουπόλεως.

---

1. Κορόζη. Σελίδες 253—269.

'Αντὶ τῆς ρυθμίσεως τῶν ἐκκρεμούντων τούτων ζητημάτων, ἅτινα συχνάκις μέχρι σήμερον ἐξακολουθοῦν δημιουργοῦντα προστριβὰς μεταξὺ τῶν δύο ὁμόρων Χωρῶν, προστριβὰς οὐχὶ συντελεστικὰς διὰ τὴν ἑδραίωσιν τῆς Ἑλληνο-Τουρκικῆς φιλίας, προετιμήθη ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως Τσαλδάρη, τῆς προκυψάσης ἐκ τῶν ἐκλογῶν τῆς 5ης Μαρτίου 1933, ἡ ὑπογραφὴ κατὰ τὴν 14ην Σεπτεμβρίου 1933, ἐν 'Αγκύρᾳ, νέου Συμφώνου ἐγκαρδίου Συνεννοήσεως μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, διὰ τοῦ ὁποίου αἱ δύο Χῶραι ἠγγυῶντο ἀμοιβαίως τὸ ἀπαραβίαστον τοῦ « κοινοῦ αὐτῶν συνόρου ».

Τὸ Σύμφωνον τοῦτο ὑπῆρξε καταθλιπτικῶς ἑτεροβαρὲς εἰς βάρος μας.

Θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἀναπτύξωμεν, κατὰ τὸ δυνατὸν σαφέστερον καὶ συντομώτερον, τὰς σχετικὰς ἀπόψεις μας, ὥστε νὰ γίνωμεν ἀντιληπτοὶ ἐκ μέρους τοῦ ἀναγνώστου, τοῦ ἀνειδικεύτου περὶ τὰ στρατιωτικά. Αἱ ἀπόψεις μας αὗται, ἐν πρώτοις ἱστορικαί, συνοψίζονται ὡς ἀκολούθως :

'Ανέκαθεν τὴν κλεῖδα ἀπὸ ξηρᾶς τῆς 'Ανατολικῆς Θράκης καὶ τῶν Δαρδανελλίων ἀπετέλει ἡ 'Αδριανούπολις. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1912, οἱ Βούλγαροι, ἀδυνατοῦντες νὰ ἐκπορθήσουν ταύτην μόνοι, ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσουν στρατιωτικὴν συνδρομὴν τῆς μικρᾶς τότε Σερβίας πρὸς ἐπίτευξιν τῆς τοιαύτης ἐκπορθήσεως. Τὸ γεγονὸς τοῦτο, εἶχεν ἀποτελέσει ἓν ἐκ τῶν αἰτίων, ἅτινα οἱ Σέρβοι, δεδικαιολογημένως, ἐπεκαλοῦντο διὰ τὴν ἀναθεώρησιν τῶν ἐδαφικῶν συμφωνιῶν μεταξὺ Βουλγαρίας, καὶ Σερβίας. Μὲ ἄλλους λόγους, τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶχεν ἀποτελέσει ἓν ἐκ τῶν αἰτίων, ἅτινα εἶχον προκαλέσει τὸν πόλεμον τοῦ 1913, συνεπείᾳ τοῦ ὁποίου ἡ Τουρκία, διὰ στρατιωτικοῦ περιπάτου, εἶχεν ἀνακτήσει τὴν ἱερὰν πόλιν τοῦ Προφήτου.

Μετὰ τὰ ἐλάχιστα ταῦτα ἱστορικὰ στοιχεῖα, ἂς ἔλθωμεν εἰς γεωγραφικά τινα τοιαῦτα.

Εἰς τὴν 'Αδριανούπολιν συμβάλλουν τρεῖς ποταμοί, ὁ ῎Αρδας, ὁ Τούντζας καὶ ὁ ῞Εβρος (Βουλγαριστὶ Μαρίτσας). Ὁ τελευταῖος οὗτος εἶναι ὁ σημαντικότερος. Διὰ τῆς κοιλάδος τούτου διήκει τὸ τμῆμα Σβίλενγκρὰδ-Πύθιον τῆς σιδηροδρομικῆς ἀρτηρίας Σόφια - Κωνσταντινούπολις. Τμῆμα τῆς μισγαγκείας τῆς κοιλάδος τοῦ ῞Εβρου, παρὰ τὴν περιοχὴν Δίκαια - 'Ορμένιον, τοῦ θύλακος Διδυμοτείχου, ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς Ἑλληνο-Βουλγαρικῆς Μεθορίου.

Καὶ ἤδη ἂς διατυπώσωμεν στρατηγικάς τινας σκέψεις.

Ὁ ἐχθρός, ὅστις ἤθελεν ἀποφασίσει ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς 'Αδριανουπόλεως, θὰ συνεκέντρου τὴν κυρίαν προσπάθειαν διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ ῞Εβρου, τῆς σημαντικωτέρας ἐκ τῶν τριῶν ποταμίων κοιλάδων, ἐξ ἧς ἄλλωστε διέρχεται καὶ ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμή. 'Επίθεσις ὅμως διὰ τῆς μιᾶς κλιτύος τῆς κοιλάδος, δὲν εἶναι νοητή. Προκειμένου ὁ ἐπιτιθέμενος νὰ προσπελάσῃ πρὸς τὰς παρυφὰς τῆς 'Αδριανουπόλεως, μοιραίως καὶ ἀναγκαστικῶς ὑποχρεοῦται νὰ ἐπιτεθῇ προηγουμένως κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἵνα καταλάβῃ τὸν θύλακα Διδυμοτείχου μεταξὺ τῶν ποταμῶν ῎Αρδα καὶ ῞Εβρου. Κατόπιν δὲ

τῆς διακατοχῆς τοῦ ἐδαφικοῦ τούτου τμήματος, τοῦ θύλακος Διδυμοτείχου, θὰ προσβάλῃ ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς τὸ περὶ τὴν 'Αδριανούπολιν τμῆμα τῆς 'Ελληνο-Τουρκικῆς μεθορίου, τμῆμα δηλαδὴ τοῦ ροῦ τοῦ ῞Εβρου, τοῦ ὁποίου ἡμεῖς εἴχομεν ἐγγυηθῆ τὸ ἀπαραβίαστον. Δηλαδὴ ὁ Θύλαξ τοῦ Διδυμοτείχου ἀποτελεῖ τὸν προθάλαμον, τὴν ἐξώθυραν, τῆς 'Αδριανουπόλεως. Διὰ ταῦτα, ἡ ἀναλαμβανομένη ἐκ μέρους τῆς Χώρας μας διὰ τοῦ νέου 'Ελληνο-Τουρκικοῦ Συμφώνου, ἐξασφάλισις τοῦ « κοινοῦ συνόρου » ἀπὸ τοῦ τριεθνοῦς 'Ελληνο-Βουλγαρο-Τουρκικοῦ σημείου, καθ' ὅλον τον ροῦν, μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ ῞Εβρου εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἀποτελεῖ ζωτικοτάτην στρατιωτικὴν ἐξασφάλισιν διὰ τὴν Τουρκίαν. Δὲν εἶναι νοητὴ Βουλγαρικὴ ἐπίθεσις ἐναντίον τῆς 'Αδριανουπόλεως, ἀποκλειστικῶς ἀπὸ βορρᾶ, διὰ μόνης τῆς κοιλάδος τοῦ ποταμοῦ Τούντζα, ἄνευ διόδου Βουλγαρικῶν στρατευμάτων διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ ποταμοῦ ῞Εβρου πρὸς κατάληψιν τῆς 'Ελληνικῆς περιοχῆς 'Ορτάκιοϊ -'Ορμένιον - Δίκαια- Καστανιά - Διδυμότειχον - 'Ορτάκιοϊ. Δηλαδὴ Βουλγαρικὴ ἐπίθεσις. μονομερὴς ἐναντίον τῆς Τουρκικῆς Θράκης, δὲν εἶναι νοητὴ οὔτε στρατηγικῶς, οὔτε τακτικῶς. Μοιραίως, μία τοιαύτη ἐπίθεσις, μὲ ἀπώτερον ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν Τουρκικὴν Θράκην, λόγῳ τοπογραφικῆς διαμορφώσεως, συνεπάγεται τὴν ἀναπόφευκτον ἐμπλοκὴν προηγουμένως τῆς Χώρας μας.

῞Ολως ἀντιθέτως, οἱαδήποτε Βουλγαρικὴ ἐπίθεσις ἐναντίον τῆς Χώρας μας, εἴτε διὰ τῶν κοιλάδων τῶν ποταμῶν Στρυμῶνος καὶ Νέστου, εἴτε πρὸς Ξάνθην καὶ Κομοτινήν, δὲν συνεπάγεται μίαν ἀναγκαστικὴν προσπέλασιν προηγουμένως μέσῳ Τουρκικοῦ ἐδάφους. Δηλαδή, τὸ 'Ελληνο - Τουρκικὸν τοῦτο Σύμφωνον τοῦ 1933 εἶχεν ἔκτοτε συνταχθῆ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε, μετὰ πάροδον 8ετίας, ἤτοι ἐν ἔτει 1941, καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν κατὰ μῆνα Φεβρουάριον τοῦ 1941 τῆς Τουρκο-Βουλγαρικῆς Συνθήκης, οἱ Γερμανο -Βούλγαροι διηυκολύνθησαν νὰ ἐπιτεθοῦν ἐκ βορρᾶ πρὸς νότον, ἐφ' ὅλης τῆς 'Ελληνο-Βουλγαρικῆς μεθορίου, σεβασθέντες μόνον μίαν ζώνην 'Ελληνικοῦ ἐδάφους διήκουσαν δυτικῶς καὶ παραλλήλως τοῦ ροῦ τοῦ ποταμοῦ ῞Εβρου, τοῦ « κοινοῦ συνόρου », ἐνῷ συγχρόνως οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἀπηλλαγμένοι νομοτύπως πάσης ὑποχρεώσεως ἀπέναντί μας.

'Ωφείλει τις νὰ θαυμάσῃ τὴν Τουρκικὴν προβλεπτικότητα καὶ τὸ πνεῦμα συνεργασίας μεταξὺ Διπλωματίας καὶ Στρατιωτικῆς 'Ηγεσίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἰδικήν μας προχειρολογίαν.

Τ' ἀνωτέρω ἀφοροῦν τὸ κατὰ ξηρὰν «κοινὸν σύνορον» μεταξὺ τῶν δύο Χωρῶν 'Ελλάδος καὶ Τουρκίας.

῎Ιδωμεν ἤδη τὸ κατὰ θάλασσαν τοιοῦτον.

'Η αἰγιαλεῖτις ζώνη τῶν νήσων Μυτιλήνης, Χίου καὶ Σάμου, αἵτινες ἀπετέλουν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1912 'Εθνικὸν 'Ελληνικὸν ῎Εδαφος, συμπίπτει μὲ τὴν αἰγιαλείτιδα ζώνην τῶν ἔναντι τῶν νήσων τούτων Μικρασιατικῶν παραλίων.

'Εάν λοιπόν ή 'Ιταλία, ήτις άνέκαθεν είχε βλέψεις έπί τών Μικρασιατικών παραλίων, καί είς ήν, ώς είδομεν είς τά τού Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου ,είχε κατακυρωθή ή Σμύρνη δυνάμει τού Πρωτοκόλλου τού 'Αγίου 'Ιωάννου τής Μωριέννης, άπεφάσιζε μίαν άπόβασιν άπ' εύθείας είς τά Μικρασιατικά παράλια, τά άπέναντι τών 'Ελληνικών νήσων Μυτιλήνης, Χίου καί Σάμου, χωρίς νά προβή είς ούδεμίαν ένέργειαν έπί τών τριών τούτων νήσων, ή 'Ελλάς, ύπεχρεούτο νά έπιτεθή κατά τών 'Ιταλών, έφόσον είχεν έγγυηθή τό «κοινόν σύνορον», τήν κοινήν αίγιαλίτειδα ζώνην τών τριών τούτων νήσων.

'Η έν τώ Συμφώνω τούτω περιλαμβανομένη άναμφισβητήτως αίχμή έναντίον τής 'Ιταλίας άνέτρεπε τήν ούσίαντού 'Ελληνο - 'Ιταλικού Συμφώνου τής 23ης Σεπτεμβρίου 1928, τού συναφθέντος έπί Κυβερνήσεως Βενιζέλου.

'Ασχέτως δέ τής κατωτέρω έκτεθησομένης άπαλλαγής μας άπό τήν τοιαύτην έπαχθή δι' ήμάς ύποχρέωσιν, κατόπιν προφορικής συνεννοήσεως Τσαλδάρη-'Ισμέτ 'Ινονού, ήτις συννενόησις δέν ήδύνατο νά άποτελέση έγκυρον νομικόν έπιχείρημα, είναι λογικόν νά παραδεχθώμεν ότι, ή τοιαύτη έν τώ Συμφώνω περιλαμβανομένη αίχμή κατά τής 'Ιταλίας καταλλήλως θά κατέστη γνωστή είς τούς τότε "Αρχοντας τού Φασισμού.

"Ολως άντιθέτως, ή αίγιαλείτις ζώνη τών Μακεδονικών καί Θρακικών παραλίων καί τών 'Ελληνικών νήσων Θάσου καί Σαμοθράκης ούδαμού συμπίπτει μέ οίανδήποτε Τουρκικήν αίγιαλείτιδα ζώνην.

'Εξ άλλου, ή 'Ιταλία ούδέποτε είχεν έκδηλώσει βλέψεις έπί τών 'Ελληνικών νήσων, Μυτιλήνης, Χίου καί Σάμου ώστε νά προκύψη ένδεχομένη Τουρκική συνδρομή έν περιπτώσει 'Ιταλικής έπιθέσεως έναντίον μιάς ή πλειοτέρων έκ τών τριών τούτων νήσων.

* * *

Κατόπιν τών άνωτέρω έγείρεται τό άκόλουθον έρώτημα: Ποίον έπεβάλλετο νά ήτο τό περιεχόμενον τού νέου Συμφώνου, έφ' όσον ή μετά τάς έκλογάς τής 5ης Μαρτίου 1933 προελθούσα Κυβέρνησις Τσαλδάρη άπέβλεπε νά προχωρήση έτι μάλλον είς τήν πολιτικήν προσέγγισιν μεταξύ τών δύο Χωρών, 'Ελλάδος καί Τουρκίας, δεδομένου άλλως τε ότι, ήδη είς τόν Διεθνή 'Ορίζοντα τά πολεμικά νέφη είχον άρχίσει νά συσσωρεύωνται ;

'Η άπάντησις είς τό έρώτημα τούτο τυγχάνει άπλουστάτη. 'Η ίκανοποίησις τής έπιδιώξεως τής Κυβερνήσεως Τσαλδάρη ήτο εύχερεστάτη καί άνευ έθνικών κινδύνων. Πρός τούτο έπεβάλλετο ή άμοιβαία έγγύησις, έκ μέρους τών δύο Συμβαλλομένων Χωρών, τού συνόλου τών χερσαίων 'Ελληνο-Βουλγαρικών καί Τουρκο-Βουλγαρικών συνόρων, έξαιρουμένων τών κατά θάλασσαν, έφ' ών ήτο άπολύτως άδύνατος ή άμοιβαιότης. Μόνον ύπό τοιούτους όρους τό ύπογραφέν Σύμφωνον θά έθετεν έν ίσοτιμία τούς δύο Συμβαλλομένους. 'Εάν

οἱ Τοῦρκοι μᾶς ἠρνοῦντο τὴν τοιαύτην ἰσοτιμίαν ἐπεβάλλετο νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Συμφώνου τούτου.

* * *

Καθ' ἃ προκύπτει ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ κ. Πιπινέλη, Διπλωματικοῦ Συμβούλου τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ Π. Τσαλδάρη καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Δ. Μαξίμου, καὶ ὅστις εἶχε μεταβῆ μετὰ τούτων εἰς Ἄγκυραν, μετὰ τὴν ὑπογραφὴν ἐν τῇ Τουρκικῇ Πρωτευούσῃ τοῦ Συμφώνου, ἡ Ἑλληνικὴ Ἀντιπροσωπεία ἀντιληφθεῖσα τὰς δυσμενεῖς δεσμεύσεις, ἃς ἐμπεριέκλειε μονομερῶς διὰ τὴν Χώραν μας, τὸ ὑπογραφὲν κείμενον τοῦ Συμφώνου, κατέβαλε προσπαθείας ὅπως ἄρῃ ταύτας. Αἱ τοιαῦται προσπάθειαι συνοψίζονται εἰς τὸ προρρηθὲν σύγγραμμα ὡς ἀκολούθως, ἐπὶ λέξει : (1).

« Ἀλλ' εὐθὺς ἀμέσως, εἰς ἰδιαιτέραν σύσκεψιν, λαβοῦσαν χώραν ἐν τῷ » Τουρκικῷ Ὑπουργείῳ Ἐξωτερικῶν μεταξὺ τοῦ τότε Τούρκου Πρωθυπουρ- » γοῦ Ἰσμὲτ Ἰνονοῦ καὶ τοῦ Ἕλληνος Συναδέλφου του Τσαλδάρη, ἀπεφασί- » σθη ὅτι διὰ τοῦ ὅρου «κοινὸν σύνορον» ἠννοεῖτο ὅλη ἡ ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖ- » θεν αὐτοῦ ἐνδοχώρα, δηλαδὴ ὁλόκληρος ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ τουρκικὴ Θράκη. » Αἰτήσει τῶν Ἑλλήνων ἐξῃρέθησαν τῆς ἐγγυήσεως τῶν κοινῶν συνόρων » τὰ «ναυτικὰ σύνορα», δηλαδὴ τὰ ἐπὶ τῆς συναντήσεως τῶν χωρικῶν ὑ- » δάτων τῶν δύο Κρατῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τοῦτο ἵνα απο- » φευχθῇ πᾶσα παρεξήγησις ἐν Ἰταλίᾳ. . . Ὁ περιορισμὸς τῆς ἐφαρμογῆς » τοῦ συμφώνου ἦτο ἐδαφικός, δηλαδὴ ἀφεώρα τὴν Θράκην μόνον καὶ ὄχι » ἄλλην τινὰ ἐπαρχίαν».

Ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω ἐκτιθεμένων ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ κ. Πιπινέλη νομίζομεν ὅτι δύνανται νὰ διατυπωθοῦν αἱ ἀκόλουθοι παρατηρήσεις:

1) Οὐδαμοῦ, ἐν τῷ ὡς εἴρηται συγγράμματι, διευκρινίζεται ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἡ προφορικὴ διευκρίνησις Τσαλδάρη - Ἰνονοῦ κατεχωρήθη κάπου ἐπισήμως. Εἶναι τελείως ἀπαράδεκτον, ἓν ἐπίσημον ἔγγραφον Συμμαχίας δύο Κρατῶν, ἐπιβάλλον ἐπαχθεῖς μονομερεῖς πολιτικὰς δεσμεύσεις, νὰ ὑφίσταται μεταγενεστέρας ἑρμηνείας, ἀνατρεπούσας οὐσιώδεις διατάξεις, διὰ μιᾶς ἁπλῆς προφορικῆς συνεννοήσεως. Ἐφόσον δὲν ὑπῆρξεν ἡ ἐπιβεβλημένη διακρατικότης πρὸ τῆς ὑπογραφῆς, ἐπεβάλλετο, εἴτε νὰ συνταχθῇ ἓν νέον κείμενον, εἴτε νὰ ἐπισυναφθῇ ἐπεξηγηματικὸν ἐπίσημον πρωτόκολλον. Οἱ Πρωθυπουργοὶ εἶναι θνητοὶ ἐνῷ τὰ Ἔθνη εἶναι ἀθάνατα. Δὲν δύνανται τὰς σχέσεις τῶν Κρατῶν νὰ τὰς ρυθμίζουν προφορικαὶ ἐπεξηγηματικαί, καὶ δὴ ἀνατρεπτικαί, ἑρμηνεῖαι.

2) Καὶ μετὰ τὴν ὡς εἴρηται ἑρμηνευτικὴν διευκρίνισιν Τσαλδάρη - Ἰνο-

1. Π. Πιπινέλη. «Ἱστορία τῆς Ἐξωτερικῆς Πολιτικῆς». Σελὶς 163.

νοῦ, ἡ Τουρκία ἀνελάμβανε νὰ ἐγγυηθῇ τὸ ἀπαραβίαστον ἐκ τῆς ὅλης Ἑλληνο-Βουλγαρικῆς μεθορίου μόνον τοῦ τμήματος τῆς Δυτικῆς Θράκης, δηλαδὴ τῆς περιοχῆς τῆς περικλειομένης ὑπὸ τῶν κοιλάδων τῶν δύο ποταμῶν Νέστου καὶ Ἕβρου. Ἐπιβεβαιοῦται ὅθεν ἡ ἄποψις, ἣν ἐξεθέσαμεν, ὅτι ἐν περιπτώσει οἱασδήποτε Βουλγαρικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Χώρας μας, ἥτις ἤθελε διενεργηθῇ μεταξὺ τῶν ποταμῶν Στρυμῶνος (τριεθνὲς σημεῖον ἐπὶ Ἑλληνο-Σερβο-Βουλγαρικῆς μεθορίου) καὶ Νέστου, τῆς πιθανωτέρας δηλαδὴ περιπτώσεως, οὐδεμίαν βοήθειαν ἐδικαιούμεθα νὰ ἀναμένωμεν ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας, ἔστω καὶ μετὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν ἐπεξηγηματικὴν προφορικὴν συνεννόησιν Τσαλδάρη - Ἰνονοῦ.

3) Τὸ Ἑλληνο-Τουρκικὸν Σύμφωνον τῆς 14ης Σεπτεμβρίου 1933, σὺν τοῖς ἄλλοις, δὲν προέβλεψεν, ἀτυχῶς, τὴν ὑπογραφὴν Στρατιωτικῆς Συμβάσεως μεταξὺ τῶν δύο Ἐπιτελείων. Διὰ μυστικῶν ἐπιστολῶν, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 4ης Νοεμβρίου 1934, ἀνταλλαγεισῶν μεταξὺ τῶν δύο Ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν, διεσαφηνίζετο, ὅτι, τὸ ΚΟΙΝΟΝ ΣΥΝΟΡΟΝ ἐσήμαινεν ὁλόκληρον τὴν Ἑλληνο-Βουλγαρικὴν καὶ τὴν Τουρκο-Βουλγαρικὴν μεθόριον. Ἀτυχῶς ἡ Συμφωνία αὕτη τῆς 4ης Νοεμβρίου δὲν ὑπεγράφη τελικῶς. Μεταγενέστεραι ἐπανειλημέναι προσπάθειαι, ἀναληφθεῖσαι μέχρι τοῦ 1940 ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου, πρὸς σύναψιν Στρατιωτικῆς Συμβάσεως, συνήντων πείσμονα ἀντίδρασιν τοῦ Τουρκικοῦ Ἐπιτελείου. Εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ὑπουργείου εὑρέθη κάποιο σχέδιον κοινῆς δηλώσεως τῶν δύο Ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν, φέρον τὴν μονογραφὴν μόνον τοῦ Ἕλληνος Ὑπουργοῦ Δ. Μαξίμου. Μονογραφὴ τοῦ Τούρκου Ὑπουργοῦ δὲν ὑπῆρχεν (1). Ἡ Τουρκικὴ Διπλωματία ἐπιτυχοῦσα τὴν ὑπογραφὴν ἑτεροβαροῦς Συμφώνου, διὰ τοῦ χρησιμοποιηθέντος ὅρου τοῦ «κοινοῦ συνόρου», θὰ ἦτο ἀνόητος ἐάν, ἐκ τῶν ὑστέρων, οἰκειοθελῶς, παρῃτεῖτο τοῦ ἀποκτηθέντος πλεονεκτήματος. Ἐφόσον μᾶς ἐνέκλεισε εἰς τὴν παγίδα, δὲν ἦτο φυσικὸν νὰ μᾶς ἀπελευθερώσῃ ἐκ ταύτης.

4) Ἡ Ἀχίλλειος πτέρνα ὅλων τῶν προαναφερθεισῶν ἀβλεψιῶν εἰς βάρος μας, ἃς ἐμπεριέκλειε τὸ Σύμφωνον τῆς 14ης Σεπτεμβρίου 1933, ὅπερ καθίστα τὴν Χώραν μας ἀπὸ ἀπόψεως ἀμοιβαιότητος ἐγγυήσεων οὐχὶ ἰσότιμον πρὸς τὴν Σύμμαχον Τουρκίαν, πρὸς ἣν ἐν τούτοις, ἀνελαμβάνομεν νὰ παράσχωμεν ἀναμφισβητήτους στρατηγικὰς ἐκδουλεύσεις, εὕρηται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνήπτοντο Συμβάσεις στρατιωτικοῦ περιεχομένου ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου (2). Καὶ ὁ ἀδαέστερος στρατιωτικός, ἐὰν ἐγκαίρως ἐτηρεῖτο ἐνήμερος, θὰ ἀντελαμβάνετο τὴν «σατανικότητα, τὴν παγίδα, τοῦ ὅρου τοῦ ΚΟΙΝΟΥ ΣΥΝΟΡΟΥ, τοῦ «πολυμηχάνου» Ρουσδῆ Ἀρράς.

1. Κορόζη. Σελ. 276. — Πιπινέλη Σελ. 273 - 284.
2. Κορόζη. Σελίδες 272, 279, 284.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

ΤΟ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΝ ΣΥΜΦΩΝΟΝ

Ἐν πρώτοις τινὰ περὶ τοῦ ἱστορικοῦ τῆς συνάψεως.

Τὸ τετραμερὲς τοῦτο Σύμφωνον, εἰς ὃ συμμετέσχον ἡ Ἑλλάς, ἡ Νοτιοσλαυΐα, ἡ Ρουμανία καὶ ἡ Τουρκία, ὑπεγράφη ἐν Ἀθήναις τὴν 9ην Φεβρουαρίου 1934 ἐπὶ Κυβερνήσεως Π. Τσαλδάρη.

Τοῦτο ἀπηρτίζετο, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τοῦ Πολιτικοῦ Συμφώνου, ὅπερ εἶχε δοθῆ εἰς τὴν δημοσιότητα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τοῦ Προσηρτημένου Πρωτοκόλλου ὅπερ δὲν εἶχε δοθῆ, χαρακτηρισθὲν ὡς ἀπόρρητον.

Τὸ κείμενον τοῦ δημοσιευθέντος Πολιτικοῦ Συμφώνου, εἰς τὸ ἄρθρον 1, προέβλεπε μόνον ἐνδοβαλκανικοὰς δεσμεύσεις. Ἡ διατύπωσις τούτου ἐπὶ λέξει ἦτο ἡ ἀκόλουθος : « Τὰ τέσσαρα Κράτη ἐγγυῶνται ἀμοιβαίως τὴν » ἀσφάλειαν τῶν Βαλκανικῶν των συνόρων». Ἡ διατύπωσις αὕτη διετέλει ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὸ περιεχόμενον εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως τοῦ τότε Ἕλληνος Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Δ. Μαξίμου, ὑποβληθείσης πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 6ης Φεβρουαρίου 1934, ἤτοι τρεῖς ἡμέρας πρὸς τῆς ὑπογραφῆς τούτου ἐν Ἀθήναις. Ἡ ἔκθεσις αὕτη Μαξίμου, μεταγενεστέρως, ἀνεγνώσθη καὶ ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῶν Πολιτικῶν Ἀρχηγῶν τῆς 26ης Φεβρουαρίου 1934. Ἡ τοιαύτη διατύπωσις τοῦ δημοσιευθέντος Πολιτικοῦ Συμφώνου διετέλει ἐπίσης ἐν ἀπολύτῳ ἁρμονίᾳ καὶ πρὸς τὰς καθησυχαστικὰς διαβεβαιώσεις, ἃς εἶχε παράσχει ὁ Ἕλλην Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐν συσκέψει τῶν Πολιτικῶν Ἀρχηγῶν, ἥτις ἐπραγματοποιήθη τὴν 2αν Φεβρουαρίου, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ τότε ἐν Κρήτῃ διαμένοντος Ἐλευθερίου Βενιζέλου, ἤτοι μίαν ἡμέραν πρὸ τῆς μονογραφῆς καὶ ἑπτὰ ἡμέρας πρὸ τῆς ἐν Ἀθήναις ὑπογραφῆς τοῦ Συμφώνου (1). Συνεπῶς, ἐκ τοῦ δημοσιευθέντος κειμένου τοῦ Πολιτικοῦ Συμφώνου, οὐδὲν ἀπολύτως ζήτημα ἢ ἀμφισβήτησις εἶχε προκύψει.

Ταυτοχρόνως ὅμως μὲ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Πολιτικοῦ Συμφώνου, συνυπεγράφετο Προσηρτημένον Μυστικὸν Πρωτόκολλον. Τὸ Μυστικὸν τοῦτο Πρωτόκολλον ἀντετίθετο ἄρδην πρὸς τὸ δημοσιευθὲν Πολιτικὸν Σύμφωνον. Ἐν ἄρθρῳ 3 τούτου διελαμβάνετο ἐπὶ λέξει ἡ ἀκόλουθος διατύπωσις : «Ἂν μία τῶν Ὑψηλῶν Συμβεβλημένων Χωρῶν ἀποβῆ θῦμα ἐπιθέσεως, ἐκ μέρους οἱασδήποτε μὴ Βαλκανικῆς Δυνάμεως, καὶ ἐὰν μία Βαλκανικὴ Δύναμις συνενωθῆ πρὸς τὴν τοιαύτην ἐπίθεσιν, εἴτε συγχρόνως, εἴτε μεταγενεστέρως, τὸ Σύμφωνον θὰ ἰσχύσῃ ἐξ ὁλοκλήρου κατὰ τοῦ τοιούτου Βαλκανικοῦ κράτους » (2). Δηλαδή, τὸ ἄρθρον 3 τοῦ Μυστικοῦ τούτου Πρωτο-

---

1. Κορόζη. Σελὶς 321ι

2. Κύρου, Σελὶς 85. Δαφνῆ. Σελίδες 250-251.

κόλλου, ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν προσηρμόζετο πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς προαναφερθείσης ἐκθέσεως Μαξίμου, ἥτις οὐδαμοῦ κάμνει νύξιν, οὔτε ἀφήνει νὰ διαφαίνηται, πρόθεσις ἀναλήψεως ἐξωβαλκανικῶν δεσμεύσεων. 'Αφ' ἑτέρου δὲ ἀντετίθετο ἀπολύτως καὶ κατηγορηματικῶς πρὸς τὰς παρασχεθείσας καθησυχαστικὰς διαβεβαιώσεις πρὸς τοὺς Πολιτικοὺς 'Αρχηγούς, κατὰ τὸ συμβούλιον τῆς 26ης Φεβρουαρίου. Σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως ἀνελαμβάνοντο διὰ τοῦ Μυστικοῦ Πρωτοκόλλου ἐξωβαλκανικαὶ δεσμεύσεις.

Ἡ τότε Ἑλληνικὴ Κοβέρνησις προφανῶς ἀπεσκόπει νὰ ἀποκρύψῃ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν 'Αντιπολίτευσιν τὴν ἀνάληψιν τῶν τοιούτων ἐξωβαλκανικῶν δεσμεύσεων, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον ἐν τῇ Γερουσίᾳ τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων διέθετε τὴν πλειοψηφίαν. Ὁ συγγραφεὺς κ. Δαφνῆς, ἐκθέτων τὴν ὀξύτητα εἰς ἣν εἶχε περιέλθει, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, τὸ ζήτημα τοῦ Βαλκανικοῦ Συμφώνου, ἀναφέρει τὴν πληροφορίαν καθ' ἥν, εἶχε γίνει εἰσήγησις ἐκ μέρους τοῦ Διπλωματικοῦ Συμβούλου τῆς Κυβερνήσεως Τσαλδάρη κ. Πιπινέλη ὅπως, ἡ Κυβέρνησις μὴ φέρῃ τὸ Σύμφωνον πρὸς κύρωσιν ἐνώπιον τῶν Νομοθετικῶν Σωμάτων (1).

'Εὰν ὅμως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐφρόνει ὅτι, εἶχε λόγους νὰ ἀποκρύψῃ τὴν ὕπαρξιν τοῦ Προσηρτημένου Μυστικοῦ τούτου Πρωτοκόλλου ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπον Ἑλληνικὸν Πολιτικὸν Κόσμον, δὲν ἕπεται ὅτι, καὶ τινὲς ἐκ τῶν Βαλκανικῶν Συμμάχων, ἢ Μεγάλη τις Δύναμις, ὅλως ἀντιθέτως, δὲν εἶχον σοβαροὺς λόγους νὰ φέρουν τοῦτο εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς διαταραχῆς τῶν ὑφισταμένων ἀγαθῶν σχέσεων μετὰ τῆς 'Ιταλίας κατόπιν τοῦ Ἑλληνο - 'Ιταλικοῦ Συμφώνου τῆς 23ης Σεπτεμβρίου 1928.

'Απετέλεσε, τῇ ἀληθείᾳ, καταπληκτικὴν ἀφέλειαν τὸ νὰ νομισθῇ ὅτι, ἓν τοιοῦτον ἔγγραφον ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ ἀπόρρητον. Πράγματι, τὴν 18ην Μαρτίου 1934, ἤτοι 32 ἡμέρας ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς, ἡ Βουλγαρικὴ ἐφημερὶς « Ζόρα » ἐδημοσίευσε τὸ πλῆρες κείμενον τοῦ « ἀπορρήτου » Πρωτοκόλλου (2). Οὐδεμία, οὐδαμόθεν, ἀμφισβήτησις ἠγέρθη περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ δημοσιευθέντος κειμένου.

Βεβαίως, καθίσταται ἀδύνατος ὁ ἐπακριβὴς καθορισμὸς σήμερον τῆς πηγῆς ἐξ ἧς τότε διέρρευσε τὸ ἀπόρρητον τοῦτο ἔγγραφον πρὸς τὴν Βουλγαρικὴν ἐφημερίδα. Μόνον εἰκασίαι δύνανται νὰ διατυπωθοῦν ἐκ τῶν ὑστέρων. Φερ' εἰπεῖν, δὲν θὰ ἠδύνατο, ἴσως ἴσως, νὰ ἀποκλεισθῇ τὸ Λονδῖνον. Ὁ ἐν 'Αθήναις Βρεττανὸς Πρέσβυς, Sir Sidney Waterloo, τὴν ἑπομένην τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Συμφώνου, παρέδιδεν ἀνακοινωθὲν εἰς τὸν 'Αθηναϊκὸν Τύπον, κατὰ τρόπον ἀντιβαίνοντα πρὸς τὴν Διπλωματικὴν Δεοντολογίαν, ἐξ οὗ κατεφαίνετο ὅτι ἡ Μεγάλη Βρεττανία ἀντετίθετο εἰς τὴν σύναψιν τοῦ Βαλ-

---

1. Δαφνῆ, Σελίδες 258-259.
2. Κορόζη Σελὶς 330.

κανικοῦ Συμφώνου, καθόσον ἐπεθύμει τὴν συμμετοχὴν εἰς τοῦτο καὶ τῆς Βουλγαρίας. Μία τοιαύτη ὅμως συμμετοχή, προφανῶς, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον ἡ Χώρα μας θὰ ἐξεχώρει εἰς ταύτην, Ἑλληνικὰ ἐδάφη. Δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ Μόσχα, διὰ προφανεῖς λόγους. Δὲν θὰ ἠδύνὰ ἀποκλεισθῇ καὶ ἡ Ἄγκυρα. Ἡ πιθανωτέρα ὅμως πηγὴ διαρροῆς τοῦ ἀπορρήτου τούτου ἐγγράφου φαίνεται νὰ ἦτο ἡ Νοτιοσλαυϊκὴ Κυβέρνησις, ἥτις ἤδη εἶχεν ἀρχίσει τὰς πολιτικὰς ἐρωτοτροπίας μετὰ τῆς Σόφιας, αἵτινες κατέληξαν τὴν 29ην Ἰανουαρίου 1938 εἰς τὴν σύναψιν Νοτιοσλαυο-Βουλγαρικοῦ Συμφώνου. Ὁ Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἀπέβλεπεν ἀνέκαθεν εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Βαλκανίων, εἰς τὴν κηδεμονίαν τῆς Χώρας μας καὶ τὴν ρυμούλκησίν μας πρὸς τὸ ἅρμα τῆς Μικρᾶς Ἀντάντ. Ἡ φιλοδοξία τοῦ Νοτιοσλαύου Βασιλέως τοῦ νὰ καταστῇ ὁ κηδεμὼν τῶν Βαλκανίικῶν Λαῶν εἶχε φέρει, ὡς γνωστόν, τοῦτον εἰς ὀξυτάτην ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Μουσολίνι, ὅστις ἐπίσης ἀπέβλεπεν εἰς τὴν διείσδυσιν εἰς τὰ Βαλκάνια. Ἀπετέλει κάρφος διὰ τὸν Νοτιοσλαῦον Βασιλέα τὸ ὑπογραφὲν ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου, Ἑλληνο-Ἰταλικὸν Σύμφωνον τῆς 23ης Σεπτεμβρίου 1928, ὅπερ εἶχεν ἐξαναγκάσει τοῦτον, ἑκόντα ἄκοντα, νὰ μεταβάλῃ ἄρδην τὴν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀγέρωχον πολιτικὴν ἔναντι τῆς Χώρας μας, καὶ νὰ σπεύσῃ, μὲ τὴν σειράν του, νὰ ὑπογράψῃ τὸ Ἑλληνο-Νοτιοσλαυϊκὸν Σύμφωνον τῆς 27ης Μαρτίου 1929. Ὡς γνωστόν, ὁ Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος, μετά τινας μῆνας ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Συμφώνου, ἐδολοφονεῖτο ὑπὸ φασιστικῆς χειρός, ἐν Μασσαλίᾳ, τὴν 9ην Ὀκτωβρίου 1934. Σχετικῶς πρὸς τὴν τοιαύτην ἄποψιν, ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος διετύπωνεν, ἐν ἀπορρήτῳ ἐπιστολῇ του πρὸ τοῦ τότε Ἕλληνα Πρωθυπουργὸν Δεμερτζῆν, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 3ης Μαρτίου 1936, ἤτοι 15 ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του, τὰ ἀκόλουθα ἐπὶ λέξει : «...Ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις δὲν » πρέπει νὰ ὑποκύψῃ εἰς οὐδένα ἐκβιασμόν, ὁ ὁποῖος ἐνδέχεται νὰ ἀσκηθῇ, » ἰδίᾳ ἀπὸ τὸ Βελιγράδι, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς πολιτικῆς του δὲν ἐπιδιώκει τόσον » νὰ ἀσφαλίσῃ, εἰς περίπτωσιν πολέμου μὲ τὴν Ἰταλίαν, τὴν στρατιωτικὴν » συνδρομὴν τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἐλαχίστης θὰ εἶναι δι' αὐτὴν ὠφελείας, » ὅσον κυρίως νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὑπονόμευσιν τῆς Ἰταλοελληνικῆς φιλίας, ἡ » ὁποία εἶναι δι' ἡμᾶς ἀπαραίτητος προϋπόθεσις τῆς ἀσκήσεως εἰλικρινέ» στατα μὲν φιλικῆς πάντοτε πρὸς τὴν Γιουγκοσλαυΐαν πολιτικῆς, τὴν ὁποίαν » καθιερώνει ἄλλως τε καὶ τὸ Σύμφωνον τῆς μετ' αὐτῆς φιλίας μας, ἀλλὰ » πάντως αὐτοτελοῦς, ἐνῶ μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἐν λόγῳ φιλίας ἡ Γιουγ» κοσλαυΐα θὰ συμπεριφέρεται πρὸς ἡμᾶς ὡς πρὸς προστατευομένους της...»(1).

Ἀσχέτως ὅμως τῶν ὡς ἄνω ἐκδοχῶν, ἃς ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ παραδεχθῇ ἢ ν' ἀπορρίψῃ, ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει, ἀποτελεῖ γεγονὸς ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως, ὅτι, τὸ Μυστικὸν Πρωτόκολλον, ἀποκρυβὲν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Ἀντιπολίτευσιν διετυμπανίσθη ἀπὸ Βουλγαρικὴν ἐφημερίδα.

---

1. Κορόζη. Σελίδες 352-3.

Κατόπιν τῆς τοιαύτης δημοσιεύσεως θύελλα ἐξέσπασεν ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Ἕλλην Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Μάξιμος, πιεζόμενος ἀπὸ τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον, τὸν στρατηγὸν Μεταξᾶν, καὶ σύμπασαν τὴν ὑπόλοιπον Ἀντιπολίτευσιν, ἠναγκάσθη νὰ προβῇ εἰς ἐπίσημον δήλωσιν, γενομένην ἐν τῇ Βουλῇ καὶ ἐν τῇ Γερουσίᾳ, ἔχουσαν ἐπὶ λέξει ὡς ἀκολούθως : « Σκοπὸς » τοῦ Συμφώνου τῆς Βαλκανικῆς Συνεννοήσεως εἶναι ἡ ἐγγύησις τῆς ἀσφαλείας » τῶν ἐνδοβαλκανικῶν συνόρων μόνον, ἐναντίον ἐπιθέσεως προερχομένης ἐξ » οἱουδήποτε Βαλκανικοῦ Κράτους. Κατὰ συνέπειαν ἡ Ἑλλὰς ἐν οὐδεμιᾷ περι» πτώσει δύναται, πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διὰ τοῦ Συμφώνου ἀναλαμβανομένων » ὑποχρεώσεων, νὰ ἀχθῇ εἰς πόλεμον μὲ οἱανδήποτε Μεγάλην Δύναμιν». Ἐπὶ πλέον τῆς ὡς ἄνω σαφοῦς καὶ ἀπεριφράστου δηλώσεως, ὁ Ἕλλην Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν προέβαινεν ἐν τῇ Γερουσίᾳ καὶ εἰς δευτέραν ἔτι κατηγορηματικωτέραν διασαφήνισιν, τῇ ὑποδείξει τοῦ Θ. Σοφούλη (1). Οὕτω, πρὸς στιγμήν, ἐφάνη ὅτι τὰ πράγματα διευθετοῦνται, ὅτι ἡ θύελλα κοπάζει. Δι' ἀμφοτέρων τῶν δηλώσεων τούτων, γενομένων ἐνώπιον τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Γερουσίας, σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως καθωρίζετο ὅτι, δὲν εἴχομεν ἐπωμισθῇ ἐξωβαλκανικὰς δεσμεύσεις.

Παραδόξως ὅμως, ἐνῷ πρὸς στιγμὴν εἶχε νομισθῇ ὅτι ἡ θύελλα εἶχε κοπάσει, ἐκσπᾷ νέα σφοδροτέρα. Τὴν 7ην Ἀπριλίου 1934, ὁ Ἕλλην Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐρωτηθείς, ἐὰν διὰ τῶν ὡς ἄνω δύο ἑρμηνευτικῶν δηλώσεων ἀνετρέπετο τὸ ἄρθρον 3 τοῦ Μυστικοῦ Πρωτοκόλλου, ἀπήντησεν ὡς ἀκολούθως : « Τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές. Ἡ Κυβέρνησις, ἄλλως τε δὲν θὰ προέβαινε εἰς τὴν δήλωσιν ἐὰν δι' αὐτῆς ἐπρόκειτο νὰ ἀνατραποῦν διατάξεις τοῦ Συμφώνου ».

Ἡ παλινωδία αὐτη τοῦ Ἕλληνος Ὑπουργοῦ ἐνεῖχεν ὅλα τὰ στοιχεῖα τὰ πείθοντα ὅτι προσεπάθει νὰ συμβιβάσῃ τὰ ἀνεπίδεκτα συμβιβασμοῦ. Οἱ Ἀσκοὶ τοῦ Αἰόλου ἠνεώγησαν αὐτὴν τὴν φορὰν ὁριστικῶς. Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἀποστέλλει εἰς τὸν Ὑπουργὸν Μάξιμον μακρὰν ἀπόρρητον βιαιοτάτην ἐπιστολὴν ὑπὸ ἡμερομηνίαν 9ην Ἀπριλίου 1934. Τὴν ἑπομένην δίδεται ἡ ἀπάντησις, ἀπάντησις κατ' οὐσίαν ἀνεπαρκής (2). Ἡ Ἀντιπολίτευσις θεωρεῖ ὅτι ἐξαπατᾶται ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος θεωρεῖ ὅτι ἀποδεσμεύεται ἐκ τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ νὰ μὴ φέρῃ εἰς τὴν δημοσιότητα τὰς ἀντιρρήσεις του, καὶ οὕτως ἄρχεται τῆς δημοσιεύσεως σειρᾶς ἄρθρων εἰς τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα » ἀπὸ 11 - 18 Ἀπριλίου 1934.

Μετὰ πάροδον διετίας, ὅτε διετέλει εἰσέτι ἐν ἐκκρεμότητι τὸ αἴνιγμα τῶν παρ' ἡμῶν ἀναληφθεισῶν ὑποχρεώσεων διὰ τοῦ Βαλκανικοῦ Συμφώνου, ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν τότε Ἕλληνα Πρωθυπουργὸν Δεμερτζῆν, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 3 Μαρτίου 1936, ἔγραφε τὰ ἀκόλουθα : «. . . ὁ

---

1. Κορόζη. Σελὶς 338-9. — Δαφνῆ. Σελὶς 252-3.

2. Κορόζη. Σελὶς 340-1. — Δαφνῆ. Σελὶς 254. Βιογραφικὸν Λεξικὸν Βιομηχανικῆς Ἐπιθεωρήσεως, Σ. Βοβολίνη. Τόμος Ε, 4, σελὶς 95. Ἄρθρον «Δ. Μάξιμος».

» κ. Μάξιμος δὲν ἐξηπάτησε μόνον τὰ Νομοθετικὰ Σώματα κατὰ τὴν ὑπ' » αὐτῶν κύρωσιν τοῦ Βαλκανικοῦ Συμφώνου, διὰ τῶν δηλώσεων τὰς ὁποίας » ἔκαμε πρὸς αὐτά, ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῶν δι' αὐτοῦ ἀναλαμβανομένων » ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ὑποχρεώσεων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς Ὑπουργοὺς τῶν 'Ε- » ξωτερικῶν, τῶν μεθ' ἡμῶν συμβληθέντων τριῶν ἄλλων Κρατῶν, ἐψεύσθη, » παρέχων τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι, διὰ τῶν δηλώσεών του, αἵτινες ἐγένοντο ἐνώ- » πιον τῶν Νομοθετικῶν Σωμάτων τῆς Ἑλλάδος, κατ' οὐδὲν μετεβλήθη ἡ ἔννοια καὶ ἡ ἔκτασις τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ Μυστικοῦ Πρωτοκόλλου. . .» (1).

Ὁ Βενιζέλος ἀπέστειλε τὴν ὡς ἄνω ἐπιστολήν, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 3ης Μαρτίου 1936, πρὸς τὸν Ἕλληνα Πρωθυπουργὸν κ. Δεμερτζῆν, διότι, καθὼς ἀναφέρει ἐν ἀρχῇ ταύτης, ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε περιέλθει εἰς γνῶσιν του ἑτέρα παλινωδία τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1934 διατελέσαντος Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν 'Εξωτερικῶν Μαξίμου. Δηλαδή, ὁ Ἕλλην Ὑπουργὸς Μάξιμος εἶχε συνυπογράψῃ, ὁμοῦ μετὰ τῶν τριῶν ἄλλων Ὑπουργῶν ἐν Γενεύῃ, τὴν 3ην 'Ιουνίου 1934, Πρακτικόν, δι' οὗ ἐδηλοῦτο ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ὅτι ἡ γενομένη δήλωσις ἐνώπιον τῶν Νομοθετικῶν Σωμάτων, ἡ ἑρμηνευτικὴ δηλαδὴ τοῦ Συμφώνου, κατ' οὐδὲν μετέβαλλε τὰς ὑποχρεώσεις τῆς Ἑλλάδος, τὰς προκυπτούσας ἐκ τοῦ Προσηρτημένου Μυστικοῦ Πρωτοκόλλου.

* * *

Ἤδη, ἀπόψεις τινές, προεισαγωγικαί, ἀπαραίτητοι πρὸς ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων.

'Εκ τῶν τεσσάρων ὡς ἀνωτέρω συμβληθέντων Κρατῶν, ἡ Ἑλλὰς εἶναι Χώρα Βαλκανική, ἐν ταυτῷ ὅμως καὶ Μεσογειακή. Αἱ δεσμεύσεις της, αἱ προκύπτουσαι ἐκ τῶν ὑποχρεώσεών της πρὸς ἄμυναν ἐκ τῶν Βαλκανικῶν κινδύνων, ἔν τισιν, ἀντιτίθενται πρὸς τὰς δεσμεύσεις της ὡς Χώρας Μεσογειακῆς.

Ἡ Νοτιοσλαυΐα, εἰς τὴν περιοχὴν τῶν νοτίων συνόρων της ἀποτελεῖ Χώραν καθαρῶς Βαλκανικήν. 'Εξ ἀντιθέτου, εἰς τὴν περιοχὴν τῶν βορείων συνόρων της, εἰς τὰς Ἄλπεις τῆς Στυρίας, ἀποτελεῖ τὴν νοτίαν προέκτασιν τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης.

Ἡ Ρουμανία, τῆς ὁποίας τὰ ἐδάφη εὑρίσκονται βορείως τοῦ Δουνάβεως, ἐξαιρέσει μιᾶς μικρᾶς περιοχῆς παρὰ τὴν καμπὴν τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ τούτου, ἀναμφισβητήτως γεωγραφικῶς δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνήκουσα εἰς τὸν Βαλκανικὸν χῶρον. Πολιτικῶς ὅμως, ὡς ἀπέδειξεν καὶ ἡ ἐπέμβασίς της κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1913, ἐνδιεφέρετο κατὰ τὴν ὑπ' ὄψιν ἐποχὴν διὰ τὴν ἰσορροπίαν τῶν Βαλκανίων, διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ ἐδαφικοῦ καθεστῶτος τῶν Βαλκανίων τοῦ προκύψαντος διὰ τῶν Συνθηκῶν τοῦ Βουκου-

1. Κορόζη. Σελὶς 351.

ρεστίου καὶ τοῦ Neuilly. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο τῆς Ρουμανίας πρὸς διατήρησιν τοῦ ὑφισταμένου ἐν ἔτει 1934 Βαλκανικοῦ ἐδαφικοῦ καθεστῶτος συνέπιπτεν ἀπολύτως πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Χώρας μας.

Τέλος, περὶ τῆς Τουρκίας δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ δευτέρα γνώμη περὶ τοῦ ὅτι ἀπετέλει, καὶ ἀποτελεῖ, Κράτος κυρίως 'Ασιατικόν. Εἰς τὰ ἀνατολικὰ του σύνορα ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται μέχρι σήμερον ἡ πυορροοῦσα πληγὴ τῶν Κούρδων. Κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τοῦ Βαλκανικοῦ Συμφώνου ἐπρωτοστάτει, ἔχουσα κάθε συμφέρον νὰ ἀπωθήσῃ τὴν Χώραν μας ἀπὸ τὴν Μεσόγειον, ἀποβλέπουσα πάντοτε πρὸς ἐνδεχομένην ἀνάκτησιν τῶν νήσων Χίου καὶ Μυτιλήνης, ἣν καὶ ἐπεδίωξε μεταγενεστέρως διαρκοῦντος τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου (1). Ζωηρῶς ἐνδιαφερθεῖσα διὰ τὴν σύνοψιν τοῦ Συμφώνου τούτου, τὴν ὑστάτην στιγμὴν κατώρθωσε νὰ προσθέσῃ ἀκροτελεύτιον ἄρθρον βάσει τοῦ ὁποίου οὐδέποτε θὰ ἐνεπλέκετο μετὰ τῆς Ρωσίας. Ἡ τοιαύτη ἀπαλλαγὴ ἠδύνατο νὰ δώκῃ εἰς ἡμᾶς τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀντιστοίχως τῆς ὑποχρεώσεως νὰ ἐμπλακῶμεν μετὰ τῆς 'Ιταλίας, ὁπότε τὸ Σύμφωνον θὰ καθίστατο ἀπολύτως ἐνδοβαλκανικόν.

* * *

Τέλος ἤδη, συμπεράσματά τινα :

α) 'Εφόσον ἐκλήθημεν ὅπως μετάσχωμεν τοῦ Συμφώνου καθίστατο δυσχερὲς νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν τοιαύτην συμμετοχήν. Ἄλλως τε, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν καθορισμοῦ ὡρισμένων ὅρων, οὓς θὰ ἐκθέσωμεν κατωτέρω, τὸ τετραμερὲς τοῦτο Σύμφωνον ἦτο ἐπωφελὲς διὰ τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, ἐν περιπτώσει ἀρνήσεώς μας δὲν ὑφίστατο σοβαρὸς κίνδυνος νὰ μετάσχῃ τούτου ἡ Βουλγαρία ἐν ἀπουσίᾳ ἡμῶν. Τοῦτο δὲ διότι, ὁ κύριος σκοπὸς δι' ὃν εἶχε συμπηχθῇ ἡ Μικρὰ 'Αντάντ, τῆς ὁποίας Μέλη ἦσαν ἡ Νοτιοσλαυΐα καὶ ἡ Ρουμανία, ἦτο ἡ διατήρησις τοῦ τότε ὑφισταμένου ἐδαφικοῦ καθεστῶτος. Ὅλως ἀντιθέτως, ὁ κύριος σκοπὸς τῆς Βουλγαρικῆς πολιτικῆς ἦτο, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι καὶ σήμερον, ἡ ἀναθεώρησις τοῦ καθεστῶτος τούτου. Παρὰ ταῦτα, ἀντεδείκνυτο ἡ ἀσυζητητὶ ἄρνησις τῆς συγκαταθέσεώς μας.

β) 'Επεβάλλετο ὅπως ἀποφευχθῇ νὰ ρυμουλκηθῶμεν ὑπερβαλλόντως πρὸς πιθανότητας ἐμπλοκῆς τῶν στρατευμάτων μας πρὸς τὰ βόρεια σύνορα τῆς Νοτιοσλαυΐας, ἢ καὶ τῆς Ρουμανίας. Ὁσονδήποτε καὶ ἐὰν φαίνηται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀπίθανος μία τοιαύτη ἐκδοχή, μὴ λησμονῶμεν ὅτι, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1915, ἡ Χώρα μας εἶχε κληθῇ νὰ ἀποστείλῃ στρατεύματα πρὸς Δούναβιν, βάσει τῆς Ἑλληνο-Σερβικῆς Συμμαχίας τοῦ 1913, διὰ τὴνἄμυναν τοῦ Βελιγραδίου. Ὁ Βενιζέλος ἠρνήθη τότε τοῦτο διαρρήδην.

---

1. Π. Πιπινέλη «Γεώργιος. Β'.». Σελὶς 121.

γ) Ὅλως ἀντιθέτως, ἐπεβάλλετο νὰ προεβλέπετο διὰ τοῦ συναπτομένου Βαλκανικοῦ Συμφώνου μία συνεργασία τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς μετὰ Τμήματος τῆς Νοτιοσλαυϊκῆς Στρατιᾶς διὰ τὴν πλήρη ἐξουδετέρωσιν τοῦ ἀπὸ Βουλγαρίας κινδύνου, καθ' ὃν τρόπον, ἀντιστοίχως, εἶχε προβλεφθῆ διὰ τοῦ 2ου ἄρθρου τῆς Ἑλληνο-Σερβικῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως τῆς 19ης Μαΐου 1913. Ἐξηγούμεθα. Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ Νοτιοσλαυΐα καὶ ἡ Ρουμανία θὰ ἦσαν ἀπησχολημέναι εἰς τὰ βόρεια σύνορά των ὑπὸ Δυνάμεων τῆς Κεντρικῆς ἢ Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ἡ Ἑλληνικὴ Στρατιὰ μόνη δὲν θὰ ἤρκει διὰ τὴν ὁλοσχερῆ ἐξαφάνισιν τοῦ ἀπὸ Βουλγαρίας κινδύνου. Ἡ Ἑλληνικὴ Στρατιὰ μόνη θὰ ἤρκει διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος. Πράγματι, πρὸς ἐπίτευξιν μιᾶς ὁλοσχεροῦς ἐξαφανίσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ κινδύνου θὰ ἐπεβάλλετο ὅπως, ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς ἐπαναλάβῃ διὰ μίαν εἰσέτι φορὰν τὴν ἐκστρατείαν καὶ τὰς μάχας τοῦ πολέμου τοῦ 1913. Κατὰ τὴν περίστασιν ὅμως ἐκείνην, ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς εἶχε συμπαραστάτην εἰς τὸ ἀριστερὸν στρατηγικὸν πλευρόν του τὸν Στρατὸν τῆς τότε μικρᾶς Σερβίας. Ἀντιστοίχως, κατὰ τὴν σύναψιν τοῦ Βαλκανικοῦ Συμφώνου τοῦ 1934, θὰ ἔπρεπε νὰ προβλεφθῆ καὶ πάλιν ὅτι, ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς, ἐπιτιθέμενος πρὸς βορρᾶν ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας, θὰ εἶχε συμπαραστάτην Τμῆμα Στρατιᾶς τῆς Μείζονος Νοτιοσλαυΐας. Ἐπεβάλλετο νὰ εἶχε συναφθῆ μία Στρατιωτικὴ Σύμβασις προβλέπουσα ποσότητα καὶ χῶρον συγκεντρώσεως Νοτιοσλαυϊκῶν μονάδων πρὸς συνεργασίαν μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς ὡς προέβλεπε τὸ 2ον ἄρθρον τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως τοῦ 1913 προκειμένης τῆς Μικρᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Σερβίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ὅσον ἀφορᾶ τὴν Τουρκίαν, αὕτη εὑρίσκετο μεμακρυσμένη ἀπὸ τὸ θέατρον ἐπιχειρήσεων τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας. Ἀλλά, καὶ ἀπὸ πολιτικῆς πλευρᾶς, δὲν ἦτο πιθανὸν ἡ Ἀσιατικὴ αὕτη Χώρα νὰ ἐνεπλέκετο εἰς τὰ Μακεδονικὰ πεδία, ὡς ἡ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων ἀπέδειξεν.

δ) Φρονοῦμεν ἀδιστάκτως ὅτι, μὲ τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ὠφείλομεν ἀσυζητητὶ νὰ ἀπορρίψωμεν τὴν γενομένην πρότασιν, Ἄλλως τε, ἤδη, ἐν ἔτει 1934, τὰ πολεμικὰ νέφη εἶχον ἀρχίσει νὰ συσσωρεύωνται εἰς τὸν Διεθνῆ Πολιτικὸν Ὁρίζοντα. Φρονοῦμεν ὅμως, ἐπίσης ἀδιστάκτως, ὅτι, ἐπεβάλλετο, ὡς ἐπακόλουθον, ἡ σύναψις Στρατιωτικῆς Συμβάσεως ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω ὅρους. Πιθανώτατα ὅμως ἡ Νοτιοσλαυΐα θὰ ἠρνεῖτο τὴν ὑπογραφὴν μιᾶς τοιαύτης Συμβάσεως. Ὡς ὀρθώτατα ἀναφέρει ὁ Βενιζέλος πρὸς τὸν τότε Ἕλληνα Πρωθυπουργὸν Δεμερτζῆν, ἐν τῇ ἀνωτέρω προμνησθείσῃ ἐπιστολῇ του, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 3ης Μαρτίου 1936, ἡ Νοτιοσλαυΐα ἐπιδιώκουσα τὴν συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Βαλκανικὸν Σύμφωνον δὲν ἀπέβλεπε κυρίως εἰς τὴν στρατιωτικὴν συνδρομήν μας. Κυρίως ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ὑπονόμευσιν τῶν σχέσεων Ἑλλάδος - Ἰταλίας. Ἦτο προφανὲς ὅτι, τὸ Βαλκανικὸν Σύμφωνον ἀπετέλει μίαν ἔμμεσον αἰχμὴν κατὰ τῆς Ἰταλίας. Ἐὰν ὅμως ἡ Νοτιοσλαυΐα

ἠρνεῖτο τὴν ὑπογραφὴν τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως, τότε ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐπεβάλλετο νὰ μὴ συμμετάσχωμεν ἑνὸς Συμφώνου, ἀσαφοῦς καὶ ἀντιφάσκοντος.

ε) Τὸ ὑπογραφὲν σύμφωνον ἀπετέλει ἀναμφισβήτητον αἰχμὴν ἐναντίον τῆς Ἰταλίας καθόσον διὰ τοῦ Ἀπορρήτου Πρωτοκόλλου ἀνελαμβάνομεν ὑποχρεώσεις πρὸς προστασίαν τῆς Νοτιοσλαυΐας. Προεκάλεσε δυσαρέσκειαν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας καθ' ἃ προκύπτει ἐκ τῶν δηλώσεων τῶν γενομένων ἐκ μέρους τοῦ ἐν Ἀθήναις Βρεττανοῦ Πρεσβευτοῦ Sir Sidney Waterloo κατὰ τὴν ἑπομένην τῆς ὑπογραφῆς του (1).

Προεκάλεσεν ἐσωτερικὸν πολιτικὸν σάλον καὶ ἐξέθεσε τὴν Χώραν εἰς τὰ ὄμματα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινῆς Γνώμης ὡς ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀντιφασκουσῶν δηλώσεων τοῦ τότε Ἕλληνος Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν.

Δὲν ἠδυνήθη νὰ προλάβῃ οὔτε τὴν μεταγενεστέραν ὑπογραφὴν τοῦ Βουλγαρο-Νοτιοσλαυϊκοῦ Συμφώνου, ἐπιτεύγματος τοῦ Στογιαντίνοβιτς, οὔτε τὴν Συμφωνίαν Τσέφτκοβιτς - Χίτλερ δι' ἧς ἡ Θεσσαλονίκη περιήρχετο εἰς τὴν Νοτιοσλαυΐαν. Δὲν ἠδυνήθη νὰ ματαιώσῃ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1941 τὴν παγίδα τοῦ «κοινοῦ συνόρου» εἰς ἣν εἴχομεν ἐμπέσει διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς Ἑλληνο-Τουρκικῆς Συμβάσεως τῆς 14ης Σεπτεμβρίου 1933.

στ) Ὡς τελευταία διαπίστωσις, ὡς ἐπωφελὲς δίδαγμα, ἐκ τῆς τοιαύτης πολιτικῆς ἀρρυθμίας, ἥτις προέκυπτεν, ἐξ ὑπογραφῆς Συνθηκῶν, περὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ὁποίων δὲν ὑφίστατο ἔγκαιρος σαφὴς ἐπίγνωσις, ἀνακαλουμένων μεταγενεστέρως, διὰ προφορικῶν συνεννοήσεων, ἐπαχθῶν δεσμεύσεων αἵτινες ἐγγράφως εἶχον ἀναληφθῆ, ὡς συνέβη τὴν 14ην Σεπτεμβρίου 1933, εἶναι ἡ ἀκόλουθος : Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὑπεγράφοντο Συνθῆκαι χωρὶς νὰ ζητῆται ἡ γνώμη τοῦ Ἐπιτελείου» ὡς ἀναφέρει ὁ Διευθυντὴς τοῦ Ἰδιαιτέρου Γραφείου τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου καὶ εἶτα Ἀρχιστρατήγου Στρατάρχου Παπάγου (2). Πράγματι ἡ Διπλωματία ὑποχρεοῦται νὰ διατελῇ ἐν στενῇ συνεργασίᾳ καὶ ἐπαφῇ μετὰ τῆς Στρατιωτικῆς Ἡγεσίας.

---

1. Π. Πιπινέλη. Σελὶς 182.

2. Ὁ Συνταγματάρχης Κορόζης, κατὰ τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν του, διατελέσας Διευθυντὴς τοῦ ἰδιαιτέρου Γραφείου τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου, καὶ εἶτα Ἀρχιστρατήγου Στρατάρχου Παπάγου, παραθέτει ἐν τῷ συγγράμματί του πολύτιμα καὶ μοναδικά τινα στοιχεῖα. Τινὰ ἐκ τῶν στοιχείων τούτων πιθανῶς νὰ μὴ περιῆλθον κἂν εἰς γνῶσιν τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, τινὰ πιθανῶς νὰ ἀπωλέσθησαν κατὰ τὴν μεταφορὰν τῶν Ἀρχείων ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Καϊρον, μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν ἐκ μέρους τῶν Γερμανῶν.

Ἑτέρα πολύτιμος πηγὴ πρὸς μελέτην τῶν διπλωματικῶν ἐνεργειῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τυγχάνει τὸ Βιογραφικὸν Λεξικὸν τῆς Βιομηχανικῆς Ἐπιθεωρήσεως τὸ ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ Σ. Βοβολίνη. Τὸ Λεξικὸν τοῦτο, εἰς τὸ Κεφάλαιον «Μάξιμος Δημήτριος» (Τόμος Ε'), ἐπὶ πλέον τῆς σταδιοδρομίας τοῦ βιογραφομένου, ὡς οἰκονομολόγου, περιγράφει καὶ τὰ τῆς σταδιοδρομίας του ὡς Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν. Παραθέτει ὡς ἐκ τούτου, ἐκ τῶν ἀρχείων του, μέγαν ἀριθμὸν σχετικῶν ἐγγράφων.

'Ατυχῶς γενικώτερον δὲν μᾶς διέπει πνεῦμα συνεργασίας. Ὁ Μεσογειακὸς ἐγωκεντρισμὸς μᾶς καθιστᾶ αὐτάρκεις. Θὰ ἔπρεπε διὰ μιᾶς στενωτέρας πνευματικῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ Διπλωματῶν καὶ Στρατιωτικῶν νὰ ἀποκρυσταλλοῦνται ἑκάστοτε σαφῆ καὶ ἀδιάσειστα συμπεράσματα ἐπὶ τῶν 'Εθνικῶν μας προβλημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΝΑΤΟΝ

ΠΡΟΣΘΕΤΟΣ ΕΛΛΗΝΟ-ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ 27ης ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1938

Τὸ 1ον ἄρθρον ταύτης ἔχει ἐπὶ λέξει ὡς ἀκολούθως : «'Εν ᾗ περιπτώσει » τὸ ἓν τῶν Συμβαλλομένων Μερῶν ἤθελεν ὑποστῆ μὴ προκληθεῖσαν ἐπί- » θεσιν μιᾶς ἢ πλειόνων Δυνάμεων, τὸ ἕτερον Μέρος ἀναλαμβάνει τὴν ὑπο- » χρέωσιν νὰ ὑπερασπισθῆ τῆς οὐδετερότητός του, ἀντιτιθέμενον, ἐν ἀνάγκῃ » καὶ διὰ τῶν ὅπλων, ὥστε ἡ μία ἢ αἱ πλείονες Δυνάμεις νὰ μὴ δυνηθῶσι » νὰ χρησιμοποιήσωσι τὸ ἔδαφός του πρὸς μεταφορὰν στρατοῦ, ὅπλων, πο- » λεμοφοδίων ἢ διὰ προμηθείας τροφίμων, ζώων καὶ λοιπῶν ἢ τέλος διὰ τὴν » διάβασιν ὑποχωροῦντος στρατοῦ ἢ διὰ τὴν ἄσκησιν στρατιωτικῶν ἀνα- » γνωρίσεων ἐπὶ τοῦ ρηθέντος ἐδάφους ».

Τὸ δὲ 2ον ἄρθρον ταύτης ἔχει ἐπὶ λέξει ὡς ἀκολούθως : «'Εν περι- » πτώσει καθ' ἣν τὸ ἓν τῶν Συμβαλλομένων Μερῶν ἤθελεν ὑποστῆ ἐχθρο- » πραξίαν ἐκ μέρους μιᾶς ἢ πλειόνων Δυνάμεων, τὸ ἕτερον Συμβαλλόμε- » νον Μέρος θὰ καταβάλλῃ πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς διευθέτησιν τῆς κα- » ταστάσεως. 'Εάν, παρ' ὅλας τὰς προσπαθείας ταύτας, ὁ πόλεμος ἤθελεν » ἀποβῆ τετελεσμένον γεγονός, τὰ δύο Συμβαλλόμενα Μέρη ἀναλαμβάνουν » τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐξετάζουν ἐκ νέου τὴν κατάστασιν ἐπιμελῶς καὶ ἐν » πνεύματι εὐμενείας πρὸς τὸ σκοπὸν τοῦ νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ ἐξεύρεσις λύσεως » συμφώνου πρὸς τὰ ἀνώτερα αὐτῶν συμφέροντα ».

Ἡ παροῦσα Συνθήκη, κατὰ τρόπον σαφέστερον καὶ κατηγορηματικώτερον, εἶναι ἑτεροβαρὴς εἰς βάρος μας, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ Σύμφωνον τῆς 14ης Σεπτεμβρίου 1933. Καὶ πάλιν ἐὰν ἡ Βουλγαρία μᾶς ἐπετίθετο ἀπὸ ξηρᾶς, μεταξὺ Μπέλες καὶ Ἕβρου, καθ' ὅλον τὸ μῆκος δηλαδὴ τῆς 'Ελληνο-Βουλγαρικῆς μεθορίου, ἢ ἐὰν οἱαδήποτε Δύναμις ἐξετέλει ἀπόβασιν εἰς τὰ παράλιά μας, ἡμεῖς οὐδὲν ἀπολύτως τὸ συγκεκριμένον καὶ ἄμεσον ἐδικαιούμεθα νὰ ἀναμένωμεν ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας, εἰ μὴ μόνον, ὅτι συμφώνως τῷ ἄρθρῳ 2, αὕτη « θὰ κατέβαλλε πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς διευθέτησιν τῆς καταστάσεως ».

'Εξ ἀντιθέτου, ἐὰν ἡ Βουλγαρία ἐπετίθετο κατὰ τῆς Τουρκικῆς Θρά-

κης, ἦτο μοιραίως ὑποχρεωμένη, λόγῳ τῶν προεκτεθεισῶν γεωγραφικῶν συνθηκῶν, νὰ καταλάβη προηγουμένως τὴν Ἑλληνικὴν Θράκην, καὶ ἐκ ταύτης νὰ ἐπιτεθῇ ἀπὸ δυσμῶν κατὰ τῆς Τουρκικῆς, ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἀπασχόλησιν ἀπὸ βορρᾶ. Ἐὰν ἐπίσης ἄλλη τις Δύναμις ἐπεχείρει ἀπόβασιν, εἴτε εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ Τουρκικὰ παράλια, εἴτε εἰς τὰ Μικρασιατικὰ τὰ βορείως τοῦ ποταμοῦ Μαιάνδρου, αὕτη ἦτο ἀναποφεύκτως ὑποχρεωμένη νὰ παραβιάση τὰ Ἑλληνικὰ χωρικὰ ὕδατα. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἤμεθα ὑποχρεωμένοι, ὡς ἐκ τοῦ ἄρθρου 1. νὰ ἐμπλακῶμεν εἰς πόλεμον, εἴτε κατὰ τῆς Βουλγαρίας, εἴτε κατὰ ἐξωβαλκανικῆς Μεγάλης Δυνάμεως.

Εἰς τὸ λίαν διαφωτιστικὸν σύγγραμμά του ὁ κ. Πιπινέλης, ἐπικρίνων τὴν Συνθήκην ταύτην, ἀποφαίνεται ὅτι ἡ ὑπογραφὴ ταύτης ὤφειλε νὰ ἀποτελέση εὐκαιρίαν διὰ νὰ ζητηθῇ ἐκ μέρους ἡμῶν ἡ σύγχρονος ὑπογραφὴ τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως, ἥτις ὤφειλε νὰ παρακολουθήση τὸ Ἑλληνο-Τουρκικὸν Σύμφωνον τῆς 14ης Σεπτεμβρίου 1933 (1). Ὀρθὴ ἡ παρατήρησις. Ὀρθότερον ὅμως θὰ ἦτο, ὡς ἤδη ἐξεθέσαμεν, ἡ Στρατιωτικὴ Σύμβασις νὰ εἶχε συναφθῇ τὴν 14ην Σεπτεμβρίου 1933, ὅτε ἐγκαινιάζομεν τὴν ὑπογραφὴν Συμφώνων ἑτεροβαρῶν ἐπ' ὀφέλει τῆς Τουρκίας.

Ἀπὸ ἐσωτερικῆς πλευρᾶς ἐξεταζομένη ἡ ὑπογραφὴ τῆς προσθέτου ταύτης Ἑλληνο-Τουρκικῆς Συνθήκης ἐμφανίζει τὸ ἀκόλουθον χαρακτηριστικόν : Ὡς ἐγγράφομεν ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1946 (2), διὰ τοῦ 3ου ἄρθρου ταύτης προεβλέποντο διατάξεις ἀφορῶσαι τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ἐσωτερικοῦ καθεστῶτος τῶν δύο Χωρῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΗΣ 31ης ΙΟΥΛΙΟΥ 1938 ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ - ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΕΩΣ

Ἡ προσχώρησις τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸ Βαλκανικὸν Σύμφωνον, καὶ ἡ ὑπογραφὴ τῆς σχετικῆς Συμφωνίας ἐν Θεσσαλονίκῃ, κατὰ τὴν 31ην Ἰουλίου 1938, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ μέρους τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ Ἰωάννου Μεταξᾶ, ὡς νομίμου Ἐκπροσώπου καὶ τῶν τριῶν ἄλλων Συμμάχων, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ μέρους τοῦ Βουλγάρου Πρωθυπουργοῦ Γκιώργκη Κιοσσεϊβάνωφ ἐχαιρετίσθη παρ' ἡμῖν, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὡς προάγγελος τῆς ἑδραιώσεως τῆς εἰρήνης εἰς τὰ Βαλκάνια.

Ἐκ τῆς ἐξελίξεως τῶν γεγονότων κατεδείχθη ὅτι, ἡ τοιαύτη προσχώ-

1. Π. Πιπινέλη. Σελὶς 278.
2. Στρατηγοῦ Γυαλίστρα, «Ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸν τελευταῖον πόλεμον». Σελὶς 20.

ρησις ἀπετέλει συνέπειαν τοῦ Βουλγαρο-Νοτιοσλαυϊκοῦ Συμφώνου τῆς 29ης Ἰανουαρίου 1937. Ὁ Νοτιοσλαῦος Πρωθυπουργὸς Στογιαντίνοβιτς, προσηνατολισμένος ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης πρὸς τὴν συνεργασίαν μετὰ τοῦ Ἄξονος, ἐπιθυμῶν νὰ διευκολύνῃ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Βουλγαρίας ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης τοῦ Neuilly περὶ ἀφοπλισμοῦ, συνήργησεν εἰς τὴν ἔνταξιν ταύτης εἰς τὸ Βαλκανικὸν Σύμφωνον. Οὕτω, διὰ τῆς Συμφωνίας ταύτης τῆς 31ης Ἰουλίου, ἡ Βουλγαρία κατώρθωνε νὰ ἐπανεξοπλισθῇ νομοτύπως.

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟΝ

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΑΙ ΕΚ ΤΑΥΤΗΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ

Ἡ Χώρα μας συμμετέσχεν εἰς τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον ὑπὸ συνθήκας ἄκρως ἀντιθέτους ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν πρῶτον.

Ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ καθεστῶτος δικτατορικοῦ. Τυγχάνει δυσχερὲς ν' ἀποφανθῇ τις περὶ τοῦ ποσοστοῦ τῶν πράγματι ἰδεολογικῶς ἀφοσιωμένων ἐλευθέρων ὀπαδῶν εἰς τὸ καθεστὼς ἐκεῖνο. Ἐπίσης τυγχάνει δυσχερὲς ν' ἀποφανθῇ τις ποία θὰ ἦτο ἡ ἐσωτερικὴ πολιτειακὴ ἐξέλιξις τῆς Χώρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πρωθυπουργοῦ Μεταξᾶ ἐὰν δὲν εἶχεν ἐκραγῇ ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος. Ἓν ὅμως γεγονὸς τυγχάνει ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως. Ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργός, ἀπαντῶν εἰς τὸ ἐπιδοθὲν ἄνανδρον τελεσίγραφον τοῦ Φασισμοῦ, ἐπιδοθὲν μέσῳ τοῦ τότε ἐν Ἀθήναις Ἰταλοῦ Πρέσβεως, κατὰ τὰς μεταμεσονυκτίους ὥρας τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940, μὲ τὸ σύγχρονον «Μολὼν λαβέ», τὸ ἱστορικὸν «Ὄχι», ἐξεπροσώπει τὸ Σύνολον τοῦ Ἔθνους. Διὰ τοῦ στόματος τοῦ Ἰωάννου Μεταξᾶ ὡμίλησε σύμπας ὁ Ἑλληνισμός.

Οἱ μὲν φιλελεύθεροι πολῖται καὶ οἱ ἀντιβενιζελικοὶ συνῆψαν μίαν σιωπηρὰν εἰλικρινῆ κομματικὴν ἀνακωχὴν πρὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ. Τὸ πατριωτικὸν αἴσθημα μεταξὺ τῶν ἐθνικοφρόνων πολιτῶν, ἀσχέτως κομματικῆς ἰδεολογίας, ὑπερίσχυσεν εἰς τὸ ἀκέραιον. Ὅσαν ἀφορᾷ τοὺς Ἕλληνας Κομμουνιστάς, παρ' ὅτι κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ 28ης Ὀκτωβρίου, μέχρι τῆς 22ας Ἰουνίου 1941, μέχρι δηλαδὴ τῆς ἡμέρας τῆς ἐνάρξεως τῆς Γερμανικῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Ρωσίας, ὁ Κομμουνισμός, ὁ Ἐθνικοσοσιαλισμὸς καὶ ὁ Φασισμὸς ἦσαν κατὰ τύπους Σύμμαχοι, λόγῳ τοῦ Συμφώνου Μολότωφ - Ρίμπεντροπ, ἐν τούτοις ἡ ἐθνικὴ σύμπνοια μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἐθνικοφρόνων ὑπῆρξε τοιαύτη ὥστε οὗτοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ὑψώσουν τὴν βέβηλον χεῖρά των ἐναντίον τῆς Πατρίδος των. Πιθανῶς νὰ εἶχον λάβη καὶ σχετικὰς διαταγὰς ἐκ Μόσχας, ἡ ὁποία προφανῶς θὰ ἐστάθμιζεν ἐνδομύχως δεόντως τὴν Ρωσο-Γερμανικὴν λυκοφιλίαν.

Ἀπὸ τῆς 22ας Ἰουνίου 1941 καὶ ἐπέκεινα, οἱ Ἕλληνες Κομμουνισταί,

ἐν τῇ ὑποδουλωθείσῃ ἐν τῷ μεταξὺ Ἑλλάδι εἰς τοὺς τρεῖς Κατακτητάς, Βουλγάρους, Γερμανοὺς καὶ Ἰταλούς, ἐξ ἀδηρίτου ἀνάγκης, ὤφειλον νὰ ἐμφανίζωνται, ἐπί τι χρονικὸν διάστημα, ὡς συνεργαζόμενοι μετὰ τῶνἐθνικοφρόνων συμπατριωτῶν των.

* * *

Ἀφ' ἧς κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1941, ἡ Χώρα μας ὑπέκυπτεν ὑπὸ τὰ πλήγματα καὶ τῆς δευτέρας Αὐτοκρατορίας, μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1945, αἱ ἐκδηλώσεις ἐκ μέρους τῆς Σοβιετικῆς Ἡγεσίας πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν ὑπῆρξαν πλέον ἢ φιλόφρονες. Τεκμήριον ἀδιάσειστον περὶ τούτου ἀποτελεῖ ἡ ἐκπομπὴ τοῦ ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ τῆς Μόσχας τῆς 27ης Ἀπριλίου 1942, πρώτης ἐπετείου, θλιβερᾶς μὲν πλὴν ἐνδόξου, τῆς εἰσόδου τῶν Γερμανῶν εἰς Ἀθήνας. Ἐξύμνει τὴν Ἑλληνικὴν ἀνδρείαν, ἣν παρωμοίαζε πρὸς τὴν τῶν λεόντων. Διεκήρυσσεν ὅτι ἐπολεμήσαμεν ἄοπλοι ἐναντίον ἐνόπλων. Ἐξῆρε τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Ρωσικοῦ Λαοῦ πρὸς τὸν Ἑλληνικόν, ὅστις διὰ τῆς ἑξαμήνου ἀντιστάσεώς του παρέσχεν εἰς τὸν πρῶτον τὴν δυνατότητα ὀργανώσεωςἀμύνης τῶν ἐδαφῶν του (1).

Ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1941 μέχρι τοῦ θέρους τοῦ 1944, ἐνῷ ἡ ὑπόλοιπος Χώρα ὑφίστατο τὰ δεινὰ ἐκ τῆς Γερμανο-Ἰταλικῆς κατοχῆς, ἡ Μακεδονία ὅλως ἰδιαιτέρως, καθ' ὅλην αὐτὴν τὴν τριετίαν, ὑπέκειτο εἰς ἀπηνῆ γενοκτονίαν. Κατὰ τὸ τριετὲς τοῦτο χρονικὸν διάστημα, οἱ Βούλγαροι, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς Γερμανόφιλον Κυβέρνησιν, σφάζουν καὶ ἐξανδραποδίζουν τοὺς Ἕλληνας τῆς Μακεδονίας δι' ἴδιον λογαριασμόν, συνεχίζοντες τὰς παραδόσεις τοῦ Κρούμου καὶ τὰς βαρβαρότητας τοῦ 1904 ἐν Ἀγχιάλῳ καὶ Στενημάχῳ, τὰς σφαγὰς τοῦ κομητατζιδικοῦ ἀγῶνος, τὰς σφαγὰς καὶ τοὺς ἐμπρησμοὺς πόλεων τῶν πολέμων 1912 καὶ 1913, καὶ τοῦ πρώτου παγκοσμίου.

Κατὰ τὴν διάσκεψιν τῆς Τεχεράνης, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1943, ὁ Στάλιν κερδίζει μίαν ἐξαιρετικὴν διπλωματικὴν νίκην, τῆς ὁποίας τοὺς καρποὺς θὰ δρέψῃ ἀπὸ τοῦ ἑπομένου ἔτους καὶ ἔπειτα. Κατορθώνει νὰ παραπείσῃ τὸν Πρόεδρον Ρούσβελτ, ὅπως ματαιωθοῦν τὰ σχέδια τοῦ Τσῶρτσιλ περὶ ἀποβάσεως εἰς τὸν μυχὸν τῆς Ἀδριατικῆς (2). Ἀντ' αὐτῆς ἐγένετο κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἡ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδειχθεῖσα ἄσκοπος καὶ ματαία ἐπιβοηθητικὴ ἀποβατικὴ ἐνέργεια εἰς νότιον Γαλλίαν.

Κατὰ τὸ θέρος - φθινόπωρον τοῦ 1944, τὰ Σοβιετικὰ στρατεύματα εἰσβάλλουν εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ ἐγκαθιστοῦν εἰς Βουκουρέστι, Σόφιαν καὶ

1. Στρατηγοῦ Γυαλίστρα. «The Greek Nation once more stems a Barbarian Onslaught». Ἀθῆναι, 1950. Σελίδες 30 καὶ 39.

2. Chester Wilmot. «The Struggle for Europe». Collins 1953. Σελὶς 710, 711.

Βελιγράδι κομμουνιστικάς Κυβερνήσεις. Ἡ γενοκτονία τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὸ παιδομάζωμα, πρὸ τοῦ ὁποίου ὠχριᾷ τὸ παιδομάζωμα τῶν Σουλτάνων, ἐξακολουθεῖ μέχρι τῶν νικῶν Βίτσι - Γράμμου τοῦ 1949, ἀλλ' ἤδη πλέον ὄχι πρὸς ἴδιον ὄφελος τῶν Βουλγάρων, ἀλλὰ πρὸς γενικώτερον ὄφελος τοῦ Κομμουνισμοῦ.

Κατὰ τὰ Δεκεμβριανά, ἡ στάσις τοῦ ἐν Ἀθήναις Ρώσου Πρέσβεως ὑπῆρξεν ἄψογος. Ἄλλως τε εἰργάζοντο ὑπὲρ τοῦ κομμουνισμοῦ οἱ Ἀγγλο-Σάξωνες. Ὁ μὲν ἐπίσημος ραδιοφωνικὸς Σταθμὸς τοῦ Λονδίνου, κατὰ τοὺς μῆνας Σεπτέμβριον ἕως Δεκέμβριον 1944, ἐξύμνει τοὺς ἡρωϊσμοὺς τῶν Ἑλλήνων κομμουνιστῶν, οἵτινες ἔσφαζον τοὺς ἐθνικοφρόνους συμπατριώτας των, ὁ δὲ ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανὸς Πρέσβυς καταχειροκροτεῖτο ἅμα τῇ δημοσίᾳ ἐμφανίσει του ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ε.Α.Μ. - ΕΛΑΣ. Ὀφείλομεν χάριτας εἰς τὸν Βρεττανὸν στρατηγὸν Σκόμπυ, ὅστις κατώρθωσε νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος, ὅπερ ἐν Ἀθήναις κατ' οὐσίαν εἶχε περιορισθῆ τότε μεταξὺ πλατείας Κολωνακίου καὶ ξενοδοχείου Μεγάλης Βρεττανίας. Ὀφείλομεν χάριτας εἰς τὸν τότε Βρεττανὸν Πρωθυπουργὸν Winston Churchill, ἐλθόντα κατὰ τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1944 εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἐξουδετερώσῃ τὰ σφάλματα τοῦ Woodhouse. Ὀφείλομεν χάριτας εἰς τὸν Γενικὸν Γραμματέα τῆς Βρεττανικῆς Ἐργατικῆς Συνομοσπονδίας Citrine, ὅστις ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας, πρῶτος ἀπεκάλυψε καὶ διεκήρυξε τὴν Ἀλήθειαν. Τέλος ὀφείλομεν χάριτας εἰς τὸν ἀείμνηστον Βασιλέα ἡμῶν Γεώργιον Β', ὅστις, διὰ τῆς σθεναρᾶς ἐν Λονδίνῳ ἐπεμβάσεώς Του, ἀφύπνισε τὸν Βρεττανὸν Πρωθυπουργὸν ἐκ τοῦ ληθάργου του.

Κατὰ τὴν διάσκεψιν τῆς Γιάλτας, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1945, ὁ Στάλιν ἐξακολουθεῖ νὰ ἐμφανίζηται μετριοπαθής. Ὁ Τσῶρτσιλ προσπαθεῖ καὶ πάλιν, ἀργὰ ὅμως ἀπὸ Ἑλληνικῆς πλευρᾶς, νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ ζήτημα τῆς ἀποβάσεως εἰς τὴν Ἀδριατικήν [1].

Τὴν 29ην Ἀπριλίου 1945 ὁ Φύρερ τῆς Γερμανίας αὐτοκτονεῖ. Ἐπακολουθεῖ ἡ ἄνευ ὅρων παράδοσίς της. Αἱ προστριβαὶ μετὰ τῶν Σοβιέτ, δι' ἃς ὁ Τσῶρτσιλ ἀφιεροῖ ἴδιον κεφάλαιον, ἐντείνονται.

Κατὰ τὴν διάσκεψιν λοιπὸν τοῦ Πότσδαμ, τὸν Ἰούλιον τοῦ 1945, ὁ Στάλιν ἀπορρίπτει τὸ προσωπεῖον. Ἔχει πλέον ἤδη δρέψει τοὺς καρποὺς τῆς προαναφερθείσης διπλωματικῆς νίκης του κατὰ τὴν διάσκεψιν τῆς Τεχεράνης. Οἱ πεσσοὶ τοῦ στρατηγικοῦ ζατρικίου τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ τῶν Βαλκανίων ἔχουν ἐγκατασταθῆ συμφώνως πρὸς τὸ προδιαδεγραμμένον σχέδιον. Καθίσταται ἀπροκαλύπτως βάναυσος.

Εἰδικῶς διὰ τὴν Χώραν μας, οἱ προθέσεις τοῦ κομμουνισμοῦ εἶναι διτταί. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐζήτησε βάσεις εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου. Ἀφ' ἑτέρου, λόγῳ

---

1. Winston Churchill. «The Second World War». Τόμος VI, Κεφ. XXI, σελὶς 305.

τῆς ἀποτυχίας τοῦ Δεκεμβριανοῦ κινήματος, λυσσωδῶς ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ σχεδίου τῶν Ἀμερικανῶν καὶ τῶν Βρεττανῶν, περὶ διενεργείας ἐλευθέρων ἐκλογῶν ἐν Ἑλλάδι, τῇ ἐποπτείᾳ ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Μεγάλων Νικητῶν. Ἀφοῦ δὲν ἐπέτυχε, παρὰ τὰς ἐπιμόνους κατηγορίας κατὰ τῆς τότε Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, νὰ ματαιώσῃ τὴν διενέργειαν τῶν ἐκλογῶν καὶ τοῦ δημοψηφίσματος τοῦ 1946, ἠρνήθη νὰ ἀποστείλῃ Ρωσικὴν ἀντιπροσωπείαν (1). Ἰσχυρίζετο ὅτι ἡ ἐπέμβασις τῶν Ἄγγλων εἰς Ἑλλάδα κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1944 ἐπανέφερε τὸν Φασισμόν. Ἔκτοτε τὸ Κρεμλῖνον ἀπέβλεπεν εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ψυχροῦ πολέμου. Ἔκτοτε ἀπηχθάνετο τὴν ἐπικράτησιν ὁμαλότητος ἐν Ἑλλάδι. Προετίμα τὴν ἀναταραχήν.

* * *

Θὰ συνοψίσωμεν κατωτέρω, εἰς ἐλαχίστας γραμμάς, τὸν φόρον τοῦ αἵματος, τὸν ὁποῖον κατὰ τὸν τρέχοντα αἰῶνα κατέβαλε τὸ Ἔθνος μας.

Κατὰ τὰ ἔτη 1903 - 1908, ἔχουν πιστοποιηθῆ ὑπὸ τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, καὶ ὑπὸ ἄλλων πηγῶν, 1284 φόνοι Ἑλλήνων προκρίτων, διδασκάλων καὶ κληρικῶν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, κυρίως ἐν τῇ Δυτικῇ Μακεδονίᾳ.

Κατὰ τὸ ἔτος 1906 καὶ μεταγενεστέρως, ὑπολογίζονται εἰς 100.000, ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ρωμυλίᾳ καὶ λοιπῇ Βουλγαρίᾳ τὰ θύματα, εἴτε ἐκτοπισθέντα, εἴτε τινὰ καὶ δολοφονηθέντα, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διαρπαγῆς καὶ λεηλασίας τῶν περιουσιῶν Ἑλλήνων ἰδιωτῶν, ἐκκλησιῶν, μοναστηρίων, ὀρφανοτροφείων καὶ λοιπῶν Ἑλληνικῶν Ἱδρυμάτων.

Κατ' ἀμφοτέρους τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ 1912 καὶ τοῦ 1913, τὰ θύματα ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν ἀνῆλθον εἰς 25.000 νεκροὺς καὶ τραυματίας.

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν περὶ τὰς 60.000 γηγενῶν Ἑλλήνων ἐκ Θράκης καὶ Μακεδονίας ἐσφαγιάσθησαν εἴτε ἐστερήθησαν παντὸς ἀγαθοῦ ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων, διαρκοῦντος τοῦ μεταξὺ τῶν δύο πολέμων 1912 καὶ 1913 χρονικοῦ διαστήματος.

Κατὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, ἀσχέτως τῶν 490.063 θυμάτων τῆς Τουρκικῆς θηριωδίας, τὰ ὁποῖα λεπτομερῶς καὶ ἐμπεριστατωμένως καθορίζει ἡ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου δημοσιευθεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ ἔτος 1919 «Μαύρη Βίβλος», τὰ ἐκ τῆς κατοχῆς τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης κατὰ τὴν περίοδον 1916 - 1918 ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων ποικίλης μορφῆς θύματα, εἴτε σφαγιασθέντα, εἴτε στερηθέντα παντελῶς τῆς περιουσίας των καὶ ἐκτοπισθέντα ἀνῆλθον εἰς 150.000.

---

1. James Byrnes. «Speaking Frankly». Harper. Σελ. 72 - 79.

Κατὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον τὰ θύματα ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν, τὰ θύματα τῶν μετόπισθεν συνεπείᾳ τῆς 'Ιταλο - Γερμανο - Βουλγαρικῆς κατοχῆς ἐκ πείνης, βομβαρδισμῶν, ἐκτοπισμῶν, ἐπιδημιῶν κ.τ.λ. συμποσοῦνται εἰς 407.477 φονευθέντας ἢ θανόντας, καὶ εἰς 47.290 τραυματίας. Σύνολον 455.267.

Κατὰ τὸν διεξαχθέντα ἐν συνεχείᾳ ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ Κομμουνισμοῦ μέχρι τοῦ κατὰ τὸ 1949 πέρατος τούτου συνεπείᾳ τῆς νίκης Βίτσι - Γράμμου τὰ θύματα ἀνῆλθον ὡς ἀκολούθως: φονευθέντες 154.561, τραυματίαι 27.682. Σύνολον 182.243. Βιαίως ἀπαχθέντες 37.856. Ἄστεγοι ἐκτοπισθέντες βιαίως ἢ ἑκουσίως ἐγκαταλείψαντες τὰς ἑστίας των 730.000 περίπου. 'Απορφανισθέντα πατρὸς τέκνα 226.301. 'Απορφανισθέντα μητρὸς τέκνα 77.427. 'Απορφανισθέντα ἀμφοτέρων τῶν γονέων τέκνα 36.185.

'Από τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1917, ἐκρήξεως τῆς κομμουνιστικῆς ἐπαναστάσεως, ἐν Ρωσίᾳ περὶ τὰς 650.000 ὁμογενῶν ἐγκατεστημένων εἰς τὰ ἀχανῆ ἐδάφη τῆς Αὐτοκρατορίας εἴτε ἐξετοπίσθησαν, εἴτε συνεκεντρώθησαν εἰς στρατόπεδα συγκεντρώσεως, στερηθέντες παντελῶς τῶν ἀγαθῶν των.

Μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν κατὰ τὸ ἔτος 1946 τοῦ Κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος ἐν Ρουμανίᾳ περὶ τὰς 60.000 'Ελλήνων ἐστερήθησαν τῶν ἀγαθῶν των εἴτε καὶ ἐξετοπίσθησαν.

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην ἐπισυνάπτεται λεπτομερὴς Πίναξ τῶν «Θυσιῶν τοῦ 'Ελληνισμοῦ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΟΛΙΤΙΚΟ - ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΜΟΡΦΗΣ

Μὲ βάσιν τὰς ἐν τῷ Προλόγῳ ἐκτεθείσας ἀπόψεις, τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν συντόμευσιν τῆς παρούσης μελέτης θέλομεν περιορισθῆ κατωτέρω εἰς διατύπωσιν ἀπόψεων ἀφορουσῶν μόνον ζητήματά τινα χρήζοντα, κατὰ τὴν γνώμην μας, ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως καὶ διασαφηνίσεως.

* * *

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς 'Αλβανίας ἐκ μέρους τῆς 'Ιταλίας, κατὰ τὰς ἀρχὰς 'Απριλίου 1939, αἱ Κυβερνήσεις τῆς Μεγάλης Βρεττανίας καὶ τῆς Γαλλίας εἶχον προβῆ, αὐθορμήτως, τὴν 13ην 'Απριλίου ἰδίου ἔτους, εἰς δηλώσεις, δι' ὧν ἠγγυῶντο, ἄνευ οὐδενὸς ἀνταλλάγματος, τὴν ἀκεραιότητα τῶν 'Ελληνικῶν ἐδαφῶν, ἔναντι οἱασδήποτε καὶ ὁθενδήποτε ἐπιβουλῆς.

Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1939 ἐπετίθετο ἡ Γερμανία κατὰ τῆς Πολωνίας καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐγενικεύετο ἡ διεθνὴς σύρραξις. Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις εἶχεν ὁρίση τὸν Στρατάρχην Weygand Ἀρχιστράτηγον τῶν ἐν Συρίᾳ Γαλλικῶν Στρατευμάτων καὶ Ἀρχηγὸν τοῦ Θεάτρου ἐπιχειρήσεων τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Βάσει λοιπὸν τῶν Βρεττανο-Γαλλικῶν ἐγγυήσεων τῆς 13ης Ἀπριλίου 1939, καὶ κατόπιν προσκλήσεως ἐκ μέρους τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, εἶχον διεξαχθῆ συνεννοήσεις μεταξὺ τοῦ Ἕλληνος Γεν. Επιτελάρχου Παπάγου καὶ τῶν Γάλλων Στραταρχῶν Gamelin καὶ Weygand πρὸς ἐγκατάστασιν περικεχαρακωμένου στρατοπέδου ἐν Θεσσαλονίκῃ, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ 1916. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ δυνάμεναι νὰ διατεθοῦν, ἐνδεχομένως, ἐκ μέρους τῶν Γάλλων, δυνάμεις ἦσαν ἀνεπαρκεῖς, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Στρατηγὸς Μεταξᾶς, μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου του, ἠρνεῖτο κατηγορηματικῶς, λίαν ὀρθῶς, τὴν συγκατάθεσίν του πρὸς ἀπόβασιν Γαλλικῶν ἢ Βρεττανικῶν Δυνάμεων, ἐφόσον αὗται δὲν θὰ ἦσαν ἐπαρκεῖς. Ἡ ἐγκατάστασις περικεχαρακωμένου Στρατοπέδου ἐν Θεσσαλονίκῃ θὰ ἦτο εὐμενὴς διὰ τὰ Τουρκικὰ συμφέροντα, καθόσον θὰ προσείλκυεν, ἐνδεχομένως, τὴν Γερμανικὴν ἐπίθεσιν πρὸς Θεσσαλονίκην καὶ θὰ ἀπέτρεπε τοιαύτην κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἐξ ἄλλου, οἱ Τοῦρκοι ἀσμένως θὰ ἔβλεπον τοὺς Γάλλους ἐγκαταλείποντας τὴν Συρίαν, ἐφ' ἧς ἐστρέφοντο αἱ βλέψεις των. Ὁ Τοῦρκος Στρατάρχης Φεβζῆ Τσακμὰκ ,ἐνθαρρυνθεὶς ἀπὸ τὴν κατὰ σύστημα ἐνδοτικότητα, τὴν ὁποίαν ἐπεδεικνύομεν τὸ πρῶτον ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς συνάψεως τοῦ ἑτεροβαροῦς εἰς βάρος μας Ἑλληνο-Τουρκικοῦ Συμφώνου τῆς 14ης Σεπτεμβρίου 1933, καὶ μεταγενεστέρως διὰ τῶν νεωτέρων Συμφώνων, καὶ θεωρήσας ὅτι δικαιοῦται νὰ μᾶς κηδεμονεύῃ, χωρὶς νὰ ζητηθῇ ἡ γνώμη του, παρεμβαίνει ἰταμῶς ὡς διαιτητὴς καὶ κηδεμὼν τῆς Χώρας μας. Παρεμβαίνει αὐτεπαγγέλτως διὰ νὰ μᾶς ὑποδείξῃ τὸ συμφέρον μας, νὰ συγκατατεθῶμεν δηλαδὴ νὰ μεταφερθοῦν τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα ἐκ Συρίας εἰς Θεσσολονίκην. Εὐτυχῶς, κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Στρατηγὸς Μεταξᾶς, ἐξαγαγὼν ἐπωφελῆ διδάγματα ἐκ τῶν παρ' αὐτοῦ διαπραχθέντων σφαλμάτων κατὰ τὰ ἔτη 1916—1917, ἀπορρίπτει τὰς Τουρκικὰς συμβουλάς. Ὁ συγγραφεὺς Κορόζης (1), λίαν προσφυῶς τιτλοφορεῖ σχετικὸν Κεφάλαιον : «Ἡ ἐπίπληξίς μας ὑπὸ τοῦ Τούρκου Στρατάρχου χάριν τοῦ ἀμοιβαίου συμφέροντος».

* * *

Ἐν πρώτοις ὁ ἐναντίον τῆς Ἰταλίας πόλεμος. Ἀπορρίψαντες τὸ ἰταμὸν τελεσίγραφον τοῦ Μουσολίνι τῆς νυκτὸς τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940, καὶ ἀντιμετωπίσαντες, ἀρχικῶς, τὰς φασιστικὰς λόγχας, ἀπεδύθημεν εἰς ἀγῶνα

1. Κορόζη. Σελὶς 530

ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἑστιῶν. Διὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον, τῆς ἀμύνης τοῦ πατρῴου ἐδάφους, ὀφείλομεν χάριτας εἰς τοὺς Βρεττανούς. Οὗτοι εἶχον ἀποστείλει, ἐκ τῶν ὑστερημάτων των, μικράν τινα ἀεροπορικὴν ἐνίσχυσυν, δυναμένην νὰ χαρακτηρισθῇ καὶ ὡς συμβολικήν, εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς παρ' αὐτῶν αὐτοβούλως παρασχεθείσης ἐγγυήσεως, τὴν 13ην 'Απριλίου 1939, περὶ ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος τῆς Χώρας μας, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Γάλλων. Συνεπείᾳ τῆς τοιαύτης ἐγγυήσεως, ἅμα τῇ ἐνάρξει τῶν ἐχθροπραξιῶν, εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὰ ἐδάφη μας ἀσθενεῖς τινες Βρεττανικαὶ ἀεροπορικαὶ δυνάμεις. Τὴν τοιαύτην ἐγκατάστασιν, ὡς καὶ τὴν δρᾶσιν τούτων, ἀποκλειστικῶς ἐν τῷ 'Ελληνο - 'Ιταλικῷ θεάτρῳ ἐπιχειρήσεων, εἶχε σιωπηρῶς ἀνεχθῆ ἡ Γερμανία.

Καθ' ὃν τρόπον, καθ' ἃ ἐξετέθη ἤδη, οἱ δύο Γάλλοι Στρατάρχαι Γκαμελὲν καὶ Βεϋγκὰν μᾶς ἐπίεζον, καὶ ὁ Τοῦρκος Σῦρατάρχης Φεβζῆ Τσακμὰκ μᾶς ἐπέπληττεν, κατὰ 'Οκτώβριον—Νοέμβριον 1939, ἵνα δεχθῶμεν τὴν ἐγκατάστασιν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Θεσσαλονίκης τῶν ἐν Συρίᾳ τότε εὑρισκομένων ἀνεπαρκῶν Γαλλικῶν δυνάμεων, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, μεταγενεστέρως, ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις, ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1940, μᾶς ἐπίεζεν ὅπως δεχθῶμεν τὴν ἀπόβασιν, εἰς 'Ελληνικοὺς λιμένας, ἀνεπαρκῶν χερσαίων Βρεττανικῶν δυνάμεων. 'Απόβασις δὲ Βρεττανικῶν χερσαίων δυνάμεων εἰς 'Ελληνικοὺς λιμένας ἐσήμαινεν ἐπίσπευσιν τῆς Χιτλερικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Χώρας μας.

Εὐτυχῶς διὰ τὸ Ἔθνος μας, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος, καὶ ἡ Πολιτικὴ καὶ Στρατιωτικὴ 'Ηγεσία τῆς Χώρας μας, ὀρθῶς διεῖδον τὰ 'Ελληνικὰ συμφέροντα καὶ ἀντέτασσον συστηματικὴν καὶ κατηγορηματικὴν ἄρνησιν πρὸς τὴν Βρεττανικὴν Κυβέρνησιν, ἐπιζητοῦσαν ἐπιμόνως τὴν ἀπόβασιν ἀνεπαρκῶν χερσαίων δυνάμεων ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1940. 'Ο Στρατηγὸς Μεταξᾶς συγκατετίθετο εἰς τὴν ἀπόβασιν ἑνὸς ἐλαχίστου ὁρίου ἐννέα Μεραρχιῶν, ἄλλως ἐθεώρει οἱανδήποτε ἀπόβασιν ὡς ἄσκοπον πρόκλησιν κατὰ τοῦ Χίτλερ.

'Ο ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ Στρατηγοῦ Μεταξᾶ, φθίνοντος τοῦ 'Ιανουαρίου 1941, καὶ ἡ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Φεβρουαρίου εἴσοδος Γερμανικῶν «κεραιῶν» εἰς Βουλγαρίαν, ἀνατρέπει ἄρδην τὴν κατάστασιν. 'Εκ τῶν 'Απομνημονευμάτων τοῦ Βρεττανοῦ Πρωθυπουργοῦ προκύπτουν σαφῶς αἱ παραισθήσεις καὶ ἡ ἀνεδαφικότης, ὑφ' ἧς κατείχοντο οἱ δύο Βρεττανοὶ Πολιτικοὶ 'Ηγέται, ὁ Οὐΐνστον Τσῶρτσιλ καὶ ὁ Ἧντεν, περὶ τῶν προθέσεων τῆς Νοτιοσλαυΐας καὶ τῆς Τουρκίας. 'Ενυπνιάζοντο, κατὰ Μάρτιον εἰσέτι τοῦ 1941, δηλαδὴ καὶ μετὰ τὴν συμπαιγνίαν εἰσέτι τῆς ὑπογραφῆς τῆς Βουλγαρο - Τουρκικῆς Συμφωνίας τῆς 17ης Φεβρουαρίου 1941, τὴν σύμπραξιν κατὰ τοῦ Χίτλερ ἑβδομήκοντα 'Ελληνο - Νοτιοσλαυο - Τουρκικῶν Μεραρχιῶν.

Ταῦτα λοιπὸν ἐν ὀλίγοις ὅσον ἀφορᾷ, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἀπόρριψιν τοῦ

Ἰταλικοῦ τελεσιγράφου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν διεξαχθέντα ἑξάμηνον ἀγῶνα κατὰ τῶν Ἰταλῶν. Ὡς κατακλεὶς προκύπτει τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἡ Χώρα μας ὀφείλει ἀναμφισβήτητον εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν Μεγάλην Βτεττανίαν διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν οἰκονομικὴν καὶ πολεμικὴν βοήθειαν, διαρκοῦντος τοῦ κατὰ τῆς Ἰταλίας πολέμου, ἐκ μέρους ταύτης. Ναὶ μὲν παρέσχομεν, διαρκοῦντος τοῦ κατὰ τῆς Ἰταλίας πολέμου, μέχρι τῆς 6ης Ἀπριλίου 1941, ἀναμφισβητήτους ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὸν Κοινὸν Ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας, ὃν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διεξῆγον ἀποκλειστικῶς μόνον δύο Ἔθνη, τὸ Βρεττανικὸν καὶ τὸ Ἑλληνικόν, πλὴν ὅμως, αἱ ἀνεκτίμητοι αὗται ὑπηρεσίαι ἀπέρρεον ὡς ἀναπόφευκτος συνέπεια τοῦ καθήκοντος ὅπερ μᾶς ἐπέβαλλεν ἡ ἄμυνα ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἑστιῶν, ἡ ἄμυνα τῆς ἐδαφικῆς μας ἀκεραιότητος, αἱ μακραίωνες παραδόσεις μας.

* * *

Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα προκειμένης τῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς Γερμανικῆς εἰσβολῆς κατὰ τὴν 6ην Ἀπριλίου 1941.

Ἡ ἀπόρριψις τοῦ Χιτλερικοῦ τελεσιγράφου τοσούτῳ μᾶλλον ἀποτελεῖ τίτλον τιμῆς διὰ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ὅπερ καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, ὡς καὶ κατὰ τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1940, ὁμοθύμως σύσσωμον ἠκολούθησε τὸν Βασιλέα του, καθόσον ἡ τότε Βρεττανικὴ Κυβέρνησις, ἀναγνωρίζουσα τὰς εἰς αἷμα θυσίας μας καὶ τὰς προσφερθείσας μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑπηρεσίας μας, ἐπανειλημμένως μᾶς εἶχε γνωρίση ὅτι ἤμεθα ἐλεύθεροι νὰ δεχθῶμεν τὸ νέον τελεσίγραφον. Ὀφείλει νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι ἡ τοιαύτη συγκατάθεσις ἀποτελεῖ ἐπίσης τίτλον τιμῆς καὶ διὰ τὸν τότε Βρεττανὸν Πρωθυπουργόν, ὅστις δεόντως ἐξαίρει τὴν δρᾶσιν, καὶ ἐκφράζει ἀπεριφράστως τὸν θαυμασμόν του πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς Ἐνόπλους Δυνάμεις. Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως, ἀπορρίψαντος τὸ Γερμανικὸν τελεσίγραφον, δὲν ἀπετέλει μονομερῆ ἐκδήλωσιν πλατωνικοῦ ἰδεαλισμοῦ. Δὲν ἐπεδείκνυε μόνον μίαν ἀνωτέραν προσήλωσιν πρὸς τὰ Ἰδεώδη τῆς Ἐλευθερίας. Ἀπετέλει ἐν ταυτῷ ἐνέργειαν ἀπολύτως ρεαλιστικήν. Μὴ αὐταπατώμεθα. Τὸ Γερμανικὸν Ἐπιτελεῖον ἕτοιμον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πρὸς ἐξόρμησιν ἐναντίον τῶν Σοβιέτ, καὶ σχεδιάζον προέλασιν πρὸς Κασπίαν, πέραν καὶ τοῦ Σταλινγκράδ, δὲν θὰ ἦτο τόσο ἀφελὲς ὥστε νὰ ἀφήση τὴν δεξιὰν πτέρυγα, τὴν νοτίαν, τῆς Γερμανικῆς παρατάξεως ἐκτεθειμένην εἰς τὰς ἀγαθὰς διαθέσεις τῶν ἀντιπάλων, τῶν Βρεττανῶν. Ἡ κατοχὴ τῆς Χώρας μας καὶ πάλιν θὰ ἐπραγματοποιεῖτο. Ἐφ' ὅσον δὲ ὁ Ἑλληνικὸς Λαός, κατὰ συντριπτικὴν πλειοψηφίαν, ἀπέδειξεν ἀπέχθειαν συνεργασίας μετὰ τοῦ Κατακτητοῦ, ὁ τελευταῖος οὗτος καὶ πάλιν θὰ ἀντέδρα, ὡς ἀντέδρασε. Θὰ ὑφίστατο καὶ πάλιν ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς τὰ ὅσα ὑπέστη, κατόπιν τῆς γενομένης ἀπορρίψεως,

καὶ θὰ ἐστερεῖτο τῶν σχετικῶν τίτλων τιμῆς. Δικαίως θὰ ἠδύνατο νὰ διερωτηθῇ τις : καὶ πρὸς τί οἱ τίτλοι τιμῆς ; Εἰς τὸ το.οῦτον ἐρώτημα θὰ ἐδίδομεν τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν : Ἐν πρώτοις μὴ λησμονῶμεν ὅτι χάρις εἰς τὴν ἑξάμηνον ἀντίστασίν μας ἐματαιώθη ἡ διεκδίκησις τοῦ Στάλιν ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως καὶ Θεσσαλονίκης. Μὴ λησμονῶμεν ἐπίσης ὅτι, μᾶς ἀπεδόθη ἡ Δωδεκάνησος. Τὸ ὅτι μεταγενεστέρως ἡ μὲν Βρεττανικὴ Συντηρητικὴ Κυβέρνησις ἐπεδείξατο ἀπέναντι τοῦ Ἔθνους μας ἀδικαιολόγητον ἀγνωμοσύνην, ἡμεῖς δὲ ἐπεδείξαμεν ἀνικανότητα νὰ ἀξιοποιήσωμεν πληρέστερον τοὺς τοιούτους τίτλους, καὶ τὸ ὅτι, ὡς κύριον ἀντικειμενικὸν πολιτικὸν σκοπὸν εἴχομεν θέσει, κατὰ τὰ ἔτη 1944—45, τὴν ματαίωσιν τῆς ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, ἣν ματαίωσιν τεχνηέντως ὑπεδαύλιζεν καὶ ἡ Βρεττανικὴ Διπλωματία, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Δημιουργὸς τῶν τοιούτων τίτλων ἔσφαλε. Δὲν ἀπετέλεσε σφάλμα ἡ ἀπόρριψις τοῦ Γερμανικοῦ τελεσιγράφου. Σφάλμα ἀπετέλεσεν ἡ συγκατάθεσις ἀποβάσεως εἰς Ἑλλάδα κατὰ μῆνα Μάρτιον 1941 ἀνεπαρκῶν Βρεττανικῶν δυνάμεων. Ἐὰν εἴχομεν ἐμμείνει εἰς τὴν ἄρνησιν ἀποβάσεως ἀνεπαρκῶν Βρετνανικῶν δυνάμεων, ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν θὰ ἐξησθένει ἐπικινδύνως τὸ μέτωπον τῆς Ἀφρικῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ ἀπηλλάσσετο ἡ Χώρα μας τῶν ἐπενεχθεισῶν καταστροφῶν ἐκ μέρους τῆς Γερμανικῆς Ἀεροπορίας καὶ τῆς ἀπηνοῦς διώξεως ἐναντίον τῶν ἐπανεπιβιβαζομένων Βρεττανῶν πρὸς ἐγκατάλειψιν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ μετάβασιν εἰς Κρήτην.

Ὡς ἐμμέσως συνάγεται ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων Churchill, ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις λίαν ἀσμένως θὰ ἤκουε μίαν κατηγορηματικὴν Ἑλληνικὴν ἄρνησιν περὶ ἀποβάσεως χερσαίων Βρεττανικῶν δυνάμεων κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1941. Μία τοιαύτη κατηγορηματικὴ ἄρνησις ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως Κορυζῆ θὰ ἀπετέλει δικαιολογητικὸν τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως ἔναντι τῶν Μελῶν τῆς Κοινοπολιτείας.

Ἐν μεγίστῃ συντομίᾳ, αἱ συνέπειαι ἐκ τῆς ἀπορρίψεως ἀμφοτέρων τῶν τελεσιγράφων ὑπῆρξαν αἱ ἀκόλουθοι : α') Ἡ ἀναχαίτισις τῆς Χιτλερικῆς Στρατιᾶς Φὸν Πάουλους πρὸ τῶν ἐπάλξεων τοῦ Στάλινγκραδ, διαρκοῦντος τοῦ χειμῶνος 1941—42. β') Ἡ ἄμυνα τῆς Κρήτης. Αὕτη ἐπέφερε τοιαύτην αἱμορραγίαν εἰς τὰς Χιτλερικὰς μονάδας Ἀλεξιπτωτιστῶν, ὥστε ἐν τέλει, τὸ Γερμανικὸν Ἐπιτελεῖον ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς καταλήψεως τῆς Κύπρου, ἥτις εἶχε προγραμματισθῆ. Οὕτως ἐματαιώθη καὶ ἡ μεταπήδησις ἐκ Κύπρου εἰς Συρίαν, μὲ ἄγνωστα ἐπακόλουθα διὰ τὴν στάσιν ἣν θὰ ἐτήρει ἡ μέχρι τοῦ 1944 ἀμφιρρέπουσα Τουρκία. Ὡς γνωστὸν τὴν ἄμυναν ἐν Κρήτῃ διεξήγαγον καὶ οἱ Κρῆτες. Ἐὰν ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος εἶχε λιποψυχήσει, καὶ εἶχε συνθηκολογήσῃ, καὶ παρέμενεν αἰχμάλωτος τῶν Γερμανῶν,θὰ ἐματαιοῦτο ἡ διεξαγωγὴ οἱασδήποτε ἀμύνης.Καὶ αὐταὶ εἰσέτι αἱ προεγκατεστημέναι ἐν Κρήτῃ ἀνεπαρκέσταται Βρεττανικαὶ δυνάμεις θὰ ἠναγκά-

ζοντο νὰ συνθηκολογήσουν, καὶ νὰ αἰχμαλωτισθοῦν, εἰς βάρος τῆς περαιτέρω ἀμύνης τῆς Βορείου 'Αφρικῆς. γ') 'Η συμβολὴ τῶν 'Ενόπλων Δυνάμεών μας εἰς 'Αλαμέϊν καὶ Ρίμινι. δ') 'Η συμβολὴ τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ πολεμικοῦ μας Στόλου, ὅστις ἔγραψε λαμπρὰς σελίδας δόξης. ε') Πιθανώτατα ὁ 'Ελληνικὸς Λαὸς θὰ ἐπαραδειγματίζετο κακῶς ἐκ μιᾶς ὑποταγῆς τοῦ Βασιλέως Του πρὸ τοῦ Χίτλερ, καὶ δὲν θὰ ἐπεδείκνυε τὴν ἀξιοπρεπῆ στάσιν ἣν ἐπεδείξατο, συμβαλών, διὰ τῶν δολιοφθορῶν εἰς τὰ μέσα συγκοινωνίας, εἰς παρακώλυσιν τοῦ ἐφοδιασμοῦ τῆς περιφήμου Στρατιᾶς Ρόμμελ.

* * *

'Ο 'Αρχηγὸς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ 'Επιτελείου Βρεττανὸς Στρατάρχης 'Υποκόμης Alanbrooke, ἀναγράφων ἐν τῷ ἡμερολογίῳ του τὴν σημασίαν τῆς ναυμαχίας τοῦ Ταινάρου, τὴν ἀποχώρησιν τῶν Βρεττανικῶν στρατευμάτων ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς 'Ελλάδος, καὶ τέλος τὴν διακοπὴν τῆς ἀμύνης τῆς νήσου Κρήτης, συνεπάγεται τὰ ἀκόλουθα (1) : «. . . Παρὰ ταῦτα, ἡ γενναιόφρων στάσις τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ἐν τῇ 'Ανατολικῇ Μεσογείῳ, » κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἔτους τούτου, ἔσχε συνεπείας, αἵτινες, καίτοι μὴ προβλεφθεῖσαι, ἐν τούτοις ἔβλαψαν περισσότερον τοὺς Γερμανοὺς ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς Βρεττανούς. 'Ο Χίτλερ εἶχεν ἀποφασίσει τὴν κατὰ τῆς Ρωσίας ἐπίθεσίν του. 'Ο ἀντιπερισπασμὸς εἰς ὃν ἀπεδύθη, ἐπιτεθείς, ἵνα ἀνατρέψῃ τὴν Νοτιοσλαυϊκὴν καὶ 'Ελληνικὴν ἀντίστασιν, καὶ ἵνα ἀπορρίψῃ τοὺς Βρεττανοὺς ἐκ τῆς 'Ελλάδος καὶ ἐκ τῆς Κρήτης, τὸν ἠνάγκασε εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τεθωρακισμένων μηχανοκινήτων καὶ ἐναερίων στρατευμάτων. Καίτοι, αἱ χρησιμοποιηθεῖσαι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δυνάμεις ἀπετέλουν ἓν πολλοστημόριον τοῦ συνόλου τῶν ἀκαταμετρήτων Γερμανικῶν στρατευμάτων, καὶ τῶν στρατευμάτων τῶν Δορυφόρων, ἅτινα συνεκεντροῦντο ἐπὶ τοῦ Δυτικοῦ Ρωσικοῦ Μετώπου, ἐν τούτοις ὁ ἀντιπερισπασμὸς οὗτος ΕΠΕΒΡΑΔΥΝΕ ΤΗΝ ΕΞΑΠΟΛΥΣΙΝ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΕΠΙΘΕΣΕΩΣ. 'Η τολμηρὰ Βρεττανικὴ ἐπίθεσις ἐν Μέσῃ 'Ανατολῇ ἐπροξένησεν εἰς τὴν Γερμανικὴν 'Ηγεσίαν ἐντύπωσιν, ὑπερβάλλουσαν τὴν πραγματικότητα, περὶ τῶν διατιθεμένων ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ Βρεττανικῶν δυνάμεων, καὶ οὕτως ἀπετράπη ἡ κατὰ τῆς Τουρκίας ἐπίθεσις καὶ διεσώθησαν αἱ πετρελαιοπηγαὶ τῆς Μέσης 'Ανατολῆς καὶ ἡ νοτία πτέρυξ τῆς Ρωσικῆς παρατάξεως. Τὴν 22αν 'Ιουνίου ἀνυπομονῶν ὁ Γερμανὸς Δικτάτωρ ἐξαπέλυε τὴν κατὰ τῶν Σοβιὲτ ἐπίθεσιν. 'Η ἐκ μέρους τῆς Μεγάλης Βρεττανίας κυριαρχία τῶν θαλασσῶν ἔφρασσε τὴν κάθοδον τοῦ ἀντιπάλου δι' Εὐρώπης πρὸς τὴν νότιον 'Ασίαν καὶ 'Αφρικήν, καὶ ἠνάγκασε

1. Arthur Bryant. «The Turn of the Tide 1939 - 1943». Collins. Σελ. 248-9.

» τοῦτον ν' ἀκολουθήσῃ τὴν πρὸς 'Ανατολὰς ὁδόν, ἣν εἶχε ἀκολουθήσει καὶ » ὁ Μέγας Ναπολέων, διὰ μέσου τῶν ἀχανῶν Ρωσικῶν στεππῶν».

* * *

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν μεταγενεστέρως διατυπωθεῖσαν ἐκ μέρους τοῦ κ. Eden κακόπιστον μομφὴν ἐναντίον τοῦ Ἕλληνος 'Αρχιστρατήγου, μομφὴν καταχωρηθεῖσαν ἀτυχῶς καὶ ἐν τῇ ἐπισήμῳ 'Εκθέσει τοῦ Βρεττανικοῦ 'Επιτελείου, περὶ ἀθετήσεως γενομένης συμφωνίας μεταξὺ Παπάγου—Dill, πρὸς σύμπτυξιν εἰς τὴν στρατηγικὴν γραμμὴν τοῦ 'Αλιάκμονος, καὶ τῶν ἐκ τῆς τοιαύτης δῆθεν ἀθετήσεως προκυψασῶν συνεπειῶν, θὰ ἐπικαλεσθῶμεν σχετικῶς τὴν γνώμην τοῦ 'Υπαρχηγοῦ τοῦ Βρεττανικοῦ 'Επιτελείου Στρατηγοῦ Sir John Kennedy (1). Οὗτος ἐπὶ λέξει ἀναφέρει τὰ ἀκόλουθα : «Ὁ » Dill εἶπεν ὅτι, κατὰ τὴν δευτέραν ἐπίσκεψίν των εἰς 'Ελλάδα (σ.σ. μετὰ » τοῦ Eden), ὅτε ἀντελήφθη τὴν κακοπιστίαν (breach of faith) τοῦ Πα- » πάγου, ἐβεβαιώθη ὅτι τὸ σχέδιον εἶχε καταστῆ ὁριστικῶς ἀνεδαφικὸν » (unsound) ἀλλ' ἤμεθα ἤδη τόσον περιπεπλεγμένοι ὥστε δὲν ἠδυνάμεθα » νὰ ἀποσυρθῶμεν. Δὲν εἶχον πληροφορηθῆ προγενεστέρως τὰς λεπτομε- » ρείας τῶν γενομένων συμφωνιῶν ἐν 'Ελλάδι, ἀλλὰ πιστεύω ὅτι, καὶ ἐὰν » εἰσέτι ὁ Παπᾶγος εἶχε παραμείνει συνεπὴς εἰς τὴν πρώτην συμφωνίαν, ἡ » τελικὴ ἔκβασις τῶν ἐπιχειρήσεων θὰ ἦτο πιθανώτατα ἡ αὐτή. Νομίζω ὅτι » καὶ ὁ Dill, ἐν τέλει, συνεφώνησε πρὸς τοῦτο, ἤδη ὅτε γνωρίζομεν ἐκ τῶν » ὑστέρων τὸ βάρος καὶ τὰς δυνάμεις τῆς Γερμανικῆς ἐπιθέσεως».

Καὶ ταῦτα μὲν δημοσιεύει ἐν ἔτει, 1957, ὁ ἁρμόδιος πρὸς τοῦτο Βρεττανὸς Στρατηγός. 'Επὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὁ ὑποφαινόμενος εἶχε διατυπώσει τὴν ἀκόλουθον γνώμην ἀπὸ τοῦ ἔτους 1946(2). «Φαντασθῶμεν ποία αὔξησις » τοῦ 'Ιταλικοῦ γοήτρου θὰ ἐπήρχετο, ἐάν, φθίνοντος τοῦ 'Ιανουαρίου, ἡ » 'Ελληνικὴ Στρατιὰ συνεπτύσσετο ἐπὶ τῆς Πίνδου καὶ τοῦ 'Αλιάκμονος, » ὡς οἱ κανόνες τῆς ὀρθοδόξου Στρατιωτικῆς Τέχνης ἐπέβαλλον. Οἱ κανό- » νες οὗτοι ἰσχύουν ὅταν οἱ δύο ἀντίπαλοι εἶναι περίπου ἰσόπαλοι. Οἱ κανό- » νες ὅμως τοῦτοι εἶναι διαφορετικοί, ὅταν ἓν μικροσκοπικὸν Ἔθνος, καὶ » τὸ Ἔθνος τοῦτο ὀνομάζεται ΕΛΛΑΣ, ἀντιμετωπίζει δύο Κολοσσούς, ὧν » Κολοσσῶν, ναὶ μὲν τοῦ ἑνὸς οἱ πόδες ἦσαν ἐξ ἀργίλλου, τοῦ ἑτέρου ὅμως ο » πόδες ἦσαν χαλύβδινοι. 'Οφείλομεν, λοιπόν, χάριτας, εἰς τὸ ὅτι, κατὰ τὴν πε- » ρίπτωσιν ταύτην, ἡ 'Ανωτάτη Στρατιωτικὴ 'Ηγεσία, ὀρθῶς διερμηνεύουσα » τὴν ἀσκουμένην ἐξωτερικὴν πολιτικήν, ἀντέταξεν ἄρνησιν εἰς πᾶσαν ἰδέαν

---

1. Major General Sir John Kennedy. «The Business of War.» Hutchinson. 1957. Σελὶς 101.

2. Στρατηγοῦ Γυαλίστρα. «Ἡ 'Ελλὰς εἰς τὸν τελευταῖον πόλεμον». 1946. Σελὶς 42.

» ριζικῆς συμπτύξεως. Ἡ τοιαύτη ἀπόφασις περὶ μὴ συμπτύξεως ὑπῆρξε » κεφαλαιώδους σημασίας διὰ τὸ Ἔθνος». Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, τὰς αὐτὰς σκέψεις διατυπώνει ἐν ἔτει 1950 καὶ ὁ Winston Churchill (1).

Καὶ ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Ἀρχιστράτηγος Παπᾶγος, βασισθεὶς πρὸς στιγμὴν εἰς τὰς φαντασιοπληξίας τοῦ Eden, περὶ συμμετοχῆς τῆς Νοτιοσλαυΐας καὶ τῆς Τουρκίας, εἶχε συγκατατεθῇ διὰ σύμπτυξιν, εἶχε καθῆκον νὰ ὑπαναχωρήσῃ, εὐθὺς ὡς ἡ πραγματικότης διέλυσε τὰς προϋποθέσεις τοῦ εὐφαντάστου κ. Eden, ὃν καὶ ἡ μεταγενεστέρα ἐπιχείρησις κατὰ τοῦ Σουὲζ κατέδειξεν ὡς ἕνα ἀσύνετον ὑπερόπτην.

Ἡ ἑξάμηνος Ἑλληνικὴ ἀντίστασις εἰς τὰ Ἠπειρωτικὰ βουνὰ καὶ τὰ Μακεδονικὰ ὀχυρὰ ἔσχε, σὺν τοῖς ἄλλοις, ὡς συνέπειαν καὶ τὴν ματαίωσιν ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ Γιβραλτάρ, ὡς παραδέχεται ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Βρεττανὸς Πρέσβυς ἐν Μαδρίτῃ Σὲρ Σάμουελ Χόαρ, ὁ μετέπειτα Λόρδος Τεμπελχούντ.

* * *

Ἡ κατὰ μῆνα Μάρτιον ἀπόβασις χερσαίων Βρεττανικῶν δυνάμεων εἰς Ἑλλάδα, καθ' ἃ ἤδη ἐξετέθη, δὲν συνέτεινεν εἰς τὴν παράτασιν τῆς ἀντιστάσεως ἐναντίον τῆς καθόδου τῶν Γερμανῶν πρὸς Ταίναρον. Ἐπέφερε σύγχυσιν εἰς τὴν Ἀνωτάτην Ἑλληνικὴν Ἡγεσίαν. Ἐπέφερεν ἐπαύξησιν καταστροφῶν εἰς τὴν Χώραν. Ἀπὸ τῆς 21ης Ἀπριλίου μέχρι τῆς λήξεως τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Βρεττανῶν ἐξ Ἑλλάδος, ἤτοι μέχρι τῆς 29ης ἰδίου μηνός, ἤτοι ἐπὶ ἓν ὀκταήμερον μόνον, ἐβυθίσθησαν ἐκ μέρους τῆς Γερμανικῆς ἀεροπορίας εἴκοσιν ἓξ ἀτμόπλοια, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ εἴκοσιν ἓν ἦσαν Ἑλληνικά. Ἐβυθίσθησαν πέντε ἑλληνικὰ νοσοκομειακὰ πλοῖα. Ὁ Πειραιεὺς καὶ ἄλλοι λιμένες ἐσφυροκοπήθησαν ἀγρίως ἐξ αἰτίας τῶν ἐπανεπιβιβαζομένων Βρεττανῶν.

Καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Τσῶρτσιλ, εἰς Ἑλλάδα εἶχον ἀποβιβασθῇ κατὰ μῆνα Μάρτιον 1941, ἀσχέτως τῶν προϋπαρχόντων, 53.050 Βρεττανοὶ ὑπήκοοι καὶ ὑπήκοοι τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἐκ τούτων ἐξεκενώθησαν εἰς Κρήτην 18.850 ἄτομα. Εἰς Κρήτην καὶ εἶτα εἰς Αἴγυπτον 7.000 ἄτομα. Κατ' εὐθεῖαν εἰς Αἴγυπτον 11.840 Βρεττανοί. Ἀσχέτως τούτων μετηνέχθησαν ἐξ Ἑλλάδος εἰς Κρήτην καὶ Αἴγυπτον ἀρκεταὶ χιλιάδες Ἑλλήνων μαχητῶν. Ὁ Βρεττανὸς Πρωθυπουργὸς χαρακτηρίζει τὴν Γερμανικὴν νίκην εἰς Κρήτην ὡς νίκην Πύρρειον τοῦ Goering, λόγῳ τῶν μεγάλων ἀπωλειῶν, ἃς ὑπέστησαν κυρίως, τὸ ἐπίλεκτον Σῶμα τῶν Γερμανῶν ἀλεξιπτωτιστῶν καὶ ἡ ἀεροπορία.

1. Winston Churchill. «The Second World War». Vol. III. Κεφάλαιον XII. The Greek Campaign. Ἔκδοσις 1950. Σελὶς 196.

'Επιλογίζων ὁ Βρεττανὸς Πρωθυπουργός, εἰς τὰ 'Απομνημονεύματά του, τὴν συντελεσθεῖσαν ἐκκένωσιν τῆς 'Ελλάδος ἐκ μέρους τῶν Βρεττανικῶν στρατευμάτων ἐπάγεται ὡς ἀκολούθως : «Τὰ φιλικὰ αἰσθήματα καὶ ἡ » ἀλληλεγγύη, τὴν ὁποίαν ἐπεδείξαντο οἱ Ἕλληνες πρὸς τὰ στρατεύματά » μας, διήρκεσαν, μὲ εὐγενεῖς ἐκδηλώσεις, μέχρι τέλους. 'Ο Λαὸς τῶν 'Αθη» νῶν, ὡς καὶ ἄλλων τόπων ἐπανεπιβιβάσεως, ἐνδιεφέρετο περισσότερον δι' » ἐκείνους οἵτινες εἶχον ἀποβιβασθῆ ὡς ἐλευθερωταί, ὡς σωτῆρες, καὶ ὀλι» γώτερον διὰ τὴν ἰδίαν τύχην. 'Η τιμὴ τῶν 'Ελληνικῶν Ὅπλων παραμέ» νει ἀκηλίδωτος» (1).

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὀφείλομεν χάριτας εἰς τὸν τότε Βρετταν\`ον Πρωθυπουργὸν Οὐΐνστον Τσῶρτσιλ, ὅστις κατὰ τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1944, παριδὼν τοὺς κινδύνους τῆς ὑγείας του, ἦλθεν εἰς 'Αθήνας, ὡς φορεὺς τῆς ἐσωτερικῆς γαλήνης 'Οφείλομεν χάριτας εἰς τὸν Στρατηγὸν Σκόμπυ. 'Οφείλομεν χάριτας εἰς τὸν Γενικὸν Γραμματέα τῆς 'Ενώσεως τῶν Βρεττανικῶν 'Εργατικῶν Συνομοσπονδιῶν Σιτρίν, διότι, οὗτος, διὰ τῆς ἐρεύνης του καὶ τῆς ὑποβληθείσης ἐκθέσεώς του, ἀπετέλεσεν τὴν πρώτην ἀκτῖνα φωτὸς τῆς 'Αληθείας διὰ τὰ Δεκεμβριανά. Εἴμεθα τέλος εὐγνώμονες πρὸς τοὺς Βρεττανοὺς ἐκείνους οἵτινες ἔχυσαν τὸ αἷμά των κατὰ τὰ Δεκεμβριανά.

Εἶναι ὅμως ἐξίσου ἀληθὲς ὅτι, σοβορὰ πηγὴ ἀναπτύξεως καὶ ἐξαπλώσεως τοῦ κομμουνισμοῦ ἐν 'Ελλάδι, καὶ τοῦ ἔργου τοῦ ΕΑΜ καὶ τοῦ ΕΛΑΣ, μεταξὺ ἄλλων πολλῶν καὶ ποικίλων τοιούτων, ὑπῆρξεν καὶ ἡ ἐπιδειχθεῖσα ἐπιπολαιότης ἐκ μέρους τοῦ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Chris Βρεττανοῦ Συν/χου Woodhouse, 'Αρχηγοῦ τῆς Βρεττανικῆς 'Αποστολῆς εἰς τὴν Χώραν μας πρὸς κατεύθυνσιν τῆς 'Ελληνικῆς 'Αντιστάσεως κατὰ τοῦ Κατακτητοῦ. Οὗτος εἰς τὸ σύγγραμμά του «The Apple of Discord» μᾶς καταλογίζει ὅτι τορπιλλίζομεν τὴν συνεννόησιν τῶν Βαλκανίων.

* * *

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 'Ιανουαρίου τοῦ 1942 ἡ Σύμμαχός μας Τουρκία ἐζήτησεν, εἰς ἀνταμοιβὴν τῆς οὐδετερότητός της, τὰς δύο νήσους τοῦ 'Αρχιπελάγους, τὴνΧῖον καὶ τὴν Μυτιλήνην, αἵτινες ἀπετέλουν ἐδάφη 'Ελληνικά. 'Επίσης ἐζήτει νὰ τῆς ἐπιδικασθοῦν τὰ Δωδεκάνησα, ἅτινα εὑρίσκοντο ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῆς Φασιστικῆς 'Ιταλίας, ἐμπολέμου εἰσέτι παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Ἄξονος. 'Η καταπληκτικὴ αὕτη πληροφορία προκύπτει ἐκ τοῦ συγγράμματος «Γεώργιος Β'» τοῦ τότε ἐν Ρωσίᾳ Πρεσβευτοῦ κ. Πιπινέλη (2). Ὑπομνητέον ὅτι, ἤδη ἀπὸ τῆς 22ας 'Ιουνίου 1941, ἡμέρας δηλαδὴ ἐνάρξεως τῆς Γερμανικῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Ρωσίας, ἡ Τουρκία εἶχεν

1. Idem. Σελὶς 207.
2. Π. Πιπινέλη «Γεώργιος Β'.» Σελὶς 123—4.

ἀθετήσει τὴν ὑποχρέωσίν της τὴν ἀπορρέουσαν ἐκ τῆς 'Αγγλο - Γαλλο - Τουρκικῆς Συνθήκης τῆς ὑπογραφείσης ἐν 'Αγκύρᾳ κατὰ τὴν 19ην 'Οκτωβρίου 1939. 'Υπεχρεοῦτο ὅπως, ἐξερχομένη τῆς οὐδετερότητος, ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Γερμανίας.

Κατὰ Νοέμβριον ἰδίου ἔτους, ὅτε ἡ Γερμανικὴ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Στάλινγκραδ ἦτο εἰς τὸ Ζενίθ τῆς δόξης της, οἱ Τοῦρκοι εἶχον πρὸς στιγμὴν νομίσει, ὅτι ἡ πλάστιγξ τῆς Νίκης εἶχεν ὁριστικῶς κλίνει ὑπὲρ τῶν Γερμανῶν, τῶν Συμμάχων των τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Μεθυσθέντες ὅθεν, ἐπιχειροῦν διὰ τοῦ νόμου «ΒΑΡΛΙΚ ΒΕΡΓΚΙΣΙ» τὴν ἐξόντωσιν τοῦ ὑπολειφθέντος ἐν Τουρκίᾳ 'Ελληνισμοῦ, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ 1914 τοῦ Λίμαν φὸν Σάνδερς. 'Η Βρεττανικὴ 'Εγκυκλοπαιδεία, 'Αμερικανικῆς ἐκδόσεως, καθορίζει εἰς τριάντα χιλιάδας ἄτομα τοὺς συγκεντρωθέντας εἰς στρατόπεδα καταναγκαστικῶν ἔργων, Ἕλληνας κυρίως, ὡς καί τινας 'Ιταλούς, Νοτιοσλαύους καὶ 'Εβραίους διὰ καταναγκαστικὰ ἔργα. Καθορίζει ἐπίσης εἰς 300.000.000 λιρῶν Τουρκίας τοὺς εἰσπραχθέντας φόρους ἀπὸ τοὺς ἐπιζήσαντας εἰς τὰ στρατόπεδα Ἕλληνας. 'Η τοιαύτη ἀπόπειρα ἐξοντώσεως τοῦ 'Ελληνισμοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1942, περιγραφομένη ὑπὸ τῆς Βρεττανικῆς 'Εγκυκλοπαιδείας, παρέμεινεν ἄγνωστος διὰ τὸ πολὺ 'Ελληνικὸν Κοινόν.

ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟΝ

Ο ΣΥΜΜΟΡΙΤΟΠΟΛΕΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1941 μέχρι τοῦ θέρους τοῦ 1944, ἡ βόρειος Ἑλλὰς ὑπόκειται εἰς ἀπηνῆ γενοκτονίαν ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων. Κατὰ τὸ τριετὲς τοῦτο χρονικὸν διάστημα, ἡ Βουλγαρία, σύμμαχος τῆς Γερμανίας, ὀργανώνει τὸν ἐξανδραποδισμὸν τῶν Ἑλλήνων - Μακεδόνων, δι' ἴδιον λογαριασμόν. Συνεχίζονται αἱ παραδόσεις τοῦ Κρούμου, αἱ βαρβαρότητες τοῦ 1904 τῆς Ἀγχιάλου καὶ τῆς Στενημάχου, αἱ θηριωδίαι τοῦ κομιτατζηδικοῦ ἀγῶνος, αἱ σφαγαὶ τῶν πληθυσμῶν καὶ οἱ ἐμπρησμοὶ τῶν πόλεων τῶν πολέμων τοῦ 1912 καὶ 1913 ὡς καὶ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου.

Κατὰ τὴν αὐτὴν χρονικὴν περίοδον ἡ ὑπόλοιπος Χώρα ἀποτίει τὸν φόρον τοῦ αἵματος εἰς τὸν Ἐθνικοσοσιαλισμόν, τὸν Γερμανὸν Κατακτητήν, εἰς τὸν Φασισμόν, τὸν Ἰταλὸν Κατακτητήν, συγχρόνως ὅμως καὶ εἰς τὸν Κομμουνισμόν. Ὁ τελευταῖος οὗτος, ἰδίως μετὰ τὴν Γερμανικὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Ρωσίας κατὰ τὴν 22αν Ἰουνίου 1941, σατανικῶς καὶ ὑπούλως, ἐκμεταλλευόμενος τὸν πατριωτισμὸν τῶν ἐθνικοφρόνων πολιτῶν, διαπράττει ἀνάνδρους δολοφονίας, ἐνίοτε ἐναντίον μεμονωμένων Γερμανῶν ἢ Ἰταλῶν στρατιωτικῶν, προκαλῶν οὕτως, ἐσκεμμένως, πρωτοφανῆ ἀντίποινα, ὡς λ.χ. τὰς ὁμαδικὰς σφαγὰς τῶν Καλαβρύτων, τοῦ Διστόμου, τῆς Κρήτης καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἔλθωμεν ἤδη, εἰδικώτερον, εἰς τὴν «Μητερίτσαν Μόσχαν». Κατὰ τὴν διάσκεψιν τῆς Τεχεράνης, κατὰ μῆνα Νοέμβριον τοῦ 1943, ὁ Στάλιν κερδίζει μίαν ἐξαιρετικὴν διπλωματικὴν νίκην, τῆς ὁποίας τοὺς καρποὺς θὰ ἀφήσῃ νὰ ὡριμάσουν ἐπαρκῶς διὰ νὰ τοὺς δρέψῃ ἀπὸ τοῦ ἐπομένου ἔτους καὶ ἔπειτα. Κατορθώνει δηλαδὴ νὰ παρασύρῃ τὸν ἀφελῆ τὴν καρδίαν καὶ ἀνάπηρον τὸ σῶμα Πρόεδρον Ρούζβελτ, ὅπως ματαιωθοῦν τὰ σχέδια τοῦ Churchill περὶ ἀποβάσεως εἰς τὸν μυχὸν τῆς Ἀδριατικῆς (1). Ἀντὶ τῆς ματαιω-

1. Chester Wilmot. «The Struggle for Europe». Collins. 1952. Σελίδες 710—711.

θείσης ταύτης ἀποβάσεως ἐγένετο κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἀπόβασις ἐπιβοηθητικὴ εἰς τὴν νότιον Γαλλίαν, ἥτις ἀπεδείχθη τελείως ἄσκοπος.

Κατὰ τὸ θέρος—φθινόπωρον τοῦ 1944, τὰ Σοβιετικὰ στρατεύματα εἰσβάλλουν εἰς τὰ Βαλκάνια. Ἐγκαθιστοῦν εἰς Βουκουρέστι, Σόφιαν καὶ Βελιγράδι ἀμιγεῖς κομμουνιστικὰς Κυβερνήσεις.

Ἡ τοιαύτη ἐγκατάστασις κομμουνιστικῶν Κυβερνήσεων εἰς τὰς τρεῖς ταύτας Βαλκανικὰς Χώρας, συνδυαζομένη πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς Ἀνωμαλίας τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, πρὸς σφάλματα τῶν Συμμάχων, ὡς καὶ πρὸς τὴν ἄκαιρον ἀνακίνησιν Καθεστωτικοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος, ἀποτελοῦν τὴν ἀφετηρίαν μιᾶς ὀξείας ἐσωτερικῆς Ἑλληνικῆς κρίσεως ἥτις ἐπηκολούθησε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Χώρας μας ἐκ μέρους τῶν τριῶν κατακτητῶν, Βουλγάρων, Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν.

Ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν «Μητερίτσαν Μόσχαν».

Κατὰ τὴν διάσκεψιν τῆς Γιάλτας, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1945, ὁ Στάλιν ἐξακολουθεῖ νὰ ἐμφανίζηται ὡς μετριοπαθής. Ὁ Churchill προσπαθεῖ καὶ πάλιν, ἀργὰ ὅμως ἀπὸ Ἑλληνικῆς πλευρᾶς, νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ ζήτημα τῆς ἀποβάσεως εἰς τὴν Ἀδριατικήν (1).

Τὴν 29ην Ἀπριλίου 1945 ὁ Φύρερ αὐτοκτονεῖ. Ἐπακολουθεῖ ἡ ἄνευ ὅρων παράδοσις τῆς Γερμανίας. Αἱ προστριβαὶ μετὰ τῶν Σοβιέτ, δι᾽ ἃς ὁ Churchill ἀφιεροῖ ἴδιον Κεφάλαιον, ἐντείνονται.

Κατὰ τὴν διάσκεψιν τοῦ Πότσδαμ, τὸν Ἰούλιον τοῦ 1945, ὁ Στάλιν καθίσταται ἀπροκαλύπτως ὠμός.

Εἰδικῶς διὰ τὴν Χώραν μας, αἱ προσπάθειαι τοῦ Κομμουνισμοῦ κατὰ τὴν διάσκεψιν ταύτην ὑπῆρξαν διτταί. Ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν ἐπεζήτησε βάσεις εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου. Ἀφ᾽ ἑτέρου, λόγῳ τῆς ἀποτυχίας τοῦ Δεκεμβριανοῦ κινήματος, λυσσωδῶς ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ σχεδίου τῶν Ἀμερικανῶν καὶ τῶν Βρεττανῶν, περὶ διενεργείας ἐλευθέρων ἐκλογῶν ἐν Ἑλλάδι, τῇ ἐποπτείᾳ ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ἀφοῦ δὲ ἀπέτυχε, παρὰ τὰς ἐπιμόνους κατηγορίας ἐναντίον τῆς τότε Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, νὰ ματαιώσῃ τὴν διενέργειαν τῶν ἐκλογῶν καὶ τοῦ δημοψηφίσματος τοῦ 1946, ἐν τέλει ἠρνήθη νὰ ἀποστείλῃ Ρωσικὴν ἀντιπροσωπείαν (2). Ἰσχυρίζετο ὅτι ἡ ἐπέμβασις τῶν Ἄγγλων εἰς Ἑλλάδα κατὰ μῆνα Δεκέμβριον τοῦ 1944 εἶχεν ἐπαναφέρη τὸν Φασισμόν. Ἔκτοτε τὸ Κρεμλῖνον ἀποβλέπει εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ψυχροῦ πολέμου. Ἔκτοτε ἀπηχθάνετο τὴν ἐπικράτησιν ὁμαλότητος ἐν Ἑλλάδι. Προετίμα τὴν ἀναταραχήν.

Αὔτη, ἐν ὀλίγοις, ἡ ἐξέλιξις τῆς ἑκάστοτε ἀποπείρας τοῦ Κομμουνισμοῦ

---

1. Winston Churchill. «The Second World War,» Τόμος VI. «Triumph and Tragedy». Κεφάλαιον XXI. Σελ. 305. Ἔκδοσις 1954. Ἐπίσης Chester Wilmot. «The Struggle for Europe». Σελὶς 715.

2. James Byrnes. «Speaking Frankly». Harper. Σελίδες 72—79.

Α Ι Θ Υ Σ Ι Α Ι Τ Ο Υ Ε Λ Λ Η Ν Ι Σ Μ Ο Υ

ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΕΔΙΩΝ ΤΩΝ ΜΑΧΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΒΩΜΩΝ ΤΩΝ ΔΙΩΞΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΑΡΤΥΡΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥΣ ΑΓΩΝΑΣ

ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘΜ.	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΤΙΟΥ ΟΠΕΡ ΕΔΗΜΙΟΥΡΓΗΣΕ ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΘΥΜΑΤΩΝ	ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΣ ΕΙΣ ΗΝ ΥΠΕΒΛΗΘΗΣΑΝ ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ	Π Η Γ Α Ι ΕΞ ΩΝ ΗΡΥΣΘΗΣΑΝ ΟΙ ΑΡΙΘΜΟΙ ΤΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ
1.	**1897**	Ἑλληνο-Τουρκικὸς πόλεμος.	**1963**	Ἀπώλειαι ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν: Φονευθέντες 395 Τραυματίαι 1568	Οἱ παρακείμενοι ἀριθμοὶ ἐλήφθησαν ἐκ τῆς σεχτικῆς ἐπισήμου ἐκθέσεως (σ. 397) τοῦ τότε Διαδόχου Κωνσταντίνου.
2.	**1897** μέχρις Ἰουνίου **1907**	Βουλγαρικὸς κομιτατζηδισμός.	**1284**	Δολοφονίαι ἀτόμων συνήθως μετὰ βασάνων καὶ μετὰ ἐμπρησμῶν τῶν οἰκιῶν των.	Ο παρακείμενος ἀριθμὸς τῶν 1284 θυμάτων ἐλήφθη ἐκ τοῦ τεύχους Crimes Bulgares contre les Grecs Orthodoxes dans les Vilayets Macédoniens a partir de l' Année 1897 jusqu' a la fin Juin 1907. Tableaux détaillés. Paris 1907. Imprimerie Deplanche.
3.	**1906** μέχρις **1923**	Διώξεις Ἑλληνισμοῦ Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων.	Ὑπὲρ τὰς **100.000** πληθυσμοῦ	Σποραδικαὶ δολοφονίαι πρὸς τρομοκράτησιν. Ὁμαδικαὶ ἀπελάσεις κατὰ χιλιάδας μὲ σκοπὸν τὴν δήμευσιν τῶν περιουσιῶν τῶν ἰδιωτῶν καὶ τῶν κοινοτήτων.	Αἱ Ἑλληνικαὶ κοινότητες Φιλιππουπόλεως, Στενημάχου, Ἀγχιάλου, Σωζοπόλεως κτλ.κτλ. ἐκέκτηντο πλουσιότατα μοναστήρια, νοσοκομεῖα, σχολεῖα, ὀρφανοτροφεῖα κ.λ.π. μὲ κολοσιαίας περιουσίας. Οἱ πρῶτοι σποραδικοὶ διωγμοὶ ἤρξαντο ἀπὸ τοῦ 1885, ἅμα τῇ πραξικοπηματικῇ προσαρτήσει τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας. Ἡ ἔναρξις τῆς συστηματικῆς ἐξοντώσεως τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν ἤρξατο ἀπὸ τῆς 16ης Ἰουλίου 1906 διὰ τῆς σκηνοθετηθείσης λαϊκῆς ἐξεγέρσεως.
4.	**1912**	Πρῶτος Βαλκανικὸς πόλεμος.	Περίπου **8.000**	Ἀπώλειαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν (νεκροὶ τραυματίαι).	
5.	**1913**	Δεύτερος Βαλκανικὸς πόλεμος.	Περίπου **17.000**	Ἀπώλειαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν. (νεκροὶ τραυματίαι).	
6.	**1913**	Ἡττηθεὶς ὁ Βουλγαρικὸς Στρατὸς ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Σερβικοῦ, ἐξεδικήθη διὰ τὴν ἧτταν του ταύτην ἔναντι τῶν ἀμάχων πληθυσμῶν Ἑλλήνων, Σέρβων καὶ Τούρκων.	Περίπου **20.000**	Σφαγαὶ καὶ τυφεκισμοὶ ἀμάχων Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν.	Ἀφθονεῖ ἡ βιβλιογραφία περὶ τῶν Βουλγαρικῶν τούτων ὠμοτήτων. Ο Ἄγγλος Trappman, ὁ Γάλλος René Puaux, ὁ Ἰταλὸς Magrini ἀνεβίβαζον εἰς 200 ἕως 250 χιλιάδας τοὺς σφαγέντας Ἕλληνας καὶ Τούρκους. Ἰδιαιτέρως ἐμαρτύρησαν οἱ Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ Σερρῶν, Δοξάτου καὶ Δεμὶρ Ἰσσάρ.
			Περίπου **40.000**		Ο ἀντικρυς ἀριθμὸς τῶν 40 χιλιάδων ὁμαδικῶς ἐκτοπισθέντων ἐκ μέρους τῶν Βουλγαρικῶν Ἀρχῶν διαρκούσης τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ Στρατοῦ δὲν συμπεριλαμβάνεται εἰς τοὺς κατωτέρω λεπτομερέστερον ἀναφερομένους ἀριθμοὺς τῆς Μαύρης Βίβλου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

6.	1913	Ἡττηθεὶς ὁ Βουλγαρικὸς Στρατὸς ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Σερβικοῦ, ἐξεδικήθη διὰ τὴν ἧτταν του ταύτην ἔναντι τῶν ἀμάχων πληθυσμῶν Ἑλλήνων, Σέρβων καὶ Τούρκων.	Περίπου **20.000**	Σφαγαὶ καὶ τυφεκισμοὶ ἀμάχων Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν.	Ἀφθονεῖ ἡ βιβλιογραφία περὶ τῶν Βουλγαρικῶν τούτων ὠμοτήτων. Ὁ Ἄγγλος Trappman, ὁ Γάλλος René Puaux, ὁ Ἰταλὸς Magrini ἀνεβίβαζον εἰς 200 ἕως 250 χιλιάδας τοὺς σφαγέντας Ἕλληνας καὶ Τούρκους. Ἰδιαιτέρως ἐμαρτύρησαν οἱ Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ Σερρῶν, Δοξάτου καὶ Δεμὶρ Ἰσσάρ.
			Περίπου **40.000**		Ὁ ἄντικρυς ἀριθμὸς τῶν 40 χιλιάδων ὁμαδικῶς ἐκτοπισθέντων ἐκ μέρους τῶν Βουλγαρικῶν Ἀρχῶν διαρκούσης τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ Στρατοῦ δὲν συμπεριλαμβάνεται εἰς τοὺς κατωτέρω λεπτομερέστερον ἀναφερομένους ἀριθμοὺς τῆς Μαύρης Βίβλου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.
7.	1913	Μετὰ τὸν δεύτερον Βαλκανικὸν καὶ πρὸ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ὁμαδικοὶ ἐκτοπισμοὶ Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν ἐκ τῶν παραλίων Μ. Ἀσίας εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς τότε Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τῇ ὑποδείξει τοῦ Γερμανοῦ Στρατηγοῦ Λίμαν Φὸν Σάνδερς, ὀργανωτοῦ τοῦ Στρατοῦ τῆς τότε Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, Συμμάχου τῆς Γερμανίας.	**284.172**	Ὁμαδικοὶ ἐκτοπισμοί. Ἁρπαγέντες αἰφνιδιαστικῶς ἀπὸ τὰς ἑστίας των, στερηθέντες τῶν ἀγαθῶν των, ὑπεβλήθησαν εἰς ἐξαντλητικὰς πορείας ἑκατοντάδων χιλιομέτρων. Ὅσοι ἐπέζησαν συνεκεντρώθησαν εἰς Τάγματα ἐργασίας καὶ στρατόπεδα συγκεντρώσεως, ἔνθα ὑπεβλήθησαν εἰς ἐξαντλητικὰς ἐργασίας, μετὰ σκοπίμου ὑποσιτισμοῦ. Ὅσοι ἐκ τούτων ἐπέζησαν, κατέστησαν καχέκται καὶ φυματικοί. Αἱ περιουσίαι τῶν ἐκτοπισθέντων ἐδημεύθησαν. Οἱ ὁμαδικοὶ οὗτοι ἐκτοπισμοί, καὶ τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως, κατέστησαν μεταγενεστέρως ὑποδείγματα διὰ τὸν Χίτλερ, τὸν Μουσσολίνι καὶ τὸν Κομμουνισμόν.	Ὁ ἄντικρυς ἀριθμὸς ἐλήφθη ἐκ τοῦ Συνοπτικοῦ Πίνακος (σελὶς 413) τῆς Μαύρης Βίβλου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἀναλύεται ὡς ἑξῆς: ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Θράκης: 130282 ἄτομα. Ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας: 153.890 ἄτομα. Σύνολον 284.172 ἄτομα.
8.	1914 μέχρις 1918	Μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου συνεπληρώθησαν οἱ ὡς ἄνω ἐκτοπισμοὶ τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν ἐκ τῆς Θράκης, τῶν Τουρκικῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Εὐξείνου εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας.	**490.063**		Ὁ ἄντικρυς ἀριθμὸς ἐλήφθη ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω Συνοπτικοῦ Πίνακος καὶ ἀναλύεται ὡς ἑξῆς: Ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Θράκης: 88.485 ἄτομα. Ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Μικρᾶς Ἀσίας 144.559. Ἐκ τῶν Ἐπαρχιῶν τοῦ Πόντου 257.019. Σύνολον: 490.063 ἄτομα. Τὸ Ὑπόμνημα τῆς Délégation Hellénique Annexe V δίδει ὡς σύνολον 543.412 ἄτομα. Ἡ διαφορὰ εἶναι φαινομενική. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο συμπεριλαμβάνει 59.972 ἐκτοπισθέντα ἄτομα ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Ἀδριανουπόλεως καὶ Διδυμοτείχου, αἵτινες ἐπαρχίαι εἶχον ἐκχωρηθῆ ἐν μέρει εἰς τοὺς Βουλγάρους, δυνάμει τῆς Τουρκο-Βουλγαρικῆς συμφωνίας τοῦ 1915. Ἐπὶ πλέον τῆς Μαύρης Βίβλου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ Ὑπομνήματος τῆς Délegation Hellénique, ἀφθονεῖ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.
9.	1916 μέχρις 1918	Ποικίλαι ὠμότητες διαπραχθεῖσαι ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων ἐναντίον τῶν ἀμάχων Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, διαρκούσης τῆς προσωρινῆς κατοχῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης.	**50.000**		Σημειοῦμεν ἰδιαιτέρως ὅτι τὸ Ὑπόμνημα τῆς Délégation Hellénique a la Conférence de la Paix τοῦ 1919 διαπιστώνει τὴν ἐκτέλεσιν ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων τοῦ ἐγκλήματος τοῦ παιδομαζώματος, ὅπερ μεταγενεστέρως ἐξετελέσθη εἰς πολὺ εὐρυτέραν κλίμακα. Ἰδιαιτέρως ἐν τῇ περιοχῇ Δοξάτου διεπράχθησαν σφαγαὶ μείζονος ἐκτάσεως ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς τοῦ 1913.
			100.000	Σφαγαὶ διαπραχθεῖσαι ἐναντίον ἀμάχων Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν.	
10.	1916 μέχρις 1922	Πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος καὶ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία.	**131.184**	Ἀπώλειαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν (φονευθέντες καὶ τραυματισθέντες).	Περὶ τοῦ σφαγέντος ἀμάχου Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἐκ μέρους τῶν Τούρκων διαρκούσης τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἐν Μ. Ἀσίᾳ κατ Αὔγουστον τοῦ 1922, οὐδὲν στοιχεῖον ὑπάρχει. Ὁ ἄντικρυς ἀριθμὸς ἐλήφθη ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Γάλλου Bujac.

11.	**1923** μέχρις **1924**	Μικρασιατική Καταστροφή.	**1.360.000**	Βιαία ἐγκατάλειψις παντὸς ἀγαθοῦ.	Τὸ ξερρίζωμα τοῦτο τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας περιεβλήθη, ἐκ τῶν ὑστέρων, τὸν τύπον τῆς νομιμότητος, διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης. Στοιχεῖα ληφθέντα ἐκ τοῦ L' Etablissement des Réfugiés en Grèce. Société des Nations. Genéve 1926.
12.	28 Ὀκτωβρίου **1940** ἕως Ὀκτωβρίου **1944**	Ἰταλο-Γερμανικὴ ἐπίθεσις ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Ἰταλο - Γερμανο - Βουλγαρικὴ κατοχή.	15.370	Νεκροὶ	Στρατὸς
			46.751	Τραυματίαι	
			62.121	Σύνολον	
			583	Νεκροὶ	Βασιλικὸν Ναυτικὸν
			351	Τραυματίαι	
			934	Σύνολον	
			1914	Νεκροὶ	Ἐμπορικὴ Ναυτιλία
			157	Νεκροὶ	Βασιλικὴ Ἀεροπορία
			188	Τραυματίαι	
			345	Σύνολον	
			7·000	Νεκροὶ	Θύματα ἐκ βομβαρδισμῶν
			40.000	»	Ἐκτελεσθέντες ἀπὸ Βουλγάρους
			21.000	»	Ἐκτελεσθέντες ἀπὸ Γερμανούς.
			9.000	»	Ἐκτελεσθέντες ἀπὸ Ἰταλούς
			45.000	»	Ἕλληνες ὑπήκοοι ἀπαχθέντες εἰς Γερμανίαν καὶ ἐκτελεσθέντες
			8.000	»	Θύματα Ἐθνικῆς Ἀντιστάσεως
			260.000	»	Θάνατοι ἐκ πείνης
			390.000	Σύνολον Νεκροὶ	Θύματα ἀμάχου πληθυσμοῦ
			408.024	Σύνολον Νεκροὶ	
			47.290	Σύνολον Τραυματίαι	
			455.314	Γενικὸν Σύνολον	Ἐπίσημα Στοιχεῖα
13.	3 Δεκεμβρίου **1944** ἕως 10 Σεπτεμβρίου **1949**	Δεκεμβριανὴ ἐπανάστασις καὶ ἐπίθεσις κομμουνιστο-συμμοριτῶν ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.	15.145	Νεκροὶ καὶ ἀγνοούμενοι	Ἐθνικὸς Στρατὸς
			25.594	Τραυματίαι καὶ ἀνάπηροι	
			40.739	Σύνολον	
			3.159	Νεκροὶ καὶ ἀγνοο μενοι	Βασιλικὴ Χωροφυλακὴ
			2.088	Τραυματίαι καὶ ἀνάπηροι	
			5.247	Σύνολον	
			136.257		Κομμουνιστο-συμμορῖται καὶ πολῖται ἐκτελεσθέντες ἐκ μέρους τῶν ἀνταρτῶν διὰ τὰ φρονήματά των
			182.243	Γενικὸν Σύνολον νεκρῶν καὶ τραυματιῶν	
			38.000	Ἀπαχθέντες	Θύματα παιδομαζώματος
			19.856	Ἀπαχθέντες	Ἐνήλικοι
			730.000	Συμμοριόπληκτοι	
			226.301	Παιδιὰ ὀρφανὰ πατρὸς	Περισυνελέγησαν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς παιδουπόλεις τὰς ὀργανωθείσας ὑπὸ τῆς Α.Μ. τῆς Βασιλίσσης Φρειδερίκης
			77·427	Παιδιὰ ὀρφανὰ μητρὸς	
			36.185	Παιδιὰ ὀρφανὰ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν γονέων.	

13.	3 Δεκεμβρίου **1944** έως 10 Σε-πτεμβρίου **1949**	Δεκεμβριανὴ ἐπανάστασις καὶ ἐπίθεσις κομμουνιστο-συμμοριτῶν ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.	15.145 25.594	Νεκροὶ καὶ ἀγνοούμενοι Τραυματίαι καὶ ἀνάπηροι	Ἐθνικὸς Στρατὸς
			40.739	Σύνολον	
			3.159 2.088	Νεκροὶ καὶ ἀγνοο μενοι Τραυματίαι καὶ ἀνάπηροι	Βασιλικὴ Χωροφυλακὴ
			5.247	Σ ύ ν ο λ ο ν	
			136.257		Κομμουνιστο-συμμορῖται καὶ πολῖται ἐκτελεσθέντες ἐκ μέρους τῶν ἀνταρτῶν διὰ τὰ φρονήματά των
			182.243	Γενικὸν Σύνολον νεκρῶν καὶ τραυματιῶν	
			38.000 19.856 730.000	Ἀπαχθέντες . . . . Ἀπαχθέντες . . . . Συμμοριόπληκτοι	Θύματα παιδομαζώματος Ἐνήλικοι
			226.301 77·427 36.185	Παιδιὰ ὀρφανὰ πατρὸς Παιδιὰ ὀρφανὰ μητρὸς Παιδιὰ ὀρφανὰ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν γονέων. . . .	Περισυνελέγησαν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς παιδουπόλεις τὰς ὀργανωθείσας ὑπὸ τῆς Α.Μ. τῆς Βασιλίσσης Φρειδερίκης
14.	Ἀπὸ τοῦ **1913** μέχρι σήμερον	Διώξεις τοῦ ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ Ἑλληνισμοῦ.	Ἐκτελεσθέντες **1700**. Ἐκτοπισθέντες πολλαὶ χιλιάδες. Οἰκίαι πυρποληθεῖσαι: **6.200**. Χωρία ὁλικῶς καταστραφέντα: **65**. Χωρία μερικῶς καταστραφέντα: **150**.	Σφαγαί, Τυφεκισμοί, Ἀπελάσεις εἰς Ἑλλάδα εἰς στρατόπεδα συγκεντρώσεως καὶ ἐσχάτως εἰς Σιβηρίαν. Δημεύσεις περιουσιῶν.	Οἱ πληθυσμοὶ τῆς Βορείου Ἠπείρου, κατὰ συντριπτικὴν πλειοψηφίαν Ἑλληνικοί, ἐδιώχθησαν διαδοχικῶς ἐκ μέρους τῶν κατακτητῶν Τούρκων, Ἀλβανῶν, Αὐστριακῶν, Ἰταλῶν, καὶ ἤδη ἐκ μέρους τῶν Κομμουνιστῶν.
15.	Ἀπὸ τοῦ **1946** μέχρι σήμερον	Διώξεις τοῦ ἐν Ρωσίᾳ Ἑλληνισμοῦ.	Περίπου **60.000**	Ἀπελάσεις καὶ ἐκτοπισμοί Δημεύσεις περιουσιῶν.	
16.	Ἀπὸ τοῦ **1917** μέχρι σήμερον	Διώξεις τοῦ ἐν Ρουμανίᾳ Ἑλληνισμοῦ. (Κριμαϊκή-Καύκασος).	Περίπου **650.000**	Ἀπελάσεις εἰς Σιβηρίαν καὶ Ἐκτοπισμοί. Δημεύσεις περιουσιῶν.	Ἀρχεῖον Γ. Κοσμίδη (Βῆμα 30ῆς Ὀκτωβρίου 1949, σελὶς 4)

Ἐπίσημα

Α Ι   Θ Υ Σ Ι Α Ι   Τ Ο Υ   Ε Λ Λ Η Ν Ι Σ Μ Ο Υ

ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΕΔΙΩΝ ΤΩΝ ΜΑΧΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΒΩΜΩΝ ΤΩΝ ΔΙΩΞΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΑΡΤΥΡΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥΣ ΑΓΩΝΑΣ

ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘΜ.	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΤΙΟΥ ΟΠΕΡ ΕΔΗΜΙΟΥΡΓΗΣΕ ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΘΥΜΑΤΩΝ	ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΣ ΕΙΣ ΗΝ ΥΠΕΒΛΗΘΗΣΑΝ ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ	Π Η Γ Α Ι ΕΞ ΩΝ ΗΡΥΣΘΗΣΑΝ ΟΙ ΑΡΙΘΜΟΙ ΤΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ
1.	1897	Ἑλληνο-Τουρκικὸς πόλεμος.	1963	Ἀπώλειαι ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν: Φονευθέντες 395 Τραυματίαι 1568	Οἱ παρακείμενοι ἀριθμοὶ ἐλήφθησαν ἐκ τῆς σεχτικῆς ἐπισήμου ἐκθέσεως (σ. 397) τοῦ τότε Διαδόχου Κωνσταντίνου.
2.	1897 μέχρις Ἰουνίου 1907	Βουλγαρικὸς κομιτατζηδισμός.	1284	Δολοφονίαι ἀτόμων συνήθως μετὰ βασάνων καὶ μετὰ ἐμπρησμῶν τῶν οἰκιῶν των.	Ο παρακείμενος ἀριθμὸς τῶν 1284 θυμάτων ἐλήφθη ἐκ τοῦ τεύχους Crimes Bulgares contre les Grecs Orthodoxes dans les Vilayets Macédoniens a partir de l' Année 1897 jusqu' a la fin Juin 1907. Tableaux détaillés. Paris 1907. Imprimerie Deplanche.
3.	1906 μέχρις 1923	Διώξεις Ἑλληνισμοῦ Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων.	Ὑπὲρ τὰς 100.000 πληθυσμοῦ	Σποραδικαὶ δολοφονίαι πρὸς τρομοκράτησιν. Ὁμαδικαὶ ἀπελάσεις κατὰ χιλιάδας μὲ σκοπὸν τὴν δήμευσιν τῶν περιουσιῶν τῶν ἰδιωτῶν καὶ τῶν κοινοτήτων.	Αἱ Ἑλληνικαὶ κοινότητες Φιλιππουπόλεως, Στενημάχου, Ἀγχιάλου, Σωζοπόλεως κτλ.κτλ. ἐκέκτηντο πλουσιώτατα μοναστήρια, νοσοκομεῖα, σχολεῖα, ὀρφανοτροφεῖα κ.λ.π. μὲ κολοσιαίας περιουσίας. Οἱ πρῶτοι σποραδικοὶ διωγμοὶ ἤρξαντο ἀπὸ τοῦ 1885, ἅμα τῇ πραξικοπηματικῇ προσαρτήσει τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας. Ἡ ἔναρξις τῆς συστηματικῆς ἐξοντώσεως τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν ἤρξατο ἀπὸ τῆς 16ης Ἰουλίου 1906 διὰ τῆς σκηνοθετηθείσης λαϊκῆς ἐξεγέρσεως.
4.	1912	Πρῶτος Βαλκανικὸς πόλεμος.	Περίπου 8.000	Ἀπώλειαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν (νεκροὶ τραυματίαι).	
5.	1913	Δεύτερος Βαλκανικὸς πόλεμος.	Περίπου 17.000	Ἀπώλειαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν. (νεκροὶ τραυματίαι).	
6.	1913	Ἡττηθεὶς ὁ Βουλγαρικὸς Στρατὸς ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Σερβικοῦ, ἐξεδικήθη διὰ τὴν ἧτταν του ταύτην ἔναντι τῶν ἀμάχων πληθυσμῶν Ἑλλήνων, Σέρβων καὶ Τούρκων.	Περίπου 20.000	Σφαγαὶ καὶ τυφεκισμοὶ ἀμάχων Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν.	Ἄφθονεῖ ἡ βιβλιογραφία περὶ τῶν Βουλγαρικῶν τούτων ὠμοτήτων. Ο Ἄγγλος Trappman, ὁ Γάλλος René Puaux, ὁ Ἰταλὸς Magrini ἀνεβίβαζον εἰς 200 ἕως 250 χιλιάδας τοὺς σφαγέντας Ἕλληνας καὶ Τούρκους. Ἰδιαιτέρως ἐμαρτύρησαν οἱ Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ Σερρῶν, Δοξάτου καὶ Δεμὶρ Ἰσσάρ.
			Περίπου 40.000		Ο ἄντικρυς ἀριθμὸς τῶν 40 χιλιάδων ὁμαδικῶς ἐκτοπισθέντων ἐκ μέρους τῶν Βουλγαρικῶν Ἀρχῶν διαρκούσης τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ Στρατοῦ δὲν συμπεριλαμβάνεται εἰς τοὺς κατωτέρω λεπτομερέστερον ἀναφερομένους ἀριθμοὺς τῆς Μαύρης Βίβλου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.
7.	1913	Μετὰ τὸν δεύτερον Βαλκανικὸν καὶ πρὸ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ὁμαδικοὶ ἐκτοπισμοὶ Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν ἐκ τῶν παραλίων Μ. Ἀσίας εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς τότε Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τῇ ὑποδείξει τοῦ Γερμανοῦ Στρατηγοῦ Λίμαν Φὸν Σάνδερς, ὀργανωτοῦ τοῦ Στρατοῦ τῆς τότε Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, Συμμάχου τῆς Γερμανίας.	284.172	Ὁμαδικοὶ ἐκτοπισμοί. Ἁρπαγέντες αἰφνιδιαστικῶς ἀπὸ τὰς ἑστίας των, στερηθέντες τῶν ἀγαθῶν των, ὑπεβλήθησαν εἰς ἐξαντλητικὰς πορείας ἑκατοντάδων χιλιομέτρων. Ὅσοι ἐπέζησαν συνεκεντρώθησαν εἰς Τάγματα ἐργασίας καὶ στρατόδεδα συγκεντρώσεως, ἔνθα ὑπεβλήθησαν εἰς ἐξαντλητικὰς ἐργασίας, μετὰ σκοπίμου ὑποσιτισμοῦ. Ὅσοι ἐκ τούτων ἐπέζησαν, κατέστησαν καχέκται καὶ φυματικοί· Αἱ περιουσίαι τῶν ἐκτοπισθέντων ἐδημεύθησαν. Οἱ ὁμαδικοὶ οὗτοι ἐκτοπισμοί, καὶ τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως, κατέστησαν μεταγενέστρως ὑποδείγματα διὰ τὸν Χίτλερ, τὸν Μουσσολίνι κσὶ τὸν Κομμουνισμόν.	Ο ἄντικρυς ἀριθμὸς ἐλήφθη ἐκ τοῦ Συνοπτικοῦ Πίνακος (σελὶς 413) τῆς Μαύρης Βίβλου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἀναλύεται ὡς ἑξῆς: ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Θράκης: 130282 ἄτομα. Ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας: 153.890 ἄτομα. Σύνολον 284.172 ἄτομα.
8.	1914 μέχρις 1918	Μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου συνεπληρώθησαν οἱ ὡς ἄνω ἐκτοπισμοὶ τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν ἐκ τῆς Θράκης, τῶν Τουρκικῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Εὐξείνου εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας.	490.063		Ὁ ἄντικρυς ἀριθμὸς ἐλήφθη ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω Συνοπτικοῦ Πίνακος καὶ ἀναλύεται ὡς ἑξῆς: Ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Θράκης: 88.485 ἄτομα. Ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Μικρᾶς Ἀσίας 144.559. Ἐκ τῶν Ἐπαρχιῶν τοῦ Πόντου 257.019. Σύνολον: 490.063 ἄτομα. Τὸ Ὑπόμνημα τῆς Délégation Hellénique Annexe V δίδει ὡς σύνολον 543.412 ἄτομα. Ἡ διαφορὰ εἶναι φαινομενική. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο συμπεριλαμβάνει 59.972 ἐκτοπισθέντα ἄτομα ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Ἀδριανουπόλεως καὶ Διδυμοτείχου, αἵτινες ἐπαρχίαι εἶχον ἐκχωρηθῆ ἐν μέρει εἰς τοὺς Βουλγάρους, δυνάμει τῆς Τουρκο-Βουλγαρικῆς συμφωνίας τοῦ 1915. Ἐπὶ πλέον τῆς Μαύρης Βίβλου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ Ὑπομνήματος τῆς Délégation Hellénique, ἀφθονεῖ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.
9.	1916 μέχρις 1918	Ποικίλαι ὠμότητες διαπραχθεῖσαι ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων ἐναντίον τῶν ἀμάχων Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, διαρκούσης τῆς προσωρινῆς κατοχῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης.	50.000		Σημειοῦμεν ἰδιαιτέρως ὅτι τὸ Ὑπόμνημα τῆς Délégation Hellénique a la Conférence de la Paix τοῦ 1919 διαπιστώνει τὴν ἐκτέλεσιν ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων τοῦ ἐγκλήματος τοῦ παιδομαζώματος, ὅπερ μεταγενεστέρως ἐξετελέσθη εἰς πολὺ εὐρυτέραν κλίμακα.
			100.000	Σφαγαὶ διαπραχθεῖσαι ἐναντίον ἀμάχων Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν.	Ἰδιαιτέρως ἐν τῇ περιοχῇ Δοξάτου διεπράχθησαν σφαγαὶ μείζονος ἐκτάσεως ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς τοῦ 1913.
10.	1916 μέχρις 1922	Πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος καὶ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία.	131.184	Ἀπώλειαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν (φονευθέντες καὶ τραυματισθέντες).	Περὶ τοῦ σφαγέντος ἀμάχου Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἐκ μέρους τῶν Τούρκων' διαρκούσης τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἐν Μ. Ἀσίᾳ κατ Αὔγουστον τοῦ 1922, οὐδὲν στοιχεῖον ὑπάρχει. Ὁ ἄντικρυς ἀριθμὸς ἐλήφθη ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Γάλλου Bujac.
11.	1923 μέχρις 1924	Μικρασιατικὴ Καταστροφή.	1.360.000	Βιαία ἐγκατάλειψις παντὸς ἀγαθοῦ.	Τὸ ξερρίζωμα τοῦτο τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας περιεβλήθη, ἐκ τῶν ὑστέρων, τὸν τύπον τῆς νομιμότητος, διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης, Στοιχεῖα ληφθέντα ἐκ τοῦ L' Etablissement des Réfugiés en Grèce. Société des Nations. Genéve 1926.
12.	28 Ὀκτωβρίου 1940 ἕως Ὀκτωβρίου 1944	Ἰταλο-Γερμανικὴ ἐπίθεσις ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Ἰταλο - Γερμανο - Βουλγαρικὴ κατοχή.	15.370 46.751	Νεκροὶ . . . . Τραυματίαι	Στρατὸς
			62.121	Σ ύ ν ο λ ο ν	
			583 351	Νεκροὶ . . . . Τραυματίαι	Βασιλικὸν Ναυτικὸν
			934	Σ ύ ν ο λ ο ν	
			1914	Νεκροὶ	Ἐμπορικὴ Ναυτιλία
			157 188	Νεκροὶ . . . . Τραυματίαι	Βασιλικὴ Ἀεροπορία
			345	Σ ύ ν ο λ ο ν	
			7.000 40.000 21.000 9.000 45.000 8.000 260.000	Νεκροὶ . . . . » . . . . » . . . . » . . . . » . . . . » . . . . »	Θύματα ἐκ βομβαρδισμῶν Ἐκτελεσθέντες ἀπὸ Βουλγάρους Ἐκτελεσθέντες ἀπὸ Γερμανούς. Ἐκτελεσθέντες ἀπὸ Ἰταλοὺς Ἕλληνες ὑπήκοοι ἀπαχθέντες εἰς Γερμανίαν καὶ ἐκτελεσθέντες Θύματα Ἐθνικῆς Ἀντιστάσεως Θάνατοι ἐκ πείνης (Θύματα ἀμάχου πληθυσμοῦ)
			390.000	Σ ύ ν ο λ ο ν Ν ε κ ρ ο ὶ	
			408.024 47.290	Σύνολον Νεκροὶ Σύνολον Τραυματίαι	
			455.314	Γενικὸν Σύνολον	
13.	3 Δεκεμβρίου 1944 ἕως 10 Σεπτεμβρίου 1949	Δεκεμβριανὴ ἐπανάστασις καὶ ἐπίθεσις κομμουνιστοσυμμοριτῶν ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.	15.145 25.594	Νεκροὶ καὶ ἀγνοούμενοι Τραυματίαι καὶ ἀνάπηροι	Ἐθνικὸς Στρατὸς
			40.739	Σύνολον	
			3.159 2.088	Νεκροὶ καὶ ἄγνοο μενοι Τραυματίαι καὶ ἀνάπηροι	Βασιλικὴ Χωροφυλακὴ
			5.247	Σ ύ ν ο λ ο ν	
			136.257		Κομμουνιστο-συμμορῖται καὶ πολῖται ἐκτελεσθέντες ἐκ μέρους τῶν ἀνταρτῶν διὰ τὰ φρονήματά των
			182.243	Γενικὸν Σύνολον νεκρῶν καὶ τραυματιῶν	
			38.000 19.856 730.000	Ἀπαχθέντες . . . . Ἀπαχθέντες . . . . Συμμοριόπληκτοι	Θύματα παιδομαζώματος Ἐνήλικοι
			226.301 77.427 36.185	Παιδιὰ ὀρφανὰ πατρὸς Παιδιὰ ὀρφανὰ μητρὸς Παιδιὰ ὀρφανὰ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν γονέων.	Περισυνελέγησαν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς παιδουπόλεις τὰς ὀργανωθείσας ὑπὸ τῆς Α.Μ. τῆς Βασιλίσσης Φρειδερίκης
14.	Ἀπὸ τοῦ 1913 μέχρι σήμερον	Διώξεις τοῦ ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ Ἑλληνισμοῦ.	Ἐκτελεσθέντες 1700. Ἐκτοπισθέντες πολλαὶ χιλιάδες. Οἰκίαι πυρποληθεῖσαι: 6.200. Χωρία ὁλικῶς καταστραφέντα: 65. Χωρία μερικῶς καταστραφέντα: 150.	Σφαγαί, Τυφεκισμοί, Ἀπελάσεις εἰς Ἑλλάδα εἰς στρατόπεδα συγκεντρώσεως καὶ ἐσχάτως εἰς Σιβηρίαν. Δημεύσεις περιουσιῶν.	Οἱ πληθυσμοὶ τῆς Βορείου Ἠπείρου, κατὰ συντριπτικὴν πλειοψηφίαν Ἑλληνικοί, ἐδιώχθησαν διαδοχικῶς ἐκ μέρους τῶν κατακτητῶν Τούρκων, Ἀλβανῶν, Αὐστριακῶν, Ἰταλῶν, καὶ ἤδη ἐκ μέρους τῶν Κομμουνιστῶν.
15.	Ἀπὸ τοῦ 1946 μέχρι σήμερον	Διώξεις τοῦ ἐν Ρωσίᾳ Ἑλληνισμοῦ.	Περίπου 60.000	Ἀπελάσεις καὶ ἐκτοπισμοὶ Δημεύσεις περιουσιῶν.	
16.	Ἀπὸ τοῦ 1917 μέχρι σήμερον	Διώξεις τοῦ ἐν Ρουμανίᾳ Ἑλληνισμοῦ. (Κριμαϊκή-Καύκασος).	Περίπου 650.000	Ἀπελάσεις εἰς Σιβηρίαν καὶ Ἐκτοπισμοί. Δημεύσεις περιουσιῶν.	Ἀρχεῖον Γ. Κοσμίδη (Βῆμα 30ῆς Ὀκτωβρίου 1949, σελὶς 4)

Ἐπίσημα Στοιχεῖα

πρὸς ἐπέμβασιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Χώρας μας καὶ πρὸς ἐγκατάστασιν κομμουνιστικοῦ Καθεστῶτος ἐν Ἑλλάδι.

* * *

Ἔλθωμεν ἤδη εἰς ἕνα ἄλλον ἐξωτερικὸν παράγοντα, τὴν Σύμμαχόν μας Μεγάλην Βρεττανίαν.

Ὁ ἀποσταλεὶς εἰς Ἑλλάδα ἐκπρόσωπος τῆς Intelligence Service πρὸς ὀργάνωσιν τοῦ ἀγῶνος Ἀντιστάσεως ἐναντίον τῶν Κατακτητῶν, ὁ Woodhouse, καθὰ προκύπτει ἐκ τοῦ Προλόγου τοῦ συγγράμματός του «The Apple of Discord», ὅπερ ἐξέδωκεν μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου, ἦτο περίπου 25ετὴς κατὰ τὴν ἀπόβασίν του. Στερούμενος ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας του πείρας ἦτο καὶ φύσει ἐπιπόλαιος. Ἔπεσεν ἀφελὲς θῦμα τῆς σατανικότητος τῶν συνοδοιπόρων. Τεκμήριον τῆς ἀφελείας του καὶ τῆς ἐλλείψεως εὐθυκρισίας ἀποτελεῖ τὸ γενικὸν συμπέρασμα εἰς ὃ καταλήγει ἐν τῷ προμνησθέντι συγγράμματί του, χαρακτηρίζων τοὺς Ἕλληνας ὑπαιτίους τῆς ματαιώσεως τῆς Ἑνώσεως τῶν Βαλκανίων. Ὁ Woodhouse, ὁ Συνταγματάρχης Chris, διὰ τῆς ἀφελείας του ὑπεβοήθησε τὰ μέγιστα τὸ ἔργον τοῦ Κομμουνισμοῦ.

Ἐπὶ πλέον, ἕτερον ἀδιάψευστον τεκμήριον τῆς ἐσφαλμένης Βρεττανικῆς πολιτικῆς ἔναντι τοῦ ἐν Ἑλλάδι Κομμουνισμοῦ ἀποτελοῦν αἱ ἐκπομπαὶ τοῦ ἐπισήμου Κρατικοῦ ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ τοῦ Λονδίνου, ὅστις κατὰ μῆνας Σεπτέμβριον, Ὀκτώβριον, Νοέμβριον τοῦ 1944 ἐξύμνει συστηματικῶς τὴν γενναιότητα τῶν μαχητῶν τοῦ ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, ὅταν οὗτοι μὲ «κονσερβοκούτια» ἔσφαζαν ἀνηλεῶς τοὺς Ἐθνικόφρονας Ἕλληνας πολίτας.

Ἐὰν ὁ Woodhouse καὶ οἱ συνεργάται του ἐν Ἑλλάδι καὶ ἡ ἀνάλογος Βρεττανικὴ Ὑπηρεσία ἐν Μέσῃ Ἀνατολῇ δὲν εἶχε διαπράξῃ ἀσυγχώρητα κολοσσιαῖα σφάλματα ὁ Κομμουνισμὸς ἐν Ἑλλάδι δὲν θὰ ἐπετύγχανε τὰ ὅσα ἐπέτυχε.

Ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Churchill καταφαίνονται αἱ παρ' αὐτοῦ καταβληθεῖσαι προσπάθειαι πρὸς διαφώτισιν τῆς Ἀμερικανικῆς πολιτικῆς.

Ὁ ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανὸς Πρέσβυς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καταχειροκροτεῖτο ὑπὸ τῶν Ἐαμιτῶν ὁσάκις ἀνεφανίζετο ἐπὶ τοῦ αὐτοκινήτου του.

* * *

Ὑφίσταται βεβαίως καὶ ἡ ἀντίθετος ὄψις.

Ὀφείλομεν χάριτας εἰς τὸν γενναῖον Βρεττανὸν Στρατηγὸν Scobyὅστις διὰ τῆς ὀξυδερκείας του καὶ τῆς ἀποφασιστικότητός του ἔσωσε τὴν κατάστασιν. Ὀφείλομεν χάριτας εἰς τὸν Γενικὸν Γραμματέα τῶν Βρεττανῶν Συνδικαλιστῶν Citrine, ὅτις ἐλθὼν εἰς Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, πρῶτος διεκήρυξε, ἐν μέσῳ ἐπικρατοῦντος γενικοῦ σκότους διὰ τὰ ἐν Ἑλλάδι συμβάντα, τὴν Ἀλήθειαν, urbi et orbi.

Τέλος, ὀφείλομεν χάριτας εὀς τὸν Winston Chuctrill, ὅστις, πιεσθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Λονδίνῳ διαμένοντος τότε Βασιλέως Γεωργίου Β', καὶ ἀψηφῶντὰς κακουχίας ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα κατὰ τὸ Χριστούγεννα τοῦ 1944 καὶ συνέβαλεν ἐπιτυχῶς, κατὰ τὸ ἀνθρωπίνως δυνατόν, εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Προβλήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΣ

Ἡ ἐπιδειχθεῖσα ἐθνικὴ ἀξιοπρέπεια ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ ἔναντι τῶν τριῶν κατακτητῶν, ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1941 καὶ ἐντεῦθεν, ὑπῆρξεν ἐφάμιλλος τῆς ἐπιδειχθείσης γενναιότητος καὶ καρτερίας διαρκουσῶν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Ἀλβανικοῦ Μετώπου καὶ τῶν ὀχυρῶν τῆς Μαδονίας, τοῦ Ἀλαμέϊν καὶ τοῦ Ρίμινι ὡς καὶ τῆς κατὰ θάλασσαν συμβολῆς τοῦ πολεμικοῦ καὶ τοῦ ἐμπορικοῦ Στόλου. —Ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλας Χώρας ἐλάχιστα ὑπῆρξαν τὰ παραδείγματα συνεργασίας μετὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Ἡ ἐπιδειχθεῖσα ἐθνικὴ ἀξιοπρέπεια ἔναντι τῶν κατακτητῶν ὑπῆρξεν ἀνταξία τοῦ ἐπιγραμματικοῦ ἀποφθέγματος τοῦ Winston Churchill, εἰπόντος ὅτι «ἡ Ἑλλὰς ἐχάρισεν εἰς τοὺς Συμμάχους τὸ πρῶτον χαμόγελο τῆς Νίκης».

Ἡ ἐπιδειχθεῖσα ἐθνικὴ ἀξιοπρέπεια ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ ἐνέπνευσε μίαν θαυμασίαν ἐπίσημον ραδιοφωνικὴν ἐκπομπὴν τῆς Μόσχας, κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον τοῦ 1942, ἐπὶ τῇ πρώτῃ θλιβερᾷ, πλὴν ἐνδόξῳ, ἐπετείῳ τῆς εἰσόδου τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων εἰς Ἀθήνας: «Ἐπολεμήσατε » ἄοπλοι ἐναντίον ἐνόπλων καὶ ἐνικήσατε. Ἐπολεμήσατε μικροὶ ἐναντίον με» γάλων καὶ ἐπεκρατήσατε. Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ ἄλλως, διότι εἶσθε » Ἕλληνες. Ὡς Ρῶσοι, ὡς ἄνθρωποι, ἐκερδίσαμεν χάρις εἰς τὴν θυσίαν σας » χρόνον διὰ νὰ ἀμυνθῶμεν. Σᾶς εὐγνωμονοῦμεν.»

* * *

Ὁ Συμμοριτοπόλεμος, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἄλλους ἀπελευθερωτικοὺς Ἀγῶνας μας, διέπεται, ἀπὸ πλείστας ἰδιομορφίας. Ἀπὸ ἀπόψεως ἐκτελέσεως, ἤρξατο ἐκ μέρους τῶν ξενοκινήτων Συμμοριτῶν ἐκδηλούμενος ὑπὸ τὴν εἰδεχθεστέραν μορφὴν τῆς ἀνθρωπίνης θηριωδίας, διὰ δολοφονιῶν, ἀτομικῶν ἢ ὁμαδικῶν, μὲ τὰ ἁπλούστερα φονικὰ μέσα, τὰ «κονσερβοκούτια», πρὸς ἀποκοπὴν κεφαλῶν καὶ μαστῶν ἀθώων πλασμάτων. Διῆλθε διὰ τοῦ σταδίου τοῦ κλεφτοπολέμου, ὅστις σήμερον διδάσκεται εἰς τὰς Πολεμικὰς Ἀκαδημίας ὡς μορφὴ πολέμου συναφὴς πρὸς ἕνα ἐνδεχόμενον μελλοντικὸν πυρηνικὸν πόλεμον. Κατέληξε τέλος εἰς μάχας ἐκ παρατάξεως κλασικοῦ πολέμου ἑλιγμῶν, εἰς τὰς μάχας τοῦ Βίτσι καὶ τοῦ Γράμμου τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1949.

῞Οσον ἀφορᾶ ἤδη ἑτέραν ἰδιομορφίαν τοῦ ᾿Αγῶνος τούτου, τὰς εἰς αἷμα θυσίας. ᾿Επισυνάπτεται εἰς τὴν παροῦσαν «Πίναξ τῶν θυσιῶν τοῦ ῾Ελληνισμοῦ » ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν καὶ ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν διώξεων καὶ τῶν μαρτυρίων». Τὸν Πίνακα τοῦτον ἔχομεν συντάξει καὶ εἴχομεν δημοσιεύσει τὸ πρῶτον, ὡς συνημμένον, εἰς μελέτην ἡμῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «The Greek Nation » once More stems a Barbarian Onslaught» κυκλοφορήσασαν, μόνον ᾿Αγγλιστί, καὶ διατεθεῖσαν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἀφορῶσαν τὸν Συμμοριτοπόλεμον. ᾿Εκ τῆς προσεκτικῆς μελέτης τῶν στηλῶν 12 καὶ 13 ,τῶν στηλῶν δηλαδὴ τῶν ἀφορωσῶν τὰς θυσίας εἰς αἷμα καὶ δυστυχίαν κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1940 - 1949, προκύπτει ὅτι ἔχομεν πληρώσει ἀκριβὰ «τὸ πρῶτο χαμόγελο τῆς Νίκης» ποὔχαμε χαρίσει εἰς τοὺς Συμμάχους μας, καὶ ἐδικαιούμεθα σεβασμοῦ ἐκ μέρους τούτων.

Εἰς τὰς εὐθὺς ἀμέσως ἑπομένας σελίδας θὰ ἐξετάσωμεν ἐὰν μᾶς ἀπεδόθη ὁ ὀφειλόμενος τοιοῦτος σεβασμὸς ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων μας.

ΜΕΡΟΣ ΟΓΔΟΟΝ

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΤΑ ΠΡΟΗΓΗΘΕΝΤΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ

Κατὰ Μάϊον τοῦ 1931, Ἐπιτροπὴ Κυπρίων, ἐλθοῦσα εἰς Ἀθήνας, ἐζήτει ἀπὸ τὴν τότε Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἵνα αὕτη ἀναλάβῃ τὴν υἱοθέτησιν καὶ προώθησιν τοῦ αἰτήματος τῶν Ἑλλήνων τῆς νήσου ταύτης, πρὸς ἕνωσιν μετὰ τῆς Μητρὸς Πατρίδος. Ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἠρνήθη κατηγορηματικῶς, συστήσας τὴν ἀποδοχήν, δικαίως, τῆς παραχωρουμένης τότε ἐκ μέρους τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως μερικῆς φιλελευθεροτέρας διαμορφώσεως τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς νήσου. Τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος προσφάτως μόνον, τότε μόλις, εἶχεν ἀνανήψει ἐκ τῆς μονώσεως εἰς ἣν εἶχε περιαχθῆ, συνεπείᾳ τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἐπιτευχθείσης ἀκυρώσεως τῶν δύο τερατωδῶν Συμβάσεων Καλφὼφ - Πολίτη τοῦ 1925 καὶ Παγκάλου τοῦ 1926. Δὲν ἦτο συνεπῶς νοητή, διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, οἱαδήποτε ἀνακίνησις τοῦ Κυπριακοῦ ζητήματος ἐκ μέρους τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ Κράτους. Μία τοιαύτη ἀνακίνησις, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, θ' ἀπετέλει αὐτόχρημα παραφροσύνην.

Κατόπιν τῆς τοιαύτης ἀρνήσεως, κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον ἰδίου ἔτους, ἐκρήγνυται ἐν Κύπρῳ στασιαστικὸν κίνημα καὶ πυρπολεῖται τὸ Κυβερνεῖον. Τὸ κίνημα ἐκεῖνο, ἀναμφισβητήτως ἀπονενοημένον, εὐχερῶς κατεπνίγη ἐκ μέρους τῆς Βρεττανικῆς Διοικήσεως (1).

---

1. Τὸ στασιαστικὸν κίνημα τῆς 21ης Ὀκτωβρίου 1931 ὑπῆρξε, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἀπότοκον καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐξαθλιώσεως τῶν πληθυσμῶν τῆς ὑπαίθρου. Τὸ τίμημα τῆς πωλήσεως τοῦ Κυπριακοῦ Λαοῦ ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας πρὸς τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν, εἰκονικῶς κατεβάλλετο δῆθεν πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν ἐκ μέρους τοῦ ἀγοροπωληθέντος Κυπριακοῦ Λαοῦ. Ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως, τὸ τίμημα τοῦτο, ὅπερ ἐτησίως ἀνήρχετο εἰς 92.799 λίρας Ἀγγλίας, εἰσέπραττον οἱ Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι ὁμολογιοῦχοι, οἵτινες εἶχον χορηγήση δάνειον πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν, διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου τοῦ 1854. Ταῦτα ἀναφέρει ὁ Βρεττανὸς ἱστορικὸς Sir George Hill. Γενικώτερον οἱ Βρεττανοὶ ἀπεμύζων οἰκονομικῶς τὰς ἀποι-

Ἡ ὀλιγόωρος ἐκείνη δρᾶσις τῶν Κυπρίων τῆς 21ης Ὀκτωβρίου 1931 ἐπέφερε μίαν σοβαρὰν καὶ ἀναπότρεπτον ἀντίδρασιν. Ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις, ἀντιληφθεῖσα τὸ ὑποφῶσκον ἡφαίστειον, ὅπερ, μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, αὕτη ἀντεμετώπιζε μὲ μόνον καὶ ἀποκλειστικὸν ὅπλον τὴν ἀνοχήν, ἀφυπνίσθη καὶ ἤρξατο ἐφαρμόζουσα, διὰ ποικίλων μέσων, κυρίως διὰ τῆς παιδείας τὸν συστηματικὸν ἀφελληνισμόν. Ὑπομνηστέον ὅτι, προκειμένου περὶ μεγάλων Χριστιανικῶν λαῶν, ἡ ἐθνικὴ συνείδησις τοῦ Ἕλληνος μοιραίως δὲν δύναται νὰ ἀντιτάξῃ τὴν ἀντίδρασιν, ἣν ἀντέταξε, ἐπιτυχῶς, κατὰ τοὺς τέσσαρας αἰῶνας δουλείας, ἐναντίον τοῦ ἐξισλαμισμοῦ.

Διαρκοῦντος τοῦ δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, κατὰ τὴν δευτέραν ἐπίσκεψιν τοῦ Βρεττανοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Eden εἰς Ἀθήνας, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1941, ὁ ἀείμνηστος Κορυζῆς εἶχε θέσει πρὸς αὐτὸν τὸ ζήτημα τῶν ἑλληνικῶν διεκδικήσεων ἐπὶ τῆς νήσου Κύπρου. Ὁ Eden δὲν ἀπήντησεν ἀμέσως ἐπιθυμῶν νὰ συννενοηθῇ μὲ τὴν Κυβέρνησιν του. Δύο ἡμέρας βραδύτερον ἔβλεπε τὸν Βασιλέα Γεώργιον, παρισταμένου τοῦ ἀειμνήστου Κορυζῆ, καὶ τοῦ ἔδειξε τὴν ἀπάντησιν τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως. Ἐπρόκειτο περὶ ἑνὸς τηλεγραφήματος ἐν τῷ ὁποίῳ ἐλέγετο ὅτι τὸ ζήτημα τῆς Κύπρου θὰ συζητηθῇ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀγγλίας μετὰ τὸν πόλεμον. Ἐπρόκειτο περὶ ἐμπιστευτικῆς ἀνακοινώσεως πρὸς τὸν Βασιλέα, τῆς ὁποίας μάλιστα ὁ Eden δὲν ἠθέλησε νὰ ἀφήσῃ ἀντίγραφον (1).

Ἡ ἐν Καΐρῳ ἀπόδημος Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἶχεν ὑποβάλλει πρὸς τὴν Βρεττανικὴν Κυβέρνησιν Ὑπόμνημα σχετικὸν πρὸς τὴν τύχην τῆς νήσου Κύπρου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 12ης Ἰουνίου 1942. Εἰς τὸ Ὑπόμνημα τοῦτο ἐλήφθη ἀπάντησις ἐκ μέρους τοῦ Λόρδου Χάλιφαξ κατὰ τὴν 27ην Ἀπριλίου 1943 (2).

Κατὰ τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1950 διεξάγεται, καθ' ὅλην τὴν νῆσον τῆς Κύπρου, τὸ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων δημοψήφισμα μὲ τὰ γνωστὰ ἀποτελέσματα. Τὸ ἐκ τοῦ δημοψηφίσματος τούτου ψήφισμα ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως παραδίδεται πρὸς τὸ Προεδρεῖον τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ πρὸς τὴν Γραμματείαν τοῦ Ὀργανισμοῦ Ἡνωμένων Ἐθνῶν.

Τὴν 28ην Ἰουνίου 1950 ἐπισυμβαίνει ὁ θάνατος τοῦ Ἐθνάρχου Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Β΄. Τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου ἰδίου ἔτους, καταλαμβάνει

κίας των, ἐν ἄκρᾳ ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Γάλλους, οἵτινες πράγματι ἐξεπολίτιζον τὰς ἀποικίας των, διαθέτοντες πρὸς τοῦτο ἀξιόλογα οἰκονομικὰ μέσα.

Περὶ τῆς ἀνηθικότητος τοῦ τοιούτου εἰσπραττομένου ἐτησίως φόρου, ἐκ μέρους τῶν ὡς ἄνω Ἄγγλων καὶ Γάλλων ὁμολογιούχων, εἰς βάρος τοῦ ἀγοροπωληθέντος Κυπριακοῦ Λαοῦ, εἶχεν ἐκφρασθῇ, ἐν ἔτει 1907, μετὰ περιφρονήσεως καὶ αὐτὸς εἰσέτι ὁ Οὐΐνστον Τσῶρτσιλ ὡς καὶ ὁ πρώην Κυβερνήτης Sir Ronald Storrs. (Βλέπε ἡμετέραν μελέτην «Ἑλλάς» σελὶς 119).

1. Π. Πιπινέλη. «Γεώργιος Β΄.» Σελὶς 126.

2. Idem. Ὑποσημείωσις σελίδος 126.

τὸν 'Εθναρχικὸν Θρόνον ὁ 'Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ὁ Γ'. 'Ο νέος 'Εθνάρχης ἀναλαμβάνει ἐντονώτερον τὸν ἀγῶνα πρὸς πλείονας κατευθύνσεις. 'Ο νέος 'Αρχιεπίσκοπος διὰ τοῦ «"Ορκου τῆς ἐκκλησίας τῆς Φανερωμένης» διαδηλοῖ ἐπισήμως ὅτι θὰ συνεχίση τὸν 'Αγῶνα ὑπὲρ τῆς 'Ενώσεως μετὰ τῆς Μητρὸς 'Ελλάδος.

Τὴν 21ην Μαρτίου 1951 συνέρχεται ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ τότε Πρωθυπουργοῦ Σοφοκλῆ Βενιζέλου τὸ Συμβούλιον τῶν Πολιτικῶν 'Αρχηγῶν τῆς 'Ελλάδος καὶ ἀποφασίζει, ὅπως τὸ Κυπριακὸν τεθῇ ἐνώπιον τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως. 'Επακολουθεῖ διάβημα τοῦ πρεσβευτοῦ Λ. Μελᾶ παρὰ τῷ Βρεττανῷ 'Υπουργῷ τῶν 'Εξωτερικῶν Χ. Μόρισσον. Τὸ διάβημα παραμένει ἄνευ ἀποτελέσματος. 'Επακολουθοῦν διάφορα ἄλλα διαβήματα καὶ ἀρχίζει νὰ ὡριμάζῃ ἡ ἰδέα περὶ προσφυγῆς εἰς τὸν Ο.Η.Ε.

Κατὰ τὴν ΣΤ' σύνοδον τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Ο.Η.Ε. ἐν ἔτει 1951, καὶ κατὰ τὴν Ζ' σύνοδον ἐν ἔτει 1952, οἱ 'Αρχηγοὶ τῶν 'Αντιπροσωπειῶν μας ἀφιέρωσαν μερικὰς γενικὰς φράσεις τῶν ἀγορεύσεών των, ἀναφερομένας εἰς τὴν 'Εθνικὴν 'Υπόθεσιν τῆς Κύπρου ἐνώπιον τῆς 'Ολομελείας ἀμφοτέρων τούτων τῶν Συνελεύσεων (1).

Τὴν 10ην Αὐγούστου 1953, ὁ 'Εθνάρχης Μακάριος, βασιζόμενος ἐπὶ μιᾶς γενικῆς ἀποφάσεως τῆς 16ης Δεκεμβρίου 1952 τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως, ζητεῖ δι' ἐπιστολῆς του, πρὸς τὸν Γενικὸν Γραμματέα τοῦ Ο.Η.Ε., ὅπως τὸ Κυπριακὸν ζήτημα συζητηθῇ ὑπὸ τῶν 'Ηνωμένων 'Εθνῶν.

Τὴν 21ην Σεπτεμβρίου 1953, ὁ 'Αρχηγὸς τῆς 'Ελληνικῆς 'Αντιπροσωπείας εἰς τὰ 'Ηνωμένα "Εθνη, ὁμιλῶν πρὸς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν, εἶπεν ὅτι, ἡ Κυπριακὴ αἴτησις ἐνδιαφέρει τὴν 'Ελλάδα, ἀλλ' ὅτι, πρὶν ἢ ἡ 'Ελλὰς υἱοθετήση ταύτην, θὰ ἐπεθύμει νὰ ἐπιζητήσῃ λύσιν τοῦ Κυπριακοῦ δι' ἀπ' ἀπ' εὐθείας διαπραγματεύσεων μετὰ τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως (2). Τοιουτοτρόπως, ἐφ' ὅσον ἡ Κυπριακὴ προσφυγὴ δὲν υἱοθετήθη — ὡς ὁ Κανονισμὸς διαδικασίας ἀπαιτεῖ — ὑπὸ οἱουδήποτε Κράτους — Μέλους τῶν 'Ηνωμένων 'Εθνῶν, τὸ Κυπριακὸν ζήτημα δὲν περιελήφθη εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῆς 8ης Γενικῆς Συνελεύσεως.

'Η κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1953 γενομένη ἐπίσκεψις τοῦ τότε "Αγγλου 'Υπουργοῦ τῶν 'Εξωτερικῶν κ. "Ηντεν εἰς 'Αθήνας, καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἀγέρωχος ἀπόρριψις τῆς προτάσεως τοῦ Πρωθυπουργοῦ Παπάγου περὶ φιλικῆς ρυθμίσεως τοῦ Κυπριακοῦ ζητήματος, σημειώνουν τὴν ἀπαρχὴν νέας περιόδου διὰ τὸ Κυπριακὸν ζήτημα. Τὴν 3ην Μαΐου 1954, ὁ Στρατάρχης Παπάγος προβαίνει δημοσίᾳ εἰς σαφῆ δήλωσιν, ὅτι ἐνώπιον τῆς ἐμμονῆς τῆς Μεγάλης Βρεττανίας εἰς τὴν ἀρνητικήν της στάσιν, ἡ 'Ελλὰς θὰ ἀκολου-

1. Κύρου. «'Ελληνικὴ 'Εξωτερικὴ Πολιτική». Σελὶς 271.
2. Idem. Σελὶς 273.

θήση τὴν μόνην ἀπομένουσαν εἰς αὐτὴν ὁδόν, τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν Ο.Η.Ε. Εἶναι λογικὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς τοῦ 1954, ἐγνώριζεν, καθὸ Ἀρχιστράτηγος κατὰ τὸ 1940 - 41, τὴν δοθεῖσαν προφορικὴν ὑπόσχεσιν ἐν Ἀθήναις, ἐκ μέρους τοῦ Βρεττανοῦ Ὑπουργοῦ κ. Ἦντεν, καὶ κατ' ἐξουσιοδότησιν τῆς Κυβερνήσεώς του, πρὸς τοὺς Βασιλέα Γεώργιον Β' καὶ τὸν Πρωθυπουργὸν Κορυζῆν, καθ' ἥν, τὸ Κυπριακὸν θὰ συνεζητεῖτο μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου, μεταξὺ τῶν δύο Κυβερνήσεων.

Τὴν 30ὴν Μαΐου 1954 ὁ Τοῦρκος Πρωθυπουργὸς κ. Μεντερὲς διήρχετο ἐκ τοῦ ἀεροδρομίου τοῦ Ἑλληνικοῦ, μεταβαίνων ἐξ Ἀγκύρας εἰς Η.Π.Α. Τοῦτον ἀνέμενεν, ὡς ὤφειλε, κατὰ τὴν διέλευσίν του, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Στρατάρχης Παπάγος καὶ τὸν προσεκάλεσεν ὅπως, κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του διακόψῃ τὸ ταξείδιόν του, παραμένων ἐν Ἀθήναις, ἔστω καὶ ἐπὶ 4ωρον μόνον. Πράγματι, τὴν ἑσπέραν τῆς 7ης Ἰουνίου, παρατίθεται ἐν Ἀθήναις φιλικὸν γεῦμα πρὸς τιμὴν τοῦ διερχομένου ὑψηλοῦ Τούρκου ξένου. Ὁ Τοῦρκος πρέσβυς κ. Taray, ἐνημερωθεὶς ἐπὶ τῶν προθέσεων τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ, ὅπως συζητήσῃ μετὰ τοῦ Τούρκου Συναδέλφου του περὶ τοῦ Κυπριακοῦ, διεβίβασεν ἁρμοδίως καὶ ἐπιμόνως εἰς τοῦτον τὴν ὑπόδειξιν ὅπως, παραιτηθῇ πάσης προσπαθείας σχετικῆς ἀνακινήσεως καὶ συζητήσεως μετὰ τοῦ ὑψηλοῦ ξένου. Φυσικὰ ὁ Τοῦρκος Πρέσβυς ἐνήργει κατ' ἐντολὴν τοῦ Τούρκου Πρωθυπουργοῦ. Ἐνώπιον τῆς τοιαύτης ἐπιμονῆς τοῦ Τούρκου Πρέσβεως ὁ Στρατάρχης Παπᾶγος ἔκρινε σκόπιμον, ὀρθῶς, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἀρχικήν του πρόθεσιν.

Τὴν 16ην Αὐγούστου 1954 κατετίθετο, ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐνώπιον τοῦ Ο.Η.Ε., ἡ προσφυγὴ διὰ τὸ Κυπριακόν.

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ἐν τῷ παρόντι Κεφαλαίῳ, νομίζομεν ὅτι, δύνανται νὰ ἐξαχθοῦν τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα :

α) Δὲν δύναται νὰ γίνῃ σύγκρισις, οὐδὲ πόρρωθεν, τῆς διεθνοῦς θέσεως τῆς Χώρας μας κατὰ Μάϊον τοῦ 1931, ὅτε ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἠρνεῖτο πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Κυπρίων νὰ υἱοθετήσῃ τὸ αἴτημά των περὶ ἑνώσεως, πρὸς τὴν κατ' Αὔγουστον τοῦ 1954 διεθνῆ θέσιν τῆς Χώρας μας. Ἡ τοιαύτη διαφορὰ τῆς διεθνοῦς θέσεως τῆς Χώρας μας δὲν ἀπέρρεε μόνον ἐκ τῆς συμβολῆς της εἰς τὸν Κοινὸν Ἀγῶνα, ἀπὸ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940 μέχρις Ὀκτωβρίου 1949. Ἀπέρρεε καὶ ἐκ τῆς διεθνοῦς ἐξελίξεως ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς ἀποικιοκρατείας.

β) Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Στρατάρχου Παπάγου ἔθεσε τὸ ζήτημα ἐν πρώτοις πρὸ τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως, δηλαδὴ ἠκολούθησε τὴν χαραχθεῖσαν ὁδὸν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Σ. Βενιζέλου κατὰ Μάρτιον τοῦ 1951. Κατόπιν τῆς ἀποτυχίας τῆς τοιαύτης προσπαθείας προσέφυγεν εἰς τὸν Ο.Η.Ε.

γ) Ἡ γενομένη προσφυγή, ἐκ μέρους τοῦ Ἐθνάρχου Μακαρίου, τὴν 10ην Αὐγούστου 1953, πρὸς τὸν Ο.Η.Ε., ὡς ἀδιαφιλονικήτως νομίμου ἐκ-

προσώπου τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου, ἐμπεριέκλειε τὸν πιθανὸν κίνδυνον τῆς υἱοθετήσεως τῆς γενομένης προσφυγῆς παρὰ μιᾶς οἱασδήποτε δορυφόρου Χώρας, τῇ ὑποδείξει βεβαίως τῆς Μόσχας, συμφώνως πρὸς τὴν δυνατότητα, ἣν παρεῖχεν πρὸς τοῦτο ὁ Καταστατικὸς Χάρτης τοῦ Ο.Η.Ε. Ἐν τοιαύτη περιπτώσει, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ περιήρχετο εἰς δεινὸν δίλημμα, εἴτε νὰ ἀποκηρύξῃ τὴν Κυπριακὴν προσφυγήν, ἐφ' ὅσον αὕτη θὰ εἶχε τύχῃ τῆς κομμουνιστικῆς υἱοθετήσεως, εἴτε νὰ φανῇ συμπράττουσα μετὰ τῆς ὁμάδος τῶν Σοβιετικῶν Δημοκρατιῶν καὶ τῶν Δορυφόρων.

Παρὰ τὴν ὕπαρξιν, ἐν τούτοις, τοῦ τοιούτου κινδύνου, καθὰ εἴδομεν, ἡ Κυβέρνησις Παπάγου, διὰ τοῦ Ἀντιπροσώπου της, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 21ης Σεπτεμβρίου 1953 τοῦ Ο.Η.Ε., ἠρνήθη νὰ υἱοθετήσῃ τὴν προσφυγὴν τῆς Κυπριακῆς Ἐθναρχίας. Ἡ τοιαύτη ἄρνησις, ἀποτελεῖ ἀδιαφιλονίκητον τεκμήριον, περὶ τοῦ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐξήντλησε τὰς προσπαθείας της ὅπως ἔλθῃ εἰς ἀπ' εὐθείας συνεννοήσεις μετὰ τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως, συμφώνως πρὸς τὰς δοθείσας παρὰ ταύτης ὑποσχέσεις κατὰ τὸ 1941, ὅταν «ἐδίδαμεν τὸ πρῶτον χαμόγελο τῆς Νίκης» κατὰ τὴν ἐπιγραμματικὴν ἔκφρασιν τοῦ Winston Churchill.

δ) Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, τὸ «Ἐθνικὸν Συμβόλαιον» τοῦ Μουσταφᾶ Κεμὰλ πρὸς τὸ Τουρκικὸν Ἔθνος, δι' οὗ συνιστᾶτο ἡ ἔλλειψις παντὸς ἐνδιαφέροντος μελλοντικῶς διὰ τοὺς ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ νέου Κράτους παραμείναντας ὁμοεθνεῖς, ἀπετέλει ἐνέργειαν οἰκογενειακὴν τοῦ Τουρκικοῦ Λαοῦ καὶ οὐδὲν νόμικὸν ἐπιχείρημα θὰ ἠδύνατο νὰ βασίσῃ ἐπ' αὐτοῦ οἱαδήποτε Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἀναφορικῶς πρὸς τὴν Κύπρον.

Ἐξ ἀντιθέτου ὅμως, δι' εἰδικοῦ ἄρθρου τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάννης, ἡ συνυπογράψασα ταύτην Δημοκρατικὴ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀνεγνώριζεν ὡς ὁριστικὴν τὴν ἐνσωμάτωσιν τῆς νήσου ἐν τῇ Βρεττανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ, ἥτις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1914, εὐθὺς μετὰ τὴν ἔξοδον τῆς Τουρκίας παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Κεντρικῶν εἶχε προβῆ εἰς τὴν προσάρτησιν ταύτης. Ἡ Τουρκία ὅθεν, ἀναγνωρίζουσα τὴν τοιαύτην προσάρτησιν, δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ ἐπέμβῃ ἐφεξῆς εἰς ζήτημα σχετικὸν πρὸς τὴν νῆσον ταύτην. Ἡ Μεγάλη Βρεττανία δὲν ἠδύνατο αὐτοβούλως νὰ ἐκχωρήσῃ ἐκ νέου δικαιώματα πρὸς τὴν Τουρκίαν ἐπὶ τῆς Κύπρου ἄνευ τῆς πρὸς τοῦτο συγκαταθέσεως τῆς συνυπογραψάσης τὴν Συνθήκην τῆς Λωζάννης Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΠΡΟΣΦΥΓΗ

Τὴν 3ην Μαΐου 1954, ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Στρατάρχης Παπᾶγος ἐξήγγελλε, δημοσίᾳ, τὴν ἀπόφασιν περὶ προσφυγῆς τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως διὰ τὸ Κυπριακὸν ἐνώπιον τοῦ Ο.Η.Ε.

Τὴν 28ην Ἰουλίου, ὁ ἐν Ἀθήναις Πρέσβυς τῶν Η.Π.Α., ἐπέδιδε πρὸς τὸν Ἕλληνα Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐμπιστευτικὸν μήνυμα τοῦ Ἀμερικανοῦ συναδέλφου του, διὰ τοῦ ὁποίου οὗτος ἀπέτρεπε τὴν ὡς ἄνω προσφυγὴν (1).

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν συγχρόνως, τὴν 28ην Ἰουλίου, ὁ Βρεττανὸς Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Hopkinson ἐπανελάμβανεν, ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων, τὸ γνωστὸν «οὐδέποτε» τοῦ κ. Eden.

Τὴν 16ην Αὐγούστου 1954 κατατίθεται, ὡς ἤδη ἐξετέθη, ἡ προσφυγὴ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Τὴν 16ην Ὀκτωβρίου, ὁ ἐν Ἀθήναις Πρέσβυς τῶν Η. Π. Α. κ. Cannon, ἐπέδιδε νεώτερον μήνυμα πρὸς τὸν Ἀντιπρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως κ. Κανελλόπουλον, δι' οὗ καὶ πάλιν ἀπετρέπετο ἡ προσφυγή.

Τὴν 16ην Νοεμβρίου, διεβιβάζετο ἕτερον σχετικὸν μήνυμα τοῦ Ἀμερικανοῦ Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Ντάλλες, προσωπικὸν αὐτὴν τὴν φοράν, πρὸς τὸν Στρατάρχην Παπᾶγον.

Τέλος τὴν 11ην Δεκεμβρίου ἐπακολουθεῖ τετάρτη καὶ τελευταία προειδοποίησις ἐκ μέρους τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως (2).

Τὴν 14ην Δεκεμβρίου 1954, τὸ Κυπριακὸν ἤγετο πρὸ τῆς Πολιτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ο. Η. Ε. Μετὰ διήμερον δὲ συζήτησιν, ἐγένετο δεκτή, διὰ ψήφων 49 μὲ 11 ἀποχάς, ἡ ἀκόλουθος ἐπὶ λέξει πρότασις τῆς Κολομβρίας καὶ τοῦ Ἑλ - Σαλβατόρ :

«Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν, ὅτι πρὸς τὸ παρόν, δὲν » θεωρεῖται σκόπιμος ἡ λῆψις ἀποφάσεως ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς Κύπρου, » ἀποφασίζει ὅπως μὴ ἐξετάσῃ περαιτέρω τὸ θέμα τὸ φέρον τὸν τίτλον » Ἐφαρμογὴ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, τῆς ἀρχῆς τῶν ἴσων » δικαιωμάτων καὶ τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν Λαῶν, εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ » πληθυσμοῦ τῆς νήσου Κύπρου» (3).

---

1. Α. Κύρου. «Ἐξωτερικὴ Πολιτική». Σελὶς 277.
2. Idem 299—300.
3. Idem. Σελὶς 312

Ἤδη κατωτέρω θὰ ἐξετάσωμεν, δι' ὀλίγων, δύο συγκεκριμένα θέματα, σχετικὰ πρὸς τὴν πρώτην ταύτην προσφυγήν, τὸ θέμα τῆς ὀρθότητος τῆς ἀποφάσεως πρὸς προσφυγήν, καὶ δεύτερον, τὸ θέμα τοῦ οὐσιαστικοῦ περιεχομένου τῆς διατυπωθείσης ἐτυμηγορίας ἐκ μέρους τῆς Πολιτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ο. Η. Ε.

Τὸ πρῶτον θέμα. Νομίζομεν ὅτι ἡ προσφυγὴ αὕτη ἦτο ἀπολύτως ἐπιβεβλημένη.

Ἀπὸ ἐθνολογικῆς πλευρᾶς, ἡ Κύπρος ἐμφανίζεται εἰς τὸ Ἑλληνικὸν προσκήνιον ἐνωρίτερον τῆς ὑπολοίπου Ἑλλάδος. «Τὰ Κύπρια Ἔπη», ὧν ἡ ὕπαρξις ἔχει διαπιστωθῆ, ὑπῆρξαν ἀρχαιότερα τῶν «Ὁμηρικῶν Ἐπῶν». Ἡ Σαλαμὶς τῆς Κύπρου ἐμφανίζεται ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Τὸ Λ τῆς Ἰλιάδος περιγράφει τὴν ὑφισταμένην φιλίαν τοῦ Βασιλέως τῆς Κύπρου Κινύρα μετὰ τῶν Ἀτρειδῶν. Ἡ Σαλαμὶς τοῦ Σαρωνικοῦ καθίσταται περικλεὴς μόνον κατὰ τὸ 480 π.Χ. Κατὰ τοὺς ἐναντίον τῶν Περσῶν πολέμους, ἡ ἀναλογία τῶν «μηδισάντων» ἐν Κύπρῳ ἦτο μικροτέρα ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν καὶ Βυζαντινὴν ἐποχὴν ἡ Κύπρος ἐπὶ μακρὰς χρονικὰς περιόδους εἶχεν ἀποτελέσει μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους.

Νομίζομεν ὅτι τὰ συμφέροντα καὶ αἱ δίκαιαι διεκδικήσεις ἑνὸς μικροῦ καὶ γενναίου Ἔθνους δὲν ἐπιβάλλουν πάντοτε, μέχρις ἑνὸς βεβαίως λογικοῦ ὁρίου, τὴν ἀπαρέγκλιτον συμμόρφωσιν πρὸς τὰς συμβουλὰς καὶ τὰς ὑποδείξεις τῶν Ἰσχυρῶν Προστατῶν, τῶν ὁποίων ἄλλως τε αἱ συμβουλαὶ ἀπορρέουν, κατὰ κανόνα, ἐκ τῆς προσμετρήσεως τῶν ἰδίων ἑαυτῶν συμφερόντων. Ἐὰν κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1913, ὁ ἐν Βουκουρεστίῳ διαπραγματευόμενος ἐκ μέρους τῆς Χώρας μας τὴν ὑπογραφὴν τῆς Συνθήκης μετὰ τῆςἡττηθείσης Βουλγαρίας, Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος, εἰσήκουε καὶ ὑπέκυπτεν εἰς τὰς ἰσχυρὰς πιέσεις τινῶν ἐκ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ὄχι μόνον ἡ περιοχὴ Σερρῶν—Δράμας—Καβάλλας δὲν θὰ εἶχεν ἐνσωματωθῆ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος, ἀλλ' ἴσως καὶ αὐτὴ ἡ Θεσσαλονίκη. Ἡ πίεσις ἐξικνεῖτο μέχρις ἀπειλῶν πλήρους ἀναθεωρήσεως τῶν ὑπὸ σύναψιν συνθηκῶν. Ὀρθώσας τὸ ἀνάστημα τῆς μικρᾶς τότε Ἑλλάδος, ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ἐδημιούργει τὴν Μείζονα Ἑλλάδα τοῦ 1913. Ὀλίγον πρὸ τῆς ἐπιτευχθείσης ὑπογραφῆς τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τῆς 28ης Ἰουλίου 1913, ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις, καὶ μὲ τὴν σειράν της καὶ ἡ Γαλλική, ἔσπευσαν νὰ ἀνακαλέσουν, ὡς μὴ γενομένας, τὰς ἀντιρρήσεις των.

Ἐξ ἄλλου, καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν, τυγχάνει τελείως ἄστοχος ὁ παραλληλισμός, ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς προταχθείσης ἀρνήσεως ὑπὸ τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, κατὰ Μάϊον τοῦ 1931, πρὸς τὴν ἐλθοῦσαν εἰς Ἀθήνας Ἐπιτροπὴν Κυπρίων, ζητούντων τὴν ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως υἱοθέτησιν

τοῦ αἰτήματος περὶ ἑνώσεως, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς κατ' Αὔγουστον τοῦ 1954 πραγματοποιηθείσης προσφυγῆς.

Τέλος φρονοῦμεν ὅτι, θὰ ἀπετέλει σφάλμα καὶ ἀδικίαν ὁ καταλογισμὸς εἰς τὴν ἀπόφασιν περὶ τῆς πρώτης προσφυγῆς τῶν εὐθυνῶν τῶν συνεπειῶν ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ἀστοχιῶν, περὶ ὧν ἀστοχιῶν θὰ διαπραγματευθῶμεν εἰς τὸ εὐθὺς ἀμέσως ἑπόμενον Κεφάλαιον.

Καὶ ἤδη τὸ ἕτερον θέμα : Ἐὰν δηλαδὴ καὶ κατὰ πόσον, ἡ ληφθεῖσα τὴν 16 Δεκεμβρίου 1954 ἀπόφασις ἐκ μέρους τῆς Πολιτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀναφερθεῖσα αὐτολεξεὶ ἀνωτέρω, ἀπετέλει λύσιν σχετικῶς ἱκανοποιητικὴν ἢ ὄχι διὰ τὴν Χώραν μας.

Φρονοῦμεν ἀδιστάκτως ὅτι ἀπετέλει. Πράγματι, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὰ ἐπανειλημμένα «οὐδέποτε» τῶν κ. κ. Eden καὶ Hopkinson. Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὰς ἐπανε.λημμένας ἐξαγγελίας τῶν ὡς ἄνω Βρεττανῶν Ὑπουργῶν καθ' ἃς τὸ Κυπριακὸν ἀπετέλει ζήτημα «ἐσωτερικόν», ἀπετέλει ζήτημα «ἐσαεὶ κλειστὸν» διὰ τὴν Βρεττανικὴν Διπλωματίαν. Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψει, σὺν τοῖς ἄλλοις, τὴν διατυπωθεῖσαν τὸν 30ὴν Μαρτίου 1954 ἐκ μέρους τοῦ κ. Eden ἀπορίαν περὶ τῶν λόγων οἵτινες ὤθουν τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν νὰ διακινδυνεύῃ τὸ κῦρός της ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Κυπριακοῦ. Ἐὰν τέλος λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι, ἀντεμετωπίζομεν τὴν δεδηλωμένην ἀντίθεσιν καὶ τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως, ἀντίθεσιν ἀπορρέουσαν ἐξ εὐνοήτων λόγων, νομίζομεν, ὅτι, ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις, ὁσωδήποτε ἄτονος καὶ ἄχρους καὶ ἐὰν ἦτο, ἀπετέλει ἕνα κόλαφον, ἐναντίον τῶν Βρεττανικῶν «οὐδέποτε», ἐναντίον τῶν Βρεττανικῶν περιφρονητικῶν δηλώσεων καθ' ἃς τὸ Κυπριακὸν ἀπετέλει «καθαρῶς ἐσωτερικὴν ὑπόθεσιν», ἀπετέλει ὑπόθεσιν «ἐσαεὶ κλειστήν». Θὰ ἀπετέλει ἀποτυχίαν ἐὰν ἡ προσφυγὴ εἶχεν ἀπορριφθῆ. Ἐφ' ὅσον δὲν ἀπερρίφθη, τὸ τοιοῦτον σημαίνει ὅτι, ἐγένετο διεθνῶς παραδεκτὸν ὅτι, τὸ Κυπριακὸν δὲν ἀπετέλει ἐφεξῆς ἐσωτερικὸν ζήτημα μόνον τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου, ἀλλὰ ἁπλῶς ἀνεβάλλετο ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ἡ συζήτησις.

Φρονοῦμεν συνεπῶς ὅτι, ἦτο ἀπολύτως ὀρθὴ καὶ βάσιμος ἡ διατυπωθεῖσα γνώμη ἐκ μέρους τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ Στρατάρχου Παπάγου, ἐνώπιον τοῦ Ἑλληνικοῦ Κοινοβουλίου, καθ' ἥν, ἡ προμνημονευθεῖσα ἀπόφασις «χωρὶς νὰ εἶναι ἰδεώδης δι' ἡμᾶς, ἐν τούτοις εἶναι μία λύσις εὐ-
» νοϊκή, διότι τὸ ζήτημα τὸ Κυπριακὸν ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν ἀφάνειαν, εἰς τὴν
» ὁποίαν εὑρίσκετο. Ἔγινε ζήτημα διεθνές, δὲν εἶναι πλέον ἐσωτερικὴ ὑπό-
» θεσις τῆς Μεγάλης Βρεττανίας. Ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις πρέπει νὰ θεωρη-
» θῇ ὡς εὐοίωνος ἱστορικὸς σταθμὸς διὰ τὴν τελικὴν ἐπίλυσιν τοῦ Κυπρια-
» κοῦ ζητήματος».

Ψυχραίμως καὶ ἀμερολήπτως λοιπὸν κρίνοντες τὰ γεγονότα, νομίζομεν ὅτι, δὲν ἠδυνάμεθα βασίμως νὰ ἐλπίζωμεν εὐνοϊκωτέραν λύσιν. Ἐνα-

πέκειτο ἤδη εἰς ἡμᾶς νὰ μὴ μεθυσθῶμεν ἐκ τῆς, ἔστω ἀτόνου καὶ ἀχρόου, τοιαύτης νίκης, καὶ νὰ συναγάγωμεν ἐπωφελῆ συμπεράσματα διὰ τὰς δυσχερείας, ἃς ἐπρόκειτο ἐφεξῆς νὰ ἀντιμετωπίσωμεν, ὥστε νὰ μὴ μειώσωμεν τὰ ἐπιτευχθέντα ἤδη σχετικῶς εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα ἀτυχῶς ἐμειώσαμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΑΙ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΑΙ ΑΣΤΟΧΙΑΙ

Κατὰ τὴν ὅλην ἐξέλιξιν τοῦ Κυπριακοῦ ζητήματος, ἡ συμμετοχή μας εἰς τὴν τριμερῆ τοῦ Λονδίνου ἀπετέλεσε θανάσιμον πλῆγμα. Ἐπέφερεν ἀνεπανόρθωτον βλάβην. Διὰ τῆς τοιαύτης συμμετοχῆς μας, ἀνεγνωρίσαμεν ἐπισήμως εἰς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν δικαίωμα ἀναμίξεως εἰς τὸ Κυπριακόν, ὅπερ νομίμως δὲν ἐκέκτητο.

Ἡ ἡμερησία διάταξις, συμφώνως πρὸς τὴν γενομένην πρόσκλησιν, κατὰ τὴν 1ην Ἰουλίου 1955, ἐκ μέρους τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως, διελάμβανεν αὐτολεξεὶ «τὴν ἐξέτασιν πολιτικῶν καὶ ἀμυντικῶν ζητημάτων σχετιζομένων μὲ τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον, εἰς τὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται καὶ τὸ Κυπριακόν».

Πλεῖστοι καὶ ποικίλοι ἦσαν οἱ λόγοι, ἐφ᾽ ὧν ἠδυνάμεθα νὰ βασισθῶμεν, ὥστε, εὐσχήμως καὶ εὐλογοφανῶς, νὰ ἀπορρίψωμεν τὴν γενομένην πρόσκλησιν.

Καὶ ἐν πρώτοις ὅσον ἀφορᾷ «τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀμυντικῶν ζητημάτων τῶν σχετιζομένων μὲ τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον». Τὰ τοιαῦτα ζητήματα, εἴτε ἐνέπιπτον εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ Ν.Α.Τ.Ο., οὗτινος ἀπετελοῦμεν μέλος, εἴτε ἐνέπιπτον εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ Συμφώνου τῆς Βαγδάτης, οὗτινος δὲν ἀπετελοῦμεν μέλος. Ἐνδιάμεσος ἄποψις δὲν ὑφίστατο. Συνεπῶς, εἴτε οὕτως, εἴτε ἄλλως, ἡ συγκληθεῖσα σχετικὴ Τριμερὴς Διάσκεψις δὲν προσηρμόζετο εἰς οὐδὲν ἐκ τῶν δύο τούτων Συμφώνων καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν εἶχε συμβατικὸν ἔρεισμα. Θὰ ἠδυνάμεθα ἐπίσης ν᾽ ἀρνηθῶμεν μὲ πρόφασιν τὴν θρησκευτικήν μας προσήλωσιν πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ Ο.Η.Ε., ὅστις διὰ τῆς ἀποφάσεώς του τῆς 16ης Δεκεμβρίου 1954, εἶχεν ἀποφανθῆ, ὅτι τὸ Κυπριακόν, κατ᾽ ἀρχήν, ἐμπίπτει εἰς τὴν ἁρμοδιότητά του, ἀλλ᾽ οὔτε καὶ ὑπεδείκνυε κατ᾽ ἰδίαν διαπραγματεύσεις. Ἐξ ἄλλου, ἡ Χώρα μας, δι᾽ εἰδικῆς συμβάσεως, ἔχει παραχωρήσει εἰδικῶς εἰς τὰς Η.Π.Α., ἀεροδρόμιον ἐν Κρήτῃ. Ἐξέτασις λοιπὸν ζητημάτων, ἀναγομένων εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, ἐν ἀπουσίᾳ ἐκπροσώπου τοῦ κυριωτέρου παράγοντος ἀσφαλείας τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, τοῦ 6ου Ἀμερικανικοῦ Στόλου, δὲν

ἦτο νοητή. Δι' ὅλους λοιπὸν τοὺς ἀνωτέρω λόγους, ἠδυνάμεθα, εὐλόγως καὶ εὐσχήμως, νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν συμμετοχὴν διὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀμυντικῶν ζητημάτων τῶν σχετιζομένων μὲ τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον, ὧν ζητημάτων ἡ ἐξέτασις ἀπετέλει τὸ προσωπεῖον, τὸ προπέτασμα, ὄπισθεν τοῦ ὁποίου ἐκρύπτετο ἡ οὐσία, τὸ Κυπριακόν, ἢ ἐν τῇ κυριολεξίᾳ ἡ ἀριστοτεχνικὴ προσπάθεια παρεμβολῆς τοῦ Τουρκικοῦ παράγοντος.

Δεύτερον ἤδη ὅσον ἀφορᾷ τὴν προβλεφθεῖσαν διὰ τῆς ἡμερησίας διατάξεως «ἐξέτασιν τοῦ Κυπριακοῦ». Τυγχάνει ἀναμφισβήτητον ὅτι ἐγκαίρως εἶχον ληφθῇ συγκεκριμέναι καὶ κατηγορηματικαὶ πληροφορίαι, ἐκ Λονδίνου καὶ Οὐάσιγκτον, αἵτινες προειδοποίουν περὶ τῆς στηνομένης παγίδος. Αἱ πληροφορίαι αὗται ἠγνοήθησαν πλήρως. Εἰς εὐνομουμένας Χώρας, συνέρχονται περιοδικῶς οἱ Πρέσβεις, ὁρισμένης περιοχῆς, καὶ ἀνταλλάσσουν τὰς γνώμας των, καὶ ἄγονται εἰς συμπεράσματα, ἅτινα ὑποβάλλουν πρὸς τὸ Κέντρον, πρὸς καθοδήγησίν του. Παρ' ἡμῖν ἐθεσπίσθη, ὅταν εἷς Πρεσβευτὴς ὑποβάλλῃ πληροφορίας καὶ γνώμας ἀπαρεσκούσας πρὸς τὸ Κέντρον, νὰ ἐξαναγκάζηται εἰς παραίτησιν.

Ἐξ ἄλλου, ὁ Ἐθνάρχης Μακάριος, ὅστις βεβαίως οὐδὲν δικαίωμα ἐκέκτητο ὑπευθύνου καὶ ἐπισήμου ἐπεμβάσεως εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, δημοσίᾳ ἐν τούτοις, εἶχε διατυπώσει τὰς ἀντιρρήσεις του. Ἐν συσκέψει τῆς Ἑνώσεως τῶν Συντακτῶν τοῦ ἡμερησίου τύπου, κατὰ τὴν 11ην Ἰουλίου 1955, σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως ἔκρουε τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, ἐκ τῆς συμμετοχῆς μας εἰς τὴν Τριμερῆ, καθόσον αὐτὴ θὰ συνεπήγετο τὴν ἀναγνώρισιν νομίμων δικαιωμάτων εἰς τὴν Τουρκίαν. Αἱ σχετικαὶ ὡς ἄνω δημοσίᾳ δηλώσεις ἦσαν αἱ ἀκόλουθοι : «Ἡ τοποθέτησις τοῦ « Κυπριακοῦ ζητήματος ἐντὸς γενικωτέρων πλαισίων, καὶ ἡ οὕτω πως γε» νομένη ἀνάμιξις τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, ὡς παράγοντος ρυθμίσεως » τοῦ Κυπριακοῦ, δὲν ἀποτελεῖ ἐγγύησιν διὰ τὴν ὀρθὴν ἀντιμετώπισιν καὶ » λύσιν τῆς ὅλης ὑποθέσεως. Ἐπὶ πλέον δὲν νοεῖται συζήτησις τοῦ Κυπρια» κοῦ ἐρήμην τοῦ ἀμέσως ἐνδιαφερομένου Κυπριακοῦ Λαοῦ» (1). Καὶ ἡ σοβαρὰ αὕτη προειδοποίησις τοῦ Ἐθνάρχου ἠγνοήθη καὶ ἐσπεύσαμεν νὰ ἐμπέσωμεν εἰς τὴν στηθεῖσαν παγίδα. Ὑπομνηστέον ὅτι ,ἐν μιᾷ διασκέψει τοῦ Ο. Η. Ε. ἀποκλείεται ἀπολύτως νὰ παρακάθηται ὁ Ἐθνάρχης, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Κυπριακοῦ Λαοῦ, λόγῳ τοῦ κανονισμοῦ καὶ τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου. Μόνον ἐλεύθεροι Λαοί, συγκεκροτημένοι εἰς αὐτεξούσια κυρίαρχα Κράτη, δύνανται νὰ ἀποτελοῦν Μέλη τοῦ Ο.Η.Ε. Ἐξ ἀντιθέτου, εἰς μίαν φιλικὴν διάσκεψιν, ὡς ἐχαρακτηρίζετο ἡ τριμερὴς τοῦ Λονδίνου, ἦτο παραδεκτὸν νὰ παρακάθηται, δι' ὅ,τι ἀφεώρα τὸ Κυπριακόν, καὶ ὁ νόμιμος ἐκπρόσωπος καὶ Ἀρχηγὸς τοῦ Λαοῦ οὗτινος ἐπρόκειτο

1. Ν. Κρανιδιώτη. «Ἡ Κύπρος εἰς τὸν Ἀγῶνα τῆς Ἐλευθερίας». 1958 Σελὶς 105

νὰ κριθῇ ἡ τύχη. Ναὶ μὲν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, υἱοθετήσασα κατὰ τὸ 1954 τὴν προσφυγήν, εἶχεν ἐνεργῶς ἀναμιχθῇ εἰς τὸ Κυπριακόν, πάντως ὅμως, κατὰ τύπους, τὸ ζήτημα τοῦτο ἀπετέλει ἀντικείμενον διαπραγματεύσεων μεταξὺ τοῦ Κυπριακοῦ Λαοῦ καὶ τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως.

Ἐπιχείρημα νομικὸν ἀπορρίψεως τῆς συμμετοχῆς τῆς Τουρκίας παρεῖχεν ἐπίσης ἡ συνθήκη τῆς Λωζάννης, βάσει τῆς ὁποίας, ἡ Τουρκικὴ Δημοκρατία παρῃτεῖτο παντὸς δικαιώματος ἐπὶ τῆς νήσου Κύπρου ἐφ' ὅσον εἶχε συνυπογράψει τὴν Συνθήκην δι' ἧς αὕτη προσηρτᾶτο εἰς τὴν Βρεττανικὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἐπιχείρημα οὐσιαστικὸν πρὸς ἀπόρριψιν, ἔστω καὶ φιλικῆς συμμετοχῆς τῆς Τουρκίας, ἦτο καὶ ἡ ἄρνησις τοῦ Τούρκου Πρωθυπουργοῦ πρὸς τὸν Ἕλληνα Πρωθυπουργόν, περὶ φιλικῆς συζητήσεως, κατὰ τὴν διέλευσίν του ἐξ Ἀθηνῶν καὶ τὸ παρατεθὲν γεῦμα κατὰ τὴν 7ην Ἰουνίου 1954.

Δικαίωμα ἠθικῆς τάξεως, ἀπαιτήσεως ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος διὰ διμερῆ διάσκεψιν, Ἑλλάδος—Μεγάλης Βρεττανίας, παρεῖχεν ἡ σχετικὴ δοθεῖσα ὑπόσχεσις, ἐκ μέρους τοῦ κ. Ἤντεν, πρὸς τὸν Βασιλέα Γεώργιον Β' καὶ τὸν Πρωθυπουργὸν Κορυζῆν, κατὰ μῆνα Φεβρουάριον τοῦ 1941. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ὑπόσχεσις αὕτη δὲν εἶχε δοθῇ ἐγγράφως. Ἐὰν ὅμως ἡμεῖς ἐπεδεικνύομεν τὸ ἀπαιτούμενον θάρρος ὥστε νὰ διατηρῶμεν τὴν διπλωματικὴν πρωτοβουλίαν, τὴν πολιτικὴν ἐπίθεσιν, καὶ νὰ μὴ ἀμυνώμεθα παθητικῶς, ὠφείλαμεν νὰ εἴχομεν φέρει τὴν τοιαύτην δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν εἰς τὸ προσκήνιον, ἐξαναγκάζοντες τὸν κ. Ἤντεν νὰ ἀμυνθῇ διαψεύδων.

Ἐπίσης θὰ ἐπεβάλλετο νὰ εἶχε γίνει πλήρης ἐκμετάλλευσις τῆς ἀναφερομένης, ἐν ἁπλῇ ὑποσημειώσει τοῦ συγγράμματος τοῦ κ. Πιπινέλη, πληροφορίας περὶ ἀπαντήσεως τοῦ Χάλιφαξ πρὸς Ὑπόμνημα τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως Καΐρου περὶ τῆς νήσου Κύπρου.

Ταῦτα ἐν ὀλίγοις ἀποτελοῦν τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐνεπέσαμεν εὐπίστως καὶ ἀφελῶς εἰς τὴν στηθεῖσαν παγίδα, διὰ τῆς γενομένης συμμετοχῆς εἰς τὴν τριμερῆ διάσκεψιν τοῦ Λονδίνου.

* * *

Ἡ συμμετοχή μας εἰς τὴν τριμερῆ διάσκεψιν τοῦ Λονδίνου, ἀπὸ 29 Αὐγούστου μέχρι 7 Σεπτεμβρίου, ἔσχε δύο ὀλεθρίας συνεπείας.

Ἐν πρώτοις ἀντεμετωπίσαμεν, κατὰ τρόπον ταπεινωτικόν, τὰς ὕβρεις καὶ τὰ γρονθοκοπήματα ἐπὶ τῆς διπλωματικῆς τραπέζης τῶν Τούρκων Ἐκπροσώπων. Εἰς ἀπάντησιν τῆς καταπληκτικῆς ἰταμότητος καὶ διαστροφῆς τῆς Ἀληθείας, συμπεριεφέρθημεν ὡς ἐὰν ἡ Χώρα μας εἶχεν ἀθετήσει, διαρκοῦντος τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, τὰς ὑποχρεώσεις της ἐκ τῆς Ἀγγλο - Γαλλο - Τουρκικῆς Συνθήκης τοῦ 1939, καὶ ὡς ἐὰν ἡ Τουρκία «εἶχε χαρίσει τὸ πρῶτο χαμόγελο τῆς Νίκης εἰς τοὺς Συμμάχους».

'Εξ' ἄλλου, τὸ καὶ σπουδαιότερον, παρέσχομεν τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὴν Τουρκίαν νὰ σκηνοθετήσῃ τοὺς βανδαλισμοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Σμύρνης κατὰ τὴν νύκτα τῆς 6ης πρὸς τὴν 7ην Σεπτεμβρίου.

Αἱ τοιαῦται βαρβαρότητες μᾶς παρεῖχον τὴν μοναδικὴν εὐκαιρίαν, ὄχι μόνον νὰ ἐξουδετερώσωμεν, ὄχι μόνον νὰ ἐξαλείψωμεν τὰς δυσαρέστους ἐκ τῆς συμμετοχῆς μας εἰς τὴν τριμερῆ διάσκεψιν τοῦ Λονδίνου συνεπείας, ἀλλ' ἐπὶ πλέον νὰ δημιουργήσωμεν καὶ θετικὸν ἐκ τούτων ὄφελος. Πρὸς τοῦτο ὅμως ἐχρειάζετο πίστις, ἐχρειάζετο πνεῦμα ἀγωνιστικόν. 'Αποτελεῖ γεγονὸς ὅτι Τοῦρκοι, κατέχοντες ἀνώτερα ἀξιώματα, εἶχον πτοηθεῖ, ἀναμετρῶντες τὰς πιθανὰς συνεπείας ἐκ τῶν τοιούτων βαρβαροτήτων. Δὲν ἠδύναντο νὰ φαντασθοῦν ὅτι, θὰ ἀφήνομεν ἀνεκμετάλλευτον μίαν τοιαύτην οὐρανόπεμπτον εὐκαιρίαν. 'Εν τῇ παραζάλῃ των, οἱ Τοῦρκοι εἶχον προφασισθῆ ὅτι κομμουνιστικὸς ὄχλος εἶχεν ἐπικρατήσει καὶ ἐκτελέσει ἐπὶ ὥρας τὰ τοιαῦτα ἀνοσιουργήματα. Καὶ τὴν τοιαύτην πρόφασιν θεωροῦμεν ὡς οὐρανόπεμπτον. Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐκμεταλλευθῶμεν καὶ ταύτην εὐστόχως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΤΡΙΜΕΡΗΣ ΔΙΑΣΚΕΨΙΣ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ
ΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ HARDING - RADCLIFFE
ΑΙ ΣΥΜΦΩΝΙΑΙ ΖΥΡΙΧΗΣ - ΛΟΝΔΙΝΟΥ

Κατωτέρω θὰ παραθέσωμεν συγκεκριμμένα τινὰ στοιχεῖα ἐπὶ τῶν τριῶν ἐν ἐπικεφαλίδι ἀντικειμένων, ἀρυόμενοι ταῦτα ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἐκ τῶν 'Απομνημονευμάτων τοῦ Eden(1). Μετὰ ταῦτα δὲ θὰ παραθέσωμεν συμπεράσματα.

Τὰ 'Απομνημονεύματα ταῦτα, ὡς καὶ τὰ 'Απομνημονεύματα παντὸς Πολιτικοῦ 'Ηγέτου ἢ Στρατιωτικοῦ 'Ηγήτορος, ἀποτελοῦν, ἔν τινι μέτρῳ, προσωπικὴν ἀπολογίαν. 'Υπὸ τοιαύτην πάντοτε ἐπιφύλαξιν πρέπει νὰ μελετῶνται.

'Ο συγγραφεύς, προτοῦ ἐκθέσῃ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν διάσκεψιν τοῦ Λονδίνου, ἀναφέρει ἱστορικὰς καὶ πολιτικὰς τινας γενικότητας ἐξ ὧν αἱ πλέον ἐνδιαφέροντας τυγχάνουν αἱ ἀκόλουθοι. 'Εν πρώτοις ἡ κοινοτοπία καθ' ἣν ὁμολογεῖ ὅτι τὰ Βρεττανικὰ συμφέροντα ἐν Μέσῃ 'Ανατολῇ ἐβασίζοντο πρωτίστως ἐπὶ τῆς Τουρκίας. Καθορίζων δὲ τὴν ἀναλογίαν 400.000 'Ελλήνων καὶ 100.000 Τούρκων ἐν Κύπρῳ ἰσχυρίζεται ὅτι, ἡ ἀναλογία αὐτὴ ἀπέρρευσεν ἐκ τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς τοῦ 1922, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας μέγας ἀριθμὸς Μικρασια-

1. «The Memoirs of Sir Anthony Eden». Full Circle. Cassel. London. Κεφάλαιον XI. «Cyprus». Σελίδες 394—415.

τῶν Ἑλλήνων μετηνάστευσεν εἰς τὴν νῆσον ταύτην. Ἐν προκειμένῳ ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι μόνον ὀλίγαι οἰκογένειαι, αἵτινες εἶχον συγγενεῖς εὐπόρους ἐ-Κύπρῳ κατέφυγον αὐτόσε. Χαρακτηριζει ὡς ἀπολύτως βάσιμα τὰ Τουρκικὰ ἐπιχειρήματα τὰ ἀπορρέοντα ἐκ τῆς γεωγραφικῆς ἐγγύτητος τῆς νήσου πρὸς τὰ Μικρασιατικὰ παράλια, λησμονῶν ὅτι πλεῖσται νῆσοι τοῦ Ἀρχιπελάγους, ἢ τῆς Δωδεκανήσου, εὑρίσκονται ἐγγύτερον πρὸς τὴν ἠπειρωτικὴν Τουρκίαν. Τέλος, παραθέτει τὸ περιεχόμενον τῆς προαναφερθείσης δημοσιογραφικῆς συνεντεύξεως εἰς ἥν, ἐπὶ τούτῳ ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος προέβη κατὰ τὴν 11ην Ἰουλίου 1955 μὲ σκοπὸν νὰ ματαιώση τὴν ἀποδοχὴν ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τῆς πρὸς ταύτην γενομένης προσκλήσεως διὰ τὴν Τριμερῆ τοῦ Λονδίνου([1]).

Ἀναφερόμενος εἰς τὰς συζητήσεις τῆς Τριμεροῦς, τῆς ὁποίας αἱ ἐργασίαι ἤρξαντο τὴν 19ην Αὐγούστου 1955, παρέχει τὰς ἀκολούθους πληροφορίας. Ὁ Τοῦρκος Ἐκπρόσωπος ἐδήλου ὅτι, ἐν περιπτώσει καὶ ἣν θὰ ἱκανοποιοῦντο τὰ Ἑλληνικὰ αἰτήματα ἡ Τουρκικὴ Συμμαχία μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας κατ' οὐσίαν μοιραίως θὰ ἔπαυεν ἰσχύουσα. Ἀπέρριπτεν ἀπολύτως τὴν λύσιν εἴτε τῆς αὐτοδιαθέσεως εἴτε τῆς αὐτοκυβερνήσεως. Ὑπεστήριξε τὴν διατήρησιν τοῦ ὑφισταμένου ἀποικιακοῦ καθεστῶτος. Ὑπηνίχθη ὅτι οἱανδήποτε μετατρβολὴν εἰς τὸ ὑφιστάμενον καθεστὼς τῆς Κύπρου θὰ ἐπηκολούθει ἀξίωσις τῆς Τουρκίας πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάννης, ὡς καὶ ἀξίωσις πρὸς ἐπιστροφὴν τῆς Δυτικῆς Θράκης καὶ τῶν Δωδεκανήσων.

Ὁ Ἕλλην Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐζήτησε τὴν αὐτοδιάθεσιν. Ὁ Eden χαρακτηρίζει ὡς κέρδος τὸ ὅτι ὁ Ἕλλην Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ζητήσας τὴν αὐτοδιάθεσιν παρητήθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πάσης πιέσεως πρὸς Ἕνωσιν καὶ τὴν ἄμεσον διενέργειαν δημοψηφίσματος. Ἐν τέλει συνεφωνήθη ὅτι, εἰς ἐπίσημον ἀνακοινωθέν, θὰ ἐδηλοῦτο ὅτι, τὸ Κυπριακὸν δὲν ἀπετέλει μόνον Ἀγγλο-Ἑλληνικὴν διαφοράν.

Μετὰ τὴν διενέργειαν τῶν Τουρκικῶν βαρβαροτήτων ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Σμύρνης, κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1955, ἡ Ἀμερικανικὴ Κυβέρνησις προέβη εἰς παραστάσεις παρὰ τῇ Τουρκικῇ Κυβερνήσει καὶ ἐξέφρασεν τὴν ἱκανοποίησίν της πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ψυχραιμίαν ([2]). Ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τούτων δυσηρεστήθη ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις, φοβηθεῖσα τὴν περαιτέρω ἐνθάρρυνσιν τῶν Ἑλλήνων. Ὑπέμνησεν εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς ὅτι ὑπαίτιοι

1. Ibid. Σελὶς 399.

2. Ibid. Σελὶς 401. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν τοιαύτην διαπίστωσιν τοῦ Eden, ἡ εἰδησεογραφία τοῦ ἡμερησίου Ἀθηναϊκοῦ Τύπου ἔφερε τὸν Dulles ὡς θέσαντα θύτας καὶ θέματα ἐν ἴσῃ μοίρᾳ.

τῆς ἐνάρξεως ταραχῶν ἦσαν οἱ Ἕλληνες ἐν Κύπρῳ. Ἐν τέλει ἡ Ἀμερικὴ παρέσχεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Λονδίνου τὴν ἀμέριστον συνδρομήν της.

Φθίνοντος τοῦ 1955, μετὰ τὴν περιφανῆ νίκην τὴν ὁποίαν ἦρον ἡ Βρεττανικὴ καὶ ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις, κατὰ τὴν Τριμερῆ Διάσκεψιν τοῦ Λονδίνου, ὑποβάλλονται πρὸς τὸν Ἐθνάρχην Μακάριον αἱ προτάσεις Harding.

Γενικῶς ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων Eden προκύπτει ἐμφανῶς ἡ ἀκόλουθος ἐντύπωσις. Ὁ ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1955 Πρωθυπουργὸς Eden ἔχει ἐγκαταλείψει τὴν πολιτικὴν τοῦ «οὐδέποτε», καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ ὅτι «τὸ «Κυπριακὸν θὰ ἀποτελεῖ ἐσαεὶ ζήτημα κλειστὸν ἐσωτερικὸν διὰ τὴν Μεγάλην » Βρεττανίαν ». Ἐπιζητεῖ λύσιν, φοβούμενος νέαν Ἑλληνικὴν προσφυγήν, φοβούμενος ἐνδεχομένως εὐμενεστέραν ἀπόφασιν τοῦ Ο.Η.Ε., ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀπόφασιν τῆς 14ης Δεκεμβρίου τοῦ 1954. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Eden ἡ δοθησομένη λύσις θὰ ἔπρεπε νὰ ἐγίνετο διεθνῶς παραδεκτή. Πρὸς τοῦτο ἐπεβάλλετο νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ Ἕνωσις τὴν ὁποίαν δὲν θὰ παρεδέχοντο οἱ Τοῦρκοι. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως, οὔτε ἡ Ἑλλάς, οὔτε αἱ Η.Π.Α., οὔτε ὁ Ο.Η.Ε., κατὰ τὸν Eden πάντοτε, θὰ ἐθεώρουν ὡς σοβαρὰς τὰςΤουρκικὰς ἀπόψεις ἐφόσον δὲν θὰ συνεφώνει πρὸς ταύτας ὁ Μακάριος (1).

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἰδιαζόντως καταδεικνύει, κατὰ τρόπον ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως, τὸ ὅτι ὁ Πρωθυπουργὸς Eden εἶχεν ἤδη πλέον παραιτηθῆ τῆς ἀγερώχου πολιτικῆς τοῦ «οὐδέποτε», τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Eden ,εἶναι ἡ ἀκόλουθος διαπίστωσις : ὅτι διὰ τῶν γενομένων προτάσεων τοῦ Harding δι' ὧν παρείχετο εἰς τὸν Κυπριακὸν Λαὸν τὸ Δικαίωμα τῆς αὐτοκυβερνήσεως, ἐδηλοῦτο συγχρόνως ὅτι οὐδαμῶς ἀπεκλείετο ἐν τῷ μέλλοντι τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως(2) Ἀπεριφράστως ὁ Eden ὁμολογεῖ ὅτι, ἀποτυχία τῶν διαπραγματεύσεων θὰ ἀπέβαινεν ἐπὶ ζημίᾳ τῶν Βρεττανικῶν συμφερόντων καὶ θὰ περιῆγε τὰς Ἑλληνο-Τουρκικὰς σχέσεις εἰς τὴν ὑφισταμένην ὀξύτητα σχέσεων μεταξὺ Ἰσραὴλ καὶ Ἀράβων (3).

Ὁ Eden παραθέτει πληροφορίας τοῦ ἐν Ἀθήναις Βρεττανοῦ Πρέσβεως Sir Charles Peak καθ' ἃς, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν συνεμερίζετο μὲν τὴν ἀδιαλλαξίαν τοῦ Μακαρίου ἀλλὰ καὶ δὲν ᾐσθάνετο ἑαυτὴν ἀρκετὰ ἰσχυρὰν ὥστε νὰ πιέσῃ τοῦτον. Ὁ Βρεττανὸς Πρέσβυς συνιστᾷ τὴν ἀποστολὴν ἐκ μέρους τοῦ Βρεττανοῦ Πρωθυπουργοῦ πρὸς τὸν Ἕλληνα Συνάδελφόν του ἐνθαρρυντικοῦ τηλεγραφήματος. Πράγματι ὁ Πρωθυπουργὸς Eden ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἀποστέλλει πρὸς τὸν Sir Charles Peak τηλεγράφημα προοριζόμενον διὰ τὸν Ἕλληνα Πρωθυπουργὸν (4)

Ἡ Ἀμερικανικὴ Κυβέρνησις, διὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις Πρεσβευτοῦ της καὶ

(1) Ibid. Σελὶς 405.
(2) Ibid. Σελὶς 403.
(3) Ibid. Σελὶς 405.
(4) Ibid. Σελίδες 405-406.

τοῦ ἐν Κύπρῳ Προξένου της Conrtney ἐπιζητεῖ νὰ κατευνάσῃ τὴν ἀδιαλλαξίαν τοῦ Κυπρίου Ἐθνάρχου.

Ὁ Eden, συνάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι, ὁ Μακάριος εἶχε πεισθῇ περὶ τοῦ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, λόγῳ τῶν ἐπικειμένων ἐκλογῶν, δὲν ἐτόλμα νὰ τὸν πιέσῃ. Φρονεῖ δὲ ὅτι πράγματι οὗτος ἤσκει ἀντιδικίαν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν (1). Ἀλλαχοῦ παραθέτει τηλεγράφημα ὑπὸ ἡμερομηνίαν 10ης Δεκεμβρίου 1955 τοῦ Sir Charles χαρακτηρίζοντος τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὡς καταληφθεῖσαν ὑπὸ «ἠθικῆς παραλυσίας» ἐπιδεινωθείσης ἐκ τοῦ φόβου τοῦ Μακαρίου (2). Παρὰ ταῦτα ἡ εἰδησεογραφία τοῦ Ἀθηναϊκοῦ τύπου κατὰ τὴν 31ην Δεκεμβρίου φέρει τὸ Κυπριακὸν ὡς λελυμένον κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ τούτου τοῦ Μακαρίου. Τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα διαψεύδουν τὰς τοιαύτας εἰδήσεις.

Φθίνοντος τοῦ Φεβρουαρίου 1956 ὁ Βρεττανὸς Ὑπουργὸς τῶν Ἀποικιῶν Lennox - Boyd μεταβαίνει ἀεροπορικῶς εἰς Κύπρον μὲ σκοπὸν τὴν ἐξεύρεσιν λύσεως.

Πάντα τὰ διαβήματα ταῦτα ἀποτυγχάνουν, αἱ διαπραγματεύσεις ἀποτελματοῦνται. Τὴν 9ην Μαρτίου 1956 ὁ Ἐθνάρχης Μακάριος ἀποστέλλεται ἐξόριστος εἰς Σεϋχέλλας.

Ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις ἀναθέτει εἰς διαπρεπῆ Βρεττανὸν νομομαθῆ, τὸν Λόρδον Radcliffe, νὰ προβῇ εἰς τὴν σύνταξιν Συντάγματος τῆς Κύπρου.

Τὸ Σύνταγμα τοῦτο καταρτισθὲν κατατίθεται εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων τὴν 19ην Δεκεμβρίου 1956 καὶ ἐπιδίδεται καὶ εἰς τὰς Ἀρχάς τῆς Κύπρου.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀπέρριψε τὸ Σύνταγμα Radcliffe.

Τὴν 17ην Ἀπριλίου 1957 ὁ Ἐθνάρχης Μακάριος ἀπηλευθεροῦτο.

Τὴν 11ην Φεβρουαρίου 1959 ὑπογράφεται ἐν Ζυρίχῃ ὑπὸ τῶν Πρωθυπουργῶν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας βασικὴ Συμφωνία λύσεως τοῦ Κυπριακοῦ. Τὴν δὲ 19ην ἰδίου μηνὸς ὑπεγράφοντο αἱ τελικαὶ Συμφωνίαι ὑπὸ τῶν Ἀντιπροσώπων Ἑλλάδος, Τουρκίας, καὶ Μεγάλης Βρεττανίας, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου καὶ Δρος Κιουτσοὺκ ἐκ μέρους τῶν Τουρκοκυπρίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Φρονοῦμεν ὅτι δὲν εἶναι πρόωρον νὰ διατυπώσωμεν σήμερον συμπεράσματα ἐκ τῶν ὑστέρων περὶ τῆς μέχρις τῆς σήμερον ἐξελίξεως τοῦ Κυπρια-

(1) Ibid. Σελὶς 407.
(2) Ibid. Σελὶς 408.

κοῦ ζητήματος, χωρὶς φυσικὰ νὰ προεξοφλῶμεν διὰ τούτων ἐνδεχομένας μελλούσας ἐξελίξεις.

Ἐξ ἀντιθέτου φρονοῦμεν ὅτι ἐκ τῆς ἀποκρυσταλλώσεως τοιούτων συμπερασμάτων δύνανται νὰ προκύψοον ἐπωφελῆ διδάγματα.

α) Ἐν πρώτοις εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι, ἡ ἐπιτευχθεῖσα λύσις διὰ τῶν συμφωνιῶν τῆς Ζυρίχης καὶ τοῦ Λονδίνου, πόρρω ἀπέχει ἀπὸ τὰς ἐπιδιώξεις τοῦ ἐπὶ ἐθναρχίας Μακαρίου τοῦ Β΄ διενεργηθέντος δημοψηφίσματος τῆς 15ης Ἰανουαρίου 1950 ὡς καὶ τοῦ μεταγενεστέρου Ὅρκου τοῦ Ναοῦ τῆς Φανερωμένης, ἐπὶ ἐθναρχίας Μακαρίου τοῦ Γ΄.

Ὁσονδήποτε πικρὰ καὶ ἐὰν εἶναι ἐνίοτε ἡ Ἀλήθεια, ἐπιβάλλεται νὰ διαπιστωθῇ ὅτι, ἀπὸ Ἑλληνικῆς πλευρᾶς, ἡ ἐπιτευχθεῖσα λύσις τοῦ Κυπριακοῦ διὰ τῶν Συμφωνιῶν τῆς Ζυρίχης καὶ τοῦ Λονδίνου ὑπῆρξεν ὀλεθρία. Ἐκ τῶν τοιούτων ἀποτελεσμάτων κρίνοντες δυνάμεθα ἐκ τῶν ὑστέρων ν' ἀποφανθῶμεν ὅτι ἡ κατατεθεῖσα κατὰ τὴν 16ην Αὐγούστου 1950 ἐνώπιον τοῦ Ο.Η.Ε. προσφυγὴ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως κατέληξεν εἰς πιθανῶς ἀνεπανόρθωτον ζημίαν.

Θὰ ἀπετέλει ὅμως ἀσυγχώρητον σφᾶλμα καὶ προφανῆ ἱστορικὴν ἀδικίαν εἰς βάρος τῆς κατ' ἀρχὴν ληφθείσης ἀποφάσεως, κυρίως ἐκ μέρους τοῦ Στρατάρχου Παπάγου, ἐν ἔτει 1954, περὶ τῆς πρώτης προσφυγῆς τῆς Ἑλλάδος παρὰ τῷ Ο.Η.Ε., ὁ καταλογισμὸς εἰς τοῦτον τῶν ἀστοχιῶν καὶ τῶν σφαλμάτων τῶν διαπραχθέντων ἐκ μέρους τῶν μεταγενεστέρως, ἀπὸ τῆς ἀσθενείας τούτου, χειρισθέντων τὸ Κυπριακὸν ζήτημα.

β) Ἀπετέλεσε σοβαρὸν σφάλμα ἡ παράλειψις τῆς ἐξετάσεως τοῦ Κυπριακοῦ ζητήματος ἐνώπιον ἑνὸς Συμβουλίου Πολιτικῶν Ἀρχηγῶν, ἐνώπιον τῆς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἢ μᾶλλον ἐνώπιον Συμβουλίου Στέμματος. Θά κατηρτίζετο οὕτως εἷς προγραμματισμὸς τῶν ἐπιδιώξεων. Ἡ Ἀντιπολίτευσις δὲν θὰ παρεσύρετο μέχρις ἀκρότητος εἰς τὴν προβολὴν τῆς ἀνευθύνου ἀξιώσεως περὶ ἐπιλύσεως τοῦ Κυπριακοῦ «ἐντὸς τακτῆς καὶ εὐλόγου προθεσμίας». Ἐξ ἀντιθέτου, ἡ ἀξίωσις αὕτη περὶ ἐπιλύσεως «ἐντὸς τακτῆς καὶ εὐλόγου προθεσμίας», προβαλλομένη ἐντὸς λογικῶν ὁρίων, ἠδύνατο νὰ ὑποβοηθήσῃ τὸ δημιουργικὸν ἔργον τῆς ὑπευθύνου Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Θὰ ἠδύνατο, κατόπιν ἀνταλλαγῆς καλοπίστων γνωμῶν νὰ ἐτίθετο ἓν ὅριον πέραν τοῦ ὁποίου λελογισμένως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποχωρήσῃ ἡ Κυβέρνησις. Οὕτως λαμβάνονται αἱ ἀποφάσεις ἐπὶ τῶν Ἐθνικῶν ζητημάτων εἰς τὰς εὐνομουμένας Δημοκρατίας. Κυβερνῶν κόμμα καὶ Ἀντιπολίτευσις θὰ ἠδύναντο νὰ συντονίσουν κατὰ τρόπον δημιουργικὸν τὰς ἐνεργείας των ἐπὶ ἑνὸς τόσον σοβαροῦ ἐθνικοῦ ζητήματος.

γ) Ἀποτελεῖ κοινὸν μυστικὸν ὅτι, ἐξαιρέσει τοῦ Στρατάρχου Παπάγου, καὶ λίαν περιορισμένου ἀριθμοῦ Συνεργατῶν του, πλεῖστοι ἐκ τῶν ὑπευθύνως διαχειρισθέντων τὸ ζήτημα μετὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ Στρατάρχου δὲν διεπνέ-

οντο ἀπὸ πίστιν πρὸς τὸν 'Αγῶνα. Οὐδεὶς 'Αγὼν δύναται νὰ ἀχθῇ εἰς αἴσιον πέρας, ἐφόσον οἱ χειριζόμενοι τοῦτον δὲν ἐμπνέονται μὲ πίστιν πρὸς τοῦτον.

'Εξ ἄλλου, ἐκ μέρους Προσωπικοτήτων, ἀνευθύνων μὲν ὑπηρεσιακῶς, πλὴν ὅμως ἐξασκούντων σοβαρὰν ἐπιρροὴν παρὰ τῇ Κοινῇ Γνώμῃ, κατεβλήθη προσπάθεια, διὰ λόγους δυσεξηγήτους, ὅπως μειωθῇ ἡ σημασία τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ο.Η.Ε. τῆς 14ης Δεκεμβρίου 1954 καὶ ἐμφυσηθῇ ἡ γενικὴ ἀποθάρρυνσις(1). Καὶ ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι ἡ ἀπόφασις ἐκείνη τοῦ Ο.Η.Ε. ἦτο πράγματι ἀπαγοητευτική, προϋπόθεσις ἀβάσιμος, καθ' ἡμᾶς, ἐκ τῆς δημιουργίας πνεύματος ἀποθαρύνσεως οὐδεμία ὀφέλεια προέκυπτε διὰ τὰ 'Ελληνικὰ συμφέροντα. Ἄλλως τε, αὐτὸς οὗτος ὁ Βρεττανὸς Πρωθυπουργὸς Eden ὁμολογεῖ ἀπεριφράστως, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν 'Απομνημονευμάτων του, τὰς ἀνησυχίας αἵτινες ἐγεννήθησαν εἰς τοῦτον, ἀκριβῶς λόγῳ τῆς πρώτης ταύτης ἀποφάσεως τοῦ Ο.Η.Ε.

'Ασχέτως ὅμως τῆς τοιαύτης ὁμολογίας τοῦ Eden, αἱ προτάσεις Harding τοῦ 1955, δι' ὧν παρείχοντο πλήρης αὐτοκυβέρνησις, χωρὶς νὰ ἀποκλείηται ἡ ἐνδεχομένη αὐτοδιάθεσις, καταδεικνύουν τὸ θεμελιωδῶς ἐσφαλμένον τῶν ἐπικρίσεων ἐναντίον τῆς ἀποφάσεως τῆς Κυβερνήσεως Παπάγου, ἢ μᾶλλον τοῦ Παπάγου, περὶ προσφυγῆς εἰς τὸν ΟΗΕ κατὰ Αὔγουστον τοῦ 1954.

δ) 'Απετέλεσε σοβαρὰν παράλειψιν ὅτι δὲν ἐξεμεταλλεύθημεν παντελῶς τὰς βαρβαρότητας τῆς Σμύρνης καὶ Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Σεπτεμβρίου 1955, ὡς καὶ τὴν δυναμιτιστικὴν ψευδαπόπειραν κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ Προξενείου Θεσσαλονίκης. Τοῦρκοι 'Αξιωματικοὶ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου τοῦ Ν.Α.Τ.Ο., ἐν Σμύρνῃ, ἐξέφραζον ἀπροκαλύπτως τοὺς σχετικοὺς φόβους των. Εἰς τὸν ἀείμνηστον Καθηγητὴν Ἄμαντον, εἶχεν ἀνατεθῇ ἡ ἐκπόνησις σχετικῆς Μαύρης Βίβλου. Αὔτη ἐκπονηθεῖσα παρέμεινεν ἀχρησιμοποίητος.

ε) 'Η ἀπειλὴ τοῦ Τούρκου 'Εκπροσώπου Ζουρλοῦ παρὰ τῇ Διασκέψει τοῦ Λονδίνου περὶ καταγγελίας τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάνης καὶ ἀξιώσεων ἐπὶ τῆς Θράκης καὶ Δωδεκαννήσου ἦτο αὐτόχρημα κωμική. Τυγχάνει ἀναμφισβήτητον ὅτι ἀρχικῶς οἱ Τοῦρκοι μᾶλλον μετ' ἀδιαφορίας προσέβλεψαν εἰς τὴν ἀνακίνησιν τοῦ Κυπριακοῦ. 'Εξωθήθησαν ἐκ μέρους τῶν Βρεττανῶν. Αἱ ἀνάγκαι τοῦ Τουρκικοῦ θησαυροφυλακίου ἦσαν ἀνέκαθεν τοιαῦται ὥστε εὐχερῶς θὰ ὑπεχώρουν πρὸ μιᾶς ἐνδεχομένης πιέσεως.

στ) 'Εν τῷ συγγράμματι τοῦ κ. Πιπινέλη «Γεώργιος Β'», καθ' ἃ ἤδη ἐσημειώσαμεν, παρέχονται πολύτιμοι πληροφορίαι. 'Εξηγούμεθα. 'Ο Eden ὡς 'Υπουργὸς τῶν 'Εξωτερικῶν κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν του εἰς 'Αθήνας κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1941 εἶχεν ὑποσχεθῇ ὅτι τὸ ζήτημα τῆς Κύπρου, θὰ ἐκανονίζετο μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου μεταξὺ τῶν δύο Χωρῶν, 'Ελλάδος καὶ 'Αγγλίας. 'Επίσης παρέχεται ἡ ἔτι πολυτιμοτέρα πληροφορία καθ' ἥν, εἰς 'Υ-

(1) Χαρακτηριστικὴν τοιαύτην περίπτωσιν ἀποτελοῦν, ὡς ἤδη ἐξεθέσαμεν, τὰ δύο ἄρθρα ἐν τῇ «Καθημερινῇ» ὑπὸ ἡμερομηνίαν 5ης καὶ 6ης Φεβρουαρίου 1955, τοῦ διακεκριμμένου συγγραφέως, πρώην μονίμου 'Υφυπουργοῦ τῶν 'Εξωτερικῶν κ. Πιπινέλη.

πόμνημα τῆς ἐν Καΐρῳ Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως περὶ τοῦ Κυπριακοῦ, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 1ης Ἰουνίου 1942, ἐδόθη ἀπάντησις ἐκ μέρους τοῦ Λόρδου Χάλιφαξ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 27ης Ἀπριλίου 1943. Χαρακτηρίζομεν δὲ τὴν δευτέραν ταύτην πληροφορίαν ὡς πολυτιμοτέραν, καθόσον διὰ νὰ ἀναφέρῃ συγκεκριμμένας ἡμερομηνίας ὁ συγγραφεὺς κ. Πιπινέλης σημαίνει ὅτι ὑφίσταται τὸ ἔγγραφον. Θὰ ἐδικαιολογεῖτο ἡ ἀπώλεια Ἐπισήμων Ἀρχείων μόνον κατὰ τὴν ἐσπευσμένην ἀναχώρησιν συνεπείᾳ τῆς εἰσόδου τῶν Γερμανῶν εἰς Ἀθήνας κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον τοῦ 1941. Γεννᾶται λοιπὸν τὸ ἐρώτημα διὰ τίνα λόγον ὅταν ὁ Τοῦρκος Ἐκπρόσωπος Ζουρλοῦ ἐκτύπα τὸν γρόνθον του ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἀσφαλῶς τῶν Ἄγγλων ὑπομειδιώντων, δὲν ἐγένετο χρῆσις ἐκ μέρους τῆς Ἀντιπροσωπείας μας τῶν τοιούτων σοβαρῶν στοιχείων. Σημειωτέον ὅτι τὸ σύγγραμμα «Γεώργιος Β'» ἔχει κυκλοφορήσει ἀπὸ τοῦ ἔτους 1951.

ζ) Ὁ Ἀγὼν τοῦ Διγενῆ ἐν Κύπρῳ, καθ' ὃν οὗτος, μὲ μίαν μόνον ἑκατοντάδα μαχητῶν, ἐξηνάγκασε μίαν Αὐτοκρατορίαν νὰ ἀποστείλῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μεγαλόνησον τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ἐπιτελείου Sir John Harding καὶ 30.000 Στρατοῦ καὶ ἐν τέλει νὰ παραμείνῃ ἀσύλληπτος, ἀποτελεῖ μοναδικὸν παράδειγμα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Λαῶν διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ὁ Ἀγὼν οὗτος δὲν τιμᾷ μόνον τὸν Διγενῆ καὶ τοὺς ἑκατὸν συντρόφους του. Τιμᾷ ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῆς νήσου.

η) Ὁ Ἀγὼν τῆς Κύπρου ἀποτελεῖ τὸ κλασικώτερον παράδειγμα διπλωματικῆς ἀνακολουθίας. Ἀφοῦ ἠπειλήσαμεν ἀποχώρησιν ἐκ τοῦ Ν.Α.Τ.Ο.(1) Ἀφοῦ ἠπειλήσαμεν νὰ μὴ συμμετάσχωμεν τακτῆς συνεδριάσεως τοῦ Ν.Α.Τ.Ο., μετὰ ταῦτα ὑπεγράψαμεν τὰς Συμφωνίας τῆς Ζυρίχης καὶ τοῦ Λονδίνου διὰ τῶν ὁποίων τὸ Τουρκικὸν Κράτος ἐπανέρχεται ἐν Κύπρῳ, ὡς μερικῶς κυρίαρχον ἀφοῦ, εἶχεν ἀποχωρήσει ἐκ τούτου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1878.

Ἐὰν ἠρνούμεθα τὴν ὑπογραφὴν τῶν Συνθηκῶν τούτων κατὰ τὸ ἔτος 1959 οὐδεὶς ἐθνικὸς κίνδυνος ἐπεκρέματο. Ἀπεκλείετο Τουρκικὴ ἐπέμβασις εἰς Κύπρον. Βεβαίως ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῇ ὁ Διγενής. Ἀποδυθεὶς ὅμως οὗτος εἰς τὸν Ἀγῶνα διετέλει ἐν γνώσει τοῦ κινδύνου τούτου. Θὰ ἀπετέλει ἡ ἐνδεχομένη σύλληψίς του μιὰν ὕφεσιν τοῦ Ἀγῶνος, ἓν νεκρὸν σημεῖον. Εἰς ἀναλόγους ὅμως πλείονας ὑφέσεις, εἰς νεκρὰ σημεῖα, εἶχε περιπέσει καὶ ὁ ὀκταετὴς Ἀγὼν τοῦ 1821. Δὲν ἀπεγοητεύθησαν ὅμως οἱ Ἀγωνισταὶ ἐκεῖνοι ἐκ τῶν Ἀγώνων τῶν ὁποίων ἀπέρρευσεν ἡ ἐλευθερία μας. Ἡ ἀπόκτησις τοῦ ἀγαθοῦ τῆς Ἐλευθερίας ἀπαιτεῖ καταβολὴν τοῦ φόρου τοῦ αἵματος καὶ πάροδον ἐπαρκοῦς χρονικοῦ διαστήματος μέχρι πλήρους ὡριμάνσεως τῶν πολιτικῶν συνθηκῶν. Ἡ Ἐλευθερία δὲν ἀποκτᾶται μόνον δι' ἀνταλλαγῆς Διπλωματικῶν Διακοινώσεων καὶ δι' εὐφραδῶν ἀγορεύσεων. Κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ Κυπριακοῦ ζητήματος διηνύθη σχετικῶς λίαν περιορισμένον χρονι-

(1) Βλέπε εἰδησεογραφίαν Ἀθηναϊκοῦ ἡμερησίου Τύπου 26-30 Σεπτεμβρίου 1958.

κὸν διάστημα ἀπὸ τοῦ «οὐδέποτε» καὶ τοῦ ὅτι «τὸ Κυπριακὸν ἀποτελεῖ ἀπο-
» κλειστικῶς ἐσωτερικὸν Βρεττανικὸν ζήτημα» μέχρι τῶν προτάσεων Harding, αἵτινες παρεῖχον εὐρεῖαν αὐτοκυβέρνησιν ἄνευ ἀποκλεισμοῦ μελλοντικῆς αὐτοδιαθέσεως. Οὐδεὶς ἐχέφρων θὰ ἐφαντάζετο ὅτι μόνος ὁ Ἀγὼν τοῦ Διγενῆ θὰ ἔλυεν αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν τὸ ζήτημα. Ἀλλ' οὔτε καὶ μόνη ἡ προσφυγὴ παρὰ τῷ Ο.Η.Ε. Αἱ θυσίαι τῶν Συντρόφων Ἡρώων τοῦ Διγενῆ ἀπητοῦντο πρὸς κατάρριψιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς Κύπρου δὲν εἶχον ἀξιώσει ἀγωνιστικῶς τὴν ἐλευθερίαν των.

Ὁ Winston Churchill, ἐν ἔτει μὲν 1907 ἐξεφράσθη δημοσίᾳ ἐναντίον τῆς ἐπονειδίστου εἰσπράξεως ἐκ μέρους τῆς Βρεττανικῆς Αὐτοκρατορίας ἀπὸ τοῦ Κυπρίους τοῦ φόρου ἐκ τῆς ἀγοροπωλησίας τοῦ 1878 (1), προσφάτως δὲ εἰς σύγγραμά του περὶ τῶν «Ἀγγλοφώνων Λαῶν» ἀποφαίνεται ὅτι «ἀποτελεῖ
» πρωταρχικὸν δικαίωμα τῶν Ἀνθρώπων νὰ φονεύωνται καὶ νὰ φονεύουν,
» διὰ τὴν Χώραν εἰς τὴν ὁποῖον ζοῦν, καὶ νὰ τιμωροῦν μὲ ἐξαιρετικὴν αὐστηρό-
» τητα ἐκείνους ἐκ τῶν συμπατριωτῶν των, οἵτινες θερμαίνουν τὰς χεῖρας των
» εἰς τὴν πυρὰν τοῦ Κατακτητοῦ».

Ἤδη, διὰ τῶν Συμφωνιῶν Ζυρίχης - Λονδίνου, τὸ Τουρκικὸν Κράτος, διατηρεῖ στρατιωτικὴν μονάδα ἐν Κύπρῳ, καὶ δικαιοῦται, ΜΟΝΟΜΕΡΩΣ, νὰ ἐπέμβῃ, καὶ στρατιωτικῶς εἰσέτι, εἰς τὴν νῆσον, εἰς περίπτωσιν παραβιάσεως τῶν συμφωνηθέντων,, κατὰ τὴν κρίσιν τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, πρὸς ἐπαναφορὰν τῶν πραγμάτων εἰς τὸ καθορισθὲν διὰ τῶν Συμφωνιῶν Καθεστώς.

---

(1) Βλέπε ἡμετέραν μελέτην «Ἑλλάς» σελ. 192. Sir George Hill. A History of Cyprus» Volume IV. 1952. Σελὶς 468.

ΜΕΡΟΣ ΕΝΝΑΤΟΝ

Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Συγγραφεῖς πάσης ἐθνικότητος, οἵτινες ἀπέβλεψαν, διαρκούσης τῆς δουλείας τῶν Βαλκανικῶν Λαῶν ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος, εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ὑφισταμένης ἀναλογίας τῶν πάσης ἐθνικότητος χριστιανικῶν Λαῶν ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ, προέβαλον ἐνίοτε, πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόψεών των, ἀφαντάστους παραδοξολογίας. Τινὲς ἐπροχώρησαν μέχρι τῶν μυθικῶν χρόνων ἐμφανίζοντες τὸν Ὀρφέα ὡς Βούλγαρον. Ἄλλοι, μετριοπαθέστεροι, περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ ὀνομάσουν τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν διδάσκαλόν του Ἀριστοτέλη ὡς τοὺς Γενάρχας τῶν συγχρόνων Βουλγάρων ἢ Σέρβων. Ἡ διαστροφὴ τῆς Ἀληθείας ἐξίχθη εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον προκειμένης τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, δεδομένου ὄντος ὅτι ἡ Βυζαντινολογία ἠνδρώθη προσφάτως.

Οὐδεὶς ὅμως ἐκ τῶν συγγραφέων τούτων, σοβαρῶν ἢ παραδοξολόγων, ἰσχυρίσθη τὴν ὕπαρξιν, κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἰδίας Μακεδονικῆς ἐθνότητος.

Οὔτε κατὰ τὸ πρῶτον Πανσλαυϊστικὸν Συνέδριον τοῦ 1864 ἐν Μόσχᾳ, ὅτε ἐξηνέχθη τὸ δόγμα, καθ' ὅ, τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα ἀποτελεῖ τὸ τεκμήριον τῆς ἐθνότητος καὶ οὐχὶ ἡ ἀβίαστος συνείδησις τοῦ ἐλευθέρου ἀτόμου, ἀνεφέρθη ἡ ὕπαρξις Μακεδονικῆς ἐθνότητος(1).

Ἅπασαι ἀνεξαιρέτως αἱ Στατιστικαὶ τῶν διαφόρων ἐποχῶν, τὰ Δημόσια ἔγγραφα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὡς καὶ τὰ Μητρῶα τῶν Κοινοτήτων καὶ Δημογεροντιῶν, μνημονεύουν τὴν ὕπαρξιν Ἀθιγγάνων, Ἀλβανῶν, Ἀρμενίων, Βουλγάρων, Ἑβραίων, Ἑλλήνων, Κουτσοβλάχων, Μουσουλμάνων καὶ Σέρβων. Οὐδεμία ἐκ τῶν ὡς ἄνω πηγῶν μνημονεύει τὴν ὕπαρξιν ἰδίας Μακεδονικῆς ἐθνότητος.

Ἡ Μακεδονικὴ ἐθνότης ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος 1919, εἰς τὸ προμνησθὲν ἐν τῇ παρούσῃ σύγγραμμα τοῦ Jovan Cvijic, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βελιγραδίου καὶ τῆς Σορβόννης.

Τὸ ἱστορικὸν καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ συγγράμματος τούτου ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

---

(1) Βλέπε σελίδα 19 παρούσης.

Καθ' ἃ ἐξεθέσαμεν λεπτομερῶς εἰς τὰ Κεφάλαια τὰ σχετικὰ περὶ Βαλκανικῶν πολέμων, ἡ Σερβία διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ 1913 εἶχεν ἐνσωματώσει τὰ ἐδάφη καὶ τοὺς πληθυσμοὺς «τῆς ἀμφισβητουμένης ζώνης» περὶ τῶν ὁποίων ἡ Σερβο-Βουλγαρικὴ Συνθήκη τοῦ 1912 προέβλεπε τὴν διαιτησίαν τοῦ Τσάρου. Οἱ Σλαυόφωνοι οὗτοι πληθυσμοὶ ἦσαν σχεδὸν ἐν τῃ ὁλότητί των 'Εξαρχικοί, δηλαδὴ κατ' οὐσίαν Βούλγαροι τὴν συνείδησιν. Ἡ τοιαύτη ἐνσωμάτωσις εἶχεν ἀποτελέσει πρᾶξιν ἀναγκαστικῆς πολιτικῆς σκοπιμότητος δι' ἀμφοτέρας τὰς Χώρας, Ἑλλάδα καὶ Σερβίαν. Ἐφόσον ἡ Βουλγαρία διὰ τῆς προδοτικῆς ἐπιθέσεως τῆς 16ης Ἰουνίου 1913 εἶχεν ἐπιτεθῆ αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῶν δύο Συμμάχων της, εἶχε κριθῆ, δικαίως, κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ Αὐγούστου 1913, ὅτι χάριν τῆς μελλοντικῆς ἐξασφαλίσεως τῆς εἰρήνης εἰς τὰ Βαλκάνια, δὲν ἦτο νοητὸν ὅπως, ὁ ταραξίας τῶν Βαλκανίων, ἡ Βουλγαρία, ἐνσφηνωθῇ μεταξὺ Σερβίας καὶ Ἑλλάδος. Διὰ τῆς τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου ἐδημιουργεῖτο ἡ Μείζων Ἑλλάς, μὲ τὸν ἀμιγέστερον ἐθνικῶς πληθυσμόν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἄλλας δύο Χώρας, 858 Ἕλληνες κάτοικοι ἐπὶ 1000 κατοίκων (1). Εἵπετο ἡ Βουλγαρία μὲ 828 Βουλγάρους ἐπὶ 1000 κατοίκων. Τελευταία ἦτο ἡ Μείζων Σερβία μὲ 709 Σέρβους ἐπὶ 1000 κατοίκων.

Ὅτε μετὰ τὴν λῆξιν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ 1918, διαλυομένης τῆς Αὐστρο-Οὐγγρικῆς Μοναρχίας ἐπρόκειτο νὰ δημιουργηθῇ ἡ Μεγάλη Νοτιοσλαυΐα τῶν 17.000.000 κατοίκων, ὁ γηραιὸς Πρωθυπουργὸς Πάσιτς, ὁ δημιουργὸς τῆς Μείζονος Σερβίας διὰ τῶν πολέμων τοῦ 1912 καὶ 1913, εἶχε ἀνάγκην ἐθνολογικῶν ἐπιχειρημάτων διὰ τὴν πρὸς νότον ἐπέκτασιν. Διὰ τὴν νέαν ἀπορρόφησιν καὶ ἄλλων Σλαυοφώνων πληθυσμῶν, Βουλγάρων τὴν συνείδησιν, δὲν τὸν ὑπεβοήθει οὔτε ἡ ἀπογραφὴ τῶν Μακεδονικῶν πληθυσμῶν ἐπὶ Χιλμῆ-Πασᾶ κατὰ τὸ 1908, οὔτε ἡ ἀνυπαρξία Σέρβων Βουλευτῶν τῆς περιοχῆς ταύτης ἐν τῇ Νεοτουρκικῇ Βουλῇ, οὔτε αἱ ἐκπαιδευτικαὶ στατιστικαί. Χαρακτηριστικὸν τῆς ρευστότητος τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν Σλαυοφώνων πληθυσμῶν τῆς περιοχῆς ταύτης ιατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀποτελεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι, ὁ Δημιουργὸς τῆς Μείζονος Σερβίας τοῦ 1913 καὶ τῆς Μεγάλης Νοτιοσλαυΐας τοῦ 1919 Πρωθυπουργὸς Πάσιτς, κατὰ τὴν νεότητά του εἶχε διατελέσει Δημόσιος Ὑπάλληλος τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους, ὡς μᾶς ἀποκαλύπτει ὁ Guechoff εἰς προαναφερθὲν ἐν τῇ παρούσῃ σύγγραμά του.

Πρὸς δημιουργίαν λοιπὸν ἐθνολογικῶν ἐπιχειρημάτων ἀπαραιτήτων εἰς τὸν Πάσιτς διὰ τὴν προβολὴν τῶν ἀξιώσεων περὶ ἐπεκτάσεως πρὸς νότον τῆς νεοδημιουργουμένης Νοτιοσλαυΐας, ὁ ἔγκριτος ἱστορικὸς — γεωγράφος - λαογράφος Cvijic ἐνεφάνισε τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1919 τὴν ὕπαρξιν «Μακεδονικῆς ἐθνότητος». Τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια τῆς «Νοτιοσλαυο-Μακεδονικῆς ταύτης ἐθνότη-

(1) Βλέπε σελίδας 68 καὶ 69 παρούσης.

τος», κατὰ ἕνα τρόπον ἀσαφῆ, τὰ ἐπεξέτεινε μέχρι τῶν Τρανσυλβανικῶν Ἄλπεων! ἔνθα ἐτοποθέτει καὶ τὰ βόρεια σύνορα τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Τὴν δὲ Νοτιοσλαυϊκὴν ἐθνότητα ὑπεδιαίρει εἰς τρεῖς κλάδους Ὁ πρῶτος κλάδος περιλαμβάνει τοὺς Σερβο-Κροάτας, Ὀρθοδόξους, Καθολικούς, Ἐξισμαλιθέντας, καὶ Ἐξαλβανισθέντας. Ὁ δεύτερος κλάδος περιλαμβάνει τοὺς Σλαυο-Μακεδόνας. Ὁ τρίτος κλάδος περιλαβμάνει τοὺς Βουλγάρους, Ὀρθοδόξους καὶ Ἐξισλαμισθέντας (Πομάκους). Τὴν Νοτιοσλαυϊκὴν ταύτην ἐθνότητα τὴν ἐπεκτείνει πρὸς τὰ νότια κράσπεδα τῆς Μακεδονίας μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀλιάκμονος. Δηλαδὴ τοποθετεῖ τὰ πρὸς βορρὰν σύνορα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, παραδεχόμενος τὴν ὕπαρξιν Ἑλλήνων σποραδικῶς ἐν Χαλκιδικῇ καὶ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου.

Ἐκ τούτων συνάγομεν ὅτι, κατὰ τὸ 1918, ὁ Cvijic, δηλαδὴ ὁ Πάσιτς, συμπεριελάμβανε μεταξὺ τῶν Νοτιοσλάυων καὶ τοὺς Βουλγάρους. Σημειωτέον ὅτι, οἱ Βούλγαροι θεωροῦνται ὑπὸ π λλῶν ἐθνολόγων μᾶλλον Φ νο-Τάταροι.

* * *

Πρὸ τῆς συνάψεως ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου τοῦ Συμφώνου μετὰ τῆς Νοτιοσλαυΐας, κατὰ τὴν 27ην Μαρτίου 1929, αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο Χωρῶν δὲν ἦσαν φιλικαί. Βαθύτερον αἴτιον τοῦ τοιούτου ἀπετέλει ἡ ἐκ τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς προκύψασα ἀδυναμία τῆς Χώρας μας. Ἀφορμὰς ἀπετέλεσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ὑπογραφὲν κατὰ τὴν 29ην Σεπτεμβρίου 1924 Πρωτόκολλον Καλφὼφ - Πολίτη, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ματαίωσις τῆς ἐπικυρώσεως τῆς συναφθείσης κατὰ τὴν 17ην Αὐγούστου 1926 Συμφωνίας Παγκάλου - Νοτιοσλαυΐας.

Τεκμήριον ἀδιάσειστον τῶν ὑφισταμένων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐκ μέρους τῆς Νοτιοσλαυΐας ἐδαφικῶν βλέψεων ἔναντι τῆς Χώρας μας ἀποτελεῖ τὸ ἀκόλουθον γεγονός : Ἐν Βελιγραδίῳ ἐξεδίδετο ἐτησίως Λεύκωμα τῆς Ἐθνικῆς Νοτιοσλαυϊκῆς Ἑταιρίας, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ναρόντνα Ὀτμπράνα», ὅπερ ἀπετέλει τὸ ἐθνικὸν εὐαγγέλιον τοῦ Λαοῦ. Τὸ ἐντρύφημα τῆς Νοτιοσλαυϊκῆς Νεολαίας. Πρόεδρος τῆς Ἐθνικῆς ταύτης Ἑταιρίας ἦτο ὁ Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος, Μονάρχης ἐξαιρετικοῦ κύρους. Ἡ Διοικοῦσα Ἐπιτροπὴ ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἐπίλεκτα Μέλη τοῦ Πολιτικοῦ Κόσμου, τῆς Στρατιωτικῆς Ἡγεσίας καὶ τῆς Διανοήσεως (1). Ὅ,τι δηλαδὴ ἐκλεκτὸν εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ ἡ Ἰθύνουσα Νοτιοσλαυϊκὴ Τάξις. Τὸ Λεύκωμα λοιπὸν τοῦτο τοῦ ἔτους 1926, παραθέτον ἐπιχειρήματα καταπληκτικῶς ψευδῆ, ἐνεφάνιζεν ἀπροκαλύπτως τὰς Νοτιοσλαυϊκὰς ἐπεκτατικὰς βλέψεις ἐπεκτεινομένας πρὸς νότον μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἀλιάκ-

---

(1) Σχετικὰς περικοπὰς ἐκ τοῦ Λευκώματος τούτου ἔχομεν διαλάβει εἰς τὴν μελέτην μας «Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ οἱ Βαλκανικοὶ Γείτονές του». «Hellenism and its Balkan » Neighbours».

μονος. 'Ασχέτως ὅμως τοῦ περιεχομένου τοῦ Λευκώματος τῆς 'Εθνικῆς Νοτιοσλαυϊκῆς ταύτης 'Εταιρίας, ἧς Πρόεδρος ἀνεφέρετο, ὡς ἐξεθέσαμεν, ὁ Βασιλεὺς 'Αλέξανδρος, ἐπὶ πλέον, καὶ ἡ Νοτιοσλαϊυκὴ Κυβέρνησις, ὡς γνωστόν, εἶχεν ἀπευθύνει πρὸς τὴν 'Ελληνικὴν Κυβέρνησιν, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ ἐπίσημον διαμαρτυρίαν διὰ τὴν ἐγκατάστασιν 'Ελλήνων Μικρασιατῶν προσφύγων εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Βορείου 'Ελλάδος.

Παρ' ὅλας λοιπὸν τὰς καταφανῶς ἐχθρικὰς τοιαύτας ἐκδηλώσεις, μεστὰς κυνισμοῦ, τόσον ὁ Νοτιοσλαῦος Βασιλεὺς ὅσον καὶ ἡ 'Ανωτάτη Στρατιωτικὴ 'Ηγεσία, ἰσχυρίζοντο ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον των διὰ τὰς ἐν τῇ Βορείῳ 'Ελλάδι ὑφισταμένας Νοτιοσλαυϊκὰς μειονότητας ἀπέρρεεν ἐξ ἐλατηρίων ἁγνῶν, ἀπέρρεεν ἀὲκ τῆς ἀντιλήψεως ὅτι αὗται ἀπετέλουν συνδετικὸν κρίκον φιλίας μεταξὺ τῶν δύο Γειτόνων Χωρῶν (1).

Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀνεπτύξαμεν, ἐν τῇ δυνατῇ συντομίᾳ, τὰς συνθήκας ὑφ' ἅς, λήγοντος τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ἐγεννήθησαν τὸ πρῶτον αἱ Νοτιοσλαυϊκαὶ ἀξιώσεις περὶ ὑπάρξεως «Μακεδονικῆς ἐθνότητος» ὑφ' ἃς ἐν τῇ οὐσίᾳ ὑποκρύπτονται αἱ ἐδαφικαὶ ἐπεκτατικαὶ ἐπιδιώξεις τῆς Γείτονος Χώρας πρὸς τὰ μέχρι τοῦ 'Αλιάκμονος 'Ελληνικὰ ἐδάφη.

* * *

"Ηδη κατωτέρω θὰ ἀναλύσωμεν τὰς συνθήκας ὑφ' ἃς ἠνδρώθη τὸ ζήτημα τῆς ὑπάρξεως «Μακεδονικῆς ἐθνότητος» καὶ θὰ ἐκθέσωμεν τὰς διαφόρους φάσεις τούτου.

Κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1944, ὅτε διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Νοτιοσλαυΐας ὑπὸ Σοβιετικῶν Στρατευμάτων ἐγκαθίστατο ἐν Βελιγραδίῳ κομμουνιστικὴ Κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Στρατάρχην Τῖτο, μέχρι τῆς διαφωνίας τούτου μετὰ τοῦ Στρατάρχου Στάλιν, ὁπότε καὶ ἐκλείσθη ἡ 'Ελληνο-Νοτιοσλαυϊκὴ μεθόριος, ὀλίγον πρὸ τῆς μάχης Βίτσι-Γράμμου τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1949. Κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον αἱ βλέψεις τῆς Νοτιοσλαυΐας ἐπὶ 'Ελληνικῶν ἐδαφῶν ἐξεδηλοῦντο μετ' ἴσης ὠμότητος πρὸς τὰς διατυπουμένας διὰ τῶν Λευκωμάτων τῆς «Ναρόντνα 'Οτμπράνα», ἐκδιδομένων ἐτησίως, ὡς προαναφέραμεν, ὑπὸ τῆς «'Εθνικῆς Νοτιοσλαυϊκῆς 'Εταιρείας».

'Ο Στρατάρχης Τῖτο φέρ' εἰπεῖν, ἐδήλωνεν αὐτοπροσώπως τὴν 11ην 'Οκτωβρίου 1945 εἰς Σκόπια τὰ ἀκόλουθα. : «. . .'Υπάρχουν ὅμως, σήμερον » ἀκόμη, Μακεδόνες ἔξω τῆς Νοτιοσλαυϊκῆς Μακεδονίας. Εἶναι οἱ ἀδέλφοί » μας τῆς Μακεδονίας τοῦ Αἰγαίου, διὰ τὰς τύχας τῶν ὁποίων εἶναι ἀδύνατον » νὰ ἀδιαφορήσωμεν. Εἴμεθα πεπεισμένοι, ὅτι μίαν ἡμέραν, θὰ ἑνωθοῦν καὶ » αὐτοὶ μὲ ἡμᾶς.»

---

(1) Κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον ὁ ὑποφαινόμενος εἶχε διατελέσει ἐπὶ 31)2 ἔτη Στρατιωτικὸς 'Ακόλουθος τῆς ἐν Βελιγραδίῳ Πρεσβείας.

'Εξ ἄλλου, ὁ 'Αρχηγὸς τῆς Νοτιοσλαυϊκῆς 'Αντιπροσωπείας, κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις Διάσκεψιν τῆς Εἰρήνης, Μωϋσῆς Πιγιάντε, ἐδήλωνε τὴν 6ην Σεπτεμβρίου 1949, τὰ ἀκόλουθα: «...Εἶναι καιρὸς νὰ λυθῇ τὸ Μακεδονικὸν ζή» τημα κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα εἰς τοὺς Λαοὺς τῆς 'Ελληνικῆς καὶ Βουλ» γαρικῆς Μακεδονίας νὰ ἑνωθοῦν καὶ νὰ ἀπολαύσουν ἐθνικῶς ἡνωμένοι, τὴν » ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τὴν ὁποίαν ἀπολαμβάνουν σήμερον μόνον εἰς » τὴν Μακεδονικὴν Δημοκρατίαν τῆς Νοτιοσλαυϊκῆς 'Ομοσπονδίας...»

'Ο συγγραφεὺς κ. Κύρου ἀρχόμενος τοῦ Κεφαλαίου ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναλύει τὰς 'Ελληνο-Γιουγκοσλαυϊκὰς σχέσεις καὶ τὸ Μακεδονικόν (1) ἀναφέρει: « Πρέπει, πράγματι, ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸν Στρατάρχην Τῖτο ἡ δικαιοσύνη » ὅτι — κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν γηραιὸν Πάσιτς, τὸν κ. Νίντιτς ἢ τὸν Μιλὰν » Στογιαντίνοβιτς — δὲν προσεπάθησεν, ν' ἀποκρύψῃ τὰ εἰς βάρος τῆς » 'Ελληνικῆς Μακεδονίας, τῆς «Μακεδονίας τοῦ Αἰγαίου», σχέδιά του ».

Διαρκούσης τῆς ῥήξεως Τίτο-Στάλιν ἡ Νοτιοσλαυϊκὴ πολιτικὴ προβαίνει κατ' ἐπιφάνειαν, εἰς στροφὴν 180 μοιρῶν. Δὲν ἐκτίθεται βεβαίως αὐτοπροσώπως ὁ Τίτο εἰς παλινωδίαν. 'Ο ἐπίσημος ὅμως ραδιοφωνικὸς σταθμὸς τοῦ Βελιγραδίου, κατὰ τὴν ἐκπομπὴν τῆς 15ης Δεκεμβρίου 1955, δηλώνει ὅτι, ἡ 'Ομοσπονδιακὴ Κυβέρνησις οὐδεμίαν σχέσιν εἶχε μὲ τὴν γενομένην ἐν Σκοπίοις ἀνακίνησιν τοῦ ζητήματος τῆς ἐν 'Ελλάδι Μακεδονικῆς μειονότητος· 'Η δὲ «Πολίτικα», τὸ ἀνέκαθεν ἐπίσημον δημοσιογραφικὸν ὄργανον τοῦ κρατοῦντος καθεστῶτος, κατὰ τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου ἰδίου ἔτους, ἐκφράζει τὴν ἔκπληξιν διὰ τὰς ἐκδηλωθείσας ἀβασίμους ἀνησυχίας τοῦ 'Ελληνικοῦ Τύπου ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀνακινήσεως τῶν Σκοπίων.

Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα τῆς ἐπιδεικνυομένης ἐπιφανειακῆς μειλιχιότητος ἐκ μέρους τοῦ Βελιγραδίου πρὸς τὴν Χώραν μας, στήνεται ἡ παγὶς περὶ Διμεροῦς Συμφωνίας διὰ τὴν κίνησιν τῶν παραμεθορίων πληθυσμῶν. 'Η ἐκ τῆς Διμεροῦς ταύτης Συμφωνίας ἐπελθοῦσα ζημία διὰ τὸ ῎Εθνος μας δὲν προέρχεται ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἐπιτοπίου γλωσσικοῦ ἰδιώματος. Δὲν θὰ παύσωμεν ἐπαναλαμβάνοντες ὅτι, τινὲς ἀκραιφνεῖς πρόμαχοι τῆς 'Ελληνικότητος τῆς Κεντρικῆς καὶ Δυτικῆς Μακεδονίας ἦσαν Βλαχόφωνοι ἢ Σλαυόφωνοι. 'Η ἐκ τῆς Διμεροῦς ταύτης Συμφωνίας προκύψασα ζημία διὰ τὸ ῎Εθνος μας ἀπορρέει ἐκ τῶν διευκολύνσεων ἃς συνεπάγεται ἡ εὐχερεστέρα ἐπικοινωνία πρὸς διενέργειαν προσηλυτισμοῦ μεταξὺ τῶν ὑπολειφθέντων ἐν τῇ Βορείᾳ 'Ελλάδι ἐλαχίστων λειψάνων τῶν φίλα φρονούντων πρὸς τὸν Σλαυϊσμὸν μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τοῦ Κομμουνιστμοῦ κατόπιν τῶν νικῶν τοῦ Βίτσι - Γράμμου.

Δυναμικοὶ κομμουνιστοσυμμορῖται, συμπαθῶς διακείμενοι πρὸς τὴν Σλαϋϊκὴν ἰδεολογίαν, ἐκπατρισθέντες ἐκ τῆς Χώρας μας καὶ ἐγκατατασταθέντες μονίμως εἰς τὰ ἐδάφη τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῶν Σκοπίων, καὶ ἐσκεμ-

(1) 'Α. Κύρου. «Οἱ Βαλκανικοὶ Γείτονές μας». Σελὶς 202.

μένως περιβληθέντες ἐν αὐτῇ μὲ σχετικῶς ἀνώτερα πολιτικὰ ἀξιώματα, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔχουν κάθε συμφέρον νὰ προπαγανδίζουν μεταξὺ τῶν ἐλαχίστων λειψάνων ὁμοφρόνων ἐν τῇ βορείᾳ Ἑλλάδι, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποτελοῦν τὴν προθήκην τῆς «Μακεδονικῆς ἐθνότητος» διά τινας ἀφελεῖς νεωτεριστὰς Ἕλληνας ἐπισκέπτας τῶν Σκοπίων.

Μετὰ τὴν σύναψιν τῆς τοιαύτης Διμεροῦς Συμφωνίας περὶ κινήσεως τῶν παραμεθορίων πληθυσμῶν, τὸ Βελιγράδι ἀπορρίπτει τὸ προσωπεῖον. Νέα στροφὴ κατὰ 180 μοίρας. Φθίνοντος τοῦ ἔτους 1961, ἐπίσημος Ἐκπρόσωπος τοῦ Νοτιοσλαυϊκοῦ Ὑπουργείου ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν δι' ὑπευθύνων δηλώσεων υἱοθετεῖ τὰς ἀπόψεις τῶν Σκοπίων περὶ τῆς ὑπάρξεως «Μακεδονικῆς μειονότητος» ἐν τῇ Βορείᾳ Ἑλλάδι καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης προστασίας ταύτης ἐκ μέρους τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Κυβερνήσεως τοῦ Βελιγραδίου.

Ἀτυχῶς, ὄχι μόνον ἐπίσημος ὑπεύθυνος ἀπάντησις διαμαρτυρίας δὲν ἐξεδηλώθη εἰς τὰς τοιαύτας ἐχθρικὰς δηλώσεις μιᾶς Γείτονος, μεθ' ἧς ὑποτίθεται ὅτι μᾶς συνδέει φιλία, ἀλλ' ὅλως ἀντιθέτως, καὶ εἰς τὴν ἀνεύθυνον ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν, ὡς εἴμεθα εἰς θέσιν ὑπευθύνως νὰ βεβαιώσωμεν, παρενεβλήθησαν ἐκ μέρους Κρατικῶν ὀργάνων αἱ κατὰ τὸ δυνατὸν δυνάμεναι νὰ προβληθοῦν δυσχέρειαι διὰ τὴν σχετικὴν διαφώτισιν τῆς Ἑλληνικῆς Κοινῆς Γνώμης·

* * *

Ἤδη θὰ ἀφιερώσωμεν ἐλαχίστας τινὰς γραμμὰς διὰ τὸ ἄρθρον τοῦ Drago Kung, Πληρεξουσίου Ὑπουργοῦ, Διευθυντοῦ Τύπου τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν τῆς Νοτιοσλαυΐας, τὸ περιληφθὲν εἰς τὸ 1ον τεῦχος τῆς ἐπισήμου Ἑλληνικῆς Ἐπιθεωρήσεως Ἐξωτερικῆς Πολιτικῆς «Διεθνεῖς Σχέσεις», ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Πολιτικὴ τῶν Ἀδεσμεύτων.»

Ἐπὶ πλέον τῆς παραθέσεως ποικίλων ὡραιοπαθῶν φιλοσοφικῶν ἀοριστολογιῶν, ἀφορωσῶν τὴν ἐν Νοτιοσλαυΐᾳ ὑφισταμένην κομμουνιστικὴν πανευτυχίαν, ἥτις παράθεσις, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, τυγχάνει μᾶλλον ἀβλαβὴς διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ὁ ἀρθρογράφος θέτει, ἐν τέλει τοῦ ἄρθρου του, ὠμῶς τὸ πρόβλημα τῆς Μακεδονικῆς μειονότητος. Χαρακτηρίζει δὲ τοῦτο ἐπὶ λέξει «ὡς ἐπίμαχον διμερὲς πρόβλημα» [καὶ « ὡς τὸ μόνον μὴ » λελυμένον πρόβλημα.»

Εἰς τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Νοτιοσλαύου ἀρθρογράφου θὰ εἴχομεν νὰ ἀντιτάξωμεν τὰ ἀκόλουθα ἀντεπιχειρήματα.

Μία εἰλικρινὴς φιλία μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Νοτιοσλαυΐας θὰ πρέπει νὰ βασίζηται ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας ἀδιαφορίας τῶν δύο Κρατῶν διὰ τὰ τυχὸν ὑπολειφθέντα ἑκατέρωθεν, λείψανα ὁμοεθνῶν. Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ κ. Kung, καθ' ὃν τὸ «ἐπίμαχον πρόβλημα εἶναι διμερές», δηλαδὴ εἶναι δυνατὴ ἡ ὕπαρξις ἀμοιβαιότητος ἐλέγχεται ἀτυχῶς μὴ πραγματοποιήσιμος. Τὸ Σερβικὸν Κράτος ἐν ἀρχῇ, καὶ εἶτα τὸ Νοτιοσλαυϊκόν, ἐξηνάγκασε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς ἐκπα-

τρισμὸν ἀκμαζούσας Ἑλληνικὰς παροικίας. αἵτινες διεβίουν εἰς Μοναστήρι, εἰς Σκόπια, εἰς Βελιγράγδι κ.τ.λ. Θὰ ὑπομνήσμεν εἰς τὸν διαπρεπῆ ἀρθρογράφον ὅτι, καὶ αὐτὸς εἰσέτι ὁ Jovan Cvijic, ὁμολογεῖ ὅτι, ἀρχομένου τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιρροὴ ἐν Σερβίᾳ ἦτο τοιαύτη ὥστε, οἱ Σέρβοι ἔμποροι τοῦ Βελιγραδίου ἐτήρουν τὰ λογιστικὰ των βιβλία Ἑλληνιστί. Αἱ σχετικῶς πολυπληθεῖς καὶ ἀκμάζουσαι αὐταιέλληνικαὶ παροικίαι, αἵτινες διεβίουν εἰς τὰ Νοτιοσλαυϊκὰ ἐδάφη, ἔχουν ἐγκατασταθεῖ εἰς Ἑλλάδα πρὸ πολλῶν ἐτῶν.

Πᾶς ἐχέφρων, ὅστις πιστεύει εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς Ἑλληνο-Νοτιοσλασλαυϊκῆς φιλίας, ἐπὶ ἀπολύτῳ ὅμως ἰσοτιμίᾳ καὶ ἀμοιβαιότητι, ὀφείλει νὰ ἐπιζητῇ τὴν λήθην τοῦ προσφάτου παρελθόντος. Ὅταν ὅμως προκαλούμεθα ὀφείλομεν νὰ ἀπαντῶμεν εὐθαρσῶς. Ὁ Νοτιοσλαῦος ἀρθρογράφος συμβουλεύει τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν νὰ μιμηθῇ τὸν Νοτιοσλαυϊκὸν Λαὸν ὅστις μετὰ τὴν τελικὴν ρύθμισιν τοῦ ζητήματος τῆς Τεργέστης ἐχορήγησε προνόμια εἰς τοὺς Ἰταλικοὺς πληθυσμούς, τοὺς ἐγκατεστημένους εἰς τὰ ἐδάφη ἅτινα ἐνσωματώθησαν εἰς τὸ Νοτιοσλαυϊκὸν Κράτος.Λησμονεῖ ὁ ἀρθρογράφος ὅτι τοιαύτη τις σύγκρισις εἶναι ἀδύνατος. Ἰταλοὶ ἔπεσαν ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς Πατρίδος των, εἴτε ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Φασισμοῦ εἴτε ὑπὸ τὰς Δημοκρατικὰς σημαίας. Δὲν ἔχομεν ὅμως πληροφορηθῇ νὰ εἶχεν ὀργανωθῇ εἴτε ἐν Κροατίᾳ, εἴτε ἐν Σλοβενίᾳ, εἴτε ἐν Δαλματίᾳ, στρατόπεδον ἀνάλογον πρὸς τὸ «Μποῦλκες» εἰς ὃ νὰ εἶχεν ὀργανωθῇ ἡ γενοκτονία τοῦ Ἰταλικοῦ Λαοῦ. Ὁ ἔγκριτος λοιπὸν Νοτιοσλαῦος Διπλωμάτης, ἐὰν πράγματι ἀποβλέπῃ εἰλικρινῶς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φιλίαν ἐν ἰσοτιμίᾳ, ἂς παραιτηθῇ τῶν συμβουλῶν του, καθόσον τὸ αἷμα τῶν σφαγιασθέντων εἰσέτι ἀχνίζει, ἂς παραιτηθῇ τῶν προσπαθειῶν ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ἐσωτερικά μας, μέσῳ τῆς ἀνυπάρκτου ἐν Ἑλλάδι Μακεδονικῆς μειονότητος.

Περαίνοντες τὰ πρὸς τὸν Νοτιοσλαῦον ἀρθρογράφον ἀντεπιχειρήματά μας ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν τὴν ἀκόλουθον παρατήρησιν, μὴ ἀφορῶσαν ὅμως παντελῶς τὸν ἐν λόγῳ ἀρθρογράφον.

Διὰ τὰ δημοσιευόμενα ἐνυπόγραφα ἄρθρα, εἴτε ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡμερησίου, εἴτε ἐκ μέρους τοῦ ποικίλης μορφῆς Ἑλληνικοῦ περιοδικοῦ Τύπου, πρωτίστως ἀκεραίαν τὴν εὐθύνην φέρει ὁ ἀρθρογράφος. Ἐκ παραλλήλου ὅμως, ὡς γνωστόν, φέρει σχετικὴν εὐθύνην καὶ ὁ Ἰδιοκτήτης - Διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδος.

Προκειμένου ὅμως περὶ ἐπισήμου Ἑλληνικοῦ Περιοδικοῦ, ἐμφανισθέντος τὸ πρῶτον μὲ ἄρθρα τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ, καὶ ἄλλων ἐγκύρων Ἑλληνικῶν Προσωπικοτήτων, φρονοῦμεν ὅτι ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τῆς λελογισμένης φιλοξενίας ἡ ἔγκρισις καταχωρήσεως ἐκ μέρους ὑπευθύνου Νοτιοσλαύου ἀρθρογράφου ἄρθρου ἀφ' ἑνὸς μὲν διαφημιστικοῦ τῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ Κομμουνισμοῦ ἐν Νοτιοσλαυΐᾳ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἄρθρου ἀποβλέποντος εἰς τὴν ὑπονόμευσιν τῆς ἐδαφικῆς μας ἀκεραιότητος, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὰς

προαναφερθείσας ὀλίγον ἀνωτέρω δηλώσεις τοῦ Στρατάρχου Τίτο κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τοῦ 1945 καὶ τοῦ Μωϋσῆ Πιγιάντε κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1946. Αἱ δηλώσεις αὗται οὐδέποτε ἀνεκλήθησαν ἐπισήμως δημοσίᾳ. Ἄρα ὑφίστανται ἰσχύουσαι.

Ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἀπάλειψιν τῆς παραγράφου περὶ Μακεδονικῆς μειονότητος ἐκ τῆς Ἀγγλιστὶ ἐκδόσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ τούτου ἐπισήμου περιοδικοῦ, τοῦτο οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν. Ὁ Νοτιοσλαῦος ἀρθρογράφος, ὀρθῶς ἐκτιμῶν τὴν ἀφέλειάν μας, ἐπεζήτησε νὰ ἐνσπείρῃ ζιζάνια καὶ ἀμφιβολίας μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινῆς Γνώμης, ἥτις φυσικὰ ἀναγινώσκει τὴν ἔκδοσιν Ἑλληνιστί. Ἡ Ἀγγλιστὶ δημοσίευσις δὲν θὰ ἐξυπηρέτει τὰ συμφέροντα τῆς Νοτιοσλαυϊκῆς προπαγάνδας.

Περαίνοντες τὸ παρὸν Κεφάλαιον παρατηροῦμεν ὅτι, εἶχεν ἤδη ἀποτελέσει ὑπονόμευσιν τῆς εἰλικρινοῦς καὶ ἐν ἰσοτιμίᾳ Ἑλληνο - Νοτιοσλαυϊκῆς Φιλίας ἡ τοποθέτησις ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Βελιγραδίου, ὡς Πρέσβεως ἐν Ἀθήναις, τοῦ σημερινοῦ Νοτιοσλαύου Πρέσβεως, Στρατιωτικοῦ μὲ πλουσίαν δρᾶσιν ἐναντίον τῆς Χώρας μας κατὰ τὸν συμμοριακὸν πόλεμον (1). Τοῦτ' αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ διὰ τὴν ἐκ μέρους ἡμῶν σχετικὴν ἀποδοχὴν τῆς τοιαύτης ὀνομασίας.

(1) Ἀ. Κύρου. «Οἱ Βαλκανικοὶ Γείτονές μας». Ὑποσημείωσις σελίδων 203 - 204.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

'Από τῆς ἐποχῆς τοῦ διεξαχθέντος ἀμυντικοῦ 'Αγῶνος ἐναντίον τῶν Βουλγάρων Κομιτατζήδων, ἀρχομένου τοῦ 20ου αἰῶνος, ἐν Μακεδονίᾳ, ἐ- μέρους 'Ελληνοφώνων, Βλαχοφώνων καὶ Σλαυοφώνων αὐτοχθόνων 'Ελλήνων, μὲ τὴν συνεργασίαν ἐθελοντῶν 'Αξιωματικῶν καὶ 'Υπαξιωματικῶ τοῦ 'Ελληνικοῦ Στρατεύματος, καὶ ἐν συνεχείᾳ, μέχρις ἐσχάτων, διὰ τοῦ 'Αγῶνος τῶν Κυπρίων, τὸ 'Έθνος μας ἐπεδείξατο πολεμικὰς ἀρετάς, γενναιότητα, ὁρμητικότητα, αὐτοθυσίαν καὶ καρτερίαν ἐφαμίλλους τῶν μακρῶν καὶ συνεχῶν παραδόσεών του.

Θεωροῦντες τὸ ὡς ἄνω τοῦτο θέμα ἐξαντληθέν, ἤδη κατωτέρω θὰ ἐπισημάνωμεν ἐπικρατησάσας παρ' ἡμῖν ἐσφαλμένας τινὰς ἀντιλήψεις, ἐπιβλαβεῖς εἰς τὰ ἐθνικά μας συμφέροντα, ἀφορώσας ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν διαμόρφωσιν τῆς νεωτέρας πολιτικο-στρατιωτικῆς ἱστορίας μας, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸν χειρισμὸν ἐκ μέρους τῶν 'Αρμοδίων τῶν 'Εθνικῶν μας Ζητημάτων.

'Η πρώτη ἐκ τῶν τοιούτων ἀντιλήψεων συνίσταται εἰς τὸ ὅτι, ἱστοριογράφοι τινὲς διὰ τῶν συγχρόνων δημοσιευμάτων των, τῶν ἀφορώντων τὰ γεγονότα τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, καὶ εἰδικώτερον τὰ γεγονότα τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1915, ἐξακολουθοῦν μετὰ πάροδον μιᾶς ὁλοκλήρου 48ετίας, νὰ ἐμφανίζουν τὴν Χώραν μας, ἀβασίμως, ὡς ἀθετήσασαν συμμαχικὰς ὑποχρεώσεις.

'Ως κατεδείχθη καὶ διὰ τῆς παρούσης, ἡ ἀλήθεια ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι, κατὰ τὴν ὡς ἄνω ἐποχήν, ἡ Βρεττανικὴ καὶ ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις προκειμένου νὰ μᾶς παρασύρουν, μᾶς εἶχον δώσει κατηγορηματικὰς ὑποσχέσεις, ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀδυναμίας ἐκπληρώσεώς των, περὶ ἐγκαίρου ἀναπληρώσεως τῶν 150.000 Σέρβων μαχητῶν, οὓς προέβλεπεν ἡ 'Ελληνο - Σερβικὴ Στρατιωτικὴ Σύμβασις τῆς 19ης Μαΐου 1913.

Φρονοῦμεν λοιπὸν ὅτι, ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἐπιρρίψεως μιᾶς τοιαύτης ἀβασίμου μομφῆς, ἀποτελεῖ ἁπτὸν παράδειγμα ἀδίκου ἐθνικῆς αὐτοσυκοφαντήσεως, συσκοτίζει τὴν 'Ιστορικὴν 'Αλήθειαν διὰ τὰς μελλούσας 'Ελληνικὰς Γενεάς, μειώνει τὸ γόητρόν μας εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Προκειμένης τῆς ἐπακριβοῦς προσμετρήσεως τῶν εὐθυνῶν τοῦ Συμμαχικοῦ Παράγοντος διὰ τὴν Καταστροφὴν τοῦ 22, ἐπιβάλλεται νὰ μὴ λησμο-

νῶμεν ὅτι, καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ ἐκ παραδόσεως φιλέλλην Clemenceau, ὁ ἐξωθήσας ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Wilson τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον πρὸς ἀπόβασιν εἰς Σμύρνην κατὰ Μάϊον τοῦ 1919, ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὰς Ἰταλικὰς βλέψεις ἐπὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἤδη πρὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐκλογῶν τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1920, εἶχεν ἀποβλέψει εἰς τὴν παρεμβολὴν οἰκονομικῶν δυσχερειῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, μὲ τὸν σκοπὸν ὅπως αὕτη ἐξαναγκασθῇ εἰς οἰκειοθελῆ ἀποχώρησιν ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας. Τοῦτο δὲ διότι, ἤδη, πρὸ τῆς παλινορθώσεως τοῦ Βασιλέως ἐν Ἑλλάδι, ἡ Γαλλικὴ Διπλωματία εἶχεν ἐπανάστραφῇ πρὸς τὴν ἐκ παραδόσεως φιλοτουρκικὴν πολιτικὴν τῆς ἐποχῆς τοῦ Pierre Loti.

Ἀλλὰ καὶ τὸ Ἀμερικανικὸν Κογκρέσσον, διὰ τῆς ἀκυρώσεως, προγενεστέρως τοῦ Νοεμβρίου 1920, τοῦ ὅλου Πολιτικοῦ Οἰκοδομήματος τοῦ Wilson ἐν Παρισίοις, τὸ ὁποῖον ἐπλαισίωνε τὴν ἐγκατάστασίν μας ἐν Σμύρνῃ εἶχε καταστήσει προβληματικὴν τὴν ἀσφάλειάν μας μελλοντικῶς.

Χωρὶς λοιπὸν νὰ συνιστῶμεν τὴν λήθην τῶν ἰδικῶν μας σφαλμάτων, τὰ ὁποῖα ἄλλως τε καὶ ἐξεθέσαμεν ἐμπεριστατωμένως, ἐπιβάλλεται νὰ μὴ ἀποδίδωμεν ἀποκλειστικῶς εἰς ταῦτα τὰς καταστροφὰς ἃς μᾶς ἐπέφερεν ἡ Συμμαχικὴ Πολιτική.

Ὑφίσταται καὶ μιᾶς ἄλλης μορφῆς ἐσκεμμένη διαστροφὴ τῆς Ἱστορικῆς Ἀληθείας. Ἡ ἀντίληψις δηλαδὴ καθ' ἥν, χάριν τῆς συσφίγξεως τῶν συγχρόνων συμμαχικῶν δεσμῶν μετὰ τῶν Γειτόνων μας, ὀφείλομεν νὰ ἀποσιωπῶμεν ἢ νὰ διαστρέφωμεν γεγονότα ἐκ τοῦ παρελθόντος. Τὸ τοιοῦτον ἀποτελεῖ βαρεῖαν ψυχολογικὴν πλάνην. Τυγχάνει ἀπότοκος πνεύματος κατωτερότητος. Εἶναι δυνατὴ ἡ ἐξιστόρησις τοῦ παρελθόντος ἄνευ προκλητικότητος πρὸς τὸ παρόν. Ἡ ἐνδοτικότης ἐκ μέρους ἡμῶν ἐπαυξάνει τὸν κυνισμὸν τῶν Γειτόνων.

Οὐδεὶς δικαιοῦται νὰ διαστρέφῃ τὴν Ἱστορίαν κατὰ τὸ δοκοῦν. (1) Τὸ Ἔθνος δὲν ἀποτελεῖται μόνον ἀπὸ τοὺς ζῶντας. Ἀποτελεῖται καὶ ἀπὸ τὰς παρελθούσας καὶ τὰς μελλούσας Γενεάς.

Καὶ ἤδη ὅσον ἀφορᾷ τὸν χειρισμὸν τῶν Ἐθνικῶν μας ζητημάτων ἐκ μέρους τῶν Ἁρμοδίων. Κατὰ μίαν πρώτην περίοδον ἐκ τοῦ ὅλου χρονικοῦ διαστήματος τοῦ διαρρεύσαντος μεταξὺ τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων, διὰ

Σημ. (1) Χαρακτηριστικόν, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἀκόλουθον γεγονός Ὁ Γάλλος ἱστορικὸς Edouard Driault, εἰς μεταγενέστερον σύγγραμμά του ὑπὸ τὸν τίτλον: «Constantin XII. Le Héros et Martyr Basileus», εἰς τὰς σελίδας 295-297, ἀναφέρει συγκεκριμμένας πληροφορίας καθ' ἃς ὁ Γενικὸς Διευθυντὴς τῶν Πολιτικῶν, Ὑποθέσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἡ ἐν Παρισίοις Ἑλληνικὴ Πρεσβεία εἶχον ζητήσει παρ' αὐτοῦ νὰ ἀποκρύψῃ ἐκ τοῦ V τόμου τῆς «Ἱστορίας Driault-Lhérihèr ἀπόψεις τινὰς ἀφορώσας τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν.

τοῦ 'Ελληνο-'Ιταλικοῦ Συμφώνου τῆς 23ης Σεπτεμβρίου 1928, τοῦ 'Ελληνο-Νοτιοσλαυικοῦ τῆς 27ης Μαρτίου 1929, καὶ τοῦ 'Ελληνο-Τουρκικοῦ τῆς 30ῆς 'Οκτωβρίου 1930, τούτων συναφθέντων ἐπὶ Κυβερνήσεως 'Ελευθερίου Βενιζέλου, ἡ Χώρα μας ἀπεκαθίστατο πολιτικῶς ὡς ἰσότιμος πρὸς τοὺς Γείτονάς της μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφήν.

Κατὰ μίαν δευτέραν περίοδον, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς 14ης Σεπτεμβρίου 1933, ὑπεγράφομεν σειρὰν Συμφώνων, ἐκ πνεύματος μιᾶς ἀδικαιολογήτου πολυπραγμωσύνης, διὰ τῶν ὁποίων ἀνελαμβάνομεν σοβαρὰς ἑτεροβαρεῖς δεσμεύσεις, τῶν ὁποίων τὴν βαρύτητα οἱ ὑπογράψαντες ἐνίοτε ἀνεκάλυπτον μετὰ τὴν ὑπογραφήν, ὡς ὁμολογεῖ εἰς σύγγραμμά του, μετ' ἐπαινετῆς εἰλικρινείας, αὐτὸς οὗτος ὁ Διπλωματικὸς Σύμβουλος τῆς 'Ελληνικῆς Κυβερνήσεως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου ἐνεπέσαμεν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1955 εἰς τὴν παγῖδα τῆς Τριμεροῦς Διασκέψεως τοῦ Λονδίνου διὰ τὸ Κυπριακόν. 'Απερρίψαμεν τὰς προτάσεις Harding, δι' ὧν παρείχετο σχεδὸν πλήρης αὐτοκυβέρνησις μὲ προοπτικὴν ἐξελίξεως πρὸς τὸ δικαίωμα αὐτοδιαθέσεως. 'Ηπειλήσαμεν ἀποχώρησιν ἀπὸ τὸ ΝΑΤΟ. Μετὰ ταῦτα ἐξεπηδήσαμεν εἰς τὴν ἑτέραν ἀκρότητα, τὴν ὑπογραφὴν τῶν Συνθηκῶν τῆς Ζυρίχης καὶ τοῦ Λονδίνου κατὰ μῆνα Φεβρουάριον τοῦ1959, ἐπαναγκατεσταθείσης Τουρκικῆς συγκυριαρχίας ἐν Κύπρῳ.

Διὰ τῆς Συμφωνίας μετὰ τῆς Νοτιοσλαυΐας περὶ εὐκολιῶν κινήσεως τῶν παραμεθορίων πληθυσμῶν, ἧς Συμφωνία τὸ εὐπαθέστερον σημεῖον δὲν ἀποτελεῖ ἡ ἀναγνώρισις τοῦ τοπικοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος, διευκολύναμεν τὴν ἐκτέλεσιν προπαγάνδας ἐκ μέρους τῆς Γείτονος Χώρας εἰς τὰς 'Ελληνικὰς παραμεθορίους περιοχάς.

Τέλος ἡ καταχώρησις τοῦ ἄρθρου τοῦ Drago Kung, παρ' ἐπισήμῳ 'Ελληνικῷ Κυβερνητικῷ Περιοδικῷ, παραπλεύρως ἄρθρου τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ καὶ ἄλλων 'Ελληνικῶν Προσωπικοτήτων, ἀποδεικνύει ἀπαράδεκτον ἀφέλειαν.

Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν συνέπειαν τῆς ἐκτροπῆς ἐκ τῆς νενομισμένης Πολιτικῆς Δεοντολογίας τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Χώρας, περὶ τοῦ τρόπου λήψεως ἀποφάσεων ἐπὶ τῶν ἐκκρεμούντων 'Εθνικῶν ζητημάτων, χωρὶς ταυτοχρόνως νὰ ἐπέρχηται σύγχυσις περὶ τὰς εὐθύνας τῆς Κυβερνήσεως, μόνης ἁρμοδίας καὶ ὑπευθύνου διὰ τὴν λῆψιν πάσης τελικῆς ἀποφάσεως.

Εἰς οὐδεμίαν εὐνομουμένην Δημοκρατίαν ὁ χειρισμὸς τῶν ἐθνικῶν ζητημάτων ἐπιτελεῖται, κατὰ τρόπον τοσούτῳ προχειρολόγον, καὶ ὡς μονοπώλιον διαχειρίσεως ἐκ μέρους ὀλίγων ἀτόμων, ὡς παρ' ἡμῖν ἀπὸ τῆς 14ης Σεπτεμβρίου 1933 καὶ μεταγενεστέρως. Μόνον, ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον θὰ ἐτηρεῖτο ἡ νενομισμένη Πολιτικὴ Δεοντολογία, τὸ ἔργον τῆς ἐθνικόφρονος 'Αντιπο-

λιτεύσεως θὰ καθίστατο πράγματι καὶ τοῦτο δημιουργικόν. Θὰ ἀπεφεύγετο ἡ δημιουργία καὶ ἡ πολυπραγμοσύνη, θὰ ἀπεφεύγετο ἡ μεταφορὰ τῆς διαχειρίσεως τῶν ἐθνικῶν μας προβλημάτων εἰς τὸ πεζοδρόμιον. Ἀπαραίτητος πρὸς τοῦτο προϋπόθεσις, ἡ συνεργασία τῶν ἐθνικοφρόνων κομμάτων ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν μας ζητημάτων, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ συνεργασία μεταξὺ Πολιτικῆς καὶ Στρατιωτικῆς Ἡγεσίας. Ἄλλως θὰ ἐξακολουθήσωμεν ἀναλαμβάνοντες, ἐλαφρᾷ τῇ καρδίᾳ, ἑτεροβαρεῖς ἀβασανίστους δεσμεύσεις ἔναντι τῶν Γειτόνων μας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 1

('Εκ τοῦ τόμου V τῆς ἱστορίας Driault - Lhéritier σελὶς 164)

'Απάντησις τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Γερμανὸν Αὐτοκράτορα κατὰ τὴν 7ην Αὐγούστου 1914

«'Ο Αὐτοκράτωρ γνωρίζει ὅτι, αἱ προσωπικαί μου συμπάθειαι καὶ αἱ » πολιτικαί μου πεποιθήσεις μὲ φέρουν παρὰ τὸ πλευρόν του. Δὲν θὰ λησμο- » νήσω ποτέ, ὅτι εἰς αὐτὸν ὀφείλομεν τὴν Καβάλλαν. 'Εν τούτοις μετὰ ὥρι- » μον σκέψιν, μοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ συμπεράνω κατά τινα τρόπον θὰ ἠδυ- » νάμην νὰ φανῶ εἰς αὐτὸν ἐπωφελής, κατόπιν μιᾶς ἀμέσου κινητοποιήσεως » τοῦ Στρατοῦ μου. 'Η Μεσόγειος εὑρίσκεται εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Στόλων » τῆς 'Αγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας. Οὗτοι θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἐξολοθρεύσουν » τοὺς Στόλους μας, τὸν πολεμικὸν καὶ τὸν ἐμπορικόν. Θὰ κατελάμβανον τὰς » νήσους μας, καὶ πρὸ παντὸς θὰ παρεκώλυον τὴν στρατηγικὴν συγκέντρωσιν » τοῦ Στρατοῦ μου, ἥτις μόνον διὰ θαλάσσης θὰ ἠδύνατο νὰ διενεργηθῇ, ἐφό- » σον δὲν ὑπάρχει εἰσέτι σιδηρόδρομος. Χωρὶς νὰ δύναμαι νὰ προσφέρω οὐ- » δεμίαν συνδρομήν, θὰ ἐξηλειφόμεθα ἐκ τοῦ χάρτου. Εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ » σκέπτωμαι, ὅτι ἡ οὐδετερότης μᾶς εἶναι ἐπιβεβλημένη. 'Η τήρησις οὐδετε- » ρότητος ἐκ μέρους μας, θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποβῇ ἐπωφελὴς εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, » μὲ τὴν πρόσθετον ὑπόσχεσιν, νὰ μὴ προσβάλω τοὺς φίλους του ἐκ τῶν Γει- » τόνων μας, ἐφ' ὅσον οὗτοι δὲν θὰ ἔθιγον τὰ τοπικὰ Βαλκανικὰ συμφέροντά » μας. Κωνσταντῖνος Β'».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 2

('Εκ τῶν 'Απομνημονευμάτων Τσῶρτσιλ, Ἔκδοσις δίτομος 'Αγγλιστὶ «The World Crisis». Vol I. Κεφάλαιον XXI σελὶς 443 Ἔκδοσις τετράτομος Γαλλιστί. Μετάφρασις Delage. « La Crise Mondiale ». ἔκδοσις 1925. Τόμος I. Κεφάλαιον XX. Σελὶς 429)

Τηλεγράφημα Τσῶρτσιλ Πρὸς Ναύαρχον Κάρρ. 'Αθήνας

4 Σεπτεμβρίου 1914

«'Εν περιπτώσει πολέμου μεταξὺ τῆς Τουρκίας ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέ- » ρου τῆς 'Αγγλίας καὶ 'Ελλάδος, συμμάχων, τὸ Ναυαρχεῖον θεωρεῖ οὐσιῶ-

» δες, ὡς πρόβλεψιν ἐπιτελικήν, νὰ ἐρευνηθῇ ποίαν πολεμικὴν πολιτικὴν θὰ » ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσωμεν μετὰ συνεννόησιν μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτε- » λείου Ξηρᾶς καὶ Θαλάσσης. Αἱ πολιτικαὶ ἀπόψεις θὰ ἐπαφίεντο εἰς τὰς » ἀποφάσεις τῶν δύο σχετικῶν Κυβερνήσεων».

« Τὸ Ναυαρχεῖον, σᾶς ἐξουσιοδοτεῖ πρὸς τοῦτο, ἐὰν ἡ Ἑλληνικὴ Κυ- » βέρνησις ἤθελε τὸ προτείνῃ. Κατ' ἀρχὴν αἱ ἀπόψεις τοῦ Ναυαρχείου εἶναι « αἱ ἀκόλουθοι:»

« Πρὸς ἐπίτευξιν μιᾶς ἀναμφισβητήτου καὶ ἀποφασιστικῆς ὑπεροπλίας » ἐπὶ τῶν Γερμανικῶν καὶ Τουρκικῶν πολεμικῶν πλοίων, ὁ Ἑλληνικὸς » Στόλος ἤθελεν ἐνισχυθῇ διὰ μιᾶς ναυτικῆς μοίρας καὶ ἑνὸς στολίσκου. Τὸ » σύνολον τῶν συνδεδυασμένων δυνάμεων, θὰ ἐτίθετο ὑπὸ τὰς διαταγάς » σας, καὶ τὸ «INDOMITABLE» θὰ καθίστατο ἡ ναυαρχίς σας. Ἐφ' ὅ- » σον αἱ περιστάσεις θὰ τὸ ἀπήτουν, ἠθέλατε ἐνισχυθῇ διὰ τῶν ἀναγκαιούν- » των σκαφῶν τῶν καταλλήλων τύπων ».

« Πρὸς ἐφαρμογὴν μεθόδου ἐπιθέσεως ὀρθολογιστικῆς ἐναντίον τῆς Τουρ- » κικίας (ἡ ὁποία λόγου χάριν θὰ συνίστατο εἰς ἄμεσον κροῦσιν εἰς τὰ καίρια) » ἡ Ἑλληνικὴ Στρατιὰ θὰ ἐπεφορτίζετο, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς θαλασσίας » κυριαρχίας, νὰ καταλάβῃ τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως. Οὕτω πως, » θὰ ἐπετυγχάνετο τὸ ἄνοιγμα τῶν Δαρδανελλίων, ὁ Ἀγγλο - Ἑλληνικὸς » Στόλος θὰ εἰσέδυεν εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ θὰ ἐναυμάχει καὶ » θὰ κατεβύθιζε τὰ Γερμανο-Τουρκικὰ σκάφη. Οὕτω πως, θὰ καθιστάμεθα » κύριοι τῆς καταστάσεως, ἐν συνδέσμῳ μετὰ τοῦ Ρωσικοῦ στόλου τῆς Μαύ- » ρης Θαλάσσης καὶ τῶν χερσαίων Ρωσικῶν δυνάμεων».

« Τὸ Ναυαρχεῖον ἐπιθυμεῖ ὅπως, ἐν κοινῇ διασκέψει, μετὰ τῶν Ἑλλή- » νων στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν ἁρμοδίων, ἐξετασθῇ ἡ ἐπιχείρησις αὕτη. » Νὰ γνωσθοῦν ἡμῖν τηλεγραφικῶς αἱ γενικώτεραι ἐν προκειμένῳ ἀπόψεις » τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ὡς καὶ αἱ γνῶμαι ὑμῶν, περὶ τῶν ἀπαιτη- » θησομένων πρὸς ἐκτέλεσιν δυνάμεων, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι, θέλομεν » πραγματοποιήσει τὴν πλήρη ἀσφάλειαν τῶν θαλασσίων μεταφορῶν τῶν » στρατευμάτων. Ὀφείλομεν ἄρα γε ἡμεῖς νὰ παράσχωμεν τὰ ἀναγκαιοῦντα » μέσα θαλασσίων μεταφορῶν ἤ, ἐν τίνι μέτρῳ καὶ ἐντὸς πόσου χρονικοῦ δια- » στήματος θὰ ἠδύνατο νὰ παράσχῃ ταῦτα ἡ Ἑλλάς ; Μήπως αὕτη ἔχει νὰ » διατυπώσῃ καὶ ἄλλας συμπληρωματικὰς προτάσεις;»

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 3

Εἰς τὸ ὡς ἄνω ἔγγραφον τοῦ Ναυαρχείου, ἐλήφθη τὴν 9ην Σεπτεμβρίου 1914, ἡ κατωτέρω ἀπάντησις ἐκ μέρους τοῦ ἀντιναυάρχου Κάρρ:

« Εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ ὑμετέρου τηλεγραφήματος ἐζητήθη ἡ γνώμη τοῦ » Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου. Συμφωνῶ μετὰ τῆς γνώμης τούτου ὅτι, ἐν περι-

» πτώσει καθ' ἣν ἡ Βουλγαρία δὲν θὰ ἐπετίθετο κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἡ τελευ-
» ταία αὕτη δύναται νὰ καταλάβῃ τὴν Καλλίπολιν διὰ τῶν εἰς τὴν διάθεσιν
» της δυνάμεων. Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐμπιστεύεται τὴν Βουλγαρίαν, εἰ μὴ μόνον
» ἐν περιπτώσει καθ' ἣν καὶ αὕτη θὰ συμμετεῖχε δι' ὅλων τῶν δυνάμεών της
» εἰς τὴν κατὰ τῆς Τουρκίας ἐπίθεσιν. Δὲν θὰ θεωρήσῃ ὡς ἐπαρκῆ τὴν Βουλ-
» γαρικὴν διαβεβαίωσιν περὶ οὐδετερότητος ».

« Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὡς ἀνωτέρω ὅρων, τὸ
» σχέδιον ἐπιχειρήσεων κατὰ τῶν Δαρδανελλίων εἶναι ἕτοιμον ».

« Ἡ Ἑλλὰς δύναται νὰ χορηγήσῃ τὰ ἀπαιτηθησόμενα μέσα θαλασσίων
» μεταφορῶν διὰ τὰ στρατεύματα. Ἀγγλικὸς στόλος ἐκ δύο ἀντιτορπιλλικῶν
» μάχης, ἐξ ἑνὸς ἰσχυροῦ ἀντιτορπιλλικοῦ, ἐξ ἑνὸς καταδρομικοῦ καὶ στολί-
» σκου ἀνιχνευτικῶν, κρίνεται ἀπαραίτητος συνοδείας. Τὸ Ἑλληνικὸν Ἐπι-
» τελεῖον καὶ ὁ ὑποφαινόμενος εἴχομεν ἀπὸ κοινοῦ ἐκπονήσει ἀρχικῶς τὸ
» τοιοῦτον σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἔκτοτε ηὐρύνθη, ἀφ' ἧς ἡ Τουρκία ἐπεστρατεύθη
» καὶ ἀπέκτησε τὰ Γερμανικὰ σκάφη ».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4

(Ἐκ τοῦ συγγράμματος Γ. Βεντήρη, Τόμος πρῶτος, Σελίδες 364-396)
Ἐπιστολὴ Βενιζέλου πρὸς Κωνσταντῖνον.

«Ὁ κ. Βενιζέλος πρὸς τὴν Α.Μ. τὸν Βασιλέα

Εἰς Τατόϊον
Ἐν Ἀθήναις τῇ 7ῃ Σεπτεμβρίου (ν. ἡμ.) 1914

Μεγαλειότατε,

Ἐντολῇ τῆς Ὑμ. Μεγαλειότητος, ὁ Ναύαρχος Κὰρρ μοὶ ἐπέδειξε τὸ κείμενον τηλεγραφήματος, ὅπερ συνέταξεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συνδιαλέξεως ἣν ἔσχε μετὰ τῆς Ὑμ. Μεγαλειότητος, εἰς ἀπάντησιν τοῦ σχετικοῦ τηλεγραφήματος τοῦ Ἀγγλικοῦ Ναυαρχείου.

Τὸ τηλεγράφημα τοῦτο, οὗτινος ἀντίγραφον λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἐσωκλείσω, παρεκάλεσα τὸν Ναύαρχον νὰ μὴ διαβιβάσῃ, πρὶν λάβῃ νεωτέραν ἐντολὴν τῆς Ὑμ. Μεγαλειότητος, σπεύδω δὲ διὰ τῆς παρούσης νὰ παρακαλέσω εὐλαβῶς τὴν Ὑμ. Μεγαλειότητα ἵνα ἀποδεχθῇ τὴν παραίτησίν μου, ὅπως ἀποκατασταθῇ ἡ ἀπαραίτητος πλήρης ἁρμονία μεταξὺ τοῦ Στέμματος καὶ ὑπευθύνου Κυβερνήσεως, εἰς στιγμὰς τόσον κρισίμους διὰ τὸ Ἔθνος.

Μετὰ τὰς κατ' ἐξουσιοδότησιν τῆς Ὑμ. Μεγαλειότητος γενομένας ἐκ μέρους μου δηλώσεις πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, καὶ τὰ ἀνταλλαγέντα τηλεγραφήματα, δὲν νομίζω ὅτι ἡ σημερινὴ ἀπάντησις Ὑμῶν εἰς τὸ νέον διάβημα τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως (Ναυαρχείου) ἠδύνατο νὰ εἶναι ὅτι, ἡ Ἑλλὰς ἀρνεῖται νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐφ' ὅσον ἡ Τουρκία δὲν ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῆς.

Ὅπως εἶχα τὴν τιμὴν νὰ εἴπω εἰς τὴν Ὑμ. Μεγαλειότητα δὲν εἶναι δυνατὸν βεβαίως νὰ ἀχθῶμεν εἰς ἐπιθετικὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχομεν ἐξησφαλισμένην τὴν σύμπραξιν τῆς Βουλγαρίας ἢ τὴν ἀπόλυτον τοὐλάχιστον οὐδετερότητα αὐτῆς. Ἀλλά, τὸ νὰ δηλῶμεν ὅτι, ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει, οὐδὲ καὶ τῆς προϋποθέσεως ταύτης ὑπαρχούσης, εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ πολεμήσωμεν τὴν Τουρκίαν, πρὶν ἢ αὕτη μᾶς ἐπιτεθῇ, τοῦτο ἀντίκειται προφανῶς εἰς τὰ καλῶς ἐννοούμενα συμφέροντα τοῦ Ἔθνους.

Διότι δὲν πρέπει νὰ πλανώμεθα. Ἡ Τουρκία διεξάγει πρὸ πολλοῦ καθ' ἡμῶν πόλεμον ἀκήρυκτον. Ἀφοῦ ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν περὶ τῶν νήσων ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων, ἤρχισε, καὶ συνεχίζει ἔτι, διωγμὸν κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐν Τουρκίᾳ, οὗτινος ἀγριώτερον οὐδένα ἄλλον ὑπέστη ὁ Ἑλληνισμός. Διακόσιαι πεντήκοντα χιλιάδες ὁμογενῶν ἐξεδιώχθησαν ἤδη ἐκ τῆς Τουρκίας, ἐνῷ αἱ περιουσίαι των, ὧν ἡ συνολικὴ ἀξία δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπολογισθῇ ἐλάσσων τῶν 500 ἑκατομμυρίων δραχμῶν, οὐσιαστικῶς ἐδημεύθησαν. Οὐδὲ δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία ὅτι, μὲ τὴν θρασύτητα τὴν ὁποίαν φυσικῶς ἐμπνέει εἰς τὴν Τουρκίαν ἡ ὁλόψυχος αὐτῆς ὑποστήριξις ὑπὸ τῆς Γερμανίας, αὔριον θὰ συνεχίσῃ τὸν κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου διωγμὸν εἰς εὐρυτέραν κλίμακα, ἐκδιώκουσα τὸν εἰς ἑκατομμύρια ὅλα ἀνερχόμενον ὁμογενῆ πληθυσμὸν τῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ δημεύουσα τὴν εἰς δισεκατομμύρια ἀνερχομένην περιουσίαν του. Καὶ ἐφ' ὅσον παρουσιάζεται ἡ ἄποψις διεξαγωγῆς πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας μετὰ πολλῶν καὶ ἰσχυρῶν Συμμάχων, θὰ ἀπορρίψωμεν τὴν εὐκαιρίαν ταύτην διὰ νὰ εὑρεθῶμεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ διεξαγάγωμεν τὸν πόλεμον τοῦτον μόνοι ἄνευ συμμάχων καὶ ἄνευ φίλων ;

Λαμβάνοντες μέρος εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας, ὑπὸ τὸν τεθέντα ἤδη ὅρον ἐνεργοῦ συμπράξεως τῆς Βουλγαρίας ἢ τῆς πλήρους ἐξασφαλίσεως τῆς οὐδετερότητός της, οὐδένα ἔχομεν βεβαίως λόγον, οὔτε συμφέρον κανέν, νὰ κηρύξωμεν πόλεμον κατὰ τῶν μεσευρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Ἀλλὰ καὶ ἂν αὗται μᾶς θεωρήσουν ἐμπολέμους, ὅλαι αἱ κατ' ἀνθρώπινον ὑπολογισμὸν πιθανότητες εἶναι ὅτι, οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἔκβασις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἐν τῇ μέσῃ Εὐρώπῃ, τοπικῶς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡ ἐπικράτησις τοῦ συνδυασμοῦ, οὗ μετέχει ἡ Ἀγγλία, ἔσται πλήρης.

Ἀρνούμενοι κατ' ἀρχήν, καὶ ὑφ' οἱασδήποτε προϋποθέσεις, τὴν σύμπραξίν μας εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, δὲν ἀποφεύγομεν τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἀναβάλλομεν ἁπλῶς αὐτόν. Καὶ δὲν τὸν ἀναβάλλομεν κἂν ἐπὶ πολύ. Ἡ Τουρκία, εἶναι προφανὲς ὅτι, δὲν θὰ θελήσῃ ν' ἀποστρατευθῇ, πρὶν λύσῃ καὶ τοὺς καθ' ἡμῶν λογαριασμούς της. Οὕτω δὲ ἡ ἐκλογὴ ἡμῶν εἶναι ἐντελῶς

περιωρισμένη εἰς τοῦτο : Ἂν θᾶ προτιμήσωμεν νὰ διεξαγάγωμεν τὸν πόλεμον μόνοι κατὰ τῆς Τουρκίας, ὅτε καὶ νικῶντες, μόνον τὰς νήσους δυνάμεθα ν' ἀσφαλίσωμεν, ἀλλ' οὐδαμῶς καὶ τὴν τύχην τοῦ ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνισμοῦ, ὅστις μάλιστα καὶ ἀγριώτερον θὰ ἐξοντωθῇ μετὰ τὴν τυχὸν νίκην μας, ἢ ἂν θὰ προσπαθήσωμεν τὸν πόλεμον τοῦτο νὰ διεξαγάγωμεν ἐν συμμαχίᾳ τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ὅτε, οὐ μόνον τὴν παλινόστησιν τῶν ἐκδιωχθέντων δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποτελεσματικὴν προστασίαν τοῦ ὁμογενοῦς ἐν Τουρκίᾳ στοιχείου διὰ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ὑποστηρίξεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

Ποία ἡ προτιμητέα ὁδὸς εἶναι ἀπολύτως προφανές. Ἀλλ' ἐκεῖνο ὅπερ νομίζω συγχίζει τὰ πράγματα, καὶ γεννᾶ ἐν τῷ πνεύματι τῆς Ὑμ. Μεγαλειότητος καὶ τοῦ κ. Στρέϊτ, τάσεις ἀντιθέτους πρὸς τὰς ὑπ' ἐμοῦ ὑποστηριζομένας, εἶναι ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ μὴ δυσαρεστήσωμεν τὴν Γερμανίαν, ἀναλαμβάνοντες πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐν συμπράξει μετὰ ἐχθρικῶν πρὸς αὐτὴν Δυνάμεων. Ἀλλ' ἡ Ὑμ. Μεγαλειότης δὲν ἀγνοεῖ ὅτι, ὅταν ἡ Ἀγγλία κατὰ τὸ περυσινὸν εἰς Εὐρώπην ταξείδιόν μου ἐδήλου ὅτι εἶναι ἑτοίμη, καὶ δι' ἀποστολῆς διεθνοῦς στόλου, νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν περὶ τῶν νήσων ἀπόφασιν τῆς Εὐρώπης, ἡ Γερμανία ἐματαίωσε τὸ μέτρον τοῦτο, ἀρνηθεῖσα νὰ προσχωρήσῃ εἰς αὐτό.

Ἡ Ὑμ. Μεγαλειότης γνωρίζει ἐπίσης ὅτι, καὶ ὅταν βραδύτερον ἐπροτάθη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως νὰ γίνῃ χρῆσις αὐστηρᾶς γλώσσης ἐν τῇ Διακοινώσει πρὸς τὴν Τουρκίαν περὶ τῶν νήσων, ἡ Γερμανία ἠρνήθη, καὶ εἶναι ἤδη αὐτὴ ἡ ἐξοπλίζουσα τὸν τουρκικὸν βραχίονα διὰ τῆς παραχωρήσεως πλοίων, διὰ τῆς παροχῆς χρημάτων καὶ ὅπλων καὶ ἐφοδίων ἀκόμη δὲ καὶ ἀξιωματικῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, ὁ ἐξοπλισμὸς στρέφεται κατὰ πρῶτον λόγον κατὰ τῆς Ρωσίας. Ἀλλὰ στρέφεται συγχρόνως καὶ καθ' ἡμῶν, ἀφοῦ ἡ Γερμανία διὰ νὰ ἀναγκάσῃ ἡμᾶς ν' ἀθετήσωμεν τὰς πρὸς τὴν Σερβίαν συμμαχικὰς ὑποχρεώσεις μας, ρητῶς μᾶς ἀπειλεῖ ὅτι, ἐὰν προστρέξωμεν εἰς βοήθειαν τῶν Σέρβων, προσβαλλομένων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἡ Τουρκία θὰ προσβάλῃ ἡμᾶς ἐκ τῶν νώτων. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη, διαρκοῦντος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, ἡ Τουρκία χρησιμοποιηθῇ πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ρωσίας μόνον, καὶ οὐχὶ καθ' ἡμῶν, δύναταί τις ν' ἀμφιβάλλῃ ὅτι, μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου, ἡ Τουρκία — ἂν εὑρίσκεται πρὸς τὸ μέρος τῶν νικητῶν — θὰ ἐμπνέεται ἀπὸ τοιαύτην ὑπερφροσύνην ὥστε, ὄχι μόνον τὸ ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ ἑλληνικὸν στοιχεῖον νὰ ἐξοντώσῃ, ἀλλὰ καὶ τὰς νήσους νὰ μᾶς ἀφαιρέσῃ, ἐνισχυομένη ναυτικῶς ὑπὸ τῆς Γερμανίας, ἐνῷ ἡμεῖς τότε θὰ εἴμεθα ἄφιλοι καὶ ἀβοήθητοι ; Ἢ μήπως δὲν γνωρίζομεν, ἐκ στόματος αὐτοῦ τούτου τοῦ κόμητος Quadt ὅτι, ἡ Γερμανία ἐν ἁρμονίᾳ σήμερον πρὸς τὰς σκέψεις τῆς Αὐστρίας, προτίθεται, ἂν ἡ ἐπικράτησις αὐτῆς ἐν τῷ πολέμῳ εἶναι πλήρης, νὰ δημιουργήσῃ μεγάλην Βουλγαρίαν ἐκτεινομένην μέχρι τῆς Ἀ-

δριατικῆς, ἵνα χρησιμοποιήσῃ αὐτὴν κατὰ τοῦ Σλαυϊσμοῦ, μετὰ τὴν πρόσφατον Γερμανικὴν ἀνακάλυψιν ὅτι, οἱ Βούλγαροι δὲν εἶναι Σλαῦοι, ἀλλὰ Τάταροι ;

Διατὶ λοιπὸν θὰ δειχθῶμεν τόσον εὐλαβεῖς πρὸς τὴν Δύναμιν ἥτις ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐκ παντὸς τρόπου ἐνίσχυσιν τῶν δύο κυριωτέρων ἐχθρῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ — Βουλγάρων καὶ Τούρκων — καὶ διατὶ ν' ἀδιαφορήσωμεν πρὸς τὰς Δυνάμεις ἐκείνας, αἵτινες ἀφοῦ ἐδημιούργησαν καὶ εἰς πᾶσαν περίστασιν ἐπροστάτευσαν τὴν Ἑλλάδα, εἶναι καὶ σήμερον διατεθειμέναι, ἐὰν προσβληθῶσιν ὑπὸ τῆς Τουρκίας, νὰ εὑρεθοῦν εἰς τὸ πλευρόν μας ;

Δὲν παραγνωρίζω, Μεγαλειότατε, ὅτι ἡ προϋπόθεσις ἣν θέτω εἰς τὴν ἐνεργὸν κατὰ ξηρὰν συμμετοχήν μας μετὰ τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ἡ σύμπραξις δηλαδὴ ἢ ἡ ἀσφαλὴς οὐδετερότης τῆς Βουλγαρίας εἶναι δύσκολον νὰ πραγματοποιηθῇ. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν αἴρει, οὐδὲ ἀμβλύνει κἄν, τὴν ἀντίθεσιν τῶν τάσεων καὶ ῥοπῶν, ἥτις ἀρχῆθεν ἐξεδηλώθη μεταξὺ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τῆς λοιπῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἥτις ἀντίθεσις, καὶ μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ κ. Στρέϊτ καὶ τὴν προσωρινὴν παραμονὴν αὐτοῦ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ, φαίνεται μετατρεπομένη εἰς ἀντίθεσιν κατευθύνσεων μεταξὺ Στέμματος καὶ Κυβερνήσεως.

Ὅπως διευκολύνω τὴν ἀποκατάστασιν, τὴν τόσον ἀναγκαίαν, πλήρους ἁρμονίας μεταξὺ Στέμματος καὶ Ὑπευθύνων αὐτοῦ Συμβούλων, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω τὴν παραίτησίν μου καὶ ἐπωφελοῦμαι τῆς εὐκαιρίας νὰ διαβεβαιώσω τὴν Ὑμ. Μεγαλειότητα περὶ τῶν αἰσθημάτων ἀναλλοιώτου πίστεώς μου πρὸς τὸν Θρόνον.

(Ὑπογραφὴ) ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

ἜΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 5

Ἀπάντησις τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος

«ΑΝΑΚΤΟΡΟΝ ΔΙΑΔΟΧΟΥ (Ἐπείγουσα)
ΑΘΗΝΑΙ Τατόϊ, 7 Σεπτεμβρίου (ν.ἡ. 1914)

Φίλε ΚύριεΠρωθυπουργέ,

Ἔλαβα τὴν ἐπιστολήν σας διὰ τὴν ὁποίαν ὁμολογῶ ὅτι κάπως ἠπόρησα. Τὰἐπιχειρήματα τὰ ὁποῖα ἀναφέρετε θεωρῶ ἰσχυρότατα καὶ τὰ παραδέχομαι πληρέστατα. Ἄλλως τε τὰ ἐπιχειρήματα αὐτὰ μοὶ εἴχατε καὶ προφορικῶς ἀναφέρει καὶ τὸ Σάββατον, ὅταν σᾶς εἶδα εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ τότε ἤδη σᾶς εἶπον καὶ σᾶς ἔδειξα ὅτι ἐσυμφώνουν. Θὰ ἐνθυμεῖσθε βεβαίως ὅτι, προκειμένου περὶ τῆς ἀμοιβῆς τὴν ὁποίαν κατόπιν θὰ ἐλαμβάνομεν διὰ τοὺς κόπους μας, ἐθεώρουν ὅτι ἔπρεπε νὰ τὴν ζητήσωμεν ὡρισμένως, ἢ τοὐλάχιστον ν' ἀναφέρωμεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἢ νὰ ὑποδεικνύωμεν τὸ εἶδός της,

ἐνῷ ἐσεῖς, διὰ νὰ μὴ παζαρεύσωμεν, ἐκρίνατε μᾶλλον νὰ συμπράξωμεν ἄνευ αἰτήσεως ἀμοιβῆς, ἀφιέμενοι εἰς τὴν γενναιοδωρίαν τῆς 'Αγγλίας. Τοῦτο φρονῶ ὅτι εἶναι μία nuance, ἥτις δὲν δύναται νὰ τιμηθῇ διὰ τῆς λέξεως διαφωνία. Πρέπει ἐν τούτοις νὰ προσθέσω ὅτι, κατὰ τὴν ὁμιλίαν αὐτήν, καθὼς καὶ κατὰ τὴν σημερινὴν τοῦ Ναυάρχου Κάρρ, εἶχα ὑπ' ὄψιν ἐνδεχόμενον πόλεμον κηρυσσόμενον καθ' ἡμῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Εἰς τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐλαμβάνομεν ἡμεῖς μέρος εἰς πόλεμον μεταξὺ Τριπλῆς Συνεννοήσεως καὶ Τουρκίας, θὰ παρουσιάζετο ἡ ἀνάγκη νέας καὶ ἐμβριθοῦς συνεργασίας μας, διὰ νὰ καθορίσωμεν τὴν ἀνάγκην τῆς συμπράξεως αὐτῆς, τοὺς ὅρους της κλπ. 'Αλλὰ αὐτὰ ὅλα οὐδόλως ἐνδιαφέρουν τὸν Ναύαρχον Κὰρρ οὔτε ὑπηρεσιακῶς θὰ συνεζήτουν ἐπ' αὐτοῦ. Εἰς τὸν Ναύαρχον εἶπα, εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀνακοινώσεώς του, ΤΗΝ ΟΠΟΙΑΝ ΕΓΝΩΡΙΖΟΝ ΗΔΗ ΑΠΟ ΥΜΑΣ, ὅτι θὰ ἀνέθετον τὴν μελέτην τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς τὸ Γεν. 'Επιτελεῖον, τὸ ὁποῖον καὶ ἄλλοτε εἶχεν ἀσχοληθῇ μὲ αὐτήν, ἐπειδὴ δὲ τὸ 'Αγγλικὸν Ναυαρχεῖον ὁμιλεῖ ὡρισμένως περὶ Καλλιπόλεως, τοῦ προσέθεσα ὅτι, ἡ μελέτη δυνατὸν νὰ εὕρισκε μᾶλλον συμφέρουσαν ἀπόβασιν ἀπὸ τῆς 'Ασιατικῆς ἀκτῆς. Αὐτὰ ἐθεώρησα ὡς τέλος τῆς ἐπισήμου ἀπαντήσεώς μου. Κατόπιν, ἐπειδὴ τὸν γνωρίζω καλά, καὶ εἴχομεν καὶ ἄλλοτε οἰκειοτέρας κάπως ὁμιλίας, τοῦ ὡμίλησα γενικῶς περὶ τῆς καταστάσεως. Γνωρίζει ἐπίσης καλὰ τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, καὶ ὡς εἰς γνώστην τοῦ χαρακτῆρος του, εἶπα ὅτι ἐγὼ προσωπικῶς θὰ ἐπροτίμων νὰ μᾶς προσβάλλῃ ἡ Τουρκία, παρὰ νὰ λάβωμεν ἡμεῖς μέρος εἰς τὸν πόλεμον κηρυσσόμενον ὑπὸ τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, διὰ νὰ μὴ χαλάσω προσωπικῶς μὲ τὸν Αὐτοκράτορα εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Τοῦ εἶπα ἐπίσης ὡς «κουβέντα», ἀφοῦ τοῦ εἶπα πρῶτον ὅτι ἦτο πολιτικὸν ζήτημα, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ λυθῇ μεταξὺ τῶν Κυβερνήσεων 'Ελλάδος καὶ 'Αγγλίας, καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἰδική του δουλειὰ ὅτι, ἐὰν ἡ Βουλγαρία ἔμενεν ἀμέτοχος εἰς τοιοῦτον πόλεμον κατόπιν θὰ ἦτο αὐτὴ ἰσχυρὰ καὶ δὲν ἀπεκλείετο ὁ φόβος νὰ ἐζήτει τότε ἀφορμὴν ἐπιθέσεως ἐναντίον μας. Βλέπετε καὶ ἐκ τοῦ τύπου τῆς ὁμιλίας μου, ὅτι δὲν τοῦ ἔκαμα ἀνακοινώσεις τὰς ὁποίας νὰ τηλεγραφήσῃ εἰς τὸ Ναυαρχεῖον. Δὲν θέλω ν' ἀδιαφορήσωμεν πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, οὔτε νὰ φανῶ εὐλαβὴς πρὸς τὴν Γερμανίαν. Δὲν ζητῶ παρὰ τὸ συμφέρον τοῦ Τόπου καὶ τοῦ Λαοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ Θεία Πρόνοια μὲ ἔταξεν ῎Αρχοντα καὶ προσπαθῶ κατὰ δύναμιν νὰ μετέλθω μόνον 'Ελληνικὴν πολιτικήν.

Σᾶς εἶπα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστολῆς μου ὅτι κάπως ἠπόρησα μὲ τὴν ἐπιστολήν σας. 'Ο λόγος εἶναι ὁ ἑξῆς : Φαίνεται, ὅτι νομίζετε ὅτι ἀπὸ τοῦ Σαββάτου, ὅτε σᾶς εἶδον τελευταίαν φοράν, ἤλλαξα γνώμην περὶ τῆς τηρητέας πολιτικῆς καὶ ὅτι, τὴν διάφορον γνώμην αὐτὴν ἀνεκοίνωσα πρῶτον εἰς τὸν Κὰρρ καὶ ὄχι εἰς ὑμᾶς. 'Επίσης ὅτι ἐσυμφώνησα μὲ διαφορετικὴν

γνώμην τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν περὶ τηρητέας πολιτικῆς, εἰς περίστασιν ἥτις ἐνδέχεται νὰ παρουσιασθῇ, καὶ ὅτι, τὴν νέαν μου γνώμην αὐτὴν τὴν ἐξωτερίκευσα εἰς τρίτον πρόσωπον προτοῦ σᾶς τὴν ἀνακοινώσω. Ἐπροσπάθησα πάντοτε νὰ εἶμαι τίμιος καὶ εἰλικρινὴς εἰς τὰς σχέσεις μου μετὰ τῶν Ὑπουργῶν μου, ἰδιαίτατα δὲ εἰς τὰς σχέσεις μου πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν καὶ τὸν κύριον Βενιζέλον ὡς ἄνθρωπον. Δὲν νομίζετε ὅτι, ἐὰν ἠρωτᾶτε πρῶτον, ἐὰν τὰ περιεχόμενα εἰς τὸ τηλεγράφημα [τοῦ Κὰρρ εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς γνώμης μου, θὰ ἦτο ἀρκετόν; Ἐν καταφατικῇ δὲ ἀπαντήσει, θὰ ἦσθε πάντοτε εἰς καιρὸν νὰ ὑποβάλητε τὴν παραίτησίν σας. Ὡς ἔχουν τὰ πράγματα δὲν βλέπω λόγον παραιτήσεως καὶ δὲν τὴν δέχομαι.

Ὅλως ὑμέτερος
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β'»

Κατωτέρω παρατίθενται περικοπαὶ ἐκ τῶν Α' καὶ Β' τόμων τοῦ συγγράμματος «Constantinople et les Détroits», δημοσιευθέντος ὑπὸ τῆς «Documentaton Internationale». «Les Editions Internationales», περιέχοντος τὰ ἀπόρρητα ἀρχεῖα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Τσαρικοῦ Καθεστῶτος. Μετεφράσθη καὶ συνετάγη ὑπὸ ὁμάδος Γάλλων Καθηγητῶν Πανεπιστημίουὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ De la Pradelle([1]).

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 6

(Ἐκ τοῦ ὡς ἀνωτέρω δευτέρου τόμου. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 4 Σελὶς 8)

Ἐπιστολὴ

ἀποσταλεῖσα ἐκ μέρους τοῦ Ὑποδιευθυντοῦ τοῦ Πολιτικοῦ Γραφείου παρὰ τῷ Ρώσῳ Ἀρχιστρατήγῳ πρὸς τὸν Ρῶσον Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν S. D. Sazonoff.

Γενικὸν Στρατηγεῖον 15/28 Δεκεμβρίου 1914

Ἐντιμότατε Σέργιε Δημητρίεβιτς ([2])

. . . .

Δι' ὅλους τοὺς ἀνωτέρω λόγους, δὲν πρέπει, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Νταvίλωφ, νὰ ἀποβλέπωμεν εἰς τὴν πραγματοποίησιν, διὰ τῶν ἰδίων μόνον μέσων, τῆς καταλήψεως τῶν Στενῶν. Ἡ συνεργασία μετὰ τῆς Βουλγαρίας

1. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο εὕρηται ἐν τῇ Κεντρικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐν τῇ Γενναδίῳ Βιβλιοθήκῃ.

2, Φιλικὴ προσωνυμία πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν S.D. Sazonoff.

τυγχάνει ἀπολύτως ἀπαραίτητος πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης. Μόνον μία ἀπόβασις ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ εἰς τὰ Βουλγαρικὰ παράλια δύναται νὰ στεφθῇ ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ὁ Βουλγαρικὸς Στρατὸς θὰ μᾶς χρησιεύσῃ ὡς προκάλυμμα διαρκούσης τῆς χρονικῆς περιόδου καθ' ἣν δὲν θὰ ἔχομεν ἀποπερατώσει τὴν συγκέντρωσιν ἐπὶ Βουλγαρικῶν ἐδαφῶν τῶν ἀναγκαιούντων στρατευμάτων πρὸς ἐξόρμησιν κατὰ τῆς τοποθεσίας τῆς Τσατάλτζας.

....

Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ν. Ντανίλωφ ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν κατάληψιν τῶν Στενῶν ὀκτὼ ἕως δέκα Σώματα Στρατοῦ. Ὁ ἐνίοτε προβαλλόμενος ὡς ἐλάχιστος ἀριθμὸς τῶν ἓξ Σωμάτων Στρατοῦ τοῦ φαίνεται ἀνεπαρκής.

....

N. Basili

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 7

(ἐκ τοῦ δευτέρου τόμου. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 30 Σελὶς 45)

Ὁ Πρίγκηψ Koudachef Διευθυντὴς τοῦ Πολιτικοῦ Γραφείου παρὰ τῷ Ἀρχιστρατήγῳ πρὸς τὸν Ρῶσον Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ἀπόκομμα ἐπιστολῆς 10/23 Φ/βρίου 1915

....

....

Πάντα ταῦτα ἄγουν εἰς σκέψεις σοβαράς. Ἐν περιπτώσει, μᾶλλον ἀπιθάνῳ, καθ' ἣν τὰ Στενὰ θὰ ἐξεβιάζοντο, ἠθέλομεν ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἀκόλουθον κατάστασιν. Βεβαίως ἡ Κωνσταντινούπολις θὰ τελῇ ὑπὸ τὰ πυρὰ τῶν τριῶν Στόλων, ἀλλ' οὔτε ἡμεῖς οὔτε οἱ Σύμμαχοί μας θὰ δύνανται νὰ τὴν καταλάβουν. Θὰ ἔλθῃ βεβαίως ἡ στιγμὴ καθ' ἣν θὰ ἐπιβάλλεται νὰ ἐπωφεληθῶμεν τῆς ἠθικῆς ἐντυπώσεως, ἀσφαλῶς μεγάλης, τὴν ὁποίαν θὰ ἔχῃ προξενήσει ἡ ἐμφάνισις τῶν συμμαχικῶν πλοίων πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Θὰ ὠφείλωμεν νὰ σπεύσωμεν νὰ πραγματοποιήσωμεν τὴν κατάληψιν ὥστε τυχὸν ἐπιβράδυνσις νὰ μὴ καταστήσῃ ἐμφανῆ τὴν ἀδυναμίαν μας. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι οἱ Σύμμαχοί μας, μνήμονες τῶν ὑποχρεώσεών των, δὲν θὰ ἠξίουν τὴν ἄμεσον κατάληψιν, καὶ ἐπειδὴ αἱ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐπιτυχίαι τῶν Ἄγγλων καὶ Γάλλων, προφανῶς μὲ βαρείας θυσίας, θὰ ἐπιτρέπουν τὴν παρὰ τούτων ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐπιτυχιῶν των, δεδομένου ὄντος ὅτι, αἱ ἐν συνεχείᾳ ἐπιχειρήσεις θὰ εἶναι βραχείας διαρκείας, εἶναι λογικὸν νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι, οἱ Σύμμαχοί μας θὰ ἀποβλέψουν εἰς σύναψιν εἰρήνης μετὰ τῆς Τουρκίας. Πάντως, οἱασδήποτε θυσίας καὶ ἐὰν ἤθελεν ἐπιβάλῃ ἡ τοιαύτη συνθήκη εἰς τὴν Τουρκίαν, εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν θὰ θελήσουν ποτὲ νὰ θυσιάσουν τὴν Πρωτεύουσάν των, ἥτις περικλείει ἄφθονα Μουσουλμανικὰ Ἱερά, ὑπὸ μόνην τὴν ἀπειλὴν τοῦ Στόλου.

Οὕτως, ἡ Ὑπόθεσις τῶν Στενῶν δὲν θὰ λυθῇ συμφώνως πρὸς τὰ συμ-

φέροντά μας, ώς όλοι μας παραδεχόμεθα ταῦτα, ὅλοι ὅσοι δὲν θέλομεν νὰ προδώσωμεν τοὺς ἱστορικοὺς σκοποὺς τῆς πατρίδος μας.

....

Πρίγκηψ Koudachev

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 8

(ἐκ τοῦ δευτέρου τόμου. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 31 Σελὶς 47)

Ἀπόκομμα Ἐπιστολῆς 11/24 Φεβρουαρίου 1915

Ἀποστολεὺς—Παραλήπτης, ὡς τὸ προηγούμενον

Ἐντιμότατε Σέργιε Δημητρίεβιτς

....

Ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ τοῦ Σώματος τούτου Στρατοῦ δὲν θὰ ἐπηρεάσῃ παντελῶς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῶν Στενῶν. Δὲν θὰ μεταβάλῃ ἐπίσης τὴν γνώμην μου, καθ' ἣν δὲν εἴμεθα εἰσέτι, οὔτε ἠθικῶς, οὔτε ὑλικῶς, ὥριμοι πρὸς κατάληψιν τῶν Στενῶν. Ὅταν λέγω «ἠθικῶς», ὑπονοῶ ὅτι, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐγκατασταθῶμεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς νεώτεροι Σταυροφόροι, καὶ νὰ διακηρύξωμεν τὸν θρίαμβον τῆς Ὀρθοδοξίας, δεδομένου ὄντος ὅτι, εἶναι γνωσταὶ αἱ Πανσλαυϊστικαὶ ροπαὶ μας καὶ ἡ ἀντιπάθειά μας πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἡ ἀνεπάρκεια ἠθικοῦ κύρους τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας μας εἰς τὰ ὄμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου. Δὲν διαθέτομεν τὴν δύναμιν διὰ νὰ διαδραματίσωμεν τὸν ρόλον ὃν διεδραμάτισεν ἐπιτυχῶς ἡ Ἀγγλία εἰς Αἴγυπτον. Τί ἄραγε θὰ συνέβαινεν ἐάν, θείᾳ συνάρσει, κατελαμβάνομεν τὰ Στενὰ καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ; Μὲ τὴ κρατικήν μας μηχανήν, καὶ πρὸ παντὸς μὲ τὰς ἰδέας ὑφ' ὧν διαπνεόμεθα ἔναντι τῶν ἀλλοεθνῶν, θὰ ἐπροκαλούσαμεν τὴν ἐχθρότητα ὅλων τῶν γηγενῶν, καὶ ἐπὶ πλέον τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, αἵτινες ἔχουν βλέψεις συγκεκριμένας εἰς τὰ Στενά, καὶ τῆς Ρουμανίας, τὴν ὁποίαν ἐπιζητοῦμεν νὰ προσεταιρισθῶμεν. Ὁ τοιοῦτος δὲ προσεταιρισμὸς πιθανώτατα θέλει ματαιωθῇ, ὡς ἐκ τῶν διασπαρεισῶν φημῶν περὶ ἐγκαταστάσεώς μας εἰς Βόσπορον, γεγονὸς ὅπερ θὰ ἐσήμαινε τὸ ὁριστικὸν κλείσιμον τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

....

Πρίγκηψ Koudachev

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 9

(Ἐκ τοῦ δευτέρου Τόμου. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 38. Σελ. 53)

Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Σαζόνωφ πρὸς τὸν Πρίγκηπα Κουντάσεφ Διευθυντὴν τοῦ Πολιτικοῦ Γραφείου παρὰ τῷ Ἀρχιστρατήγῳ

Τηλεγράφημα, 16 Φερβουαρίου /1 Μαρτίου 1915

....

Τὸ γεγονὸς ὅτι, ὁ 'Αγγλο - Γαλλικὸς Στόλος θὰ ἐκβιάσῃ τὰ Στενὰ πολὺ ἐνωρίτερον ἀφ' ὅ,τι ἐπιστεύετο . . .

Σαζόνωφ

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 10.

('Εκ τοῦ πρώτου τόμου. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. XLIX. Σελὶς 175)

Ὑπόμνημα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν 'Εξωτερικῶν S. D. Sazonoff πρὸς τοὺς Πρεσβευτὰς τῆς Γαλλίας καὶ Μεγάλης Βρεττανίας κ. κ. Maurice Paléologue καὶ Sir George Buchanan.

19 Φεβρουαρίου /4 Μαρτίου 1915

Ἡ ἐξέλιξις τῶν προσφάτων γεγονότων ἄγει τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα τὸν Αὐτοκράτορα Νικόλαον νὰ σκεφθῇ ὅτι, ἐπιβάλλεται ὅπως, τὸ πρόβλημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Στενῶν, ἐπιλυθῇ ὁριστικῶς συμφώνως πρὸς τὰς προαιωνίους Ρωσικὰς βλέψεις.

Πᾶσα λύσις ἥτις, δὲν θὰ συνεπήγετο τὴν ἐνσωμάτωσιν εἰς τὰ Ρωσικὰ Αὐτοκρατορικὰ ἐδάφη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου, τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ τῶν Δαρδανελλίων, ὡς καὶ τῆς νοτίας Θράκης μέχρι τῆς γραμμῆς Αἴνου - Μηδείας, θὰ ἀπετέλει λύσιν ἀνεπαρκῆ καὶ πρόσκαιρον.

'Επίσης, λόγῳ στρατηγικῶν ἀναγκῶν, ἐπιβάλλεται ὅπως, περιληφθοῦν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Αὐτοκρατορίας μία 'Ασιατικὴ ἐδαφικὴ περιοχὴ ὁριζομένη ὑπὸ τοῦ Βοσπόρου, τοῦ ποταμοῦ Σαγγαρίου καὶ ἑνὸς σημείου καθοριστέου εἰς τὸν κόλπον τοῦ 'Ισμίντ. 'Επὶ πλέον ἐπιβάλλεται, ὅπως περιληφθοῦν καὶ αἱ νῆσοι τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ, ὡς καὶ ἡ Ἴμβρος καὶ ἡ Τένεδος.

Τὰ εἰδικὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας εἰς τὰς προαναφερθείσας ἐδαφικὰς περιοχὰς θὰ τύχουν ἰδιαιτέρας προστασίας.

Ἡ Αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις εὐελπιστεῖ ὅτι, αἱ προεκτεθεῖσαι ἀπόψεις θὰ γίνουν εὐμενῶς δεκταὶ ὑπὸ τῶν δύο Συμμάχων Κυβερνήσεων.

Ἡ Αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις ἐπίσης διαβεβαιοῖ τὰς δύο Συμμάχους Κυβερνήσεις ὅτι, αὕτη, ἐκ παραλλήλου, θέλει παράσχῃ ἀμέριστον τὴν ὑποστήριξίν της πρὸς πραγματοποίησιν ἀναλόγων βλέψεων τούτων εἰς ἄλλας ἐδαφικὰς περιοχὰς τῆς 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἢ ἀλλαχοῦ.

ΣΑΖΟΝΩΦ

19 Φεβρουαρίου /4 Μαρτίου 1915

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 11.

('Εκ τῶν Τσαρικῶν 'Αρχείων Τόμος Β'. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 111 Σελὶς 114)

«Σχέδιον τηλεγραφήματος ἀποσταλέντος εἰς τὸν Βρεττανὸν Ὑπουργὸν

ἐπὶ τῶν 'Εξωτερικῶν Sir Edward Grey, συνταχθὲν ἐν Πετρουπόλει ὑπὸ τοῦ Βρεττανοῦ Πρέσβεως Sir George Buchanan ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ρώσου 'Υπουργοῦ ἐπὶ τῶν 'Εξωτερικῶν S. D. Sazonoff.

21 Φερβουαρίου/5 Μαρτίου 1915

«Παρ' ὅλας τὰς ἀντιρρήσεις τὰς ὁποίας τοῦ ἀντέταξα, ὁ κ. Σαζόνωφ »μοῦ ἀπήντησεν ὅτι, ἐμμένει εἰσέτι εἰς τὴν γνώμην, ἣν εἶχε ἤδη διατυπώσει »ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ, ὅτι δηλαδή, ἡ συμμετοχὴ χερσαίων καὶ θαλασσίων »'Ελληνικῶν δυνάμεων εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἐναντίον τῶν Στενῶν, θὰ προκαλέσῃ »ἀτελευτήτους περιπλοκὰς καὶ βαρείας συνεπείας. 'Εὰν ἀποδεχθῶμεν τὴν συμ- »μετοχὴν τῶν 'Ελλήνων, θὰ καταστῇ σχεδὸν ἀδύνατον νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν συμ- »μετοχὴν τῶν 'Ιταλῶν καὶ τῶν Βουλγάρων, κατὰ συνέπειαν θὰ ἀντιμετωπί- »σωμεν μίαν σειρὰν ἐνοχλητικῶν ἀπαιτήσεων. 'Εκτὸς τούτου, αἱ πληροφορία, »ἃς ἔχει λάβει (ἐννοεῖ τὸν Σαζόνωφ) περὶ τῆς ἀξίας τοῦ 'Ελληνικοῦ Στρατοῦ »δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις ὑπερτιμᾶ τὴν στρα- »τιωτικὴν συνδρομὴν τὴν ὁποίαν ἡ 'Ελλὰς δύναται νὰ παράσχῃ.

«Οὐχ ἧττον ὅμως, παρὰ ταῦτα, δὲν θὰ ἐπεθύμει, νὰ ἐπιμείνῃ ὑπερβαλ- » λόντως, ἐπὶ μιᾶς ἀπόψεως, ἥτις θὰ ἐστέρει τὰς συμμαχικὰς ναυτικὰς δυ- » νάμεις μιᾶς βοηθείας τὴν ὁποίαν, συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην τῆς Βρετ- » τανικῆς Κυβερνήσεως, θὰ ἠδύνατο νὰ παράσχουν αἱ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ » θάλασσαν 'Ελληνικαὶ δυνάμεις, 'Ο κ. Σαζόνωφ οὐδέποτε ὑπετίμησε τοὺς » κινδύνους καὶ τὰς δυσχερείας τῆς ἀναληφθείσης ἐπιχειρήσεως ἐκ μέρους τοῦ » Βρεττανικοῦ Στόλου. Μὲ διεβεβαίωσε δὲ ὅτι, ἡ Ρωσία ἐξετίμα δεόντως » τὸ ἀφιλοκερδὲς πνεῦμα μεθ' οὗ ἡ 'Αγγλία ἀπεδύθη εἰς τὸν ἀγῶνα ὅπως » ἐκβιάσῃ τὰ Στενά. 'Εν τούτοις, δὲν θὰ ἠδύνατο ἐν προκειμένῳ νὰ λάβῃ » μίαν ἀπόφασιν μόνος, χωρὶς νὰ ἐρωτήσῃ τὸν Τσάρον, καὶ καθὼς εἶμαι » εἰς θέσιν νὰ γνωρίζω, ὁ τελευταῖος οὗτος ἀπεφάνθη κατὰ τρόπον ἀποφα- » σιστικὸν ὅτι, ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει, θὰ συγκατετίθετο εἰς τὴν συμμετοχὴν » τῶν χερσαίων ἢ θαλασσίων 'Ελληνικῶν δυνάμεων εἰς τὴν περιοχὴν τῶν » Στενῶν. 'Εὰν ἡ 'Ελλὰς ἀπεφάσιζε νὰ συνεργασθῇ μεθ' ἡμῶν ἐναντίον τῆς » Τουρκίας, αἱ ἐπιχειρήσεις της θὰ ἔπρεπε νὰ ἐντοπισθοῦν εἰς τὴν περιοχὴν » τῆς Σμύρνης. Οὐχ ἧττον ὅμως, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ ἱκανοποιήσεως τῶν ἀπό- » ψεων τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως, ὁ κ. Σαζόνωφ ὑπέβαλε πρὸς τόν » Τσάρον τὴν γνώμην ὅπως, οὗτος συγκατατεθῇ εἰς τὴν συμμετοχὴν 'Ελλη- » νικῶν δυνάμεων, ὑπὸ τοὺς ἀκολούθους ὅρους :

«1ον) 'Η 'Ελληνικὴ Κυβέρνησις νὰ ὑποβάλῃ ἐξ ἰδίας βουλήσεως αἴ- » τησιν συμμετοχῆς καὶ νὰ μὴ προσκληθῇ ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων».

«2ον) Νὰ καταστῇ σαφῶς γνωστὸν εἰς τὴν 'Ελλάδα ὅτι, οἱαδήποτε » καὶ ἐὰν ἤθελεν εἶσθαι ἡ ἔκβασις τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὰ Στενά, ὅτι » αὕτη δὲν θὰ δύναται νὰ ἐλπίζῃ εἰς οὐδεμίαν ἐδαφικὴν ἀνταμοιβήν, εἴτε » ἐν τῇ νοτίᾳ Θράκῃ εἴτε ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Στενῶν».

«3ον) "Οτι αἱ Ἑλληνικαὶ στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις θὰ περιορισθοῦν » εἰς τὰς ἐδαφικὰς ἐκείνας περιοχὰς ἃς θὰ καθορίσῃ ἡ Ἡγεσία τῶν Συμ- » μάχων».

«4ον) "Οτι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἡ Ἑλληνικὴ Στρατιὰ θὰ εἰσέλθῃ » εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 12

(Ἐκ τῶν Τσαρικῶν Ἀρχείων. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 112. Τόμος Β'. Σελὶς 116)

Τηλεγράφημα τοῦ Ρώσου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Σαζόνωφ πρὸς τὸν ἐν Λονδίνῳ Ρῶσον Πρέσβυν.
Κοινοποίησις πρὸς Παρισίους.

21 Φεβρουαρίου /7 Μαρτίου 1915

("Ωρα 8η ἑσπερινή)

Ἀπήντησα εἰς τὸν Πρέσβυν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ὅτι, ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Συμμάχων εἰς τὰ Στενὰ καὶ εἰς τὰ περίχωρα τούτων δὲν δύναται νὰ ἐγκριθῇ παρ' ἡμῶν εἰ μὴ μόνον ὑπὸ τοὺς τέσσαρας ἀκολούθους ὅρους :

1) Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὀφείλει ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας νὰ προσφέρῃ τὴν συνεργασίαν της ἄνευ τῆς πρὸς τοῦτο προσκλήσεως ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων.

2) Εἶναι ἐπάναγκες νὰ καταστῇ σαφῶς γνωστὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅτι, οἱαδήποτε καὶ ἤθελον εἶσθαι τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὰ Στενά, αὕτη δὲν θὰ τύχῃ ἐδαφικῶν ἱκανοποιήσεων οὔτε εἰς τὴν νοτίαν Θράκην, οὔτε ἐγγὺς τῶν Στενῶν.

3) Αἱ Ἑλληνικαὶ Στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις θὰ περιορισθοῦν εἰς τὴν περιοχὴν τὴν ὁποίαν θὰ καθορίσῃ ἡ Συμμαχικὴ Ἡγεσία.

4) Ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἡ Ἑλληνικὴ Στρατιὰ θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Σαζόνωφ

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 13

(Ἐκ τῶν Τσαρικῶν Ἀρχείων. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 113. Τόμος Β'. Σελὶς 116)

«Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας S. D. Sazonoff πρὸς τὸν » ἐν Ἀθήναις Ρῶσον Πρέσβυν E. P. Demidov.

22 Φεβρουαρίου /7 Μαρτίου 1915

«Κατὰ πληροφορίας ἀπολύτως ἐμπιστευτικάς, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις » ἀσχολεῖται μὲ τὸν καταρτισμὸν σχεδίου προβλέποντος τὴν διεθνοποίησιν

» τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ βάσεων αἵτινες, κατὰ τὸ παρελθόν, εἶχον » ἰσχύσει ἐν Κρήτῃ. Συμμερίζομαι τὴν διατυπωθεῖσαν γνώμην σας ὅτι, ἐπι- » βάλλεται νὰ ἐπιστηθῇ ἡ προσοχὴ τῆς Κυβερνήσεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ Αὐ- » τοκρατορικὴ Κυβέρνησις ἀδυνατεῖ νὰ παρεδεχθῇ ὅτι ἡ τύχη τῆς Κων- » σταντινουπόλεως καὶ τῶν Στενῶν θὰ ἠδύνατο νὰ ρυθμισθῇ διαφορετικὰ » ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ Ρωσικοῦ Λαοῦ. Ἡ Ἑλλὰς θὰ ἀνταμειφθῇ διὰ τὴν » μετοχήν της εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας δι' ἐδαφικῶν ἐκχωρήσεων » εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, ἀλλ' οὐδαμῶς εἰς ἐδαφικὴν περιοχὴν τῆς ὁποίας ἡ ἀπό- » λυτος διακατοχὴ παρ' ἡμῶν μᾶς εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐξασφάλισιν » τῆς ἐξόδου μας εἰς ἐλευθέραν θάλασσαν. Σᾶς παρακαλῶ νὰ ἐπωφεληθῆτε » τῆς πρώτης δοθησομένης εὐκαιρίας διὰ νὰ ἐξηγηθῆτε μετὰ παρρησίας ὑπὸ » τὸ πνεῦμα τοῦτο πρὸς τὸν Ἕλληνα Πρωθυπουργόν, ἀσχέτως οἱουδήποτε » συλλογικοῦ διαβήματος εἰς ὃ ἠθέλατε προβῇ μετὰ τῶν συναδέλφων σας, » τοῦ Βρεττανοῦ καὶ τοῦ Γάλλου. Φρονῶ ὅτι, δὲν θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ γίνῃ » ὑπαινιγμὸς περὶ ἐνδεχομένου κινδύνου τῆς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας, κα- » θόσον τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὡς προσπάθεια ἐξωθήσεως τῶν Ἑλ- » λήνων ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Καθὼς ἀντιλαμβάνεσθε, τὸ τελευταῖον » τοῦτο θὰ ἀντέκειτο εἰς τὴν πολιτικήν μας, ἥτις ἀποβλέπει εἰς τὴν συμφι- » λίωσιν τῶν Λαῶν τῶν Βαλκανίων.

ΣΑΖΟΝΩΦ

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 14

(Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόμου. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 114 Σελὶς 117)

«Ὁ ἐν Λονδίνῳ Ρῶσος Πρέσβυς κόμης A. K. Benckendorff πρὸς τὸν » Ρῶσον Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, S. D. Sazonoff.

22 Φεβρουαρίου/7 Μαρτίου 1915

«Καθὼς ἀντελήφθητε, κατὰ τὴν συνομιλίαν μου μετὰ τοῦ Γκρέϋ, διὰ » τὸ ζήτημα τῆς συμμετοχῆς, ἔκαμα εὐρεῖαν χρῆσιν τῶν πρὸς τὸν Δεμίν- » τωφ ὁδηγιῶν σας. Οὐχ ἧττον ὅμως θὰ ἤθελα, διὰ μίαν εἰσέτι φοράν, νὰ » σᾶς ὑποδείξω ὅτι, ἡ συμμετοχὴ τῶν οὐδετέρων Βαλκανικῶν Χωρῶν θὰ » ἦτο ἐξαιρετικῶς ἐπωφελὴς διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου.

» » Ὁ Γκρέϋ φρονεῖ ὅτι, μόνον αἱ ἐπιχειρήσεις εἰς τὰ Στενὰ δύνανται » νὰ παρασύρουν, καὶ ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀποφασίζουσα πρώτη νὰ ἐπέμβῃ θά συμ- » παρασύρῃ καὶ τὰς ἄλλας Βαλκανικὰς Χώρας. Ἐξ ἄλλου, τὸ Ναυαρχεῖον » φαίνεται ὅτι αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς συνεργασίας, ὄχι μόνον μετὰ » τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ Στρατοῦ Ξηρᾶς εἰς τὴν Χερ- » σόνησον τῆς Καλλιπόλεως, ἄνευ ἐννοεῖται, ἀναλήψεως ὑποχρεώσεων διὰ » τὸ μέλλον. Φρονῶ ὅτι, ἡ γνώμη αὐτή, χαρακτῆρος καθαρῶς στρατιωτι- » κοῦ, πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 15

('Εκ τοῦ αὐτοῦ τόμου. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 117. Σελὶς 121)

Ὁ ἐν Λονδίνῳ Ρῶσος Πρέσβυς κόμης Α. Κ. Benckendorff πρὸς τὸν τὸν Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν S. D. Sazonoff.

26 Φεβρουαρίου /11 Μαρτίου 1915

«Ὁ ἐνταῦθα Πρέσβυς τῆς Σερβίας μοῦ ἐδήλωσεν ὅτι, ἡ Κυβέρνησίς
» του τοῦ ἐτηλεγράφησεν ὅτι, κατὰ πληροφορίας ἀξιοπίστους ληφθείσας
» ἐξ Ἀθηνῶν, ἡ παραίτησις τοῦ Βενιζέλου καὶ ἡ στάσις τοῦ Βασιλέως, ὀφεί-
» λονται, ἐν μέρει, εἰς τοὺς προβληθέντας ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας ὅρους, πρὸς
» συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον, ὅρους οἵτινες δυσχερῶς θὰ
» ἠδύναντο νὰ γίνουν ἀποδεκτοὶ ἐκ μέρους τῆς τελευταίας ταύτης».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 16

('Εκ τοῦ πρώτου τόμου τῶν Ρωσικῶν ἀρχείων. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. LVII. Σελὶς 186).

Ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ρωσίας ἐν Παρισίοις κ. Α. P. Iswolsky, πρὸς τὸν κ. S. D. Sazonoff, Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας.

Τηλεγράφημα

Ἀριθ. 120 21 Φεβρουαρίου /6 Μαρτίου 1915

Ὁ Ντελκασσὲ μοῦ ἀνέγνωσε τὸ τηλεγράφημα τοῦ Παλαιολόγου διὰ τοῦ ὁποίου ἐκτίθενται τὰ ἐπιχειρήματα τὰ ἀντιθιθέμενα εἰς τὴν συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Συμμάχων ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐξ ἄλλου γνωρίζει ὅτι ἡ Κυβέρνησις τοῦ Λονδίνου ἐπιθυμεῖ τὴν τοιαύτην συμμετοχήν. Ὁ Ντελκασσέ, παρ' ὅτι ἐκτιμᾶ δεόντως τὰ ἐπιχειρήματά σας, ἐν τούτοις, νομίζει, ὅτι διὰ λόγους στρατιωτικοὺς καὶ τεχνικούς, ὡς καὶ διὰ λόγους πολιτικοὺς δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ προβληλῇ ἄρνησις πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ συμμετοχὴ τῶν Ἑλλήνων θὰ ἠδύνατο, ἔν τινι μέτρῳ, νὰ διευκολύνῃ τὰς αὐτὰς καθ' ἑαυτὰς δυσχερεῖς ἐπιχειρήσεις κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν, καὶ δὲν θὰ προεδίκαζε πολιτικὰς συνεπείας. Τοῦτ' αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν ἐπέμβασιν τῶν Βουλγάρων. Ὁ Ντελκασσὲ ἐξακολουθεῖ νὰ νομίζῃ ὅτι δὲν θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ ἀρνούμεθα τὴν συνεργασίαν τῶν Ἰταλῶν, τῶν ὁποίων αἱ βλέψεις, τό γε νῦν ἔχον, εἶναι ἐστραμμέναι πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Τοιουτοτρόπως, τὰ προαναφερθέντα Κράτη, θὰ συμμετεῖχον εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἐναντίον τῶν Αὐστρο - Γερμανῶν, γεγονὸς ὅπερ θὰ ἦτο λίαν ἐπωφελὲς ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας. Ἡ τοιαύτη συμμετοχὴ δὲν θὰ ἐπηρέαζε τὴν ὁριστικὴν λύσιν τῶν

προβλημάτων, τῶν ὁποίων, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, ἡ τελικὴ ἀπόφασις θὰ ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν, τὴν Γαλλίαν καὶ Ἀγγλίαν.

ΙΖΒΟΛΣΚΥ

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 17

(Ἐκ τῶν Τσαρικῶν Ἀρχείων. Τόμος Α'. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. LX. Σελὶς 190).

22 Φεβρουαρίου /7 Μαρτίου 1915

Τηλεγράφημα

τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Σαζόνωφ πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις Ρῶσον Πρεσβευτὴν Ἰζβόλσκυ.

....

....

Ἡ Ρωσικὴ Κοινωνία δὲν θὰ ἀποδεχθῇ λύσιν διαφορετικὴν ἀπὸ τὴν πλήρη κατοχὴν τῶν Στενῶν καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ ὁποία μόνη δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐλευθερίαν καί τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἐμπορίου μας. Τὸ πλάτος τοῦ Βοσπόρου καὶ τὰ ὕψη τῶν Ἀσιατικῶν παραλίων δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν οὔτε νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν κατοχὴν μόνον τῶν Εὐρωπαϊκῶν παραλίων, οὔτε νὰ παραιτηθῶμεν τῆς ὀχυρώσεως. Δὲν θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἐπικαλεσθῇ τὸ παράδειγμα τοῦ Σουέζ, καθότι τοῦτο δύναται νὰ φραχθῇ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν βυθιζομένης μιᾶς λέμβου. Ἐξ ἄλλου ἀμφότεραι αἱ πλευραὶ τῆς διώρυγος ἀνήκουν εἰς τὴν Αἴγυπτον.

....

Σαζόνωφ

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 18

(Ἐκ τῶν Τσαρικῶν Ἀρχείων. Τόμος Α'. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. LXVII Σελὶς 197)

24 Φεβρουαρίου /9 Μαρτίου 1915

Τηλεγράφημα

(ὥρα 9.25' ἑσπερινὴ)

τοῦ Ρώσου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Σαζόνωφ πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις Ρῶσον Πρεσβευτήν Ἰζβόλσκυ.

Ἀντίγραφον διὰ Λονδῖνον

Εὐαρεστηθῆτε νὰ ἐκφράσητε τὴν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τὸν Ντελκασσὲ διὰ τὴν δήλωσιν εἰς ἣν προέβη ὁ Γάλλος Πρέσβυς, ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεώς του, δι' ἧς μοῦ ἐγνώρισεν ὅτι, ἡ Αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις δύναται νὰ βασίζηται εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς Κυβερνήσεως τῆς Γαλλικῆς Δημο-

κρατίας, ὅπως εὐνοήση λύσιν διὰ τὸ ζήτημα τῶν Στενῶν καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συμφώνως πρὸς τὰς Ρωσικὰς βλέψεις.

Σαζόνωφ

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 19

('Εκ τοῦ δευτέρου τόμου τῶν Τσαρικῶν 'Αρχείων. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 257 Σελὶς 275)

'Ο ἐν Παρισίοις Πρέσβυς τῆς Ρωσίας 'Ιζβόλσκυ πρὸς τὸν Ρῶσον 'Υπουργὸν ἐπὶ τῶν 'Εξωτερικῶν Σαζόνωφ.

16 Φερβουαρίου/1 Μαρτίου 1915

Τηλεγράφημα

'Ο Ντελκασσέ, ὅστις δὲν κατώρθωσεν εἰσέτι νὰ μελετήση τὸ σχέδιον ἐνεργείας ὅπερ τοῦ παρεδόθη, μοῦ εἶπεν ὅτι, ἐκ πρώτης ὄψεως δὲν προκύπτουν ἀντιρρήσεις διὰ τοὺς καταρτισθέντας ὅρους ἐνδεχομένης ἀνακωχῆς μετὰ τῆς Τουρκίας. 'Αλλά, κατὰ τὴν γνώμην του, ἐπιβάλλεται νὰ προβλέψωμεν καὶ ἄλλα ἐνδεχόμενα. Πρὸ παντός, εἶναι λίαν ἐνδεχόμενον, ὅταν τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα θά φθάσουν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις νὰ ἐγκαταλείψη τὴν Πρωτεύουσαν. Θὰ τεθῇ τότε ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ πρόβλημα τῆς ἀπὸ κοινοῦ κατοχῆς τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων. Τὸ τοιοῦτον θὰ θέση τέρμα εἰς τὴν ὕπαρξιν Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἀλλὰ δὲν θὰ ρυθμίση τὰς ἀπωτέρω τύχας τῆς 'Ασιατικῆς Τουρκίας. 'Ο Ντελκασσὲ φρονεῖ ὅτι, θὰ ἔπρεπε ἀπὸ τοῦδε νὰ συνεννοηθῶμεν ἐφ' ὅλων τούτων τῶν ζητημάτων. 'Εξέφρασε μάλιστα τὴν λύπην του ὅτι δὲν τοῦ κατεστήσαμεν εἰσέτι γνωστὸν ἐὰν προτιθέμεθα, ἵνα αἱ χερσαῖαι καὶ ναυτικαὶ δυνάμεις μας συμμετάσχουν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Στενῶν καὶ τῆς Κωνστατινουπόλεως.

'Ιζβόλσκυ

'Επὶ τοῦ πρωτοτύπου τοῦ τηλεγραφήματος ὁ Τσάρος Νικόλαος Β', ἀνέγραψεν ἰδιοχείρως : «Τοῦτο εἶναι λίαν δυνατὸν». Τσάρκοε—Σέλο 18 Φεβρουαρίου 1915

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 20

('Εκ τοῦ δευτέρου τόμου. Ἔγγραφον 258 Σελὶς 276)

'Ο 'Υπουργὸς τῶν 'Εξωτερικῶν Σαζόνωφ πρὸς τοὺς Ρώσους Πρεσβευτὰς Παρισίων καὶ Λονδίνου.

Κρίνω ἀπαραίτητον ὅπως, εἰς τὰ ἕξ μνημονευθέντα ἄρθρα, προστεθῇ ἕν ἕβδομον, περίπου ὡς ἀκολούθως : «Ἄμεσος ἐκκένωσις τῆς Εὐρωπαϊκῆς » Τουρκίας ὑφ' ὅλων τῶν 'Οθωμανικῶν στρατευμάτων καὶ ἀποχώρησις τού- » των εἰς τὰ Μικρασιατικὰ ἐδάφη, ἐκεῖθεν μιᾶς γραμμῆς, ἥτις ἤθελε καθο- » ρισθῇ ὑπὸ τοῦ 'Αρχηγοῦ τῶν Συμμαχικῶν στρατευμάτων».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 21

('Εκ τοῦ δευτέρου τόμου. Ἔγγραφον 260, Σελὶς 277)
Ὁ Ἐπιτελάρχης τοῦ Ἀρχιστρατήγου, Στρατηγὸς Γιανούσκεβιτς, πρὸς τὸν Ρῶσον Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν.

17 Φεβρουαρίου/2 Μαρτίου 1915

Προσωπικὴ

Παράκλησις νὰ ἀποκρυπτογραφηθῇ παρὰ τοῦ παραλήπτου.

Ὁ Ἀρχιστράτηγος, ἀφοῦ ἔλαβε γνῶσιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 850 τηλεγραφήματός σας πρὸς τοὺς Πρεσβευτὰς Παρισίων καὶ Λονδίνου, μὲ ἐπεφόρτισε νὰ διαβιβάσω πρὸς τὴν Ἐξοχότητά σας ὅτι, νομοτύπως, ἡ σύναψις ἀνακωχῆς ἀνήκει εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ Ἀρχιστρατήγου, ἄρθρον 25 τοῦ Κανονισμοῦ Διοικήσεως ἐν ἐκστρατείᾳ. Συνεπῶς ὁ Μέγας Δοὺξ σᾶς παρακαλεῖ νὰ ἔχητε ὑπ' ὄψει τὰ ἀκόλουθα: Δὲν θὰ ἀξίζῃ τὸν κόπον ἡ σύναψις ἀνακωχῆς, εἰμὴ μόνον ἐὰν διὰ ταύτης θὰ καθίσταντο διαθέσιμα τὰ ἐν Καυκάσῳ 150 τάγματα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν μέρος τῶν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγωνιζομένων στρατευμάτων μας.

Διὰ νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι, θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀποσύρωμεν μέρος τῶν ἐν Καυκάσῳ Στρατευμάτων μας, καὶ νὰ τὰ διαθέσωμεν, ἀπὸ συμφώνου μετὰ τῶν τῶν Συμμάχων μας, εἰς τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον ἢ εἰς τὸ Δυτικὸν Μέτωπον, θὰ ἐπιβάλλεται ἡ ἐξασφάλισις ἐπαρκῶν ἐγγυήσεων. Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς τοιαύτας ἐγγυήσεις, κατὰ τὴν γνώμην τῆς αὐτοῦ Αὐτοκρατορικῆς Ὑψηλότητος, συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 6 τοῦ τηλεγραφήματος 850, τὴν παράδοσιν τῆς ὀχυρωμένης τοποθεσίας τῆς Τσατάλτζας καὶ σημείων τινῶν στηρίγματος, τῶν ὁποίων ἡ διακατοχὴ θὰ θεωρηθῇ ἐπιβεβλημμένη ὑπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν Ναυτικῶν δυνάμεων τῶν Συμμάχων, πρὸς τὸν σκοπὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς ἀσφαλείας τῶν στόλων τῶν Συμμάχων καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς τηρήσεως τῆς τάξεως ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐπὶ πλέον θὰ ἔπρεπε νὰ παροπλισθῇ ἡ Ἀδριανούπολις. Ἡ ἀνακωχὴ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπεκταθῇ εἰς τὰ Μικρασιατικὰ ἐδάφη καὶ τὰ ὀχυρὰ τοῦ Ἐρζερούμ. Τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα θὰ ἀφωπλίζοντο νοτιοδυτικῶς τοῦ ὀχυροῦ τούτου. Ἀναμένω ἀπάντησιν.

Γιανούσκεβιτς

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 22

('Εκ τοῦ δευτέρου τόμου. Ἔγγραφον 261. Σελὶς 278)
Τηλεγράφημα τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μεγάλου Δουκὸς Νικολάου Νικολάϊεβιτς
Πρὸς τὸν Τσάρον

Ἀρ. 8.455 17 Φεβρουαρίου / 2 Μαρτίου 1915

Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν μοῦ ἐκοινοποίησε τὸ σχέδιον τῶν ὅρων ἀνακωχῆς μετὰ τῆς Τουρκίας διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν θὰ ἐξεβιάζοντο τὰ

Δαρδανέλλια καὶ ὁ Βόσπορος. Ὑπέδειξα τὰς ἐπενεκτέας κατὰ τὴν κρίσιν μου μεταβολὰς καὶ προσθήκας. Οἱ ὅροι ἀνακωχῆς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι τοιοῦτοι ὥστε νὰ μᾶς ἐξησφάλιζον τὴν ἀπόλυτον δυνατότητα τοῦ νὰ ἀποσύρωμεν τὸ μεγαλείτερον μέρος τῆς Στρατιᾶς μας τοῦ Καυκάσου διὰ νὰ τὸ χρησιμοποιήσωμεν διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῆς Γερμανίας καὶ Αὐστρο-Οὐγγαρίας. Θὰ ἠδυνάμεθα ἐπίσης νὰ μελετήσωμεν, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Συμμάχων μας, μίαν συνδεδυασμένην ἐπιχείρησιν εἰς Σερβίαν, ἐὰν τὰ ἐπιδημικὰ νοσήματα δὲν μᾶς ἐμποδίζουν, ἢ μίαν ἐπιχείρησιν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ραγούζας ἢ ἄλλου τινὸς σημείου τῆς Ἀδριατικῆς. Τὸ κατ' ἐμέ, φρονῶ ὅτι, ὀφείλομεν, ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν Συμμάχων μας, νὰ ἐπιμείνωμεν εἰς σύναψιν εἰρήνης μετὰ τῆς Τουρκίας, καθόσον, μόνον μία παρομοία λύσις θὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ κατευθύνωμεν ἀκινδύνως, ὅλας τὰς ἰδικάς μας καὶ τὰς συμμαχικὰς δυνάμεις ἐναντίον τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γερμανίας. Μία τοιαύτη λύσις τοῦ ὑπ' ὄψει θέματος θὰ παρεῖχε τὴν ἐλπίδα ἑνὸς κατὰ τὸ δυνατὸν ταχυτέρου πέρατος τοῦ πολέμου.

Ὁ Στρατηγὸς - Ὑπασπιστὴς
Νικόλαος

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 23

(ἐκ τοῦ δευτέρου τόμου. Ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 82 Σελὶς 85)

Ὁ Ἀρχιστράτηγος Μέγας Δοὺξ Νικολάϊεβιτς πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Νικόλαον Β'
Τηλεγράφημα

19 Μαΐου) 1 Ἰουνίου 1915
(Ὥρα 8.5' πρωϊνὴ)

Ἐπιτραπήτω νὰ ὑποβάλω λίαν εὐλαβῶς πρὸς τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα τὰς δικαιολογίας τῶν αἰτίων ἅτινα μὲ ἤγαγον εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς ματαιώσεως τῆς συμμετοχῆς μας εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τῶν Δαρδανελλίων. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ ὑπ' ὄψει Στρατιωτικοῦ Σώματος θὰ ἐνεῖχεν ἀναμφισβητήτως ἠθικὴν σημασίαν, καθόσον θὰ μᾶς ἐπέτρεπε νὰ συμμετάσχωμεν εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων, δεδομένου ὄντος ὅτι, ἡ ἀπόβασίς μας εἰς Βόσπορον δὲν θὰ ἐπραγματοποιεῖτο εἰ μὴ μόνον ἀφ' ἧς ὁ Συμμαχικὸς Στόλος θὰ ἔφθανε καὶ οὗτος εἰς Βόσπορον διὰ τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ. Ὅταν ὑπελογίσαμεν ὡς δυνατὴν τὴν ἔγκαιρον μεταφορὰν ἐκ Βλαδιβοστόκ, εἴχομεν προϋποθέσει πιθανὰς ἀργοπορίας ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων μας. Εἴχομεν ἐλαττώσει τὸν ἀριθμὸν τῶν ἵππων καὶ τὰ μεταφορικὰ σώματα. Τὰ θαλάσσια μεταφορικὰ μέσα καὶ αἱ δυσχέρειαι μακροῦ θαλασσίου διάπλου εἶχον μελετηθῆ ἐκ μέρους τοῦ Ναυτικοῦ Τμήματος τοῦ Ἐπιτελείου μου.

Ὁ Στρατηγὸς - Ὑπασπιστὴς
Νικόλαος

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 24

(ἐκ τοῦ δευτέρου τόμου. Ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 270. Σελὶς 283)

Ὁ ἐν Ἀθήναις Ρῶσος Πρευσβευτὴς Ντεμίντωφ πρὸς τὸν Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Σαζόνωφ.

Τηλεγράφημα

Κοινοποίησις εἰς Παρισίους 14/27 Αὐγούστου 1915

Ὁ νεωστὶ ἀφιχθεὶς Γάλλος Πρέσβυς εἰς πλείστας εὐκαιρίας ἐξεφράσθη εὐμενῶς ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως μιᾶς χωριστῆς εἰρήνης μετὰ τῆς Τουρκίας. Παρ' ὅτι οἱ λόγοι του ἔχουν χαρακτῆρα ἀπολύτως προσωπικόν, ἐν τούτοις, δύναταί τις νὰ συναγάγῃ ὅτι, ἀποτελοῦν ἀπήχησιν γνωμῶν ἐπισήμων Γαλλικῶν κύκλων.

Ντεμίντωφ

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 25

(ἐκ τοῦ δευτέρου τόμου. Ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 116. Σελὶς 119)

Τηλεγράφημα τοῦ ἐν Σερβίᾳ Ρώσου Πρεσβευτοῦ Πρίγκηπος Troubetskoj πρὸς τὸν Ρῶσον Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Σαζόνωφ.

26 Φεβρουαρίου / ~~10~~ 11 Μαρτίου 1915

. . . .

Ἐξ ὅλων τῶν συνομιλιῶν ἃς ἔσχον μετὰ τοῦ Πάσιτς (τοῦ Σέρβου Πρωθυπουργοῦ), συναπεκόμισα τὴν ἐντύπωσιν ὅτι, οὗτος ἐνδομύχως θεωρεῖ τὴν σύμπραξιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ὡς τεχνητὴν (artificelle) καὶ προσωπικῶς θὰ προετίμα μίαν συμμαχίαν μετὰ τῆς Βουλγαρίας . . . .

. . . .

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 26

(Ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ Τσαρικοῦ Ὑπουργείου. Τόμος Β' Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 143 Σελὶς 145)

Ὁ ἐν Παρισίοις Ρῶσος Πρεσβευτὴς πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Τηλεγράφημα

9/22 Ἀπριλίου 1915

Ὁ Ντελκασὲ μοῦ εἶπεν ὅτι, ὁ Πρίγκηψ τῆς Ἑλλάδος Γεώργιος, ὅστις χθὲς τὸν ἐπεσκέφθη, ἀκροθιγῶς ἔκαμε λόγον περὶ Κωνσταντινουπόλεως ἄνευ συγκεκριμένων ὅρων. Δὲν ὡμίλησε παντελῶς περὶ εἰσόδου Ἑλληνικοῦ Στρατιωτικοῦ Τμήματος εἰς Κωνσταντινούπολιν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ἕλληνα Βασιλέα οὔτε περὶ ἐκχωρήσεως τῆς Κύπρου. Διαρκούσης τῆς συνομιλίας, ὁ ὁ Πρίγκηψ ἐξεφράσθη ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς τελευταίας Ἑλληνικῆς Διακοινώ-

σεως, ὅτι δηλαδή, κατ' αὐτόν, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἶναι σταθερῶς ἀποφασισμένη νὰ συνεργασθῇ μὲ τὴν Ἀντάντ, ἀλλ' ἐπειδὴ φοβεῖται τὴν Βουλγαρίαν, ἐλπίζει ὅτι, αἱ Δυνάμεις τῆς Ἀντὰντ θὰ ἐγγυηθοῦν τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Χώρας, διαρκοῦντος καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου. Ὅταν ὁ Ντελκασσὲ τὸν ἠρώτησε πῶς ἔπρεπε νὰ ἐννοηθῇ ἡ τοιαύτη ἐγγύησις, ὁ Πρίγκηψ διεσαφήνισεν ὅτι, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ συνῆπτε μετὰ τῆς Ἀντὰντ δεκαετῆ λόγου χάριν Συμφωνίαν. Ὁ Πρίγκηψ διετύπωσεν εἶτα ὅτι, ἐν περιπτώσει διαμελισμοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, θὰ παρείχοντο ἐγγυήσεις διὰ τὴν διατήρησιν τῶν ὑφισταμένων προνομίων διὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ σχολικὰ Ἱδρύματα. Ἠρώτησε κατόπιν διὰ τὴν τύχην τῶν Δωδεκανήσων. Ὁ Ντελκασσὲ τοῦ ἀπάντησεν ὅτι ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου θὰ ὤφειλε νὰ ἀπευθυνθῇ πρὸς τὴν Ἰταλικὴν Κυβέρνησιν.

Ἰζβόλσκυ

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 27

(ἐκ τοῦ ἰδίου δευτέρου τόμου. Ἀρ. ἐγγρ. 149. Σελὶς 152)

Ὑπόμνημα τῆς ἐν Πετρουπόλει Γαλλικῆς Πρεσβείας πρὸς τὸν Ρῶσον Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Σαζόνωφ.

Ὁ ἐν Παρισίοις Ἕλλην Πρέσβυς ἐπεφορτίσθη ἐκ μέρους τοῦ κ. Ζωγράφου, τῇ πρωτοβουλίᾳ τούτου, ὅπως προβῇ εἰς τὴν ἀκόλουθον δήλωσιν :

Ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει νὰ διατηρήσῃ τὸν κατὰ ξηρὰν Στρατόν της διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἀπὸ ἐνδεχομένην προσβολὴν ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας. Ἀλλὰ θὰ ἦτο δυνατὸν ἀπὸ τοῦδε νὰ θέσῃ τὸν πολεμικόν της Στόλον εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Συμμάχων, χορηγοῦσα ὅλας τὰς δυνατότητας χρησιμοποιήσεως τῶν λιμένων της καὶ τοῦ ἐδάφους της.

4 Μαΐου 1915

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 28

(Ἐκ τοῦ δευτέρου τόμου τῶν Ἀρχείων - Ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 100 Σελὶς 103)

Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας Σαζόνωφ πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις Ρῶσον Πρέσβυν Ντεμίντωφ)

Τηλεγράφημα

Αὔξ. ἀριθ. 878

« Ἀναφερόμενοι εἰς τὴν τελευταίαν φράσιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 72 τηλεγραφή-
» ματός σας. Δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει, ὅπως
» Ἑλληνικὰ Στρατεύματα συμμετάσχουν κατὰ τὴν εἴσοδον συμμαχικῶν
» Στρατευμάτων εἰς Κωνσταντινούπολιν».

Σαζόνωφ

Σ.Σ. Δὲν σημειοῦται ἡμερομηνία ἀποστολῆς τηλεγραφήματος)

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 29

('Εκ τοῦ ἰδίου τόμου. Ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 107. Σελὶς 110)

Ὁ ἐν Ἀθήναις Ρῶσος Πρέσβυς Ντεμίντωφ πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Σαζόνωφ.

Τηλεγράφημα

Ἐπεῖγον 20 Φεβρουαρίου / 5 Μαρτίου 1915

Κοινοποίησις πρὸς Παρισίους, Λονδίνον καὶ Βαλκανικὰς Πρεσβείας.

Ἀναφέρομαι εἰς τηλεγράφημά μου ὑπ' ἀρ. 60.

« Μετὰ τὴν συνεδρίασιν τοῦ ἐκτάκτου Συμβουλίου (σ.σ. τοῦ Στέμματος), » ὅπερ ἔλαβε χώραν σήμερον, ὁ Βενιζέλος μᾶς συνεκάλεσε, τοὺς δύο συνα- » δέλφους καὶ ἐμέ, καὶ μᾶς ἐδήλωσεν ὅτι, παρ' ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐζήτησεν ἀνα- » βολὴν μέχρις αὔριον πρωΐας προκειμένου νὰ ἀποφασίσῃ, οὗτος ἐν τούτοις » ἤθελε νὰ μᾶς καταστήσῃ γνωστὴν ἡμιεπισήμως τὴν ληφθεῖσαν ἐκ μέρους » τῆς Κυβερνήσεως του ἀπόφασιν ὅπως αὕτη προτείνῃ πρὸς τὴν Ἀντὰντ » τὴν σύμπραξιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἐναντίον τῶν Στενῶν ὑπὸ » τὴν μορφὴν διαθέσεως μιᾶς Μεραρχίας ἐκ 15.000 μαχητῶν καὶ τοῦ συνό- » λου τοῦ Στόλου. Ἐθεώρησεν ἐπιβεβλημένον νὰ μᾶς διαβεβαιώσῃ διὰ μίαν » εἰσέτι φορὰν ὅτι, ἡ Ἑλλὰς δὲν τρέφει βλέψεις ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως » καὶ ὅτι, τὰ Ἑλληνικὰ Στρατεύματα, μόλις εἰσέλθουν εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν » Πρωτεύουσαν, θὰ ἀποσυρθοῦν ἀμέσως (immediatement) ἀφοῦ χαιρε- » τίσουν τὴν μητρόπολιν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἐν περιπτώσει δυσμενοῦς ἀπο- » φάσεως τοῦ Βασιλέως (ὅπερ εἶναι λίαν ἀπίθανον), ὁ Βενιζέλος θὰ ὑπέβαλλε » τὴν παραίτησίν του μεθ' ὅλης τῆς Κυβερνήσεως. Ἐὰν ἡ πρότασις αὕτη » δὲν ἤθελε γίνει δεκτὴ ἐκ μέρους τῶν τριῶν Δυνάμεων, θὰ ὑποβάλῃ μόνον » τὴν παραίτησίν του, καθόσον δὲν θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ δια- » τηρῶν τὴν ἐξουσίαν, δεδομένου ὅτι, θὰ ἔχῃ ἐκτεθῇ ἔναντι τῶν ἐν Ἀθήναις » ἐκπροσώπων τῆς Αὐστρίας, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Τουρκίας. Ἡ Κυβέρ- » νησις θὰ ἐξακολουθήσῃ τηροῦσα τὴν ἰδίαν πολιτικὴν γραμμήν. Ἐλπίζει » ὅτι, ἡ ἐπέμβασις τῆς Ἑλλάδος θὰ διευκολύνῃ, τὴν ἐπέμβασιν τῆς Βουλγα- » ρίας ἐναντίον τῆς Τουρκίας. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὸ Μακεδονικὸν μέτω- » πον θὰ προασπίζηται διὰ τοῦ σχηματισμοῦ μιᾶς ἐφεδρικῆς Μεραρχίας ἥτις » θὰ ἀντικαθίστα τὴν προοριζομένην διὰ τὴν Καλλίπολιν. Δὲν ἐθεώρησα συμ- » φέρον νὰ τοῦ γνωστοποιήσω, ὅ,τιδήποτε σχετικὸν πρὸς τὸ περιεχόμενον » τοῦ ὑπ' ἀρ. 878 τηλεγραφήματός σας, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν συναδέλφων μου.»

Ντεμίντωφ.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 30

(ἐκ τοῦ ἰδίου τόμου. Ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 134. Σελὶς 137)

Ὑπόμνημα τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας Πετρουπόλεως πρὸς τὸν Ρῶσον Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν S. D. Sazonoff.

4/17 Ἀπριλίου 1915

« Ἡ Ἑλληνικὴ Βασιλικὴ Κυβέρνησις εἶχε θεωρήσει ἀρχῆθεν, ὅτι, ἡ » ἀναληφθεῖσα ἐπιχείρησις ἐκ μέρους τῶν Δυνάμεων τῆς Ἀντὰντ ἐναντίον » τῆς Τουρκίας, παρεῖχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν δυνατότητα συνεργασίας μετ' » αὐτῶν, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον, ἡ ἐπιχείρησις αὕτη διενηργεῖτο εἰς περιο- » χὴν τῆς σφαίρας τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων. Δεδομένου ὅτι, αἱ Δυνάμεις » ἐπεξέτειναν τὰς ἐνεργείας των ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ταύτῃ, ἡ Ἑλληνικὴ Βα- » σιλικὴ Κυβέρνησις ἐδήλωσεν ἤδη ὅτι, θὰ ἦτο πρόθυμος νὰ συνεργασθῇ » εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῆς Τουρκίας, ἐφ' ὅσον ἐλάμβανεν ἐγγυή- » σεις ἔναντι τῆς ἐξαιρετικῆς ἀπειλῆς τῆς ἀπορρεούσης ἐκ τῆς ἐχθρικῆς στά- » σεως τῆς Βουλγαρίας ».

« Αἱ ὡς ἄνω ἀπόψεις τὴν εἶχον ἀγάγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, δὲν θὰ » ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ τῆς οὐδετερότητος εἰ μὴ μόνον ἐὰν ἡ Βουλγαρία ἀπεφά- » σιζε νὰ συνεργασθῇ μετὰ τῶν Δυνάμεων ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ. Ἡ προϋπό- » θεσις αὕτη ἐφαίνετο τοσούτῳ μᾶλλον πραγματοποιήσιμος ἐφόσον, αἱ πληρο- » φορίαι, αἱ προερχόμεναι ἀπὸ τὰς καλυτέρας πηγὰς τῶν Πρωτευουσῶν τῶν » Δυνάμεων τῆς Ἀντὰντ, ἐπέτρεπον τὴν δημιουργίαν τῆς ἐντυπώσεως καθ' » ἥν, ἡ Βουλγαρικὴ ἐπέμβασις ἐπέκειτο.»

« Οὐχ' ἧττον ὅμως, ἡ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων διέψευσε τὰς τοιαύτας » ἐλπίδας. Ἐάν τις ἤθελε λάβει ὡς βάσιν τὴν πάντοτε ἐπαμφοτερίζουσαν » στάσιν τῆς Βουλγαρίας, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἡ συνέχισις τῆς ἐξαρτή- » σεως τῆς ἐπεμβάσεως τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς Βουλγαρικῆς ἐπεμβάσεως, » θὰ ἰσοδυναμοῦσε πρὸς τὴν τοποθέτησιν ἑνὸς ὅρου, ὁ ὁποῖος ἐνῷ κατέστη » πλέον μὴ πραγματοποιήσιμος, ἐν τούτοις ὅμως, ἐν ταὐτῷ, δὲν ἐξαρτᾶται » καὶ ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν Δυνάμεων.»

« Δι' ἅπαντας τοὺς ἀνωτέρω λόγους, ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις ἐξήτασε » τὴν ὑπόθεσιν, ὥστε νὰ συναγάγῃ, διά τίνος μέσου, χωρὶς νὰ βλάψῃ τὰ ζω- » τικά της συμφέροντα, θὰ ἠδύνατο νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὸν ἐναντίον τῆς Τουρ- » κίας πόλεμον, ὥστε νὰ διευκολύνῃ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν μέχρι τοῦδε ὑπο- » δούλων Ἑλλήνων. Ἤχθη λοιπὸν εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ἀκολούθου συνδυασμοῦ » δυνατοτήτων αἵτινες ἐξαρτῶνται μόνον ἐκ τῶν Δυνάμεων τῆς Ἀντάντ.

« Κατόπιν τῆς τοιαύτης ἐξετάσεως ἤχθη εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἡ Ἑλ- » λὰς θὰ εἶναι ἐκ νέου ἐλευθέρα νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς » Τουρκίας, ἐὰν αἱ Δυνάμεις θελήσουν νὰ ἀναλάβουν τὴν σαφῆ ὑποχρέωσιν » νὰ ἐγγυηθοῦν ὅλα τὰ πλεονεκτήματα ἅτινα ἀπορρέουν ἐκ μιᾶς ἐνεργείας

» ἀμοιβαιότητος μετὰ τῶν Συμμάχων, δηλαδὴ νὰ ἐγγυηθοῦν καθ' ὅλην τὴν
» διάρκειαν τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου, καὶ διαρκούσης μιᾶς μεταπολεμι-
» κῆς περιόδου, τὸ ἀπαραβίαστον τῶν ἠπειρωτικῶν καὶ νησιωτικῶν ἐδα-
» φῶν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Βορείου 'Ηπείρου. Εἰς ἀντάλλαγμα
» τῆς τοιαύτης ἐγγυήσεως, ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις θὰ ἀναλάβῃ τὴν συγκε-
» κριμμένην ὑποχρέωσιν νὰ συμπράξῃ μετὰ τῶν Δυνάμεων τῆς 'Αντάντ, εὐ-
» θὺς ὡς αὗται θὰ εἶναι προπαρασκευασμέναι, συνδυάζουσαι τὰς δυνάμεις
» των μετὰ τῶν 'Ελληνικῶν τοιούτων, νὰ ἀναλάβουν στρατιωτικὰς ἐπιχει-
» ρήσεις ἐναντίον τῆς Τουρκίας, αἵτινες θὰ ἐνεῖχον ὡς τελικὸν σκοπὸν τὴν
» κατάλυσιν τῆς 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.»

« Αἱ διάφοροι λεπτομέρειαι τῆς τοιαύτης ἐπιχειρήσεως, ὡς καὶ ἡ στρα-
» τιωτική μας συνεργασία, θὰ ἀποτελέσουν τὸ ἀντικείμενον μιᾶς εἰδικῆς Συμ-
» βάσεως, τῆς ὁποίας οἱ ὅροι θὰ κανονισθοῦν κατόπιν κοινῆς συμφωνίας τῶν
» 'Επιτελείων Ξηρᾶς καὶ Θαλάσσης, ὑπὸ μόνον τὸν προβλεπτέον προκατα-
» βολικῶς ὅρον καθ' ὅν, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ Βουλγαρία θὰ ἐξηκολούθει
» παραμένουσα οὐδετέρα, ἡ σφαίρα ἐνεργείας τοῦ 'Ελληνικοῦ Στρατοῦ
» δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκταθῇ πέραν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.»

« 'Η Σύμβασις αὕτη θὰ καθορίσῃ τὰς ἀρχὰς τῆς συμφωνίας, θὰ καθο-
» ρίσῃ ἐπίσης τὰς ἐδαφικὰς ἐκχωρήσεις αἵτινες θὰ γίνουν ἐπ' ὠφέλει τῆς 'Ελ-
» λάδος ἐν Μικρᾷ 'Ασίᾳ, τὰ πάσης μορφῆς ἀντισταθμίσματα τὰ ὁποῖα αἱ
» Μεγάλαι Δυνάμεις θὰ ἦσαν διατεθειμέναι νὰ παράσχουν πρὸς περιφρού-
» ρησιν τῶν συμφερόντων καὶ τῶν δικαίων τοῦ 'Ελληνισμοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ
» τὰς οἰκονομικὰς παροχὰς καὶ ἐφοδιασμὸν εἰς πυρομαχικὰ τὰ ὁποῖα θὰ ἦ-
» σαν εἰς θέσιν νὰ ἐγγυηθοῦν ὥστε, νὰ καταστοῦν πραγματοποιήσιμοι αἱ ὑ-
» ποχρεώσεις ἃς ἤθελεν αὕτη ἔχει ἀναλάβει.»

« Πρὸς τὸ συμφέρον τῶν 'Ελληνικῶν πληθυσμῶν τῆς 'Οθωμανικῆς Αὐ-
» τοκρατορίας, ὡς καὶ χάριν τῆς εὐοδώσεως τῶν αναληφθησομένων στρα-
» τιωκῶν ἐπιχειρήσεων, θὰ ἦτο ἐπάναγκες ὅπως, ἡ συναφθησομένη Συμφω-
» νία ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω ὅρους, παραμείνῃ μυστικὴ μέχρι τῆς ἐφαρμογῆς της.»

« 'Η 'Ελληνικὴ Βασιλικὴ Κυβέρνησις, ἐπιδίδουσα μίαν τοιαύτην Δια-
» κοίνωσιν ἐστάθμισε καλῶς, ὅλους τοὺς ὅρους, ὥστε νὰ μὴ ζητήσῃ τίποτε
» ἀπὸ τὰς φίλας Δυνάμεις τοῦ ὁποίου ἡ ἀποδοχὴ νὰ μὴ ἀπόκηται εἰς αὐτάς».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 31

('Εκ τοῦ δευτέρου τόμου. Ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 210. Σελὶς 236)

'Ο Βασιλεὺς Γεώργιος Ε' πρὸς τὸν Τσάρον Νικόλαον Β'.

(Τηλεγράφημα ἐπιδοθὲν ὑπὸ τοῦ Βρεττανοῦ Πρέσβεως κατὰ προσωπικὴν ἀκρόασιν, εἰς Τσάρκοε Σέλο, τὴν 15ην/26ην 'Ιουλίου 1915).

« Θὰ ἔλαβες βεβαίως γνῶσιν τοῦ τηλεγραφήματος ὅπερ ὁ Sir Bucha-
» nan ἀπέστειλε πρὸς τὸν 'Υπουργὸν τῶν 'Εξωτερικῶν τῆς Ρωσίας ἀναφο-

» ρικῶς πρὸς τὴν Διακοίνωσιν ἥτις πρόκειται νὰ ἀπευθυνθῇ πρὸς τὴν Σερβίαν
» καὶ τὴν Βουλγαρίαν. Ἄμεσος διεξαγωγὴ πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, ἐν συν-
» εργασίᾳ μετὰ τῆς Βουλγαρίας, θὰ εἶχεν ἐξαιρετικὰς συνεπείας διὰ τὴν ἐπι-
» τυχίαν εἰς τὰ Δαρδανέλλια καὶ ἐπιβάλλεται νὰ καταβάλωμεν πᾶσαν προσ-
» πάθειαν ὅπως ἐπιτύχωμεν ταύτην. Ἐλπίζω εἰλικρινῶς ὅτι, θὰ θεωρήσῃς
» ἐπιβεβλημένον νὰ ὑποβοηθήσῃς τὰ προβλεφθέντα διαβήματα πρὸς Νὶς καὶ
» Σόφιαν καὶ ὅτι, θὰ στείλῃς μίαν προσωπικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἀντι-
» βασιλέα τῆς Σερβίας. Εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ συμφωνήσῃς μαζί μου ὅτι, κέ-
» κτηται μεγίστην σημασίαν διὰ τὸν ἀγῶνα μας ὅπως, αἱ Σύμμαχοι Δυνάμεις,
» αἵτινες ἐνεργοῦν ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Στενῶν, φέρουν εἰς πέρας τὸν ἀγῶνα
» τοῦτον, τὸ δυνατὸν ταχύτερον.»

«Εἶμαι ἀπολύτως ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὴν ἡρωϊκὴν συμπεριφορὰν τῶν
» στρατευμάτων σου.»

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 32

(Ἐκ τοῦ δευτέρου τόμου. Ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 211. Σελὶς 237)

Ἀπάντησις

Τοῦ Τσάρου Νικολάου Β' πρὸς τὸν Βασιλέα Γεώργιον Ε'.

(Τηλεγράφημα διαβιβασθὲν μέσῳ τοῦ ἐν Παρισίοις Βρεττανοῦ Πρέσβεως τὴν 17/30 Ἰουλίου 1915)

«Σὲ εὐχαριστῶ ἐκ καρδίας διὰ τὸ τηλεγράφημά σου. Ἀναγνωρίζω πλή-
» ρως τὴν ἀνάγκην τῆς συνεργασίας μετὰ τῆς Βουλγαρίας. Ἀλλὰ δὲν εἶμαι
» βέβαιος ἐὰν ἡ ἐπιστολή μου πρὸς τὸν Ἀντιβασιλέα τῆς Σερβίας ἔσχεν ἓν
« οἱονδήποτε ἀποτέλεσμα. Διὰ τοῦτο προτείνω ὅπως, Σύ, ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἰ-
» ταλίας, ὁ Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας καὶ Ἐγὼ τοῦ ἀπευθύ-
» νωμεν ἐπιστολὴν συγχρόνως.»

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 33

(Ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Λόρδου Γκρέϋ Τόμος ΙΙΙ Κεφάλαιον XXVIII)

Ὁ Sir F. Elliot πρὸς τὸν Sir Edward Grey

(Ἐλήφθη τὴν 22αν Σεπτεμβρίου)

Ἀθῆναι

Τηλεγράφημα 22 Σεπτεμβρίου 1915

«Ὁ κ. Βενιζέλος προτείνει νὰ ὑποβάλωμεν πρὸς τὸν Βασιλέα, ὡς κί-
» νητρον συμπτώσεως μετὰ τῶν ἀπόψεών του, ὅτι, ἐν περιπτώσει μιᾶς ἐπι-
» τυχοῦς διεξαγωγῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας, ἡ Ἑλληνικὴ
» Στρατιὰ θὰ ἠδύνατο ἐν συνεχείᾳ νὰ συνενωθῇ μετὰ τῶν Συμμάχων εἰς ἐπι-
» χειρήσεις ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οὗτος (σ.σ. ὁ κ. Βενιζέ-

» λος) φρονεῖ ὅτι, τοῦτο θὰ ἀποτελέσῃ ἓν ἑλκυστικὸν δόλωμα (an attrac-
» tive bait).
» Ὁ Ἕλλην Βασιλεὺς οὐδέποτε θὰ συγκατετίθετο νὰ προελάσῃ μέχρις Οὐγ-
» γαρίας, ἀλλ' οὔτε μία τοιαύτη προέλασις θὰ ἦτο ἀρεστὴ εἰς τὸ Στράτευμα
» ἢ εἰς τὴν Χώραν.»

«Ὁ Ρῶσος συνάδελφός μου φοβεῖται ὅτι, ὑποβολὴ προτάσεως πρὸς
» Ἑλληνικὴν σύμπραξιν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, θὰ προεκάλει
» καὶ πάλιν ἀντίδρασιν ἐν Πετρουπόλει, παρὰ τὴν πρωταρχικὴν ἀνάγκην ἐπι-
» τεύξεως τῆς νίκης.»

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 34

Περικοπὴ ἐξ Ἀγγλικοῦ συγγράμματος «Greece and the Allies 1914 - 1915 by G. Abbott with a Preface by Admiral Mark Keer C.B. M.Υ.Ο. Late Commander in Chief of the Royal Hellenic Navy and Head of the British Naval Mission to Greece. Methuen and Co. London. First Published 1922.

Ἰδοὺ λοιπὸν τί ἀναφέρει προλογίζων τὸ ὡς ἄνω σύγγραμμα ὁ Βρεττανὸς Ναύαρχος Κάρρ, Ἀρχηγὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου καὶ Ἀρχηγὸς τῆς Βρεττανικῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἀποστολῆς.

«Ἡ ἐπιδειχθεῖσα καταδρομὴ (PERSECUTION) ἐναντίον τοῦ Βασι-
» λέως Κωνσταντίνου ὑπὸ τοῦ Τύπου τῶν Συμμάχων, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαι-
» ρέσεων, ἀποτελεῖ μίαν τῶν πλέον τραγικῶν ὑποθέσεων μετὰ τὴν περίπτωσιν
» Δρέϋφους. Τὰ ἀποτελέσματα ταύτης ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς κατα-
» στάσεως, διαρκοῦντος, καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου, ὑπῆρξαν ἀξιοση-
» μείωτα. Ἐὰν αἱ εἰσηγήσεις τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου εἶχον υἱοθετηθῆ,
» καὶ ἐὰν τὰ Ἑλληνικὰ σχέδια ἐπιχειρήσεων κατὰ τῶν Δαρδανελλίων εἶχον
» ἐφαρμοσθῆ, πιθανώτατα ἡ διάρκεια τοῦ πολέμου θὰ εἶχε σοβαρῶς ἐπιβρα-
» χυνθῆ. Ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Ρουμανία ἴσως νὰ μὴ συμμετεῖχον τοῦ πολέ-
» μου. Πιθανὸν ἡ Ρωσικὴ ἐπανάστασις καὶ κατάρρευσις δὲν θὰ εἶχον ἐκδη-
» λωθῆ. Ἡ Τουρκία δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ σπεύσῃ πρὸς συνδρομὴν τῆς Βουλ-
» γαρίας, καθόσον μεταξὺ τῶν δύο τούτων Χωρῶν θὰ εἶχον παρεμβληθῆ
» τὰ Στρατεύματα τῶν Συμμάχων. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ Βασιλεὺς Κων-
» σταντῖνος δὲν θὰ εἶχεν ἐκθρονισθῆ καὶ δὲν θὰ εἶχεν ἐπιτρέψῃ ὅπως ἡ Ἑλ-
» ληνικὴ Στρατιὰ ἀποβιβασθῆ εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, καθόσον ἐθεώρει ἔκτοτε
» τὴν τοιαύτην ἐκστρατείαν ὡς περικλείουσαν κινδύνους διὰ τὴν Ἑλλάδα,
» ἥτις δὲν διέθετε τοὺς ἀναγκαιοῦντας πλουτοπαραγωγικοὺς
» πόρους διὰ τὴν διατήρησιν ὑπερποντίων ἐδαφῶν ἐγγὺς προ-
» αιωνίου ἐχθροῦ, ὡς ἦσαν οἱ Τοῦρκοι. Τυγχάνει ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρον
» νὰ ὑπομνήσωμεν ὅτι, ἡ πολιτικὴ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου εἶχε γίνει

» ἀποδεκτὴ ἐκ μέρους ὅλων τῶν ἁρμοδίων στρατιωτικῶν Συμμαχικῶν πα-
» ραγόντων. Οὗτοι ἦσαν ὁ Βρεττανὸς Ἀρχιστράτηγος Κίτσενερ, ὁ Ναύαρ-
» χος Ἀρχηγὸς τῆς Βρεττανικῆς Ναυτικῆς Ἀποστολῆς ἐν Ἑλλάδι καὶ ὁ ἐν
» Ἀθήναις Βρεττανὸς Στρατιωτικὸς Ἀκόλουθος Sir Thomas Cunninghame.
» Ἀλλὰ αἱ γνῶμαι αἱ ὑποβαλλόμεναι ὑπὸ τῶν Βρεττανῶν στρατιωτικῶν ἁρ-
» μοδίων ἀπερρίπτοντο ὑπὸ τῶν Συμμάχων Κυβερνήσεων. αἵτινες προετί-
» μησαν τὰς εἰσηγήσεις τοῦ Βενιζέλου καὶ τῶν ἐν Ἀθήναις Συμμάχων Πρε-
» σβευτῶν».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 35

Περικοπὴ ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ Περιοδικοῦ «Greece on the Rack. English Review. Diplomats at Play». January 1929. Γεννάδειος Βιβλιοθήκη. Ἀρ. H. G. 736. 9.

Ὁ Βρεττανὸς Συνταγματάρχης Sir Thomas Montgomery Cunninghame, Bart D.S.O., διατελέσας Στρατιωτικὸς Ἀκόλουθος παρὰ τῇ ἐν Ἀθήναις Βρεττανικῇ Πρεσβείᾳ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, σχολιάζων σύγγραμμα ἐκδοθὲν Ἀγγλιστὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος Μ. Κοσμετάτου, ὑπὸ τὸν τίτλον «The Tragedy of Greece», ἐκθέτει εἰς Ἀγγλικὸν περιοδικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Greece on the Rack» τὰ ἀκόλουθα ἐπὶ λέξει:......

« Αἱ Δυνάμεις τῆς Ἀντὰντ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ἐγνώριζον τί
» νὰ ζητήσουν ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος, καθόσον δὲν ἐγνώριζον τί ἐπεζήτουν
» ἐκ μέρους ταύτης. Ὅταν ἡ Ἑλλὰς προσέφερε τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις
» της, ἡ προσφορά της ἀπερρίφθη. Ὅταν κατόπιν τῆς ἀπορρίψεως ἀπέσυρε
» τὴν προσφοράν της ὑπέστη ὡς συνέπειαν τῆς τοιαύτης ἀποσύρσεως θαλάσ-
» σιον ἀποκλεισμόν. Ὅταν ἐπεστρατεύθη διετάχθη νὰ
» ἀποστρατευθῇ. Ὅταν ἤρξατο ἀποστρατευομένη διετάχθη νὰ ἀνα-
» στείλῃ τὴν ἀποστράτευσίν της... Τὸ νὰ ἐξαναγκάσωμεν τὴν Ἑλλάδα νὰ
» προβῇ εἰς προτάσεις καὶ εἶτα νὰ ὑπαναχωρήσωμεν δὲν ἀπετέλει πρᾶξιν
» συνετὴν καὶ ἔντιμον. Ὑπῆρξεν ἐπίσης ἀδικαιολόγητος ἡ προπαγάνδα ἣν ὠρ-
» γανώσωμεν ἐναντίον Χώρας ἡ ὁποία μᾶς ὑπέβαλε προτάσεις τὰς ὁποίας
» ἠναγκάσθημεν νὰ ἀπορρίψωμεν ἐκ φόβου γενικωτέρων διπλωματικῶν πε-
» ριπλοκῶν... Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Γκρέϋ κάποτε μοῦ ἐξεμυ-
» στηρεύθη κατόπιν τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐπιχειρήσεως κατὰ τῶν Δαρδανελ-
» λίων: «Ὁποιος καὶ ἂν εἶναι ὁ ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Στόλου
» τῆς Μεσογείου εἰς τὰ Δαρδανέλλια, πάντως δὲν συμμετέσχε τῆς σχετικῆς
» εὐθύνης τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν»... Αἱ προβλέψεις τοῦ Βασι-
» λέως Κωνσταντίνου ὑπῆρξαν προφητικαί... Δέον ἐπίσης νὰ ὑπομνησθῇ
» ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον συγκατατεθῇ νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν ἐπίθεσιν κατὰ
» τῆς Καλλιπόλεως — ἐφ' ὅσον ἡ Ἀντὰντ θὰ ἐνεκολποῦτο τὸ σχέδιον τοῦτο —
» ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι οὗτοι θὰ ἠγοῦντο τῆς ἐπιχειρήσεως. Τὸ μόνον

» γνωστὸν κώλυμα πρὸς πραγματοποίησιν τῆς τοιαύτης Ἑλληνικῆς προσφο-
» ρᾶς ὑπῆρξεν ἡ ἀξίωσις τῆς Ἑλλάδος περὶ ἐξασφαλίσεως τῆς ἐδαφικῆς της
» ἀκεραιότητος. Τὸ ὅτι, ἡ τοιαύτη ἀξίωσις τῆς Ἑλλάδος καθίστατο ἐνοχλη-
» τικὴ διὰ τοὺς Συμμάχους, προκύπτει ὡς συνέπεια τοῦ γεγονότος, ὅτι, κατὰ
» τὴν χρονικὴν περίοδον αὐτὴν οὗτοι ἐρωτοτρόπουν μὲ τὴν Βουλγαρίαν, προσ-
» παθοῦντες νὰ δελεάσουν ταύτην διὰ τῆς ἐκχωρήσεως ἐδαφῶν ἀνηκόντων
» εἰς τοὺς Γείτονάς της. Ἐὰν οἱ Σύμμαχοι εἶχον ἀποδεχθῆ τὴν τοιαύτην Ἑλ-
» ληνικὴν προσφοράν, ἀντὶ ν' ἀφήσουν ταύτην ἄνευ ἀπαντήσεως, ἡ Ἑλληνικὴ
» συμπαράστασις εἰς τὴν Καλλίπολιν θὰ ἀπέβαινεν ἀποφασιστική. Ἡ Νίκη
» θὰ ἦτο μὲ τὸ μέρος μας, καὶ μετὰ τῆς Νίκης ταύτης θὰ προσεταιριζόμεθα
» καὶ τὴν Βουλγαρίαν χωρὶς νὰ προσφύγωμεν καὶ εἰς τὴν ἀναξιότητα νὰ ἀπο-
» βλέπωμεν νὰ ἀπογυμνώσωμεν τοὺς φίλους μας. (Without the idignity
» of robbing our Friends)».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 36

Περικοπὴ ἐκ τοῦ συγγράμματος «My Political Life» Τόμος 2ος «War and Peace 1914 - 1929», Σελὶς 50. Συγγραφεὺς The Rt. hon. L.S. Amery C. Il. Hutchinson.

Ὁ συγγραφεὺς διατελέσας πλειστάκις Ὑπουργὸς τοῦ Συντηρητικοῦ κόμματος, ἐπισκεφθεὶς τὰ Δαρδανέλλία, ὡς πολιτικὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς προσωπικὸς φίλος τοῦ Βρεττανοῦ Στρατάρχου Sir Ian Hamilton, καὶ τυχὼν ἀκροάσεως σεως ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1915, ἀναφέρει σχετικῶς τὰ ἀκόλουθα:

« Ἡ ἐπέκτασις τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους εἰς Μικρὰν Ἀσίαν θὰ ἐγίνετο
» ἀσμένως ἀποδεκτή. Ἀλλά, γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, πόθεν θὰ ἤντλει ἡ μικρὰ
» Ἑλλὰς τὰς δυνάμεις ὥστε νὰ διακατέχῃ ὁριστικῶς ἐπὶ πλέον μεθόριον ἑξα-
» κοσίων μιλίων ἀνὰ τὰ ψυχρὰ ὑψίπεδα τῆς Ἀνατολῆς; Ἤδη, ἦτο ἐπιφορτι-
» σμένη μὲ τὴν φρούρησιν μιᾶς δυσαναλόγως ἐκτεταμένης μεθορίου ἐν Μακε-
» δονίᾳ, ἔνθα ἡ Βουλγαρία ἐκαραδόκει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδικηθῆ διὰ τὴν ἧττάν
» της κατὰ τὸν δεύτερον Βαλκανικὸν πόλεμον. Ἐὰν ἡ Ἑλληνικὴ Στρατιὰ
» ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὰ Δαρδανέλλια, τί θὰ ἠμπόδιζεν τοὺς Βουλγάρους νὰ
» καταλάβουν τὴν Θεσσαλονίκην, ἢ ἴσως ἴσως νὰ βαδίσουν καὶ πρὸς Ἀθήνας;
» Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπεθύμει νὰ συνταυτίσῃ τὰς τύχας του μεθ' ἡμῶν,
» ἀλλὰ μόνον ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι θὰ ἀπεστέλλομεν συγχρόνως ἐπαρκεῖς δυνάμεις
» αἵτινες, συνενούμεναι μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν, θὰ ἠδύναντο νὰ ἐξασφαλίσουν
» τὸν ἀπὸ Βουλγαρίας κίνδυνον, ἢ ἴσως νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐκ μέρους τῆς Χώ-
» ρας ταύτης «ἐνίσχυσιν τῶν νικητῶν». Ὁμολογῶ ὅτι συνεμερίσθην τὴν ὀρ-
» θότητα τῶν τοιούτων γνωμῶν. Ἐπέπρωτο, πράγματι, νὰ ἐπαληθευθῆ κατὰ
» τρόπον τραγικὸν ἡ πρόβλεψις καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἀνίσχυρος νὰ ἐξασφαλίσῃ

» τὴν διακατοχὴν ἐδαφῶν ἐν Μικρᾷ 'Ασίᾳ. 'Ο Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐξη-
» ναγκάσθη εἰς ἐξορίαν διότι ὀρθῶς προέβλεψε τὰ γεγονότα (for the Crime
» of having been right).

« 'Ο Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Δούσμανης ἐξ ἴσου, ὡς πρωτίστως
» καὶ ὁ Βενιζέλος, ὑπῆρξαν Ἕλληνες πατριῶται. 'Ατυχῶς, ἡ 'Ελληνὶς Βασί-
» λισσα ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Κάϊζερ, καὶ οὐδεμία ἀπόδειξις θὰ ἠδύνατο νὰ πείσῃ
» τοὺς Γάλλους, κατ' ἐξοχὴν φιλυπόπτους, ὅτι αὕτη δὲν εἰργάζετο ὑπὲρ τῶν
» Γερμανῶν. Ὅλαι αἱ Γαλλικαὶ ἐνέργειαι συνεχῶς ἀπέβλεπον εἰς ἐνίσχυσιν
» τοῦ Βενιζέλου καὶ ἐστρέφοντο ἐναντίον τοῦ Κωνσταντίνου. Εἰς τὸ ζήτημα
» τοῦτο ἐγκατελείψαμεν πᾶσαν πρωτοβουλίαν εἰς τοὺς Γάλλους, παρὰ τὰς
» τὰς γνώμας τῆς ἐν 'Αθήναις Πρεσβείας μας, ἥτις ὑπῆρξε σχετικῶς μᾶλλον
» ἀμερόληπτος. Παραμένει ἀνοικτὴ ὑπόθεσις ἐὰν θὰ εἴχομεν ἐπιτύχει περισ-
» σότερα ἀπὸ τὴν 'Ελλάδα, ἐὰν δὲν ἐφηρμόζαμεν τὴν πολιτικὴν ἥτις κατέληξε
» τὸ 1916 νὰ ἀποβιβάσωμεν στρατεύματα εἰς 'Αθήνας πρὸς ὑποστήριξιν
» τοῦ Βενιζέλου. Ἕν εἶναι βέβαιον, ὅτι συνεβάλομεν αἰσθητῶς εἰς τὴν δη-
» μιουργίαν μιᾶς ὀξείας ἐσωτερικῆς διαμάχης, ἥτις ἐπὶ πολλὰ ἔτη διήρεσε
» καὶ ἐξησθένισε τὴν 'Ελλάδα».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 37

('Απομνημονεύματα Amery. Σελὶς 57)

« Ὅταν ἤμην ἐκεῖ (σ.σ. ἐννοεῖ τὴν Σόφιαν), κατὰ τὰ τέλη 'Ιουνίου (1915)
» τὸ Foreign Office μόλις εἶχε διατάξει τὸν Βρεττανὸν Πρεσβευτὴν Bax -
» Ironside νὰ διαβιβάσῃ προσφορὰν τμήματος τῆς Σερβικῆς Μακεδονίας
» καὶ τῶν 'Ελληνικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Δράμας καὶ τῆς Καβάλλας. 'Επρόκειτο
» περὶ δολώματος ποὺ περιεφρόνει ὁ Φερδινάνδος ἀλλ' ἀρκετοῦ διὰ νὰ πλη-
» γώσῃ θανασίμως καὶ τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Ἕλληνας ὅτε ἐπληροφορήθησαν
» περὶ αὐτοῦ. 'Εν τέλει ἀπεδείχθη ὅτι ὁ Bax-Ironside εἶχεν δίκαιον καὶ οὐ-
» δέποτε τοῦ συνεχωρήθη τοῦτο». «'Αμέσως κατόπιν, κατὰ τὴν ἐπομένην
» ἐπίσκεψίν μου εἰς 'Αθήνας εὗρον ὅτι ὁ Sir Francis Elliot δὲν εἶχε κἂν
» τηρηθῆ ἐνήμερος τῶν ὅρων τῆς προσφορᾶς αὐτῆς 'Ελληνικοῦ ἐδάφους εἰς τὴν
» Βουλγαρίαν καὶ ἀφέθη εἰς ἕνα ταξιδιώτην, ὡς ἐγώ, νὰ διαλύσῃ τὴν σοβα-
» ρὰν παρεξήγησιν ποὺ εἶχε προκύψει μεταξὺ ἐκείνου καὶ τοῦ Βενιζέλου. 'Εν
» τῷ μεταξύ, προσφορὰ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου γενομένη ἐνωρὶς τὸν
» Μάϊον νὰ ἔλθῃ μεθ' ἡμῶν ἔμενεν ἀκόμη ἀναπάντητος. Παραμερίζων ἄλλους
» ὅρους σχετικοὺς πρὸς τὴν ἀρχηγίαν καὶ τὸν προορισμὸν τῶν ἑλληνικῶν δυ-
» νάμεων ,εἶχε ζητήσει τὴν ἐγγύησιν τῆς ἀκεραιότητος τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδά-
» φους. 'Ως ἐκ τῶν μυστικῶν διαπραγματεύσεων μετὰ τῆς Βουλγαρίας μία
» εὐθεία ἀπάντησις ἦτο ἀναμφιβόλως δύσκολος.»

« 'Αλλ' οὐδὲν ἐφαίνετο ἱκανὸν νὰ κάμῃ τὸ Foreign Office νὰ ἀντιληφθῇ

» ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἡ κλεὶς ὁλοκλήρου τῆς καταστάσεως ἵνα ἀπορρίψῃ
» τὴν ἔμμονον ἰδέαν του ὅτι ἡ Βουλγαρία ἠδύνατο νὰ ἐξαγορασθῇ διὰ προσφο-
» ρῶν εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Σερβίας τὰς ὁποίας, ἐν τῇ πραγματι-
» κότητι, οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη ἦσαν διατεθειμέναι νὰ ἀκούσουν καὶ αἵτινες
» ἦσαν ὁπωσδήποτε πολὺ μικρότεραι ὅσων προσέφερεν ὁ ἐχθρός. Οἱ συνά-
» δελφοί μου C.B. Thomson καὶ Cunninghame ἐσκέπτοντο ὅπως καὶ ἐγὼ
» διὰ τὴν ματαιότητα τῶν ἀγγλικῶν ἐνεργειῶν καὶ μὲ προέτρεψαν ζωηρῶς
» ὅπως, μετὰ βραχεῖαν ἐπίσκεψιν εἰς Δαρδανέλλια, μεταβῶ εἰς Λονδῖνον
» ἐπὶ μίαν ἢ δύο ἑβδαμάδας διὰ νὰ ἐκθέσω εἰς τὸν Calwell καί, εἰ δυνατόν, εἰς
» τὴν Κυβέρνησιν, τὰ πράγματα ὡς τὰ ἔβλεπον».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 38

('Απομνημονεύματα Amery. Σελὶς 74)

— Λονδῖνον

«. . . Τὸ μόνον σαφὲς συμπέρασμα ποὺ μὲ αὔξουσαν δύναμιν μοῦ εἶχεν
» ἐντυπωθῇ κατὰ τοὺς μῆνας ποὺ διῆλθον εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ ποὺ εἶχον ἔλ-
» θει, ἐπὶ τῇ ματαίᾳ ἐλπίδι νὰ μεταδώσω εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἦτο ὅτι, ἡ
» ἐπιχείρησις τῶν Δαρδανελλίων ἤξιζεν ἐν τῇ πραγματικότητι μόνον ὡς μέ-
» ρος εὐρυτέρας στρατηγικῆς πολιτικῆς ἀποβλεπούσης εἰς τὴν σύμπραξιν
» ὅλων τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν μεθ' ἡμῶν. Αἱ προϋποθέσεις τῆς ἐπιτυχίας
» ἦσαν ὅλαι ἐναντίον μας. 'Αλλ' ἠδύναντο νὰ ἀξιοποιηθοῦν μόνον ἐφ' ὅσον θὰ
» ἤμεθα διατεθειμένοι νὰ στείλωμεν ἐπαρκεῖς δυνάμεις ὥστε νὰ πεισθοῦν
» νὰ συμπράξουν μεθ' ἡμῶν αἱ διστάζουσαι ἀκόμη Κυβερνήσεις τῆς Ἑλλάδος
» καὶ τῆς Ρουμανίας καὶ νὰ ἐκφοβισθῇ ἢ ἀκόμη καὶ νὰ κερδιθῇ ἡ Βουλγαρία
» ἥτις ἐταλαντεύετο εἰσέτι μεταξὺ τῆς δίψης τῆς ἐκδικήσεως κατὰ τῶν γει-
» τόνων της καὶ τοῦ φόβου μὴ εὑρεθῇ μεταξὺ τῶν νικημένων. »

« Περὶ τὸ τέλος Αὐγούστου 1915 ἡ οἰκτρὰ ἀποτυχία μας τῆς Σούβλας
» (Δαρδανέλλια) καὶ αἱ ρωσικαὶ συμφοραὶ ἐν Πολωνίᾳ εἶχον ἰδιαιτέρως βα-
» ρύνει εἰς τὴν πλάστιγγα ἐναντίον ἡμῶν. Ὁ Βασιλεὺς Φερδινάνδος ἠδύνατο
» τώρα νὰ ὑπολογίζῃ ἀσφαλῶς εἰς τὴν Γερμανικὴν βοήθειαν διὰ νὰ συντρίψῃ
» τὴν Σερβίαν, ἐνῷ ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Ρουμανία θὰ ἔμεναν ἀκίνητοι ἐκ φόβου
» μήπως ὑποστοῦν τὴν ἰδίαν τύχην. Μόνον ἄμεσος ἰσχυρὰ ἐνίσχυσις τῆς Σερ-
» βίας ἠδύνατο τώρα νὰ φέρῃ αὐτὰς πρὸς τὰ ἐμπρός.»

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 39

('Απομνημονεύματα Amery. Σελςὶ 83)

« 'Αλλ' ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἀκόμη οὐδετέρα, Ἑλληνικὸς Στρατὸς κατεῖχε πάντοτε
» τοὺς στρατῶνας καὶ τὰ φρούρια εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος καὶ ἡ διοί-
» κησις εὑρίσκετο εἰς χεῖρας Ἑλλήνων ὑπαλλήλων. Ταὐτοχρόνως ἡ Ἑλλὰς
» εὑρίσκετο εἰς ὀξὺ διχασμόν, μὲ τὸν Βενιζέλον ἀποφασισμένον νὰ φέρῃ τὴν
» Χώραν του εἰς τὸν πόλεμον χωρὶς ὑπολογισμοὺς καὶ τὸν Βασιλέα Κωνταντῖ-

» νον στηριζόμενον εἰς τὴν γνώμην τοῦ 'Επιτελείου του καὶ τοῦ πλείστου τοῦ » στρατεύματος, ἐμμένοντα τώρα εἰς τὴν οὐδετερότητα.»

» 'Επανάστασις τῶν Βενιζελικῶν ἐξέσπασε συγχρόνως ἐν Κρήτῃ καὶ Θεσ- » σαλονίκῃ, ἀλλ' ἡ λέξις «ἐξέσπασε» δυσκόλως θὰ ἥρμοζεν ὡς πρὸς τὴν δευ- » τέραν αὐτὴν πόλιν. 'Εν Θεσσαλονίκῃ, ἡ ὅλη ὑπόθεσις ὠργανώθη ὑπὸ τὴν » προστασίαν τοῦ Sarrail. 'Αφοῦ παρήλασαν εἰς τὴν πόλιν καθ' ὅλην τὴν ἡ- » μέραν, οἱ ἐπαναστάται ἐπετέθησαν τὴν ἑπομένην κατὰ τῶν στρατώνων ὅπου » ἦσαν περιωρισμένοι αἱ Βασιλικαὶ Μονάδες. 'Επὶ τῇ ἀντιστάσει τούτων, ὁ » Sarrail ἔφερε τὸ πυροβολικόν του εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἐξη- » νάγκασε τοὺς ἀνθισταμένους εἰς παράδοσιν. Οἱ 'Αξιωματικοὶ ἐστερήθησαν » τῶν ξιφῶν των καὶ μετεφέρθησαν ἐπὶ πλοίου πρὸς μεταφορὰν εἰς 'Αθήνας. » Οἱ 'Υπαξιωματικοὶ ὑπεβλήθησαν εἰς ἐκφοβισμοὺς καὶ νηστείαν, ὥστε νὰ » ἐξαναγκασθοῦν νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸν ἐπαναστατημένον Στρατὸν ἀλλά, πλὴν » ὀλίγων ἐξαιρέσεων, ἀντέστησαν. Οἱ στρατιῶται ἁπλῶς κατετάγησαν εἰς » μίαν μονάδα τῆς ὁποίας ἡ δύναμις ηὐξήθη διὰ μιᾶς στρατολογικῆς ἐπιχει- » ρήσεως εἰς τὴν ὕπαιθρον».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 40

'Απομνημονεύματα Amery Σελὶς 130)

« 'Ο Βενιζέλος εἶχε ζητήσει νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ νὰ μετάσχῃ τοῦ Συμβου- » λίου ὅταν τοῦτο θὰ συνεζήτει τὸ Βαλκανικὸν ζήτημα καὶ εἶχε λάβει ξηρῶς » τὴν ἀπάντησιν ὅτι τῆς Συνεδριάσεως θὰ μετεῖχον μόνον οἱ Τέσσαρες Με- » γάλοι καὶ ὅτι τὰ μικρότερα Κράτη ἔπρεπε νὰ μείνουν ἥσυχα ἕως ὅτου τοὺς » ἀνακοινωθῇ τί εἶχεν ἀποφασισθῇ. Τότε ἐζήτησε ἐὰν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τοῦ » ἐπιτραπῇ νὰ θέσῃ ἓν ζήτημα (ἐρώτημα) τὸ ὁποῖον ἔπειτα οἱ Τέσσαρες Με- » γάλοι θὰ ἐξήταζον μεταξύ των. Τοῦτο ἐγένετο μετὰ δισταγμοῦ δεκτὸν ἐφ' » ᾧ ὁ Βενιζέλος ὁμιλῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εἰς τόνον ἐρωτηματικόν, ἐξέ- » χυσεν ἐπὶ εἴκοσι περίπου λεπτὰ χείμαρρον εὐφραδίας ὅστις ἐκράτησε ἄφωνα » τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου. ''Οταν τελικῶς ἔφυγε ἐκ τῆς αἰθούσης, ὅλοι ἠγέρ- » θησαν διὰ νὰ ἐκφράσουν τὴν ἐκτίμησίν των. Παρηκολούθουν τὸν Lloyd » George ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐντελῶς ὑπνωτισθῇ ἐκ τοῦ ἀδιακόπου καὶ ταχέος » κύματος τῆς γαλλικῆς ποὺ μετεχειρίζετο ὁ Βενιζέλος μὲ τὴν ἑλληνικὴν προ- » φοράν, τὸν πλεῖστον τοῦ ὁποίου μετὰ δυσκολίας θὰ εἶχεν ἐννοοήσει. . . Φο- » βοῦμαι ὅτι ὁ μαγνητισμὸς τῆς εὐγλωττίας τοῦ Βενιζέλου συνετέλεσεν εἰς τὴν » ἐσπευσμένην ἀποδοχὴν ὑπὸ τοῦ Lloyd George τοῦ ὑπερφιλοδόξου σχεδίου » του κατακτήσεων ἐν Μικρᾷ 'Ασίᾳ ποὺ κατέληξε τόσον καταστρεπτιῶς διὰ » τὴν 'Ελλάδα.»

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 41

Τὸ πρῶτον ὑπόμνημα τοῦ Βενιζέλου πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντίνον

Ἀθῆναι τῇ 11ῃ Ἰανουαρίου 1915

Μεγαλειότατε,

Ἔλαβα ἤδη τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω τῇ Ὑμ. Μεγαλειότητι τὸ περιεχόμενον ἀνακοινώσεως, ἣν κατ' ἐντολὴν τοῦ σὲρ Ἔδουαρδ Γκρέϋ μοὶ ἔκαμε ὁ ἐνταῦθα πρεσβευτής.

Διὰ τῆς ἀνακοινώσεως ταύτης ἡ Ἑλλὰς τίθεται καὶ πάλιν ἐνώπιον μιᾶς τῶν κρισιμωτάτων περιστάσεων τῆς Ἐθνικῆς αὐτῆς Ἱστορίας. Μέχρι σήμερον ἡ πολιτικὴ ἡμῶν συνίστατο εἰς διατήρησιν τῆς οὐδετερότητος, ἐφ' ὅσον τοὐλάχιστον τὴν ἐξ αὐτῆς ἔξοδον δὲν ἐπέβαλλεν ἡμῖν ἡ συμμαχικὴ ὑποχρέωσις πρὸς τὴν Σερβίαν. Ἀλλ' ἤδη καλούμεθα νὰ μετάσχωμεν τοῦ πολέμου ὄχι πλέον πρὸς ἐκτέλεσιν ἠθικῶν ἁπλῶς ὑποχρεώσεων ἀλλ' ἐπὶ ἀνταλλάγμασι, τὰ ὁποῖα πραγματοποιούμενα θὰ δημιουργήσουν μίαν Ἑλλάδα μεγάλην καὶ ἰσχυράν, τοιαύτην ὁποίαν οὐδ' οἱ μᾶλλον αἰσιόδοξοι ἠδύναντο νὰ φαντασθῶσι κἂν πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν μεγάλων τούτων ἀνταλλαγμάτων πρόκειται βεβαίως ν' ἀντιμετωπισθῶσι καὶ μεγάλοι κίνδυνοι.

Ἀλλὰ μετὰ μακρὰν καὶ βαθεῖαν μελέτην τοῦ ζητήματος καταλήγω εἰς τὴν γνώμην ὅτι τοὺς κινδύνους τούτους ὀφείλομεν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν.

Ὀφείλομεν κυρίως ν' ἀντιμετωπίσμεν αὐτούς, διότι καὶ μὴ λαμβάνοντες ἤδη μέρος εἰς τὸν πόλεμον, καὶ προσπαθοῦντες μέχρι τέλους αὐτοῦ νὰ τηρήσωμεν τὴν οὐδετερότητα ἡμῶν, θὰ εὑρεθῶμεν ἐκτεθειμένοι εἰς κινδύνους ἐπίσης μεγάλους.

Ἐὰν ἐπιτρέψωμεν νὰ συντριβῇ σήμερον ἡ Σερβία ὑπὸ τῆς νέας Αὐστρο-Γερμανικῆς εἰσβολῆς, καμμία δὲν ὑπάρχει ἀσφάλεια, ὅτι τὰ Αὐστρογερμανικὰ Στρατεύματα θὰ σταματήσουν πρὸ τῶν Μακεδονικῶν συνόρων μας καὶ δὲν θὰ ἑλκυσθοῦν φυσικῶς ὅπως κατέλθουν μέχρι Θεσσαλονίκης.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ὁ κίνδυνος οὗτος ἀποτραπῇ, δεχθῶμεν δὲ ὅτι ἡ Αὐστρία, ἀρκουμένη εἰς στρατιωτικὴν κατασύντριψιν τῆς Σερβίας, δὲν θὰ θελήσῃ νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν Μακεδονίᾳ, δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι ἡ Βουλγαρία προσκαλουμένη ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, δὲν θὰ προελάσῃ ὅπως καταλάβῃ τὴν Σερβικὴν Μακεδονίαν; Ἐὰν δὲ τὸ τοιοῦτον συμβῇ ποία θὰ εἶναι ἡ θέσις ἡμῶν; Θὰ ὠφείλαμεν καὶ τότε, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συμμαχικῆς συνθήκης, νὰ προστρέξωμεν εἰς βοήθειαν τῆς Σερβίας, ἐὰν δὲν θέλωμεν νὰ ἀτιμασθῶμεν, ἀθετοῦντες τὰς πρὸς αὐτὴν συμμαχικὰς ἡμῶν ὑποχρεώσεις.

Ἀλλὰ καὶ ἂν, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὴν τοιαύτην ἠθικὴν ἡμῶν ἔκπτωσιν, ἐμένομεν ἀπαθεῖς, θὰ ἠνειχόμεθα οὕτω τὴν διάρρηξιν τῆς βαλκανικῆς ἰσορροπίας, ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Βουλγαρίας, ἥτις, οὕτως ἐνισχυμένη, θὰ ἠδύνατο εἴτε

ἀμέσως εἴτε μετά τινα χρόνον, νὰ ἐπιτεθῇ καθ' ἡμῶν, στερουμένων παντὸς πλέον συμμάχου καὶ φίλου.

Ἐὰν ἀντιθέτως, προσετρέχομεν τότε πρὸς ἐκπλήρωσιν ἐπιτακτικοῦ ἡμῶνς καθήκοντος εἰς βοήθειαν τῆς Σερβίας, θὰ ἐπράττομεν τοῦτο ὑπό περιστάσει πολὺ δυσμενεστέρας, παρὰ ἐὰν ἀπὸ τοῦδε προστρέξωμεν εἰς βοήθειαν αὐτῆς. Διότι ἡ Σερβία θὰ ἦτο ἤδη [συντετριμμένη καὶ [συνεπῶς ἡ πρὸς αὐτὴν ἀρωγὴ ἡμῶν ἥκιστα ἢ τοὐλάχιστον ὀλίγον τελεσφόρος, ἐνῷ ἐξ ἄλλου ἡμεῖς ἀποκρούοντες τὴν σημερινὴν εἰσήγησιν τῶν Δυνάμεων τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως οὐδὲν θὰ εἴχομεν καὶ ἐν περιπτώσει ἔτι νίκης ἠσφαλισμένον θετικὸν ἀντάλλαγμα τῆς πρὸς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἐπικουρίας ἡμῶν.

Ἐξεταστέον ὅμως εἶναι ὑπὸ ποίους ὅρους δέον νὰ γίνῃ ἡ συμμετοχὴ ἡμῶν εἰς τὸν ἀγῶνα.

Πρὸ παντὸς πρέπει νὰ ἐπιζητηθῇ ἡ σύμπροαξις ὄχι μόνον τῆς Ρουμανίας, ἀλλ' εἰ δυνατὸν καὶ αὐτῆς τῆς Βουλγαρίας. Ἐὰν τοιαύτη σύμπραξις ἐπετυγχάνετο καὶ πάντα τὰ χριστιανικὰ κράτη τοῦ Αἵμου συνεμάχουν, ὄχι μόνον θὰ ἀπετρέπετο πᾶς σοβαρὸς κίνδυνος τοπικῆς αὐτῶν ἥττης, ἀλλὰ καὶ ἡ μετοχὴ αὐτῶν θὰ ἀπετέλει οὐσιωδεστάτην εὐκαιρίαν τοῦ ἀγῶνος τῶν Δυνάμεων τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, καὶ δὲν θὰ ἦτο ὑπερβολὴ νὰ εἴπῃ τις ὅτι, ἡ μετοχὴ αὐτῶν θὰ ἤσκει οὐσιώδη ροπὴν ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τούτων.

Ὅπως ἐπιτευχθῇ τοῦτο, νομίζω ὅτι, πρέπει νὰ γίνωσιν εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἄξιαι λόγου παραχωρήσεις. Μέχρι σήμερον ἠρνήθημεν νὰ συζητήσωμεν οἱανδήποτε παραχώρησιν ἐκ μέρους ἡμῶν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἀλλὰ καὶ ἐδηλώσαμεν ὅτι θὰ ἀντετασσόμεθα κατὰ μεγάλων πρὸς αὐτὴν ἐκ μέρους τῆς Σερβίας παραχωρήσεων, αἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ διαταράξουν τὴν διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου κατασταθεῖσαν ἰσορροπίαν ἐν τῷ Αἵμω.

Καὶ ἡ ἐν τούτῳ πολιτικὴ ἡμῶν μέχρι σήμερον ἦτο ἀπολύτως ἐνδεδειγμένη.

Ἀλλ' ἤδη τὰ πράγματα προφανῶς μεταβάλλονται. Καθ' ἣν στιγμὴν ἀνοίγονται πρὸ ἡμῶν αἱ ἀπόψεις πραγματοποιήσεως τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐθνικῶν βλέψεων, θυσίαι τινὲς ἐν τῷ Αἵμῳ δύνανται νὰ γίνωσιν ὅπως ἀσφαλισθῇ ἡ ἐπιτυχία τοιαύτης μεγαλοπράγμονος ἐθνικῆς πολιτικῆς.

Πρὸ παντὸς ὀφείλομεν νὰ ἀποσύρωμεν τὰς ἀντιρρήσεις ἡμῶν περὶ παραχωρήσεων ἐκ μέρους τῆς Σερβίας πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, ἔστω καὶ ἂν αὗται ἐκταθῶσιν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀξιοῦ.

Ἀλλ' ἂν αἱ παραχωρήσεις αὗται δὲν ἤρκουν ὅπως προσελκυσθῇ ἡ Βουλγαρία πρὸς σύμπραξιν μετὰ τῶν παλαιῶν αὐτῆς συμμάχων, ἢ τουλάχιστον πρὸς τήρησιν εὐμενοῦς ἀπέναντι αὐτῶν οὐδετερότητος, δὲν θὰ ἐδίσταζα, ὅσον ὀδυνηρὰ καὶ ἂν εἶναι ἡ ἐγχείρησις, νὰ συμβουλεύσω τὴν θυσίαν τῆς Καβάλλας, ὅπως διασωθῇ ὁ ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνισμὸς καὶ ἀσφαλισθῇ ἡ δημιουργία ἀλη-

θοῦς Μεγάλης Ἑλλάδος, περιλαμβανούσης πάσας σχεδὸν τὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Ἑλληνισμὸς ἔδρασε κατὰ τὴν μακραίωνα αὐτοῦ ἱστορίαν.

Ἡ θυσία ὅμως αὕτη θὰ ἐγίνετο οὐχὶ ἁπλῶς ὡς τίμημα τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς οὐδετερότητος τῆς Βουλγαρίας, ἀλλ' ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ἐνεργοῦ μετοχῆς αὐτῆς εἰς τὸν πόλεμον μετὰ τῶν λοιπῶν συμμάχων.

Ἐὰν ἡ γνώμη μου αὕτη ἐγίνετο δεκτή, θὰ ἔπρεπε διὰ τῆς παρεμβάσεως τῶν Δυνάμεων τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως νὰ ἀσφαλισθῇ ὅτι ἡ Βουλγαρία θὰ ἀνελάμβανε νὰ ἐξαγοράσῃ τὰς περιουσίας πάντων ἐκείνων τῶν κατοίκων τοῦ παραχωρηθησομένου αὐτῇ τμήματος ὅσοι θὰ ἤθελον νὰ μεταναστεύσωσιν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος. Συγχρόνως θὰ συνεφωνεῖτο ὅτι θὰ ἀντηλλάσσοντο οἱ ἑλληνικοὶ πληθυσμοί, οἱ κατοικοῦντες ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Βουλγαγαρίας, πρὸς τοὺς βουλγαρικοὺς πληθυσμοὺς ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος, ἐξαγοραζομένων τῶν περιουσιῶν τῶν δύο κρατῶν ἀμοιβαίως.

Ἐννοεῖται ὅτι, ἥ τε ἀνταλλαγὴ αὕτη τῶν πληθυσμῶν καὶ ἡ ἐξαγορὰ τῶν κτημάτων θὰ ἐγίνετο ὑπὸ ἐπιτροπῶν πενταμελῶν, ὧν μελῶν ἀνὰ ἓν θὰ διώριζον, ἡ Ἀγγλία, Γαλλία, Ρωσία, Ἑλλὰς καὶ Βουλγαρία, ἡ ἐκτέλεσις δὲ πάντων τούτων θὰ προηγεῖτο τῆς ἐκ μέρους ἡμῶν πραγματικῆς παραχωρήσεως τῆς Καβάλλας. Οὕτω θὰ ἐπετυγχάνετο ὁριστικῶς ἐθνολογικὴ διαρρύθμισις ἐν τῷ Αἵμῳ καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἰδέα τῆς Ὁμοσπονδίας, πάντως δὲ νὰ συνομολογηθῇ συμμαχία ἀμοιβαίας ἐγγυήσεως τῶν Κρατῶν τούτων, ἥτις θὰ ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὰ νὰ ἀφοσιωθῶσιν εἰς τὸ ἔργον τῆς οἰκονομικῆς καὶ παντοδαπῆς αὐτῶν ἀναπτύξεως, χωρὶς νὰ ἀπορροφηθῶσιν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἀπὸ τὸ ἔργον τῆς στρατιωτικῆς αὐτῶν ἐνισχύσεως.

Συγχρόνως ὡς μερικὸν ἀντάλλαγμα διὰ τὴν παραχώρησιν ταύτην, θὰ ἐζητεῖτο ὅπως, ἂν ἡ Βουλγαρία ἐπεκταθῇ πέραν τοῦ Ἀξιοῦ, παραχωρηθῇ εἰς ἡμᾶς παρὰ τῆς Σερβίας, τὸ τμῆμα τῆς Δοϊράνης - Γευγελῆς ν' ἀποκτήσωμεν ἄξιον λόγου σύνορον πρὸς βορρᾶν, ἀφοῦ στερούμεθα τοῦ ἀρίστου νῦν τοιούτου πρὸς ἀνατολάς.

Ἀτυχῶς, ἕνεκα τῆς βουλγαρικῆς ἀπληστίας δὲν εἶναι καθόλου βέβαιον ὅτι οἱαιδήποτε παραχωρήσεις δύνανται νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἀγάγουν αὐτὴν εἰς σύμπραξιν μετὰ τῶν παλαιῶν της Συμμάχων. Ἐὰν δὲ δὲν ἐπιτευχθῇ ἡ σύμπραξις τῆς Βουλγαρίας, τότε ἀπαραίτητον εἶναι νὰ ἀσφαλισθῇ τοὐλάχιστον, ἡ σύμπραξις τῆς Ρουμανίας, διότι ἄνευ τῆς συμπράξεως ταύτης ἡ κάθοδος ἡμῶν εἰς τὸν ἀγῶνα θὰ ἦτο παρακεκινδυνευμένη.

Εἶναι περιττὸν νὰ προσθέσω ὅτι, παρὰ τῶν Δυνάμεων τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως πρέπει νὰ ζητηθῇ ἡ ὑπόσχεσις τῆς παροχῆς τοῦ ἀναγκαίου διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου δανείου καὶ τῆς διευκολύνσεως διὰ τὴν ἐκ τῶν ἀγορῶν των προμήθειαν τῶν ἀναγκαιούντων πολεμικῶν ἐφοδίων.

Ἡ γνώμη μου ὅπως ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὴν γενομένην πρὸς ἡμᾶς εἰσήγησιν περὶ μετοχῆς μας εἰς τὸν πόλεμον, ἐνισχύεται καὶ ἐξ ἄλλων σκέψεων.

Τῷ ὄντι παραμένοντες ἀπαθεῖς θεαταὶ τῆς διεξαγομένης μεγάλης πάλης, δὲν τρέχομεν μόνον τοὺς ἀνωτέρω ἐκτεθέντας κινδύνους, οὓς θὰ δημιουργήσῃ καθ' ἡμῶν ἐνδεχομένη κατασύντριψις τῆς Σερβίας. Καὶ ἂν ἡ ἀπόφασις περὶ νέας κατὰ τῆς Σερβίας ἐπιδρομῆς ἐγκατελείπετο, ἡ Αὐστρία δὲ μετὰ τῆς Γερμανίας ἔστρεφον πάσας τὰς προσπαθείας των ὅπως ἐξέλθουν νικηταὶ εἰς τὰ δύο ταῦτα κύρια θέατρα τοῦ πολέμου, τὸ ἐν Πολωνίᾳ καὶ τὸ ἐν Φλάνδρα, πάλιν οἱ καθ' ἡμῶν κίνδυνοι θὰ ἦσαν μεγάλοι.

Πρῶτον μέν, διότι, νικῶσαι αὗται, θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπιβάλουν τὰς αὐτὰς ἐν Αἵμῳ μεταβολάς, ἅς ἀνωτέρω ἐξέθηκα, ὡς ἐνδεχομένας συνεπείας τῆς κατασυντρίψεως τῆς Σερβίας, πλὴν τοῦ ὅτι διὰ τῆς νίκης αὐτῶν ὁ ἀνεξάρτητος βίος πάντων τῶν μικρῶν κρατῶν θὰ ὑποστῇ πλῆγμα ἀνεπανόρθωτον καὶ πλὴν τῆς ἀμέσου ζημίας, ἥν θὰ ὑφιστάμεθα ἡμεῖς διὰ τῆς ἀπωλείας τῶν νήσων. Ἔπειτα δὲ διότι καὶ ἂν ἀκόμη ὁ πόλεμος δὲν ἔληγε δι' ὁριστικῆς ἐπικρατήσεως τῶν μὲν ἢ τῶν δέ, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπανόδου εἰς τὸ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστώς, πάλιν μετὰ τοιαύτην λῆξιν τοῦ πολέμου, θὰ ἐπήρχετο ἀσφαλὴς καὶ ταχὺς ὁ ὄλεθρος ὁλοκλήρου τοῦ ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ Τουρκία, ἐξερχομένη ἄτρωτος ἐκ τοῦ πολέμου, ὃν ἀπετόλμησε κατὰ τριῶν Μεγάλων δυνάμεων, καὶ ἀποθρασυνομένη ἐκ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀσφαλείας, ὅπερ θὰ τῇ παρέχῃ ἡ μετὰ τῆς Γερμανίας συμμαχία, ἥτις προφανῶς θὰ διατηρηθῇ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς ἐξυπηρετοῦσα τὰς Γερμανικὰς βλέψεις, θὰ συμπληρώσῃ ἄνευ ἀναβολῆς, καὶ συστηματικῶς, τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς τοῦ ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνισμοῦ, ἀποδιώκουσα ἄνευ προσχημάτων πλέον καὶ ἀγεληδὸν τοὺς πληθυσμοὺς τούτους καὶ δημεύουσα τὰς περιουσίας των.

Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὄχι μόνον δὲν θὰ εὕρῃ ἀντίστασίν τινα ἐκ μέρους τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐνισχυθῇ ὑπὸ ταύτης, ὅπως ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ ἕνα ἀνταπαιτητὴν ἡ ἐποφθαλμιουμένη ὑπ' αὐτῆς διὰ τὸ μέλλον Μικρὰ Ἀσία. Ἡ ἀθρόα δὲ δίωξις τῶν ἐν Τουρκίᾳ βιούντων ἑκατομμυρίων Ἑλλήνων, δὲν θὰ καταστρέψῃ μόνον τούτους, ἀλλὰ κινδυνεύει νὰ παρασύρῃ εἰς οἰκονομικὸν ναυάγιον καὶ ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Ἕνεκα τῶν λόγων τούτων, συμπεραίνων, κρίνω ἀπολύτως ἐπιβεβλημένην τὴν ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω ὅρους μετοχὴν ἡμῶν εἰς τὸν ἀγῶνα. Αὕτη, ὡς καὶ ἀρχικῶς εἶπον, ἐγκλείει βεβαίως καὶ σοβαροὺς κινδύνους. Ἀπέναντι δὲ τῶν κινδύνων, εἰς οὓς θὰ ἐκτεθῶμεν, μετέχοντες τοῦ πολέμου, ὑπάρχει ἡ προσδοκία, προσδοκία βάσιμος, ὡς ἐλπίζω, τοῦ νὰ σώσωμεν τὸ μέγα μέρος τοῦ ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνισμοῦ, καὶ νὰ δημιουργήσωμεν μίαν μεγάλην καὶ ἰσχυρὰν Ἑλλάδα.

Καὶ ἂν ἀκόμη ἀπετυγχάνομεν, θὰ εἴχομεν ἥσυχον τὴν συνείδησιν, ὅτι ἠγωνίσθημεν καὶ ὑπὲρ τῆς διασώσεως τῶν ἐν δουλείᾳ εἰσέτι ὁμογενῶν μας, οἵτινες τὸν ἔσχατον διατρέχουσι κίνδυνον, καὶ ὑπὲρ τῶν γενικωτέρων συμφερόντων τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν μικρῶν Λαῶν, ἣν θὰ διακινδυνεύσῃ ἀνεπανορθώτως ἡ Γερμανοτουρκικὴ ἐπικράτησις. Ἐπὶ τέλους δὲ

καὶ ἐν τῇ ἀποτυχίᾳ, θὰ διετηροῦμεν τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν φιλίαν, τῶν ἰσχυρῶν Ἐθνῶν, αὐτῶν ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησαν τὴν Ἑλλάδα, καὶ τοσάκις ἔκτοτε ἐβοήθησαν καὶ ὑπεστήριξαν αὐτήν. Ἐνῷ ἡ ἄρνησις ἡμῶν ὅπως ἐκπληρώσωμεν τὰς συμμαχικὰς ἡμῶν ὑποχρεώσεις πρὸς τὴν Σερβίαν δὲν θὰ κατέστρεφε μόνον τὴν ἠθικὴν ἡμῶν ὑπόστασιν ὡς Κράτους καὶ δὲν θὰ ἐξέθετεν ἁπλῶς εἰς τοὺς ἀνωτέρω ἐνδειχθέντας κινδύνους, ἀλλὰ καὶ θὰ ἄφηνεν ἡμᾶς ἄνευ φίλων καὶ ἄνευ πίστεως ἐν τῷ μέλλοντι, ὑπὸ τοιούτους δὲ ὅρους ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν σταδιοδρομία θὰ ἀπέβαινε κατ' ἐξοχὴν παρακεκινδυνευμένη.

Τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος
εὐπειθέστατος θεράπων
ΕΛΕΥΘ. Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 42

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Ἀθῆναι τῇ 17ῃ Ἰανουαρίου 1915

Μεγαλειότατε,

Ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης ἔλαβε ἤδη γνῶσιν τῆς ἀπαντήσεως τῆς Ρουμανικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν πρότασιν ἡμῶν πρὸς δρᾶσιν ἀπὸ κοινοῦ εἰς βοήθειαν τῶν Σέρβων.

Ἡ ἀπάντησις αὕτη σημαίνει, νομίζω, ὅτι ἡ Ρουμανία θὰ ἀρνηθῇ πολεμικὴν μεθ' ἡμῶν σύμπραξιν, ἐφ' ὅσον ταύτης δὲν θὰ μετεῖχε καὶ ἡ Βουλγαρία.

Καὶ ἂν δὲ δεχθῶμεν ὅτι, θὰ ἠρκεῖτο εἰς ἐπίσημον δήλωσιν οὐδετερότητος τῆς Βουλγαρίας ἀπέναντι κοινῆς Ἑλληνορουμανικῆς συμπράξεως μετὰ τῶν Σέρβων, εἶναι ἀπίθανον ὅλως, ὅτι ἡ τοιαύτη ἐπίσημος δήλωσις τῆς Βουλγαρίας θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ.

Ἄλλως τε, καὶ τὸ Ἐπιτελεῖον δὲν φαίνεται εὑρίσκον ἀπολύτως ἐπαρκῆ ἀσφάλειαν εἰς τὴν ἑλληνορουμανοσερβικὴν σύμπραξιν, ἐφ' ὅσον ἡ Βουλγαρία θὰ ἵστατο κατὰ μέρος, ἔστω καὶ μετὰ δήλωσιν οὐδετερότητος, ἥν, προδήλως, θὰ παραβιάσῃ εὐθὺς ὡς εὕρῃ συμφέρον ἐν τούτῳ.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, νομίζω ὅτι, ἐπέστη ὁ χρόνος νὰ ἀντιμετωπίσωμεν ἀποφασιστικῶς τὸ πρόβλημα τῶν ἀναγκαίων θυσιῶν, ὅπως ἐπιτύχωμεν, εἰ δυνατόν, σύμπραξιν παμβαλκανικήν, πρὸς ἀπὸ κοινοῦ μετοχὴν εἰς τὸν ἀγῶνα.

Τοιαύτη ἀπὸ κοινοῦ ἐνέργεια τῶν Βαλκανικῶν Λαῶν, οὐ μόνον θὰ ἠσφάλιζεν ὑπὲρ αὐτῶν, ἐν πάσῃ περιπτώσει, τοπικὴν ἐπικράτησιν ἐν τῷ νοτίῳ θεάτρῳ τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ θὰ ἀπετέλει σοβαρὰν ἐνίσχυσιν τῶν δυνάμεων τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, ἱκανὴν πιθανῶς ὅπως τρέψῃ ὁριστικῶς τὴν πλάστιγγα ὑπὲρ αὐτῶν ἐν τῷ διεξαγομένῳ δεινῷ ἀγῶνι.

Ἡ παραχώρησις τῆς Καβάλλας εἶναι βεβαίως θυσία ὀδυνηροτάτη, αἰ-

σθάνομαι δὲ αἴσθημα βαθυτάτου ψυχικοῦ ἄλγους εἰσηγούμενος αὐτήν. Ἀλλὰ δὲν διστάζω νὰ τὴν προτείνω εὐθὺς ὡς λάβω ὑπ' ὄψιν τίνα ἐθνικὰ ἀνταλλάγματα πρόκειται νὰ ἐξασφαλισθῶσι διὰ τῆς θυσίας ταύτης. Ἔχω τὸ αἴσθημα ὅτι, αἱ παραχωρήσεις ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ὧν εἰσηγητὴς ἐγένετο ὁ Σὲρ Ἔδουαρδ Γκρέϋ, δύνανται, ἂν μάλιστα ὑποβληθῶμεν εἰς θυσίας πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, νὰ λάβουν ἔκτασιν τοιαύτην, ὥστε εἰς τὴν ἐκ τῶν νικηφόρων πολέμων προελθοῦσαν διπλῆν Ἑλλάδα νὰ προστεθῇ, ἄλλη μία ἐξ ἴσου μεγάλη καὶ ὄχι βέβαια ὀλιγώτερον πλουσία Ἑλλάς. Πιστεύω ὅτι, ἂν ἐζητοῦμεν τὸ μέρος τὸ κείμενον δυτικῶς γραμμῆς, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Φινέκα πρὸς Νότον, φθάνει διὰ τῶν ὀρέων Ἄκ-Δάγ, Κιτσὲλ-Δάγ, Καρλῆ-Δάγ, Ἀναμᾶς-Δάγ, εἰς τὸ Σουλτὰν-Δὰγ καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Κεσὶρ-Δάγ, Τουρμὰν - Δάγ, Γκεσὶλ-Δάγ, Δουμανίτσα-Δάγ, Μυσικοῦ Ὀλύμπου, θὰ κατέληγεν εἰς Κὰξ -Δὰγ ἐν τῷ Ἀδραμυτικῷ κόλπῳ — ἐφόσον δὲν θὰ ἐπετρέπετο ἔξοδος ἡμῶν εἰς τὴν Προποντίδα — θὰ ὑπῆρχε πολλὴ πιθανότης, ὅπως ἡ αἴτησις ἡμῶν αὕτη γίνῃ δεκτή. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς χώρας ταύτης ὑπερβαίνει, κατὰ πρόχειρον ὑπολογισμόν, τὰ 125.000 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, ἤτοι εἶναι ἴση πρὸς τὴν ἐκ τῶν πολέμων διπλασιασθεῖσαν Ἑλλάδα.

Τὸ παραχωρηθησόμενον παρ' ἡμῶν τμῆμα (Καζάδες Σαρῆ-Σαμπάν, Καβάλλας καὶ Δράμας) δὲν ἔχει ἐπιφάνειαν μεγαλυτέραν τῶν 2.000 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων. Κατ' ἔκτασιν ἑπομένως ἀντιπροσωπεύει μόλις τὸ ἑξηκοστὸν τῶν ἐνδεχομένων ἀνταλλαγμάτων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ ἀντάλλαγμα Δοϊράνης - Γευγελῆ, ὅπερ ἐπίσης θὰ ζητήσωμεν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, ὑπὸ ἔποψιν πλούτου ἡ ἀξία τοῦ τμήματος εἶναι μεγίστη καὶ ὅλως δυσανάλογος πρὸς τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ. Ἀλλ' εἶναι φανερὸν ὅτι δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν πλοῦτον τοῦ τμήματος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οὗτινος τὴν παραχώρησιν πρόκειται νὰ ἐπιδιώξωμεν. Μείζονα βεβαίως σημασίαν ἔχει ἡ παραχώρησις τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν τοῦ παραχωρηθησομένου τμήματος.

Ἀλλ' ἐὰν ὁ Ἑλληνικὸς οὗτος πληθυσμὸς δύναται νὰ ὑπολογισθῇ εἰς τριάκοντα χιλιάδας ψυχῶν, ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τοῦ διεκδικουμένου παρ' ἡμῶν τμήματος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀνέρχεται εἰς ὀκτακοσίας καὶ πλέον χιλιάδας ψυχῶν, εἶναι δηλαδὴ ἀσφαλῶς εἰκοσιπενταπλάσιος τοῦ παραχωρηθησομένου. Ἐπὶ πλέον, ὡς ἤδη ἀνέπτυξα ἐν τῷ προηγουμένῳ ὑπομνήματί μου, ἡ παραχώρησις τοῦ τμήματος τῆς Δράμας - Καβάλλας θὰ γίνῃ ὑπὸ τὸν ρητὸν ὅρον ὅτι, ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις θὰ ἐξαγοράσῃ τὰς περιουσίας πάντων ἐκείνων, ὅσοι θὰ θελήσουν νὰ μεταναστεύσουν ἐκ τοῦ παραχωρηθησομένου μέρους. Οὐδ' ἀμφιβάλλω ὅτι, πάντες, μέχρις ἑνός, οἱ ὁμογενεῖς τοῦ μέρους τούτου, ἐκποιοῦντες τὰς περιουσίας αὐτῶν, θὰ σπεύσουν νὰ μεταναστεύσουν πρὸς τὴν ἀναδημιουργηθησομένην ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Νέαν Ἑλλάδα, αὐξάνοντες καὶ ἐνισχύοντες τὸν Ἑλληνικὸν αὐτῆς πληθυσμόν.

Ὑπὸ τοιούτους ὅρους, Μεγαλειότατε, πιστεύω ἀκραδάντως ὅτι πρέπει νὰ τεθῇ κατὰ μέρος πᾶς δισταγμός.

Τοιαύτη εὐκαιρία, οἵα ἡ σήμερον ἐμφανιζομένη, εἶναι δύσκολον καὶ ὅλως ἀπίθανον νὰ παρουσιασθῇ καὶ πάλιν εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν ὅπως καταρτίσῃ ἀρτίαν τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ὑπόστασιν. Ἐὰν δὲν μετάσχωμεν τοῦ πολέμου, οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἔκβασις αὐτοῦ, χάνεται δι' ἡμᾶς ὁριστικῶς κατὰ ἀνθρώπινον ὑπολογισμόν, ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐὰν μὲν νικήσῃ ἡ Τριπλῆ Συνεννόησις, θὰ διανεμηθοῦν αἱ Δυνάμεις αὐτῆς, εἴτε μόναι εἴτε μετὰ τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μετὰ τῆς λοιπῆς Τουρκίας.

Ἐὰν δὲ νικήσῃ ἡ Γερμανία μετὰ τῆς Τουρκίας, ὄχι μόνον αἱ ἐκδιωχθεῖσαι ἤδη ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας 200.000 Ἑλλήνων δὲν θὰ ἔχουν ἐλπίδα τινὰ ἐπιστροφῆς εἰς τὰς ἑστίας των, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκδιωχθησομένων εἰσέτι δύναται νὰ λάβῃ τρομακτικὰς διαστάσεις.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ ἐπικράτησις τοῦ Γερμανισμοῦ θὰ ἀσφαλίσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἀπορρόφησιν ὁλοκλήρου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Πῶς εἶναι δυνατόν, οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, νὰ ἀφήσωμεν νὰ παρέλθῃ ἡ ὑπὸ τῆς θείας προνοίας παρεχομένη ἡμῖν εὐκαιρία ὅπως πραγματοποιήσωμεν τὰ τολμηρότερα ἡμῶν ἐθνικὰ ἰδεώδη; Ὅπως δημιουργήσωμεν Ἑλλάδα περιλαμβάνουσαν πάσας σχεδὸν τὰς χώρας, ἐν αἷς ἐπεκράτησεν ὁ Ἑλληνισμὸς κατὰ τὸν μακρότατον αὐτοῦ ἱστορικὸν βίον ; Ἑλλάδα περιλαμβάνουσαν εὐφορωτάτας ἐκτάσεις, ἀσφαλιζούσας δὲ εἰς ἡμᾶς τὴν ἐπικράτησιν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ;

Οἱ ἐν τῷ Ἐπιτελείῳ φαίνονται παραδόξως μὴ ἑλκυόμενοι ἰσχυρῶς ἐκ τῶν ἀπόψεων τούτων. Φοβοῦνται, ὡς λέγουσιν, ἀφ' ἑνὸς τὴν δυσχέρειαν τῆς διοικήσεως τοσαύτης ἐκτάσεως Νέων Χωρῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ μήπως διὰ τῆς μετοχῆς μας ἐν τῷ πολέμῳ, καταπονηθῶμεν περισσότερον, ἀφ' ὅσον θὰ καταπονηθοῦν οἱ Βούλγαροι καὶ μήπως οὗτοι ἐπωφεληθῶσι μετὰ τὸν πόλεμον τῆς καταστάσεως ταύτης ὅπως ἐπιτεθῶσι καθ' ἡμῶν.

Τὴν πρώτην δυσχέρειαν οὐδεὶς δύναται νὰ παραγνωρίσῃ. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἡ δυσχέρεια αὕτη δὲν δύναται νὰ μᾶς ἀγάγῃ ὅπως παραιτηθῶμεν τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἐθνικῶν μας ἰδανικῶν κατὰ τὴν μοναδικὴν εὐκαιρίαν ἥτις παρουσιάζεται εἰς ἡμᾶς σήμερον. Τὰ ἐν συνόλῳ ἄλλως τε ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως ἐν Μακεδονίᾳ ἀποδεικνύουσιν ὅτι, παρὰ τὰς πολλὰς δυσχερείας, τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ὑπερβαίνει τὰς δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ δεύτερος φόβος εἶναι ὀλιγώτερον δεδικαιολογημένος. Οἱ βαλκανικοὶ πόλεμοι ἀπέδειξαν ὅτι δὲν καταβαλλόμεθα ὑπὸ κοπώσεως ταχύτερον τῶν Βουλγάρων. Εἶναι ἐν τούτοις ἀληθὲς ὅτι, ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, ἕως οὗ ὀργανώσωμεν ὅλην τὴν στρατιωτικὴν ἡμῶν δύναμιν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰς ἄνδρας πόρων, οὓς θὰ δώσῃ ἡ στρατολογία τῆς μεγαλειτέρας Ἑλλάδος, θὰ εὑρεθῶμεν ἐν περιπτώσει πολέμου ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἵμου

εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀπασχολήσωμεν μέρος τῶν δυνάμεών μας ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πρὸς πρόληψιν τυχὸν τοπικῆς ἐκεῖ ἐξεγέρσεως, ἄλλως τε ὅλως ἀπιθάνου, ἀφοῦ, ἐκλείποντος μάλιστα παντελῶς τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, οἱ Μουσουλμάνοι ὑπήκοοι ἡμῶν ἔσονται ἄριστοι καὶ νομιμοφρονέστατοι πολῖται. Ἀλλ' ἡ πρὸς τοῦτο διατεθησομένη δύναμις θὰ παρασχεθῇ ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μικρασιατικῆς Ἑλλάδος. Ἔπειτα δέ, δύσκολον δὲν εἶναι ν' ἀσφαλισθῶμεν ἀπὸ παντὸς κινδύνου, συνομολογοῦντες διὰ τὸ διάστημα τοῦτο ρητὴν συμμαχίαν μετὰ τῶν Δυνάμεων τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας αὗται θὰ ἐβοήθουν ἡμᾶς, ἐὰν κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο προσεβαλλόμεθα ὑπὸ τῆς Βουλγαρίας.

Τὸ ἐπ' ἐμοὶ νομίζω ὅτι, καὶ ἄνευ τοιαύτης συμφωνίας οὐδὲν θὰ εἴχομεν νὰ φοβηθῶμεν ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας, τὴν ἐπιοῦσαν εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ πολέμου, εἰς ὃν ἀπὸ κοινοῦ θὰ μετείχομεν. Ἡ Βουλγαρία θὰ ἦτο καὶ αὐτὴ ἀπησχολημένη ἀπὸ τὴν ὀργάνωσιν τῶν νέων ἐπαρχιῶν, ἃς θὰ ἀπέκτα. Ἐὰν δὲ ἐμώραινεν αὐτὴν ὁ Κύριος, ὥστε νὰ θελήσῃ νὰ μᾶς ἐπιτεθῇ οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ Σερβία, ἡ ὁποία καὶ συμμαχικὴν ὑποχρέωσιν ἔχει πρὸς ἡμᾶς καὶ λόγους εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν συμπεριφοράν μας καὶ βαρύτατα θὰ φέρῃ τὴν ἀπώλειαν τῆς Μακεδονίας ὑπὲρ τῆς Βουλγαρίας, θὰ συμπράξῃ μεθ' ἡμῶν ὅπως καὶ πάλιν καταβιβάσωμεν τὴν ἐπηρμένην Βουλγαρικὴν ὀφρῦν καὶ περιορίσωμεν αὐτὴν εἰς ὅρια, καθιστῶντα αὐτὴν τοῦ λοιποῦ ὅλως ἀκίνδυνον.

Σημειωτέον ἄλλως τε ὅτι, καὶ διὰ τῆς παραχωρήσεως τῆς Καβάλλας οὐδεμία ὑπάρχει βεβαιότης ὅτι ἡ Βουλγαρία θὰ δεχθῇ νὰ ἐξέλθῃ τῆς οὐδετερότητος ὅπως συμπράξῃ μεθ' ἡμῶν καὶ τῶν Σέρβων.

Εἶναι πιθανὸν ὅτι θὰ προβάλῃ εἴτε νὰ λάβῃ τὰς παραχωρήσεις ταύτας ὡς ἀντάλλαγμα ἁπλῶς τῆς οὐδετερότητός της, εἴτε νὰ γίνῃ ἡ παραχώρησις εἰς αὐτὴν ἀπὸ τοῦδε, καὶ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ πολέμου, καὶ ἀνεξαρτήτως ἑπομένως τῆς ἐκβάσεως αὐτοῦ.

Οὐδέτερον δὲ τῶν ὅρων τούτων θὰ ἠδυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν. Ἀλλ' ἐὰν ἐπὶ τέλους ματαιωθῇ ἡ μετοχὴ ἡμῶν εἰς τὸν πόλεμον ἐξ ὑπαιτιότητος τῶν Βουλγάρων, θὰ διατηρήσωμεν τότε ἀκεραίαν τὴν φιλίαν καὶ συμπάθειαν τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως.

Καὶ ἂν δὲ δὲν δυνάμεθα νὰ προσδοκῶμεν καὶ ἐν περιπτώσει ἔτι κατισχύσεως αὐτῶν, παραχωρήσεις τοιαύτας, οἷα ἡ παρεχομένη ἡμῖν ὡς ἀντάλλαγμα τῆς μετοχῆς μας εἰς τὸν πόλεμον, πάλιν ὅμως ἀσφαλῶς δυνάμεθα νὰ προσδοκῶμεν ὅτι τὰ συμφέροντα ἡμῶν θὰ τύχουν συμπαθοῦς ὑπ' αὐτῶν ὑποστηρίξεως καὶ ὅτι δὲν θὰ ἐπιλίπῃ ἡμᾶς μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου ἡ ἀναγκαία οἰκονομικὴ ἀρωγή.

Πρέπει ἐπὶ πλέον νὰ προστεθῇ ὅτι, ἡ ὅλη ἐξέλιξις τῶν πραγμάτων καὶ ἡ πρότασις ὅπως ἀναγνωρισθῶσιν ἡμῖν εὐρύταται ἐδαφικαὶ παραχωρήσεις ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀποδεικνύει δι' ἐμὲ ἀνενδοιάστως ὅτι, ἡ ἐπιδειχθεῖσα ζωτικό-

της τῆς Νέας Ἑλλάδος ἐφείλκυσεν ἐπ' αὐτῆς τὴν ἐμπιστοσύνην ὡρισμένων Δυνάμεων, αἵτινες θεωροῦσιν αὐτὴν ὡς σπουδαῖον παράγοντα ἀναπλάσεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καθ' ἣν στιγμὴν τὸ Τουρκικὸν Κράτος καταρρέει.

Ἡ ὑποστήριξις τῶν Δυνάμεων τούτων θὰ παράσχῃ ἡμῖν ὅλα τὰ οἰκονομικὰ καὶ διπλωματικὰ μέσα, ὅπως ἀντιμετωπίσωμεν πᾶσαν δυσχέρειαν συμφυῆ πρὸς τὴν τοσοῦτον ἀπότομον αὔξησιν ἡμῶν. Ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς ὑποστηρίξεως ταύτης ἡ Ἑλλὰς θὰ δυνηθῇ νὰ βαδίσῃ στερεῶς ἐν τῇ νέᾳ θαυμαστῇ σταδιοδρομίᾳ, ἥτις ἀνοίγεται πρὸ αὐτῆς.

Εἰς τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα, τελοῦσαν εὐτυχῶς ἔτι ἐν ὅλῃ τῇ ἀκμῇ τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας, θὰ δοθῇ ὄχι μόνον νὰ δημιουργήσετε διὰ τῆς σπάθης Ὑμῶν τὴν Μεγαλειτέραν Ἑλλάδα, ἀλλά, καὶ νὰ στερεώσετε τὸ στρατιωτικὸν κατόρθωμα, δι' ἀρτίας πολιτικῆς ὀργανώσεως τοῦ νέου Κράτους καὶ νὰ παραδώσετε αὐτὸ εἰς τὸν Διάδοχον Ὑμῶν ὅταν ἐπιστῇ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἀφοῦ συντελέσητε ἔργον τόσον ὑπερφυῶς μέγα, ὅσον εἰς ὀλίγους Βασιλεῖς ἐδόθη νὰ ἐπιτελέσουν.

Τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος
εὐπειθέστατος θεράπων
Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 43

ΤΟ ΤΡΙΤΟΝ ΥΠΟΜΝΗΜΑ

τοῦ Βενιζέλου πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον

Ἀθῆναι τὴν 17ην Φεβρουαρίου 1915

Μεγαλειότατε,

Ἡ ὑμετέρα μεγαλειότης γνωρίζει ἀπὸ πολλοῦ ποῖαι εἶναι αἱ γνῶμαι μου περὶ τῆς ἀνάγκης διὰ τὴν ἤδη μάλιστα μεγαλυνθεῖσαν Ἑλλάδα ὅπως προέλθῃ εἰς στενωτέραν ὅσον τὸ δυνατὸν προσέγγισιν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ἥτις οὖσα ἀναμφισβητήτως ἡ ἰσχυροτέρα μεταξὺ τῶν μεγάλων Δυνάμεων, εἶναι συγχρόνως ἐκείνη, ἧς τὰ συμφέροντα ἄριστα δύνανται νὰ ἐναρμονισθοῦν πρὸς τὰ ἡμέτερα ἐν τῇ ἀνατολικῇ λεκάνῃ τῆς Μεσογείου καὶ ἥτις συνεπῶς, ἐὰν ἐπείθετο ὅτι ἠδύνατο νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐν τῇ λεκάνῃ ταύτῃ συμφερόντων της, θὰ ἦτο ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην Δύναμιν εἰς θέσιν νὰ προαγάγῃ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν βλέψεων. Σύμφωνα μὲ τὰς γνώμας ταύτας, ἡ ὑμετέρα μεγαλειότης μὲ εἶχεν ἐξουσιοδοτήσει νὰ ὁμιλήσω εἰς τὸν σὲρ Ἔδουαρδ Γκρέϋ κατὰ τὸ εἰς Λονδῖνον ταξείδιόν μου τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1914.

Καὶ ἀρξαμένου τοῦ μεγάλου εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, ἡ ὑμετέρα μεγαλειότης γνωρίζει ὅτι, δὲν ἔπαυσα οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν πιστεύων ὅτι, τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα εὑρίσκονται πρὸς τὸ μέρος τοῦ συνασπισμοῦ, οὗ μετέχει ἡ Ἀγ-

γλία. Ἡ δὲ ὑμετέρα μεγαλειότης, ὅτε ἐν τῇ κατευθύνσει τῆς ἐξωτερικῆς ἡμῶν πολιτικῆς προέκυψεν ἡ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ κ. Στρέϊτ διαφωνία, ηὐδόκησε νὰ ἐγκρίνῃ καθ' ὁλοκληρίαν τὰς ἐμὰς σκέψεις, καὶ ἐξουσιοδότησέ με τότε νὰ δηλώσω πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως ὅτι, ἡ Ἑλλὰς ὄχι μόνον θὰ ἐτήρει εὐμενεστάτην ἐν πάσῃ περιπτώσει πρὸς αὐτὰς οὐδετερότητα, ἀλλὰ καὶ ἑτοίμη ἦτο νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτῶν, ἐὰν μόνον ἦτο δυνατὸν νὰ ἀσφαλισθῇ ἀποτελεσματικῶς κατὰ τοῦ κινδύνου βουλγαρικῆς ἐπιθέσεως.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δηλώσεως ταύτης αἱ Δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως δὶς ἤδη ἀπηυθύνθησαν πρὸς ἡμᾶς ζητοῦσαι ὅπως σπεύσωμεν εἰς βοήθειαν τῶν Σέρβων κατὰ τῶν Αὐστρογερμανῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς δύο φόρας ἐδηλώσαμεν ὅτι τοιαύτη ἡμῶν στρατιωτικὴ ἐνέργεια θὰ ὡδήγει εἰς καταστροφὴν καὶ ἡμῶν καὶ τῶν Σέρβων, διότι οἱ Βούλγαροι ἐπωφελούμενοι τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ Στρατοῦ ἡμῶν εἰς πολλὰς ἑκατοντάδας χιλιομέτρων μακρὰν τῆς βάσεως τῶν ἐπιχειρήσεων ἡμῶν τῆς Θεσσαλονίκης — θὰ ἠδύναντο νὰ εἰσβάλουν εἰς Μακεδονίαν, ἀποκόπτοντες τὰς συγκοινωνίας ἡμῶν, καὶ νὰ ἐπιτύχουν τὴν καταστροφὴν τοῦ Στρατοῦ ἡμῶν. Ἐδηλώσαμεν δὲ συγχρόνως εἰς τὰς Δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως ὅτι, τότε μόνον ἠδυνάμεθα καὶ ὠφείλαμεν νὰ σπεύσωμεν εἰς βοήθειαν τῶν Σέρβων, ἐὰν ἐπετίθεντο κατὰ τούτων οἱ Βούλγαροι, ὅτε ἡμεῖς θὰ ἀντεπετιθέμεθα κατὰ τῶν Βουλγάρων. Κατ' ἀμφοτέρας ταύτας τὰς περιπτώσεις ἡ πολιτικὴ ἀντίληψις τῆς Κυβερνήσεως εὑρέθη ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ πρὸς τὰς γνώμας τοῦ Γενικοῦ ἡμῶν Ἐπιτελείου τοῦ Στρατοῦ.»

Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀναμίξεως τῆς Τουρκίας εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸ πόλεμον, ἰδίᾳ δὲ ἀπὸ τῆς ἀποφάσεως τῶν Συμμάχων, ὅπως, ἐκβιάζοντες τὰ Δαρδανέλλια, καταλάβουν τὴν Κωνσταντινούπολιν, παρουσιάζεται εὐκαιρία ὅπως προσφέρωμεν εἰς τούτους τὴν πολεμικὴν ἡμῶν συνδρομὴν καὶ συντελέσωμεν, ἐὰν αὕτη γίνῃ δεκτὴ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης διὰ τῆς εἰς αὐτὴν συμμετοχῆς ἑνὸς τῶν Σωμάτων τοῦ Στρατοῦ ἡμῶν, ὅπερ καὶ μόνον θὰ ἐπεστρατεύομεν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Τοιαύτη μετοχὴ ἡμῶν εἰς τὸν πόλεμον, πιστεύω ὅτι δὲν θ' ἀπετέλει, ὡς φοβεῖται τὸ Ἐπιτελεῖον, ἐξασθένησιν τοῦ Στρατοῦ ἡμῶν, ὥστε νὰ καταστῇ ἐντεῦθεν πιθανωτέρα καὶ κινδυνωδεστέρα Βουλγαρικὴ καθ' ἡμῶν ἐπίθεσις. Ὄχι μόνον διότι τὰ τέσσαρα ἄλλα σώματα στρατοῦ ἡμῶν θὰ ἔμεναν ἀνέπαφα, ἀλλὰ διότι τὸ πέμπτον τοῦτο δὲν θὰ εὑρίσκετο μακρὰν τοῦ θεάτρου τοῦ ἐνδεχομένου καθ' ἡμῶν πολέμου τῆς Βουλγαρίας. Καὶ ἂν μὲν ἡ κατὰ τῶν Δαρδανελλίων καὶ Κωνσταντινουπόλεως ἐπιχείρησις ἐπιτύχῃ, θὰ εὑρίσκετο ἐν Θράκῃ ἀπειλοῦν μετὰ τῶν Συμμάχων νὰ προσβάλῃ ἐκεῖθεν τοὺς Βουλγάρους ἐπιτιθεμένους καθ' ἡμῶν ἐν Μακεδονίᾳ. Ἐὰν δὲ ὑποτεθῇ ὅτι ἡ ἐκβίασις τῶν Δαρδανελλίων ἀπετύγχανε, τότε τάχιστα θὰ ἠδύνατο ἐν ἀνάγκῃ νὰ μεταφερθῇ καὶ τὸ Σῶμα τοῦτο τοῦ Στρατοῦ ἡμῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ τὸ ὅλον ἢ μέρος

τοὐλάχιστον τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, ὅστις πρόκειται νὰ διατεθῇ εἰς τὴν κατὰ τῶν Δαρδανελλίων καὶ Κωνσταντινουπόλεως ἐπίθεσιν. Ὁ συμμαχικὸς δὲ οὗτος στρατός, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ μεταβῇ εἰς ἐνίσχυσιν τῶν Σέρβων, θὰ ἦτο πρόσθετος ἐνίσχυσις δι' ἡμᾶς εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν θὰ ἐφθάναμεν εἰς πόλεμον μὲ τὴν Βουλγαρίαν, εἴτε διότι αὕτη θὰ ἐπετίθετο ἀπ' εὐθείας καθ' ἡμῶν, εἴτε διότι ἐπιτιθεμένης ταύτης κατὰ τῆς Σερβίας θὰ ἀντεπετιθέμεθα ἡμεῖς κατ' αὐτῆς εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν συμμαχικῶν μας ὑποχρεώσεων.

Τίνα κέρδη θὰ συνεκομίζομεν διὰ τῆς μετοχῆς ἡμῶν εἰς τὴν κατὰ τῶν Δαρδανελλίων καὶ Κωνσταντινουπόλεως ἐπίθεσιν τῶν Συμμάχων, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξάρω. Ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ συνεπράττομεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ ζητήματος τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Στενῶν — καὶ γνωρίζει ἡ ὑμετέρα μεγαλειότης ὅτι ἀρίστην τοῦ ζητήματος τούτου λύσιν διὰ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ νομίζω τὴν διεθνοποίησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Στενῶν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔχομεν νὰ προσδοκῶμεν, ἐν περιπτώσει νίκης τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, τὰς ὑπεσχημένας ἤδη ἡμῖν ἐδαφικὰς παραχωρήσεις ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν νίκην ταύτην γνωρίζει ἐπίσης ἡ ὑμετέρα μεγαλειότης ἐξ ἀρχῆς τοῦ πολέμου, καὶ κατ' οὐδὲν μετέβαλα ἔκτοτε γνώμην, ὅτι οἱαδήποτε καὶ ἂν ᾖ ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου ὡς πρὸς τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, ἡ Ἀγγλία, καὶ μόνη μένουσα, θὰ δυνηθῇ νὰ ἐπιβάλῃ τελειωτικῶς τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι αἱ προβλέψεις μου δὲν ἤθελον ἐπαληθεύσει, καὶ ἂν πιθανότερον κριθῇ ὅτι, ὁ πόλεμος λήγων δι' ἀμοιβαίας ἑκατέρωθεν ἐξαντλήσεως, δὲν πρόκειται νὰ ἐπιφέρῃ οὐσιώδεις ἐδαφικὰς μεταβολάς, αἱ ὠφέλειαι ἃς ἐκ τῆς μετοχῆς ἡμῶν θὰ συγκομίσωμεν ἔσονται — ἐν συγκρίσει ἰδίως πρὸς τὰς θυσίας, ὡς ἐκ τῆς μετοχῆς εἰς αὐτὸν τοῦ ἑνὸς πέμπτου μόνον τῆς μαχητικῆς ἡμῶν δυνάμεως ἔσονται οὐσιώδεις.

Δὲν θὰ λύσωμεν ἁπλῶς τὸ ζήτημα τῶν νήσων, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς πολινοστήσεως τῶν προσφύγων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὸ τῆς τελεσφόρου προστασίας τῶν πληθυσμῶν τούτων ἐν τῷ μέλλοντι διὰ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν μερίμνης ὄχι ἁπλῶς ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν συμμάχων ἡμῶν μεγάλων Δυνάμεων. Δὲν θὰ ἦτο δὲ ὑπερβολικὴ αἰσιοδοξία νὰ δεχθῇ τις ὅτι, καὶ τὴν Κύπρον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ παρεχώρει ἡ Ἀγγλία, ὅταν γνωρίζῃ, ὡς ἡ ὑμετέρα μεγαλειότης, τί ἀντηλλάγη περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐν Λονδίνῳ κατὰ Ἰανουάριον 1913 μεταξὺ τῶν Ἄγγλων ὑπουργῶν τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τῶν Ναυτικῶν καὶ ἐμοῦ, πλὴν τοῦ ὅτι ἡ μετοχὴ ἡμῶν εἰς τὸν πόλεμον θὰ ἔλυεν ἀρνητικῶς κατὰ τρόπον ὁριστικὸν καὶ τὸ ζήτημα τῆς μετοχῆς ἡμῶν εἰς μέρος τοῦ δημοσίου ὀθωμανικοῦ χρέους διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐν Εὐρώπῃ τουρκικῶν κτήσεων.

Ἐὰν ἀφ' ἡμῶν ἀποκλειστικῶς ἐξηρτᾶτο νὰ ἐμπλακῶμεν εἰς πόλεμον καὶ νὰ μείνωμεν ἐκτὸς αὐτοῦ μέχρι τέλους, θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ εὔλογος ἐνδοιασμὸς περὶ τοῦ πρακτέου. Ἀλλ' ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ὁ πόλεμος, ἡ εἰς τοῦτον ἐμπλο-

κὴ ἡμῶν εἶναι ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν ἐνδεχομένη — καὶ παρὰ τὴν θέλησιν ἡμῶν. Διότι ἡ Βουλγαρία ἐνισχυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Αὐστρογερμανικοῦ συνδέσμου καὶ οἰκονομικῶς καὶ δι' ἀφθόνου ὑλικοῦ πολέμου, θὰ εἶναι εἰς θέσιν, εὐθὺς ὡς κατορθώσῃ νὰ περιέλθῃ εἰς χεῖράς της τὸ ὑλικὸν τοῦτο νὰ ἐπιτεθῇ καθ' ἡμῶν εἴτε ἀπ' εὐθείας, εἴτε δι' εἰσβολῆς εἰς τὴν Σερβικὴν Μακεδονίαν ἐν συμμαχίᾳ πρὸς τὰς μεσευρωπαϊκὰς Δυνάμεις. Καὶ ἂν μὲν ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σερβίας, ἀντεπιτιθέμενοι ἡμεῖς κατ' αὐτῆς θὰ ἔχωμεν πάλιν ὅλην τὴν εἰς χρήματα καὶ πολεμικὸν ὑλικὸν ἐπικουρίαν τῶν Δυνάμεων τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως. Ἐὰν ὅμως στραφῇ ἀποκλειστικῶς καθ' ἡμῶν, τότε κινδυνεύομεν νὰ εὑρεθῶμεν ἐν μειονεκτικῇ θέσει ἀπέναντι αὐτῆς ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἀναγκαῖα χρηματικὰ μέσα διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου, διότι αἱ δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως οὐδεμίαν θὰ ἔχουν ὑποχρέωσιν νὰ προσέλθουν εἰς ἐπικουρίαν ἡμῶν χρηματικὴν ἢ ἄλλην.

Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλον λόγον ἐπιβάλλεται νὰ ταχθῶμεν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην φανερῶς πρὸς τὸ μέρος τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως. Διότι, ἂν δὲν πράξωμεν τοῦτο, οὐδόλως ἀποκλείεται νὰ πράξουν τοῦτο οἱ Βούλγαροι τασσόμενοι πρὸς τὸ μέρος αὐτῆς καὶ ἐπιτιθέμενοι κατὰ τοῦ ἐν Θράκῃ τουρκικοῦ στρατοῦ ὅπως βοηθήσουν τὴν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιχείρησιν τῶν Συμμάχων. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ὄχι μόνον τὸ λοιπὸν τῆς Θράκης μετ' ἐξόδου εἰς Ραιδεστόν, πλὴν τῶν Δαρδανελλίων καὶ στενῆς λωρίδος περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, θὰ λάβουν οἱ Βούλγαροι, ἀλλὰ καὶ τὴν Σερβικὴν Μακεδονίαν μέχρι τοῦ Ἀξιοῦ. Καὶ ἂν δὲ ἀποφύγωμεν τὸν κίνδυνον νὰ ἐπιδικασθῇ τότε αὐτῇ ἡ Καβάλλα, μόνον διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν ὁρίων τῆς Βουλγαρίας πρὸς τὴν Θράκην καὶ τὴν Σερβικὴν Μακεδονίαν, θὰ ἀνατραπῇ καὶ πάλιν ἐπὶ βλάβῃ ἡμῶν ἡ σημερινὴ ἰσορροπία. Καὶ ἂν προσθέσῃ τις ὅτι ἡ ἐκ τῶν κολοσσιαίων δαπανῶν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν σύναψις μεγάλου ἐσωτερικοῦ δανείου δὲν θὰ εἶναι δυνατή, ἐφ' ὅσον δὲν συνηγοροῦν ὑπὲρ αὐτῆς καὶ πολιτικοὶ λόγοι, θὰ ἴδῃ ὅτι μὴ τασσόμενοι οὐδὲ σήμερον φανερῶς πρὸς τὸ μέρος τῶν φυσικῶν φίλων μας θὰ περιέλθωμεν εἰς ἀδυναμίαν μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου νὰ προμηθευθῶμεν τὰς πολλὰς ἑκατοντάδας ἑκατομμυρίων, αἵτινες μᾶς εἶναι ἀναγκαῖαι ἵνα καὶ τὴν στρατιωτικήν μας σύνταξιν καὶ τὸ σιδηροδρομικὸν ἡμῶν δίκτυον συμπληρώσωμεν καὶ τοὺς πλουσίους πόρους τῆς τότε Ἑλλάδος ἀναπτύξωμεν.

Ἐὰν ἡ ὑμετέρα μεγαλειότης δὲν ἐγκρίνῃ τὴν πολιτικὴν ταύτην, ἐπιτραπήτω μοι νὰ προσθέσω ὅτι ἡ σημερινὴ πολιτικὴ δὲν ἠμπορεῖ νὰ συνεχισθῇ ἐπικινδύνως. Ἡ πολιτικὴ αὕτη ἦτο ἐνδεδειγμένη ἐφ' ὅσον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐξ ἀρχῆς τοῦ πολέμου γενομένων δηλώσεών μας πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως αὗται ἐθεώρουν ἡμᾶς ὡς οὐσιαστικοὺς Συμμάχους των, ἑτοίμους νὰ σπεύσωμεν εἰς βοήθειάν των, ἅμα ὡς κατάλληλος περίπτωσις παρουσιάζετο πρὸς τοῦτο. Διὰ τῆς πολιτικῆς ταύτης κατωρθώσαμεν καὶ τὰς Βουλ-

γαρικὰς ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας νὰ θάψωμεν, ἐν τῷ πνεύματι τοὐλάχιστον τῶν Δυνάμεων τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, καὶ τὴν Βόρειον Ἤπειρον ν' ἀποκτήσωμεν καὶ χρηματικῶς εἰς πᾶσαν περίπτωσιν νὰ ἐπικουρηθῶμεν καὶ βασίμους ἐλπίδας νὰ ἔχωμεν ὅτι ἐν περιπτώσει ὁριστικῆς νίκης αἱ ἐθνικαὶ ἡμῶν βλέψεις οὐσιωδῶς θὰ προήγοντο.

Καὶ ταῦτα πάντα ἐπετύχαμεν μέχρι τοῦδε χωρὶς ἐξ ἄλλου νὰ ἔλθωμεν εἰς φανερὰν σύγκρουσιν πρὸς τὰς μεσευρωπαϊκὰς Δυνάμεις. Ἀλλ' ἀφ' ἧς αἱ Δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως προσεκάλεσαν ἡμᾶς διὰ δευτέραν φορὰν νὰ σπεύσωμεν εἰς βοήθειαν τῶν Σέρβων, προτείνασαι τὴν εἰς Μακεδονίαν ἀποστολὴν καὶ ἰδίων αὐτῶν στρατευμάτων, ἡμεῖς δέ, συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Ἐπιτελείου, ἠρνήθημεν ν' ἀποδεχθῶμεν τὰς προτάσεις αὐτῶν, ἐὰν δὲν σπεύσωμεν νὰ ἐπωφεληθῶμεν τὴν παροῦσαν εὐκαιρίαν ὅπως ἀποδείξωμεν ἐμπράκτως εἰς αὐτὰς ὅτι εἰλικρινῶς εἴμεθα μετ' αὐτῶν, θὰ ἀπολεσθῇ πᾶσα ἐκ μέρους αὐτῶν πρὸς ἡμᾶς ἐμπιστοσύνη καὶ ἐπομένως πᾶσα ἐλπὶς προστασίας ἐκ μέρους αὐτῶν τῶν συμφερόντων ἡμῶν. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἐπιβάλλεται τοὐλάχιστον νὰ ζητηθῇ προστασία τῶν συμφερόντων τούτων παρὰ τοῦ ἀντιθέτου συνδυασμοῦ. Διότι ὅσον καὶ ἂν τοιαύτη πολιτικὴ θὰ ἦτο κατ' ἐμὲ ἥκιστα ἐξυπηρετικὴ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, θὰ ἦτο ὅμως πάντως καλυτέρα τῆς πολιτικῆς ἐκείνης ἥτις θὰ μᾶς καθίστα ἐρήμους φίλων καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα. Ἀλλὰ τὴν νέαν ταύτην πολιτικὴν προφανῶς νέα κυβέρνησις θὰ ἔπρεπε νὰ ἐφαρμόσῃ, κυβέρνησις ἐγκρίνουσα αὐτήν.

Τῆς Υ. Μ.
εὐπειθέστατος θεράπων

ΕΛΕΥΘ. Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 44

(Ἐκ τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ Ἡμερολογίου Ι. Μεταξᾶ, Σελὶς 386)
Ἀθῆναι, 14 Ἰανουαρίου 1915

VII. ΠΕΡΙ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ
ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΔΙΑΝΟΜΗΣ
(ΥΠΟΜΝΗΜΑ)

Μικρὰ Ἀσία γεωγραφικῶς δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ χώρα ἡ ὁριζομένη πρὸς βορρᾶν μὲν ὑπὸ τῆς Μαύρης Θαλάσσης καὶ τῆς Προποντίδος, πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, πρὸς νότον ὑπὸ τῆς ἀνατολικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου τοῦ Ταύρου καὶ τοῦ Ἀντιταύρου, καὶ πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τῶν ὀρέων τῆς Ἀρμενίας τῶν χωριζόντων τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Εὐφράτου ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀράξου καὶ τοῦ Κούρα. Ἡ χώρα αὕτη ἀποτελεῖ σύνολον μερῶν

στενῶς συνδεομένων πρὸς ἄλληλα γεωγραφικῶς, οἰκονομικῶς, ἱστορικῶς καὶ ἐθνολογικῶς.

Εἶναι δύσκολον νὰ ὑποδιαιρέσῃ τις τὴν χώραν ταύτην πολιτικῶς, χωρὶς νὰ περιπέσῃ εἰς ἀνωμαλίας, αἵτινες, ἔχουσαι ἀντίκτυπον ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ ἐθνολογικοῦ πεδίου, θὰ γεννήσωσι μοιραίως, ἐν τῷ ἐξελίξει τοῦ χρόνου προστριβάς, αἵτινες θὰ ἀγάγωσιν εἰς ἀγῶνας πρὸς συνένωσιν πάλιν τῶν χωρῶν τούτων διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν.

Διὰ τοῦτο βλέπομεν εἰς τὴν ἀρχαιότητα τὴν Λυδίαν ἀποβλέπουσαν νὰ ἐκταθῇ πρὸς τὸ Αἰγαῖον, τὸ Μηδικὸν Κράτος, κατέχον τὴν σημερινὴν Ἀρμενίαν, ἐρχόμενον μοιραίως εἰς συγκρούσεις πρὸς τὴν Λυδίαν· τοὺς Ἕλληνας, κατέχοντας τὰ παράλια κυρίως τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εὑρισκομένους εἰς διαρκεῖς ἀγῶνας πρὸς τοὺς κατόχους τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ μὴ δυνηθέντας νὰ ἐξασφαλισθῶσιν εἰμὴ διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας ἐφ' ὅλης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἐγκατασταθὲν ἐπὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὡς τὴν περιεγράψαμεν, ἠδυνήθη, καὶ μετὰ τὴν γένεσιν τῶν Μωαμεθανικῶν ἀραβικῶν κρατῶν, νὰ κρατηθῇ ἐν ταύτῃ ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας. Ἐπίσης, τὸ Τουρκικὸν κράτος, δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι, βασίζει τὴν ἰσχύν του ἐπὶ αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ τμήματος, ὡς ἀποτελοῦντος καὶ τὰ ὅρια τῶν τουρκικῶν φυλῶν· καὶ ἐπ' αὐτοῦ στηριζόμενον ἔζησεν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας, παρ' ὅλας τὰς ἀπωλείας ἃς ὑπέστη εἰς τὰς πέραν τοῦ τμήματος τούτου προσκτήσεις του.

Ἐὰν ἐπιβάλλεται, διὰ λόγους πολιτικούς, διαίρεσις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας φυσικογεωγραφικῶς, ἡ διαίρεσις αὕτη δύναται νὰ γίνῃ διὰ γραμμῆς ἀρχομένης ἀπὸ τοῦ Ἀλὰ - Δὰγ (3050 μ.), διερχομένης διὰ τοῦ Χασὰν-Δὰγ (2400 μ.) τῆς λίμνης Τοὺζ-Γκιολοῦ καὶ τῆς περὶ τὴν Ἄγκυραν ὀρεινῆς χώρας, τῆς διαχωριζούσης τὴν λεκάνην τοῦ Κιζὶλ-Ἰρμὰκ ἀπὸ τοῦ Σαγγαρίου καὶ καταληγούσης, μεταξὺ Ἐρεγλῆ καὶ Σινώπης, εἰς τὴν Μαύρην Θάλασσαν.

Τὸ πρὸς δυσμὰς τῆς γραμμῆς ταύτης τμῆμα παρουσιάζει, ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀνατολικῶς ταύτης κείμενον, διαφορὰς τινὰς φυσικάς, γεωγραφικάς, ἐφ' ὧν θὰ ἠδύνατο νὰ στηριχθῇ πολιτική τις διανομὴ ἐὰν ἡ σημερινὴ ἐθνολογικὴ κατάστασις δὲν παρουσίαζε ἀρκετὰ ἐμφανῆ ὁμοιογένειαν πληθυσμῶν. Ὁπωσδήποτε, καὶ οἰκονομική τις διάκρισις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο τούτων τμημάτων, κυρίως ἕνεκα τῆς κεντρικῆς ἁλατούχου ἐρήμου, τῆς χωριζούσης τὴν παλαιὰν Καππαδοκίαν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς Φρυγίας· καὶ ἕνεκα τοῦ Ταύρου, μολονότι ἡ νοτίως τοῦ Ταύρου παραλία ζώνη, ἡ παλαιὰ Κιλικία, δύσκολον εἶναι νὰ διαχωρισθῇ οἰκονομικῶς. Τὸ τμῆμα ὅμως τὸ μεταξὺ τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Σαγγαρίου καὶ τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Κιζὶλ - Ἰρμάκ, δηλαδὴ ἡ Παλαιὰ Βιθυνία καὶ Παφλαγονία, παρουσιάζει ἐσωτερικῶς σύνδεσμον διὰ πολλῶν ἐγκαρσίων κοιλάδων, αἵτινες δίδουσιν εἰς τὴν χώραν ταύτην ὁμοιογένειαν οἰκονομικήν, καὶ ὁ διαχωρισμός της θὰ ἠκολούθει γραμμὴν ἀρχομένην ἀνατολικῶς τῆς Ἀγκύ-

ρας καὶ διὰ τοῦ 'Αλὰ - Δὰγ (2500 μ.) βαίνουσαν πρὸς τὸν 'Ερεκλῆ, ἥτις γραμμὴ ἀπετέλει ἄλλοτε, περίπου, καὶ τὸ μεταξὺ Βιθυνίας καὶ Παφλαγονίας ὅριον.

Περαιτέρω διανομὴ τοῦ δυτικοῦ τμήματος παρουσιάζει ἀκόμη μεγαλυτέρας δυσχερείας, διότι τὸ τμῆμα τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ κοιλάδας περίπου παραλλήλους, κατερχομένας ἐξ ἀνατολῶν, δηλαδὴ ἐκ τοῦ κεντρικοῦ τῆς Μικρᾶς 'Ασίας ἁλατούχου ἐρήμου ὀροπεδίου, πρὸς δυσμάς, πρὸς τὴν θάλασσαν.

Αἱ κοιλάδες αὗται συνδέονται ἐγκαρσίως μεταξύ των· καὶ κυρίως συνδέονται εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῶν διὰ τοῦ μνησθέντος κεντρικοῦ ὀροπεδίου καὶ εἰς τὸ τέλος αὐτῶν διὰ τῆς θαλάσσης.

Διὰ τοῦτο, βλέπομεν καὶ ἐθνολογικῶς, π.χ. τοὺς Ἕλληνας ἐκτεινομένους καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς παραλίας ζώνης ἐπὶ ἀρκετοῦ βάθους, ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, καὶ ἀποτελοῦντας, κατὰ διαφόρους ἱστορικὰς περιόδους, ἓν πολιτικὸν σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖον, διὰ νὰ ζήσῃ, ἐχρειάσθη βαθμηδὸν νὰ ἐπεκταθῇ πολιτικῶς κατ' ἀρχὰς μέχρι τοῦ κεντρικοῦ ὀροπεδίου.

Τοῦ δυτικοῦ τούτου τμήματος ἀναπόσπαστον μέρος, ὑφ' ὅλας τὰς ἀπόψεις, καὶ γεωλογικῶς ἀκόμη, δέον νὰ θεωρηθῶσιν τὸ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἄκρον τῆς Θρακικῆς χερσονήσου καὶ ἡ χερσόνησος τῆς Καλλιπόλεως.

'Εὰν πολιτικαὶ περιστάσεις ἐπιβάλλωσι καὶ τοῦ τμήματος τούτου τὴν διανομήν, τότε τὰ ὅρια θὰ ὦσιν αὐθαίρετα καὶ πραγματικῶς θὰ παρουσιάζουν ἀνωμαλίας, ὑπὸ οἰκονομικὴν καὶ γεωγραφικὴν ἔποψιν. 'Αλλὰ ὁπωσδήποτε δύνανται νὰ ἀκολουθήσωσιν ἐδαφικάς τινάς γραμμὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον χαρακτηριστικάς, αἵτινες βεβαίως δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς φυσικὰ ἢ οἰκονομικὰ ὅρια, ἀλλὰ μόνον ὡς πολιτικὰ τοιαῦτα.

Μόνον πρὸς τὸ νότιον μέρος παρουσιάζεται κάποια σχετικὴ διαχώρισις· διὰ τοῦ ὀρεινοῦ συμπλέγματος τοῦ περιβάλλοντος τὰς ὀρεινὰς λίμνας Σιγλᾶ (Τρωγῖτις), Κιριλῆ (Κάραλις), Χοϊρὰν - 'Εγκερδὶρ (Λίμναι), Κεστὲλ Μπουλντοὺρ ('Ασκανία) καὶ τοῦ ὀρεινοῦ συμπλέγματος τοῦ περιβάλλοντος ἀπὸ δυσμῶν, βορρᾶ καὶ ἀνατολῶν τὴν πεδιάδα καὶ τὸν κόλπον τῆς 'Ατταλείας. Ἡ χώρα αὕτη τῶν λιμνῶν συνδέεται φυσικογεωγραφικῶς δι' εὐρειῶν εὐφόρων κοιλάδων πρὸς τὴν λεκάνην τοῦ Μαιάνδρου καὶ διὰ ταύτης πρὸς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς 'Ασίας, ἐνῶ, τοὐναντίον, τὰ ὄρη τὰ χωρίζοντα τὴν περιοχὴν ταύτην τῶν λιμνῶν ἀπὸ τῆς πεδιάδος τῆς 'Ατταλείας διασχίζονται διὰ στενῶν ἀποκρήμνων χαραδρῶν διὰ τῶν ὁποίων σπάνιαι, δυσχερεῖς ὁδοὶ θέτουσιν εἰς ἐπικοινωνίαν τὴν περιοχὴν ταύτην τῶν λιμνῶν μετὰ τῆς πεδιάδος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ περιοχὴ αὕτη τῶν λιμνῶν ἐξαρτᾶται οἰκονομικῶς ἐκ τοῦ κατέχοντος τὴν κοιλάδα Μαιάνδρου, καὶ διὰ τῆς κοιλάδος ταύτης διέρχεται σήμερον ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἡ ἑνοῦσα τὴν περιοχὴν ταύτην μετὰ τῆς θαλάσσης· ἐνῶ, τουναντίον, σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἑνοῦσα τὴν περιοχὴν τῶν λιμνῶν μετὰ τῆς 'Ατταλείας δὲν κατέστη μέχρι τοῦδε δυνατὸν νὰ κατασκευα-

σθῇ ἕνεκα τῶν μεγάλων ἐδαφικῶν δυσχερειῶν καὶ τῆς μεγάλης διαφορᾶς ὕψους τοῦ ὀροπεδίου τῶν λιμνῶν ἀπὸ τῆς πεδιάδος τῆς 'Ατταλείας ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὁριζόντιαν μεταξὺ αὐτῶν ἀπόστασιν.

'Εξάρτημα τῆς περιοχῆς ταύτης τῶν λιμνῶν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ κοιλάδες τοῦ 'Ιστανὸζ (Κολοβάτου), τοῦ 'Ελμαλῆ, τῆς ἄλλοτε λίμνης Καραλίτιδος, καὶ τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν ἐκβαλούσης κοιλάδος τοῦ Ξάνθου Σέρπις. Τὸ ὀρεινὸν σύμπλεγμα, τὸ χωρίζον τὰς κοιλάδας ταύτας ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς 'Ατταλείας, μὲ κόμβον τὸ 'Ακ-Δὰγ (3200 μ.) εἶναι πολὺ ὑψηλότερον καὶ δυσχερέστερον τῶν δυτικῶς αὐτοῦ ὀρέων καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐδαφικὸν ὅριον. Οὕτω, τὸ ὅριον τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος νοτίου τμήματος δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀρχίζον ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Φινέκα καὶ διὰ τοῦ ὄρους Ἄκ-Δὰγ (3200 μ.), Κεστὲλ-Δὰγ (2.400 μ.), Καρλῆ-Δάγ, 'Αναμὰς-Δὰγ καταλήγουν εἰς τὸ Σουλτὰν-Δάγ, τὸ ὁποῖον χωρίζει χαρακτηριστικῶς τὴν περιοχὴν τῶν λιμνῶν ἀπὸ τῆς πεδιάδος τοῦ 'Ικονίου.

Τὸ πόσον ὅμως καὶ τὸ ὅριον τοῦτο δὲν εἶναι πραγματικῶς ὅριον οἰκονομικοῦ διαχωρισμοῦ καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι, τὸ 'Ικόνιον μένει πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ὁρίου, καὶ συνεπῶς ἔξω τοῦ δυτικοῦ τμήματος, ἐνῷ πράγματι ἡ οἰκονομικὴ αὐτοῦ ὕπαρξις συνδέεται στενότατα μετὰ τῆς περιοχῆς τῶν λιμνῶν, καὶ διὰ ταύτης μὲ τὴν κοιλάδα τοῦ Μαιάνδρου καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἕρμου μὲ τὸ πρὸς αὐτὸ πέλαγος, ἐνῷ οὐδεμία τὸ συνδέει συγκοινωνία μὲ τὸν κόλπον τῆς 'Ατταλείας. Προσέτι δὲ καὶ ἡ γραμμὴ αὕτη ἀφίνει ἔξω τοῦ δυτικοῦ τμήματος κοιλάδας τινας λιμνώδεις, μικροτέρας οἰκονομικῆς σημασίας, μολονότι συνδέονται μετ' αὐτοῦ· καὶ τοῦτο ὅμως τὸ ὅριον παρουσιάζει ἀνεκτήν πως στρογγυλότητα.

'Απὸ τὸ Σουλτὰν-Δὰγ καὶ βορειότερον, ὁ διαχωρισμὸς τοῦ δυτικοῦ ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος καθίσταται δυσχερέστερος· ὅριον παρουσιάζον κάπως χαρακτηριστικὴν ἐδαφικὴν γραμμὴν εἶναι τὸ ἀπὸ Σουλτὰν-Δὰγ (2000 μ.) Κεσὶρ-Δάγ, Τουρμὲν - Δὰγ (2000 μ.), Γκεσὶλ - Δὰγ (1420 μ.), Δουμανίτσα-Δὰγ (1910 μ.), Ὄλυμπος-Μυσικὸς (2500 μ.), Γκιολμασὺ-Ντερβέν, Γεμὶτς-Δὰγ (1268 μ.), μέχρι τοῦ Τουσλᾶ-Βουροῦν ἐπὶ τῆς Προποντίδος δυτικῶς τοῦ Γκεμλίκ.

Τὸ ὅριον τοῦτο ἀφίνει δυτικῶς τὰς μεγάλας κοιλάδας τοῦ Μαιάνδρου τοῦ Ἕρμου καὶ τοῦ Μεγέστου καὶ τοῦ 'Οδρύσου, ἁπάσας συνδεομένας μεταξύ των στενώτατα, καὶ φυσικογεωγραφικῶς καὶ γεωλογικῶς καὶ οἰκονομικῶς, συνεπῶς δὲ ἀποτελούσας ἓν ἀδιάσπαστον σύνολον καὶ πολιτικῶς. 'Ανατολικῶς δὲ ἀφίνει τὴν μεγάλην κοιλάδα τοῦ Σαγγαρίου.

Τὸ ὅριον τοῦτο βεβαίως δὲν εἶναι τέλειον καὶ εἴς τινα μέρη διασπᾶται, ὡς π.χ., μεταξὺ 'Αφιὸν-Καραχισὰρ καὶ Σιβριτὶ-'Ισάρ, διὰ διαφόρων δευτερευουσῶν κοιλάδων μεταξὺ Κοτυαίου καὶ 'Εσκὶ-Σεχὴρ διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Τέμβρη-Πουρσάκ, ἥτις εἶναι τῇ ἀληθείᾳ στενὴ καὶ δύσβατος, διὰ τῆς ὁποίας

ὅμως διέρχονται καὶ καλὴ ἁμαξιτὴ ὁδὸς καὶ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία. Ἐπίσης, μεταξὺ Προύσης καὶ Γενῆ-Σεχήρ, διὰ τοῦ Στενοῦ τοῦ Γκιὸλ-Μπασύ. Οὕτω, ὁ σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ ἀνατολικῶς τοῦ ὁρίου τούτου τμήματος καὶ καὶ τοῦ δυτικῶς εἶναι ἀρκετὰ πυκνὸς — ἀλλὰ ταῦτα εἶναι τὰ μοιονεκτήματα τῆς ὑποδιαιρέσεως τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, περὶ ἧς προείπομεν. Ὁπωσδήποτε, εἶναι τὸ σχετικῶς καλλίτερον ὅριον.

Ἐὰν καὶ τὸ ὅριον τοῦτο δὲν εἶναι πολιτικῶς δεκτόν, ἕνεκα πολιτικῆς ἀνάγκης ὅπως ἡ περιοχὴ τῆς Προύσης εὑρίσκεται εἰς χεῖρας τοῦ κατέχοντος τὴν Κωνσταντινούπολιν, τότε ἡ γραμμὴ τοῦ ὁρίου θὰ ἠδύνατο νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν γραμμὴν ἀπὸ Δουμανίτσα πρὸς δυσμάς, ἀφίνουσα βορείως τὴν περιοχὴν τῶν λιμνῶν τῆς Ἀπολλονιάτιδος καὶ Ἀφνίτιδος καὶ πρὸς νότον τὴν πεδιάδα τοῦ Μπαλῆ Κεσὲρ καὶ τοῦ Καρὰ-μπέη καὶ καταλήγουσα εἰς τὴν Προποντίδα, μεταξὺ Ἀρχαίας Κυζίκου καὶ ἐκβολῶν τοῦ Γρανικοῦ.

Ἡ γραμμὴ αὕτη, ἐννοεῖται, εἶναι αὐθαίρετος καὶ δὲν ἀκολουθεῖ παρὰ ἐντελῶς δευτερευούσας ἐδαφικὰς γραμμάς, ἀλλ' ὁπωσδήποτε διαιρεῖ τὴν χώραν ταύτην, ἥτις οἰκονομικῶς εἶναι λίαν συνδεδεμένη κατὰ τὸν μόνον δυνατὸν τρόπον· ἀλλ' ὅτι οὕτω, θὰ προκύψωσι μύριαι ὅσαι ἀνωμαλίαι, ὑπὸ πλείστας ἀπόψεις, εἶναι πρόδηλον.

Ἡ γραμμὴ αὕτη ἀφίνει τὴν ἀνατολικῶς τοῦ Ἑλλησπόντου χερσόνησον εἰς τὸν κατέχοντα τὸ δυτικὸν τμῆμα. Ἀλλὰ τοῦτο κατ' ἀνάγκην, διότι ἡ χερσόνησος αὕτη δὲν δύναται νὰ ὑποδιαιρεθῇ οὔτε ὑπὸ γεωγραφικὴν οὔτε ὑπὸ οἰκονομικὴν ἔποψιν· ὑπὸ ἀμφοτέρας δὲ τὰς ἐπόψεις δὲν δύναται νὰ ἀποσπασθῇ τοῦ Ἀδραμυτείου κόλπου, ὅστις εἶναι ἡ φυσικὴ ἔξοδος τοῦ κέντρου τῆς χερσονήσου ταύτης. Ὡς γνωστὸν δέ, καὶ ὑπὸ ἐθνολογικὴν ἔποψιν, ὑποδιαίρεσις τῆς χερσονήσου ταύτης θὰ ἦτο ἐλαττωματική.

Εἴμεθα μάλιστα τῆς γνώμης ὅτι, εἰς τὸ δυτικὸν τοῦτο τμῆμα, δέον νὰ προστεθῇ καὶ ἡ χερσόνησος τῆς Καλλιπόλεως, ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις ἀποτελοῦσα ἓν σύνολον μετὰ τῆς ἀνατολικῆς ταύτης τοῦ Ἑλλησπόντου ἀσιατικῆς χερσονήσου.

Πολιτικὴ ἀνάγκη ἐπιβάλλει τὴν κατοχὴν τῶν δύο ὀχθῶν τοῦ Ἑλλησπόντου ὑπὸ τοῦ κατέχοντος τὸν Βόσπορον καὶ τὴν Προποντίδα — τότε τὸ ὅριον τοῦ δυτικοῦ τμήματος ἀπὸ Δουμενὶτς-Δὰγ μεταξὺ Κιρμαστῆ καὶ Μπαλῆ-Κεσὲρ θὰ διευθυνθῇ διὰ τοῦ ὄρους Γάργαρος πρὸς τὴν ἀπέναντι τῆς Τενέδου ἀκτήν. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἐντελῶς αὐθαίρετον ὅριον, μηδὲν παρουσιάζον ἐδαφικὸν πλεονέκτημα.

Τὸ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ ὅριον τοῦ δυτικοῦ τμήματος τὰ ὅρια τοῦ νομοῦ τοῦ Ἀϊδινίου θὰ ἦτο σφάλμα, διότι τὰ ὅρια ταῦτα εἶναι ἐντελῶς αὐθαίρετα. Καὶ σήμερον μέν, ὁπότε ὁ νομὸς οὗτος ἀποτελεῖ ἓν σύνολον πολιτικὸν μετὰ τῆς ἀνατολικῶς αὐτοῦ χώρας, ἡ αὐθαιρεσία αὕτη τῶν ὁρίων του οὐδὲν μειονέκτημα παρουσιάζει. Ἐὰν ὅμως ἐπρόκειτο ὁ νομὸς οὗτος ν' ἀποχωρισθῇ πολιτικῶς

τῆς ἀνατολικῆς αὐτοῦ χώρας, τότε ἡ αὐθαιρεσία αὕτη τῶν ὁρίων θὰ ἐπέφερε μεγίστην οἰκονομικὴν ἀναστάτωσιν εἰς τὰς διαχωριζομένας ἀπ' ἀλλήλων χώρας. Ἡ περιοχὴ τοῦ 'Αφιὸν-Καραχισὰρ, μετὰ τῆς περιοχῆς τῆς Κιουτάχιας καὶ τῆς πειοχῆς τοῦ Οὐσὰκ καὶ τῆς πεδιάδος τοῦ Μπάνας, ἀποτελοῦν ἓν σύνολον συνδεόμενον στενῶς μετὰ τῆς εὐρείας κοιλάδος τοῦ Ἕρμου, καὶ ἀφ' ἑτέρου μετὰ τῆς περιοχῆς τῶν λιμνῶν. 'Αφ' ἑτέρου, ἡ πεδιὰς τοῦ Μπαλῆ-Κεσὲρ εὑρίσκεται ἐν στενῷ συνδέσμῳ μετὰ τῆς πεδιάδος τῆς Περγάμου ἡ δὲ παραλία πεδιὰς ττῦ 'Αδραμυτείου εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον νὰ ὑποδιαιρεθῇ, 'Εὰν ἤθελεν ἐπιβληθῇ ἡ ἀποκοπὴ τῆς περιοχῆς τοῦ Μπαλῆ-Κεσὲρ καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Κιουτάχιας, τότε τὸ ὅριον ἀπὸ τοῦ Σουλτὰν-Δὰγ καὶ τοῦ Κεσὲρ-Δὰγ θὰ διηυθύνετο πρὸς τὸ ὄρος Δίδυμον — ἀποκόπτουσα αὐθαιρέτως τὴν μεταξὺ 'Αφιὸν - Καραχισὰρ καὶ Κοτυαίου χώραν· ἀπὸ δὲ τοῦ ὄρους Διδύμου διὰ τοῦ ὄρους Ἄκ - Δὰγ (2700 μ. ὕψος) καὶ τοῦ ὄρους 'Ολοὺς - Δάγ, ἀφίνουσα πρὸς νότον τὴν περιοχὴν τοῦ Σιμαοῦ, θὰ διήρχετο διὰ τῶν Οὐζουντζῆ - Γιαϊλὰ καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸ ὄρος Γάργαρος, ὅπως καταλήξῃ εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Τενέδου ἀκτήν.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 45

('Εκ τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ Ἡμερολογίου Ι. Μεταξᾶ, Σελὶς 391)

'Αθῆναι, 15 'Ιανουαρίου 1915, ἑσπέρας.

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΣ ΚΑΙ ΚΑΒΑΛΛΑΣ

Συνομιλία μου μετὰ τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ,
διαρκέσασα ἀπὸ τῆς 5ης μέχρι τῆς 7.30 μ. μ.

'Εν ἀντιθέσει πρὸς τὴν προηγουμένην συνομιλίαν, μοὶ ἀνεκοίνωσεν, ἐπιδείξας μοι τὰς ἀνακοινώσεις τοῦ ἐδῶ Ἄγγλου πρέσβεως, ὅτι πρόκειται περὶ ἐκστρατείας εἰς Σερβίαν, πρὸς συνδρομὴν αὐτῆς κατὰ τῶν Αὐστρογερμανῶν ἀντὶ τῆς ὁποίας θὰ ἐλαμβάνομεν εἰς ἀντάλλαγμα ὁλόκληρον τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Μ. 'Ασίας. Εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν ὅμως τοῦ κ. Ἔλλιοτ παρετήρησα ὅτι ἀνεφέροντο Concessions sur la Côtè de l' Asie Mineure καὶ ὅτι αὕτη ἦτο Officieuse.

Προσέτι, ὅτι οἱ Ἄγγλοι θὰ ἠδύναντο νὰ μᾶς συνδράμωσι δι' ἑνὸς Σώματος Στρατοῦ ἀποβιβαζομένου εἰς Μακεδονίαν καὶ καλύπτοντος ἡμᾶς ἀπέναντι τῆς Βουλγαρίας. Ἡ δύναμις τοῦ Σώματος τούτου δὲν θὰ εἶχε καμμίαν σημασίαν· διότι τὸ κύριον ἐμπόδιον κατὰ εἰσβολῆς τῶν Βουλγάρων θὰ ἦτο τὸ ἀγγλικὸν γόητρον.

Μοὶ προσέθηκεν, ὅτι, ἐν ἀνάγκῃ, ὅπως ἐξασφαλίσῃ τοὺς Βουλγάρους, δὲν θὰ ἐδίσταζε νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν Καβάλλαν καὶ τὴν Δράμαν.

Εἰς ταῦτα πάντα ἀντέλεξα διὰ μακρῶν. Αἱ ἀντιρρήσεις μου καὶ ἐν γένει αἱ σκέψεις μου φαίνονται εἰς τὸ ὑπόμνημα τὸ φέρον ἡμερομηνίαν 18 (20) Ἰανουαρίου. Τοῦτο περιλαμβάνει κυρίως τὸ στρατιωτικὸν μέρος τοῦ ζητήματος, Κατὰ τὴν ὁμιλίαν τῆς ἑσπέρας τῆς 15ης ἐπεξετάθην καὶ ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ μέρους τοῦ ζητήματος. Καὶ πρῶτον, ἀνέπτυξα εἰς τὸν κ. Πρωθυπουργὸν τὴν γνώμην μου, ὅτι οὐδὲν δικαίωμα ἔχει, οὔτε οὐδεὶς ἄλλος, πρὸς παραχωρήσεις ἑλληνικῆς χώρας καὶ ὅτι, τοιαῦται παραχωρήσεις, πραγματοποιούμεναι, καταστρέφουσι τελείως τὴν ἐθνικὴν ἀλληλεγγύην καὶ ὑποσκάπτουσι τὰ θεμέλια τοῦ Κράτους ἡμῶν.

Ἔπειτα ἀνέπτυξα τὴν γνώμην μου, ὅτι ἡ Μ. Ἀσία ἔχει μεγάλην πλειονότητα τουρκικοῦ πληθυσμοῦ ἀπέναντι πολὺ μειονεκτοῦντος ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Οὕτω ἀλλοιοῦται ἐθνολογικῶς ἐπαισθητῶς ἡ ὑπόστασις τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου καὶ ὅτι τοιαύτη ἐγκατάστασις θὰ ἦτο ἐπιθυμητὴ μόνον μετὰ μακρὰν προπαρασκευαστικὴν ἐργασίαν πρὸς προσέλκυσιν τῶν πληθυσμῶν τούτων. Προσέτι, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος δὲν εἶναι σήμερον προητοιμασμένον διὰ τὴν διοίκησιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τοιαύτης ἐκτεταμένης χώρας, ὡς ἀποικίας. Προσέτι, ὅτι ἡ ἀσφάλεια αὐτῆς καὶ ἡ ἐξασφάλισις ἀπὸ ἐσωτερικῶν ἀντιδράσεων θ' ἀπορροφήσῃ ὁλόκληρον σχεδὸν τὸν Ἑλληνικὸν Στρατὸν ἐπὶ μακρὰ ἔτη. Ἡ στρατολογία καὶ ὁ σχηματισμὸς Στρατοῦ ἐπαρκοῦς ἐξ ἐντοπίων θ' ἀπαιτήσῃ πολὺν χρόνον. Ὁμοίως, θὰ ἀπορροφηθῶσιν ἐπὶ καιρόν τινα καὶ οἱ λοιποὶ πόροι καὶ τὰ μέσα τοῦ Κράτους. Ἐκ τούτου θὰ ἐπέλθῃ ἐπὶ μακρὸν διάστημα ἐξασθένησις τῆς ἐν Εὐρώπῃ θέσεως ἡμῶν ἥτις δύναται νὰ ἀποβῇ ὀλεθρία, ἐὰν κτυπηθῶμεν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Μόνον ἀφοῦ ἐξασφαλίσωμεν τὴν ἐν Εὐρώπῃ θέσιν ἡμῶν, δι' ἐξουδετερώσεως Βουλγάρων καὶ Σέρβων, δυνάμεθα νὰ ἀποβλέψωμεν εἰς ἐπέκτασιν ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἄνευ κινδύνου ὑπάρξεως τοῦ Κράτους μας. Καὶ τῷ ἀνέπτυξα σχετικῶς τὴν ἀνάλογον πολιτικὴν τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας.

Ἔπειτα, τῷ ἀνέπτυξα ὅτι εἶναι λίαν ἀπίθανος τοιαύτη ὑπερίσχυσις τῆς Συνεννοήσεως ὥστε νὰ συνεπιφέρῃ καὶ διάλυσιν τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους, ἥτις θὰ ἀπῄτει ἀσφαλῶς νέαν ἐκστρατείαν τῶν Συμμάχων τῆς Συνεννοήσεως καὶ ἡμῶν, μετὰ τὴν ἐν Σερβίᾳ ἐκστρατείαν. Οὕτω θὰ τρέξωμεν τὸν κίνδυνον νὰ ἀγωνισθῶμεν ἐν Σερβίᾳ, νὰ παραχωρήσωμεν τὴν Δράμαν καὶ τὴν Καβάλλαν καὶ νὰ μὴ λάβωμεν τίποτε.

Ἐπηκολούθησε συζήτησις ἐπὶ τῶν ἐνδεχομένων τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πολέμου, καθ' ἣν ἐπέμεινα ἐπὶ τοῦ λίαν ἀμφιβόλου τῆς διακοινουμένης νέας ἐκστρατείας κατὰ τῆς Σερβίας, καὶ ἐπὶ τοῦ ὅτι ἡ Γερμανία ἔχει συμφέρον εἰς τὴν διατήρησιν ἡμῶν.

Ἑσπέρας 19ης Ἰανουαρίου 1915.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 46

('Εκ τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ 'Ημερολογίου Ι. Μεταξᾶ, Σελὶς 406)

Ο Ι. ΜΕΤΑΞΑΣ, ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΡΑΙΤΕΙΤΑΙ

'Αθῆναι, 17 Φεβρουαρίου 1915,

Κύριε Πρόεδρε,

Εὐσεβάστως σᾶς ὑποβάλλω τὴν παράκλησιν ὅπως μελετήσητε τὸ ὑπόμνημά μου, θεωροῦντες τοῦτο, ὄχι ὡς διαμαρτυρίαν ἢ ὑπεκφυγὴν εὐθύνης, ἀλλ' ὡς ἀπόρροιαν πεποιθήσεων καὶ ἀγάπης πρὸς τὴν 'Ελλάδα.

Ἦλθον εἰς ριζικὴν διαφωνίαν πρὸς ὑμᾶς, ἐπὶ ζητήματος οὐχὶ πολιτικοῦ, ἀλλὰ στρατιωτικοῦ, καὶ κυρίως ζητήματος στενῶς συνδεδεμένου μὲ τὰ καθήκοντά μου. Κατ' οὐσίαν, πρόκειται περὶ τοῦ πολεμικοῦ σχεδίου τῆς 'Ελλάδος καὶ τῆς διαθέσεως τῶν στρατιωτικῶν αὐτῆς δυνάμεων, εἰσερχομένης εἰς πόλεμον. Συνεπῶς φρονῶ ὅτι, ὑπὸ τοιούτους ὅρους, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἶμαι ἀρχηγὸς τοῦ 'Επιτελείου.

'Υπέβαλον εἰς 'Υμᾶς τὴν παράκλησιν ὅπως μὲ ἀπαλλάξητε τῶν καθηκόντων τούτων, μοὶ ἀνεθέσατε δὲ νὰ ἀναφέρω τοῦτο εἰς τὴν Α.Μ. τὸν Βασιλέα ὅστις νὰ ἀποφασίσῃ. Τὸ ἀνέφερα. 'Αλλ' ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεὺς πρόκειται νὰ ἀναθέσῃ εἰς ὑμᾶς νὰ λύσητε τὸ ζήτημα τὸ ἀφορῶν τὸ πρόσωπόν μου.

'Επιθυμῶν νὰ ἀπαλλάξω ἀμφοτέρους ἀπὸ τῆς δυσχερείας ταύτης, ὑποβάλλω ὑμῖν ἐσωκλείστως αἴτησιν περὶ ἀποστρατείας μου.

'Η ἀποστρατεία εἶναι δικαίωμα χορηγούμενον ἐκ τοῦ νόμου, καὶ συνεπῶς ἡ αἴτησίς μου αὕτη οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον θίγει τὴν πειθαρχίαν.

Θυσιάζων τὸ στάδιόν μου, ἀκολουθῶ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς συνειδήσεώς μου, ἥτις δι' ἐμὲ εἶναι ὑπέρτατος νόμος.

Ἄλλωστε, δὲν πρόκειται νὰ παύσω ὑπηρετῶν τὴν Πατρίδα μου. 'Εν καιρῷ πολέμου, ἀνακαλούμενος ἐκ τῆς ἀποστρατείας, θὰ ὑπηρετήσω καὶ πάλιν τὴν 'Ελλάδα μετὰ τῆς αὐτῆς ἀφοσιώσεως ὡς μέχρι τοῦδε.

'Υποβάλλω εἰς ὑμᾶς ἀπ' εὐθείας τὴν αἴτησίν μου ταύτην ὅπως ἀποφύγω τὴν διὰ τῆς ὑπηρεσίας ὁδόν, ἥτις δὲν θὰ ἐτήρει τὴν δέουσαν ἐχεμύθειαν. 'Υμεῖς, ὅταν κρίνητε τοῦτο ἐπίκαιρον, θέλετε παραδώσει τὴν αἴτησίν μου εἰς τὸ γραφεῖον σας πρὸς πρωτοκόλλησιν.

Βεβαιωθῆτε ὅτι, ὑπὲρ πάντα ἄλλον, ἐγὼ πρῶτος αἰσθάνομαι τὴν βαθυτέραν λύπην διὰ τὴν ἀνάγκην εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκομαι ὅπως προβῶ εἰς τὸ διάβημα τοῦτο.

Μετὰ σεβασμοῦ

Ι. ΜΕΤΑΞΑΣ

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 47

('Εκ τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ 'Ημερολογίου Ι. Μεταξᾶ, Σελὶς 407)

ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΤΗΣ 17ης ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1915

IX. 'Η συμμαχία τῆς 'Ελλάδος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῶν Δαρδανελλίων

Κύριε Πρόεδρε,

'Η στρατιωτικὴ ἐπιχείρησις, τὴν ὁποίαν μοὶ ἐκάματε τὴν τιμὴν νὰ μοὶ ἀνακοινώσητε σήμερον ὡς ὑμετέραν ἀπόφασιν, συνοψίζεται ὡς ἑξῆς :

Νὰ ἀποστείλωμεν ἕν Σῶμα Στρατοῦ, ὅπως, ἐν συμπράξει μετὰ Γαλλοαγγλικῶν στρατευμάτων, καταλάβῃ τὰ Δαρδανέλλια καὶ ἐνδεχομένως ἐπιχειρήσῃ ἐκεῖθεν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Νὰ τηρήσωμεν τᾶ τέσσερα ἕτερα Σώματα Στρατοῦ διαθέσιμα δι' ἐνδεχόμενον πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας, ἐὰν αὕτη ἐπέμβῃ καθ' ἡμῶν. 'Εν περιπτώσει τοιούτου πολέμου, νὰ χρησιμοποιήσωμεν καὶ τὸ Σῶμα τοῦτο κατὰ τῆς Βουλγαρίας, εἴτε ἐκ Θράκης δι' 'Ανδριανουπόλεως ἢ διὰ Γκιουμουλτζίνας, ἐὰν ἡ ἐκβίασις τῶν Δαρδανελλίων ἤθελεν ἐπιτύχει, εἴτε ἐὰν αὕτη ἀπετύγχανε, διὰ μεταφορᾶς του εἰς Μακεδονίαν, ὅπου τότε θὰ μετεφέρετο καὶ τὸ ὅλον μέρος τοῦ συμμετέχοντος εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἀγγλογαλλικοῦ στρατοῦ.

Τὰ στοιχεῖα ἅτινα ἐπιδρῶσιν εἰς τὴν ἰδικήν μου γνώμην εἶναι δύο : Ἓν πολιτικόν : ἡ στάσις τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ρουμανίας. Καὶ ἓν στρατιωτικόν : ἡ δύναμις τοῦ μέλλοντος νὰ μετάσχῃ εἰς τὴν ἐπιχείρησιν 'Αγγλο - Γαλλικοῦ Στρατοῦ.

'Ως πρὸς τὸ πρῶτον οὐδεμίαν ἔχομεν, ὄχι ἐγγύησιν ἀλλ' οὔτε κἂν ἔνδειξιν ὅτι ἡ Βουλγαρία δὲν θὰ στραφῇ δι' ὅλων της τῶν δυνάμεων καθ' ἡμῶν. Τουναντίον, καὶ αἱ ἐθνικαὶ αὐτῆς βλέψεις καὶ τὸ στρατιωτικὸν αὐτῆς συμφέρον τὴν παρορμῶσιν εἰς τοῦτο, πλὴν τούτου, θὰ ὠθηθῇ παρὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γερμανίας, μεθ' ὧν πολιτικῶς εὑρίσκεται εἰς μεγάλην συνάφειαν, σχεδὸν εἰς σύμπραξιν, ὅπως ἐπιτεθῇ καθ' ἡμῶν. 'Αλλὰ καὶ ἕτερόν τι θὰ συντείνῃ : τὸ ὅτι δηλαδὴ ἡ ἐπιχείρησις αὕτη Ἄγγλων, Γάλλων καὶ 'Ελλήνων πρὸς κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν εἶναι βεβαίως εὐάρεστος εἰς τὴν Ρωσικὴν ψυχήν. Καὶ ἡ Βουλγαρία, συντείνουσα εἰς τὴν ματαίωσιν αὐτῆς, θ' ἀντεπεκρίνετο εἰς ἐνδόμυχον ρωσικὴν ἐπιθυμίαν, συνεπῶς καὶ τὸ ρωσόφιλον αἴσθημα μεγάλης μερίδος τοῦ Βουλγαρικοῦ Λαοῦ θὰ εὑρίσκετο, διὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην. ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν ἐπίσημον πολιτικὴν τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως. Οὕτω δὲ ἡ Βουλγαρία, μὴ ἐπιτιθεμένη κατὰ τῆς Σερβίας, ἀλλὰ κατὰ τῆς 'Ελλάδος, πρὸς κατάληψιν τῆς 'Ανατολικῆς Μακεδονίας, καὶ στρατιωτικῶς δὲν θὰ ἐζημίου τὰ Ρωσικὰ συμφέροντα.

Ἄλλως θὰ εἶχε τὸ πρᾶγμα ἐὰν ἡ Ρωσία ἀνελάμβανε νὰ συγκρατήσῃ

ἐν καιρῷ τὴν Βουλγαρίαν δι' ἀποβάσεως ἰσχυροῦ στρατοῦ της εἰς Βάρναν ἢ Πύργον. 'Αλλὰ περί τούτου οὔτε σκέψις γίνεται.

Περὶ δὲ τῆς Ρουμανίας οὐδεμίαν ἔχομεν ἔνδειξιν ὅτι θὰ ἐπέμβη κατὰ τῆς Βουλγαρίας ὑπὲρ ἡμῶν. Ὡς πολλάκις μοὶ ἐπανελάβατε, ἡ στάσις αὐτῆς εἶναι λίαν ἀμφίβολος καὶ οὐδόλως δυνάμεθα νὰ στηριζώμεθα ἐπ' αὐτῆς.

Συνεπῶς ἡ Βουλγαρία θὰ δύναται νὰ διαθέσῃ καθ' ἡμῶν τὸ ὅλον τοῦ στρατοῦ αὐτῆς.

Ὑπὸ τοιούτους ὅρους, εἶναι φανερὰ ἡ μεγάλη δι' ἡμᾶς σημασία τοῦ ποσοῦ τῶν ἀγγλογαλλικῶν δυνάμεων, αἵτινες θὰ συμμετάσχωσιν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν.

'Αλλὰ καὶ δι' ἕτερον σπουδαιότατον λόγον ἔχει μεγάλην σημασίαν τὸ ποσὸν τοῦτο : δηλαδὴ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῆς ταύτης τῆς κατὰ τῶν Δαρδανελλίων ἐπιχειρήσεως. Διότι ἡ ἐπιχείρησις αὕτη, ἀποτυγχάνουσα, καὶ ὡ_ εἶναι ἑπόμενον, κατόπιν ἀγώνων καὶ φθορῶν καὶ ἀπωλειῶν, καθιστᾷ ἐκ τοὺς του λίαν προβληματικὸν τὸ ἀξιόμαχον τοῦ οὕτως ἀποτυχόντος ἡμετέρου Σώματος Στρατοῦ, οὐχὶ μόνον ἀπὸ ἔποψιν ἠθικοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑλικῶς, καθὼς καὶ τοῦ συμμετέχοντος 'Αγγλογαλλικοῦ Στρατοῦ. Συνεπῶς, ἡ χρησιμοποίηποίησις αὐτῶν ἐν Μακεδονίᾳ μικρὰν ὠφέλειαν θὰ παράσχῃ, καὶ ἂν ἀκόμη γίνῃ ἔγκαιρος ἡ μεταφορὰ αὐτῶν, ὅπερ, ὡς θὰ ἐκθέσω, εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον. 'Εὰν δὲ ὁ ἀγὼν πρὸς κατάληψιν τῶν Δαρδανελλίων λάβῃ χρονίζοντα χαρακτῆρα, θὰ εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατος ἡ ἀπόσπασις ἐκεῖθεν δυνάμεων, καὶ δὴ ὁλοκλήρου Σώματος Στρατοῦ.

Ὥστε, ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐπιχειρήσεως καθίσταται ζωτικώτατον διὰ τὴν ὕπαρξιν τῆς Ἑλλάδος ζήτημα. Καὶ ἀφοῦ αἱ παρ' ἡμῶν διὰ τὴν ἐπιχείρησιν διατιθέμεναι δυνάμεις δὲν δύνανται νὰ ὑπερβῶσι τὸ ἓν Σῶμα Στρατοῦ, εἶναι σπουδαιότατον νὰ γνωρίζωμεν πρὸ πάσης ἀποφάσεως τί δυνάμεις θὰ διαθέσωσιν ἡ 'Αγγλία καὶ ἡ Γαλλία, καὶ ν' ἀποφασίσωμεν τὴν συμμετοχὴν μόνον ἐὰν αἱ δυνάμεις αὗται εἶναι ἐπαρκεῖς.

'Αλλὰ τοιαύτην προσυνεννόησιν μοὶ ἐδηλώσατε ὅτι θεωρεῖτε διὰ πολιτικοὺς λόγους ἀσύμφορον, καὶ ὅτι συνεπῶς δέον νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὰς δυνάμεις, τὰς ὁποίας κατὰ τὴν κρίσιν αὐτῶν, ἤθελον διαθέσει ἡ 'Αγγλία καὶ ἡ Γαλλία, καὶ ὅτι αἱ δυνάμεις αὗται, πρὸς τὸ παρὸν, εἶναι τρεῖς μεραρχίαι εὐρωπαϊκῆς βεβαίως συνθέσεως, ἤτοι περίπου 36 τάγματα πεζικοῦ, μετ' ἀναλόγων λοιπῶν ὅπλων.

Ὑπὸ τοιούτους ὅρους, θεωρῶ ὅτι ἡ ἐπιχείρησις αὕτη εἶναι ἀσύμφορος στρατιωτικῶς, καὶ δύναται νὰ ἐπιφέρῃ πρὸ παντὸς ἐν Μακεδονίᾳ, στρατιωτικὴν καταστροφήν, ἥτις νὰ θέσῃ, οὐ μόνον εἰς τὸ παρὸν ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μέλλον, τὴν Ἑλλάδα, ἐκποδὼν ἀπὸ παντὸς πολιτικοῦ ὑπολογισμοῦ, ἀκόμη καὶ τῶν φίλων της, καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα νὰ καταστρέψῃ διὰ παντὸς καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ Κράτους.

Διὰ τοῦτο λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ ἐκθέσω τὴν ἀντίθετον πρὸς ὑμᾶς γνώμην μου, καίτοι εὑρίσκομαι πρὸ ληφθείσης ἀποφάσεως, καὶ νὰ δικαιολογήσω τὴν γνώμην μου ταύτην.

Δύο εἶναι αἱ ἐπόψεις, ὑφ' ἃς θὰ ἐξετάσω τὸ ζήτημα : Πρῶτον, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Καὶ δεύτερον, ὑπὸ τὴν ἔποψιν αὐτῆς ταύτης τῆς κατὰ τῶν Δαρδανελλίων ἐπιχειρήσεως.

1. Ὡς πολλάκις, καὶ προφορικῶς καὶ ἐγγράφως, ἐξέθεσα ὑμῖν, ἡ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ εἶναι τοιαύτη, ὥστε, ἐν περιπτώσει πολέμου, ἐπιβάλλεται ἡ συγκέντρωσις ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ. Διότι, προκειμένου νὰ συνάψῃ τις ἀγῶνα μετὰ ἑτέρου κράτους, δέον νὰ συνάψῃ τοῦτον μεθ' ὅλων τῶν δυνάμεων, καὶ νὰ συγκεντρώσῃ ταύτας εἰς τὸ κύριον θέατρον τοῦ πολέμου, ἐκεῖ ὅπου θὰ συναντήσῃ τὰς κυρίας ἐχθρικὰς δυνάμεις, καὶ νὰ ἀγωνισθῇ κατ' αὐτῶν ἀποφασιστικῶς. Ἡ ἀρχὴ αὕτη, ἐπικυρωθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἱστορίας διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ὀρθὴ καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἐπρόκειτο νὰ παλαίσωμεν καθ' ὁλοκλήρου τοῦ Βουλγαρικοῦ Στρατοῦ, εἶναι ἐπιβεβλημένη ἤδη, ὅτε, ὡς προεξέθεσα, θὰ ἔχωμεν, ἐν περιπτώσει πολέμου, ὁλόκληρον τὸν Βουλγαρικὸν Στρατὸν ἐναντίον μας. Συνεπῶς, ἡ ἀπόσπασις, ἐκ τοῦ Στρατοῦ μας τούτου, τοῦ ἑνὸς πέμπτου, καὶ δὴ ἑνὸς τῶν καλλιτέρων τμημάτων του, ἐξασθενεῖ αὐτὸν ἐπικινδύνως. Ἤδη, προκειμένου νὰ παλαίσωμεν μετὰ ὁλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ ὁλοκλήρου τοῦ βουλγαρικοῦ, ἐν ἀναλογίᾳ 135 ταγμάτων ἡμετέρων κατὰ 240 ἐχθρικῶν, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ στηριχθῶμεν ἐπὶ ταχυτέρας συγκεντρώσεως, ἐπὶ διαχωρισμοῦ τῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων, ἕνεκα τῆς ὀρεινῆς φύσεως τοῦ θεάτρου τῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ ἐπὶ ταχέων ἑλιγμῶν ἐκ μέρους ἡμῶν, καὶ συνεπῶς θὰ ἐπιδιώξωμεν στρατηγικῶς τὴν ἀπόκρουσιν τῆς ἐπιθέσεως. Ἀλλά, διὰ νὰ παλαίσωμεν ἐν ἀναλογίᾳ 108 ταγμάτων κατὰ 240 ἐχθρικῶν, δὲν βλέπω διὰ τίνος τρόπου θὰ ἐπετυγχάνομεν τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα. Εἰς τὸ μειονέκτημα τοῦτο προστίθεται ὅτι τὸ Σῶμα ὅπερ θὰ λείψῃ εἶναι κατ' ἀνάγκην τὸ Ε' Σῶμα Στρατοῦ, καὶ συνεπῶς ἓν ἐξ ἐκείνων, ἅτινα θὰ μετεφέροντο εἰς Μακεδονίαν τὸ ταχύτερον. Ἐκ τούτων προκύπτει ὅτι καὶ τὸ σχέδιον τῆς συγκεντρώσεως, στηριζόμενον ἐπὶ παρουσίας ἐν Μακεδονίᾳ πέντε Σωμάτων Στρατοῦ, θὰ μεταβληθῇ — καὶ συνεπῶς καὶ τὸ σχέδιον τῆς ἐκστρατείας. Νομίζω δὲ ὅτι, ἐκ τῶν προτέρων, ἅμα τῇ ἀρχῇ τῆς ἐκστρατείας, θὰ καθίστατο ἀναγκαία ἡ ἐκκένωσις τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς Μακεδονίας. Ταῦτα πάντα θὰ διηυκόλυναν τὰς ἐχθρικὰς ἐπιχειρήσεις, πάντως δὲ θὰ κατελήγομεν εἰς μάχην μὲ δυνάμεις ὑποδιπλασίας τῶν ἐχθρικῶν. Ἐκτὸς ἐάν, πρὸς ἀποφυγὴν τοιαύτης μάχης, ἧς προφανὲς τὸ ἀποτέλεσμα, ὑπεχωροῦμεν, κατ' ἀρχὰς ὄπισθεν τοῦ Ἀξιοῦ, εἶτα δὲ ἴσως καὶ περαιτέρω.

Ὑπὸ τοιούτους ὅρους, ἔρχεται τὸ ζήτημα τῆς συνδρομῆς τοῦ εἰς Δαρδα-

νέλλια ἀποσταλλέντος σώματος στρατοῦ διὰ τὰς κατὰ τῆς Βουλγαρίας ἐπιχειρήσεις. Οἱ εὐνοϊκώτεροι δι' ἡμᾶς ὅροι, ὑφ' οὓς δύναται τοῦτο νὰ συμβῇ, εἶναι ἐὰν ἐκβιασθῶσι τὰ Δαρδανέλλια καὶ ἁλωθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις. Τότε, τὸ σῶμα τοῦτο — ἴσως ἐνισχυόμενον καὶ ὑπὸ ἀγγλογαλλικῶν δυνάμεων — θὰ ἐστρέφετο πρὸς τὴν 'Αδριανούπολιν ἢ τὴν Γκιουμουλτζίναν, ὅπως ἐκεῖθεν δράσῃ κατὰ τῆς Βουλγαρίας. 'Ασχέτως πρὸς τὸν χρόνον, ὅστις θὰ ἐχρειάζετο διὰ τὴν νέαν ταύτην ἐπιχείρησιν, φρονῶ ἀδ.στάκτως ὅτι δὲν θὰ ἐπέσυρεν ἐφ' ἑαυτὸ ἐχθρικὰς δυνάμεις πρώτης γραμμῆς. 'Η Βουλγαρία θὰ ἠρκεῖτο νὰ τὸ συγκρατήσῃ ἐφ' ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον χρόνον διὰ τμημάτων ἐθνοφρουρῶν, ὠχυρομένων καὶ ἀγωνιζομένων ἐν τῷ ἰδίῳ ἐδάφει, ἐπιβραδύνουσα τὴν προέλασιν αὐτοῦ, μέχρις οὗ, δι' ὁλοκλήρου αὐτῆς τοῦ στρατοῦ τῆς πρώτης γραμμῆς (240 ταγμάτων), καταφέρῃ τὸ κύριον καὶ ἀποφασιστικὸν κτύπημα κατὰ τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Τότε θὰ ἠδύνατο νὰ στρέψῃ καὶ κατὰ τοῦ μεμονωμένου σώματος τὰς ἀναγκαίας δυνάμεις, καὶ νὰ τὸ καταστρέψῃ. Αἱ ἐν μεταξὺ ἐνδεχομένως δυνάμεναι νὰ ἔλθωσι πρὸς βοήθειαν ἡμῶν ἀγγλογαλλικαὶ δυνάμεις θὰ ἔφθαναν ἀργά, μετὰ τὴν ἔκβασιν τῶν ἀποφασιστικῶν μαχῶν. 'Αλλά, πλὴν τούτων, δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας καὶ τὸ ὅτι, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ὁ τουρκικὸς στρατὸς θὰ εἶναι στρατὸς συμμαχικὸς τῆς Βουλγαρίας, καὶ ἑπομένως τὸ Τουρκικὸν σῶμα τῆς 'Αδριανουπόλεως, μεθ' ἑτέρων ἴσως τουρκικῶν δυνάμεων, θὰ ἠδύνατο αὐτὸ νὰ καλύψῃ τὴν Βουλγαρίαν, ἀνεφοδιαζόμενον, ἐξ αὐτῆς, καὶ ν' ἀντιταχθῇ τελεσφόρως κατὰ τῆς προελάσεως τοῦ ἡμετέρου ἐν Θράκῃ σώματος.

Καὶ τοῦτο κατὰ τὴν εὐνοϊκωτέραν περίπτωσιν. 'Αλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἕτεραι περιπτώσεις. 'Εὰν ἡ Βουλγαρία ἐκήρυσσε γενικὴν ἐπιστράτευσιν καθ' ἣν στιγμὴν ἐγίνετο ἡ ἡμετέρα ἀπόβασις καὶ τὸ ἡμέτερον ἀποβατικὸν σῶμα εὑρίσκετο ἐν ἀγῶνι ; 'Η ἐκ νέου τότε ἐπιβίβασις, θὰ καθίστατο ἀδύνατος καὶ θὰ ἰσοδυνάμει πρὸς καταστροφὴν ἡμῶν τε καὶ τῶν 'Αγγλογάλλων. ῎Αλλωστε, πόσον χρόνον, ὑπὸ τοιούτους ὅρους, θὰ διήρκει ἡ ἐπιβίβασις, ἡ μεταφορὰ καὶ ἀποβίβασις εἰς Μακεδονίαν ; Τουλάχιστον δέκα πέντε ἡμέρας, ἐὰν ὁλόκληρος ὁ μεταγωγικὸς στόλος τοῦ σώματος στρατοῦ ἔμενεν εἰς τὴν διάθεσίν του. 'Αλλ' ὁ μεταγωγικὸς οὗτος στόλος ἀποτελεῖται ἐξ 70 περίπου πλοίων· καὶ τότε τί θὰ ἔμενε διὰ τὴν ἐπιστράτευσιν καὶ μεταφορὰν τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ; 'Εὰν δὲν ἐνηργεῖτο ἐπιβίβασις συνολικὴ τοῦ σώματος τούτου, ἀλλὰ μεταφορὰ μόνον, συνεπῶς τμηματικῶς διαδοχική, τότε εἰς ποίαν θέσιν θὰ εὑρεθῇ τὸ σῶμα τοῦτο, ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Τοῦρκοι, ἐπωφελούμενοι τῆς βαθμιαίας ἐξασθενήσεώς του, ἀναλάβωσι τὴν ἐπίθεσιν ;

Πλεῖσται δὲ ἄλλαι δυσχερέστεραι περιπτώσεις δύνανται νὰ παρουσιασθῶσι, τὰς ὁποίας 'εἶναι περιττὸν νὰ ἀπαριθμήσω καὶ ἐκθέσω. Οὐδεὶς ἐγγυᾶται ὅτι ἡ ἀπόβασις εἶναι δυνατὴ εἰς τὴν Χρεσόνησον τῆς Καλλιπόλεως,

ἴσως δ' ἐπιβάλωσι ταύτην αἱ περιστάσεις εἰς την ἀσιατικὴν ἀκτήν. Τότε, τὸ σῶμα τοῦτο στρατοῦ μετὰ τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων θὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς τὸ ἀσιατικὸν ἔδαφος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐγκαίρου ἐπανόδου αὐτοῦ εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ σῶμα τοῦτο, οὕτως ἢ ἄλλως, κατορθώνει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν, θὰ ἔλθῃ πάντως πολὺ ἀργά. Ὑπολογίζω ὅτι, ἐὰν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν ὑποχωρήσῃ ὄπισθεν τοῦ Ἀξιοῦ' αἱ ἀποφασιστικαὶ μάχαι θὰ δοθῶσι περίπου μεταξὺ 20 καὶ 25 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς κηρύξεως γενικῆς ἐπιστρατεύσεως ἐν Βουλγαρίᾳ. Ἐὰν ἤδη ὑπολογίσωμεν τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον ὅπως τὸ σῶμα τοῦτο, ἀποσπώμενον ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀκτήν, τὴν ἐπιβίβασιν αὐτοῦ, τὴν μεταφορὰν τὴν ἀποβίβασιν καὶ τὴν πορείαν πρὸς τὸ πεδίον τοῦ ἀγῶνος, βλέπομεν ὅτι ὑπὸ τοὺς εὐνοϊκωτέρους ὅρους, ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ εἰς τὸ πεδίον τοῦ ἀγῶνος δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ παρὰ μετὰ τὰς ἀποφασιστικὰς μάχας.

2. Ἤδη, μένει πρὸς ἐξέτασιν ἡ πιθανότης τῆς ἐπιτυχίας τῆς κατὰ τῶν Δαρδανελλίων ἐπιχειρήσεως. Ἐξέθεσα ἤδη διατὶ τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι σπουδαῖον καὶ ζωτικὸν δι' ἡμᾶς. Ἡ ἀποτυχία, καὶ ἂν ἀκόμη περιωρίζετο ὄχι εἰς τὴν ἀπόκρουσιν τῆς ἀποβάσεως, ἀλλὰ εἰς παρεμπόδισιν τῆς εἰσελάσεως εἰς τὸ ἐσωτερικόν, καὶ συνεπῶς εἰς χρόνισιν τοῦ ἀγῶνος, φρονῶ ὅτι θὰ ἤρκει ὅπως πεισθῇ ἡ Βουλγαρία πρὸς ἐπέμβασιν.

Περὶ τῆς σημερινῆς ὀχυρώσεως τῶν ἀκτῶν τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως καὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τῶν Δαρδανελλίων πρὸς ἀπόκρουσιν ἀποβάσεως δὲν ἔχομεν ἀπό τινος σαφεῖς πληροφορίας. Ἤδη ἀπὸ τοῦ παρελθόντος θέρους ἤρχισεν ἀρκετὴ ἐργασία ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ἥτις δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι συνεχίσθη ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῆς Τουρκίας εἰς τὸν πόλεμον. Ὥστε δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀποβάσεως, καὶ μόνον ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως, ἔσεται ἀμφίβολος. Ἀλλά, πλὴν τούτου, ὑπάρχουσιν ἤδη καὶ μεγάλαι δυνάμεις τουρκικοῦ στρατοῦ διαθέσιμοι πρὸς ἀντιμετώπισιν τοιαύτης ἀποβατικῆς ἐπιχειρήσεως.

Ὑπάρχουσι διαθέσιμα:

Τὸ 1ον σῶμα στρατοῦ (Κωνσταντινούπολις).
Τὸν 2ον » » (Ἀδριανούπολις)
Τὸ 3ον » » (Χερσόνησος Καλλιπόλεως).
Τὸ 4ον » » ἐκ δύο μεραρχιῶν (εἰς Σμύρνην, Πάνορμον καὶ Μπαλίκεσέρ).
Τὸ 5ον » » τοὐλάχιστον μία μεραρχία (ἔναντι Κων/πόλεως).
Τὸ 6ον » » (Τσατάλτζα).

Ἐν ὅλῳ τοὐλάχιστον 15 μεραρχίαι. Ἐὰν ἐκ τούτων διατεθῶσι κατὰ τοῦ ἀποβατικοῦ στρατοῦ 8 μεραρχίαι, ἤτοι περὶ τὰς 80—85.000 πεζικοῦ μετ' ἀναλόγων λοιπῶν ὅπλων, εἶναι προφανὲς ὅτι ἓν σῶμα ἑλληνικοῦ στρα-

τοῦ, ἤτοι 27.000 πεζικοῦ, μετὰ τριῶν εὐρωπαϊκῶν μεραρχιῶν, ἤτοι 36.000 πεζικοῦ, ἐν ὅλῳ 63.000 πεζικοῦ, εἶναι ἐντελῶς ἀνεπαρκὴς δύναμις.

Πλὴν τούτου, καὶ μετὰ τὴν ἐκβίασιν τῶν Δαρδανελλίων δὲν τελειώνει ἡ ἐκστρατεία. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ στόλου πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν θὰ ἄρῃ τὴν ἀντίστασιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Αἱ ἐν Θράκῃ δυνάμεις αὐτοῦ, περὶ τὰς 12 τοὐλάχιστον μεραρχίαι, στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς Βουλγαρίας θὰ δυνηθῶσι νὰ παρατείνωσι τὴν ἀντίστασιν ἐπὶ μακρόν, καὶ πιθανώτατα θὰ κατανικήσωσι τὰς ἀνεπαρκεῖς ἡμῶν δυνάμεις.

Καθίσταται ὅθεν ἀπαραίτητον ὅπως, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐκστρατείας διατεθῶσιν αἱ ἀπαιτούμεναι δυνάμεις ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων, αἵτινες θὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῆς. Συγχρόνως νὰ μελετηθῇ, ἀπὸ κοινοῦ καὶ λεπτομερῶς, ἡ ὅλη ἐπιχείρησις, ἥτις νὰ ἐκτελεσθῇ τότε μόνον ὅταν ἡ ἐπιτυχία θεωρηθῇ ἐξησφαλισμένη.

Προσθέτω ὅτι, ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε μέτρων τῶν Συμμάχων κατὰ τῶν Δαρδανελλίων, φαίνεται ὅτι οὐδόλως ἐμελετήθη ἡ ἐπιχείρησις αὕτη καὶ ὅτι πολὺ ὑπετιμήθη ὁ ἐχθρός.

Ἐάν, παρὰ τὰς γνώμας μου ταύτας, θεωρηθῇ ἐπιβεβλημένον ὅπως συμμετάσχωμεν, νομίζω ὅτι δύο μέτρα θὰ ἠλάττουν κατά τι τοὺς κινδύνους, οὓς μέλλει νὰ διατρέξῃ ἡ Ἑλλάς.

1ον) Ἡ συμμετοχὴ τῆς Ρωσίας, ἐὰν ἡ Βουλγαρία καὶ μόνον ἐπιστρατευθῇ, δι' ἀποστολῆς Ρωσικοῦ στρατοῦ εἰς Βάρναν καὶ Πύργον.

2ον) Ἡ ἐκ μέρους τῶν Ἄγγλων καὶ Γάλλων διάθεσις τῶν ἀπαιτουμένων δυνάμεων, κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ ἀπὸ κοινοῦ μελέτη τῆς ὅλης ἐπιχειρήσεως, πρὸ πάσης ἀναλήψεως αὐτῆς.

Ἀθῆναι, τῇ 17ῃ Φεβρουαρίου 1915

(Ὑπογραφὴ) ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΕΤΑΞΑΣ

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 48

(Ἐκ τῶν Διπλωματικῶν ἐγγράφων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν 1913—1917 Ἑλληνο-Σερβικὴ Συνθήκη Συμμαχίας. Εἰσβολὴ Γερμανο-Βουλγάρων. Ἔκδοσις Δευτέρα. Ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου 1920. Σελὶς 37).

ΣΥΝΘΗΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ

μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Σερβίας τῆς 19ης Μαΐου 1913 (*)

(ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ)

Ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ Αὐτοῦ Μεγα-

* Αἱ ἐπικυρώσεις τῆς παρούσης Συνθήκης Συμμαχίας ἀντηλλάγησαν ἐν Ἀθήναις τῇ 8ῃ Ἰουνίου 1913.

λειότης ὁ Βασιλεὺς τῆς Σερβίας θεωροῦντες ὅτι ἔχουσι καθῆκον νὰ ἐπαγρυπνῶσιν ἐπὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν λαῶν των καὶ ἐπὶ τῆς ἡσυχίας τῶν Βασιλείων των θεωροῦντες ἐπὶ πλέον, ἐν τῇ σταθερᾷ αὐτῶν ἐπιθυμίᾳ πρὸς διατήρησιν εἰρήνης διαρκοῦς ἐν τῇ Βαλκανικῇ Χερσονήσῳ, ὅτι τὸ λυσιτελέστερον μέσον πρὸς τοῦτο εἶναι νὰ συνδεθῶσι διὰ στενῆς ἀμυντικῆς συμμαχίας.

'Απεφάσισαν νὰ συνομολογήσωσι συμμαχίαν εἰρήνης, φιλίας καὶ ἀμοιβαίας προστασίας, ὑποσχόμενοι ἀλλήλοις ὅπως οὐδέποτε δώσωσιν ἔννοιαν ἐπιθετικὴν εἰς τὴν καθαρῶς ἀμυντικὴν συμφωνίαν των, καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ διώρισαν ὡς πληρεξουσίους των :

'Η Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων τὸν Κον Ἰωάννην Ἀλεξανδρόπουλον, Πρεσβευτὴν Αὐτοῦ ἐν Βελιγραδίῳ, Ταξιάρχην τοῦ Βασιλικοῦ Τάγματος τοῦ Σωτῆρος, Ἀνώτερον Ταξιάρχην τοῦ Βασιλικοῦ Τάγματος τοῦ Τακόβου.

'Η Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς τῆς Σερβίας τὸν Κον Mathias Boschovitch, Πρεσβευτὴν Αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις, Ἀνώτερον Ταξιάρχην τοῦ Βασιλικοῦ Τάγματος τοῦ Σωτῆρος.

Οἵτινες ἀφ' οὗ ἀντήλλαξαν τὰ πληρεξούσια αὐτῶν ἔγγραφα εὑρεθέντα ἐν τάξει, συνεφώνησαν σήμερον τὰ ἑξῆς :

1ον) Τὰ δύο Ὑψηλὰ Συμβαλλόμενα Μέλη συνομολογοῦσι ρητῶς ἀμοιβαίαν ἐγγύησιν τῶν κτήσεών των καὶ ἀναλαμβάνουσι τὴν ὑποχρέωσιν, ἐν περιπτώσει καθ' ἥν, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα, τὸ ἓν ἐκ τῶν δύο Βασιλείων ἤθελε ὑποστῇ ἐπίθεσιν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐκ μέρους του προκλήσεως, ὅπως παράσχωσιν ἀμοιβαίως βοήθειαν δι' ὅλων τῶν ἐνόπλων δυνάμεών των, συνομολογήσωσι δ' ἀκολούθως εἰρήνην μόνον ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐκ συμφώνου.

2ον) Κατὰ τὴν διανομὴν τῶν ἐδαφῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἅτινα μετὰ τὸ πέρας τοῦ παρόντος πολέμου θέλουσιν ἐκχωρηθῇ εἰς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη διὰ τῆς μετὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους Συνθήκης περὶ εἰρήνης τὰ δύο Ὑψηλὰ Συμβαλλόμενα Μέρη, ἀναλαμβάνουσι τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως εἰς οὐδεμίαν ἔλθωσιν ἰδιαιτέραν συνεννόησιν μετὰ τῆς Βουλγαρίας, ὅπως παρέχωσι πρὸς ἄλληλα σταθερὰν βοήθειαν καὶ ὅπως ἐνεργῶσι πάντοτε ἐκ συμφώνου, ὑποστηρίζοντα ἀμοιβαίως τὰς ἐδαφικὰς αὐτῶν διεκδικήσεις κατὰ τὰς κάτωθι καθοριζομένας ὁροθετικὰς γραμμάς.

3ον) Τὰ δύο Ὑψηλὰ Συμβαλλόμενα Μέρη, θεωροῦντα ὅτι εἶναι συμφέρον ζωτικὸν τῶν Βασιλείων των ὅπως οὐδὲν ἕτερον Κράτος παρεμβληθῇ μεταξὺ τῶν οἰκείων αὐτῶν, κτήσεων πρὸς δυσμὰς τοῦ ποταμοῦ Ἀξιοῦ (Βαρδάρ), δηλοῦσιν ὅτι θὰ συνδράμωσιν ἄλληλα ἵνα ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Σερβία ἀποκτήσωσι κοινὴν συνοριακὴν γραμμήν.

'Η συνοριακὴ αὕτη γραμμή, βασιζομένη ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς πραγματικῆς κατοχῆς, θ' ἀναχωρῇ ἀπὸ τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς τῆς ὀροσειρᾶς Κάμνα, καθορίζουσα τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Ἄνω - Σκούμπι, θὰ παρακάμπτῃ τὴν λίμνην

τῆς 'Αχρίδος ("Οχριδος), θὰ συναντᾷ τὴν δυτικὴν ὄχθην τῆς λίμνης Πρέσπας εἰς τὸ χωρίον Κοῦσκο, καὶ τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην, εἰς τὸ κάτω — Δούπλιανι (Δόλνι Δούπλιανι), θὰ διέρχηται πλησίον τοῦ Ραχμανλῆ, θὰ ἀκολουθῇ τὴν γραμμὴν τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν ὑδάτων μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ 'Εριγῶνος (Τσέρνας) καὶ τῆς Μογγλενίτσας καὶ θὰ καταλήγῃ εἰς τὸν ποταμὸν 'Αξιὸν (Βαρδὰρ) εἰς ἀπόστασιν τριῶν περίπου χιλιομέτρων πρὸς νότον τῆς Γευγελῆς, συμφώνως πρὸς τὴν γραμμὴν τὴν καθοριζομένην ἐν λεπτομερείᾳ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 1 Παραρτήματι τῆς παρούσης Συνθήκης.

4ον) Τὰ δύο 'Υψηλὰ Συμβαλλόμενα Μέρη συνομολογοῦσιν ὅτι αἱ συνοριακαὶ γραμμαὶ 'Ελληνοβουλγαρικὴ καὶ Σερβοβουλγαρικὴ θέλουσι καθορισθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς πραγματικῆς κατοχῆς καὶ τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν τριῶν Κρατῶν, ὡς ἕπεται :

'Η ἀνατολικὴ Σερβικὴ συνοριακὴ γραμμὴ θ' ἀκολουθῇ ἀπὸ τῆς Γευγελῆς τὸν ροῦν τοῦ ποταμοῦ 'Αξιοῦ (Βαρδὰρ) μέχρι τῆς συμβολῆς τοῦ Βοζίνια-Ντερέ, θ' ἀνέρχηται τὸν ποταμὸν τοῦτον καί, διερχομένη διὰ τῶν ὑψομέτρων 120, 350, 754, 895, 571 καὶ τῶν ποταμῶν Κρίβα, Λακαβίτσα, Βρεγγαλνίτσα καὶ Ζλετόφσκα, θὰ διευθύνηται πρὸς σημεῖόν τι τῶν παλαιῶν Τουρκοβουλγαρικῶν συνόρων ἐπὶ τῆς 'Οζογγόφσκας Πλανίνας, ὑψόμετρον 2.225, συμφώνως πρὸς τὴ γραμμὴν τὴν καθοριζομένην ἐν λεπτομερείᾳ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 2 Παραρτήματι τῆς παρούσης Συνθήκης.

'Η πρὸς τὴν Βουλγαρίαν 'Ελληνικὴ συνοριακὴ γραμμὴ θ' ἀφίνῃ εἰς τὴν 'Ελλάδα ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ 'Αξιοῦ (Βαρδὰρ) τὰ ὑπὸ τῶν 'Ελληνικῶν καὶ Σερβικῶν στρατευμάτων κατεχόμενα ἐδάφη ἀπέναντι τῆς Γευγελῆς καὶ τοῦ Δαβιδόβου μέχρι τοῦ ὄρους Μπέλες καὶ τῆς λίμνης Δοϊράνης, ἀκολούθως διερχομένη πρὸς νότον τοῦ Κιλκίς, θὰ διασχίζῃ τὸν ποταμὸν Στρυμῶνα βορείως τῆς γεφύρας τοῦ "Ορλιακο καὶ θὰ κατευθύνεται διὰ τῆς λίμνης τοῦ 'Αχινοῦ (Ταχινοῦ) καὶ τοῦ ποταμοῦ 'Αγγίτου ('Αγγίστα) εἰς τὴν θάλασσαν, ὀλίγον τι πρὸς ἀνατολὰς τοῦ κόλπου τῶν 'Ελευθερῶν, συμφώνως πρὸς τὴν γραμμὴν τὴν καθοριζομένην ἐν λεπτομερείᾳ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 3 Παραρτήματι τῆς παρούσης Συνθήκης.

5ον) 'Εν περιπτώσει καθ' ἣν ἐγεννᾶτο διαφωνία τις μετὰ τῆς Βουλγαρίας, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς ὡς ἄνω καθοριζομένας συνοριακὰς γραμμάς, πᾶσα δὲ φιλικὴ διευθέτησις καθίστατο ἀδύνατος, τὰ δύο 'Υψηλὰ Συμβαλλόμενα Μέρη ἐπιφυλάσσονται νὰ προτείνωσιν ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐκ συμφώνου εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ὅπως ἡ διαφορὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν μεσολάβησιν ἢ τὴν διαιτησίαν τῶν 'Ηγεμόνων τῶν Δυνάμεων τῆς τριπλῆς Συνεννοήσεως ἢ τῶν 'Αρχηγῶν ἄλλων Κρατῶν. 'Εν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ Βουλγαρία ἠρνεῖτο νὰ ἀποδεχθῇ τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ εἰρηνικοῦ διακανονισμοῦ καὶ ἐλάμβανε στάσιν ἀπειλητικὴν ἐναντίον ἑνὸς ἐκ τῶν δύο Βασιλείων, ἢ ἐπεχείρει νὰ ἐπιβάλῃ τὰς ἀξιώσεις της διὰ τῆς βίας, τὰ δύο 'Υψηλὰ Συμβαλλόμενα Μέρη ἀναλαμβά-

νουσιν ἐπισήμως τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παράσχωσιν ἀλλήλοις βοήθειαν διὰ τοῦ συνόλου τῶν δυνάμεών των καὶ νὰ συνομολογήσωσιν ἀκολούθως εἰρήνην μόνον ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐκ συμφώνου.

6ον) Πρὸς προετοιμασίαν καὶ ἐξασφάλισιν τῶν στρατιωτικῶν μέτρων ἀμύνης θέλει συνομολογηθῆ Σύμβασις Στρατιωτικὴ ἐντὸς βραχυτάτης δυνατῆς προθεσμίας ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς παρούσης Συνθήκης.

7ον) Ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως ἡ Κυβέρνησίς του παράσχῃ πάσας τὰς ἀναγκαίας εὐκολίας καὶ ἐγγυηθῇ ἐπὶ μίαν πεντηκονταετίαν διὰ τὴν πλήρη ἐλευθερίαν τοῦ ἐξαγωγικοῦ καὶ εἰσαγωγικοῦ Σερβικοῦ ἐμπορίου διὰ τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ διὰ τῶν ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Σκόπια καὶ Μοναστήριον σιδηροδρομικῶν γραμμῶν.

Ἡ ἐλευθερία αὕτη ἔσεται ὡς οἷόν τε εὐρυτέρα, ἀρκεῖ μόνον νὰ συμβιβάζηται μὲ τὴν πλήρη καὶ ὁλοκληρωτικὴν ἐνάσκησιν τῆς Ἑλληνικῆς κυριαρχίας.

Εἰδικὴ σύμβασις θέλει συνομολογηθῇ μεταξὺ τῶν δύο Ὑψηλῶν Συμβαλλομένων Μερῶν ἐντὸς ἑνὸς ἔτους ἀπὸ σήμερον πρὸς διακανονισμὸν τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ παρόντος ἄρθρου.

8ον) Τὰ δύο Ὑψηλὰ Συμβαλλόμενα Μέρη συνομολογοῦσιν ὅπως, ἅμα τῷ ὁριστικῷ διακανονισμῷ πάντων τῶν ἐκ τοῦ παρόντος πολέμου ἀπορρεόντων ζητημάτων, τὰ Γενικὰ Ἐπιτελεῖα τῶν δύο στρατῶν συνεννοηθῶσι πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ διακανονίσωσι παραλλήλως τὴν αὔξησιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ἑκατέρου Κράτους.

9ον) Τὰ δύο Ὑψηλὰ Συμβαλλόμενα Μέρη συνομολογοῦσι προσέτι ὅπως, ἅμα τῷ ὁριστικῷ διακανονισμῷ πάντων τῶν ἐκ τοῦ παρόντος πολέμου ἀπορρεόντων ζητημάτων, προβῶσιν ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐκ συμφώνου εἰς τὴν μελέτην σχεδίου τελωνειακῆς συμβάσεως πρὸς στενοτέραν σύσφυγξιν τῶν ἐμπορικῶν καὶ οἰκονομικῶν σχέσεων τῶν δύο Χωρῶν.

10ον) Ἡ ἰσχὺς τῆς παρούσης Συνθήκης ἄρξηται ἅμα τῇ ὑπογραφῇ αὐτῆς, δὲν δύναται δὲ αὕτη νὰ καταγγελθῇ πρὸ τῆς παρελεύσεως δεκαετίας. Ἡ πρὸς παῦσιν τῆς ἰσχύος αὐτῆς πρόθεσις δέον νὰ κοινοποιηθῇ ἓξ μῆνας πρότερον παρὰ τοῦ ἑνὸς τῶν δύο Ὑψηλῶν Συμβαλλομένων Μερῶν πρὸς τὸ ἕτερον, παραλειπομένου δὲ τούτου ἡ συμφωνία θὰ ἐξακολουθήσῃ δεσμεύουσα τὰ δύο Κράτη μέχρι τῆς παρελεύσεως ἑνὸς ἔτους ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς καταγγελίας

11ον) Ἡ παροῦσα συνθήκη τηρηθήσεται αὐστηρῶς μυστική. Δὲν δύναται νὰ ἀνακοινωθῇ, εἴτε ἐξ ὁλοκλήρου εἴτε ἐν μέρει, εἰς ἄλλην τινὰ Δύναμιν, εἰμὴ τῇ συγκαταθέσει τῶν δύο Ὑψηλῶν Συμβαλλομένων Μερῶν.

Ἐπικυρωθήσεται δὲ ὅσον ἔνεστι τάχιστα καὶ αἱ ἐπικυρώσεις ἀνταλλαγήσονται ἐν Ἀθήναις.

Εἰς πίστωσιν οἱ οἰκεῖοι πληρεξούσιοι ὑπέγραψαν τὴν παροῦσαν Συνθήκην καὶ ἐπέθηκαν τὰς σφραγῖδας αὐτῶν.

Ἐγένετο ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰς διπλοῦν τῇ δεκάτῃ ἐννάτῃ Μαΐου τοῦ ἔτους χιλιοστοῦ ἐννεακοσιοστοῦ δεκάτου τρίτου.

(Ὑπ). Ἰωάννης Ἀλεξανδρόπουλος (Ὑπ.) M. Boschkovitch
(Τ.Σ.) (Τ.Σ.)

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 49

(Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω κειμένου. Σελὶς 41)

Στρατιωτικὴ σύμβασις
μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Σερβίας τῆς 19ης Μαΐου 1913 (*)

(Μετάφρασις)

Ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς τῆς Σερβίας, ἐπιθυμοῦντες νὰ συμπληρώσωσι τὴν μεταξὺ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Βασιλείου τῆς Σερβίας [συνομολογηθεῖσαν Συνθήκην συμμαχίας διὰ συμβάσεως στρατιωτικῆς, διώρισαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὡς πληρεξουσίους των:

Ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων τὸν Λοχαγὸν τοῦ Μηχανικοῦ Ξενοφῶντα Στρατηγόν, τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου τοῦ στρατοῦ,

Ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεὺς τῆς Σερβίας τὸν Συνταγματάρχην τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Petar Pechict καὶ τὸν Συνταγματάρχην τοῦ Πεζικοῦ Douchan Toufegdjitch.

Οἵτινες ἀνακοινώσαντες πρὸς ἀλλήλους τὰ πληρεξούσια αὐτῶν, εὑρεθέντα ἐν τάξει, συνεφώνησαν τὰ ἑπόμενα.

Ἄρθρον 1ον

Ἐν περιπτώσει πολέμου μεταξὺ τοῦ ἑνὸς τῶν Συμμάχων Κρατῶν καὶ τρίτης Δυνάμεως, ἐκραγέντος ὑπὸ τὰς περιστάσεις τὰς προβλεπομένας ὑπὸ τῆς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Σερβίας Συνθήκης συμμαχίας, ἢ ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως ἐξ ἀπίνης σημαντικῶν δυνάμεων — δύο μεραρχιῶν κατ' ἐλάχιστον — τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἢ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ, τὰ δύο Κράτη Ἑλλὰς καὶ Σερβία ὑπόσχονται πρὸς ἄλληλα ἀμοιβαίαν στρατιωτικὴν ὑποστήριξιν, ἡ μὲν Ἑλλὰς δι' ὅλων αὐτῆς τῶν κατὰ [ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων, ἡ δὲ Σερβία δι' ὅλων τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεών της.

Ἄρθρον 2ον

Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, εἰς οἱανδήποτε στιγμὴν καὶ ἂν ἀρχίσωσιν αὗται, ἡ Ἑλλάς, ὑποχρεοῦται νὰ ἔχῃ Στρατὸν ἐξ ἐννενήκοντα χι-

* Αἱ ἐπικυρώσεις τῆς παρούσης Στρατιωτικῆς Συμβάσεως ἀντηλλάγησαν ἐν Ἀθήναις τῇ 8ῃ Ἰουνίου 1913.

λιάδων μαχητῶν, συγκεντρωμένον μεταξὺ τοῦ ὄρους Παγγαίου, τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Γουμενίτσης, ἡ δὲ Σερβία Στρατὸν ἐξ ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδων μαχητῶν, συγκεντρωμένον ἐν ταῖς περιφερείαις Γευγελῆς, Βελεσσῶν (Κιοπρουλοῦ), Κουμανόβου, Πιρότ. Ἐπὶ πλέον ἡ Ἑλλὰς ὑποχρεοῦται νὰ ἔχῃ συγχρόνως τὸν Στόλον της ἐν τῷ Αἰγαίῳ ἕτοιμον πρὸς ἐνέργειαν.

Ἄρθρον 3ον

Τὰ δύο Κράτη ὑποχρεοῦνται νὰ μεταφέρωσιν εἰς τὴν ζώνην τῶν ἐπιχειρήσεων τὰς ὑπολοίπους στρατιωτικὰς αὐτῶν δυνάμεις, εὐθὺς ὡς αὗται θὰ καθίσταντο διαθέσιμοι.

Ἄρθρον 4ον

Δὲν ἐπιτρέπεται ἐλάττωσις τῶν ἐν ἄρθρῳ 2 ἀναφερομένων δυνάμεων, εἴτε δι' ἀποστρατεύσεως, εἴτε δι' ἀποστολῆς στρατευμάτων ἀλλαχοῦ, ἐκτὸς μόνον κατόπιν ἐγγράφου συμφωνίας τῶν Γενικῶν Ἐπιτελείων τῶν Στρατῶν τῶν δύο συμμάχων Κρατῶν. Ἀλλ' ἐὰν ἡ Ἑλλάς, ἐν τῇ προβλεπομένῃ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 1 περιπτώσει, εὑρίσκετο συγχρόνως εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀμυνθῇ ἐναντίον ἐπιθέσεως ἄλλης, ἢ τῆς Βουλγαρίας, Δυνάμεως, θὰ ὑποχρεοῦται νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῆς Σερβίας, προσβαλλομένης ὑπὸ τῆς Βουλγαρίας, δι' ἀριθμοῦ στρατευμάτων καθοριζομένου διὰ κοινῆς συμφωνίας ἐν δέοντι χρόνῳ μεταξὺ τῶν δύο Γενικῶν Ἐπιτελείων, ἀναλόγως τῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως καὶ λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀσφαλείας τοῦ ἐδάφους τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος.

Τἀνάπαλιν, ἐὰν ἡ Σερβία εὑρίσκετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀμυνθῇ ἐναντίον ἐπιθέσεως ἄλλης, ἢ τῆς Βουλγαρίας, Δυνάμεως, θὰ ὑποχρεοῦται νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῆς Ἑλλάδος, προσβαλλομένης ὑπὸ τῆς Βουλγαρίας, δι' ἀριθμοῦ στρατευμάτων καθοριζομένου διὰ κοινῆς συμφωνίας ἐν δέοντι χρόνῳ μεταξὺ τῶν δύο Γενικῶν Ἐπιτελείων, ἀναλόγως τῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως καὶ λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀσφαλείας τοῦ ἐδάφους τοῦ Βασιλείου τῆς Σερβίας.

Ἄρθρον 5ον

Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν τὸ ἓν τῶν δύο συμβαλλομένων Μερῶν ἐκήρυττε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας ἢ ἐναντίον ἄλλης Δυνάμεως ἄνευ προηγουμένης συμφωνίας καὶ συναινέσεως τοῦ ἑτέρου συμβαλλομένου Μέρους, τοῦτο θέλει ἀπαλλαγῆ τῶν ὑπὸ τῶν ἄρθρων 1 καὶ 2 τῆς παρούσης Συμβάσεως ἐπιβαλλομένων ὑποχρεώσεων. Οὐχ' ἧττον, ὀφείλει νὰ τηρήσῃ εὐμενῆ οὐδετερότητα πρὸς τὸν σύμμαχόν του καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, καὶ θέλει ὑπέχει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐπιστρατεύσῃ ἀμέσως, ἡ μὲν Ἑλλὰς τοὐλάχιστον τεσσαράκοντα χιλιάδας μαχητῶν, ἡ δὲ Σερβία τοὐλάχιστον πεντήκοντα χιλιάδας μαχητῶν, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους του, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ προστατεύσῃ

τὴν οὐδετερότητά του καὶ συνεπῶς τὴν ἐλευθερίαν τῶν κινήσεων τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ.

Ἄρθρον 6ον

Αἱ ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις θὰ βασίζωνται ἐπὶ κοινοῦ σχεδίου ἐπιχειρήσεων. Τὸ σχέδιον τοῦτο τῶν ἐπιχειρήσεων θὰ καταστρωθῇ ὑπὸ τῶν οἰκείων Γενικῶν Ἐπιτελείων τῶν δύο Κρατῶν ἢ ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν· δύναται νὰ μεταρρυθμισθῇ βραδύτερον συνεπείᾳ μεταβολῆς τῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως, διὰ κοινῆς ἐγγράφου συμφωνίας τῶν δύο Γενικῶν Ἐπιτελείων.

Ἄρθρον 7ον

Μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, οἱαδήποτε καὶ ἂν ᾖ ἡ πορεία τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ οἱαδήποτε καὶ ἂν ὦσι τὰ μέρη δι᾽ ὧν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων διέρχονται τὰ στρατεύματα τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου τῶν συμμάχων Κρατῶν, καὶ οἱαιδήποτε καὶ ἂν ὦσι αἱ πόλεις, τὰ χωρία ἢ αἱ θέσεις, αἵτινες θέλουσι καταληφθῇ ὑπὸ τῶν ἐν λόγῳ στρατευμάτων χάριν στρατιωτικῶν ἀναγκῶν, ἡ ὁριστικὴ κατοχὴ τῆς χώρας τῆς κειμένης πέραν τῆς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Σερβίας ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ Βουλγαρίας ἀφ᾽ ἑτέρου συνοριακῆς γραμμῆς τῆς προβλεπομένης ὑπὸ τῆς Ἑλληνοσερβικῆς Συνθήκης συμμαχίας, ἧς ἡ παροῦσα Σύμβασις ἀποτελεῖ συμπλήρωμα, κανονίζεται ὡς ἑξῆς :

Ἡ Ἑλλὰς δικαιοῦται νὰ καταλάβῃ ὁριστικῶς καὶ νὰ προσαρτήσῃ τὴν χώραν τὴν κειμένην νοτίως καὶ ἀνατολικῶς τῆς γραμμῆς, ἥτις, ἀναχωροῦσα ἐκ σημείου ἐπὶ τοῦ Βαρδὰρ κειμένου ἀμέσως πρὸς βορρᾶν τοῦ Σεχόβου, διέρχεται μεταξὺ τῶν χωρίων Βαγοροδῖτσα καὶ Ματσίκοβον, εἶτα διὰ τῆς κορυφογραμμῆς μεταξὺ τῶν χωρίων Σελεμλῆ καὶ Δαουτλῆ, διευθύνεται πρὸς τὰ ὑψόμετρα, 335, 227 διασχίζει τὴν λίμνην Δοϊράνης κατευθυνομένη πρὸς τὸ ὑψόμετρον 208 καὶ ἀκολούθως πρὸς τὰ ὑψόμετρα 397, 1494, κορυφογραμμὴν τοῦ ὄρους Μπέλες, κορυφὴν 1800 μ. Βορειοδυτικῶς τοῦ Καράκιοϊ μέχρι τοῦ ὑψομέτρου 2194 (Περελίκ).

Ἡ Σερβία δικαιοῦται νὰ καταλάβῃ ὁριστικῶς καὶ νὰ προσαρτήσῃ τὴν χώραν κειμένην βορείως καὶ βορειοδυτικῶς τῆς εἰρημένης γραμμῆς.

Ἡ Ἑλλὰς στέργει ὅπως ἡ Σερβία καταλάβῃ ἐδαφικὴν ζώνην πλάτους δέκα χιλιομέτρων κειμένην ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Νέστου - Μέστα (Καρασοῦ), βορείως τῆς Ξάνθης καὶ ἀνατολικῶς τοῦ Μπουροῦ-Γκιολοῦ. Ἡ Σερβία ἀφ᾽ ἑτέρου ὑποχρεοῦται νὰ ἐπιτρέψῃ ἐλευθερίαν διόδου εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ μέσου τῆς ζώνης ταύτης καὶ δηλοῖ ὅτι ἀναγνωρίζει τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιρροὴν ἐφ᾽ ὅλου τοῦ ἐδάφους τοῦ κειμένου πρὸς ἀνατολὰς τῆς ζώνης ταύτης καὶ ἀναγνωρίζει ὅτι οὐδεμίαν ἔχει ἐπ᾽ αὐτοῦ ἀξίωσιν.

Ἐὰν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων ὁ εἷς ἐκ τῶν

δύο στρατῶν καταλάβη μέρος χώρας, πόλεις ἢ χωρία, κείμενα ἐν τῇ ζώνῃ ἥτις δέον νὰ καταληφθῇ ὑπὸ τοῦ ἑτέρου στρατοῦ, ὀφείλει νὰ ἐκκενώσῃ ταῦτα εὐθὺς ὡς ἤθελεν αἰτήσῃ τοῦτο ὁ στρατὸς ὅστις, συμφώνως πρὸς τὸ προηγούμενον ἐδάφιον, ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς κατοχῆς αὐτῶν.

Ἄρθρον 8ον

Τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν συμμάχων στρατῶν Ἑλλάδος καὶ Σερβίας ἐχουσῶν ὡς τελικὸν σκοπὸν τὴν καταστροφὴν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Βουλγαρίας, ἐὰν ὁ εἷς ἐκ τῶν δύο στρατῶν ἀδυνατεῖ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ θεάτρου ἐπιχειρήσεων, ὑποχρεοῦται νὰ δεχθῇ τὴν βοήθειαν τοῦ ἑτέρου στρατοῦ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θεάτρου ἐπιχειρήσεων. Οὐχ' ἧττον ὁ στρατὸς ὅστις ἐπέτυχε τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ θεάτρου ἐπιχειρήσεων, ὑποχρεοῦται νὰ προστρέξῃ εἰς βοήθειαν τοῦ ἑτέρου, ἀνεξαρτήτως ἐὰν ἡ βοήθεια αὕτη ἤθελεν ἢ οὐ αἰτηθῇ παρ' αὐτοῦ, ἵνα οὕτω διὰ κοινῆς ἐνεργείας τῶν δύο συμμάχων στρατῶν ἐξαναγκασθῇ ἡ Βουλγαρία νὰ ὑποκύψῃ εἰς τοὺς ἐπιβληθησομένους ὑπὸ τῶν δύο συμμάχων Κρατῶν ὅρους καὶ συνάψῃ εἰρήνην.

Ἄρθρον 9ον

Οὐδέτερος τῶν δύο συμμάχων στρατῶν δύναται νὰ συνάψῃ ἀνακωχὴν διαρκείας πλέον τῶν 24 ὡρῶν ἢ νὰ ἀναστείλῃ σιωπηρῶς τὰς ἐχθροπραξίας.

Ἀνακωχὴ διαρκείας μακροτέρας τῶν 24 ὡρῶν δύναται νὰ συναφθῇ μόνον κατόπιν ἐγγράφου κοινῆς συμφωνίας τῶν δύο συμμάχων Κρατῶν, ἐν τῇ ὁποίᾳ δέον νὰ καθορισθῶσι συγχρόνως οἱ ὅροι τῆς ἀνακωχῆς.

Ἄρθρον 10ον

Τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα θὰ ἀπολαύσωσιν ἀμοιβαίως, τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἑτέρου συμβαλλομένου Μέρους, ὅλων τῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων τῶν ἀπονεμομένων εἰς τὰ στρατεύματα τῆς χώρας (ἐθνικὰ) ὑπὸ τῶν ἐν ἰσχύϊ νόμων καὶ διαταγμάτων, ἐξαιρέσει τῶν ἐπιτάξεων, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν συντήρησιν ἐν γένει, τὸν ἀνεφοδιασμόν, τὴν ὑγειονομικὴν ὑπηρεσίαν, τὰς μεταφορὰς τῶν τραυματιῶν καὶ τῶν ἀσθενῶν, τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν, τὰς μεταφορὰς παντὸς ὑλικοῦ καὶ τῶν προμηθειῶν τῶν προωρισμένων πρὸς χρῆσιν τῶν στρατευμάτων. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον αἱ στρατιωτικαὶ καὶ πολιτικαὶ Ἀρχαὶ τῶν δύο συμβαλλομένων Μερῶν ὑποχρεοῦνται νὰ παράσχωσιν πᾶσαν συνδρομὴν καὶ ὑπηρεσίαν αἰτουμένην ὑπὸ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων.

Ἡ πληρωμὴ τῶν γενομένων ἀγορῶν διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν δύο συμμάχων Κρατῶν, εὑρισκομένου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἑτέρου, δέον νὰ γίνηται τακτικῶς τοῖς μετρητοῖς, κατὰ τὰς ἀγοραίας τιμάς. Ἡ πληρωμὴ δύναται ἐξαιρετικῶς νὰ γίνῃ διὰ γραμματίων εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, ἐπὶ τῇ αἰτήσει του, ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων Ἀρχῶν τοῦ ἑτέρου συμμάχου.

Ἡ τρέχουσα τιμὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Σερβικοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος ἢ χαρτονομίσματος θὰ καθορισθῇ διὰ κοινῆς συμφωνίας ὑπὸ τῶν δύο συμμάχων Κυβερνήσεων. Ἐννοεῖται ὅτι ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν ἅτινα ἀφῃρέθησαν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ κατέχονται ὑπὸ τῶν συμμαχικῶν στρατῶν, τὰ δύο συμβαλλόμενα μέρη ἀπολαύουσι, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν συντήρησιν καὶ τὸν ἀνεφοδιασμὸν τῶν στρατευμάτων των, τῶν ὑπὸ τοῦ δικαίου τοῦ πολέμου ἀναγνωριζομένων δικαιωμάτων.

Ἑκάτερος τῶν συμμαχικῶν στρατῶν ἀπολαύει τῶν προνομίων τούτων μόνον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζώνην κατοχῆς, ὡς αὕτη καθορίζεται ἐν τῷ ἄρθρῳ 6 τῆς παρούσης συμβάσεως. Τὰ ἔξοδα μεταφορῶν τῶν στρατευμάτων, παντὸς ἀναγκαίου ὑλικοῦ ἐν γένει, τῶν λαφύρων πολέμου κλπ διὰ τῶν σιδηροδρόμων ἢ διὰ πλοίων, θέλουσι βαρύνει ἐκεῖνο τῶν συμβαλλομένων Κρατῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ὁποίου αἱ μεταφοραὶ αὗται ἤθελον διενεργηθῇ.

Ἄρθρον 11ον

Τὰ λάφυρα πολέμου ἀνήκουσιν εἰς τὸν λαβόντα αὐτὰ συμμαχικὸν Στρατόν.

Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν τὰ λάφυρα ληφθῶσιν ἐν κοινῇ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων μάχῃ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πεδίου μάχης, θὰ διανεμηθῶσιν ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαχητῶν τῶν δύο στρατῶν, οἵτινες συμμετέσχον εἰς τὴν μάχην.

Ἄρθρον 12ον

Ἡ παροῦσα Σύμβασις ἰσχύει ἐφ' ὅσον παραμένει ἐν ἰσχύϊ καὶ ἡ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Σερβίας Συνθήκη συμμαχίας, ἧς ἀποτελεῖ συμπλήρωμα.

Τὸ ἄρθρον 2 τῆς παρούσης Συμβάσεως δύναται νὰ τροποποιηθῇ διὰ κοινῆς ἐγγράφου συμφωνίας τῶν Γενικῶν Ἐπιτελείων τῶν οἰκείων δύο Κρατῶν, μετὰ τὴν λῆξιν τῆς παρούσης κρίσεως καὶ ἀφ' οὗ διαταχθῇ ἡ ἀποστράτευσις.

Ἄρθρον 13ον

Ἡ ἰσχὺς τῆς παρούσης Συμβάσεως ἄρχεται ἀφ' ἧς ἡμέρας τύχει τῆς ἐπικυρώσεως τῶν Αὐτῶν Μεγαλειοτήτων τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Βασιλέως τῆς Σερβίας, ἢ τῆς τῶν οἰκείων Κυβερνήσεων τῶν συμμάχων Κρατῶν.

Εἰς πίστωσιν ἡ παροῦσα Σύμβασις ὑπεγράφη ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων.

Ἐγένετο εἰς διπλοῦν ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ δεκάτῃ ἐννάτῃ Μαΐου τοῦ ἔτους 1913.

γιὰ τὴν Ἑλλάδα
Ξ. Στρατηγὸς

Διὰ τὴν Σερβίαν
Συν)ρχης Petar Pechitch
Συν)ρχης Douchan Toufegdjitch

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 50

('Εκ τοῦ δευτέρου τόμου τῶν Τσαρικῶν 'Αρχείων. Σελὶς 145)

«Ὁ ἐν Παρισίοις Ρῶσος Πρέσβυς A.P. Izwolsky πρὸς τὸν Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν 'Εξωτερικῶν S.D. Sazonoff.

Τηλεγράφημα 'Αριθμὸς 233

Κοινοποίησις εἰς Λονδῖνον 9)22 'Απριλίου 1915

«"Ελαβον τὸ τηλεγράφημά σας ὑπ' ἀριθ. 1800.

» 'Εγνωστοποίησα τὸ περιεχόμενόν του εἰς τὸν Delcassè ὅστις μοῦ » ἀνεκοίνωσεν ὅτι, ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος τῆς 'Ελλάδος, ὅστις τὸν ἐπεσκέφθη » χθές, μόνον ἀκροθιγῶς ἔθιξεν τὸ ζήτημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως χωρὶς νὰ » ἐκφράσῃ τὰς ἐπ' αὐτῆς βλέψεις. Οὐδὲν ἀνέφερε περὶ εἰσόδου τμήματος » 'Ελληνικοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Βασιλέως Κωνσταν-» τίνου οὔτε περὶ ἐκχωρήσεως τῆς νήσου Κύπρου. Διαρκούσης τῆς συνομι-» λίας, ὁ Πρίγκηψ ἐξέθεσε γνώμας ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς τελευταίας 'Ελλη-» νικῆς διακοινώσεως (σ.σ. ἐννοεῖ τὴν Διακοίνωσιν Ζωγράφου). Δηλαδή, » κατ' αὐτόν, ἡ 'Ελληνικὴ Κυβέρνησις εἶναι στερρῶς ἀποφασισμένη νὰ συμπρά-» ξῃ μετὰ τῆς 'Αντὰντ ἀλλά, ἐπειδὴ φοβεῖται τὴν Βουλγαρίαν, ἀναμένει ὅτι » αἱ Δυνάμεις τῆς 'Αντὰντ θὰ ἀναλάβουν νὰ ἐγγυηθοῦν τὴν 'Ελληνικὴν ἀκε-» ραιότητα, τόσον διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, ὅσον καὶ μετὰ ταῦτα. "Οταν ὁ » κ. Ντελκασσὲ τὸν ἠρώτησε πῶς ἔπρεπε νὰ ἐκληφθῇ ὁ τελευταῖος οὗτος » ὅρος τῆς ἐγγυήσεως, ὁ Πρίγκηψ ἐξήγησεν ὅτι, ἡ 'Ελληνικὴ Κυβέρνησις » ἀπέβλεπεν εἰς τὴν σύναψιν μιᾶς συμμαχίας μετὰ τῆς 'Αντὰντ διὰ χρονικὴν » τινὰ περίοδον, λόγου χάριν μιᾶς δεκαετίας. Μετὰ ταῦτα ὁ Πρίγκηψ ἐδή-» λωσεν ὅτι, ἐν περιπτώσει διαμελισμοῦ τῆς 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, » θὰ καθίστατο ἐπάναγκες νὰ προβλεφθῇ ἡ ἐγγύησις τῆς συνεχίσεως τῶν ὑφι-» σταμένων ἐκκλησιαστικῶν καὶ σχολικῶν προνομίων. Τέλος ὁ Πρίγκηψ ἠ-» ρώτησεν ἐὰν ἡ 'Ελλὰς ἠδύνατο νὰ βασίζηται ὅτι θὰ ἀποκτήσῃ τὰς πόλεις » τῆς Δωδεκανήσου. 'Επὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὁ Ντελκασσὲ ἀπήντησεν » ὅτι, θὰ ἐπεβάλλετο κατὰ πρῶτον συνεννόησις μετὰ τῆς 'Ιταλικῆς Κυβερ-» νήσεως».

« Izwolsky »

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡ. 51

('Εκ τοῦ συγγράμματος «Briand» τοῦ Suarez τόμ. III. Σελὶς 127)

'Απάντησις τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον ὑπὸ ἡμερομηνίαν 11ης Μαΐου 1915.

«Τὸ ἐμπόδιον, ὅπερ παρακωλύει τὴν Κυβέρνησίν μου, εἰς τὴν σύμπρα-» ξιν ἐναντίον τῆς Τουρκίας, προέρχεται ἐκ τῆς ἀρνήσεως τῶν Δυνάμεων νὰ

» μᾶς ἐγγυηθοῦν τὴν ἐδαφικήν μας ἀκεραιότητα, μέχρι τῆς συνάψεως τῆς » εἰρήνης συμπεριλαμβανομένης. Ἄνευ μιᾶς τοιαύτης ἐγγυήσεως μᾶς εἶναι » ἀδύνατον νὰ ἀποδυθῶμεν τυφλῶς εἰς πόλεμον μὲ τὸν φόβον νὰ ἐκθέσωμεν » τὴν ἀκεραιότητα τῆς Χώρας μας. Δεδομένου ὅτι, ἐπανάληψις διπλωματι- » κοῦ διαβήματος ἐκ μέρους μας ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο τυγχάνει δυσχερής, » σὲ παρακαλῶ νὰ ἐπισκεφθῇς τὸν κ. Ποανκαρὲ καὶ νὰ τοῦ γνωστοποιήσῃς » ἐξ ὀνόματός μου, τὴν θέσιν τῆς Κυβερνήσεως».

«Τὸ οὐσιῶδες ἔγκειται εἰς τὴν ἀνάγκην ὅπως αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις τῆς » Τριπλῆς Συνεννοήσεως μᾶς παράσχουν τὴν ἐπίσημον διαβεβαίωσιν ὅτι θὰ » σεβασθοῦν, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐπιβάλλουν τὸν σεβασμόν, μέχρι τῆς ἀποκατα- » στάσεως τῆς εἰρήνης, τῆς ἐδαφικῆς μας ἀκεραιότητος, καὶ ὅτι αὗται δὲν » θὰ ἐπιτρέψουν οὐδένα ἐδαφικὸν ἀκρωτηριασμὸν κατὰ τὴν μέλλουσαν νὰ συνα- » φθῇ συνθήκην. Θὰ ἐπιστήσῃς τὴν προσοχὴν εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι, ἡ Ἑλλὰς » δικαιοῦται νὰ ἐκπλήσσεται μὲ τὸ ὅτι, αἱ φίλαι Δυνάμεις, ἕτοιμοι νὰ τὴν δε- » χθοῦν ὡς σύμμαχον, ἀρνοῦνται νὰ ἐξηγηθοῦν σαφῶς μετ' αὐτῆς, ἐνῷ, καθ' » ἃ πληροφοροῦμαι, ἀκολουθοῦν διαφορετικὴν συμπεριφορὰν πρὸς ἄλλας » Χώρας. Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος »[1]

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 52

('Εκ τῶν Documents Diplomatiques. Ministère des Affaires Ètrangères Octobre 1915—Juin 1916 Ἔκδοσις 1921) No 6. Σελὶς 24.

Ἀθῆναι, 18 Σεπτεμβρίου /1 Ὀκτωβρίου 1915

Ὁ κ. Βενιζέλος

Πρὸς

τὰς Ἑλληνικὰς Πρεσβείας Παρισίων, Λονδίνου, Ρώμης, Πετρουπόλεως.

Ὑφίσταται κίνδυνος δημιουργίας μιᾶς σοβαρᾶς παρεξηγήσεως, μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ τῶν Δυνάμεων τῆς Ἀντάντ, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀποστολῆς Διεθνῶν Στρατευμάτων πρὸς Σερβίαν μέσῳ Θεσσαλονίκης. Ὅταν εἰσηγήθην τὴν ἀποστολὴν τῆς δυνάμεως τῶν 150.000 μαχητῶν προοριζομένων νὰ συμπληρώσουν τὰς Σερβικὰς δυνάμεις ἐν περιπτώσει κοινοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν Βουλγάρων, δὲν ἐζήτησα τὴν τοιαύτην ἐνίσχυσιν πρὸς ὄφελος τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ πρὸς ὄφελος τῆς Σερβίας, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ καταρρίψω τὴν ἐγερθεῖσαν ἀντίρρησιν καθ' ἥν, ἡ Συμμαχία μας ἐθεωρεῖτο ὡς ἀτονήσασα λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τῆς Σερβίας ὅπως ἐκπληρώσῃ τὰς ὑποχρεώσεις της· (Σημ. συγγρ. ἐννοεῖ τὴν διάθεσιν τῶν 150.000 μαχητῶν εἰς τὴν περιοχὴν

1. Τὰ τῆς δευτέρας ταύτης ἐπισκέψεως τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου παρὰ τῷ Προέδρῳ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, κατὰ τὴν 11ην Μαΐου 1915, ἐκθέτει λεπτομερῶς καὶ ὁ Poincaré εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἡμερομηνίαν (Σελίδες 201 - 202 Τόμου VI).

Βελεσῶν—Γευγελῆς—Κουμανόβου). Αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἀποδεχόμεναι κατ' ἀρχὴν τὴν τοιαύτην ἀποστολήν, προσέφερον ἐκδούλευσιν πρωτίστως πρὸς τὴν Σερβίαν, καὶ πρὸς τὰ ἑαυτὰ συμφέροντα ἐν τῇ Μέσῃ Ἀνατολῇ. Ὡς ἐκ τούτου, ὁ ὑποφαινόμενος εἶχε σαφῶς καθορίσει ὅτι, ἐφόσον ἡ Ἑλλὰς θὰ ἦτο οὐδετέρα, ἡ ἀπόβασις συμμαχικῶν στρατευμάτων εἰς Θεσσαλονίκην δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ τύχῃ τῆς ἐπισήμου συγκαταθέσεώς μας. Ἡ οὐδετερότης μας θὰ μᾶς ἐπέβαλλε νὰ διαμαρτυρηθῶμεν χάριν τῆς τηρήσεως τῶν προσχημάτων, καὶ μετὰ ταῦτα τὰ γεγονότα θὰ ἐξελίσσοντο ὡς εἰς Μοῦδρον. Θὰ μᾶς ἐπεβάλλετο νὰ λάβωμεν ὅλα τὰ ἐνδεδειγμένα μέτρα πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἀποβάσεως καὶ πρὸς ἄμεσον δίοδον τῶν Διεθνῶν Στρατευμάτων εἰς Σερβίαν, συνδυαζομένων τῶν ἐνεργειῶν τούτων πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς ἡμετέρας κινητοποιήσεως. Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Συγκοινωνιῶν θὰ μετέβαινεν ἐπανειλημμένως εἰς Θεσσαλονίκην, παρακολουθούμενος ὑπὸ μηχανικῶν, διὰ νὰ κανονίζῃ ἐπιτοπίως καὶ λεπτομερῶς τεχνικὰ ζητήματα λίαν περίπλοκα λόγῳ τῶν ἐλλιπῶν μεταφορικῶν μέσων Μακεδονίας. Εἶχε συμφωνηθῆ ὅτι, πρὸ πάσης ἀποστολῆς εἰς Θεσ/νίκην, θὰ εἰδοποιούμεθα σχετικῶς πρὸ εἰκοσιτετραώρου. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε, τὴν παρελθοῦσαν Τετάρτην, ὁ Γάλλος Γενικὸς Πρόξενος, ὁ Κυβερνήτης Γαλλικοῦ Πολεμικοῦ καὶ δύο Ἀξιωματικοὶ ἐκ Δαρδανελλίων ἐπεσκέφθησαν τὸν (Ἕλληνα) Στρατιωτικὸν Διοικητὴν Θεσσαλονίκης καὶ τὸν ἐπληροφόρησαν ὅτι, κατόπιν ἐπελθούσης συμφωνίας μεταξὺ τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις Γάλλου Πρέσβεως θὰ προέβαινον εἰς ἀναγνωρίσεις διὰ τὴν ἀπόβασιν Γαλλικῶν στρατευμάτων, διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἀμύνης τῆς Θεσσαλονίκης ἐναντίον ἐχθρικῶν ὑποβρυχίων. Ἐπὶ πλέον τὴν Πέμπτην ἔφθασεν εἰς Θεσσαλονίκην ὁ Στρατηγὸς Hamilton μετὰ Ἐπιτελῶν καὶ ἐγνωστοποίησε πρὸς τὸν (Ἕλληνα) Διοικητὴν Θεσσαλονίκης ὅτι, οἱ Σύμμαχοι θὰ προέβαινον εἰς τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως καὶ τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ὀργάνωσιν περαιτέρω ἀποβάσεων στρατευμάτων. Ὁ Στρατηγὸς Μοσχόπουλος, σταθερὸς καὶ προσηνής, τοὺς ἐγνωστοποίησεν ὅτι, ἄνευ διαταγῆς τῆς Κυβερνήσεως του τοῦ ἐπεβάλλετο, ὡς δυσάρεστον καθῆκον, νὰ ἀντιταχθῇ εἰς πᾶσαν ἀπόπειραν καταλήψεως ἐθνικοῦ ἐδάφους. Τοιαύτη τις παρεξήγησις μᾶς ἐμβάλλει εἰς ζωηρὰς ἐκπλήξεις, καθόσον ἡ προβλεπομένη ἀπόβασις δὲν ἐγένετο εἰσέτι ὁριστικῶς ἀποδεκτὴ καὶ ὅταν γίνῃ ἀποδεκτὴ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ πραγματοποιηθῇ εἰμὴ μόνον 1) ἀφοῦ προηγουμένως ἤθελε προηγηθῆ, διὰ τοὺς τύπους, διαμαρτυρία τὴν ὁποίαν ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις μᾶς ἐγνώρισεν ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ καὶ 2) ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀπολύτου διατηρήσεως τῆς ἐξουσίας τῶν ἐπιτοπίων Ἑλληνικῶν Ἀρχῶν αἵτινες μόναι θὰ ἦσαν ἐξουσιοδοτημέναι περὶ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν σιδηροδρομικῶν καὶ λιμενικῶν μεταφορικῶν μέσων, οὕτως ὥστε νὰ μὴ παρακωλύωνται αἱ μεταφοραὶ τῶν στρατευμάτων μας.

Ἐξ ἄλλου, λόγῳ τῆς μεγάλης ταραχῆς ἥτις κατέλαβε τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν ἐκ τοῦ προσφάτως ἐκφωνηθέντος λόγου ὑπὸ τοῦ Sir E. Grey, ἡ Ἑλληνικὴ Βασιλικὴ Κυβέρνησις αἰσθάνεται τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὰς Κυβερνήσεις τῆς Ἀντὰντ προκαταβολικῶς μερικὰς ἐξασφαλίσεις. Ἐνῶ ἐν Ἑλλάδι ἀνεμένετο μετὰ τὴν γενικὴν Βουλγαρικὴν κινητοποίησιν, νὰ ἴδωμεν τὰς Δυνάμεις τῆς Ἀντὰντ νὰ προβοῦν εἰς ἀποφασιστικὰ μέτρα, καί, τοὐλάχιστον νὰ διακηρύξουν ὅτι, αἱ γενόμεναι ἐδαφικαὶ ὑποσχέσεις πρὸς τὴν Βουλγαρίαν κατὰ μῆνα Αὔγουστον θὰ καθίσταντο ἄκυροι ἐὰν αὕτη, λίαν συντόμως, δὲν ἔσπευδε νὰ συνεργασθῇ μετὰ τῆς Ἀντάντ, ἐν τούτοις, ὅλως ἀντιθέτως, προεκλήθη κατάπληξις ἐκ τῆς διαπιστώσεως ὅτι, εἰς τὴν πλέον καταφανῆ ἀπόδειξιν τῆς Βουλγαρικῆς δολιότητος καὶ ἀπιστίας, αἱ Δυνάμεις αὗται ἀπήντων διὰ μιᾶς ἐπαυξήσεως τῶν πρὸς τὴν Χώραν ταύτην εὐμενῶν ἐκδηλώσεων καὶ ἱκεσιῶν. Ἡ ἀγόρευσις τοῦ Sir E. Grey, ἣν ἐπηκολούθησαν εὐθὺς ἀμέσως ἐπισκέψεις τῶν ἐκπροσώπων τοῦ Ἀγγλικοῦ καὶ Γαλλικοῦ Ἐπιτελείων, γενόμεναι ἄνευ προηγουμένης προειδοποιήσεως, δημιουργοῦν τὸν φόβον ὅτι, εἰς τὰς ἐνδομύχους σκέψεις τινῶν ἐκ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, τὰ Συμμαχικὰ Στρατεύματα, τὰ ἀποβιβαζόμενα εἰς Θεσσαλονίκην καὶ τὰ προοριζόμενα διὰ τὴν Σερβίαν, ἐν τέλει θὰ ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἐδαφικῶν βλέψεων τῆς Βουλγαρίας εἰς Μακεδονίαν. Βάσιμος ἢ ὄχι μία τοιαύτη ὑποψία, γεννᾶ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν, καὶ ὑποπτευόμεθα καὶ εἰς τὸν Σερβικόν, αἴσθημα ἀπογοητεύσεως καὶ θέτει εἰς κίνδυνον τὴν ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τῆς κινητοποιήσεώς μας. Ἡ Ἑλληνικὴ Βασιλικὴ Κυβέρνησις εὑρίσκεται ἐνώπιον μιᾶς καταστάσεως δημιουργηθείσης παρὰ τὴν θέλησίν της, ἥτις ἐπιβάλλει τὸ καθῆκον, πρὸς καθησύχασιν τοῦ ὑπὸ τὰ ὅπλα διατελοῦντος Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὰς Μεγάλας Δυνάμεις νὰ διαλύσουν τὰς ὑποψίας ἃς γεννᾷ ἡ στάσις των ἔναντι τῆς Βουλγαρίας διακηρύσσουσαι, εἰ δυνατόν, ὅτι ἡ προσφορὰ ἐδαφῶν, ἡ γενομένη πρὸς τὴν Βουλγαρίαν ἀποβαίνει ἤδη ἄκυρος καὶ ὅτι, ἡ ἐνδεχομένη ἀποστολὴ Διεθνῶν Στρατευμάτων εἰς Σερβίαν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποβῇ ἐπιζημία εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Σερβικὴν ἀκεραιότητα. Μόνον τοιαῦται κατηγορηματικαὶ διαβεβαιώσεις θὰ ἠδύνατο νὰ δικαιώσουν ἐνώπιον τῆς Κοινῆς Ἑλληνικῆς Γνώμης τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἥτις διαμαρτυρομένη διὰ τοὺς τύπους, θὰ ἀνελάμβανε νὰ διευκολύνῃ τὴν ἀπόβασιν εἰς Θεσσαλονίκην καὶ τὴν δίοδον πρὸς Σερβίαν συμμαχικῶν στρατευμάτων μέσῳ τῶν Ἑλληνικῶν ἐδαφῶν. Εὐαρεστηθῆτε νὰ συναντήσετε τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ νὰ τὸν ἐνημερώσητε ἐπὶ τοῦ περιεχομένου.

(Κοινοποιεῖται καὶ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Πρεσβείαν ἐν Νὶς τῆς Σερβίας)

Βενιζέλος

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 53

('Εκ τοῦ 'Υπουργείου 'Εξωτερικῶν «Διπλωματικὰ Ἔγγραφα 1913—1917» 'Ελληνο-Σερβικὴ Συνθήκη Συμμαχίας. Εἰσβολὴ Γερμανο-Βουλγάρων εἰς Μακεδονίαν. Ἔκδοσις Δευτέρα. 1920. Σελὶς 123.

ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

'Ο Κος Λ. Κορομηλᾶς, Πρεσβευτὴς τῆς 'Ελλάδος ἐν 'Ιταλίᾳ, πρὸς τὴν Α.Μ· τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον,

Εἰς 'Αθήνας

(ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ)

'Εν Ρώμῃ, τῇ 25 Νοεμβρίου 1916.

'Επανῆλθον εἰς Ρώμην τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἐξετυλίσσοντο ἐν 'Αθήναις τὰ τρομερὰ γεγονότα τῆς 18ης Νοεμβρίου. 'Αναγινώσκων τὰ ἀφελῆ τηλεγραφήματα τῆς Κυβερνήσεως, βεβαιοῦντα ὅτι θέλει νὰ διατηρήσῃ τὰς καλυτέρας σχέσεις μετὰ τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως, βλέπω ὅτι αὕτη δὲν ἀντιλαμβάνεται οὔτε τὴν τρομακτικὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως, οὔτε τὴν τελειωτικὴν καταστροφὴν πρὸς τὴν ὁποίαν βαδίζει ἡ ἐπίσημος 'Ελλάς. 'Η διφορουμένη καὶ σκοτεινὴ πολιτικὴ τὴν ὁποίαν ἠκολούθησαν αἱ Κυβερνήσεις Σας ἀπὸ ἔτους καὶ πλέον μᾶς ἔφερεν εἰς τὸ σημεῖον νὰ στρέψωμεν τὰ ὅπλα ἐναντίον τῶν φυσικῶν φίλων μας, ἐναντίον τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως, τὰς ὁποίας τοσάκις διεβεβαιώσαμεν περὶ τῆς εὐμενοῦς φιλίας μας, ἐν ᾧ πρᾶγμα ἀπίστευτον, ἡ αὐτὴ πολιτικὴ μᾶς ὤθησε νὰ μὴ ἀντισταθῶμεν εἰς τοὺς Βουλγάρους, τοὺς κληρονομικοὺς ἐχθρούς μας, ὅταν ἦλθον νὰ μᾶς ἀφαιρέσωσι τὰ φρούριά μας, τὰς πόλεις μας τῆς Μακεδονίας, τὸ ἥμισυ τοῦ πολεμικοῦ μας ὑλικοῦ καὶ τόσους στρατιώτας μας. Τώρα ὁπότε τὸ αἷμα ἐχύθη, ἡ Γαλλία καὶ ἡ 'Αγγλία, εἰς τὰς ὁποίας ὀφείλομεν τὴν ἀναγέννησίν μας, καὶ αἱ ὁποῖαι τόσον συχνὰ μᾶς ἐβοήθησαν, ἐγένοντο οἱ ἀδυσώπητοι ἐχθροὶ καὶ τῆς 'Υμετέρας Μεγαλειότητος καὶ τῆς 'Ελλάδος, ὅση ἔμεινεν ὑπὸ τοὺς νόμους Σας. Θὰ ζητήσωσι τιμωρίας, θὰ ζητήσωσιν ἐπαορθώσεις, καὶ ἡ τιμωρία θὰ ἐπιπέσῃ πρωτίστως εἰς τὸν Λαόν, ὁ ὁποῖος, διὰ τοῦ κηρυχθέντος ἤδη ἀποκλεισμοῦ, θὰ πληρώσῃ διὰ τῆς πείνης του καὶ τῆς δυστυχίας του τὰ σφάλματα τῶν τελευταίων ἡμερῶν.

Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἐπανέλθω εἰς ὅσα ἐπανειλημμένως ἐξέθεσα πρὸς τὸ 'Υπουργεῖον τῶν 'Εξωτερικῶν καὶ τῶν ὁποίων ἔλαβε γνῶσιν ἡ 'Υμετέρα Μεγαλειότης. 'Η γεωγραφική μας θέσις, τὰ ἐθνικά μας συμφέροντα, μᾶς ὑπηγόρευον νὰ εἴμεθα ἄδολοι καὶ εἰλικρινεῖς φίλοι τῆς Συνεννοήσεως, παρὰ τοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους τὸ τοιοῦτον θὰ συνεπήγετο. 'Αλλ' αἱ Κυβερνήσεις Σας ὠνειρεύθησαν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ παραμείνωμεν ἀναποφάσιστοι μέχρι τέλους, νὰ ἀναμείνωμεν ὅπως μᾶς ὁδηγήσωσι τὰ γεγονότα, φοβούμε-

νοι πᾶσαν πρωτοβουλίαν, ὑπνωτισμένοι μὲ τὸ ὄνειρον οὐδετερότητος ἀπραγματοποιήτου, καὶ τοιουτοτρόπως ὑπήρξαμεν ἀνειλικρινεῖς πρὸς πάντας καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ κατηγορούμεθα ἐπὶ προδοσίᾳ ἀπὸ ἀμφοτέρους τοὺς ἐμπολέμους· ἐφθάσαμεν δέ, τέλος, νὰ μεταχειρισθῶμεν ὡς ἐχθρὰς τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως, αἱ ὁποῖαι ἐπίστευσαν εἰς τὴν συμπάθειάν μας καὶ αἱ ὁποῖαι ἔχουσιν ὅλα τὰ μέσα νὰ ἐπιβληθῶσιν εἰς ἡμᾶς διὰ τῆς βίας.

Τὸ δὲ κορύφωμα τῆς φρίκης εἶναι ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἐν μέσῳ τῶν συμφορῶν αἵτινες τὴν ἔπληξαν, διῃρέθη εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα, ἐχθρευόμενα θανασίμως. Τὸ μῖσος ἐμφωλεύει εἰς τὰς καρδίας, ὁ ἐμφύλιος πόλεμος εἶναι εἰς τὰς ψυχὰς καὶ εἰς τὰς πράξεις, σκοτωνόμεθα, φονευόμεθα μεταξύ μας, ὅταν οἱ Βούλγαροι ἔχουν ἐγκαθιδρυθῆ εἰς τὸ ἔδαφός μας καὶ καταδυναστεύουν τοὺς ἀδελφούς μας. Ἡ Χώρα εὑρίσκεται εἰς πλήρη σύγχυσιν, εὑρίσκεται εἰς ἀναρχίαν, πράξεις βδελυραί, πράξεις ἐγκληματικαὶ διεπράχθησαν ἐν Ἀθήναις ἐναντίον τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ, τὸν ὁποῖον τὰ ὄργανα τῆς τάξεως ἀφῆκαν ἀνυπεράσπιστον.

Ἕν μέρος τῆς Ἑλλάδος ἀπηρνήθη τὸ ἕτερον· ἀπεχωρίσθη ἀπ' αὐτοῦ βιαίως· ἐξέφυγε τῆς Κυβερνήσεως τῶν Ἀθηνῶν διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ὑπερασπισθῇ τὸ ἔδαφός μας, τὸ ὁποῖον ἐγκατελείψαμεν εἰς τοὺς ἐχθρούς μας. Γνωρίζω καλῶς ὅτι Σᾶς λέγουν, Μεγαλειότατε, ὅτι, παρὰ ταῦτα, ἡ πλειονοψηφία τοῦ Λαοῦ εἶναι μαζύ σας. Ἀλλὰ δὲν εἶσθε Βασιλεὺς τῆς πλειονοψηφίας, Μεγαλειότατε, εἶσθε Βασιλεὺς ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἀνεξαιρέτως, τόσον ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ζῶσιν ἐντὸς τοῦ Βασιλείου ὅσον καὶ τῶν Ἑλλήνων οἱ ὁποῖοι ζῶσιν ἔξω αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖνοι οἵτινες Σᾶς ὁμιλοῦσι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διὰ νὰ Σᾶς παρηγορήσωσιν, ὑποβιβάζουσι τὴν Μεγαλειότητά Σας καὶ κλονίζουσιν ἀκόμη καὶ τὸν θρόνον Σας, τὸν ὁποῖον ἰσχυρίζονται ὅτι ὑποστηρίζουν διότι αἱ πλειονοψηφίαι καταρρέουσιν εὐθὺς ὡς ἔλθουν ἀντίξοοι περιστάσεις. Καὶ ὁ Θρόνος δὲν δύναται νὰ εἶναι πολιτικὸν κόμμα.

Οὐδέποτε, Μεγαλειότατε, ἡ Χώρα εὑρέθη εἰς φρικαλεωτέρας περιστάσεις. Εἶναι ἀκατανόητον πῶς ὁ πόνος δὲν ἐκυρίευσεν ὅλων τὰς καρδίας καὶ πῶς δὲν ᾐσθάνθησαν ὅτι ἡ Πατρὶς χάνεται καὶ μόνον ἡ ἕνωσις ὅλων τῶν πολιτῶν δύναται νὰ τὴν σώσῃ.

Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἀναπολήσω τὸ παρελθὸν καὶ κατανείμω τὰς εὐθύνας τῶν σφαλμάτων τὰ ὁποῖα οἱ μὲν ἀποδίδουσιν εἰς τοὺς δέ. Τὸ παρελθὸν πρέπει νὰ λησμονηθῇ. Μάλιστα, νὰ λησμονηθῇ, Μεγαλειότατε, καὶ νὰ φροντίσητε μόνον δι' ὅ,τι εἶναι πλέον ἐπεῖγον. Πρέπει νὰ συντελεσθῇ ἡ ἑνότης διὰ νὰ σωθῶμεν. Τοῦτο δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἄνευ ὑποχωρήσεων καὶ θυσιῶν πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἑνότητος ταύτης, καὶ μόνον ἐκεῖνος ὅστις ἔχει τὸ μεγαλείτερον βάρος τῆς ἐξουσίας, δηλ. Σεῖς καὶ μόνος, Μεγαλε.ιότατε, δύνασθε νὰ ἀποβῆτε ὁ μεγάθυμος λυτρωτής, δύνασθε νὰ ἐπαναφέρητε τὴν ἡσυχίαν, νὰ καταστείλητε τὰ πάθη καὶ νὰ ἀποδώσητε εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν δύναμιν ἥτις ἐξέφυγεν αὐτῆς.

'Ακούσατε τὴν φωνὴν ἀνθρώπου εὑρισκομένου μακρὰν πάσης προκαταλήψεως, παντὸς πάθους καὶ παντὸς μίσους, καὶ ὅστις τρέμει διὰ τὴν τύχην τῆς Χώρας του καὶ μόνον. Κάμνω ἔκκλησιν πρὸς τὴν πατριωτικήν Σας καρδίαν ἐν ὀνόματι τῆς ἀγάπης τὴν ὁποίαν τρέφετε πρὸς τὴν Χώραν.

Οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἔκβασις τῆς ἀπεράντου αὐτῆς συρράξεως —καὶ πιθανῶς νὰ μὴ εἶναι ἀποφασιστική, κατ' αὐτὴν τὴν γνώμην τῆς 'Υμετέρας Μεγαλειότητος — ἡ 'Ελλὰς ὀφείλει νὰ παραμείνῃ εἰλικρινὴς καὶ ἄδολος φίλη τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως καὶ ἐχθρὰ τῆς Βουλγαρίας. 'Ο Κος Βενιζέλος καὶ οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ συνεργάται του ἀντελήφθησαν τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Μὴ ἀρνεῖσθε, Μεγαλειότατε, νὰ τὴν ἀντιληφθῆτε καὶ Σεῖς. Καὶ ἀφ' οὗ εἶσθε Βασιλεὺς ὄχι τῆς πλειοψηφίας τοῦ Λαοῦ, ἀλλ' ὅλων τῶν 'Ελλήνων, λησμονήσατε τὸ παρελθόν, λησμονήσατε τὰ παράπονα τὰ ὁποῖα τυχὸν ἔχετε καὶ ζητήσατε τὴν συνδρομὴν τοῦ Κου Βενιζέλου καὶ τῶν φίλων του. Ἔχω πᾶσαν ἐλπίδα ὅτι θὰ Σᾶς τὴν δώσωσιν εὐχαρίστως. 'Αποκτήσατε Κυβέρνησιν ἰσχυράν, ἱκανὴν νὰ ἀναλάβῃ τὰς εὐθύνας, ἱκανὴν νὰ σᾶς ἀπαλλάξῃ αὐτῶν τέλος. Πράξατε οὕτω, Μεγαλειότατε, Σεῖς ὅστις ἐδώσατε τὴν δόξαν εἰς τὰ ὅπλα τοῦ Ἔθνους, σώσατε τὴν ψυχὴν τῆς 'Ελλάδος ἀπὸ τὰ πάθη τὰ ὁποῖα τὴν κατασπαράσσουν. Σώσατε τὸ Ἔθνος καὶ τὴν Φυλήν μας. 'Η 'Ελλάς, ἡνωμένη πέριξ 'Υμῶν, θὰ δυνηθῇ οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὰ ἀπροσδόκητα πλήγματα τὰ ὁποῖα μᾶς ἐπιφυλάσσει ὁ πόλεμος, νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν καταιγίδα καὶ νὰ ἀποφύγῃ τὰ δεινὰ ἅτινα τὴν ἀναμένουν. 'Εὰν δὲν τὸ πράξητε ἀμέσως, τὸ μέλλον τῆς Πατρίδος μας, τὸ μέλλον τοῦ 'Ελληνισμοῦ θὰ εἶναι ἀξιοθρήνητον, θὰ εἶναι φρικῶδες.

Παρακαλῶ τὴν 'Υμετέραν Μεγαλειότητα, νὰ συγχωρήσῃ τὴν παρρησίαν τῆς γλώσσης μου. 'Η στοργὴ τὴν ὁποίαν τρέφω πρὸς 'Υμᾶς μοὶ ἐπιβάλλει νὰ ὁμιλήσω οὕτω, διότι ἡ καρδία μου αἱμάσσει ὅταν βλέπω τί εἶσθε μέχρι τοῦδε καὶ τί μέλλει νὰ συμβῇ. Ἔχω τὸ καθῆκον νὰ σᾶς ὁμιλήσω καθαρά, ἄνευ ἀποσιωπήσεων. Ἔχω τὸ καθῆκον νὰ εἴπω πρὸς τὴν 'Υμετέραν Μεγαλειότητα ὅτι, ἡ πολιτική, ἡ ὁποία μᾶς ὡδήγησε μοιραίως ἐκεῖ ὅπου φεῦ ! εὑρισκόμεθα, εἶναι ὀλεθρία καὶ ἀποδοκιμάζω αὐτὴν ἐξ ὁλοκλήρου. Μόνον ἡ συβουλὴ τὴν ὁποίαν τολμῶ νὰ δώσω, μόνον ἡ Βασιλική Σας μεγαθυμία ἡ ὁποία θὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἑνότητα πάντων, δύναται ἀκόμη νὰ σώσῃ ὅ,τι ἀπομένει.

('Υπ·) ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΑΙΘ. 54.

('Εκ τοῦ συγγράμματος Α. Κύρου «'Ελληνικὴ 'Εξωτερικὴ Πολιτική» 'Υποσημείωσις σελίδων 68 καὶ 69)

1. «... Τὸ λάθος μου εἶναι ἐντελῶς ἄλλο παρὰ ἐκεῖνο διὰ ὁποῖον κατηγοροῦμαι» ἔγραφε πράγματι ὁ Βενιζέλος τὴν 20ὴν 'Απριλίου 1931 εἰς

τὸν μακαρίτην Γεώργιον Βεντήρην. «Δὲν ἦτο λάθος ὅτι δὲν κατέλυσα τὴν δυναστείαν. Λάθος μου ἦτο ὅτι, ὅταν ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τοῦ 'Αλεξάνδρου, δὲν ἀνέβαλα τὰς ἐκλογὰς διὰ νὰ διαπραγματευθῶ μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν Δυνάμεων τὴν εἰς τὸν Θρόνον ἀνάρρησιν τοῦ συνταγματικοῦ Διαδόχου Γεωργίου. Δὲν ἀποκλείεται τοιαύτη λύσις νὰ ἐγίνετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου. Οὔτε θὰ συνήντων, ἴσως, ἀνυπέρβλητον ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι, ὅταν ἐπέβαλον τὴν παραίτησιν τοῦ Κωνσταντίνου, ἀπέκλεισαν τῆς διαδοχῆς τὸν Γεώργιον. 'Αλλ' ἡ γνώμη αὐτή, λεχθεῖσα εἰς ἐκείνους τῶν συναδέλφων μου, εἰς τῶν ὁποίων τὴν γνώμην εἶχα μεγαλυτέραν ἐμπιστοσύνην, ἔγινε δεκτὴ ψυχρῶς. 'Επληροφορήθην δὲ συγχρόνως, ὅτι ἡ λύσις αὕτη θὰ ἐγέννα ἰσχυρὰν δυσφορίαν εἰς τὸν Στρατόν. Καὶ ὅλα ταῦτα μὲ ἔκαμαν, ἐνῷ εἶχα ἤδη γράψει ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Τάκε 'Ιωνέσκο, ζητῶν τὴν παρέμβασιν αὐτοῦ καὶ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῆς Ρουμανίας, ὅπως πεισθῇ ὁ Κωνσταντῖνος νὰ δεχθῇ τὴν λύσιν ταύτην, νὰ σχίσω τὴν ἐπιστολήν. Αὐτὸ εἶναι τὸ μεγάλον καὶ ἀσυγχώρητον ἂν θέλετε, λάθος μου. Διότι ἡ λύσις αὐτή, ἂν ἐπετυγχάνετο, θ' ἀπεκαθίστα τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν θὰ ἦτο, πιθανώτατα, ἐντελῶς διάφορον. 'Αλλά, καὶ ἂν ἦτο ὅμοιον πρὸς τὸ τῆς 1ης Νοεμβρίου, δὲν θὰ ἐγεννᾶτο πλέον ὀξεῖα ἀντίθεσις πρὸς τὴν 'Αντάντ, ἐκ τῆς εἰς τὸν Θρόνον ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου. 'Ο Λαὸς θὰ μοῦ ἔδιδε πιθανώτατα εἰσιτήριον εἰς τὴν Βουλήν. Αἱ σχέσεις μου πρὸς τὸν ἀντίπαλον πολιτικὸν κόσμον δὲν θὰ ὠξύνοντο εἰς ὃ σημεῖον εἶχον ὀξυνθῆ. Δὲν θὰ εὑρισκόμην εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκπατρισθῶ καί, μένων εἰς τὰς 'Αθήνας, θὰ εὑρισκόμην εἰς ἐπαφὴν πρὸς τοὺς νέους κυβερνήτας, ὥστε νὰ ἀποτρέψω αὐτοὺς ἀπὸ θεμελιώδη σφάλματα». Καὶ συνεχίζει ὁ ἀείμνηστος πολιτικός :

«'Ωνόμασα τὸ σφάλμα μου, ὄχι ἁπλῶς μεγάλο, ἀλλὰ καὶ ἀσυγχώρητον, διότι ἂν ἐπέμενα εἰς τὴν γνώμην μου, ὑπάρχουν πολλαὶ πιθανότητες ὅτι θὰ κατώρθωνα νὰ τὴν ἐπιβάλω. Καὶ ἤδη, ἀφοῦ ὡμολόγησα τὸ σφάλμα μου, ἔχω, πιστεύω, τὸ δικαίωμα νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν ἐλαφρυντικὴν περίπτωσιν ὅτι κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1920 ἤμην ἐξηντλημένος ἐκ τοῦ μακροῦ ἀγῶνος ὅστις, ἀρχίσας ἀπὸ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1915, διήρκεσε ἤδη ἀπὸ ἓξ περίπου ἐτῶν. Καὶ ἡ ἐξάντλησις δὲν ἦτο σωματικὴ ἁπλῶς, ἀλλά, μετὰ τὴν ἀπόπειραν τοῦ σταθμοῦ τῆς Λυών, καὶ ψυχική. Ἔβλεπα ὅτι, παρὰ τὴν ἁγνότητα τῶν προθέσεών μου, εἶχα κατορθώσει νὰ ἐξεγείρω ἕνα μεγάλο μέρος τῶν ὁμοεθνῶν μου εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε νὰ νομίσῃ ὅτι ἄλλη σωτηρία δὲν ὑπῆρχε παρὰ νὰ μοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν ζωήν. Διότι τὸ ἔγκλημα τοῦ σταθμοῦ τῆς Λυών, δὲν ἦτο ἀτομικὴ πρᾶξις, ἀλλ' ὁμαδικὴ ἐκδήλωσις. Τὸν 'Οκτώβριον τοῦ 1920 λοιπὸν δὲν ἤμην πλέον ἐκεῖνος ποὺ ἤμην πρότερον καὶ ἐκεῖνος ποὺ νομίζω ὅτι εἶμαι καὶ σήμερον. Τὰ προσκόμματα, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ὑπερ ικήσω διὰ νὰ ἐπιβάλλω τὴν λύσιν τοῦ Γεωργίου, ὑπῆρξαν

τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀνώτερα τῶν ψυχικῶν δυνάμεων πού διέθετα. Καὶ ἡττήθην...».

Ὁ γράφων τυγχάνει νὰ γνωρίζῃ ἀπὸ τὸν μακαρίτην Ρωμᾶνον, ὅτι αὐτὸς εἶχεν ὑπάρξει ὁ εἰσηγηθεὶς εἰς τὸν Βενιζέλον τὴν λύσιν Γεωργίου καὶ ὅτι, ἐκ σχετικῶν συνομιλιῶν τὰς ὁποίας εἶχεν ἤδη διεξαγάγει ἐπὶ τοῦ θέματος μετὰ τοῦ Γεωργίου Στρέϊτ, ἐφαίνετο σαφῶς ὅτι ἡ λύσις αὐτὴ θὰ ἐγίνετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου. Γνωρίζει ἐπίσης ὁ γράφων ἐξ ἀσφαλεστάτης πηγῆς ὅτι, ζῶντος ἀκόμη τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ συγκεκριμένως κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1919, φίλος τοῦ Κωνσταντίνου εἶχε πλησιάσει τὸν Λάμπρον Κορομηλᾶν διὰ νὰ τὸν διαβεβαιώσῃ ὅτι ὁ ἐξόριστος Βασιλεὺς ἦτο πρόθυμος νὰ παραιτηθῇ ὁριστικῶς τοῦ Θρόνου ἄν, παραιτουμένου καὶ τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ του, ἀνελάμβανε τὴν βασιλείαν ὁ Γεώργιος. Ὁ Κορομηλᾶς εἶχε τότε εἰσηγηθῆ ἐκθύμως τὴν λύσιν αὐτὴν εἰς τὸν Βενιζέλον, ἀτυχῶς ἄνευ ἐπιτυχίας. Εἰς τὴν ἰδίαν περίπου ἐποχὴν ἀνάγεται ἀνάλογος προσπάθεια — μὲ ἀνάλογον ἀποτυχίαν — τοῦ κ. Δημητρίου Μαξίμου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν ἐπωνύμου

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙ

'Ανδριώτη (Ν.) «Τὸ 'Ομόσπονδο Κράτος τῶν Σκοπίων καὶ ἡ Γλῶσσά του». Θεσσαλονίκη. 1960.

Βασικὴ Βιβλιοθήκη 'Αετοῦ. Σειρὰ Πρώτη. Τόμος 1 - 48. Ἔκδοσις 1957.

Βεντήρη (Γεωργίου) «'Η 'Ελλὰς 1910 - 1920». 'Αθῆναι Πυρσός. 1931.

Βοβολίνη (Σπυρίδωνος) «Βιομηχανικὴ 'Επιθεώρησις».

Γυαλίστρα (Σεργίου) «Τὰ Αἴτια τῆς καταστροφῆς τοῦ 22.» 'Αθῆναι 1924.

Γυαλίστρα (Σεργίου) «'Η 'Ελλὰς καὶ ὁ Μέγας Πόλεμος» 'Αθῆναι 1924.

Γυαλίστρα (Σεργίου) «'Ο 'Ελληνισμὸς καὶ οἱ Βαλκανικοὶ Γείτονες». 1945 'Αθῆναι.

Γυαλίστρα (Σεργίου). «'Η 'Ελλὰς εἰς τὸν τελευταῖον πόλεμον». 'Αθῆναι. 1946.

Γυαλίστρα (Σεργίου) «'Ελλάς». 'Αθῆναι 1956.

Γυαλίστρα (Σεργίου) «'Η 'Υδρογονοβόμβα.'Ο Κομμουνισμός. Τὸ Κυπριακόν».'Αθῆναι 1959.

Γυαλίστρα (Σεργίου). «Οἱ Σλαῦοι. 'Ο Κομμουνισμὸς καὶ ἡ Μακεδονία τοῦ Αἰγαίου». Περιοδικὸν Φ. Σ. «ὁ Παρνασσός». Τεῦχος 'Ιανουαρίου - Μαρτίου 1961.

Δαφνῆ (Γρηγορίου) «'Η 'Ελλὰς μεταξὺ τῶν δύο Πολέμων. 1923-1940». Ἴκαρος. 1955.

Δούσμανη (Βίκτωρος) «'Απομνημονεύματα. 'Ιστορικαὶ Σελίδες τὰς ὁποίας ἔζησα». Ἔκδοσις Δημητράκου.

Δούσμανη (Βίκτωρος) «'Ο Συμμαχικὸς Πόλεμος κατὰ τῶν Βουλγάρων». 'Αθῆναι 1927.

'Επιθεώρησις 'Εξωτερικῆς Πολιτικῆς «Διεθνεῖς Σχέσεις». Τεῦχος Νοεμβρίου 1962. 'Αθῆναι

'Εφημερὶς τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς. Περίοδος Κ. Σύνοδος Β.

'Ιβάνωφ (Ν. 'Αντριστρατήγου) «'Ο Βαλκανικὸς Πόλεμος τοῦ 1912-13». Μετάφρασις ἐκ τοῦ Βουλγαρικοῦ δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ «Περιοδικοῦ τῆς Στρατιωτικῆς 'Επιθεωρήσεως. Τεῦχος 'Οκτωβρίου 1929.

Καζάζη (Νικολάου) «Περιοδικὸν ὁ 'Ελληνισμός). 'Αθῆναι.

Καραβαγγέλη (Γερμανοῦ Μητροπολίτου) «'Ο Μακεδονικὸς 'Αγών. 'Απομνημονεύματα» 'Αρχεῖον Μακεδονικοῦ 'Αγῶνος Πηνελόπης Δέλτα. Θεσσαλονίκη 1958.

Κοντούλη ('Αλεξάνδρου 'Αντιστρατήγου). «Βιογραφία Καπετὰν Κώττα». Τυπογραφεῖον Κωνσταντινίδη, Φλώρινα. 1931.

Κορόζη ('Αθανασ.) «Οἱ πόλεμοι 1940-1941.'Επιτυχίαι καὶ Εὐθῦναι» Τόμος Α' 'Αθῆναι 1958.

Κρανιδιώτη (Ν) «'Η Κύπρος εἰς τὸν 'Αγῶνα τῆς 'Ελευθερίας» 1958.

Κύρου ('Αλέξη) «'Η 'Ελληνικὴ 'Εξωτερικὴ Πολιτική», 'Αθῆναι 1955.

Κύρου ('Αλέξη) «Οἱ Βαλκανικοὶ Γείτονες» 'Αθῆναι. 1962.

Μαζαράκη ('Αλεξάνδρου) «'Ο ἑλιγμὸς τοῦ Κιλκίς». Στρατιωτικὴ 'Επιθεώρησις. Ἔτος 1930.

Μελᾶ (Σπύρου, 'Ακαδημαϊκοῦ). «'Η 'Επανάστασις τοῦ 1909».

Μεταξᾶ ('Ιωάννου), «Τὸ Προσωπικὸν 'Ημερολόγιον». Τόμος δεύτερος 1910-1920. Βιβλιοπωλεῖον τῆς 'Εστίας. 1952.

Μοσχοπούλου (Νικηφόρου) «'Η 'Ιστορία τῆς Τουρκικῆς 'Επαναστάσεως κατὰ τοὺς Τούρκους ἱστοριογράφους». 'Αθῆναι 1960.

Μπουκουβάλα (Δ). «'Η γλῶσσα τῶν Βουλγαροφώνων τῆς Μακεδονίας». Κάϊρον 1905.

Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. «'Εκκλησιαστικὴ 'Αλήθεια». Ἔτη 1908-1914.

Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου «Μαύρη Βίβλος Διωγμῶν καὶ Μαρτυρίων τοῦ ἐν Τουρκίᾳ 'Ελληνισμοῦ». Κωνστανινούπολις 1919.

Παγκάλου (Θεοδώρου Στρατηγοῦ) 'Απομνημονεύματα.

Πιπινέλη (Παναγιώτη) «Γεώργιος Β'». 'Αθῆναι. Στέγη τοῦ Βιβλίου. 1951.

Πιπινέλη (Παναγιώτη) «'Ιστορία 'Εξωτερικῆς Πολιτικῆς τῆς 'Ελλάδος 1923-1941» 'Αθῆναι.

Πιπινέλη (Παναγιώτη) «Περισσότερον Φῶς». 1961.

Σακελλαροπούλου (Κωνσταντίνου), «'Η Σκιὰ τῆς Δύσεως». Ἔκδοσις δευτέρα. 1961. Βραβεῖον 'Ακαδημίας.

Σπυρίδωνος (Γεωργίου). «Πόλεμος καὶ 'Ελευθερίαι». Βραβεῖον 'Ακαδημίας.

Σπυροπούλου (Νικολάου), «Στατιστικοὶ πίνακες τῶν πληθυσμῶν κατ' ἐθνικότητας τῆς 'Ελλάδος, τῆς Βουλγαρίας, τῆς Σερβίας, τῆς 'Αλβανίας, τῶν Δωδεκαννήσων 1917».

'Υπουργεῖον 'Εξωτερικῶν «Διπλωματικὰ Ἔγγραφα 1913 1917». Ἔκδοσις δευτέρα 1920.

'Υπουργεῖον Στρατιωτικῶν. «'Ο 'Ελληνικὸς Στρατὸς κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ 1912-1913». Κείμενα καὶ Παραρτήματα.

'Υπουργεῖον Στρατιωτικῶν «'Η 'Ελλὰς καὶ ὁ Πόλεμος εἰς τὰ Βαλκάνια» 1958.

ΓΑΛΛΙΣΤΙ

Andreadés (André), «Bulletin d' Orient» 'Αθῆναι 1908.
Barre (André), «L' Esclavage Blanc. Armènie et Macédoine», Paris 1909.
Bujac (Le Colonel), «La Grèce aux Côtés des Alliés. 1916-1918», Paris 1929.
Chassiotis. «L' Instruction Publique chez les Grecs depuis la prise de Constantinople jusqu' a nos jours», Paris 1881.
Cherif (Pacha. Le Général), «Quelques Réflexions sur la Guerre Turco-Balkanique», Paris 1913.
Christides (Christ), «Le Camouflage Macédonien à la lumière des Faits et des Chiffres». Athènes 1949.
Churchill (Winston), «La Guerre Mondiale», Μετάφρασις.
Cochin (Denys), «Entre Alliés», Paris. Librairie Plon 1924.
Colocotronis (V.), «La Macédoine et l' Hellénisme», Paris. Berger. Levrault. 1918.
Cvijic (Jovan), «La Péninsule Balkanique. Géographie Humaine», Paris. Armand Collin. 1918.
Driault et Lhéritier, «Histoire Diplomatique de la Grèce de 1821 a nos Jours», Paris. Les Presses Universitaires de la France 1926. Tome V.
Driault (Edouard), «Constantin XII. Le Héros et Martyr Basileus», Paris. Librairie du Recueil Sirey. 1936.
Falkenhayn (Erich Von), «Le Commandement Suprême de l' Armée Allemande», Μετάφρασις Γάλλου Στρατηγοῦ Niessel. 1920.
Fournet (Vice Amiral Dartige du), «Souvenirs de Guerre d' un Amiral 1914-1916)» Paris. Plon. 1920.
Guechoff (Ivan). «L' Alliance Balkanique». Paris. Hachette.
Gyalistras (Général), «Revue Militaire Générale. Défense de la Grèce», Paris Τεῦχος Φεβρουαρίου 1962.
Ischirkoff, «Les Confins Occidentaux des Terres Bulgares». Lausanne 1915.
Joffre (Le Maréchal). «Mémoires». 1932.
Lloyd George «Les Heures Décisives». Μετάφρασις
Lloyd George «Mémoires de Guerre» Μετάφρασις 1934.
Ministère des Affaires Etrangères, «Documents Diplomatiques, 1913-1917. Supplément». Athènes. 1917.
Ministère des Affarès Etrangères, «Documents Diplomatiques» Octobre 1915 - Juin 1916. Athènes 1921.
Mantoux (Paul), «Les Délibérations du Conseil des Quatre 24 Mai-28 Juin.» Centre National de la Recherche Scientifique. 1955.
Moorhead (Alan)., «Dardanelles» Presses de la Cité. 1958.
Paléologue (Maurice), «La Russie des Tsars» Paris. Plon. 1921.
Pingaud (Albert), « Histoire Diplomatique de la France pendant la Grande Guerre» Editions Alsatia.
Phototypie de la Séance Secrète de la Chambre Francaise du 16 Juin 1916.
Poincaré, (Raymond), «Neuf Annêes de Souvenirs. Au Service de la France».
Pradelle (De La), «Documentation Internationale. Les éditions internationales. Constantinople et les Détroist» Τόμοι δύο 1930.
Revue des Deux Mondes. Τεῦχος 1ης Σεπτεμβρίου 1867.
Sanders (Liman Von), Μετάφρασις. «Cinq Ans de Turquie», 1923.
Sarrail (Le Général), «Mon Commandement en Orient 1916-1918» Flammarion 1920.
Sazonoff. «Les Annêes Fatales» Payot 1927.
Sociêtê des Nations, «L' Etablissement des Refugiés en Grèce», Genève 1926.
Suarez (Georges), «Briand», Paris. Plon. 1939.
Thomson (Sir Basil), Μετάφρασις. «Le Service Secret Alliê en Grèce».
Wilson (Journal du Maréchal Sir Henry), Μετάφρασις Γαλλιστί. Payot. Paris 1929.

ΑΓΓΛΙΣΤΙ

Abbott (G.), «Greece and the Allies» with a Preface by Admiral Mark Keer C.B.— M.V.O., Late Commander in Chief of the Royal Hellenic Navy and Head of

the British Naval Mission to Greece. Methuen and Co. First published 1922.
Amery, (The R.T. Hon. L.S.). «My Political Life. War and Peace 1914-1929», Hutchinson.
Bertie of Thame (The Lord) «The Diary» Hooder and Stoughton
Bryant (Arthur) «The Turn of the Tide 1939-1943». The Diaries of Field Marshall the Viscount Alanbrooke. Collins. London. 1957.
Bryant (Arthur). «Triumph in the West 1943-1946». The Diaries of Field Marshall the Viscount Alanbrooke. Collins. London 1959.
Byrnes (James), «Speaking Frankly» Harper. New-Υork. London 1947.
Calwell (Major Generel Sir C.E.), «The Dardanelles» Constable. London1924.
Churchill (Winston), «The Aftermath», Τρίτη ἔκδοσις. 1944.
Churchill (Winston), «The World Crisis».
Churchill (Winston), «The Second World War». Cassel. Τόμοι ἕξ.
Churchill (Winston), «Thoughts and Adventures», Odhenns Press. London 1948.
Constantopoulos (Dimitri), «The Paris Peace Conference of 1946 and the Greek-Bulgarian Relations» Θεσσαλονίκη 1956. Ἑταιρία Μακεδονικῶν Σπουδῶν.
Dardanelles Commission, «First Report 1917», Stationery Office, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη (E.Q. 2141).
Dardanelles Commission, «The Final Report». Stationery Office 1917. Γεννάδειος Βιβλιοθήκη (E.Q. 2141).
Eden (Sir Anthony), «The Memoirs». Full Circle. Cassell. London. 1960.
Foot-Jones (Michael-Mervyn), «Guilty Men, 1957», London. Gollancz 1957.
Grey (Viscount of Fallodon), «Twenty Five years».
Gyalistras S. «The Greek Nation Once more stems a Barbarian Onslaught». Ἀθῆναι 1950. Μετάφρασις ὑπὸ Γ. Τρυπάνη.
Gyalistras S., «Hellenism and its Balkan Neighbours». Μετάφρασις Edwin Clark. Ἀθῆναι 1945.
Gyalistras S., «Hellas and Cyprus», Μετάφρασις Γ. Ἀ. Τρυπάνη. Ἀθῆναι 1955.
Hill (Sir George), «A History of Cyprus», Volume IV. Cambridge. 1952.
Historical Section of the Commitee of Imperial Defense., «History of the Great War. (Military Operations Macedonia)».
Horton George, «The Blight of Asia». Indianopolis. The Bobbs - Merril Company Publishers. 1926.
Lloyd (George), «The Truth about Peace Treaties».
Ludendorff (General), Μετάφρασις Ἀγγλιστὶ «My War Memories. 1914-1918» London. Hutchinson and Co.
Montgomery Cunninghame (Sir Thomas). «Greece on the Rack. Diplomats at Play» English Review, January 1929. Γεννάδειος Βιβλιοθήκη.
Pallis (A.A.), «Greece's Anatolia Venture and After». Methuen 1937.
Royal Ministry of Foreign Affairs, «The Question of Cyprus» Reply to the Arguments advanced by the British Delegation during the Ninth Session of the General Assembly of the United Nations (23-24 September 1954). Athens. November 1954.
Thomson (Sir Basil), «The Allied Secret Service in Greece»
The Earl of Oxford and Asquith. «Memories and Reflexions». Cassel and Co. London 1928.
The Royal Institute of International Affairs. «The Middle East» London — New-Υork 1950-1954.
Watson (Seton.) «The Rise of the Nationality in the Balkans», London 1917.
Wilmot (Chester) «The Struggle for Europe». Collins. London.
Zacharias (Rear Admiral Ellis M.). «Behind Closed Doors», Putnam's Sons. New Υork 1950.

ΙΤΑΛΙΣΤΙ

Amadore Virgilj, «La Questione Roumeliota e la Politica Italiana» 1908.

ΤΟΥΡΚΙΣΤΙ

Ἐπετηρὶς τοῦ ἔτους 1908 τῆς Νεοτουρκικῆς Βουλῆς (Κάτοχος, Νικηφόρος Μοσχόπουλος).